

DACIA

INAINTE DE ROMANI

DACIA
INAINTE DE ROMANI

CERCETARI ASUPRA POPORELORU CARII AU LOCUITU TIERILE ROMANE DE A STANG'A DUNARII, MAI INAINTE DE CONCUISTA ACESTORU TIERI DE COTRA IMPERATORIULU TRAIANU

DE

GR. G. TOCILESCU

Doctoru in sciintiele filosofice. — Licentiatu in dreptu. — Membru corresponditu allu Academiei Romane si allu Societatii Archeologice din Moscua. — Elevu allu Scolei des Hautes Études d'in Paris

OPERA PREMIATA DE SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA LA 1877 DIN FONDULU ODOBESCU

Cu 38 stampe lithographiate, 4 charte, d'in care 2 cromolithographiate, si 171 figuri in textu.

PARTEA I. GEOGRAPHI'A ANTICA A DACIEI. — PARTEA II. ETHNOGRAPHI'A DACIEI.

«Sequimur probabilia, nec ultra quam id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus, et refellere sine pertinacia et refelli sine iracundia parati sumus.»

Cicero.

BUCURESCI

TYPOGRAFI'A ACADEMIEI ROMÂNE, (LABORATORII ROMÂNI

No. 19. STRADA ACADEMIEI, No. 19.

1880.

Domnului

Alessandru Odobescu

Membru si Secretaru Generalu allu Academiei Romane.
Membru allu Institutuluĭ archeologicu din Roma, si allu Societatei archeologice din Moscua,
Vechiu Consiliaru de Statu.
Vechiu Ministru allu Culteloru si allu Invetiaturei Publice,
Professore de archeologia la Universitatea d'in Bucuresci.

HOMMAGIU

de recunoscintia si de respectuosu devotamentu.

PRECUVENTARE

Societatea Academica Romana a publicatu anco d'in annulu 1871 unu premiu instituitu de d. Alexandru Odobescu pentru cellu maĭ bunu memoriu : «assupr'a popóreloru cari au locuitu tierrile române de a stâng'a Dunarii, mai nainte de concuist'a acestoru tierri de cotra imperatoriulu Traianu.»

Pene in sesiunea annului 1877 nu s'a presintatu ansa nici-unu manuscriptu, cu tote prelungirile in mai multe rênduri alle concursului.

Acésta laudabila staruintia d'in partea invetiatei companii, imi dede indemnulu, cá in timpu de mai multi anni, sa urmarescu cu rebdare si fora intrerupere studiulu cestiuniloru ethnographice grele si complicate alle Daciei ante-române.

In vér'a annului 1876 reusii a dá acestoru cercetari form'a unei disertatiuni, ce amu presentatu in limb'a germana Universitàtii d'in Prag'a, pentru a fi admisu la essamenile de Doctoratu in Sciintile filosofice. Lucrarea gasi, peste ori-ce asteptari alle melle, ua aprobatiune cu atâtu mai magulitóre, cu catu ea venea de la nisce illustri professori cá : dd. Höfler si O. Hirschfeld, insarcinati cu cercetarea elaboratului.

Astu-feliu incuragiatu in ântäiele-mi incecari, continuaiu studiile celle multu inlesnite prin avuti'a bibliotecilorn din Prag'a si Vienn'a; si dupo ua prefacere radicale a lucrarii primitive, amu indrasnitu a respunde in fine chemarii Societatii nostre Academice. Acést'a, in

sesiunea annului 1877, bine-voi a acordá unanimulu seu sufragiu memoriului nostru purtàndu dreptu devisa cuvintele lui Cicerone :

«Sequimur probabilia, nec ultra quam id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus, et refellere sine pertinacia et refelli sine iracundia parati sumus.»

In tratarea subiectului ne-amu silitu a ne tine, catu se pote, de program'a concursului, formulata in urmatorele patru puncte :

«Aceste cercetari aru fi indreptate :

«1, assupr'a geographiei antice a Daciei d'in timpii anteriori asie«diaminteloru románe dintr'ens'a;

«2, assupr'a originei, denumiriloru si distinctiuniloru ethnographice «alle poporeloru carii au locuitu aceste tierri;

«3, assupr'a religiunii, institutiuniloru, legiloru, usuriloru si gra«dului de civilisatiune alle acelloru popore, avèndu-se in vedere si «monumentele de ori-ce natura, carii s'au pututu pastrá de la dènsele;

«4, assupr'a vestigieloru remase d'in limbile loru.»

Partea *antaiu* presenta ua analisa in ordine chronologica a notiuniloru geographice cuprinse in autorii classici helleni si románi despre Daci'a, completate aceste notiuni prin ajutorulu monumenteloru vechi epigraphice si chartographice.

In partea *dou'a* se cerceteadia, prin probe *limbistice, physiologice* si *ethologice,* caròru rasse si grupe de poporu appartinu locuitorii anteriori colonisarii romane a Daciei : Scythi, Agathirsi, Geti si Daci.

Capitolele II, VII si VIII suntu consacrate expunerii amenuntite a opiniuniloru, ce scriitorii vechi si moderni, au emisu in acesta cestiune.

Cercetarile limbistice avendu de obiectu aprope exclusivu terrîmulu lexicalicu, amu renduitu pre cathegorii resturile d'in vocabularulu limbei scythe (cap. III) si geto-dace (cap. IX) : cuvinte transmise cu semnificatiunea loru, cuvinte a caroru semnificatiune nu se arrétta de anticitate, numi proprii de persone, de popore, de locuri, munti si riuri, cullese d'in scriitori, inscriptiuni si d'in alte monumente.

Resultatele ce ne dete studiulu filologicu am cautatu sa le intarimu prin informatiunile hysiographice procurate de scriitorii vechimei, de craniologia si de operele de arta grece si románe, cea-ce constitue cuprinsulu capitoleloru V si X.

In capitolele IV și XI se studiadia: caracterulu nationalu si facultatile intelectuale, obiceiurile private, institutiunile si credintile religióse, institutiunile civile, politice si militare, industri'a si comerciulu Scythiloru, Getiloru si Daciloru; iara capitolulu XII se ocupa cu monumentele ante-románe, de ori-ce natura, aflate in Daci'a si cu classificarea loru chronologica și ethnica.

In fine capitolulu din urma (XIII) incheia aceste cercetari numai printr'ua privire retrospectiva a resultateloru dobendite, si deschide in acelasi timpu callea cotre a trei'a parte a lucrarii ce am intreprinsu, cotre partea *istorica*, ce cugetu in curendu a o dá la lumina, cá unu supplementu la volumulu de facia.

Multiumita generositatii Academiei Romane, unu numeru insemnatu de stampe, charti geographice si de figuri in corpulu chartii, esecutate celle mai multe la Paris, inlesnescu forte intiellegerea textului, presentandu-se cititorului nu numai simpl'a descriptiune, déro si form'a obiectului descrisu.

Câtu pentru methodulu ce am urmatu, si isvorele cu cari ne-amu servitu in tractarea subiectului, nu ne sfiimu a o spune, co amu cautatu totu-de-a-un'a sa nu ne departamu de preceptele adeveratului methodu sciintificu, si sa ne folosimu de isvorele celle mai bune de informatiune ce ne au statu la indemàna, fora a ne lasá vre-ua data a fi ademeniti de argutiile eronate, aberatiile ridicule si demonstratiile speciose, — ori unde le-amu intalnitu — caci, pentru a dice cu barbatulu de sciintia carui'a suntu inchinate aceste modeste rode alle studiului si alle hotaririi, — pentru „a dice" cu d. Odobescu, «scum«petatea celloru ce avému de aparatu mi-a impusu dreptulu si dato«rinti'a de a nesocoti mâniele, façisie séu infundate, alle celloru cari, «la noi, punu sciinti'a pre cài retacite» si chiaru voescu s'o monopolisedie.

Neaparatu, nu am pretentiunea co lucrarea de facia, fiindu co a dobenditu láurii victoriei, n'a trebuitu sa aiba multe lacune si imperfectiuni invederate, peste cari judecatorii ei luminati trecura cu indulgentia, pentru a considerá numai partile celle finite si complete alle selle.

Parte d'in aceste lacune semnalate de insesi Societatea Academica, parte recunoscute de noi insi-ne, le-amu indeplinitu cu ocasiunea

revisuirii consciintiose la care amu supusu d'in nou, in timpu de mai bine de doi anni, oper'a presenta.

Adesea adaogandu, adesea stergèndu, totu-de-aun'a aplicându severitatile criticei assupr'a propriei nóstre lucrări, scimu co multe mai remânu anco de facutu, multe anco de indreptatu.

Critic'a luminata si nepartinitore va tine fora indouiala séma de greutatile multiple cu cari amu avutu a luptă: in investigatiunea isvóreloru, in adunarea materialeloru imprastiate sub rapportulu timpului si allu intregimei, in deslegarea in fine a unoru cestiuni peste cari zace intunericulu vécuriloru si gramad'a de systeme celle mai contradicutóre alle sciintiei moderne.

Ea nu va pune în sarcin'a autorului tote lipsele, nici din caus'a loru, ea va arunca séu nesocoti acesta carte.

Paris, 15 Decembre 1880

GRIGORE GEORGE TOCILESCU.

TABELL'A MATERIILORU

PARTEA I-iu.

STUDII ASUPR'A GEOGRAPHIEI ANTICE A DACIEI

CUNOSCINTIELE VECHILORU SCRIITORI GRECI SI ROMANI DESPRE TIERRILE PONTICE, MAI ALESU DESPRE DACI'A TRAJANA

CAPITOLULU I.

De la Homeru pene la Herodotu.

CAPITOLULU II-lea

Herodotu.

CAPITOLULU III-lea.

Daci'a dupo urmasii lui Herodotu.

CAPITOLULU IV-lea.

Romanii.

CAPITOLULU V-lea.

Ptolemeu.

CAPITOLULU VI-lea.

Topographi'a ante-romana a Daciei.

PARTEA II-a

ETHNOGRAPHI'A DACIEI

ORIGINEA, DENUMIRILE SI DISTINCTIUNILE ETHNOGRAPHICE ALLE POPORELORU DACIEI INAINTE DE ROMANI.

CAPITOLULU I-iŭ

Cea mai vechia populatiune a Daciei si descoperirile archeologice si «preistorice.»

CAPITOLULU II-lea.

Scythii.

CAPITOLULU III-lea

Probe philologice

Glossaru Scythicu.

CAPITOLULU IV-lea

Probe ethologice.

CAPITOLULU V-lea

Probe physiologice.

CAPITOLULU VI-lea

Anticitati.

CAPITOLULU VII-lea.

Agatirsii.

CAPITOLULU VIII-lea.

Getii si Dacii.

CAPITOLULU IX-lea.

Probe philologice.

GLOSSARU GETO-DACICU.

CAPITOLULU X-lea.

Probe physiologice.

CAPITOLULU XI-lea.

Probe ethologice.

I. Caracterulu nationalu si facultatile intelectuale alle Getiloru si Daciloru.

A. Geti.

B. Daci.

II. Moravuri si obicciuri private.

A. Geti.

B. Daci.

III. Institutiuni si credintie religiose.

A. Geti.

B. **Daci.**

IV, Institutiuni civile, politice si militare.

A. Geti.

B. Daci.

V. Industri'a si comerciulu Getiloru si Daciloru dupo antici.

CAPITOLULU XII-lea

Monumentele antice alle Daciei inainte de Români

A. Daci'a inainte de metale

B. **Daci'a dupo connoscinti'a metalleloru.**

C. **Originea bronzului si a industriei metallurgice in Daci'a**

D. **Monedele pre-románe aflate in Daci'a**

F. Asiedieminte prerománe si tumuli.

1. Urme de vechi locuintie, de valuri si cetati.

2. Tumuli (magure, movile si gorgane)

G. Systemulu de inmormentare in Daci'a preromána.

1. Morminte tumularii.

a) Tumuli cu cadavru arsu

b) Tumuli cu cadavru nearsu

2. Morminte ordinare fora movile d'asupra

CAPITOLULU XIII-lea

Appendice

Doue pretinse alphabete dacice

PARTEA I-iu

STUDII

ASSUPR'A

GEOGRAFIEI ANTICE A DACIEI

CUNNOSCINTIELE VECHILORU SCRIITORI GRECI SI ROMANI DESPRE TIERRILE PONTICE, MAI ALESU DESPRE DACI'A TRAIANA.

CAPITOLULU 1.

De la Homeru pene la Herodotu

§ I.

Tierrile d'intre Tiss'a si Dnistru, Dunare si Carpati,—mai inainte de a fi cucerite de Romani si prefacute in provincia sub numele de *Daci'a*, cumu si in urma dupo cucerire, cându armele poporului-rege nu mai fura in stare se apere oper'a pripita a imperatului Traianu, si se retrasera d'incolo de Dunare,—si-au primenitu fórte desu locuitorii, fiindu puse tocmai in drumulu emigratiuniloru celoru mari ale popóreloru desghinate de uriasiulu trunchiu asiaticu, si revĕrsate ca unu potopu d'in partile Caucasice in Europ'a.

Aceste soiuri diferite de barbari, ce vinu si disparu unii dupo altii, in anticitate ca si in evulu-mediu, fie-care nimicindu nascênd'a cultura a predecessoriloru loru, lasara urme mai multu sau mai pucinu simtitore, dupo cumu traiulu loru in vaile Dunarei avu mai lunga sau mai scurta durata. Interesulu istoriei este acumu, de a regasi asternuturile succesive ale aceloru popóre ce s'au gramaditu unele d'asupr'a altor'a pe pamentulu tierriloru de cari ne ocupamu, si cu mediulócele la indemàna, ea se constate treptele ori-carei civilisatiuni, si se ne faca marturi la acele momente critice in viati'a umanitatii, càndu rassele inculte si pucinu inzestrate pieru cu sgomotu sub alluviunea celoru pecetluite cu unu geniu mai mare, si ua fortia mai insemnata.

Studiulu de facia avendu sa imbratisiedie numai ethnografi'a ante-romàna a Daciei, incepemu cercetarile nostre cu analis'a in ordine chronologica a notiuniloru geografice transmise de autorii clasici helleni si romani despre tierrile de la Dunare si Marea Négra. Aceste notiuni suntu neaparatu de ua valore relativa, servindu numai cá ua

caracteristica a modului de vedere geograficu d'intr'ua anume epoca; anse tocmai prin acést'a ele castiga deosebita importantia, coci ne dau mediu-loculu de a intielege, a pretiuí si folosí mai bine si mai corectu datele scriitoriloru.

§ 2.

Mai tote notitiele ce aflâmu in litteratur'a greca pene la Herodotu despre partile Pontului se raporta la timpuri intunecosse, candu alte semintii de catu cele hellene, plantàndu colonii la tiermurile Marei-Negre si ale riuriloru mari d'impregiurulu ei, semená cultur'a si religiunea asiatica pe unu pamentu locuitu de niste populatiuni barbare si feroce.

Phœnicianii «principii marei si ai pamentului» dupo cumu i numescu profetii ebrei(1), paru a fi imbrazdatu de timpuriu valurile neospitalierului Pontos (*Pontos* ἄξεινος), fundandu ací, inainte de Milesiani, colonii totu attâtu de numerosse ca in cele alte tierri comerciale unde se stabilisera. Este adeveratu co despre acést'a ne lipsescu date precise ale scriitoriloru vechimei(2); anse vedemu pe colonistii greci, co in mai pucinu de unu secolu dupo gonirea Cimmeriloru d'in locurile pontice de cotre Scythii emigrati d'in Asi'a, iau in stapenire mai multu de ua suta pietie coloniale la Pontu si Bosphoru. Aru fi fostu impossibile ca intr'unu timpu asia de scurtu Milesianii se fundedie in diferite locuri attâtea colonii, si acestea se se bucure de ua stare attâtu de infloritore, déco ei nu aru fi gasitu ací fundamentele vechieloru stabilimente phœniciane, si ua populatiune mai culta de catu erau poporele primitive barbare d'in vecinetate(3). Inse, paguba nereparabile pentru geografi'a vechia, exploratiunile si descrierea tierriloru caletorite de Phœniciani n'a ajunsu pene la noi. Numai cate-va notiuni vage ce 'ntempinamu in primele traditiuni geografice ale Greciloru se datorescu contactului directu cu densii. Asia, *navigatiunea Argonautiloru* (XIII secolu a. Ch.), celu d'anteiu faptu insemnatu in istori'a geografica hellena, numitu de Homeru πασιμέλουσα «presentu amintirii tuturor'a», cantatu de Hesiodu(4), Orpheu si alti multi poeti, indica ore-cari elemente curatu phœniciane, cumu de esemplu, fictiunea transparenta a lanei de auru, pr'in care se intiellege bogati'a tierriloru aurifere d'in

(1) **Isaia** XXIII, 8; **Ezech.** XXVI, 16.

(2) Numai **Ammianu Marcellinu** aréta anume co orasiulu *Tyros* de la gur'a Dnistrului este colonia phoeniciana: «civitas Tyros (Tyras), colonia Phœnicum, quam præstringit fluvius Tyras.» (XXII, 8, 41). S'aru parea la prim'a data co acésta notitia s'a nascutu pr'in simpl'a combinatiune a numelui de riu Tyras (Dnistru) cu alu cetatii d'in Phœnici'a, Tyros. *Tyros* d'in textulu lui Ammianu fiindu de siguru prin erore in locu de *Tyras*, cuvintele de mai susu se raporta la orasiulu comercialu Tyras trecutu in stapenirea Milesianiloru, si insemnatu de unii scriitori cá ua colonia a acestor'a (Scymn. fr. 55). Vedi **Movers**, *die Phönizier*, III, p. 306, 307.—**G. Eichwald**, studiulu seu: *«despre locuintiele celoru mai vechie ginti in Russi'a meridionale» (Bibliotheca dlia čtenia*, **St.** Petersburg, 1838, v. 27. p. 53—93, in limb'a russa).

(3) **Movers** *die Phönizier* (4 volume 1841—1856, Berlin), v. III, p. 286—308 a reunitu pucinele indicatiuni ce avemu despre presenti'a Phœnicianiloru la Pontulu-Euxinu inaintea colonieloru Milesiace.

(4) Schol. Apollonii Rhod. ad lib. IV, v. 59.

jurulu Phasului, si despre care Grecii nu puteau avea atunci sciintia de catu pr'in Sidoniani(5). Totu astu-felu si *tierr'a de argintu*, Alibe, cunnoscuta lui Homeru(6) pe tiermulu sudu-osticu alu Pontului-Euxinu.

§ 3.

Homeru (X sec. a. Chr.), pusu de Strabo (7) in capulu geografiloru, avea despre nordu cunnoscintie forte marginite, coci d'incolo de Thesalia totulu era pentru elu: Thraci'a cu frigurosii sei munti(8). D'in afluentii Pontului pomenesce numai de *Partheniosu* in tierr'a Enetiloru; asemenea de orasiele maritime Kytoros, Sesamos, Kromn'a si Aigialos (9); despre tiermulu nordicu, resariténu séu apusénu alu Marei-Negre nu spune nimica ; de catu mai la nordu de Peonieni si Ciconi, — doue triburi thrace venite cá ajutóre in resboiulu Troiei(10) — asiadia poetisandu pe Hippemolgi si Abieni, nisce triburi scythice dupo unii scriitori posteriori(11) ; iaru pre

(5) **Ukert,** *Über die Argonautenfahrt, Geogr. der Griech. und Ræm.*, I, p. 321 seq. 1816.—**Ch. Lévesque,** *Études sur l'hist. anc. de la Grèce,* t. V, p. 4. 1814. — **O. Müller,** *Gesch. der griech. Literatur bis auf das zeitalter Alexanders,* I, 425, 1841.— **Vivien de St. Martin,** *Histoire de la Géographie,* Paris 1873 p. 42.

(6) Iliad'a II, 856.—**Strabo,** XI. 1, 19, p. 499.

(7) **Strabo** I, c. 2 si 6.

(8) Iliad'a II, 844; IV, 533; V, 462; IX 5; X, 434 seq; XI, 223; XIII, 301; XX, 485; XIV, 224—230. Co nordulu s'a desemnatu sub numele generalu de Thraci'a vedi anco: *Dionysophanes* ap. Schol Apoll. Rhod. I, 826. Schol. Pind. Pyth. VIII. 5 — *Meurs* ad Apoll. Dysc. p. 95.—**Bast.** *Ep. crit.* p. 266.—**Ukert,** *Geographie* I, 2 p. 282.

(9) Homeru II, 851—855.—Se incéla dero Eratosthenes si Apollodoru (ap. Strabo VII, c. III, 6; I, c. II, 19) candu dicu co Homeru nu avea nici ua sciintia despre Pontu.

(10) Iliad'a II. v. 844 seq.

(11) Iliad'a XIII v. 4 seq. Dupo ce poetulu descrie cumu Zeus a lasatu pe Hectoru si pe Troiani se petrundia pene aprope de flot'a hellena, adauga co atunci elu luandu-si ochii de la priveliscea campului de bataia, ii aruncà spre tiarr'a Thraciloru :

αὐτὸς δὲ πάλιν τρέπεν ὄσσε φαεινὼ,
νόσφιν ἐφ' ἱπποπόλων Θρῃκῶν καθορώμενος αἶαν,
Μυσῶν τ'ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἱππημολγῶν
γλακτοφαγῶν Ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Cele doue versuri d'in urma a datu nascere la lungi discussiuni. Unii vedu insirate ací nu mai pucinu de catu cinci popore : Mysi, Agaui, Hippemolgi, Galaktophagi si Abii. Prin Mysi, dupo tota probabilitatea, se intielege Thraci. Opiniunea co Agaui aru fi unu nume de poporu scythicu a fostu combatuta anco de multu de Eustathius (ad. Hom. Il. XIII, 5. p. 916. Comp. *Steph Byz.* v. Ἄβιοι. Hesych v. Ἀγαυοι. *Bernhard,* ad. Dion. Per. 303. p. 595) In numirile Hippemolgiloru (mulgutori de iepe) si Galactofagiloru (mancatori de lapte,) gasindu-se obiceiuri pe cari scriitorii posteriori le impartasiescu Scythiloru, nu este fora temeiu a raportá textulu de mai susu d'in Iliad'a la poporulu nomadu cunnoscutu lui Homeru numai pr'in epithete, dero numitu de Hesiodu Σκύθαι (frag. 189 si 190). Despre Abii nu se pote decide deco erá unu poporu, si anume scythicu cum pretinde Eustathius (ad. Il. X II, 5 p. 916,) séu thracicu cumu voesce Didymus la Stephanu de la Byzantiu (v. Ἄβιοι), séu numai unu epithetonu mai departatu, (ἄβιοι) alu acelorasi Σκύθαι, diferitele

Cimmeri îi lasa in locuinti'a Noptii vecinice si a intunericului(12), socotindu-i mai multu de unu poporu fabulosu.

§ 4.

Hesiodu (IX secolu a. Chr.) ne procura date geografice mai precise. Elu mentionedia pentru anteia-ora, pare-se, riulu celu mare alu Europei, Istros(13). Printre cele alte 25 riuri ce mai enumera (14),—d'intre cari jumetate apartinu unghiului nordu-vesticu alu Asiei-mici,—suntu: Anaurosu in Thesali'a; Strymonu si Nessosu in Thraci'a; Haliakmonu in Macedoni'a, Kaikosu in Mysi'a, si apoi imediatu riulu Ardeskos, fora indicatiunea tierrii pr'in care curge. Ukert îlu socotesce spre apusu de Marea-Négră(15) pe candu Halling(16) si Schuller(17) îlu identifica cu riulu Argesiu, fora cuventu intemeiatoru, pentru co Ardeskosu alu lui Hesiodu aru puté fi totu asia de bine riulu Ἄρτισκος d'in tierr'a Odrysiloru la sudulu Dunarei(18), ca si Ὀρδησσος numitu de Herodotu in Scythi'a(19). D'in afluentii nordici ai Marei-Negre Hesiodu nu cunnosce nici unulu. De Scythii «cei mulgatori de iepe» face pomenire, deco cumu-va versulu pastratu de Strabone(20): Αἰθίοπάς τε Λίγυς τε ἰδὲ Σκύθας ἱππημόλγους(21)

incercari ale grammaticiloru posteriori de a esplicá cuventulu fiindu nesatisfacetore. Vedi *Strabon* VII, 296. 300. 302. 303. 311. XII, 553. — Nicol. Damasc. ed. Orell. p. 140. Eustath. opp. ed. Tafel. XXIV, p. 224. —D'in autorii moderni, compara **Niebuhr,** *Kleine historische und philologische Schriften,* I 368 (Bonn 1828). — **D'Anville** *Memoires de l'Académie des inscriptions et belles lettres*; t. 25, Paris 1759, **Ukert**, *Skytien und das Land der Geten oder Daker,* Weimar 1846, p. 412. 414. — **Schoening**, *Fortsetzung der Allg. Welthist.* vol. 31, Gebauer 1771, p. 85.— **A. Riese**, *die Idealisirung der Naturvölker des Nordens,* Heidelberg 1875, p. 8—10. **V. de Saint-Martin,** op. cit. p. 63—64.

(12) Od. 11, 14. Comp. **Cuno,** *Die Skythen,* Berlin 1871 p. 250. —Despre geografi'a lui Homeru vedi **Grotefend,** *gegenbemerkungen über Homer's geographie.* in *Allg. geogr. Ephem* v. 48; — **Voss,** *Krit. Blaetern. Alte weltkunde I.* — **Ukert,** *geogr. der griechen und Römer* I, 2 p. 310 seq. Comp. *Bemerkungen über Homer. geogr.* p. 5 seq.; *Völcker, ueber Homerische geographie und Weltkunde* Hannover 1830.—**Bzoska** *de geogr. myth.*—**Forbiger,** *handb. der alten geogr.* I, not. 41, p. 21 resuma literatur'a asupr'a geografii lui Homeru. —**Vivien** de **St. Martin,** op. cit. cap. VI. deosebesce forte bine doue geografii in Homeru: una *positiva,* a lui Homeru, ce se afla in Iliad'a; alt'a *legendara,* a secolului seu, in Odysse'a.

(13) *Theogon* 339: «καλλιῤῥέέθρου»

(14) *Theogon* v. 357—345.

(15) *Skythien und das Land der Geten oder Daker,* Weimar. 1846, p. 15.

(16) *Geschichte der Deutschen* I. 67.

(17) *Siebenbürgen vor Herodot,* in *Archiv für kunde österr. gesch. Quellen,* v. XIV, Wien 1855, p. 101.

(18) **Herodotu** IV. 92 :... riulu 'Αρτισκὸς care curge διὰ Ὀδρυσέων, traversa tierr'a Odrysiloru.

(19) **Herodotu** IV, 49. 92. — Comp. *Forbiger*, op. cit I, p. 24, not'a 50 : «Wir kennen nur einen kleinen Nebenfluss des Istros in Sarmatia Europaea namens Ardiscus, der hier schwerlich gemeint sein kann.“

(20) Strabo VII 300 : ὅτι γὰρ οἱ τότε τούτους (τοὺς Σκύθας) ἱππιμολγοὺς ἐκαλουν, καὶ Ησίοδος μάρτυς ἐν τοῖς ὑπ' 'Ερατοσθένους παρατεθεῖσιν ἔπεσιν 'Αἰθίοπας etc.

(21) fragm. 190.

d'in caus'a scurtimei silabei a doua d'in Σκύθας n'aru puté fi banuitu de falsitate(22). Prin *Aitiopii* d'in acestu fragmentu cata a intielege pe Assyrieni, cari pene in seco-lulu allu VII-lea a. Chr. fura puternici pe marginile Pontului.(23) Alte populatiuni ce mai insira suntu: Galactofagi(24), Arimaspi, Grifoni (γρῦπες) etc.(25).

§ 5.

Dero cu incetulu cunnoscintiele geografice ale Greciloru despre tierrile de la Dunare se immultiescu prin stabilirea de colonii, intinderea relatiuniloru de comerciu si de politica. Marea-Négra, ce avusese peneací numele de Mare-Neospitaliera, *Pontos Axenos*, devine pr'in euphemismu Mare Ospitaliera, *Pontos Euxenos*(26). Coloniile Miletului semenate in nordulu marei, de la gurile Istrului pene la Bosphorulu Cimmerianu si Tanaisu, isi reserva pentru mai multe vécuri comerciulu maritimu aprope esclusivu. Istrosu, Tomi, Odessus, Olbi'a, cele mai vechi d'in aste colonii milesiane, suntu dupo inceputulu secolului allu VII-lea(27). Loru se datoresce respandirea unoru idei mai esacte despre tierrile Scythice, si chiaru notiunile poemei orphice despre navigatiunea argonautica in ce privesce nordulu Pontului. Acésta poema, ajunsa pene la noi in ua forma posteriora chiaru lui Onomacritu, cullegetorulu si clasificatorulu canteceloru antice (intre 500—550 a. Chr.), dero alu carui fondu este in realitate anticu(28), asiediá in jurulu Maeotidei pe: Geloni, Geti, Sauromati, Arimaspi si alte triburi; iara la estremitatile nordului pe: Pacti, Arctei, Lelioni, Scythii armati cu sageti si inchinatori ai lui Aresu, Taurii omucidi, Hyperboreni, Macrobieni, Cimmerieni etc.(29). Form'a legendei anse pastrata de Pindaru in a patr'a oda (compusa in annulu 462 a. Chr.) trebuindu a se pune in acordu cu progresulu ideiloru geografice ale timpului, de la Phase duce nav'a in Pontulu Euxinu; de ací in marea Erithrea si lacalu Tritonisu situatu in fundulu Syrteloru(30). Urmasii lui, ceva mai bine informati nu mai ingaduescu a crede co Pontulu Euxinu communica cu marea

(22) **Cuno** op cit., p. 249. — *Niebuhr*, op. cit. p. 365, citesce astu-feliu versulu de susu: «Αἰθίοπας, Λίγυάς τ'ἠδὲ Σκύθας ἱππημολγούς.

(23) **Movers** op. cit., III, 105: «in der mythischen Erdkunde der Griechen war *Aethiopien* gewöhnliche Bezeichnung für Assyrien.» Vedi acolo argumentele pe cari se intemeiadia.

(24) fragm. 189, la *Strabo* VII. 302, d'in Ephorus, cartea IV · «Γλακτοφάγων εἰς αἶαν, ἀπήναις οἰκί 'εχόντων.

(25) fragm 191. —Despre geographi'a lui Hesiodu vedi in genere: **Woss**, *Weltkunde der Alten*, p. 16 seq. **Ukert**, *Geogr. de Gr. u. Röm.* I, 1, p. 36, si **Sickler**, *Handbuch d. alt. geogr.* p. 55 seq.

(26) *Eratosthenes* ap. *Strab.* VII, 298. *Simonides*, epigr. 89. Anthol ed. Jacob, t. 1, p. 76.— Etym. M. v. εὔξεινος πόντος. p. 352

(27) **Scymus Chius** v. 747 si 804—807 ed. Letronne, 1840. Despre coloniile grecesci de la Marea-Négră vedi literatur'a adunata in **Forbiger**, *Handb. der Alten geogr.* I, p 41. not'a 55.

(28) **Ruhnkenius** *Epist. crit*, p. 228 1782; **Mannert**, *Geogr. der Griechen und Roem.*, IV 26; **Heyne** *Exc. I, ad Aen* VII, **Volf**, *Proleg. ad. Homer.* **Vivien de St. Martin**, op. cit., p. 45.

(29) *Orph. Argonaut.* v. 1038 sq. 1063. 1080 ed. Gesner.

(30) *Pith.* IV, v. 447—448, si v. 58.

Erithrea, nici mai transporta Corabi'a lui Jasonu pene la marile Nordului, ci gasescu mai comodu a face pe Argonauti sa se intorca pe Istru in Mediteran'a, pe temeiulu unei vechi credintie, de care se tine si Aristotelu(31), cumu co unu bratiu alu Dunarii (negresitu afluentele seu Sav'a) s'aru versá in Adriatic'a, si aru fi datu si numele Istriei(32).

§ 6.

Fragmentele poetiloru Cyclici, de si continu pucine date geografice, ne aréta anse interesulu viu cu care se cantá si se povestea lucrurile, tierrile si popórele pontice. Arktinos milesianulu (intre 760 si 708 a. Chr.) canta in versurile sele insul'a Leuke la gur'a Istrului seu a Boristhenului, ca locuintia a lui Achilles si a cetei séle de eroi(33). Alcaeus (inceputulu secolului alu VI, a. Chr.) vorbesce intr'unu chipu mai positivu despre tierr'a Scythiloru(34). Peisandros d'in Kameiros in Rhodos (cam 735 a. Chr.) mentionédia pe Agatyrsi(35). Aristeas asicura co la marea-negra locuescu Cimmerii; spre nordu de ei, Scythii, apoi Issedonii, pene unde elu pretinde co a si caletoritu; iaru mai susu de Issedoni, Arimaspii — ómeni numai cu unu ochiu—, Grifonii cei paditori de auru, si in fine Hyperboreii(36).

§ 7.

Expeditiunea lui Dariu regele Persiloru contr'a Scythiloru d'in Europ'a la annulu 513 a. Chr. contribuí anco la respandirea cunnoscintieloru despre tierrile si populatiunile de la Dunare si Marea-negra(37). Acestea suntu adesea pomenite de cotra lyricii, tragicii si comedianii greci in productiunile loru literarii. Sophokles (n. 495+406), aduce Scythi si Colchi pe scena(38); Aeschylos (n. 525+456 a Chr.) pune la Nordu de totu pe Hyperborei, in tierr'a caror'a Istru isi ia originea d'in muntii

(31) *De Mirabil. auscultat.*, c. CXII, Beckm.; *Hist. Anim.*, VIII, c. XV; **Schneid** *Add. Justin* XXXII, 3, **Plin.**, III, 22 (18) **Strabo** lib. I, c. 3.

(32) Vedi pe largu **Ferbiger** op. cit., p. 27, 300—301.—Acesta navigatiune a Argonautiloru pe Istru o consacra Apollonius de la Rhodos in poem'a sea scrisa catre 22? an. Chr. (lib. IV, v. 282 sq.) si dupo elu, fora indoiala, parafrastulu seu Valerius Flacus. Comp. **V. de St. Martin,** op. cit. p. 55. — **F. Ritschl,** *die samlung der Homerischen gedichte durch Peisistratus* 1838. Opusc. I.

(33) Dupo unii Leuke se afla la gur'a Istrului. Vedi *Biblioth. der alt. Litt. u Kunst* I. **Ined.** p. 34, apud *Ukert* op. cit, p. 16 —Dupo altii la gur'a Borysthenului (Dnipru). Vedi *De cyclo Graecorum epico et poetis cyclicis cr. eorumque fragm.* Coll. et interpr. est **C. G. Müller,** Lips 1829.

(34) **Bergk** *poetae lyr. Gr.* III 947 : 'Αχίλλευ, ὃ γᾶς Σκυθίκας μέδεις Compara **Ukert** op. cit. 18, **Cuno,** op. cit 249; — **Grote** *griech. gesch.* v. II p. 184 traduc. germana.

(35) **Suidas** v. Αγάθυρσοι — Steph. Byz. 'Ισσηδόνες.

(36) **Herodotu** IV, 12. 13.— **Suid** v *Aristeas.* Compara asupr'a lui, **I. M. Schultz,** *Apparat. ad annal. crit. rer. Graec.* Kiliae. 1826. 4. p. 4. n. 9.

(37) **Herodotu** IV 89 seq.

(38) *Schol. Dion.* 10. *Schol. Apoll. Rhod.* IV, 223. 284. Athen. p. 189.

Rhipei(39); la sudu de acestea: Scythi'a, ua tierra intinsa, aspra si frigurosa, bogata in ferru si cai, dero locuita mai multu de popore barbare, intre care totusi se afla pacinicii si ospitalierii Gabii(40), adico Abiii lui Homeru, fora a le indicá ua locuintia precisa.(41)

(39)*Choeph.* 384 f. 183 comp. cu fragm. 150.--Pindaros (ol. 3, 14) :"Ιστρου ἀπὸ σκιαρᾶν παγᾶν.

(40) fragm. 184. Prom. edit. Teubner 1860, 1 sq- 15. 20. 301 Th. 802. fr 190. *Gabii* in locu de *Abii* provine pote d'in ua falsa etymologisare a lui Aeschylos, ceva cam : γα-βιοι «cei ce se hranescu cu rodurile pamentului». Esplicatiunile celoru vechi vedi-le la Schol. si Eusth. ap. Iliad'a N. 6.

(41) Pr'intre popórele ce iau parte la suferintiele lui Prometheu inlantiuitu de stinc'a Caucasului Aeschylos enumera si pe *Arabi* :

'Αραβίας τ'ἄρειον ἄνθος, (v. 420 Προμηθευς δασμωτης, ed. Teubner 1860).

Mai toti commentatorii recunnoscu co lectur'a 'Αραβίας *«Arabia»* este falsa, desi nu se invoescu asupr'a emendatiunei. Herman (Obs. crit. c. 1. p. 9) propuse :

Γάβιοί τ', ἄρειον ἄνθος

dero renuntia singuru la dens'a ; Wieseler (Philologus. v. 9. p. 717) si Boissonade (Philostr. Epist Paris 1842, p. 138) citescu :

'Αβαρίας τ' ἄρειον ἄνθος

lectura, ce neputendu-se justificá cu nici-unu esemplu, trebue respinsa. (Ukert, op cit., p. 415 nota). Pe observatiunea scholiastului, care cauta sa apere lectur'a 'Αραβίας, cum co Strabo vorbesce de Trogloditi in Arabi'a, si intre Maeotis si Marea Caspica, *numindu-i pe acestia chiaru Arabi,* πῶς τὴν 'Αραβίαν Καυκάσῳ συνῴκισεν; ἢ ἐπεὶ Στράβων φησὶ Τρωγλοδύτας οἰκεῖν μεταξὺ Μαιώτιδος καὶ Κασπίας, οἵ εἰσιν "Αραβες, nu punemu mare greutate, pentru co este facuta, dupo cumu a probatu Meinekius, de unu interpolatore multu posterioru, si nicaieri Strabo nu numesce pre Troglodytii de la Caucasu: *Arabi.* Vedi **Strabo** l. XI, c. VI. edit. Firm, Didot, Paris 1853; compara lib. I, 1,27; XVI, 27. vedi *Elmsley* in *Aesch. Prom. vinct.* ed. Lips. 1828. 8. p. 183; — Dero écco co *Arabi'a pontica* ne 'ntempina si in Euripide (n. 480 + 406 a. Chr.) Βαχαι, Teubner, I. 16., precumu si in comedi'a *Trinumus* a lui Plautu, actulu III-lea, in care vorbesce betranulu Charmides cu Sycophantele:

«*Sycoph :* Advenio ex Seleúcia, Macédonia, Asia atque *Arabia*, v. 845
Quás ego neque oculís neque pedibus umquam usurpaví meís.
. . . .
Charm. . . . . . quid ais? quid hoc quod té rogo? v. 930
Quós locos adísti? Sy. Nimium mírimodis mirabilis.
Charm. Lúbet audire, nisi molestumst. **Sy.** Quin discupio dicere.
Omnium primum in Póntum aduecti ad Arabiam terram sumus.
Charm. Eho,
An etiam in Ponto Arabiast? **Sy.** *Est : non illa ubi tus gignitur,*
Sét ubi apsinthium fit ac cunila gallinácea.
(**T. Macci Plauti** *Comoediae*, ed. Teubner, 1863)

Aceste texturi impreuna cu unu pasagiu d'in Ammianu Marcellinu, si numele anticu alu Macinului de: *Arrubium*, a condusu pe d. Odobescu la ua ingeniosa hypothesa, pe care o da anse sub tota reserv'a, co adica acea Arabia a lui Aeschylos, Euripides, Plautu si Ammianu Marcellinu, a esistatu in realitate, si anume n'aru fi de catu *Bas arabi'a* de asta-di, care 'si pastrédia pene acumu in partea a doua a numelui vechia denumire *Arabi'a,* iaro partea anteiu amintesce pote dominatiunea poporului Bessi asupra-i.

Pentru cá hypothes'a anse sa se ridice la certitudinea unui faptu aru avé nevoia de niste probe cu unu caracteru istoricu, coci datele geographice alle lui Aeschylos, Euripides, și in genere alle tragiciloru greci merita pucína credintia. Lui Aeschyilos anco de multu i s'a imputatu cu deplinu cu-

§ 8.

D'intre logographi, Hecataeu de la Miletu (n. 549+472 a. Chr.) ἀνήρ πολυπλανής «mare caletoru» dupo cumu îlu numesce Agathemeru (42), şi care visitase tiermurile sudice ale Pontului pene la marea Caspica, şi mai multe populatiuni thrace (43), intinde Scythi'a européna de la Istru pene la Chersonesulu tauricu, insirandu ací cá locuitori : pe Melanchleni (frgm. n. 154), Myrgetae (44), Matiketi (frgm. n. 156), Isepi (n. 158) şi Edi (n. 159), éro ca orasie in Scythi'a : Karkinitis (45) (frgm. n. 153) si Kardesos (frgm. n. 157). Elu face si pe Issedoni ua populatiune scythica (46). Hellanicos din Mytilene in Lesbos, care traia pucinu inainte de Herodotu (47), a scrisu pe largu despre Scythi, dupo cum ne asicura Stephanus de la Byzantiu(48); anse cele doue scurte notitie ale acestuia nu ne permitu a dobendi ua idee macaru despre ce erá anume scrierea intrega; pote co ea formá numai unu capitolu d'in oper'a περὶ ἐθνῶν (49). Hellanicos numesce anco doue populatiuni in Scythi'a, ce nu ne in-

ventu predilectiunea d'a citá numi peste numi de riuri si popore (Schol. Aristoph. Ran. 926); Polybiu (II, 17) mustra pe toti Tragicii pentru acest'a; Strabo (l. VIII, c. V, 6, 8: c. VI, 6. 7. 8; lib X. cap. III. 13; lib. XII, c. VIII; — lib. XIV cap. III, cap. X) dovedesce co ei adessea deseriau falsiu si confundau chiaru tierrile forte aprope de dênsii, necumu cele departate. (Vedi Plinius XXXVII, 2, «Euripidis et aliorum errorem excusandum ex orbis ignorantia» — Dio Chrysost. Or. XV. t. I. p. 448 ed. Reiske. — *Hermann* ad Soph. Elect. 4. — Völker mythol. Geogr. p 211. 224. — Ukert op cit. 28, 29). Aeschylos pune in vecinetatea tierriloru pontice omeni cu capete de cani, cu ochii in peptu, cu cate unu ochiu şi alte monstruositati (Strabo, lib. I. c. II, 35; l VII. c.III, 6; Steph. Byz. v. Ἡμικύνες) astu-feliu co deco 'i amu atribui cunnoscintie esacte despre geografi'a aceloru parti, amu fi siliti sa admitemu lucruri pré curiose si impossibile. In asta categorie aru fi si Arabi'a de la Marea Negra, care chiaru în gur'a Sycophantelui lui Plautu se areta ca atare. — Tacerea geografiloru mari ai vechimei : a unui Herodotu, Strabo, Ptolemeu, Pomponiu Mella, cumu si a celloru alti scriitori greci si romani despre Arabi'a lui Aeschylos de la Dunare ni se pare forte ponderosa.

(42) **Agathemeru** I, 1 *Fragm. historicorum Graec.* ed. *Müller*, Paris, Didot 1841. Despre Hecataeu vedi Herodot V. 36. 135 sq; VI 137; II 143. IV. 36; II 20. 21.—D'in cei moderni : l'abbé **Sévin** Rech. sur Hecatée de Milet, in t. VI allu Acad. des inscr., 1729, p. 242; **Fréret,** *observations génér. sur la géogr. anc.*, t. XVI des *Nouv. Mémoires de l'Acad. des inscr.* 1850. p. 345; Ukert, geogr. der griech. und Roem. I, p. 69 1816; Reingaum, gesch. der Erd-und Länderabild des Alten 1839, p. 139 seq., Excursus zur geogr. des Hecataeos;—Forbiger, op. cit. I p. 50;—Brandstaeter, Scythica, Regiomonti Prussorum, 1837. V. de St. Martin, op. cit. p. 76 – 79.

(43) Frgm. n. 185 seq. in *Frag. hist. gr.* I.

(44) Frgm. n. 155, in care nume *Klausen* (Hecataei fragm. p. 87) vede ua erore de scrisu in locu de *Tyrangetii* sau *Tyragetii* ai lui Ptolemeu 3,10 si **Plin.** *Hist. Natur.* 4, 12, 26.

(45) dupo **Forbiger** op. cit., póte Canikschak de adi.

(46) frgm. 168. comp. 178, 179, **Müller** *fragm. historicorum græc* I, 11, 12.

(47) **Suidas**— v. Steph. Byz.— Gell. XV 23. Dupo unii nascutu cam 496+411 a. Chr.; dupo *Müller fragm. hist. gr.* I *proleg.* p. XXV, la 482+394. Cf. L. Preller de vita et scriptis Hellanici. Dorpat. 1840, 4. Berlin 1864.

(48) v. Ἀμάδοκοι. Id. v. Ἀμόργιον. Comp. **Strab.** l. XII, cap. III, 22.

(49) **Müller** *Fragm. historicorum græc.* I *prolegomena* XXV, XXIX.

tempina la predecesorii sei : Amadokii (50) si Sakii (51); éro pe Maeoti, pe cari Herodotu ii pune la resaritu de Maeotis, deci ii scote d'in rendulu Scythiloru, elu ii numesce lamuritu Scythi (52).

§ 9.

Deco aruncamu acumu ua privire assupr'a acestoru scurte si imprastiate notitie, vedemu co, cu totu progresulu cunnoscintieloru geografice ale celoru vechi dintr'ua epoca intr'alt'a, totusi ele suntu departe de a ne puté da ua idee esacta despre tierrile cunnoscute mai apoi sub numele de Daci'a, si despre poporele ce le au cutrieratu; pentru co: seu pré vagi, seu in contradictiune unele cu altele, seu rodite de phantasie numai, in acele timpuri intunecose ale istoriei, seu in fine ajunse pene la noi trunchiate, in sfaramaturi alterate chiaru de scriitorii posteriori, — aceste notitie ne lasa ua negura aprope deseversita assupr'a tierriloru d'intre Carpati si Dunare, pe care abia Herodotu o risipesce in parte, deschidiendu portile Istoriei Daciei.

CAPITOLULU II-lea

Herodotu

§ 1.

Nu este multu timpu de candu method'a critica istorica a isvoreloru a inceputu se castige in domeniulu Istoriei antice unu terrimu fixu, pe candu in ce privesce geografi'a vechia, ea lasa pene adi anco forte multu de doritu. Acest'a se confirma pe deplinu studiandu cine-va intins'a literatura la care a datu nascere numai a patr'a carte d'in *Istoriile* lui Herodotu, literatura care ne presinta systemele cele mai contradicutóre, intemeiate numai pe simple supositiuni, si imprejurarea ciudata anco : co cu fie-care nou commentatoru apare si unu nou modu de interpretatiune a dateloru *parintelui istoriei* (1).

(50) fr. n. 170 : 'Αμάδοκοι, Σκυθικόν ἔθνος.

(51) 'Αμόργιον, πεδίον Σακῶν, Ἑλλάνικόν Σκυθικοῖς la Steph. Byzantinulu.

(52) Schol. Apollon. IV 322.- Müller, Fragm. hist. gr. I 57 fragm. 92.

(1) Scrierile principale suntu : **Cellari** *Notitia orbis antiqui*; edit. Conrad Schwarz Lipsiæ 1731, tom. I, pag. 401 sq.—**Th. S. Bayeri** *De Scythiæ situ, qualis fuit sub ætatem Herodoti* in *Commentar. Academiæ Scientiar. Petropolitanae*, 1728, tom. 1, pag. 400 sq; séu : *de origin. et priscis sedibus Scytharum*, in alle selle *opusculis ad historiam antiquam*, Hal. 1770 in 8.—**Eichhorn,** *Hist. ant. e gr.* I p 405 sq. — **F. V. Beer,** *Erläut. der von Herodot und Plinius gegebenen Beschreibung des alten Skythiens* in *Zusatz. zu Allg. Welt Historie* III, 11 sq.—**De Guignes,** *Mémoire dans lequel on entreprend de fixer la situation de quelques peuples Scythes, dont il est parlé dans Hérodote*, in *Mémoires de l'Academie des inscriptions et belles-lettres*, tom XXXV, p. 539 seq.—**d'Anville,** *Examen critique d'Hérodote, sur ce qu'il rapporte de la Scythie*, totu acolo, t. XXXV, p. 573 sq.— **I. Pinkerton** *Dissert. on the origin and progress of the Scythians or Goths*, Lond. 1787. in—8;—**Hennike,** *De geographia Herodoti*, Göttg. 1798;—**Bredow,** *Geogra-*

Fora a ne opri assupr'a acestoru systeme, sa ne indreptamu mai bine la Herodotu insusi, si cu tota atentiunea si neincliuarea cotre vre ua theoria imbratisiata de mai 'nainte, sa analisamu descrierea ce ne-o face unulu d'in cei mai insemnati geografi ai vechimei despre form'a si intinderea Scythiei, despre locuinti'a poporeloru d'intr'ens'a, si se cercamu a identificá unele d'in datele sele geografice.

§ 2.

Herodotu d'in Halikarnasu in Cari'a (nascutu intre 490 si 480, mortu dupo 408 a. Chr.)(2), cu dreptu cuventu s'a numitu *parinte alu Istoriei*(3) si geografiei istorice. Caletoru iscoditoru, inteligentu, bagatoru de sema, studiindu singuru cu proprii sei ochi teatrulu evenimenteloru, monumentele, obiceiurile si naravurile poporeloru, remane pe vecie in capulu celoru mai pretiose isvore ale istoriei antice (4). Cu tote

phiae et uranologiæ Herodot. specim. Helmstadt, 1804.—**Mannert,** *der Norden der Erde* 1820, in-8, p. 100 seq—**Lelewel,** *Opis Scythii Herodota* in alle selle: *Pisma pomniejsze geogr. hist* Warz. 1814. —**Senkowski**, *O. I, Primieczania K. Herodotovu opisaniiu Skithii*, in *Biblioteka dlia cztenia*, t. XXVII.—**B. G. Niebuhr,** *Ueber die Geographie Herodots*, p. 132—158 si *Untersuchungen über die Geschichte der Skythen, Geten, und Sarmaten* p. 352—398 in *Kleine historische und philologische Schriften*, erste sammlung, Bonn, 1828. — **Dönige,** *Commentatio de Geographia Herodoti*, Berl. 1835. — **Rennel,** *The geographical system of Herodot*, London II, ed. 1832. — **Brandstätter,** *Scythica*, Reg. Prussorum 1837;—**Hermann Bobrik,** *Geographie des Herodot nebst einem Atlasse von zehn Karten* Königsberg, 1838, in—8. — **A. H. L. Heeren,** *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten vœlker der alten Welt*, Göttingen 1824, 1 Th. 2 abth. p. 263 seq.—**Halling,** *Geschichte der Skythen*, Berlin 1833 in 8;—**Lindner,** *Skythien und die Skythen des Herodot*, Stuttgart 1841. — **P. I. Schafarik,** *Slawische Alterthümer*, 2 volume, trad. germana a lui Mosig von Aehrenfeld, Leipzig 1843.—**Hansenius,** *Ost-Europa nach Herodot*, Dorpat 1844.— **Nadezsdiu,** *Herodotova Skythiia obiasnennaia czrez sliczenie s miestnostiami*, in *Zapiski Odesskago Obsczestva Istorii*, Odessa 1841, in—4, t. 1.—**Ukert,** *Skythien und das Land der Geten oder Daker*, 1846;—**Colster,** *das Land der Skythen bei Herodot und Hippokrates*, in *Neue Jahrbücher für Philologie und Pædagogie*, Leipzig 1846, XII supplementband p. 569—632 si XIII suppl. band, 1847, p. 5—77. — **I. C. Schuller,** *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*, in *Archiv für kunde österr geschichtsquellen*, tom. XIV, Wien. — **I. G. Cuno,** *Die Skythen*, Berlin 1871;—**George Rawlinson,** *On the Geography of Scythia*, in *History of Herodotus*, vol. III, third edition 1875, p. 201—208. — **B. P. Hasdeu,** *Istoria critica a Romaniloru*, II ed. 1875, Bucuresci p. 181—215.

(2) Dyonys. Halic. de Thucyd. 820. — Diodor II 32. Euseb. ol. 78. Dupo Pamphil'a, ua collectionista de memorii istorice, ce traiá in timpulu imperatului Nero, Herodotu s'aru fi nascutu la 484 a. Chr. Anse si dens'a nu da faptulu ca positivu, coci in pasagiulu pastratu la Gellius Noctt. Att. XV 23 se dice «videtur». «Hellanicus Herodotus Thucydides, historiæ scriptores, in isdem fere temporibus laude ingenti floruerunt et non nimis longe distantibus fuerunt æratibus. nam Hellanicus initio belli Peloponesiaci fuisse quinque et sexaginta annos natus *videtur*, Herodotus tres et quinquaginta, Thucydides quadraginta. *scriptum est hoc in libro undecimo Pamphilæ.*»

(3) **Cicero,** *de legg* I, 1,5 «*apud Herodotum patrem historiæ*».

(4) Vedi articolulu lui **Guignlaut** *Hérodote* in *Encyclopédie des gens du monde*, Paris. — **F. C. Dahlmann,** Herodot aus seinem buche sein leben (Forschungen auf dem gebiete der geschichte II 1) Altona 1823. — K. Wilh. Ludw. Heyse de Herodoti vita et itineribus, Berol. 1826; Mustoxidi,

co in vechime (5), ca si adi, i s'a fostu imputatu usiurintia in admiterea fapteloru, partialitate si lipsa de critica, nu ua data cercetarile moderne a constatatu esactitatea descrieriloru sele geografice si istorice (6). Este adeveratu co elu nu multiamesce pretutindeni cerintiele unei scrieri de istoria seriossa(7), nici separa faptele istorice de povestile poporane; dero parte d'in acestea elu le raporta foro a crede insusi in ele (8), parte porta in sine, dupo cumu se probedia prin cercetarile mai noui, unu autenticu simbure de adeveru, de si inveluitu sub trasuri fabulósse (9).

§ 3.

Descriptiunea geografica, ethnografica si istorica a Scythiei incepe de la alu II-lea capitolu alu cartii a IV pene la finele acestia, formandu in sine unu totu absolutu circumscrisu, bine determinatu; anse in raportu cu oper'a intrega ea porta unu caracteru curatu episodicu (10). Dupo obiceiulu seu cá : mai inainte de a tratá despre vre ua cucerire a Persiloru, se se ocupe cu istori'a si descrierea tierrii unde expeditiunea a avutu locu (11), Herodotu vorbindu despre regatulu persanu si despre

Nove Muse di Erodoto tradotte, Milan, 1820; — Herodotus, in K. Otfr. Müller, gesch. d. griech. litteratur, Breslau 1841. —**Will. Mure,** *Crit. History of the language and litterature of ancient Greece* (1850. 1854—60.) London. — **Daunou** *Hérodote,* in *Cours d'études historiques.* — **Ad. Schöll,** *Philologus* VIII 193. X 25, 410. — **G. Rawlinson,** *History of Herodotus,* cap. I, II si III vol. I, London 1875. — **H. Stein,** *Herodotus,* erster band erstes heft, *Einleitung,* 2 auflage, Berlin 1864;— **K. Abicht,** *Herodotus* 1 band, *Einleitung,* p. 1—28, Leipzig 1861, etc.

(5) **Aristotelu** ilu numesce «povestitoru de basme» μυθολόγος, *de gener. an.* III 5, comp. *hist. an.* III 22. — **Cicero** *de legg.* I 1, *de div.* II 56; Gellius III 10. Altii «falsificatoru alu adeverului si partialu», **Photios.** *Bibl.* p. 35 la **Bekk.** *Ioseph adv. Ap.* I 3. Plutarch in scrierea περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας (Moral. p. 854—874). Comp. criticulu Dionysios d'in Halikarnass de Thucyd. 820 comp ad. Cn. Pompei. 767 sq. Comp. **Gust. Lahmeyer** de *libelli Plutarchei, qui de malignitate Herodoti inscribitur, et auctoritate et auctore,* Gotting. 1848, 4. — **Arnold Schæfer,** *Abriss der Quellenkunde der Griechischen geschichte bis auf Polybios,* Leipzig 1867. — **G. Rawlinson,** *History of Herodotus,* I 69 -140.

(6) Asia de es. inscriptiunile cuneiforme descoperite si descifrate suntu in perfectu acordu cu indicatiunile lui Herodotu. Vedi **Eug Burnouf.** *Mém. sur deux inscript. cunéiformes trouvées près d'Hamadan.* 1836, in-4°. — **C. Lassen** , *die altpersischen Keil-Inschriften von Persepolis,* 1836, in-8°;—**Jacquet,** *sur le mém. de M. Lassen,* in *Nouv. Journ. Asiat.* III-a sér., 1838, t.-V, 575 sq. VI, 385 etc. — Inscriptiunea apoi dela Bisutun nu departe de Kirmanchat, a lui Darius Hystaspes confirma pe deplinu arretarile sele despre evenimentele d'in primii anni ai domniei lui Dariu, inaintea expeditiunei d'in Scythi'a. cf. **Rawlinson. H. C.** *Memoir on the Great Inscription at Behistun* (in *Journal of Asiatic Society.* 1846—1849). — *Idem. History of Herodotus,* I. cap. III. p. 69 sq , *on the merits and defects of Herodotus as an historian.*

(7) **Rawlinson,** op. cit. I cap. III, p. 83 sq.

(8). Herodotu. VII 152; II 123. Comp. III 9. IV 195; V 45; VII-239.

(9) De es. legend'a despre furnicile ce ingropa aurulu. Vedi **Frederik Schiern,** *über die sage von den Goldgrabenden Ameisen,* Kopenhagen, 1873.

(10) **Daunou,** *Cours d'histoire,* II, p. 44 dice despre cartea IV: «On peut la regarder comme l'une des plus recommendables parties de son ouvrage.»

(11) Asia suntu insirate: istoriele Libyei, Scythiei, Lydiei (I, 95), a compatriotiloru sei d'in Asia-mica (I, 142—150) inainte de espeditiunile cuceritore ale Persiloru.

Dariu, ajunge la faptululu co Scythii aru fi devastatu ua data intreg'a Asia(12); pentru acesta navala voesce acumu sa si resbune Dariu (13); si pene a nu ne povesti expeditiunea regelui Persiei, istoriculu nostru s'apuca a descrie manuntitu tierrile de la nordulu Pontului, poporele ce locuescu acolo, mai cu séma pe Scythi, originea, naravurile si credintiele loru (14).

Pentru cestiunea de a sci de unde a cullesu Herodotu informatiunile sele, cata a deossebi anume :

a) Cari d'in datele sele se intemeiadia pe autopsie.
b) Cari, pe isvóre scrise, si cari suntu aceste isvóre ?
c) Cari, pe comunicatiuni verbale, si de la cine le-a priimitu ?
d) Cari suntu numai consecintie, combinatiuni seu hypothese proprii ale sele ?

In acestu chipu, pr'in cercetarea adica a provenintiei, critic'a isvoreloru determina valórea absoluta a fie-carei date geografice(15).

Cumu co Herodotu posseda cunnoscintie autoptice despre tierrile d'in jurulu Pontului-Euxinu, nu'ncape indoiala. Dupo ce visitâ orasiu cu orasiu, amendoue tiermurile Hellespontului, Propontidei si Bosporului(16), de la Byzantiu elu trecu la Apolloni'a(17), apoi la Mesambri'a si Istri'a(18) la gurele Dunarii; de aci visità interiorulu tierrii d'intre Tyras (Dnistru) si Borysthenes (Dnipru), studiandu-lu cu d'amenuntulu(19). Mai multu timpu pare a se fi opritu la Olbi'a, cea mai infloritore colonie

(12) Herodot, I 105.
(13). Herodot. IV. 1
(14). Idem IV. 2—82.
(15). Acelési cestiuni le tratédia **H. Matzat** despre raporturile lui Herodotu asupr'a Asiei. Vedi studiulu seu *Ueber die glaubwuerdigkeit der geographischen angaben Herodots ueber Asien,* in *Hermes,* VI band, Berlin 1872, p. 392—486. — Asupr'a Egyptului vedi **Max. Buedinger**, *zur Egyptischen Forschung Herodots,* Wien 1873.
(16) I 57, IV 14. 86. 90. 91. 95 si a.
(17). IV 90.
(18). II 33. IV 93, VI 33. **Mannert** op. cit. p. 63 nu se 'ndouesce unu momentu, ca si **Steinu,** *Herodot* I 19, **Matzat** l. c. VI, 417, **Abicht** *Herodot* p. 8 co: Herodotu a visitatu orasiulu Istri'a. **Mannert** dice: «Man untersuche die beschreibung und Benennung der beträchtlichsten Flüsse, welche in den Hauptstrom fallen, die Darstellung des Ister selbst, seiner Grösse und die vergleichung mit dem Nil den er auch gesehen hat, nebst den angegebenen ursachen, warum der Ister im Winter und Sommer gleich gross bleibt, so wird man nicht einen Augenblick an den Augenzeugen zweifeln.» **Dahlmann** lasa lucru nehotaritu, *Forschung* II. 1,61. — Din contr'a **Kolster,** *das Land der Skythen bei Herodot und Hippokr.* in *Neue Iahrbüch fur philologie und Paedagogie,* Leipzig 1846, XII supplementband p. 594 nu gasesce nici-ua proba pentru opiniunea lui Mannert, fiind-co Herodotu pomenesce Istri'a numai in trécetu (II 33) fora a determina loculu unde anume se afla ca si vecin'a sea Tomi. Elu pune la 'ndoiala p. 59 ', chiaru deco Herodotu va fi vediutu stinc'a de pe malulu resaritenu alu Nistrului cu asia dis'a urma a: piciorului lui Herakles (Herod IV 82).
(19) IV 11. 51. 53. 71 sq. Elu singuru spune curatu τοσόνδε μέντοι ἀπέφαινον μοι ἐς ὄψιν, co a fostu in territoriulu Exampaios intre Hypanis si Borysthenes (IV 52), ceea-ce dupo *Cuno* op. cit. 85 aru fi Podoli'a nordica séu cea de midilocu.

in acele parti(20), situata la gur'a Hypanisului (Bugu), avendu-o dreptu centru(21) de la care elu descrie si mesora(22). Urmatórele pasage dovedescu limpede co relatiunile sele suntu cullese la facia locului: I 105, II 103, IV 5. 7. 8. 16; IV 27. 46. 58. 60. 67. 70. 74. 75. 81. 99—100, 110(23). D'in contr'a, nimicu nu ne aréta co elu va fi trecutu pe malulu stingu alu Dunarei, asia co d'in autopsie pucinu putea cunnosce despre Scythi'a si tierr'a Agathirsiloru; cea-ce si esplica relativ'a valore a relatiuniloru sele despre regiunea Carpatiloru(24), si amesteculu de basme si legende in istori'a scythica. Nu mai amintimu co ací ii lipsea chiaru mediu-lócele ce avusese in Greci'a, Egyptu, Assyri'a, Persi'a, de a 'si intemeia cercetarile sele istorice si geografice.

Ca isvore scrise Herodotu a avutu pe Homeru, Hesiodu(25), Aristeas Prokonesianulu (26),pe Hecataeus d'in Miletu,(27), pote pe Hellanicus d'in Lesbos(28), Dionysios milesianulu, pe geografulu Scylax d'in Cariand'a(29), si altii. Elu insusi a pututu aflá

(20) **Niebuhr**, *Kl. Schriften*, p. 355.

(21). Despre caletoriile lui Herodotu vedi mai alesu **Dahlmann**, op. cit., **Heyse**, *De Herodoti vitâ et Itineribus*, Berlin 1827, **Rawlinson**, op. cit. I p. 8 sq. **Bähr**, *Herodot* IV pp. 391—7. — **Colonel Mure**, *Critical History of the Language and Literature of Greece*, vol. IV pp. 246—8. — Cartea lui **J. Talboys Wheeler**, *The Life und Travels of Herodotus*, London 1855, 2 vol. in 8° este unu feliu de romantiu istorico-geograficu; alta carte **Weeler**, *The geographi of Herodotus*, Lond. 1854 n'are nici-ua valore. Vedi **Kippert**, *Monatsberichte der Berliner Akademie* 1857, p. 135, 137. — **Matzat** l. c. p. 392. — Caletori'a la coloniile grece d'in jurulu Pontului este posteriora celei facute in Medi'a, Persi'a, Assyri'a, si posibilu, pote chiaru probabilu anteriora celei d'in Egyptu. Herodotu a visitatu Egyptulu de siguru dupo annulu 460, (coci el ne spune III, 12) c'a vediutu campulu de bataie de la Papremis, unde regele Libyiloru Inaros invinsese pe Persi la 460 (**Schäfer**, *de rerum post bellum Persicum gestarum temporibus*, Lips. 1865 p. 18. 22) si inainte de tomn'a anului 442, forte probabilu inainte de ilustrarea sea in Athena intre 446 si 444, cam la 456. Vedi **Büdinger**, op. cit. p. 10. 12. —**Kirchhoff**, *über die Abfassungszeit des herodoteischen geschichtswerkes, Abhandlg. der Berliner Akademie* 1868, si *Nachträgliche Bemerkungen* la acest'a, totu in *Abh. Berl. Ak.*, 1871.

(22) IV, 17, 101. Elu descrie limanulu Borysthenului ἕλος, promontoriulu d'intre ambele riuri Dnipru si Bugu Ἱππόλεω ἄκρη, templulu Demetrei, palaturile unui rege Scythu in orasiu, si altele. Bogati'a si chiaru trasurile caracteristice ale relatiuniloru séle vorbescu lamuritu pentru autopsie. — Colster l. c. p. 593 se 'ndouesce cá Herodotu sa fi visitatu coloni'a de la gur'a riului Tyras.

(23) Comp. C. G. L. **Heyse**, *Quaestiones Herodoteae* I, Berolini, 1827. p. 130—133. **Mannert** *geogr.* I, 1—71. **Ukert** *Skythien und das Land der Geten oder Daker*, 31; — **G. Rawlinson**, op. cit., I pp. 9, 11. —**Cuno**, *Forschungen im gebiete der alten völkerkunde, Die Skythen*, Berlin 1871. — **Colster**, op. cit., XII 585 seq.

(24) Socotimu esagerata judecat'a lui **Heeren**, *Ideen über die Politik*, despre carte'a IV a lui Herodotu asupr'a Scythiei. «Der grosse geschichtschreiber scheint hier gleichsam zu Hause zu seyn, er kennt die flüse, die Länder, die Völker, ihre Lebensart nicht weniger als ihre Verwandtschaft.»

(25) **Abicht**, op cit., *Einleitung* 1—28.

(26) Acest'a, φοιβόλαμπτος ενόμενος pretindéin poem'a sea Arimaspea (dupo Suidas compusa in trei carti) a fi caletoritu in Scythi'a pene la tierr'a Issedoniloru. Cf. G. Rawlinson, op. cit., I 48

(27) **G. Rawlinson** l. c. — I 45.

(28) **Helanikos** a scrisu Περσικά mai inainte de Herodotu. Dionys. 3, p. 769.

(29) **Rawlinson**, l. c. I, 47. — **Abicht**, op. cit., *Einleitung* I, 28.

chiaru in Greci'a multe despre ale Scythiloru, caci cu 150 anni inainte de a scrie istori'a sea, coloniile grecesci de la tiermurile Pontului : Pantikapaeonu, Olbi'a, Tyras, Dioskurias, Istri'a si altele, intretineau legaturi viui, de ua parte cu triburile scythice de la cari cumperau grane si alte producte naturale, de alt'a cu Greci'a — unde le trimiteau(30).—Partea cea mare anse a informatiuniloru atatu de nuoi si amenuntite Herodotu a capetat-o pr'in comunicatiuni verbale, ce singuru le numesce(31) isvorele sele principale : *a)* de la Grecii d'in coloniile milesiane(32); *b)* de la Scythii aflatori in acele colonii(33), a caroru cunnoscintia si buna-vointia de a dá relatiuni, nu ua data elu o lauda(34); *c)* d'in isvore persane(35); si *d)* d'in traditiuni locale de la Krotonu si Tarentu(36).

(30) Anco d'in timpulu resboiului cu Persii Hellad'a se indestulà cu grau, materiale de constructiuni, pandia, pesce, sclavi etc. (Herod. VI, 26; VII 147; II 105. Thucyd VI, 20; VII 27. 28. II 69) de la tiermulu nordicu alu Marii Negre. Vedi **K. Neumann,** *Die Hellenen im Skithenlande* I, 1, 71, Berlin 1855. — Herodotu comparandu Borysthenele cu Nilulu in ce privesce folosele ce ambele riuri aducu locuitoriloru, enumera intre altele si escelentulu grâu de la malurile loru. (Herodot. IV 53 : σπόρος τε παρ' αὐτὸν ἄριστος γίνεται, ποίη τε, τῇ οὐ σπείρεται ἡ χώρη βαθυτάτη, IV 17 despre Σκύθαι ἀροτῆρες VII, 147). Se intielege co multi commercianti d'in Hellad'a veneau la Marea Négra in contactu directu cu Scythii, si multi d'in acestia la rendulu loru visitau Hellad'a. In Spart'a vedemu Scythi in timpulu lui Cleomene (Her. VI 84); in Athen'a se aflà, dupo batali'a de la Salamis, unu corpu scythicu de soldati politienesci (numiti Τοξόται séu Πευσίνιοι), care de la 300 se urcà in scurtu timpu la 1200 ómeni. **Ukert,** *Skythien* p 28, 35. **Cuno,** op. cit., p. 85.

(31) IV, 16.

(32) IV, 24.

(33) Herodotu singuru de trei ori dice : IV. 5.—7. 16 λέγουσι Σκύθαι, — Ἕλληνες οἱ τὸν Πόντον οἰκέοντες. Vedi d'in contra **Heyse** Quaest. Herod. Berl. 1827. — **Hansenius** *Ost-Europa nach Herodot*, 1844, § 8, 9 de si admite cu sigurantia co Herodotu fusese *a)* la gur'a Hypanisului; si *b)* in tierr'a d'intre Hypanis si Tyres, totusi in § 459 pune la indouiala chiaru deco elu va fi vediutu vre ua data in ochii-i vr'unu Scythu. Acést'a e in adeveru ua hypercritica, care se contradice cu sine insesi, dupo cumu observa *Kolster* op. cit., p. 585. Co Herodotu nu se lasà numai pe povestele connationaliloru sei de la Pontus, si co intrebà la nevoia si pe Scythi, probeadia intre altele cuvintele sele de la finea relatiunei despre mortea lui Anacharsis, unchiulu regelui Scythu Idanthyrsos; lucrulu tinendu-se de Scythi forte in taina, Herodotu ilu putu aflá numai d'in gur'a cellui mai intimu functionaru allu lui Ariapithes (IV, 76): και νῦν ἤν τις εἴρηται περὶ Ἀναχάρσιος, οὔ φασί μιν Σκύθαι γινώσκειν... ὡς δ'ἐγὼ ἤκουσα Τίμνεω τοῦ Ἀριαπείθεος ἐπιτρόπου εἶναι αὐτὸν Ἰδανθύρσου τοῦ Σκυθέων βασιλέος πάτρων. Comp. **Niebuhr**, *Kleine Schriften* I 351, 355 : «auch hat er (Herodot) nirgends als in Skythika selbst sich mit einem Meyer des Ariapithes unterreden können : und seine ganze Erzählung ist theils die eines Augenzeigen, theils eines Reisenden der mündliche Berichte der Einheimischen vernommen.»

(34) IV, 24. 76.

(35) Asiá cele coprinse in cartea I 130 fine si 104 unde se ocupa mai allesu de istori'a Scythiloru in Asi'a ; cele d'in I 105, suntu cullese in mare parte d'in orasiulu Askalon. Vedi *Matzat*, l. c. p. 466—467.

(36) Capitolulu intregu d'in cartea III, 129—138 relativu la Demokedes, si importantu pentru resboiulu scythicu. Vedi **Kirchhoff,** *Abfassungszeit*, p. 14. — **Büdinger**, op. cit. p. 6.

§ 4.

Cerculu cercetariloru nostre fiindu mai cu seama Daci'a Traiana, vomu studiá in Herodotu cu deosebire tierrile d'intre Tiss'a si Dnistru, incependu cu Scythi'a.

Conturulu si intinderea Scythiei. Dupo cele dise de Herodotu in cartea IV 101, IV 99,20 si 3 urmedia co form'a Scythiei este unu patrulateru (τετράγωνον), avendu doue laturi scaldate de mari : Pontulu-Euxinu la sudu, Bosphorulu Cimmerianu si Maeotisu pene la Tanaisu, la estu(37). In realitate anse se pare co elu a consideratu numai ua lature a patratului cá marginita de mare; coci, dupo cumu observa Rawlinson(38), deco s'aru lasá la ua parte ua portiune d'in peninsul'a Taurica (Krimulu), tiermulu de la gurile Dunarii pene la Tanaisu aru represintá in adeveru ua linie drepta, pe care Herodotu o divide in doue parti egale: intre Dunare si gurile Borysthenului 2000 stadii (230 mile); intre Borysthene si gurile Tanaisului alte 2000 stadii (230 mile), peste totu 4000 stadii séu 460 mile(39).

Dero acésta linie este indreptata catre sudu-estu, ca cumu aru atinge doue màri, d'in cari un'a s'aru puté numi cea sudica (marea negra), iaru cea-l-alta cea resaritena (Marea de Azovu). Laturea de la estu a patratului era determinata de Tanaisu celu pucinu intr'ua parte, despartindu pe Scythii regali de catre Sauromati(40); cea de la nordu se hotará cu poporele: Agatirsii, Neurii, Androfagii si Melanchlenii; éro spre vestu limit'a d'intre Scyiti'a si Thraci'a era in realitate riulu Istrulu, celu pucinu la gur'a sea, coci mai departe in susu, dupo cumu resulta d'in cuvintele ἐς τά πλάγια τῆς Σκυθίης ἐσβάλλεν aru urmá co elu nu alcatuiá ua lature a patratului, ci atingea numai laturea oblicu la unu coltiu(41).

(37) **Hermann Bobrik,** *Geographie des Herodot nebst einem Atlasse von Zehn Karten,* Königsberg, 1838, in-8. **Rawlinson** III, *Essay, on the geography of Scythia,* nu iau cuventulu τετράγωνον in simtiulu restrinsu de patratu. Primulu dice p. 84: «Skythien ist ein viereck (von Quadrate findet sich nirgends etwas». — Celu d'alu douilea, p. 204: «that he thought Scythia extended inland about the same distance as its length along the coast; and that he therefore called it square, meaning thereby not to give its exact figure, but to describe its general shape.» —**Forbiger** I 77 nota 21, **Abicht** *Herodot* II p. 250, **Colster** op. cit 605—607, etc., admitu unu patratu oblicu ▱. Cestiunea nu presinta anse nici-unu interesu, coci chiaru déco Herodotu aru fi disu «patratu» termenulu nu trebuie luatu *ad litteram.*

(38) op. cit. III p. 204.

(39) Cu 40 mile adica mai pucinu de cotu realitatea, pentru co de la gur'a cea mai nordica a Dunarii pene la gura Tanaisului (Donului) distanti'a in linie drepta este de 500 mile geografice.

(40) **Herodotu** IV 20. 21 —**Rawlinson** l. c.

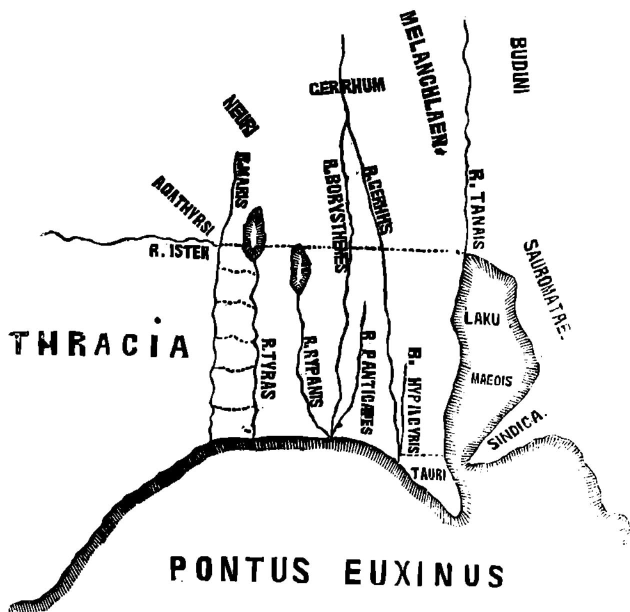
(41) **Rawlinson** l. c. — **Bobrik.** l. c. —Celebrulu **Niebuhr** in studiulu seu *Ueber die geographie Herodots* (Kleine Schriften, I, p. 156 sq.) sustine co, dupo Herodotu Scythi'a crá limitata de cotra doue parti de mare; tiermulu sudicu se intindea in linie drépta de la gurile Dunarii pene la Palus Maeotis intr'ua distantia de 4000 stadii; celu resaritenu asemenea de la Palus Maeotis pene la gur'a Tanaisului (Donului) totu in aceiasi departare; laturea apuséna, paralela cu cea resaritena se

§ 5

Hotare. — Heeren circumscrie astu-feliu Scythi'a europena :

«Hotarele Scythiei dupo Herodotu suntu urmatorele : la sudu tiermurile marei negre de la gurile Dunarei pene la Palus Maeotis; la estu Donulu seu Tanaisu pene la isvorirea sea d'in laculu Ivanu (?); la nordu, ua linie trasa de la acestu lacu pene la

formedia de cotra Dunarea de josu, care atingundu coltiulu nordu-vesticu allu Scythiei face unu cotu mare spre sudu (dupo credinti'a atribuita de Niebuhr lui Herodotu,) si in acésta directiune sudica curge pene in Marea-neagra; éro laturea despre nordu o inchipuesce printr'ua linie trasa de la imaginar'a cotitura a Dunarii pene la gur'a Tanaisului. (Vedi anco studiulu seu *Untersuchungen über die geschichte der Skythen, Geten und Sarmaten*, op. cit., p. 352 sq. si *Vorträge über alte geschichte* 1847, p. 182. 183. Urmatorea schitia de charta ne invederedia mai bine theori'a lui Niebuhr :

Acésta constructiune atatu de departata de realitate—si care a gasitu unu aparatoru in *Ideler*, — o intemeiadia autorulu ei pe §§ 99—101 d'in cartea IV a lui Herodotu, si mai cu séma pe comparatiunea ce face Herodotu in cartea II, 33 si 34 intre Nilu si Dunare.

Ea este lipsita anse de ori-ce fundamentu, pentru co : Niebuhr ia cuvintele lui Herodotu, Istru ἐξσοῦσθαι τῷ Νείλῳ, intr'unu intielesu prea restrinsu, pe candu adeveratulu intielesu nu este altulu de cotu co: precumu Nilulu indiumatatiesce Liby'a, totu asiá si Istrulu divide in doue parti Europ'a. A conchide anse de aci co Istrulu are ua directiune spre resaritu totu atatu de

laculu d'in care curge Tyras seu Dnistru, si la vestu ua linie de la acestu lacu pene la Dunare.»(42)

Prin urmare, Scythi'a coprindea, dupo Heeren si Rawlinson(43), d'in Russi'a meridionale: guvernamentele Khersonu, Poltaw'a, Ekaterinoslavu, Kharcovu, Kursku, Kosacii de la Donu, Voronezu, Riazanu, Orlovu, Tul'a, Mogilevu, Cernizovu, Minsku, Volhynia (in parte), Kievu si Podoli'a; apoi Bassarabi'a, Moldov'a si Tierr'a-romanesca.

§ 6

Sa vedemu anse pene la ce punctu identificarea Tierrii-romanesci cu ua portiune d'in Scythi'a antica se afla indreptatita de textulu herodotianu.

In cartea IV 99 se dice: Τῆς δὲ Σκυθικῆς γῆς ἡ Θρηΐκη τὸ ἐς θάλασσαν προκεέται· κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης, ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται καὶ ὁ Ἴστρος ἐκδιδοῖ ἐς αὐτὴν, πρὸς εὗρον ἄνεμον τὸ στόμα τετραμμένος. — Cei ce intielegu prin κόλπος d'in acestu pasagiu unu golfu(44), ilu iau dreptu intorsetur'a nordica a tiermului Pontului Euxinu pene la orasiulu Karkinitis(45); ba Hansenius(46), fiindu co nu'lu afla in fiintia asia cumu sa correspondia indicieloru lui Herodotu, este silitu se presupuna: «co Delt'a de adi a Dunarii nu esistá pe atunci, ci co in locu-i se aflá unu golfu, tocmai κόλπος-ulu Herodotianu. Acésta nefericita supositiune cade de la sine, coci textulu IV 47 spune lamuritu co Istrulu se vérsa in Mare prin cinci gure, deci Herodotu cunnosce Delt'a Dunarii (id. IV 89); si nu o cunnósce numai densulu, déro tóta anticitatea(47). — Cei ce traducu pre κόλπος prin *curbatura*, admitu co acést'a e determinata de Dunare, déra unde anume? Dupo

lunga ca si a Nilului, si co se cotesce spre miadia-di anume d'asupr'a punctului unde Nilulu formedia unghiulu de la media-di spre nordu, este falsu, si in contradictiune isbitóre cu cele alte date geografice; coci Herodotu ne spune *a*) co Dunarea curgundu despre apusu se versa in Marea-negra cu gur'a spre resaritu (IV 49,99), pe candu dupo chart'a lui Niebuhr, ea curge cu gur'a spre miedia-di. Afluentii sei Prutulu Πυρετός curge πρὸς ἠῶ, Tiarantulu Τιαραντὸς se afla pucinu mai spre apusu μᾶλλον πρὸς ἑσπέρης, si intre aceste doue riuri vinu Ararus, Naparis si Ordessus versandu-se directu in Dunare. Deco anse unu afluente allu Dunarii se afla mai la vestu de catu altulu, neaparatu co Dunarea nu póte avea unu cursu curatu sudicu, ci celu pucinu sudu-osticu, si in orice casu afluentii Istrului, asia cum suntu indicati prin liniile punctate din chart'a de mai susu, impossibilu a se inchipui co esista intre mare si riulu Muresiu.

Vedi **Brandstätter,** (*Scythica*, 1837); **Bobrik,** (geographie des Herodot). p. 89; **Lindner,** (Skythien und die Skyten des Herodot); Stuttgart (1841, p. 22—32) **Colster** (l. c. XIII, 7) **Hansenius** (*Osteuropa von Herodot*); **Forbiger** (op. cit) si **Rawlinson** (l. c. III Essay III).

(42) *Asiatic Nations*, vol. II. p. 257 nota 4, traductiunea anglesa.

(43) Op. cit. 205. — *Cuno* 78; *Colster* 608; *Stein* 244.

(44) **Larcher,** *Histoire d'Hérodote*, t. III, p. 193, Paris. 1802. — **Lelewel**, *Kleiner Schriften*, übers. v. K. Neu, Leipzig 1836 p. 266.—**Kolster.** — **Abicht** la cap. IV, 99.)

(45) **Colster**, p. 609.—

(46) **Hansenius**, p. 12.—

(47) **Ephoros** (la *Strab.* VII, IV 15), **Ovidius** (Trist. II,) **Strabon, Plinius** IV, (XXIV, XII, 7) **Polib.**, — **Tacitus** (Germ. 1) **Skoliastul lui Apoll. de Rhodos** (la **Katancsich** *Istri adcol.* 19). **Ptolemeos** III, X, 2-6, Solin, **Am. Marcelinu.** etc.

Lindner(48),—acolo unde fluviulu isi indrépta cursulu cotre Sudu-estu spre marea négra, adico la Ialomiti'a; dupo Nadezdin(49),—mai susu de Galati, dupo Colster(50), la Argesiu; dupo d. Hasdeu(51), in Romani'a-mica, aprope de Oltu; in fine Cuno(52): «intorsetur'a pe care o formédia Thraci'a se nasce prin arculu Dunari deschisu in spre nordu de la Orsiov'a pene la Galati.»—Totu Cuno(53) mai pretinde co: ἐς ϑάλασσαν «cotre mare» d'in pasagiulu in cestiune, semnédia: ἐς τήνδε τὴν ϑ. «cotre Marea Egea» care nu se attinge de Scythi'a.—Ua simpla privire a chartei ne aréta: 1° aci nu pote fi vorb'a despre vre-unu golfu, coci simtiulu testului este co: Acolo unde Thraci'a indreptendu-se cotre marea-négra, formédia ua intorsetura, acolo incepe Scyhti'a, in care curge Istru, indreptendu-si cursulu cotre sudu-estu. Prin urmare κόλποσ- ulu Thraciei de care e vorb'a se afla in apropriérea gureloru Dunarii(54), nu mai josu de Galati, mai pucinu anco la Oltu seu Orsiov'a, ci anume acolo unde Dunarea isi schimba de ua data intregulu sistemu allu gureloru salle spre resaritu. — 2°. Prin ές ϑάλασσαν se 'ntielege marea-négra, éro nu marea Egea, care vine in sudu-estulu Thraciei, coci in ultimulu casu cuvintele «cotre mare» aru fi superflue, pe candu in primulu suntu necesare, desemnandu anume partea Thraciei vecina cu Scythi'a, adico: cea care se indreptédia spre Pontulu-Euxinu.—3° Herodotu da Scythiei forma patrulatera; 4° mesurandu laturile, elu incepe de la gurele Dunarii spre estu, éro nu mai de 'nainte; 5° in cartea V 9, ne mai spune: co tierr'a de dincolo de Dunare (la sting'a fluviului) pare a fi ua pustie fora margini, si co numai de Sigini a aflatu c'aru locui acolo. Acestea aru fi in contradictiune isbitóre cu IV 99 déco Scythi'a s'aru intinde pene la Orsiov'a, coci in acestu casu aru fi trebuitu se dica in suscitatulu textu V 9: In Nordulu Istrului este tierr'a Scythiloru; și mai departe, a Agatirsiloru (55); 6° Ori-candu vorbesce despre Scythi'a Herodotu se refera la tierrile d'in Nordulu Pontului Euxinu;

(48) Op. cit., p. 291.

(49) *Herodotova Skithia*, in *Zapiski Odeskago obsczestvà Istorii*, Odesa 1841, t. I, 59.

(50) *XIII Supl. band.*, p. 14.—

(51) *Istori'a critica a Romaniloru*, edit. II, p. 210.

(52) Op. cit p. 79.

(53) Op. cit. p. 78.

(54) **Stein**, ap. c. 99. — Comp. **Abicht** la c. 99. — **Bobrik**, op. cit. p. 72 dice co pentru elu nu este pe deplinu claru deca cuvintele τῆς δὲ Σκυϑικῆς γῆς ἡ Θρηΐκη το ἐς ϑάλασσαν πρόκειται este vorb'a de unu golfu marinu, seu ele insemnedia simplu co: in lungulu tiermului se afla mai anteiu Traci'a, apoi Scythi'a.—

(55) **Ukert** p. 80 dice corectu: «Cumu-co Scythi'a pentru Herodotu nu se afla la nordulu Thraciei urmédia anco si d'in observatiunea sea: «ce póte fi dincolo de Dunare nu se póte spune cu sigurantia; ellu tine acea tiérra de pustie, si d'in caus'a frigului nelocuita.»—Cuno, care nu néga contradictiunea (p. 79) cata s'o micsioredie cu astu-felu de argumente: *a)* „Lui Herodotu ii lipsea mediloculu d'a se putea servi cu carti geografice." —Nu pare inse imposibilu co Herodotu se fi cunnoscutu vre-un'a d'in cartile geografice ale predecesoriloru sei. Asia, se dice co Anaximandru de la Miletu (610—546 a. Chr.) aru fi representatu cellu d'anteiu pe unu planu totu ce se cunnoscea d'in globulu pamentescu (**Eratosthen** in *Strab.* I p. 7. Casaub., **Agathem.** I, c. I., **Diog. Laert.**, **Anaximander**.). Apoi Hecateu cellu vechiu d'in Miletu (549—472) a construitu ua noua charta, cea mai buna si cea mai completa descriptiune a pamentului, ce s'a avutu inaintea lui Eratosthene (Agathemer. in Prolegomenele Compendiului seu de Geografie *Compendiar. Geogr.* ed. Gronovio, c. I, p. 172, 1697) si care la 504 a. Chr. se presupune cu multa sigurantia c'aru fi fostu adusa la Spart'a de cotre compa-

descriptiunea physica, topografica, ethnografica, cumu si a teatrului espeditiunei lui Dariu, nu privesce de câtu aceste parti, pe candu despre regiunea de la Orsiov'a peno la Prutu ellu nu are cunnoscintia de catu de esistenti'a catoru-va afluenti ai Dunarii(56). Déro tocmai indicarea acestor'a, face contradictiunea intre IV 48 si V 9 vedita.

§ 7.

Istru si aufluentii sei. — Herodotu avea ua idee esacta despre cursulu principalu allu Dunarii(57) si intru catu-va si despre afluentii sei pene la Belgradu: Ellu dice IV 48:

Εἰσί δέ οἶδε οἱ μέγαν αὐτὸν (Ἴστρον) ποιεῦντες, διὰ μέν γε τῆς Σκυθικῆς χώρης πέντε μέν οἱ ῥέοντες, τόν τε Σκύθαι Πόρατα καλεῦσι, Ἕλληνες δὲ Πυρετὸν, καὶ ἄλλος Τιαραντὸς καὶ Ἀραρός τε καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησσός. Ὁ μέν πρῶτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας καί προς ἠῶ ῥέων ἀνακοινοῦται τῷ Ἴστρῳ τό ὕδωρ, ὁ δέ δεύτερος λεχθεὶς Τιαραντὸς πρὸς ἑσπέρης τε μᾶλλον καί ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἀραρός τε καὶ ὁ Νάπαρις και ὁ Ὀρδησσος διὰ μέσου τούτων ῥέοντες (ἰόντες) ἐσβάλλουσι ἐς τὸν Ἴστρον. Οὗτοι μὲν αὐτιγενέες ποταμοί Σκυθικοί συμπληθύουσί αὐτόν.

adico:

«Riurile cari marescu Istrulu suntu acestea: cinci curgundu prin territoriulu scythic: Porat'a, cumu ilu numescu Scythii, séu Piretus, cumu ilu numescu Grecii; apoi Tiarantus, Ararus, Naparis si Ordessus. Cellu d'anteiu d'in aceste riuri este mare, si curgundu in directiune spre resaritu (πρὸ ἠῶ) da Istrului apele séle; cellu d'allu doilea Tiarantus se afla mai spre occidente (μᾶλλον πρὸς ἑσπέρης) si este mai micu. In

triotulu seu Aristagoras d'in Miletu **Herodot** (V 49—54). Asemeni carti Herodotu putea se le utilisedie.—*b)* „Tierrile coprinse mai in urma sub numele de Daci'a era de totu necunnoscute lui Herodotu“ — *c)* „Acest'a tinendu natiunea Thraca dreptu cea mai mare dupo cea indiana (V 3), ii atribuia si ua tiérra de enorma intindere, chiaru Illyri'a, ba anco se póte co spre N. W. ellu sa fi intinsu Thraci'a peste tóta Europa de medilocu, asia co „relativu vorbindu numai ua mica parte d'in Thraci'a remâne care sa se hotarasca cu Scythi'a.“ Asia ajunge Cuno la conclusiunea cumu-co: Herodotu, departe d'a se contradice, nu s'a espresu indestulu de bine; „und jener widerspruch würde eher eine ungenauigkeit des ausdruckes zu nennen sein“! — Colster p. 10 (13 supl. b.) intiellege prin „d'incolo de Istru“ allu lui Herodotu cursulu superioru allu Dunarii, in Ungari'a.

(56) Acésta impregiurare a determinatu pe unii a banui vre ua lacuna in textu, co paragrafe intregi in care s'aru fi vorbitu despre imaginar'a Scythia de la Portile de feru pene la Galati, s'aru fi lasatu la ua parte de cotre copisti. (*Lindner* 43, 47.— *Hasdeu* 215). Acésta ipotesa nu are pentru sine nici unu sprijinu; ba anco se combate de Herodotu chiaru; déco acest'a aru fi cunnoscutu regiunea Tierrei Romanesci amenuntitu, si aru fi descris'o intr'ua parte perduta a operei sélle, de siguru co in cartea V 9, 10 ellu nu aru mai fi scrisu ceea ce se citesce acolo. Totu ce se póte dice cu óre care gradu de sigurantia este co: avemu aci in fatia doue isvóre de informatiuni deosebite: un'a pontica si alt'a Thraca; prim'a depusa in cartea IV nu sciú se spue lui Herodotu nimicu despre tierr'a nóstra; nici de clima, productiunile naturale, locuitori, ci numai despre afluentii Istrului; cea d'a dou'a ii dede numai câte-va notiuni vage despre dens'a, pe cari le trecu in V 9, 10, fora a tine séma de celle scrise in IV, 48.49.

(57) Herodotu scie co Istru vine d'in tierr'a Celtiloru (II 33) si isvoresce aprópe de Pyrene. Astu nume ellu l'atribue unei cetati, déro e mai probabilu co apartine unui munte: nu la Pirinei, cumu se crede in genere (*Abicht.* II 33, *Stein* etc.,) ci la Brenner, de unde ese Inn, principal'a ramura superióra a Dunarii. (*V. de St. Martin,* op. cit. 86).

mediloculu acestor'a curge Ararus, Naparis si Ordessus si se vérsa totu in Istru. Tóte aceste riuri cari marescu Istrulu se nascu chiaru in Scythi'a (αὐτιγενέες ποταμοὶ Σκυθικοὶ)». In privinti'a indentificatiunii Poratei (la Const. Porphyrogennetu Βρούτος), cu Prutulu de adi nu incape nici ua induoiala, coci atatu topicu catu si foneticu corrospundu pe deplinu. — Tiarantus in de obşte se tiene dreptu Oltu(58). Déro elu s'a mai indentificatu si cu This'a(59), Ialomiti'a(60), Teleormanu(61), Cern'a(62), Seretu(63); — Ararus, dreptu Siretu(64), Oltu(65), Ialomiti'a(66), Moldov'a(67); — Naparis dreptuPrahov'a séu Ialomiti'a(68), Argesiu(69), Ialomiti'a(70), Berladu(71), Bistriti'a(72) Damboviti'a(73), si Ordessus in fine = Argesiu(74), Buzeu(75), Berladu(76). Pentru identitatea Tiarantului cu Oltulu vorbesce numai positiunea geografica, trebuindu intre Porat'a si Tiarantu a se aflá trei afluenti *directi* ai Istrului: Ararus, Naparis si Ordessus, cari la rendulu loru nu aru potea fi de catu Seretulu, Ialomiti'a si Argesiu; pe candu d'in contr'a, pentru indentitatea lui cu Seretulu vorbesce numai asemenarea numelui, coci Tiarantus este *Siarantus*(77), *T* cu *S* cofundandu-se in

(58) **Bayer**, op. ed. Klotz p. 80, **d'Anville**, *Mém. de l'Ac.* XXVIII, 461.—**Niebuhr**, **Rennel**(*Geogr. of. Herod.* p. 414), **Ukert** p. 184. **Rawlinson, Schuller** op. cit., **Abicht** la c. IV 48. — **Gatterer, I. Chr.**, *Thracien nach Herodot und Thucydides*, Göttingen 1800 p. 17.

(59) **Reichard**, p. 302 care gasesce asemenare de numi intre : Tiarantos si Tiss'a.

(60) **Lindner**.

(61) **Goos**, *Studien zur Geogr. und Geschichte des Trajanischen Daciens*, Hermanstadt 1874 p. 9.

(62) **Hansenius** 19. — **Cuno** l. c.

(63) **Nadezdin**, l. c. **Kolster**, **Mühlenhof**, in *Monatsberichte der Berliner Akademie*, 1866 , — **Desjardins**, *La Table de Peutinger*, Paris; **Hasdeu**, *Istori'a Critica a Rom.*, **Colster** p. 14. — Inainte de toti inse : **Cellarius**.

(64) **d'Anville, Bayer, Rennel, Ukert, Lindner, Goos, Hansenius, Rawlinson, Gatterer, Abicht**

(65) **Mannert, Reichard.**

(66) **Kolster.**

(67) **Nadezdin.**

(68) **d'Anville, Bayer, Rennel, Rawlinson.**

(69) **Manert.**

(70) **Ukert, Hausenius, Goos, Abicht, Gatterer.**

(71) **Lindner.**

(72) **Nadezdin.**

(73) **Kolster.**

(74) **Bayer, d'Anville, Rennel, Gatterer, Halling,** Geschichte der Deutschen I, 67, **Goos, Kolster, Hausenius, Abicht, Rawlinson.**

(75) **Lindner.**

(76) **Nadezdin.**

(77)

Tiarantus	=	radecin'a	ter	+	sufix	antus
		»	ter	+	»	entus
τ cu σ se confunda in dialectele hellenice, avemu						
Siarantus	=	radecina	ser	+	»	antus
			ser	+	»	entus
			Σερ	+		ετος, cumu se afla

la **Const. Porphyrogenet** de *administrando imperio*, rec. Bekker, Bonnae 1840, in 8, p. 171 c. 38 Cf. **Mühlenhof**, l. c., **Hasdeu**, l. c.—**Rawlinson**. III.—**Colsetr**, (XIII, 14) care presupune in Ἱερασος

dialectele hellenice(78), inse nu si positiunea geografica(79), pentru co nu trei, déro nici chiaru unu riu nu esista, intre Seretu si Prutu, care se se verse directu in Dunare. — Kolster (p. 14) crede a inlaturá dificultatea schimbandu in textulu lui Hérodotu : διὰ μέσου τόυτων ἰόντες, pe ἰόντες in 'εόντες, pe care apoi raportandu-lu cotre ἐλάσσω ajunge la conclusiunea : co celle trei riuri Ararus, Naparis si Ordessus (dupo elu Ialomiti'a, Damboviti'a si Argesiulu) suntu mai mici de catu Prutulu, si mai mari de catu Siretulu. Inse pentru a scapá de ua greutate Kolster a creatu trei, si anco de mai mare importantia : I) lectura ἐόντες in locu de ἰόντες nu se justifica prin nici unu manuscriptu de vre-ua insemnatate(80); II) Ialomiti'a, Damboviti'a si Argesiu nu suntu nici de cumu mai mari de catu Siretulu; si ce este mai multu : III), Damboviti'a nu e unu afluentu directu alu Dunarii, ci alu Argesiului(81). — Altfelu de systemu de interpretatiune a lui διὰ μέσου ne propunu criticulu rusu Nadezdin si d. Hasdeu. Pentru d-loru διὰ μέσου τούτων ἰόντες nu au aci simtiulu obicinuitu *«medium inter hos cursum tenentes» zwischen, intre*, ci de *«his mediantibus, moyennant, mittelst «prin intermediulu»*, asia co «riurile Ararus, Naparis si Ordessus nu se versa, dupo Herodotu, ***de a dreptulu*** in Dunare, ci prin intermediulu Poratei si Tiarantului (Seretului)» (82). Si in acestu chipu Nadezdin identifica pe Araros cu Moldov'a, Naparis cu Bistriti'a, si Ordessus cu Berladu, cate-si trele versandu-se in Siretu(83). — Contr'a acestui systemu se pote invoca : I, traducerea lui διὰ μέσου, prin *«midilocire, moyennant»* nu se justifica prin nici unu textu d'in Herodotu(84)

a lui Ptolemeu form'a intermediaria intre Tiarantus si Seretu dice hotaritu : «Altii potu (p. 14) altu-felu se decida; mie inse mi se pare assemenarea numelui intre Tiarantus si Seretu asia de hotaritóre, asia de isbitore chiaru...."

(78) **Curtius** *Griech. Ethimol.* Leipzig 1869 in 8, p. 213.—

(79) Identitatea Tiarantului cu Tiss'a, Teleormanulu séu Cern'a nu are nimica in sprijinulu seu; coci in ce privesce pe Tiss'a Herodotu pare a o confundà cu afluentulu seu Muresiu, pe care'lu numesce Maris. (IV 48). — Cern'a este asia de neinsemnatu riuletiu, co nu e probabilu a fi pututu ajunge pene la cunnoscinti'a coloniiloru pontice, isvorulu informatiuniloru lui Herodotu. Totu astu-felu si Teleormanulu, care celu putinu nici se vérsa in Dunare. Déco Goos crede a aflá numele Teleormanului in Tiarantus lui Herodotu, noi nu vedemu in T+e+l+i+o+r+m+a+n posibilitatea unei analogii cu T+i+a+r+a+n+t+o+s. Si apoi numele *Teleormanului* este de ua data, relativu vorbindu, recenta, fiindu unu cuventu curatu comanu «teli»—*stultus*; «orman» *boscus* (**Klaproth,** *Vocabulaire latin, persan et coman. Mém. relatifs à l'Asie,* t. 3, Paris 1828), **Kinnam** III p. 94 : τένου ὄρμαν. — Comp. **Hasdeu,** *Col. Traj.* an. VIII, p. 4 : *Originile Craiovei.*

(80) Numai in editiunea lui Bekker 1845 se afla ἔοντες. Mai in tóte mscr. si editiunile mai bune, *Herodoti Musae* ed. Creutzer et Bähr, Lipsiae 1832; —ed. Dindorf et Müller Paris 1844; ed. Stein, Abicht, Rawlins. etc. se gasesce ἴοντες séu ῥέοντες.

Kolster dice simplu : «Ich habe mir *erlaubt*, ἔοντες zu schreiben wie auch Hansen hat.»

(81) Asemenarea ce face Kolster (p. 14) intre Araros si Jalomiti'a, cumu co adica cea din urma n'aru fi de câtu form'a 'Αλαλός cu reduplicatiune attica, nu e seriosa.—Altu-felu se scie co atâtu Ialomiti'a câtu si Damboviti'a suntu slavismele cele mai necontestabile d'in topografi'a nóstra. Vedi **Hasdeu** *Istor. Crit.* II ed. p. 265—68)

(82) *Ist. Crit* p. 183. — **Nadezdin** op. cit. p. 75.

(83) Idem **Nadezdin.**

(84) In IV 49 cu totul alt-felu se esprima Herodotu cându vorbesce despre unu afluente alu unu riu, care se vérsa in Dunare.

séu d'in vre unu altu autoru classicu grecu. Pote co διὰ μέσου tardiu, in cursulu Evului-mediu isi voru fi luatu acceptiunea : *«quo interveniente vel cujus opera aliquid perficitur»* διὰ μέσου αὐτοῦ, διὰ μέσου ἀνθρώπον etc.(85), coci celoru antici ea remane absolutu necunnoscuta(86); II, Chiaru déco διὰ μέσου se ia in simtiu de «medilocire», Nadezdin identifica cele trei riuri cu trei afluenti ai Seretului, pe candu Herodotu dice διὰ μέσου τούτων, «prin mediuloculu **acestoru-a»** adico si allu Prutului—***nu numai allu Siretului***; — III, Este pucinu verisimile a fi ajunsu la cunnoscinti'a lui Herodotu nisce afluenti ca : Gigi'a, Sarat'a, Nirnov'a, Lapusin'a, Thigheciu, Trotusiu, Putn'a, Rimnicu, Moldov'a etc.,—pe candu mai lesne potea elu aflá despre esistenti'a unoru riuri ca Argesiu si Ialomiti'a cari se vérsa de-a dreptulu in Dunare; IV, déco numele *Tiarantus* se recunnosce in Seretu, nu se póte nega si *Ordessus* in Argesiu(87) si *Marisus* in Muresiu; si V, Tiarantus aru potea fi Siretu, cumu Ordesus=Argesiu, fora a fi nevoia se se schimbe simtiulu cuvinteloru διὰ μέσου, coci Herodotu avendu cunnoscintie forte superficiale despre localitàtile Dunarii era posibilu a se insiela, cumu s'a si insielatu in realitate.

§ 8.

Alu sieselea afluentu alu Dunarii—déro care nu e socotitu de Herodotu intre cei cinci αὐτιγενέες=adeco isvoritori de pe chiaru pamentulu scythicu, este *Maris*, despre care dice :

Ἐκ δὲ Ἀγαθύρσων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴστρῳ. (VI 48). Mai toti commentatorii tienu cá cevá : «fórte verisimile» identitatea lui Μάρις cu Muresiulu de adi(88), afluentele Thisei, alu carui cursu inferioru Herodotu l'aru fi luatu dreptu ua continuatiune a Muresiului, totu asia precumu acel'a alu Saônei se numesce anco adi Rhone, éro Moldaulu (Wltava) isi pierde numele seu de la versarea Elbei intr'insulu(89). Reichard vede mai lesne in elu pe Morava (90), Lindner(91) Nadezdin(92) si d. Hasdeu(93)prefera pe Oltu cu argumente nu de ajunsu convingutore(94): si acést'a o dicemu

(85) **Henr. Stephanus**, *Thesaurus Græcæ linguæ* rec. Hase et Dindorf, ed. Firm. Didot, t. V p. 825.

(86) **Schweighæuser.** Lexicon Herodoteum, Argentorati 1824.

(87) **Rawlinson, Kolster, Stein,** Abicht etc.

(88) **Rawlinson, Stein,** la c. 49.—**Rennel**, *The geographical system of Herodotus* Lond. 1800 in-4, p. 414.—**Heeren,** *Ideen I*, 2,275, **Brandstäter; Rösler**, *Rum. Studien;* **Cuno,** p 78; **Mannert** IV 189. — **Klister. Hausenius,** 33 — Abicht, Goos, Ukert. etc. etc.

(89) **Goos** p. 9. — **Rawlins., Rösler** *Rum. St.* p. 6, **Kolster** etc.

(90) L. c.

(91) P. 138.

(92) L c.

(93) *Istoria Crit., a Rom.* p. 187—188.

(94) Argumentele invocate de illustrulu nostru istoricu se reducu la urmatórele : (*)

1. Punerea riului Maris de cotre Herodotu la marginea occidentala a Scithiei, a carii intindere spre apusu nu trecea peste Carpati;

(*) *Istoria Critica a Romaniloru*, I, 185—193.

si pentru cele alte riuri, a caroru identificare, afora de a Poratei cu Prutulu, si a Tiarantului cu Siretulu, suntu nesigure d'in causa co, nu se afla in textu séu in natura

2. Reversarea «Marisului» erodotianu imediatu in Dunare;
3. Textulu lui Strabone despre riulu «Maris».
4. Numele d'in vechime alu Turtucaii (de peste Dunare) : *Transmarisca;*
5. Venirea Marisului d'in tiεrr'a Agathirsiloru cea bogata prin auru, si
6. Insemnarea cuventului «Maris» in limb'a scytha de *„hotaru."*

Contra punctului I-iu observamu : co Herodotu vorbindu despre Maris ilu citédia, nu spre a determina marginele Scythiei despre apusu, ci a indicá riurile cari marescu Dunarea. Acést'a este ideea esclusiva ce lu preocupa, dupo cumu recunnósce insusi d. Hasdeu, si de nicairi nu resulta intinderea Scythiei pene la Oltu.

La punctulu II-lea si III-lea se póte opune co : nu aru fi fostu imposibilu ca Herodotu se ia cursulu inferioru alu Thisei dreptu ua continuare a Muresiului.

Passagiulu d'in Strabone suna :

«Ῥεῖ δὲ διαϐτῶν (Γετῶν) Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούϐιον, ᾧ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρός τόν πόλεμον».

Latinesce :

„Per Getas Marisus fluvius in Danubium labitur, quo Romani res ad bellum necessarias subvexerunt.»(*)

adico :

„Prin Geti'a se versa in Dunare riulu Marisus, cotra care Romanii au inaintatu tóte celle necessare pentru resboiu."

Nu pare mai verisimile ca Strabone se se refere aci la unu afluente alu Dunarii de josu, si anume la Oltu, fiindu co Románii, ca stapanitori ai Moesiei, puteau mai lesne trecundu Dunarea sa incépa operatiunile resboinice contra Daciloru, coci si la This'a nimicu nu-i impedicá d'a face preparative inpotriva-le.

Argumentulu alu patrulea invocatu de d. Hasdeu : co de óre ce Marisc'a este cu siguranti'a riulu Argesiu, judecandu dupo statiunea Trans-marisca(**) astadi Turtucaia, de óre-ce desenintia *isca* denota unu deminutivu, éro particula *trans* : «situatiunea in faci'a unui riu», Trans-marisca semnédia : «in facia Mariscului, séu Marisului cellui micu» apoi, longa densulu trebue neaparatu se fi fostu unu Maris mare, care n'aru putea fi de câtu Oltulu,—acestu argumentu dicu, ori-câtu de ademenitoru se pare la prim'a data, anse este departe de a decide lucrulu. — Aci nu este vorb'a de unu afluente alu Oltului, cu numele Marisca, pentru a conchide la identitate de relatiune nominale ca : „Prutetiulu" cotre «Prutu», «Dambovicióra» catre "Dambovitia" „Oltetiulu" catre „Oltu" etc. ci de doue riuri ce isvorescu d'in puncte deosebite, suntu departate unele de altele, si separate prin alte riuri. Apoi, statiunea Trans-marisca ne ocurge in monumente posteriore secolului alu patrulea, pe cându fontane sigure ne aréta co riulu Oltulu (Alutus) avea deja in secolulu I-iu dupo Christosu, numele seu actualu Aru urma atunci ca Argesiulu sa si fi luatu numele de Mariscus intr'ua epoca anteriora cellu pucinu secolului I-iu, dupo d. Hasdeu chiaru inainte de Nævius (54. a. Chr.),—candu adico d-sea pretinde ca Oltulu purtá numele de Maris,—si astu-felu Argesiulu numitu prin comparatiune *Mariscus* sa-si fi pastratu multe secule in urma acestu nume, de si Oltulu incetasse d'a mai fi Maris. — Déro atunci dupo ce limba trebuie sa esplicamu pe *isca* d'in Marisca, dreptu sufixu deminutivalu? Nu Romaniloru, si mai pucinu anco Greciloru, se datorédia numele *Marisca*. Ua data anse ce nu gasimu in vre ua fontana, co Argesiulu se chemá Mariscus, conclusiunile trase d'in mentionarea unei statiuni Trans-

(*) Ed. Firmin Didot, lib. VII, cap. 3, § 13, p. 253.

(**) *Itinerariulu lui Antoninu*, 223; *Tabla Peutingeriana*, Anonym. Ravennat 4, 7 si *Notitia dignitatum* coprindu statiunea Trans-marisca. Particula *trans* semnandu mai totu-de-á-una „in facia unui riu" amu avea : „in facia riului Mariscus." Cf. Mannert, *res Traiani ad Danubium*, Norimbergæ 1793, p. 26 : syllaba *Trans* qua semper castella ultra flumen in barbarico posita signantur. Comp. „Trans-dierna".

indicii suficiente a stabili cu certitudine, ce anume afluenti d'in cei actuali corespundu hidrografiei Scythiei data de «parintele Istoriei», care avea de siguru numai cunnoscintie d'in audite, nu d'in observatiune personala, despre tierrile numite mai apoi *Daci'a*(95). Tóte acestea favorisa opiniunea nóstra co: divergintiele intre descrierile lui Herodotu si intre facta geographica de adi — cu cate-va mici esceptiuni — provinu numai d'in informatiune insuficienta a scriitorului(96).

§ 9.

Munti. — Despre formatiunea terenului la nordulu Dunarii Herodotu pare a nu fi avutu ua idee esacta, póte co nu sciá chiaru de esistenti'a muntiloru Carpati, pecari ni-

marisca, co trans semnedia a fi in facia de ua apa, co isca — este unu deminutivu, co Argesiulu findu Marisca, urmédia ca Oltulu se fia Maris — tóte acestea, pentru noi unii, suntu mai multu de câtu fortiatè, hasardate si prea pucinu verisimile.

Câtu pentru argumentulu filologicu: co Maris semnédia in limb'a scytha: „hotaru" (Istori'a Critica, ed. II, p. 193), de la radicala sanscrita „mar" a desparti, — etimologia intemeiata pre pretinsulu caracteru de fruntaria intre Scythi'a si Agathirsi'a ce se atribue *Oltului* de cotra d. Hasdeu, — nu mai vorbimu — fiindu-co nefundamentulu lui s'a recunnoscutu mai in urma de insusi autorulu.

(95) Despre afluentii de pe drépt'a ripa a Dunarii, pe cari Herodotu ii numesce d'in necunnoscintia μεγαλοι (**Mannert** *geogr.* VII p. 8 propune: συμεγαλοι, vedi si **Rawl.** III) nu ne ocupamu. Vomu spune numai co Scius (IV 49), Oscius la Thucyd. (II 96) Oescus la **Plin.** (H. N. 3,26) se póte identificá dupo nume si dupo positiunea sea cu actualulu Iskr. Celle alte siése riuri Atlas, Auras, Tibisis, Athrys, Noës si Artanes trebuescu cautate intre Iskr si mare, si paru a fi: Taban, Drista, Kara Lom Jantra, Osma si Vid (**Rawlinson** p. 42 nota 4. **Stein, Goos** 9, **Bessel**, *de rebus Geticis*, 1 4 p. 85 4—5) **Schafarick** (*Slav. Alterthümer* I 473 n. 9) schimbându pe Βορῆν in νότον d'in textulu lui Herodotu IV 49, sustine co Atlas, Auras si Tibisis suntu = Oltulu, Jiulu si Temesiulu. **Hansenius** (p. 33) lasa pe Βορῆν la loculu seu, déro pune unu δὲ intre ἐσβάλλουσι, citindu astu-feliu passagiulu (p. 34): Εκ δὲ 'Αγαθύρσων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴστρῳ ἐσβάλλουσι δὲ ἐς αὐτὸν Ἄτλας καὶ Αὔρας καὶ Τίβισις. Ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου τῶν κορυφέων τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι ῥέοντες πρὸς βορῆν ἄνεμον διά Θρηΐκης καὶ Θρηΐκων τῶν Κρυβύξων Ἄθρυς καὶ Νόης καὶ Ἀρτάνης ἐκδιδοῦσι ἐς τὸν Ἴστρον. Si prin acést'a elu face pe cele trei riuri Atlas, Auras si Tibisis afluenti ai Muresiului, si identifica Atlas = Thisa, Auras = Samos si Tibisis = Köros (Krisiu). — **Kolster** (p. 15 seq.) care contesta lui Hansenius dreptulu de a viri unu δὲ in textulu herodotianu furisiédia si elu unu τε in locu de δὲ si face cele trei riuri, afluenti ai Istrului, identificându-i: Atlas = Aluta; Tibisis = Temesiu; Auras = Jiu. — **Goos** este si mai espeditivu; pentru a umple lacun'a ce a lasatu Herodotu intre Tiarantus si Maris, muta riurile in sting'a Dunarii si recunnósce: in Atlas forma Gréca (?) a Alutei; in Auras pe Arabon (cumu se numesce Jiulu la Ptolemeu), si in Tibisis pe Temesiu (p. 10); totusi anse dice: „Schwierig bleibt es allerdings diesen Irrthum H. zu erklären". De sigur! — *Gatterer* op. cit. presupune co Atlas aru fi Aluta, si Auras = Araros, adico Siretulu.

Identificatiunea celoru l'alte riuri ale Scythiei nu intra in cadrulu nostru; pentru intiellegerea materiei inainte, vomu spune co de siguru Tyras = Dnistru; Hypanis = Bug; Borysthenes = Dnipru, si Tanais = Don; si póte: co, micul riu ce se vérsa lunga Kalantchak in mare se fie séu: Gerrhus sau Hypacyris; éro Syrgis = Donez; Oarus póte Volga.

(96) Vedi **Pallas** (*Reisen* I p. 78—87 si 302—307), si **R. Murchison** (*Geology of Russia* p. 573—575) despre schimbarile geologice ce paru a fi avutu locu in campiile d'intre Marea Négra si Pallus Maeotis; — si **Rawlinson** III, despre ce remane probabilu a se fi schimbatu.

cairi nu-i numesce(97); ci numai ua cunnoscintia vaga despre natura muntósa a Ardélului lasa a se intrevedea raportulu seu despre Agatirsii cei gat'a de lupta la hotarele loru.

Descriptiunea Scythiei. — Descriptiunea ce da Herodotu despre Scythi'a este corecta in trasurile ei principale : marimea riuriloru si bogati'a loru in pesce (IV 53); form'a in de obsce plana a tierrii (Her. IV 123 χόρη χερσός); lips'a completa de padure in Scythi'a(98), pe candu in vecinatatea hotareloru ei se afla destulla padure; esistenti'a unui territoriu fructiferu d'incolo de steppele Bugului (Hypanis) si Dniprului (Borysthenes), bunu pentru agricultura, si bogatu in animale si pasiune(99); observatiunile asupr'a climei, mai alesu despre plói'a continua si tresnetele in timpulu verei, pe candu lipsescu cu deseversire in timpulu ernei (II 22) cum si raritatea estrema a cutremureloru(100).—Frigulu este in culme in cursu de optu luni; marea inghiatia ca si Bosphorulu Kimmericu; si pe ghiati'a Scythii se lupta séu trecu cu carele peste Bosphoru la Sindi. Restulu annului patru luni temperatur'a e totu rece, d'in care causa boiloru le lipsescu cornele(101), asinii si catirii nu potu trai de locu(102); Regiunile intregului nordu alu Europei suntu nelocuite, coci pe lunga marea cantitate de diapada, pe care Scythii o asemuescu *peneloru* de care se afla plinu aerulu(103), contribue si ventulu a face tierrile nelocuite si pustii.—In tierrile Istrului, dupo Herodotu (IV 50) nu ploua iérn'a; cade anse multa diapada; ver'a diapad'a se topesce, și ploua desu, ceiace face ca Istru se aiba totu-d'aun'a acelasi volumu de apa, fie vera, fie ierna (104). Frigulu e si aci poternicu; si de aceia Herodotu nu crede spusele Thraciloru (V 10) co

(97) **D. Hasdeu** deduce d'in προς βορεήν (IV 49) co pentru Herodotu Hæmus era nu numai Balcanii, déro si Carpatii; si de aceia, vorbindu despre afluentii d'a drépt'a Dunarii a adaogatu cuvintele προς βορεήν "cotra nordu", spre deosebire de cei d'a sting'a Dunarii. Schafarik emisese deja asta parere intemeiatu pe Steph. Byzantinulu, care, utilisându de siguru isvóre mai vechi, asiédia locuinti'a Agatirsiloru in Hæmus (Cf. **Suidas** v. Ἀγάθυρσοι.—*Slaw. Alterth.* I 473 n. 9) adico dupo Schafarik, Carpatii Transilvaniei.—D. Hasdeu (207) si Nadezdin (98—100) credu co si Carpatii Galitiani erau cunnoscuti lui Herodotu, si co acestu scriitoru ii intiellege prin cuvintele "muntii cei inalti stincosi si nestrebatuti" (IV 23 25), d'in dosulu carora locuiau Griphonii paditori de auru. Vedi **I. C. Schullre**, *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*, l. c., p. 99 ce dice despre assemeni hypotese, cumu și despre identificarea Ὑλαίη (Herodotu IV, 13, 27) cu Transilvani'a. — Cei-l'alti commentatori (Niebuhr, Rawlins., Ukert etc.) cugeta mai corectu la muntii Urali.

(98) Her. IV. 19 ψιλή δενδρέων πᾶσα αὕτη γῆ. IV 61 αἴνως ἄξυλος IV 21. 16. 60.

(99) **Rawlins.** III l. c. — **K. I. v. Baer**, *Historische Fragen mit hülfe der Naturwissenschaften beantwortet.* —St. Petersburg, 1873, 8. XIV si 385 p. 3 Th. — *Humboldt, Reise in die Aeq. Geg.* III, 270, — *Ausland* 1872, p. 65. — **Petermann**, *Geogr. Mittheil.* 1874 p. 37.

(100) Comp. **Diod. Sic.** I. 41. III 34.—Cf. descriptiunile moderne despre acelési tierri **W. Palmer** in **Rawlins.** III. — **Kohl** *Reisen in Südrusland*, 2 Th. p. 88, 92 — **Pallas, Neumann, Baer** l. c. — **Sultzer**, Geschichte des transalp. Daciens, I b. Wien 1781; **Wolf**, *Beschreibung des Fürstenthums Moldau.* Hermanstadt, 1805. — **Neigebauer** *Beschreibung der Moldau und Walachei* Leipzig 1848 — **W. Wilkinson**, Tableau de la Moldavie et de la Valachie, Paris 1842, p. 114—116. Nicolas Soutzo, Notions statistiques sur la Moldavie, Iassy, 1849.

(101) **Herodot** IV 29; **Hippokrates** 93, **Strabo** VII p. 312.

(102) H. IV 28. 129 **Aristot**, *hist. an.* VIII, 25; comp **Aristot** de *gener. anim.* II 8; **Strab.** VII 307; **Plin** VIII 68 43.

(103) **Schiern**, *le pays des plumes, remarques s. quelques passages du 4-me livre d'Hérodote* Copenh. 1875.

(104) IV. 50. Vedi **Rawlins.** III, p. 4

dincolo de Istru (adica în Tierr'a romanesca si parte d'in Ungari'a) ar fi ua multime asia de mare de albine(105) co nu e chipu a strabate mai incolo: «Acei ce o spunu, nu mi se paru a avé dreptate, coci se scie co aceste insecte nu sufera frigulu, ci eu credu mai curundu co d'in caus'a frigului suntu nelocuite partile nordului» (106).

§ 10.

Producte. Despre minerale Herodotu scie co aurulu provenindu d'in muntii Urali (pe cari i inchipuesce sub numele de munti inalti si riposi paditi de Griphoni, ce suntu mereu jefuiti de cotre Arimaspi(107), se afla forte desuín Scythi'a, pe candu ferrulu si argintulu lipsescu(108); d'in vegetale se cultiva cu deosebire grau(109),

(105) **G. Bessel**, *de rebus Geticis*, Gottinga 1854 p. 2.

(106) *Unu vechiu sciitoru hellenu, la* **Aelian**, de *natura animalium*, rec. Hercher, Paris 1858, p. 37, crede d'in contra co la Scythi frigulu e nesuparaciosu pentru albine.»Despre apicultur'a romana vedi **I. Ionescu**, *Agricultur'a romana din judetiulu Mehedinti*, Bucuresci 1868; — *Idem, Lectiuni de agricultur'a*, Buc.. 1870. — **Peyssonel**, Sur le commerce de la Mer Noire, Paris, 1787. in 8 t. 2, p. 185. — *Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli 1788, in 8 p 87. — Pe longa elementulu apicolu in naratiunea lui Herodotu, trebue a se deosebi si ua referintia la esistenti'a tauniloru (*œstrus Columbacensis* séu *Simulia Columbacensis*) seu unoru musce veninate de care este bantuita periodicesce Temesian'a, si chiaru une-ori Olteni'a. Despre acesti tauni vedi **Dr. Schönbauer**, *Geschichte der Kolumbatschen Mücken im Banat*, Wien 1795 in 4; **Grisselini**, *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temesvarer Banats*. 1780. — **Böhm**, *Geschichte des temeser Banats*, Leipzig 1861, in 8, t. 2, p. 181, 190. — Schuller, *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*, l. cit., t. 13, p. 102, — Schott, *Walachische Mährchen*, Stuttgart 1845 in 8 p. 284—5. — **Hasdeu**, *Istori'a Critica a Romaniloru*, I, 197—198. — Importantu este si pasagiulu, trecutu pene acumu cu vederea, din anonimulu cronicaru in *Magazinulu istoricu*, t. 5, p. 137—138: „si iaru au purcesu (Constantin Brancovenu. in anulu 1695) in susu la Cerneti, *anse iar incetu, pentru ca sa treaca vremea unoru musce veninate ce esu primavera la Cerneti, de facu multa paguba ómeniloru in dobitoce*, co este intre muntii carii taie Dunarea de curmedisiu, de ese la Cladova cetate, care au facut'o Clavdie imperatulu, si la turnulu Severinului care l'au facutu Severu imperatulu, unde suntu si piciorele podului lui Traianu imperatulu ce au facutu preste Dunare, se vedu co este o piatra gaunosa a careia gaunositura gura este negra afumata, ca cum aru esi unu fumu d'inauntru,de negresce marginile gauriloru, ear nu este fumu, *ci in toti anii primaver'a ese unu feliu de musca mititica care esindu din piatra asupr'a Dunarii, multa se ineaca, co ca unu viforu intunecatu se pornesce pre Dunare in josu, si esu la campu la dobitóce pre care le musca, le veninedia, si moru, ci cu fumu de tufa, de finu, isi padiescu cati-va oameni dobitócele si pre ei, co si oamenii patimescu reu de muscele acelea, anse nu moru. Ci pentru acestea mergea Domnulu incetu.*"

Rawlinson III 216 n. 2 vede numai pe tauni in naratiunea Thraciloru: The mosquitoes, wich infest the valley of the Danube seem to be here indicated."

Hansenius (*Osteuropa des Herodot* p. 119) crede co prin multime de albine din testulu herodotianu se intiellege diapad'a, căci pene adi fulgi de diapada se mai numescu la Tobolsk: "*musce albe.*„—**Bessel**. *de rebus Geticis*, p. 2, combatendu-lu recunnosce ua referintia la cuantitatea mare de albine din campiile Terrii romanesci, dero in acelasi timpu si ua oratiune hyperbolica pote pentru a indica multimea de lucruri — cu care cei vechi se negutietoreau in acele regiuni.

(107) IV 13. 27. cf. *Rawlinson* III 23 n. 3.

(108) Comp. Herodot I 215. — Sare se gasesce in diferite puncte [**Her.** IV 53. **Dio Chrysost.** *or. Borysth* (XXXVI. p. 43). **Plin**. XXXI, 39.

(109) σιτος, Her. IV. 17. 18. 52. - **Link**, in *Abhandl. der Berlin. Akad. der Wissensch.* 1816 p. 130.

meiu(110) linte, cepa (Βολβὸς, Κρόμμυα), usturoiu (σκόροδα), canepa (IV 74), anassonu; campiile Scythiei ofera erba cu prisosintia, anse de unu soiu particularu, avendu multa amaraĉiune, adico pelinu, dupo cum se vede la spiutecarea animaleloru jertfite(111). — Pesci se afla in cantitati mari, deosebindu-se celu de Borysthenes (IV 53) : ἀντακαίους, adico morunu, fora ose (112). — Despre *cai*, Herodotu dice ca ei resista frigului, pe candu asinii si catirii nu potu de locu, ceia-ce aiurea e d'in contr'a, coci caii pieru la frigu, pe candu asinii si catirii nu (IV 28). Importanti'a cailoru la Scythi se vede si d'in aceia co laptele epeloru le servea de beutura si mancare. — Boii se nascu fora córne d'in caus'a frigului (H. IV 29). D'in animale domestice, Scytthii nu crescu porci, nici ii imola in sacrificii (H. IV 63); se mentionédia in Scythi'a si: epuri(IV 124), vidre, castori si alte animale, ale caroru piei serva de inblanitu hainele (IV 109).

§ 11.

Commerciulu.—Commerciulu ce coloniele grece de la Marea-négra si Istru intretienéu cu poporele d'in giuru erá unulu d'in cele mai vii(113), judecandu dupo indiciile ce ne da Herodotu. Granele fórmau neaperatu articolulu principalu, dupo care venea: sclavii, carne, piei de animale, pesce saratu, miere, céra, sare, canepa (Her. IV 74), inu si pendia (II 105); in schimbulu acestor'a grecii aducéu stofe pentru haine, vinu si altele, cumu temâie si lemne mirositóre (IV 73. 75). Ca proba de commerciulu Scythiloru este anume observatiunea d'in cartea IV 74: co Σκύθαι ἀροτῆρες semana grau nu pentru trebuinti'a-le propria, ci pentru a-lu vinde (IV 17). Pene la piciórele Uralului chiaru se pare co impinsese pe Greci si Scythi spiritulu de intreprinderi commerciale(114); si la nordu de Sauromati se si stabilisera cu locuintiele ómeni d'in coloniile de la Pontu (H. IV, 21—27). Basinulu fluvialu alu Dunarei favorisa activitatea commerciale si prosperitatea littoralului; si acésta cale, totu-d'aun'a insemnata pentru viéti'a culturala a popóreloru, pare a fi fostu multu frecuentata, celu pucinu portiunea de la cataracte pene la Marea-négra, judecandu dupo raportulu lui Herodotu despre cei cinci afluenti nordici si noue sudici ai Istrului, cumu si no-

(110) Her IV. 17. **Aelian.** *Var. hist.* III 29.

(111) Her. IV 58. **Plinius** X 37. — **Aelian.** *nat. an.* V. 27 : Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Μύνδιος ἐν τῷ πόντῳ πρόβατα πιαίνεσθαι ὑπὸ τοῦ πικροτάτου φησὶν ἀψινθίου. **Steph Byzant v.** Αψυνθος.

(112) Her. IV. 53. — Morunulu Dniprului are mare reputatiune; d'in elu se facu icrele. Descriptiunea sciintifica a lui, vedi in **Kirby.** *Bridgewater Treatise* vol I, p. 107, si *Choix de med. antiq. d'Olb.* p. 12. — **Rawlinson** III nota 5. p. 47.

(113) **Raoul Rochelte** *hist. des colon; gr.* t. III; — **Hüllmann,** *Handelsgeschichte der Griechen* Bonn 1839; — **L. Preller,** *über die Bedeutung des scwarzen Meeres für den Handel und Verkehr der alten Welt.* Dorpat 1842.—Herodotu VII, 147 vorbesce despre corabiile ce transportau astu grau la Aegina si Peloponesus. —

(114) **Herodotu** dice IV 24: co pene la Argippeeni tierr'a tota se cunnosce bine, coci nu e greu a afla despre ei nuvele de la Scythii si de la Hellenii d'in coloniile Pontului, cari mergu de ii visitédia.

titiele despre Sygini (V. 8—10) (115).—Raporturile cu Agatirsii nu paru a fi fostu pré amicale, nici politice, nici commerciale.

§ 12.

Popórele Scythiei. — Herodotu vorbindu despre populatiunile Scythiei incepe cu cele d'intre Tyras (Dnistru) si Hypanis (Bug): I° *Tiritae* οἱ Τυρῖται, Grecii stabiliti la gurele fluviului Tyras (IV 5); II° *Borystheniti* Βορυσθενεῖται (H. IV 53. 79) Grecii, fundatori ai orasiului Borysthes séu Olbi'a, pe malulu dreptu alu Hypanisului lunga gur'a sa in limanulu Dniprului, adi «Stomogil» adico ua suta movile(116). Borystheniti se numia de cotre Greci si Scythii ce traiau la resaritu de Borysthene, si la nordu de Hylaea (Her. IV, 18); ei singuri isi dicéu Olbiopoliti(117); III° Καλλιπίδαι la nordu de Olbi'a, characterisati de H. prin Ἕλληνες Σκύθαι, urmasi ai Helleniloru si Scythiloru (IV 17); IV° Alazonii 'Αλάζωνες, la nordu de Kallipidi (IV 17); V°. Σκύθαι ἀροτῆρες mai susu de Alazoni (IV 17 Comp. IV 52). — Acést'a este prima serie si cea mai apuséna a populatiuniloru Scythice(118), coci mai susu de Σκύθας ἀροτῆρες nu se mai afla Scythi'a, ci tiérr'a Ńeuriloru; éro la nordu-vestu suntu Agatirsii. — Dupo cumu se vede ea pare circumscrisa la vestu de cotre Dnistru, éro la estu de Bug, si prin urmare regiunea d'intre Tyras si Tiarantus,—portiunea tocmai ce ne interesa specialu in studiile nóstre—, remane neatinsa de Herodotu. Acésta impregiurare a facutu pe Lindner a banui vre-ua lacuna in textu, — supositiune ce nu are nimicu de intemeiatu—; éro pe Hansenius, a sustine co: póte partea de giosu a Basarabiei si Moldovei se nu fi avutu pe atunci nici-ua populatiune fixa, permanenta; pe candu in cea de susu e probabilu co, unele d'in popórele numite de Herodotu la Hypanis (cumu Alazonii, Σκύθαι ἀροτῆρες, Neurii) se se fi intinsu cu locuinticle pene acolo, coci dice elu: «nu s'aru poté altu-feliu concepe cumu, déco aru fi fostu in aceste parti alle Scythiei alte populatiuni, de catu cele indicate la Hypanis, Herodotu aru fi uitatu se le pomenésca»(119).—D Hasdeu crede anco co restitue «veritatea testuale» asiediendu in Moldov'a centrale si in campiile de la Nistru pene la Oltu pe Scythii

(115) **Rougemont,** *l'âge du bronze,* Paris, 1866.—

(116) Vedi **Rawlinson.** III exc. III. Acesta positiune a Olbiei este marcata prin ruine si siantiuri, si determinata fora nici ua indoiala de monede si inscriptiuni. — Vedi **Mionnet,** *Description des Médailles etc., Supplément,* t. III pp 14—15.—**Clarke, Dr.** *Travels,* 3 edit pp 614—623; *Choix des Medailles Antiques d'Olbiopolis ou Olbia, faisant partie du Cabinet du Conseiler d'Etat de Blaremberg.* Paris 1822.

(117) Comp. **Stef. Byzant.** Βορυσθένης.

(118) Populatiunile Scythiei la resaritu de Dnipru suntu: Scythii agricoli, Scythii nomadi, Scythii regali. — Afora d'in Scythi'a: Agatirsii, Neurii, Androfagii, Melanchläni, Budini si Geloni, (in guberniulu Tambov); Sauromatii intre Don si Volga, Thyssagetii, Jyrcii, Argipaei, si Issedonii.—

(119) **Hansenius** 36, **Bayer,** *de Scythia situ* in *opuscula,* ed. Klotz, p. 86 asiadia pe Scythi ἀροτῆρες in Tierr'a-romanesca, Moldov'à si ua parte a Transilvaniei, era pre Agatirsi in Transilvani'a apusena.

plugari(120); éro in ua parte a Galitiei, in Bucoviu'a tóta si in ua portiune a Moldovei de susu pe Neuri(121). Supositiunea lui Hansenius s'aru potea celu multu admite in ce privesce pe Callipidi, éro a D-lui Hasdeu o socotimu cu totulu contr'a indicatiunilorn lui Herodotu. — Calipidii occupau anume portiunea d'intre Dnistru si Bug(122) (la nordulu Olbiei) ce cade adi in guvernamentulu Kherson; si cestiunea déco se intindea peste Dnistru in Basarabi'a si Moldov'a — nu se póte decide cu siguranția nici afirmativu, nici negativu. Despre Alazoni anse Herodotu spune co: ei se afla mai susu de Kalipidi (IV 17), si anco si mai esplicitu (IV 57) co: Nistrulu si Bogulu isi apropria cursurile loru in regiunea Alazoniloru: 'κατ 'Αλάζωνας; acest'a are locu intre 47° si 48° paralele(123); prin urmare tiérr'a loru se póte cu certitudine identificà cu Podolia de adi(124). — Herodotu continua: «D'incolo de Alazoni locuescu Scythii plugari (Σκύθαι ἀροτῆρες), cari sémana grau, nu anse pentru usulu loru, ci de vendiare» (IV 17). «La graniti'a d'intre Alazoni si Scythii plugari, mai spune Herodotu (IV 52) este fontan'a si localitatea Exampaeos «calle sacra» in limb'a Scythiloru, Ἱραὶ ὁδοί), éro mai departe se repeta: «Intre Borysthenes (Dnipru) si Hypanis (Bug) este unu cantonu, ce se numesce Exampaeos(125). Aceste indicatiuni lamurite nu permitu cu nici unu chipu a cautá locuinti'a Scythiloru plugari in campiile Tierrei-Romanesci, si in Moldov'a centrale, dupo cumu face D. Hasdeu, ci mai susu de Alazoni, in ua parte a guberuieloru de adi Kamenetz si Kievu.—

«Mai susu de Scythii Plugari, adico la Nordu, dice Herodotu, locuescu Neurii» (IV 17) «intre Hypanis si Borystenes; éro partea septentrionale a tierrei loru nu e locuita.» Lacului d'in care isvorasce Tyras (Dnistru) formédia graniti'a intre Scythi'a si tiérr'a Neuriloru (IV, 100, 102, 125.). — Dupo aceste date lamurite credemu co: nu in Galiti'a, Bucovin'a séu Moldov'a trebue a asiedia pe Neuri, ci de siguru in Volhyni'a si Lithuani'a(126) —

§ 13.

Agatirsii. — Herodotu vorbindu despre popórele invecinate cu Scythi'a dice: (IV 100); Ἤδη ὦν ἀπὸ μὲν Ἴστρου τὰ κατύπερθε ἐς τὴν μεσόγαιαν φέροντα ἀποκλήΐεται ἡ Σκυθικὴ ὑπὸ πρώτων Ἀγαθύρσων, μετο δὲ Νευρῶν, ἔπειτεν δὲ Ανδροφάγων, τελευταίων δὲ Μελαγχλαίνων. «Încependu de la Istru si inaintandu spre interiorulu pamentului, Scythi'a e marginita mai antaiu de tierr'a Agathirsiloru, apoi de a Neuriloru, allu treilea de a Androfagiloru, si in fine de a Melanchlaeniloru.» Intr'altu locu (IV 125) repeta co: Neurii

(120) Ist. critica a Rom. I, 206.
(121) Idem, p. 201.
(122) Herod., IV, 17.
(123) **Rawlinson**, III, pag. 46, nota I.
(124) **Rawlinson** III, Exc. III.—**Colster, Lindner** mai precisu: intre: Mohilevu si Bratzlavu.
(125) Herodotu IV 81. Comp. **Boeck**, *Corpus Inscr. Gr.* I. 111.—**Potocki**, *voy. dans les steps* etc ed, Klaproth, t. II, p. 158.
(126) **Rawlins.** III, Exc.—**Colster, Hausenius.**

se invecinescu cu Agatirsii, si co acesti'a ne invoindu Scythiloru urmariti de Persi a intrá in tiérr'a loru, esira la hotare armati si impusera respectu Scythiloru. A trei'a indicatiune in fine in IV, 48: co riulu Maris vine d'in tiérr'a Agathirsiloru, si se vérsa in Istru. Dupo aceste aretari mai toti comentatorii nu se sfiescu cu dreptu cuventu de a tiene Transilvani'a ca patria a Agatirsiloru(127). — Déco acestu poporu se intindé si in Tiér'a-Romanésca si in ua parte a Moldovei, cumu presupune Hansenius(128), Nadezdin(129) si D. Hasdeu(130), déco adico ei umpléu golulu pe care Herodotu ilu lasa intre Dnistru si Carpati si in campiile Tierrei-Romanesci; — cum asemenea déco in actual'a Temesiana trebue cautata patri'a Siginniloru — despre cari Herodotu dice co, suntu «singurii d'intre cei ce locuescu peste Dunare, despre cari potusem afla eu» si co hotarele loru ajungu pene la Enetii cei de lunga Marea-adriatica, (V, 8—10), si in fine: deco pe lunga Scythi'a propriu-disa numita de Herodotu «Scythi'a vechia: ἀρχαίη Σκυθική,» trebue so admitemu si ua *Scythia noua*, care se fi fostu mai probabile la sudu de gurele Dunarii, de catu la nordulu fluviului, in tierr'a adico numita Dobrogi'a, éro de Strabo: *Scythia mica*, unde Ephoros, cinci-dieci anni aprope dupo Herodotu si asiedia pe Scythi; — remanu atatea cestiuni nesigure, cá multe altele ce ne lasa analis'a dateloru lui Herodotu despre tierrile nóstre(131).

Mapp'a alaturata resuma pene la unu punctu resultatulu cercetariloru de mai susu.

CAPITOLU III.

Daci'a dupo urmasii lui Herodotu.

§ 1.

Hippokratu (n. la 468) contimpuranu lui Herodotu, in tractatulu seu (deco va fi in adeveru oper'a sea, ceia-ce s'a contestatu de unii invetiati) περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων(1), despre aeru, ape si locuri, da mai multe particularitati interesante asupr'a Scythiloru. Dupo elu, tierr'a pustie a Scythiloru ἡ Σκυθέων ἐρημίη(2), este ua cam-

(127) **Rennel** 414.—**Heeren** I, 1, 94.—**Köppen** 13. 68. **Niebuhr** I, 377.—**Rawlins. Lindner, Colster** 27, etc. etc.

(128) p. 54.

(129) l. c.

(130) l. c. p. 200.

(131) **Kolster** plasmuindu co Herodotu aru fi confundatu riulu Donu cu Dunarea asiedia fora multa bataia de capu pe Budini (cari e verisimilu a fi ocupatu ua parte d'in Tambovu, intre Donu si Volga) — lunga Dunare (p. 37), in Ungari'a; pe Geloni lunga Fiume (p. 38,) pe Thyssageti la This'a, pe Jirci in Bucovin'a, éro marele regatu alu lui Idanthyrsus intre Dnistru si Argesiu (p. 40—41).

(1) Comp. *Hippocratis nomine quae circumferuntur scripta ad temporis rationes disposuit* **Chr. Petersen**, Hamb, 1840. Comp. *Halle Lit. Zeit.* 1840 nr. 195 **Ukert**, 273.

(2) Aci e nevoie se observamu co in genere ἐρῆμος (ἐρημίη) nuinsemnedia totu de una ua «pustia,» desertu, wüste, ci ua tierra fora cultura si fora locuitori permanenti, in opositiune cu οἰκομένη.

pie intinsa, plina de pasiuni, fora arbori, scaldata de mari riuri, si locuita de Scythii numiti Nomadi (§§ 92, 93). Acesta regiune este situata sub constellatiunea Urseloru si aprope de muntii Rhipeeni(3), de unde sufla neincetatu Boreas. Ghiati'a la munti nici-ua-data nu se topesce, campiile suntu acoperite in timpulu dilei de cetia. Sorele acolo pucinu timpu incaldiesce, venturile cele calde arare-ori visitedia acésta tiérra; mai totu-de-una iérna, totu-de-una humiditate, coci ver'a tiene cate-va dile numai; de aceia schimbarea ano-timpuriloru remane aprópe nesimtita. (De aq. aër et loc. § 95, 96, 99). Animalele Scythiei nu suntu mari, asia co isi potu gasi sub pamentu adepostu contra frigului (§ 97). Ca domestice elu numesce: oi, boi si cai (§ 95). Laptele cestor'a d'in urma serva de beutura Scythiloru, séu se prepara d'in elu untu de mancare. Boii, parte se nascu fora córne d'in pricin'a frigului, la parte li se taie córnele(4). — Hippocrate observa anume co Scythii se servea cu boii la transportulu careloru(5).

§ 2.

Ephoros de la Kyme (a carui nascere cade intre ol. 98—100(6) ne da pucine notitie geografice despre tierrile de la nordulu Dunarii, dupo cate potemu cunosce d'in poem'a geografica a unui autoru necunoscutu d'in a dou'a jumatate pote a secolului II a. Chr., asia numita *Perieges'a lui Skymnos de Chios*(7). D'in asta poema se vede(8) co Ephoros pune pe *Karpidi* la Istros, ca primulu tribu Scythu, dupo care venia apoi: *Aroteres* (Plugarii), apoi *Neurii*, cari se intindeau pene la nordulu nelocuitu (v. 841—843).—Pe candu Niebuhr(9) identifica pe Καρπιδαι d'in passagiulu lui Skymnos cu Καλλιπιδαι ai lui Heredotu, si in loc de εἶτεν 'Αρωτῆρας propune a se citi : εἶτ 'Αλαζῶνας, — fora se observe co atatu Kallipidii catu si Alazonii traiau dupo aretarea positiva a lui Herodotu intre Bug si Dnipru, éro nu la Dunare, — d-lu Hasdeu ii tiene dreptu Agatirsi, si-i asiedia in Olteni'a si Transilvani'a; éro pe Aroteres in regiunea Tierii-Romanesci de la Oltu pene la Nistru, — adico dupo d-lui, totu acellasi raportu ethnograficu d'in timpulu lui Herodotu(10). Socotimu inse : I. co : pentru Ephoru Carpidii nu erau Agatirsii, coci pe acesti'a elu ii numesce d'incolo de Tanais (Don) si Mäotis, lunga Sarmati si Geloni la nordu de Scy-

(3) **Kolster** crede co prin muntii Rhipäi se intielegu aci Carpatii.

(4) **Coray** ad *Hippocrat. de aëre* t. II p. 283.—*Hippocr. de remed.* IV, p. 508.—**Sprengel,** *über Hippocrates* I, 155,—**Ukert** 254.—

(5) Vedi *Histoire primitive des peuples de la Russie,* de Comte **Potocki** 1829, t. I, p. 216 seq. unu bunu comentaru despre partea acest'a a tratatului lui Hippocrate.

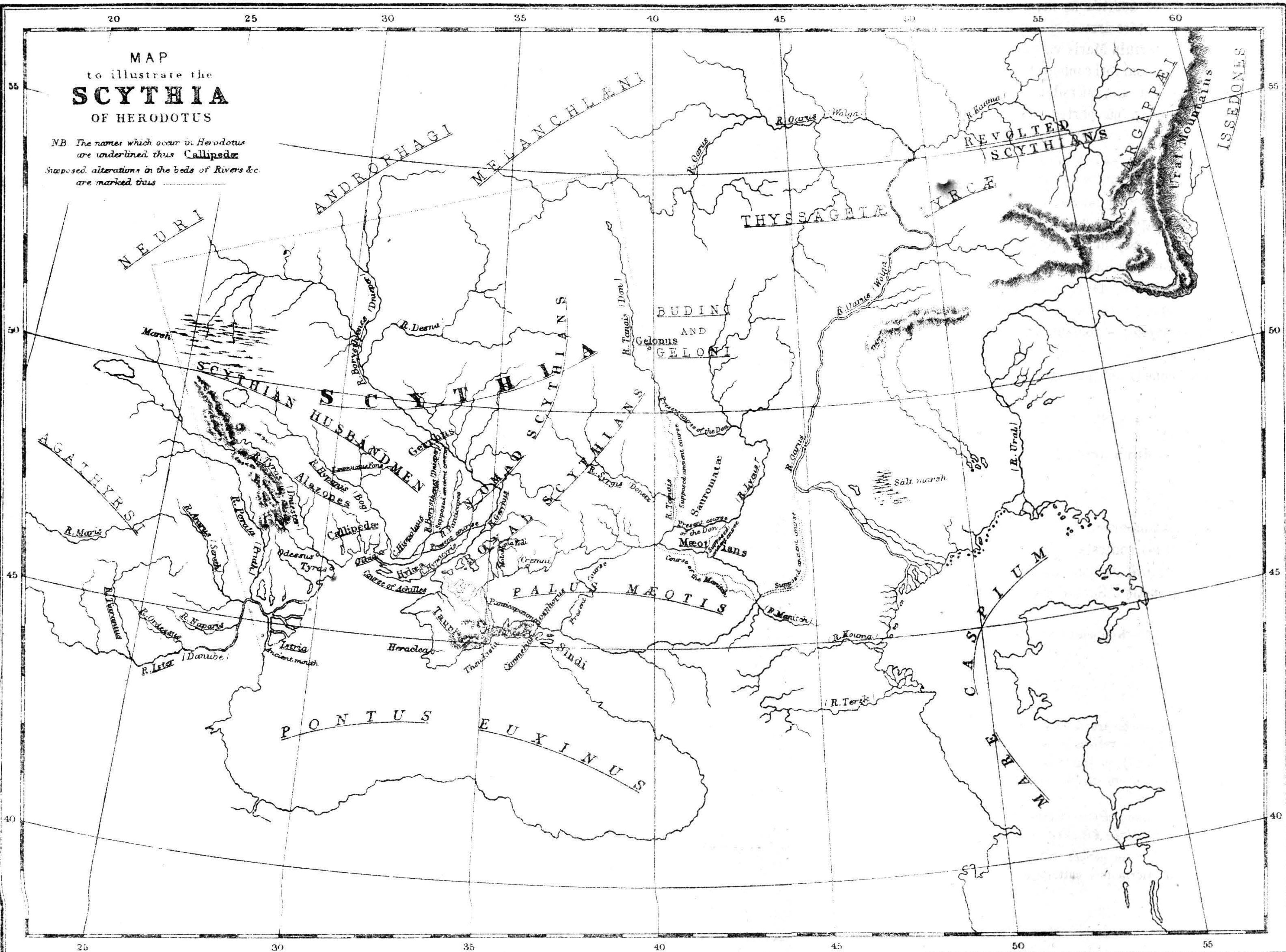
(6) **Suidas., Strabo** XIII, p. 622.—**Cic.** *de Orat.* II 13, 57.—Despre elu vedi **Ad. Stelkensen** *de Ehpor C. fide atque auctoritate,* Monast. 1857.—*Ch. Matthiessen, jahrb. für philol.* suppl. b. III 877.—

(7) *Ephori fragm.* de **C. Müller**, *geogr. Graeci minores* I, *prolegomena* LXXVIII.

(8) V 102 seq. epitomes v. 847 sq. Letronn fr. 78 Müller, Didot.

(9) *Klein. Schrift.*, I, — 359 nota.

(10) op. cit., p. 204.

London: John Murray, Albemarle Street.
Edwd Weller

thi (v. 860—863); II. Scythii plugari (Aroteres) nu poteau ocupá Tiérr'a-Romanésca, coci Ephoru incepe a scrie cativa anni inainte de domni'a lui Alessandru celu Mare, si scrie chiaru dupo trecerea acestui'a in Asi'a(11); prin urmare in acelu timpu campiile Tierei-Romanesci pene la Nistru se aflau deja in stapenirea Getiloru(12); si III. autorulu poemei geografice disa a lui Skymnos de Kios,—dupo ua notitia luata neaparatu de la Ephoros(13) cunnosce dejá Scythii la sudulu Dunarii, in Dobrogi'a actuala, in jurulu orasiului Tomoi (v. 765 seq.); si, dupo d. Hasdeu, acesti Scythi erau tocmai Σκυθαι ἀροτῆρες ai lui Herodotu si Ephoru. — Ukert(14) identifica, nu fora ore-care probabilitate, pe Carpidi cu Καρπιανοι, Carpii lui Ptolomäos (III 5), si in ori-ce casu, trebue a recunnosce in ei prim'a mentiune nominala a Carpatiloru.

Insemnata este divisiunea etnografica a lui Ephoros, reprodusa adesea de anticitate: In centrulu mappemundului: Grecii cu celle-alte popore ale Mediteranei, la resaritu Medii cu restulu populatiuniloru. In giurulu astei regiuni centrale: patru natiuni, cele mai mari cunnoscute: la resaritu Indienii; la nordu Scythii; la vestu Celtii, si la sudu Ethiopii (Strabo 34)(15). Istrulu, dupo Ephoros, se vérsa in mare pe cinci guri(16).

Pene la espeditiunea lui Alessandru contr'a Thraciloru si Getiloru in an. 336 a. Chr., nu mai aflamu nimica de insemnatu pentru Geografi'a Daciei. Intreprinderile resboinice ale acestui'a la Dunare descopere pe Geti, cunnoscuti lui Herodotu si Thucidide numai in sudulu Dunarii, pe malulu stangu alu fluviului, in campiile tierrei-romanesci. — *Arrian*, care a utilisatu in prim'a carte a scrierii sélle(De exepedit. Alex. libri septem.) mai cu sema interesantele memorii ale lui Ptolomeus Lagus (fundatorulu monarchiei grecesci d'in Egyptu) despre acésta espeditiune, ne spune co: Getii avéu unu orasiu intaritu, ua parasanga (adico $^1/_2$ — $^3/_4$ mile geog.) departe de Dunare(17), pe care Macedonenii cuprindiendu-lu ilu derimara, si se intórsera apoi inderetu peste Dunare(18).

(11) **Müller** *fragm. hist. graec.* I *proleg.* XLVIII. — **Brandis** *de temp. gr. antiqu. rat.* p. 25.— Dupo Plutarch π. στωικῶν ἐναντιωμ. 20 p. 1043 d, Ephoros s'aru fi scusatu lui Alesandru de a nu'lu insoti in espeditiunea sea din Asia. Vedi adunarea tuturoru texteloru anticiloru despre Ephoru in **Schaefer**, *Abriss der Quellenkunde der Griech. Geschichte* p. 46. 51.

(12) *Arrian Exp. Alex.* I, 2—4.—**Herodotu** si **Thucydide** ii cunoscu numai la sudu de Dunare, ntre cósta nordica a Hemului si Marea-Negra (**Herod.** V 3. IV, 92— 94. — *Thucid.* II 96).

(13) **Cuno** 96.

(14) *Skythien*, p. 435.

(15) Distributiunea acésta e testualu reprodusa si de poem'a lui *Skim. dela Chios*, v. 169 seq. *Ephori fragm.. C. Müll.*

(16) fr. 77, d'in Strab. cartea VII cap. III, 15.

(17) Exp. Alex. I, 2—4, — Cf. Plut. Alex. c. 11; Justin XI, *1*. Frontin, Strateg. II, 11.

(18) Positiunea acestui orasiu, cumu si punctulu pe unde Alessandru a trecutu Dunarea nu se potu determiná cu siguranția. Este probabilu anse co trecerea a avutu locu cam pe la Silistr'a, coci punctulu convine si cu prealabil'a intielegere ce avusese Alessandru cu escadr'a byzantina de a veni se inlesniasca trecerea. Ori-ce punctu mai cotre apusu de Silistr'a e de respinsu, coci nu se pote concepe cum acésta escadra erá se via pene la Nicopoli, si inco mai in susulu Dunarii, cum pre-

§ 4.

Aristotelu († 322)(19) intinde Scythi'a, ca si Hippokratu, pene la estremitatea nordului(20), coci dice, vorbindu despre muntii Rhipei : «suntu situati sub Ursa chiaru d'incolo de estrem'a Scythia,» si de aci isvorescu riurile cele mai mari dupo Istru. Acest'a ese d'in Pyrene, muntele cellu mai inaltu alu Celticei, si se vérsa, dupo ce traversa Europ'a, in Pontulu Euxinu. Ellu cunnósce si muntii, Arcynieni (*Hercynia silva* de mai tardiu), adico muntii Germaniei centrale, si scie inco, co sub acestu nume se intiellege ua lunga serie de munti (prin urmare si Carpatii) inalti, «d'in cari ese cea mai mare parte d'in riurile, ce se scurgu la nordu.» Alte notitie respandite suntu : despre grânele de la Pontus, ce nu se strica, ci durédia mai multu (Probl. XIV, 2). La Hypanis se afla ua multime de insecte Ephemeri(21); scorpioni si vipere otravite suntu in tóta Scythi'a(22); in marea négra si Maeotis se gasescu multe soiuri de pesce, cu care se face unu comerciu insemnatu(23), éro moluscii lipsescu cu totulu in Pontus, aflandu-se numai crustacei(24). Intre paseri in Scythi'a numesce dropii(25), si unele paseri ce dormu in timpulu iernei(26). D'in animale mentioniédia: calu(27), boi, ce in Scythi'a se nascu fora córne d'in caus'a frigului(28); oi mari, anse—ca in tóte tierrile friróse cu lana aspra, tare(29); porci, cari nu sufera de nimicu de câtu de muscatulu scorpioniloru, cari suntu fórte otraviti in Scythi'a. Mai primejdiósa e muscatur'a pentru porcii cei negri, si moru indata, déco asia intiepati, intra in apa(30). Asini nu

tinde Bessel, care asiédia trecerea pe la Portile-de feru.—Vedi **Arn. Schaefer**, *Demosthenes u. seine Zeit*, III b., I Abtheil nota. **Niebuhr**, *Kl. hist. u. ph. Schr.* I 376 se indouesce chiaru déco Byzantínii voru fi navigatu pe Dunare mai in susu de Galati. In *Vorlesungen über Alte Geschichte*, II 429 elu pune anse trecerea lui Ales mai departe de Silistr'a. — Orasiulu getu aru urmà dupo acestea sa'lu cautamu la ua mica distantia de actualulu Calarasi *Barb. Bocage* propune satulu Cornatielu, éro loculu unde a inaltiatu Alessandru altarele, pe longa canalulu Borcea. Comp. **Van de Chys, Commentarii Geographici in Arrianum.** Lugduni Bat., 1828, p. 5.

(19) *Fragmente : Müller Fragm. Hist. Græc*, II 102, **Valent.** Rose *Aristoteles pseudepigraphus* Lips. 1863. Comp. **Emil Heitz** *die verlorenen schriften des Aristoteles*, Leipzig. 1865.—

(20) Notiunile geografice ale lui Aristotelu s'a culesu si commentatu in chipu eruditu de **B. L. Kœnigsmann,** *De Aristotelis Geographia Prolusiones* VI, 1803, in—4.—Vedi si **V. de Saint-Martin,** p. 113—125.

(21) *Hist. an.* V, 17. 14, I, 5, 7. ἐφήμερον.

(22) *Hist. an.* VIII. 29.

(23) *Hist an.* VIII, 27, VI, 17;

(24) *Hist. an.* VIII, 27 (28)

(25) Idem IX, 42.

(26) *Arist. mir. ausc.* c. 64.

(27) *Hist. an.* IX, 34. VI 22.

(28) *Hist. an.* VIII 28.—**Aelian** *de nat. an.* V, 27 dice, co dupo Aristotelu, in tiérr'a Neuriloru boii aru avea córne pe umere. **Schneider**, in *Arist. hist. an.* III, 8, 3, p.147 observa co asemenea relatiune nu se afla la Aristotelu, si considera pasagiulu in Aelianu ca estropiatu. Totu asia si **Ukert** 254 nota 100.

(29) **Aristot.** *de gener. an.* V 3.

(30) *Hist. an.* VIII 29; Comp. **Plin.** XI, 30 (25).

suntu in Scythi'a d'in caus'a frigului (31).— La Geloni s'aru gasi anse unu raru animalu numitu Tarandus, ce'si schimba culórea perului dupo localitatea unde se afla, mare câtu unu bou, cu capulu asemanatu unui cerbu, greu de venatu(32). Pe siórecii de Pontu ὁ μῦς ὁ πόντιος ὁ λευκὸς si pe lupi nu-i uita Aristotelu(33).

§ 5.

Polybios d'in Megalopolis (n. c^a 208+c^a 127 a Chr.) geografu mare si istoricu, autorulu admirabilei sale *istorii pragmatice* ἱστορία πραγματική ne-au lasatu ua escelenta descriptiune a structurii deltii Dunarii. Ellu pretiuesce anse prea susu poterea de aluviune a riului, presupunendu chiaru co intr'unu timpu nelimitatu (ὅταν γὰρ μεν χρόνος ἄπειρος ᾖ) insesi marea négra se va acoperi de aluviunea Dunarii(34).—La gurele Istrului elu pune pe Bastarui (26, 9, 2).

CAPITOLULU IV

Romanii

§ 1.

Cele ce anticitatea gréca ne-au transmisu despre tierrile de la Istru se reducu, dupo cumu vediuramu, la fórte pucinu lucru. Erá reservatu Romaniloru a ne da cunnoscintie mai determinate assupr'a geografiei Daciei(1), mai alesu de candu ei incepura operatiunile resboinice la Dunare, operatiuni cari reclamau, dupo cumu se scie in genere, recunnósceri prealabile topografice si geografice(2). Deja in 148 a. Chr. Macedoni'a se reduce in provincie romana; la 118 armele romane suntu invingutóre in Dalmati'a; dupo annulu 100 in partile vecine Dunarii de josu; de la 87—65 in Pontu, Armeni'a si Caucasu; la 74 pe Dunare si in Daci'a.

(31) Idem VIII, 25.

(32) Dupo **Cuvier** ad *Plin. hist. nat.* t. VI, p. 453 aru fi Elanulu.— **Hesych** t. II c. 1348 dice anse co pelea lui servia de blana. — Vedi **Ukert, op.** cit.

(33) *Hist. an.* VIII, 17, IX, 50; IX 24.

(34) **Polybius** IV, 40, 41. —Cercetarile cu tóte astea au aretatu, co gurele Donului in cursu de 2000 de anni abia cu ua mila germana au inaintatu spre mare. Ruinele multu timpu cautate ale coloniei grece Tanais, ce se aflá la gurele Donului, nu de multu s'au descoperitu in fine la Nedvigowka, 1 mila departe de mare. — Vedi *Bericht an die Akad. der Wissenschaften über das Seicthwerden des Asow'schen Meeres,* in Bulletin de l'Acad. imp. de St. Petersb. 1862 tome V p. 75, si **Osc, Peschel,** *Geschichte der Erdkunde bis auf A. V. Humboldt und Carl Ritter.* München 1865.

(1) **Strabo** I, cap. II prolegomena observa correctu, co Romanii au facutu mai bine cunnoscuta tierr'a d'incóce de Istru pene la riulu Tyras (Dnistru).

(2) Ioachim Lelewel, Géographie du moyen-age, t. 1, Breslau, 1852.

§ 2.

Cesaru este primulu scriitoru romanu, care considera muntii Daciei ca ua continuatiune a padurei hercyniane, dicundu: «(Hercynia sylva) oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauracorum finibus, rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium, hinc se flectit sinistrorsus, diversis ab flumine regionibus, multorumque gentium fines propter magnitudinem attingit.»(3). Ellu este si cellu d'anteiu, care numesce *Danubius*(4), fluviulu, ce scalda Europ'a de la apusu spre resaritu, cunoscutu anticitatii ellene numai sub numele Istros, si totu celu d'anteiu, care mentionédia pe vecinii resariteni ai Germaniloru : pe *Daci*(5).

§ 3.

Sub Augustu atentiunea Romaniloru se indrépta mai cu deosebire assupr'a tieriloru de la Dunare. Se vorbesce despre «iernaticii Geti»(6), despre «pustiile Getiloru»(7). — Horatiu intrebuintédia numele si «Daci, si Geti»(8).

Ovidiu (+17 dupe Chr.)(9), in *Tristele* si *Ponticele* sale scrisse in exiliu la coloni'a gréca Tomoi (lunga Küstendje(10) in Dobrogi'a), unde a si muritu, ne-a lasatu unu

(3) **Cæs** *b. g.* VI 25.

(4) Form'a corecta a numelui este DANUVIUS, gr. Δανούβιος, éro nu Danubius, vedi **K. Müllenhof,** *Donau. Dunavъ. Dunaj.* in *Archiv für slavische Philologie,* de *V. Jagic',* I, 290—298 Berlin 1875.

(5) *Bel. Gal.* VI, 24.

(6) **Propert.** IV, 3, 9.

(7) **Virg.** *Georg.* III, 461 *deserta Getarum.* Comp. IV, 463; IV 349, comp. cu **Ovid.** *Trist.* III, 10.

(8) Od. I (35), 9, *Dacus asper*, II, 20, 17. III, 6, 14. IV, 15, 20. *Sat.* II, 6, 53. Totu asia **Lucan** II, 54 *Hinc Dacus premat, inde Getis* III. 95. Comp. **Seneca,** *Hippol.* 167. *Oedip.* 472.

(9) Vedi **Teufel,** *Geschichte der Röm. Literatur,* 3 aufl. Leipz. 1875, p. 522—536.

(10) Loculu acestei colonii a fostu cautatu, candu la Stein-am-Anger in Austri'a, candu la Temesvar in Ungari'a (pentru co la inceputulu seculului XVI Caelius Calcagnini raportandu co loculu unde se aflá vechiulu Tomi se numia pe timpulu seu *Tomisvar*, scriitorii posteriori fura condusi a dice : co trebue se fie Temisiór'a); candu la Akkerman in Bugiacu (laculu Ovidului), séu la Kiev. Vedi **Mommsen,** *Corpus Inscript. latin.*, III v. pars prior 1873 p. 23 seq. reproduse pe largu tóte povestele despre mormentulu lui Ovidiu, si petrele *adhoc* falsificate. — **Cantemir,** *Descriptio Moldaviæ,* ed. Papiu, p. 9 : lacus Ovidii, Laculu Ovidului incolis, prope *Akierman,* olim *Albam Iuliam,* in Bassarabia situs, eo nomine potissimum illustris, quod prope hunc notissimus poëta romanus Ovidius in exilio degere jussus fuisse dicatur." — Este siguru anse co Tomoi se aflá lunga Köstendje la satulu Anadol-Koï (Mommsen C. I. L.) séu Tekir-Göl la Tuzla-burnu (**Tomaschek,** *Miscellen aus der alten Geographie,* 1867, in *Zeitschrift Österr. Gymnas.*, p. 717). Cf. **Schafarik,** *Wiener Iahrbücher* XLVI p. 49, jahrg. 1846. — *Archaeol. Zeitung* 1850 p. 140. — **A. Papad. Vretos,** *La Bulgarie ancienne,* St. Petersb. 1856, si critic'a astei carti in *Zeitschrift für Allgemeine Erdkunde,* herausgg. von *K. Neumann,* N. F. I, Berlin 1856, p. 347 seq. — **Rad. Minzloff,** *Recensio populorum Ponticorum, quos Ovidius exsul notos habuit,* in *Bulletin de la classe des sciences histor., philol., et polit., de l'Acad. Imper. de St. Pétersbg.* t. X, 1855, p. 304—327, pune Tomi la Mankala. Cf. **Sommer,** *Taschenbuch für verbr. geogr. Kenntn.* 1832, p. 133.

tablou viu si incarcatu cu natur'a imaginativa a unui poetu, despre clim'a si populatiunile tierriloru de la gurele Dunarii si marea négra. — Frigulu estremu, care face a inghiatia tóte riurile, Dunarea, chiaru Pontulu Euxinu; diapedile impietrite de frigu, cari stau netopite cate doue ierni, furtun'a teribila, care rapesce case, turnuri; pustietatea, lips'a de arburi, campiile sterpe acoperite numai de pelinu; baltile si miasmele locuriloru d'in impregiuru(11), barbari'a locuitoriloru, acestea formédia obiectulu continuu alu plangeriloru nefericitului exilatu(12). Lui i se pare a fi «la capetulu lumii» «in senulu muntiloru barbari ai Scythiei si Sarmatiei (*Trist.* V. 12 v. 10; *Trist.* I, 8 v. 40), la tiermurile Getiloru (*Trist.* I, X v. 14) séu Sarmatiei (*Tr.* IV el. 8, v. 16; IV, 10 v. 110), aprópe de cele siépte gure ale Danubiului (*Tr.* II v. 189) d'in colo de cari nu mai suntu de catu ghietiuri si inimicu, si mari, ce 'nghiatia de frigu» (*Tr.* II v. 195, 196, comp. *Tr.* III, 4 v. 47—51), printre Bessi si Geti (*Tr.* IV, I 67, etc.). — Numele regiuniloru si natiuniloru de la Marea-négra, ce se afla in Ovidiu, suntu: Pontulu Euxinu, popórele in genere ale Moesiei si Thraciei, Scythi'a, Sarmatii, Getii, Colchii, Meterreii Jazigii, Bastarnii, Bessii, Corallii, Heniochii, Achæii, Taurii.—Numele Scythicu nu'lu da nici ua data vre-unui poporu, ci numai regiunii, marii, cerului etc., este adico geograficu, éro nu ethnograficu. Prin Scythi'a elu intielege : partea superióra de la gurele Dunarii cotre Resaritu si Nordu (*Trist.* I, III, v. 61, III, XII, 55; comp. *Trist.* IV, IX, 17).

Numele Sarmaticu ilu intrebuintiédia in sensu generalu pentru mai multe triburi, nu anse ca nume propriu de tiérra (*Tr.* III, X, 5. 34, IV. I. 94). Sarmatii paru, dupo Ovidiu, a fi fostu cu Getii nu numai vecini, déro si in legaturi strinse (*Trist.* V, 7, v. 12, 13). — *Getii* suntu pomeniti mai adesu de elu, si mai totu-d'auna insociti de unu epítetu, vorbindu despre ei ca de unu poporu, in senulu caruia traiesce : (*Trist.* V, 10, v. 38 sq.): *Getæ extremi, rigidi, duri* (*Trist.* V, I, 46), *Getes Marticola* (bis) (*Trist.* V, III, 22), *Geta squalidus, trux, pharetratus, Getæ saevi, infesti* (*Trist.* III, XIV, 42) *hirsuti* (bis), *intonsi, indomiti, male pacati* (*Trist.* V, VII, 11), *inhumani, stolidi Getæ* (V, X, 38), *ferri, pelliti.*—Ellu deosibesce pe Getii, cei d'in coloni'a Thomi (impregiurulu orasiului) amestecati cu Grecii, de cotre Getii Nomadi (*Trist.* V, 10, 11—12, V, 10, 27), de pre ambele maluri ale Dunarii (*Trist.* II, 191, III, 14, v. 41—42).

§ 4.

In cartea II, elegia unica *Trist.* citimu :

«Hactenus Euxini pars est Romana sinistri : 197
«Proxima Basternæ Sauromatæque tenent, 198
«Hæc est Ausonio sub iure novissima vixque 199
«Hæret in imperii margine terra tui; 200

(11) Comp. **K. F. Peters,** *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha,* 2 tom. Wien 1867.

(12) *Trist.* III, X; *Pont.* III, 8; *Trist.* VI, XII, 14, 16.

«Iazyges et Colchi Metereaque turba Getaeque 191
«Danuvii mediis vix prohibentur aquis. (13) 192

Ultimele doue versuri dau nascere la mai multe intrebari : Ce cauta mai anteiu departatii *Colchi* lunga Iazigi si Bastarni? Unii sustinu, co Ovidiu a voitu intr'adinsu a pune pe Colchi la Dunare d'in caus'a vechei fabule, dupo care ua mana de Colchi urmarindu pre Medeea aru fi fundatu Tomis (Trist. III, IX); altii presupunu, co prin *Colchi* se intiellegu locuitorii d'in Carpati, pentru co ua portiune d'in asti munti numindu-se candu-va *Caucas*, urmá co lunga ei sa se afle si ua *Colchida*, si prin urmare si unu poporu Colchi, si stinc'a chiaru a lui Prometheu(14).

Socotimu anse, co nu trebue a impinge asia de departe deductiunile, nici a cere cu strictetia de la unu poetu, condusu adesea in enumerarea numeloru proprii de necesitatea metrului, ua precisiune geografica, la care nici elu a cugetatu vre-ua data. Ovidiu amalgamédia tóte popórele, ce cunósce, in giurulu Pontului; nu da vre-ua demarcatiune intre ele. Ce e mai multu, pentru elu tóte tiermurile marei negre suntu

(13) Celle doue versuri 191 si 192 trebuescu puse dupo 200, cumu se afla in editiunile mai nuoi. Vedi **Al. Riese,** *P. Ovidii Nasonis Carmina*, vol. III ed. Tauchnitz Lipsiæ 1874 si *præfatio* XXIII. In ce privesce critic'a testeloru vedi pentru *Tristia : Beiträge zur Handschriftenkunde und Kritik von* J. P. Binsfeld, *Quæstiones Ovid. Criticæ.* I Bonn 1853, 8. II Cöln 1855. 4. III *Rhein. Mus.* XIV, p. 30—40. *Observationes O. cr.*, Bonn 1860. 4. — *Ex Ponto*, editie critica O. Korn, Lips. 1868. Teubner. — *R. Merkel, Quæst. Ovid. criticæ.* etc.

(14) **Hasdeu,** *Istor. Critica* 278—287 pare a si gasi Colchid'a „cea cu lan'a de auru a Medeei" „la Dunare printre bogatele nassipuri metalice ale Olteniei." Stanc'a lui Prometheu, camu totu acolo, coci „Martialu scriia unui amicu, care plecá spre Dunare, co in tiérr'a Getiloru o se gasésca stanc'a lui Prometheu".

„Miles hyperboreos modo, Marcelline, Triones,
Et Getici tuleris sidera pigra poli;
Ecce Prometheæ rupes, et fabula montis,
Quam prope sunt oculis nunc adeunda tuis...
(**Martial.,** *Epigr.* IX, 46.

Noi marturisimu: I-iu) co nu aflamu in versurile acestea ceea-ce d. Hasdeu asigura: „in *tiérr'a Getiloru este stanc'a lui Prometheu;* II) chiaru de aru fi disu acest'a Martialu, critic'a istorica nu trebue se uite, co elu era unu poetu, scriindu departe in Itali'a, dupo audite numai, si III) co in ori-ce casu, fora probe suficiente, nu se potu localisa in Daci'a nisce antice mythuri : ca *Prometheu*, ca *Colchida* séu *navigati'a argonautiloru* cu lan'a cea de auru a Colchidei. Ambele mythuri isi au causele loru reale (Movers, die Phönizier, III . .) Riulu Phasis d'in Colchid'a erá renumitu pentru tierile aurifere d'in giurulu seu, anco d'in cea mai intunecósa anticuitate (**Strabo** I, 45, VII, 499; XI 499.— **Appian** *Mithrid.* 1031. **Schol. Aristoph.** *Nub.* 109). Prin Sidonieni, primii exploratori ai tiermuriloru marii-negre, a trebuitu neaperatu se ajunga pene la Greci ua vaga notiune despre acele bogatii, si acesta notiune compune togmai fondulu traditiunei argonautice. Ore totu asia de renumita in auru este, séu a fostu pe atunci—camu la 1250 anni ante Christ. Olteni'a nostra?— Apoi fondulu naratiunei argonautice, intru catu privesce calatori'a de la Iolkos in Thessali'a pene la Phasis, se readima pe notiuni geografice forte positive; este unu adeveratu periplu cu nomenclatur'a capuriloru, riuriloru si poporeloru confirmata prin documentele ulteriore. (Vedi Viv. de St. Martin, op. cit.).

Cumu s'aru potrivi atunci acestea, déco indresnetii navigatori aru fi venitu cu corabi'a loru Argos pe Dunare pene la gur'a Oltului, ca se ia de aci „vestit'a lana de auru, si pe *Medea* cea indragostita dupo Jason" ?

socotite ca ua singura tiéra Pontica, si lunga Iazigii, Bastarnii, Sarmatii, potea déro se insire si pe Colchi(15).

Dupo *Colchi* in versurile de susu vine : *Meterea turba*, unu nume de poporu ce nu ne intempina in nici unu scriitoru alu anticitatii. Acést'a impregiurare provóca neaperatu banuiela de vre-ua eróre a manuscripteloru, in cari varietatea lectureloru este fórte mare. Asia in editio *princeps* (in acelasi timpu un'a la Bologna 1471 fol., si alt'a la Roma 1471 f, 2 vol.) se citesce *Mezea*; Lovanianu : *Vitrea*; in alte mscr : *Miterea*, *Metera*, *Metrea*, *Mecherea*, *Melta*, *Vicea*, *Metheia*, *Medii* etc.(16). Editiunea *aldina* (3 vol. 1503) si cele ce s'au tienutu dupo dins'a au : *Metereaque* turba. Acést'a variatiune pentru unu acelasi nume a autorisatu pe mai multi critici a presupune in locu de Metereaque turba=Neureaque turba(17), ce se recomanda in editiunile mai nuoi alle lui Ovidiu(18), referindu-se astu-felu la Neurii lui Herodotu(19), pe candu Mühlenhoff amintesce pre Ματῆροι lui Ptolemeu lunga Volga(20).

Ovidiu numesce pe Thraci la rip'a drépta a Dunarei, numindu pre Bessi deosebitu

(15) **Ukert** (p. 56) observa corectu: „Precumu Ovidiu isi permite a pune pe Colchi la vestu, asia si Lucanus (Phars. V, 411) : — — — — nec pervix velis

Aequora frangit eques, fluctuque latente sonantem
Orbita migrantis scindit Maeotida Bessi.

Rud. Minzloff, *Recensio populorum etc.* l. c., col. 319 :" Non necessario igitur credendum est, poëtam sibi Colchos multo propriores finxisse quam revera erant."

Pe lunga acest'a mai vine si alta consideratiune. In *Tristele* si *Ponticele* lui Ovidiu trebue deosebitu cele ce poetulu a scrisu inainte séu imediatu dupo sosirea sa la Tomi, de cele scrise mai in urma totu acolo. In primele elu vorbesce intr'unu chipu vagu despre loculu exilului seu, si poporele d'in pregiuru (asia in cartea I a *Tristeloru*, scrisa in timpulu caletoriei spre Tomi, elegia II v. 82 : „Sarmatis est tellus, quam mea vota petunt" pe candu in eleg. III, v. 61 : Denique; Quid propero? Scythia est, quo mittimur, etc.); in celle de alu duoilea se vedu anse observatiunile sale proprie, autoptice, déro si acestea de ua valóre relativa, coci ii lipseau mediulócele de a potea culege informatiuni, dupo cumu singuru ne spune : (*Trist.* III, XIV. v. 43) :

„Saepe aliquod verbum quæro, nomenque, locumque,
Nec quisquam est, a quo certior esse queam."

Elegi'a, care contiene versurile : „Iazyges et Colchi Metereaque turba Getæque...."—unu feliu de memoriu justificativu indreptatu cotre imperatulu Augustu, este prim'a compositiune a lui Ovidiu de la Tomi, póte chiaru se fi fostu inceputa anco pe drumu, inainte de a ajunge la loculu esiliului seu; (vedi **Ovidius**, *opera*, Paris 1861, p. 530, ed. Th. Burette et Vernadé.), asia co insirarea Colchiloru, lunga Geti si Iazygi, nu are insemnatatea geografica, ce i se atribue.

(16) **Minzloff** l. c.

(17) **Merula**, **Riese** op cit., — **Schrader** conjecturédia : „*Neurique et turba Getarum*".

(18) **Riese** op. cit.—Alte editii de consultatu : *Jahn* Leipzig. 1832; *Richter* 1826, *Merkel* 1868.

(19) Poetii romani aveau obiceiu a intrebuintia pentru locuitorii regiuniloru Pontice numiri vechi : Virgil (Aen. VIII, 725. — *Georg.* III 460, IV 461.) Horatius. *Od.* II, 9, 23. II, 208 III, 4, 37. — *Od.* I, 35. 40. — **Propertius** IV, 3, 764. **Katanksich**, *de Istro* ejusque adcolis commentatio, Budae 1798, p. 114 deduce gresitu *Meterea* de la ἀπο τοῦ μετέρχομαι = glóte vagabunde. — **Zamoscius**, *Analecta lapidum in Dacia*, Patavii 1593, in 16, p. 60, de la μετώρειος «transmontanu", esplicatiune totu atatu de pucinu seriósa ca si cea d'anteiu, de si d. Hasdeu se intemeiadia pe dins'a a descoperi in „Meterea turba" pe „Agatirsi, Sygini etc," éro in *Colchi* „pe Caucasiani" „munteni d'in Carpati" (p. 257).

(20) *Über das Sarmatien des Ptolemaeus*, in *Monatsbericht der Berl. Akademie*, 1866, p. 8.

totu aci (*Pont.* I, 3,57; comp. *Trist.* III, 10, 5; *Tr.* IV, 1, 67), éro malulu stangu alu riului ilu atribue mai cu séma Sarmatiloru numiti mai totu-d'auna alaturea cu Getii. —Despre Coralli vedi Pont. IV. 2. 37, ib. 8. 83; Heniochi si Achæi Pont. IV. 10.21 etc. Numele *Daci* nu ne 'ntempina in Ovidiu, éro Dunarii ii dice si Ister si Danubius, fora deosebire (*Tr.* II 189, 192, 203; III. X. 29; III, XII. 29).

§ 5.

Strabo (nascutu la Amasi'a, orasiu alu Pontului, in nordulu Asiei mici, camu 50 séu 60 a. Chr., mortu in primii ani ai domniei lui Tiberiu), ori-câtu de pretióse date ne-a transmisu in oper'a sa(21), assup'a istoriei, religiunei si culturei Getiloru si Daciloru, totusi cunnoscintiele sale geografice despre tierile de la Dunarea de josu erau inco marginite, de si ne spune co: in timpulu seu tiérr'a de la Istru pene la Tyras, fiindu descoperita de Romani, se potu dá acum descriptiuni mai esacte de câtu alta data, mai cu séma despre Geti, Tyrigeti (al. Tyregeti séu Tyrengeti) si Bastarni, locuitori de longa Istru, precumu si despre Albanesii si Iberii d'in Caucasu (lib. II cap. V prolegomena; comp. lib. I cap. 2). Elu nu cunosce anco numele *Karpathi*, dero raporta ca si Cesaru, co in sudulu Germaniei, la nordu de Danubiu, se intorce padurea hercyniana cotre resaritu, si tiér'a d'intre acésta padure si fluviu, cum si ua parte d'in munte este stapanita de Geti (lib. VII, cap. III, 1), cari se invecinescu cu Suevii (locuitorii padurei Hercyniane). Strimta in aceste locuri, tiér'a Getiloru se largesce d'in ce merge cotre resaritu intindienduse la nordu peno la Tyregeti, cari locuescu la riulu Tyras. Mai lamuritu a determiná hotarele, dice Strabo, co nu se póte (VII, III, 1), ci la media-nópte de Geti suntu Bastarnii, la apusu Germanii, la resaritu Tyrigetii (VII, cap. IV comp. lib. VII cap. III) (22). — Fluviulu Dunarea peno la cataracte se numesce *Danubius*, éro locuitorii peno aci : *Daci;* de la cataracte in josu : *Istru*, éro locuitorii : *Geti*; (Strab. l. VII, cap. III, 12). Istrulu se vérsa in mare prin siepte guri, d'in cari cea mai mare se numesce Sacra (ἱερὸν στόμα), fiindu cea mai despre media-di (lib. VII, cap. III, 15). Elu numesce si riulu Marisos ca afluente alu Dunarii, pe care mai toti comentatorii convinu a'lu identificá cu Muresiulu (23); anso cu-

(21) Στραβωνος Γεογραφικα, ed. Müller et Dübn. Didot Paris.– *Strabonis. rer. geogr. libri* XVII, Tauschnitz 1829. — Cartea VII e in parte pierduta, déro suplinita cu ua prescurtare de la finele secolului X d. Chr., se ocupà de Germani'a, tierile Dunarii, Epirulu, Macedonia si Thraci'a. — **Forbiger,** *Han. der alten geogr.* t. I p. 312 seq. (Leipz. 1842) a culesu cercetarile lui **Groskund** asupr'a tutoru fontaneloru lui Strabone, d'in fie-care d'in cartile geografiei sale. Mai vedi *De fontibus geographicorum Strabonis,* de **A. H. L. Heeren** in *Commentationes Societatis Regiæ Scientiarum Gottingensis Recentiores,* v. V an. 1819—22, Gottingæ 1823, p. 97—160. Cf. *Malte-Brun, Précis de Geographie,* I, cartea VI—IX.

(22) Elu mai observa inca, l. II cap. V, 30, co la nordulu Istrului suntu Germanii, apoi teritoriulu Getiloru (τὸ Γετικὸν πὰν) si alu Tyrigetiloru, Bastarniloru si Sauromatiloru; si l. VII, cap. V, 1, co de la apusu spre resaritu locuescu Germanii, Dacii, Getii.

(23) **Hasdéu,** *Istoria Critica* I 186—187 ilu identifica cu partea de josu a Oltului.—**Gaos,** Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens, **Hermannstadt, 1874, p. 11, presu-**

nosce si Tiss'a sub numele stricatu de *Parisus* (la Plinius IV, 12 : *Pathissus*, la Amm. Marcellinu, *Parthiscus*) «care scoborindu-se d'in munti pe longa Scordisci... se versa in Istru (24)». Asemenea indica intre Geti si marea Pontica, mai specialu, intre Prutu si Dnistru (Tyras) : *pustietatea Getiloru* (Γετῶν ἐρημία), (l. VII, cap. III, 14). Aci : doue lacuri, d'in cari unulu se deschide spre mare, cellu altu este inchisu (ἄστομος. l. VII. cap. III 15). De la Istru (gur'a Sacra) peno la Dnistru Strabo mesora noue sute stadii, (l. c.); la gur'a Dnistrului pune : turnulu lui Neoptolemu, si satulu (vicus, κώμη) lui Hermonactu; la drept'a riului, orasiulu Niconia, la steng'a sa, Ophiussa; éro la ua distantia de 120 stadii mai in susu de riulu Thiras, locuitorii spunu, co se afla unu altu orasiu, de siguru *Tyra* (l. VII, c. III, 16). Regiunea d'intre Istru si Borysthene o imparte astu-feliu sub raportulu ethnographicu : prim'a portiune, pustietatea Getiloru; apoi Tyregetii; dupo acestia Jazigii, Sarmatii, ce se mai numescu si Basilii, adeco Regali, si apoi *Urgii* (Georgi séu Agricultori ?), cari cei mai multi suntu nomadi, ua parte d'in ei se occupa cu plugari'a, si, dupo cumu se dice, locuescu si la Istru, pe ambele maluri ale lui. La nordu de Tyregeti, intre Carpati si Dnistru, suntu Bastarnii, de vitia germana, divisati in : Atmoni, Sidoni, Peucini (numiti astu-feliu de la insul'a Peuce la gurele Dunarii) si Roxolani (intre Tanais si Borysthene) (l. VII, cap. III, 17).—In tiérr'a Getiloru Strabo ne mai spune, co se afla unu munte sacru si longa elu unu riu, numiti ambii : Cogaeonum (l. VII, c. III, 5), fora anse a indicá loculu loru cu certitudine. — La media-di de Istru suntu de la vestu spre estu : Triballi, Mysii séu Moesii; in Scythi'a minora (Dobrogi'a de adi) : Triballii, Trogloditii, Crobyzii. In muntele Haemu si d'incolo de densulu : Corallii, Bessii, Maedii, Odrysii (lib. VII, c. V, 12). Scythi'a, pentru Strabo, este unu nume genericu pentru intregulu nordu-estu allu pamentului locuitu (l. I, c. 1, 13); in Europ'a déro : tiérr'a din nordulu Pontului peno la Tanais; ca locuitori ai acestei regiuni numesce : candu pe Scythi, candu pe Sauromati séu pe Sarmati, Rhoxolani, Jazygi, Tyregeti, tinendu-i pe toti de membrii ai familiei Scythe. Elu cunósce afora de Scythi'a minora (Dobrogia), anco ua Scythia mica, peninsul'a Taurica peno la Borysthenes (lib. VII cap. IV; lib. XII, c. II, 3). Alaturat'a mappa resuma datele geografice alle lui Strabone assupr'a tierreloru de la Dunare.

pune co, pentru Strabon Muresiulu (Marisos) se versa in Danubiu (cursulu superioru alu fluviului) d'asupra isvoreloru Thissei, pe candu This'a (Pathisus), in *Istru* (cursulu seu inferioru).

(24) **Strabo,** l. VII, III, 1,3. Ῥεῖ δὲ δι αὐτῶν Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούβιον, ᾧ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον. κάι γαρ τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη, μέχρι τῶν κάταῤῥακτῶν, Δανούβιον προςηγόρευον, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δάκων φέρεται, τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου τά περὶ Γέτας καλοῦσιν Ἴστρον. — Id. VII, c. V. Μέρος μὲν δή τι τῆς χώρας ταύτης (Illyriei) ἠρήμωσαν οἱ Δάκοι καταπολεμήσαντες Βοΐους καὶ Ταυρίσκους ἔθνη Κελτικὰ τα ὑπὸ Κριτασίρῳ, φάσκοντες, εἶναι τὴν χώραν σφετέραν, καίπερ ποταμοῦ διείργοντος του Παρίσου, ῥέοντος ἀπὸ τῶν ὀρῶν ἐπὶ τὸν Ἴστρον κατὰ τοὺς Σκορδίσκους καλουμένους Γαλάτας.

B A S T A R N Æ

[Rhipæi M.]

SATMONI?

SIDONES?

QUADI. Suevorum gens in Hercynia silva

Boiorum desertum

BOII GALLI a Getis sive Dacis deleti

GETARUM DACIA

TERRA

TYREGETÆ

Basilii

Iazyges

Callipidæ

Borysthenes F.

(Hypanis F.)

Marisus F., hod. Marosch

Pathissus F.

Memoratur Côgæonus, mons et fluvius Geticus, situs incerti.

Dravus F.

Noarus Straboni

Andizetii

Savus Straboni in Dravum

Sirmium

Breuci

Mazæi

PANNONIA

ILLYRICUM

THRACIA

SCORDISCI MINORES

Margus

TRIBALLI

Ister F.

Troglodytæ

Scythia minor

Peuce

Peucini

Bastarnæ

Getarum solitudo

Tyras

Ister

Tomis

Callatis

Leuce I.

Sacrum ostium

Reproductiune in Stabilimentul Socecu, Sander & Teclu, Bucuresci 10400

§ 6.

Pomponiu Mela, care scria in timpulu imperatului Claudiu (25), nu cunósce pe Geti de catu la sudu de Dunare, in Thraci'a (26), éro pe Daci nicairi nu-i pomenesce. Elu intinde Scythi'a Européna de la Thanais, séu aproximativu de la medilocулu tiermului ponticu, cotre sudu-vestu (27) peno la Istru (28); pe Agatirsi îi pune impreuna cu Sarmatii la Maeotis (29), tinendu-i dreptu Scythi ca si pe Neuri, Arimaspi, Essedoni (Issedonii lui Herdotu), Anthropophagi, Geloni si Melanchleni (II 1); éro Sarmati'a o separa de Germani'a prin Vistull'a, si o lungesce cotre sudu-estu pene la Istru (30).

§ 7.

Pliniu celu betranu (nasc. 23 dupo Chr. †81), de si nu cunósce pe Strabone, dero a compulsatu numai in scrierea partii geografice (patru carti) d'in oper'a sa *Historia naturalis*, — care este ua adeverata encyclopedie a lucruriloru omenesci, — celu pucinu trei-dieci si trei isvore romane, sí optu-dieci si doue hellene. Ellu aréta mai antêiu co, Dunarea îsi incepe cursulu seu in Germani'a, in verfulu muntelui Abnoba, si curge sub numele de Danubius pene in Illyri'a; aci luandu-si pe acella de Ister, dupo co primesce in apele sele siesse-dieci de riuri, se vérsa in Marea Neagra pe siesse guri, anume: 1) gur'a Peuce, de la insul'a invecinata Peuce; 2) Naracustoma; 3) Calonstoma, aprópe de insul'a Sarmatica; 4) Pseudostomon, cu insul'a Conopon Diabasis; 5) Boreostoma, si 6) Spireostoma (31). De la aceste guri in susu, locuescu, in generalu, dupo Plinius, numai nemuri Scythice: littoralulu fiindu tinutu de rase diferite, candu de Geti, (numiti de cotre Romani, *Daci*); candu de Sarmati, numiti de cotre

(25) Elu este mai vechiu de câtu Pliniu numai cu 30 de ani, coci acesta ilu pune intre isvórele sale; posterioru anse lui Cornelius Nepos (III, 45, 90), care era contimporanu lui Augustu.

(26) **Pomponii Melæ** *de situ orbis*, lib. II cap. 2: „Quidam feri sunt et ad mortem paratissimi, Getae utique.»

(27) lib. I, 3: „Gentium prima est Scythia, alia quam dicta est, a Tanai in media ferme Pontici lateris: hinc in Aegæi partem pertinens Thracia Macedoniae adiungitur."

(28) Despre Istru dice: lib. II, 1: „At ille, qui Scythiae populos a sequentibus dirimit, apertis in Germania fontibus, alio, quam desinit, nomine exoritur. Nam per immania magnarum gentium diu Danubius est. deinde aliter eum adpellantibus accolis, fit Ister, acceptisque aliquot amnibus, ingens jam, et eorum, qui in Nostrum mare decidunt, tantum Nilo minor, totidem, quot ille, ostiis sed tribus tenuibus, reliquis navigabilibus, effluit."

(29) lib. II, 1: „Hominum primi sunt Scythae, Scytharumque, queis singuli oculi esse dicuntur, Arimaspoe: ab eis Issedonas usque ad Maeotida. Huius flexum Buces amnis secat. Agathyrsi et Sauromatae ambiunt."

(30) l. III, c. 5. — Cf. nota 1 **Cuno,** Die Skythen p. 139.

(31) *Historia Naturalis.* IV 24.

Greci Sauromati (32), si de Hamaxobi séu Aorsi, de vitía sarmatica; candu de Scyhtii bastardi (cari se tragu d'in Sclavi), séu de Troglodyti; apoi de Alani si Rhoxolani (33). Tierele asiediate mai susu, intre Dunare si padurea Hercyniana pene la castrele de iérna panonniane, le locuescu Carnuntii; campiile, ce se intendu de acolo (campi'a Ungariei de josu), Jazygii, unu tribu sarmaticu; ero : tiér'a muntossa (carpatica) pene la Tiss'a, Dacii, ce fusessera goniti de Iazygi d'in campie(34); la resaritu de Morav'a, suntu Bastarnii si alti germani (35). Pe Neuri si Agathyrsi ii arrétta d'incolo de peninsul'a Taurica, alaturea cu Gelonii, Thussagetii, Budinii, etc. (36).

Pliniu de si vede, ca si antecesorii sei, in muntii Carpati ua continuatiune a padurei hercyniance, anse determina celu d'antêiu portiunea Carpatiloru centrali prin indicarea riuriloru : Pathissus si Marus, si numesce intre Dunare si Dnistru *montes macrocremnii* (unu apelativu grecu ce insemnédia: «marii, riposii munti»), cari, dupo tote probabilitatile, suntu platoulu Transilvaniei (37). — Intre alte popóre ale Scythiei elu pune si pe Auchati, locuitorii de la isthmulu Kimmericu peno la isvórele Hypanisului (IV, 26; VI, 7), despre cari vorbesce Herodotu (IV, 6), si pe cari Cuno (p. 82) ii identifica cu Σκύθαι ἀροτῆρες ai Helleniloru.

§ 8.

Tacitu numesce, la resaritu de Germani, pe Daci si Sarmati(38), ero hotarele loru dice co se determina parte prin munti, parte prin temere reciproca. — Pe Geti nu-i indica nicairi.

(32) IV 25. Cu tote astea, in cartea l. VI, c. V, 2, deosibesce pe Sarmati de Sauromati, dicundu anume : „A tergo ejus Epageritae, Sarmatarum populus in Caucasi jugis: post quem Sauromatae". Contradicerile in oper'a lui Plinius provinu d'in chipulu lui de a lucrá si a face excerpte fora sa se ingrijesca, deco ele se contradicu. — Multe suntu si d'in vin'a copiatoiiloru.

(33) IV 25 : „Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes : variae tamen littori apposita tenuere, alias Getae, Daci Romanis dicti : alias Sarmatae, Graecis Sauromatae. eorumque Hamaxobii, aut Aorsi : alias Scythae degeneres et a servis orti, aut Troglodytae; mox Alani, et Rhoxalani." **Cuno** (*Die Skythen*, p. 124) propune, fora temeiu anso, a se citi: *tenent* in locu de *tenuere*, si a nu vedé dero in acestu pasagiu succesiunea popóreloru la litoralu, cì starea geografica d'in timpulu lui Pliniu.

(34) IV 25 : „Superiora autem inter Danubium et Hercynium saltum, usque ad Pannonica hiberna Carnuntii (Germanorumque ibi confinium), campos et plana Iazyges Sarmatae, montis vero et saltus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem." Cuvintele „Germanorumque ibi confinium", le consideramu ca ua observatiune parenthetica, fora a le referi la ce urmedia Comp. **Cuno**, op. cit. 124

(35) IV. 25.

(36) IV. 26.

(37) H. N. IV 26 : „Verum ab Istro oppida, Cremniscos, Aepolium; montes Macrocremnii, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa dicebatur. etc." — Comp. **Goos**, *Studien zur Geogr. und Gesch. des Trajanischen Daciens*. p. 12.

(38) **Tac.** *Germ.* I : Germania omnis. .. a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur, cap. 43 : dirimit enim scinditque Sueviam continuum montium jugum. — Cf. *Ann.* II. 63.

CAPITOLULU V.

Ptolemeu.

§ 1.

Ptolemeu (cotre 140 d. Chr.) «divinulu (ὁ ϑεῖος) geografu», este celu d'antêiu, dupo Herodotu, care, relativu vorbindu, arunca ua viua lumina asupr'a tiereloru de la Dunare si din nordulu Pontului, si uniculu d'intre cei vechi, care tratédia Daci'a cá ua unitate teritoriala deosebita, in marginele-i naturale, si cu numeróse numi de poporatiuni si locuri intr'ens'a necunoscute pene la densulu.(1) Elu netientindu a dá o descriptiune tieriloru, ci numai a determiná obiectele geografice, si a face catalogulu localitatiloru insemnate : cetati, riuri, munti, divide Daci'a de la Nordu cotre Sudu in cinci zone corespundietóre gradeloru 48—44, si indica astfel hotarele ei : la apusu riulu Tibiscus, care o desparte de Iazygii Metanasti, la media-nopte muntele Carpatu si cursulu superioru alu Dnistrului, la resaritu riulu Hierasus (Siretu) pene la versarea sa in Danubiu, ero la media-di Dunarea, care o separa de Mœsi'a (2). Astu-feliu Daci'a lui Traianu, dupo Ptolemeu, coprindea: Banatulu Temesianei, la

(1) Celu mai bunu textu alu lui Ptolemeu este celu datu de **Willberg;** traductiunea francesa de *Abbé Halma*, Paris 1828. — *Claudii Ptolemaei Geographia edidit C. F. A. Nobbe*, Lipsiae 1845. — *Géographie de Ptolémee, reproduction photolithographique du manuscrit grec du monastère de Vatopedi au Mont Athos* ed. *P. de Séwastianoff*. Paris 1867. — Literatur'a asupr'a lui vedi in **Forbiger,** *Handb.*, pe longa care se mai adaoga: **Delambre** *Mém. de l'Institut nat. Sciences math. et phys.* VIII, p. 40 si 398;—**Mollweide,** *Monatl. Correspondenz* XI, p. 322.— **Mannert,** *Geogr. der Gr.* —Dr. **Erhard,** *Regesta hist. Westfaliae*, Münster 1847. 58. — **V. de St. Martin,** op. cit. p. 195—210. — **A. Roscher,** *Ptolemäus und die Handelsstrassen in Central—Afrika* — **Wietersheim,** *über den praktischen Werth der speciellen Angaben in der Geographie des Claudius Ptolemäus, insbesondere über Germanien*, in *Berichte über die Verhandlungen der königlich. Sächsischen Gesellsch. der Wissenschaften zu Leipzig*, IX vol, 1857, Leipz. p 112—145. — **A. H. L. Heeren,** de fontibus Geographicorum Ptolemaei, tabularumque iis Annexarum, num II Græcæ an vero Tyriæ originis fuerint.

(2) **Ptolemeu,** ed. *Nobbe*, III, 8, 1—4. — **Mommsen,** *Corpus Inscriptionum Latinarum* III p. 247, la nr. XXIX si in alte parti, identifica correctu riulu *Tibiscus* cu Temesiulu de adi, longa care se afla mentionatu municipiulu Tibiscum; ero Hierasus cu Siretu. — Elu dice : „Terminari Daciam ab occidente Ptolemæus (3, 7. 8) scribit fluvio Tibisco, ut inter Daciam et Pannoniam inferiorem interponantur Iazyges Metanastae. Tibiscus autem fluvius non est qui hodie dicitur Theiss, sed qui nunc est Temes, cum ad hunc, non ad illum situm sit municipium Tibiscum modo memoratum; nam Priscus (p. 183 ed. Bonn.) quique ab eo pendent Iordanes c. 34 et Ravennas geogr. 4, 14 quæ habent de fluviis Tisia (vel Tiga) et Tibisia (vel Tiphesa) quamquam non improbabiliter referuntur ad eosdem fluvios Theiss et Temes, tamen non ita certa sunt, ut rem decidant.“ — **Goos,** op. cit. pp. 13, 25 si **Forbiger,** *Handbuch*, III 1103 sustinu, co de faptu Tibisculu lui Ptolemeu nu e Temesiulu, ci Thiss'a, ero Hierasus nu este Siretulu, ci de siguru Prutulu, si co Ptolemeu a luatu Temesiulu dreptu Tiss'a; si d'in doue riuri Siretu si Pruthu, a facutu numai unulu singuru.

resaritu de Temesiu, ua parte a Ungariei, intregulu Ardélu, Bucovin'a, ua mica parte d'in Galiti'a, Moldov'a la apusu de Siretu, si Tiér'a-Romanesca, éro regiunea d'intre Siretu si Nistru apartinea Moesiei inferióre (3).

§ 2.

Munti si riuri. — Ptolemeu de si este celu d'antêiu, care numesce muntii Carpati (III, 5), déro are ua idee falsa despre directiunea loru, coci in locu de a-i pune in legatura cu *muntii Sarmatici* (micii Carpati, pe cari ii intinde de la Sudu cotre Nordu, de la 42°30′ long. si 48°30′ lat. pene la 43°30′ long. si 50°30′ lat.), ii face se incépa sub 46° long. si 48° 30′ lat., in linie drépta spre resaritu (4), asiá co prelungirea loru aru atinge gur'a Dniprului. — Despre portiunea sudica a Carpatiloru, séu macaru ceva despre plastic'a muntósei Transilvanii, elu pare a nu fi avutu nici ua cunoscintia (5).

Riurile suntu : 1, *Tibiscus* (III, 78. Τίβισκος, la Ravennate Tema, Const. Porphyrog. ὁ Τιμήσης), care vine d'in Carpati, 46° long., 48° 30′ lat., si se vérsa in Dunare 46° long., 44° 15′ lat., Temesiulu de adi. — 2° *Rhabon* séu *Arhabon* se vérsa in Dunare 49° long., 43° 30′ lat., Jiulu de adi(6). — 3° *Aluta* 'Αλούτας (III 8) se vérsa in Dunare 50° 15′ long., 44° lat., Oltulu(7). — 4° *Hierasus* Ἱέρασος (III 8) idem in

(3) **Ptolemeu**, III, 8, 10. — Cf. **Mommsen**, *Corpus Inscr. Latin.* III, p. 147 : - „Regionem Tyranam non Daciæ provinciæ, sed Mœsiæ inferiori attributam esse item ostendit Ptolemæus (3, 8 10), Daciam orientem versus terminans fluvio Hieraso (Sereth) totamque Bessarabiam, quam hodie dicimus oramque adeo maritimam universam ita secernens a Dacia, ut Tyra sit in Mœsia, Olbia vero extra provinciam in Sarmatia.“ Se incela dero I. **Marquardt**, in oper'a sa *Römische Staatsverwaltung*, Leipzig 1873, p. 152 candu dice, co dupo Ptolemeu provinci'a Daci'a se marginea spre resaritu cu riulu Tyras (Nistru), de si singuru recunosce la pag. 150, co tierr'a d'intre Dunare si Nistru erá alipita de Mœsi'a inferiora.

(4) **Ukert**, op. cit. p. 602.

(5) Vedi in **Ukert** charta : *Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxino et Caucaso secundum Ptolemaeum.* — **Goos** op. cit. 13. — Cu tote acestea in III 5. 21 Ptolem. dice : Τῶν δὲ εἰρημένων (cei din urma pomeniti Βίεσσοι παρὰ τὸν Καρπάτην ὄρος) ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοὺς Οὐενέδας πάλιν Γαλίνδαι κ. Σουδινοὶ. κ. Σταυανοὶ μέχρι τῶν 'Αλαύνων. ὑφ' οὓς 'Ιγυλλίωνες, εἶτα Κοιστοβῶκοι Τραμοντανοὶ μέχρι τῶν Πευκίνων ὀρέων. Aci muntele Peukin nu póte fi altulu de câtu partea resariténa a Alpiloru transylvanici. — Cf *Cuno* p. 41 nota; si **Müllenhof**, *über das Sarmatien des Ptolemaeus*, in *Monatsberichte der Königlich. Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, 1867, Berlin. p. 1—12.

(6) Ed. *Wilberg* : ἡ καταραβῶνος τοῦ ποταμοῦ = ubi Catarhabon fluvius“ varietatea lectiuniloru : 1° κατὰ 'Ράβοσον ποταμὸν; 2° κατὰ 'Ραβῶσον ποταμοῦ; 3° ἡ κατὰ τὸν 'Ραβῶνα ποταμὸν propune Grashof, care adaoga pe τον. 4° καταραβῶν ποτ. in chart'a Daciei lui Ptolemeu mscr. de la muntele Athos; editiune *Sevastianoff*, si pag. XXXII, textu.—**Katancsich** de *Istro* 47 crede gresitu a fi Muresiulu, pe candu Rhabon, dupo tóte probabilitatile este Jiulu. Vedi **Forbiger, Ukert, Goos** p. 31 si chart'a, mscr. vatopedianu, mai la vale.

(7) **Ukert** 603.—**Forbiger, Mannert** IV 203, **Goos** 31.

Istru 53° 15′ long., 46° 45′ lat., in faci'a Dinogetiei, Siretulu de adi(8). 5° *Danubius* Δανούβιος, care de la Axiopolis pene la gurele sale se numesce Ister (III 8, 10)(9). Aceste guri in numeru de siese suntu (III, X 2—6) :

στόμα Ἱερόν, ἡ Πεύκη
» Ναρακίον
» Κάλον
» Ψευδοστόμα
« Βορεῖον
« Θιάγολα, η ψιλον.

§ 3.

Locuitori (VIII, 12′ 4). Ptolemeu insira 15 triburi dace locuindu unele longa altele, in cinci serii, si anume de la apusu cotre resaritu (III 8) : Seri'a cea mai de la nordu, I° Anartii, Teuriscii, Cistobocii; II) mai la sudu: Prendavensii, Ratakensii si Kaukoensii; III) sub acestia; Biefii, Buridensii (Burodensii, Buredæensii) si Kotensii; apoi IV) Albokensii, Potulatensii si Sensii (Sinsii); in fine V) Saldensii, Keiageisii (Kiaghisii, Kiaginsii) si Piefigii.

§ 4.

Cetati in Daci'a (III, 8) :

Rucconium	('Ρουκκόνιον)	46° 30′	48° 10′
Docidava	Δοκίδαυα (1 Δοκίρανα ms. Sevast.) . .	47° 20'	48°
Parolissum	Παρόλισσον (1, Παρέλισσον).	49°	48°
Arcobadara. . . .	Ἀρκοβάδαρα	52°	48 15'
Triphulum	Τρίφουλον	52° 15'	48° 15'
Patridava	Πατρίδαυα	53°	48° 10′
Carsidava	Καρσίδαυα (Καρσίδανα)	53° 20'	48° 15'
Petrodava	Πετρόδαυα (Πετρόδανα, Πετρόδασα) . .	53° 45'	47° 40'
Ulpianum	Οὐλπιανόν	47° 30'	47° 30'
Napuca	Νάπουκα (Ναποῦκα)	49°	47° 40'
Patruissa	Πατρούισσα (Παταυίσσα).	49°	47° 20'
Salinæ	Σαλῖναι (Σαλίναι, Σαλίνα)	49° 15'	47° 10'
Prætoria Augusta. .	Πραιτωρία Αὐγουστα	50° 30'	47°
Sandava.	Σάνδαυα (Σάνδαουα).	51° 30'	47° 30'
Angustia	Ἀνγουστία (Αμγουστία)	52° 15'	47° 15'
Utidava	Οὐτίδαυα	53° 10'	47° 40'
Marcodava	Μαρκόδαυα (Μαρκόδανα)	49° 30'	47°

(8) **Mommsen, Mannert** IV 105, **Goos** 31, **Desjardins**, *La Table de Péutinger, Paris.*

(9) III 8; ἀφ' ἧς ἤδη καλεῖται ὁ μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῶν ἐκβολῶν Δανούβιος Ἴστρος.

Ziridava.	Ζιρίδαυα (Ζιρίδανα)	45° 30'	46° 20'
Singidava	Σιγγίδανα (Σιγγίδαυα)	48°	46° 20'
Apulum	Ἄποδλον (Ἄτουλον)	49° 15'	46° 40'
Zermizirga . . .	Ζερμίζιργα (Ζερμίζεργα Γερμίξιργα Νερμίσιγα)	49° 30'	46° 15'
Comidava	Κομίδαυα (Κοκίδαυα)	51° 30'	46° 40'
Ramidava	Ραμίδαυα (Ραμίδανα)	51° 50'	46° 30'
Pirum	Πιροόμ	51° 15'	46°
Zusidava	Ζουσίδαυα	52° 40'	46° 15'
Paloda	Παλοδα	53°	47°
Zurobara	Ζουρόβαρα	45° 40'	45° 40'
Lizisis (Aizisis?) . .	Λιζισίς (Λεγιζίς)	46° 15'	45° 20'
Argidava	Ἀργίδαυα	46° 30'	45° 15'
Tiriscum	Τιρίσκον	48° 30'	45° 15'
Zarmizegethusa regia.	Ζαρμιζεγέθουσα Βασίλειος, (Ζαρμιτεγέθουσα)	47° 50'	45° 15'
Aquæ.	Ὕδατα	49° 30'	45° 40'
Netindava	Νετίνδαυα (Νεντίδαυα)	52° 45'	45° 30'
Tiasum	Τιάσον (Τίασσον)	52°	45° 30'
Tibiscum	Τιβίσκον	47° 40'	44° 40'
Zeugma	Ζεῦγμα	46° 40'	44° 50'
Dierna	Δίερνα	47° 15'	44° 30'
Acmonia	Ακμονία.	48°	45°
Druphegis	Δρουφηγίς	47° 45'	44° 30'
Frateria.	Φρατερία	49° 30'	44° 30
Arcinna.	Ἀρκίννα	49°	44° 45'
Pinum	Πινόν (Πῖνον)	50° 30'	44° 40'
Amutrium	Ἀμούτριον	50°	44° 45'
Sornum	Σόρνον	51° 30'	45°

La acestea se adauga trei cetati dace numite in regiunea d'intre Prutu si Dnistru (la Ptolemeu Moesi'a inferiora (III, 10, 14):

Tamasidava.

Zargidava.

Pirobaridava.

§ 5.

Analis'a geografiei lui Ptolemeu ausa nu este anco finita.

Elu scriindu cinci-dieci de anni aprópe dupo cucerirea Daciei de Traianu, si utilisandu isvóre d'in diferite timpuri, este cestiunea a vedea mai antêiu: I° déco datele sale geografice, despre popórele si cetatile Daciei, se raporta la ua stare de lucruri posteriore séu anteriore cucerirei lui Traianu; si II° a incerca sa determinamu cu ce órasie de adi anume séu localitati s'aru potea identifica cetatile indicate de Ptolemeu, esaminandu, déco gradele longitudinale si latitudinale ale sale suntu séu nu esacte.

§ 6.

Tractatulu geograficu alu lui Ptolemeu se socotesce, cu dreptu cuventu, ca ua opera a lui Marinus Tyrianulu, revediuta, indreptata séu adaogita, si in parte prelucrata(10), coci insusi Ptolemeu ne spune I c. VI : «Marinus de la Tyr celu mai nou d'in ceia cari, in timpulu nostru, au cultivatu geografi'a, pare a se fi ocupatu cu dens'a cu multu zelu, coci se vede, co elu a avutu cunnoscintia de unu mare numeru de relatiuni, afora de cele cunoscute mai inainte, si co a studiatu cu grija mai tóte scrierile anteriore, aducandu corectiunile necesarii la faptele admise d'in gresiéla ca sigure nu numai de acesti autori, déro si de insusi elu la prim'a data. Acésta se póte vedea d'in numerósele editiuni ale corectiunei facute de densulu «Tablei geografice.» Apoi mai departe dice, co elu (Ptolemeu) s'a silitu, pastrandu de la Marinus totu ce n'a avutu nevoie de indreptare, sa faca mai limpede si mai intielesu, prin ajutorulu relatiunilorU mai moderne si printr'ua renduiela mai buna a locuriloru in charta, totu ceia ce lasase Marinus intunecosu séu incarcatu (c. XIX)». Ast-felu fiindu, ua mare parte d'in datele lui Ptolemeu despre Daci'a potu fi socotite ca venindu directu de la Marinus, care pare a'si fi publicatu oper'a sa la finele secolului I[iu] dupo Chr., in timpulu lui Traianu(11), si a fi dispusu de unu bogatu materialu culesu parte in Alexandri'a si Tyru, unde se intalnea navigatorii si caravanele d'in tóte tierile(12). Acésta chiaru si esplica intinderea cunnoscintieloru noui, comparate cu notiunile lui Pliniu, Mela si Strabo, detaliile si numile, ce aparu prin Marinus pentru prim'a óra in geografi'a lumei antice, si de care Pliniu, celu atâtu de diliginte in cercetarile sale, nu potuse avea nici ua cunnoscintia(13). Déro chipulu de lucrare alu lui Marinus este de totu curiosu. Elu gramadesce relatiuni vechi si nuoi fora nici ua deosebire; le léga unele de altele, numai si numai pentru a da aparintia unui lucru completu, si de a nu lasá nici ua lacuna(14). Chiaru determina cu cifre si mesura localitati ajunse la cunnos-

(10) **V. de St.-Martin** p 198. — Dr. **Erhard**, *Regesta hist. Westfaliæ, Münster* 1847. 58. Cf. **Cuno**, 172.

(11) Cartile lui suntu adi perdute; ele esistá anse in timpulu Arabului Masudi (955 anni d. Chr.). *Masudi* in *Kitab etenbih, Notices et extraits des Manuscrits de la Bibl. du Roi*, tome VIII, p. 147: „J'ai vu, dit Massoudi, ces (sept) climats enluminés de diverses couleurs dans plusieurs livres, et ce que j'ai vu de mieux en ce genre, c'est dans le Traité de Géographie de Marin etc." De la Masudi se trage opiniunea in genere co: Marinus aru fi traitu sub imperatulu Nerone. Vedi Masudi l. c. p. 169. Comp. **Ukert**, *über Marinus Tyrius und Ptolemäus*, in *Rhein. Museum für Phil.* Bonn 1839, VI Iahrg. p. 194. — **Oskar Peschel**, *Gesch. der Erdkunde*, p. 46.

(12) De la Sarmizegethus'a elu primise date despre durat'a celei mai lungi dile si despre positiunea orasiului cotre meridianulu d'in Alexandri'a. (l. VIII, tab. 9.). —

(13) Dr. **Erhard**, *Regesta* etc. sustine co: tóte datele lui Ptolemeu pene la ua singura esceptiune nu trecu peste timpulu lui Traianu, sub care Marinus traia. — *Ukert*, 71. — *St. Martin*.

(14) **Müllenhof**, op. cit., „Für Marinus, altes und neues galt ihm ungefähr gleich. Umbedenklich verband er beides, um nur keine lücken zu lassen und den schein der vollständigkeit und der vollkommenheit der kunde überall zu wahren."

cintia sa numai d'in svonu, si despre cari nu poteà avea nici celu mai micu gradu de certitudine. Une-ori ficseadia aceluiasi poporu doue locuintie deosebite. Asia, intr'unu locu ne spune, co la gurele Dunarii se afla Peucinii, éro la nordu de ei : Καρπιοι adico fora indoiéla Carpii; si apoi amendoue numele le gasimu anco ua data repetate la nordu de Bastarni Πευκίνοι in pólele muntelui Peucinicu, Καρπιανοι="Αρπιοι intre Peucini si Sarmati. Asemenea Koistobocii asiediati in nordu-estulu Daciei, ii pune de a doua óra la nordu de Peucini, etc.; éro Iazygii metanasti d'intre Tiss'a si Dunare, tocmai d'incolo de Dnipru la marea de Azovu, vecini cu Rhoxolanii, Hamaxobii, Agathyrsii, Budinii (Βωδινοι), cu alu loru Βυδινὸν ὄρος. etc. Müllenhoff a probatu co, abstractiune facandu de locuitorii aprópe de Vistul'a, jumetatea apuseana a regiunei slavice propriu disse pene la Dnipru, este implinita de Ptolemeu cu numi, cari invederatu nu apartinu aci, prin urmare ea este in realitate unu vacuum(15).

§ 7.

Tabl'a ethnografica a Daciei data de Ptolemeu nu corespunde cu raporturile in fiintia d'in timpulu seu ; si cu siguranti'a este de admisu cumu co, Marinus utilisase nisce fontane deja vechi pentru elu chiaru, despre locuitorii Daciei inainte de conquista. Coci, afora de *Anarti*, ce suntu numiti deja de Cesaru (*bell. gall.* 6, 25 *Anartes*) in nordvestulu Daciei; de *Cistoboci*, cari parasescu Daci'a imediatu dupo Traianu, si se asiedia la nord-estu, Bastarnii despartindu-i de hotarele provinciei(16); de *Kaukoensioi*, ce amintescu portiunea d'in Carpatii Olteniei numíta CAVCASVS(17), si pe *Kau-*

(15) Vedi studiulu interesantu alu seu, *über das Sarmatien des Ptolemæus,* l. cit.

(16) La **Dio Cas.** 71, 12 Κοστουβῶκοι; comp. **Ammian** 22, 8, 12, si inscriptiunea D. M. | ZIAI. | TIATI FIL | DACÆ. VXORI | PIEPORI. REGIS | COISSTOBOCENSIS | NATAPORVS ET | DRIGISA AVIÆ | CARISS. B. M. FECER.(unt), ap. Goos, op. cit. 70.

(17) Asia se numia in timpulu chiaru alu lui Traianu, dupo cumu resulta dintr'ua inscriptiune a unui soldatu, d'in Leg. I Minervia, ce luase parte in espeditiunea a dou'a contra lui Decebalu :

MATRONIS
AVFANIB. C
IVL · MANSVE
TVS · M. L. I. M.
P. F. V. S. L. M. FV
AD ALVTVM
FLVMEN. SECVS
MONT. CAVCASI

adico :

Matronis Aufanib(us), C(aius) Iul(ius) Mansuetus, m(iles) l(egionis) I M(inerviæ) p(iæ) f(idelis), v(otum) s(olvit) l(ætus) m(erito) f(eliciter), v(oto) [f](acto) ad Alutum flumen secus mont(is) Caucasi.

(**Henzen** 5930=**Akner et Müller** Dac. Inschrift. Anhang Nr. 17 p. 239; **Fröhner,** *La Colonne Trajane,* Paris 1865, *Appendice* p. 156. Comp. **Urlichs** *Jahrbücher d. ver. v. Alterthumsfr. im Rheinl.* XXXVI, p 102 seq.—*Lersch Jahrbücher,* t. V. VI, p. 316. 436).

kaland a lui Ammianu; de *Buridensi* ce se recunoscu in Buridav'a Daciei d'in Tabl'a Peutingeriana, si póte si in Burii lui Cassius Dio (68,8), cari tratara cu Traianu in

In ALVTVM d'in acest'a inscriptiune aflamu prim'a mentiune a riului Oltu. D-lu Hasdeu crede anse a'lu descoperi :

I). Dejá intr'unu fragmentu alu poetului romanu Cneiu Nævius, tocmai de pe la annulu 250 inainte de Christu; coci in locu de :

„Vos qui accolitis Histrum fluvium atque *Algidum*" propune a se citi :

„Vos qui accolitis Histrum fluvium atque *Alutum*.

Corectiunea nu se intemeiédia pe nimicu plausibile, si totu de ua data este dificilu a esplicá cumu departatulu Oltu potea ajunge la cunnoscinti'a lui Nævius, tocmai in Campani'a, intr'unu timpu candu nici ua relatiune cu Orientulu, séu cu popórele Dunarene nu incepusera Romanii. (Comp. Ukert, III, 1, p. 148. — **A. Schütte** *de Cn. Nævio poëta*, p. I. Würzberg 1841.—**Mommsen,** *Röm. Gesch.* I 2 p. 873 seq. — **M. I. Berchem,** de *Gn. Nævii poëtæ vita et scriptis,* Münster 1861; **E. Klussmann,** *Cn. Nævi pioëtæ rom. vitam descrip it, carminum reliquias collegit,* Iena 1843.

II). In poetulu Pedo Albinovanulu, amiculu lui Ovidiu, (despre'elu vedi *Seneca* Ep. 122, 15, *Quintil.* X, 1, 90), care intr'ua lunga elegie la mórtea lui Drusu, aru dice :

„Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro
Decolor infecta testis Itargus aqua;
Danubiusque rapax, et *Dacius orbe remoto*
Apulus, *huic hosti perbreve Pontus iter*".

D-lu Hasdeu modifica lectur'a *Apulus* in *Alutus,* totu ca in fragmentulu lui Nævius, fora autoritatea vre unui manuscriptu. Aci anse nu mai incape nici-ua discussiune : intrég'a elegie *Consolatio ad Liviam Augustam de morte Drusi Neronis,* in care se cuprindu versurile de mai susu, este cu certitudinea cea mai perfecta unu productu alu unui Italianu necunnoscutu d'in secolulu XV dupo Christ. Avemu, d'in evulu mediu si chiaru d'in epoce anteriore, ua multime de assemeni fabricate, elegii mai cu séma, atribuite poetului Ovidiu, cumu de es : Elegia *Nux,* elegiele *de pulice, de pediculo, vetula,* versurile *de philomela, de medicamine aurium, somnium* etc. (vedi K. **Bartsch,** *Albrechtvon Halberstadt und Ovid im Mittelalter,* Quedlinb. 1861 CCLX si 501 p. — **L. Müller,** *de re metr.*, p. 49. — **Hipp. Cochéris,** *La vieile, ou les derniers amours d'Ovide,* poème francais du XIV siècle, Paris 1861. — Collectiunea celoru mai multe apocriphe ovidiane vedi la **Goldast,** Catalecta Ovidii, Francof. 1610. — W. **S. Teufell,** *Geschichte der röm. Literatur,* 3 aufl. Leipzig 1875, (p. 533 seq.).

Elegia Consolatio ad Liviam (vedi la **Weber** *Corpus poet. lat.* p. 1389—1392), aparuta pentru anteia ora in editiunea princeps allu lui Ovidiu d'in annulu 1471 (un'a la Bologna, alt'a la Roma), si atribuita de Scaliger (*C. Pedonis Albinovani Elegiae III et fragmenta,* Amstelædami, 1703) poetului Pedo Albinovanulu, nu contine nimicu in sine care se vorbésca pentru autenticitate. Coprinsulu, numerósele reminiscentie si chiaru intregi reproduceri d'in Ovidiu, Virgiliu, Tibullu, Propertius, Seneca, Suetoniu, Cassius Dio, Servius, Tacitu, anachronisme, forme gramaticale, ce nu se intrebuintiá in timpulu lui Augustu, culorea moderna a cugetariloru, tóte dovedescu falsificatulu. **M. Haupt,** in scrierea sa *Epicedion Drusi cum commentariis,* (Lipsiæ 1849) a probatu pene la evidentia acést'a. Vomu aduce aci câte-va esemple numai :

a) Imprumuturi de la Ovidiu :

v. 39 d'in *Consolatio* „itaque *voti* pars altera *vestri*" e luatu d'in fastele lui Ovidiu 5, 459 : *vestri parsque altera voti.*

Versulu urmatoru : „indignas, Livia solve comas"—la Ovidiu : *am.* 3, 9, 3, „flebilis indignas, Elegeia, solve capillos."

V. 46 : „altius et vitiisque exeruisse caput"...—la Ovidiu, *faste,* I, 299 : credibile est illos pariter *vitiisque* locisque *altius* humanis *exeruisse caput.*

V. 86 pallida (squallida) promissa flere per ora coma,—la Ovidiu, *trist.* 4. 2,34 : squallida promissis qui tegit ora comis.

prim'a espeditiune daca; si de *Potulatensi*, c› paru a'si fi pastratu numele in cetatea

V. 320 : Hector terruit admissos sanguinolentus equos;

La Ovid. *her.* I, 36 : hic lacer admissos terruit Hector equos.

V. 361, 362. Ecce necem intentam cœlo terræque fretoque casurumque triplex vaticinantur opus;

La Ovidiu *Trist.* 2, 425 : explicat ut causas rapidi Lucretius ignis casurumque triplex vaticinatur opus.

Mai compara v.	3	— cu *met.*	5,	118
	14	*Ex Pont.*	2,	1, 61
	29	*met.*	11,	310 (herod. 17, 107).
	110	*am.*	3,	12, 2 (herod. 2, 28).
	241	*am.*	3,	4, 40 (trist. 4, 33).
	250	*am.*	I,	8, 50
	265	*herod.*	2,	63
	318	*am.*	I,	538, fast 3, 864.
	329	*met*	11.	62
	425	*met.*	13,	181
	433	*met.*	12,	593
	459	*fast.*	6,	91
	471	*herod.*	I,	111.

Autorulu falsificatului se serva chiaru cu apocrife ale lui Ovidiu (cumu de es : epistola 20 si 14 d'in *Heroide*).

Versurile 361—364 dovedescu urme de la L. Seneca *(ad Polybium* 20, 2; *Consolatione ad Marciam* c. 3.); v. 385—391, de la Dio 54, 31, 34-36; v. 177—190, despre mórtea lui Drusu, reproducu mai adlitteram pe Tacitu, *ann.* 2, 82, unde vorbesce despre mórtea lui Germanicu, éro formele gramaticale: functum de mortuo (v. 583); nec nocuisse uli et fortunam habuisse nocendi, nec quemquam nervos extimuisse tuos (v. 47.); incassum tua nomina levantur (75—76); Halcyonum quæstus ad surdas tenui voce sonantur aquas; de asemenea v. 319, 321, 339, 340, 355, 356, 377, 378, arata invederatu, co autorulu elegiei *la mórtea lui Drusu* nu scia cumu vorbiau si scriau Latinii.

Diferite esplicari pentru versurile d'in *Consolatio ad Liviam*:

. . . et Dacius orbe remoto
Apulus huic hosti porbreve Pontus iter

vedi-le in *Scaliger* op. cit. p. 84 sq.—Cf. **J. Mähli** *observationes de Drusi* (p. 3—13) *atque Maec. epicediis deque Taciteo Dialogo criticae,* Basel 1873.—D'in contra, **Adler,** *de Ovidii Consolatione.* Asselam. 1851, 4, si **Gruppe,** *Aeacus,* p. 157—165.

Déro se revenimu la inscriptiunea cu riulu *Alutum secus montis Caucasum.*

Fiindu cu certitudine cunnoscutu co legiunea I-iu Minervia luase parte in a dou'a espeditiune a lui Traianu contr'a Daciloru (**Spartian,** *vita Hadr.*, 3 :—Inscriptiuni vedi la **Fröhner,** op. cit., *appendice,* Nr. 2; 10; 24, etc.),—operandu ataculu tocmai d'in directiunea Oltului, resulta neindoiosu co *flumen Alutum* d'in inscriptiunea de pe altarulu inaltiatu de C. Iulius Mansuetus, este Oltulu d'in Romani'a, si co cellu pucinu portiunea muntósa pe unde ellu curge, se numia in timpulu lui Traianu *Mons Caucasus.*—Carpatii sub numele de Caucasu ne mai intempine in Iornande (de reb get. VII), Ammianu Marcellinu. (Cauca—laud *Rer. Gest.* XXI, 3—4; Cf. **A. Odobesco,** *Notice sur les antiquités de la Roumanie, Paris,* 1868, p. 47 seq.) si Chronicarulu rusu Nestoru («do Pont'skago moria na polunosczuyja strany, Dunaj, Dniestr, i Kavkasijskyja gory, reksze ugor'skyja; i ottuda dashe i do Dniepra, i proczaja rieky», adico : «De la marea négra spre nordu este Dunarea, Dnistru si munti-Caucasici, adico muntii ungurescí; si apoi mai departe Dnipru si celle alte riuri»). D-lu **Hasdeu,** *Istori'a critica a Romaniloru,* p. 282—286, crede alu aflá si in poporulu Graukenii si stanc'a Cauliacos, d'in Apoloniu de Rodos (Appoll. Rh. IV, 320 etc.), in Colchii lui Ovidiu, in pasagiulu lui Strabone, despre Siginii, de pe longa Caucasu (lib. XI, cap. XI, 8), si in numele unui délu d'in distr. Muscelu, *Cocanu.*

Potula(18); — restulu triburiloru dace numite de Ptolemeu nu ne intempina, nici cu ocasiunea resbelului lui Traianu, nici in scriitorii posteriori, nici in monumentele epigrafice, astu-feliu co nu remane de câtu séu a se contestá a loru continuare sub dominatiunea romána, séu a admite, co elle deja erau disparute séu contopite inainte de cucerire. Ua proba invederata de utilisarea in acellasi timpu a unoru fontane vechi si noui, pe cari Ptolemeu in de regula le-a combinatu falsu, este co, pe de ua parte ellu numesce intre celle 15 triburi dace pe Anartes, pe Biefi si pe Piefigii, si pe de alt'a ii insira de a dou'a ora, afora d'in Daci'a, in campiile Carpatiloru nordici la drépt'a Dnistrului superioru : 'Αναρτοφράκτοι, Βὶεσσοι si Πιεγγῖται intre alte triburi ca : 'Αυάρηνοί, Ὄμβρωνες, Βουργίωνες, 'Αρσιῆται si Σαβῶκοι(19).

In ce privesce determinarea locuintieloru triburiloru dace se vede lamuritu, co Ptolemeu séu Marinus n'au utilisatu despre elle isvóre topografice alle Romaniloru — ceia-ce aru fi potutu face — deco in adeveru tabl'a aceia etnografica aru correspunde timpului dupo cucerirea romána, ci numai relatiuni alle caletoriloru. D'in acésta causa ellu nu indica cetatile in teritoriulu poporului chiaru, la cari appartinu elle, cum face acest'a la Albion, Spani'a, Galli'a si Itali'a, Greci'a, Asia-mica, Syri'a, Palestin'a, si in parte la Afric'a; ci mai anteiu insira celle 15 triburi dace in generalu — alle caroru positiune geografica si hotare, nepotendu a le determina matematicu, le dà ua positiune relativa prin intrebuintiarea de diferite prepositiuni (20), —si apoi totu astu-feliu si orasiele divisate in climate séu serii, de la vestu cotre estu(21).

§ 8.

Pentru fixarea acestor'a ne-amu potea ajutá cu urmatórele :

a) Gradele longitudinali si latitudinali indicate de Ptolemeu,

b) Chartile geografice alle textului lui Ptolemeu,

c) Tabl'a Peutingeriana si Anonymulu Ravennatu,

(18) *Anonymi Ravennatis Geographia* ed. *Pinder* et *Parthey* 1860, IV. 14. 7. Cf. **Goos** *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, in *Archiv für Siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt 1874, p. 123—4.

(19) **Goos**, *die Innerverhältnisse* (p. 123—125), asiedia originea tablei ethnologice, innainte chiar de naval'a Jazygiloru, in campiele d'intre Tiss'a si Dunare, vediendu in tribulu *Teuriski* ua remasitia d'in poporulu celtu Tauriskii batutu si supusu de Burivista (Strabo p. 304, Casaub.) intre annii 90—57 a. Chr.; ero in triburile dace d'in muntii Ungariei superióre — parti d'in poporulu dacu gotnitu aci de Jazygii Metanastoi (ua ramura scytha; [**Zeus**, *Die Deutschen und die Nachbarstämme* p. 282].).

(20) Mai in de regula : εἶτα, καὶ si μετὰ = *vest-estu;* ὑπο = *sudu,* cate uadata inse mai bine: *la* séu *longa,* de catu *in josu* séu la *sudu,* si ὑπερ = la *nordu.* Comp. **Wietersheim** l. c.

(21) Despre locuinti'a aproximativa a triburiloru dace vedi chartile geografice d'in tractatulu lui Ptolemeu. — Chart'a lui Ukert, l. c. — *Geographie, reproduction photo-lithographique du Ms. grec du Mont Athos,* publiée par Victor Langlois, Paris (Didot) 1867, fol., chart'a antica, ce reproducemu mai la vale. Pucinu difera de indicationile chartii vatopediane **Forbiger,** *Handbuch* III, 1102 seq.

Astu-feliu, candu este vorb'a de a se stabili identitatea unui orasiu séu localitate de adi, care are pentru sine presumtiunea istorica de ua mare vechime, cu unulu d'in celle numite de Ptolemeu, conformitatea aproximativa a positiunei geografice a ambeloru este, déco nu unu indice hotaritoru, déro de siguru unu auxiliaru de ua mare importantia(26).

§ 10.

II. Cestiunea, déco chartile, ce insotiescu obicinuitu tractatulu geograficu allu lui Ptolemeu, suntu de ellu anume facute, séu suntu cu multu posterióre, nu e desevarsitu lamurita. Viv. de Saint-Martin crede, co elle s'au fostu desemnatu anco d'in timpulu lui Ptolemeu, dupo chartile lui Marinus de la Tyru, si co unu ore-care Agathodaemon [in secolulu V dupo Chr. (27)] le-a refacutu numai (28). — Osk. Peschel sustine d'in contra, co acesta aru fi primulu autoru, ero co Ptolemeu, n'a lasatu dupo ellu nici-ua charta(29). Ne pare inse, co opiniunea lui St. Martin e mai verisimile, coci cartea intreg a marturesce esistenti'a chartiloru, pe cari studiele lui Lassen(30) le-a redicatu la rangulu chiaru allu unui documentu istoricu, rediemandu-se pe elle a constatá: co nisce triburi si caste alle Indiei de adi si-aru fi schimbatu locuintiele.

Cellu mai vechiu d'in manuscriptele cunnoscute peno acumu alle geografiei lui Ptolemeu (31), este esemplarulu descoperitu de comitele Orloff Davidoff, in annulu 1840, la monastirea Vatopedi d'in muntele Athos. Invetiatulu hellenistu Fr. Dübner(32), judecandu dupo form'a caractereloru si dupo alte indicii paleografice, ii atribue ua vechime de aprope siepte secule (la inceputulu secolului allu XII). Chartile, ce insotiescu textulu, suntu mai cu séma de unu interesu capitalu, si de aceia reproducemu mai josu, in fac-simile, representatiunea chartografica a intregei Dacii asiá dupo cum, probabilu, se schitiase in timpulu lui Ptolemeu(33).

§ 11.

III. *Tabla Peutingeriana.* — Se scie co fie-care cucerire, fie-care resboiu allu Romaniloru necesitá cullegerea unui mare numeru de informatiuni asupr'a teritoriului

(26) **Wietersheim**, p. 138.

(27) **Ukert**, *Geogr.* 345, dice co nu se póte determiná timpulu candu Agathodaemon a traitu.

(28) **Viv. de St. Martin**, p 209.

(29) *Geschichte der Erdkunde*, p. 52.

(30) Chr. **Lassen** *Indische Alterthumskunde*, p. 141, 174.

(31) Vedi list'a manuscripteloru Geographiei lui Ptolemeu, in **C. F. A. Nobbe**, *Claudii Ptolemaei Geographia*, Leipzig 1843, t. 1 : *Editoris epistola*, p. X seq.

(32) Victor Langlois, Géographie de Ptolémée, préface, p. V, Paris 1867.

(33) Manuscriptulu de la Vatopedu s'a publicatu, in facsimile photolithographicu la Paris, de Didot, sub titlu : *Géographie de Ptolémée, reproduction photolithographique du manuscrit grec du monastère de Vatopédi au mont Athos*, 1867. 1 folio, peste totu 108 pagini. — **La pag. XXXIII** este textulu privitoru la Daci'a; ero pag. LXXVIII si LXXIX chart'a Daciei.

ΔΑΚΙΑ

μακεδονίας μέρος

si populatiunei cucerite, cari deveniau apoi bas'a organisatiunei regulate militare si civile, stabilirei posturiloru si deschiderei caliloru de comunicatiune. Asemeni documente de unu caracteru autenticu, ca si lucrarile agrimensorii intreprinse sub Augustu, si notiunile culese d'in tóte partile lumii pentru facerea acelui *Orbis Pictus*, ce figurà sub porticulu lui Augustu(34), cumu nu mai pucinu multimea de informatiuni despre Daci'a castigate prin resbelele lui Traianu, si fundarea unei provincie romane,—au peritu cu timpulu in mare parte(35). Câtu de pretióse pentru geografie erau aceste documente ne póte da ua idee Tabul'a Peutingeriana. Acést'a charta este numita astu-felu dupo invetiatulu de la Augsburg, Conrad Peutinger (an. 1540), posesorulu copiei facute in secolulu XIII de unu calugaru de la Colmar(36), dupo originalulu chartii geografice desemnate sub Imperatulu Ales. Severu (222—235)(37), séu cellu multu in secolulu allu IV-lea (38) dup. Chr., dupo modeluri si mesuratori mai vechi, unele datandu chiaru de la *Orbis Pictus*(39).

In acést'a tabela se pastrédia cea mai vechia representatiune cartografica a Daciei cu aratarea tuturoru drumuriloru, orasieloru, statiuniloru si locuriloru mai insemnate, a distantieloru in mile (=2000 pasi) d'intre fie-care d'in elle, si a altoru date necessarii pentru cunnóscerea tierrii si a popóreloru d'inprejuru.

Vomu reproduce mai anteiu: I) chart'a astu-feliu, dupo cumu a publicat'o in facsimile d. Ernest Desjardins in monumentóssa-i opera : *La Table de Peutinger d'après l'original conservé a Vienne*, Paris 1869 — 1874; in folio—, segmentele nr.nr. 6 si 7(40), reducundu-o in catva d'in marimea originalului.

Apoi II) vomu da nomenclatur'a muntiloru, riuriloru popóreloru, a cetatiloru si

(34) Vedi **Müllenhoff,** *Über die Weltkarte und Chorographie des Kaiser Augustus* 1856.

(35) Vedi **Dacheröden,** *vom Verdienste der Römer um Ausbreitung und Berichtigung der Geographie*, Erlangen, 1780, in—4;—**Schirlitz,** *Historia incrementorum quae geographia, apud veter. Roman. cepit.* Wetzlar 1831.—**Ukert,** *Geogr. der Römer,* I, 1 Th. 145 seq. Weimar 1816.

(36) Insusi dice : „Anno MCCLXV mappam mundi *descripsi* in pelles duodecim pergameni„ *Annal. Colmar.* apud *Vrstisium,* P. II, p. 8.

(37) **Conr. Mannert,** *Tabula Peutingeriana,* II ed. II p. 15.

(38) **Desjardins**, op. cit.,

(39) **Desjardins,** *La Table de Peutinger d'après l'original conservé a Vienne* Paris 1869—1874. Acésta este editiunea cea mai buna facuta dupo insusi mscr. aflatoru adi in Bibliothec'a Imperiala d'in Vienna.

(40) Acést'a editiune a Tablei Peutingeriane este singur'a ce se póte utilisa, caci tóte cele-alte, incependu de la celle doue fragmente publicate, ca specimen, de Welser (Venetia 1591), pene la editiunea d'in 1824 a lui Mannert (*Tabula Peutingeriana primum aeri incisa et edita a* **Franc. Christoph. de Scheyb,** MDCCLIII, *denuo cum codice Vindoboni collata, emendata et nova* **Conradi Mannerti** *introductione instructa,* Leipzig, 1824, mare in—4°.—), suntu pline de errori si neesactitati in mesurile intinerarii, in scrierea numiriloru, si de omissiuni in desemnarea drumuriloru, a riuriloru si a limiteloru.

Numai editiunea lui Mannert contine 387 de errori si omissiuni insemnate, (*Desjardins,* op. cit. p. V), si numai pe segmentele VI si VII (in care se afla chart'a Daciei), acestea se ridica la 50. Chart'a Peutingeriana s'a publicatu in dimensiunile originalului, insocita de esplicatiuni geografice, epigrafice si numismatice savante si multu pretiósse, déro cari anse se oprira in annulu 1874, tocmai la Daci'a. De attu penenci acuma n'a mai esitu la lumina nici ua fascicula.

statiunniloru militare cu mentiunea ce facu, despre fie-care d'in acestea, autorii antici si inscriptiunile; in fine III) vomu incheia cu consideratiuni particulare asupr'a chartii, si asupr'a diversitatii elementeloru, ce au intratu la compunerea ei.

Vedi chart'a alaturata.

§ 12.

Munti. **Alpes Bastarnice**, muntii poporului Bastarnii, cari occupa ambele muchi alle Carpatiloru centrali.

La nordu de Marea-négra, intre Dunare si Caucasu, longa isvorulu Tanaisului (Donului), se desemnédia unu lantiu de munti, ce nu-si gasesce identificatiune cu nici unulu d'in sistemele orografice in fiintia (41).

Riuri. **Fluvius Danuvii** se arata versandu-se in mare prin siesse guri, éro nu prin patru, dupo cumu se afla gresitu in editiunile lui Scheyb si Mannert.

Afluentii sei pe malulu stangu suntu desemnati numai, fora a fi scrisi :

1. (Fluvius Tibiscus), adi Temesiu, judecandu dupo statiunea *Tivisco*, ce se afla intre Karansebesiu si Karavanu, ambele situate longa riulu Temesiu.

2. (Apus fluvius), adi Karasiu, ce se vérsa in Dunare la Uj-Palanc'a.

3. 4. 5. 6. D'in Alpii Bastarnici se vedu scoborindu-se patru afluenti ai Dunarii.

Unii comentatori, ca Goos(42), fideli numai pe jumetate desemnului dupo care : primulu riu de la sting'a spre drépt'a traversa callea d'intre Brucla (Aiudu, ung. N. Enyed) si Salinis (Vintiu-de-susu ung. Felvincz) in Ardélu; allu douilea trece pe longa Napoca (Clusiu); allu treilea, intre Optatiana si Largiana; si allu patrulea in fine longa Porolisso (Moigrad), versandu-se cate-si patru d'a dreptulu in Dunare, le indentifica cu : riurile de adi Ampoiul (Ompoly), Somesiu, Almasiu si Streiu (Egregy). Acestea anse nu suntu afluentii Dunarii, si ua assemenea erróre d'in partea chartografului nu s'aru potea esplicá. D-lu Desjardins face ua identificatiune mai corecta, candu cauta celle patru riuri in Tiérr'a-romanésca si anume : dela stang'a spre drépt'a :

1. Rhabon 'Ραβῶν (Ptol. III, VIII, 2), Jiulu de adi;

2. Alutas, 'Αλούτας (Ptol. III, VIII, 4.—Inscriptiunea lui Mansuetus, de care amu vorbitu mai ainte), Oltulu de adi;

3. Hierasus 'Ιέρασος (Ptol. III, VIII, 4), séu Τιαραντός (Herod. IV, 48) adi Siretu; si

4. Poras, séu Pyretus Πόρας, Πυρετός (Herod. IV, 48) adi Prutulu(43).

7. *Fluvius Agalingus*, care vine d'in Alpii Bastarnici si se vérsa in Marea-Négra, este probabilu riulu Dnistru(44).

De pe numele statiuniloru indicate in Tabla potemu deduce numirile anco a siepte riuri, ce nu suntu liniate pe charta.

(41) **Katancsich**, *Orbis Antiquus*, I Buda 1824, p. 202. — **Desjardins**, op. cit.; *XIV livraison* Paris, 1874.

(42) *Studien zur Geographie*, etc., p 20.

(43) Desjardins, op. cit., p. 260.

(44) **Tomaschek** W., *Miscellen aus der alten Geographie*, in *Zeitschrift für œster. Gymnas.*, p. 706. — **Goos**, op. cit., p. 20, ilu identifica d'in contr'a cu 'Αξιάκος allu lui Ptolemeu, *Teligol* de astadi di'ntre Dnistru si Prutu.

SEGMENT VI.

A B C

es. SARMATARUM. AMAXOBII SARMATE. LUPIONES. SARMATE.

Singiduno. Tricornio. xii. Monteaureo. xiii. Margum. Fl. xiii. viminatio. Lederata. xii. Apo fl. xii. Arcidava. xii. Centu Putea. xii. Bersovia. xii. Azizis. iii. Caput bubali. x. Tiviscο. Sarmategte. Ad aquas.

PERIOR. MESIA INFERIOR.

Faliatis. Gerua. xi. Admediam. xiii. Pretorio. ix. Adpannonios. ix. Gaga. xi. Masclianis. xiiii. Tierva. xiii. Agnaviae. viii. Ponte augusti. xv.

Punicum. xi. Vicocuppe. xii. Ad novas. x. Ad scrofulas. xv. Gerulatis. vi. Unam. vi. Egeta. xxi. Drubetis. xxxvi. Amutria. xxxvi. Pelendova. xx. Castris novis. xxx. Romula. xiii. Acidava. xxiiii. Rusidava. xiii. Ponte aluti. xiii. Burridava. xii. Castra tragana. viii.

Bisiug. Nova. xiiii. Stanecli. Argentaria. Municipio. x. Iovispago. xii. Idimo. xvi. Horrea Margi. xviii. Presidio. Dasmini. xv. Clenora. viiii. Ad aquas. xxiiii. Vortico. xxv. Ad Malum. xvi. Ratiaris. Remetodia. iiii. Almo. viiii. Pomodiana. viiii. Camistro. vi. Augustis. xx.

Leusinio. xii. Salluntο. xvii. Sanderua. Varis. Sallunto. xviii. Halata. Bersumno. xvi. Siina. xx. Scobre. Presidio pompei. xii. Gramrianis. xiii. Naisso. xxvii. Timaco Maiori. x. Timaco Minori. xxvii. Conbustica. xxvii.

Epitauro. Resinum. xx. Vicinium. xv. Batua. xx. Lissum. xxv. Ad picaria. xxx. Crenem. xviii. Gabuleo. xxx. Theranda. xxv. Vicianο. xix. Vindenis.

Asamo. xx. Pistum. xxx. Hiberatio. xv. xxvi. Remesiana. xxv. Turribus. xxiiii. Meldis. xxviii. Sertica.

SEGMENT VII.

A B. C

venadi sarmatae. alpes bastarnice. BLASTARNI. DACPETOPORIANI. Fl. agalingus. Cap. Fl. Sellianі. Capat. ispalndis. Capat. Hypanis. Fl. Husacus. Mahirate. TANASIS. GALATIE. flum tanais qui dividit asiam et europam.

Petris. viii. Germizera. viii. Apula. Tragana. viii. Arutela. xv. Pretorio. viii. Ponte vetere. xliii. Stenarum. xii. Cedonie. xxiii. Acidava. xv. Blandiana. viii. xii. Brucla. xii. Salinis. xii. Patavissa. Napoca. xxiiii. xii. Optatiana. xv. Largiana. xviii. Cersie. iii. Porolisso. piti. Gaete. Dagae. Venevi. Roxulani. Sarmate. Sorsdesertus.

Ad novas. viii. Latro. xii. Trimamio. xii. Dristravim. Tegris. xiii. Appiaris. xiii. Trasmarisca. xii. Nigrinianis. xiii. Dimo. xvi. Calidava. xviii. Carsio. xxv. Beroe. xxi. Troesmis. viii. Arubio. xxvi. Noviodum. xli. Salsovia. xxiii. Ab stoma. ix. Histropoli. xl. Tomis. Hostia Fl. Danubii. Hs. Helos. Vicus. Sinus.

Pedonianis. Esco. xii. Vio. viii. Anasamo. xii. Securisca. xii. Durostero. Tegulicio. xi. Sagadava. xii. Sucidava. Axiopolis. Dyonisopoli. xii. Bizone. xii. Trissa. xiiii. Callatis. xxii. Stratons. xii. Port. Calliric. Port. Themomontos. Port. Beosforum. Port. Meoticus. Sinus.

Ad putea. vii. Storgosia. xi. Doriorubus. x. Fl. Escus. fl. Ebrus. Nicopolistro. xiii. Palmatis. xiv. Marcianopolis. xii. Locide Resi.

Santo. xviii. Cyrceaz. xiii. Zurmis. xiiii. Philippopolis. xii. Subradice. vi. Montemno. viii. Ad radices. x. Sostra. Nicopolistro. xxx. Odessos. xi. Erite. xvi. Templo Iovis. xvi. Mesembria. xii. Ancialis. xviii. Appollonia. xii. Thera. x. Buatico. xii. Scyllam. xii. Philias. xx.

10507

1. *Berzava*, afluente allu Temesiului, longa statiunea Berzavia, pastrandu-si numele peno asta-di.

2. *Bubalus* (séu Bugalus), adi Bogonicu, judecandu dupo numele statiunii *Caput Bubali*, situata pucinu mai josu de isvorirea Bogoniciului, si care pare a insemná «Isvórele Bubalului»(45), caci prin *caput* in Itinerarii se intiellege «isvoru de riu».

3. *Stenares* séu *Stenarus* adi Weiss, judecandu dupo statiunea *Caput Stenarum*(46).

4. *Tsierna* adi Cerna, dupo statiunea *Tierna*.

5. *Mutria* adi Motru, afluentele Jiului, dupo statiunea *Amutria*.

6. *Alutus*, adi Oltu, dupo statiuuea *Pons Aluti*.

7. *Mariscus*, adi Argesiu, dupo statiunea *Trans-Marisca*, pe rip'a drépta a Dunarii in faci'a versaturii Argesiului (47).

§ 13.

Tabl'a Peutingeriana ne arratta trei retiele principale de drumuri, tóte plecandu de la Dunare; un'a merge peno la Tibiscus, cea d'in medilocu traversa intrég'a provinci'a peno la hotarele de la nordu, éro cea d'a treia merge peno la Alb'a Julia (Apulum).

Cu ajutorulu indicatiunei distantieloru d'in charta, a dateloru lui Ptolemeu, a geografului Ravennatu (IX seculu dupo Chr.), si mai cu séma a inscriptiuniloru romane, s'a cercamu a determiná positiunea cetatiloru, casteleloru séu mansiuniloru d'in Daci'a, servindu-ne cu lucrarea clasica a lui Mommsen, *Corpus Inscriptionum Latinarum*, vol. III, (Berlin 1873)(48).

I. Callea de la Viminatiu la Tibiscu.

Acest'a calle, care nu este destulu de bine cunoscuta, pentru co inscriptiunile in aceste parti suntu de totu rare, incepe de la Viminatiu (Castolaciu), trece Dunarea si se unesce la Tibiscu cu lini'a principale de la Tsierna.

Statiunile de pe malulu dreptu allu Dunarii suntu dupo distantiele loru in mile romane(49):

1. *Viminatio* X millia passuum, adi Castolaciu.

2. *Lederata* XII » » adi *Rama*. S'a identificatu gresitu cu Uj-Palanca de la stang'a Dunarii(50).

Pe malulu stangu:

(45) Idem, p. 31.

(46) Idem, p. 44.

(47) *Itiner. Anton.* 223. — *Not. Imp.* Τραμαχαρίσκας si Τρασμαρικά, la *Procop., de aed.* 4, 7. p. 292. — *Stamarisca* la *Geographulu Ravennatu*, 4, 7, —Turtucaia actuale.

(48) Acestu volumu ofera pentru Daci'a inscriptiunile de la nur. 786—1640; 6245—6288; tablele cerate p 921—960. Mai vedi *Additamenta ad Corporis* vol. III, in *Ephemeris epigraphica, Corporis inscriptionum latinarum supplementum edita iussu instituti archeologici Romani cura* G. **Henzeni, J. B. Rossii, Th. Mommseni, G. Wilmannsii**, vol. II (1875) p. 287—482.

(49) Ua milla romana (millia passuum)=1k. 481m 50cm.; passus=5 picióre; piciorulu=0m. 296.

(50) **Katancsich,** *Orbis antiquus ex tabula itineraria quae Theodosii Imp et Peutingeri audit ad systema Geographiae redactus et commentario illustratus*, P. I. 371 (Budæ 1824. 4).—**Aschbach Joseph.**, *Über Trajans steinerne Donaubrücke*, Wien 1858 p. 11.

3. *Apo* fl. XII millia passuum; Tomaschek(51) si Goos(52) o asiedia longa riulu Karaciu (Apo fl.) pe malulu stangu alu Dunari; Ukert, pe longa Passarovici(53); pe candu Aschbach(54) și Fröhner(55) citescu in tabula Peutingeriana : *a po(nte) fl(uvii)*, éro Mannert(56) *ad pontes.*

4. *Arcidava* XII m. p., 'Αργίδαυα Ptolemeu III, 8. 9; Arcidaba, la anon. Ravenatu (IV 14), mai probabilu Versetiulu longa riulu Karaciu(57) de catu Sasca séu Slatina longa riulu Nera(58), séu Oravitia(59).

5. *Centum Putea* XII m. p., in loculu plinu de isvóre d'intre Stamorinu si Butyin(60).

6. *Bersovia* XII m. p., *Berzobim*, in fragmentulu lui Traianu ap. *Priscianus* 6, 13, Bersovia la *Anon. Raven.*(61) astadi Jidovin, unde s'a gasitu inscriptiuni longa riulu Berzava, ce'si pastrédia anco vechiulu nume(62).

7. *Azizis*, III m. p., gresitu in editiunea lui Mannert : *Ahihis.—Aizi* in fragmentulu lui Traianu(63), póte Αἴζισις (in locu de Αἴζισις) d'in Ptolemeu III, 8, Zizis la Anonym. Rav.(64), asta-di Ezeris longa Bogoniciu (65).

8. *Caput bubali* X m. p., la anonym. Raven. *Gubali*, in valea-boului, la Prebulu(66).

9. *Tivisco* , Ptolemeu 3. 8. 10, Τίβισκον., Raven. IV. 14 *Tibis* si *Tivisco.*— Inscriptiune: ORDO MVN. TIB.(67), gasita la confluenti'a Temesiului si a Bistritiei, nu departe de Karansebesiu, municipiu, desemnatu pe tabla cu doue turnuri(68).

(51) *Miscellen*, l. c.
(52) **Goos**, *Studien*, p. 45.
(53) *Skythien*, etc. p. 614.
(54) L. c.
(55) *La Colonne Trajane*, Paris 1872—1874.
(56) *Geogr. der Röm.*, IV. 204.
(57) *Katancsich*, op. cit. I 372. — **D'Anvile**, *Mém. de l'Ac. des Inscr.*, t. XXVIII. p. 444, *Tomaschek*, l. c. — *Goos* l. c.
(58) **Mannert**, Geographie, IV p. 205 seq.
(59) **Reichard**, *Thes. topogr.* — **Ukert**, l. c. 615, nu se pronuncia intre Versietiu séu Sasca.
(60) Tomaschek. l. c. Goos., l. c. — *Mannert*, la Orovitia; *Katanks.*, la Alibunar si Marovicza.
(61) Edit. Pinder et Parthey, IV, 14 p. 203.
(62) *Goos* l. c. — *Tomaschek.* : Jidovinu séu Roman-Boksán. — D'Anville la Bersiór'a, Mannert la Carasióra.
(63) Ap. *Priscianu* 6. 13 : *inde Berzobim deinde Aizi* (al. *Azi) processimus.*
(64) *Ravennatis Anonymi Cosmographia, ed. M. Pinder et G. Parthey*, Berol. 1860, IV, 14 p. 203.
(65) *Tomaschek si Goos* — *Ukert* l. c., 616 : Tsakova la Temesiu, séu la isvorulu Bersovei.
(66) *Tomaschek, Goos* si *Ukert*, l. c.
(67) *Corp. Inscr. Latin.* III nr. 1550. — Cf nr. 1548—1555.
(68) *Mommsen* l. c, la nr. 1550. — *Tomaschek* si *Goos.* l. c. — *Ukert* l. c. 616, si **Forbiger** *Handbuch.* III, 1101 seq., ilu punu la Timisióra (Temesvár).

II. Callea de la Viminatiu prin Faliatis la Tibiscu.

Acést'a calle, ce incepe de la Vimicatiu si trece pe longa statiunile : Punicum, Vicco Cuppe, ad Novas, ad Scrofulas si Faliatis, se continua pe malulu stangu allu Dunarii la statiunea *Tierna*, merge pene la Tibiscum, unde se unesce cu lini'a de mai susu Apo-Tibiscum; de aci isi schimba directiunea spre resaritu pene la Sarmategte; dupo mica intrerupere, ajunge pene la Apula (Alb'a Julia), unde, dupo ce se intalnesce cu a treia retia de drumuri, cu cea care vine de la Drubetis (Turnu Severinu), se continua pene la Porolissum (Mojgradu), la graniti'a nordica a Daciei. Ea traversa astu-feliu intrég a Provinci'a, si este mai bine cunnoscuta si mai lamurita de câtu lini'a precedenta.

1. **Tierna** XI m. p., *Zernensium colonia in Dacia a divo Traiano deducta iuris Italici* (Ulpian, Dig. 50, 15, 1, 8, 9) Δίερνα (Ptolemeu 3, 8, 10); STATIONIS TSIERNEN., intr'ua inscriptiune aflata la Mehadi'a, (C. I. L. III nr. 1568. Cf. nnr. 1560—1581), este cu tóta certitudinea Orsiov'a de adi, longa care se vérsa in Dunare riulu Cerna, ce'si pastrédia pene asta-di numele seu vechiu, de si pene acuma nu s'a aflatu aci nici ua inscriptiune, anse convinu distantiele, numele statiunei si allu riului(69). Din erróre Revenatulu numesce acésta statiune *Drubeta*.

2. **Ad mediam** XIII m. p: la Raven. (IV, 14) : *Medilas*, asta-di cu certitudine Mehadi'a, unde s'a gasitu multe inscriptiuni(70).

3. **Pretorio** IX m. p. la Raven. Pretorich, asta-di Plugova(71) séu Damasina(72).

4. **Ad Pannonios** IX m. p. la Raven : *Panonin.*, póte aprópe de Teregovas(73).

5. **Gaga . . s** XI m. p. in editiunea lui Mannert *Gaganis;* la Raven. *Gazana*, probabilu aceiasi cu Ζεῦγμα lui Ptolemeu (74), se asiédia aprópe de Slatina longa podulu Temesiului(75).

6. **Masclianis** XIIII m. p. Raven. *Masclunis*, adi Muncelu-micu, ung. Kis-Muncsel (Turnulu lui Ovidiu)(76).

(69) *Mommsen*, l. c. p. 248; — *Goos*. p. 32. — *Korbiger*, l. c. *Ukert*. l. c , *Dr. D. Detlefsen, Jahresbericht über die Geographie der nördlichen Provinzen des römischen Reiche*, in *Bursian's Jahresbericht über die Fortschritte der classischen Alterthumswissenschaft*, II v. 1876, Berlin (p. 796—839), p. 805.

(70) C. I. L. nr. 1560—1580. — *Katancsich, Istri adcol. geogr. vet.* II 232. 296.

(71) C. I. L. III p. 248. — *Goos*, op. cit., p. 33. — *Ukert* l. c. 616 : la Kornia séu Teragova.

(72) Vedi chart'a lui Kippert la vol. III C. I. L.

(73) Goos, l. c. p. 33. — Ukert, la Fenisiu; dupo Mannert la Temesiu.

(74) La acest'a se refera pétr'a aflata la Szöny in Pannoni'a superióra, unde se citesce.

M AVR. ANTON
IANO D EX CIVITATE
ZEVGMA QVI VIXIT
ANN XXV ELIODO
RVS F PATRI DVL FC
C. I. L. III 4331

(75) *Goos*, l. c. 33. — Ukert, la Illova longa muntele Micu.

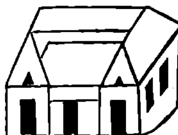
(76) *Goos*, l. c.

7. *Tivisco* XIIII m. p. Fiindu-co de la Tibiscu la Dunare erá ua calle dupla, ne intempina pe tabla de doue ori aceiasi statiune: ua data ca statiune finale, cu turnuri desemnata, a callei ce pléca d'in Lederata; alta data aci, ca statiune pe callea de la Tierna cotre Sarmategte(77). Chartografulu, neavendu locu intre *Dierna* si *Tivisco* de a scrie tóte statiunile, a fostu silitu sa urmedie ua linia mai sudica si se scrie anco ua data *Tivisco*, fora de a mai repetá celle doue turnuri. Annonymulu Ravennatu nu lasa nici-ua indouiela asupr'a acestui faptu, coci atâtu Tibisulu, de care ne spune IV 14: «Tibis, quae coniungitur cum civitate Agmonia patriae Mysiae», catu si Tiviscum, ce'lu citédia inainte de Gubali (Caput Bubali), cadu ambele in acellasi locu, la gur'a Bistritii. De aceia Ukert(79) si Forbiger(80) se incela candu facu doue statiuni diferite Tiviscus, cautandu un'a la Timisior'a si alt'a la Kaveran.

8. *Agnaviae* VIII m. p., la Ravenn. *Augmonia* (81) Ptolemeu 3,8,10 'Αχμονία' longa Ohaba-Bistra(82).

9. *Ponte Augusti* XV m. p., asta-di Marga (83), unde s'a gasitu inscriptiunea d'in C. I. L. n. 1547, care vorbesce despre collegiulu *Utriclariorum*. Mannert o tine dreptu Zeugm'a lui Ptolemeu.

10. *Sarmategte* XIIII m. p. , in inscriptiuni: *Colonia Ulpia Trajana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (84), la Ptolemeu : 3, 8, 9, Ζαρμιζεγέθουσα βασίλειος; Cass. Dio 68, 9 : Ζερμιζεγεθόυση; Ulpian l. c. *Zarmizegethusa*, Ravenn.: *Sarmazege*, astadi Gradiste, ung. Várhely.

11. *Ad aquas..* XIII m. p. ,lini'a de legatura intre Sarmategte si Ad Aquas nu se vede pe tabla. Proba anse, co ea s'a stersu, este indicatiunea distantiei XIIII m. p., care se citesce forte lamuritu, si urme netagaduite, ce se vedu peno astadi, alle unui drumu romanu. Acest'a cifra séu trebue schimbata in XXIIII, séu trebue sa admitemu, co intre Ad aquas si Sarmategte a fostu notata anco ua statiune; pentru co Ad aquas, cadiendu cu certitudine la Kalanu (ung. Kiskalán) de adi (85),

(77) **Mannert** IV, 208, 210. — **Reichard, Sickler,** I, 200, **Mommsen, Goos,** etc.

(79) l. c. p. 616.

(80) *Handbuch der alt. Geogr.* III, p. 1107, nota 61.

(81) Annon. Ravenn. designa aceiasi linie astu-feliu : IV 7 : Sarmazege, Augmonia, Augusti, si muta intreg'a linie de la Porolissos peno la Augmonia in *Mysia inferior*.

(82) *Goos*, l. c. — Ukert, la Kertcina séu Kristea.

(83) *Mommsen*, C. I. L. ad n. 1547. — *Goos* 34, longa Marga, la Várhely. Deco inscriptiunea d'in C. I. L III. nr. 1351, gasita la Dev'a, si in care se citesce : SER (vus) VIL (icus) STATIO (nis) PONT (is) AUG (usti), se raporta la statiunea de susu, séu la vre ua alta punte, este indouiosu.

(84) C. I. L. III p. 228 seq.— nn. 973, 1445, 1452, 1456, 1175, 1443.— Nr. 3527 : natione Daqus domum... colon. Zermiegete.

(85) Nu numai apele salle thermale, dero si ua inscriptiune acolo aflata, ne arratta invederatu loculu statiunei Ad Aquas, *pagus Aquensis*, dependinte de Sarmizegethusa. Inscriptiunea suna (C. I. L. III nr. 1407) :

distanti'a de la Gradistea (Sarmategte) peno la Kalanu este de XXI m. p., pe candu in tabla se arréta numai XIV m. p. (86). *Ad aquas* probabilu este identica cu Ὕδατα a lui Ptolemeu 3, 8, 9.

12. *Petris* VIIII m. p. intre Kalanu (Kis-Kalán) si Cicmau (ung. Csikmó) (87).

13. *Germizera*, gresitu in editiunile anteriórе alle Tablei: *Germitera*, la Ravenn. *Germigera*, Ptolemeu III, 8, Γερμίζιργα séu Ζερμίζεργα (Νερμίσιγα), cu sigurantia la Cicmau (Csikmo) de adi, dupo cum probédia inscriptiunea urmatore aflata la Joaju de giosu (Al-Gyógy), numitu mai inainte Al-Diod (88).

hanc tiBI MARMOREO. CAESAM. DE. MONTE. Dicavi
REGINA. VNDARVM. NYMPHA. DECVS. NEMOris
voTO. DAMNASTI. PerFECTA. QVEM. PRECE. BASSVS
MoeNITaE. PROpTER. MOENIA. GERMISARAE.

C. I. L. III nr. 1395

In tabla statiunea Germizera este fora indicatiune de mile, si intre dens'a si Blandiana se vede ua cotitura de drumu numai cu cifr'a VIIII m. p., ero numele statiunei lipsesce. De la Germizera peno la Apulum se notédia pe tabla distanti'a de XVII m. p., pe candu in realitate de la Cicmau (Germizera) peno la Alb'a-Julia (Karlsburg) este de XXV m. p. Atunci trebue se admitemu, séu co s'a ommisu ua statiune, si acesta aru poté fi *Burticum* allu lui Ravennatu IV 7, pe care Goos ilu presupune la Vurperu (nemtiesce Burgberg, ung. Vurpód) (89), séu co trebue se adaogemu intre Apulum si Blandiana, séu intre Germizera si Blandiana, anco diece millie (90).

14. *Blandiana* VIII m. p., aproximativu intre Joaju-de josu si Vurperu (91).

15. *Apula* XII m. p. [symbol], Ravenn. *Apulon.*, Ptolemeu: III, 8, 8 Ἄπουλον, municipiu, cu tota sicuranti'a este Alba Juli'a de astadi (Carlsburg) (92).

16. *Brucla* XII, la Raven. *Brutia*, se asiedia pe temeiulu distantieloru, cumu si

I. O. M.
PRO SAL. D. N.
C. IVL. MARCIA
NVS. DEC. COL
PRAEF. PAG
AQVENSIS
GENIO EOR
POSVIT

(86) *Mommsen*, C. I. L., p. 225, 227.
(87) Idem. — *Goos* p. 35.
(88) *Mommsen*, III C. I. L. p. 226.
(89) loc. cit, p. 35.
(90) *Mommsen* III C. I. L. p. 225.— Comp. studiulu lui *Detlefsen*, l. c.—*Tomaschek*, *Zeitschrift für oesterr. Gymnas.*, 1867 p. 709.
(91) *Goos*, l. c. p. 35.
(92) Vedi *Corp. Inscr. Lat.*, III, inscript. nnr. 972—1259, si Mommsen totu acelo, p. 182. — *Goos*, l. c. p. 35.

a obiecteloru archeologice aflate in apropiarea Ajudului, (Nagy-Enyed séu Strassburg) (93).

17. *Salinis* XII, Ptolem., III, 8, 7 Σαλῖναι, Ravenn. *Salinis*, la Vintii de susu, Felvincz (94), ero nu la Thurd'a, cumu s'a sustinutu peno acum(95). Cata se observàmu co dupe Tabl. Peuting. distanti'a de la Apulum la Salinis este numai XXIV mile, pe candu dupe charta distanti'a dirépta d'intre Alb'a-Julia (Apulum) si Felvincz (Salinae) e cellu pucinu 27 mile.

18. *Patavissa* XXIIII, Ravenn. 4, 7, *Patabissa*, Ulpian lib. I de censibus (Dig. 50, 15, 1, 8. 9) : *Patavissensium vicus*; Ptolemeu 3, 8, 7 Πατροδισσα, in inscriptiuni POT (aissa (96), POTAISSA (97) este cu certitudine actual'a Thurda, dupo cum probédia descoperirile facute acolo, si ua petra milliara aflata la Ajton cu numele : POT (aissa)(98), ero nu Ptovis séu Tövis (Teusiu) longa Muresiu (99), Bogaciu séu San-Craiu (St. Király) (100) séu Uiór'a (ung. Maros-Ujvár) (101), dupo cumu s'a identificatu de unii geografi moderni.

19. **Napoca** XVI [two-tower symbol], Ptolem. 3. 8. 7. Νάπουκα, Ulpian (Dig. 50, 15, 1, 8. 9) : *Napocensis colonia*, in inscriptiuni NAPOCA(102) este cu siguranti a Clusiulu de adi (Kolosvár, Klausenburg), dupo cumu probédia mai multe inscriptiuni si caramidi gasite acolo cu numele COL NAPOC,—éro nu Osiorheiu (Maros-Vásárhely), Gherl'a séu Nirasteu (ung. Nyárádtö(103).

20. **Optatiana** XV m, p., asta-di Gilàu (Gyalu, Magyar-Gorbó séu Gîrbau)(104). —Anonymulu Ravennatu indica intre Napoca si Optatiana anco ua statiune *Macedonica*, alle carii ruine póte suntu celle ce se vedu la satulu Szucság.

21. **Largiana** XVII, Raven. *Lagiana*, asta-di Zutari (ung. Zuton)(105).

22. **Cersie** IIII, Raven. *Certie*, asta-di Ungurasiu (ung. Magyar-Egregy, séu Romita (Romlot)(106).

23. **Porolisso** [two-tower symbol] Rav. 4, 5 *Porollisum*, Rav. 4, 7 *Porolissos*, Ptolemeu 3, 8, 6

(93) C. I. L. III nr. 941 p. 178.

(94) Mommsen C. I. L. III p. 177; nnr, 933—939.

(95) Ukert, l. c. p. 619. — *Ungar. Magaz.* I, 1. *Sestini* viaggio, p. 105. 113. — Forbiger, l. c.— Mannert, etc.

(96) C. I. L. III nr. 913, 1030.

(97) C. I. L. III nr. 1627.

(98) Mommsen, C. I. L. p. 172.

(99) D'Anville.

(100) Ukert, 619.

(101) Forbiger. — Katancsich, *Istri adcol.* II 298.

(102) C. I. L. III nn. 1627, 963. 862. 869 etc. Degia Cellarius Notit. orb. antiqui I 478, Sponius Erud. Antiqu. Miscell. p. 168, si Reinesius nu se indoiau de identitatea Napocei cu Clusiulu.

(103) Ukert. l. c. p. 619. — Mannert, Katancsich, Reichard, Forbiger.

(104) Mommsen, C. I. L. III p. 168.

(105) Idem, l. c.

(106) Idem, p. 167.

Παρόλισσον (al. Πορόλισσον), in inscriptiuni : *patroni municipii Porol(issi)* (107), *pontifex civitatis Paralisensium*, cu siguranti'a la Mogigradu (Mojgradu), unu orasiu la fruntari'a transilvano-ungara, pucinu mai la vestu de punctulu unde riulu Somesiu, lassa Ardélulu. Inscriptiunile aflate in acestu locu, mentiunea unui procuratoru imperialu, chiaru si distanti'a d'in tabla de la Napoca peno la Mojgradu, care se acorda face identitatea neindoióssa(108).

Inainte de Mommsen se inchipuia gresitu lini'a de la Salinae la Parolissum prin vallea superióra a Muresiului, séu de la Clusiu peste Gherl'a (Szamos-Ujvár) in lungulu Somesiului de susu(109).

III. Callea de la Drubetis (Turnu Severinu) la Apulum (Alb'a Julia)

A treia linie, care incepe de la Egeta, in sudulu Dunarii, si se continua pe malulu stangu de la Drubetis inainte, este confusa pe Tabl'a Peutingeriana, si numai de la cercetarile viitóre potemu sperá vre ua lumina despre dens'a. Materialulu epigraphicu este fórte restrinsu; si inscriptiunile aflate nu continu mai nimicu siguru pentru fixarea vre unei statiuni; de aceia nu incape mirare déco scriitorii moderni se departédia multu unii de altii in identificarea acestei linii cu nomenclatur'a geografica actuale. Pe candu unii tragu lini'a de la Drubetis (Turnu Severinu) in direptiune drépta spre resaritu peno aprópe de Rômnicu-Vâlcii(110), Kiepert o face sa tréca pe longa confluenti'a Motrului cu Jiulu; apoi o scobora pe la Craiov'a peno la Celeiu; de aci, intemeiatu pe urmele visibile alle siosselei romane, ua urca in susu in directiune paralela cu Oltulu; la Slatin'a o trece pe malulu osticu allu riului, pene la statiunea Pons Aluti, pucinu mai josu de Rômnicu-Vâlcii, unde d'in nou o muta pe malulu opusu, pentru cà se continue astu-feliu pe la Turnulu rosiu peno la Pons vetus in Transilvani'a, unde o bifurca : ua linie merge spre Sarmizegetusa; alt'a urmédia rip'a drépta a Oltului peno la Odorheiu (ung. Székely-Udvarhely(111).—Goos(112), numai in trei puncte nu este de acordu cu Kiepert : unulu, co siosseau'a de la Celeiu nu trecea Oltulu la Slatin'a, ci pentru antei'a óra la Rômnicu-Vâlcii; allu duoilea, co de la Rômnicu-Vâlcii ea nu continua absolutu pe malulu dreptu allu riului, ci trece, candu pe ua parte, candu pe alt'a, peno la Turnulu-rosiu, pe teritoriulu Transilvaniei, unde incepe a'si tine directiunea numai pe malulu dreptu;—si allu treilea : co sioseau'a romana se divide la Recic'a in doue ramure : un'a ce merge in lungulu Oltului la Islazu, éro cea-l'alta spre sud-vestu la Celeiu.

Directiunea data de Aschbach callei romane se combate nu numai prin piedicele na-

(107) C. I. L. III nn. 1486 si 1495.

(108) **Mommsen** l. c., p. 167.—Gresiescu déro **Marsigli**, *Description du Danube* II p. 85, **Mannert**, IV 216, **Reichard**, candu asiedia Parolissum unulu la Micaza, altulu la Muresiu, cellu d'allu treilea, la Bai'a-mare (Nagy-Bánya).

(109) **Ukert** 3, 2, 619, **Forbiger**, **Mannert** etc.

(110) Vedi chart'a la **Aschbach**, *über Trajans steinerne Donaubrücke*, Wien 1858.

(111) Vedi chart'a Daciei la C. I. L. III volum.

(112) Op. cit., p. 41.—si chart'a sa.

turale, ce aru fi oferitu construirii unui atare drumu unu terrenu riposu si scaldatu de atatia afluenti ai Jiului si ai Oltului, déro si prin lips'a in aceste parti de ori-ce urme de stabilimente romane. D'in contr'a, acestea suntu invederate, urmandu lini'a trasa de Kiepert, la Recari si la Bradesti, longa rip'a Jiului, unde se vedu peno adi ruine de cetati si de unu vechiu drumu ascernutu cu pétra, care nu póte fi altulu de câtu cellu care incepea la Drubetis prin Amutrium(113); apoi de la Celeiu acellasi drumu merge cotre media-nópte pene la Recic'a, trecandu prin Brestavetiu(114), Studina, Deveselulu, Comanc'a. La Recic'a(115) se unesce cu siosean'a romana numita *Callea Troianului*(116), care, plecandu de la Islazu (aprópe de gur'a Oltului), apuca in susu spre Carpati mai in linie drépta pe malulu apusanu allu Oltului, prin satele Tii'a mare, Potlogeni, Cilieni, Rusanesci (117) Plavicenc'a, Scarisior'a, Gostavetiu (118), Slaveni(119), Stoenesci (120), Farcasiu, Dobrosloveni, Falcoiu,

(113) **A. T. Laurianu,** *Istriana,* in *Magazinu istoricu pentru Dacia,* II, 104—105.

(114) Invetiatorulu d'in comun'a Brestavetiu, respundiendu la cestionarulu popularu de archeologia redactatu de d. Odobescu—communica co : „despre resaritu de communa si in departare ca la 1500 stanjeni, se afla drumulu lui Traianu si pe acellu drumu se afla petrisiu." Vedi dosarulu pastratu in bibliothec'a Societatii Academice romane.

(115) **A. T. Laurianu,** l. c. p. 92 : „Noi merseramu (pe drumulu romanu de la Celeiu la Recic'a) mai patru miliare, si ajunseramu, dupo ua abatere cotre apusu, la Caracalla".

(116) **Sulzer,** *Geschichte des Transalpinischen Daciens,* I, 215.

(117) Aci s'a descoperitu, in anulu 1867, ua stela cu doui lei inaltiata lui Aelius Valens de catre soci'a Sira si de cotre Fortunatus libertulu seu. Monumentulu, care se pastrédia in museulu nationalu d'in Bucuresci, are ua inaltime de aprópe 4 metri. Inscriptiunea noi o citimu astu-felu :

D. M.
AEL VALES •
QVI ET ES
BENVS VIX
AN LXXX •
SIRA CONIVX
ET FORTVNA
TVS LIBERT
VS. PATRON
B. M. F. C •

Cf. **Desjardins,** *Annali dell' Instituto di corrispondenza archeologica,* t. XL, p. 27. — **Mommsen,** C. I. L. III nr. 6281. — **Hirschfeld,** *Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscriptionum Latinarum* vol. III, p 62. adico : D(is M(anibus); Ael(ius) Vales qui et Esbenus vix(it) an(nos) LXXX; Sira Coniux et Fortunnatus ibertus, patron(o) b(ene) m(erenti) f(aciendum) c(uraverunt).

(118) Invetiatorulu d'in acésta comuna spune : „se maivedu si acumu numai remasitiele unei vechi siosele, ce se dice co aru fi fostu facuta de Imperatorulu Traianu." Vedi dosarulu in biblioth. Societatii Academice.

(119) Idem cellu de la Slaveni : „Se mai afla anco prin acésta comuna, ruinatu, unu drumu ascernutu cu pétra merunta, avendu directiune de la média-nópte spre média-di prin comuna, care se dice a fi fostu facutu de Imperatorele Traianu".

(120) Invetiatorulu de la Stoenesci arrétta . „In acésta communa Stoenesci trece unu drumu ascernutu cu pétra merunta, ce vine de la Celei spre Rômnicu-Valci, adico in lungulu Oltului. Numirea o pórtă de ***Drumulu lui Traianu.*** Acestu drumu trece prin centrulu communei, in care nu se

Strajesci, Vladuleni, Sioperliti'a, Brancoveni, Pétr'a, Jenusescii, Slatióre, Dranovetiu peno la Rômniculu-Vâlcii(121). Ací se urca pe mallulu stangu allu riului pene la *Port'a Românilorи*, séu Turnulu rosiu, unde d'in nou trece pe malulu opusu(122,) si passà astu-feliu in Transilvani'a.

Vomu asiedia dero intr'unu chipu provisoriu negresitu — coci numai pentru un'a potemu vorbí cu certitudine —, statiunile d'in a treia linie a Tabulei Peutingeriane astu-feliu :

1. *Drub.tis* XXXVI, m. p. Ravenn. totu asiá; Ptolem. 3, 8, 10: Δρουφηγις, *Notitia or.* p. 108 *cuneus equitum Dalmatarum Divitensium Drobeta — auxilium primorum Daciscorum Drobeta* —, astadi Turnu Severinu, dupo cumu resulta in modu siguru d'in inscriptiunea urmatore d'in annulu 145 d. Chr. de pe ua basa patrata aflata acolo si expusa in gradin'a publica d'in orasiu(123) :

IMP. CAES. DIV
HADRIANI FIL
DIVI TRAIA PART
NEPOT. DIVI NERV
PRONEP T AELIO HA
DRIANO ANTONI
NO AUG. PIO PONT MA
XIM TRIB POT VIII
IMP II COS IIII PP
RES PVBLICA MVN
HADRIANI DROBET
DEC DEC

„póte cunnósce de câtu prin sapaturile siantiuriloru si alle caseloru ce 'si facu locuitorii pre ellu. Are „ua latime ca de cinci stanjeni, ua grosime ca de ua palma si jumetate. In partea de sudu a commu„nei este mancatu de apa Oltului ca de 150 stj.; trecendu acésta mancatura se cunnósce atâtu in „malu câtu si prin viile, ce au locuitorii pre marginea Oltului, mergendu spre communa Slavenii, „printre doue randuri de maguri, peno se finesce érosi prin mancatur'a Oltului, longa catunulu Fon„tanelile, la ua distantia ca de 300 stanjeni. In partea despre nordu de communa se cunnósce fórte „bine, si circula pe elu locuitorii peno in commun'a Farcasiele; ua distantia ca de 400 stanjeni. De „acestu drumu se povestesce de locuitori co a amblatu pene la *Domnulu de Roua,* care a avutu a„manta la munti, si plecandu de acolo spre Celei, la resiedinti'a sa nóptea,—fiindu-co numai nóptea „putea ambla ca unulu ce era formatu d'in roua,—l'a apucatu diu'a si, resarindu sórele l'a topitu, si „pe loculu unde l'a topitu s'a formatu satu si i s'a datu numirea de *Potopini,* care este si pene in „dioa de astadi."

(121) Idem de la invetiatorii d'in communele indicate.—Vedi anco chart'a lui Marsigli, in *Description du Danube,* 1744,—si in atlasulu lui Hommann.—**Samuel Köleser**, *Auraria Romano-Dacica,* Posonii et Cassoviæ, 1780.—**Sulzer**, l. c. I. 213 seq. Wien 1781.

(122) Colonelulu Schwarz von Springsfeld, care a lucratu in annulu 1717 la drumulu facutu la Oltu de Karolu VI, constata co siosseau'a romána trece de mai multe ori pe malulu stangu allu riului. Vedi *Ung. Magaz.* III, p. 179 seq *Sulzer,* l. c. p. 212. — **Mich. Schendo,** *historico-physico-topographica Valachiae austriacae subterraneae descriptio,* in *Köleser* op. cit. : „Romanae antiquitatis testem amplissimam Traianam viam paulo post ingresso dum vel ipso in exordio lentos aliquantisper gressus promoveremus, occurrit in praeruptis ad Orientalem *Alutae* ripam saxis votivum quoddam Romanorum excavatum altar, antri potius, quam delubri speciem elevatis numero pluribus in limine gradibus prae se ferens."

(123) Cf. *Corp. Inscr. Latinarum* III, n. 1581, si *addittamenta* p. 1018. — Cf. nn. 1209, 1559,

2. *Amutria* XXXV, de siguru pe longa riulu Motru, coci *Amutria* = *Ad mutriam*, anse loculu anume nu se scie. Kiepert o as'édia la confluenti'a Motrului cu Jiulu; Goos, judecandu dupo distanti'a d'in Tabla, ceva mai susu. (Domnulu Desjarse dins incela multu candu crede a fi descoperitu numele astei statiuni *Mutrium* pe unu monumentu, ce se afla in museulu nationalu d'in Bucuresci.(124)

Inscriptiunea noi o transcriemu astu-feliu :

HONORI.
C. VALERIO
LONGINIA
NO. FLAMIN.
5 Q' AED II VIRO
MV. TR. IVL. HE
RCVLANVS.
AED. OP. SOCRO

La rendulu 6 d. Desjardins vede si citesce MVTRI = Mutrium, Amutrium, pe candu d. Mommsen(125) propune lectur'a MV [ne] R (ario). Ua esaminare de aprope a monumentului ne a assiguratu co trebuiescu respinse cu certitudine ambele pareri, fiindu pe pétra lamuritu literile MV TR adico Mu(nicipium) Tr(œsmis) (Igliti'a de adi, de unde s'a si adusu monumentulu de cotre d. generalu Mavros). Inscriptiunea noi o citimu astu-feliu :

Honori C(aio) Valerio Longiniano flamin(i), q(uaestori), aed(ili) II viro Mu(nicipii) Tr(oesmis), Iul(ius) Herculanus aed(ilis) op(timo) socro.

adico :

Dieitiei Honorei. Lui Caiu Valeriu Longinianu flaminulu, quaestorulu, edilulu, duumvirulu Municipiului Troesmis. Iuliu Herculanulu edilulu, pré bunului seu socru.

3. *Pelendova* XX, mai probabilu la Bradesci(125b) de catu la Craiov'a(126) séu Pîrlestii (127).

4. *Castris* novis IXX, dupo Goos la Cacaleti.

5. *Romula* XIII, Ravenn. IV. 7 : *Romulas*, pote la Recic'a(128).

1579, 2679, 1570, 1580. — *Mommsen*, l. c. p. 251. — **Hirschfeld**, *Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscriptionum Latinarum*, Wien 1874, p. 62.

(124) Annali dell' instituto di corrispondenza archeologica, t. XL, Roma, 1868, p. 34.

(125b) C. I. L. III, nr. 6235.

(125) D-lu Laurianu, op. c. p. 104, descrie astu-feliu cetatea de la Bradesci :

„Aici d'in susu de satu, de laturea de cotre media-di a asia numitei Valea-rea, longa rip'a Jiului, aflaramu ua cetate de pamentu oblunga, incungiurata cu unu siantiu aduncu de 2 stinjini, de partile oppuse riului. Siantiulu de cotre resaritu are ua lungime de 230, celu de cotra nordu-ostu de 100 pasi. In punctulu in care se unescu aceste doue linii se vede port'a cetatii..."

(126) *Goos*, op. cit. 42.

(127) *Ukert*, 618. — *Forbiger*, l. c.

(128) Despre anticuitatile aflate in acesta insemnata cetate, vedi **Vl. de Blaremberg**, in „Muzeulu Nationalu, gazeta literaria si industriale" Nr. 7, Nr. 24, annulu 1836. — „Curierulu ruma-

6. *Acidava* XXIIII, cam in faci'a Slatinei(129).

7. *Rusidava* XIIII, la afluenti'a Luncavetiului in Oltu, mai josu de satulu Slavitesci.

8. *Ponte Aluti* XIII, la Raveno. IV. 7 numai : *Aluti*, longa Rômnicului Valcii.

9. *Buridava* XII, in faci'a Calimanesciloru(130); dupo Kiepert, la Rômnicu(131).

10. *Castra tragana* VIIII, adico *Castra trajana*, nu departe de Salatrucu.

11. *Arutela* XV, se asiedia de unii in plaiulu Lovistea, intre Pitesci si Bratovoesci(132); dupo altii, la gur'a Lotrului in Oltu(133).—De siguru anso Arutela trebue pusa in loculu tergului Resinari d'in Transilvani'a, care peno tardiu in evulu mediu si-a pastratu vechiulu nume de *Ruetel*(134).

12. *Praetorio* VIIII, la pasulu Cainenii, loculu *port'a Românilloru*(135); dupo Tomaschek, la Cornetu.

nescu" d'in 1836 nr. 48; — Laurianu, op. cit., 93, 99. — C. Bolliacu, in Monitorulu Oficialu d'in 1869 Nr. 222, 223 si 224. — *Trompetta Carpatiloru.*—Inscriptiunile aflate in ruinele de la Recic'a suntu :

Un'a in posesiunea d-lui majoru Papazoglu :

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) defensori et tutatori C(aius) Iul(ius) Se(..)nianus cum Iul(ia) Rufina coniuge v(otum) l(ibentes) p(osuerunt). Cf. Mommsen, C. I. L. III, nr. 1590.

A dou'a in collectiunea Museului de anticuitati d'in Bucuresci :

[N]emesi vi(ctrici) Iul(ius) Cani(nus) evoc(atus) ex v(oto) posuit.

Cf. Mommsen, C. I. L. III, nr. 1592.

A trei'a, idem :

D(is) M(anibus) Claudia Amba vix(it) annos XX. fecit in Dacia an(nos) V ; Cl(audius) M(o)ntanus imm(unis) ex n(umero) Syr(orum) Sag(ittariorum) b(ene) m(erenti) pat(er) eius fecit.

Cf. Mommsen, C, I. L. nr. 1593.

A patr'a, idem, unu fragmentu :

D(is) M(anibus) Antonius Nicanoris.

Cf. Mommsen, C. I. L. nr. 1594.

Judecandu dupo inscriptiunea de pe unu fragmentu de statua a Dianei gasitu la Recic'a, aru trebuí sa conchidemu co aceste ruine apartinu unei co(loniae) NARBOSNEI.

Neputendu vedea petr'a, care se pretinde co s'aru pastrá de d. professore Z. Boerescu, reproducemu inscriptiunea dupo Mommsen, *Corp. Inscr. Latin.*, III 1588.

DIANE. L· FLAU
CATO. IIVIR. COL
NARBOSNEI
FVLMS

(129) Goos, l. c.

(130) Idem.

(131) Charta la III vol. C. I. L.

(132) Goos, 43.

(133) Mommsen, Tomaschek.

(134) Vedi diplom'a regelui Ungariei Andreas d'in 1223, asupr'a careia ne-a facutu atenti d. Hasdeu, in *Urkundebuch zur Geschichte Siebenbürgens, G. D. Teutsch und Fr. Firnhaber*, Wien 1857, p. 24 : «Prima meta terre montis *sancti Michaëlis* incipit ab oriente in pede alpium et descendit per torrentem descendentem ab ipsis alpibus versus villam *Ruetel*, etc.» Arutela socotimu a fi ad=rutellam, de unde in evulu mediu s'a nascutu *Rutel*. In documentele mai tardii in locu de *Ruete* gasimu *Rosinarium*, romanesce *Resinari*.

(135) Goos, 43, — *Jahrb. d. Central Commission z. Erh. der Baudenkm.* 1856, 26. Neigeb. op. cit. 273.

13. *Ponte vetere* XIIII, la Ravenn. IV. 7 *Betere*, longa versarea Lotriorei in Oltu, dupo Tomaschek la Caneni.

14. *Stenarum* XII, Ravenn. IV. 7 *Caput Stenarum*, longa Ocn'a (Salzburg, Vizakna).

15. *Cedoniae* XXIIII, Ravenn. IV. 7 *Cedonia*, la Apoldulu mare (Grosspold), si Mercurea (Reussmarkt)(136).

16. *Acidava* XV, la Ravenn. IV. 7, *Sucidava*, la confluenti'a micului Sekasiu cu Tîrnav'a impreunata (Kockel, Küküllö) (137).

17. La *Apula* se finesce a trei'a linie d'in Tabl'a Peutingeriana.

Lini'a vestica de la Apulum cotre Muresiu este *certa et explorata* pe malulu stangu alu Muresiului pene la hotarele Transilvaniei; ero de aci prin Aradu pene la Cenade (Német Czomád)(138), aprope de versarea Muresiului in Tiss'a, este *incerta*.

§ 14.

Monumentele epigrafice ne procura urmatorele numiri de localitati romane, in Daci'a, si anume :

I. Tablele cerate descoperite in Transilvani'a la Cetate (Rosi'a, Verespatak)(139), nu mai pucinu de unu-spre-diece numiri topice tote d'in districtulu Abrudului :

1. *Alburnus major*(140) astadi *Rosia* (ung. *Verespatak*)(141).
2. *Deusara*(142).
3. *Immenosum majus* (cer. X).
4. *Kartum* (cer. XI).
5. *Kavieretium* (cer. VI : *Pirusta ex Kavieretio*).
6. *Cernenum* (cer. I : *collegium Iovis Cerneni*).
7. *Marciniesi* (cer. VI : *Liccai Epicudi Marciniensis*).
8. *Sclaietis* (cer. VI : *Plani Verzonis Sclaetis*).

(136) *Mitth. der Centralcomm.* 1859, 118.—*Transs.* 1858, 177.—*Archiv für österr. Geschichte* XXIV. 398. **Sacken u. Kenner** *K. K. Münz-u. Antikkab.* 349, 112. — Goos, 44.

(137) Goos, 44.

(138) Aci e punctulu celu mai apusenu alu Provinciei, unde s'a descoperitu caramidi legionare si inscriptiunea nr. 6272 d'in C. I. L. III.

(139) Vedi **I. F. Massmann**, *Libellus aurarius sive tabulae ceratae*, Lipsiae, apud T. O. Weigel. — Dr. **Detlefsen**, *Ueber zwei neu entdeckte römische Urkunde auf Wachstafeln*, Wien 1857. — Idem, *Ueber ein neues Fragment einer römischen Wachsurkunde aus Siebenbürgen*, Wien 1857.— **T. Cipariu**, *Table cerate antice aflate in Transilvania, in Archivu pentru istoria si filologia* IX.— **Th. Mommsen**, *Corpus Inscript. Latinarum*, III pars II, p. 921—967. — **O. Hirschfeld**, *Nachträge zu den Wachstafeln*, in *Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscript. Latin.*, p. 67. — **Wattenbach**, *Schriftwesen des Mittel-Alters.*

(140) C. I. L. III. C. I. II. V. VIII. IX. XII. XVII. XXI. C. IV. Alburno maiore, grec. ἐς [Ἄλ]-β[ουρ]νον μεγάλην.

(141) *Mommsen*, C. I. L. III p. 213—214.

(142) C. I. L. III 1308 cf. 1292; C. n. III, XIII.

9. *Tovetis* (cer. VI : *Batonis Pr.... Tovetis*).

II. Inscriptiunile :

1. ***Ampelum,*** cu siguranti'a Zlagn'a (ung. Zalathua, Goldmarkt, Klein-Schlatten) de adi, dupo cum probedia atatu inscriptiunile aflate acolo, in cari se citesce : ORDO AMPELE (nsium) seu AMPEIE (nsium)(143), catu si numele actualului riu ***Ampoly*** seu *Ampoi*(144).

2. ***Samus***(145) cu certitudine regiunea Samesiului , riulu Samesiu pastrandu-si anca adi numele celu vechiu.

3. Coloni'a *Narbosnei*(?) la Recic'a, de care amu vorbitu mai susu.

4. Pagus *Mic...* longa Hunedor'a (Wajda Hunyád) unde s'a aflatu ua inscriptiune cu acestu nume abreviatu(146).

5. *Pons Augusti*(147), la Dev'a, diferita pote de statiunea cu acellasi nume notata de Tabul'a Peutingeriana in drumulu de la Sarmategte cotre Tiviscum.

6. *Colonia Malvensis*(148) si *provincia Malu(ensis)*(149), dupo d. Mommsen(150), in Daci'a resaritena, dupo altii, in Daci'a nordica(151), dupo professorulu nostru d. O. Hirschfeld inse provinci'a Maluensis cuprindea Romani'a de astadi atatu câtu era occupata de Romani(152), avendu resedinti'a pote la Recic'a séu Celeiu. Acestei pareri merita a i se da deosebita atentiune, pentru co : este forte de admisu ca : ua tiérra atâtu de indiestrata de natura, vecina cu Moesia anco de multu timpu romanisata, despartita prin muntii Carpati de Transilvani'a , formandu prin sine unu teritoriu deosebitu, si desvoltandu ua cultura romána destulu de avuta , dupo câtu ne arrata sapaturile mai multu superficiale ce s'au intreprinsu pene acumu la noi, ua tiéra ca acest'a, dicu, a trebuitu neaperatu se reclame forte timpuriu ua administratiune a sea proprie, mai cu sema co muntii Carpati ingreuiá supraveghiarea procuratorelui Daciei Apulensis asupra-i. Acest'a credemu c'a avutu locu cu impartirea provinciei

(143) C. I. L. III nr. 1308. 1293.

(144) ***Mommsen,*** op. c. III p. 215.

(145) C. I. L. III nr. 827 d'in annulu p. Chr. 239 : A CENS *(ibus)* SUBSI *g (navit)* SAMVM CVM REG. *(ione)* TRANS VAL*lum...*

(146) C. I. L. III nr. 1405 : GENI. PAG.
MIC. T. AVR. etc.

(147) C. I. L. III nr. 1351 : SER VIL(icus) STATIO(nis) PONT(is) AVG(usti).

(148) Diplom'a militara d'in annulu 230, in C. I. L. III, p. 893 nr. 51 : M. Aurelio Deciano colonia Malvese ex Dacia.

(149) **Borghesi**, *Oeuvres complètes*, 3. 481=Gruter 423, 5 : M. Macrinius Avitus M. f, Claud(ia) Catonius Vindex... p[r]oc prov. Dac(iae) Malu(ensis).

(150) C. I. L. III p. 160 si la nr. 1464. — **Marquardt**, *Römische Staatsverwaltung* I, 153.

(151) **Detlefsen**, *Bursian's Jahresbericht*, II p. 247, cauta coloni'a Malvensis pe lini'a de la Tibiscum la Dunare, completandu astu-feliu inscriptiunea aflata la Denta, C. I. L. III nr. 1555 : D(ecurio) C(oloniae) M(alvensis).

(152) *Epigraphische Nachlese*, p. 14. — La cursulu seu de Epigraphica in seminariulu archeologicu d'in Vienn'a. — **Goos,** *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens,* p. 136.

tóte sub Marcu Aureliu (dupe annulu 168)(153) in : *Porolissensis* (Daci'a nordica) *Apulensis* (Daci'a centrale) si *Maluensis* (Tiérr'a-Romanesca).

Celeiu pare probabilu a fi fostu resiedinti'a procuratorelui provinciei Maluensis, si ua inscriptiune, aflata de d. Bolliacu in annulu 1872(154) in acestu locu impreuna cu mai multe fragmente de statue, ne da numele procuratorelui sub care s'a inaltiatu imperatului Commodu ua statua de doui robi : Zoticus si Sa (bi) anus.

Petr'a cu inscriptiune se pastredia la museulu nationalu d'in Bucuresci, si pene acumu este inedita.

Noi o citimu astu-feliu :

COMMODO ANT /
NINO NG SVB C /
RACL. XENOPHO /
TIS PROC AVG
ZOTICVS ET SA / /
ANVS SERVI
POSVE / / V / /

adico :

Commodo Ant[o] nino Aug(usto) sub C(laudio) [E]racl(ito) Xenopho[n]tis proc(uratore) Aug(usti), Zoticus et Sa[bi]anus servi posue[r]u[nt].

«Lui Commodu Antoninu Augustulu, sub Claudiu Eraclitu fiulu lui Xenophonte, procuratorele Augustului, inaltiara (statua) servii Zoticus si Sabianus.»

§ 15.

Pentru a finí cu determinarea cetatiloru lui Ptolemeu in Daci'a, ne mai remane a cercetá in Cosmographi'a Annonymului Ravennatu, ce date noui ne procura, afora de cele aretate pene acuma.

Annonymulu Ravennatu scriindu in secolulu VII (155), séu dupo altii in alu IX(156), a utilisatu pentru Daci'a, pe longa Iordanes, Aristarchus, Menelas si Sardatius (Ravenn. IV. 14), cu deosebire doue charti geographice : unu esemplaru latinu de felulu Tablei Peutingeriane, si ua redactiune greca a vre unui instruitu byzantinu.

Celle trei linii de drumuri d'in Tabl'a Peutingeriana, cari lipsescu in Itinerariulu Antoninu, reaparu in Ravennatu intr'ua parte ceva mai complete, intr'alt'a inse cu lipse si mari deossebiri.

Asia, elu nu insira in Daci'a, si anume in Romani'a-mica, mai multe localitati ca : Pelendav'a, Acidav'a, Rusidav'a si Buridav'a, dero indica in Banatu si aiurea statiuni noui, necunoscute Tablei Peutingeriane : ca Tema (pote numai indicatiunea riului Temesiu), Canonia (pote adi Denta), Potula (adi Fényed), si Bacaucis (longa

(153) **Mommsen,** *Corp. Inscr. Lat.* III; p. 160.
(154) *Trompetta Carpatiloru,* d'in 20 Augustu 1872, nr. 1010.
(155) *Ravennatis Anonymi Cosmographia,* ed. M. Pinder et G. Parthey, Berol. 1860 p. V.

Bega de josu)(156), Burticum (longa Burgberg(157), si Macedonica (la Suciagu)(158).

Ua linie, care remane de totu nelamurita, este cea care, plecandu de la Phira (Tyras la gur'a Dnistrului), trecea probabile prin Moldov'a in lungulu Hierasului (Siretulu), hotarulu orientalu, dupo Ptolemeu (III, 7) alu Daciei; apoi peste munti venea la Porolissus, cu statiunile Tirepsum (=Tiremsum V, 11 Rav.), Iscina (pote Physca lui Ptolemeu séu *portus Isiacorum*, (*Arrian. Per.* p. 21), Capora (pote Harpi, Karpi, Kilia de adi) Alincum, Ermerium (pote Hermonactus), Urgum, Sturum si Congri.

§ 16.

Cetatile Daciei in Ptolemeu.—D'in 47 orasie numite de Ptolemeu in Daci'a, abiá poturamu 15 prin ajutorulu Itinerariiloru si fontaneloru epigrafice a le localisá. Pentru restu suntemu redusi mai la simple conjecturi, càci ne lipsesce pene acumu materialulu probatoriu : inscriptiunile si cercetarile seriose asupr'a ruineloru imprastiate in Transilvani'a si Romani'a.

Divisandu localitatile in cestiune in patru grupe, vomu asiedia impreuna cu Goos (lasandu la ua parte pe Sulzer, Mannert, Ukert si Forbiger) :

Prim'a gruppa, in Transilvani'a :

1. Singidava=Dev'a.
2. Marcodava=Uior'a (Maros-Ujvár.)
3. Praetoria Augusta=Enlaka (Enloka).
4. Sandava=Szetelaka.
5. Angusti'a=Muscelu-Gradiste.

A dou'a gruppa spre apusu pene la Tiss'a :

1. Zurobara=Timisior'a.
2. Ziridava=Bulciu.
3. Ulpianum=Oradia mare (Grosswardein, Nagy-varad).
4. Docirana=Debretzin.
5. Ruconium=Tiagu (Czege) la Tiss'a.

A trei'a gruppa spre miadia-di pene la Dunare :

1. Arkina=Bumbesci in susulu Jiului.
2. Phrateria=Pirieni.
3. Pinum=longa Slatin'a.
4. Sornum=Rusii-de-Vede.
5. Nentidava=in faci'a Turtucaii.

(156) Cf. Karl Ritter, Geschichte der Erdkunde und der Entdeckungen p. 131. — Mannert, introducerea la editiunea a dou'a a Tablei peutingeriane, p. 41.

(157) *Tomaschek, Miscellen,* in *Zeitschrift für österr. Gymnasien,* 1867, p. 709. — *Goos, Studien zur Geografie,* p. 45 nota, asiédia Canonia si Potula, intre Versetiu si gur'a Karaciului, ero Bacaucis pe malulu stangu alu Dunarii, la Posescena.

(158) Goos, p. 35.

(159) C. I. L. III p. 168.

6. Zusidava=longa Slobozie la Ialomiti'a.
7. Pirum=Pitesci.
8. Komidava=Pietroass'a.
9. Ramidava=Buzeu.

A patr'a gruppa spre resaritu pene la Prutu si Dnistru :

1 Dinogetia=Gergina, la gur'a Siretului (160).
2. Paloda=la versatur'a Putnei.
3. Utidava=la Siretu, la afluenti'a Bistritiei cu Moldov'a
4. Petrodava=Berladu.
5. Akrobadara=Grigoresci, la NE. de Suceav'a.
6. Triphulon=Botosiani.

(160) Ací s'a descoperitu pene astadi doue petre cu inscriptiuni latinesci : una, anco la 1693, in timpulu lui Duca Voda, si care a statu multa vreme lipita la palatulu domnescu d'in Iassi (*Timon, Disceptationes de Dacia, additamentum ad Imagines Hungariae*, *Cassoviae*, 1734. in—16). Astadi nu se scie inse unde se afla. Principele Dim. Cantemiru a citit-o singuru astu-feliu : (*Descriptio Moldaviae*, ed Papiu, p. 13. Idem in *Chroniculu vechimei a Romàno-Moldo-Vlahiloru*. I.).

IMP. CÆSARI. DIV. FILIO. NERVÆ. TRAIANO.
AVGVSTO. GERM. DACICO. PONT. MAX. FEL. B. DICT.
XVI. IMP. VI. CONS. VII. P. P. CAL-
PVRNIO. PVBLIO. MARCO. C. AVRELIO. RVFO

Vedi in C. I. L. III nr. 777 corectiunile facute de d. Mommsen.

A dou'a petra se pastredia in museulu Societatei de istoria naturale d'in Iassi, si suna astu-feliu : (cf. C. I. L. III 778) :

ET VICTORIA
ET CONCORDI
A· M· AVRELII
ANTONINI· ET
L· AVR· VERI·
IMP· CORNELI
VS FIRMVS >
LEG· I· ITAL· ARAM
POSVIT

adico : [Pro salute] et victoria et concordia M(arci) Aurelii Antonini, et L(ucii) Aur(elii) Veri imp(eratorum), Cornelius Firmus Centurio leg(ionis) primae ital(icae) aram posuit.

«Pentru sanetatea, si victori'a si concordi'a Imperatiloru Marcu Aureliu Antoninu, si Luciu Aureliu Veru, Corneliu Firmus Centurionele legiunei prime italice, inaltià (acestu) altaru.

Acesta inscriptiune, precumu si mai multe caramidi legionare cu literile *Leg. I Ital* aflate totuaci, ne arétta co Dinogetia (Gergina), cu tota regiunea orasiului Tyras d'intre Siretu si Nistru, facea parte d'in Moesia inferiora; caci in asta provincia stationá legiunea prim'a italica. Anco de la annulu 56 sau 57 d. Chr., sub Nerone, acesta regiune fuse alipita de provinci'a Moesiei de josu, (C. I. L. III, 781 = Henzen 6429) si statú in stepanirea Romaniloru pene la imperatulu Maximinus, care in annulu 237 o lasá preda barbariloru Carpi si Scythi (vedi Capitolin *vita Maximi et Balb*. c. 16:

7. Patridava=Tabor la Prutu.
8. Karsidava=Balti d'incolo de Prutu.
9. Piroboridava
10. Tamasidava si } in Bessarabi'a.
11. Zargidava

Aceste trei d'in urma Ptolemeu (III, 8 10) le numesce afora d'in Daci'a, in portiunea care administrativu apartinea Moesiei inferiore.

§ 17.

Triburile dace in Ptolemeu. Deco pentru determinarea cetatiloru d'in Daci'a raportate de Ptolemeu ne-a pututu serví intru catu-va fontanele epigraphice, tabl'a peutingeriana si Ravennatu, nu este totu astu-feliu si pentru lamurirea triburiloru dace d'in acelasi autoru. Inscriptiunile ne aretta diversele nationalitati alle colonistiloru Daciei dupo cucerirea lui Traianu: orientali, cu deosebire d'in Asia mica(161), Dalmatini(162), Pannonieni(163) colonisti d'in Itali'a de josu(164) si d'in alte provincii ale imperiului(165). Elle nu mentionedia inse directu nici unulu d'in cele 15 triburi dace coprinse in list'a ethnica Ptolemiana, de unde se conchide: co acést'a nu

sub his pugnatum a Carpis contra Moesos fuit et Scythici belli principium et—excidium eo tempore—Histricae civitatis).— Monedele orasiului Tyras incepu cu Vespasianu si inceteadia cu Alessandru Severu. (**B. de Koehne.** *Description du musée de feu le Prince Basile Kotschoubey et recherches sur l'histoire et la numismatique des colonies grecques en Russie ainsi que des royaumes du Pont et du Bosphore Cimmérien,* Petersburg 1857, I v. p. 83 sq.). Vedi **Mommsen,** *Corp. Ins. Lat.* III p. 147—148.

(161) Acesta resulta neindoiosu nu numai d'in inscriptiuni ca urmatorele : C. I. L. III nr. 860 : *Galatae consistentes municipio,* nr. 870: *Collegium Asianorum;* nr. 1394 *Collegium Galatarum in Dacia Apulensis,* etc , dero si d'in acellea inchinate dieiloru curatu Orientali : ca Jupiter Tavianus (C. I. L. p. 170. — nnr. 1394. comp. nr. 1503), si Erusenus (nr. 859); Deus Azizus bonus puer phosphorus (nnr. 1130 pene la 1138.—875), Glyco, Dea Syria, deus Commagenus (nr. 130), Sol hierobolus (1108; cf. C. I. Graec. 4483. 4502.) etc Cf. **Henzen,** *Bullet. del. Inst. 1848,* p. 129 seq.—**Hirschfeld,** op. cit., p. 7 sq; **Goos,** *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens,* Hermannstadt 1874 p. (108) seq.

(162) Cum de es. *Pirusti* (tabla cerata VIII, d'in anulu 159, C. I. L. nr. 944 : emit... domus partem dimidiam.... qu(a)e est Alb(urno) maiori vico Pirustar(um); nr. VI, p 936. de Dasio Verzonis Pirusta ex Kavieretí[o].); Dalmatini dui Aequum, (nr. 1262. 1323, 1108, 1223.) Splonium (: Dalmatus princeps adsignatus ex M(unicipio) Splono. (nr. 1322).

(163) Multe d'in numirile coprinse in tabelele cerate si in inscriptiuni, dovedescu acest'a. Cf. Mommsen C. I. L. III p. 214).

(164) Resulta d'in nomenclatur'a topica ca : Alburnus, Apulum, cari se afla si in Itali'a: muntele *Alburnus,* nu departe de riulu Silarus, pe care'lu canta Virgiliu (Georgic. III. 146 seq.) :

Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est

Apulum amintesce Apulia. — Cf Rösler, Rumänische Studien, Leipzig 1871, p. 45. — Goos, l. c. p. (109). — Hirschfeld l. c. p. 8 se indouiesce asupr'a unei colonisatiuni insemnate d'in Itali'a de josu in Daci'a

corespunde relatiuniloru factice d'in epoc'a candu a fostu scrisa (circa anulu 150 dupo Chr.), ci unoru relatiuni d'intr'ua epoca anteriora multu cuceririi Daciei(166).

Amu aretatu mai susu co d'in aceste triburi, numai pentru trei gasimu ore-cari urme in inscriptiuni :

Kaukoensioi paru a fi locuitu portiunea oltena d'in Carpati numita *Caucasus;* numele *Buridensiloru* se recunosce in statiunea tablei peutingeriane *Buridava*, ero alu *Potulatensiloru* in orasiulu citatu de Ravennate : *Potula*(167).

Tabul'a Peutingeriana insira poporele invecinate cu Daci'a astu-feliu :

1. Blastarni, in muntii *Alpes Bastarnicé*;
2. Piti
3. Gaeté
4. Dacae
5. Venedi

(2–5) scrisi unulu dupo altulu in linie drepta, la resaritu de Prutu pene la gurele Dunarii.

Pliniu numesce IV 27 (13) intre Baltic'a si Vistul'a : „Sarmati, Venedi, Sciri si Hirri." Tacitu, *Germ.* c. 46, dupo ce descrie partea resaritena a Germaniei, numesce intre locuitori spre resaritu : Peucini, Venedi, Fenni. Ptolemeu asiadia pe Οὐενέδαι si Φίννοι in campiile de ambe laturi ale Dniprului superioru si de midilocu. Cf. **Müllenhoff,** *Über das Sarmatien des Ptolemaeus*, l. c. p. 2.—**Ossolinski,** *Vincens* Kadlubek, traduct. de Linde, p. 463.

6. *Dacpétoporiani*, d'incolo de Fl. Agalingus (Dnistru).

Scriitorii moderni identifica fora multa greutate : 1) pe *Piti* cu *Gepiti*, lasandu in sarcin'a calugerului de la Colmar omisiunea primei silabe a cuventului (168) 2) totu astu-feliu, pe *Gaete*, in locu de Gothi(169); 3) in *Dacae* ei vedu poporulu li-

(165) C. I. L. III 944. 1601. 1033. 5900. 4736.— Inscriptiunea nr. 1486 ne pastreadia mai multe numiri ethnice ale provinciei, anse d'in nefericire mutilate. Ea e inaltiata : PATRO|NO MVNIC POROL. ET|..... IGIOR. ITEMQVE|...... ISARVM.

Soldatii, dupo terminarea serviciului militaru nu erau tinuti in de regula a se intorce in patri'a loru, ci remaneau in provinci'a unde servisera. Veteranii trebue sa fi formatu in multe cetati d'in Daci'a partea cea mai insemnata a populatiunei.

(166) Inscriptiunile aiurea au datu la lumina populatiunile indigene d'in provinciile cucerite de Romani. Asia in Dalmati'a : Varvarini (nr. 6418, Pliniu 3, 139); Maezei (nr. 6383); Daversi (la Livius 45, 26, 14 : Daorsei), Deraniisti. In Panoni'a inferiora: Aravisci séu Eravisci (nr. 3325), Vicani *Basoretenses* (nr. 3673); in Histri'a : *Benacenses*, Sabini (4893 princeps Sabinor(um), Trumplini (Trumpilini), Voben(ensis) (n. 4910, 4924), Anauni (Ptol. 3,1,32 'Αναύνιον); Tulbiasses, Sindunni, Comenses si Bergalei. (Ací s'a gasitu inscriptiuni scrise cu caractere proprii indigene (nnr. 4717, 4858, 4897, un'a scrisa pe jumetate chiaru intr'ua limba indigena, si cu litere barbare. (Vedi **Mommsen**, in *Mitth. der antiq. Gesellschaft in Zurich*, VII, 210. — Cf. *Dettlefsen* in *Bursian 's Jahres. bericht*).—De cele d'in Galli'a si cele alte provincii ale imperiului nu mai vorbimu.

(167) D-lu Hasdeu esplica pe *Potulatensi* prin : *Potalutensi* „locuitori pe longa Oltu", ero pe Saldensii prin „locuitori pe langa balti." Vedi *Cuvente d'in betrani*, Bucuresci, 1878.

(168) **K. Zeus**, *die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München 1837. — **Goos**, *Studien zur Geographie* etc., p. 19. — **Katancsich**, *Orbis antiquus* I, 370, intielege prin Piti pe Agathirsi „Picti fuerit olim scriptum, qui sint Agahtyrsi Graecis dicti ...."

(169) Goos, l. c.

beru alu Daciloru, goniti de Romani d'in patri'a loru, si lôcuindu apoi pe longa isvorulu Nistrului spre resaritu. Pe acesti Daci iaru intielege Ptolemeu (III, 5.20) candu insira urmatorele optu triburi: 'Αναρτηνοί, Ὄμβρωνες, 'Αναρτοφράκτοι, Βουργίωνες, 'Αρσιῆται, Σαβῶκοι, Πιεγγῖται, Βίεσσοι(170); 4) *Dacpetoporiani*, dupo Tomaschek(171) si Goos(172) totu Daci liberi „traitori sub patru principi," de la unu pretinsu cuventu dacu *petur*=patru, si de la unu altulu totuastu-feliu: *por*, domnu, principe(173). Tomaschek chiaru gasesce aste patru triburi dace: pe *Carpi*, *Kistoboci*, *Saboci* si *Piengiti*; 5) *Venedi*, adico Slavii(174); si 6) *Blastarni*, in locu de Bastarni, ocupandu muntii Carpati, cari se numescu in Tabl'a Peutingeriana *Alpes Bastarnicae*(175). Cu alte cuvinte tabloulu ethnograficu d'in Tabla corespunde aproximativu diumetatii secolului III-lea, avendu spre resaritulu Daciei pe Goti (Gaete); la spatele loru pe [Ge]piti, si la nordu pe Germanii *Lugii* numiti gresitu in tabla *Lupiones*, in locu de *Lugiones*.

Noi nu aprobàmu acestu modu de vedere — pentru co nici unu cuventu decisivu nu ne silesce a intielege prin *Gaeti* pre Gothi, prin Piti pre Gepiti, nici a lua pe *Daci* dreptu remasitiele poporului dacu nimicitu si imprastiatu de cotre armele lui Traianu, si mai puciuu anco a admite esplicarea numelui de siguru corruptu: *Dacpetoporiani* prin «Daci sub patru principi.» Tabl'a lui Peutinger nu este ua opera croita, cum amu dice, d'intr'ua singura bucata, la anulu 230 p. Chr. sub Alexandru Severu, cum sustine Mannert(176); indicatiunile ei pentru geografi'a fisica si politica nu se potu raportá la ua singura epoca, caci totulu ne dovedesce diversitatea elementeloru selle; unele d'in aceste elemente datédia dintr'ua epoca anteriora chiaru mortii lui Augustu. D lu Desjardins a deosebitu celu d'anteiu si cu multa claritate, doue epoce bine precisate in acestu documentu chartographicu: 1⁰ secolulu I-iu alu erei chrestine, candu s'a facutu chart'a primitiva dupo *Orbis pictus* alu lui Agrippa de sub porticulu Octaviei; 2⁰ secolulu alu IV-lea candu s'a insemnatu pe acellasi originalu: statiunile si caile ce le lega intre denselle, totu sistemulu viabilitatii imperiului d'in acea epoca. Chart'a primitiva trebuiá sa reproduca: 1⁰ geographia physica; 2⁰ numele regiuniloru si poporeloru principale, ambele asia cum figurau in *Orbis pictus*; si 3⁰ pote cate-va orasie principale(177). Form'a segmenteloru tablei peutingeriane, strimte forte de la nordu spre sudu, si lungi peste mesura de la vestu spre estu, nu se datoredia fora indouiala de catu acelui *Orbis pictus* alu lui Agrippa, care fiindu desemnatu pe unu porticu, pentru ca se arete de ua data partile septentrionale, centrale si meridionale ale lumei romane, catà neaperatu se o-

(170) Goos, l. c. 55.
(171) Miscellen l. c. p. 706.
(172) Goos, l. sus cit.
(173) **Tomaschek**, *Ueber Brumalia und Rosalia, Sitzber. der Kais. Akad.* LX. 385.
(174) Goos, p 67.
(175) Goos, 56.
(176) Op. cit. p. 16.
(177) **Desjardins**, *La Table de Peutinger*, p. 66 seq.—253 seq.

cupe unu spaciu forte lungu in sensu orizontalu, si forte strimtu in sensu verticalu(178).

Originalulu unei asemenea charti esistandu in secolulu alu IV-lea, annonymulu, ce traia sub domni'a fiiloru lui Constantinu, n'a facutu de câtu se notedie pe densulu drumurile, orasiele si statiunile cu distanti'a d'intre ele; pentru acesta inse elu era silitu ca de cate ori intalnia, scriindu acestea, cu condeiulu seu vre unu nume de regiune, poporu séu riu, se le stérga in totu séu in parte, dupo trebuintia, ca se si faca locu liberu, de unde a si urmatu: 1° lips'a de coincidentia intre geografi'a fisica si insemnarea drumuriloru; 2° intre loculu unde suntu scrise poporele si intre acelea unde suntu notate orasiele si drumurile; 3° lips'a in tabula a mai multoru popore importante, pe candu figureadia altele de ua insemnatate secundara, chiar de totu obscure, numai si numai co nu s'au aflatu pe loculu unde chartografulu avea se desemnedie drumurile si cetatile; 4° lipsa de numiri a mai multoru riuri, cari se vedu numai desemnate; si 5° multime de numiri trunchiate, cum de esemplu: NITIOBRO-[ges], CA[m]PANIA, ETRUR[i]A, REGIO TRANSPA[dana], TRUMP[i]LI[NI] [*num*]DIA, [Aqui] TANIA, etc. etc.

Aceste doue epoce, pe cari Desjardins le a deosebitu in segmentele Galliei si Italiei, trebuescu observate in totu restulu Tablei Peutingeriane, prin urmare si la Daci'a. Deco acumu, abstragemu d'in segmentele acesteia elementulu aditionalu alu drumuriloru si statiuniloru, ceea-ce aru remane propriu Daciei in chart'a primitiva aru fi singura Dunarea cu siese afluenti ai sei, si acestia desemnati numai, ero nu si scrisi cu numele loru; si apoi, lantiulu de munti, peste care va fi fostu scrisu pote *Alpes Bastarnicae*.

Ore numai la atatu se se fi redusu cunoscintiele geografice ale Romaniloru in timpulu lui Augustu despre tier'a Daciloru? Unu poporu care anco d'in timpulu lui Cesaru venise in atingere cu Rom'a(179), fusese aliatu cu Antonius(180), si incaerase mai multe lupte cu generalii lui Augustu(181), nu erá ore se figuredie nici macaru cu numele: *Daci* pe *Orbis pictus* alu lui Agrippa? Caci, dupo opiniunea adusa mai susu a lui Tomaschek si Goos, *Dacae*, *Getae*, *Dacpétoporiani*, *Piti* d'in Tabla suntu afora d'in Daci'a, la resaritu de Nistru, si scrisi pentru antei'a ora in secolulu alu IV-lea? Acést'a aru fi imposibilu. Logic'a fapteloru cere a admite co pene la desemnarea liniiloru cu statiunile loru, pe originalulu chartii primitive a Daciei se citea numele locuitoriloru ei, a celloru siese afluenti dunareni, si pote si cate-va cetati dace; si co acestea, d'in lipsa de spaciu s'au fostu stersu d'in loculu loru — pentru a fi pote rescrise in spaciulu liberu ce se vede la resaritu de *Porolissum*.

Atunci, cade de la sine intreg'a sistema de interpretatiune de mai susu, rediemata

(178) Mannert, p. 5 si 6. Desjardins, l. c.

(179) **Appian.** *Illyr.* 22, 23.

(180) In anulu 723=31 regele Getiloru Cotiso era aliatu alu lui Antonius. Vedi Dio Cass. 51. 22. — Mai pe largu *Mommsen*, Res gestae divi Augusti p. 88.

(181) **Dio Cass.** 51. 23. **Liv.** *ep.* 134. — **Horat.** *od.* 3, 8, 18. — **Verg.** *ge.* 2,497; Hor. *Serm.* 2, 6,53. *Od.* 3,6,13.

pe simpl'a impregiurare co numirile ethnice Dacae, Getae, Venedi etc., suntu scrise afora d'in Daci'a. Asemenea si identificatiunea ce o face gresitu Goos, a celoru patru riuri nenumite in Tabla, cu : Ampoiu, Samesiu, Almasiu si Streiu (Egregy) de astadi si acestea numai si numai pe cuventulu, co primulu se afla desemnatu intre Apulum si Brucla, alu douilea inaintea Clusiului, alu treilea inaintea Zutovului, si in fine alu patrulea la Porolisum. In care altu chipu ore de catu in acelu, care se vede, s'aru fi pututu represintá riurile Jiu, Oltu, Siretu si Prutu, pe ua charta de constructiunea celei peutingeriane, constructiune identica cu a chartiloru antice(182)?

CAPITOLULU VI.

Topographi'a ante-romana a Daciei.

§ 1.

Acumu, dupo ce amu trecutu in revista totu ce anticitatea hellena si romana ne-a lasatu despre geografi'a Daciei lui Traianu, se cautamu a deosebi, in nomenclatur'a topica pastrata de scriitori, partea anume ce se pare a fi anteriora cuceririi române.

§ 2.

Munti. — 1. *Carpathi.* Prim'a numire in Κάρπιδαι ai lui Ephoru.—La Ptolemeu Κάρπατης.

2. *Montes Macrocremni*, Carpatii Ardealului (Pliniu).

3. *Mons Caucasus* (inscriptiunea d'in timpulu lui Traianu), in Olteni'a.

4. *Alpes Bastarnicae*, (Tabl'a Peutingeriana), si

5. *Locus Caucalandensis* (Amm. Marcellinu XXXI, 4.).

Riuri. — 1. Istros; 2. Poratha; 3. Tiarantus; 4. Ordessus; 5. Ararus; 6. Naparis; 7. Maris; 8. Tyras, cate-si optu la Herodotu.

9. Pattisus (Tisia) la Pliniu.

10. Tibiscus, 11. Rhabon séu Arhabon; 12 Alutas; 13. Hierasus, tote la Ptolemeu(1).

(182) Propertius : „cogor et e *tabula pictos* cognoscere mundos" IV, epis. III, v. 36; — Cf. Eumen. rhet., *Orat.* pro restaurandis schol. c. XX, XXI. — Cf. **Müllenhoff,** *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaiser Augustus 1856.* — **Desjardins,** op. cit.

(1) Numirea Alutus, Alutas (Oltulu de adi) este de siguru ante-romana, caci ne intempina intr'ua inscriptiune d'in timpulu lui Traianu. Hierasus nu este de catu form'a mai moderna a lui Tiarantus (Siretului) herodotianu. Pentru numele Tibiscus (Temesiu) nimicu nu dovedesce c'aru fi posterioru cuceririi romane. — Rhabon sau Arhabon, cumu numesce Ptolemeu riulu oltenu Jiulu, amintesce fora indoiala pe *Arrabo* fluvium (astadi Raab) d'in Pannoni'a inferiora, si pe poporulu de longa densulu *Aravisci* sau *Eravisci*. (Vedi C. I. L. III nr. 3325 : BATO. TRANTONIS F. ARAVISCVS; diploma XLII (p. 884) a imperatului Antonius Pius data lui : *Ulpio Spumari f. Biausconi Eravis(co)*

Asemenea totu d'in periodulu ante-romanu, suntu urmatorele ce le deducemu d'in Tabl'a peutingeriana, d'in autori si d'in inscriptiuni :

14. Apus (Karaciu); 15. Berzava (adi totu asia); 16. Bubalus(?) (adi Bogoniciu); 17. Stenares séu Stenarus (adi Weiss); 18. Ampela (adi Ampoiu); 19. Samus (adi Somesiu); 20. Tsierna (adi Cerna); 21. Mutria (adi Motru); 22. Mariscus (adi Argesiu); si 23. Sargetia Σαργέτια (adi Strelu) longa Sarmizegethusa, resiedinti'a lui Decebalu (Cassius Dio, 68, 14).

§ 3.

Cotati.— De si Dacii, ca si Germanii, nu aveau orasie in intielesulu románu séu celu medievalu, dero totusi locuri intarite de asia insemnatate si intindere, cá Ptolemeu se le pota numi πόλεις, si cá Romanii se intrebuintiedie masini de resboiu la luarea loru cu asaltu, nu li se potu nici de cumu contestá. Nouii locuitori ai Dacici adusi de Traianu d'in tote partile lumei, «ex toto orbe romano» dupo cum se esprima Eutropius, ocupara de siguru cetatile dace gasite in fiintia, venindu-le mai usioru acest'a de catu a umblá se fondedie pretutindeni noui stabilimente; caci se scie co orasiele nu se nascu d'in simpla vointia séu intemplare, ci prin instinctulu naturei poporeloru primitive, cari alegeau in de regula punctele proprii, dupo situatiune, nevoia de comunicatiune, si alte consideratiuni topice. Asemeni motive anso subsista in de-a pururea, asia co ua parasire deseversita a tutoru locuintieloru anterióre — chiaru candu acestea s'au distrusu prin man'a inimica, — pentru a se fundá altele d'in nou, este arare-ori de ganditu. De aceia vedemu — ca in tote tierrile d'in «Orbis Romanus» — co si in Daci'a orasiele mai insemnate dace continua si dupo cucerire a si pastrá numele loru, si unele reintocmite dupo sistemulu romanu, se bucura in scurtu timpu de ua stare infloritore.

Tinemu cu invederate numiri dace urmatorele cetati, castele si mansiuni d'in Daci'a :

1. Sarmizegethusa;
2. Tibiscum
3. Drobeta
4. Potaissa (Patavissa)
5. Napoca
6. Porolissum
7. Dierna
8. Tapae (Dio Cassius 67,6 Τάπη).

ex equite; alta a lui Marcus Antoninnus, lui : *Oxetio Naevionis f. Eravis(co).*—**Pliniu** 3,25, 118 : *Eravisci;* **Ptolemeu** 2, 15, 3 si **Tacitu**, *Germ.* 28 : *„Aravisci."* — Este permisu a presupune co asemenarea de numiri nu se datoredia aci numai intemplarii, ci locuirii pote a aceluiasi poporu in doue regiuni deossebite. Mai compara : Celeiu d'in jud. Romanati cu *Celeia* d'in Noricum (adi Cilli), si riulu si plas'a *Sabaru* d'in jud. Ilfovu, cu colonia Savari'a d'in Pannonia superiora, astadi Stein am Anger, hung. Szombathely.

9. Berzovia
10. Azizi séu Aizizi
11. Germisara
12. Deusara
13. Amutria
14. Ampela
15. Samos
16. Zeugma (Gaganis)
17. Augmonia
18. Kartum
19. Masclianis
20. Agnavis(?)
21. Arkiuna
22. Phrateria(?)
23. Sornum,
24. Tiasson
25. Paloda
26. Cernenum
27. Burticum
28. Stenae
29. Akrobadara
30. Malvese (Malvensis.

31—55. Tote cele in dava in numeru de 23: Acidava, Arcidava, Buridava, Capidava, Carsidava, Comidava, Docidava, Marcodava, Netindava, Patridava, Pelendova Petrodava, Piroboridava, Rhamidava, Rusidava, Sacidava, Sagadava, Sandava, Singidava, Tamasidava, Zargidava si Ziridava(2).

Numiri sigure de cetati, statiuni séu mansiuni d'in epoc'a romána socotimu a fi:

1. Apulum; 2. Alburnus major; 3. Alburnus minor (pote Abrudulu de adi); 4. Brucla (la Ravennatu *Brutia*)(3); 5. Centum putea; 6. Ad mediam (adi Mehadia); 7. Praetorium; 8. Ad Pannonios; 9. Ponte Augusti; 10. Castra nova; 11. Arutella; 12. Romula; 13. Pons Aluti, 14. Ad Aquas; 15. Blaudiana; 16. Salinae; 17. Optatiana; 18. Pinum; 19. Macedonica; 20. Largiana; 21. Certia(?); 22. Praetoria Augusti; 23. Castra Traiana.

(2) Comp. Setidava in Germani'a, Thermidava in Illyri'a sau Dalmati'a, si Clepidava in Sarmatia europenà.

(3) Despre numiri vedi in genere interesantulu studiu alu lui **Hübner,** *ephemeris epigraphica,* II p. 68; cf p. 40, 58 seq. cuv. **Lucanus.** — Apulum, Alburnus si Brutia (Brucla) vorbescu pentru ua colonisare d'in Itali'a de josu.

§ 4.

Popore ante-romaue :

1. Scythii
2. Agathyrsii
3. Sigynnii

} in Herodotu.

4. Getii si Dacii cu cele 15 triburi ale loru d'in Ptolemeu.

PARTEA II-a

ETHNOGRAFI'A DACIEI

ORIGINEA, DENUMIRILE SI DISTINCTIUNILE ETHNOGRAFICE ALE POPORELORU DACIEI INAINTE DE ROMANI.

CAPITOLULU I.

Cea mai vechia populatiune a Daciei si descoperirile archeologice si «preistorice».

§ 1.

Deslegarea cestiunei : despre cea mai vechia populatiune a Daciei se tine in legatura strinsa cu problem'a cea mare asupr'a patriei si limbei primitive a Indo-Europeiloru. De ua data ce sciinti'a filologiei comparative a doveditu derivatiunea tuturoru limbeloru indo-europeene d'intr'ua limba comuna primitiva, prin urmare esistenti'a unei singure limbi si unui singuru poporu indo-europeanu, s'a cerutu de la dens'a a determiná loculu unde a fostu acelu poporu, si timpulu candu a inceputu elu a se ramificá ethnograficu si geograficu. Doue pareri : un'a lungu timpu desevarsitu stapenitoare, si d'aceia si cea mai popularia, — alt'a abiá de curendu nadiuindu-se a derimá séu celu pucinu a sguduí pe cea d'anteiu — respundu la cestiune, séu mai bine disu, ua lasa nedeslegata. Dupo prim'a : poporulu primitivu indo-europeanu si-a avutu cea mai vechia a sea locuintia in Asi'a centrale, la Belurtagh in vecinetatea platoului Pamir; deací ua parte d'in poporele indo-europeene se scoborira : mai anteiu spre resaritu la Eran, si de acolo mai departe totu spre resaritu in Indi'a; éro numerulu celu mare apucà spre apusu si impoporà mai tóta Europ'a. Acésta hipotesa s'a nascutu prin scrierea lui I. G. Rhode «*Ueber die heilige Sage des Zendvolkes*», 1820, prin care probandu faptulu negatu pene atunci, ce Medii, Persii si Bactrii apartinu unui'a si aceluiasi poporu *Aricu*, crediú a putea sa descopere in documentele vechi bactrice, in primulu capitolu si alu douilea alu Vendidâdei in ce ordine poporele Eranice incepura a ocupá provinciile Eranului; cum ele, fiindu silite d'in caus'a frigului nesuferitu, lasara *Airyan'a vaedscha* — (dupo Rhode : in partea resariténa

a Marii Caspicə, la isvorele Jaxartului şi Oxului, — dupo Anquetil inse, in Georgi'a la pólele Caucasului) — spre a venî anteiu in Sogdian'a si cele-alte provincii nelocuite pene atunci; cum in fine totu in capitolulu Vendidâdei se indica : co faptulu emigratiunei in *Var'a* (dupo Rhode : Persepolis si tiér'a d'inpregiuru) avú locu sub Dschemschid. Opiniunea lui Rhode gasí aparatori in Lassen, Ritter, J. Grimm, si se intarí mai multu prin descoperirea ce facú Sinologulu Abel Remusat in operile istorice chinese despre esistenti'a mai multoru populatiuni mari si mici numite *Jue tsihi* séu *Ye ta*, Usunii etc., si descrise cu ochii albastri, cu perulu rosiu séu blondu. Se crediu co acesti'a aru fi ultimulu restu de origina indo-europeana, ba anco privira in ei : pe mosii Gotiloru, pe Geti alu caroru nume ilu regasira in *Jueti* séu *Yeta*. Dupo Grimm, *Geschichte der Deutsch n Sprache*, p. 162 seq., Grecii si Romanii fura primii d'in Indo-Europeeni cari emigrara in sudulu Europei formandu mai anteiu unu singuru poporu, si divisandu-se mai apoi in doue; loru urmara apoi Celtii, Germanii si Slavii, cari devenira stapeni pe Europ'a nordica; dupo alte pareri mai noui, Grecii s'aru fi despartitu cei d'anteiu de Indieni si Erani; Slavii, Litvanii si Germanii de ua parte, Celtii si Romanii pe de alt'a, alcatuindu primitivu doue familii de *limbi*.

Contr'a acestei opiniuni a lui Rhode in generalu admisa si respandita, s'a ridicatu puternice argumente : Dschemschid nu e de catu unu productu alu imaginatiunei, fora nici unu fundamentu istoricu; Vara nu e Persepolis, ci totu ua fabulosa tiéra ce nu'si gasesce locu pe pamentu; nici in primulu, nici in alu douilea capitolu alu Vendidâdei nu se afla unu cuventu macaru despre emigratiunea eranica(1); in fine platoulu Pamir la ua inaltime de 15,000 pitiore, avendu longa elu munti anco cu 7000 pitiore mai susu, supusu la unu frigu estremu si uragane, nu erá propriu a fi pututu serví de locuintia neuumeratului poporu, care nu numai impopuledia Eranulu, ua mare parte a Indiei si a Europei, déro anco supune si absorbe primitivele populatiuni(2). La acestea Benfey, celu d'anteiu a adeogitu si argumente trase d'in starea primitiva culturala a Indo-Europeiloru.

Studiulu filologicu comparativu constata anume, co limb'a in partile sele esentiale era dejá formata in epoc'a separerii Indo-Europeiloru, puterea conceptiva destulu de inaintata(3), si cu tote acestea nu gasîmu in limba vre-ua urma macaru despre unu nume comunu pentru leu séu tigru — cele mai insemnate animale rapace ale Asiei- pe candu esista pentru ursu séu lupu; éro pentru camila la cele doue popore indo-europeene remase in Asia, pe candu la Indo-Germanii Europei, nu. Numile apoi ale animaleloru domestice cum: bou, tauru, vaca, óie, capra, porcu, câne, calu, etc., suntu aceleasi la toti Indo-europeenii(4), déro prin nimicu nu se probedia co patri'a primi-

(1) **Kiepert** in 1856 a probatu pene la evidentia acest'a. Vedi *Ausland*.

(2) **Spiegel,** *Das Urland der Indo-germanen*, in *Ausland,* jahrg. 1871 p. 553—58.

(3) **Fr. Bopp**, *Vergleichenden Grammatik des sanskrit zend armenischen griech. latein. litauisch altslaw. gotischen und deutschen.* 1859—1861. — **Adolphe Pictet**, *Les origines indo-européennes, ou les Aryas primitifs* 1859—1863. — **Kuhn**, *Zur ältesten geschichte der indo-germanischen völker* in **Weber** *Indischen Studien* 1850.

(4) **Cuno,** *Skythen* p. 26.

tiva a acestoru animale a fostu Asi'a, ero nu Europ'a. Asemenea, limb'a indo-europeiloru nu aréta nici ua cunoscintia cu Faun'a si Flor'a Asiei; d'in contr'a, numirile mai multoru arbori cunoscuti de tote poporele indo-europeene, ca plopulu, fagulu, stejarulu, aréta mai multu resaritulu Europei, de câtu Asi'a ca patria originara(5). — In sprijinulu hipothesei se mai aduce conditiunile proprii sub raportulu geograficu ca si climaticu ce insusiesce dupo unii Europ'a sudica, dupo altii(6) Europ'a resariténa si centrale, prin intinderea si uniformitatea sea, prin legatura-i cu Eranu si cu peninsul'a balcanica, pentru nascerea unui poporu mare, homogenu in sine, cumu si pentru crescerea lui in chipu organicu.

Déco consideramu in de aprope argumentele ambeloru pareri, ajungemu la conclusiunea pe care dejá celebrulu philologu Whitney (Language and the study of language, p. 201 seq.) a espres'o in aceste cuvinte: «Originile Indo-Europeeniloru suntu pentru noi acoperite anco in celu mai aduncu intunerecu, si parerea pentru nascerea loru in platoulu eranicu aprope de Hindukush se pote considerá totu atâtu de pucinu istorica ca si aceia pentru nascerea loru in campiile sudului Europei».

Ori-unde va fi fostu inse patri'a primitiva a poporului indo-europeu, — coci filologi'a ca si ethnografi'a nu potu deslegá ua problema, care in genere nu e de deslegatu — ajunge a constatá unu timpu candu aflamu pe Indo Europeeni deosebiti in doue mari nemidilocite grupe: a *Arriiloru* in Asi'a, si a *Europeiloru*, cu ua limba dejá diferentiata, a Europeiloru de esemplu, cu unu caracteru nou, in care monotoni'a vechia a sunetului *a* se alunga prin crearea si intrebuintiarea dejá intinsa a lui *e*(7) prin desvoltarea lui *l* d'in *r* singurulu pene aci intrebuintiatu(8), prin crearea in fine, a sute de cuvinte(9) pentru obiecte ce destainuescu unu gradu culturalu destulu de inaltu in raportu cu starea poporului primitivu. — Europeii si Ariii la rendulu loru se separa: cesti d'in urma in Erani si Indieni, cei d'anteiu in grup'a nordica: Celti, Germani si Lettoslavi, si in grup'a sudica: Graeco-italici si thraco-illyrici. — Cum co a formatu ua data in inim'a Europei, intr'unu timpu vechiu, ce nu se pote determiná, stremosii tuturoru Indo-germaniloru Europei, separati la resaritu de fratii loru Arii, — unu singuru poporu, vorbindu aceiasi limba, impartita in dialecte, resulta in modu incontestabilu, nu numai d'in limbile de adi europeene, cari tote presinta caracteristice indicii, pe *e* pe *l* si *o*, cumu si ua comuna visterie de cuvinte noui formate, cari tote lipsescu Ariiloru(10), déro si d'in aptitudinea Indo-Europeiloru, constatata prin istorie, de a formá mari natiuni, in limba si consciintia aceleasi: ca aric'a, elenic'a, italic'a, celtic'a germanic'a, slavic'a.

Cele doue mari natiuni germana si slava, cata se le presupunemu cà locuiau anco

(5) **Fr. Müller**, *Allgemeine Ethnographie*, Wien 1875. p. 69 seq.

(6) **Cuno**, p. 31—33.

(7) **Aug. Fick**, *Die ehemalige spracheinheit der Indo-germanen Europas*, Göttingen 1873, p. 164—175 seq.

(8) Idem. p. 201—261.

(9) Idem, p. 262—391.

(10) **Fick**, op. cit, p. 427—432.

d'in betrane timpuri la apusu si la resaritu de Vistul'a in campiile sarmatice si germanice, cu multu inainte forte de ce Grecii si Romanii se fi luatu veri-ua cunoscintia despre Daci, Illyri, Kelti si Germani, toti acesti'a desemnati mai apoi cu unu nume comunu de «Hyperborei».

§ 2.

Cestiunea acumu carui'a poporu apartinu instrumentele de pétra, cumu si tumulurile si dolmuele, pentru a usá de espresiunile technice, nu se pote deslegá adi cu pucinele resultate ale cercetariloru istorice si «preistorice». Unu punctu este inse pentru noi siguru, dupo cele dise mai susu, co parerea cea de multu adoptata despre ua populatiune primitiva de rasa finno iberica respandita in Europ'a inainte de emigrarea ací a familiei indo-europeene, traindu in epoc'a glaciale, ba anco preglaciale, chiaru in cea tertiara, si de la care aru provení productele epocei de pétra — nu are pentru sine nimicu mai autorisatu, mai verisimile de câtu opiniunea contraria: care nu voesce a sci despre unu poporu propriu alu epocii de pétra, séu alu dolmueloru si locuintieloru lacustre, care respinge esagerat'a vechime d'atatea mii de anni a acestoru epoce, reducend'o la nisce timpuri forte aprope de cele proprii istorice, ba anco considerandu epoc'a de pétra ca identica cu cea de bronzu, ca apartinendu adico aceluiasi poporu, numai inse pe ua scara mai inferiore a desvoltarei.

Cu alte cuvinte: epocele de pétra, bronzu si feru suntu *epoce culturale* séu *stadii ale desvoltarii*, pe cari acelasi poporu — dupo impregiurarile favoritore: aptitudine mai inalta pentru civilisatiune, relatiuni teritoriale mai avantagióse, legaturi cu vecinetatea, comerciu etc., le trece mai iute de câtu alte popore ce inaintedia incetu, ba chiaru stationedia sutimi de anni, traindu in pasivitate.—Acestu chipu de vedere convine credemu mai bine istoricului, si gasesce punctulu de comparatiune cu parerile mai nuoi alle geologiei si paleontologiei, cari rupendu deseversitu cu vechile theorii alle asia numiteloru catastrofe séu epoce distrugetóre ale formatiunii globului cu lumea lui organica—nu vedu in totulu de câtu transitiuni séu grade alle desvoltarii. — Elu anco se confirma si d'in impregiurarea co: descoperirile preistorice, in Austri'a de es., la Kamenitia hora (in Croati'a), Szihalom in Ungari'a, la laculu de Gard'a, la celebrulu Hallstatt; in Moravi'a, Bohemi'a, Galizi'a, Bucovin'a si Transilvani'a ne aréta pretutindeni objectele de pétra cu celle de bronzu impreunate la unu locu, séu celu pucinu asociate prin vecinetate (11).

Astu-feliu descoperirile archeologice ne conducu mai multu la opiniunea co: epocele de pétra, bronzu si feru suntu trepte de desvoltare indistincte, alaturate séu trecandu unele intr'altele, ale unei familii de popóre de un'a si aceiasi rasa; si nu e ne-

(11) Comp. **Lindenschmidt,** *Die Alterthümer unserer heidnischen vorzeit,* 1858. — v. **Sacken,** *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's* 1862.—Idem, Leitfaden zur Kenntniss des heidnischen Alterthums, 1865.—Kuhn, zur ältesten Geschichte der indogermanischen völker, 1845. —Kneisel, Culturzustand der indogermanischen völker vor ihrer Trennung, 1867.— Gaisberger, die Gräber bei Hallstadt, 1841.—Fr. Krones, Handbuch der Geschichte Oesterreichs, I, 1876, p. 140—154.

cesaru a adoptá prim'a parere co : perióď'a de pétra aru corespunde rasei finno-iberice, éro cele de bronzu si de feru, Ariiloru Resaritului, cari fiindu pe ua scara mai inalta de cultura, parte nimicira, parte absorbira populatiunile primitive.

Acestea dise ca introductiune la studiulu ethnologicu de mai la vale, se cercetamu prin filologie, fysiologie si ethologie careí'a rase si grupe de popóre apartinu locuitorii tieriloru de la Dunare : Scythi, Agatirsi, Geti si Daci, si ce urme ne au lasatu d'in limb'a si monumentele de ori-ce natura ale loru.

CAPITOLULU II

Scythii

§ 1.

Cestiunea originei Scythiloru interesa de ua potriva ethnografi'a ca si filologi'a, ca si istori'a antica, pentru co de la deslegarea ei atirna in parte loculu ce trebue datu in vechime popóreloru finice, slavice, litvane si germane. Suntu Scythii de familie mongolica, atunci emigrarea loru d'in Asi'a in Europ'a trebue sa se fi petrecutu séu inainte, séu dupo marea divisiune a indo-germaniloru in *Arii* si *Europeeni*. In primulu casu ei trebuiau a fi supusi si contopiti de indo-europeeni; in alu doilea, ei urmau se taie lantiulu esistentu intre aceia si popórele Arice, séu celu multu sa jóce rolulu de intermediatori. Suntu anse Indo-Germani, atunci este intrebarea generale : apartinu ei Ariloru séu Europeiloru, si cea restrinsa : careia anume d'in grupele arice séu indo-europee ?

Mai anteiu cata sa precisamu co avemuací a ne ocupá cu poporulu scythu luatu in simtiu restrinsu, cu *Scolotii* (1), cumu se numia singuri, cu poporulu realu adico ce a locuitu in nordulu marii negre, contr'a caruia Dariu intreprinse espeditiunea sea peste Dunare, si pe care poporu Herodotu celu d'anteiu ilu precisá, definí si descrise fidelu, separândulu de tóte popórele vecine, fie acestea streine, fie inrudite cu Scythii,

(1) Co Σκύθαι erá form'a elenisata a numelui *Skoloto*, cumu se numia singuri Scythii, Herodotu ua spune lamuritu in IV, 6 unde, raportandu traditiunea despre originea scythiloru, asia cumu ua povestiau acesti'a, dice co : d'in celu mai mare frate Leipoxais s'a trasu seminti'a Αὐχάται, d'in Arpoxais—Κατίαροι si Τρασπιες, ἀπό δε τοῦ νεωτάτον ἀὐτέων, τοῦ βασιλῆος, οἱ καλέονται Παραλάται σύμπασι δὲ εἶναι ὔννομα ΣΚΟΛΟΤΟΥΣ, του Βασιλῆος επωνομίην Σκυθας δε Ελῃνες ουνομασαν. Numele Σκολοτο alu Scythiloru ne intampina si in inscriptiunea cuneiforma d'asupr'a mormentului lui Darius, care insirandu tóte popórele invinse de monarchu pune si pe ÇQUDRA in singularu. **Lassen,** *Zeitschrift zur kunde des morgenlandes,* v. VI, p 95 : *Die Inschrift über dem Grabe des Darius,* a demonstratu co Çqudra nu insemnédia nici: orasiulu Skodra d'in Dalmati'a nici Σκύδρα d'in Makedoni'a, nici poporulu indicu Σκοδροι (Ptol. II, III, 13. Dionys Perieg. 1142 unde numele e d'in eróre, cumu probédia imediatu cuventulu πευκανέων, ce trebue schimbatu in πευκαλεων)—ci numai Σκολοτο —pe care Persii, fiindu-co nu au *o* séu *l* nu 'l putea reproduce de câtu prin Skurada séu Skurda, d'in care s'a facutu Çqudra séu Çqudara, cumu *Xudra* pentru *Kurd.*

si-i circumscrise teritoriulu seu propriu (2). — La toti cei-lalti scriitori posteriori, cu Hekateos de la Miletu incependu, numele *Scythu* incéta d'a fi ethnograficu, si devine mai multu unu nume apelativu pentru tóte popórele nomade ale Nordului si Resaritului (3), totu astu-feliu cumu in timpulu Imperatiloru romani, Trebellius Pollio de es., numesce Scythi pe Peuci (Peucini), Grutungi, Ostrogoti, Heruli(4), cumu Dexippus in allu treilea secolu intitula cartea sea despre invasiunile Gotiloru Σκυθικα, éro Zosimus nu cunósce pe Goti altu felu de câtu sub numele Scythu.

§. 2.

Analys'a traditiuniloru despre originea Scythiloru. — Se analisamu mai anteiu traditiunile raportate de Herodotu.

Her. IV 5: Scythii singuri povestiau co ua mia de ani inainte de espeditiunea lui Dariu contr'a loru traia unu omu anume Targitaus, fiulu lui Joue si alu fetei riului Borysthenes, avendu trei feciori: Leipoxais, Arpoxais si celu mai micu Colaxais. In timpulu domniei loru cadiu d'in ceru in Scythi'a unu plugu, unu jugu, ua secure si unu pacharu, tóte si tóte de auru. Voí fratele celu mai mare sa ia acele daruri; candu se le pipae ele ardéu ca foculu; asijderea patí si celu d'alu doilea, pene ce venindu rindulu celui mai micu aflà lucrurile recite si le lùà acasa cu sine. De respectu ceilalti frati ii incredintiara domni'a. D'in Leipoxais se trasera Auchatii, d'in Arpoxais —Katiarii séu Traspii, d'in Colaxais—Paralatii.—Acést'a este legend'a nationale a Scythiloru (4), care ca legenda nu e resunetulu unui evenimentu, ci mai multu oglind'a cugetariloru si simtiriloru unui poporu, marturi'a despre chipulu si gradulu starii sèle politice si sociale.—Ea probédia permanent'a divisiune a Scythiloru regali in trei triburi deosebite, si co Scythii nu erau numai nomadi, déro si agricultori, stabiliti cu locuintiele.

A dou'a traditiune culésa de la grecii pontici (IV8) consta in urmatórele :

Herakles pascundu boii lui Geryones a nemeritu in tiér'a numita acumu Scythi'a, care mai de multu era pustie. Ací silitu de geru si de ua furtuna mare intra intr'ua pescera, isi asterne pelea de leu, se invelesce si dórme. Desceptandu-se si ne mai

(2) **Herodotu** IV, 120. 64, 46, 105 etc.

(3) Se pare a fi contribuitu la acést'a natur'a chiaru a stepeloru d'in nordulu Asiei si Europei, care determinandu pe toti locuitorii catre viati'a nomada, ocupatiunea uniforma facea sa apara toti ca unu singuru poporu. Cu dreptu observa A. v. Humboldt (Kosmos I, 492) : „Die Aehnlichkeit der Sitten ist, wo die Natur des Landes den Hauptcharakter der Sitten hervorruft, ein sehr unsicherer Beweis der Stammähnlichkeit. Das Leben in der Steppe erzeugt bei Türken, bei Baschkiren (Finnen), bei Kirgisen, bei Torgod und Dsungaren (Mongolen) dieselben gewohnheiten des nomadischen Lebens, denselben gebrauch von filzzelten, die auf wagen fortgeführt und bei den viehheerden aufgeschlagen werden »

(4) **Curtius Ruf.**, VII, 8, 17 face pe Asiaticii Scythi se vorbésca astu feliu lui Alesandru Macedonu : «dona nobis data sunt, ne Scytharum gentem ignores, jugum boum, aratrum, hasta, sagitta et patera.»—**Humboldt,** *Central Asien* I 253, *Kosmos* I 395 crede co asta legenda s'aru fi nascutu d'in amintirea despre caderea vre unui aerolitu.

gasindu si caii trasurei séle furati d'in poruncea divina, se luà in cautarea loru, si colindà tóta tiér'a peno ce ajunse la loculu Hylea.Ací, intr'ua subterana adânca afla ua fiintia estraordinara (Echidn'a) de la capu peno la peptu femeia, éro de ací in josu siérpe, pe care, de si inghetiatu de spaima, o intrebà de a vediutu unde-va caii sei. Ea 'i respunse co suntu la dens'a, anso nu ii va dá πρὶν οἱ μιχθῆναι. Dobendindu Echidn'a trei baeti cu Hercule, ii restituí caii, si 'lu rugà se-i spuna: déco se voru face copiii mari, se-i lase a stapaní acea tiéra, séu sa i tramita la densulu? Elu ii dede atunci unu arcu si unu briu, si câte va cupe de aur, dicendu-i ca se oprésca la sine pe acel'a d'in copii care va putea trage cu arculu si incinge briulu ca elu, éro pe cei l'alti sa-i gonésca d'in tiéra. Skythes, celu mai micu d'in frati, implini conditiunea tatalui, si remase rege in loculu mamei séle; cei-l'alti doi frati Agatirsos si Gelonos fura siliti a se stabilí aiurea (5).—Acésta legenda prin caracterulu seu cu totulu grecescu, si incarcata cu óre-care eruditiune mithologico-geografica (despre insul'a Erytheia la Gadeir'a, locuinti'a lui Geryones) in fondu e aceiasi versiune a lui Targitaus; ambele tindu a aretá originea divina a Scolotiloru, si in ambele se favorisa fratele celu mai micu.

Cea d'a treia legenda nu are in sine nimicu mythicu, si ne aréta numai co Scythii au emigratu d'in Asi'a in Europ'a peste Cimmeri (6), pe cându cea d'anteiu ii face autochtoni, éro a doua ii scobóra d'in Nordu.

§ 3.

Flavius Josephus cunoscutu prin scrierile séle biblice, deduce pe Scythi d'in Magog (Antiq. Jud. 17). Dupo Ezech. c. 38, 39 acesti'a suntu vitezi cavaleri veniti d'in departatulu nordu (38—15, 39—12) armati cu arce si sageti (39—3) cu scopu numai de a jefuí si a pustií (38—12 si 13). Jeremia c. IV—VI nu indica numele acestui poporu jafuitoru alu natiuniloru (praedo gentium IV—7), anso ilu descrie ca venindu d'in tiér'a Boreala, de la capetulu pamentului (VI—22), vitézu (V—16) cu arcu si sageti, iute ca vulturii si vijeliile (IV—29, VI—23, IV—13), batendu-se pe josu si vorbindu ua limba necunoscuta (V—15) (7).

(5) Comp. **Köppen,** *Nordgestade des Pontus,* p. 13.—**Ritter,** *Vorhalle* p. 64; **Ukert,** 266 nr. 13. —Aceiasi legenda se afla, cu pucine modificatiuni, pe ua inscriptiune gréca. **Ukert.** 266 nr. 15. — **Diod. Sic.,** II cunósce acésta legenda, si pe Skythes; anso in loculu celoru duoi frati ai acestuia pune pe Palos si Napas, de unde se tragu Scythii : παλαι si ναπαι (Com. **Plin.,** VI, 19. **Steph. Byz. v.** Ναπις **Solin.** c. 19.—Comp. **Ukert,** 269.— **Cuno** 295 identifica pe παλαι schimbati in *Spalei* cu *Sporii* lui Procop.

(6) Analys'a acestei traditiuni de unu caracteru istoricu o vomu face-o in partea a trei'a a studiului de facia.—Compara despre dens'a **Duncker.** *Gesch. Alterth.* II 329 seq. —**Fréret,** *Mém sur les Cimmér., Acad. d. inscr.,* t. XXXII, in—12, p. 223 (XIX, in—4).—**Adelung,** *Aelteste Gesch. der Deutschen* 1806, p. 18—24,—**Rog. de Belloguet**, *Les Cimmériens* p. 37 sq.

(7) **Belloguet** si alti invetiati nu se indouescu de identitatea Scythiloru cu Magog (*Les Cimmériens,* Paris, p. 24).

dimile in genere ale Scythiloru, tóte acestea potu fi cu totulu obiceiuri mongole, cumu pretinde Niebuhr (p. 362—63), Neumann si altii; ba anco aru putea sa fie asemenarea si mai intinsa, observa Rawlinson, si totusi ea nu probédia originea mongola a Scythiloru, pentru co: 1. identitate de obiceiuri adesea se gasesce la popórele cele mai departate, cari nici ua data n'au fostu in atingere (26); si II-lea, unu poporu fiindu in legatura continua cu unu altulu se nasce cu timpulu unu schimbu reciprocu de obiceiuri intre densii, fora ca acést'a se fie destulu pentru a determiná ua legatura reala ethnica.

III. Argumentulu limbisticu desvoltatu cu tóte amenuntele de Karl Neumann in oper'a sea : «Die Hellenen im Scythenlande»(27), a gasitu si mai pucina aprobare. Prin sfortiarea d'a demonstrà resturile limbei Scythe cu limb'a actuala mongola autorulu a ajunsu la resultatulu de totu ciudatu co intr'ua epoca atâtu de departata, mai nici ua diferintia nu se simte in ele, de si se scie co tocmai limbile nomadiloru suntu supuse la mutabilitate cu multu mai mare de câtu limbile popóreloru asiediate (statornicite) (28).

Câtu de serióse insa suntu ethimologiile lui Neumann a probatu Schiefner (l. c) si Müllenhoff (29), primulu margininduse a dovedí co: resturile d'in limb'a scytha nu suntu proprii a fi supuse la ua filologica cercetare, pe candu Müllenhoff togmai prin acést'a — dupo cumu vomu vedé mai la valle, a sfaramatu in modu decisivu ori-co nazuintia d'a se mai mongolisá Scythii lui Herodotu (28).

Despre preparatiunea Cumisului la Calmuci si Nogai vedi Clarke Travels I 313.—De Hell, p. 274 tr. engl. si Dahl la Neumann, op. cit. I 281.

(26) Vedi „*Ausland*“ 1867 nr. 47 interesante esemple de acést'a. Ua parte d'in ele vedi la Cuno p. 298 nota.—**Osc. Peschel**, *völkerkunde,* Leipzig 1874 p. 22—27, ne procura si mai multe.

(27) Pentru a se apreciá valórea celoru-l'alte argumente aduse de Neumann vomu indicá câte-va esemple : Scythii suntu Finezi, fiindu-co acesti'a peno adi se numescu de Slavi *Tschuzi.* Grecii cari aflara numele *Tschud* prin intermediulu Getiloru, d'in motive euphonice facura d'in *Tschuzi* — *Scythi* (p. 140, 180). Cumu se impaca atunci Neumann cu Herodotu care spune precisu co Σκολοτο era numele propriu, domesticu alu Scythiloru, si co *Scythii* este numai form'a hellenisata a lui *Scoloto?*—Neumann pune mare greutate pe aceea co: Scythii dedera lui Dareius *cinci* sageti; si la Calmuci peno adi ua retributiune séu amenda consta totu in *cinci* sageti.—Aflamu anso si la Rusi totu astu-feliu : 5 capete de vite, 5 cai, 5 copeice, 5 haine cusute si 5 necusute, etc. In mythologi'a indica apoi, Kâmadeva si-a luatu numele de Pantshavâna si Pantshaçara, de la cele cinci sageti ale amorului. Vedi dictionarulu lui Kowalewski, p. 1705 si 1600.—Comp. **A. Schiefner**, *Sprachliche Bedenken gegen d s Mongolenthum der Scythen* (Bulletin de la classe des Sciences historiques, philologiques et Politiques de l'Academie Impériale des Sciences de St. Petersbourg t. XIII, 1856, nr. 13. p. 194—206).

(28) **Max Müller,** *Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache,* trad. C. Böttger, Leipzig 1866. **Schiefner,** l. c. col. 196. — **Peschel,** *Völkerkunde.*

(29) *Ueber die herkunft und sprache der pontischen Skythen und Sarmaten, in Monatsbericht der Kön. Preus. Akademie,* august 1866.

(30) Cuno p. 300 seq. nu reproduce de câtu critic'a lui Schiefner şi Müllenhoff. — Câte-va esemple d'in asta critica suntu destulu de instruitóre. Asia, faptulu raportatu de Her. IV 2, co Scythii orbescu pe sclavii loru, Neumann il atribue unei neintielegeri; unu scythu spuse lui Herodotu cuventulu *tosu,* adica mongol : «smentana»; elu anse crediu c'aude greculu τῶ ὄσσε (p. 282

§ 5.

Schafarik despre Scythi. — Schafarik in maéstr'a sea opera: *Antichitatile slavice* (31), a emisu opiniunea, co Scythii dupo numerulu loru erau poporulu celu mare şi numerosu alu Slaviloru aflatu dejà de vécuri in Europ'a, care se intindea de la secol. V-lea, inainte de Chr., pene la alu V-lea dupo Chr., de la Baltic'a pene la Marea-négra, intre Carpati, Donu şi Volg'a de susu, pene la Nowgorodu, sub numele de Vendi si Serbi; déru co acesti Slavi intre cari se socotiau si Scythii *plugari* si *agricoli* ai lui H., erau stepaniti de unu tribu fórte numerosu, de Scythii anume cei de origine mongolica, cari occupau tierile de la Pontulu-Euxinu, in jurulu Olbiei. (32). — Ce privesce limb'a acestui micu numeru de Scythi «e de miratu, dice elu (p. 283) co prin óre-care cunoscintia a limbeloru Zenda, persana si medica, se póte observá in cuvintele scythe (numele Scythu *Skoloti* si ale tribuloru séle; numele ómeniloru, şi anume alu Regiloru, numele dieiloru, dieitieloru, localitatiloru etc) ua inrudire invederata cu persic'a si medic'a.» Si acestu «minunatu phenomenu» (p. 248-5), «isi afla esplicatiune parte in indelung'a locuintia a Scy-

Neumann). — Αροτῆρες a lui Herodotu suntu mongol. *arat* «ómeni» «poporu»; νομάδες = mongolu: *Nomutschi* séu *numutschi* «arcasi» (Neumann 186); γεωργοὶ suntu Οὗγοι ai lui Strabonu (de si lectur'a Οὗγοι Str. 306 nu e sigura; si Strabo numesce Οὗγοι longa Iazygii Sarmati— cari suntu de origine arica, dupo insusi Neumann) — si ambii se tinu de mongolulu *urga*, lagaru", (— Schiefner col. 196 d'in contr'a observa co urge semnifica numai «cortu», urgege, cortulu Canului séu altoru persóne superióre (Kowalewski p. 590) „pentru co pretutindeni, dice Neumann, unde Mongolii se opriau, séu se oprescu anco, aflamu câte-ua *urga*"). (Câte-va rênduri mai josu insa, flindu co profes. Schott ii amintesce co „uruk" aru semná „tribu" prefera asta etimologie „caci asia numitii *Georgi* séŭ Urgi in faptu alcatuia primulu uruk, prin care putéu caletori Grecii olbieni cu marfuri in tiéra Issedoriloru.") Kolaxais (Κολάξαις), fratele celu mai micu alu lui Targitaosu, celu care rapesce (dupo povestea Scythiloru, Her. IV. 6) cadiutele d'in ceru daruri de auru — nu e altu de catu mongolulu Khulaghukhu seu Khulughukhu «a rapí, a jefuí», Khulaghuktschi seu Khulaghatschi „Hotiulu"; numele fratiloru sei : Arpoxais şi Leipoxais (dupo Neum. Nitoxais) corespundu mongolu. *Urbatschi* „unu omu nehotaritu, nestatornicu"; nitsoktski „unu omu ce se lasa d'unu lucru" (p. 186), si in fine Targitaus — de la mong. tarkhakhu „a se intinde, a plantá" (184) — Totu asemeni etimologii : Εξαμπαῖος = mong. *jeke dsam* (mare drumu); déru fiindu co in unele (stricate) manuscripte se citesce ἀμαξαππαῖος, convine lui Neumann mai bine a deduce acésta d'in : *aimakdsam* „drumulu sacrei adunari"; iaru terminaţiunea — παῖος — fórte comodu, printr'ua simpla eróre a lui Herodotu: „La intrebarea despre numele locului ce insuşi H visitase, primí el de la socii sei de drumu Syti respunsulu : *aimac dsam bui* „suntu drumurile cele sacre', etc, etc.; In acestu chipu continua Neumann in tóta oper'a sea, d'in care citaramu câte va esemple numai. — Este curiosu numai cumu asemeni limbistice scamotagiuri „(linguistische Taschenspielereien)" precumu indreptatitu le numesce Schiefner, a pututu trece in unele ediţiuni ale lui Herodotu, cumu de es: a lui Stein.

(31) *Slov. Staroz*, 2 vol. — traducti'a germana, in care s'a strecuratu mai multe erori, *Slawische Alterthümer*, de Mosig von Aehrenfeld, Leipzig 1843, 2 volume.

(32) Idem, tr. germ. I, 181, 271.

«thiloru in interiorulu Asiei, parte in vecinetatea Mediloru si Persiloru; in zabav'a «Scythiloru prin Medi'a pe timpu de 28 ani, in fine in vecinetatea cu Sarmatii, unu «poporu medicu, cu care ei statura atâtea secule in relatiune, si si amestecara mo«ravurile si limb'a.»

Theori'a lui Schafarik presenta pentru noi mai multe imposibilitati:

1-iu Este greu a admite co Slavii, unu poporu ce numerá milióne, se fi fostu subjugatu de ua mana de Mongoli; se tréca apoi sub stepanirea Sarmatiloru, Gotiloru, Huniloru, fora sa se scie in timpu de 13 séu 11 secole (de la Hesiodu pene la Iordanis) nici macaru despre esistenti'a loru, ca cumu aru fi remasu atâtea milióne ua putere latenta in miscarile uriasie ale celoru alte popóre. (31).

2-lea. Schafarik nu 'ntemeiadia hypothesele séle pe nici-unu scriitoru anticu grecu séu romanu, ci talmacindu și restalmacindu câte-va notitie, invocandu autoritatea Chronicarului Nestoru d'in alu XII secolu, contr'a autoritatii lui Herodotu d'in alu V-lea secolu inainte de Chr., despre raporturi ethnice anterióre chiaru acestui'a (34); si

3-lea. A sustine pe de ua parte mongolismulu Scythiloru, intemeiatu pe ua pretinsa assemenare a phisicului intre ambele popóre, și a recunósce pe de alt'a: co totu ce ne remane d'in limb'a scytha «aru trebuí se puna inrudirea acestei limbi cu medo-persic'a afara de ori-ce induoiala» (p. 284), si in acelasi timpu a esplicá acestu minunatu phenomenu prin imprumutulu facutu de Scythi de la Medo-persi, este —pare-ni-se, ua consecintia ce are in sine si contradictiunea sea; caci déca totu ce scimu d'in limb'a scytha este 'mprumutatu de la Medo-persi, d'in ceea-ce nu scimu urmédia sa fi fostu limb'a scytha ua limba mongola? — Si totusi Schafarik facuse unu pasu insemnatu in recunóscerea adeverului, constatàndu originea indo-europee a cuvinteloru scythe. (35)

Scythii suntu Indo-Europei. — Donaldson (36) si I. Grimm (37) au aretatu anco de multu prin analys'a cuvinteloru scythice ajunse pene la noi, co: Scythii lui Herodotu suntu unu poporu indo-europeu. Cu acést'a insa cestiunea ethnografica nu e de câtu in generalitatea sea determinata, coci mai remane partea cea-i-l'alta a ei: careia anume din grupele marei familii apartinu Scythii?

Opiniunile suntu diversu impartite:

(33) Theori'a lui Schafarik este mai pe largu combatuta de **G. v. Wietersheim,** *Zur vorgeschichte Deutscher Nation,* Leipzig 1852, *Excurs A:* Über *Schaffarik's meinung: dass Slaven die ersten Bewohner des Landes zwischen den Karpathen und dem Adriatischen Meere gewesen seien*".

(34) Wietersheim, l. c. — Cf. Cuno 304.

(35) Ua opiniune nu mai puçinu hasardata este a lui **B. Kortüm,** *Griech. Geschichte* I, p. 301 seq., care vede: in Scythii Nomadi pe: Mongoli; in Scythii agricoli, pe Slavi, Sarmati si altii; in Budini si Geti pe Germani, iar in Kimmeri — unu tribu d'in famili'a kimrico-iberica. — **Kurd de Schloezer,** *Les premiers habitants dela Russie, Paris* 1846 tine ca si Schafarik de Slavi pe Σκύθαι γεωργοί ει ἀροτῆρες.

(36) *Varonianus,* p. 30—40.

(37) Geschichte der Deutsche Sprache, Leipzig 1848.

Pe candu Halling (38), Pinkerton (39) si Grimm ii considera de Germani, Schleicher și altii, de stremosii Slaviloru, Lituaniloru si Germaniloru, intr'ua epoca candu acesti'a anco neseparati constituiá un'a si aceiasi familie; Lindner (40) Cuno (41) etc. (42.) de chiaru Slavii de adi, — Zeuss(44) si Müllenhoff(44) le dau ua origine eranica, iara Rawlinson (45) hesita a se pronunciá.

Argumentele lui Zeuss suntu: a) Famili'a medo-persica erá in antichitate pe langa cea indica si semitica cea mai respandita in Asi'a, si unu numeru insemnatu d'in popórele séle erau date vietiei nomadice; b) Religiunea scythica este identica cu cea medo-persica; c) Lamurite marturii confirma originea medo-persa a acestoru popóre nomade; d) Numeróse comparatiuni alle numiloru scythice si perso-medice ducu la acelasi resultatu.

Lui Müllenhoff se cuvine meritulu d'a fi completatu demonstratiunea lui Zeuss, esaminandu in modu sciintificu tote cuvintele pastrate d'in limb'a Scythiloru, si prin acést'a, deslegandu pentru totu-d'aun'a cestiunea despre positiunea ethnografica a Scythiloru si Sarmatiloru. In desu citat'a disertatiune a sea probedia mai anteiu (pag. 551 — 2) co Sauromatii pe cari Hippocrates (de aere § 89) ii numesce unu poporu scythu suntu de origina medica(46), rediemandu-si parerea nu numai pe asemenarea costumeloru (not'a 1 p. 552), déro si pe comparatiunea numeloru sarmatice si alane cu eranic'a, d'in care resulta in modu neindoiosu inrudirea ambeloru popore. Apoi (p. 553) dupo ce stabilesce co Scythii si Sarmatii vorbiau aceiasi limba, inse in dialecte diferite, trece la analis'a cuvinteloru scythice, care-i da dreptu resultatu co: acestea nu se potu esplicá mai lesne si mai completu prin alte limbi afora de cea vechia persica si de zenda; co prin urmare Scythii si Sauromatii au fostu unu poporu *eranicu*, si parerea cum co Slavii s'aru trage dintr'ensii este cu totulu nefundata.

§ 7.

Cuno asupr'a Scythiloru. — Theori'a despre identitatea Scythiloru pontici cu famili'a letto-slavica fu mai de curendu sustinuta cu multa cheltuiala de eruditiune

(38) *Geschichte der Skythen,* Berlinu 1833.

(39) Dissert. on the origin and progress of the Scythians or. Goths. Lond. 1787 in 8.

(40) F. L. Lindner Skythen des Herodot, Stuttgart 1841.

(41) Op. cit.

(42) **Iordan.** *Origg. Slav.* T. 1—2. Fol. Windob. 1745. — **Gatherer**, *an Prussorum, Lituanorum cet. pop. Lettic. orig. a Sarmatis liceat repetere?* in *Comm. Soc. Scient. Gotting.* t. XII, p. 161—272; t. XIII, p. 79—137 — **Fréret** *Oeuvres*, ed. 12, t. V, p. 57 etc. — P. G. **Eichhoff** *Histoire de la langue et de la littérature des Slaves, considérées dans leur origine Indienneleurs anciens monuments et leur état present.* — **Steph. v. Horwat**, *Urgeschichte der Slaven.*— Pesth 1844. — L. **Georgii**, *das Europäische Russland in seinen ältesten Zuständen.,* Stuttgart 1845.

(43) *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme,* München 1837.

(44) Op. cit.

(45) *History of Herodotus, III*, p. 199.

(46) **Plinius,** N. H. 6, 19.

de cotre Cuno in oper'a sea : Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde, (erster Theil), *Die Skythen* (Berlin 1871)(47). Elu pléca de la intrebarea : «Ce au devenitu imensulu poporu alu Scythiloru, déco acesti'a nu erau Slavi? si unde locuiau Slavii in vechime, déco nu erau ei Scythii, candu mai alesu despre emigratiunea loru in tierile ce ocupa de la alu VI lea secolu d. Chr., sub numele de Slavi nu aflamu nici ua urma?» (p. IX). Elu mentionedia apoi co : intinderea Scythiei devine d'in ce in ce mai mare in scriitorii posteriori lui Herodotu. Si «acesta impregiurare insesi serva in acelasi timpu de confirmatiune a probei apagogice trase d'in Herodotu : cum putea poporulu Scythu sa se intenda asia dicundu in infinitu, déco nu era consolidata idee'a despre marimea-i imensa? Si cum se putea nasce asta idee, si cum putea sa se consolidedie fora realitate?»(48)

Cu asemenea dogmatice propositiuni stabilite *à priori*, Cuno tote le esecuta; talmacesce si restalmacesce marturiile pentru a operá cu ele séu fora ele. Pe Indo-Scythi ii tine de Parti (p. 205), si pe acesti'a de cei mai rubediti cu Slavii, pentru co numele Arsakidului Vonones amintesce pe vechiulu slavicu *wojna* «resboiu» wojnŭ «resboinicu»; numele parthicu Vardanes=slav. Bratanŭ (de la Brat «frate») séu= Vladoni (de la vladati «imperare»; Pacorus, de la sl. pakŭ «validus» cu sufix *orus*, etc. (p. 200). Numile reginei Amazoneloru Orithyia si a lui Orikos fiiulu regelui Skythu Ariapeithes, le deduce de la slav. Oriti «arme», kroat. orias «uriasiu» (p.287). — Cum predemonstredia elu slavicitatea numeloru topografice la nordu de Pontu se vede d'in urmatorele, p. 230 : Prin Rhipe séu Ripäi desemnedia scriitorii vechi patru systeme de munti; fiindu-co etymologi'a finica convine numai la doue, cata se preferimu etymologi'a slavica de la radecin'a *rip*.!... Kimmerii suntu pentru Cuno fora discusiune Scythi, deci Slavi (p. 259), de si tote fontanele deosibescu destulu ambele popore. — «Co Scythii pontici nu erau nici de cum Persi, dice Cuno, este tacerea scriitoriloru vechi ua proba negativa de mare greutate.» (p. 320) : — Déro ore asta tacere a scriitoriloru n'aru fi cu mai multu dreptu ua puternica dovada pentru neslavicitatea Scythiloru? —— Esplicatiunea resturiloru d'in limba scytha prin slavic'a moderna e numai aparenta. Mai anteiu in timpulu lui Herodotu si alu lui Dareius

(47) Despre valorea hypotheseloru emise in asta opera, vedi recensiunea lui **Gutschmid,** in *Literarischen Centralblatte* 1871 p. 1025 sq.

(48) p. IX. Cf. pp. 90. 249. 311, 313 in care repeta d'in punctu in punctu aceleasi intrebári. — Cu tote astea: I, apagogic'a dovéda despre slavicitatea Scythiloru nu esista pentru co: Scythii puteau pré bine sa se stinga, cumu s'a si stinsu, respandindu-se in regiunile departate si necunoscute d'in nordulu Asiei si Europei, séu contopindu-se in parte cu poporulu Getu; II-lea, intinderea numelui „Scythia“ la scriitorii posteriori lui Herodotu, nu corespunde realitatii, astu nume devenindu colectivu pentru tote poporele nomade ale nordului si resaritului, cum lamuritu spune Plin. hist. nat. IV 25 : „Scytharum nomen usquequaque transiit in Sarmatas atque Germanos; nec aliis prisca illa duravit appellatio, quam qui extremi gentium harum, ignoti prope caeteris mortalibus degunt“; III-lea Opiniunea altmintrelea drépta, co : Slavii nu suntu veniti in locuintiele de adi tocmai in timpulu istoricu, caci in acestu casu amu aflá ore-cari notitie despre unu atare evenimentu, — nu implica necesaru identitatea Slaviloru cu a Scythiloru,cum crede Cuno, caci se pare a fi siguru, dupo cum Müllenhoff a si probatu : co pôporele ce Herodotu deosibesce de Scythi : Neurii, Androphagii si Melanchlänii, erau stremosii Slaviloru.

limbele slavice nu se vorbia cá acumu; alu douilea, analys'a cuvinteloru scythe probédia intre alte legi ale sunetelorn — trecerea originarului *s* in *h* (asia in numele scythicu alu orasiului Theodosi'a: 'Αρδάβδα, ce e glossatu prin ἑπτάθεος, se recunosce άβδα=zend. apers. hapta, siepte), — cum este in eranic'a si gréc'a, pe candu limbele slavice nu cunoscu asemenea transformatiune(49).

Pucin'a valore inse a etymologiiloru lui Cuno reese mai bine punendu le in comparatiune cu ale lui Müllenhoff.

CAPITOLULU III.

Probe philologice

GLOSSARU SCYTHICU

Cercetarile asupr'a limbeloru vechi ale caroru resturi ne suntu pastrate de scriitorii streini: greci séu romani, ne presinta de la prim'a data seriose greutati; caci resturile acestea nu suntu transmise in alfabetulu nationalu, ci prin transcriptiunea gréca séu romana, care nu putea totu-d'auna se reproduca fidelu si precisu tote sunetele limbei, ci le modelá dupe legile loru euphonice. Celebrulu nume Karthu-Hadath, de es. devine la Greci *Karchêdon*, iaro la Romani *Carthago*. Mai alesu Grecii erau obicinuiti a schimbá sau mutilá cuvintele streine, cum deja Strabo(1), si multu timpu dupo elu Lydus(2) cu dreptu le-a imputatu(3).

Acést'a privesce neaperatu si cuvintele scythe de cari avemu sa ne ocupamu. La ele se mai adaoga si impregiurarea co multe suntu nume proprii d'in periodele vechi ale limbei, ceea-ce aduce greutate a se esplicá prin limbele moderne; la multe iarasi sensulu originariu necunoscandu-se, ethymologi'a adesea balantiadia.— De mare importantia suntu neaperatu cele transmise cu semnificatiunea loru; anse si atunci cestiunea totu remane, déco cuventulu, déco insemnarea lui astu-feliu cumu se da este séu nu corecta. Mai departe, *Scythu*, *Scythicu* n'a avutu totu-d'aun'a ua insemnare propria, determinata, si e intrebarea: ce intielege de es., Hesykios candu dice: *scythicu?*, si ce siguarantia potu avé numele date de scythice de cotre scriitori cá Appianu, de esemplu?

D'in acést'a resulta lamuritu: co unu atare glossaru numai d'in punctulu de vedere istoricu se pote face, si luandu de basa studiulu methodicu si systematicu alu lui Müllenhoff—cu ale carui ethymologii rare ori vomu avea a fí in desacordu,—dividemu materialulu in doue: 1-iu, Cuvinte transmise cu semnificatiunea loru; si 2-a, cuvinte a caroru semnificatiune nu se da de anticitate (scriitori, inscriptiuni, monede).

(49) **Fick,** *Die ehemalige Spracheinheit der Indo-germanen Europas*, Göttingen 1873, p. 407. — **Spiegel,** *Die Scythen im Alterthum*, in *Ausland,* 1871, p. 725.

(1) **Strabo,** p. 667 ed. Didot.

(2) Lyd. de Magistr., III, 32.

(3) Invetiatii moderni, ca **Ch. Lenormand** Hist. Ancienne, III, 1,3; **Bellognet,** *glossaire Gaulois,* 65, **Diez,** *Gr. der R. Spr.* I, 79 seq. — **Hase** etc. a doveditu mai multe asemeni metamorfose in scrierile celoru vechi.

1. *Cuvinte transmise cu semnificatiunea loru.*

Herodotu

1. Ἐνάρεες adico οἱ ἀνδρόγυνοι (IV 67 comp. I 105), dupo Herodotu, care da traducerea lucrului; ἀνανδριέες, dupo Hippokrates «nebarbatescu» care da pe aceea a vorbei, —corespunde zend. e-nairya (comp. zend. e-vîta=a-vîta), aric. a-narya «nebarbatescu» compusu d'in negativu a —si nar, barbatu. (Comp. Zeuss 294, Müllenhoff 553, Schafarik I 283. — Fick 406).

2. Ἐξαμπαῖος, adico ἱραὶ ὁδοί «cài sacre», fontana si ua regiune. Traducerea lui H. e corecta. Ἐξαμ—anse ofera greutate. Zeuss (295) cugeta la zendiculu *asha*, *ashavan*, sanctu, si *pate* poteca, drumu; séu pers. Mahpai «circumscriptiune sancta». Müllenhoff, care respinge asta ethymologie, crede co E este unu privativu *a*, si in cuventu sta ideea de «neviolatu, neviolabilu», cá in germanulu «heilig»; ero παι e path, apers. pathi, poteca. Elu nu esplica anse pe enigmaticulu μ ce-lu aflamu si in alte asemeni compositis Ἀρτίμπασα (Ἀργίμπασα), Ἀργιμπαῖοι, olb. Τούμβαγος? tanait. Ἰραμβοῦστος (comp. med. pers. Ἀρτεμβάρης Herod. I, 114 sq. 9. 122. — Aeschyl. Pers.). — Rawlinson (On the Ethnogra hy of the European Scyths), reduce εχαν séu hexan la Skr. accha, grec. ἅγια si lat. sacra (de siguru nefundatu). Dupo Cuno : form'a cuventului aru fi : Svampaios, d'in asl. svetŭ «ιἑρός si asl. pati, ὁδός», pe care Herod. l'aru fi transformatu in Ἐξαμπαῖος.— Ethymologi'a lui Müllenhoff e fora indouiala de preferitu.

3. Ἀριμασποί, unu poporu, adico μουνόφθαλμοί (IV 27) : οὐνομάζομεν αὐτοὺς Σκυθιστὶ Ἀριμασπούς. ἄριμα γὰρ ἓν καλέουσι Σκύθαι, σποῦ δὲ τὸν ὀφθαλμόν (comp. 3, 116). Traducerea lui Herodotu nu e corecta, caci ἄριμα nu insemna in nici ua limba «unulu» numeralu; sk. âdima primus fiindu ua formatiune tardia. Dupo Müllenhoff Ἀριμ-ασποι=zend airyaman, familiariu, supusu, si acpa, açp calu «avendu cai supusi, blandi» (p. 555). Rawlinson aduce gresitu pe ἀριμ — (dupe elu in locu de Ϝάριμα), cu skr. prathamâ, zend. frathëma, grec. πρῶτος; éro *spu* cu lat. *spic* séu *spec*—radecin'a cuventului specio, specto, speculor, aspicio. Cuno (326) fora sa observe co skr. âdima e ua formatiune tardie, deduce d'in elu pe *arima*, si-lu pune in strinsa rudenie cu slaviculu «jedin» «unulu» !

4. Οἰόρπατα, denominatiune scythica a Amazóneloru, adico ἀνδροκτόνου οἰὸρ γὰρ καλέουσι τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ πατὰ κτείνειν (IV, 110). — Traductiunea lui Herodotu pare a fí si ací necorecta; coci acelasiu cuventu si aceiasi forma nu potu fi de ua data unu substantivu, unu femeninu séu commune in nomin. plur., si de alta data unu verbu in infinitivu. Este de admisu co Herodotu a pusu οἰορ—in locu de οἰρό —, si οἰορο. este cu siguarantia=zd. skr. vîra barbatu, erou (Zeuss 295, Schafarik I 288, Müllenhoff. 555; Kuno 316, Rawlinson l. c.) éro—πατά=nominativu pluralu d'in *pati* zd. paiti domnu, in locu de patayô, pataya (vedi Justi, Handbuch der Zendsprache, Leipzig 1864 p. 389); asia co : οἰροπατα aru semná, «stapanitórele barbatiloru». Rawlinson, Zeuss si d. Hasdeu (Istoria Critica ed. 2 p. 184) se tinu de traductiunea lui Herod.

deducu πατά=skr. vadha, a bate, a omorî a sfaramá. — Cuno de si nu gasesce οιὄρ —in limb'a slavica, cí numai a dou'a parte a cuventului: πατά in litvanulu patis «dominus», esplica cuventulu, de origine slavica, fiindu-co «scimu, dice elu, co famili'a slavo-lettica se aflá de timpuri negandite in campiile Europei orientali».—Ethymologi'a lui Müllenhoff nu ne impaca in co privesce pe πατρ, care nu póte veni in compositiune cu οἰρό, coci in acestu casu aru trebui sa fia : οἰροπατνί, adico tocmai contrariulu : «femeile stapanite de barbati».

Hippocrates

5. 'Ενάρεες, adico, καλεῦνται τε οἱ τοιοῦτοι ἀνανδριεές (de aëre § 22). Acésta esplicare e mai propria de câtu ἀνδρόγινοι ai lui Herodotu; cuventulu este ua formatiune adjectivale d'in zd. skr. nar, nara, homo cu privativulu *a*. Comp. nr. 1.

Plinius

6. **Temarunda :** «Maeotim Scythæ *Temarundam* vocant, quo significant matrem maris» (VI 20). [Comp. cu Herod. IV 86, μήτηρ τοῦ Πόντου (IV 51, μήτηρ 'Υπάνιος) si Dionysios Perierget v. 163—167] Zeuss (296) intemeiatu pe lectur'a incorecta *Temerinda* deduce cuventulu d'in maghiar. tenger, mare, séu turcesculu dengis, si *inda* d'in magh. anya, turc. anja, inja.—Bötticher (Arika p. 57)=skr. tâmara, aqua, ceia ce e de respinsu, coci lipsescu probele.—E de presupusu co—unda va fi fostu ua data in skr. Comp. Müllenhoff 556 Temarunda=mater Unda. Cuno (246) crede a fi= slav. «tĭma» numerus infinitus si litav. «undŭ» apa «immensa apa» séu «apa négra»

II. Cuvinte a caroru insemnare nu s'a transmisu de anticitate.

Herodotu

7. Ταβιτί, dieiti'a vetrei si a focului (Vest'a) IV 59. Dupo Zeuss (286) si Müllenhoff este ua formatiune femenina cu tenuis immuiata communa tuturoru limbeloru arice, de la *tap* a arde, a luminá. (Comp. Bopp. Vergl. Gramm. § 841 seq.—Justi p. 132, —Cuno 198; Rawlinson).—Credemu anso co Ταβ nu póte sa stea in nici unu raportu cu *tap*, coci numai in dialectele eranice mai nuoi ne intempina tab pe longa *tap* (Fick p. 406.)

8. 'Απια=Γῆ (IV 59), numele dieitiei pamentului, Tellus; se compara mai anteiu cu lat. Op—s; radecin'a anse *ap*—cu sensulu corespundietoru se afla desvoltata indestulu si in aric'a. (Müllenhoff 573; Zeuss 285, 762.—Rawlinson.—Fick).

9. 'Αρτίμπασα ('Αργίμπασα, 'Αρεππασα IV 59), numele dieitiei Aphrodit'a.—πάσα póte fí séu d'in zd. çpac (paiti paçti) skr. paç, a se informá, a privi; séu d'in zd. paithya dominatiune, protectiune (M=hoff 571) αρτίμ—remane anse obscuru. Rawlinson cugeta la grec. 'Αρτεμις. — Cuno(345—6) αρτι=asl. *ratĭ*—πασα=litv. pati stepena, «stepena a Resbelului».

10. Οἰτόσυρος, Scythiculu Apollo (IV59); —συρος=zd. çûra tare, majestuosu (M-hoff

571, Zeuss 289. Rawlinson; συρος=skr. sûrya «sóre« οἰτο=séu lat. vita si grec. αἶσα séu mai siguru αἶθος, αἴθων, vitrum, alb, germ. weiss, engl. white.

11. Παπαῖος; olb. Παπίας Παππίας, meot. bosp. Πάππος Παπᾶς Παπίας Πάβας, tanait Βάβος nr. LXXI, sarmat. Babai ap. Jordanes c. 54, 55, este n. pers. bâba, bab, aper. Bab, Babai, numele vechiu persanu alu *Dieului celui mare* si omnipotentu (Richardson ap. Zeuss 287; M-hoff 557; Rawlinson). (4).

12. Θαμιμασάδας, Scythiculu Poseidon (IV 59;—μασάδας, μασάδης semnédia in zd. «puternicu, cu marire, cu putere indiestratu» si θαμί=zd. zem. npr. zamî skr. gâm, pamentulu (M-hoff 567).

13. Ὀκτομασάδης, principe Scythu, d'in timpulu lui Herodotu. IV 80;—μασάδις aceiasi insemnare ca sus (nr. 12).—ὀκτα, dupo M-hoff (567)=zd. ukhta, ukhdha, de la vac a vorbi (comp. zd. aokhtânâ—man; aokhta=(vak—) ukhta (unulu alu carui nume este laudatu).—Ne pare anse co ukhta nu póte stá in legatura cu μασάδης, éro apropierea cu aockta nu e nemerita; remane déro οκτα obscuru.

14. Ἀρια-πείθης principe si rege Scythu (IV 76, 78).

15. Σπαργα-πείθης rege alu Agathirsiloru (IV 76) si principe Scythu.

16. Σπαργα-πίσης principe alu Massagetiloru (I 213).

Ἀρια=zend airya=apers. ariya Arii, ce se afla in mai multe : Ἀριοβαρζάνης, Ἀριομάρδης (Herod.) Ἀριάσπη (Ptol.); si πείθης=zend. paêça forma, figura, prin intercesiunea vechia persana a aricului ç prin *th*.

17. Ἀρίαντάς, rege Scythu d'in timpu necunoscutu (IV 81) si

18. Ἀριαράθης, ambele-si nume persice, d'in ἀρια si *ratha* trasuri de resboiu; zd. airyavanţ.

19. Ἀριο-φάρνης=apers. ariyafrâna.

20. Ὄρικος, fiulu Opoiei si alu lui Ariapeithes (IV 78)=Varica, zd. vairika, séu de la vairi, cuirasa, *var* a aperá, a protege, a accoperí; séu de la vairya, vrednicu de doritu, war a dorí, a optá.

21. Κολάξαϊς.

22. Λιπό—séu Νιτόξαϊς.

23. Ἀρπόξαϊς.

24. Σκολότοι (IV. I).

—ξαϊ—ς=zend khshaja, skr. kshaja, puternicu, stapenitoru. Esplicatiunea lui Ebel in *Kuhn* Zeitschrift. 6,400 co numele λιπόξαϊς aru semnà «rege unsu» nu e de admisu, cá si semnificatiunea lui Κολάξαϊς, pentru co *kula* familie nu e unu cuventu vechiu, vedicu; si Κολα—d'in Κολάξαϊς este siguru c'a perdutu pe Σ de la inceputu, care se pastrédia in Σκολότοι, numiti astu-feliu de la Κολάξαϊς (vedi Herod. IV 6). Cuno presenta nisce ethymologii pucinu serióse. Κολαξαϊς=vechiu slav *kaliti* «refrigerare, temperare, a raci in apa feru rositu in focu», a calí; Lipoxais=lĕpŭ «pulcher»

(4) Ua inscriptiune longa Doganlù in Asi'a-Mica e dedicata lui Papias Mantuitorulu ΠΑΠΙΑΔΙ, ΣΩΤΗΡΙ, ap. Leake (Asia minor I p. 20.—Totu aci inscriptiunea phrigica cu numele Baba (I 547). —Cf. Boeck, Inst. Ant. C. II § 6, p. 13.—Arian (ap. Eustat. ad. H. v. 429) dice co Jupiter era adoratu in Bythini'a sub numele de „Papas".

frumosu «séu mai bine litv. lépiu» a porunci (p. 325); Arpoxais=asl. Kotera séu Kotora lupta, pentru co d'in Arpoxais se tragu Katiaroi, pe cari Pliniu (IV 50) ii numesce Cotieri (p. 325); éro Σκολότοι=aslav. skala «pétra, stinca».

25. Παραλάται (IV 61) cei mai superiori d'in Scythii regali=séu zd. paradhâta (pehl. péshdât) «cei mai supremi» (Justi 185) séu=zd. ratu domnu, a avé domni'a (M-hoff 562).

26. Σαύλιοι, principe Scythu IV 76=radecin. zd. shu, apers. siyu=a merge, a face sa mérga.

27. 'Ανάχαρσις (IV 76). Dupo Rawlinson si Leo Meyer (la Kuhn 5.162)=skranagha nevinovatu (comp. zd. agha riu) si rshi intieleptu.

28. Τάξακις (IV, 120) zd. takhsh, a face sa fuga, cursieru.

29. Τόξαρις=zd. thwakhsh, skr. tvaksh, a face, a procurá, a fi zelosu=adjectivu thwaksha, np. tukshâ, iute, zelosu.

30. 'Οποίη (IV 78) numele unei regine Scythe=zd. vap a tiese, de si s'aru asteptá, vâpaya=tiessetóre (Mh. 564).

31. Σκύλης (Σκυλάδης bosp).

32. Σκύθης=Çkudra d'in inscriptiunea de la Nakhs—i—Rusten.

33. Σκόπασις (IV 120) associatu la regatu de Idanthyrsos. Dupo Cuno=vechiu slav skapŭ «parcus» nsl. skop, de unde verbulu skaponati «tenacem esse.»

34 Ταργίταος stremosiulu Scythiloru IV 5, unu compositum cu totulu eranicu de la 'Αρια.

35. Ὕπάκυρις } riuri scythe.
36. Ὕπανις }

Ὕ=este in locu de vi='Υστάσπης=apers. Vistâçpa, 'Υδάρνης=apers. Vidarna etc. Dupo Cuno (237)=lituan. ùp e riu, Rawlinson pune Ὕπαν in legatura cu celt. apan engl. avon, éro—ης ilu tine de obscuru.

37. Τιάραντος, riu in Scythi'a, la Ptolemeu cu falsa grecisare 'Ιερασός, la Ammianus: Gerasus, la Const. Porphyrog. Σέρετος.—Dupo Rawlinson Ter+ antus; radical'a ter aceiasi cà in Tyr-as, Dnis-tr, Ter-ias, Ter-mus, Trebia (=Ter-ab-ia) Truentus (=Tiarantus, engl. Trent); éro sufix-antus ilu compara cu-ander d'in Scam-ander, Mae-ander, si cu entus séu ento d'in Tru-entus, Casu-entus, Tr-ento. Dupo Cuno (234—5) =Tiarna, Cerna; éro Pictet: skr. taranta. torinte de plóia, oceanu; Müllenhoff: zd, jar, skr. gár a murmurá séu car a merge, zd. carant mergêndu.

38. Τάναις adi Donu,=radecina tan a se 'ntinde.—La Cuno=lituanulu: twanas «valu».

39. Βορυσθένης=zd. vouru - çtâna «avendu ua positiune larga». Cuno ilu identifica cu Beresa, numele mai multoru riuri si locuri in Russi'a; éro Rawlinson ii da ua forma primitiva Poros-danas, aceiasi cu Porata.

40. Τύρας=*tu* a fi tare, puternicu (Mh. 574).—Cuno regasesce pe Τύρ—in Danastrus séu Dana-ster, numele mai nou alu Tyrei.

41. Πόρατα (IV 48,) gr. Πυρετός, adi Prutu=par, a umple, de unde paurva, insemnatu, proeminentu, bogatu. La Cuno 234—asl. plu «fluere» plutije «fluxus» si se com-

para cu Porotwa, Poritos riuri in Russi'a.—Rawlinson, si d. Hasdeu ilu deducu de la skr. pâr, zend. pĕrĕ, in intielesu de trecatóre. (Comp. celt. frut, riu. Zeuss, Grammatica Celtica, Berolini 1868, t I, p. 80.—Glück, Die bei Caesar vorkommenden Keltischen Namen, München 1857 in—8 p. 3).

42. Παντικάπις, riu in Scythi'a. — Comp. παντίμαθοι, πανδιαλαῖοι la Her. III 92, I. 125.

43. Σαυρομάται=zd. caora—spada, caora, clangóre, cûra lance, sulitia;—μάται este obscuru si dubiosu. La Cuno=asl. svariti «pugnare».

44. Τράσπιες, unu tribu scythicu=try-açp-ya, «cei cari umblu cu caruti'a cu trei cai», cumu se obicinuesce asta-di in Rusi'a.

La acestea se mai adaoga anco 16 nume transmise prin Herodotu, cari séu suntu streine de limb'a scytha, séu d'in caus'a formei loru prea multu grecisata nu se mai potu cunósce. Acestea suntu :

45. Ἀγάθυρσοι.
46. Ἀλαζῶνες.
47. Αὐχάται.
48. Βουδῖνοι.
49. Γελωνοί.
50. Γέῤῥος—ῥόι.
51. Γνοῦρος
52. Θυσσαγέται.
53. Ἰδάνθυρσος.
54. Ἴυρκαι.
55. Καλλιπίδαι.
56. Κατιάροι.
57. Λύκος.
58. Νευροί.
59. Σύργις séu Ὕργις.
60. Τίμνης séu Τόμνης.

Plinius

Notiti'a d'in Pliniu VI 20 : „Tanain ipsum Scythae *Silin* vocant"; si mai la vale : «includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silin vocant» nu intra in acestu glossaru; de óre-ce 1-iu Pliniu confunda riulu de la hotarulu Europei cu Iaxartes Tanais; si II-lea notiti'a se refera la Scythii asiatici séu Sakii, nu la cei Pontici.

61. **Graucasus** (H. N. VI, 17) : Scythæ Caucasum montem, Graucasum i. e, nive candidum (appellavere) „albu de zapada". Dupo Rawlinson aru fi adeveratulu originalu alu cuventului Caucasu, si 'lu compara cu grec. κρυ—in κρύος, κρύσταλλος, κρυμός, de unde póte latin. cruor etc. Elu presupune co : *grau* in limb'a scytha va fi insemnatu «zapada» si *casus* «albu». Acestea suntu hypothese fora nici unu temeiu.

62. **Satrium** (XXXVII, 2) séu Sacrium (Schafarik Slav. Alterthümer si J. Grimm,

propunu asta lectura) „kihlibaru"; se pune in legatura cu leticul sihters séu dsinters; comp. Rawlinson.

Pseudo-Lucianicul dialogu Toxaris

Astu dialogu fiindu ua opera falsa posterióra, care tine pe Scythi si pe Sauromati totu ca vecini, separati prin Tanais, si pomenesce si de Alani, e lipsitu de ori-ce autoritate. Totusi ne da urmatórele (Toxar. 44, 57, 61) :

63. Ἀρσακόμας.

64. Μακέντης.

65. Σισίννης si

66. Γυνδάνης.

Acestea se potu compará cu numile persice d'in Herod. si Xenophonte.

67. Ἀρσαμένης=arsha (skr.) manas, grec. μένος; latin. mens «minte de respectatu» (vedi On the derivation and meaning of the proper names of the Medes and Persians in III vol. Rawlinson op. cit., p. 540) se póte compará cu Ἀβροκόμας, Σισιμάκης Γύνδης, si Σισάμνης séu Sisenes,=zend çuc «lucere».

Plutarchus

Si glosele acestui'a de fluminibus nu suntu in genere de luatu in consideratiune. Vomu citá patru numai :

68. **Brixaba** (Plutarch. II, 1158) «fruntea berbecului»; dupo Rawlins. aru fi cuventulu compusu d'in brix «berbece» lat. berbex séu vervex, si aba skr. kepala, germ. haupt, capu; cu perderea guturalei.

69. **Phryxa** (ibid.) «celu ce urasce reulu»;—Xa, a urî; si *phry* séu phru=rêu.

70. **Araxa** (II 1162) «uritoru de domnisióre»; Xa=a urî; ara=domnisióra, ua vergura. Comp. grec. Ἄρτεμις, etrusc. Ari-timis (Rawlins.).

71. **Halinda** (II 1158) «unu felu de vérdia»=lat. caulis (engl. cauli); pe—inda compar'o cu Temer-inda (Rawl).

Periplulu Pontului

Compilatorulu anonnymu care pe la inceputulu secolului alu V-lea dupo Christu a descrisu d'in diferite isvóre periplulu Pontului, dice la § 51 co :

72. Ἀρδάβδα, τουτέστιν ἑπτάθεος se numia in timpulu seu in dialectulu alanicu séu tauricu. ἄβδα anso=zend. hapta, gr. ἕπτα skr. saptán lat. septem, germ. sieben, siépte éro ἀρδ=zd. eredhwa inaltu, ridicatu, apers. arda, lat. arduus, akelt. arduas—os. Numai compositiunea o afla Müllenhoff strania. (p. 564).

Lexicografulu Hesychios

Lexicografulu Hesychios ne da 25 cuvinte scythice, pentru a caroru esplicare ne intempina doue greutati; I-iu, nu scimu ce intiellege Hesychios prin *scythicu*, mai alesu

cându gasimu intre acele cuvinte, unele cu tóta siguranti'a armene; cumu de es. ἄγλυ cu insemnare κύκνος care e arménulu angl. (Cuno 339); si II-lea, mutilatiunea séu schimbarea cu totulu a cuvinteloru transmise; cumu de es. Γοιτόσυρος in locu de Οἰτόσυρος (Her. IV 59); —"ορμάτα. οἱ α'νδροκτόνοι Σκύθαι in locu de: οιὄρπατα (Cuno 339).

Appianu

Acestu scriitoru presinta mai multe numi proprii scythice, déro dupo parerea nóstra nu merita a fi luate in séma d'in caus'a pucinei increderi ce trebue a dá autorelui acestui'a.—Este curiosu co Cuno se serva cu datele lui Appianu—numai atunci cându crede a fi gasitu in ele vre unu sprijinu pentru parerile séle. Asia deduce elu (343) numele scythu Σοβόδακος de la substantivulu slavonu svoboda «libertate», cu sufixulu slavicu :—akos—agos—akes.

Glosse date ca thrace, déro in realitate scythe.

73. ἀγουρου, ἀγουρους adico ἐφήβους. Cuventulu este scythicu, nu thracicu, si corespunde zend. aghru=sskr. agru, neinsuratu. D'in agru se face dupo legile phonetice baktrice : aguru, aghuru, cumu d'in çru se face çuru. (Fick 421).

74. σανάπη, σινώπη, betia. Philostephanos dice co betivii se numescu la Thraci σανάπαι, si de ací orasiulu Σανάπη, de unde apoi Σινώπη.—Hesychiu se raporta totu la aceiasi fabula etymologica: σανάπτιν· τὴν οἰνιώτην Σκύθαι (dupo Scaliger σανάπην· τὴν οἰνοπότιν Σκύθαι).—In finalulu-πα se recunósce sskr.—pâ bênd, ero σανα-,σινω—e sskr. canas=zend. cinanh, cinô multiemire, bucurie; deci cuventulu intregu corespunde eranicului cana-pâ, canô-pa séu cinô-pa; séu zd. khshnao-pâ.

Inscriptiunile pontice

Dupo Herodotu, singur'a fontana propriu-disa pentru glossele scythice, vinu inscriptiunile pontice cele mai multe aflate in Olbi'a. Ele ne dau unu numeru insemnatu de numiri proprii scythe cari porta in sine celu mai neindouiosu caracteru eranicu.

Luandu numai inscriptiunile d'in secolulu I si II dupo Christu (suntu publicate de Boeckh Corpus Inscript., Graec. II-a parte), aflàmu intre alte numiri :

75. 'Αρσάκης=apers. Arsaka, de la zend. arshan, barbatu (Mhoff. Comp. Rawl. 540.

76. 'Ορόντης=comp. zend. aurvant, cavaleru.

77. Σπαδάκις=comp. zend. ap. çpâdha, armata.

78. 'Ραπακέης=zend. rapaka, bucurie.

79. Οὐαρδάνης=Vardanes, nume persanu, de la sskr. vardh a cresce.

80. Ραθά γωσος, huduruitoru cu trasur'a, de la ratha trasura, caru, si sskr. ghosha sgomotu, huduruiala (=zend. gaosha urechie).

81. 'Ατέας — «Cursieru», comp. sskr. atya cursieru, zend. aidhyu (d'in atyu, caleretiu).

82. Χο-δαινος=zend. hu-daêna de la hu bunu si daêna lege.

83. Χο-ρόαθος=zend. hu-raodha, cu frumosa talia, zend. raodha talie, aspectu.

84. Χο·φάρνης, zend. hu-frâna.

85. Χο·φραζμος, zend. hu=pré si frâshmi exigentu.

86. Χο-δαρξος, comp. zend. qâ- (=svâ) prin sine insusi si derezi tare (Fick dupo Müllenhoff, 407).

87. Βαδάκης de la *vad* skr. vadh a bate, zd. vâdha ssk. bâdha— a bate de mórte. — Cuno ilu pune in comparatiune cu slav. badati «pungere» vaditi «accusare, incitare, séu cu rusesculu *vodokŭ* conducetorulu.»

88. Οὐαπαδάκης } de la dâ *a da*. Comp. apers. Dâdarsi, Dâduhya.
89. Δαδάκης, Δάδος }

90. Φαρνάκης.

91. Βάδαγος.

92. Δάδαγος.

93. Φάρναγος.

94. Κοῦνος (nr. 2078).

95. Κουκούναγος.

96. Μουκουνάγος.

97. 'Αργουάναγος (2070, 2071) = osset *argh*, demnu, valore, zd. van a iubí, a pretiuí.

98. Μακαγος.

99. Μναγος.

100. 'Αρσηουαχος olb.=zd. vanhu, vah-sskr. vasu, zd. Van'huarshya, bunulu intieleptu.

101. Χούναρος Εὔανδρος, zd. hunara, skr. sûnarî εὐανδρία.

102. 'Οχόαρξάνης=zd. vohu—varezâna séu zd. hvarezâna, adica hu-varezâna, bine ispravindu. (Mhoff. 565.)

103. Κόξουρος zd. qa-çûra, forte, tare, prin sine insusi tare.

104. Κονζαῖος zd. qâ-zaya, prin sine insusi armatu.

105. Ναβάζος zd. navâza nou nascutu. Dupo Cuno (320) de la vechiulu slavu nabadati «pungere».

106. Βαιόρ-ασπος=zd. Baêvar-açpa, celu care are 10 mii cai.

107. Σατ-άσπης = zd. celu care are ua suta de cai; zd. Cathwaraçpa, celu ce are patru cai.

108. Βορ-ασπώ-καβος=zend. vara bunu, açpa calu si zend. kavan cunoscêtoru «cunoscetoru de cai buni».

109. Βανάδ-ασπος (jazyg), de la zend. vanant invingetoru si açpa.

110. Φαρνά-ξαρθος corespunde numelui persanu Φαρνα-ξάθρης la Her. 7,65.

111. Καινά-ξαρθος d'in καινα=zend. kaêna pedépsa, si ξαρθος=khshathra domnindu, domnitoru.

112. Διδημόξαρθος

113. Δοσυμόξαρθος.

114. 'Αλέξαρθος.

115. Ξησσάγαρος (olb.) Ξήγοδις.
116. 'Ιράμβονστος=zd. bûsti pregatire.
117. Φαλδάρανος (tanait)=zd. darena, purtatoru, tinetoriu, sskr. dhárana.
118. Ραδαμασευς
119. Ραδα-μασαδιος } ραδα=trasura, caru; comp. nr. 80 susu.
120. Ραδαμφων
121. Ἄσπουργος de la ἀσπα calu si zend. ura «turma, siru».
D'in numele ethnice, se mai pote esplicá :
122. 'Ιάξυγες=din zend. yazu mare, si sufixulu *g* d'in sufixu *k*.
123. 'Ροξολανοί=zend. raokhshna, stralucitoru, straluciudu; compara 'Ρωξάνι, numele sociei persane a lui Alexandru.

Resultate :

D'in analys'a cuvinteloru scythice adunate ací in numeru suficientu se pote lesne vedea, I. Co acestea prin nici ua alta limba indo-germana nu se potu mai lesne esplicá, de câtu prin cea eranica;

II. Co d'in aprope 60 nume si vocabule scythice transmise de Herodotu, unu sfertu celu pucinu suntu in modu deplinu si siguru : de origine eranica; ero restulu se deduce nesilitu totu de aci.

III. Atâtea numiri proprii scytho-sarmate de pe inscriptiunile pontice, suntu cu totulu eranice.

IV. Co de si unele nume proprii datédia d'in periόde forte vechi ale limbei, si deci comparatiunea loru cu limbele eranice moderne— diferite si ele indestulu intre denseie —, e dificile; co de si altele multe suntu transmise fora insemnarea loru primitiva, asia co esplicatiunea remane câte ua data indouiosa; in fine co de si glossele scythe ne suntu transmise prin transcriptiune gréca, ero nu printr'unu alfabetu nationalu, care se reproduca fidelu sunetulu corespundiatoru —, totusi mai multu de trei sferturi d'in ele porta in sine caracterulu hotaritu eranicu.

V. Co incercarea lui Cuno, d'a esplicá prin limbele slave glossele scythe, e cu totulu hasardata, si nu reusiesce aparentu nici chiaru atunci candu calca preste legile filologiei comparate, nesocotindu relatiunile fonetice reciproce intre famili'a de limbi eranica si slavica. (Vedi Fick, Stellung der Slavoletten zu Germanen und Ariern, p. 1—61, in op. cit.); caci pe candu analys'a cuvinteloru scythe ne aréta adesea pe longa proprietatile dialectice ale zendei, si urmatorele : I. grup'a caracteristica aricei : *ks* : ξαϊ-s d'in Κολά-Λιπό-'Αρπό-ξαϊ-s, fiindu=zend. khshaya=sskr. kshaya; ξαρθο- d'in numile Φαρνό-ξαρθος, Καινάζαρθος=eranicu : Khshathra (comp. npers. carkh, d'in zend. cakhra-; II. schimbarea ce se intempla numai in eranic'a a primitivului Kv=sskr. çv, in çp : scythiculu ἀσπα = zend. apers. açpa calu, in numele : 'Αριμασποί, Ἄσπουργος, Βαιόρ-ασπος, Βανάδ-ασπος, Βορ-ασπώ-καβος, Τράσπιες;—III. Schimbarea lui *s* in *h*, proprie ierosi eranicei : ἄβδα (d'in Ἀρδάβδα, ἑπτάθεος)=zend. apers. hapta, siépte; — in *limbele slavice* nu se constata nimicu d'in tote acestea, ceia-ce este ua proba co nu ele suntu proprii a ne esplicá resturile d'in limb'a scytha.

VI. Co prin urmare : *Scythii erau Erani, apartinendu adica cu Medii, Persii, Baktrii la un'a si aceiasi grupa de limbe si popore.*

De aci inse ca necesare consecintie :

1. Scythii nu potu fi socotiti ca medilocitori intre Europeni si Arii, ca cum adica limb'a loru n'aru fi nici europea, nici arica, ci intre un'a si alt'a (cumu crede Rawlinson, si J. Schmidt; Die Verwandtschaftsverhältnisse der Indo-germanischen Sprachen, Weimar 1872).

2. Lettoslavii nu se tragu d'in Scythi, dupa cumu crede Schleicher, caci limb'a lettoslavica aréta tote indiciile caracteristice limbeloru europene si tote diferentiele d'intre acestea si Arii (adica : europeanulu *e*, europeanulu *l* si ua comuna cuantitate de cuvinte)(5); ea este prin urmare européna, ero nu intre Arii si Europeni, cumu pretinse mai de curendu Johann Schmidt (op. cit.), si in fine

3. Deco Scythii suntu Erani trebue a admite : *a)* co ei au fostu cei de pe urma Arii emigrati in Europa; *b)* co grup'a primitiva letto-slavica se aflà degia in Europ'a la emigratiunea Scythiloru aci; si *c)* co in epoc'a celu pucinu cându Scythii se intindeau spre vestu pene la Prutu, membrii d'in famili'a letto-slava : Neurii, Adrophagii si Melanchlänii lui Herodotu (dupa Spiegel, op. cit., chiaru si Agathirsii) se invecinau póte cu Scythii(6).

Astu-feliu, prin ajutorulu filologiei, ajungemu la conclusiunea definitiva co Scythii nu suntu : mongoli séu turci, germani séu slavi, ci numai *Erani*(7).

CAPITOLULU IV

Probe ethologice

§. 1.

Idealisarea Scythiloru in litteratur'a gréca si romana. — In litteratur'a antica, de la Homeru pene la Tacitu, se constata ua idealisare a popóreloru Nordului in genere, nascuta d'in acea trebuintia ce simte natur'a umana cá fericirea, ce nu o are in sine, s'o caute aiurea, in trecutu séu viitoru, in departatele regiuni cunoscute séu necu-

(5) **Fick,** op cit., care combate cu multu succesu theoriile lui **Johannes Schmidt** din oper'a : *die Verwandtschäftsverhältnisse der Indo-germanischen Sprachen,* Weimar 1872.—Compara : **Conrad Bursian's** *Jahresbericht,* Berlin 1876, vol. II-lea p. 1280; și recensiunea cartii lui Fick, Die ehemalige Spracheinheit der Indo-germanen Europa's, in *Jenaer Litteratur-Zeitung,* 1874 nr. 14, de J. Schmidt.

(6) Müllenhoff op. cit., la fine. — Remâne de doritu anco culegerea cuvinteloru eranice d'in limb'a rusa actuala. Schafarik citase degia 11 in limb'a rusa, trei in cea serba si ceca.—Credemu co si slaviculu bisericescu *pisi-ti* a scrie, este imprumutatu de la pers. prin medilocirea Scythiloru : *ni-pis.*

(7) Contra opiniunei mongolismului séu turcismului Scythiloru vorbesce si imprejurarea co : Mongolii ca si triburile turce, nu se intinsesera cotre vestu de câtu forte tardiu — secule in urm'a Scythiloru; ero Finezii erau degia la nordu si vestu, candu Scythii se aflau la Pont. — Comp. **Spiegel,** *Die Skythen des Alterthums,* in *Ausland* 1871 nr. 31, p. 721—723.

noscute. — Deja Homeru si Hesiodu vedéu in mythicile populatiuni de la Nordulu Thraciei: «mancatorii de lapte» γλακτοφαγῶν Ἀβίων, cunoscuti mai apoi sub numele de Scythi,—pe ómenii cei mai drepti δικαιοτάτων ἀνθρώπων (Iliad. 3—6). — Aeschylos fg. 192 (la Strabo VII 301) dice despre Scythi: ἀλλ' ἱππάκης βρωτῆρες, εὔνομοι Σκύθαι, éro in Eum. (703 sq.) considera Scythi'a ca locuintia a Justitiei, intrecuta fiindu numai de cotre Areopagulu atheniänu (1)

Herodotu, care cunoscea in de apróape acestu poporu nu 'lu idealisa. Elu raporta co d'in tóte tierile, Pontulu Euxinu produce natiunile cele mai ignorante (IV 46). Unu singuru omu nu s'a aflatu la ele care sa fi datu semne de prudentia si de abilitate, séu sa fie instruitu. Numai natiunea scytha face ua esceptiune, si la ea, Anacharsis. «Scythii suntu d'in tóte popórele ce cunóscemu, continua Herodotu, acei'a cari au gasitu midilócele cele mai sigure pentru a'si pastrá folóssele cele mai pretióse. Afara de acést'a, nici-unu lucru altu nu admiru la ei. Aste folósse consista: a nu se lasá sa fie ajunsi de inimici, candu voescu sa nu fie; caci n'au nici orasie, nici fortaretie. Ducu cu ei casele loru; suntu mesteri a trage cu arcu standu calare. Nu se hranescu cu fructele pamentului, ci cu vitele, si nu au alte case de càtu care. Cumu sa se póta invinge asemenea popóre?»(2).

In Ephoros se vede mai bine romantic'a idealisare a Scythiloru. Elu ii tine «de ómenii proprii pentru sentimentele oneste; d'intre Scythii nomadi, mai alesu pe cei cari se hranescu cu lapte de épa, si se deosibescu de toti cei-l'alti prin dreptatea loru, pentru co: «suntu simplii in nevoile loru; nu lacomescu a gramadí avere (οὐ χρηματισταί); traescu intre ei dupo ordine si lege (εὐνομοῦνται), avendu in deobste socii si copii si rudenie, si ori-ce altu; ei suntu neatacabili si invincibili de streini, pentru co nu poseda nimicu ce aru determiná pe acesti'a se'i póta supune. Si Choerilos marturisesce acést'a. Némului scythu apartine si intieleptulu Anacharsis, pusu intre cei siépte sapienti, d'in caus'a simplicitatii, bunului simtiu si inteligentii séle.» (3)—Acestu pasagiu amintesce cu totu dreptulu descriptiunea lui Platone despre timpulu primitivu alu ómeniloru naturei (legg. III 679 b.), cari nu cunosceau nici auru, nici argintu, de aceea nici arogantia, nici nedreptate, nici ura, nici invidie, si cari aveau moravuri curate. Chiaru cuventulu lui Ephoros: Scythii εὐνομοῦνται amintescu pe εὔνομος πόλις (462). La elu Scythii suntu οὐ χρηματισταί, si Plato aréta stricatiunea ómeniloru prin χρηματισμοι (645[c]) (4).

Déro acésta sentimentalica idealisare isi avú si partea sea satirica, pentru a ne es-

(1) *Eum.* 703 seq. οἷον οὔτις ἀνθρώπων ἔχει,
οὔτ' ἐν Σκύθαισιν οὔτε Πέλοπος ἐν τόποις.

Comp. fragm. Epicului Choerilos la **Strabo** VII. p. 303: μηλονόμοι τε Σάκαι, γενεῇ Σκύθαι αὐτὰρ ἔναιον Ἀσίδα πυροφόρον. νομάδων γε μὲν ἦσαν ἄποικοι, ἀνθρώπων νομίμων.

(2) Cf. **Curtius**, VII. 8.

(3) **Strab.**, VII, 302, 303. Comp. *Periplus Ponti Euxini* c. 49 (Müller Geogr. Gr. min. I, p. 413 comp. p. LXXIV, apoi ver. 850—857). — *Nicolaos de la Damaskos* (Müller Fr. hist. Gr. III p. 460 sq. 123). — *Eustath. ad Il.* XIII p. 916.

(4) Vedi subiectulu pe largu tratatu de **Al. Riese**, *Die Idealisirung der Naturvölker der Nordens*, Heidelberg 1875. p. 46.

prime cu Schiller(5), in Antiphanes (la Athen. VI 224[d]) (6). Deja de multu Anachreon (fragm. 64) vorbesce de Σκυθικὴ πόσις, de nemesurat'a beutura a loru; éro Clearchus, unu discipolu alu lui Aristoteles (Athen. VII, p. 275, VIII. p. 322. XV. p. 701) raporta co : Scythii au cadiutu prin fericire si bogatie in totu felulu de desfrenari si luxu (Ath. XII, p. 524). «Acést'a, adaoga elu, se vede si d'in modulu cumu se 'mbraca conducatorii loru, si d'in aceea co ori unde ajungu taia nasurile ómeniloru».

In litteratur'a romána, Horatiu (7), Virgiliu (8) si Pompejus Trogus la Justinu (9), idealisa pe Scythi in chipu lamuritu. Éca câte-va trasuri : nu au nici ua proprietate limitata (Horatiu, Justin), si se succedu unii altor'a in lucrarea pamentului (Hor.); ratacescu cá nomadii pe cara (Hor.—Justin); hainele loru suntu de blani (Virg. Just.); hran'a : lapte si miere (Just.); iérn'a o petrecu in bordee in jocuri si beuturi (Virgiliu); moravurile casatoriei suntu curate (Hor.), femeile virtuóse (Hor.); barbatii drepti, neavendu nevoie de legi (Justin).

Strabo observa (VII 301) : «Asta opiniune (despre dreptatea Scythiloru) se afla pene adi anco la Helleni; coci tinemu pe Scythi dreptu ómenii cei mai simpli, cei mai pucinu prefacuti; cu multu mai simpli si mai frugali de câtu noi suntemu». Aréta apoi co Scythii s'au coruptu prin cultur'a hellena, de care suntu stapaniti.

§. 2.

Singurulu anse autoru, care vorbesce din propria-i cunoscintia si de proprii Scythi, este Herodotu. Elu formédia cea mai autentica fontana in descriptiunea moravuriloru, credintieloru si obiceiuriloru astui poporu; cu elu ne vomu serví cu deosebire in schitiarea celoru ce urmédia (10).

Viéti'a Scythiloru in genere este descrisa ca nomada (IV 2).—Suntu anse si Σκύθαι ἀροτῆρες si γεωργοί (IV 17, 18; Strabo VII 306) (11). Ocupatiunea principala con-

(5) *Ueber naive und sentimentalische Dichtung*, XII 193 ed. d'in 1847.

(6) . . . . εἶτ' οὐ σοφοὶ δῆτ' εἰσὶν οἱ Σκύθαι σφόδρα;
οἳ γενομένοισιν εὐθέως τοις παιδίοις
διδόασιν ἵππων καὶ βοῶν πίνειν γάλα,
ἀλλ' οὐχὶ τιτθὰς εἰσάγουσι βασκάνους
καὶ παιδαγωγούς seq

(7) Carm. III 24, 9 seq.

(8) *Georg.* III 376 seq.

(9) **Justinus**, II. 2.

(10) Compara si **Ukert**, *Schilderung der Scythen*, in *Skythien*, Weimar 1846, p. 287—315.

(11) E curiosu faptulu raportatu de Arianu co nu totu-d'aun'a viéti'a Scythiloru a fostu nomada «Ei traiau mai anteiu d'in grâne; cultivau pamentulu; avea case si orasie. Dupo ce anso Thracii le adusera mari pagubi, schimbara si ei obiceiurile de mai inainte, si facura juramentu : sa nu mai zidésca case vre ua data; nici pamentulu sa'lu are; nici orasie sa ridice, nici multe lucruri sa stapanésca. In locu de case ei voiau sa aiba cara, éro bogati'a loru sa stea numai in vite. Voiau numai cu carne si lapte sa se hranésca, pentru ca se póta cutriera lesne d'in tiéra in tiéra. Astu-feliu se facura ei d'in agricoli—nomadi» (ap. Eustat. ad. Dion. Per. 666. 549.).

stá in : resboiu (IV 134 etc.); apoi in agricultura si crescerea viteloru, care le dedea tóta avuti'a (IV. 121); mancarea : in carne, fie si de calu (12), lapte de vaca séu de épa (13), lapte acru (batutu) ὀξύγαλα (14); βούτυρον (15), branza de calu ἱππάκη (16); éro beutur'a pe langa lapte, apa anco si methu, Μελύγειον facutu d'in miere, apa si unu soiu de planta (17), si vinu (18).

Despre locuintiele Scythiloru plugari nu avemu nici ua relatiune. Cei Nomadi traiau cu femeile si copii loru (19) in care cu patru, adesea siése róte (20) si acoperite cu pindia (21) séu pele (22), pe candu pe josu numai ómenii seraci umblau. Ei nu aveau nici orasie, nici fortaretie(23).

Imbracamintea loru constá d'in pei(24) lucrate séu crude; d'in caus'a frigului purtau : pantaloni(25); la midilocu incingatóre (Her IV. 10) séu briu in care tinea celu pucinu câte unu pacharu (Her. IV. 10); ua sarica mare si latiósa (χλαῖνα); incaltiamente proprie numita si Σκυθικά(26); éro la capu turbane séu caciuli tiuguiate (κυρβασία) (27) si chiaru fesuri.—Mormenturile scythe d'in Russi'a meridionale ne aréta adesea Scythi desemnati in costumele loru. Unii au la capu gluga tiuguiata (bonetu phrygianu), altii fesuri; pantalonii se vedu cu multe broderii si inflorati; haiu'a pene la genuche cuprinsa la midilocu d'o incingatóre (28).

§. 3.

D'in triburile scythice, celu mai putornicu era asiá numitii Βασιλήιοι (Her. IV, 6,

(12) Zenob. I 59.—Pind. fragm. ed. Heyne p. 126.
(13) **Hippocrates** *de morbis* IV 13.—**Herod.** IV. 2.
(14) **Plinius** N. H. XXVIII, 9
(15) **Hippocr.** de *morbis* IV 13.
(16) **Dioscorides,** de *mater. med.* II 80.
(17) **Etym. Magnus** v. Μελύγειον.
(18) Plato dice : (de legg. I, p. 637); «Barbatii si femeile Scythiloru béu vinu neamestecatu, udu cu elu apoi hainele, si considera acést'a ca ua viétia escelinta.» Cf. Her. VI, 84; Aristotel. Probl. III, 7.—Nota 99 Ukert p. 299.
(19) Her. IV, 114. 46. 121. D'acei'a se si numiau φερέοικοι, Ἀμαξόβιοι, Steph. Byz. v. Βουδινοί. Ἄβιοι.
(20) Hipp. de aere, aqua et locis § 44.
(21) Idem § 92.
(22) Justin II. 2. - In movil'a de la Alexandropolu, guvern. Ekaterinoslav, s'a aflatu sfaramaturile unui caru; bucati de ferarie, siése róte cu totulu desfigurate de rugina; rótele, unele erau resturnate, altele aveau ua positiune verticala; giurulu rótei era de lemnu cercuitu pe ambele parti cu feru si sustinutu cu piróne de feru. Vedi *Recueil d'Antiquités de la Scythie*, livr. I, p. 21, (St. Pétersbourg 1866), si vignetta p. 25.
(23) Her. IV 46.
(24) Justin 4, 2.—Virgil. Georg. III 383.—Amm. Marc. XXXI, 2.
(25) ἀναξυρίδας, Hippocr. § 113.—Her. VII, 64. Propert. IV, 10, 43. Pollux. X. § 168.—Hesych v. Σαράβαρα.
(26) Alcaeus ap. Harpocration v. Σκυθικαί. Pollux. VII, 22.
(27). Her. VII 64, Suid. v. κύρβασις.
(28) Alaturatele desemnuri ne potu dá ua idee despre costumele Scythiloru.

110), liberii, ἐλεύθεροι, de cari asculta cele alte. La ei se aflá resedinti'a regala (IV, 20. 22. 9. 71.). — In capulu tuturoru se aflà unu rege, unu supr'a-rege, caci divisiunea in trei a tierii (legend'a lui Targitaus IV. 5) si a comandei asupr'a armatei (IV 120) este evidenta. — Regele are ua curte (IV 80) constandu d'in mai multu de 50 omeni, ce nu suntu sclavi cumperati, ci Scythi indigeni. Elu judecá (IV 120), primea impositele (IV 78), conduceá in persona bataliile (IV 120). Tatalui urmà la tronu in de regula fiulu (IV 78); inse aflamu casulu candu nefiindu poporulu multiamitu de rege alegea pe frate-seu (IV.80 Comp. Arian exped. Alex. IV,15).—Regii aveau mai multe femei (IV,71 παλλακαὶ). — Scythii altu-feliu erau superiori prin ordinea relatiuniloru maritale — Massagetiloru (I 216).

Scythi'a era divisa in districte νομοὺς (Her. IV,62), avendu fie-care câte unu guvernatoru νομάρχης (IV 66) si unu locu de adunare a poporului 'Αρχεῖον, 'Αρχήϊον (Her. IV61). In totu anulu fie-ce Nomarches la ua serbatore anume, amestecà vinulu cu apa intr'unu crateru (IV 66), si dá sa bea numai acelor'a cari omorisera vre unu inimicu in cursulu anului; cei ce ucisesera mai multi primiau câte doue pachare. Era mare rusine a nu fi pututu cine-va sa se bucure de acésta onore.

Dupo Lucianus (Scyth. ed. Reiz. t. I, p. 859) se deosibea la Scythi τοῦ βασιλειοῦ γένους, πιλοφορικοὶ si δημωτικοι séu ὀκταπόδες.

Ocupatiunea principala a Scythiloru fiindu resboiulu, ei despretiuiau industri'a si comerciulu, mai alesu clasele inalte. Se facea in tiér'a loru chiaru (II 167): carre, instrumentele de casa, corturile, armele, preparatiunea pelei (IV 64); fabricatiunea sapunului si a untului, pe candu se scie co la Romani, in timpulu lui Gallienus chiaru, facerea sapunului erá cu totulu necunoscuta; ero untulu in timpulu lui Pliniu celu betranu se intrebuintiá numai ca medicina, pe candu Scythii de vécuri anco ilu avéu dreptu hrana. (Comp. **Rougemont**, *L'âge du Bronze ou les Sémites en Occident* 1866 Paris).

Armele de auru, giuvaeruri, utensilii domestice de feru, bronzu, gasite in kurganele (tumulurile) Scythiloru, aréta co acesti'a erau forte inaintati in artea metalurgica.

In bataia Scythii suntu si pedestri si calari(29), vestiti arcasi ἱπποτοξόται(30).

Armele loru erau: arcu de form'a unui Σ grecu (vedi nota 27 Ukert 158), sabia (ἀκινάκης)(31), pumnalu(32), secure(33), si lanci(34) pe cari le inveninà(35). Ei obicinuitu in lupta formau ua ordine de bataia cuneiforma, pe cari Thracii o invetiasera de la densii (Arian, tact. — Aelian de milit. ord. institut. — p. 25.)(36).

(29) Her. IV 134. 136. Diod. Sic. XX, 22-24; XXIII, 43.
(30) Her. IV 46. Thucyd. II 96.
(31) Her. IV 62. 69; Comp. VII, 54.
(32) Her. IV 70. — Pollux X 141; Justin II 5.
(33) σάγαρις, Her. IV 70 Comp. 5. VII. 64.
(34) ἀκόντιον, Her. IV 70, comp. IV, 3.
(35) Vedi Aelian. hist. an. IX, 15; Aristot. mir. ausc. 150. — Pliniu XI 53.
(36) Objectele descoperite la Kerci ne presinta unu calaretiu scythu cu suliti'a in mana, si unu

§. 4.

Institutiuni si credintie religióse. «Scythii, dupo raportulu lui Her. IV 59, adorau mai anteiu pe Vest'a; apoi pe Jupiter si Tellus, ce o tinu de socia a lui Jupiter, si dupo aste trei divinitati: pe Apollon, Venus-Urani'a, Hercules si Marte.— Toti Scythii le recunoscu; cei regali sacrifica anse si lui Neptun. In limb'a scytha Vest'a se numesce *Tabiti*; Jupiter, *Papocus*, nume — care dupo parerea mea, dice Herodotu, ii convine pe deplinu; Tellus, *Apia*; Apollo, *Octosyrus;* Venus-Urani'a *Artimpasa*, si Neptun *Thamimasadas*. Ridica statue, altare si temple lui Marte, si nu ridica de câtu lui.»

Dupo cum se vede de ací, religiunea Scythiloru constá in adoratiunea elementeloru, Jupiter, tata alu dieiloru erá pote *aerulu;* Vest'a *foculu*, Tellus *pamentulu*, Neptun *ap'a*, Apollo *sórele*, si Venus-Urani'a *lun'a*. — Aceste divinitati suntu de ua natura generale, caci le intempinamu la poporele cele mai diferite, fora ca sa se probedie prin acést'a vr'ua inrudire ethnografica. Le gasimu de asemenea la Erani. Ceeace stabilesce anse identitatea ambeloru culturi: scythu si medo-persicu, suntu urmatorele puncte comune:

1. Scythii ca si Persii nu au nici imagini, nici statue, temple, altare séu alte lu-

arcasiu pedestru, frumosi imbracati, fig. nr. I si II. — Fig. nr. III ne aréta doue sageti aflate prin

Fig. Nr. II.

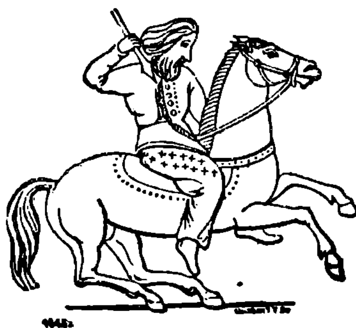

Fig. Nr. I.

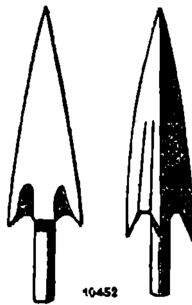

Fig. Nr. III.

Biciu scythu. Gîrbaciu nogaicu.

Fig. Nr. IV.

Fig. Nr. V.

mormenturile scythe; si a IV unu biciu astu-feliu cumu e desemnatu si cumu se gasesce si in realitate, punendu-lu in comparatiune cu gîrbaciulu Nogailoru; si a V ua secure.

cruri sante pentru dieii loru. (Despre Scythi Her. IV 59. — Despre Persi I.131. — Comp. Zeuss 285 seq.).

2. Scythii ca si Persii adorau pe Hesti'a, ca cea mai inalta divinitate, punendu astu-fel liu pe dieulu Cerului in ordine inferiora dieitiei focului (IV 59.—I 131; Comp. IV 127 : «Vest'a regin'a Scythiloru).»

3. Numile divinitatiloru scythe au, dupo cumu s'a vediutu in partea filologica, cu totulu caracteru eranicu. — Παπαιος, numele lui Zeus scythicu, e acelasi cu persiculu Babek, in isvóre mai vechi scrisu chiaru *Papek*, cu «semnificatiune parintielu»(37).— Apollo alu Scythiloru (Oitosyros) corespunde mai aprope pers. Mithra. Oitosyros (séu Oitoskyros) credemu co nu erá numele seu realu, cí unu supranume cu intielesu de «stralucitu puternicu» (-σιρος=zd. çûra, puternicu, sskr. sûrya «sóre»), caci ilu aflamu intr'ua inscriptiune datu si altoru dieitati(38). — Totu ací ne intempina ua dieitia a lunei care pote fi identica cu *Artimpas'a scythica*, si cu Alitha séu Alilatu a Arabiloru(39), (semiticu אל dumnedieu, cu suffixulu femeninu ת seu את) pe care Herodotu o asimila Uraniei, si autoritatile cele mai bune o tinu dreptu luna(40). Eranii necunoscendu ua dieítia a lunei, pe care o inchipuiá mai multu fiintia barbatesca, Artimpas'a aru fi persic'a Anaitis(41), alu carui cultu erá forte respanditu anume la Armeni, si prin ei se latise cotre nordu.

Numele scythe ce aflamu in inscriptiunile Olbiopolitane Φάρναγος (Φαρνάκης, Φαρνοξαρδος), 'Αριω-Φαρνες, paru a aminti pe eraniculu Pharnes adoratu si in Asi'a-mica ca ua divinitate a luminei(42).

Vr'ua urma anse despre religiunea Zoroastrica nu se vede in systemulu dieitatiloru scythice, de si aci se afla ua divinitate a vetrei si a focului — Ταβιτί. Acésta impregiurare ne face a admite co : Scythii, dupo tote probabilitatile se despartisera dejá de ceilalti Erani inainte de introducerea religiunei zoroastrice la acesti'a.

Alte probe de eranismulu Scythiloru le recunóscemu in legend'a nationala, raportata de Herodotu, despre Targitaus, care nu'si gasesce mai bine loculu de câtu in mithologi'a eranica. Acele obiecte de auru cadiute d'in ceru ne amintescu dejá lancea

(37) Ilu gasimu forte de timpuriu si in Asi'a-mica, la Phrigieni sub numele Bab'a. Vedi inscriptiunea phrigiana pe marele mormentu alu lui Midas, la Doganlù. (Leake Asia Minor I p. 547. — Pococke Ins. Ant. ch. II § 6 p. 13).

(38) Unele inscriptiuni votive descoperite de curendu in Macedoni'a suntu dedicate lui 'Απόλλων ὀτευδανός si ἐτευδανίσκος. Aste supranume necunoscute pene acumu, si cari paru a fi de origine peonica, amintescu pe scythiculu 'Απ. Οἰτόσυρος. (Her. IV. C. I. Gr. 6013 Οἰτοσκορος, Hes. v. Γοιτόσυρος). Vedi inscriptiunile in *Revue archéolog.* 1873, vol. 26-lea, p. 182 seq. sub nr. 125. 126 publicate de Heuzey.

(39) Cf. **Rawlinson**, *History of Herod.*, I. p. 257.

(40) Vedi **Bochart**, *Phaleg.* II 19, si **Seden**, de *diis Syris*, II 2 — **Rawlinson**, I 257 si *Essay V. On the religion of the Ancient Persians* I p. 414-420. — **Spiegel**, *die Scythen des Alterthumes*, l. c.

(41) Vedi despre Tanat'a séu Anaitis : **Hyde**, *de Religione vet pers.* p. 98. — **Clemens, Alex.** *admon. ad Gentes*, ed. Colon. 1688 p. 43 — **Kreuzer**, *Symbolik und Mythologie der alten Völker*, Leipzig 1836—42.

(42) **Spiegel**, op. cit.

de auru (séu plugulu) si boldulu ce dupo Vendîdâd (2,14) primesce Jima; impartirea apoi a regatului scythu in trei parti e intocmai ca aceia facuta sub Fredun; asemenea in ambele mythuri fratele celu mai micu este mai favorisatu(43). — In versiunea gréca a aceleiasi legende ne intempina totu trei frati: Agathirsu, Gelonos si Skythes, cari corespundu lui Selm, Tur si Eradsh d'in mithulu Eranicu. Echidna, jumetate femee, si jumetate siérpe rechiama in minte famili'a lui Dahak séu Zohak si cultulu siérpelui respanditu pote ací d'in Asi'a mica(44).

Dieulu Marte se adorá cu unu cultu specialu(45). In fie-care noma (Nòμους) pe piati'a, unde se aduná poporulu, avea templu, ua columna formata d'in lemne gramadite, in verfulu cari'a fie-care tribu scythu plantá ua vechia sabia de feru, simulacrulu lui Marte. Lui ii jertfiau pe totu anulu cai si alte animale (nici-ua data anse porci IV 63), in numeru mai mare de câtu celoru alti diei, precumu si a sut'a parte d'in toti prisonierii. Jertfele umane se faceau astu-feliu: dupa ua libatiune cu vinu d'asupr'a capului victimei, o ucidea in asia chipu cá sangele se curga intr'unu vasu pe care'lu ducea in verfulu columnei, si stropia sabi'a cu sange. Cei de josu taiandu bratiulu si umerulu dreptu alu fie-carei victime le asverlea in aeru; unde cadeau acolo remaneau; cadavrele zaceau in alta parte(46).

Pentru sacrificiile animaleloru se procedá asia: se legá mai anteiu cu fringhie piciórele de dinainte ale victimei. Sacrificatorulu siediendu la spatele ei, dupo ce trageá d'in fringhie spre a ingenuchia animalulu la pamentu, invocá numele dieului carui'a i jertfeá. Punendu-i apoi ua sfóra de gutu invertea sfór'a cu unu batiu pene ce victim'a se strangulá. Urmá apoi jupuirea si ferberea carnii, ce se facea séu in cazane, séu in pantecele animalului, ardiendu-se de desub óse in locu de lemne. — Dupo ferbere se luá manuntaiele si se asverlia in aeru.

Fiindu unu Scythu insultatu de unu altulu, si simtindu-se co nu pote sa-si resbune contr'a lui, taiá atunci unu tauru, ii ferbea carnea facuta bucatiele, ero pelea o intindea pe pamentu. Asiediatu apoi ací, ridicá in susu mânele intórse — semnulu obicinuitu la Scythi cându cine-va se roga ferbinte pentru unu lucru. — Cine se oprea si mancá d'in carne, fagaduia in acelasi timpu co lu va ajutá d'in tote puterile(47).

(43) Aceste asemenari intre ambele culte s'a facutu pentru anteia óra de **Spiegel**, *die Skythen des Alterthums* in *Ausland*. 1871.

(44) Idem.

(45) Her. IV. 59.61. — Mela II, 1,13.

(46) Her. IV.62.

(47) Doue palme de mâni, deschise si inaltiate susu, se obicinuiau a se sculptá pe mormentulu ori carui june séu juna, omoriti de ucigasi necunoscuti, in semnu co ceru resbunare. Vedi mai multe inscriptiuni, d'in cari un'a la museulu d'in Bucuresci, cu doue mâni suplicante, la d. **Al. Odobescu**, *Istori'a Archeologiei*, I (1877) p. 507-514. Despre imprecatiuni de asta natura vedi **C. Wachsmuth** in *Rhein Museum*, Neue Folge, v. 18, p. 560 seq.; ero despre cele doue mâni: **Otto Jahn**, *über den Aberglauben des bösen Blicks*, in *Berichte der Sächsische Gesselschaft der Wissenschaft* 1855, p. 53 seq.

§ 5.

Printre Scythi orá ua multime de ghicitori, mai alesu Enareii (Androgynii), cei lipsiti de putere barbatésca,—ua bóla adusa, dupo Herodotu, d'in Asi'a (I 105. IV 62) ca pedépsa pentru co Scythii jafuisera templulu Aphroditei-Uraniei in Askalon(48),— cari pretindeau (Her. IV 67) a fi capetatu astu daru de la Venerea. Ei se serviau cu manuchiuri de nuele, pe care le punea josu, le deslega si asiedia fie-care nui'a un'a lunga alt'a. Apoi, stringendu d'in nou nuelele in manuchiu, prediceau in totu timpulu astei operatiuni (49).—Enareii usau scórti'a de teiu, pe care o despicau in trei, o invertiau in giurulu degeteloru, si apoi o scoteau in timpulu profetisarii.

Imbolnavindu-se regele Scythiloru, trimetea se-i aduca trei d'in cei mai vestiti ghicitori, cari acusau pe unulu d'in Scythi c'aru fi juratu strimbu pe Larii Palatului, unu juramentu obicinuitu printre Scythi. Déco acest'a negà faptulu, se chiamà 12 ghicitori, cari, gasindulu vinovatu, ilu ucidea pe data; déco nu, se chiamà unu numeru indouitu séu intreitu, si aquitandulu, primii acusatori platiau cu capulu (IV 68. 69).

Déco móre regele, ne spune Herodotu (IV 70), se face ua grópa in tiérr'a Gerrhiloru, la nordu de Borysthenes, unde suntu mormenturile regali; se spinteca apoi cadavrulu si dupo ce se imple cu diferite lucruri mirositóre, ilu cóse la locu, ducandulu intr'unu carru in provincia unde locuitorii, ca si Scythii regali, isi taia pucinu d'in urechia; isi radu perulu in giurulu capului; isi crestédia braciulu, sgarie fruntea si nasulu, si-si tragu sageti in man'a stanga(50). De aci trece cadavrulu, urmaritu de toti acesti locuitori prin tóte provinciile si natiunile supuse stapanirei séle, pene in fine ajungu cu totii in tiér'a Gerrhiloru, la marginea Scythiei. Cadavrulu se depune in grópa pe unu patu de verdétia si de foi gramadite; se infige apoi in giuru sulitie, d'asupra loru lemne asiediate si coperite de craci. Lunga cadavru se ingrópa un'a d'in concubinele regelui, pacharniculu, bucatarulu si servitorii sei cei mai fideli, toti Scythi de origine, cai si cupe de auru, cu unu cuventu totu ce avusese elu in viétia (51). Se inal-

(48) **Hipp.** *de aere* c. 6. §§ 106—109 o atribue continuei calarii, purtarii de nadragi, frigului si sfortiariloru.—Cf. nota 66 Ukert p. 306. Se pare co ei suferiau de acést'a prin mutilatiunea venei, cum face pene adi in Russia ua secta. Vedi **Potoçki** *Histoire primitive des peuples de la Russie*, p. 175, si **Reinegg** *Allgem. topograph. Beschreib, d. Caucas* I. p. 269.

(49) Comp. **Teophr.** *hist. plant.* V 4. — **Schol. Nicander** *Theriaca* 613 : Μάγοι δὲ καὶ Σκύθαι μυρικίνῳ μαντεύονται ξύλῳ.—Cf. **Tacitus,** *Germania* c. 10;—**Ammianus Marcellinus** atribue acelasi obiceiu Alaniloru (XXXI. 2), **Saxo Grammaticus,** Slaviloru de la Baltica (*Hist. Dan.* XIV p. 288).

(50) Pe vasele si ornamentele gasite in Kerci (vechiulu Panticapes) se vedu mai multe chipur astu-feliu mutilate.

(51) Acestu obiceiu ilu intempinamu in Mongolia si Africa. Vedi pentru Tatari, **Huc,** *Voyage dans la Tartarie,* pp. 115—6.—Pentru Africani : communicatiunea lui S. Baker data Societatii Geografice d'in Londra, ap. Rawlinson III p. 61 nota.

tia apoi preste mormentu ua movila mare (52). La anulu alti 50 de servitori, favo-

(52) **Despre mormenturile** Scythiloru aflate la Kerci, vedi Dr. **M. Pherson** *Discoveries at Kertsch.* — **Idem** *Antiquities of Kertsch,* London 1857. — **Rawlinson** *History of Herodotus* III 58—62; si **magnific'a** opera a lui **Dubois** *Voyage autour du Caucase* etc. Atlas, 4 sér. d'in care reproducemu interiorulu unui mormentu scythu d'in Kerci, si ua sectiune d'in elu (Dubois, Atlas 4 sér. pl. XVIII):

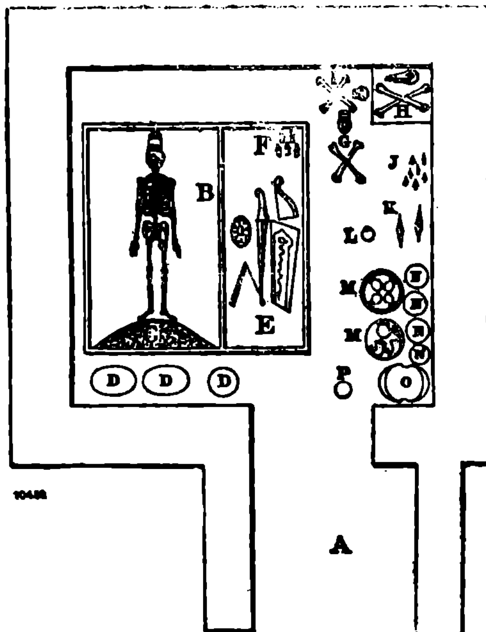

Fig. 1.

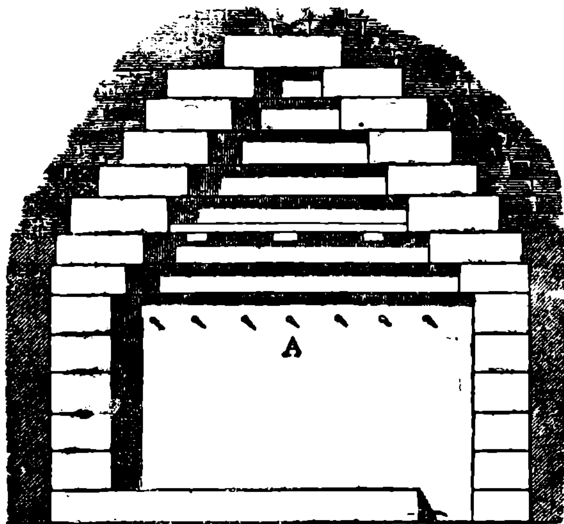

Fig 2

Acest'a este tumululu unui rege scythu, aproximativu 300—400 ante Js. Chr. Arangiamentulu co- respunde **descriptiunei lui Herodotu** (IV 71.) D'in vestibulul A, fig. 1, se trece in camer'a sepulcrahel

riti ai regelui reposatu, se ucidu impreuna cu 50 de cai, si se ingrópa intr'unu modu destulu de curiosu(53).

Cei-l'alti Scythi au immormentare mai simple. Cadavrulu e dusu intr'unu carru d'in casa in casa pe la toti amicii, care ospetédia convoiulu mortuaru, neuitandu a da câte ceva d'in tóte mancarile si mortului. Dupo 40 de dile ilu ingrópa (54).

Intorsi de la immormentare, trebuiau sa se curetie. Pentru acést'a, facendu unu cortu inchisu bine de tóte partile, punu intr'unu vasu petre rosite la focu si ardiende si presara semintia de canepa; ei, desbracati, aspira sub acelu cortu aburulu produsu, si scotu tipete confuse. Altu-feliu, corpulu nu si'lu spala nici ua data, ci numai capulu (IV 73, 74, 75.).—Femeile se curatiau cu unu felu de pasta (alifie) preparata cu lemnu de cyparis, cedru si de tamaie pisata pe ua pétra si apoi amestecatu prafulu acel'a cu apa (IV 75).

De la primulu inimicu, ucisu in bataia, Scythulu trebuia sa'i bea sangele (Her. IV 64, Mela II, 1, 9); celoru-alti le taia capetele, pe care le aduceau naintea regelui (IV 64), facendu d'in craniile inimiciloru mai inversiunati cupe de beutu (IV 65), si mandrindu-se cu numerulu loru (55).

Cei ce voiau se faca unu juramentu urmau astu-feliu: Dupo ce versau vinu intr'unu vasu de pamentu si se raniau la corpu cu unu cutitu séu sabia, sangele cursu ilu amestecau cu vinulu, si immuiau acolo ua sabia, sageti, ua secure si ua sulitia (IV 70); apoi, pronunciandu ua lunga formula de rugaciuni, béu acelu amestecu d'in cupa, impreuna cu persónele mai deosebite d'in socii loru. (56)

ce contine multe si curióse lucruri: Principalulu este unu largu sarcophagu cu doue compartimente, in unulu B unu scheletu, care, judecandu dupo positiunea ce ocupa si dupo coróna de auru séu *mitra* de pe capu, este chiaru regele; éro in celu alaturatu F. E. se vede ua bogata ornamentatiune de auru : cinci statuete, paveza, unu biciu, resturi de arcu, ua arma. In partea drépta a compartimentului se vedu : óse incrucisiate I G; mitra de auru pe unu capu isolatu, alte ornamente de auru si electrum, vase de auru M M, de bronzu O, D; verfuri de sageti (K) etc.

(53) IV 72 descrie modulu cumu asiédia pe fia-care calu câte unu cadavru, si 'i tinéu spendiurati in aeru. Cf. Rawlinson, III 63, not'a.

(54) IV 65.—Acestu obiceiu era comunu in anticitate la mai multe popóre barbare si semibarbare. In sculpturile Asiriane se vedu adesea corpuri decapitate (Lajard, Ninive et Babylon pp. 447, 456.). Obiceiulu d'a face cupe d'in craniulu inimiciloru ilu atribue Amm. Marcellinus Scordisciloru: XXVII 4 : «Hostiis captivorum Bellonae litant et Marti, humanumque sanguinem *in ossibus capitum cavis* bibunt avidius.» **Humboldt,** *Asie Centrale* I 244.—La triburile d'in Sudamerica si la locuitorii insuleloru Andaman, in golfulu bengalicu, veduvele obicinuescu sa pórte cu sine craniile reposatiloru loru barbati, aternate de gâtu cu unu sĭnuru. Vedi **Frederic Mouat,** *Andaman Islanders* p. 327.

(55) Lucian Toxaris XXXVII si Pomponius Mela II, 1, 120 de asemenea.—La Tatari obiceiulu e acelasi; «Si amicitiam vel foedus cum sui vel alieni generis populis faciunt, in conspectum Solis prodeunt, eumque adorant. Tum poculum vino plenum in aerem jaciunt, atque quisque eorum ex hoc poculo bibit. Tum eductis gladiis se ipsos in quadam corporis parte vulnerant, donec sanguis profluit, tum quisque eorum alterius sanguinem potat; quo facto foedus inter eos ictum est» (Abn Dolef Misaris Mohulhal, de itinere Asiatico commentarium, ed. K. de Schlözer, Berolin. 1845, p. 33; ap. Rawlinson, III p. 57.—Comp. Her. I 74 despre ceremoni'a acést'a la Lydieni si Medi; la Armeni si Iberiani vedi in Tacitus Ann. XII 47.

Acestea suntu in scurtu obiceiurile si credintiele nationale ale Scythiloru. Ei avéu mare ura pentru cele straine, si mai alesu pentru ale Greciloru. Herod. IV 76 raporportédia doue esemple convingetorie : pe Anacharsis si pe Scyles. Celu d'anteiu, unchiu de tata lui Idanthyrsus regele Scythiloru, caletorindu multu prin Greci'a si Asi'a-mica, voì sa introduca si in patri'a lui serbatórea mumei dieiloru (Cybele séu Rhea) la care asistase in Kyzikos, si o si celebra in Hylaia, ceia-ce facú pe frate-seu, regele Saulios, se'lu omóre cu ua sagéta.(56)—Scyles ,fiulu lui Ariapíthes, regele Scythiloru, neplacandu-i costumulu si obiceiurile scythe, observà si imità in tóte pe Greci, in ceremonii, imbracaminte, initiandu-se in misteriile lui Bacchus (de siguru Bacchus Phrigianulu (Sabazius), fu denunciatu armatei, care revoltandu-se, puse unu altu rege Octomasades. Acest'a ii si taia capulu (IV 78. 80).

CAPITOLULU V.

Probe physiologice

Câtu de pucinu multiemitóre suntu datele celoru antici, in ce privesce ethnografi'a descriptiva, se vede lamuritu d'in impregiurarea co unu Hippocrates chiaru, medicu celebru si autoru alu *cartii de auru*,—cum numesce Blumenbach mic'a lui scriere despre influenti'a aerului, apei si situatiunei lucruriloru asupra ómeniloru,—ne-a lasatu despre Scythi ua characteristica phisica asia de pucinu decisiva, aduncita, co pe temeiulu ei, invetiati de tali'a unui Niebuhr si Schafarik, putura mongolisà Scythii lui Herodotu fora téma de eróre, pe candu filologi'a, si numai ea singura pene acumu, ne aréta adeverulu, pronuncindu-se pentru eranismulu loru.

Insemnarile physiografice despre Scythi in scriitorii greci, afora de Hippocrates, se reducu la urmatórele : Aristoteles atribue (Problem. XIV 14) ochi albastri si facia alba tuturoru popóreloru Nordului (γλαυκὰ ὄμματα in oppositiune cu sudulu μελανόφθαλμοι), si peru linsu, móle, lungu (1), raru, de culóre galbena-rosia, si Scythiloru si Thraciloru de la Pontu (2). Galenus obsèrva (3) co Scythii, Thracii, Keltii si Germanii au pelea rece si umeda, si d'aceea suntu moi, albi si fora peru, nu dice adico nimicu mai multu de câtu Aristotelu. — Pentru Arrianu (4), a fi cu ochii albastrii si cu perulu rosiu galbuiu este a fi unu Scythu (5). — Cu alte cuvinte totulu se reduce la ochi albastri si peru rosiu, doue trasuri, si anco si acestea impartasindu-le Scythii cu tote poporele Nordului.

Astu-feliu déro,—lipsindu scriitoriloru greci si romani acea ascutita observatiune

(56) Cf. despre Anacharsis, Diogenes Laertius vit. Anach. I, § 101—2.—Ephor. fr. 101; Nic. Dam. fr. 123.

(1) Aristot. de gener. anim., V, 3, comp. Hist. an. III, 10, Probl. X, 10, 24.

(2) Idem Prol. XXXVIII, 2.

(3) De temperament, II 6.

(4) Ap. Le. Diac. IX 6. Comp. Lucian. Toxaris c. 10.—Clem. Alex. Paedag. c. 3.

(5) Idem.

a momentului propriu ethnologicu, coci dedéu atentiune numai la ceia-ce i isbià la prim'a vedere : tali'a, culórea perului si a pielei, — suntemu redusi a intrebá ósele, ce ni le-au pastratu movilele cele inalte ale Rusiei meridionale, anticitatile de totu felulu aflate intr'ensele, figurele sculptate, bas-relievuri etc., déco ele aru puté cum-va se confirme resultatele la care ne-a dusu analys'a resturiloru d'in limb'a scytha.

D'in indiciile caracteristice ale corpuriloru omenesci, ceia-ce aru putea servi mai multu pentru deosebirea raseloru suntu neaperatu formele capului, locasiulu activitatei nóstre inalte. De aceste forme a si inceputu sa se ocupe ua sciintia a parte Cranologi'a, care pene astadi, nu a datu resultate pe deplinu satisfacatóre.

Pentru a ne formá ua idee de conclusiunile, ce se potu trage d'in studiulu scheleteloru aflate in mormenturile scythe, vomu luá cele cinci cranii desgropate la 1855 in movil'a de la Alexandropolu, distr. Ekaterinoslav in Rusi'a meridionale, — unu tumulu funeraru, ce se crede a fi fostu alu unui rege scythu(6).

Academiculu Ch. de Baer, esaminandu-le ca naturalistu si archeologu, a ajunsu la urmatórele resultate(7).

1. Aceste cranii ofera mari diferintie(8), formandu doue grupe cu totulu distincte : Trei : nr. 1 (pl. XVIII fig. 1—2, XXI fig. 1—2), 2(XXI—3) si 5 (pl. XVI fig. 2; XIX fig. 1—2; XX. fig. 1) trebuescu calificate : scurte si largi, avendu lungime maxima a partii inferióre a fruntii, a occiputului :

Cran. nr. 5 : 69‴ 6
» nr. 1 69
» nr. 2 71, 8;

éro doue nr. 3 si 4 (Pl. XVI fig. 1; XVII, fig. 1—2; XX fig. 2) suntu lungi si strimte, avendu :

Cr. nr. 4 . . . . 75, 5
Cr. nr. 3 appr. 73.(9)

2. D'in craniile cele lungite si forte strimte, nr. 4 este alu unui barbatu, ero nr. 3 alu unei femei.

3. Dupe tote probabilitatile, craniile cele scurte si largi (nr. 1. 2 si 5) suntu ale Scythiloru, nr. 2 chiaru alu unui rege scythu, pe candu nr. 3—d'in craniile alungite — alu concubinei regelui, ce se scie co se ingropá ua data cu monarchulu (p. XII).

4. Craniile lungi si strimte apartinu unei populatiuni Celto-scythe, ce locuia la nordu de Scythi (p. XIII).

5. Craniile Scythiloru, comparate cu cele d'in colectiunea Academiei imperiale d'in Petersburg, presinta mai mare analogia cu ale Baksiriloru. Inse de ora ce nationalitatea acestor'a nu se póte defige, e de presupusu a fi fostu in anticitate vre unu poporu cu

(6) *Recueil d'antiquités de la Scythie*, livraison I, St. Pétersbourg 1866, p. 7.

(7) *Description des crânes, trouvés dans le Tumulus d'Alexandropol*, p. III—XVI, Supplément la *Recueil d'antiquités de la Scythie.*

(8) Vedi pl. XVI d'in op. cit., comparatiunea ambeloru grupe.

(9) Idem, IV.

capulu largu si destulu de giosu, nici mongolu, nici tataru, nici finezu, care se fi emigratu d'in orientu, si d'in care s'aru puté trage Baksirii (XV).

Aceste conclusiuni in generalitatea loru ne paru cu totulu nefundate :

Mai anteiu : Prin ce indicii se pote recunósce d'in trei craniuri aflate unulu longa altulu, care anume apartinea regelui, care anume era alu unui betranu, si care alu unui teneru, si anco : cari ale supusiloru regelui ? Baer deosibesce craniulu regelui de ale celoru alti, prin pucin'a desvoltare a legatureloru si inegalitatiloru óseloru ce se observà la unu craniu, cari aru denotá, dupo elu, lips'a de esercitiu frecuentu si intensivu alu muschiloru, — lipsa ce s'aru potriví numai unui rege, care nu'si pune in actiune anco de micu fortiele physice (p. XII—XIII). — Acést'a nu póte fi seriosu!

Alu douilea : Prin ce indicii deosebitu-a Baer craniulu barbatescu de celu femeescu, — si anco fixandu acectui'a ua femeia cu versta de 20 ani, candu craniulu pretinsu femeescu e incomplectu; (ii lipsesce bas'a si ua parte a occiputului)? Fineti'a óseloru, proportiunile mai mici absolute ale diametreloru, mai pucin'a proeminentia a liniiloru, ce invoca Baer si-i pare a le vedé pe fragmentulu de craniu, nu ne póte de locu convinge. — De pe structur'a craniiloru d'in mormenturile antice e imposibilu a se deduce siguru sexulu, cumu aréta lamuritu acést'a Virchow(10), care se abtine, in studiulu seu asupr'a vechieloru cranii nordice d'in Copenhaga, a deosebi craniile barbatesci de femeesci; de asemenea His si Rütimeyer, (11), Bernard Davis(12), Peschel(13) etc.

Alu treilea : Aruncate intr'unu mormentu cranii de ambe sexe, se póte pré bine intemplá ca la mesuratóre se reiasa doue typuri séu forme de medilocu, pe cari sa nu le represinte doue populatiuni, ci numai familiile uneia singure(14), coci se scie co raporturile de marime ale craniiloru, chiaru in cerculu aceleiasi rase balantiédia insemnatu.(15)—Deosebirea déro de rasa intre cranii aflate sub acelasi mormentu e dubiósa, asia cumu de es. face si Baer, atribuindu acele lungi si strimte cranii (nr. 3 si 4)— Celtiloru, mai alesu candu Herodotu nu cunósce Celti in Rusi'a, ero Celto-Scythii lui Strabo (XI, c. VI, § 2) desemna pe popórele nordului in genere.

Conclusiunea este co : in lips'a unui mare numéru de mesuraturi ale craniiloru aflate in movilele scythe, nu avemu ua medie statistica, dupo care sa se póta determiná ras'a la care acele resturi apartinu. — Totusi suntu alte indicii ce trebuescu luate in séma in studiulu celoru cinci cranii de care este vorba, si anume conformatiunea óseloru faciale. Asia, se scie co positiunea ochiloru si form'a nasului ne dà sigure semne de recunóscere pentru familiile umane. Mongolulu nu se deosibesce mai bine de câtu prin positiunea oblica a ochiloru sei, si nasulu celu turtitu si viritu in frunte. Déco acumu Scythii erau Mongoli, aru trebuí se gasimu in aceste craniuri typulu facialu mongolicu, ceia-ce nu se afla. — Deschidietur'a nasale a craniiloru se

(10) *Archiv für Anthropologie*, v. 4, 561.
(11) *Crania helvetica*, Basel 1864, p. 8.
(12) *Thesaurus Craniorum*, London 1867 p. XV.
(13) *Völkerkunde*, Leipzig 1874, p. 53 etc.
(14) **Peschel,** *Völkerkunde*, Leipz. 1874.
(15) Indicele Slaviloru de adi de es., variédia intre 78,8 (la Serbi) pene la 82,1, (la Ceki); alu

vede inalta si strimta; ea denota déro unu nasu forte proeminentu, pe candu la scheletulu unui mongolu aru fi trebuitu ca se fia larga, in comparatiune cu inaltimea-i neinsemnata, chiaru mai larga de câtu inalta, dupo cumu se si afla in unele cranii buriate d'in colectiunea Academiei de Petersburg (Baer p. XIII). — Ceia-ce urmédia, d'in diferentia conformatiunei óseloru faciali d'intre craniile de la Alexandropolu si scheletulu mongolicu, se confirma prin impregiurarea dejá mentionata: co atâtu Hippokrates, Herodotu câtu si tóta anticitatea, vorbindu despre trasurele externe ale Scythiloru, nu observara la acestia nasulu turtitu, séu ceva ce aru aminti d'in typulu facialu mongolicu, pe candu Herodotu, candu ajunge la Argipeani cu descrierea, spune anume co acestia au nasulu turtitu.

CAPITOLULU VI.

Anticitati

Nimicu nu ne invederédia mai bine partea cea mai originale si mai adeverata a societatiloru de câtu artea, plastic'a, monumentele figurate. Acestea, fie chiaru in rudeti'a loru primitiva, ne revela cu lamurire instinctele cele mai tainice ale unui poporu, capriciile si gusturile séle, religiunea, symbolurile, mai scurtu intrég'a sea viétia culturale. Ele vinu a completá si confirmá marturiile literarii, adesea fórte superficiale despre anticitate, si merita cu totu dreptulu a se pune in capulu fontaneloru istorice.

Rusia meridionale poseda la tiermurile marii Negre ua nesecata comóra de anticitati ale artei helene, infloritóre ua data in coloniile comerciale de acolo. — Alaturi de tiermulu grecescu se intinde vastulu teritoriu alu Rusiei mici si alu Cazaciloru de la Don de ua parte pene cotra Kiev; ero pe de alta parte pene la Volga, cu uriasie movili mortuarii (Kurgane) ale principiloru Scythi, prin cari se póte urmari influenti'a si barbarisarea treptata a formeloru grecesci in configuratiunea nationale propria scythica a podóbeloru calului, a armeloru si a vaseloru de argintu.

Objectele aflate in aceste kurgane, si depuse acumu in museulu Ermitagiului Imperialu d'in Petersburg, formédia obiectulu unei publicatiuni a Comisiunei imperiale. ruse, incepute la 1866, sub titlu: *Recueil d'antiquités de la Scythie*, d'incare a esitu pene acumu doue fascicule (prim'a in 1866, a dou'a in 1873) cu unu Atlante de 46 plansie (pl. 1—44, A—F). Vomu dá ua scurta aruncatura de ochi asupr'a câtor-va kurgane, mai cu séma asupr'a tumulului de la Alexandropolu séu Lugovaia Mogila, guvernam. Ekaterinoslav, pe malulu dreptu alu Dniprului(1), care coprindea, dupo tóte probabilitatile, mormentulu unui rege scythu d'in alu IV séu alu III secolu

Germaniloru intre 78 8—81,4; alu Italieniloru 84-77. — Luigi Calori in Bologna, esaminandu 2442 craniuri italiane, a aflatu 1665 brachicephale cu indicele mediu 84; restulu de 777 craniuri inse cu unu indice de 77, adico Mesocephale (intre 74—78).

(1) Adico tocmai acolo unde trebue cautatu Gherrosulu anticiloru.

ant. Chr. (2). Dupo mai multe sapaturi in diferite directiuni se descoperi in fine ua excavatiune artificiale in solulu tumulului : era mormentulu unui calu de calaria, ingropatu pe genuchi, avendu capulu rediematu pe ua mica trépta, ero la drépt'a si steng'a mai multe placi rotunde de auru, representandu figur'a unui leu, a unoru paseri indistincte, unu hippocampu aripatu, avendu josu unu pesce, unu bou, tóte incongiurate de arabescuri; mai multe alte objecte de bronzu, auru si argintu, ce serviau neaperatu la podób'a calului (vedi pl. VII, Atlas, textulu p. 9—10), siea, ua tolba de lemnu cu 45 sageti (pl. XII). — A dou'a excavatiune artificiale alaturi de acestu mormentu, ce continea amphore cu câte-va litere pe ele, oseminte de diverse animale si fragmente de utensilii de feru si cupru, ducea la ua grópa patrata ce formá intrarea unei galerii subterane, de care se tine ua mare catacomba. Aci se aflara doue cranii cu diverse oseminte umane, mai multu de 700 mici obiecte : (pl. IX, X, VIII, XI, XII) figuri de tigri, lei, paseri, grifoni, cerbu, grifoni séu cai cu aripi afrontati etc., mai tóte de unu frumosu stylu grecescu d'in alu III séu alu IV secolu ant. Chr.; totu aci apoi : verfuri de sageti de bronzu séu osu, fragmentele unei cuirase cu soldi de feru, vase, etc. — Acest'a era mormentulu principalu alu intregului tumulu. Doue pasagie subterane ocoleau catacomb'a la estu si la vestu; ua spartura facuta in murulu apusanu, intre deschidieturile astoru locuri, aretà mai multe amfore, vergi de cupru asiediate paralelu, ua cuveta de bronzu, unu scheletu umanu cu faci'a cotra estu, avendu de ambele parti ale capului câte unu cercelu mare; pe gutu unu inelu in spirale; la man'a drépta ua braciara de feru. Alta subterana (pl. XVI) continea gramedi de oseminte de cai, placi mici de auru, ornamente representandu balauri afrontati, alte animale fantastice, unu bustu de femeia cu ua tolba la spate, póte bustulu Dianei; alu unei femei cu casca, póte Athena; placi stampate cu capulu lui Dionysos si a unei Menade coronate de edera; mai multe ornamente de argintu, etc. (pl. XIII, XII) pentru cai ; representatiuni : unu capu umanu pusu in centru si incongiuratu de siépte capete de boi (pl. XIII fig. 3), ua femee pe josu, tinendu in stang'a ua lance, ero in drépt'a ua coróna (Athena), ero josu la picióre fiindu ua bufnitia (pl. XIV fig. 5); doue figuri de femei aripate puse intre doue bestii cornute (pl. I fig. 1-2, Aura séu Artemis ; *Archäol. Zeitung.* 1854 plans. 61-64) unu magnificu coletu consistandu intr'ua lunga panglica (pl. XV fig. 1 5) cu placi semicirculare, ce oferia figurile stampate a diece grifoni cum ataca doui cerbi si doui mistreti; placile ornate cu florarii infatisiau, un'a unu balauru invingendu unu animalu indistinctu, póte unu tigru; cea-alta doui grifoni afrontati.

E curiosu co printre aceste lucruri s'a gasitu si sfaramaturile unui carru, cu siése róte (pl. 21) si mici obiecte : placi de auru lucrate *à-jour*, nasturi de auru, perle de auru séu pasta albastra, cari de siguru faceau parte d'in ornamentatiunea carrului.— In catacomba (nr. XI) zacea la pamentu unu scheletu omenescu, cu capulu spre nord (pl. XVI fig. 2; pl. XIX fig. 1 2; pl. XX. fig. 1) avendu la stang'a doue amfore, un'a cu inscriptiunea | ETY MOY |, cea-alta cu monogram'a | MH |, si ornamente, intre cari unu toiagu de comandantu (p. 24).

(2) *Recueil d'antiquités* I livr., p. 1-2 descriptiunea.

In Dolgaia Mogila, trei kilometre departe de Alexandropolu, s'a aflatu de asemenea câte-va schelete de ómeni, copii, avendu la capu câte ua cupa de pamentu, si alte vase, oseminte de calu si deferite animale (pl. 27-28). Unulu d'in schelete erá ingropatu intr'ua positiune curbata, cu capulu spre Nordu. D'in sapaturile altoru diece kurgane, totu de lunga Dnipru in guvernamentulu Ekaterinoslav, despre care raportédia in scurtu a dou'a fascicula a operei *Recueil d'antiquités de la Russiel*, resulta ua dispositiune identica in construirea tumuluriloru, si in modulu de ingropaciune: fia-care kurganu formédia adice deosebite gropnitie, mai cu séma inse unu subteranu principalu, aduncu sapatu in pamentu. Movil'a de la Certamlîk la Nicopolu ne atrage cu deosebire atentiunea prin bogati'a ornamentatiuneloru de auru si argintu de totu felulu, prin vasele stralucite de argintu ce ne-a datu la lumina. In aceste tumuluri, dupo cumu se vede, cadavrele cailoru impodobite cu cele mai scumpe lucruri, jóca unu rolu deosebitu. Nicairi nu se intempina mai isbitoru, de câtu in aste movile, marea influentia attica asupr'a semi-barbarei lumi helenisate a Scythiloru de la Marea-Négra.

Desgroparile, ce se facu in toti anii, continu, parte obiecte curatu grecesci in vase zugravite, in arme, ornamente si inscriptiuni, parte inse ne presenta productulu unei populatiuni indigene, semi-helenisate, a Scythiloru(3). *Babele* séu figurele de pétra, ce de ordinaru suntu puse d'asupra movileloru, au mai multu unu typu persanu de câtu mongolu; ochii suntu mari, nasulu si gur'a ofera dimensiuni mai mari de câtu suntu de obiceiu la Europeni(4); typurile figureloru variédia inse, ceia-ce pare a probá co babele nu aru fi oper'a uneia si aceleiasi natiuni.

(3) Despre movile séu kurgane vedi: **Köppen,** *Alterthum und Kunst in Russland;* Idem *O drewnostyach w Twerskoj karelü,* in *Zurn. Min. Wnutr. djel,* 1836, 3-a brosiura; **A. G. Zwick:** *die Gräber in den Kaukasischen Don und Volga—Steppen.* — **Lippoman,** *Zastanowienie sie nad mogilami,* Wilno 1832. — **G. Eichwald,** *O czudskich Kopiach,* St. Petersburg, 1856, in *Zapiski Imper. Archeologicz Obsczestva,* t, IX, cu care se serva **Alfr. Maury,** in artic. *Des monuments de la Russie connus sous le nom de Tumulus Tchoudes, Revue archéologique,* Nouv. série 1868. — **E. Schelev,** despre cate-va terguri si moghile in guvernam. Tauriei (Zapiski Odesk., I, 331-334;) **Spasski,** kurganele de la Dnipru idem I 593-596. — Despre babele de pétra totu in I p. 596; kurganele d'in guvern. Kievului I 609-620 etc.

Despre anticitatile de la Kerci, vedi oper'a mai recenta a lui **Carl Röttger,** *die Alterthümer von Kertsch in der Kaiserl. Eremitage photographirt und herausgegeben,* St. Petresburg 1873. — **Ludolf. Stephani,** *die Antikensammlung zu Pawlowsk,* St. Petersb. 1872 (Mémoires de l'Académie imper. de sciences de St. Pétersbourg, VII sér. t. XVIII. 4. — In *Zapisk. Odesk.* III, studiulu lui Bukhteief despre tumululu de la Alexandropolu, etc. — Cf. Compte-rendu de la Comm. impér. archéolog pour les années 1870-71, St. Pétersburg 1874, despre sapaturile de la Phanagoria.

Despre mormenturile scythe d'in Taurida cf Ch. **Lenormant,** *Sur les antiq. du Bosphor. Cimerien* (Mém. de l'Academie des Inscript. N. S. t. XXIV, I partie). **Dr. M. Pherson,** *Antiquities of Kertsch,* Lond. 1857. — Dubois, v. V. — **Seymour**, *Russia on the Black Sea.* — **Pallas,** *Voyages,* etc.

(4) **Dubois de Montpéreux,** *Atlas* partie archéolog. pl. XXI, fig. 4,5, desemnédia câte-va babe, déro se insiela cându recunósce in ele typulu mongolu. Cf. Alr. Maury p. 29 op. cit.—Intre descoperirile mai noui, in peninsul'a Taman-Kerci, este unu sarcofagu de lemnu cu unu scheletu femeiescu, si cu bogate objecte de auru, aflatu in marea movila Blisnitza. L. Stephani (die Antiken

O aruncare de ochi numai asupr'a frumóseloru obiecte d'in Crimea, si a mormenturilloru scythe d'in Samara, asupr'a celebrului vasu de la Alexandropole (5)etc., ajunge, credemu, pentru a se convinge cine-va co Scythii nu erau, nu putéu fi asiatici de la nordu, si co posedau ua industrie metalurgica fórte inaintata.

Ua problema inse pentru istori'a primitiva a artei, care nu privesce numai anticitatile Scythiei déro si ale Cyprului, Rhodosului, Troiei, mormenturile etrusce si italice de la Chiusi, Orvieto, Villanuova, objectele de bronzu si vasele de pamentu d'in Francia, locuintiele lacustre d'in Elvetia, etc., — remane inse de deslegatu: Famili'a indo-européna, mai cu séma cea greco italica nu a posedatu ea dejá ua technica indigena, propria, in lucrarea aramei, a bronzului, in tiesatura si olaria, nainte de a incepe influenti'a pheniciana, asiriana séu egyptiana? Precumu se constata *ua epoca de pétra* in Attic'a, Beoti'a, Macedoni'a, Daci'a, lacurile d'in Itali'a superióre etc., n'aru fi de admisu si ua cultura a epocii de bronzu, ca ceva comunu europeanu? Atunci cumu se esplica influenti'a mare a Greciei asupr'a tieriloru de la nordu, mai alesu asupr'a Scythiloru Pontici?

Cându scimu co lucrarea aramei e ua mostenire comune a popóreloru indo-germanice, si cându vedemu co anticitatile d'in Altaï, cu mormenturile numite ciudice (Kurgane, Majaki, Stanzi) si cu figurele de pétra (Baby) de d'asupra movileloru, tóte stau intr'ua legatura strinsa unele cu altele, de la Altaï pene la Dnipru si Kuban, n'aru fi permisu a suposá esistenti'a unei culturi scythe primitive, anterióre influentii culturale helene? esistenti'a unui stylu ornamentalu cu totulu particularu, care precedendu pe celu greco-asiaticu a continuatu apoi lunga elu si cu elu, producendu ua arte, ce nu e nici gréca, nici scytha, ci unu amestecu, productu alu geniului indoeuropeanu si eranicu?(6).

CAPITOLULU VII

Agatirsii.

Éco unu poporu despre care istori'a are forte pucine de disu, ero ethnografi'a si filologi'a nu potu sa-si dea cuvintele loru.

Sammlung zu Pawlowsk, St. Pétersb. 1872) crede a fi mormentulu unei preotesee demetriade, ceia-ce nu e de admisu. Vedi Cour. Bursian, Jahresbericht über die Fortschritte der class. Alterthumswissenschaft, II v. Berlin 1875.—Cf. despre thesaurulu de la Contiesci: Odobescu, Istori'a Archeologiei I 566 seq.

(5) Vedi stamp'a anessata.

(6) Cestiunea generale, agitata in timpurile d'in urma, se tratédia diferitu in scrierile mai noui: **A. Conze,** *zur Geschichte der Anfänge griechischer Kunst* I cu 2 table 1870; II, 1873. — **Unger,** *Ueber den Ursprung der Kenntniss und Bearbeitung des Erzes in Europa,* Leipz. 1874.—**Beloch** *Bronzo e ferro nei carmi omerici,* Torino 1873. — **G. Conestabile,** *Sovra di due dischi in bronzo, antico italici del Museo di Perugia e sovra l'arte ornamentale primitiva in Italia ed in altre parti di Europa,* Torino 1874. — **Hermann Genthe,** *Ueber den etruskischen Tauschhandel nach dem Norden,* 1874 Francfurt. — **Ludwig Urlichs,** *zwei Vasen ältesten Stiles,* Würzburg 1874. — **Achil Deville,** *Histoire de l'art de la verrerie dans l'antiquité,* Paris, Morel 1873.

1. Vasulu de la Alexandropole. — 2. Unu dieu allu Scythilor. — 3. Costumulu unei Scythe (Kerci). — 4. 5. Caciule ascutite alle Scythiloru asiatici pe sculpturile de la Behistun, si pe ua placa din Cappadocia.

1. 2. Scythi pe vasulu de la Alexandropole (Russia). — 3. Idem pe ua cupa gasita la Kerci (Panticapes).

Din Stabil. pentru artele graf. Socecu, Sander & Teclu. 12058

Herodotu, care numesce pe Agatirsi cu ocasiunea espeditiunei lui Dariu contra Scythiloru, ne spune co acestia, de temere pentru armele puternicului monarchu alu Persiei, cerura ajutoru de la vecinii loru, prin urmare si de la Agatirsi. Cesti d'in urma crediura prudentu a nu se amestecá, si refusara, mai alesu sciindu co numai cu greutate voru puté Persii se tréca peste granitiele muntóse ale loru. Cându Scythii, voindu a atrage pe inimicu in teritorii straine, ocupasera dejá tierile Melanchleniloru, Androfagiloru si Neuriloru, si erau aprópe de hotarele Agatirsiloru, se opusera acestia cu armele si-i silira a esi d'in tiér'a Neuriloru in propriulu pamentu scythicu (Her. IV 125). — D'in istori'a acestui poporu nimicu nu mai scimu alt'a, de câtu co unu rege agatirsicu, Spargapeithes (IV 78) omorise prin curse pe regele scythu Ariapeithes (cam la an. 490 a. Chr.)(1).

Ocupandu, in timpulu lui Herodotu, dupo tóte probabilitatile Transilvani'a de astadi, nu mai aflamu nimicu despre ei, pene la Pomponius Mela, care, urmandu unui autoru grecu, ii asiedia la apusu de Maeotis(2); Plinius(3) in necunoscutulu spatiu nordicu alu globului, ero Ptolomeu(4) ca si Dionysius Periget(5), candu in estrem'a média-nópte lunga Oceanulu sarmaticu, intre riurile Chersinus si Turuntus(6), candu tocmai in Asia, la Imaus; ero Suidas si Steph. Byzantinulu in muntii Hemus(7).

Despre originea loru, anticii ca si modernii nu se invoescu. Dupo traditiunea locale culésa de Herodotu de la Grecii Pontici (IV 10), ei aru fi frati cu Gelonii si Scythii. Scythi ii numesce si Mela (II, 1, 2) si Bibius (p. 34), si de Scythi ii tinu mai multi scriitori moderni ca Zeuss (274), Diefenbach (origines Europeae) si nu fora verisimilitate. In adeveru, in timpulu lui Herodotu, nefiindu anco Geti séu Thraci trecuti d'in cóce de Dunare, nimicu nu ne silesce a luà pe Agatirsi dreptu unu poporu deosebitu de vecinii loru Scolotii. La acést'a vine si impregiurarea co singurele doue numi pastrate de la densii suntu comune cu Scythii; I-iu numele ethnicu 'Αγάϑυρσος (8) se compara cu numele Scythu : 'Ιδάν-ϑυρσος (Her. IV 76) si cu sarmaticulu ethnicon *Aga*—mataes; II-lea numele regelui agatirsicu Σπαργαπείϑης (c. 78) ne intempina totu astu-feliu ca nume de rege la Scythi (c. 76), éro partea-i ultima πείϑης se recunósce in scythicele : 'Αριαπείϑης, 'Αριπείϑης (c. 78) si in Σπαραπίσις (I 211), unu nume d'in poporulu Massagetiloru (Comp. Zeus 274 (9). — Trasurile, mai de-

(1) Cf. **Rawlinson**, III, 70.

(2) **Pomp. Mela**, II, 1,2; totu aci ii pune si **Am. Marcellinus**, XXII, 8.30

(3) H. N. IV 26.

(4) *Geogr.* VI, 14.

(5) v. 314-319.

(6) Comp. Marc. Heracl. p. 56.

(7) V. 'Αγάϑυρσοι, ἔϑνος ἐνδοτέρω τοῦ Αἵμου.

(8) **Pisander**, ap. **Steph. Byzant.** dice co ei isi luasera astu nume de la unu fiiu alu lui Hercules, séu ἀπὸ τῶν ϑύρσων τοῦ Διονύσου. Comp. **Suid.** v. 'Αγάϑυρσος.—**Eust.** ad *Dionys Perieget.* 310. —Dupo textulu d'in Stefan Byzant. Τραυσοι πλησιον Κελτοῖς, ἔϑνος οὓς οἱ Ἕλληνες 'Αγαϑύρσους ὀνομάζουσιν,» emendatu de A. v. Gutschmidt,—Agatirsii aru fi numele grecescu alu poporului; anso alu loru propriu aru fi fostu : Trausii, numiti de Herodotu, Thraci.

(9) Cf. pentru originea scytha a loru pe **Ritter**, *die Vorhalle europäischer Völkergeschichten vor Herodotus an dem Kaucasus und an dem Gestaden des Pontus,* Berlin 1820.

parte, ce da Herodotu despre densii: portulu celu mai desfatatu si podóbele de auru (10) couvinu d'o potriva Scythiloru, cei-i vedemu luxosu imbracati, si immormentati prin monumentele antice d'in kurgane; éro comunitatea de femei cu adaosulu i lealisatoru: ἵνα κασίγνητοί τε ἀλλήλων ἔωσι καὶ οἰκήϊοι ἐόντες πάντες μήτε φθόνῳ μήτε ἔχθεϊ χρέωντας ἐς ἀλλήλους (IV 104) «co fiindu toti uniti prin legaturele sangelui, si nefacendu toti, ca se dicu asia, de câtu un'a si aceiasi familia, nu suntu supusi nici la ura, nici la gelosia», — se atribue si Scythiloru de alti autori posteriori lui Herodotu (11).

Zeuss (714) presupune co Agatirsii aru fi ua ramura d'in puternic'a natiune d'in evulu mediu a Chazariloru, pe temeiu: 1-iu, identitatea de nume intre Agatirsi si Akatziri; 2-lea, óre-ce comunitate in obiceiuri, ca zugravirea feciei. Acestea anse suntu departe de a decide cestiunea, pentru co: *a)* ua theoria ethnografica pentru ua pura identitate a numeloru este totu-d'a-un'a ua procedere periculosa; b) zugravirea feciei(12) o aflamu si la finezii Ostiaci de la Obipene adi, si in triburile Americei, fora a fi ua caracteristica ethnica (13).

Altii ii ia dreptu mosii Litvaniloru de adi.

Agatirsii erau stabiliti cu locuintiele loru, coci bogati'a de auru presupune ua esploatare continua a mineloru si riuriloru Transilvaniei, si ua societate deja inaintata. Nici natur'a tierii loru nu erá propria pentru viéti'a nomada.

Déco vomu crede lui Aristotele (14) ei, inainte d'a fi inceputu sa scrie cu litere, cantau legile in versuri spre a le infige mai bine in memoria, si astu obiceiu se continuà la Agatirsi si in timpulu seu.

Instrumentele de pétra aflate in Transilvani'a, fia d'in epoc'a primitiva, taiate numai, nelustruite si necomplecte, fia d'in a dou'a epoca, — ua desvoltare mai departe a primei perióde (instrumente ascutite, rotunde séu ovale, avendu unele pe ua parte unu felu de taisiu; sageti de forma piramidale etc.; silexuri lustruite, gaurite puse in despicatura de lemnu etc.) — nu denota unu poporu pe scara de venatoru séu pescaru, ci

(10) IV, 104 — Comp. observati'a lui Ritter, Vorhalle 287 despre ἁβρότατοι ἄνδρες.

(11) D'in cei cari sustinu thracismulu Agatirsiloru, unii (Hasdeu, Istori'a Critica, Cuno) se intemeiédia pe cuvintele lui Her.: «Câtu pentru cele-alte obiceiuri ale loru» ele au multa conformitate cu ale Thraciloru» — Anse asemenarea de obiceiuri scythe, anse nu suntu Scythi — Altii invoca emendatiunea passagiului d'in Steph. Byz. de mai susu, co Agathirsii s'aru fi numitu Trausi, si Trausi aru fi fostu Thraci. — Anse Suidas si Hesychios numesce pe Trausi: Τραυσοὶ ἔθνος Σκυθικόν. — Schuller, op cit p. 166, tine pe Agathirsi de *Celti;* Niebuhr de *Daci* (Klein Schriften I 377); ambele numai simple supositiuni.

(12) **Virgil. Aen.** IV, 146; Comp. **Heyne** Exs. II. — **Mela** II, 1, 2, 10, — **Solinus** c. 20; caeruleo picti calore fucatis in coerulum omnibus. Servius (ad Virg. Aen. IV, 146) ii numesce: «cyanea coma placentes.» — **Avienus** (descr. orb. 447): praecinctique sagis semper pictis Agathyrsi, Comp. **Priscianus Perieg.** 302, ce 'i numesce numai: *Picti.* Dupo Strabo, se vapsiau la facie mai tóte popórele celtice. — Comp. **Tacitus Agricola** XII, **Caesar** *Bell. Gall.* V. 14; — Picti paru a'si fi luatu numele de la obiceiulu acest'a.

(13) Opiniunea lui **Zeuss** este totusi admisa si de **Müllenhoff,** *Sarmatien,* op. cit — si de **Viv. de St. Martin,** *les Khazars, Nouvelles annales des voyages* 20, 1851, p. 136. — **Rösler,** *Rum. Studien,* o combate.

(14) *Problem.* XIX 28.

pe acela, care prin agricultura tinde se inaintedie, avendu locuintie statornicite, óre-care gradu de spiritu publicu si de ordine sociale. Asemeni instrumente s'a aflatu in Ungari'a la : O Szenna, Kálva-Borfö, Kis-Ferenye (Com. Neográd), Felsö-Vadász (Com. Abauj-Torna), Bogscháu (Com. Krassovian), Zips etc. — In Transilvani'a la Földvár, Gireslau(15). Ori caruia poporu sa apartina ele, dupo cele ce amu disu in partea introductiva a Ethnologiei, nimicu nu ne silesce a admite unu poporu finezu séu ibericu anterioru Agatirsiloru, nici a separà objectele de pétra de cele de bronzu aflate totu in Transilvani'a, asia co loru s'aru putea atribui cu óre-care gradu de siguruntia ambele categorii de anticitati.

Ce privesce bronzulu nu incape indoiala, coci caracteristic'a popóreloru d'in epoc'a de bronzu este bogati'a si stralucirea in ornamentatiuni, inele, brosie, arme frumosu decorate, securi, sabii, scuturi, sageti, lanci, bine esecutate.—Asemeni objecte s'au aflatu in numeru suficiente in Ungari'a, Ardélu si Bucovin'a(16).

E de respinsu anse opiniunea lui Rougemont, care, pe temeiulu textului d'in Ammianus (22. 8. 30), asiédia patri'a otielului in Transilvani'a, fora sa observe co Agatirsii lui Ammian suntu la Maeotis, si co prin *diamante* nu se póte intielege : *otieluri !*

CAPITOLULU VIII

Getii si Dacii.

§ 1.

In deslegarea cestiunei despre nationalitatea Daciloru primulu punctu de hotaritu este raportulu de rudenia in care se afla Getii cu Dacii.

Strabone, care nu pare a nu fi fostu destulu do informatu, pretinde co Dacii cu Getii, si Getii cu Thracii vorbiau aceiasi limba (1). Elu recunoscendu Geti in sudulu Dunarii, si condusu de denominatiunea obicinuita atunci la Geti, considera ambele popóre ca identice, stabilindu ua deosebire celu multu topica : locuitorii d'in josu de cataracte pene la mare : *Geti*; éro cei de la cataracte in susu spre Germania : *Daci*. — Cu totulu contra acestei pareri se aréta Dio Cassius, fostu prefectu alu Panoniei, care vor-

(15) Vedi **Ed. v. Sacken,** *Leitfaden zur kunde des heidnischen Alterthums,* Wien 1865, p. 80.— **Seidl** si **Kenner,** *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funden in der österreichischen Monarchie* 1846—47; 1855—1864, 10 brosiuri.—Dr. **Römer Flöris :** *Mür égeszeti kalauz különös tekintettel Magyar országya öskori műrégészet,* Pest 1866

(16) **Sacken,** *Leitfaden* p. 124 : «Im Siebenbürgen : Sáros, Földvar (Hermanst. Kr.,) im Szaszvarosser Stuhle, im Koloser-Comitat, Bardocz, Féjérd, Kutsma bei Bistritz, Meschendorf bei Schässburg Héviz, Kronstädter—Kr., Orosmezö, Vadászut, Dobokaer-Com.»... In der Bukowina : Solka und Glit, Bezirk Solka; In der Militärgrenze : Mala-Popina und Brusane, Siccaner Reg. Bez., Dresnik im Oguliner Reg . — Vedi despre anticitatile de bronzu in Ardélu, studiulu lui **Fr. Müller;** *die Bronzealterthümer, eine Quelle der älteren siebenbürgischen Geschichte,* in *Archiv des Vereins für siebenbürgischen Geschichte* III t. N. F. Kronstadt 1858, in - 4.

(1) Geogr. VII, 3 § 10. 13 ed Müller et Dübner Paris.

bia in cunoscintia de causa. Elu dice : «Ii numescu Daci (67, 6) asía cumu se numescu ei singuri, si cumu ii numescu pe ei Romanii, de si prea bine sciu ca ei suntu numiti, bine séu reu, Geti de cotra Heleni; coci amu cunoscintia co Getii numai aceia care locuescu in susulu Hemului lunga Istru.» Δακοὺς δὲ αὐτους προςαγορεύω, ὥσπερ που καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καὶ οἱ Ῥωμαῖοί σφας ὀνομάζουσιν, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι Ἑλλήνων τινὲς Γέτας αὐτοὺς λέγουσιν, εἴτ'ὀρθῶς εἴτε καὶ μὴ λέγοντες. ἐγὼ γὰρ οἶδα Γέτας τούς ὑπὲρ τοῦ Αἵμου παρὰ τὸν Ἴστρον οἰκοῦντας. — De aci urmédia: *a)* co Dacii se numiau de scriitori numai prin eróre Geti; *b)* co intre ambelə populatiuni deosebirea nu erá numai topica, cumu pretinde Strabo, éro *c)* limb'a daca nu erá aceiasi cu cea thraca séu geta, cumu s'a crediutu in de obiceiu pene acumu.

Fora a contestà unu gradu de inrudire generale intre Daci si Geti, consideratiuni istorice si limbistice vorbescu contra desaversitei loru identitati :

a) Nici-unu scriitoru d'in vechime nu numesce pe Daci, Thraci ;

b) Numirile topografice ale Daciloru se deosibəscu de ale Thraciloru si Getiloru d'in sudulu Dunarii; caracteristic'a—*dava* d'in numile localitatiloru Daciei lipsesce in Thraci'a, si vice-versa, compositele cu—*bria* si—*para* nu se afla in Dacia (afara de póte Ζουρόβαρα (?) (2).

c) Dacii si Getii au fia-care istori'a loru deosebita :

Getii, numiti pentru prim'a óra de Herodotu pe cóst'a nordica a Hemului intre Athrys, Oskios, Dunare si Hemu, nu se stabilira d'in cóce de fluviu de câtu dupo an. 339, candu adico Philippu alu Macedoniei distrusese regatulu Scythicu alu lui Atheas. Aci ii afla expeditiunea lui Alessandru celu Mare in anulu 334, si in timpu mai multu de 200 anni stapanescu amendoue malurile Dunarii. Cu fundarea regatului galicu in Thracia (3), pare co se desfacù si regatulu Geticu de din còce de Dunare, remanendu Geti numai la Hemu (4). Strabo (VII 301) abia mai cunósce pustiile Getiloru «ἐρημία Γετῶν» de la Dunare pene la Dnistru, indicandu in aceste parti unu amestecu de populatiuni thraco-scythe (5).

Dacii aparu mai tardiu in istoria de câtu Getii, si anume in campiile d'intre This'a si Dunare, de unde suntu goniti de cotra Iazygi,-unu poporu sarmaticu—spre resaritu in munti (6).—Asupr'a despartirii loru de Geti séu in genere de Thraci, cumu si asupr'a timpului stabilirii loru in campiile de la This'a, si apoi in Transilvani'a si Romani'a, nu se póte dice nimicu hotaritu. E de respinsu anse parerea lui Grimm (G.D.

(2) **Müllenhoff,** artic. *Geten* in Encyclopedia germana a lui *Ersch* si *Gruber*.—**Joh. Dierauer,** *Beiträge zu einer kritischen Geschichte Trajans,* p. 63 note, in I vol. din **Büdinger** «*Untersuchungen zur Röm. Kaisergeschichte.*»

(3) Vedi **Leop. Conzen,** *Die Wanderungen der Kelten,* Leipzig. 1861.—**Felix Robiou,** *Histoire des Gaulois d'Orient,* Paris 1866.

(4) Müllenhoff, l. c. raporta faptulu lui Oroles (Justin 32, 3) d'a fi poruncitu Getiloru sa se culce cu capulu in loculu picióreloru, si d'a servi pe femei, la Getii d'in drépta Dunarii. — **Rössler** *Rum. Stud.*—la cei d'in sting'a p. 23. Cestiunea nu se póte decide d'in lips'a isvóreloru.

(5) Déco prin Tyregetii lui Strabo p. 118. 128. 289. 295, Plinius 4. 26. Ptolaemaus 3, 5. 25, se intiellege Getii de la Tyras, séu numai locuitori ai Dnistrului, e dubiu.

(6) Plinius H. N. IV. 12; — Comp. Zeuss. p. 261. 282.—Rösler Rum. Studien; Dierauer p. 63 seq.

S. p. 192) (7), co Δῖοι lui Thucydides (II 76, 78, 96) mentionati in muntele Rhodope, aru fi *Daci*. Pe Dii ii gasimu neintreruptu numai in muntele Rhodope, aparandu-si neatarnarea contra vecinilorn; intre altii contra lui Sitalkes, si mai tardiu contra Romaniloru. Thucydides vorbesce si de Θρᾶκες τοῦ Διακοῦ γένους (VII 27), Thraci de familia Diica, ua confederatiune neaperatu a mai multoru triburi thrace; Bessii, alu caroru nume se contopesce cu Dii in Diobessi (Strab. VII fr. 48; Plin. h. n. IV; 11, 40). Sapaii, Mäli etc. cu suprematia Diiloru (Comp. Thrakisch-pelasgische Stämme der Balkanhalbinsel de Bernh. Giseke, Leipzig, 1858 p. 16, 17.—Bessel, de rebus Geticis, Gottingae 1854, p. 67 seq. — Zeuss 260 : «Der name *Daci* erscheint nicht im thrakischen Stammlande.» — Müllenhoff op. cit., Rösler, Dacier und Romäner p. 23).

Deja in timpulu lui Cesare si Augustu, Dacii erau ua natiune puternica, amestecandu-se in sórtea popóreloru vecine, pene chiaru la Noricum ajungendu cu armele loru. Dupo mórtea regelui Burvista puterea Daciloru incepe se decada. In nenumerate renduri mii d'intre ei fura siliti de Romani a parasi patri'a loru si a se asiedia in Moesia. Asia sub Augustu, 50,000 prin Aelius Catus (Strabo VII, 3. § 10), sub Nero: 100,000 prin prefectulu Ti. Plautius Silvanus Aelianus (Orelii nr. 750). — Decebalu diplomatu abilu si bunu generalu (Cassius Dion, l. LXVII, 6), reunindu sub sceptrulu seu tóte triburile Daciei, restabilesce unirea politica d'in timpulu lui Boerebiste, bate pe Sarmati si le ocupa tiér'a; ataca pe Romani in Moesia, guvernatorulu astei provincii P. Oppius Sabinus perdiendu batai'a si viéti'a (cotra anulu 86. Iordanes, de reb. get. c. XIII ilu numesce gresitu Poppaeus). O noua victoria contra prefectului pretoriului Cornelius Fuscus (vedi Petrus Patricius, Fragm. histor. Graec. IV 185 fr. 4) si lupt'a de la Tape cu *Tettius* Julianus (8) aduce pacea cea rusinósa a lui Domi-

(7) D-lu Hasdeu, Ist. Critica, vede ca si Grimm in Δῖοι lui Thucyd., pe Daci.

(8) La **Fröhner,** *La Colonne Trajane d'après le Xurmoulage esécuté à Rome en 1861—1862,* Paris 1872—1874. **Dierauer** op. cit. 68, **Rösler,** *Rum, Stud.* **Jung,** *Rœmer und Romanen,* Innsbruck 1877, p. 12, se dice gresitu : *Tertius.*

(9) Dio Cass. LXVII, 7 comp. LXVIII, 6.—Asupra Chronologiei suntu importante actele fratiloru Arvali, descoperite de curendu si publicate de **Henzen,** *Acta fratrum Arvalium,* Berolin 1874.—Sub anulu 89 *(a)* citim (p. 116) :

pr(idie) idu[s Januar(ias)] — pro salute
et vict[oria et reditu] imp(eratoris) Domitiani Caesaris Augusti Ger[manici]
89 *(b)* XVI K(alendas) F(ebr[uarias) — pro salute
et redit(u e]t victoria *eiusdem*
89 *(c)* IIII K(alendas (Febr(uarias) — pro salute
et re(ditu] eiusdem.

Acést'a se raporta, dupo cumu d Professor O. Hirschfeld *Gött. Gelehrt. Anzeigen* 1869 p. 1508, a demonstratu, la resboiulu dacicu alu lui Domitianu. Triumfulu nu putea déro avea locu nici in anulu 91, cumu pretinde Dierauer (69 nr 1), nici in 90, cumu crede Rösler (Vorrömisch. Dacien p. 341; Rum. Stud., 37), ci la finea lui 89, dupo cumu urmédia si d'in Martialu (Epigr. VIII, 8 etc.) si Eusebius. Acest'a asiédia triumfulu in anulu 2106 (p. 160 ed. Schoene), care corespunde, dupo calculului lui Gut-

tianu (9), care nu póte fi de lunga durata, cu suirea pe tronu a imperatului Traianu, cureritorulu Daciei si intemeiatorulu provinciei române(10).

Astu-feliu, numirea de Geti data de cotra scriitorii Helleni Daciloru lui Boerebiste si Decebalu, isi gasesce natural'a sa esplicatiune. Fiintiandu ua data unu regatu puternicu getu pe ambele maluri ale Istrului, d'intre locuitorii d'in cóce de Hemus Getii fiindu Helleniloru cei mai cunoscuti prin cultulu loru propriu si spiritulu religiosu si resboinicu, numele de getu isi lua ua acceptiune generale (11), intindiendu-se si asupra Daciloru, candu acestia se ridicara sub Boerebiste la stang'a Dunarii, de si regatulu Getu, la nordulu, ca si la drépt'a fluviului, incetase de multu a mai esistá(12).

§ 2.

Nationalitatea Getiloru si Daciloru.—Cestiunea nationalitatii Getiloru si Daciloru s'a deslegatu in diferite sensuri: candu in partea Germaniloru, candu in a Celtiloru, candu in a Slaviloru.

Este de totu interesulu de a analisà cu atentiune tóte aceste opiniuni, si a intrebà de argumentele pe care se intemeiadia.

schmidt (de temporum notis quibus Eusebius utitur. Kul. 1868 p. 9), cu primulu Octobre 89. Comp. **Friedlaender,** *de temporibus librorum Martialis* 1862 p. 9.

(10) Despre espeditiunile lui Traianu in Dacia, pe lunga Dio Cassius, Column'a traiana, si càte-va notitie, ne ajuta *Acta fratrum Arvalium* in stabilirea chronologiei. De aci se vede co Traianu incepe primulu resbelu cu Dacii in primavér'a anului 859 (101 dup. Chr.), p. 117 op. cit.:

an. 101 VIII K(alendas) Apr(iles)]— (pro salule et redit)u et victoria
imp(eratoris) Caesaris Nervae Traiani Aug(usti) germ(anici).
Cf. carmen votorum huius anni p. 123 si Bull inst. arch. 1869 p. 118; éro celu d'alu doilea in 105, p. 118:

an. 105 . . . . [no]n(as) Jun(ias) — [pro it]u et
reditu [imp(eratoris) C]aesa[ri]s Nervae
Trai[ani];

p. 122: an. 105 pro itu et reditu eiusdem (unu carmen votorum:
[Jupiter] O(ptimo) m(aximo). Pétra o sparta, restulu lipsesce.

Prim'a expeditiune s'a finitu in anulu 102, nu in 103, dupo cumu sustine Fröhner (Cf. Mommsen *Hermes,* III p. 126, seq. — C. de la Berge, Revue critique 1868 nr. 4, p. 53.—Dierauer p. 92 nr. 3); construirea podului incepù verisimilu in iérn'a anului 103, nu in 100 cumu crede Nöel des Vergers, *Comptes rendus de l'Acad. des Inscr. et Belles Lettres,* 1866 p. 79, si Fröhner, coci inscriptiunea pe care se intemeiadia, C. I. L. III nr. 1699, se raporta la sioséu'a de pe malulu Dunarii, éro nu la podulu de la Severinu (Dierauer p. 97). Finitulu resboiului trebue asiediatu in 107 d. Chr. (nu in 106 cumu pretinde Dierauer). Pentru Chronologia, Cf. mai alesu **Mommsen** *zur Lebensgeschichte des jungeren Plinius,* in *Hermes* 1868 p. 48. 49, si C. I. L. III la nr. 550.

(11) In acestu simtiu pune si Cicero, ad Attic. 9, 10: pe Geti, Armeni si Colchi la ua lalta. Virgil. Aen. 7, 603, Geti, Hyrcani, Arabi, Indi si Parti.

(12) D'in isvóre nu resulta a fi fostu vre ua data legatura politica intre Dacii de din cóce de Dunare, si Getii de la Hemus. Comp. Müllenhoff, Die Geten. Co la resboiulu lui Traianu cu Dacii a participatu si Getii nu se póte negá cu temeiu. Pe columna'a Traiana ei paru a figura: la nr. 21, pl. 54 - 55 (Fröhner cavalerii cuirasati); nr. 27, pl. 61—62; nr. 77, pl. 129—130, si nr. 115, pl. 181—182.

§ 3.

Getii si Dacii suntu aceiasi cu Gothii. — Este asta-di probatu pêne la evidentia co numirea de Geti data Gothiloru erà dejà generale, in cuventare emphatica, pre timpulu lui Cassiodoru, care o si intrebuintiadia in scrierile selle; (13) si co Gothulu Iornandes seu Iordanis, scriindu pre la annulu 551 d. Chr., n'a facutu de câtu sa reproduca acésta erróre in necritic'a sea opera : *de Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis* (14) compilata mai tota dupo celle doue-spre-diece carti alle lui Cassiodoru (15). Acest'a, utilisandu pentru istori'a gothica inainte de Theodricu datele de natura istorica d'in isvórele grece si romane (16) a inavutitu in pagub'a adevérului annalele Gothiloru cu alle Getiloru si Scythiloru, pentru a deduce originea Amaliloru si a lui Ermanarichu de la daculu Dorpaneus; si parte prin identitatea suneteloru, parte prin identitatea de locuintia a amenduroru popóre, a transformatu pre Geti in Gothi.

Ua asemenea hypothesa repetita de Iornandes si de alti chronicari d'in evulumediu, admisa fora multa desbatere de cotre Hugo Grotius, Leunclavius, Chiniac (17), si in timpurile d'in urma de cotre I. K. Schuller (18), Becker (19), Leo (20),

(13) Asia de esemplu in *Variæ* 10, 31, Vitiges vorbindu cotre «universi Gothi» se serva si de cuvintele : «*geticus* populus». Se scie anse co dejá Ausonius († 392) Epigr. 3, 10; Idyll. VIII, 31; Claudianus († dupo 400) Carm. II, 362, C. V, 475. 562. c. VII, 75 etc.; Aurelius Prudentius, St. Hieronymus, Paulus Orosius, Rutil. Claudius Namatianus si altii, confundassera pre Geti cu Gothi numai dupo assemenarea numelui. Cf. C. **Schirren**, *de ratione quæ inter Iordanem et Cassiod. intercedat commentatio*, 1858.—**F. R. Roesler,** *Dacier und Romänen* p. 27—29.

(14) ed. C. A. Closs, Stuttgartiæ, 1866. in-8 — Despre Iornandes vedi : **Wattenbach,** *Deutsche Geschichtsquellen im Mittelalter*, p. 45. — **I. Grimm,** *über Iornandes und die Geten* p. 1—19. — **Seb. Freudensprung,** *de Iornande sive Iordane*, Monaci 1837.—**Ioh. Iordan,** *Iordanes Leben und Schriften*, Ansbach, 1843.

(15) Despre isvórele lui Iornandes vedi, afora de Schirren, op. cit., urmatorele : **Sybel,** *de fontibus libri Iordanis de origine actuque Getarum*, Berlin 1838; idem, in *Allgemeine Zeitschrift für Geschichte*, herausg. *A. Schmidt*, b. VI; Berlin 1846, p. 516 seq., si b. VII, p. 288 *Miscelle*. — **Köpke** p. 44 seq.—**Wietersheim,** *Gesch. Völk. Wander.*, II, 178 seq. — **R. Pallman,** *die Geschichte der Völkerwanderung*, Gotha, 1863, b. I, 23—35 (Jordanis, als Quelle für das dritte und vierte Jahrhundert der Gothischen Geschichte). — **Bessel,** art. *Gothen* in *Encyklopädie* v. Ersch und Gruber.

(16) Vedi probele in **Schirren,** op. cit., si recensiunea lui **Alfred von Gutschmid** in *Neue Jahrbücher für Philologie und Pædagogik*, herausg. v. *R. Dietsch* und *A. Fleckeisen*, Leipzig 1862, b. 85, p. 124—151.

(17) *Histoire des Celtes*, Paris 1771. t VIII.

(18) *Umrisse und Kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen*, 1840.

(19) Encyclopedi'a lui Ersch si Gruber, art. *Dacia*, v. 29.

(20) *Lehrbuch der Universalgeschichte* II, 23—36; *Vorlesungen über die Geschichte des deutschen Volkes und Reiches*, I, 83—105.

Wirth (21), Bergmann (22) etc., dobendí prin autoritatea lui Iacob Grimm tóte aparintiele unui adeveru istoricu nesocotitu pene atunci, si in sprjinulu carui'a elu adusse in maéstr'a sea *Istoria a limbei Germane* (23) si intr'unu studiu specialu: ***Despre Iornandes si Geti*** (24), argumente de intreita natura: limbistica, istorica si ethnica.

Sa ie analisamu unulu dupo altulu:

Grimm invoca mai anteiu marturiile lui Iornandes (25), Cassiodor (26) Orosius (27), Spartian (28), Prokop (29), Isidor (30) etc., cari numescu fora deosebire pre Gothi prin numele poporului Getu; déro ce potu semná nisce simple afirmatiuni alle unoru scriitori, cari nu avéu cunnoscintia despre nici unu poporu d'in famili'a thraca, — contr'a netagaduitei autoritati a lui Strabon, Dio Cassius, Mela si Tacitus, cari cunnoscendu si pre Thraci si pre Germani, se pronuncia hotaritu pentru thracismulu Getiloru si Daciloru? — Sa scie obiceiulu scriitoriloru posteriori de a dá popóreloru d'in timpii loru numile celle vechi alle tiariloru ce locuescu; astu-feliu Gothii suntu numiti candu Geti, candu Scythi; Hunii suntu numiti Massageti; Serbii — Triballi; Bulgarii — Mysi séu Odrysi, ba chiaru Myrmidoni; Romànii — Daci séu Geti; Albanesii — Acarnani; Germanii — Celti; Maghiarii — Pannoni; Cumanii — Scythi, etc. (31). Aru urmá de ací óre identitatea acestoru némuri? — De acei'a insusi Grimm este silitu a marturisí co primulu seu argumentu nu este nici cellu

(21) *Geschichte der Deutschen.*

(22) *Les Gètes ou la filiation généalogique des Scythes aux Gètes et des Gètes aux Germains et aux Scandinaves,* 1859 Strasbourg—Paris. — Despre acesta carte vedi mai la valle, not'a 77.

(23) *Geschichte der Deutschen Sprache,* Leipzig, 1853.

(24) *Ueber Iornandes und die Geten,* Berlin 1846, pag. 59, in-4. — Despre acesta scriere vedi **Sybel,** *Allg. Zeitschrift für Geschichte,* herausg. A. Schmidt, b. VI, Berl., 1846.

(25) **Iornandes** op. cit., cap. 9: «quos Getas jam superiori loco Gothos esse probavimus, Orosio Paulo dicente.» De ací **Ekkehardi** chronicon ap. Perz 8, 120: «Gothi qui et Gethæ».

(26) Vedi mai susu not'a 1.

(27) C. I. cap. 16: «modo autem Getae illi, qui et nunc Gothi, quos Alexander evitandos pronunciavit. Pyrrhus exhorruit, Cæsar declinavit».

(28) Scr. aug., Anton. Carac. c. 10: «(Caracalla) cum Germanici et Parthici et Arabici et Alemannici nomen adscriberet (nam Alemannorum gentem devicerat), Helvius Pertinax, filius Pertinacis dicitur joco dixisse «adde si placet, etiam Geticus Maximus», quod Getam occiderat fratrem, et Gothi Getæ dicerentur, quos ille, dum ad Orientem transiit tumultuariis proeliis devicerat». — Idem in Anton. Geta c. 6: «Helvius Pertinax recitanti Faustino prætori et dicenti «Sarmaticus Maximus et Parthicus Maximus dixisse dicitur» «adde et Geticus Maximus», quasi Gothicus».

(29) I, 312. Vorbindu despre poporele gothice intre care numera si pre Vandali si Gepidi, dice: πάλαι μέντοι Σαυρομάται καὶ Μαλάγχλαινοι ὠνομάζοντο. εἰσὶ δὲ οἳ καὶ Γετικὰ ἔθνη ταῦτ' ἐκάλουν. — Ib., 2, 117 Γετικὸν γὰρ ἔθνος φασὶ τοὺς Γότθους εἶναι.

(30) *Orig.*, 9, 2: «Daci autem Gothorum soboles fuerunt, et dictos putant Dacos quasi Dagos, quia de Gothorum stirpe creati sunt».

(31) La Theophan. ed. Bonn p. 380, Continuat. p. 196, Slavii suntu numiti *Sciti;* la Cedren (I 644) —*Huni,* iar la Simocatta (p. 119, 272) si Photius (Summaria ed. Bonn p. 9. 14) — *Geti.* Cf **Sybel,** op. cit.— **Selig Cassel,** *Magyarische Alterthümer,* Berlin 1847, p. 7, 291.— **Jirecek C. I.** *Geschichte der Bulgaren,* Prag, 1876, p. 70—71.

mai insemnatu, nici cellu mai convingetoriu d'in còte are sa mai aduca in sustinerea thesei selle (32).

Allu douilea argumentu, identitatea numeloru Geti si Gothi, primulu nefiindu de còtu ua transformare propria phoneticei Greciloru si Româniloru a cuventului Gothi, Guth — grecescului si latinescului T in Γέται Getae correspundiandu goth. TH in Guthai séu Guthôs, iaro lui E correspundiandu germanulu U séu O (33) —, nu este mai multu de tinutu in séma ; coci, dupo cum a observatu Müllenhoff (34) *a)* : formele *Guthai*, *Guthôs* séu *Guthaus*, trebuincióse lui Grimm in problematicele selle comparatiuni, trebuescu respinse cá intemeiate pe unu textu cititu gresitu in Pliniu : *Aorsi Gaudae Clariæque*, in locu de : *aedis caugde claneæque* (35); *b)* admitiendu schimbarea vocalei, *Getae* trebuiá sa sune in limb'a Gothiloru Kuthai, cum lat. genus, gr. γένος suna gothicu *Kuni*, vechiu-germanu-superioru *chunni*, iaro nu Guth séu Guthai; si *c)* a sustine co limb'a geta séu daca, necunnoscêndu ânco caracteristic'a limbei germane «permutatiunea suneteloru» (Lautverschiebung), are dejà intr'ens'a desvoltata sibilant'a, unde in german'a persista anco guttural'a (36), este óre a probá identitatea a doue limbi si a doue popóre ? (37).

Allu treilea argumentu : identitatea numiloru *Daci* si *Dacia* cu *Dani* si *Dania* in totu timpulu evului-mediu pene in secolulu XII (38) sustinuta cu citatiuni d'in

(32) *Ueber. Iorn. und die Geten*, p. 20.

(33) Idem, 21, 22.—*Deutsche Grammatik*, I, 86.

(34) In Ersch und Gruber, *Encyklopädie*, art. *Geten*, p. 463.

(35) In editiunea **Detlefsen**, *C. Plinii Secundi Nat. Hist.* Berlin 1866, t. I, IV, § 11 (18) acestu passagiu se citesce : «Hæmi excelsitas VI passuum subitur. Aversa eius et in Histrum devexa Mœsi, Getae, *Aodi*, *Scaugdæ Clariæque* et sub iis Arraei Sarmatæ, quos Areatas vocant, Scythæque et circa Ponti litora Moriseni Sithonique Orphei vatis genitores optinent.» In Codex Leidensis Vossianus fol. Nr. IV sæc. IX, si Codex Leidensis Lipsii, Nr. VII sec. XI. se citesce anse : *aedi* in locu de *Aodi*; iar in Codex Vaticanus latinus sec. XI. *scaugdc*, *scaudæ*, *scaude*, *dareæque* in locu de *Scaugdæ Clariæque.*

(36) Asia de es. *Berichte über die Verhandlungen der Berliner Akad.* 1849, p 131.

(37) **Müllenhoff,** l. c: — «die Namensidentität, wird hinfällig, sobald man sieht, dass Grimms Guthai, Guthôs oder Guthans nur statt gothischen Gutôs, altn. Gotar oder Gotnar, ags. Gotan, ahd. Gozon oder Gozâ seiner Hypothese zu Liebe erfunden worden, nachdem in der Stelle bei Plinius (IV, 18) der Text der Bücher Aorsi Gaudæ Clariæque durch die genaue Einsicht der Handschriften in ædis caugde claneæque verändert worden und so einer der wichtigsten Anhaltspuncte plötzlich abfiel. Räumt man ein, dass das Getische oder Dakische noch nicht die deutsche Verschiebung de Consonanten kennt (Gesch. der deutschen Spr. 436), muss man auch zugeben, dass Getæ, den Wechsel der Vocale angenommen, im Munde der Gothen Kuthai lauten musste: durch Anomalien und problematische Vergleichungen das beliebte Guthai rechtfertigen wollen, heisst den Beweis aufgeben; muss man nun ausser dem Mangel der Lautverschiebung — d. h. des charakteristischen zeichens deutscher Sprache unter den ihr stammverwandten—auch noch zugestehen, um eine Gleichung deutscher und gothischer Wörter herauszubringen, dass im Getischen schon der Zischlaut entwickelt war, wo im Deutschen noch der Guttural haftete (s z. B. Berichte über die Verhandlungen der Berliner Akad. 1849, s. 131), so gibt man offenbar auf, was man beweisen will, die Identität der beiden Sprachen und Wölker, und es scheint nur noch eine sonderbare Laune, das festzuhalten, worauf in nicht eben glücklicher Stunde ein Einfall zuerst geführt hatte».

(38) *Ueber Ior. und die Geten.*, p. 41.

chronicari (39), carti geographice (40), documente (41) si alte fontani (42, intarita si prin posibilitatea pretinsa a provenintiei unei forme *Dani* d'in *Daveni*, *Dacini* (43) si prin imprejurarea co pene asta-di Lapponii numescu pre Danedi *Dozh* séu *Tatzh*, iar Rusii : *Datschanin* (44), nisce forme cari s'aru fi nascutu d'in Dacus, — acestu argumentu dicu, ne aretta mai multu co, cu multa citire si phantasie, si cu ethymologii impinse in estreme, totulu se póte demonstrá iu sciintia. Se scie anse co : a fundá ua theoria ethnographica pre temeiulu simplei identitati nominale este unu procedeu d'in celle mai periculóse : Iazygii de adi d'in Ungari'a suntu cu totulu altu poporu de còtu Iazyges Metanastae, cari in anticitate avussera togmai aceiasi terra (45); Wendii nu sunt Veneti, cum persicii Γερμάνιοι de la Herodotu nu suntu

(39) Chrn. de Gestis Normannor. (10 secul) Pertz I, 532 : «Northmanni procedentes de Scanzia insula quæ Northwegia dicitur, in qua habitant Gothi et Huni atque Daci».— Dudo histor. Normannor. (finele secolului allu X): «dacisca lingua» Rodulfi chron. s. Trudonis (d'in allu XII secol) p. 369: Dacia pentru Dania; «Ogerius dacus séu rex Daciæ» ; annales blandinienses ad a. 1287 (Pertz 7, 33): Dachia pentru Dania. — Servius ad Aen. 8, 728 : Dani dicti a Dahis, qui sunt populi Scythiæ juncti Persidi. — Isidor. vedi pasagiulu citatu mai susu sub not'a 18.

(40) Ua charta d'in annulu 1120 : Alamannia, Dacia, Gothia, Germania, Saxonia; pe ua alt'a : Datia, Iutia.

(41) Scrisorea archiepiscopului d'in Magdeburg Adelgot d'in an. 1110 (la Martene et Durand I, 626): rex Dacorum — Documente alle lui Friderich I d'in 1159, 1160 (Pertz 4, 118. 129) Dacia pentru Dania; idem alle lui Otto IV d'in 1205. 1212 (Pertz 4, 215. 221): rex Daciæ.

(42) Ua poema latina scrisa pre la diumetatea secolului XII, Reinardus I, 231. 3, 299. 302. 4, 1240: dacus pentru danus, 4,593 Dacas pentru Danos. — Grimm aru mai fi pututu citá ua mulțime de isvore in cari ne 'ntempina Dacia, Datia, Dazia, cá desemnatiune normale a Danemarcei in totu evulu-mediu. Vedi **Heeren,** *historische werke*, 1821 Göttingen, t. 5, p. 89 not'a. — *Novella della figlia del re di Dacia*, ed. Wesselowsky, Pisa 1866. — **Ariosto,** *Orlando Furioso,* canto VII, sex. 16. — Reposatulu Heliade, crediendu co ar fi vorb'a in Ariosto despre propri'a Dacia de la Dunare sustine co: «in mediulu-evu Daci'a era reputata in tóta Europ'a de disciplin'a ei ecclesiastica. Organisarea cenobieloru si monastiriloru, si organisarea civila si militara in Daci'a era exemplara. Ariosto, ce a statu in secolulu XV, cantàndu cavallerii secolului VIII d'in imperiulu lui Carolmagnu, candu e vorb'a de eroi si eroine satie de alle lumii, spune co veniau in monastirile Daciei si se inchinau devotandu-se lui Dumnedieu.» Vedi *Institutiunile Romaniei, tabellu istoricu*, Bucuresci, 1863, in-16, p. 41.— *Istori'a Romàniloru sau Daci'a* si *Romani'a* editiunea II, 29: «pe de alta parte toti chrestinii persecutati alergá in Daci'a spre a aflá refugiu si a'si professá in pace convictiunile si credinti'a».

(43) op. cit., 42 not'a : «Dānus d'in Dacinus aru fi ca pīnus d'in picinus.»

(44) op. cit., p. 45.

(45) **Niebuhr,** *Kleine hist. und phil. schriften* I, 394 : «Es ist dies (essemplu cu Iazygii) ein erwünschtes beispiel um die nichtigkeit der folgerungen, welche aus namensähnlichkeit gezogen werden, für fälle darzuthun, wo der schein weit schwächer ist, wie man etwa in den Geten die Gothen gefunden hat.» **Rawlinson,** *History of Herodotus*, III Excurs : *Cimmerii.* — **Rösler,** *Dacier und Romænen*, p. 12 —21. — Vedi in **Zeuss,** *die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, Munchen, 1837, pagin'a 380 esemple adunate despre mai multe popore cu acelasi nume, anse de origini cu totulu diferite **Safaric,** *Slawische. Alterthümer*, I, 473: «Die blosse Namensähnlichkeit ohne andere historische Beweisgründe kann noch Keinen vollen Beweis für die Verwandtschaft der völker abgeben, sonst müsste man die Kaukasischen Zichen (grusin. Dzichen) und Lekken (Lesgier, armenisch Lechen) ohne weiteres für Brüder unserer Czechen und Lechen erklären !»

Germanii Europei; Μασσαγέται si Δάαι n'au legatura cu Γέται si Δᾶκοι, Gothii si Danedii etc. (46)

Allu patrulea argumentuse dedce d'in asemenarea obiceiuriloru si credintieloru, la Geti si Germani, si anume : Zalmoxis séu Gebeleizis, dumnedieulu Getiloru, este acelasiu cu Odin; si precum despre cellu d'anteiu Herodotu ne spune co : a traitu intr'ua casa subterana (κατάγαιον οἴκημα) trei anni, tinendu-lu Getii de mortu, pene ce la allu patrulea annu ellu se arrettà loru d'in nou, totu asia se povestesce, co murindu Freyr, fu depusu intr'ua mare movila cu usia si ferestre, si ací fu pastratu trei anni d'a rendulu, ca sa fie in tiarra pace si abundantia, pe candu poporului i se spunea co ellu anco traesce (47). Credinti'a co murindu unu getu ellu se ducea la Zalmoxes, amintesce, dupo Grimm calletoriile la Odin (48), asia co Zalmoxes cá ἄνεμος (49) este de comparatu lui Wuotan, cá Gebaleisis — lui Gipucho, iar cá pileatus — lui Sîdhöttr (50). Versulu lui Virgiliu (Aeneid. 3, 35), citatu si de Iornandes cap. 5 : *Grad vumque patrem, geticis qui præsidet arvis,* arretta pre Marte cá cellu mai mare dieu allu Getiloru, «ceia-ce concorda pro deplinu cu Cultulu lui Marte la poporele Germane» (51). — D'in dialogulu lui Lucian, Scytha si Toxaris, se constata co Scythi si Thracii adora aerulu, resuflarea cá ua causa a vietiei; sabi'a, ca ua causa a mortii heroice, jurandu si pe un'a si pe alt'a, pre candu in Edd'a se dice: animam, spiritum dedit Odinus (52). — Class'a preotiloru si a nobililoru Daci numiti *pileati* πιλοφόροι, d'in caus'a palariei ce purtau spre deosebire de *comati* κομῆται séu *capillati*, amintescu pre Odin Sîdhöttr, cellu cu palari'a larga si infundata, si pre sacerdotii Germani (53). Mai departe, Getii cultiva pamentulu in acelasiu chipu cá Germanii (54); polygami'a este communa ambeloru poporo (55), ca si obiceiurile de a amestecá sângele la incheiarea unei aliantie, si de a zugraví faci'a, etc., etc.

Câtu de putinu convingetóre suntu aceste asemenari, putemu intiellege mai ântèiu : d'in observarea drépta a lui Zeuss (56), care dice : «Celtii, Germanii, Aistii,

(46) **Massagetii nu s'a confundatu nici-ua-data cu Getii,**—γέται d'in Μασαγέται **neavendu** nici-ua **legatura cu poporulu**—Γέται, **fiindu ua terminatiune ca si in** Τυραγέται, Θυσσαγέται, Μυργέται Ματικέται etc. iar *Dahae* totu astu-feliu Grimm considera pre asiaticii Δάαι de la marea Caspica cá inruditi ci Dacii, fora nici-unu temeiu anse, càci versurile d'in Lucan. Pharsalia II, 296 suna: O Superi, motura Dahas (Dacas este ua lectura gresita) ut clade, Getasque... Poetulu ací se refera la Parthi numindu-i in chipu poeticu *Dahae.* Lectur'a *Dacas*—ce se afla in unele editiuni. cum de es. a lui Hugo Grotius, este gresita, cum probedia insasi cuantitatea, Dāci avendu prim'a vocala lunga, pe candu Dăhae (Δάαι) o a e scurta. Vedi editiunea lui **C. F. Weber,** Lips. 1821—1831, care mentine lectur'a *Dahas* pe autoritatea a patru manuscripte celle mai vechi. Cf. **Seneca,** *Ep.* 71, 37: Vici? Quem viceris....? non Perses nec extrema Medorum nec si quid ultra Dahas belicosum jacet, s d.... etc. Mai vedi ed. lui **Iulius Krais,** Stuttgarten 1863, si **F. Kortüm,** *Geschichtliche Forschungen,* Leipzig si Heidelberg 1863. — Despre *Dahae* in Senec'a Oed. 472, Tyest 370, cf. edit. lui Rudolf Peiper si Gustav Richter, 1867 p. 370.

(47) **Grimm,** *Ueb. Iorn und die Geten,* p. 25. — (48). ibid.

(49) **Lucian,** *Toxar* 38: οὐ μὰ γὰρ τὸν ἄνεμον καὶ τον ἀκινάκην. — (50) **Grimm** l. c., p. 54.

(51) id., p. 29. — (52) id. p. 30. — (53) id. p. 5'. — (54) id. p. 30. — (55) id. p. 27—28.

(56) l. c. 49.

Vendii si Indienii stau dupo marturiile limbei si alle mythologiei in cea mai strinsa inrudire. Ei suntu cinci frati buni. Caractere distinctive nu se afla nici in form'a corpului, nici in chipulu de vietiuire alle popóreloru nóstre de la Nordu. Ací mai multu domnesce aprópe ua assemenare completa.»

Apoi, d'in faptulu co : identitatea de obiceiuri ne intampina de multe ori la popórele celle mai deosebite, si cari nici-ua data nu a fostu in atingere (57). Si in fine ce este mai multu, unele assemenari invocate de Grimm suntu numai aparente, fic-

(57) Vedi *Ausland*, an. 1867, Nr. 47 si **Oscar Peschel,** *Völkerkunde*, a IVa editiune, Leipzig 1877, p. 23—27, ua multime de esemple. Vomu insemná cate-va numai : Zugravial'a pielei ne intampina in tote partile lumei. Scoterea dintiloru de d'ainainte nu este numai unu obiceiu allu Negriloru, ci se gasesce si in Australi'a. Stringerea capului cu scanduri la copiii cei nascuti liberi, raportata de Hippocrates (cap. 80) cá unu obiceiu allu unei populatiuni d'in pustiile Russiei meridionale, o aflámu si la Conivosi la Ucayali in Americ'a de sudu, (Grandidier, Pérou et Bolivie p. 129) anco si in Mosquiti'a la populatiunea Smu (Journal R. Geogr. Soc. XXXII, 256 si Seemann, Nicaragua, Panama and Mosquiti'a. London 1869. p. 308.), la Tschinucii d'in Columbi'a Britanica (Paul Kane, Indians of North America, p. 181), si in Normandi'a. Circumcisiunea, comuna Egyptheniloru, Ethiopiloru, Kolchiloru, Pheniciloru si Syrieniloru (Herodotu II, 104), se practicá in Americ'a de midiu-locu in epoc'a candu, Spaniolii cucerira acesta parte de lume, (Herrera, Historia General. Dec. IV. Libr. 9. Cap. 7); si astadi ea se obicinuesce de hordele Tecuna si Manaos (Martius, Ethnographie I, 582), de unele triburi d'in Australi'a, de Noui-Caledonieni si de locuitorii Nouiloru Hebride, cum side cei d'in Tongatabu (Cook, Voyage dans l'Hémisphère austral, t. III p. 137, — Cook and King, tom. I, p. 384) d'in insulele-Amiciei si insulele Fidji. Prescrierea legei mosaice, (Deuter. XXV, 5—10) cá Ovreiulu sa iea in casatorie pe veduv'a fratelui seu, o aflá observata Plan Carpin la Mongoli (Recueil de Voyages, tom IV, p 613). Martius (op. cit I, 153), la triburile brasiliane Tupinab; cum se afla si la Kolusi in Nordwestulu Americe (Waitz, Anthropologie III, 328), la Ostjaki in Rusi'a de Nordu (Castrén, Ethnolog. Vorlesungen, p. 119) si la Papuanii Noui-Caledonii (Rochas, Nouv. Calédonie, p. 232).— Obiceiulu de a se salutá prin frecarea nasului e comunu nu numai tuturoru Eskimosiloru pene la Grönland (Barrow, Artic Voyages, p. 30) ci si Australieniloru (Waitz (Gerland) Anthropologie, v. 6, p 749), Maoriloru d'in Noua-Seelanda (Darwin, Naturw. Reisen II, 198) si Polynesiiloru d'in insulele Penrhyn si Marquesas. Schimbarea numiloru cá semnu de legatura amicale intre doue persóne, se obicinuesce la Polynesi, Mohawci in Americ'a de Nordu, Makololi si Zulukafirni in Afric'a de sudu (Tylor, Urgeschichte der Menschheit, p. 161. — Zambesi, p. 149), pe candu obiceiulu cá veduv'a sa porte atirnata de gutu cu ua sfora capetin'a reposatului ei barbatu ne 'ntimpina de ua potriva la ua populatiune in Americ'a de sudu, si la ua alt'a in insulele Andaman d'in golfulu bengalicu (Frederic Mouat, And man Islanders, p. 327) In campiile d'in Peru si Bolivi'a obicinuitu se arunca in stancele mari de petra de pe verfurile muntiloru cu bolovani,— ceia-ce se observa in tota lumea, in Usui, la laculu Ukerewe (Speke, Source of the Nile p. 193) la Mahratti, in Birm'a, la Mongoli, si in Alpii elvetici (Carl Vogt, Vorlesungen über den Menschen, II, 119.) Diodoru observa in Corsic'a, ar Strabo la Baskii spanioli (Geogr. lib. III, cap 4.) obiceiulu cá barbatulu, deco i se nascé unu copilu, se culcá in patu cá ua leúdia, ceia-ce se face si adi la Baski sub numele de *couvade* (Lubbock Prehistoric Times, p. 580), la Dayaki in Borneo (Spenser St. Iohn I. c. I, 160) la Mundrucusi si Manaos in Americ'a de sud, la Caribi (Spix und Martius, Reise in Brasilien v. 3, p. 1339 si Martuius Ethnographie p. 392, p. 588) 'a Macuschi d'in Guyana (Schomburgk, Reisen, v. 2, p. 314), la Jivaro la Napó (James Orton, The Andes and the Amazon, London 1870, p. 172) la Negrii in Cassange (Antonio Zucchelli, Missione di Congo, Venezia 1712, VII, 15. p. 118. Vedi si Dr. Ploss «über das Männerkindbett» in 10. Jahresbericht des Leipziger Vereins für Erdkunde, Leipzig 1878.1. p. 33 —48).

tive, cum buna-óra : polygami'a la Germani, — ceea-ce este in mare contradictiune cu puritatea moravuriloru germane (58), si altele.

Allu cincilea argumentu, co disparitiunea Getiloru aru remane neesplicabile, este totu atâtu de slabu, pentru co miscarile dese alle popóreloru la Dunare, amestecululu Scythiloru, Sarmatiloru, Galliloru, Românilor cu Getii in Mœsi'a, resbóiele cuceritóre alle lui Traianu in Daci'a, si systhemulu colonisatoriu ce acestu imperatu urmaria —, suntu destulle cause a ne lamurí absorbirea elementului dacu si getu.

Grimm mai invoca in sprijinulu theoriei selle : co Românii nu erau indestullu de informati despre inrudirea Getiloru cu Gothii, co numele acestor'a sunându la urechi'a Româniloru cu totulu altu-felu, ei nu puté fi condusi la recunóscerea identitatii numiloru *Getu* si *Gothu* (59); co Quadii si Marcomanii refusara lui Domitianu ajutoru contr'a Daciloru, cá unii ce nu se putéu bate cu fratii loru etc. etc., argumente de asia natura, co numai autoritatea lui Grimm le dà titlu de a nu fi trecute sub tacere (60). Vomu mai semnalá numai unulu ânco, co : prin recunnóscerea inrudirii Getiloru cu Gothii se câstiga Germaniloru unu punctu de rédiamu in istori'a antica. Déro déco acestu punctu nu resulta d'in isvóre sigure, nu se intemeiadia pe adeveru, póte servi óre intru ceva ? Ba chiaru se póte dice co, adoptandu-se cá adeveratu punctulu acest'a, se restórna atunci intrég'a istoria in genere, si cea germana in parte : Déco admitemu co Gothii suntu vechii Geti, si co impreuna cu inruditii loru Daci, tardiu numai inaintara spre Nordu, si ací se metamorfosara in Danedii si Gothii Scandinaviei, suntemu siliti a ignorá legile celle mai vedite alle desvoltarii istorice a popóreloru, si in particularu a Germaniloru. Acesti'a incepu cu legaturi si obiceiuri simple, fórte pucinu formate; pe cându theori'a grimmica le pune inainte ua bogata lume culturale. «In istoria, dice Waitz (61), observàmu unu hotaritu si siguru progresu; pe cându ací cademu dintr'ua stare intr'alt'a, de la Getii civilisati,—la selbaticii Teutoni, la retacitorii Suevi; multu inaintatii, pe jumetate chrestinatii Gothi devinu barbarii Scandinavi si Danedi, mai in acelasiu timpu cându Theodorich aiurea ii romaniseadia. Déco remanemu anso la Geti si Gothi, primii suntu anco de timpuriu la Dunare si in sudulu riului, cei d'allu douilea, mai ânteiu la marea-Baltica si Vistul'a, mai tardiu la Dunare si marea-négra; aprópe mai ii vedemu cum ei inaintédia; scimu in modu precisu cum trecu ei mai ânteiu Dunarea, si nimeni d'in acellu timpu nu

(58) **Tacit.**, *Germ.* 18 : «nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis qui non libidine sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur.» Grimm se insiela anco candu vede asemenare intre sacerdotii Germani, si theocrati'a absoluta ce domnesce la Daci ; cum nu mai pucinu candu conchide (p. 30 op. cit.) co Getii suntu Germani pentru co cultiva pamentulu in acelasiu chipu, ca cum agricultur'a nu ar fi productulu unei anume trepte culturale. Afora de ast'a cuvintele lui Cæsar, Bel.gal. VI, 22, Tacit. Germ. 26 se raporta esclusivu numai la Suevi, cari ne presenta unu statu militarescu organisatu in chipu particularu, iar nici de cum la toti Germanii, cari avéu proprietati territoriale hotarite, si agricultura regulata. Vedi **Georg Waitz,** *Deutsche Verfassungsgeschichte,* I vol., Kiel 1844, p. 17, 24, 27.

(59) *Gesch. der deutsch Spr.*, I 179

(60) Vedi Rösler, *Dacier und Romänen* p. 23 seq. combatterea punctu cu punctu a acestor'a.

(61) op. cit , II, p. XIII, Kiel 1847.

cunnósce co ei aru avéací drepturi vechi de stepanire. Nici-unulu d'in antici n u nu mesce pe Geti si pe Germani impreuna, anse Strabo deosibesce pe Geti de Suevi, si mai hotaritu anco Tacitu, pe Germani de Daci. Déco trebue anso ca nisce chronisti d'in evulu-mediu sa dea «isbitore dovéda» in cestiuni despre filiatiunea popóreloru (Grimm op. cit. p. 44), atunci stamu reu de totu cu studiile istorice; Francii aru trebuí sa fie in acelasi timpu Danedi si Trojeni, si altele ânco mai multe de acestu feliu.» (62)

Câtu de adeveratu este ânse faptulu co: filologi'a, déco nu cauta a intemeiá istori'a prin utilisarea materiei intregi istorice, remane partiale, isolate, si nu póte cere de la istoria s'o ajute si s'o intemeiedie, ne aretta, afora de Grimm (63), I. Leo (64) care vede in Geti impreuna cu Carl Ritter (65) ua secta indiana Çivas; limb'a loru, — unu intermediariu intre vechi'a sansscrita de ua parte, si limbile popóreloru indo-germanice d'in Europ'a pre de alt'a. — Si esemple nu lipsescu lui Leo (66): Herodotu (IV, 94) dice co Gebeleisis este unu altu nume pentru dieulu Zalmoxis; γ = sskr. *j*, si ζ = ç; deci Γεβελεϊζις = skr. java — lêçya «ua fiintia de care se apropia cine-va prin mesageri.» Zamolxis = sskr. cyâmalâkshis (ochiu — intunecatu), goth. Hamulaugis (67). Numele *Getu* (68) = sskr. jaṭinas séu jôṭingas «cei cari pórta jaṭâ séu jûṭa, coafiura çivaitica a adoratoriloru lui Civa in Indi'a = Γεται, Γετηνοι, Γουτθοι.

(62) «In der Geschichte bemerken wir einem bestimten sichern Fortschritt, hier gerathen wir aus einem zustand in den andern, von den Gebildeten Geten zu den wilden Teutonen, zu den wandernden Sueven; die fortgeschrittenen, halb christianisirten Gothen werden zu rohen Skandinaven und Dänen, fasst um dieselbe zeit wo Theodorich sie anderswo romanisirt. Bleiben wir bei Geten und Gothen, so sind jene früh an der Donau und südlich des Flusses, diese erst an der Ostsee und Weichsel, später an Donau und Pontus; wir sehen fast wie sie vorrücken, wir erfahren bestimmt wie sie zuerst die Donau überschreiten, und keiner weiss in jener zeit dass sie hier alte Besitzrechte haben. keiner der Alten nennt Geten und Germanen zugleich, aber Strabo unterscheidet Geten und Sueven, bestimmter Tacitus Germanen und Dacen. Sollen aber Chronisten des Mittelalters «schlagenden Erweis» bei Fragen über den zusammenhang der völker geben (Grimm p. 44), so wird es mit der geschichtlichen Forschung übel stehen; die Franken werden Dänen und Trojaner zugleich sen müssen, und was der Art mehr ist.» Totu asia se esprima si **G. v. Victersheim,** *Zur vorgeschichte Deutscher Nation*, Leipzig 1852: «Sollte aber wirklich I. Grimm, was ich jedoch kaum zu glauben vermag, die Gothen Deutscher zunge mit den Thrakisch redenden Geten (Strabo VII, § 3), die Gothen des Ermanarich, Alarich und Theodorich des Grossen, jene Gothen, welche die Kaiser, Decius und Valens in offener Feldschlacht erschlugen, Byzanz bedrohten und Rom eroberten, mit den *Geten*, deren Volksname zum Sklavennamen, deren streitbare Mannschaft schon zu Tibers Zeiten (Strab. VII, § 3 u. 4.) auf 40,000 mann herabgesunken war, die nachher Trajan ohne sonderliche Schwierigkeit unterwarf, immer noch für ein und dasselbe Volk erklären wollen—so müsste die Kritik trauernd, ihr Haupt bergen.»

(63) **R. Pallmann,** *Die Geschichte der Völkerwanderung*, v. II, Weinb. 1864, p. 2.

(64) *Vorlesungen über deutsche Geschichte.* — *Lehrbuch der Universalgeschichte*, II. — *Einig bemerkungen über die Sprache der Geten*, in **Kuhn,** *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* III jahrg. Berlin 1854, pp. 176—194.

(65) *Die Vorhalle Europäischer Völkergeschichten vor Herodotus an dem Kaukasus und an den Gestaden des Pontus*, Berlin 1820.

(66) *Einige bemerkungen*, l. c. — (67) l. c. p. 178. — (68) id. p. 179.

Γοτϑαι, séu Γοτϑινοι, Geti, Getini, Gothi, Gothini, Gothoni (69). «Deci, dice Leo, Getii si Gothii si au luatu in realitate (!) numele de la chipulu perul i, pe care 'lu pastrara in forma-i vechia çivaitica».(70) — Massagetii = pe s. maza — jatô, de unde greculu Massa-getae, adico Getii cei mari. — Dai, Davi, Dahae, Daci = them'a dhâv, a alergá, — dhave, dhâvaka séu dhâca «unu omu ce alerga iute», pentru co Dacii obicinuiau a sarí de pre calu in bataia, si a se luptà pre josu «Proba de ast'a, dice Leo, e co Danedii, numiti in evulu-mediu Daci, si cunnoscuti anco de Rusi cu numele *Dattschanin*, ii numes e Geograful Ravennatu : *veloces*» (!). — Saci = them'a *so* interficere, conficere (71); — Κογαιωνον (72) = hu (deos colere) = jôbûgatê; — Tarabostes, numele sacerdotiloru geti dupo Iornandes = sskr. dara conchilie si pust, a lega, adico «cei cari pórta legaturi de capu de siocarlatu, pelarii de siocarlatu» (73); — Boerebistes = sskr. bhairava (a spaimentá) si vishti (influentiandu); Duras = sskr. durâsa «cellu greu de invinsu»; Durpaneus = sskr. durpâni «cellu ce are mân'a grea, putercica»; *dava* séu *dave* din topographia = sskr. dâva «incendiulu unei paduri», «ua padure!»

Cu asiá ethymologii — «dichtung auf dem gebiet der Sprachvergleichung» (74), coci nimicu nu se lasa neesplicatu prin sansskrit'a, — demonstreadia Leo co : Dacii aru fi Danezii, Getii — Gothii, óro Saci [unu nume reu cititu in Aurelius Victor, coci : *Sacisque*, e in locu de : Dacisque (75), si mai probabilu, in locu de Sarmaticisque (76)] — S'asii d'in Transsilvani'a. (77)

(69) id. p. 180. — (70) id. p. 181. — (71) id. p. 184.

(72) id. p. 187. — (73) id. id.

(74) «fictiune in domeniulu filologiei comparate» **Rœssler,** *Dacien und Român*, p. 25.

(75) **Wietersheim,** *Geschichte der Völkerwanderung*, t. III. p. 371.

(76) **Aurelius Victor,** *Cæsar*. c. 13.: «Trajanus quippe primus aut solus etiam vires Romanas trans Istrum propagavit, domitis in provinciam Dacorum pileatis *Sacisque* nationibus, Decibalo rege ac *Sardonio*». Conjectur'a mai plausibile este *Sarmaticisque*, còci Sarmatii probabilu venisera in ajutorulu Daciloru contr'a Româniloru in resboiele cu Traianu. Cf. **Tomaschek** . *Zeitschrift Oesterr. Gymnas.*, 1872 p. 142. — **Rösler,** *Dacier und Român*., p. 26. — Este de respinsu anse conjectur'a lui **Aschbach,** *Über Trajans steinerne Donaubrücke* p 4, 1858, *Dardaniis* in locu de *Sardonio*, neputendu fi Dardanii atunci in lupte cu Românii. Nesigura mi se pare si conjectur'a lui L. Lersch (Chorographie und Geschichte, in *Jahrbücher des Vereins von Alterthumfr. in Rheinlande* XII, 1848, Bonn, p 3): *sagatisque* (ca la Cic. Font. 11) in locu de *Sacisque*.

(77) Intre sustinetorii theoriei lui Grimm despre identitatea Getiloru cu Gothii vomu citá — afora de **Gfrörer,** *Urgeschichte des menschlichen Geschlechtes*, Schaffhausen 1855 — ,pre **Stötensack**. *Ueber die Thraker, als Stammväter der Gothen* etc. Stendal 1860 si 1861, care o apera, anso cu totulu zadarnicu, facendu thrace de origine — nu mai pucinu de catu 24 natiuni germane; si pre **Fr. Bergmann,** *Les gètes* ou la filiation généalogique des Scythes aux Gètes et des Gètes aux Germains et aux Scandinaves, 1859, Strasb.-Paris; dupo acestu scriitoru Scythii, impartiti in Scythi orientali (Saki, Parti, Davi séu Dahae, Massa-Geti) si Scythi occidentali (ramur'a scolota a Scythiloru Europei; Kimero-Scythi; Scythi-Heleni) —, aru fi parintii Getiloru si Sarmatiloru; Getii la rendulu loru, — parinti ai Germaniloru si Scandinaviloru, iara Sarmatii — ai poporeloru leto-slavice Despre temeiurile unei asemeni theorii, autorulu nu se ingrijesce nici de cumu; in generalu discuta pucinu; presinta faptele pe cari le deduce d'in simple apparintie, d'in comparatiuni gresite, d'in etymologii false, — intr'unu chipu cu totulu dogmaticu; isvórele istorice nu le intrebuintiadia de catu acolo

§ 4.

Getii si Dacii suntu Celti. Intr'unu timpu càndu faimós'a scóla a lui Pezron, sustinuta de eruditi cá Wachter, Wernsdorf La Tour d'Auvergne si Pelloutier, nu voiá sa védia in tóta Europ'a de càtu Celto-Galli, socotíndu limb'a celta dreptu mama a tuturoru limbiloru, — nu este de mirare ca sa gasimu si pre Geti si Daci, celtisati, cu argumente limbistice cá celle urmatore : «Numile orasieloru si cantóneloru Daciloru : *Sandava*, cantonu nisiposu ; *Marcodava*, cantonu marginasiu ; *Singidava*, cantonu invingetoru; *Argidava*, cantonu reu; *Zarmigethus'a* (sic) cassa séu locuintia communa Sarmatiloru si Getiloru, indica destullu de lamuritu co limb'a acestui po-

unde ii convine, si atunci chiaru le intiellege pe dosu. Se pare a nu cunnosce seu respectá nici severitatea criticei, nici reserv'a conjecturiloru; si lumin'a ce-o da ingeniosele selle combinatiuni, este ua lumina artificiale, problematica. Dupo densulu, numele Daciloru, *Dâkes* — ca sa citamu cate-va esemple —, vine d'in *davîkes*; acest'a, d'in *Davi*, iar Davi d'in *Tavus* «stralucitoru»; numele Getiloru *Getâ* — de la unu cuventu pretinsu scythicu *geta* «intelligente», si acest'a de la altu cuventu *kata, taka* cu ideea *de a luá*; numele *Gothiloru*, — de la *ga - vôds*, epithetu pe care Getii l'aru fi datu Sorelui cu intiellesu de frumosu, bunu, placutu ! Dromichaites, dupo Bergmann la geti *Thrumihaitia* aru fi = get. *thrumus* (!) si *dvalms* furore, valmasiagu; Boerebista, la Geti Vairi—vistas =castigatu de herou, adica de sore; Dekeballus, la geti *Dakivalhus*, sinimu de di; Dikenaios, la geti *Diki-hnaios*, micu de corpu seu de statura; Diurpaneus, la geti *Diurpahnaivs*, tristu; Gebeleizis schimbatu in *Gebleistis* bine-cuventare; iar Sarmizegethus'a, transformata in *Skalmi-thrakit-hus* «casa coperita cu piei», etc. etc. — Este curiosu co pe candu Bergmann inventedia fora nici unu scrupulu de consciintia, cuvinte gete, — pe celle transmisse de scriitorii anticuitatii cá atari, parte le pocesce si ciuntesce, cumu de es. numile proprii de orasie si persóne de mai susu; parte ansa le contesta de a fi gete, cum buni-ora : tote numirile de plante d'in Dioscoride (despre care vedi mai la vale) afora de un'a singura, *tul-bela*, carei'a ii da insemnare de *placere* (vila !)—ceea ce nu e nici probatu, nici probabile. Despre cartea lui Bergmann vedi articolele d-lui *Alfr. Maury* in *Journal des Savants*, 1869. Paris.

Opiniunea despre identitatea Getiloru cu Gothii a fostu combatuta anco de la inceputu, de multi invetiati d'in Franci'a si Germani'a. Asia **d'Anville** in *Mêmoire sur la nation des Gètes, et sur le Pontife adoré chez cette nation* (Histoire de l'Académie royale des inscriptions et belles Lettres avec les mémoires de littérature, tome 25, Paris 1759, pag. 34—47), p. 37 dice : «On sait que le nom de Goths est purement Tudesque ou Germanique, au lieu que celui des Gètes a pris son origine chez les Scythes. Dans les noms propres d'homme que l'on trouve parmi les Gètes, on n'en distinque aucun qui ait quelque ressemblance avec les dénominations Gothiques. — Celles-ci sont évidemment Germaniques, ayant même leur signification marquée dans l'idiome Tudesque. On peut encore dire des noms qu'ont porté les villes dans la Dace, qu'ils ne ressemblent pas plus au Tudesque que les noms d'homme recueillis de tout ce qui se lit des Gètes. Cependant les Savans du nord, sur-tout en Suède, où l'on dispute à l'Alemagne l'honneur d'avoir produit les Goths, les Vandales, les Lombards; non contens de la gloire que les expéditions de ces peuples procurent à leur nation, veulent encore y associer le sang des Gètes, dont l'illustration est antérieure, et ils ne sont rien moins qu'indifférens sur cet article» — **Adenng**, *Mithridates* II, 357 : «Es konnten nur unwissende sprach und geschichtsforscher, um des schwachen gleichlauts willen, die thracischen Geten mit dem germanischen Gothen, welche sich in der folge ihres landes bemächtigten, für ein und ebendasselbe volk halten». **Guthre und Gray** *Weltgesch*, ed Gebhardi, vol. 50, p. 92 — **Gibbon** (*History of*

poru erá vechi'a celta séu tudes.a.» (78) Dupo cumu se vede, numirile de orasie dace se esplica negânditu prin limb'a germána, crediendu-se co este prin celt'a. (79) Asta-di gratia progresseloru philologiei si ethnographiei se scie in modu siguru co Celtii nu suntu Teutoni (80), si, dupo câte aretaramu in paragrafulu precedente, si Getii totu asemenea.

Cei cari reluara in timpurile mai noui thes'a celticismului Getiloru si Daciloru nu ne presinta argumente mai seriose. Reposatulu *Ionu Majorescu* intr'ua notitia publicata de L. R. v. Heufler in a sea scriere: *Oesterreich und seine Kronländer* (81), dupo ce sustine co numele Transilvaniei: *Ardélu* este unu cuventu celticu «pe temeiu co Leibnitz (Collectanea etymologica, Hannoveræ 1717, pars. I, caput. III, cel-

the decline und fall of the Roman Empire, London 1782). — **Selig Cassel,** *Magyarische Alterthümer.* Berlin 1847, p, 293 — 310. — **Rühs,** *Hdb. der Gesch des M. Alt.* — **Niebuhr,** *Kleine hist. und phil. schriften* I, 394. — **Gervinus** *Nationallit.* I, 25. — **Besell,** *de rebus Geticis*, Gottingae, 1854, p. 73 seq: «Itaque confusio sola est nominum, qua commoti posteriores scriptores ex duarum gentium historiis prorsus diversis unius gentis historiam composuerunt.» — **Diefenbach L.,** *Origines Europææ.* Frankfurt am Main, 1861, p. 69: «Die Namen *Geten* und *Daken* wurden in ganz später zeit mit denen der *Gothen* und der *Dänen* verwechselt; I. Grimms geistreiche, aber gewagte Begründung wirklicher Identität dieser Völkerpaareist bekannt.» — **Müllenhoff,** l. c. — **Cuno,** *die Skythen* Berlin 1871. pag. 7: «Wie Iordanis seine Goten zu Geten, so macht der verfasser der Gesta Francorum die Franken zu Trojanern.» — **Wietersheim,** op. cit., **Pallmann,** idem, **Waitz,** l. c., **O. Abel,** *Makedonien vor König Philipp.* p. 275, etc. Se pote dice in fine, co theori'a lui Grimm, pe care elu o numesce: ax'a in giurulu carei'a se invertesce oper'a sea intréga (Geschicte d. Deut. Spr., II 800), este astadi cu deseversire respinsa pentru a nu se mai ridicá d'in nou vre-ua-data, cá multe alte systeme vechi definitivu ingropate prin progresele Sciintiei moderne.

(78) **Simon Pelloutier,** *Histoire des Celtes et particulierement des Gaulois et des Germains*, nouvelle édition (2 vol. Paris 1771, in-4), I v. p. 29. Dupo densulu, tote poporele Europei era la inceputu: séu Celti, seu Sarmati, vorbindu un'a si aceiasi limba, care era cea celta; limb'a germana nu e de catu ua ramasitia d'in vechi'a limba a Celtiloru. Medii se tragu d'in Sarmati, iar Persii d'in Celti, ca si Pelasgii, Thracii, Umbrii etc. In terminatiunea topica obicinuita la Daci — dava elu vede pe: *au* si *gau* germanu, primulu cu insemnare de *livede*, celu alu douilea cu insemnare de *Cantonu* — Acesta celtomania desteptase anco de la apparitiunea sea, ageri adversari, de esemplu l'Abbé Des Fontaines, care dice: «Car notre auteur voit des Celtes par-tout, et pour peu qu'il trouve de rapport dans un mot ou dans un usage, ç'en est assez pour conclure que le Peuple qui employoit ce mot, ou qui avoit cet usage, étoit Celte; ce qui n'est pas, ce me semble, raisonner avec justesse.» Vedi *Observations sur les Ecrits Modernes*, tom. XXIV, p, 217—238. 289—312; 337—350, an. 1741.

(79) De aceiasi valore suntu si etymologiile lui **Mone,** *Celtische Forschungen*, 1857: Tibisiu = ir. *uisg* apa, si ir. *di* mica; Istru = ir. *Uisg* si ir. *dear* mare; Dravus = *dear* mare, *abh* rîu; ellu vede pe daciculu *dava* si in Ποτίδαια, Πλάταια etc. Idem alle lui **Hene Fr. Xav.** *Beitr. zur dac. Gesch.*, Hermanstadt, 1836 p. 81 seq.

(80) I. Grimm a avutu meritulu de a dá ultimulu cuventu allu philologiei contempurene in acésta cestiune. Incercarile lui **Holtzmann,** *Kelten und Germanen* 1855, si alle lui **Moke,** *La Belgique ancienne et ses origines gauloises, germaniques et franques* 1855, de a desmormêntá vechiulu systemu allu identitatii Germaniloru cu Celtii, au fostu combatute cu successu de **Brandes** Dr. H. B. Chr.. *das Ethnographisehe verhältniss der Kelten und Germanen*, Leipzig 1857; **de Gluck,** *Die bei I. Cæsar vorkommenden Keltischen Namen* etc. 1857, si de **Roget,** Bon de **Bellognet,** *Ethnogénie gauloise*, (3 volume) I, 19.

(81) *Noten und Register*, Wien 1856, p. 27 seq.

tica, p. 90) trece printre alte cuvinte celtice, si Ardal, in intiellesu de tiarra : Ardal, toparchia, tractus terræ», si co Romànii l'au mostenitu de la Daci, cari erau de siguru (!) Celti, dice ca : «Transsilvani'a este plina de numiri celtice séu gallice, d'in cari unele ne 'ntimpina pene asta-di acolo unde s'a pastratu anco remasitie celtice :

«Dev'a in Ardélu	Dev'a, Devonshire in Scoti'a
Temes, Timisiu (riu)	Tems, Tams, Temse, in Angli'a
Giurgiu, Giurgevu (orasiu) in tota Daci'a de mai multe ori	Giurgevu (!) ne 'ntempina de cinci ori la Cæsar *de bell. gall.* in Galli'a.
Buceci séu Buceti séu Boceti (munte in Transsilvani'a)	Vocetius, munte, la Tacitu, in Reti'a (Elveti'a).
Maramurasiu (Marmaros)	La Plin. Histor., Nat.: «Marimarusa» ceva mai la nordu de catu adi, cá nume cymbricu.
Rusiav'a (Orsiova)	La Ptolomeu, in Noricum: *Riussiava,* deci intocmai cá Rusiav'a romanesca de asta-di.

«Mai departe enumerate numi de localitati in tota Daci'a, cá: Galati, Galata, Galatenii, Gald'a, Galtinu etc.

Clusiu (Clausenburg, in documente d'in secol. allu XII *Clus*).	Clusium in Etruri'a
Desiu (Dées)	Desio in Lombardo-Veneti'a
etc. etc.	etc. etc.

«Amu adunatu, dice Majorescu (p. 29 op. cit.) mai multe sute de assemenea numi celtice; cercetarile melle m'au condusu anco de multu la convingerea cumu co Dacii erau Celti. Sa mai cugetamu anco co articolulu nostru *ul* ilu punemu la finele cuventului, intocmai cá Gallii in Cornwallis, si co Paget, càndu visità Transsilvani'a, remase immarmuritu la assemenarea d'intre costumulu romanescu de la Hatiegu si cellu scoticu.»

Martin Samuel *Möckesch*», intr'ua mica scriere intitulata : «Probe pentru originea celtica a Valachiloru séu Romàniloru, mai cu séma a celloru ce locuescu in marele principatu allu Transsilvaniei» (82) îsi ieá sarcin'a a demonstrá co : «Romànii paru a fi Români (ab origine); anse nu suntu Románi» , pentru co: d'in celle 40,000 de cuvinte latine ce densulu a numeratu intr'unu dictionariu latinescu, numai 1000 cuvinte le afla in limb'a romàna; apoi, pentru co ambele limbi difera multu in regulile loru grammaticale, prim'a avendu 24 littere, trei genuri, cinci declinari, nici unu ar-

(82) *Beweise für die celtische Abstammung der Walachen oder Romänen, besonders derer, welche im Grossfürstenthume Siebenbürgen leben,* Hermstadt 1867.

ticolu, etc., pe càndu a doua, 41 littere, si anco scrise cu caractere cyrillice, numai doue genuri, doue declinatiuni, articolu etc. (83). Si Romànii nefiindu Români, nu potu fi altu-ceva de càtu : «de origine celta, si probabilu urmasii acelloru Celti, cari dupo ce devastara Rom'a in annulu 389 u. c, si Itali'a de susu erá plina de densii, se intinsera mai departe catre ostu, suppussera Pannoni'a si tierrile alaturate (deci si Transsilvani'a), si nici-ua-data nu le a mai parasitu»(84) Cu alte cuvinte, Celtii d'in Transsilvani'a — mai numiti si Daci — traescu pene astadi in poporulu romànu, coci : a) de la annulu 389 de la fundatiunea Romei, pene la Traianu, nu aflàmu nici cea mai mica urma de invasiune in Transsilvani'a a vre-unui altu poporu, afora de Celti; b) Dacii s'a slabitu numai, éro nici de cumu nu s'a esterminatu prin resboiele lui Traianu; c) Imperatulu Aurelianu a dusu preste Dunàre numai colonistii romàni, pe càndu populatiunea daca a remasu locului; d) Limb'a si portulu Romànilor de adi suntu acellesi cu alle Celtiloru; e) Romànii, mai cu séma boierii d'in Romania, suntu aidom'a cu *equites celtici* descrisi de Cæsar si de Polybiu; f) Romànii se serva cá si Celtii cu littere assemenate celloru grecesci; ba anco, afora de alphabetulu cyrillicu, ei mai au nisce semne asia numite *ciococsci*, ce nu le pricepe ori si cine, precumu Druidii si Bardii se serviau cu anume semne cunnoscute numai celloru initiati in doctrin'a loru secreta; g) numele romànescu allu Transsilvaniei, *Ardealu* este celticu (compara : Ardennen séu Artgal, Ardee, Ardea, Ardala —Hög.). Celtii venira in Europ'a d'in Persi'a, coci ací se afla numi cá : Ardaban, Ardagan, Artaxerxes, si, ce este mai multu, Celtii cari se stabilira anume in Transsilvani'a, si cari adi se numescu Ardeleani se tragu «forte probabilu» d'in districtulu persicu *Ardelan*, d'in partea nordica a provinciei Kurdistan intre Iran si Aserbidschan, care avé capital'a la Senna,— nume ce traesce pene astadi in satulu romanescu d'in Transsilvani'a Sinna séu Schinna (85); h) Precumu numele poporului : *Valachi* amintesce tribulu celticu *Lacvi* séu Lai, *Lebeci*, totu asia satele urmatóre d'in Ardélu îsi tragu numile de la triburile celte correspondietóre, si anume :

Bran	de la	tribulu	Branovices
Karna	»	»	Carnutes
Osd	»	»	Ostiaei
Prasmar Praesaca	» »	» »	Præsamarci
Venetie	»	»	Veneti.
Galatiu Galaté	»	»	Galatæ
Boj Boji Bojanu Boitia	»	»	Boji. — Class'a boieriloru totu de ací vine.
Vale	»	»	Vallenses séu Nantuates

(83) ib. p. 8—30. — (84) ib. p. 41. — (85) ib. p. 35.

Scorce	de la tribulu	Scordisci
Taureni	» »	Taurisci séu Taurini
Volcani	» »	Volcae. (86);

i) Numile romanesci de locuri, riuri etc. d'iu Transsilvani'a suntu acellesi cu celle d'in tierrile locuite ua data de Celti (87); numile celtice de localitati, de persóne si de divinitàti, ce gasimu in manuscriptele celtice si scriitorii vechimei, traiescu anco in limb'a Romàniloru (88); si in fine j) «Nu esista in limb'a romàna nici-unu cuventu, ba nici chiaru ua singura syllaba, care sa nu se gasesca in limb'a celta, si afora de acest'a, ori-ce propositiune celtica correspunde essactu nu numai spiritului si regu-liloru grammaticale alle Romàniloru, déro chiaru presenta unu intiellesu limpede, rationalu.» (89)

In acestu chipu se compara numi de localitati in Daci'a a caroru origine e slavica,

(86) ib. p. 36.

(87) ib. p. 37 :

Avrigeno (Elvetià).	Avrig (Transsilvani'a)
Arpas (Francia)	Arpas, satu si riu in Transsilv.
Barrau id	Parrau (Perro) id
Berry id	Berrivoi si Berre id
Hières id	Hîres séu Hures in Transsilvani'a
Lot riuletiu in Franci'a. . .	Lotrioare, idem in Transsilvani'a.
Fontenay locu idem . .	Fonten'a (Fîntena) satu idem
Seyssel satu idem . .	Seitschel (Setschel) idem
Puy idem	Pui idem

(88) Ecce câte-va p. 37, 38 si 39 :

NUMI PERSONALE

Celtu	*Romànu*
Aroana	Aroana (f)
Brau	Bran
Catoe	Cotoc
Cothraege	Codre
Dobrin	Dobriu
Dan	Dan
Dinu	Dinu
Eliud	Eliad
Gabrilla	Gavrilla
German	German
Lauri	Laurian
Stan	Stan
Vindilla	Vintilla

NUMI LOCALE

Celtu	*Romànu*
Mag, Magh	Maag
Corbaria	Corb
Lupodunum	Lupu
Vada	Vadu
Bratuspantium	Bratu
Vincella	Vintz
Gîliaz	Gelatz
Riusatium	Riusadului
Felgerias	Fagarasi
Ῥιουσιαύα	Rusiav'a

NUMI DE DIVINITATI

Celtu			*Romànu*
Aventia,	dieitia	bogatiei,	*avendu*
Bale	»	necuratieniei	bala spurcata
Belisana	»	bataliei	beli
Casses	»	protectore a casseloru	cassa
etc.			etc.

(89) Esemplele ce dà pe 24 de pagini ni este preste putintia si vointia a le reproduce ací; anse ce

maghiara, romàna, cu altele ce se dau ca antice celtice, de si parte nu ne intempina in scriitorii vechi, parte suntu cu totulu moderne, si in definitivu si unele si altele nu insemneadia nimicu pentru cestiunea ethnographica a Daciloru. Asia, Maiorescu citesce in Cæs. *de bell. gall.* de cinci ori *Giurgevu*, *Giurgiu*, acolo unde este Gergovia (VII, 4, 34, 36, 37, 38, 41, 42, 43), si lu apropie de Giurgiu, care nu este altu de câtu numele George. — Asemenea tiarr'a Maramuresiului o transforma in «Morimorusa» lui Plinius, fora sa observe ce la Pliniu care se intemeiadia pe Philemon, cuventulu semneadia «mare morta», si se raporta la partea oceanului septentrionalu situata la estu de capulu Rubeas (90). Deci, nu este vorb'a de uscatu, ci de mare! — Ardélulu ilu deduce de la celticulu (!) Ardal, toparchia, pe cându cuventulu este totu

feliu de limba celta si-a plasmuitu curiosulu autoru, si câtu de nemerite suntu comparatiunile ce face, s'a pututu judecà d'in cele de pene aci, la cari adaogimu numai urmatórele :

Celticu	*Romànu*
a te (et tu)	a te (la tine)
ave (erat)	a ve
a vent	a vent (a venit)
aadun	adun
asberat	a sberatu
braz (magnus)	bratiu
brath (judicium)	bradu
brodit (judex)	brodit
caiou (monimenta)	ca jou (ca ieu)
cametha ma	camăta m'a
cedor (pubes)	ce dor
dabir	da biru
din (oppidum, dignus)	din
etc. etc.	etc.

La pag. 66 si urmatórele, ecce cumu esplica cuvintele celte pe cari Zeuss nu le póte intiellege :

Crédume (gl. aurichalum; compos. cred-ume e criad? Zeuss, Gr. Celt. 22
= Credu me (crede me).

Carbad, Hibern. gael Zeuss. Gr. Celt. 87 = car pat (care patu)

Lach, rad, red, tar, nisc, lice, maire, sine, Zeuss. Gr Celt., 822
= rad (verb. a rade), ridu, tare, ni (noi) se (sie) li (loru) ce;
mai re (mai reu), sine.

etc. etc.

(90) *Plin. H. N.* 4 § 95 : «Morimarusam (eum) a Cimbris vocari hoc est *mortuum mare*, inde usque ad promunturium Rubeas, ultra deinde Cronium». In *Morimarusa* s'a recunnoscutu anco de de multu ir. muir, Kymr : môr mare (acest'a si in Morini θαλάσσιοι, Aremorici παραθαλάσσιοι, Moricambe mare curvum) si ir. marb, Kymr. marw mortuus. Ebel (Zeuss gr. ed. II, 54, 129, 131, 133) tine marûsa séu marusa cá forma contractata d'in marvasa, cu acelasi intiellesu. Cf. Diefenbach, Origines Europeae, p. 387, 356; id. Goth. Wtb. M. 30. — K. Müllenhoff, Deutsche Altertumskunde, I, Berlin 1870 p. 414. — Numele de Marmarosiu datu unei portiuni d'in Ungari'a ne'ntempina pentru prima óra la finele secolului XII. Cf. Cod. dipl. patrius 1865, 2, docum. d'in 1199. — *Rösler, Rum. Studien*, 1871, p. 318.

ce póte fi mai ungurescu : *Erdély* (91).—Möckesch pe lânga alte nenumerate curiositati; pentru a caroru insirare ací ceremu mii de iertari cititoriloru — compara slavisme necontestabile cá: Bran, Priséca, Boi, Boia, Boian, Bratu, Boitia, Vadu, Berivoi; latinisme ca: Vale, Taureni, Fotina, Pui, Corbu, Lupu, Riu etc, cu numiri pretinse celte, toponyme vechi si noui, respandite in Europ'a, stampilate de dênsulu cu sigiliulu celticu, si alese dupo intêmplare! Este curiosu cum cei ce s'au ostenitu a cullege atâtea numiri locale d'in Europ'a, si a le gasí par che in catunele nóstre de adi, nu au venitu la observatiunea: co elementele topice proprii celtice in — *lanum*, —*briga*, —*bona*, —*dunum*, —*durum*, —*novio*, —*medio*, —*acum*, —*sego*, —*ebo*, — *lugo*, — *magus*, — *neme*, — *tum* (92) lipsescu cu totul în Daci'a, pe cându daciculu sufixu — *dava* nu ne intempina pe territoriulu celticu.

Fr. Müller (93), judecându dupo instrumentele de bronzu, asia numite cu totulu impropriu *Celts* cari s'au aflat in Transsilvani'a crede co unulu d'in popórele anteromàne alle acestei tiarri, si anume Dacii, au fostu de origine celtica. Contra acestei pareri ensa suntu multe de disu: a) mai anteiu, unele d'in aste bronzuri vorbescu ua limba fórte nehotarita, pentru a puté decide cari dintr'ensele appartinu anume Agathirsiloru, cari Daciloru si cari Romàniloru; b) Nu se scie siguru déco aceste obiecte suntu fabricate indigene, séu suntu venite mai probabilu, ca articolu de comerciu de la popóre mai cultivate; c) d'in imprejurarea co pene acum nu s'a aflatu in Transsilvani'a mai de locu restu i séu urme de turnatorie (fonte), modeluri, typaruri, nici se observa in bronzuri vre-unu caracteru specificu, proprietati locale, putemu sa ne indouimu de fabricatiunea loru acolo; d) bronzurile in cestiune nu au asemenare vedita cu armele dace de pe piedestalulu Columnei lui Traianu; e) Sabia intórsa, gladius incurvus, arm'a caracteristica a Daciloru (94), nu o aflamu in aceste brunzuri, si este greu de admisu cu Müller, cum co acestu soiu de arme aru fi fostu cu totulu de feru, si co va fi peritu prin oxidatiune (95). D'in contra, sabi'a ce gasimu in Ardélu e cu doue taisiuri, dreptu, la medilocu mai larga, cu verfulu ascutitu, proprie pentru lovitura si impunsatura, cu manerulu fórte micu, cea-ce denota mânile celle delicate si mici alle popóreloru Bronzului (96); si f) in fine, nationalitatea unui poporu nu se póte deduce d'in armele si instrumentele cu cari se serva; iar d'in identitatea intre

(91) De la radical'a *erdö* codru. Form'a *erdel* se pastredia pene astadi la Turci si la Serbi, iar cea romàna este pe deplinu conforma phoneticei limbei romanesci, de es: lat. oricius, ariciu, septem, siépte. D'in Byzantini, Chalcocondylas introbuintiadia form'a 'Αρδελιον. Cf. **Rösler**, *Dacier und Romänen*, 32. Idem, *Zeitschrift Oesterr. Gymnas.* 1867 p. 422.

(92) **Belloguet**, op. cit. I, 47. Paris 1858.— **Rösler**, *Dac. und. Rom.*, 31.

(93) *Die Bronzealterthümer in Siebenbürgen*, in *Archiv des Vereins f. siebenb. Landeskunde.* 1858.

(94) Vedi in **Fröhner**, *La Colonne Trajane*, si mai la vale, armele de pre piedestalu. Pe inscriptiunea a unui tribunalu allu *primei Cohorte a Daciloru* gasita la Birdoswald, in Angli'a, la anulu 1852, si pastrata adi in Museul d'in Newcastle, se afla sculptata sabi'a daca incovoiata. Vedi C. I. L. VII, 838.

(95) Rösler, op. cit., 30.

(96) Vedi mai la valle despre sabiile de bronzu aflate in Transsilvani'a.

fabricatele metalice a doue popóre, nu urmeadia si identitatea loru ethnica. Totu acest'a se póte dice si despre cellu-l-altu argumentu allu lui Müller: assemenarea pretinsa a figuriloru dace de pe Columu'a Traiana cu portretulu Celtiloru facutu de istorici: corpu mare, peru si barba lunga, haine cusute cu diverse culori, pe lûnga gûtu cu late ânele de auru, fora casca, fora arme aruncatóre, cu scuturi mari ânse, cu sabii, pumnale si lance, tóte acestea lucrate cu auru. (97)

Istoriculu Franciei D. Henri *Martin* a emisu anco de multu ua opiniune, dupo care Getii séu Dacii, nici Gothi, nici Slavi (98), nici Galli de origine, déro fórte apropiati cu Gallii mai multu de câtu cu ori-care altu poporu, prin moravurile heroice, credinti'a despre viati'a fiitóre, si probabilu chiaru prin sânge, s'aru fi contopitu cu populatiunile celtice, cum Tauriscii d'in Transsilvani'a si cu ua parte d'in marele poporu gallicu séu semi-gallicu allu Bastarniloru, in urm'a reversarii acestor'a in secolulu III a.I. Chr., de la appusulu Europei peste Greci'a, Thraci'a, Serbi'a, Croati'a, Ungari'a, Transsilvani'a si pene in Poloni'a, nascêndu-se astu-feliu d'in acestu amestecu ua populatiune mixta: *gallo-geta,* pe care armele lui Traianu o suppune desaversitu. In sprijinulu acestei theorii autorulu ei invoca: *a)* persistenti'a nationalitatii române pe care nu a nimicit-o nici rassele streine, nici cuceririle successive, nici violenti'a navaliriloru, nici corruptiunea moravuriloru, nici decaderea ei morale si politica, nici influenti'a religiunei, — persistentia allu caria secretu se afla in principiulu chiaru, in elementele nationalitatii romàne, a gallo-românilorn d'in Orientu, cari elemente suntu trei: 1. elementulu latinu, adico italicu séu gallo-románu; 2. thracu si geticu si 3. gallicu d'in Orientu; si *b)* resboinicii daci de pre Column'a lui Traianu, pórta in trasurile fetiei, in costumele si in armele loru, caracterulu unei origini mixte, *gallo-gete.*

Fora indouiala co, pentru a admite ua theoria cá solutiune satisfacetóre si definitiva a unei probleme ethnografice, se cere asta-di ceva mai multa critica de câtu atunci cându scria autorulu de mai susu aceste lucruri: nationalitatea romàna traesce pene astadi, pentru co se trage din niste stramosi *gallo-geti?* si poporulu lui Decebalu era unu amestecu de Celti si Daci, — pentru ca Românii si-au pastratu individualitatea? Trasurile fetiei, costumele si armele daciloru de pe Columna suntu asia de pucinu hotaritóre in cèstiunea de facia, in câtu unii putura cu deplina autoritate sa deduca d'in elle slavicitatea daciloru (99), altii originea scythica a loru (100), altii in fine germanismulu loru. (101)

D. C. *Bolliacu,* partasiu allu opiniunei d-lui Martin, (102) vine cu unu aparatu

(97) **Mommsen,** *Röm. Geschichte,* I, 299.

(98) *Histoire de France,* t. I ed. IV, p. 476 *Éclaircissements.* In editiunea a IV-a autorulu isi revoca opiniunea de mai inainte despre slavismulu Daciloru, ca neintemeiata.

(99) **Czertkov,** *O pereselenii thrakiiskich plemen, in Vremennik Mosk. Obsczestva Ist. i Dr.* t. 10, pl. III—VII.

(100) **Alfr. Maury,** op. cit. — Vedi mai josu.

(101) **Bergmann,** op. cit.

(102) D. **Ion Bratianu** a sustinutu acciasi theoria in 1858, in diarulu *Romanulu.*— Vedi *M. A Canini, Studii istorice asupr'a originei natiunii romane,* Bucuresci 1858.

sciintificu mai complicatu : «Co elementulu celtu a fostu mare in natiunea daca, nu mai este acum indoiala pentru mine. Ellu a intratu aci d'in primele eruptiuni celte, si s'a adaogatu sub diferite nume.» Si probele ii suntu : a) «litterele celto-grece de pre alfabetulu dacicu!»; b) «lungirea de vocale strabatendu in pronunciare pene la noi, in càtu sa silesca pre cei ce alcatuiau unu alfabetu nou limbei nostre, sa ridice numerulu litteréloru pene la 42»; c) esistentia elementului celtu in limb'a romàna pentru care dà câte-va essemple numai «d'in memoria» : *séc-héd*, seceta; *mamm*, mama; *krâk*, cracu; *brîz*, breazu; *sach*, sacu; *karr*, carru; *desk*, dascalu; *gôlô*, golu; *ai-ta*, aide; *grik*, crîcu. Tote aceste vorbe suntu celtiberiane, precumu *veselu* si altele suntu gothe. Ulphil'a ne pote procurá mai multe de aceste vorbe gothe in limb'a nostra.»(103); d) vàsculu *Gui*, cellu sacru celto-druidu exista anco in veneratiunea vaga a munteniloru nostri mai cu séma.» e) «Celtii Gallici seu Goli-Callici «omeni mari, decisi si saraci», de unde pote si numele de *Callici*, si «podulu Calliciloru» d'in Bucuresci, aru puté avé de urmasi «pe *netotii* : inalti, pletosi si albineti» d'in Romani'a; f) Toponymi'a si onomastic'a celta in Daci'a : «Branu si Stanu, Stanu si Branu pote fi altu-ceva de càtu Bren perpetuatu in Daci'a? adica, Brennus latinisatu si Βρένος grecitu? Muntele, plaiulu, cost'a lui Bran pre unde este si verfulu lui Craiu; cingatorea rosia, esiarp'a Breniloru negresitu brênulu rosiu; florea Brandusia, precum este si florea Craitia; vitieau'a Brandusi'a, tote acestea nu au elle ore nici-ua legatura cu Brenii Galliloru, si cu Brandusiele, sociele, craitiele loru? Negresitu! Dusi'a, Tusi'a, Usi'a; Musi'a nume de femeia si care insemneadia *frumosa*, nu suntu nici vorbe latine nici terminatiuni latine. Comanu, nume propriu la noi; Coman'a cetate, sa nu aiba óre nici ua legatura cu Comanu regele Galliloru, care a batutu atâtea monete cu numele lui?»; g) «Callulu symbolicu allu Celtiloru nu s'a perdutu de locu in Daci'a pene la conquista; ellu se vede pre tote monetele dace celle mai aduncu in vechime»; h) «Este anso unu altu lucru si mai caracteristicu gallicu, care n'a pututu vení in Daci'a de càtu cu Celtiberianii; este cocosiulu gallicu care se gasesce de bronzu forte desu in Daci'a»; i) Corbi de bronzu se gasescu desu in Daci'a, «si corbulu este si ellu celtu»; j) «Crucea punctuata la capete, ce figureadia forte multu pre monetele dace este u-nulu d'in symbolurile celte pentru co ea figureadia forte desu pe monetele cele batute de Celti in alte parti»; k) «Olari'a numita celta, olari'a cenusía abunda in Daci'a, se serva cá ua proba mai multu co in tote alle vietiei era celticulu care dominá in Daci'a»; *l)* Dupo armele de bronzu si de petra, si anco si d'in epoc'a de petra bruta, aflate in Daci'a, si mai alesu dupo arme, se pote vedé typulu celtu de tota vechimea in Daci'a; si in fine *m)* «modulu de ingropare constatatu de Lubbock si alti archeologi co este modulu de ingropare d'in epocele de bronzu si de petra, vine si ellu, credu, sa constate despre elementulu primitivu celtu, care a dominatu in vechi'a Dacia.»

A sustine cine-va ua theoria cu asemenea argumente este a dovedì singuru nefundamentulu ei : caractere celto-grece intr'unu alphabetu dacicu despre care nu se scie

(103) *Trompetta Carpatiloru*, 1871, No. 939. Mai, vedi acelasi diariu, 1876, No. 1255.

nimic'a pene astadi, si care, de siguru, nici co a esistatu vre-ua data (104), cum n'a esistatu nici chiaru vre unu alphabetu celticu (105); «lungimea de vocale in pronunciarea limbei romane» detorita elementului celtu care se constata in limba prin cateva esemple luate numai d'in memoria, si cari nu suntu de catu seu: cuvinte de origine latina cá: seceta (*l.* siccitas, *it.* siccità, siccitate, *span.* sequedad, *fr.* siccité) caru (*l.* carrus, carrum; *it. sp. port.* carro, *fr.* char), seu grecesci introduse intr'ua epoca tardia, cá dascal; seu slovenesci cá: golu (slav. bis. голъ) veselu (sl. bis. веселъ) seu commune tuturoru limbiloru pamentului, cá *mama* (caci pene si Negru-vest-africanu dice *máma* (106) etc.; inventiunea unui poporu Celtu: «Gollu calicu» onoratu cu niste urmasi cá Tiganii *Netoti*, si facutu fora scirea nimenui locuitori de bastina ai acellei parti d'in Bucuresci pe unde se afla podulu Calitii — transformatu si acest'a in podulu Caliciloru; numi slavonesci cá Stanu (slav. станъ, de la ста, стай, stare (107), cá Branu (slav. брань, lupta (108), ca Dusi'a (slav. доуша, sufletu) Tusia, Usia, celtisate impreuna cu Musi'a, Comanu (de la poporulu turcu allu Comaniloru) si Brindusia etc.; instrumente de lutu, de petra si bronzu, cari vorbescu ua limba forte confusa, atribuite fora nici-unu temeiu Celtiloru; simboluri de cai, de cocosi, de corbi, cari se gasescu ori pe unde au fostu Románii (109) si altele multe aduse in desbatere fora a avé nici cellu mai micu raportu cu cestiunea ethnographica de facia, suntu atatea lucruri minunate, la cari nu scimu ce aru trebuí sa deplangemu mai anteiu: lips'a de sciintia solida seu de methoda, de critica, seu de neinfrenare a fantasiei. Ecce spiritulu de sistema dusu pene a ne dá desierte apparintie dreptu solutiuni neindouióse! (110).

Si totusi ce suntu acestea facia cu celticismele si altele de mai de una-di alle d-lui Maniu: «*Balsiu*=opidu in Romani'a si nume propriu; *Balsio* opidu in Ispani'a; *Belintiu* (com. rur. in Banatu)=*Belintum* (op. in Galli'a transpadana si in Rheti'a); *Bellinte* (italia anticua); *Bujoru* (opidu in Banatu) *Bujo-du-rum* (opid in Novicum); *Branu* (opidu in Transilvani'a), *Brana* (opidu in Ispani'a), *Brano-gunum* (in Bri-

(104) Vedi mai la valle.

(105) **Roget de Belloguet,** op. cit., III. 361.

(106) **Peschel,** op, cit., p. 110. — **Tylor,** *Anfänge der Cultur,* I, 176. 177.

(107) **Franz Miklosich,** Die bildung der slavischen personennamen, Wien 1860, p. 102.

(108) id. p. 38.

(109) Vedi mai la valle.

(110) Acì e loculu a citá disele lui **Schel** ap. **W. Schmidt,** *Die Geten und Daken* p. 34 (*Archiv des ver. Siebenb. Land.* IV, 1—79; 135—199). «Man gab sich vielfach die unfruchtbare Mühe, nach vereinzelten Stellen der ältesten Geschichtsbücher und durch weit hergesuchte Vergleichungen ähnlicher Worte aus verschiedenen, um Iahrtausende von einander entfernten Sprachen und durch weit hergesuchte vergleichungen ähnlicher Worte aus verschiedenen, um Iahrtausende von einander entfernten Sprachen Grundlinien zur Festsetzung der Stammverwandtschaft alter und neuer Völker zu entwerfen. Es kamen Systeme zum Vorscheine, in denen sich immer an einen kühnen Fehlschluss ein noch verwegenerer reihte, deren mühsam gefolgerter letzter nothwendig die Wahrheit verfehlen musste, weil die ganze Reihe der Vordersätze aus einzelnen willkührlichen Annahmen oder Auslegungen bestand.»

tani'a); *Carasiu* (disrict. Lugosiului, com. rur. si fluviu in Banatu), *Carus* (fluviu in Gallia); *Ciresiu* (com. rur. in Banat, trans. si Romani'a), *Ciresi-um* (op. in Galli'a);,.. *Corabia* (portu in Romani'a) *Corabia* (op. in Macedoni'a), *Corabis* (op. celticu in Iberi'a)... *Prissaca* (com. rur. in Banatu) *Bissacu=Brisacu:* galicu;... *Putna* (judetiu in Romani'a cu capital'a : *Focceanu=Focseanu*, *Putna* (monastire in Bucobin'a, Sucev'a, unde este immormentatu Stefanu celu mare), *Pydna* (Macedoni'a unde s'a desfiintiatu imperiulu lui Alessandru celu mare, dupo infrangerea d'in annul 168 n. d. Chr.)... *Palancua* (opidu in Banatu) *Palanqua* (numele unui deputatu in Camer'a Ispaniei.)» (111)

Ne remàne, pentru a incheiá acestu paragrafu, sa analisàmu opiniunea d-lui Hasdeu, dupo care : «Dacii d'in tempulu lui Traianu nu mai erau unu némucuratu thracicu cá fratii loru de preste Dunare, ci ua natiune thraco-celtica» nascuta d'in contopirea loru cu populatiunile celte : Taurisci si Boii (112). Cá punctu de plecare in demonstratiunea sea, autorulu ia pasagele cunnoscute d'in Strabone (VII, 3. § 11; V, I § 6) care ne spune co Dacii, sub regele loru Burvista (Boerebiste) (45 séu 44 a. Chr.) intrandu in resboiu cu Celtii d'in Pannoni'a (Boi si Taurisci) i-au batutu pêne la esterminare. Acumu, fiindu co nationalitatile «se potu estermina numai dora pe chartia», resulta co cuvintele lui Strabone insemnedia *contopirea Daciloru cu Boii si Tauriscii*, iar nu stirpirea celoru d'in urma. Acést'a ua data stabilita, autorulu dà: «unulu d'in esemplele celle mai elocinti despre semi-celticismulu Daciloru» si anume cuventulu *propedula* — quinquefolium, care dupo manuscriptele lui Dioscorides si Apulejus este unu cuventu dacu correspundietoriu celticului pompedula; si cu acést'a demonstratiunea thesei sélle se finesce, càndu, dupo noi, ea nici nu a inceputu; caci, negresitu, in loculu opiniuniloru personale, intuitiuniloru ingeniose si theorii-

(111) *Studii asupr'a scrierii profesorului Dr. I. Iung* etc. Bucuresci, 1878, p. 88—89.—La pag. 14 autorulu se gasesce in dreptu a intrebá: «Ce raporturi etnice s'aru puté admite intre S'Citi (Dahi).-Ce(l)ti,-Geti,-Tsidi-t(r)aci,-Daci, între Myr-Geti si Meti-Keti; între Karki-niti Scitiei și Carpi-niti Galliei?» — La pag. 46 : «*Papa-rudele* nu ne reamintescu elle ore pe fratii Arvarii ai lui Romulu fratres arvales) d'in vechimea cea mai àdânca?» pag. 47 : «Aveti crisove domnesci in limb'a slavina, ni se dice!! Asia este! Déru inse finti'a loru, marginita intre sut'a XV—XVI si détorita vicleniei — — —» pag. 52 : «Strainii intiellegéu prin *Cumani, Peucini* si *Biseni*, de asemenea pe romàni, caci acei Cumani, Peucini și Biseni erau crescini la inceputulu crescinismului in Daci'a Traiana, *de ora-ce au fostu romàni.*» Cate-va specimene etymologice : *plata, platire, resplatire*, de la archaiculu latinescu «*plata*» (p. 69); *lopata* de la latinesca *palla* (ibid.); is-voru (sorginte) = *ex, es* si subst. lat. *Vorax*, séu d'in *ex* si verbulu *volo,-as,-are*; ori *e-volvo-is, volutum*; *is-bucu* = prepos. *is, es* si subst. lat. *buca,-æ* = *Bucula*, *Bucina* (ibid.) *stîna* = lat. *stabulum, staulu, stelatus* (p. 70) *cvirtopu* = lat. *virtus*; *dealu* = lat. *clinus*, = *clinu, declinu*; (ib.) *poiana* = lat. *Polinum* si *polina*; *odru* = lat *codetum*; *magura* = *sinus megarensis* séu *megarus d'in Sicili'a*, séu *suburbi'a Megara din vechi'a Carthagine*, situata pe ua inaltime! *Dumbrav'a* = lat. *Dumus* = spinu, *rubus* — pecia de Dumbrava (p 70), séu = *Dumus* si *umbra* (p. 74); *bosorc'a, horca* (betrana) = lat. *arca* = vechime, si *bis* (p. 89); *svada*, lat. *svasio, persvasio* (p. 90); *boianu* = lat. *Bovianum*, *Uriasiu*, lat. *Urius*: *Jupiter Urius*, etc., «tote acestea arhaice — vernacule !!» — Sapienti sat.

(112) *Columna'a lui Traianu*, annulu V, Nr. 5, 1874, p. 102.

loru preconcepute, se ceru fapte stabilite pe probe, cari in casulu de facia lipsescu cu totulu. Se scie co ua parte d'in poporulu celticu allu Boiloru, batuti de Romani si goniti d'in Itali'a (113) se asiediara prin pregiurulu lacului Pelso (114) de unde indata si incepura a supará pre vecinii loru Daci, cari avéu atunci de rege pre Burvista, cuceritorulu mai tuturoru tierriloru d'intre Haimos si Carpati. Unu resboiu cruntu se iseà intre ambele popóre, Boii fiindu ajutati si de Critasiros regele Taurisciloru. La riulu Patisos (This'a) ua batalia sangerósa se dete; Burvista remase invingetoriu (50—40 a. Chr.), nimicindu pentru totu-d'a-un'a puterea Boiloru, si devastandu-le asia de grodiavu tiarr'a [portiunea dunareana d'in Austri'a de adi] (115) in càtu chiaru ua suta anni dupo acellu evenimentu, ea nu se numiá altu-felu de càtu *pustiulu Boiloru* (116). Chiaru deco cuvintele lui Strabo ἀπώλοντο πανεθνεί nu trebuescu luate ad litteram, pentru a conchide la ua stirpire desevarsita a poporului, caci Ptolomeu anco cunnosce Boji la hotarele apusene alle Pannoniei superiore, nu vedemu anse posibilitatea contopirii loru cu poporulu dacu in asiá chipu cá d'in acea contopire sa se nasca ua noua nationalitate thraco celtica, in loculu cellei curatu thrace, cum erá a Daciloru. Pentru acést'a aru trebuí sa presuppunemu co: Boii erau in numeru mai mare de càtu poporulu invingetoru allu Daciloru, ceia-ce nu se atesta de nici unu scriitoru d'in vechime; si prin urmare remane neesplicatu cum poporulu invinsu aru fi pututu influentiá asiá de simtitoriu si intr'unu timpu asia de scurtu asupr'a Daciloru in catu se le impuna insesi limb'a, credientiele si obiceiurile selle.— Este mai prudentu déro a nu deduce d'in pasagele lui Strabo mai multu de càtu nu contine elle, si a intiellege lucrurile dupo chipulu loru naturalu. — Esemplulu ce citeadia d-lu Hasdeu cá uniculu argumentu pentru theori'a sea, ni se pare cu multu mai pucinu convingetoru de càtu d-sea presuppune: Intre daciculu *propedula* si celticulu *pompedula* esista fora indouiala ua legatura destullu de strinsa, si cuventulu celticu isi gasesce esplicare in dialectulu de adi Kelto-Kimric (*pimp*, *pymp*, *pemp*—cinci, si *dalen*: *delen*, foia, *pumdalen*, *pempdeil*, plant'a cinci foi) (117); déro nu trebue sa se uite, co multe d'in numirile de plante cuprinse in tractatulu atribuitu medicului Apuleiu si in manuscriptele lui Dioscoride suntu pentru mare numeru de savanti suspecte Intre acelle cuvinte figureadia si *propedula*, pe care Diefenbach nu-lu admite a fi fostu dacicu, presupunendu vre-ua erórе de copistu in locu de *pempedula* celta (118). Totu asiá Cuno (119), si Rösler (120) care propune lectur'a *pnopedula* cá form'a dacica a cuvêntului. Admitindu chiaru cá probata esistenti'a vorbei prope-

(113) **Tit. Liv.**, 36, 38—40.

(114) **Strabo** V. p. 212, 215. — **Zeuss**, op. cit. p. 246 combate pe Strabo, insa aretarile acestuia suntu confirmate si de **Polybiu** 2,35: Συχθεωρήσαντες, ἡμεῖς μετ' ὀλίγον. . . . κειμένων. Cf. **Contzen**, *Die Wanderungen der Kelten*, Leipzig 1861, p. 50 seq.

(115) Vedi chart'a lui Strabo annexata.

(116) «desertum Boiorum» **Plin.** *H. N.* 3, 24, 146. —ἔρημος τῶν Βοϊῶν **Strab.** 5, pag. 213, 7. p. 292. 304. 313.

(117) **Diefenbach**, *Orig. Europ.*, p. 396. — **Roget de Belognet**, op. cit., I, p. 152 edit. II-a.

(118) **Diefenbach**, op. cit., 396. — (119) op. cit. 341. — (120) *Römer und Dacier*, 85.

dul'a la Daci—coci nimica siguru nu ne silesce a o respinge, urmédia óre dintr'unu singuru cuventu semi-celticismulu poporului lui Decebalu? cându acestu cuventu puté sa fie imprumutatu pe alta cale, séu puté sa fie communu Thraciloru si Celtiloru, doue popóre cari appartinu grupului sudicu allu familiei indogermanice d'in Europ'a, si cari avéu prin urmare unu fondu primitivu communu de radecini si cuvinte?

Prin urmare thes'a co Dacii d'in timpulu lui Traianu era ua natiune thraco-celtica, nu este nici probata, nici probabile.

§ 5.

Trecemu la analis'a opiniunei despre slavismulu Daciloru. Ea nu este de câtu ua consecintia a theoriei despre autochtoni'a Slaviloru de la sudu (121).

Lassându la ua parte naivele affirmatiuni alle lui Katancsich (122), Eich-

(121) Cestiunea despre locuinti'a primitiva a Slaviloru intre Elb'a si Vistul'a, cum si in sudulu Dunarei, se deslega de cotre unii afirmativu, de cotre altii anso negativu. Dupo cei d'anteiu Slavii aru fí cei mai vechi locuitori d'in epoc'a istorica a Germaniei resaritene si ai portiunei nordice d'in peninsul'a balcanica; ba chiaru—parintii Illyriloru, Celtiloru alpici, si Sueviloru; si, pentru co imaginatiunea nu are freu, Slavii aru fí identici cu Germanii, — locuindu ua data cu totii in Hessen, pene ce primii fura goniti cu numele de *Russi* si *Pulini*, adeco Poloni. Vedi **A. W. Krahmer,** *die urheimat der Russen in Europa und die wirkliche Localität und Bedeutung der Vorfälle in der Thridreks saga*, Moskva 1862. — **Fr. Erdmann,** *Temudschin der Unerschütterliche*, Leipzig 1862. Despre locuinti'a primtiva a Slaviloru in Germani'a resaritena, si in parte, in Europ'a de sudu, vedi **Schulze,** *Urgesch. des deutschen Volkes* 1826; **Wersebe,** *Völker und Völkerbündnisse der alten Deutschen* 1826; **Gatterer,** *An Russorum, Polonorum etc. populorum slav originem a Getis sive Dacis liceat repetere,* Goettingen 1791 in *Com. soc. reg. scient. Gött.* t. XI.— **Kalina von läthenstein,** *Böhmens heidnische Opferplätze*, 1836; **Kolar,** Vechi'a italia slavica (slav.) 1853 —**Iacobi,** *Slaven = und Teutschtum* 1856; **Landau,** *Bauernhof in Thüringen* 1862; **Hanusch,** *das Schriftwesen der böhmisch — slavischen Völkerstämme* 1867.—**Paul Ios. Şafarik,** *Ueber die Abkunft der Slawen,* 1828.—Altii, rediemati pre marturiile scriitoriloru vechimei si pre filologie, admitu intrarea in istorie a poporeloru de familie slavona pentru prim'a ora in epoc'a invasiunei cellei mari. Vedi **Kaulfuss,** *die Slaven bis auf Samo* 1842; **Zeuss,** op. cit., **Wocel,** mai multe studii in *Ceasopis Ceského Musea*, v. 38; **Krek,** *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, 1874.—**Rösler,** *Zeitschrift. oesterr. Gymnas.* 1872, p. 300 seq.; id. *Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau* (Sitzungsber. d. W. Akad. LXXIII, p. 77 sq.); Miklosich in *Ienaer Litteratur Zeitung* 1875, no. 684. **Büdinger,** *Oest. Geschichte* I, 71 seq.

(122) *Istri adcolarum geographia Vetus,* pars II Budae 1827, p. 279; id. 284: «Nomen Dacorum uti Mysorum domesticum est, Getae Dacos ut pote iuniores vocabant pueros. *Djéte* quippe, vox usque hodie apud Illyrios usitata, adolescentem notat. Daci Getas seniorum vocabulo honorabant: *Dakò* casu vocandi honorationem quemvis, et graviorem virum adpellamus (*).» Astu-feliu, pentru co la Slavi *djete* semneadia tineru, si *dako* se dice unui omu respectabilu, Getii si Dacii suntu Slavi, adico dupo densulu Illyrii d'in anticitate.—Scriitori cá Haner hist. eccl. Transsilv. p. 3, Loccennius in antiq. Suevo Goth. I, 1, deducu numele poporului *getu* de la Gether fiulu lui Aram (Genes. X 23); altii (Aventinus Boic. I, 15 p. 12) de la unu generalu *Geta*, séu de la unu cuvêntu

(*) Acésta parere o emissese anco de multu **Pastorius** *de orig. Sarmat.* p. 54; cf. **Iornandé.** *Reb. Get.* c. XXIII.

wald (123), Senkowski (124), fantasiile limbistice si istorice alle lui Mickiewicz (125), si chiaru alle celebrului Lelewel, care pune asiá de multu temeiu pre monotheismulu pretinsu allu Getiloru, arderea veduveloru si alte câte-va inchipuite assemenari in moravuri cu Slavii, in câtu considera prin acést'a cestiunea identitàtii

gothicu *Jet* séu Jeat, uriasiu (Hachenberg, in Dissert. de orig. Suev. § 3) séu γετεω a face venetóre, de unde γετη séu γεσια, venetóre, γετες venatorulu (Soterius Georg de antiquis Transsilvaniae rebus libri duo M. S. tom. V, a 2 carte, mscr. ap. Schmidt, Die Geten und Daken, in Arch des ver) Sieben. Landesk. t. IV p. 20—21). Altii (Fasching in vetus Dacia, Clusiu 1725—8. p. 7) de la «γεσις quae pila sunt,» séu Guta ori Guota «utensilii de casa» (Praetorius in orbe Goth. lib. I cap. § 41 «Geta» a nasce (Loccen. in antiq, Suev. Goth. lib. I cap I, p. 2 ed. Upsala 1670), seu in fine dela Oxus seu Gihon (M. de Kogalnitchan, Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens, Berlin 1837, I, p. 1). Vedi adunarea tutuloru acestoru opiniuni, cari de cari mai curiose, in Schmidt op. cit. p. 20 seq.; si totu acolo, p. 22 seq. despre numele *Daciloru* : de la unu rege *Dacus* (Hene, Beitr. zur dac. gesch. Hermanstadt p. 10, dupo Berosus cart. II); de la «dais» pugna (M. Kogaln. op. cit.); δασιος, desu, δασεια, padurile celle multe si desse alle Daciei (Soterius Georg. l; I c. 1); *dakas*, la Prussieni, Lithvani si Zamogethi «omeni selbatici, fierosi si stupidi» (Praetor, orb. goth. lib. I c 9. § 2) *dag* «muntenu» de la *dag* cuvèntu turcescu cu acesta insemnare, seu δακνω «mordeo» (Soter. l. c); in fine altii de la lat. *audacia* (Lebrecht Mich., Gesch. der aborigen dacischen Völker, Hermst. 1791, p. 16) séu germ. *deutsche* (Toppeltin in orig. et occas. Transsilvanorum, Lugdun 1667 p 24) seu terminatiunea *dava* (Hene op. cit)—Deco la aceste mai adaogimu parerile celloru ce cauta pe Geti si Daci in Asi'a, seu vedu in *Dacu*, cuv. Δαύων, Δάων, δαΐς de unde si δάϊμων, δαίμων, «tare, potentu», caba-daiu, tare, fórte, herou (I. Heliade R., Historia Romaniloru, Bucur., 1870, p. 24), si alte multe a caroru insirare este de pristosu, ne gasimu in faci'a unui buchetu de etymologii de care nu putemu vorbí mai bine de càtu Quintilianu : «foedissima pravorum ingeniorum ludibria.»

(123) ***Despre locuintile celle mai vechi alle semintieloru de popore slavice, finice, turce şi mongolice in Rusi'a meridionale dupo Herodot,*** russesce in Библиоѳека для чтенія, t. 27. 1838, St. Petersburg p. 53—93 : Asia la pag 58 : «Insa Getii seu Dacii, cum ei se numiau de cotre Români, erau fora indouiala unu poporu slavonu; acest'a a probat'o forte lamuritu Byzantinulu Theophilachtus, si unu pré invetiatu istoricu criticu. Noi vomu intari acést'a prin aretarile lui Strabo.» Si écco in ce chipu : Pentru Eichwald espeditiunea lui Darius povestita de Herodotu, raportandu-se la *Dunare* (Tana) iar nici de cumu la Donu (Tanais), urmedia co Budinii (dupo densulu *Antii* scriitoriloru byzantini, seu mai simplu Venedii) locuiau in campiile Tierrii-romanesci; la nordu de acestia, se aflá, dice Strabo, pustiulu Getiloru, adica Getiî din pustiî, si apoi, Tyragetii, adica Slavii de la Dnistru. Slavicitatea Getiloru se mai constata, adaoge autorulu, si din numile unui rege allu loru : *Boercvist* «unu nume curatu slavicu obicinuitu multu timpu in Poloni'a in forma-i dupla : *Borivoi*, si *Borevist* d'in care probabilu se tragea Borevici. In altu pasagiu (la Strabo) acestu rege alu Getiloru se numesce *Virevist*, in forma-i polona de adi prescurtata : Vyrvici. In amendoue numile suntu curate radecini slavo-polone seu polone.» Dupo acelasi scriitoru natiunea romàna aru fi ua amestecatura de Getii cei slavi cu exilatii romani surghiuniti in Daci'a, si cu alte familii romane, d'in care causa si limb'a slava a Getiloru se schimbà cu incetulu in *dialectu* romanicu. — Aru fi de siguru fora de folosu combaterea unoru assertiuni de acesta natura.

(124) Два примѣчанія въ Геродоту описанію Скиѳіи (Doue observatiuni assupr'a descriptiune Scythiei de Herodotu) in Библиоѳека для Чтенія, t. 27, St. Petersburg 1838, p. 94—116. Incep-prin a spune co : «multi critici distinsi, càror'a numai imputarea de Slavenomanie nu li se pote face convinu cu totii impreuna cŏ Slavii au fostu totudeaun'a locuitori indigeni si cŏ Dacii si Getii appartinu hotaritu familiei slave»,—numile de Daci seu Dai, Mysii, Budini, Vudini, Vendini, Vidin, Vini, Eneti, Enti, Eni, Geneti, Genti (cu perderea nasalei, Geti) nefiindu de còtu numile date de

amboloru popóre cá decisa (126), sa vedemu déco nouii aparatori ai slavismului Daciloru ne presinta argumente mai seriόse.

Theori'a slavo-thraca sustinuta cu atâta zelu de invetiatii slavi : Bielowski (127), Certkovu (128), Butkow (129), Saveljev-Rostislavici (130), Archiepiscopulu Filaretu (131), Zachariev, Hadzić, Verković etc. (132), d'in cari unii vedu pre Slavi in tóta famili'a thraca, altii numai in ua parte, se intemeiadia pe simple consideratiuni topice de urmatorulu feliu : Numi cá Βαδζάνια, Βάνες, Βάβας, Βέρζανα, Κάβετζα, Κλεοβέστιτα, Δούλεβιν, Λάβουτζα, Μελίχιζα, Μίλλάρεκα, Σκαπλίζω, Στρέδην, Στρούβας, Βέτζα, Βρατζίστα, etc. (133), ce ne intempina abia in secolulu VI-lea dupo Chr., adico cându deja raporturile ethnografice alle peninsulei balcanice se schimbasera, se iau cá probe pentru autochtonismulu Slaviloru. Dupo densii riurile Strimon Στρύμων)=strumen, in polonesce riuletiu, gîrla; Nestos (Νέστός)=nume Msta; Bargus=

Grecii pontici unuia si aceluiasi poporu slavu, care se afla anco din cea mai adinca vechime in Europ'a. Probele noui ce autorulu nostru aduce la «conclusiunile persuasive» alle predecessoriloru sei, consista in nisce forme slavice descoperite la Strabone, si anume : sufixele *ski*, *skii* seu *skie* d'in Tyriski (Strab. VII, 3) adico Tioriskie «locuitori la Dnistru, in locu de obicinuitulu Tyrii seu Tyragetæ»; Scordiski, in locu de Scordii; Tauriskii in locu de Tauristæ seu Tauri. Ellu mai adaoga cŏ aceste numi cu *ski* nu puté Grecii de la Marea Négra sa le afle de la altii de câtu de la Geti, cari fiindu slavoni, intrebuintiau pe finalulu *ski*. — Si cu acést'a demonstratiunea sea este si finita !...

(125) In *Vorlesungen über slavische Literatur*, v. III p. 68, trad. germ. deduce Moesi'a de la slav. МЕЖЕ, МОЖЕ, МИЖЕ, «barbati» «tiarr'a barbatiloru» ; Pannoni'a = Panowanie «stapenire, dominium allu unui'a» de la *pan*, domnu ; pe Lydi ii face slavi, caci *lidi* slav. semnédia ómenii; Dacii formau unulu si acelasi poporu cu Slavii, sub stapenirea Thraciloru, — unu poporu calcretiu d'in famili'a Meziloru, numitu de Slavi *Thraci*, adeco resboinici, caci russesce *draka* semneadia bataia, resboinicu, *drat--se* «a se bate» (op. cit., p. 82).

(126) *Csesz balwochwalcza Slawian i Polski*, Posen 1855. — Id. in *Kleinere Schriften geographisch-historischen Inhalts*, aus dem polnischen übersetzt, von Karl Neu, Leipzig 1836 : «Nachricht von denjenigen Völkern, welche bis zum zehnten Jahrhundert das innere Europas bewohnten.» Dupo densulu Dacii fiindu invinsi de Románi, ua parte «slavi resariteni» remasera sub stapenirea Gothiloru in tierrile dintre Dnipru pene la Istru si Haemus, sub vechiulu seu nume de Geti seu Moesi, si mai tardiu intre Dnipru si Dnistru, sub numele de Anti; pe cându cea-alta parte, «Slavii apuseni, vechii Daci», se intinsera sub numele de Wendi de la Carpati pene la Baltic'a Idem, *Dzieje Starożyt.* W Wilnie, 1818; *Dzieje Polski*, 1859; *Histoire de Pologne*, Paris 1844. — Cf. **Rösler**, *Dacier und Român.*, 36 si recensiunea lui **Massieu de Clerval** in *Athéneum français* despre opiniunile ethnographice alle lui Lelewel.

(127) Wstąp Krytyczny do Dziejow Polski, We Lwowie, 1850; Rzut oka na dotychczasową pierwotną polską historyą. Warszawa, 1853; *Prospetto cronologico della storia della Dalmazia con riguardo alle provincie slave contermini*, Zara, 1863.

(128) Очеркъ древней исторіи Протословенъ, Moscva 1851.

(129) Оборона лѣтописи Русской Несторовой отъ навѣта скептиковъ, Spterb 1840.

(130) Славянскій сборникъ, Spb. 1845.

(131) Святыіе Южныхъ Славянъ, Cernig. 1865

(132) Vedi litteratur'a cestiunei la M. S. Drinov, Заселеніе Балканскаго полуострова Славянами, Moscva, 1873, p. 26--40.

(133) **Šafarik**, *Ueber die Abkunft der Slaven*, Ofen 1826, p. 158—160. **Saveljev - Rostislavici**, op. cit., 258

= връгъ (malu); Sirmus=сырж, сырой; tergurile : Dober (Δοβηρός) = cuventului anticu bulgaru : дебрь, vale séu strimtóre; Bylazora (Βυλάζωρα),=бѣлазора, alba aurora; Uscudama = Оузкодомж, casa strimta, angusta Develtu (Δεβελτος = Dziewaltow, tergu in Poloni'a. — Thracii Crovizi (Κρόβυζοι) = Crivicenii rusi d'in nordulu Russiei; Mizi, (Μοσοί), dupo Lelewel, aru fi Mazii, Mazovii, dupo Certkov — Muzi, adico ómeni; Korallii (Κόραλλοι) aru fi Goralii «locuitori de munte»; Bessii (Βήσσοι) = Biesi «demoni»; Pelagonii (Πελάγονοι) = Poljani «càmpeni»; Odrysi = Obotriti; Triballii (Τριβάλλοι), dupo Lelewel *Drevljani*, dupo Schafarik *Srbali*, = Serbi; Dolonkii (Δόλογκοι) = Dolentii «locuitori in vài»; Lynkestii (Λυγκήστοι) = Ljakitii, pe cari Aug. Bielowski (134) ii face a fi fostu goniti de cotre Celti d'in sudulu Dunarii, in allu treilea seculu inainte de Chr., si a fi fundatu apoi regatulu Daciloru, coci regele Boerebista este identicu cu Leşko II-lea, iar Decebalu cu Semovitu etc.

Despre vre-ua marturie care se sprijine assemeni distorsiuni nu incape vorb'a; co de esemplu, numele orasiului Byla-Zora, care dupo esplicatiunea loru aru fi «alba aurora» — unu termenu poeticu ce nu se potrivesce unui orasiu, si care este si unu non-sensu, coci auror'a nu póte fi de-câtu rosia, — in forma'i primitiva nu era Byla-Zora, ci bĭela-zora, éro-si nu se preocupa (135). Se intiellege acumu co simpl'a asemenare de numi, si ânco si acést'a silita, nu póte nici-ua data probá inrudirea de sange intre popóre, si cestiunea despre slavismulu Thraciloru, si prin urmare allu Getiloru si Daciloru, nu este ânco probata.

Fostulu professore de la Universitatea d'in Charcovu, d. *Marin Drinovu* sustine in oper'a sea : «*despre colonisatiunea peninsulei balcanice*» (136) co inainte de cucerirea Daciei de cotre Români, in districtele resaritene si nordice alle Daciei se aflá pe lângo populatiunea in masa daca, si ua populatiune slava. Cuvintele selle suntu : *a)* resunetulu ce pêne adi are Traianu in cantecele si povestele Rusniaciloru, Serbiloru si Bulgariloru; *b)* numele serbatorei slavice vechi pagâne *Koleda*, nume ce'si gasesce originea numai in lat. *Calendae*, ceea-ce dà a se presuppune co : imprumutarea cuventului s'a facutu prin contactulu directu allu Slaviloru cu Românii, anume in Daci'a, pre timpulu cuceririi lui Traianu; *c)* textulu Chronistului Nestore (+ 1115), dupo care *Vlachii*, adico Românii aru fi navalitu asupr'a Slaviloru de la Dunare, si i-aru fi dominatu. Theoria ciudata, dupo care colonisatiunea slavica a peninsulei balcanice aru fi duratu cellu pucinu *trei sute* de anni, nu ne pare multiamitóre; déro noi vomu combate aci numai punctele ce privescu pre inchipuitii slavi ai Daciei (137).

(134) Wstap Krytyczny do dziejów Polski, cf. **Drinov** op. cit., 31.

(135) Vedi in **Drinov** op. cit., si **C. J. Jirecek,** *Geschichte der Bulgaren*, Prag. 1876, p. 70 ua ethymologie mai drepta : co Bilaz-ora aru fi localitatea de adi Veles-ura (ura, ure la albanesi semnàndu *punte*, iara Veles, numele locului).

(136) Op. cit. p. 26—40.

(137) Acesta parere o gasimu deja la **P. I. Şafarik,** (*Slawische Alterthumer*), care renunciandu

1. Co Traianu este pomenitu pene astadi in cantecele si povestele slave, acést'a se détorédia aceleiasi imprejurari care a facutu atâtu de popularu de es. pe Alessandru Macedonu, — anume influentii litteraturei apocriphe. Se scie câtu de cautate era in evulu-mediu romanele si povestele de origine gréca, araba séu indiana, pe cari Slavii le cunoscura prin traductiuni bulgare mai cu séma ale sectei Bogomililoru (138). Asemenea apocriphu a fostu si despre Traianu, coci îi gasimu urmele in Occidentu ca si in Orientu. Asiá se povestesce co pap'a Grigore cellu mare (590—604) s'aru fi rugatu la Dumnedieu ca sa scoatia d'in iadu sufletulu lui Traianu, si co aru fi si dobenditu acesta favore cu conditiune numai cá in viitoru sa nu mai midilocésca iertare pentru vre-unu altu pagânu (139). Pe temeiulu acestei legende Dante asiadia in alu sieselea ceru allu paradisului seu (140)

l'alta gloria
Del roman prince, lo cui gran valore
Mosse Gregorio alla sua gran vittoria.

Spaniolii lauda anco in romantiele loru pe Traianu pentru a sea dreptate si blandetie (141). In ritualulu bisericei greco-orientale se citesce: «O Dómne, iarta-lu pe ellu, precumu ai ertatu pre Traianu, dupo midilocirea sanctului Grigore» (142). In traditiunea serba Tiarulu Traianu are trei capete si aripi de céra (143), séu capu de

a opiniunea emisa in scrierea sea *Ueber die Abkunft der Slaven*, Ofen 1828, co Dacii si Getii suntu slavi, — sustine co unele triburi dace ca: Koistobokii, Πιεγγῖται, Βιεσσοι, cum si Karpii, Tyrangitii etc. erau niste popore slave. Argumentele selle suntu urmatorele: Πιεγγῖται, *Pien-gitae* semneadia «locuitori langa riulu Pien'a», unu afluente allu Pripjetului, guvern. Minsk; Biessii amintescu numele têrguletiului d'in Gallici'a Biecz aprópe de Carpati; Κοιστοβῶκοι — pe acell'a allu riului Kost'a (guvern. Cernigov in Russi'a); Carpii suntu Chrbati séu Chorvati, adico locuitorii Chribiloru = Carpatiloru; iaru Tyrangitii suntu tribulu slavonu d'in Chronicarulu Nestore — Tirevzii séu Tiverzii (op cit. 205—217)! Si cu tóte acestea insusi Şafarík — cate-va pagini mai incolo (p. 473) declara lamuritu co: simpl'a assemenare de numi nu pote fi nici-ua-data ua proba fundata pentru inrudirea de sânge intre popore. — Vedi la **Zeuss**, op. cit., contradicerile autorului «Anticitatiloru slave» cu ethnografi'a si istori'a; idem **Fr. Miklosich**, in *Ienaer Litteraturzeitung* 1875, n. 684, si **Rösler**, *Zeitschr. für oesterr. gymnas.* 1872 p. 164—168.— Ne pare numai cu mirare cumu amiculu nostru d. C. Iirecek a pututu scrie: «Şafarik hat die slavische nationalität beider (d. i. karpen und Kostoboken) *sehr wahrscheinlich* gemacht.» (*Gesch. der Bulg.*, p. 77).

(138) **Iirecek**, op. cit. 435 seq. — (139) **Massmann**, *Kaiserchronik* III, 758.

(140) Canto XX, ap. Fröhner, la *Colonne Trajane*, 1865 p. 45.

(141) **Iung Dr. Iul.**, *Roemer und Romanen*, Insbruck, 1877, p. 261—262.

(142) ap. Fröhner, l. c. Vedi despre legend'a lui Traianu interesantulu studiu allu d-luĭ Gaston Paris, publicatu in Memorii Iscólei de Hautes etudes, Paris 1878, si in *Rassegna settimanale*, Nr. 53, 5 genarie 1879.

(143) In povestea russa «Slovo o polku Igorovĭe» (de la inceputulu secolului allu XIII) Trojan este numitu de patru ori, si pomenesce si despre unu «trop Trojanj» adico asia disulu *valu allu lui Trajanu* in guvernamentulu Kievului (Şafarik, Slawische Alterthümer, I, 521 seq.). Acelasi nume *Trojanu* se pastreadia in Balcani: tèrgulu Trojan, Trojanov most (podulu lui Traianu), Trojanov grad (ruine) si pasulu «Trojanova Vrata» (Kapudzik). Vedi **F. Kanitz**, *Serbien*, Leipzig 1868 p. 73, despre traditiunea de la Trojanovgrad. — **A. Kotljarevski**, in Древности моск. археол. общества I Moscua 1865. — Drinov op. cit. 76—81. **Iirecek**, id. 74 seq.

càne ori de pisica; are avutii nenumerate, curgèndu-i aurulu si argintulu pe 70 de fontàni ce nu seca nici ua data; ellu este numeratu chiaru printre dieitatile pagàne slavice (144).

D'in tóte acestea deci nu se póte deduce co in timpulu cuceririi lui Traianu, Slavii venisera in contactu cu Românii, si anume in Daci'a (145).

II-lea. *Colenda* slava este unu imprumutu de la gr. καλάνδαι, lat. *Calendae* facutu tardiu prin introducerea crestinismului la Sloveni de cotre Germani, si de la Sloveni cuventulu a pututu trece la Bulgari, si asia mai departe (146); deci nici acést'a nu permite vre-ua conclusiune pentru ethnologi'a si istori'a Slaviloru.

III-lea. Nestor, cu ua mie de anni posterioru, póte fi ua fontàna pentru esistenti'a Slaviloru in timpulu lui Traianu? càndu mai alesu *Vlachii* d'in textulu in cestiune (147) se iá de unii invetiati dreptu Celti (148) séu Franci d'in regatulu francu-resariténu (149), iar altii, mai autorisati, dreptu Romàni? (150).

(144) Intr'unu manuscriptu *Chozdenie Bogorodici po mukam* (preamblarea Maicii Domnului in iadu), scrisu inainte de secol. XII (ap. Drinov, op. cit., 76) se citesce: то сетьнѣіе и чλвѣчь окаменаτа оутрниа троιана хърса, велеса, пероуна, на бы обратиша, adico co paganii facura diei si d'in omeni, si anume pe *Trojanu*, Hàrsu, Velesu si Perunu. In altu mscr. d'in secol. XVI, Откровении Свѣтыхъ Апостолъ «Apokalypsulu sf. Apostoli» idem: мнащіе богы многы: пероуна и хорса дыя и трояна, и иніи мнози adico: «se inchinau mai nainte la multi diei: Perunu, si Horsa, si Dyj, si *Trojanu* si la alti multi».

Trájan (accentulu pre prim'a syllaba), *Trajko*, numi de botediu obicinuite la Bulgari si Macedoromani, ni se paru a fi ua derivatiune d'in verb. v. slav. *trajati* «a tine, a durá, a trai, bulg. trajam, tra, tinu, staruescu, traescu, ca si subst. *troianu*, gramada de zapada, séu de pamentu,» — nefiindu intre acestea nici-unu raportu cu numele imperatului Traianu. De aceea credemu co este mai multa bogatie de imagini de càtu adeveru in urmatorele cuvinte alle d-lui Ubicini: «Il vit (le souvenir de l'empereur Trajan) dans la tradition, dans la langue, sur les monts, dans la plaine, dans le ciel même. Ainsi la voie lactée, c'est le chemin de Trajan; l'orage est sa voix; l'avalanche est son tonnerre; la plaine est son camp; la montagne est sa tour; le pic escarpé est sa vedette. Il est le Roumain, c'est-à-dire l'homme fort et vaillant par excellence» (Ubicini, *Ballades et Chants populaires*, Préface).

(145) Vedi in acestu sensu **Jung**, op. cit 259—262.

(146) **Fr. Miklosich**, *Die christliche Terminologie der slavischen sprachen*, Wien, 1875 p. 22—23; Idem, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, cuv. колѧда. — Idem, *Die slav. Elemente im Magyarischen*, Denkschriften d. Wiener. Akad. 1871, p. 2. **Drinov**, op. cit. 75.

(147) **Nestor.**, «caci Vlachii napadira assupr'a Slaviloru-dunareni, si se asiediara printre ei, si i stapenira cu fortia pre ei»: «**Волохомъ бо нашедшимъ на Словены Доунайские, и сѣдшимъ в нихъ и насилающимъ имъ**. Cf. Nestor, ed. Miklosich, Vindobonae 1860, cap. III.

(148) **Şafarik**, *Slav Alterth.* Opiniunea sea a fostu anco de multu combatuta de cotre **G. v. Wietersheim**, *Zur Vorgeschichte Deutscher Nation*, Leipzig 1852, *excurse A.* — Contr'a ei vedi si Drinovu, op. cit., 81.

(149) Vedi **Roesler**, *Rum. Studien.*, p. 80.

(150) **Schloezer**, *Nestor*, II, p. 80, III, 142, 144: «Diese Wlachen Nestors sind keine andre, als die wir noch jetzt allgemein Walachen nennen... Es sind nicht Römer, nicht Bulgaren, nicht Wälsche gemeint, sondern *Wlachen*, Abkömmlinge des uralten grossen Völkerstamms der Thraken, Daken, und Geten, die noch jetzt ihre ganz eigne Sprache haben». **A. Kunik**, in **Записки императорской академіи наукъ, томъ шестой**, St. Petersburg, 1865, p. 54—58.

Dr. Isidor *Szaraniewicz*, mai pretentiosu de câtu d. Drinovu, tine pre Daci si Geti dreptu Slavi, umplèndu cu acesti'a deja in anticitate tóte tierrile de la Carpati si d'in peninsul'a thraca pene la Hemus. Cum demonstreadia thes'a sea se pote vedé d'in urmatórele esemple : Se scie co muntii Carpati isi trage acestu nume de la locuitorii sei Carpi, precum acelasi lantiu de munti s'a mai numitu peucinicu, bastarnicu, séu ruthenicu (in evulu-mediu), dupo cum locuitorii sei erau: Peucinii, Bastarnii séu Ruthenii. Autorului de susu anso ii place a vedé in Carpati cuvêntulu slavonescu кранiй tare, mare, lungu. Riulu Πασίακος ilu asémena riului Axiaces, si câte-ua data riului Buzeu, afluente allu Siretului, cum si riului Viso, afluente allu Tisei (151); tribulu dacicu allu Preudaensiloru (sic) ilu asiadia la Prutu, iara pre cellu allu Kotensiiloru — intre Ceremusi si Prutu, adica in Pocuti'a, pentru co: «radecinile slavice alle acestoru numi Preudaensioi si Kotensioi de la *prud* (citesce prѫdu) curentu, si *kut* (citesce kѫtu) anghiu, nu trebuesce sa ne surprindia» (125). Localitatea de adi Putn'a, Putilla (?) o gasesce in pregiurulu cetatii romane *Angustae* (?), si *put'* (sic) semnàndu in vechi'a slavona ca si in cea ruthéna actuale unu *drumu*, acestu nume nu era necunnoscutu nici in vechime: es. Centum *Putea*, si *Bontai* langa Tapae! — Astu-feliu pre temeiulu inchipuitei assemenari d'intre Porata, Poritos, Pyretos cu *Preudaensioi* — ua lectura inventata *ad hoc* in locu de Prendavensii, asiá cum se citesce in Ptolemeu (153)—, se asiadia acestu tribu cu locuinti'a la Prutu, pe cându chartile lui Ptolemeu si toti scriitorii (154) ii punu in alta parte. Asemenea pre Kotensii ii duce in Pocuti'a, pentru co in slavonesce este cuventulu *Kuty*; anso cu acelasiu temeiu aru trebuí sa i preumblamu cându la Kutná-hora (Kuttenberg), cându la Kuttenplan (in Bohemi'a), cându la Kutno longa Varsovi'a (155). Câtu pentru slaviculu Centum *putea*, unu dictionariu latinescu i-aru fi pututu spune co e vorb'a despre *ua suta de isvore*, éro nu de «*ua suta de poteci*», precum, d'in litteratur'a geografiei antice a Daciei, aru fi pututu aflá co *Bontæ* la Iornandes este in locu de Pontes (Πόντες), si prin urmare nu e de cugetatu la slaviculu пѫть «drumu». Nesciindu acestea, de ce sa ne mai miramu déco acelasi autoru confunda Pannoni'a cu Pontulu-Euxinu, séu tine Pannoni'a d'in evulu-mediu la resaritu de Dunare, séu boteadia *sarea* si *hotiulu* in limb'a romana cu «acra» si «ul huc»!

Cuno, care dupo cum s'a vediutu mai inainte, sustine co Scithii era de origine slavona, mai adeogindu ânco si pre Κρόβυζοι [pe cari ii face identici cu Chrobatii de adi (156)], pre Κόραλλοι (in numele caror'a vede litaviculu Karálus, mare, puter-

(151) *Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen-Völker im Alterthum und Mittelalter* Leimberg 1871, pag. 49.

(152) op cit., p. 85, 121 — (153) VIII, 12, 4.

(154) Vedi mai susu in partea anteiu a acestui studiu, si chart'a lui Ptolemeu aci anessata.

(155) **Miklosich**. *Die bildung der Ortsnamen aus personennamen im Slavischen, Denkschrift d. Wien; Akad.*, 14 vol., 1865. — **Roesler**, *Zeitschrift für oesterr. Gymnas.*, 1872, p. 166, recensiunea cartii Doctorelui Szaraniewicz.

(156) *Forschungen im gebiete der alten Völkerkunde*, Die Skythen, Berlin 1871, p. 231.

nicu), pre Bessi, cari suntu érosi Slavi, pentru co : in tiérr'a loru curgu riuri cu numi slavonesci (?) cá Strymon, Bargus, Syrmus, si pentru co Iordanis (c. 12) dice co Besii numiau Dunarea *Istru*,—cuventu asemenea slavonescu, dupo d. Cuno (157); pre Sauromati (158) Roxolani (159) Iazygi (160) Costobocci (161), Serbi, Gabri, Rami (162) Carpi (163), Cimeri etc.,—nu este de mirare déco slaviseadia si pre Geti si Daci. Argumentele sélle pentru cesti d'in urma suntu : *a) Numi geografice d'in Daci'a* esplicate in chipulu cellu mai arbitraru prin limb'a slavona, pe care bine nu o cunnósce (164) : 1. Riulu Prutu de la radecin'a vechia slava plu «fluere», de si Herodotu observa anume co Scytii numescu acestu riu in limb'a loru *Porat'a* (165); 2. Dierna, Tierna, — identica cu slav. Cerna (166); 3. Tiarantos, nume slavonescu fiindu co si Dierna este slavona (167), si riuletiulu de adi Cern'a e identicu cu riulu Tiarantos allu lui Herodotu; 4. Temesiu, de la rad. sskr. care se afla si in slavic'a *tim* «udu» (168) — de si *Temesiu* este ua forma noua ce ne intempina pentru prim'a óra la Const. Porphyrogenetu in allu X-lea seculu : Τιμήσης, pe cându numele cellu vechiu este Tibiscus. *b) Numi de cetati:* Sarmi-ze-getusa=«orasiu allu Sarmatiloru» (169); Kapidava comparata cu numele de riu Pantikapes si cu numele de orasiu Pantikapaeon (170) tote acestea=cu vechiulu slav. patoka «res fluida» ржчина «mare»; Klepidava,= cu vech. slav. klepati «tundere, pulsare, sonare, klopotati «strepere» (171) ; Utidava = v. slav. woda, bulg. uda «apa» (172); Ramidava = poporulu sarmatu Rami (173); Setidava = Жidowo (174), de si nimicu nu pote fi mai evidentu de câtu co Жidowo vine de la polon. Жyd «jidovu» si *ovo*, suffixulu adjectivalu topicu cellu mai obicinuitu. [Compara Iudendorf, Iudenburg in Stiri'a (175)]. *c) Numi ethnice* : Kistobo-

(157) id. p. 231—232. — (158) id. p. 328. — (159) id. p. 332. — (160) id.
(161) id. p. 330. — (162) id. p 332. — (163) id. p. 335.

(164) Vedi recensiunea lui **Rösler**, *Zeitsch. für oesterr. Gymnas.*, 1872, p. 291—30' : Cuno inventédia unu slavicu primitivu *banu*, de unde deduce apoi numele parthicu Artabanus, pe cându cuventulu este ua contractiune d'in βοέανος de la Byzantini, si nu ne'ntîmpina inainte de alu X seculu. Miklosich, *die slavischen elemente im Maghyarischen*, p. 19, Şafarik, *Serbische Schriftum*, considera cuventulu ca neslavicu. — Asemenea elu inventeadia pre slavulu *orias* «uriasiu, gigante», de unde trage numele principelui scythu (IV 78) Orikos, si allu reginei Amazoneloru Orithya —Elu crede co form'a rusa *gorodŭ* este mai vechia de câtu vechiulu slav. градъ, co d'in *Sporii* (numele slaviloru la Procopius) s'a facutu rus. *soboru* «adunare» pe cându acest'a vine d'in vech. slav. съборъ «adunare», σύνοδος, «conventus» unu compositum si elu d'in съ (grec, σύν) si обрати. *Lysa góra* pentru Cuno semneadia : munte coperitu cu padure, pe cându d'in contr'a lysa góra este verfu de munte plesiuvu, fora de padure (cech. lysy', polon. lysy, rus. lysij, slov. lisast). etc.

(165) IV 48 : Εἰσί δέ διδε οἱ μέγαν αὐτῶν (Ἴστρον) ποιεῦντες, διὰ μέν γε τῆς Σκυθικῆς Χώρης πέντε μέν οἱ ῥέοντες, τόν τε Σκύθαι Πόρατα καλεῦσι, Ἕλληνες δὲ Πυρετὸν.

(166) op. cit. p. 234. Co *Tsierna*, Διέρνα nu e nume slavonu vedi si Iung, op. cit., p. 263—264, care observa co in Engadin este unu locu *Zernetz*, cu aceiasi radecina si cu unu sufixu slavu pr'in aparentia, de si nu mai de slavi nu se pote dice co voru fi locuitu vre-ua data acolo. Vedi si mai departe, despre etymologi'a cuventului.

(167) Cuno, op. cit. p. 234. — (168) id. p. 247. — (169) id. p. 236. — (170) id. p. 241.
(171) id. p 243. — (172) id. p. 242. — (173) id. p. 340. — (174) id. p. 242,
(175) **Rösler**, *Zeitschr. für oesterr. gymn.* 1872 l. c.

coi = in partea finale cu slav. bokŭ «malu»(176); éro pe Anartoi ii tine identici cu Sarmatii 'Αναρτόφρακτοι (177); *d) Limb'a daca* : D'in celle 33 numiri dace de plante transmise de Dioskorides, patru le crede invederatu de origine leto-slava : κρουστανη = lith. kregzdine; Δοχελα = lith. dagys, dagilléli ; σεβα = serb. zova, sambucus nigrus : κριαδηλα, a. germ. super. friudila, lith. priëtelka, rus. prijatelnicea (178); si *e) Numi personale dace* : Oroles = v. slav. orĭlŭ vulturu; Zalmoxis = za «post, trans» si mrŭkati «obscurari» (179)!

Ací este loculu a ne amintí de observatiunea celebrului slavistu Fr. Miklosich, «Cu buna-vointia póte cineva fora multa petrundere sa slavisedie chiaru Mekka si Medina» (180)

Asemeni esplicatiuni limbistice ansa, chiaru deco nu aru fi numai apparínte, nu confirma intru nimicu theori'a despre slavicitatea Daciloru. Este destullu a ne aminti numai co totu cu acelési cuvinte esplicate in chipuri diferite, Dacii fura càndu germanisati, càndu celtisati.

§ 6.

Aruncàndu ua privire retrospectiva asupr'a opiniuniloru analisate despre nationalitatea Getiloru si Daciloru resulta co acesti'a nu suntu nici Germani, nici Celti, nici Slavi de origine.

Ne remàne sa cercetàmu deco ei nu se potu asiediá cu mai multa probabilitate intre poporele d'in famili'a thraca.

§ 7.

Herodotu este cellu d'anteiu d'in scriitorii vechimei, care vorbesce despre Geti aretandu-i de cei mai viteji si cei mai indreptatiti, — adico adeveratii, proprii Thraci (181). Strabon de asemenea ii numesce unu tribu d'in marea familia thraca, resemàndu-se pe marturi'a lui Menandros, si mai adaoga co : Dacii cu Getii vorbiau un'a si aceiasi limba (182). De si contr'a deseversitei loru identitati Dio Cassiu se pronuncia in modu hotaritu (183), nu resulta co Dacii aru fi avutu ua positiune ethnologica deossebita de a Getiloru. Cu atari marturii ansa negresitu co nu dobèndim

(176) Cuno. op. cit. p. 330.

(177) id. p. 340. — (178) id. p. 340. — Vedi mai departe. (179) id. p. 341.

(180) **Miklosich**, *die slavischen Ortsnamen aus Appellativen* (Denkschriften der Wiener Akad. XXI, 1872) p. 77.

(181) **Herodotu**, IV, 93 : οἱ ἐται... Θρηΐκων ἐόντες ἀνδρηιότατοι καὶ δικαιότατοι.

(182) **Strabo** 296. 303. 304. 305. — (183) Vedi mai susu cap. VIII, § 1.

ua idee mai precisa despre nationalitatea Getiloru si Daciloru, pene ce nu vomu vedé mai anteiu ce putem scí siguru despre nationalitatea insasi a Thraciloru.

Ethnographii si filologii moderni, recunnoscèndu cu totii in Thraci unu poporu indo-europénu, difera numai in determinarea grupei la care ei appartinu; unii ii afiliadia cu grup'a arica, in specialu eranica seu baktro-persica; altii, cu grup'a européna, in specialu sud-européna seu greco-italica; ua a trei'a classa de invetiati le dà ua positiune intermediara intre ambele grupe.

§ 8

Thracii suntu Erani. Lassen, combatèndu classificatiunea de limbi si popore a lui Adelung (184) in patru familii principale: 1° thraco-illyrica (appartinèndu-i celle mai multe popore d'in Asi'a mica la vestu de Halys, si in Europ'a populatiunile thrace si illyrice); II-a pelasga; III-a gréca, si IV-a latina, — pe cuvinte co acea classificatiune separa limbi forte aprope intre densele, admite ua familie speciale de limbi: thraco = mica-asiatica = armena, despartita de Helleni, de Illyri (la cari appartinu Skipetarii seu Albanesii) si de vechii Italiei (Umbrii, Oskii si Latinii) prin proprietàti imposibilu de determinatu d'in caus'a cunnoscintiei insuficiente a acelei familii, care coprinde urmatorele limbi: armena, cappadocica, phrygiana, limb'a Bithyniloru, Thyniloru si Marijandiniloru, si in fine limb'a thraca (185). Despre cea d'in urma elu observa anume, unindu-se cu P. Bötticher (186) 1° co ea schimba pe sskr. *h* in *z*: Βριζα unu feliu de gràu si ζεῖρα, ua haina pe d'asupra, reducèndu-se la radecin'a sskr. *vrih*, cresce, si *hri* a lua; II-a co ea nu deosibesce pe *ç* de *s* cum probeadia numele thracu Σαραπάραι «taitoru de capu», care vine de la sskr. çiras capu (originaru çaras, comp. gr. κάρη), si sskr. prî in causativu cu simtiu de: a duce la capetu, a finí, zend. pĕrĕ a sfarimá (187), si III-lea, proba co Thracii appartinu grupei arice este numele unui thracu numitu chiaru Ἀρεία (188).

Lagarde (189) si Gosche (190) compàrandu glossele thrace si phrigiene de prin

(184) *Mithridates* II p. 399 seq.

(185) **Lassen,** in *Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft,* Leipzig 1856 vol. XVI p. 329—388: *Ueber die lykischen Inschriften und die alten Sprachen Kleinasiens.*— In specialu *ueber die alten Kleinasiatischen Sprachen überhaupt* (364—388).

(186) *Arica,* scripsit Paulus **Bötticher,** Halae 1851, pag. 50 si 51. Autorulu reunesce mai anteiu notitiele istorice respandite pr'in scriitorii vechimei despre originea arica a unoru popore d'in asi'a mica, si europ'a ca: Mysi, Thraci, Armeni, Phrygi si Lydi; apoi insira glossele conservate de autori d'in limb'a persica, phrygica, lydica, thracica si scythica. Vedi despre acesta scriere **H. Schweizer,** in **Kuhn,** *Zeitschrift für vergleich. Sprachforsch*, t. I, Berlin 1852, p. 476 seq.

(187) p. 365. — (188) **Steph. Byz.** v. Θράκη.

(189) *Einige Bemerkungen ueber éránische sprachen ausserhalb Erân's,* in *Gesammelte Abhandlungen,* p. 266—295.

(190) *De ariana linguae gentisque armeniacae indolae,* Berolini 1847 in 8, p. 20—30.

scriitorii vechi cu vorbele correspundietoare d'in armen'a, zend'a, neo-persan'a, au ajunsu la conclusiunea co limb'a thraca se cuvine grupei eranice, opiniune ce o vedemu adoptata de còtre alti invetiati cá: Justi (191), Renan (192), Tomaschek (193), Blau (194), Ellis (195), Diefenbach (196), Mordtmann (197), Fligier (198), Hasdeu (199) etc. (200).

§ 9.

Thracii suntu indo-germani d'in grup'a sudu-europena. Dupo August Schleicher (201) limbile indo-germanice se impartu in trei grupe: 1° grup'a *asiatica* séu *arica*, consistàndu d'in famili'a de limbi indica (vechi'a limba indica si sanskrit'a) si iranic'a seu eranic'a (vechi'a baktrica seu zenda, vechi'a persana, si limb'a arména); 2-lea grup'a *sudvestica europena*, consistàndu d'in grec'a (còtre care mai aprope de càtu tote stà limb'a albanesa), d'in italic'a (latin'a, umbric'a si oskic'a) d'in celtic'a (vechi'a irica), si 3-lea, grup'a *nordica europena*, consistàndu d'in famili'a slava, lituana si germana. Procesulu de divisiune allu acestui corpu de limbi indo-germanice Schleicher ilu presenta sub urmatorea schema (vedi pag. d'alature), in care lungimea liniiloru semneadia durat'a, iara departarea unor'a de altor'a gradulu de inrudire (202). Astu-feliu, dupo acésta schema Indo-Germanii se despartu mai anteiu in doue grupe: intr'ua parte: Germanii și Slavii, intr'alt'a Arii (Indii si Eranii) Grecii (la cari se numera si Illyrii) Italii si Celtii. Mai tardiu apoi Germanii se separa de Slavi, éro Arii de catre celle alte trei familii, urmàndu mai departe fie-care grupa a se subimpartí in acelasi chipu.

(191) *Handbuch der Zendsprache.*

(192) *Histoire des langues sémitiques*, p 52.

(193) *Ueber Brumalia und Rosalia*, in *Sitzungsberichte der Wien. Akad*, 50, p. 358.

(194) *Das Albanesische, als Hulfsmittel zur Erklärung der Lykischen Inschriften* in *Zeitschrift d. d. m. Gesellsch.* t. 17, Leipzig 1863, p. 652 sqq.

(195) *The armenian origin of the Etruscans*, p. 5. sqq.

(196) *Origines Europeae*, 45. 65. sqq.

(197) *Ueber die altphrygische Sprache*, in *Sitzungsberichte d. k. bayr. Akad.*, 1862, t. 1. p. 12—38.

(198) *Beitraege zur Ethnographie Kleinasiens und der Balkanhalbinsel*, Breslau, 1875.

(199) *Column'a lui Traianu*, 1874 nr. 5 si 6.—1876.

(200) Despre valórea acestei theorii vedi mai la vale, § 15.

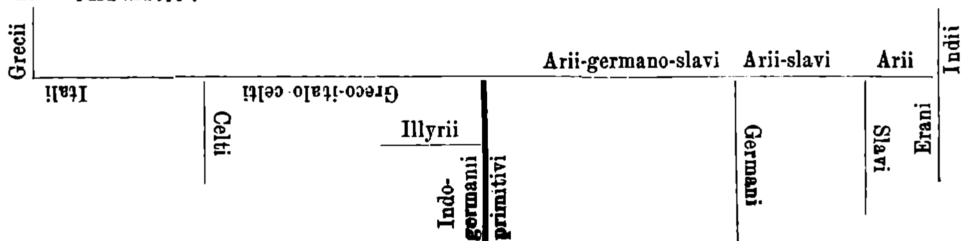
(201) *Compendium der vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen*, vierte auflage, Weimar 1876, p. 5—9.

(202) op cit. p. 9.

In contr'a acestei pareri, d. professore de la Vienn'a *Fr. Müller* (203), admite cu

GERMANA
LITAVICA
SLAVA
CELTA
ITALICA
ALBANESA
GRECA
ERANICA
INDICA
SLAVO- LITTAVICA
ITALOCELTICA
GRECO-ITALOCELTICA
ARICA
SLAVO- GERMANA
ARIOGRECO- ITALOCELTA
LIMBĂ PRIMITI= VA INDOGERMANICA.

(203; *Allgemeine Ethnographie,* Wien 1873. p. 70 seq. Theori'a lui Mueller se pote inchipuí prin urmatorulu arbore :

cei d'anteiu cari s'au despartitu de comunulu trunchiu au fostu Illyrii cari, mergènd cotre sudu occupara peninsul'a Balcanica si tiermurile peninsulei italice. Apoi cu timpulu restulu limbiloru indogermanice se facú in doue : Celtii, Italii si Grecii de ua parte; Arii, Slavii si Germanii de alt'a. Celtii se despartira de prim'a grupa apucàndu spre apusu, éro Germanii, de a doua grupa, apucàndu spre miadia-nopte. In fine se separa si Italii de Greci, si Slavii de Arii, cari la rendulu loru se bifurca: in Indi si Erani (Persii de adi, Kurdii, Ossetii, Armenii (204), Belutschii si Afganii éro in anticitate celle mai multe popore d'in Asi'a mica, cá Phrygii, Cappadocii etc.): Thracii aru fi dero pre langa Basci cei mai vechi locuitori ai Europei.

§ 10.

Theori'a de limbi midilocitore a lui Schmidt. — Iohannes *Schmidt* in scrierea sea *Rapporturile de afinitate alle limbiloru indo-germanice* (205) renunciàndu la opiniunea generale sustinuta si de densulu pene atunci, co tóte limbile europene se reducu la ua singura limba fundamentale, si co limb'a primitiva a poporului indo-germanu s'a divisu mai anteiu in doue dialecte, unulu *aricu* si altulu *europeicu*, emise ua noua theorie a càrii espositiune socotimu de cuviintia a o face pe scurtu ací: Schmidt enumera mai anteiu (206) temeiurile aduse pentru deosebirea grupei *arice* de cea *européna*, temeiuri aretate pre largu intre altii, de Lottner (207) si Fick (208), invedereadia apoi (209) strins'a affinitate d'intre limbile nordeuropene (litavic'a, slavic'a

(204) Despre limb'a armena vedi studiile d-lui Fr. Müller d'in *Sitzungsberichten der phil.-histor. classe der Wien. Akad.*, 1861—1863.

(205) *Die Verwandtschaftsverhältnisse der Indogermanischen sprachen*, Weimar 1872, pagini 68.

(206) op. cit. p. 2—4. — (207) *Zeitschrift* VII, 18 seq. 161 seq.

(208) *Wörterb. d. indogerm. spr.* 1053 seqq. Aceste temeiuri suntu :

1º Aric'a nu are *l*, pe càndu limbile europene pre originarulu *r* l'a schimbatu in *l*; es. : plenus, lit. pìlnas, vechiu bulg. plŭnŭ, got. fulls, grec. πίμ—πλη-μι;

2º In sskr. mai multe prepositii au sensuri diferite, pe càndu in limbile europene au acellasi sensu. Es. : abhi «ad», pe càndu grec. ἀμφί, lat. amb-, v. germ. sup. umbi, vechiu-iricu imm semneadia «circa» etc.

3º Motive istorice culturale : communitatea numiriloru agricole, alle secerisiului si macinatului, numai in limbile indo-europene. Vedi anso d'in contr'a **Hehn**, *Culturpflanzen und hausthiere in ihrem übergang aus Asien nach Griechenland und Italien sowie in das übrige Europa*, p. 399.

4º Mutatiunea germana a sunetelorn (lautverschiebung) in unele cuvinte presupune consonantismulu limbiloru europene, éro nu allu celloru arice. Es. *k* d'in ik provine d'in medi'a lui ego, ἐγώ, éro nu d'in aspirat'a sskr. aham;

5º Tóte limbile europene suntu mai cu séma de acordu in conservarea vechiului si originarului *a*, si in fórte dés'a scoborire a lui in *e* si mai departe in *i*, pe càndu vechi'a indica si vechi'a persica nu cunnoscu in genere pe *e* scurtu, éro scoborirea lui *a* la *i*, numai in numeru limitatu, - anticulu baktricu ĕ (scurtu), dependinte de consunantele làturalnice, neavendu a face cu europenulu *e*, care nu atârna de densele. (Vedi **G. Curtius**, *bericht. d. sächs. ges. d. wiss.* 1864. p. 9 seqq). Es. cu *e* ἕξ, sex, saihs, szeszì, şestĭ; d'in contr'a: sskr. şaş, vechiu-baktr. khşvas, pe cându in gr. ἀρόω, lat. aro, igot. arja, lit. ariù, *a* s'a conservatu; si in fine

6º Visteri'a de cuvinte commune ce ne 'ntempina in mai multe limbi europene, adunate de Fick in *Wörterbuch d. indgerm. Spr.* 355 sqq.

(209). op. cit., p. 6—9.

si germanic'a) (210) conchidièndu co slavo-lettic'a cu neci-un'a d'in limbile europene nu stà in mai strinsa legatura de càtu cu cea germána (211), faptu recunnoscutu de mai toti filologii, si contr'a carui'a nimicu cu greutate nu s'aru puté invocá. Mai departe, cercetàndu rapportulu slavoletticei cu grup'a eranica, Schmidt constata trasuri de afinitate pe cari slavic'a le are numai cu eranicele (212), éro nu si cu sanskrit'a, si vice-versa, trasuri pre cari limbile arice le au numai cu slavic'a, éro nu si cu lita-

(210) Acestoru limbi le suntu commune :

1° Contractiunea lui *-ja* in *i* lungu a unoru nume feminine la nominativu singularu, mai cu séma a participiiloru feminine;

2° Idem in *i* lungu radicalu a numeriloru cardinale de la 4—10, in gotic'a, 4—9 in litav'a, si numerulu 4 in slav'a;

3° Assemenari in numerale : got. -lif, -lib, rad. -libi -, si lituan. -lika ; got. thusundi, pruss. ac. plur. tusimtons, vechiu-bulg. tysѫѩta, lit. tukstantis, ua mie;

4° Formatiunile presentelui prin midiloculu suffixului séu infixului nasalu, spre a esprime rapportulu passivului-inchoativu, séu intransitivului;

5° Transformarea lui *bh* d'in suffixele casuale *-bhi*, *-bhis*, *-bhja* (m) s. in *m* : got. vulfa-m, vechiu-bulgar vlŭko-mŭ, lit. vilká-mus, vilká-ms, particularitate ce nu o are de càtu aceste trei limbi nordu-europene; si in fine :

6° Visteri'a de cuvinte a catoru-si trele limbi, care se acorda in multe si forte insemnate puncte, d'in 142 cuvinte si radecini constatate pene acumu numai in limbile nordeuropene, 59 suntu commune germanei, slavei si lituanei; 50, numai slavei si germanei, iar 33 numai lituanei si germanei,

(211) op. cit., p. 9.

(212) Punctele commune alle slavoletticei cu eranic'a, si esclusivu numai cu dens'a, suntu dupo Schmidt acestea (p. 9—15) :

1° Schimbarea lui s in h;

2° Formatiunea nominativului dualu allu celloru cu i- radicalu : vechiu-bulgaru kosti, lit. avi= sskr. avi (1), zd. afriti (2); si lit. sunù (3), v. bulg. syny=sskr. sunu(4), v. baktr paju(5); assemenea a nominativului dualu allu femeninilorn in a- (lungu) radicalu : la sskr. açve (6), v. baktr. date (7) correspunde numai in slavolettic'a formatiuni cá v. bulg. ръцѣ, lit. ranki d'in *rankë. (8)

3° Cea mai importanta d'in tote : Numai in limbile slavolettice palatalei sibilante arice (sskr. v. baktr. ç) correspunde ua sibilanta (slav. s, lit. sz), pe càndu celle-alte limbi europene nu deosibescu acestu sunetu de guttural'a tenuis (k). Es. sskr, çatam, zd. çatem, v. bulg. sŭto, lit. szimtas, ansa got. hund, lat. centum, v. iric. cét, grec. ἑκατόν.

Assemenàri alle slavoletticei cu aric'a, éro nu si cu germanic'a :

1° In declinatiuni : instrument. sing. -bhi, plur. -bhis; locat. plur. -sva; in conjugatiuni : aoristulu simplu si compusu, futurulu in -sjami, particip. perf. activu in -vans, supinulu in -tum; (9)

2° Numai in erano-slavolettic'a este : a) genet. sg. allu pronum. de antei'a persona : v. pers. mana(10) v. baktr. mana, lit. máno, v. bulg. mene, b) pronumele ava-, vech. bulgar ovŭ, c) preposit. v. bulg. radi, v. pers. radij pentru, si prep. sam : pruss. sen, lit. sù, v. bulg. sѫ-, su-, sŭ, v. baktr. hanv (11),

(1) *i* lungu. (2) *a* si ultimulu *i* lungi. (3) primulu *u* lungu. (4) ambii *u* lungi. (5) *a* si *u* lungi.

(6) *e* lungu. (7) *a* si *e* lungu.

(8) Fick observa (*Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas*, 1873, p. 58) co ar trebuí sa se probedie mai anteiu co in punctulu acest'a in care Slavii si Arii suntu in acordu, ei se departeadia de Germani, ceea-ce nu se pote probá d'in caus'a disparitiunei complete a dualului in limb'a germana, si impossibilitatii de a sci cum, acest'a alcatuiá formele correspondietore, pe càndu avé anco dualulu.

(9) Aceiasi observatiune cá in not'a precedenta, coci aceste forme au disparutu completu séu aprópe completu d'in german'a.

(10) *a* finalu lungu (11) cu semnulu ∼ d'asupr'a lui *an*.

vic'a, de unde deduce (213) co limbile cari suntu geograficesce mai apropiate, au si trasuri comune mai multe de càtu celle mai departate, co prin urmare ua midilocire continua duce de la limbile indice, prin celle eranico, la celle slavice, si de la acestea la celle lituanice; si in fine co slavic'a contine mai multe trasuri arice de cátu litavic'a, eranic'a mai multe de càtu sanskrit'a. Aceste asemenari ânsa fiindu de asiá natura co nu ne autorisa a pune pe slavoletici mai aprope de ramur'a arica de càtu de germáni, urmeadia (214) co: litavic'a pe de ua parte se 'nlantiuesce in chipu nedespartibilu de german'a, pe de alt'a totu astu-feliu de aric'a, de unde déro: opiniunea unei limbi primitive slavo-letto-germána, ca si a unei limbi primitive slavo letto-arice, este falsa, nefiindu justificata nici un'a nici alt'a prin fapte limbistice. Atunci (215) trebue a recunnósce co: slavolettic'a nu este nici limba arica nici europena, co ea nu se póte desface nici de aric'a nici de germanic'a, fiindu numai midilocitórea organica a amendoror'a. Anse deco nu admitemu ua limba primitiva nordu-européna, nu putemu admite nici ua limba primitiva européna (216), pentru co in sudulu Europei, cá si la nordu, nu esista ua granitia intre aric'a si limbile européne, — assemenarile limbei greca de ua parte cu latin'a si celtic'a, de alt'a cu limbile arice fiindu de asia natura (217) co ea nu se pote desparti nici de unele nici de altele. Totu astu-feliu si alle latinei cu celtic'a, prim'a fiindu midilocitórea organica intre tóte alle selle vecine: gréc'a, celtic'a si german'a; — cum asemenea si celtic'a este midilocitórea

hém-, sskr. sam, d) substantive collective séu abstracte in locu de numere cardinale: pAtĭ = sskr. pańkti- cincime, devAtĭ = v. baktr. navaiti nonnime, desAtĭ = sskr. daçati diecime (12); e) ordinalulu prĭvŭ primulu = v. pers. paruva-, v. baktr paourva-, sskr. purva; f) sl. bogu Dumnedieu = v. pers. baga, v. baktr. bagha-, phryg. Βαγαῖος (Ζεύς); svAtu lit. szvèntas sfantu = v. baktr. çpenta- (13);

3° Aceiasi numire a nuntii la Slavoletti si Arii (Ved. Anexu II sub *vedu*) si a scrierii la Slavi si Persi: v. bulg. pisati a scrie, v. pers. ni-pis, nĭj-apisam scrisseiu. (14)

(213) p. 15. — (214) p. 16 — (215) p. 17. — (216) p. 19.

(217) Assemanarile grecei cu limbile arice:

1° Schimbarea intre ἀ-privativu (in aintea Consonanteloru) si ἀν-privativu (in aintea Vocaleloru) e càndu latin. in-, germ. un- remane neschimbatu si inaintea consonanteloru (15); si

(12) **Fick,** op. citat, p. 37, probeadia co aceste numere abstracte se afla si in germanic'a: slav. pAtĭ cinci = sskr. pańkti, f. cincime, = an. fimt. f. cinci (de es. fimtar — dômr, judecat'a de cinci); slav. sestĭ siasso = an. sett f. siesse (pentru seh-ti, acest'a pentru sehs-ti, precum an. setta al siesselea = sehtan-); slav. dseAtĭ (lit. deszimti-s diece, sskr. daçati diecime) comp. goth. -taihund d'in sibun- taihund 70, ahtau-taihund 80, niun-taihund gen. -taihundis 90, taihun-taihund 100, in care -taihund are functiunea numerului cardinalu, intocmai cá litaviculu deszimti-s diece, v. slav. desAtĭ diece, si in opositiune cu sskr. daçati decada, — Si in fine, vechiului-slavu devAtĭ 9 (= zend, navaiti nonime) pote sa-i corespundia germ. dialectalu niundi-. Astu-feliu Germanii stau prin systemulu de numeratore totu atâtu de aprope de Arii câtu si Litavii si Slavii.

(13) Ansa si german. ansu- Dumnedieu = zend. ahu domnu; goth. hunsla- sacrificiu = sskr. çvâtra; goth. hveit-s reflexu allu sskr. çvid a fi albu, precum lit. szvit, e reflexulu sskr. çvit a fi albu, asiá co resulta si de aci ua atingere de ua potriva a visteriei de cuvinte germana si slavolettica cu aceia a limbiloru arice. Vedi *Fick*, op. cit. 57.

(14) Fiind-co nimeni nu pote admite ca Arii si Slavii sa fi sciutu scrie in epoc'a cea fórte departe a connexiunei loru limbistice, Fick (op. cit. 57) presupune: séu co Slavii a imprumutatu cunnoscinti'a artii scrisului impreuna cu cuventulu pisi-ti, a scrie, de la Persi prin midilocirea Scythiloru, séu co pers. nĭ-pis si v. slav. pisi-ti nu suntu identice, primulu venindu de la radecin'a pis, lat. pinsere, cellu d'allu douilea de la ariculu piç a taiá, a zugravi, a impodobi, care se afla si in slav. pĭs-trŭ, pestritiu, ant. germ. sup. fêh, pestritiu, ποίκιλος, = sskr. peçala.

(15) Acésta coincidentia e numai aparenta, perderea nasalei provenindu d'in legile phonetice alle limbei grece, dupo cari ἐννέα = navan alaturi cu ἐνενή-κοντα (νεϜενη-κοντα — nônâginta), δέκα, δέκα-το-ς, ἕ-κα-το-ν. Vedi Fick, op. cit. p. 141.

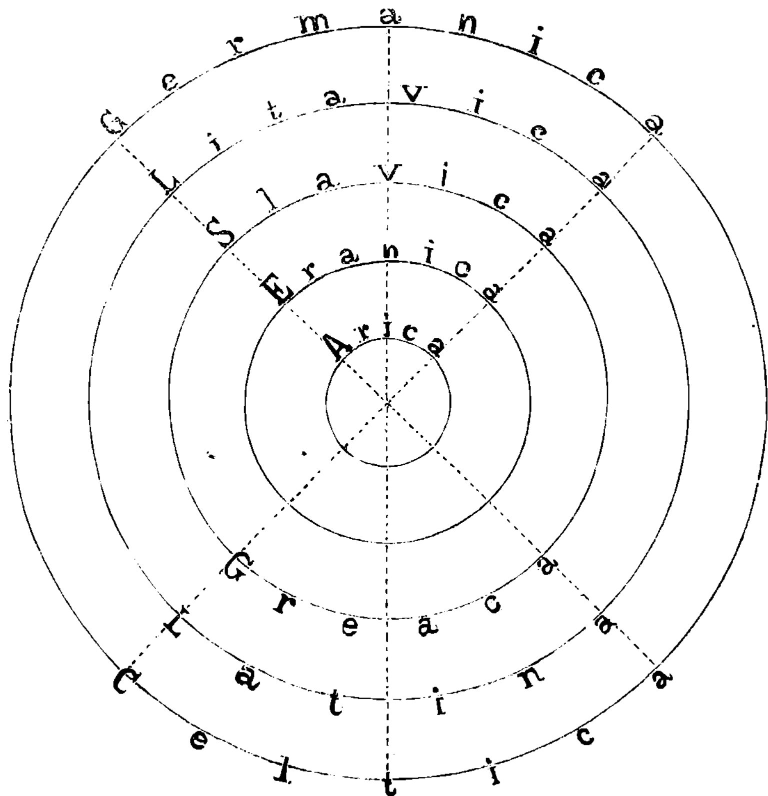
organica intre latin'a si german'a. Astu-feliu Schmidt vede pretutindeni ua continua trecere gradata a limbiloru d'in Asi'a in Europ'a, punêndu in loculu ideii arborelui genealogicu, icón'a undeloru cari se intindu in cercuri concentrice d'in ce in ce mai slabe cu càtu elle se departeadia de punctulu centralu (218).

§ 11

Aplicatiunea imediata a acestei theorii artificióse o facù cellu d'anteiu reposatulu R. Rösler intr'unu studiu *Einiges über das Thrakische* (Cevà despre limb'a thraca) (219). Luàndu cá punctu de plecare hypothes'a co : limb'a illyrica, thraca, geta;

2º Numai in gréc'a si aric'a se afla : a) prepositiunea *sa* in compositiuni : ἀ-δελφειός sskr. sa-garbhja; b) augmontulu si aoristulu reduplicatu, cum si alte asemenari in conjugare(16) ;c) infinitive in : -ναι, -εναι, -μεναι îsi gasescu numai in aric'a corespundietore : ἴδ-μεναι, δό-μεναι,== ved. vid-máne (17), dámane(18), v. baktr. çtao-maine(19); d) suffixulu numeralu sskr. -ças, grec,- κας,-κις, pankà-ças=πεντά-κις·

(218) p. 27. Theori'a lui Schmidt se pote representá astu-feliu :

(219) *Zeitschrift für Oessterr. Gymnas.*, 1873, p. 105-116.

(16) Aceste'a suntu adeverate, anso nu probeadia nimicu pentru thes'a lui Schmidt. (*Fick*, p. 142—144).
(17) *e* lungu (18) primulu *a* si *e* finalu lungi . (19) *e* lungu.

daca, scytha, sarmatica si slanica aru fí numai undele pusse in misicare alle unei'a si acelleiasi inundatiuni de popore de la resaritu prin portile nordice alle Iranului, inundatiune in care und'a cu càtu inainteadia mai la apusu cu atàtu se departeadia mai multu de originarulu aricu, asiá co scythic'a, sarmatic'a si slavic'a suntu mai aprope de aricu, in specialu de vechiu baktricu, de càtu dacic'a, thracic'a si illyric'a, — ellu compara mai multu séu mai pucinu nemeritu glossele si numile proprii thrace cu cuvinte si numi proprii eranice, slavice si celtice (220) spre a ajunge la conclusiune co : precum limb'a thraca are multe assemenari cu aric'a si in acelasi timpu cu grec'a si latin'a, totu asiá si limb'a daca (un'a d'in idiomele celle mai inrudite cu thrac'a) — pe lànga trasurile commune de afinitate cu thrac'a, are altele nu mai pucinu cu litavic'a si slavic'a.

§ 12.

Este meritulu lui August Fick de a fi probatu intr'unu chipu stralucitu nefundamentulu theoriei de limbi midilocitore a lui Schmidt, pr'in oper'a sea: *Unitatea limbistica de uadiniora a Indogermaniloru Europei* (221), si de a fi precisatu loculu ce trebue sa occupe Thracii in famili'a indo-germanica (222). Schmidt considerase accordulu slavicului *s*, litv. *sz*, cu sskr. vechiu-baktr. *ç* fatia de *k* allu celloru-alte limbi indo-germanice, cá ua proprietate esclusiva a limbiloru arice si slavoletice tragèndu de ací cellu mai de capetenia argumentu allu theoriei séle, — singurulu care dupo densulu aru ajunge sa derime opiniunea unei limbi primitive europene. Forti'a probanta anse a acestui accordu phoneticu se intemeiadia pe suppositiunea co limb'a primitiva nu cunnoscea de càtu unu singuru *k* (*k*-sunetu fora deosebire de casulu càndu ariculu *k* correspunde slavo-litav. *sh*, si càndu ellu conrespunde slavo-litav. *k*), suppositiune care este cu deseversire gresita. Ascoli (223) mai anteiu, si apoi Fick, probara co in limb'a primitiva indogermanica a fostu doui deosebiti k (*k* si $k_ı$) cari lassara urme neindouiosse in tote limbile indo-germanice (afora de aric'a si slavoletic'a, in celtic'a, italic'a, grec'a si germanic'a). D'in acesti doui k, unulu k = aricului *k* si *c*, grec. si (kF =) κ κκ, π ππ, τ ττ, lat. *c* si qv, (celtic. kv =) iric. *c* = gallo-britic. p, slavolettic k, si german. h si hv; d'in contr'a cellu altu $k_ı$ = ariculu ç, grec. κ (éro nu κF si celle-alte), lat. c (nu si qv), iriculu c = gallo-britic. c (nu si p),

(220) Vedi mai la valle.

(221) *Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas*, Göttingen 1873. — Idem, in *Beitraege zur vergleichneden Sprachforschung*, t. VII, p. 358.

(222) Insusi Schmidt dandu sema de scriorea lui Fick, in *Jenaer Literatur-zeitung*, 1874 Nr. 14 (p. 201 seq.) marturisesce : «und gestehe gern zu, dass einige der Gründe, welche ich für meine Ansicht beigebracht habe, von Fick mit Glück angegriffen sind und dadurchmehr oder weniger an Beweiskraft verloren haben ».

(223) *Vorlesungen über vergleichende Lautlehre*, übers. Bazzigher und Schweizer-Sidler, p. 49—78.

litav. sz, slav. *s*, in fine german. *h* (nu si *hv*) (224). Pr'in urmare paralelismulu aricului *k* cu slavoletticulu *k*, a aricului *ç* cu lit. *sz*, slav. *s* nu probédia intru nimicu afinitatea aricei cu slavolettic'a, nici «rolulu de intermediatoriu» allu slavoletticei intre aric'a si limbile europene, nici neesistenti'a de uadiniόra a unei unitati limbistice a tuturoru poporeloru europene, ci d'in contr'a, ellu invedereadia unitatea limbistica si ethnica de lunga durata a càtoru-va membrii d'in grup'a européna, communitatea de traiu a ambeloru grupe nordica si sudica européna (225).

Allu douilea argumentu mai insemnatu allu lui Schmidt pentru opiniunea sea despre rolulu intermediatoru allu limbiloru slavo-lettice intre germanic'a si aric'a, este communitatea visteriei de cuvinte a Slavolettiloru si Ariloru (226). Pe càndu in germanic'a nu se afla de còtu 15 radecini si cuvinte cari ne intimpina numai in limbile arice, in limbile slavolettice d'in contra se afla 61 asemeni radecini. Fick a probatu (227) mai anteiu co acestu resultatu este ilusoriu, fiindu-co in adunarea reflexeloru de cuvinte arice d'in celle doue grupe limbistice (german'a si slavolettic'a) Schmidt a procedatu dupo principii cu totulu diferite; asiá de esemplu, pe lit. teku tekëti, a alergá, a curge, vechiu-slav. tekѫ teşti a alergá, a curge, ilu aduce cá parallelu cu sskr. takati, a trage, a asvîrli, a derimá, cu vechiu-baktr. tak, a alergá, a se grabi, a curge, de si radicalulu tak cu insemnare a curge serva cá basa in grec. τήκω ἐτάκην «a alergá, a se grabi», in ταχ-ύς, τάχ-ος etc. (228). Apoi, Fick facèndu singuru unu registru de cuvintele germano-arice si slavoletto-arice ajunse la resultate diametralmente contrarii celloru de susu, si anume co: germanic'a se asémena in partea-i lexica cu aric'a cellu pucinu totu atàtu còtu si slavolettic'a: cŏci pre càndu in germano-aric'a se constata 82 radecini si cuvinte commune, in slavolettic'a-aric'a numerulu acestor'a este de 65—70 (229). Mai departe, dupo ce aréta co nici Greciloru nu li se pote atribuí rolulu de medilocitori intre Arii si ceillalti Europeni (230) fiindu in tote punctele curati europeni, cá unii ce au alcatuitu ua diniόra parte d'in unitatea limbistica européna, autorulu cerceteadia deca unu asia rolu nu se pote ca sa fi avutu alte popore, si anume: la nordu Scythii si Sauromatii, la sudu Phrygii şi Thracii cu tote semintiile mai mici: — Paeoni, Mysi, Dardani, Lydieni, Paphlagoni, Cappadoci etc.

(224) op. cit., p. 60. — (225) id., p. 30—34. — (226) Schmidt, op. cit. p. 18 si Annex. II si III. (227) op. cit, p. 40—60. — (228) id. p. 40. — (229) id. 41—56.

(230) Intre alte argumente (p. 139—160) aduce si acest'a: co raportulu radeciniloru şi cuvinteloru italo-arice cotre celle greco-arice este cá 1 cotre 2, iaru nu, cum voesce Schmidt, de 1 cotre 5, si prisosulu aricu in gréc'a nu probédia inrudirea mai strinsa a ei cu aric'a, ci ellu trebue esplicatu prin faptulu, recunnoscutu de insusi Schmidt (p. 23) co: gréc'a a inceputu a fi limba scrisa cu mai multe secule inainte de latin'a, si de acei'a, unu numeru de cuvinte commune la origina tutoru Indogermaniloru, cari putéu fi si in Itali'a, s'au pastratu in gréc'a, pe càndu in limbile italice numai de aceia elle lipsescu, fiind-ca acelle limbi s'au fixatu mai tardiu prin scrisu. Se nu se uite anco, co italic'a in genere e mai saraca in cuvinte de catu cea greaca; acést'a fiind cotre prim'a ca 2 cotre 1, urmeadia cà si numerulu cuvinteloru greco-arice se fie indouitu mai mare de còtu celle italo-arice; ceia-ce relativu se pote dice: Italicii au totu atatea cuvinte arice, càtu au si Grecii; deci acesti'a nu suntu mai inruditi cu Arii de còtu cei d'anteiu.

In ce privesce pe Scythi (231) ellu considera cu dreptu cuventu cestiunea ethnografica cà deseversitu deslegata de côtre Müllenhoff (232) pentru eranismulu loru; prin urmare ei nu au pututu fi medilocitori intre Arii si Europeni. Càtu despre Phrygi si Thraci resultatele la cari ajunge invetiatulu filologu suntu decisive pentru a nu hesitá unu minutu macaru asupr'a locului ethnicu ce trebue datu acestoru popore: nici Phrygii nici Thracii nu suntu *Erani*, cí apartinu Indogermaniloru Europei. Pentru cá cititorulu care nu are la indemàna pretioss'a scriere a lui Fick sa se convinga de acést'a, arretu ací pe scurtu cate-va d'in argumentele demonstratiunei selle.

§ 13.

Phrygii. — Cum co Phrygii nu apartinu grupei de popore eranice vorbesce chiaru traditiunea celloru vechi: mai anteiu, traditiunea poporána macedonica co ua data Phrygii seu Brigii fusera vecini cu Macedonii si locuitori ai acelleiasi tierri, avèndu chiaru capital'a cea veche a Macedoniei, Aigai-Edess'a; (233) Apoi, marturi'a istoriografului Xanthos lidianu de nascere, si deci cunnoscetoru siguru allu legaturiloru ethnice d'in Asi'a mica, precum si Arrhianu d'in Nicomedi'a (234), nu mai pucinu bine informatu, sustinu co Phrygii au emigratu d'in Europ'a. II-lea Phrygii suntu in strinsa inrudire cu Thracii, dupo cum resulta si d'in marturi'a lui Strabo despre communitatea cultului Kotysei si allu edonicului Lykurgos-Dionysos; (235) d'in faptulu anco co numele de Kotys ne intempina de ua potriva cá nume phrygicu si thracicu; si ce este mai multu, Brygii (Βρύγοι) d'in Macedoni'a ai lui Herodotu (236) si Strabo (237) suntu fora indoiala resturile vechiloru Phrygi seu Brygi ua diniora locuitori in Europ'a, si tocmai pe acesti Brygi Herodotu ii numesce Thraci (Βρύγοι Θρήϊκες).

Dera ceea-ce probeadia invederatu co Phrygii suntu indogermani europeni, éro nici de cum inruditi cu Eranii, suntu glossele phrygice, (238) d'in cari vomu indicá urmatorele:

Ἄγδος unu munte, de unde numele dieitatii phrygice Ἄγδιστις = ὄχθο-ς inaltime, malu stîncosu, cu suffixu ιστι-ς, comp. de es. Λυγκηστής de la Λυγκό-ς, Διαστή-ς de la Δῖον, nume gentilicu macedonicu.

(231) op. cit. p. 405—408.

(232) *Monatsbericht der Königl. Akademie der Wiss. zu Berlin* 1866, p. 549 seqq. Vedi mai susu cap. III.

(233) Ancŏ si pe timpulu lui Herodotu (VII, 73. VII, 138, Strabo, XIV, 618) se numiá imprejurulu Edessei «gradinile regelui Midas» fiulu lui Gordias, pe care rege mythicu allu Phrygiloru, Midas ilu cunnósce si Strabo (XIV, 680, 28); districtulu Mygdonia la resaritu de Axios se numiá asiá dupŏ tribulu phrygianu allu Mygdoniloru.

(234) **Strabo,** XIV, 618. — **Eustath.**, la *Dionys. Perieg.* 322. Ἀρριανοῦ λέγοντος, ὥσπερ Φρύγας καὶ Μυσοὺς οὕτω δὴ καὶ Θρᾷκας ἐξ Εὐρώπης διαβῆναι εἰς Ἀσίαν.

(235) X, 471.— (236) VI, 45. 185. — (237) 326. 327. 9. — (238) op. cit. p. 411—416.

αζήν acc. ἀζένα barba, mustatia, compusu d'in prefix. ἀ si ζεν = γένυς barbie, lat. genu-înus, gena, vechiu-iricu gen gura, goth. kinnus barbie; sskr. hanu maxila.

ἄκριστι-ν acc. morareasa, painareasa, idem cu prefix a, si radic. κρις = krus a pisá a striví, a faramintí, comp. lat. crus-ta cóje, prajitura, lit. krusz-ti a sfaramá in mici grauntie, in pulbere, krusz-tine ordiu curatiatu, krusza, grindina. Krus cu acestu sensu nu se afla in aric'a.

Aceiasi radicale este in 'Α-κρισ-ία-ς, numele lui Kronos, cu care compara lit. pa-krusz-ti a scadea, a slabi, su-krusz-eli-s omu betrànu, slabanogu, in decrepitudine.

ἁρμά-ν, resboiu, de la radicalulu ar, de unde vechiu-slavon. retĭ disputa, lupta = sskr. r.ti, vechiu-pers. ham-arana ciocnire, lupta, lat. ad-orior. Probabilu co ἁρμά este identicu cu ὁρμή, care vine d'in ὀρ ὄρνυμαι.

ἄττηγος, atagus tiapu, acelasi cu vechiu-slav. kozŭ = sskr. chaga, châga tiapu, form'a primitiva skaga, skâga. Pentru trecerea lui sk in ττ prin κτ vedi esemple in grecesce; comp. si thraciculu κτίστας caelebs = vechiu-slav. cistŭ=lit. skysta-s curatu.

Βαγαῖος, Zeus allu Phrygieniloru; comp. v. slav. bogŭ Dumnedieu = zend. bagha = v.pers. baga Dumnedieu = sskr. bhaga domnu, nume allu unui dieu, si v.slav. nebogŭ fora avere, de unde bogŭ = sskr. bhaga m. avere, prosperitate, norocu.

Βαλήν rege apartine mai anteiu slav.bolij mai mare, mai tare; se compara cu mai pucinu dreptu lat. val-êre, vechiu-iricu fláth (= vlâ-ti-) domnie, stapenire si sskr. bala putere. Comp. Müllenhoff, op. cit. 566. — Cuno op. cit., 274.

Βάμβαλο-ν. αἰδοῖον, comp. lit. bybi-s, bybeli-s demin. penis. In aric'a nu e nici-ua urma de acestu cuventu.

Βέκος pane, apartine radecinei europene bhag, a cóce d'in φώγω a frige pe grataru, german. bakan bôk a coce. Cuno (275) ilu compara cu armen. haz.— Müller (beiträge III 90) reduce cuventulu la radecin'a persana *pac*.

In Βρίγες = Βρύγες = Βρύγοι, este radecin'a europeica bhrug, lat. frug, goth. brûkjan. germ. nord. sup. brauchen; Phrygienii se numiau déra homines frugi, omeni abili, utili.

In βρικίσματα numele unui dantiu phrygianu, βερεκύνδαι numele demoniloru, se recunosce radecin'a βρεκ a sguduí, a clatiná, a vibrá, care se gasesce in ang. sax. bregdan bragd cu acelasi intiellesu. Nu e de comparatu ariculu bhrâç a hesitá, a balantiá, a cadea, a resturná, d'in caus'a lui ç si a sensului.

Βερεκόνται, numele unui tribu phrygianu, se reduce la radec. βρεκ, βερεκ a luminá, care indica pe sudeuropenulu Ḳ, pe càndu ariculu bhrâç a luminá indica pe ariculu ç. In german'a brëhen a straluci, brëhend = Βερεκοντ — splendidus.

γάλλαρο-ς, γέλαρο-ς soci'a fratelui, in locu de γαγϜά-ρο-ς, de la cuventulu europénu (ce nu se gasesce in aric'a) galva-s = γαλόως = lat. glôs = v. slav. zelva.

γλουρό-ς auru, pote d'in γολϜο-ρο-ς, are radec. européna ghal a fi galbenu, verde; pentru forma comp. χλοερό-ς, χλωρό-ς (d'in χολϜε-ρο-ς); pentru sensu comp. v.slav. zlato = goth. gultha — auru. In aric'a radecin'a corespondietore suna *har*, iaru in eranic'a *zar*.

δάο-ς lupu = δαϜο-ς e acellasi cuventu cu θώ-ς gen. θωός (pentru θωϜ = θοϜο) siacalu. Radecin'a este dhu a face sgomotu, vijelie, de unde de es. v.slav. divij, di-kŭ selbatecu.

ἔλυμο-ς numele phrygianu allu flautului, pote ἰ-άλεμο-ς si ant. n. jâlm-r beeitulu seu mugetulu animaleloru (= elma-s).

ἔξι-ς (mai corectu pote ἐζι-ς) ariciu, = lit. eжy-s = v.slav. ieжь m. ariciu, comp. ἐχῖνο-ς v.slav. jazvŭ, v.germ.sup. igil, n.germ.sup. Igel. In aric'a nu este nici ua urma de acest'a.

ζέλκια pl. n. verdetiuri, legume, comp. v.slav. zlaku m. vérdia; radecin'a européna este ghal a muguri, a resari, a inverdí; comp. lit. zel-ti, v.slav. zelo iarba, vérdia.

ζέμελε-ν acc. sg. sclavu, v. slav. жьн-ѭ, жа-ти жа-тель a legá, a legá cu sfor'a de unde, жатель lantiu de gûtu; ζεμελε semneadia dero captus, prinsu. In aric'a lipsesce radecin'a gam, a luá, a apucá.

ζέτνα pórta, de la radecin'a européna ghad a cuprinde, a apucá, d'in χανδάνω, ἔχαδον, lat. hed-era, pre-hendere, goth. gitau, engl. to get, angs. geat = engl. gate pórta.

ζευμά isvoru de la ζυ, *ghu*, a versa = χυ, χέω, lat. fû-ti-s, fu-d, fundere = german. geutan gutans a versá. In aric'a *hu* semneadia a jertfí, iar nu a versá.

κίκλην acc. constellatiunea ursei mari la Phrygieni, care la ceillalti Indogermani — Greci si Germani — se mai numesce si Carre; de aceia putemu compará κικλη cu κύκλο-ς = angsax. hveogol, engl. wheel róta. *K* initialŭ s'a slabitu in *C* in celle doue limbi arice : in sanscrita se dice *ciakra*, și in zend *ceokhra*.

κίμερο ς· νοῦς vine de la radecin'a ki a cautá, a recunnosce.

Kunes pare a fi insemnatu la phrygieni cane; comp. κυών, lat. canis, vechiu-iricu ku. pl. kun. Platon, care observa asemenarea numelui de caine la Phrygieni si Greci, n'aru mai fi facutu acesta observatione, deco acestu nume aru fi avutu in limba phrygiana un *ç* initialu cá in sskr. *çvan* si in zenda *çun*.

Κορύβαντες, κόρβαντες, demonii in veci dantiàndu, de la radecin'a européna karbh, kvarbh a inverti; comp. goth. hvairban, hvarf a inverti; κορβαντ part. pres. = goth. hvairband-s.

Μαζεύς, numele lui Zeus, dieul suprem, e formatu d'in radecin'a magh a puté.

Μάνης si Μάσσης vechiu rege si stremosiu allu Phrygiloru, Μάνης nume phrygianu obicinuitu, correspundu germanului Mannus, stremosiulu primitivu allu Germaniloru si sskr. manu, manus omu, omu primitivu.

μίτρα legatura de capu, comp. séu lit. mutura-s tistimelulu femeiloru, ce 'lu porta a dou'a ḑi de nunta, séu vechiu-nordicu motr (adicŏ mutra-) gen. motrs n. conciur'a femeiasca, bonnetu.

νηνίατο-ς cantecu uritu, de la νηνια = lat. nênia, cantecu tristu, lugubru. In aric'a nu se afla nimicu correspundietoriu.

ὄρου adv. susu, pentru Fορου = armen. i ver, i verû, i veroi susu, d'asupr'a, d'in nou; insa compara si lit. virszu-s = vech. slav. vrŭchŭ partea superiora, verfu, vech. slav. vrŭchu adv. susu.

Πάπα-ς numele bithynicu, deci thracicu allu dieului phrygicu Ἄττη ς=ἄττα, lat. atta, goth. atta, v.slav. otĭcĭ tata. Astu cuventu nu se constata cu certitudine in aric'a.

πικέριον untu, de la rad. πακ a deveni tare, a se inchiegá.

pur (u lungu), focu, comp. gr. πῦρ, germ. fiura (fûra), focu, armen. hhûr focu.

ῥίσκος cuferu nu e phrygicu, ci celticu imprumutatu de la Galati locuitori ai unei mari parti d'in Phrygi'a; comp. vechiu-iricu rusc cortex.

σίκιννι-ς unu dantiu comicu de origine phrygiana, = seu σικ = σοκ = σFεκ, adico radecin'a européna svak a clatiná, a vibrá d'in german. svang a clatiná si d'in lit. suk-ti a inverti; seu σικ este pentru σκικ d'in σκακ, si atunci σίκιννις = v slav. skokŭ dantiu, lit. szok-ti a sari (pentru skok-ti) szak-inti a face sa sara, zend. çac çacaiti a sari.

σύκχος seu σόκκος = lat. soccu-s, pantofu, comp. seu σύκχος cu zend hakha talp'a piciorului, seu σόκκος (pentru σκοκκος) cu germ. skôha-pantofu. *h* initialu in cuventul zendicu tine loculu lui *s* primitivu conservatu in cuventulu phrygian.

τιάρα bonnet'a phrygiana, de la radecin'a tu a umflá.

udro-apa, comp. gr. ὑδρο- de es. in ἄν-υδρο-ς = sskr. an-udra fora apa si germ. vatra, vech. germ. sup. wazzar, n. germ. sup. apa. — Pott (Zeitschr. VI 263) admite ua forma phrygica βέδυ «apa» d'in Clemens de la Alexandria (239).

De ací se vede co Phrygii nu potu fi Erani pentru co : sunetele caracteristice alle erano aricei : ks la inceputulu cuventului, c (tcea), j (dscha) ç si h (provenitu d'in *s*) lipsescu cu totulu limbei phrygice, pe càndu acést'a arrétta tote caracterile unitatii limbistice europóne : unu *e* destullu de desvoltatu in ἀζέν-, βέκος, βρεκ-, ἔλυμος, ἔξις, ζέλκια, ζέμελεν, ζέτνα; europénulu *l* in βαλήν, βάμβαλον, γάλλαρος, γλουρός, ἔλυμος, ζέλκια, ζέμελεν, κίκλιν, si compositiuni europene streine aricei : ἄ-κρισ-τις, γάλλαρος γλουρός, δάος, ἔξις, ζέλκια, ξέμελεν, ζέτνα, κύρβαντες, μίτρα, νηνίατος (240).

Deco anso Phrygii se apropie mai multu de grup'a nordica de càtu de cea sudica, cestiunea nu se póte deslegá de ua cam data: pentru prim'a aru vorbí phryg. ζ care correspunde pre deplinu lit. ж, slav. z (atàtu ζ càtu si z, provenindu d'in primitivulu *g* seu *gh*); éro pentru cea de a dou'a, faptulu co pe càndu k, primitivu devine la litvani *sz* si la slavi *s*,-in limb'a phrygiana elu se pronuncia cà unu curatu *k*,-caracteru propriu grupei sudice (Celti, Italici si Greci). Comp. phryg. kunes, càne cu lith. szu v. slav. suka; si βρεκ = sskr. bhraç (241).

§ 14.

Pentru caracterulu curatu europénu allu Thraciloru vorbesce :
1-o strins'a inrudire a loru cu Phrygii ;

(239) Ua lista de glossele phrigiene vedi la **Lagarde,** *gesammelte Abhandlungen* 1866, p. 283 sqq

(240) **Cuno,** (op. cit. p. 274—277) nu aduce nimicu altu pentru eranismulu Phrygiloru de càtu cuvintele : Βεδυ (?), Βαγαῖος, Βάλην, γέλαρος, Βεκός, si ἕκτωρ, pe cari le esplica càndu bine càndu reu pentru a conchide co insusi d'in motive geographice Phrygii suntu Erani, si in specie armeni. — *Cornelius* **Fligier,** *Beiträge zur Ethnographie Kleinasiens und der Balkanhalbinsel,* Breslau 1875, crede a derimá etymologiile glosseloru phrygiene date de Fick, prin constatarea unoru legi phonetice, cari nu suntu celle specificu eranice, ci acelle cu totulu nordu-europene. Ellu esplica numele propriu Midas prin «sanscritu midh a minti» (p. 20) de si in sanscrit'a ca sí in zend'a verbulu suna *mith;* Pe κίμερος νοῦς ilu deduce de la pars. kamâr craniu, de si nici sensulu nici form'a cuventului nu permite acésta etymologie ; si deco gasesce asemanare intre Βαγαῖος phrygicu si *bogu* slavu, afirma co Slavii l'au imprumutatu de la Erani, de si e mai probabilu co ambele cuvinte dateadia d'in period'a primitiva a unitatii indo-germanice ; etc.

(241) **Fick,** op. cit., p. 416—417.

2-lea locuintiele Thraciloru totu-d'a-un'a in Europ'a, in imediata atingere cu Grecii si Phrigii, — departe asia-dera de alle Ariiloru, — caci emigratiunea Thraciloru bithynici in Asi'a-mica are locu tardiu, in timpulu dejà istoricu.

3-lea resturile limbei thrace, (242) d'in care voiu aduce mai multe indicate si analisate de celebrulu filologu (243), punendu-le in comparatiune cu esplicarile lui Rösler (244) :

Βρία orasiu, cetatiue intarita in Βρέα, Σηλυ-βρία, Μενε-βρία (grecisatu in Μεσημβρία) = radecinei var a incongiurá, comp. lit. ver-ti a deschide si a inchide = v. slav. vrѫ vîrie-ti a vîri, v. slav vora f. imprejmuire, vrata n. pl. = lit. vartai pl. porta, osk. veru acc. portam. Rösler compara osset. bru, castellu intaritu, vechiu baktr. vare, vara locus circumseptus, noulu pers. bârû arx castellum, bâr, bârgâh, residentia regesca, slav. wari turris, domus regia.

Βόλζα τίφη este pote unu cuventu imprumutatu. = zend. berezya relativu la grâne nou-persan birinj, orediu, sskr. vrîhi orediu.

Βργχο-ν acc. chithara = v. slav. кряцати-чѫ, βομβεῖν a suná, a resuna, кракнѫти idem.

γέντα n. pl. Carne correspunde a. n. kjöt dat. kjötvi n. Carne, care se reduce la ua forma gendva = (γενδα =) γέντα. — Rösler raporta cuventulu la gr. ἐντ-, lat. int. dàndu-i sensu de maruntaie, apoi carne.

Ζάλμολξις numele dieului thracu ; ζαλμο — dupo Lagarde si Rösler aru fí = sskr. carman pelle, inveluitu cu pelle ; Fiok observa correctu contr'aacestei etymologii esistenti'a lui *l* in cuventulu thracu, faptulu co thraciculu si phrygiculu ζ provine d'in g séu gh, éro nu d'in originarulu k; ellu compara ζαλμο cu grec. χλαμύ-ς, ce se raporta ca si χλα-νίδ si χλαῖνα la radecin'a ghal a coperi ; éro a dou'a parte d'in Ζάλμ-ολξις o reduce la radecin'a européna valk ἕλκω, care in limbile slavolettice are insemnare de : «a se imbracá», comp. lit vilk-ti a scóte, a tiri ; a se 'mbracá, vilk-éti a se 'mbracá cu haina, uz-valkas acoperementu, vechiu-slavon. po-vlaka f. idem. Ζάλμολξι-ς este déro in locu de Ζαλμο Fολξι-ς si semneadia purtatoru de pelle seu mantá (Comp. «hakul-berand» purtatoru de mantá, unu epithetu datu in mithologi'a germana lui Wodan).

ζετραία óla = ζετρα = sskr. ghaṭa óla, urcioru, caci dupo cum ṭ (punctatu) indica, ghatra = ζετρα — Rösler cugeta la sskr. *hu* a jertfi !

(242) List'a glosseloru thrace vedi-o la **Lagarde**, *gesammelte Abhandlungen* p. 278 seqq.

(243) op. cit., p 417—423.

(244) *Einiges ueber das Thrakische* (Zeitschrift für Oesterr. Gymnas. 1873, p. 105—116).

ζιβυνθίδες, nobili Thraci si Thrace. — ιδ fiindu pote prelungire greca, ζιβυνθ part. praes. act. allu un-i radecini ζιβ care se pastreadia in lit. жibu, жibétia straluci, a uminá, de unde жёb-ti; uж-жёht a ilumi á, жaib-a-s fulgeru; ζιβυνθ este dero identicu cu lit. жibжs acc. жibant-i luminandu, partic. praes. allu verbului zib, si insemneadia «splendidus, illustris, o è-luminatu».
Rösler cugeta la sskr. sêv col re gr. σέβας σεμνός (pentru σεFνός).

ζέλα-ς seu ζήλα-ς, vinu = radecin'a européna ghal a rosí in focu, a streluci; comp. gr. χλί-ω, germ. glô-ja, glô-di cu acelasi intiellesu, si gr. χάλι-ς vinu, vinu curatu, de unde χαλί-μη betivi.

θράττη-ς pétra = drasad = sskr. dr.shad pétra.

κτίστα-ς celibatari, pote preotí; κτ = sk, comp. lit. skysta-s curatu = v. slav. cistŭ curatu, de la radecin'a skidh a separá, ceea ce dà cuventului κτίστα si sensulu de «separatii».

Κῆμο-ς, numele unui fructu cu cója, nu e de comparatu cu κύαμος, lat. faba, ci cu sskr. çamî f. fructu cu coja çimba masculin, çimbâ femin. idem, lat. siliqua.

μανδάκη-ς unu bratiu de fênu unu snopu de grâu = radecinei sskr. math, manth a sucí, gr. μόθο-ς lat. matta, lit. menture, germ. Mandel-holz etc.

πάρμη scutu micu = lat. parma. In sskr. scutu se numesce phara = zend. çpâra scutu, πέλτη scutulu rotundu alu Peltastiloru erá imprumutatu de la Thraci; cu elu comp. germ. spilda — scandura, masa.

ῥομφαία sabia seu lancie lunga = radec. greca ῥεμβ a inverti, a vibrá, a sguduí (245)

σκάλμη numele sabiei thrace = germ. nord. skâlm f. (form'a primitiva skalma-, sabia scurta si lata. Radecin'a este skal = σκάλ-λω, lit. skel-ti a despicá.

σκάρκη· θρᾳκιστὶ ἀργύρια comp. sskr. kharj-ura n. argintu. Kharj este = skarg si se raporta la kharj a resuna, a zangani, vech. sl. skvrŭk, skriz.

Τιτανισμός, Peanulu thracu (246), jubileulu triumfalu. τιτανο = lat. tintinu-s clopotielu, tintin-âre, tintinn-îre a suná clopotulu; v. slav. tжtînŭ m. sgomotu, larma, tжtînjж tжtînie-ti a face larma, a face parada, lit. titin-óti idem. Aceste tote cuvinte

(245) Vedi alta etymologie la **Hasdeu**, *Istori'a critica a Romaniloru*, II, 43 seq.
(246) Strabo 331, 40..... ὁ παιανισμὸς τῶν Θρᾳκῶν τιτανισμὸς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λέγεται κατὰ μίμησιν τῆς ἐν παιᾶσι φωνῆς.

vinu de la intensivulu (tan-tan) allu verbului tan = stan in sskr. tanayitnu, lat. tonâre, german. thon-jan, a tuná, thon-ra tunnetu etc.

Κότυ-ς, divinitate thraca, si nume barbatescu thracu si phrygianu. Divinitatii Κότυ-ς correspunde dupo sunetu si continutu numele germ. nordicu Hödh-r (adica hathu-s), = angsax. headhu —, headho- resboiu, in numi proprii cá : hadu-brand, hadu-wîg, = Hedwig, = vechiu gallicu catu — lupta d'in Catu-riges, rege in resboiu; = grec. κοτέω manie, sskr. çatru dusimanu. Κότυ-ς este dera «Bellona, Haduwîg, Κότυ-ς cá nume de omu semneadia «luptatoru, resboinicu».

Στρυμον, riu = sskr. sru, gr. ῥυ (pentru σρυ) lit. sru-ta, srove, sl. stru-ja afluentu, o-strova insula, germ. strom, si suffixulu-man. (247).

— **Para**, allu douilea elementu d'in numile topice Bessa-para, Subzu-para si Druzi-para=radecin'a par a traversá, si semneadia «vadu»; comp. πόρο-ς si germ. med. var, trajectu. **Asia**, Bessa-para = vadulu Bessiloru. Rösler cugeta la gr. πόλις, lit. pilis cetatiue, sskr. purî orasiu, castellu.

— **Dizus**, allu douillea elementu d'in numile locale Tarpo-dizus, Ostu-dizus si Burtu-dizus = radecina dhigh a construí, a cimentá, fingere, cu intielesu de «a aruncá asupr'a, a aruncá in susu» ; comp. sskr. dehî, dehalî terrassa, zend. pairi-daêza imprejmuire intarita, parcu, vechiu-persanu dida (pentru diza) fortaretia, grec. τεῖχος τοῖχος.

Acestea suntu etymologiile pe cari Fick le dà cu oare care gradu de sicurantia, departàndu pe celle indoióse (248) cum si cuvintele transmisse gresitu ca thrace (249). Desì

(247) Comp. **Curtius**, *Grundzüge der Griechischen Etymologie*, vierte auflage, Leipzig 1873, p. 354.

(248) Cum de esemplu : ἄργιλος siorece, (*l* suffix arrétta co acestu cuventu este europénu); βασσάρα haina lunga (kyrenaica : βασσάρα vulpe, koptic : başor idem); Βενδῖδ- numele thracicu allu Artemisei; Βούβατον, érosi nume allu Artemisei thrace (comp. Βούβαστις nume allu Artemisei egyptene); ζειρά, vitsiura (haina cu marginile imblanite) (pote de la ζερσ = lat. horrêre, radecin'a ghars a 'nlemní a 'ntielení); λέβα orasiu si πίτυη-ν acc. comora (pote radecin'a pi, a umflá, a fi umflatu; comp. sskr. pitu hrana). τορελλη (comp. germ. «trallala»; lit. tralal-auti a infrcosia lupulu cu huiduiala).

(249) Asia : ζόμβρο-ς, aurochs, bonasus, nu e thracu, ci slavonesculu vechiu zѫbrĭ m. aurochs, (russesce si polonesce zubr, litv. stumbras, let. zumbrs, zubrs). d'in causa co documentulu grecu care raporta cuventulu la Thraci'a (vedi Lagarde, op. cit. 280) este dintr'ua epoca cându nu se mai aflá resturi d'in limb'a traca. (Vedi d'in contr'a **Hasdeu**, *Columna lui Traianu* 1875 p. 101). — Totu asiá Τράλλεις. μισθοφόροι Θρᾶκες τοις βασιλεῦσιν (imperatiloru byzantini) οἱ τὰς φονικὰς χρείας πληροῦντες, coci prin Θρᾶκες se intiellege locuitorii posteriori ai vechei Thracii. — Vorbele ἀγούρους, σανάπη si Σαραπάραι suntu date cá thrace d'in errôre numai, coci ἀγούρους· ἐφήβους este unu cuventu scythicu = zend. aghru = sskr. agru neinsuratu; σανάπη «multu beutorea», σανάπαι «betivi» (Philostephanos la Schol. Apoll. Rh.) de asemenea este scythicu, dupo cum probeadia : gloss'a de la Hesychiu : σανάπτιν. τὴν οἰνιώτην Σκύθαι (dupo Scaliger σανάπην. τὴν οἰνοπότιν Σκύθαι), si etymologia : — πα de la finea cuventului = sskr. pâ bèndu, σανα-, σινω- de la inceputu = sskr. canas = zend. cinarih,

pucine, resturile thrace suntu mai aprope de celle-alte limbi europene de càtu de limbile arice, de unde urmeadia :

1° Thracii nu suntu nici Arii, nici medilocitori intre Arii si Europeni, ci appartinu grupei europóne a Indo-Germaniloru (250).

2-lea Thracii se inrudescu cu principalele familii alle rassei europene; ănse limb'a loru se deosibesce de limbile fie-cari'a d'in aceste familii prin anume caractere phonetice cari ii constitue unu locu allu seu propriu. Asia, pe càndu Hellenii pastreadia totu d'a un'a guttural'a Sonora *g*, si din sonor'a aspirata *gh* facu ua surda aspirata *Kh*, Thracii schimba adessea — casi Letto-Slavii — si pe un'a si pe alt'a in *Z*. — Mai departe, Thracii pastreadia pe *k* în cuvintele in care Letto-Slavii ilu schimba in sifflanta, si intarescu radecin'a SRU «a curge» cu unu *t* ce nu se afla de càtu in limbile germanice. Es. fluviulu Strymon (Herodotu) si germ. *strom* «torrentu».

3-lea Resturile d'in limb'a thraca prin urmare si celle geto-dace, nu prin eranic'a se potu esplicá, dupo cum zadarnicu a incercatu Lagarde, Rösler (251) Fligier (252) si altii.

cinô, indestullare, multiamire. Σινω-πη = eran. cana-pâ, canô-pâ séu cinô-pâ «bèndu cu satiu». Câtu pentru Σαραπάραι de care Strabo 531, spune co asia se numiau nisce Thraci locuitori d'assupra Armeniei, affora de imprejurarea co nici unu altu scriitoru nu vorbesce de assemeni Thraci, — cuventulu este cu totulu persanu, = zend. çâre, çare capu si nou-persanu parîtan a taiá in bucati, dupo cum anco de multu Lagarde a recunnoscutu.

(250) Schmidt, in recensiunea ce face cartii lui Fick (in Jenaer Literaturzeitung 1874 n. 14, p. 201 seq) inclina a recunnósce insusi co Thracii si Phrygii n'au fostu midilocitori intre Arii si Eupopeni, si dice : «Es ist also besten Falles nur erwiesen, dass ich die Stellung des phrygischen und thrakischen nicht zum Beweise meiner Theorie verwerthen könne». Despre oper'a lui Fick, vedi Conr. Bursian, Jahresbericht ueber die Fortschritte der classischen Alterthumswissenschaft, zweiter band 1876, p. 1280. — Revue Celtique, t. II, 1873—1875. Paris p. 274—278, recensiunea d-lui H. d'Arbois de Jubainville. Acestu scriitoru este cu totulu partasiu allu theoriei lui Fick. Vedi a sea opera *Les premiers habitants de l'Europe*, Paris 1877.

(251) In scrierea *Dacier und Romänen*, p. 81 Rösler invoca pentru eranismulu Thraciloru patru cuvinte numai : *sarapara*, *basara* — cari — dupo cum s'a vediutu mai susu (not'a 249) nu suntu cuvinte thrace, — *Zalmoxis* — pe care 'lu deduce gresitu de la pers. *germ.* pelle (vedi mai susu etymologi'a lui Fick), si *briza*, care pare a fi unu cuventu imprumutatu. E curiosu a judecá despre limb'a unui poporu dupo câte-va cuvinte streine de dens'a, si a dice : «Diese Etymologien werden vorjetzt genügen, um den Platz des Thracischen dicht bei dem Iranischen festzustellen, bis etwa genauere Aufschlüsse uns zu Theil werden». (op cit p. 82). — In studiulu seu *Einiges ueber das Thrakische*, multiamindu-se cu «indicii aphoristice», d'in cari nu resulta nimicu pentru eranismulu Thraciloru, sustine aceiasi thesa. In ce chipu anse, ne póte arrettá Georg Curtius, alle carui cuvinte ne permitemu a le traduce ací : «Pressuppunerea mea, co numele thracicului orasiu vinicolu Ἴσμαρος aru puté sa aiba legatura cu radecin'a ἰς, o numesce Rösler in *Ztschr. f. österr. Gymn.* (Diariu pentru gymnasiile austriace) 1873 p 105 seq. «gresita» si propune d'in contra urmatorea : «Dupa ua glossa in Anecd. gr. ed. Bekker ἴσμος· δρύμα, — Ἴσμαρος se esplica pr'in thrak. ἴσμος padure, care se regasesce in vechiulu baktricu *aeçma*.» Aceste pucine cuvinte continu urmatorele siesse gresieli : 1) In Anecdotele lui Bekker acellu pretinsu cuventu thracu se dà numai in Index de la Theognostu. Trebuiá dero citate Crameri Anecd. Oxon. II p. 14; 2) Acolo anse nu se afla ἴσμος

4-lea Cestiunea deco famili'a thraca sta in legatura mai strinsa cu grup'a nordica seu sudica a Indo-germaniloru d'in Europ'a remàne deschisa. Pentru cea sudica vorbesce anso imprejurarea co primitivulu K nu este in limb'a thraca represintatu, cá la Arii prin ç, seu cá in litavic'a si slavic'a prin sz seu s, ci cá la Sud-europeni si inruditii Phrygieni, prin *K* curatu, cum acést'a resulta d'in esemplele de mai susu: κῆμο-ς=sskr. çamî, çâmîla, çimba; κότος thracu=sskr. çatru, vechiu gallicu catu-.

ci ἴσμα; 3) Cum co cuventulu aru fi thracicu, nimeni nu ne spune nici cellu mai micu lucru, si co se gasesce printre celle grecesci, acésta hypothesa nu are absolutu nici-ua probabilitate; 4) δρύμα, care serva dreptu esplicare, nu este nici de cumu unu cuventu grecu. Se cunnósce numai δρυμός cu pluralulu epicu neregulatu δρυμά; 5) De aceia s'a recunnoscutu anca de multu, co acelle cuvinte suntu scrisse gresitu. D'in Steph. Thes. sub cuvent. ἴσμα s'aru fi pututu vedé co trebue a se scrie astu-feliu ἴσμα, iar nu ἴσμα, si co 'n locu de δρύμα trebue ἴδρυμα, precumu Dindorf cu dreptu fora 'ndouiala a presupusu, raportandu-se la ἴσμα τὸ ἴδρυμα d'in Ethymol. Magnus si la Hesychius. ἴσμα trebue cititu si la Lykophron v. 731. Cuventulu este curatu grecescu si semneadia «intemeiare» «stabilimentu» (radecin'a ἑδ); 6) Si pentru vechiu-baktric'a *aeçma* provenita d'in radecin'a *idh* a arde, eu nu gasescu indicatu la Justi altu intiellesu, de catu intiellesulu ce are correspundietorulu sskr. *idhmá*-s, anume «lemnu de focu». Astu-felu ori-càtu de pucina greutate se pote pune pe etymologi'a mea despre Ἴσμαρος data in trécĕtu si in chipu de intrebare, totusi este de doritu, cá padurea thraca se inceteze de a mai respandi mai departe umbre» (*Studien zur Griechischen und Lateinischen Grammatik*, VI band, 1873, p. 84 ἼΣΜΑΡΟΣ). — Despre studiulu lui Rösler, vedi si *Bursian*, *Jahresbericht* II, p. 1280.

(252) *Corneliu* **Fligier** in scrierea *Beiträge zur Ethnographie kleinasiens und der* **Balkanhalbinsel,** Breslau 1875 deossibesce trei gruppe de popore in Asi'a-mica si peninsul'a Balcanica (p. 27) 1) poporele thracophrygice «cari formeadia membru de legatura intre Scythi si Armeni», 2) popórele illyrice de origine indogermanica; 3) Lycii, cellu mai vechiu poporu allu Asiei-mici, si allu Helladei. Eranismulu Thraciloru îlu sustine cu etymologii cam de felulu urmatoru: Thraci'a se numia chiaru Ἀρία: Steph. Byz. ἔστι δὲ ἡ Θράκη χώρα ἣ Πέρκη ἐκαλεῖτο καὶ Ἀρία. Ansa fiind-co nici-unu altu scriitoru nu vorbesce despre acestu nume, Fick (op. cit. 421) cu dreptu cuventu propune a se citì Ἀρεία «tiarr'a lui Ares» in locu de Ἀρία, de ore-ce se scie co la poeti, incepèndu de la Homeru chiaru, Thraci'a este numita patria a lui Ares. — Mai departe, cuvintele σανάπαι si Σαραπάραι Fligier le tine de origine thraca, de si, cum s'a vediutu mai susu, elle suntu erane. Notàmu co insusi deco voru fi esistatu Thraci mai susu de Armeni'a cu numele de Σαραπάραι, «taitori de capete»—acestu qualificativu nu si-lu puté dà singuri, ci vecinii loru inimici; ei bine! acesti'a erau Erani, deci trebuiá in limb'a erana sa-i numesca astu-feliu. (Vedi Georg *Gerland* in *Jenaer Literatur Zeitung* 1875, Nr. 684 p. 793 seq). Alte etymologii: Θάμυρις pe care 'lu face identicu cu scyth. Τόμυρις—fora cuventu insa—, de la sskr. tam; Komasarya «stapenitore dupo pofta» = *kam* a iubi si *çâr* a stepani (p. 8); Sitalkes= sskr. sita brazda, si armen. arkah rege; seu etymologi'a lui Diurpaneus (p. 9) etc., suntu atatea lucruri impossibile, seu cellu pucinu forte neprobabile; éro legile phonetice ce ellu le stabilesce cá niste legi commune numai limbei thrace si cellei eranice [p. 10]—nu suntu astu-feliu, coci le 'ntempinàmu pe tóte si in limbile europene; de es. sskr. *h* trece in eranic'a si thrac'a in z; acelasi fenomenu ansa ne presenta si slavic'a; ba anco, observa Gerland [loc. citat], prin pastrarea lui K fatia de ariculu ç Thracii stau cu multu mai departe de Erani de càtu ceillalti Indogermani europeni. Càtu despre eranismulu Illyriloru, cum pretinde Fligier [p. 14] —, limb'a de adi albanesa — restulu graiului illyricu, vorbesce cu deseversire contr'a, cu tote silintiele lui Otto Blau (Das Albanesische als Hulsmittel zur Erklärung der Lykischen Inschriften, in *Zeitschrift d. d. morg. Gesell.* t. 17, 1863) de a esplicá inscriptiunile lyciene cu dens'a.

CAPITOLULU IX.

Probe philologice

GLOSSARIU GETO-DACICU

Acumu, dupo ce am dobenditu ua idee essacta despre rolulu ce occupa Thracii in famili'a indo-germanica, putemu trece la analys'a resturiloru d'in limb'a geto-dacica. Aceste resturi consista d'in numi proprii de persone, popore, locuri si numiri de plante. Parte suntu transmise de scriitorii vechimei, parte suntu cullese d'in inscriptiuni; si unele si altele constituescu numai ua slaba parte d'in vocabularulu unei limbi perdute de vécuri, nescrisa pote nici-ua data. Nu este dero de mirare déco atari remasitie arunca ua sérbeda lumina asupr'a caracterului genericu allu totului d'in cari facéu elle parte, si deco incercarile diferite de a le esplicá prin trudnice etymologii, au remasu pene adi in cercuri mai nereusite.

Autorulu tintindu mai multu a dá ací unu registru mai completu si mai esactu de càtu cum s'a făcutu inaintea lui de aceste fragmente limbistice, le-a renduitu pe categorii cu indicatiunea sumaria a etymologiiloru lui Grimm (1). Leo (2), Rösler (3). Cuno (4), etc., si a conclusiuniloru ce se potu trage d'in elle.

I. Cuvinte transmise de cotre scriitorii vechimei.

§ 1

Numiri de plante.

a. Dioscoride.

Mediculu si botanistulu grecu Pedaniu Dioscoride nascutu in orasiulu Anazarbo, in Cilici'a, la inceputulu primului seculu dupo Chr. (5), elevu allu scolei d'in Alessandri'a, si medicu militaru sub imperatulu Claudiu, ne-a lasatu dupo tóte probabilitatile ua singura scriere in cinci cartī: Περὶ Ἰατρικῆς Ὕλης «despre materi'a medi-

(1) *Geschichte der deutschen Sprache*, I, 204—215.

(2) **Kuhn**, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, III, 176—194, Berlin 1854.

(3) *Zeitschrift für oesterr. Gymnasien*, 1873 p. 105—116, Wien.

(4) *Die Skythen*, Berlin 1871.

(5) Vedi in Ioannis Alberti **Fabrici** *Bibliotheca Graeca sive notitia Scriptorum veterum graecorum*, editio nova, t. IV, 1795 Lipsiae, p. 673 seq. studiulu lui Io Christ. Gottl. **Ackermann**. Cf. *Pedanii Dioscoridis Anazarbei*, *de materia medica libri quinque*, ed. Curtius. **Sprengel,** Lipsiae 1829 (vol. 25 d'in **Kuhn**, *medicorum Graecorum opera quae exstant*), pag. IX si X, unde se combate parerea unor'a (intre altii a lui Galenus in prefaci'a glosseloru Hippocratice si γλωσσογράφον) cum co Dioscorides aru fi traitu sub Traianu si Hadrianu, d'in causa co in scrierile selle se citeadia numiri dace de plante, cari nu putéu fi cunnoscute Romaniloru de câtu dupo cucerirea Daciei de cotre acestu imperatu.

cale» (6), care contine intre altele, mai multe numiri de plante in limb'a latina, dacica, gallica, feniciana, egyptiana, babylonica, etrusca si dardana. De si valorea acestoru synonyme a fostu pusa la indouiala (7), unii socotindu-le cá interpolatiuni, altii (8) dreptu opera a lui Pamphilus de care pomenesce Galenus (9), nimicu anso nu vorbesce hotaritu contr'a autoritatii loru, mai cu sema càndu Plinius, Oribasius si Aetius citeadia unele d'in elle, imprumutandu-le fora indouiala de la Dioscoride (10), si càndu, afora de acést'a, cea mai mare parte se justifica prin comparatiunea lor, cu alte elemente limbistice.

De aceea, departe de a respinge cá suspecte, acelle numiri dace de plante conservate in manuscriptele lui Dioscoride (11), elle trebuescu considerate cá singurele resturi d'in limb'a Daciloru transmise cá atari pene la noi, de si multe negresitu intr'ua forma corrupta, d'in caus'a copistiloru si chiaru a autorului, care nu puté sa intielléga seu sa reproduca fidelu nisce sunete si cuvinte cu totulu streine (12) delicatetieloru euphonice alle limbei grece. (13).

(6) Altii ii mai atribuescu anco doue : 1. Περὶ Ἀλεξιφαρμάκων καὶ Θηριακῶν «despre Alexipharmace si theriace» ua scriere ce este allu unui altu Dioscoride, dupo cum a probatu Sprengel. l. c. p. XIV seq.; 2. Περὶ Εὐποριστων, in doue carti scrise cotre Andromachu, idem l. c. Vedi mai la vale not'a 26.

(7) Asiá in editio princeps Aldina, Venetia apud Aldum, 1499 in-folio, elle fura priimite in textu fora nici-ua deosebire. Anso Asulanus si Marcellus Vergilius, si dupo densii mai toti editorii le-a lasatu numai in note. In editiunile mai noui aceste synonyme figureadia in textu, anso puse in parenthesu.

(8) **Lambecius,** *Comm. de bibl. Vindob.* lib. 2, p. 593.

(9) *de fac. simpl.* lib. 6, p. 792, 793.

(10) De esemplu : synonymele lithospermei **Plin.** *H. N.* lib. 27. 74 suntu d'in Dioscor. 3, 158. Vedi *Sprengel* l. c. — Déco Plinius nu indica intre isvorele sele si pe Dioscorides, de si cu acest'a se afla adessea in acordu, caus'a este pote co amendoui au utilisatu acele'si fontani (in specialu pe Sextius Niger).

(11) Vedi despre manuscriptele si editiunile lui Dioscoride, Sprengel, op. cit., XVII—XXI. — List'a de numi de plante cuprinsa in celle doue manuscripte viennedie este ua prelucrare cam de la finele secolului V-lea a textului grecescu allu lui Dioscorides, pe cându prelucrarea latina a lui Dioscorides in ordine alphabetica dateadia d'in secolulu IX, findu ua opera póte a lui Constantinus Africanus séu altu contimpurenu allu seu. Vedi **Rose,** *Hermes* VIII, p. 38 seq. 63. **Teuffel,** *Geschichte der römischen Literatur,* III editia, Leipzig 1875, p. 1091.

(12) Vedi mai susu partea II-a, cap. III, la inceputu.

(13) Proba de acést'a suntu insisi numirile latinesci la Dioscorides : asiá se dice co grec. χαμαίπιτυς se numiá de Romani κυπριπουμ ; assemenea ἄμπελος μελαινα, la Romani ὀβλαμηνία ; pote co si προπεδουλα, numele dacu allu plantei numite de Celti πεμπεδουλα, nu e de câtu ua errore de scrisu in locu de cea d'in urma. — D'in errore assemenea, unele manuscripte dicu co *hedera* este unu cuventu dacu. Sprengel, editiunea citata, a respinsu acést'a, cu totu dreptulu. Chiaru multimea varianteloru vorbesce lamuritu pentru corruptiunea textului lui Dioscoride. — Despre caracterulu barbaru allu numiloru thopice si personale dace, vedi Epistol'a lui Pliniu cotre Caniniu (Epistolae VIII, 4) prin care 'lu invita sa scrie in hexametre grecesci resboiele lui Traianu cu Dacii, numai déco numile celle pré barbare dace i-aru permite : «Non nullus et in illo labor ut barbara et fera nomina, in primis regis ipsius, Graecis versibus non resultent.»

Éccŏ aceste cuvinte in ordine alphabetica :

1. ἀνιασσεξέ. ὀνοβρυχίς, Ρωμαῖοι ὀπακά, οἱ δὲ βριχιλλατὰ οἱ δὲ λόπτα, οἱ δὲ ἰουγκιναλεμ, Δάκοι ἀνιασσεξέ. Diosc. III, c. 160. Dupo Grimm (Gesch. d. deutsch. Sprach. I, 209) ania = germ. ahne avia, si sexe = sahs culter pl. sahsa, cutitulu bunicei (mamei-mari). — Comp. lit. anyta f. sócra; pruss. ane f. lat. anus f. baba.

2. ἄπρους sacerele, stinjinei. Ζυρις, Ρωμαῖοι γλαδίολουμ, οἱ δὲ ἴριμ ἀγρέστεμ, Δάκοι ἄπρους. Diosc. IV. c. 22. I. Grimm (l. c. 209) apropie cuventulu de latinesculu aper, vechiulu-german-de-susu ëpar, v. nord. iöfur cu terminatiunea deplina gothica ibrus. — Comp. vechiu-slav. v-epr-i m. porcu, vieru.

3. [ἀφίνθιον χωρικόν] (var. Δακοὶ Σκαρδία) pelinu de tiérra; cucurbetica si mèrulu-Lupului. «'Αριστολοχία — — τις καὶ τρίτη μακρά, ἥτις καὶ κληματῖτις καλεῖται — — καὶ δάρδανος καὶ ἰοντῖτις (var. Δάρδανοι σωπίτις). Γάλλοι δὲ καλοῦσιν αὐτὴν θέξιμον — — Σικελοὶ δὲ χαμαίμηλον, 'Ιταλοι τερραι μάλα, Δακοὶ ἀφίνθιον χωρικόν.» Diosc. III c. 6. «*Aristolochiam* Græci *ararezan* vocant. alii *teuxinon*, *teuxitemonve* — —, Daci *absinthium rusticum*, *scardian*.» Apul. Mad. de Herb. virt. c. XIX.—Diefenbach, Origines Europaeæ, p. 432 dice co Γάλλοι si Δακοί d'in acestu textu suntu pote de egala valore. — Cuventulu in ori-ce casu nu pote fi dacicu. Vedi mai josu *scardian*.

4. βλής, stiru. Βλητὸν Ρωμαῖοι βλίτουμ, Δάκοι βλής. Diosc. II. c. 143. Dupo Grimm. (p. 204) cuventulu dacu pare a fí prescurtatu d'in grecul βλητὸν, de si aru fi posibilu sa fi fostu unu cuventu curatu dacu blês. Diefenbach (l. c. 258) apropiandu βλητὸν cu bleta (betula) constata asemenarea cestui d'in urma cu albanesulu bletesa (betula).

5. βουδάλλα (var. βουδάθλα), limb'a boului si Miruti'a. βούγλωσσον, Ρωμαῖοι λογγαίβουμ, οἱ δὲ λίγγουα βόβουμ, Δάκοι βουδάλλα. Diosc. IV, 126. In prim'a parte a cuventului Grimm (p. 212) recunnosce gr. βου; éro in cea de a dou'a pre δάλλά d'in vre-unu dialectu thracicu cu intiellesu de «limb'a» Comp. *burdunculum* linguam bovis, Marcell. Burd. c. V. p. 260 ed. Steph.

6. γονολῆτα. Meiu paserescu. λιθόσπερμον, Ρωμαῖοι Κολούμβαμ, Δάκοι γονολῆτα Diosc. III c. 148. Grimm (p. 208) compara goth. Kunilêta «planta ce si lasa semintia» (kunja-nému, rudenie; lâtan a lassa, a perde) séu gono = gr. γονη = σπέρμα si λῆται = goth. lauf-s (v. nord. lauf n.

goth. lauba - nom. laufs g. laubis m. fóia ; comp. lit. lapa-s foaia). E indoiosu a vedé in γολονῆτα pentru γονολῆτα pe vechiu-slav. golѫbi m. porumbielu.

7. δάκινα, var. δάκεινα, stirigoia neagra. λειμώνιον, Ῥωμαῖοι οὐεράτρουμ νίγρουμ, οἱ δὲ τιντιννάβουλουμ τέρραι, Γάλλοι ἰουμβαρούμ, Δάκοι δάκινα. Diosc. IV c. 16, cf. ibid. c. 149. Dupo Grimm p. 209 δάκινα este numele insusi allu poporului dacu, si amintesce anglo-sax. däges éage (engl. daisy) (comp. goth. dag-a-s m.) la care Diefenbach p. 370 alatura cá cevá curiosu numele anglo-sax. allu aceleiasi plante *tagantes helde.* — Leo (l. c.) compara δάκινα cu sskr. dhâvanika solanum.— Comp. lit. degu, degti a arde, dagà f. timpulu de véra. — v. slav. жdegѫ, жещи a arde, sskr. dah, dahati a arde.

8. διέλια (var. διέλλεινα) maselaru, maselaritia. «Ὑοσκύαμος, οἱ δὲ διοσκύαμος — — Ῥωμαῖοι ἰνσάνα, δεντάρια οἱ δὲ Ἀπολλινάρις — — Θυσκοι φαβυλώνια, Γάλλοι βιλινυντία, Δάκοι διέλεια.» Diosc. IV. c. 69. «Hyoscyamos — — Galli bellinuntiam, Daci *dieliam* (vocant).» Apul. Mad. de Herb. virt. c. IV. cf. ib. c. XIX: «Græci dicea — —, Itali Apollinarim — —, Daci *colida.*» Diefenbach (p. 259. 260) care deriva cuventulu synonymu in limb'a celta βιλινυντία de la dieulu Belenus, Apollinele gallicu, cărui'a erá consacrata acésta planta «herba Apollinaris», apropia διέλεια cu albanesulu diel sol (sore), cu insul'a Δῆλος a lui Apollon, dero si cu germ. dille. Cf. de Belloguet, op. cit. 1, 121.

9. δοχελᾶ. χαμαιπίτυς, Ῥωμαῖοι Κυπριποὺμ, Δάκοι δοχελᾶ (var. χοδελᾶ). Diosc. III, c. 165. «Chamaepityn—Itali Ibicam, alii Cypressum nigram—Daci *dochela*» Apul. Mad. c. LXVI. I. Grimm (p. 209) ilu compara cu lit. dagys plant'a lat. bardana, ciulinu; dagillélei, ua planta spinossa, ceace dupo Diefenbach (op. cit. p. 329) este pucinu probabilu, éro dupo Cuno (op. cit. p. 340) si Rösler (Einiges üb. das Thrac. l. c. p. 105), d'in contr'a, siguru. — Comp. radecin'a comuna europeana dhag, a fi ascutitu, a intiepá, a ascutí; θήγ-ω ascutiu; θηγ-αλέο-ς ascutitu; litav. dëg-ti a intiepá, dyg-uli-s m. inboldu, intiepatura; gäl. dag. britt. dag, dag-er pumnalu.

10. δύν urdica. ἀκαλύφη, οἱ δὲ κνίδη, Ῥωμαῖοι οὐρτίκα, Δάκοι δύν. Diosc. IV, c. 92. Grimm (p. 211) compara goth.-deina seu-deinô d'in vigadeina τρίβολος Matth. 7, 16, ua planta spinosa ce cresce la drumu, planta intiepetore, urdica; si pre welsch. dynad, ags. thona, v. germ. super. dona palmes.—Diefenbach, Goth. Wörterbuch, deduce deina d'in degina, seu

degna, comp. lit. dagys, lett. dadzis m. maracine, ciulinu.— Ellu presupune (Orig. Europ. p. 329) co Dioscorides va fi luatu d'in erore cuventulu δόν dreptu dacicu, in locu de a dice co este celticu, pentru co numele kymricu allu urdicei este dynad, dynadl, danad, danadl, sg. dynadlen, danhadlen. f. — Intr'unu dialectu germanu d'in Ungari'a dene-f semneadia urdica (Diefenb. Orig. europ. p. 330). — Leo (l. c. 192) reduce δόν la rad. dû a face dureri, dûna suffering pain.

11. [ἔδερα] iedera. Κισσός — — Γάλλοι σουβίτης |Δακοι ἔδερα|. Diosc. II c. 210. Ua errore invederata la unele manuscripte, caci ἔδερα lat. hedera nu pote sa fie fostu daca; de acei'a in editiunile celle bune alle lui Dioscorides δακοὶ ἔδερα suntu cu dreptu cuventu omise. (Es. ed. Kuhn. II c. 210). — Lat. hedera se raporta la radecin'a primitiva indo-germanica : gadh, gandh = ghad, ghand, a cuprinde, a tine strinsu, sskr. gadh, gandh, gadh-ya ; γέν-το pentru γενθ-το, χαδ-, χανδ-άνω, ἔχαδ-ον a cuprinde. — lat. pre-hend-ĕre a cuprinde, præd-a pentru præ-hed-a f. preda, hed-era, f; v. pruss. sen-gid-aut a primi, — goth. git-an, gat a cuprinde, a dobendi, a reusí. Pr'in urmare si in limb'a daca a pututu sa esiste unu cuventu provenindu de la comunulu radicalu gadh, insa nu in form'a latinesca de hedera. (14). Vedi Fick, Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen, I p. 65, Göttingen 1874 (editiunea a trei'a). — Cf. Apul. Mad. de Herb. c. XCVIII «Cissos melas Itali hederam nigram, Galli bolus serron, Daci *arborriam.*»

12. ζουόστη (var. ζουουστ-η,-ηρ) pelinoritia, pelinitia, pelinu negru. «ἀρτεμισία, Ρωμαῖοι οὐαλέντια, οἱ δὲ σερπύλλουμ, οἱ δὲ ἔρβα ρέγια, οἱ δὲ ραπίουμ, οἱ δε τερτανάγετα, Γάλλοι πονέμ, Δακοι ζουόστη.» Diosc. III, c. 117, «Artemisiam Galli ponem, alii titumen, Daci *zyred,* alii *zonusten,* Itali serpillum majûs.» Apûl. Mad. de Herb. virt. c. X. — Dupo Grimm (208) cuventulu dacu amintesce pe grec. ζωστήρ, fiindu-cŏ Artemisia (abrotanum) se mai numesce in germ. superioru cingetore, briu, [gurtel, gurteln, sunenwendtgurtel etc- — pe cari forme Diefenbach (p. 402) le reduce la *gart* (-radecin'a)]. Despre gürten, gurdian vedi Fick, vergl. Wrtb. III, 102, v. gordja. — Deco apropierea lui Grimm este correcta, cuventulu dacu se reduce la radecin'a fundamentale indogermanica yas a 'ncinge, a pune , ζως-, ζών-νυμι, ἔ-ζωσ

(14) Este curiosu numai cum d. Papadopolu-Callimachu in memoriulu *Pedaniu Dioscoride* si *Luciu Apuleiu,* Bucur. 1879 pag. 14 si d. dr. Brindza (in acelasi studiu) considera romanesculu edera cá ua moscenire daca, cându acést'a este totu ce pote fi mai latinescu : hedera, it. edera, ellera; span. yedra, hiedra; port. hera, catalan. hedra; prov. edra; vechiu-fr. hierre, yere; fr. modern. lierre.

μαι a incinge.—lit. ju's-mi, ju's-ti a incinge, ju's-ta f. briu, esiarpa.—v. slav. po-jas-ŭ m. briu, pojas-ati a incinge. Comp. yâsta in Fick, Vergl. Wrtb. I, 183, 732 yâsta, incinsu cu briu, ζωστό-ς idem, lit. ju'sta-s, ap-ju'sta-s inbrenatu. Comp. zend. yâçta cu acellasi intiellesu.

13. καροπίθλα «κατανάγκη, Ρωμαῖοι ἔρβα φιλικλά, οἱ δὲ δατίσκα, οἱ δὲ Ἴοβυς μάδιους, Δάκοι καροπίθλα.» Diosc. IV, c. 132. Dupo Grimm (p. 212) καρο = v. germ. super. haru linum; πίθλα = gr. πέταλον.

14. κερκεραφρών «τῆς ἀναγαλλίδος — — τὸ (εἶδος) φοινικοῦν, ἄρρην — — οἱ δὲ χελυδόνιον — — Θοῦσκοι μασιτίπως (al. μασύτ-υπος, -ειπος), Γάλλοι σαπάνα, Δακοὶ κερκεραφρών (al. Γάλλοι κέρκερ, Δακοὶ τοῦρα; al. Ῥωμαῖοι τοῦρα; In manuscriptulu viennesu se citesce κέρκερ, Ἀφροί etc.)» Diosc. II, c. 209. — Dupo Grimm — ἄφρων aru correspunde numelui germanu allu plantei salus stultorum, si κερκεραφρών aru fi unu nume grecescu stricatu. Diefenbach (p. 416) compara κερκερ cu grec. κόρχορος pe care Dioscoride illu alatura lui ἀναγάλλις θήλεια, éro Leo (Einige bemerkungen über die Sprache der Geten, in Kuhn, Zeitschrift für vergleich. Sprachforschung III, 1854, p. 191) vede in cuventulu dacu κερκεραφρών pe sskr. karkaraparna; κερκερ=sskr. karkaṭâ, momordica mixta; karkaṭî, castravete, karkandhu, lat. zizyphum, gr. ζίζυφον; karkaça trestie de zaharu; karkâruka convolvulus paniculatus; — éro φρων = sskr. parna, foaie, si ua planta butea frondosa.— Déco κερκερ aru fí in adeveru unu cuventu dacu, — s'aru puté referí la radicalulu primitivu indogermanicu karka (a fi tare, solidu) de unde sskr. karkara, aspru, tare; κάρκαρο-ς· τραχύς Hesych = κάρχαρο-ς, aspru, tare; κόρκορο-ς ua verdetia cu foi tari, corchorus olitorius numitu in sskr. kakkhaṭa-patraka «cu foi tari». Vedi Fick, Vergl. Wrtb. I, 46.

15. κινουβοιλά. Dupo Dioscoride, aru fi numele dacu allu plantei Βρυωνία λευκή. I. Grimm tine cuventulu de «gallicu» comparându-lu cu kymr. gwenwialen, cf. gadh. fionduille, vitis alba; Diefenbach (p. 298) observa dreptu co in acestu casu, fie cuventulu dacu, fie vechiu celticu, aru fi trebuitu sa incépa cu unu v=kymr. gw, iar nu cu ua guturale. Pote co in κινου se afla numele dacu allu canelui (alban. ken, phryg. *κύνες, lat. canis, vechiu-iric ku plur. kun. gr. κυον-, nom. κυών, gen, κυνός m. cane; lit. szú, gen. szuns m. cane, sskr. çvan, nom. çvâ, gen. çunas m. cane; sskr. çuni m. cane; zend. çpan, nom. çpâ, gen, çûnô m. cane; lit. szuni-s gen. szunë-s; v. slavon. suka (pentru svж-ka) f. càtia. Cf. A. Fick, Vergl. Wrtb. I 59.554.) de óre-ce aceiasi planta

in germanu-nordicu-superioru se dice hunds-kürbsen, hunds-rüben schwed. hundrofva, danes. hundebaer.

16. κοαδάμα pote κοαλάμα. «Ποταμογείτων ἕτερος, οἱ δὲ ἁλιμοκτόνον, οἱ δὲ θύρσιον, Ῥωμαῖοι βῆναι [venae] φόλιουμ, οἱ δὲ ἐρβάγω, οἱ δὲ γλαδιατώριαμ, Ἀφροὶ ἀστιρκόκ, Δακοὶ κοαδάμα, Γάλλοι ταυρούκ» Diosc. IV. c. 99. Unu feliu de Potamogeiton, iérba de livede si de balti. Numele gallicu ταυρούκ s'aru puté rapportá mai lesne la lat. gr. taurus, tauru de càtu la kelt. tarbh. — De Belloguet (gloss. ed. II-a 161) ilu compara cu kymr. Tarw, tauru, seu tawr accoperimentu. — Pentru κοαδάμα nu putemu dá nici-ua etymologie (15).

17. κοτίατα var. κοτίητα filfiitóre. «Ἄγρωστις — — Ῥωμαῖοι γράμεν — — Ἱσπανοὶ ἀπαρία, Δακοὶ κοτίατα (var. κοτίητα)» Diosc. IV. 30. Cu numele dacu Grimm (p. 210) compara litan. kótas lett. kâts m. tibia, pedicula, si numele barbatescu thracu Κότυς; iar Leo (l. c. 192)- pe sskr. kôṭî medicago esculenta (lucerna). Diefenbach (p. 231) observa co altu-feliu cotiata suna destulu de latinesce. Déco aru fi vre-ua legatura intre κοτιατα si κότυς, plant'a in cestiune aru semná cam: «iarba a voinicului», κότυ-ς, κοτυττώ venindu de la katu lupta, sskr. çat-ru, inimicu.

18. κρουστάνη rostopasca. «χελιδόνιον μέγα, Ῥωμαῖοι φάβιουμ, Γάλλοι θῶνα, Δακοὶ κρουστάνη.» Diosc. II. c. 211. Grimm (p. 204) si dupo ellu Diefenbach (p. 432), Leo (p. 191) Cuno (p. 340) Rösler (Einiges üb. d. Thrak. p. 105) ilu apropie de litav. kregzdyne, fem. plant'a: chelidonium majus, kregzdéle (si deminutivu), kregzda-zole, f. asclepias vincetoxicum, — tote de la litvanulu krégzde f. hirundo, rindunea, de unde se deduce cŏ in limb'a daca rindaneau'a, χελιδων- se numiá *crusta, sskr. kshiradala. — Leo vede in krushtâna thema kruç a se vaitá, a se bocí, si krushṭa plangere, si presuppune co ua atare numire a rendunicei se legá neaparatu cu vre-unu mythu geticu despre acésta pasere. — De siguru, cuventulu dacu se reduce la radecin'a indo-germanica primitiva si comuna unitatii europene, skark, skarg, a sgîriá, a tipá, a scîrtii=sskr. kharj, kharjati a scîrtii; κερχ-, κέρχει, κερχ-αλέο-ς; v. slav. skvrŭk- a face sgomotu, boem. skvrcĭ-eti a trosní, a plesní, v.

(15) Se insiéla anso d. Papadopolu-Calimachu (op. cit. p. 22) cându tine cá unu restu d'in limb'a daca cuventulu romanescu códa (lat. cauda, coda), intrebuintiatu fora indouiala si cá nume de planta: cód'a vacei, cód'a boului, cód'a lupului, callului, siorecului etc. Totu d-sea reduce (p 22) rom. cucuta (lat. cicuta) la daciculu: colida, cycolida, cocalida; rom. salbie, jale, jale de càmpu (comp v. slavon ЖАЛАТИ, ЖАЛИЕ, a plange, mormentu, ЖАЛЬ durere) la daciculu σαλία, etc.

slav. skrŭg-ati freudere, skrŭz-ĭtŭ m. stridor; v. nord. skark n. sgomotu, skraek-ta a strigá, a tipá. Comp. Fick, Vergl. Wrtb. I, 242, 812; II 488, 679. (16).

19. κυκωλίδα (var. κοικοδιλά, κωκαλίδα) «στρύχνον ἁλικάκαβον, Ῥωμαῖοι βισσικάλις, οἱ δὲ ἀπολλινάρις μίνωρ, οἱ δὲ ὀφάγινεμ, Δακοὶ κυκωλίδα, Ἀφροὶ κακαβούμ» Diosc. IV c. 72. — «Graeci Dicea, alii Stricionon — Itali Apollinarim, Daci *cycolida.*» Apul. Mad. de Herb. virtut. — Dupo Grimm (p. 211) cuventulu are aceiasi insemnare cá lat. cuculus, iarb'a cucului herba cuculi, kukuskraut, unu genu de plante d'in famili'a solaneeloru. — Leo (l. c.192) ilu compara cu sskr. kukôla, jujuba, iar Diefenbach (p. 419) ilu reduce la aceiasi sorginte cu cucubalum scubulum (Plin. H. N. XXVII c. 8. p. 44) cacabus, halicacabus (Plin. H. N. XXV. c. 13, p. 119; XVI, c. 31 p. 105) apropiandu-lu mai multu de vechiulu slav. кѫколица f. magh. konkoly, grec. mod. κοκκόλη, poln. kѫkol, russ. kokòl, lett. kôkali, pl. litau kukálas; comp. angsax. coccel, cocel, engl. cockle, agrostemma githago. — Pentru kuku, comunu unitatii limbistice europene, si unitatii limbistice greco-italice, vedi Fick, Vergl. Wrtb. I, 50, 535; II 64: κόκκυ, κόκκυ-γ; lit. kukŭ-ti; v. slav. kukav-ica f. cucu.

20. μαντεια muru, zmeuru. «βάτος, Ῥωμαῖοι σέντις, οἱ δὲ ρούβουμ, οἱ δὲ μόρα βατιχάνα, Δακοὶ μαντεῖα.» Diosc. IV. c. 37. Grimm (l. c.) considera cuventulu identicu cu gr. μαντεία rapportatu la βάτος, maracinele profetisatoru. — Despre radecin'a *mant* in mai multe limbi, vedi Diefenbach op. cit. p. 380, si Fick, Vergl. Wrtb. I 165; 712, radecin'a man comuna limbei primitive indo-germanice, si unitatii limbistice europene.

21. μόζουλα (var. μίζηλα), cimbrusioru, cimbru: «θύμος, Ῥωμαῖοι θούμουμ, Δακοὶ μόζουλα» Diosc. III c. 38. Grimm (p. 207) compara v. germ. super. mios mies, anglsax. meos, v. nord. mosi, in simtiu nu numai de muscus, alga, dero in genere si de lanugo terrae, russ. moch, pol. bohem. mech, seu pol. macierzanka, macierza dusza, sufletu maternelu. Dupo forma numai, nu si dupo sensu anso, μόζουλα se pote compará cu alban. mòdzulă roman. mazere, macedo-romànu μάτζαρε.

(16) Apropiarea ce face d. Papadopolu-Calimachu romanescului crusta cu daciculu κρουστάνη ni se pare neacceptabilĕ. Cristeiu seu cărsteiu, numele romanescu allu unei pass^ri, Rallus Genistarum, seu ortygometra, fr. râle, este unu cuventu imprumutatu d'a dreptulu de la vechiulu-slavonescu крастѣль, coturnix, potârnichia. Cf. **Rösler**, *Zeitschr. für oesterr. Gymnas.*, 1873 p. 106 seq. — **Tomaschek**, id. 1872. p. 144.

22. ολμα, ebulum, socu «χαμαίακτη, οἱ δὲ ἕλειος ἀκτὴ, οἱ δὲ ἀγρία ἀκτὴ, Ρωμαῖο ἕβουλουμ, Γάλλοι δουκωνέ, Δακοὶ ὄλμα.» Diosc. IV. c. 172. «Ebulum Galli ducone, Daci *olma*». Apul. Mad. de Herb virt. c. XCII. — Diefenbach (p. 324) dice co dupo forma, cuventulu dacu ὄλμα corresspunde lat. ulmus (v. nord. âlmr, schwed. alm), iar dupo sensu anglosaxului ellaer, ellen, engl. elder, rhen. de josu elhoren, alhorn, ahorn sambucus. — Rösler (l. c. p. 105) ilu alatura de lat. eb- ulum. — Ulmus lat. se reduce la alma (cuventu comunu unitatii limbistice europene); v. nord. âlm-r, v. germ. super. germ. super. mid. ëlm, engl. elm-tree; in grec. lipsesce; v. slav. ilĭmŭ m. este 'mprumutatu d'in german'a. Cf. Fick, Vergl. Wrtb. I, 499; II, 25; Latin. ebulu-s se reduce la unu cuventu d'in limb'a comuna europeiloru abala m. màru; v. iric. aual pl. aualeu màru, auallen, aballen màru (arbore); lit. obulij-s io m., lett. âbol-s m; v. slav. jablŭ-ko si jablŭka f. màru. Cf. Fick, Vergl. Wrtb. I. 491. Etymologi'a dér de mai susu a lui Rösler este de respinsu.

23. ὄρμια. ὄρμινον ἥμερον — Ρωμαῖοι γεμινάλις, Δακοὶ ὄρμια. Diosc. III c. 135. Dupo Grimm (p. 208) cuventulu dacu este acelasiu cu cellu grecescu.

24. πεγρῖνα mutatore «ἄμπελος μέλαινα, οἱ δὲ βρυωνία μέλαινα, οἱ δὲ βουκράνιον, Ρωμαῖοι ὀβλαμήνια, οἱ δὲ βατανούτα, οἱ δὲ βετισάλκα, Δακοὶ πριαδήλα; οἱ δὲ πεγρῖνα. Diosc. IV, c. 182. Grimm compara πεγρῖνα cu goth. fagreina de la goth. fagrs. — Vedi Fick, Vergl. Wrtb. III, 170, fagra convenabilu, frumosu; v. nord. fagr, fögr, fagrt frumosu, goth. fagra-s, convenabilu, folositoriu, bunu.

25. πόλπομ mararu «ἄνηθον τὸ ἐσθιόμενον, οἱ δὲ πολγίδος — Δακοὶ πόλπομ. Diosc. III, c. 60. — Nici-ua esplicatiune.

26. πριαδήλα (var. πριαδιλά) acelasi textu d'in Diosc. citatu la Nr. 24. Grimm (p. 215) compara cuventulu dacu cu vechiul-germanu-superioru friudila, friedila, amica si cu lith. prìetelka, russ. prijateluitscha, boem. prjtelnice, pol. przyjaciotka. Cuno (p. 340) de asemenea. Cf. Fick, Vergl. Wrtb. II, 410—411: cuv. communu unitatii slavo-germane: pri a iubi, priâya a iubi, priâtelya amicu, v. slav. prijatelĭ amicu; got. frijathva, amoru = sskr. priyatva n.

27. προδίορνα (var. προδιαρνα) stirigoia négra, zîrna «ἐλλέβορος μέλας, Ρωμαῖοι βεράτρουμ νίγρουμ, οἱ δὲ σαράκα, Δακοὶ προδιόρνα. Diosc. IV, c. 149.— Dupo Grimm -ορνα = got. -arna, iar prod=frôths sapiens, frathjan,

D. Hasdeu (Istori'a Critica, edit. IIa, 271—4) ofera ua etymologie mai corecta càndu compara δίορνα cu numele localu Tsierna, adi Cern'a, si cu numele romanescu de pene adi allu plantei solanum nigrum, zîrna (diorna — zorna — zarna). Vedi Schuhardt, Zeitschrift für romanisch. philologie, ed. Gröber, I, 482. — Totusi rom. zîrna mi se pare formalu forte aprope de v. slav. зрьно, зерно, зьрьно, зьрно, bobu, lit. zirnis mazere, pentru a trece acest'a cu tacerea.

28. προπεδουλά (var. προποδιλά) lat. quinquefolium, fr. quintefeuille. «πεντάφυλλον, Ρωμαῖοι κιγκεφόλιουμ, Γάλλοι πεμπέδουλα, (var. πομπαιδουλά), Δακοὶ προπεδουλά». Diosc. IV. c. 42. «Pentaphyllon — — Galli pompedulon. Dacii ***propedula***, allii *drocila*, Itali quinquefolium.» Apul. Mad. de Herb. virt. c. II. — Leo (l. c. p. 192) deduce cuventulu dacu d'in sskr. prapada seu prapaundarîka, parpa si parpaţâ. — Diefenbach (p. 396) se indouesce cá προπεδουλά sa fi fostu dacicu, d'in caus'a pré marei selle asemenari mai cu séma in a dou'a parte a vorbei, cu celt. πεμπέδουλα, care se compune d'in πεμπε si δουλα: 1° Πεμπε = kimric pimp, celtocornic : pymp, celto-armoricanu pemp; sskr. pank'an, zd. pancan, goth. fimf, litav. penkì, lett. peeci, v. slav. pѧtĭ, grec. πέντε, eol. πέμπε, lat. quinque. (Schleicher Compendium 399,407. Zeuss[2] 3035 seq. Curtius Grundzuge[4], 458. Fick. Vergl. Wrtb. II, 672 seq.) si 2° dula seu dulon = kimr. dalen, delen, armor. delien. Compara πεμπέδουλα cu actualulu kimric pumdalen, armor. pempdeil, kimr. pumbys, brit. pempiz, pempez, — cu intiellesu de aceiasi planta quinquefolium. (De Belloguet, gloss. ed. II, p. 152 No. 120; Diefenbach op. cit. p. 395). — Cuno (p. 341) considera form'a προπεδουλά cá erróre de scrissu seu de lectura in locu de pompedula. — Rösler (Dacier und Romän. p. 85) propune *pnopedula cá form'a dacica a cuventului (*pnope in locu de *ponpe — comp. celticulu, velsch. pomp, armor. pemp). In fine dupo d-lu Hasdeu intre daciculu propedula si celticulu pompedula nu esista nici ua umbra de diferintia, afora de inlocuirea nasalei cu r «unu fonetismu thracicu forte marcatu in limb'a albanesa si pe care de la Daci l'au mostenitu romànii.» (Columna'a lui Traianu, an. V. n. 5, p. 102). — dula d'in cuventulu dacu propedula este pote in locu de δηλα, διλα (intr'unu manuscriptu allu lui Dioscoride gasimu chiaru acésta forma προπεδιλα) = celt. dala, dula, totu in intiellesu de foaia, d'in mai multe numiri de plante dace transmise de Dioscoride : es. πριαδήλα, diodela (millefolium) δουωδηλά (origanum vulgare), τευδιλά, φιθοφθεθελά, καροπίθλα, βουδάθλα (βουδάλλα). Comp. dochela, drocila,

κινόυβοιλά, μόζουλα, τουλβηλά, stirsozila, κοικοδιλα etc. (Diefenbach, p. 396) (17).

29. ραθίβιδα, ochiulu boului. «ἀστὴρ ἀττικὸς, οἱ δὲ βούφθαλμον, Ῥωμαῖοι ἰγγυτάλις, Δακοὶ ραθίβιδα.» Diosc. IV, c. 118. Grimm vede in prim'a parte a cuventului : vechiulu germanu super. rad, lat. rota, lith. ratas, lett. rats. Comp. vechiu-iricu roth, rota, sskr. ratha m. caru de resboiu.

30. σαλία. «τράγιον, τραγόκερως, Ῥωμαῖοι κορνουλάκα, οἱ δὲ βιτουένσα, Δακοὶ σαλία.» Diosc. IV. c. 50.—Dupo Grimm (p. 210)=vechiu nord. selja, salix caprea, dan. selje, vechiu-germ. super. salaha, saliha, salha, salhe, anglsax. sealh.—σαλία e de comparatu si cu liguriculu σαλιούγκα. Diosc. I. c. 7. Saliunca Vergil. Ecl. V, Plin. H. N. XXI c. 7, si de raportatu la cuventulu comunu unitatii limbistice europene salakâ f. livede, arkad. ἑλίκη f. unu felu de pàsiune. — lat. salix f. pasiune; ir. sail, saileach, corn. heligen, armor. halegen salix; v. germ. sup. salahâ, salhâ. cf. Fick, vergl. Wrtb. 1, 796.

31. σέβα, earb'a sf. Christoforu, christoforitia, earb'a tàlharului. «ἀκτή, οἱ δὲ δένδρον ἄρκτου, οἱ δέ ἥμερον, Ῥωμαῖοι σαμβούκουμ, Γάλλοι σκοβιήν, Δακοὶ σέβα (καλαμοειδεῖς ἔχουσι κλάδους) Diosc. IV. c. 171.—Grimm. (p. 213) compara σεβα cu vechiu-nord. sëf scirpus juncus, schwed. säf, dan. siv, v. germ. sup. semid, semida carex pentru sebid, sebita, si cu celticulu σκοβιήν (skobies, socu) si serb. zova, sambucus nigra. Cuno (p. 340) si Diefenbach (p. 418) vedu inrudire intre dac. σέβα si lat. sabucus, basc. sabicoa.

32. σικουπνοέξ «ἠρύγγιον, Ῥωμαῖοι καπίτουλουμ κάρδους, οἱ δὲ καρτεραὶ, Δακοὶ σικουπνοέξ.» Diosc. Grimm (p. 207) condusu de gr. ἠρύγγιον=aruncus compara v. germ. sup. sigufnâst, anglsax. sigefnaest, victoriae flatus, victoriam spirans, si vede in cuvêntulu dacu numele germanu allu caprei: ziege, nord-germ. tsege.

33. σκιαρη, vérg'a ciobanului; scaiu voinicescu. «δίψακος, Ῥωμαῖοι λάβρουμ Βένερις,

(17) Déco este adeveratu cea-ce dice parochulu sasu d'in Transilvani'a, Mökesch (op. cit. pag. 40) cum co poporulu romànu de acolo numesce planta quinque folium, cinci-degete si *prepedeale*, acést'a d'in urma s'aru putea compará cu πεμπεδοῦλα, προπεδοῦλα. In lexiconulu de la Buda si cellu de la Sibiu nu se afla anse cuventulu prepedeale. — D-lu dr. Brindza (ap. Papadopolu-Calimach op. cit. p. 19) crede co denumirea romana *drácila* data plantei Berberis vulgaris (macesiu) deriva d'a dreptulu d'in daciculu drocila. Noi nu vedemuací de câtu ua assemenare accidentale, macesiulu neavendu nici-ua legatura cu plant'a «quinque folium», de si chiaru d. Hasdeu compara *dracila* séu dracina (dragina) cu drocila daca. Vedi *Cuvente den Betrani*, I, 276.

οἱ δὲ κάρδουμ. Βένερις, Δακοὶ σκιαρή.» Diosc. III. c. 10. Dupo Grimm= goth. skeirs. angsax. scîr lucidus purus, skeirjan a limpedí, a curatí; schierling, v. germ. sup. scerilinc, cicuta, scheuerkraut, equisetum.—Leo (l. c. p. 192) îlu compara cu numile de plante sskr. kshîra, kshîra kanda, convolvulus paniculatus; kshiraparnî, plant'a ἀσκληπιάς, asclepiade, schwalbenwurz, planta cu semintie matasosse; mai bine anso cu sskr. kara, skara, unu feliu de maracine.— Despre cuvêntulu comunu unitatii limbistice germane skîra, strelucitu, limpede, vedi Fick, Vergl. Wrtb. III, 335 (18).

34. τουλβιλά, potróca «κενταύριον, Ρωμαῖοι φευριφούγιαμ, οἱ δὲ αὖρα μουλτιραδιξ, Δακοὶ τουλβηλά» Diosc. III. c. 7. «Est et Centaurea minor a Graecis Elleborites vocata; Daci *stirsozila*, Itali febrifugiam.» Apul. Mad. de herb. virt. c. XXXVI. Dupo Grimm (p. 206)=goth. dulbila, v. germ. super. tulpila, herba multiradix, τούλβελε d'in Γοτθικόν la Const. Porphyrogenetu.—Leo (l. c. p. 192) compara cuventulu dacu cu ssk. tûla, plant'a bumbacului, tûlinî, silk—cotton tree; vella, vêlli unu soiu de planta ce se 'ntinde. (19).

35. τοῦρα, vedi textulu mai susu No. 14. Rösler compara cuventulu cu pers. tûr nomen herbae acris gustatu (20).

36. τουτάστρα ticva «κολοκυνθίς Ρωμαῖοι κουκούρβιτα σιλβάτικα, Δακοὶ τουτάστρα». Diosc. IV. c. 175.—Dupo Leo=tundakêrî ua planta curcubitacea. Despre suff.-αστρα comp. mai la valle riborasta. (21).

(18) **Tomaschek**, *Zeitschrift für oesterr. Gymnas.* 1872, p. 144 sustine ce numele romanescu allu plantei *scaiu*, *scau* nu pote proveni d'in daciculu σκίαρη, ci de la grec. σκόλος· ἀκάνθης εἶδος (comp. Hesych. Et. Magn. p. 282, 19 : σκῶλος, σκόλοψ, unu feliu de maracine), introdusu in limb'a romana intr'ua epoca destullu de vechia ua data cu alte cuvinte grecesci; ellu citeadia pe bosniaculu *şkal* derivatu d'in σκόλος. Scaiu anso este ua prescurtare a formei scaiete, care cu pucina schimbare a sensului aru puté veni dintr'ua forma esistenta in limb'a romànica scabiete (vedi form'a *scabiedo* pentru scabies in Ducange, Gloss. v. scabies) in locu de scabiem (comp. rom. sgaiba cu lat. scabies), precum parete s'a facutu d'in lat. parietem.

(19) **Rösler** (l. c.) contesta, si cu totu dreptulu, credemu, vre-ua inrudire a cuventului dacu τουλβηλα cu romanesculu turbure, plant'a chaerophyllum temulum, allu carui nume vine pote d'in lat. *turbulus=turbulentus, *turbulare, turbare. Cf. **Cihac** *Dictionnaire d'étymologie Daco-romane* Francfort sM. 1870, p. 291. In maghiar. aceiasi planta se numesce turbulya, turbolya, n. slov. trebelje. — D-lu Papadopolu-Calimach (l. c. p. 22) cugeta la *tulipinu*, *tulpinu*, *tulikina*, — lemnu canescu.

(20) D-lu Papadopolu-Calimachu compara cu τοῦρα, numile romanesci de plante tura, turitia (agrimonia eupatorium) si turta (pung'a babii, carlina acaulis). Synonymele dacicului τοῦρα anse, anagallis arvensis si anagalis caerulea (vedi Dr. Brindza, l. c.) correspundu plantei sutétia, scanteióra, rocoina, si nu se potu confundá cu celle de susu.

(21) D-lu dr. Brandza ține ca ceva probabilu, de si nu este nici chiaru de presupusu, derivatiunea

37. φιθοφθεθελά (var. φιθοφθάιθελά) «ἀδίαντον, Ῥωμαῖοι κιγκινάλις, οἱ δὲ τέρσαι καπίλλους, οἱ δὲ σουπερκίλιουμ τέρραι, Δακοὶ φιθοφθεθελά» Grimm (p. 213) vede in prim'a parte a cuventului ua fiintia mithica; iar pe φθεθελα o apropie cu gr. πέταλον (=φύλλον folium.).

b. Apuleiu.

La numirile dace de susu pastrate de cotra Dioscoride, se mai adaoga anco urmatorele ajunse pene la noi pr'in scrierea *De virtutibus herbarum seu de medicaminibus herbarum* (22), ua compilatiune facuta probabilu in secolulu allu V-lea d. Chr. dupo Dioscorides si alte isvore grecesci, cum si dupo Pseudo-Plinius (Medicina Plinii), ce a circulatu sub numele Platonicului si Rhetorului L. Apuleiu d'in Madaur'a in Afric'a care a traitu si a scrisu in timpulu lui Antoninu Pius si M. Aurelius (23).

38. **Amalusta** «Graeci quidem Chamaemilon, alii Parthenion, Itali bene olentem, Daci *amalustam*, Campani amalociam, Galli oualidiam.» Apul. Mad. de Herb. virt. c. XXIV. Dupo Grimm=litv. amalis emalas, lett. amuls vèscu, slov. serb. rus. omela, slovac omelo, polon. jemiola, cec. jmeli, pruss. emelno; v. slav. imela. Rösler (l. c. 105) cugeta la zend. ama tare si us-ti a mirosi, lat. odor.—Diefenbach (p. 393) reduce atàtu cuventulu dacu càtu si campanu si celticu la unu acelasi isvoru pe care 'lu cauta in gr. χαμαίμηλον.—*Amara* este in sskr. numele mai multoru plante: amara puşpikâ, anethum sowa; amela, amellum (μελόφυλλον, melisophyllum), amell-a-us,-o; Cf. Diefenbach p. 229.

39. **Arborria** edera «Graeci eam dicunt Cissos Melas, Galli Bolus sellon, Daci *arborriam*, Itali hederam nigram» Apul. Mad. c. XCVIII.

40. **Calox cardiatos**. vedi No. 49.

41. **Diodela** (var. diodeta) «A graecis dicitur Myriophyllos et Chiliophyllos—Itali millefolium, alii Supercilium Veneris, Galli bellicocandium, alii vi-

numelui romanescu tatîrca (ce se dà fructului unei plante d'in famili'a cucurbitaceeloru) de la vorb'a daca tutastra.

(22) Mai multe manuscripte se afla, mai cu séma in Breslau (secolulu IX) si in London (secolulu XI). S'a publicatu (adessea sub numele de Apuleius Barbarus) intre altele, in *Parabilium medicam. scriptores antiqui*, ed. I. C. G. **Ackermann** (Norimb. 1788) p. 127—294; comp. p. 22—38 295—350. Cf. **Choulant**, *Bücherk. d. ält. Medicin.* p. 213 seq. E. **Meyer**, *Gesch. der Botanik* II, p. 316—327. — L. **Spengel**, in *Philologus* XXI. p. 120 — 122, L. **Müller**, *Rhein. Muz.* XXIII p. 187—190; Val. **Rose**, *Hermes* VIII p. 35—39 — **Teuffel**, op. cit. p. 860.

(23) Vedi **Teuffell**, op. cit. p. 853—861.

gentiam, Daci diodela.» Apul. Mad. c. LXXXVIII. — cf. δουωδηλά (ἀμάρακον, origanum vulgare) Dioscoride.

42. **Dochlea** (var. dolchea), discopela, mutatoare: «Graeci Bryoniam Chelidonion— Itali uvam taminiam, vitem albam.—Daci *dochlea* appellavere». Apul. Mad. c. LXVI.

43. **Dracor**, Libanotis, λιβανωτὶς, lat. rosmarinum. Apul. Mad. c. LXXIX.

44. **Drocila**, vedi No. 28.

45. **Lax** iarba grasa. «Graeci dicunt Andrachne — Daci *Lax*, Itali Portulacam.» Apul. Mad. c. CIII.

46. **Porna**, vedi No. 50.

47. **Riborasta** manifolium seu personatia, Achiles medicinalu. «Graece Prosopites aut Prosopes vocata est, Itali personatiam, Galli betilolen, Daci *riborasta*» Apul. Mad. de herb. c. XXXVII, textu ce se refera la Diosc. IV. c. 105.: «'Αρχειον, οἱ δὲ προσωπίδα κ. τ. λ., Ρωμαῖοι περσωνάκεαμ οἱ δὲ λάππαν.» (24).

48. **Scardia** «Aristolochiam, Graeci Ararezam vocant — Itali malum terrae, Daci absynthium rusticum, alii Scardian.» Dacicului scardia ii respunde formalu numele de planta germ. super. scharte. Comp. cuv. communu unitatii limbistice europene kas kasati. a sgîria, a rade cu radietórea: κέ-ωρος urdica, lat. car-duu-s m. scaete; lit. kasu, kas-ti a 'ngropá, kas-yti a sgîriá; v. slav. cesѫ, cesa-ti a sgîriá, a tunde, a tieselá, a pieptená, sskr. kash, kashati. Kashate, a rade, a sgîria. Cf. *Fick, Vergl. Wrtb.* I, 530.

49. **Scytha** (var. sciate) «Chamaeleonem quidam Graecorum nominant, alii Crocodrillon— —Itali Labrum Veneris, Daci *scithen*.» Apul. Mad., c. XXVI, In altu manuscriptu: «Camaelaean Itali labrum Veneris— —Hispani analentidium, Daci *sciate*, alii calox cardiatos nominant. Apul. Madaur. I. Passagiulu se raporta la Diosc. III, 11. Vedi mai susu Nr. 33, cuv. σκιαρή, care este identicu cu σκοῖαρ, d'in Diosc. III c. 21: 'Ηρύγγιον — — Δακοὶ σικοπνοέξ, 'Ρωμαῖοι καπίτουλουμ κάρδους — — 'Ισπανοι κιτουκαπετά.» alii adunt «σκοῖαρ λεβέννατα». Calox cardiatos

(24) D-lu dr. Brandza (l. c.) dice: «Cu multa buna-vointia póte co s'aru face sa derive denumirea romàna de Brusture d'in vorb'a daca riborasta.»

comp. cu gall. calocatanos, unde asemenarea este póte numai accidentale; cardiatos se tine, fora indouiala de carduus. Cf. *Diefenbach*, p. 230, 276, 298.

50. **Simpeax.** (Sipeta, Porna) planta baltóssa «Arnoglosson, arnion, cynoglosson, Galli Tardos, Lotios, Hispani thasaricam, Daci *Simpeax*, Romani plantaginem latam, alii plantaginem majorem, alii septeneruiam.» Apul. Mad. de Herb. virt. c. I. Comp. «Ἀρνόγλωσσον— —οἱ δὲ κυνόγλωσσον,— —Ῥωμαῖοι πλαντάγω μίνορ, Γάλλοι (la alte mscr. lipsesce Γ.) ταρβηλοδάθιον, Ἱσπανοὶ θησαρικάμ.» Diosc. II, c. 152.

51. **Sipota.** Vedi numerulu precedinte.

52. **Stirsozila** (var. storsura). Vedi Nr. 34.

53. **Zyred.** Vedi Nr. 12.

c. **Gallenus**

54. **Ninon.** Galien dice co Dacii si Dalmatii numiau *Ninon*, plant'a veninossa Helenion, si se serviau cu dens'a a otraví sagetile, si a purgá boii (25).—Pote co Ninon este unu cuventu stricatu d'in Belinus pe care De Belloguet, Gloss. Gaulois, I, p. 150 ed. II, filu allatura cu Kimr. Bela, angl.sax. belene, caled. felen, roman. pelinu, alb. pelint, lit. pelinos, lett. pelleres, v. slav. пелꙁинъ (ἀψίνθιον, ἄψινθος), polon. piolym, piolum, n. serb. polyn. (26).

(25) Cf. Theriak ad. Pis.

(26) D-lu Papadopolu-Calimachu considera cá numiri dacice anco urmatorele trei:

1. Γεντιανὴ, fierea pamentului si senzura. «Acesta plantă isi iea numele, dice Dioscoride (III c. 3), de pe Gentici regele Illyrici, cellu antèiu care a inventat-o».—Cuventulu nu ni se pare ca aru puté intra in glosarulu limbei dace, pentru co inventatorulu (?) unei plante va fi fostu unu rege allu Illyrici.

2. Ἀσᾶ, *tussilago, farfara* seu *pustulago*, βήχιον, podbalu. Dioscorides III c. 116, spune ca ἀσᾶ este unu cuventu bessicu. «Dupo Herodotu, Bessii erau Thraci, prin urmare de unu nému cu Getii si cu Dacii» (op. cit. p. 16).

3. Σφέκλη. D-lu Papadopolu-Calimachu dice: «In Dioscoride mai gasimu ua planta ce si astadi «se numesce totu asia la noi, si care la Daci se numiá Sfecla, Σφέκλη» si citeadia pe Dioscoride cap. 137 d'in cartea II, *de Euporistis.* Acest'a ansa este ua completa errore a invetiatului nostru academicu: mai anteiu, scriorea περὶ Εὐποριστῶν, *de Euporistis*, cu tota certitudinea se pote dice, co nu apartine lui Dioscorides, fiindu cellu pucinu posteriora secolului allu siésselea dupo Christosu. Sprengel op. c. I, XIV—XVII a doveditu acést'a prin urmatórele: a) Scrierea in cestiune n'a fostu cunnoscuta vre unui autoru grecu posterioru, seu vre unui vechiu interpretu; b) Ea nu se afla de còtu intr'unu singuru manuscriptu, mscript. Augustanu, pe care Moibanus, si dupo mortea sea C. Gesner, l'a datu la lumina; c) Intr'ens'a se compara odorulu plantei χαμαικέρασον (convallaria

§ 2.

Numi personale gete si dace.

a. Gete.

1. 'Αστραῖος, Photius 166 si 366.— Unu nume geticu pote, ansa cu forma de totu grecésca.

2. Γεβελέϊζις divinitate, Herodotu IV. 94. Leo (l. c. p. 177) ilu deduce d'in sskr. java—lêçya, ua fiintia de care se apropie cine-vá prin mesageri; iar Grimm (*Ueber Iornandes und die Geten*, Berlin 1846, p. 25) — d'in Gibuka, Giuki=dator, séu leizis=goth. leisa lais lisum. — Rösler (Einiges üb. das Thrak.) vede in partea a dou'a a cuventului: vechiu-baktr. yazata, sskr. yajata, v. pers. yazd d'in yazu mare, nou-pers. iezd-ân; eïzis este dera=eizit-s, mai comparandu-lu cu numele sarmatu 'Ιέζδ-αγος, si numele thracu d'intr'ua inscriptiune ΜΗΔΥΖΗΣ. Pentru partea anteiu, Γεβελ, elu compara pamphyl. βαβέλιος=ἥλιος.

3. Δάπίξ. Dio Cass. 51, 26: Δάπιξ Γετῶν βασιλεὺς. Comp. numele thracu Didix-Didigis (inscriptiunea Nr. 113 Albert *Dumont*, *Inscriptions et monuments figurés de la Thrace* in *Archives des missions scientifiques et Littéraires*, a III-a serie, III vol. 1876 p. 170), si Tauzix, — gis. (ib. Nr. 192). (27).

majalis) cu allu moschului, ce ilu gasimu pentru anteia-óra mentionatu in secolulu V-lea d. Chr., de cŏtre arménulu Moise de la Choren, si in allu VI-lea de cŏtre Cosma Indicopleusten; d) In cartea II, c. 63 se vorbesce de ua mesura de greutate ἑξαγίου, cu care medicii incepusera a se servi forte tardiu dupŏ Constantinu cellu mare (in sec. XII si XIII); si in fine, e) Espressiunile: φασκίωσον (lib. II c. 67), σφέκλη, in locu de τρυγός (lib. II, c. 137), νηστικός in locu de νῆστις, σεσέλιδος in locu de σεσέλεος, πτέρεος in locu de πτέριδος, indica in chipu invederatu ua epoca càndu dejá limb'a gréca incepuse sa barbarisedie βαρβαροφωνεῖν.

Allu douilea, admitiendu chiaru pe Dioscorides de autoru allu scrierii *de Euporistis*, in nici unu locu dintr'êns'a nu se dice cŏ: la Daci se numia vre-ua planta sfecla, σφέκλη. Pasagiulu la care ne trimite d-lu Papadopolu suna: lib. II. c. 137 (t. II, p. 328, ed. Kuhn): «ὀπὸν μήκωνος σὺν σφέκλῃ» iar pe latinesce: «liquor papaveris cum aceti *faece* illitus» adico: «licórea de macu mestecata cu *drojdii* de oçietu». Σφέκλη este unu cuventu stricatu d'in φέκλη, ce provine d'in lat. faecula deminutivu, faex, drojdia, faex vini, usta, drojdii de vinu, de unde apoi: lat. med. tartarum, fr. tartre, germ. Weinsteinsalz, substanti'a sarόssa, care, in chipu de cója, se depune pe dógele butiloru de vinu.—Despre φέκλη vorbesce Galenus de compos. sec. loca, lib. I, t. 4 p. 490.— Cellu d'anteiu care a intrebuintiatu form'a σφέκλη in locu de φέκλη este Alexandru de la Tralles d'in secolulu VI-lea d. Chr. (lib II, p. 630; conf. Paul Aeg. 3, 18. 7, 13).— Fŏra indouiala cŏ *drojdi'a* de oçietu nu are nici de cum a face cu *sveçl'a* (lat. beta, beta rubra, fr. poirée; porrée, bette), cuventu imprumutatu de romàni d'a dreptulu de la vechiulu-slavonescu свѣкла, свекла, n. slav. çvekla, russ свекла; comp. magh. czékla.

(27) De la numele Δάπιξ deduce d. Papadopolu-Calimachu (op. cit. p. 24) originea numelui de af-

4. Δικόμης rege, Plutarch. Anton. c. 63 : «καὶ γὰρ Δικόμης, ὁ Γετῶν βασιλεύς, ὑπισχνεῖτο πολλῇ στρατιᾷ βοηθήσειν.»

5. Δρομιχαίτης rege. Pausanias I, 9, 7. Strab. Appian. Mithrid. 32, Justin 16, 1. Polyaen, Stratag. 7. 25. *Doricetes*- intr'unu codice (Polyaen, 4. 16).

6. Ζάλμολ·ξις (var. Ζάλμοξις, Σάλμολξις). Herod. IV. 94, Strabo 297, 298, 304 numai form'a Ζαμολξις. Dupo Boetticher, Zeitschrift der Morg. Gesel. IV, 68 cuventulu se compune d'in ζαλμός, σαλμος=sskr. čarman, pers. ǵerm, cutis, corium, pele, si—ολξις=sskr. rǐxa, osset. ars, armen. arǵ, kurd. erǵ, asiaco Σάλμ—ολξις=sskr. čarm+rǐxa semneadia pelle de ursu.—Cuno (op. cit. 341) ilu deduce de la slav. za, post, trans, si mrŭkati «obscurari». Bessel, (De rebus Geticis, 44), cugeta la zend. zem, sskr. gam=grec. γη, zemar «sub pamentu», si sskr. kschi, zend. ksi «a locui» asia co zamarski=zamolxi=cellu ce locuesce sub pamentu. Leo (l. c. p. 178), d'in sskr. çyâmalâkshis, ochiu intunecatu, goth. Hamul-augis. — Adeverat'a etymologie anso este a lui Fick, vedi mai susu, glossele thrace, v. Ζάλμολξις.

7. Ζύραξός. Dio Cass. 51, 26. Dupo Leo (l. c. 193)=sskr. çura leu, si aksha organu allu simtiului, ochiu de leu, sentimentu de leu.

8. Κοθήλας rege, Satyr. fragm. la Müller.—Horat. od. III, 23.— Flor. II, 2, 28. Finalulu ηλας indicàndu unu deminutivu obicinuitu la Thraci (Vedi Dumont, op. cit. p. 193), Κοθήλας e deminutivulu lui Cothes, Κόθης. Despre thraculu Cotys vedi Liv. 42, 29, 51, 57, 67; 43, 4; Caes. b. civ. 3; Strab. 321 fr. 48.—Comp. daculu Cotiso, mai la vale.

9. Μήδα. Satyr. fragm. Müller. Comp. thrac. Μηδοσάδης. Xenoph. Anab. 7, 1, 5.

10. Ρώλης. Dio Cas. 51, 26. Comp. dac. Oroles.

11. Σευτης. Seuthes nume getu si thracu forte comunu. Polyaen 7, 25; — rege thracu, Orelli 5433.—sacerdote getu: Iordanes 30, ed. Closs. Rösler (l. c.) cugeta la zd. zaotar, zaothra, sacrificatoru, preotu, iar Grimm (Ueb. Iorn., 48) la goth. Thiuda, Thiudis, v. germ. sup. Dioto.

milie *Dabij'a*, de si de siguru erá mai naturalu sè apropia pe cellu d'in urma de slaviculu ДАБИЖА, de la radecin'a ДАБ. Vedi Miklosich, die Bildung der Slavischen Personennamen, in Denkschrieften der Wien. Akad. vol. 10, v. ДАБ, si inscriptiunea slavona ap. **Heuzey**, *Mission archéol. de Macédoine*, Paris 1874 p. 320, gasita la monastirea Treskavetiu in Macedoni'a, cu numele ДАБИЖИВЬ, care se traduce ad-litteram : «Sa fie viu!.» (da-bi-jiv).

12. Τίρις. Polyaen 4.16; Comp. thrac. Τήρης Thucyd. 2,95; Diodor fragm. la Müller 2, 15.

b. Dace

13. Βίκιλις, descoperitorulu comoriloru lui Decebalu. Dio Cass. 68. 14. (28).

14. Βοιρεβιστάς (Βυρεβίστης, Strab. VII, 3 § 11; Buroistes, Burobostes, Rubobostes. Trog. Pomp. 32, Burvista Iordan. de reb. get. c. 11. Dupo Leo (p. 188)=sskr. bhairava, a ingrozi, si vishti a inspirá, ingrozitoriu.— Rösler (l. c. p. 113) vede in partea finale -βίστας, βίστης, pe pers. vista stapenitoriu (comp. numele personalu Δυτόβιστος, gentilia Βιστονία, Βιστών, Βίστ-ιρος, Gest-styrum Ζερμοδίγεστος), si déco *Buro* séu *vouru* aru semná «intinsu, latu», Burovista aru correspunde atunci dupo sensu grecului Πολυκτήμων. D. Lauriann (Istori'a Romaniloru, I, 60, ed. II) cugeta la *Boiorum victor*, iar I. Grimm (Ueb. Iornand., 48) compara Βοιρεβίστας in partea sea finale cu Ariovistus.

15. Δεκαίνεος sacerdote. Strabo VII, 3, § 11. Diceneus Iord. l. c. c. 11. Dupo I. Grimm (Ueb. Iornand., 48) aru fi=Taihuneis.

16. Δεκέβαλος rege dacu. Strabo VIII, 3, § 11. Decibalus la Aurel. Victor Caes. c. 13. — Trebell. Pollio II, 111. — Leo (p. 188) îlu reduce la sskr. Dhâvaka—bala «puterea Daciloru, Dacorum robur, Dacorum corpus». Partea finale—βαλος este fora indouiala aceiasi cu phryg. Βαλήν rege, care apartine mai anteiu de tóte slavicului bolij mai mare, mai forte. E mai pucinu corectu a compará lat. val-ére, v. iricu fláth (=vlâ-ti-) domnie, si s-kr. bala putere. Vedi Fick, Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas, p. 412. — Tomaschek, Ueber Brumalien und Rosalien, (Sitzungsbericht der Wien. Akad. LX. 385); Rösler, Einig. üb. das. Thrak. l. c., si Dacier und Romänen p. 87, compara Οὐάρζβαλος si Δρείβαλις d'in inscriptiunile olbice (29). — Cu Dece-

(28) D-lu Papadopolu-Calimachu vede in Βικυλ-ις, Βικολ-ις —nisce lecturi gresite in locu de Βίκιλις— «numele stravechiu dacicu de *Vicolu*, pastratu chiaru si pene asta-di prin poporulu romänu si cá nume propriu, si in substantivulu cunoscutu: *vicolu* (furtuna, tempestas, sturmwetter)»! *Vicolu* ansa,—in Tiarr'a-Romanésca: *viscolu*—, e fora indouiala slavonesculu: ВЪСКОЛ— (verb. ВЪСКОЛѢБАТИ «agitare») cum si rom. *viforu* in acelasi intiellesu, este curatu slav. ВИХОРЪ, ВИХРЪ.

(29) **Boeckh**, *Corpus Inscriptionum Graecarum*, II, 2070. 2067, rendu 13—16:

ΔΡΕΙΒΑΛΙΣ
ΡΑΠΑΚΕΟΥΣ
ΒΡΑΓΟΣΣΑΜ
ΟΥΤΟΣ κτλ.

balu este de comparatu si Regebalus tatalu lui Bargathes, Itureu de origina (C. I. L. III 4371). I. Grimm (Ueb. Iorn., 49) reduce numele Δεκέβαλος la numele poporului gothu Taifali (Tai- fiindu in locu de Dai=Dahi, Daci). Vedi mai departe *Decibalus* d'in inscriptiuni.

17. Διήγις frate lui Decebalu. Dio Cass. 67. 6. 7; comp. Διήγυλις rege thracu, Strab. 624. Diodor. exc. 23, 602. Diogyris la Valer. Max. 9, 2, 4.

18. **Diurpaneus** rege dacu. Oros. VII, 10 dupo ultimele carti alle *Historiiloru* lui Tacitu. Iordan de reb. Get. c. 13 Dorpaneus, Dorphaneus. — Leo (p. 188) cugeta la sskr. durpâni «cellu ce are màn'a tare, puternica» iar Grimm (Ueb. Iorn., 50) compara goth. Daurpaneis, v. germ. super. Dorfuni.

19. Δοῦρας rege dacu. Dio Cass. 67, 5.6. — Rösler (Dacier und Romän. 87) compara numele Turesis. Tacitu Ann. 4,50, iar Leo (p. 188), sskr. durâsa «cellu greu de invinsu.»

20. **Comosicus** rege, Iordan. de reb. get. c. 11.

21. **Cotiso** rege. Dio Cass. 54. 36. Horat. Carm. III, 8. Florus II, 28; Sueton *Aug.* 63, acelasi cu thraculu Cotys, si get. Cothelas. Vedi mai susu, glosse thrace, etym. lui Κότο-ς «luptatoru, resboinicu.» — Radicalulu Κοτ- este desu in Thraci'a; cf. Κότυς, Κυτηΐς γαῖα, Κότις. — Grimm, Ueb. Iornand., 31, apropie numele Cotiso mai multu de v. germ. super. Huozo, de catu de Κότυς.

22. **Oroles**, Justin 32, 16, Ῥώλης Dio Cas. 51. 26. — Grimm ilu deduce d'in vechiul-slavu orìlŭ «vulturu.» Cuno (p. 341) din v. slav. ralo «aratrum,» =oralo; iaru Leo (p. 193) d'in sskr. urô lêça (din alêça) «unu omu cu peptulu tare, vîrtosu.»

23. **Scorylo**, Frontin, Strateg. I, 10, 4. Iordan. c. 12 Corillus. — Pentru finalulu *-ylo* care pare a fi deminutivalu, comp. numile thrace: Cerzula (Cerzus, Κερσοβλέπτης, Κερσίβαυλος, Ἀξίοκερσος) Dizala (Diza) Pollula (Poles) Lenula, Asdula (Asdus) Sintula (Sintus) Susula (Susus) Sadala, Cotela (Cothes, Κόθις) (30).

24. **Sitalcus**, Iorn. c. 10. Σιτάλκης Thucyd. 2, 97. Comp. Σιτᾶς Dio Cass. 51, 25.

(30) **Dumont**, op. cit p. 193. — **Tomaschek**, *Ueber Brumal. und Rosalien.* — **Rösler**, *Einig. üb. d. Thrak.*

Finalulu -ἀλκῆς se gasesce in mai multe numi thrace: es. Ῥοιμηταλκῆς (Ῥυμηταλκῆς), rege thracu.

25. **Susagus**, capu dacu. Plin. Ep. ad. Trajan. 74. — Pentru suffixul -ag, obicĭnuitu si in ossetic'a,—compara numile sarmate si pontice: Ἄβραγος, Ἄμναγος (31) Andagus (32).

26. Οὐεζίνας Vezinas, primulu dupo Decebalu. Dio Cass. 67, 10. Leo (p. 193) cugeta la sskr. vaçi «cualitate divina, puterea dieiloru» nud si vaçin = divinu, puternicu, pré puternicu.

c. Numi personale dace cullese d'in inscriptiuni.

D'in celle aprópe ua mie inscriptiuni latine gasite pe territoriulu Daciei (33), si pene acumu cunoscute, cellu pucinu ua a diecea parte d'in elle ne presinta ua serie de numi personale, cari nu suntu nici latine, nici grece, nici asiatice, ci cu tóta probabilitatea suntu thraco-illyrice. Conclusiunea imediata aru fi cà elle apartinu populatiunei indigene dace, care a continuatu a traí si dupo cucerire, adoptându limb'a si obiceiurile invingĕtorului. Ansa, pentru co se scie co printre nouii colonisti adusi de Trajanu in Daci'a, ua parte fu d'in Dalmati'a si Pannoni'a, urmeadia cà unele d'in aceste numi se cuvinu anume populatiunei illyrice, prin urmare trebuescu deosebite d'in list'a onomastica curatu daca.

Mai inainte de a dá acésta lista in ordine alphabetica sè consideràmu mai de aprópe monumentele epigraphice cu cari ne servimu in alcatuirea ei.

No. 1. (C. I. L. III 917).

D M
AIA. NANDONIS. VIXIT.
ANNIS. LXXX. ANDRADA
BIIVVANTIS. VIX. ANIS *sic*
LXXX. BRICENA. VIXIT ANIS
XL. IVSIA VIXIT ANIS XXX *sic*
BEDARVS. VIXIT. XII POS. OBI
TVM. EI. HERCVLANVS. LIBER
TVS. PATRONE. BENEMER

D(is) m(anibus). Aia Nandonis vixit annis LXXX. Andrada Bituvantis vix(it) anis LXXX, Bricena vixit anis XL. Ius[t]a vixit anis XXX. Bedarus vixit XII. Pos(t) obitum ei Herculanus libertus patron(a)e benemer(enti).

(31) Rösler l. c.
(32) *Corpus Inscriptionum Latinarum*, VII, Nr. 295.
(33) *Corpus Inscr. Latin.* III Nr. 786—1640; 6245—6288; — *Ephemeris epigraphica*, vol. II (1875) și vol. IV (1879).

Acésta inscriptiune gasita la Thord'a in Transsilvani'a este epitaphulu unei familii, pusu de unu libertu (iertatu de robie) Herculanus pentru patron'a sea, probabilu Aia, in semnu de recunnoscintia. D'in celle optu numi aci cuprinse, numai Iusta si Herculanus suntu latinesci.

AIA, nume de femeia, nu'lu mai intampinàmu in alte monumente, afara de ua singura data in Ispani'a (C. I. L. II Nr. 818 (Aia).— Aflàmu anso in Pannoni'a superiória AIO (C. I. L. III, 4597) AISIA (C. I. L. III, 4033), AIOM (C. I. L. II, 2822); AIIO (C. I. L. II 2782).

NANDO, gen. Nandonis, tata alu Aiei (iara nu sociu, caci numai in inscriptiunile familiiloru nobile si celloru imperiale, genetivulu indeplinesce lips'a cuventului conjux). Nu se gasesce in alte inscriptiuni. Este curiosu, cum generalulu Creuly (Liste des noms supposés gaulois, tirés des inscriptions, in *Revue Celtique*, t. III, 153. 297.) face unu singuru nume propriu AIANANDONIS, fora sè observe ca in inscriptiune, intre AIA si NANDONIS se afla unu punctu. Elu anco, tine cuventulu dreptu gallicu, déro fora temeiu. Totu astu-feliu, si numile ANDRADA, ATTA, BITICENTVS, BATO, BITIVS, DRIGISA, MVCAPORA, MVCASIVS, MVCCASENIA, NATOPORVS, PIEPORVS, SARMIZEGETHVSA, SATTARA, SEVTHE, TATAZA, TIATVS, ZIA. Despre tóte acestea vedi mai la vale.

ANDRADA, nume femeescu, totu asemenea. Comp. Andere, Anderesene, numi celtice de femei, si «*andre*, *andere*» in dialectele francese de adi cu sensu de «femeia». — Vedi Desjardins, Géographie hist. et adm. de la Gaule Romaine, Paris 1878, II p. 396.

BITVVAS-ntis, nume masculinu. In acesta forma nu'lu mai aflàmu nicairea, ci in form'a BITVS (C. I. L. III 356[a], 6135, 104), BITHVS, (C. I. L. III 703, 707), Βίτα, Βείθυς, ABITVS, BITIVS, BITHICENTHVS, BITHOCVS, BITITRALIS, BITHOPORVS, TRAIBITHVS, etc. (Inscriptiuni ap. Tomaschek Ueber. Brum. und. Rosal., p. 383 seq.; Heuzey et H. Daumet, Mission archéologique de Macédoine, Paris 1874, inscr. Nr. 68, 87; Alb. Dumont, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace, in Archives des Missions scientifiques et Littéraires, troisième série, t. III (1876 p. 189), numi cu tóta certitudinea thrace si cari figurédia numai pe monumente d'in peninsul'a balcanica. Totusi vedi C. I. L. II 2984 : BITICENTVS.—Cf. Bithys fiulu lui Marte si alu Setei sor'a regelui thracu Rhesos (Tit-Liviu, XLV, 42).

BRICENA, n. fem. identicu cu Βιρκέννα, fiica lui Βάρδυλις- alban. bárdulA «albiciosu,

cenusiu.» (Tomaschek, Zeitschrift für Oesterr. Gymnas. 1872, p. 141 — 157). Comp. BRICCO (C. I. L. III 4724, 6010,44 in Noricum).

BEDARVS, n. masc.—Comp. VDARVS. Gooss (Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens, in Archiv. für Siebenbürg. Landeskunde, Hermannstadt 1874, p. 128) compara cetatea Arkobadara.

Numele Bedarus se mai gasesce in inscriptiunea urmatore descoperita la Zâgai'a, apróþe de Cerneti (distr. Mehedinti), si care adi se pastreadia in Museulu nationalu de anticuitati. Vedi reproducerea esacta a monumentului pe tab. XII.

Nr. 2 (C. I. L. III, 1585, emendatiunea O. Hirschfeld, Epigraph. Nachlese, p. 57.)

INTERFECTA A LATRO
ET VINDICATA
VLCVDIVS BAEDARI
ET SVTTA. EPICADI
P. P. FIL. TIT. P.

D. I. M. VLCVDIVS
BDARI. VXI. AN. L.

«Interfecta a latro(ne) et vindicata Ulcudius Baedari et Sutta Epicadi p(arentes) p(ientissimae) fil(iae) tit(ulum) p(osuerunt).

«D(is) I(nferis) m(anibus), Ulcudius B(e)dari v(i)xi(t) an(nos) L.»

Numile VLCVDIVS m. si SVTTA f., nu ne mai intempina in alte monumente. Alaturi de SVTTA punemu SVTTO gen. SVTTINIS, n. barbatescu dintr'ua inscriptiune d'in Daci'a (C. I. L. III, 1262). Compara si VTTA (C. I. L. III 3598, Pannonia superior); si VTTV Elvissonis f. (C. I. L. III, 5523 Noricum; Ephem. epigraphic. II Nr. 667). — Pe EPICADVS filu mai gàsimu de cinci ori in tablele cerate descoperite in Transsilvani'a (C. I. L. III Tabellae Ceratae II text [Epi]cadus, si marturu; VI martur: EPICADI PLAREN||TIS QVI ET MICO; XX mart. AEPICA[DI]; si de trei ori in inscriptiunile totu d'in Daci'a: (C. I. L. III 1784, 1820, si K. Gooss, Archäologische Analekten, in Archiv für Siebenbürg. Landeskunde, 1874, p. 173). — Tomaschek (Zeitschrift für oesterr. Gymnas. 1872) sustine ca Epicadus este unu nume curatu illyricu, citàndu: T. Liv: 44, 30, 3: Ettritus et Epicadus; § 13: peditibus Epicadus equitibus Augazus praeerat; Sueton, *Aug.* 19: Asinius Epicadus ex gente Parthina. — Inscriptiunea de la Lychnidos (Hahn Nr. 1): Ἐπίκαδος Κευᾶ καὶ Μαχάτας Γενθίου.

Nr. 3 (C. I. L. III, 1488, la Gradistea).

D M
AEL. ANDENAE
AEL. MACRINVS
EPIDIANVS. QVI. ET
EPIDIVS. AVg.
COL. ET. MACRINIA
MARCIA. FIL
POSVERVNT

D(is) m(anibus) Ael(ii) Andenae Ael(ius) Macrinus Epidianus qui et Epidius, aug(ustalis) col(oniae) et Macrinia Marcia fil(ia) posuerunt.

Cu ANDENA nume barbatescu compara ANDVENNA BATONIS (table cerate l. c. III si t. cer. II. [Andu]eia Batonis; t. cer. VI martur ANDVNOCNES; diplom. milit. C. I. L. III. D. II: ANDEDVNIS (Varcianus) si ANDE (C. I. L. III 2824 in Dalmati'a), ANDAGVS (C. I. L. VII 295). EPIDIVS, n. m., EPIDIA n. f. ne mai occurge in Dalmați'a (C. I. L. III 1928; 1761).

Nr. 4 (C. I. L. III 1559, la Slatin'a, intre Caransebesiu si Mehadi'a.)

D M
P AELIO
ARIORTO
IIII. VIR AN M
D INtERfeC
A LATRONIB
VIX. AN. LVII
DIGNA CON
PIENTISSIMO
ET. P. AEL. FIL. ET. P
AEL. VAL. FIL. ET. V
DARVS. N. B. P

D(is) m(anibus) P. Aeli(o) Ariorto (?) IIII vir(o) an(nuali?) m(unicipii) D(robetarum?) in[t]er[fe]c(to) a latronib(us), vix(it) an(nos) LVII. Digna (?) con(iugi) pientissimo et P. Ael(ius) fil(ius) et P. Ael(ius) Val(ens?) fil(ius) et Udarus ne(pos) b(ene) [m(erenti)], p(osuerunt).

Acésta inscriptiune ne arrétta co P. Ael. Ariortus magistratu (quattuorvir) allu municipiului Drobetae (adi Turnulu-Severinu) are numai gentilica latina (P. Aelius), pe càndu cognumele lui, ARIORTVS, ca si allu nepotului seu, VDARVS, nu este románu.— Gooss (l. c. p. 128) compara Ariortus cu numele regelui Cappadociei Ariorthus (Strabo Geogr. 537 Casaub); iar Udarus cu cetatea Utidava. Mai bine anso e de comparatu

Udarus cu Bedarus de mai susu. DIGNA, numele sociei lui Ariortus ni se pare curatu latinu (Comp. Digna C. I. L. III, 4181, 4278; Dignilla ib. 5527, 4001; Dignus 3864, 4452, Willmans, Exempla Inscriptionum Latinarum, Berolini 1873, Nr. 2261 (Dignilla), 258 (Dignus); Dignitas (C. I. L. II 87) asia co Gooss rèu ilu pune in list'a numiloru dace (op. susu cit. p. 126).

Nr. 5 (C. I. L. III, 1435 la Nagy-Osztró, in Transsilvani'a).

MERC. AVG
SACR
C. SEX. ATTA sic.
PRO SALVTE
FILIORVM

Merc(urio) Aug(usto) Sacr(um), C(aius) Sex(tus) Atta pro salute filiorum.

ATTA n. bărb., comp. ATTA n. fem. C. I. L. II 2683, 2684; ATTA C. I. L. VII 290; ATTO C. I. L. III 6010,26, ATTV gen. Attunis, Nr. 4937, 4953, 6504; ATTVS, Nr. 5354, tote in Noricum; ATTVIA n. f. (4556, 1899a), ATTVS C. I. L. VII 1336,114; ATTVSA n. b. C. I. L. VII, 1330,5.

Nr. 6 (C. I. L. III, 1156add. Alba-Julia).

SVLE
FL. ATTA
LVS VOTVM
L. S.

Sule. Fl(avius) Attalus votum l(ibens) s(olvit).

SVLA, numele pote allu unei dieitati topice dace, compara-lu cu numele thracu SOLA C. I. L. III. 787; seu bessicu: SVSSVLA, Orelli 3552, si cu dieitia Sol (τῇ θεῷ Σῶλ) d'in Bosphorulu Kimmericu (C. I. L. III, 1156). In Britani'a s'adorá divinitatea Sul [pro salute Sulis] personificatiune femenina a dieului Sore, carui'a anticii Germani ii atribuiá sexulu femeescu, si pe care Românii d'in Marea Britania illu associá cu Minerva: Deae Suli Minervae.

ATTALVS n. b., compara C. I. L. III 4743 ATTALO g.-nis, Nr. 5029 ATTALVS Donni filius, ambele in Noricum.—C. I. L. II 3029; C. I. L. VII, 1336,104; 1336,105.

Nr. 7. (Hirschfeld, Epigr. nachlese).

TVRMASGADA
MAX. MAXIMINVS ET
IVLIANVS MAXIMINVS
EX VOTO) POS

Turmasgada. Max(imus) Maximinus et Iulianus Maximinus ex voto pos(uerunt).

Acestu altaru, care se afla in collectiunea d-lui C. Boliacu, contine pare-se in TVRMASGADA numele unei divinitati topice a Daciloru. — D-lu Th. Mommsen ansa propune (Ephemeris Epigraph. II (1875) a citi TVR(ma) MASGADA(e). Comp. mai josu TVRME SOIE.

Nr. 8 (C. I. L. III 1270 langa Abrudu).

D M
PLANIO B
AEZI QVI
ET. MAGIS
TRO. VIX. A.
L. MAXIMA
C. B. M.

Di(s) m(anibus) Planio Baezi qui et magistro, vix(it) an(nis) L. Maxima c(onjugi) b(ene) m(erenti)

BAEZVS n. bărb. compara BAEZOCRVSV n. femeiescu C. I. L. III 2781 (Dalmatia).

Nr. 9—11.

C. I. L. III 1043 (Alvinez): BVBALVS. Comp. C. I. L. III 1527[1] (in Daci'a); 3095 (Dalmatia). Pentru — BALVS cf. mai josu DECIBALVS; pentru BVB—vedi C. I. L. II. 5000, BVBBVS.

C. I. L. III 1267 (Rosi'a): Ephem. Epigraphica IV, Nr. 417: CLONVS si MAMMVLVS; pe còtu scimu nu se mai áfla in alte inscriptiuni.

Nr. 12 (C. I. L. III 835).

D. M
AEL. DIAIES
VIS. AN. LXXXV
ET POSVI. AV
RELIVS DITV
GENIVS. FILIv
eT. HERES PATRi
CARISSIMO
B. M.

D(is) m(anibus), Ael(ius) Diaies vis(it) an(nos) LXXXV, et posui(t) Aurelius Ditugenius filiu(s) et heres patri carissimo b(ene) m(erenti).

DIAIES, cf. DIALO C. I. L. III 4146 (Pann. super.); DIVS C. I. L. III 986 (Dacia).— Gooss compara Diurpanes cu Diaies.

DITVGENIVS, cf. DITO n. fem. C. I. L. III 1927 Dalmatia, DITVS (Daversus) C. I. L. III Dipl. XVI; DIVZENVS (Bessus) Dipl. I.

Nr. 13 (C. I. L. III 799).

d. m . . . S. MVCAPORIS
eq. al FRONT (onianae)
vix. ann.. III. AEL. MV[capor eq](es)
. . . a LAE. EIVSD (em).

MVCAPOR cf. C. I. L. III 852 (totu in Daci'a):

Nr. 14.

AV[relius Muca
POR. VIXAN[nis
IXXX AVR GEME[lli
NVS. VIX. AN
AVRELIA. RE
VIX. AN.

MVCAPOR este unu nume de siguru dacu forte obicinuitu la Thraci; pentru sufix. -PORVS compara numile thrace si dace: Μοκάπορις, MVCAPORA uxor Firminio Valenti (Dumont. op. cit.); BITHOPORVS, DACPETOPORIANI (Tomaschek, Ueber Brum. und Rosal. l. c.); NATOPORVS (Orelli III 510), PIEPORVS (Orelli id) SEMPOR, 'Ρησκούπορις (Dumont. Nr. 63) 'Ρασκύποριϛ, Γηναίπυρις (Dumont 69) Derziparus, Zyparus etc. Vedi si TAPORVS Inscr. Helv. 881, 950, 1018.—Pentru form'a MVCA ·compara MVCAPVIS n. fem. C. I. L. III 809 (Daci'a); MVCATER Sola, C. I. L. III 787 in Daci'a:

Nr. 15.

APOLLI
N. SAC.
SOLA
MVCATRI
VET ALE. F
RON. V. S.

Apollin(i) Sa(crum) Sola Mucatri vet(eranus) al(a)e Fron(tonianae) v(otum) s(olvit).

MVCASENVS Cesorini C. I. L. III 1195 (in Daci'a); MVCASENES (form. genetiv.) 6137; MVCARIS, 3558; Μουκατράλης (Dumont, Nr. 9. 14) MVCATRALIS (Tomaschek, Ueb. Brum. und Ros. p. 384) MVCATRA n. barbat. C. I. L. III 3394; 2009, 6335,2; MVCCASENIA n. fem. (Inscriptions Antiques de Lyon, par Alph. de Boissieu, Lyon 1854 p. 321: MVCCASENIE FORTVNATE CONIVGI RARISSIME EX GER. SVP).

Nr. 16 (C. I. L. III 847. la Gyalu).

AVR. FABIVS SIG
AL. SIL. VIX. ANN.
XXVIIII M XI.
AVR. REBVRVS
VET. ET FABIA
FILIO PIENTIS
SIMO P
S. ET. SIBI

[D(is) M(anibus)] Aur(elius) Fabius sig(nifer) al(ae) Sil(ianae) vix(it) ann(os) XXVIIII, m(enses) XI. Aur(elius) Reburus vet(eranus) et Fabia filio pientissimo p(osuerunt) s(uis) et sibi.

REBVRVS se 'ntempina in inscr. C. I. L. III 5087 (Noricum), Dipl. mil. XXI [REBVRVS Severi filius (Hispanus)]; C. I. L. VII, 1336, 895—897: REBVRRVS; 1193 REBVRRVS Severi f., 201: REBVRRINVS, tote in Britanni'a; Willmans, Nr. 1566.— T. CRISPIVS REBVRRVS FECIT, inscript. gasita la Nimes in Francia. Vedi plans. VI, Mémoires lus à la Sorbonne, Archéologie, Paris 1867.— Nimicu dér' siguru nu vorbesce pentru thracismulu numelui REBVRVS. Gooss (l. c. p. 128) îlu compara cu numele regelui dacu Burivista.

Nr. 17. (C. I. L. III 1195, la Alb'a-Julia).

D M
MVCASENV
S. CESORINI
AEQVES EX SIN
GVL COS VI
XIT ANNIS XX
RESCV TVRME
SOIE. COIVX
PIENTISSIMA
POSVIT

D(is) m(anibus) Mucasenus Cesorini aeques ex singul(aribus) co(n)s(ularis?) vixit annis XX; Rescu Turme Soie co(n)iux pientissima posuit.

RESCV TVRME SOIE numele sociei lui Mucasenus suntu de totu curiosse. RESCV îlu mai aflàmu diminutivalu in Tabl'a Cerata I[a] (C. I. L. III): RESCVLVS; in inscriptiunea de la Eregli (Perinthu) (Dumont, l. c. Nr. 63 p. 144).

ΡΗΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣΥΙΟΝ··ΔΗΜΟΣΚΑΙΟΙΣΥΝΕ
ΔΡΟΙΤΟΝΕΑΥΤΩΝΣΩΤΗΡΑΚΑΙΕΥΕΡΓΕΤΗΝ

῾Ρησκουπόρεως υἱὸν [ὁ] Δῆμος καὶ οἱ Σύνε.
δροι τὸν ἑαυτῶν σωτῆρα καὶ εὐεργέτην.

Assemenea, in ῾Ρασκος, rege thracu, Dion. Cassius, XLVII, 25, si in ῾Ρήσκυνθος, orasiu in Thraci'a (Nicand. *Ther.* Schol. 460.— TVRME(a ?) SOIE, comp. cu TVRMASGADA de mai susu; SOIE comp. cu SOLIA Loturi f. C. I. L. III 5487 (Noricum), si cu SOLA de mai josu.

Nr. 18 (C. I. L. III. 1322, in Daci'a).

Unu calaretiu. Inscriptiunea este de insemnatu pentru multele si variatele séle ligaturi, pe cari d'in lipsa de semne nu le putemu reproduce.

D M
T. AVR. AFER DELMATA PRINC
ADSIGNATO EX SPLONO
VIX. ANN. XXX. AVR. SAT
TARA. LIB. PATR. OPTIMO P
• •

D(is) m(anibus) T. Aur(elius) Afer Delmata princ(eps) adsignato (in locu de : ad designatus) ex m(unicipio ?) Splono. Vix(it) ann(os) XXX. Aur(elius) Sattara lib(ertus) patr(ono) optimo p(osuit).

SATTARA n. barbatescu, comp. TATTARIO C. I. L. III 870,4, in Daci'a; Πασσάρα Procop. Goth. III, 39; GESARA (Ephem. epigraph. II 885) :

I O M. SILVANIVS
GESARA
V. S. L. L. M

I(ovi) O(ptimo) M(aximo), Silvanius, Gesara v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Cu Gesara comp. localitatile dace Deusara, Germisara.

Nr. 19—24.

C. I. L. III 969[add.] MOCIO comp. C. I. L. III 6941 : Mocianus Ingenui f., 4944 Mogiancus.

C. I. L. III 1243. SECCIA, comp. SECCIO ib. 5057. 5589, 4756; SECCIVS. 5564.

C. I. L. III 1525 SISIATA, comp. SISIATA ib. 4181; SISSIA Adiutoris f. ib. 5075; SISIA, 3285, 4983[a]; SISIV n. fem. 3659; SISES MVCASENIS 6137; SESE, SISI, Tomaschek (Ueb. Brum. und Rosal.)—SISEIA C. I. L. II, 3310.

C. I. L. III 787 SOLA n. barbat., comp. SOLA de natiune Bessu C. I. L. III Dipl. XX, si SOLIA Loturi f. 5487.

C. I. L. III 804 THEMAES. Pe monumentu se vedu sculptati patru ómeni cu barba mare, ua femeia si unu copilu, cari tinu câte unu paharu in mana.—cf. 1472 totu in Daci'a; THEMO Nr. 1346.

C. I. L. III 870[b] DIZO cf. C. I. L. III 6189 DIZZACE n. barbat; 6135, DIZIAS Biti f.—Ap. Dumont, l. c.: Nr. 89[b] Δίζας séu Δίζα; Nr. 113 Diza; Nr. 111 *f.* Δῆζος; Δίζαστος; cf. 'Αιδέσιος Δίζα. Fragm. hist. graec. III, p. 609.—Disacenthus C. Inscript. Rhaen. 990.—Ap. Tomaschek: Dizana, Dizala, Diszatralis etc.—Eph. epigr. II 811 DYSSVLLA.

Idem idem EPTALA cf. C. I. L. III 3397 (Pann. inferiora).

Idem idem TATTARIO cf. C. I. L. III 1672[add] TATTAIA (Moesia super.) 2749 TATOIA (Dalmatia); 5504 TATA (Noricum) 843 TATO (Dacia), Dumont op. c. Nr. 111e Τάτα, 116[a] TATAZA; Ephem. epigr. II Nr. 428 TATO (la Germisara in Daci'a).

Idem idem TZINTA si TZINTO

Aceste patru numi suntu estrase d'in list'a membriloru collegiului *Asianorum*, care, probabilu, pe la an. 235 d. Chr., — dat'a inscriptiunei, nu se puté compune esclusivu d'in asiatici.

Nr. 25 (Orellius III Nr. 6844).

IVL. SECVNDINVS. EVOK.
COH. III. PR. SALARIOR.
XXVII QVI. VIX. AN. LXXXV.
NAT. DACVS. ATTICIA SA
BINA. COIVX. ET. IVL.
COSTAS. FILIVS. ET
HER. D. B. M. FCR.

Acésta inscriptiune arréta lamuritu co Iul. Secundinus erá de natiune daca; de si numile ce ellu pórta suntu románe, alle fiului si alle sociei selle anso paru a fi dace: ATTICIA, comp. cu ATTICIVS d'in C. I. L. III 6496 (Noricum):

D M
CAPITONIO
ATTICIO
TITIA . ATIME
RIAE . F . R . KAR .

COSTAS. Sa nu fie óre in locu de Constans? Comp. C. I. L. III 1194 Costas; 1608. 339: Constas; Willmans 2278: COSTAS.

Nr. 26 (Orellius III, 510, la Roma).

D. M.
ZIAI TIATI FIL.
DACAE VXORI
PIEPORI REGIS
COISSTOBOCENSIS
NATOPORVS ET
DRIGISA AVIAE
CARISS. B. M. FECERVNT.

ZIAI form'a dativului, nume barbat. identicu pare-se cu DIAIES C. I. L. III Nr. 835 in Daci'a.

TIATVS, cf. Τιούτη, Τιούτα, ap. Dumont, Nr. 45 si 47.

PIEPORVS, NATOPORVS — Vedi mai susu.

DRIGISA, nu ne intampina in alte inscriptiuni.

Nr. 27 (Ephem. epigraph. II Nr. 408 in Daci'a).

AVREL TZOλOTVS
EX VOTO POSVIT

Nr. 28 (Eph. epigraph. II Nr. 419).

D M
ARRIA MAMA
VIX ANN XXV POS
BEVCVS SER CO
NIVGI B M

TZOλOTVS este ua forma cu totulu grecésca;

ARRIA, comp. Willmans 1712;

BEVCVS, comp. BREVCVS Tab. Cer. VII.

Nr. 29—35.

Volumulu allu VII-lea d'in Corpulu Inscriptiuniloru Latine, contine intre alte monumente alle Britanniei — si pe cele remase de la Cohors I Aelia Dacorum, care, infiintiata de Hadrianu d'in soldati daci, si stabilita in Angli'a, a continuatu a stá pene la Tetricus in lagarulu de la Amboglanna (adi Birdoswald) pastrandu-si pene si armatur'a propria daca (34). Aceste inscriptiuni in parte mutilate ne procura totusi cate-va numi, cari mai pre susu de ori-ce indouiala trebuescu socotite cá dace.

Nr. 323 (la vechiulu Perith).

. . . . A
CADVNO
VLP . TRAI
EM. AL. PETR
MARTIVS
F. P. C.

[C. Titio].. acaduno Ulp(ia) Trai(ana), em(erito) al(ae) Petr(ianae), Martius f(ilius) p(onendum) c(uravit).

Camden cugeta gresitu la dieulu Cadunus, pe càndu monumentulu de facia este, dupo cum dreptu observa d. Hübner (la Nr. 323), epitaphulu unui. . . . acadunus, locuitoru d'in Ulpia Trajana, adica Sarmizegethusa.— Pentru partea finale acaduno, comp. ANDEDVNIS (Diplom. milit. II C. I. L. III).

Nr. 866=539, adi in museulu d'in Neuchatell : (35).

D m
DECIBA
DIEPI///
ET BRAE
ST. AXET
...CERAT

(34) Acést'a urmeadia d'in numile ce a purtatu cohort'a in diferite timpuri: *Antoniana* (C. I. L. VII Nr. 818), *Gordiana* (819), *Postumiana* (820, 822). *Tetriciana* 823. Vedi *Hübner* in *C. I. L.* VII ad titul.—Pe inscriptiunea Nr. 838 se vede caracteristic'a arma a Daciloru, sabi'a in forma de iataganu intocmai cum se represinta pe Column'a lui Trajanu si pe medalii. Noi am reprodus'o pe Tab. P, Nr. 8.

(35) In *Lapidarium Septentrionale*, or a description of the monuments of Roman rule in the

D'in numile aci mutilate, DECIBA este fora indouiale DECIBALVS séu DECEBALVS, nume identicu cu allu regelui dacu Decebalu. Cf. Biograph. imper. Regalianus Scriptores Historiae Augustae, Regalian in *tr. tyr.* 10: «Erat (Regalianus) gentis Daciae, *Decibali* ipsius ut fertur affinis» Idem, Plin. ad. Traian. 74 ed. Keil; Henzen, n. 5448: [Traianus] GENTEM. DACOR. ET. REGEM. DECEBALVM BELLO SVPERAVIT. Numele Decibalus ne mai intempina: 1° DECIBALE pe unu vasu de lutu (terra sigillata) gasitu la Blain in Franci'a in 1869, si despre care vedi: Witte et Longpérier, Bullet. de la Société des Antiquaires de France 1870, p. 113, 119—120, si 1872, p. 84; d. Al. Odobescu, Despre unu vasu de lutu cu numele lui Decebalu, Bucuresci 1873, cu unu facsimile.— Fröhner, La Colonne Trajane, textu; si 2-lea In inscriptiunea aflata la Stein am Anger (Colonia Savaria in Pannonia) printre numile curialiloru celloru cinci curii figureadia si IVL DECIBALVS. Vedi C. I. L. III, 4150; (36).

Nr. 764:

DEO
VITIRI
MENI
DADA
V S L M

Deo Vitirimeni, Dada v(otnm) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Nr. 858:

DADA

north of England, published by the Society of antiquaries of Newcastleupon-Tyne, London 1875, in f., la pag. 193 Nr. 382, rendulu allu sieselea d'in aceiasi inscriptiune se citesce: VS FRAT.. iara cá lectura a textului intregu se propune: «Diis (Manibus).... stipendiorum annorum decem et frater....»

(36) Gruter (533, 9) propunendu gresitu a se citi in inscriptiunea descoperita la Ebersdorf in Pannoni'a, BARGATHES DECEBALI. F., a facutu pe multi se creada ca numele de Decebalu ne intempina si la Evrei, si anume la cei d'in tinutulu Ithuru allu Palestinei. Asia, d. Odobescu in studiulu: *Despre unu vasu de lutu cu numele lui Decebalu,* Bucuresci, 1872. Pe pétra se citesce ansa lamuritu celle urmatóre: (C. I. L. III 4371):

BARGATHES
REGEBALI. F.
EQ. ALAE. AVG.
ITYRÆORVM. DO
MO. ITVRAEVS. AN
XXV. STIP. V. H. S. E
ZANIS. DEC. ET. BAR
AMNA. BELIABI. F.
ET. BRICBELVS. FRATER
HEREDES. POSIERVNT

«Bargathes *Regebali* f(ilius) eq(ues) alae augustae Ityraeorum, domo Ityraeus, annorum XXV, stipendiorum V, h(ic) s(itus) e(st). Zanis Dec. et Baramna Beliabi filius et Bricbelus frater heredes posierunt.»

Henzen (Bulletino dell' Instituto di Corrispondenza archeologica, 1848, p. 134), citindu ca si Gruter: DECEBALI, numera si pre Ityrei intre colonistii Daciei, pe cuventu ce numele de Decebalu

Nr. 944.

IVL · PI[...]
TINVS · CIV
ES · DACVS

D'in neferîcire numele lui Pi.. tinus *cetatianu dacu*, nu se póte restitui. Totu asiá numile d'in urmatorele inscriptiuni :

fiindu unu nume curatu dacu, nu se póte esplicá cá unu Ityreu se se chieme astu-feliu, de catu presupunêndu ca elu se nascuse in Dacia chiaru. Alte inscriptiuni cu numele lui Decebalu rege allu Daciloru suntu false. Asia buni-óra urmatórele trei, publicate de **Neigebauer**, *Dacien aus den Ueberresten des Klassischen Alterthums,* Kronstadt 1851, p. 205. Vedi C. I. L. III 66*, 70* si 72* :

1.

FORTVNAE
AVG.
OMNIPOTENT.
VBI ERAS
RHAMNV
SIA
UBI. ERAS.
QVANTVM. ABFVIT.
NE. ROMA. LVGERET.
SED. VIVIT. TRAIANVS
VE TIBI DECEBALE
MILSS. LEG. VI. ET. XIII. G.
DEVOT. CAPITIBVS

2.

IOVI. STATORI.
HERCVLI. VICTORI.
M. VLP. NERVA. TRA
IANVS. CAESAR.
VICTO DECEBALO.
DOMITA. DACIA.
VOTVM. SOL
VIT.
ASPICE. ROMV
LE. PATER
GAVDETE. QVI
RITES
VESTRA. ISTA
EST. GLORIA.

3.

VICTORIAE. AVG
NONNE. DIXI. TIBI
DECEBALE
FVNESTVM. EST
HERCVLEM
LACESSERE
NON. RECTE. FECISTI
TVA. IPSE QVOD. IACES
MANV
SED. TE. VTCVNQ
CAESAR. VICIT
TVLIT
TIBI. SEMPER. AVGVR
AVGVSTALIS.

Nr. 825. ⊕ ⊻ ⊕

I O M
V O D A
M O O
I V V \ A
V M N
VO

Nr. 867. SPA. SIPTIMO SI. FINI
XXXX. SEL. XVIII. COH. I AE
LIA DACORVM
H. F. C.

Nr. 36.

Tablele cerate descoperite in Transilvani'a la Verespatak ne procura mai multe numi personale, d'in cari ua parte appartine mai probabilu colonistiloru dalmatini adusi in Daci'a pentru esploatarea mineloru de auru, de càtu Daciloru indigeni. Asia se indica anume: tribulu Pirustiloru: T. cerata Nr. 8 (C. I. L. III p. 944): «emit... domus partem dimidiam... qu(a)e est Alb(urno) maiori vico Pirustar[um]»; Nr. 6, p. 936: «de Dasio Verzonis Pirusta ex Kavieretі[o].» Acea parte de numi fiindu mai propria a figurá printre resturile limbei illyrice de cotu alle limbei thrace, vomu citá numai pe celle urmatore:

BEVSAS, genet. Beusantis n. masc. T. Cerata X: «Titus Beusantis qui et Bradua» id. T. Cer. XI, XII; XIV, XVII.

BATO, genet. Batonis n. masc. T. Cer. II, III, V, VI, VIII, XX: «Andueia Batonis; Batonis Annaei ipsius». Acelasi nume îlu aflàmu in Dalmati'a la triburile: desidiaticu, breucicu, ditionicu, mezicu si araviscu. Vedi C. I. L. III 4377, 3325, 2749, 4372, 4276, 3558.

BRADVA T. C. X, XI, XIV, XXV. Comp. C. I. L. III 1172, 1945 si BRADVANVS ib. 775=6183.

CARPVS T. C. VII: «Platoris Carpi». Cf. C. I. L. II, 3249[1], 3573, 4008.

CARES g. Carentis, T. C. XII: «Lupus Carentis». Comp. Cara C. I. L. III 2705; dativ. Carini, 1512, 1948, 4773[1], 5380.

CERDO g. Cerdonis; T. C. II. Comp. Cerdo C. I. L. III 1647, 1653[1], 1792, 1797, 2281, 2499, 2695, 3081.—Ephem. epigr. II Moesia inferior p. 297; C. I. L. II 4970,130.

DASA n. barbat. gen. Dasantis, T. C. XX «Dasantis Loni qui et...». Comp. C. I. L. III 2768; 4276 (gen. Dasentis), si 1262 (aflata la Verespatak):

AVILLIAE PIETATIS
DOMO AEQ
VIX. ANNIS
XXXX. DASA
SVTTINIS
CONIVG PIISS
F. C.

DASIVS T. C. VII «Dasius Breucus» T. C. VI text: «De Dasio Verzonis Pirusta ex Kavieretì(o). — Dasius Verzonis»; XVII id. Comp. C. I. L. III 4282, 918, 2097[a], 3162[b], 4491 si 3349 (Dazanus).

GELDO, T. C. I s. Geldonis.

LICCAIVS, T. C. VI «Liccai Epicadi Marciniesi»; Comp. C. I. L. III 1665 Liccaius Vanonb. f., 3224 Liccaius... cemaes Liccavi f (Amantinus), 6480 Licco.

LOSSA T. C. XIII.

MASVRIVS. T. C. VI «S. Masuri Messi dec(urionis).»

MARCINIESIS. T. C. VI «Liccai Epicadi Marciniesi.»

MICO n. m. T. C. VI. «S. Epicadi Plarentis qui et Mico». Comp. C. I. L. III 4459 MICV, 5409 MICHV.

NICO T. C. I «Valerius Niconis et Offas Menofili questores collegi eius». Comp. C. I. L. III 2193 NICOSTRATV; 1677 NICA; C. I. L. VII 1323 NICO. — Dumont. 112. 114 Νικώ.

PASSIA n. f. T. C. VI «Maximus Batonis puellam nomine Passiam... accepit». Tomaschek, citindu Passima, o compara cu alban. pássurA páturA πτωρ. κτήτωρ, πλούσιος; alb. pássA πᾶσις· κτῆσις.

PLANIVS. T. C. VI «S. Plani Verzonis Sclaietis». Comp. C. I. L. III 1270: PLANIVS BAEZI QVI ET MAGISTER.

PLATOR T. C. VII «S. Platoris Carpi». T. C. I; Cf. C. I. L. III 1192, 1271, 2752bis, 2773, 2788, 2751. Diplom. VII; 3149, 3825, 3804 Pletoria; 2792, 1269: Plaetoria:

D M
PLAETORIA
MAXIMA
VIXIT . AN III.
LAVIVS . VER
ZON . NEPtAE . B
M. P.

Asemenea urmatorea inscriptiune gréca aflata la Ochridha (Heuzey, Mission archéologique de Macédoine p. 342, Nr. 142) :

ΑΡΙΣΤΩΝΟCΤΟΥΑΛΙ
ΞΑΝΔΡΟΥΑΝΝΙΑΣΤΗΣ
ΠΛΑΤΟΡΟΣΚΑΙΤΩΝΤΕ
ΚΝΩΝΑΥΤΩΝ ΝΕΙΚΟ
ΠΟΛΕΩCΚΑΙΑΛΕΞΑΝ
ΔΡΟΥΜΝΗΜΕΙΟΝ

Ἀρίστωνος τοῦ Ἀλεξάνδρου, Ἀννίας τῆς Πλάτορος καὶ τῶν τέκνων αυτῶν Νεικοπόλεως καὶ Αλεξάνδρου μνημεῖον.

SCLAIES. T. C. VI «Plani Verzonis Sclaietis.»

TOVES T. C. V.

VERANES T. C. II «S. Maxsimi Veranis» ; Comp. C. I. L. III 2394, 4082, si VERANVS in C. I. L. III Index.

VERZO T. C. VI «Dasius Verzonis» ; T. C. XVII «Verzo Beusantis» ; Comp. inscriptiunea de susu C. I. L. III 1269 ; si Nr. 1271 (la Verespatak) :

D M
PLATINO
NIS. VERZO
NIS. K. ANSO sic.
VIX. ANN
LIIII. RVFV
PLATORIS
CON . K . P. P . F . C.

D-lu Hasdeu (Columna lui Trajanu, 1877, p. 90) reduce numele VERZO la ua forma presupusa thraca vàrĕzan, devenita la Albanesi ; varĕză «feciora», si care s'aru aflá si in numele VERZOVIA (C. I. L. III, 1217 [Dacia]) «pe care, dice d-sea, nu-lu gassimu afara d'in hotarele Daciei si a carui'a lectura corecta (!) aru puté sa fie «*Ver-*

zonia», caci in saparea pe pétra uitarea unei singure trasure preface pe N in V ».— Observàmu mai anteiu co presupunerea unei assemeni uitari n'are nici-unu temeiu , si apoi numele VERZOBIVS (prin urmare si VERZOVIA) ne intempina afara d'in hotarele Daciei, cum probeadia intre alte urmatorea inscriptiune de la Beneventu (Italia) :

VERZOBIO | C . CAELO | C . F . STE . BASSAEO |
DONATO | PR . CER. I . D . QQ | ADLECT . IN
ORD | DEC . EQ . R | C. CAELIVS . DONA | TVS.
ET . BASSAEA | IANVARIA . PARENT

Mommsen Inscr. Regn. Neapol. 1479=
Wilmanns, Exempl. Inscr. Lat. 1858

adico :

Verzobio C(aio) Caelio C(ai) f(ilio) Ste(latina) tribu, Bassaco Donato, pr(aetori) Cer(eali) j(ure) d(icundo) q(uin) q(uenali), adlect(o) in ord(inem) dec(urionum), eq(uiti) r(omano); C(aius) Caelius Donatus et Bassaea Ianuaria parent(es).

Éccĕ list'a alphabetica a numiloru ce ni se paru de origine daca. Celle notate cu astericu (*) suntu date eá atari sub tota reserv'a. (Compara Gooss, Untersuch. üb. die Innerverhältn. Traj. Daciens, 126).

. . . . ACADVNVS
AIA
ANDENA
ANDRADA
*ANDVEIA
ANDVENNA
*ANDVNOCNES
ARIORTVS
ATTA
ATTALVS
ATTICIA
BAEDARVS séu BEDARVS
BAEZVS
BASIANVS
BEVCVS
*BEVSAS
*BATO
BITVVAS
*BRADVA
BRICENA
BVBALVS
CARPVS
*CARES
*CERDO
CLONVS
*COSTAS
DADA
DADES
*DASA
*DASIVS
*DASVS
DECIBALVS
DIAIES
DITVGENIVS
DIVS
DIZO
DRIGISA
EPICADVS
EPIDIVS
EPTALA
*GELDO
GESARA
*LAVIVS
*LONVS
*LICCAIVS
*LOSSA
*MAMMVLVS
MARCINIESI
*MASVRIVS
MAVIDA
MICO
MOCIO
MVCAPOR
MVCAPVIS
MVCASENVS
MVCATOR
NANDO
NATOPORVS
*NICO
PASSIA
PIEPORVS
PI... TINVS
*PLAETORIA
*PLANIVS
*PLARES
*PLATINVS
PLATOR
*REBVRVS
RESCV

RESCVLVS
SATTARA
SCLAIES
SECCIA
SISIATA
SOLA (Svla)
SVTTA
SVTTINIS
THEMAES
*TATTARIO
TIATVS
*TOVES
TVRMA SOIE
TVRMASGADA
*TZINTA
*TZINTO
*TZOLOTVS
VLCVDIVS
VDARVS
*VERANES
*VERZON
ZIAI

II. Numi geographice transmise de scriitori, cartographi si inscriptiuni.

Ua lista completa de numile topice dace cu indicatiunea precisa a isvoreloru s'a datu in partea 1[iu], cap. VI d'in scrierea de facia.

Ací, randuindu-le dupo alphabetu, le vomu considerá d'in punctulu de vedere etymologicu, incercàndu a esplicá càndu va fi posibilu, compositiunea loru (37).

(37) Notàmu separatu numile geographice de pe territoriulu propriu allu Getiloru; adica de a drépt'a Dunàrii:

Ciris, Cira, Dio Cass. 51, 26: Τὸ σπήλαιον τὴν Κεῖριν καλουμένην.

Cogaeonus, Strab. VII p. 206 Κωγαίονος. Unii scriitori asiadia muntele Cogaeonus la stanga Dunarii, si anume «verfulu Carpatiloru despre Moldova: Kaszon séu Kaszin» **D'Anville,** (Memoire sur la nation des Gètes, et sur le Pontife adoré chez cette nation.» in Histoire de l'Académie royale des inscript. et belles-Lettres, t. 25, Paris 1759, p. 38.—) recunnosce in numile Kaszon—pe care'lu gasesce intr'ua charta manuscripta a principelui Dimitrie Cantemyr, comunicata lui de catre Antiochu Cantemyr—, pe *Kôgajon* alu lui Strabo, si numele Caucasului—numitu in limb'a persana Koh. «En disant (p. 42) Koh-Kaszon on retrouve assez clairement le Kôgajon de Strabon, supposé même qu'il n'ait pas plustôt écrit, ou dû écrire, Kô-cason.»—Muntele Kaszon nu esista insa in Romani'a; se pare co d'Anville a luatu acestu nume dreptu *Ciahleu*, asia cum se numesce verfulu cellu mai inaltu allu Carpatiloru, d'in judetiulu Némtiu.—**Bessel,** *De rebus Geticis* p. 46 presupune ca pote κωγαιονος provine d'in καταγαίου οἰκήματος, locuinti'a subterana de care vorbesce Herodotu IV, 95, co o avé Zalmolxis, Grimm (Gesch. d. d. Spr. I 200) regasesce Kogeonulu in Caucalandensis locus (Amm. Marcel. XXXI, 5), Katancsich (Istr. accol. p. 120) in Gogany la Mika (Transilvani'a), iar Gooss (Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde, XIV, 125, unde-va in Bulgari'a.—Fora indouiala co in lipsa de date precise, este ua incercare zadarnica a voi cine-va se determine anume muntele si pescera κωγαιονος—in intinsulu spaciu allu Daciei si allu Thraciei. — Cf. *Rösler, vorröm. Dacien* p. 50. Vedi mai departe.

Genucla cetate, Dio Cass. 51, pe malulu dreptu seu stàngu allu Dunarii.

Helis cetate, Diodor 21, 12, 2. Unii o asiadia intre Dnistru si Prutu, in «pusti'a Getiloru».

Oescus, riu Plin. 3, 29, Ὄσκιος Thukyd. 2, 96. Σκίος Her. IV, 49, Ἰσκός. Procop. Aed. 4, 6.

Utus, Plin. 3, 26.

Escamus. ib.

Jeterus Plin. 3, 29, Jatus, Jantrus si Athrys Her. IV, 49;

Panysus Plin. 4, 11, 18; Πανυσός Ptol. 3, 10, 8.

Lyginus Λύγινος. Arrian. Exp. I, 3.

Cebrus, Κέβρος, Κίαβρος.

Pingus Plin. III, 26, Πικνόυς Procop. de aedif. 4, 6.

a. Cetati.

1. *Acidava.*—Unulu d'in elementele celle mai caracteristice in numile proprii de localitati dace este fora indouiala appelativulu *-dava* care ne 'ntempina in nu mai pucinu de 23 cetati, numai in Daci'a, pe càndu acelasi sufixu ìlu mai aflàmu afora d'in Daci'a in: Klepidava (Κληπίδαυα Ptol. III 5. 30, longa Οὐιβανταυάριον, Ptol. III, 5, 10 la riulu Tyras), Setidava longa isvorulu Vistulei, (Ptol. II, 11, 28), Desudava, Quimedava (Procop. de aedif. IV, 2) Σουκίδαυα, Οὐτίδαυα (pote longa riulu Utis [Vidu]); si cu vocal'a *e* in locu de *a*, in: Κουμοῦδέβα, Μουριδεβά, Σκεδεβά, Ζικίδεβα, Ζισοῦδεβα, si Δανεδέβα, tote in Thraci'a, cum si Τένδηβα in Cari'a. — Acestu *dava* se esplica in multe si diferite chipuri: Unii (38) ìlu apropia de numele *Davi* datu Daciloru, traducêndu-lu prin «orasiu dacicu»; altii (39) ìlu deducu d'in zendiculu daqju «regiune, districtu, cercu»; Leo (40), d'in sskr. dâva «incendiulu unei paduri», déro in acelasiu timpu si isolatu «ua padure, unu focu ardietoru»; d'in contr'a Cuno (41), d'in sskr. tavás «tare» távas «tario»; altii in fine ii dau ua sorginte turanica: dava-munte, tebamovila ;=lid. taba, maced. daba, grec. θήβη=θάβα, italic. teba, egypt. tep, alban. tepe (42); pe càndu Müllenhoff (43) mai corectu, a observatu identitatea originara a dacicului -dava cu thraciculu dama. Ex. Uscudama (Adrianopole), care se reduce la sskr. dam-a-s, dam(ved.) casa, zend. dem-a locuintia, gr. δόμο-ς edificiu, δῶμα, δῶ casa, lat. domus, v. slav. Домь, v. iric. aur-dam, er-dam prodomus (44). Rösler, unindu-se cu acésta parere constata pr'in esemplele mai susu citate (Κουμούδέβα, Μουριδεβά etc.) scaderea lui *a* d'in δαβα, la *e* d'in δεβα, care δεβα a datu nascere lui λεβα, cu semnificatiune in limb'a thraca de *orasiu*, dupo cum asicura Hesychios: «λέβα· πόλις ὑπὸ Θρακῶν» si dupo cum confirma acest'a: 'Αβρολέβα orasiu in Thraci'a, 'Αστελέβη in Lydi'a. (45) Càtu pentru partea anteiu a cuventului

(38) **Zamosius,** *Analecta lapidum in Dacia,* Patavii 1593 in 16, p. 16 retro: «Sergi-dava à Davis et Sargetia amne dicta» Cf. J. Grimm, Geschichte der deutschen Sprache, I, 190.

(39) **Tomaschek,** *Ztschrift für oesterr. Gymn.* 1872. p. 141.

(40) *Einige bemerkungen ueber die Sprache der Geten,* in **Kuhn,** *Zeitschrift* III, 189.

(41) *Die Skythen,* I, 243.

(42) **Hasdeu,** *Istoria Critica* II, 62—63.

(43) *Geten,* in *Encykl. v. Ersch und Gruber,* p. 459.

(44) **G. Curtius,** *Grundzüge der Griechischen Etymologie,* IV-a ed., 223.

(45) Pentru schimbarea lui *d* in *l* Rösler (Zeitschr. für oesterr. Gymn. 1871) mai aduce notiti'a lui Hesychiu ce la Perga se dicea λάφνη pentru δάφνη, si esemplulu co daciculu dyn (Dioscor. l. c). maracine, corespunde gr. λίνον, corn. si armor. linad.

Acidava, nu se pote nimic'a dice siguru, de si Leo (op. cit. 189) cugeta la sskr. accha, ursu, Acidava «Bärenloh.»

2. *Agnavis.*

3. *Akrobadara;* comp. -dara cu -para d'in Βέπαρα, Βηλαιδίπαρα, Βηρίπαρα, Bessapara etc., cu -sara d'in Deusara, Germisara, si cu -bara d'in Zurobara.

4. *Ampela* (Ampelum).

5. *Amutria,* numele statiunei románe, imprumutatu de la numele riului Mutrium, adi Motru. Vedi mai josu Mutrium.

6. *Arcidava* (Argidava), dupo Leo=Honigloh, de la sskr. arghya, «miere selbateca»

7. *Arkinna.*

8. *Augmonia.*

9. *Azizi* séu *Aizizi* amintesce intr'unu chipu curiosu numele dieului syriacu Azizus, allu càrui cultu pare a fi venitu in Daci'a ua data cu colonistii, dupo cum probédia monumenteleací aflate cu inscriptiunea Deus Azizus bonus puer Phosphorus (46). Aziz in limb'a syrica semneadia «vitézu.»

10. *Bacaucis.*

11. *Berzovia,* dupo d. Hasdeu (Columna lui Traianu, 1877 p. 90) aru semná: «cetatea fetei» de la unų cuventu thracicu vàrězan, alban. vàrĕză «fecióra.» — Comp. numele personalu femininu VERZOVIA (C. I. L. III 1217), masculinu VERZOBIVS (Wilmanns, Exempla Inscr. Latin. Nr. 1858).

12. *Buridava,* dupo Leo (l. c. 190)=«Tagloh, glanzloh» de la bhûri «stralucitoru» si apoi: di si auru.— Comp. numele tribului Buri in Daci'a, numele thracu Buricentius (Βουρκέντιον) (47) Burus (Orel. 3558) si celtiber. Buru, capu, culme (48).

(46) *Corp. Inscr. Lat.* III, 1130—1138; 875; Cf. *Julian orat.* IV, p. 150. *C. I. Gr.* Nr. 4484, 4665. 4619.

(47) ap. **Tomaschek,** *Ueb. Brumal. und Rosalien.*

(48) **Luchaire,** *de lingua aquitana,* p. 55—56.

13. *Burticum*; Comp. thrac. Burtudizus. Rösler (49) aminteşce vechiul-baktricu peretu «podu.»

14. *Canonia.*

15. *Capidava*; Cuno (op. cit. 241—242) compara gresitu Capi-dava cu riulu Pantikapes, si orasiulu Pantikapaeon, cugetàndu la v. slav. patoka «res fluida» pѫcina, «mare.»

16. *Carsidava*; Dupo Leo (p. 190)=«Bauerloh» de la sskr. krish, «a ará, a ará càmpulu.» Comp. cetatea Kartum in Daci'a si numele thracu Kersobleptès, Kersibaulos.

17. *Cernenum.*

18. *Comidava*, dupo Leo=«Seeloh» de la sskr. kûma lacu, helesteu.

19. *Deusara*, comp. Germisara.

20. *Dierna*, T. P. Tierna, inscr. Statio Tsiernensis, Ulpianu (Digeste), Zernensium colonia, Ptolemeu Διέρνα, adi Orsiov'a langa riuletiulu Cern'a. Şafarik (50) Czertkov (51) Katancsich (52) Drinov (53) Jirecek (54) etc. identifica Dierna cu slav. cerna, negru, seu slav. zrno simbure (55), deducèndu de ací: unii co: Dacii erau slavi de origina, altii co alaturi de Daci, in districtele marginasie despre apusu si miadia-nópte locuiau ua populatiune slava anterióra cuceririi lui Traianu (56). Rösler (57) observa cu dreptu cuventu co niste etymologii gresite alle lui Şafariku, cumu bunióra, Tiarantos, Dierna si Cerna, Borysthenes si Berezina, trebuiau lasate uitàrii, iara nu admise, ba chiaru immultite de niste invetiati cá Cuno (58). Müllenhoff (59) vede in diferitele forme alle Diernei, fora indoiala un *tsch* (c). D-lu Hasdeu (60) com-

(49) *Einig. üb. d. Thrakisch.* l. c.

(50) *Abkunft der Slaven*, 1827, p. 177: «Da die Lage des Ortes (Tsierna) über alle Zweifel erhaben, so ist Tsierna der Angelpunkt aller slavischen erdkundlichen Etymologie».

(51) *O pereselenii thrakiiskich plemen za Dunaĭ*, Moscva 1851.

(52) Tabla peutingeriana.

(53) op. cit.

(54) *Geschichte der Bulgaren.*

(55) **Sulzer,** *Gesch. d. transalp. Daciens* I, 141.

(56) Vedi capitolulu precedinte.

(57) *Zeitschr. für oesterr. Gymnas.*, 1872, 291—301.

(58) op. cit. p. 234.

(59) **Ersch** u. **Gruber,** *Geten*, 464.

(60) *Istori'a Critica a Romaniloru*, ed. II, v. I, 272—274.

parându mai nimeritu Dierna cu numele dacu allu plantei veratrum nigrum : προδίορνα, admite cà : form'a curatu daca anteriora cellei române, necum cellei slave se caracterisa printr'ua dentale, fiindu anume dierna séu diorna (comp. sskr. dhyama «ori-ce lucru sumbru»), d'in care Romanii facura Tierna, Zerne, Zirna, metamorphosata apoi prin introducerea abecedarului si liturgiei lui Cirillu, in *Czerna.* D-lu Hasdeu sustine, mai departe, co diorna e contrasu d'in sskr. dhivarna «intunecata culore», pe càndu slav. cerna este d'in Kersna, sskr. Krĭşna «negru» pr'in urmare co nu se póte confundá dierna cu sl. cerna.—Cf. Fick, Vergl. Wrtb. I 44, seq. 523.

21. *Dinogetia.*

22. *Docidava.*

23. *Docirana.*

24. *Drobeta*, Δρουφηγίς.

25. *Phrateria.*

26. *Germisara.*

27. *Immenosum majus.*

28. *Kartum.*

29. *Malvese*, colonia Malvese (61) provincia Malu(ensis) (62). Tomaschek este cellu d'anteiu, dupo càtu scimu, care a vediutu in Malvese, -cuvèntulu romanescu malu, albanesulu mallj «munte» irriculu meall (d'in magal) «locu riposu, inaltime, cocoasia, nodu» esplicàndu Daci'a Malvensis prin «ripensis» seu «montana» (63). D-lu Hasdeu (64) constatându in documentele maghiare d'in secolii XIII, XIV, XV multime de numi locale in Pannonia cu finalulu -mal, referitore la localitati muntose cá : mons Baros-*mal* (Fejér Codex diplom. Hung., t. 6, vol. 3. p. 287), Buch-*mala* (ib. t. 4, vol. 2, p. 442), mons Dudulla-*mal* (ib. t. 5, vol. 2, p. 288), Hormus-*mal* (ib. t. 10 vol. 7, p. 307), mons Kis*mal*

(61) Inscriptiunea d'in Gruter 433, 5.
(62) C. I. L. III D. LI d'in anulu 230.
(63) *Zeitschr. für oesterr. Gymnas.*, 1872, p. 141—157.
(64) *Cuvente din Betrani*, I, 1878, p. 289—290.

Megyes-*mal*, Hurus-*mal*, Irugh-*mal*, Kerek-*mali*, Nyr-*mal*, Pruthek-*mal*, promontorium Rezz-*mal*, Uj*mal*, *Zegmal*, Wi*mal*, mons Zevlev-*mal*, Tusman-*mal*, Mezes-*mal*, Medyes-*mal*, Arnyk-*mal*, Keyk-*mal*, Eleu-*mal*, Gudula-*mal*, Bowoz-*mal* etc. ajunge la conclusiunea co *mál*, *mala*, *malia* este unu vechiu termenu orograficu gasitu de cŏtra Unguri in Panonia, termenu cu forma identica cellei dace: *malva*, care ca si romanesculu *malu*, albanesulu mallĭ «munte», se raporta tóte la unu prototipu pan-tracicu *malva* «munte», ce se regasesce probabilmente, in anticulu nume de orasiu illiricu *Dimallum* (Tit-Liviu XXXI, 27; Polyb. III. 18. Cf. Niebuhr, Vorträge p. 305: Dimalon= *di* doui, *mal*, *malli*, munte) si in Μάλεον d'in Laconi'a pentru ΜάλεFον= Malava, adi Μαλεβό.— Dupo ua comunicatiune orale a d-lui Professore Miklossich, d'in *malva* nu potea sa faca romànii *malu*, opunendu-se la acést'a phonetismulu limbei romane. Ori-cumu ar fi, d. Hasdeu uita a aminti co in partile muntósse alle Gascogniei si pe totu lantiulu Pyreneiloru se gasesce aceiasi forma topica mal, cu simtiulu de aspru, riposu: *Mal*agvar (Val d'Ossau) *Mal*-Rouge, in Luz; *Mal*-Barrat, in Lys, etc., pe càndu la nordu de Pyrennei, ne intempina forma *mail*: *Mail*-Blanc, *Mail* de la Mule, doue stanci; *Mail*-Aoueran, munte; *Mail* de Louzès, in Ariège; *Mail*-Abore si *Mail*-Arrouy, (val d'Aspe) etc. (65) Despre Malva ca nume de riuri (Μαλούας Ptol. 4, 1, 7; Malba, Anon. Rav. 158, 9; Malvana, Plin. VI, 13, Malva, adi la Mauve affluentu allu Loirei, Malou, trei riuletie (Hérault), Malvetum, adi Mauvotte), etc.,— vedi *Ad. Pictet*, in *Revue Celtique*, II, Paris. — D. Cihac (*Convorbiri Literare*, 1879, p. 137) alatura cu deplina dreptate sufixulu *mal* allu localitatiloru maghiare de mai susu, cu vechiulu germanu *mal*, *malberg*, *mallobergus*, *malstatt* (Grimm, G. d. d. S. 389, Schmeller, bayr. Wörterbuch 2. 561 sq), ansa etymologi'a ce da cuventului romanescu *malu* (Dictionnaire d'Étymologie daco-romane, Éléments slaves, 183), de la v. slav. мѣлъ creta (*lit.* molis *let.* mâls argilla, croat. melo arena) ni se pare pucinu probabile d'in causa ca мѣлъ aru fi remasu in limb'a romana neschimbatu cá mai tote cuvintele slavone si in genere streine ce a petrunsu in limba, si n'aru fi devenitu *malu*. (Vedi Diez, Grammatik der Roman. Sprachen, I. 141. 138: «...das Walachische war so zu sagen noch nicht zur Besinnung gekommen, als die fremden Stoffe es zu durchdringen begannen. Wie sehr ihm noch die Principien der Assimilation mangelten, bezeugt die *allzu buchstäbliche Aufnahme des Frem-*

(65) **Luchaire,** *de lingua aquitana*, p. 55—56.— **E. Desjardins,** *Geographie historique et administrative de la Gaule Romaine*, Paris 1878, v. II p. 396.

den. Slavische Laute und ganze Buchstabenverbindungen setzten sich unbewältigt fest.»).—Asupr'a legaturei de sensu d'intre alb. malj =munte si rom. *mal*, vedi Miklosich, *Die slav Elem. im Rum.* p. 10. —Cf. Hugo Schuchardt, Ueber B. P. Hasdeu's «Altrumänische texte und Glossen», Halle, Max Niemeyer, 1878: «Das rumänische *mal* begegnet uns sowohl im Albanischen, als in illyrischen und dakischen Ortsnamen (Dimallum, col. Malvensis).»

30. *Marciniesi.*

31. *Marcodava*, dupo Leo (p. 190) «Reineloh» de la sskr. marjjû, curatienia, a spalá.

32. *Masclianis.*

33. *Napoca*, comp. Νάπις localitate in Scythi'a (Steph. Byz), Νάπη in Lesbos (Strab. 9, 426). Naparis afluente allu Istrului (Herod. IV, 48); *νάπ-η* f. strîmtore padurósa, *ναπάς* in intiellesu de isvoru (Hesychiu), sskr. nep-a m. apa, nâp-ita m. baiasiu, zend. nap-ta, udu, umedu, (de unde Naphtha, nou-pers. nift), lat. nimb-u-s si Nept-ûnu-s? — cari tote acestea presuppunu unu verbu nap (de la snâ?) a fi umedu, a fi udu. Comp. Fick, vergl. Wrtb. I 127. — Rösler, Einig. über das Thrak. l. c.—Sufixul -oca d'in Napoca este sufixu obicinuitu thracu: Amadocus, Bith-ocus, Sado-cus, Σπαράδ-οκος, Σπάρτ-οκος, etc. Pentru formatiunea *Napoca* Müllenhoff (Encykl. Ersch. und Gruber 464) compara slavic. *námĭesti.*

34. *Netindava*, dupo Leo (p. 190) «Krummloh» de la sskr. nati «cotitura».

35. *Paloda*, Müllenhoff (l. c.) compara compositele slavice Poreci, Pomori, Polabany, Podgoritza, cu dac. Paloda, Patavissa, Parolissus, Pathissus (Πάρτισκο)ν.

36. *Patridava*, dupo Leo (ib.) «Schutzloh» de la patr «protectoru».

37. *Pelendava*, idem «Eckerloh» de la phalin. «purtatoru de rodu» fructiferu.

38. *Petrodava.*

39. *Pinum.*

40. *Pirum.*

41. *Piroboridava*.

42. ***Porolissum***, (Paralissum). Rösler vede in primulu elementu pe obicinuitulu -porus, -poris d'in Δινδίπορις (Bithynia, C. I. Gr. 3795) Mucaporis (Bithynia, W. Tomaschek, Ueb. Brum. und Ros., p. 386), Semporus (Thracia, Acta S. Philippi, p. 550), cu schimbarea lui *r* in *l* d'in Abrupolis (Thracia, Liv. 42, 13) si cu vocal'a mai vechia *a* d'in Derziparus, Zuparus, Paralissum (Porolissum) si Daci petoporiani (Dacia, T. P.), cu intiellesu de rege, principe, sskr. pâla, phryg. βαλήν, rege. Dupo acésta etymologie Porolissum aru semná : cetate regésca. In allu douilea elementu allu cuventului, Rösler constata sufixulu thraco-geto-dacu -ισ -d'in Ἄγ-ησσ-ος, Ὀδ-ησσ-ός, Σαλμυδ-ησσ-ός in Thraci'a, Αἴγ-ισσ-ος la Geti, Patav-iss-a in Daci'a.—M. Burda (in Kuhn, Zeitschrift, XXI, 3,470 seq.) compara Porolissum cu Παρασσία=parvatas munte si cu form'a bine cunnoscuta Παρβασία «tiarra muntosa, Begland» ; iar Fligier (Beiträge zur Ethnographie Klein-asiens und der Balkanhalbinsel, Breslau 1875) si Gooss (Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde, N. F. XIV, 113), sskr. âçâ, parsi : asasu, cetate intarita. Astu-felu Porolissum aru semná : «Cetatiui'a Domniloru» «Herrenburg.» Comp. si cetatea Trisson (lăngă Matra).

43. *Potaissa* (Patavissa).

44. ***Potula***, comp. tribulu dacu Potulatensii.

45. ***Rhamidava***, dupo Leo (p. 190) «Weissloch, Schönloch», de la râma, albu, frumosu.—Dupo Cuno aru semná «orasiulu Ramiloru», unu tribu sarmaticu (Plin VI, 21), pe care îlu esplica prin vechiulu-slavu ramĭenŭ «impetuosus». —De Belloguet (Gloss. gaulois 1872, p. 18) compara numile gallice si bretone Rama, Remi.

46. ***Ruconium***.

47. ***Rusidava***.

48. *Sacidava*.

49. *Sagadava*.

50. *Samos*.

51. *Sandava*.

52. *Sarmizegethusa* (Sarmategte T. P.; intr'o inscriptiune d'in insul'a Lemnos Ζερμιζεγ[ε]θούσης (66). Comp. Zermizirga in Daci'a, si numile personale Ζερμιδίγεστός. Grimm (67) si Niebuhr (68) vedu in Sarmizegethusa reunirea a doue numi Sarmati si Geti, de unde deducu esistenti'a unei aliantie intre ambele popore.— Cuno (p. 235—236) comparàndu elementulu ·γητουση- getusa cu -γέται d'in Τυρεγέται, (Strab. 306) Tyragetae (Plinius IV 82) Τυραγέται (Ptolemeu III, 5, 25) in simtiu de «locuitori de la Tyras» esplica Sarmize-getusa=Sarmategetusa séu pote Sarmate-getaisa, prin «orasiulu Sarmatiloru.» Ua etymologia de totu curiosa o dà invetiatii unguri: Hus, casa, szigeth insula, deci=«*Domus insulae Sarmis*» (69) care Sarmis aru fi numele unui pretinsu rege, fundatoriu allu capitalei Daciei, si pentru a carui'a esistentia s'a si plasmuitu monede cu inscriptiunea ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ (70), de siguru false (71).

53. *Sclaietis* (?).

54. *Singidava*, dupo Leo (p. 190) «Leuenloh» de la sskr. sinha «leu».

55. *Sornum*.

56. *Stenae*, comp. riulu Stenares séu Stenarus in Daci'a (adi Weiss).

57. *Tamasidava*; De Belloguet (gloss. gaul. II. ed. 19) compara Tamesis, riu in Britanni'a, Tamasis nume indianu.—Alfr. Maury (Journal des Savants 1869, p. 356) cugeta la *thami* d'in temarunda, dupo Pliniu (H. N. VI, 20) «mama marii, apa in limb'a scytha»; Tomaschek (Zeitschr. für Oesterr. Gymnas. 1869), la sskr. tamasa, intunecosu, obscuru, adeogindu co Tamasidavei ii corespunde actualulu Timisiesti de langa Moldov'a, si co póte Tamasa a fostu vechiulu nume allu Moldovei; iaru Grimm, la Tamasiti, probabilu gresiala de manuscriptu in locu de Iazyges. Vedi Hansen, Bemerkungen zu einigen alten Schriftstellern,

(66) **Conze**, *Reise auf der Insel Lesbos*, 1865, p. 5, pl. 5: Θεῷ ὑψίστῳ Τι. Αἴλιος Ἀρριανὸς Ἀλ[έ]ξανδρος βουλευ[τής] Δακίας κολωνείας Ζερμιζεγ[ε]θούσης εὐχὴν ἀνέθηκεν.

(67) *Gesch. d. d. Sprach.*, I 209.

(68) *Vortraege über alte Geschichte*, Berlin III, 301. 159.

(69) Apud. **W. Schmidt**, *Die Geten und Daken*, in *Arch. des ver. Siebenburg. Land.* IV, 59

(70) **Benkö**, *Transilvania, sive magnus Transilvaniae principatus, olim Dacia mediterranea dictus*, a II edit., Klausemb. 1834, p. 10.—**Hene**, *Beiträge zur dacischen Geschichte*, Hermanstadt, 1836, p. 8.—**Neigebaur**, *Dacien aus den Ueberresten des Klassischen Alterthumes*, p. 39, si 290.

(71) **Arneth**, *Archaeolog. Analect. Wien* 1851, § 11.—**Fröhner**, *La Colonne Trajane*, I. text

namentlich zu Iornandes, in Programm des Dorpater Gymn. von 1845, p. 5.

58. *Tape.*

59. *Teme*, comp. riulu Temesiu.

60. *Tiasson.*

61. *Thiphulon.*

62. *Tibiscum*, cf. riulu cu acelasi nume.

63. *Utidava*, dupo Leo «Spielloh» de la ûti jocu. Rösler (Dacier und Rom.) cugeta mai corectu la unu nume identicu cu afluentele sudicu allu Dunarii, Utus (adi Vidu). Cuno (p. 242) compara Utus cu v. slav. woda bulg.uda apa; iar De Belloguet (op. cit. p. 20): Utis riu in Gallia Cisalpina, Utivi, pers. (Herod.), Uti-dorsi, in Sarmatia Asiatica. — D-lu Hasdeu (Cuvente d'in Betrani I, 309) vede in Utidava si in riulu Utus cuventulu thracu *ut* «bufnitia» (rom. uture, serb. ȣтина, bulg. ȣтка, alb. ut), cu tóte ca noi nu intielegemu cumu unu riu isi póte trage numele de la «bufnitia».

64. *Zargidava.*

65. *Zermizirga*, Germigera (Cosmogr. Ravenn. Tabl. Peut.). Comp. Zirmis (T. Peut.) locu in Thraci'a.

66. *Zeugma*. Comp. Zeugma in Syria, Tacit. Annal. XII, 12, Corpus Inscriptionum Graecarum Nr. 4472 Ζεῦγμα, idem.

67. *Ziridava*, dupo Leo (p 190)=angsachs. «Sveordleäh Schwertloch» de la sskr. ciri (angs. heör) sabie; dupo d. Hasdeu (Istori'a Critica, II, 64) ziri correspundiendu sskr. hari, zendicului *zairi* verde, iar dava semnandu munte, Ziridava va se dica «Munte-Verde» germ. Grünberg, fr. Vermont, sl. Zelenahora, it. Monteverde.— Comp. Ziras (Plin. IV, 11, 8) riu in Moesi'a de josu, Zirmis (T. Peuting.) locu in Thraci'a.

68. *Zurobara*, pote -bara este identicu cu -para d'in Βέπαρα, Βηλαιδίπαρα, Βηρίπαρα, Bessapara, Βόσπαρα, Δαρδάπαρα, Druzipara, Ἰσγίπερα, Subzupara, Zapara, Tramupara, Scapora, Breierophara. Comp. Stymbara in

Pelagoni'a, Εἰστόβαρα in Baktria, Σόβαρα in Cappadoci'a. Cu -para nu e de comparatu alb. bulg. si macedo-rom. *fara*, urmasi, familie (vedi Miklosich, Alban. Forsch., II, 25), ci rad. *par* a traversá, vadu.

69. *Zusidava*, dupo Leo «Trockenloh», de la sskr. çushi «uscaciune, seceta.» (72).

b). Numi de triburi dace.

1. Ἀλβοκήνσιοι = Ἀλβοκ-ήνσ-ιοι. Acelasi sufixu -ής- care serva la Geto-Daci pentru formarea numiloru topice îlu gassimu intrebuintiatu de densii si la celle ethnice in form'a anso nasalisata : ηνσ-ens, cum de es : Δημ-ήνσ-ιοι, Ὀβουλ-ήνσ-ιοι, Οἰτήνσιοι (tribulu de langa riulu Utus), Πιαρ-ήνσ-ιοι, Τρικορν-ήνσ-ιοι numai la Geti ; Βουριδε-ήνσ-ιοι, Καυκο-ήνσ-ιοι, Κοτ-ήνσ-ιοι, Ναρ-ήνσ-ιοι (Naresii Plin., 3,26) Ποτουλατ-ήνσ-ιοι, Πρεδαν-ήνσ-ιοι, Σαλδ-ήνσ-ιοι, Σήν-σιοι (?) la Daci.—Cu Ἀλβοκ- compara : Κοισ-τοβῶκ-οι. Şafarik (73) si Cuno (74) vedu in -βοκ- cuventulu vechiu-slavu bokŭ «tiermu» amintindu localitàti ca : Naliboki, Cetyr-boki, Bialoboki, Wisloboki.

2. *Amicenses*, Ammianus Marcel. XVII. 13. (Vedi Mannert, Geogr. der Griech. und Römer, IV, p. 199 ; Zeuss, Die Deutsch. u. ihr. Nahbarst. 206).

3. Ἄναρτοι, comp. Anartes la Caesar (Bello gallico, 6, 25).

4. Ἀναρτοφρακτοι (Ptolem. Geogr. III, 5, 20).

5. Ἀρσιῆται, (Ptolem. l. c.).

6. Αὐαρηνοί (Ptol. l. c).

7. Βίηφοι.

8. Βίεσσοι.

9. Βουργωνες.

(72) *Suci-dava*, cetate in Moesi'a inferiora séu superiora (**Forbiger,** *Handbuch der alten Geographie* v. III, Leipzig 1848, o cauta la Osenik séu Assenik (?)) amintesce numele Σούκους dintr'ua inscriptiune greca aflata in Thraci'a (Vedi *Revue archéologique* 1878, p. 294) si *Suci* numele unui tribu thracicu d'in pregiurulu Philippopolei.

(73) **Şafarik,** *Slav. Alterthüm.* I, 209.

(74) **Cuno,** *die Skythen*, 330.

17

10. Βουριδεήνσιοι, comp. Buridava.

11. *Karpodaci* (Zosimus IV 34).

12. Καυκοήνσιοι, comp. Caucasus, portiunea Carpatina de langa Oltu (inscriptiunea Henzen 5930=Fröhner, La Colonne Trajane, Append. Nr. 14, reprodusa de noi mai susu, in partea I, cap. V, nota 17.)

13. Κιάγεισοι.

14. Κοιστοβῶκοί.

15. Κοτήνσιοι, comp. Κοτινοί Dio. Cass. 71, 12.

16. Γέται, la Arrian fragm. Γετηνοι.

17. Δακοι, Δάκοι (Dio Cass. Dioscorid.) Δᾶκοι (Strab.), Δᾶκες (Eustath. Zonar) Δᾶοι, Dacus, Daciscus. Unii cugeta gresitu la dag «munte» identificàndu pre Daci cu Dahii asiatici.—Tomaschek (Zeitschrift für oester. Gymnas. 1869) deduce Dāc- din Davac, apropiandu-lu de radecin'a eranica *du* «a cugetá, a suná, a vorbí.»

18. *Dao-petoporiani* T. Peuting.—Tomaschek (Zeitsch. für oester. Gymnas. 1867 p. 706) esplica cuventulu prin «Dacii de sub patru principi» (peto. por. τετράρχης).

19. Ὄμβρωνες (Ptol. l. c).

20. Πιεγγῖται, comp. pentru sufixu : Coelaletae, Dansaletae, Δενθαλῆται, Σιαλέται, in Thraci'a.

21. Πιέφιγοι.

22. *Picenses* Ammian. Marcel. XVII. 13. (Mannert l. c., Zeuss l. c.)

23. Ποτουλατήνσιοι. D-lu Hasdeu (Cuvente d'in betrani, I, 256) descompune cuventulu in : prepositiunea *pot* «lînga» (gr. ποτί séu ποτ, zend. paiti, armenulu pat, latinulu *pot* in *pos*-sideo) si in numele Ulata = Aluta, adeca Pot-ulatensii «Daci de lînga Oltu». — Compara ansa Potula (adi Fénied) ap. Anon. Ravennatu, si Potaissa (adi Thurda).

24. Πρεδανήνσιοι.

25. Ραταχήνσιοι.

26. Σαβῶκοι (Ptol. l. c).

27. Σαλδηνσιοι. D-lu Hasdeu (Cuvente den Betrani, I 255) intemeiatu pre intiellesulu ce da cuventului *saldusiu* d'in doue chrisove domnesci (1580 si 1581 хотарꙋл ѿкъ Корнъцел по блато на сълдꙋшꙋл със стꙋхꙋл и прѣз полїо....) de «mlaştina» si pre chart'a lui Ptolemeu care asiadia tribulu dacu allu Saldensiloru in partea de josu séu «cea baltósa a Olteniei»— esplica numele Saldensii prin «Daci de la balta.»— Rösler compara Σαλδαπά (Procop. de aed. p. 308), d'in Moesia de josu. Mai vedi *Salda*, *Saldum* d'in Pannoni'a (Tabla Peutinger. si Geogr. Ravennatu).— D-lu Cihac (*Convorbiri Literare*, 1879, p. 88) tine, mai correctu, ***saldusiulu*** dreptu mathathesa pentru ***sladusiulu- slatusiul=slatina***, v. slav. слатина f. ἕλος palus, aqua salsa, salsugo, n. sl. cech. slatina. Vedi de acellasi autoru «*Dictionnaire d'Étymologie Daco-Romane*, Francfort s/M, 1879, *Élements slaves*, 346.

28. Σήνσιοι.

29. Τευρίσκοι, Tauriscii, de la taur, tauer, inaltime, locuitori pe verfuri de munti. Despre originea celtica a Tauriscilor vedi Diefenbach, Celtica II, p. 139 seq.

c). Numiri de riuri.

1. *Apus* adi Karaciu,=pruss. ape riu, apu-s fontana, isvoru, litv. upi-s f. riu, riuletiu, sskr. ap, âp, f. ap. api apa, persan âb. Comp. Aff riuletiu in departamentulu Morbihan (in Franci'a), Abŭs numele vechiu allu riului Dav'a in Spani'a; Abos séu Abus riu in Britanni'a-mare (Ptolemeu) Ave, riu in Portugali'a.

2. 'Αλοῦτα, Aluta, adi Oltu. D-lu Hasdeu (Istori'a Critica, edit. II-a p. 253—255), presupune unu cuventu scythicu si agathirsicu «alt» auru, care se regasesce la turani in forma de altun, alton, altân, imprumutatu de la Scythi.—Mai lesne este a cugetá la ua formatiune analoga cu lat. lûtu-m, planta galbena, culorea aurului (d'in lût-eu-s, cu perderea lui *h* initialu, hlûtu-m d'in hultum), care se reduce la unu cuventu comunu unitatii limbistice europene ghalta, galbenu, auru, lit. gelta-s,

galbenu; v. slav. zlŭtŭ galbenu, zlato n. auru; goth. gultha=germ. super. nord. Gold. n. Comp. sskr. hâṭa-ka (d'in harta-ka) séu sskr. haris, galbenu. zd. zairi galbenu, auru. (Vedi Fick, Vergl. Wrtb. I 580.— Curtius Grundzüge der Griechischen Etymologie ed. IV[a], 202, 204), pe càndu esistenti'a cuventului *alt* la Scythi nu ni se pare prin nimica justificata.

3. *Ampela*, adi Ampoiu.

4. Ἄραρος=Ἄρ-αρος. Radecin'a ar=a curge; comp. Arar (Cesar, de Bello Gallico, I, XII, XIII, XVI; VII, XC; VIII, IV.— Strabon, p. 186, 189, 191, 193; Plinius, III, v. 2.--Orelli, Inscr. 4018, 5233, 5966, 7007, 7260; Ammianus Marcellinus XV, XI: «Ararim quem Sauconam appellant») adi Saône (in Franci'a), Araonna, riuletiu in Pyrenei (Historiens de France, t. IX, p. 621) Arar (Aar), Arauris séu Araurius, Aroanna (Orvanne), Aroennis (Arronul in evulu-mediu), Arula (Aigne), Ἀρίσβη orasiu in Troas si Lesbos, Ἄρ-ισβος, Strabo 13, 590,) afluente allu Hebrului).—Se pare co Araru este unu nume celticu, care denota cursulu linistitu, incetelnicu allu unui riu, apele selle line, («Arar— influit incredibili lenitate ita ut oculis in utram partem fluat judicari non possit» Cesar, de Bello Gallico I, XII), arav, araf semnaudu in Kymr. «linistitu, incetu» Vedi Zeuss, Grammatica celtica t. I, p. 13.—De Belloguet, Glossaire gaulois, ed. 2, Nr. 100 p. 143.

5. *Arhabon*, adi Jiulu; comp. Arrabo adi Rhab, in Kymr. *araf* «linistitu».

6. *Berzava*, adi Bîrzava.

7. *Bubalus* adi Bogoniciu.

8. *Ister*, Ἴστρος, adi Dunare, dupo Iordanis, cuventu bessicu: de origine c. 12: «qui lingua Bessorum Hister vocatur.»; dupo altii, thracicu;=radecin'a sskr. sru, srav-â-mi, a curge, srav-a-s, srav-ant-i, srô-t-as, riu, gr. ῥυ, σρυ, ῥέ-ω, curge, ῥέ-ος, ῥό-ο-ς, ῥεῦ-μα riu; lit. srav-j-ù curge, srov-é cursore de apa; v. slav. s t-ru-ja fluentum, o-s-t-rov-ŭ insula (literariu ἀμφί-ρυ-το-ς); vechiu-iricu sruth riu, vechiu-nord. strau-mr= germ. sup. nord. Strôm. Comp. Curtius, Grundzüge. 354; — Fick, Vergl. Wrtb. I 255. — Idem Die Indogermanische Spracheinheit, 423. – Şafarik (Slav. Alterth. I, 495) Cuno (Die Skythen, p. 231) credu co Istros este unu nume cu totulu slavicu, coci, de si radecin'a sru «a curge» se gasesce si in celtic'a (sura saravus), anso caracteristic'a

slavicei este ací introducerea lui *t* intre *s* si *r*. — Cu tóte co suntu filologi cá Förstemann, Ztschrift, IX 277 si Kuhn, Ztschrift XIV 223, cari admitu pe *stru* cá radecina primitiva (comp. zend. thru a curge, thraota riu), anso e mai probabilu co *t* ací nu este originariu, coci d'in grupulu *str* nu puté sa se nasca *sr*, pe càndu d'in *sr*, fórte lesne *str*. (esemple cech. s-t-ríb-ro=v. slav. sreb-ro argintu, comp. Pott, Wurzelwörterbuch der Indogermanischen Sprachen 1867—73, I, 1373. —Curtius, Grundzüge 354), dér nimicu nu vorbesce in favórea opiniunei de susu, co interpunerea lui τ aru fi caracteristic'a slavei : de órece : *a)* pe τ îlu gasimu dejá afară de in numele Ἴστρος, in Στρύ-μων, Στρόμη in Thraci'a, Στρυμόνιον in Macedoni'a ; *b)* Limbile germanice au deuapotriva *str* in : v. nord. strau-m-r, v. germ. sup. strôm, germ. nord. super. strom. m. riu.— Prin urmare nici de ací nu se pote trage vre ua conclusiune despre slavicitatea Istrului, cu care Rösler (*Dacier und Romänen*, p. 37) compara numile de riuri : Bistriz, Bistritza, Wisternitia etc.

9. Ἱέρασος. Vedi Tiarantos, adi Siretu.

10. *Maris* Μάρις. D-lu Hasdeu (Istori'a Critica edit. II, 193) cugeta la unu pretinsu cuventu scythicu «maris» hotaru, pentru co in sskr. maryâ semneadia hotaru. Şafarik (Slav. Alterthümer I, 507) deriva Maris d'in them'a mar «apa» comparàndu sskr. mîra, celt. mor, goth. marei, lat. mare, slav. more, lit. mares. Anso in sskr. cá si in zend. mar (mrî-j-ê, mar-â-mi) semneadia a murí, mar-a-s, mrî-ti-s, morte. Sanskritulu mira-s, mare se afla numai la Grammatici. Este adeveratu co Curtius (Ztschrift I 33 Max Müller Lect. II 320) raporta la radicalulu sskr. mar-morte, sskr. mar-u-s pustii, mar-u-t vendu,—pe lat. mare cu inruditele selle vechiu slav. mor-je, lit. már-ès golfu, goth. mar-ei, etc. Comp. Curtius, Grundzüge, 333.

11. *Mariscus,* adi Ialomiti'a.

12. *Mutria,* adi Motru.— La tóte poporele d'in famili'a ariana se constata urmele unui vechiu cultu allu apeloru, in Indi'a, cá si la Persi, le Greci cá si la Romani, la Celti cá si la Daci. La Celti de esemplu, gassimu appelative de riuri cá Dêva, Dîva, Dīvona, adica dieu, dieitia, divina, Nemausus, Nemesa, deus Nemausus, de la nem, ceru, si seus, divinu, sacru ; Matrŏna (Ces. I, 1 ; Auson. Mosel. v. 461.) mai tardiu Materna, Maderna, adi Marn'a ; Matrona adi Meyronna, Matra adi Mo-

der, — tóte acestea de la celticulu mâtar mama (75). Ua esplicatiune analoga cu cea d'in urma credemu co se póte dá numelui dacu Mutria, Mutrium, caci nimicu mai naturalu de còtu appelativulu de mama atribuitu riuriloru, cá isvore bine-facetore de rodire si de viatia. In Rigveda apele (âpas) porta adesea epitetulu de mâtrītamâs, superlativulu lui mâtar, mume prin distinctiune, per eccellentiam. In Glossarulu vedicu Naighantu (I, 13), riurile se numescu mâtaras mume, iar in Avesta, matarô, mume, matarô gitayô, mume viui (Justi, Handbuch der Zend). De aceia la Indieni, Germani, Slavi si Celti, genulu femininu este predominatoru in numirile riuriloru, pe càndu, d'in contra la Greci si Romani, — este cellu masculinu. Astu-felu, ne pare probabilu a admite si in limb'a daca ua forma mâtar, séu cevá analogu (zend. mâtar f., μήτηρ dor. μάτηρ f. lat. mater, v. iric máthir-mama; lit. moté gen. motèr-s f. femeia, v. slav. mati gen. mater-e, v. pruss. mote muma, po-matre, muma vitrega; angs. môdar, v. germ. sup. muoter, f. muma) cu semnificatiune de muma — d'in care pote sè provina numele *Mutria*, Motrulu de adi. — Despre cultulu apeloru la Daci vedi cap. XI.

13. *Naparis*, Νάπαρις comp. Napoca, si *Ar*arus, Ti*ar*antus, *Ar*abon, Sten*ares*.

14. *Ordessus*, Ὀρδησσός pote Ἀρδησκός — (Argesiu ?). Sufixulu σκ vedi in Τιβισκος. Μάρισκα in Daci'a.

15. *Pathissus* (Tissa, Τίτζα Const. Porph).

16. *Samus*, adi Somesiu.

17. *Sargetia* Σαργέτια, adi Strelu.

18. *Stenares* seu Stenarus, adi Weiss. Gooss (Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens, 1874, p. 44) vede in acestu nume pe *ar* in intiellesu de «riu».

19. *Tiarantus* Τιαραντός. Vedi mai susu, glosse scythe.

20. *Tsierna*, adi Cerna. Vedi mai susu Dierna.

21. *Tibiscus*, Τιβισκός adi Temesiu, pote deminutivulu lui Tibisis.

(75) **Ad. Pictet**, *De quelques noms celtiques de Rivières qui se lient au culte des eaux*, in *Revue Celtique*, II, (1873—1875), Paris.

d) Numiri de munti

1. Ἀμάδοκα ὄρη, in Sarmati'a europena (Ptol. 3,5, 15).

2. *Carpatii* (Κάρπατης Ptolem.), de la poporulu Κάρπιδαι (Ephoru), Καρποδάκαι (Zosimus 4, 34). Comp. Zeuss, Die Deutschen und ihre Nachbarstämme, 697, 699.—Numirea de Carpati, propria lantiului de munti nordu-vesticu, s'a datu intr'ua epoca tardia (in secolulu alu 17-lea) muntiloru Transilvaniei.

3. *Mons Caucasus* (inscriptiunea d'in tempulu lui Traianu) in Olteni'a.

4. *Locus Caucalandensis* (Amm. Marcellinu XXXI, 4).

5. *Montes Serorum* (Amm. Marcellinu XXVII, 5).

III. Resultate.

Dupo gruparea acestui materialu pretiosu, care se ridica aproximativu la 280 numi, si dupo indicarea diferiteloru incercari etymologice de pene acumu, este permisu sa tragemu cate-va conclusiuni :

1. D'in celle 51 numiri de plante dace, cellu pucinu 13 se regasescu in visteri'a comuna de cuvinte a unitàtii limbistice europene : Nr. 5. 9. 12. 14. 15. 18. 19. 22. 26. 29. 30. 33 si 48; alte 13 trebuescu cu certitudine reduse la limb'a perduta a Thraciloru : Nr. 1. 2. 4. 6. 8. 10. 17. 24. 27. 28. 31. 34 si 38; iar pentru restu esplicatiunile suntu mai pucinu satisfacetore. Numerile 2. 6. 12. 24. 26. 30. 31. 33. 34 si 48 se potu d'a dreptulu comparà cu elementele germane, pe càndu Nr. 9. 18. 19. 26 si 29, cu celle letto-slavice, 10 si 28 cu celle celtice, iara 4, 8 si 15 cu limb'a albanesa. D'in aceste assemenari ansa nu urmeadia identitatea poporului dacu cu Germanii, dupo cum crede Grimm, cu Slavii, — dupo cum crede Cuno, cu Eranii, dupo cum inclina Roesler, ci numai co Dacii : apartinu aceleiasi familii de limbi europene cá si Celto-greco-italicii, Thraco-illyricii de ua parte, si Germano-Slavo-litavicii de cea-alta parte. (76)

(76) De aceia punctele de asemenare constatate de Müllenhof (1) intre limb'a daca si cea slava : esistenti'a palatalului *c* in Δίερνα ; a lui *ȷ̌* in Τιαραντός, Ἱερασός, Gerasus, a nasaleloru ѫ si ѧ si composite topice dace cá Pathissus, Patavissa, Paloda si Parolissus, identice celloru slave : Porjeci, Pomorji, Polabany, Podgoritia etc., nu vorbescu nimica pentru ua mai strinsa inrudire a Daciloru cu Slavii, de càtu cu alte popore, si cu atàtu mai pucinu : pentru identitatea loru ethnica. — Se insiéla dara d. W. Fröhner candu dice (*La Colonne Trajane*, t. 1, introduction) ca : «se pare probabilu co *Dacii vorbiau unu dialectu allu limbeloru slavice*».

(1) Ersch u. Gruber, *Encyclopedie,* art. *Geten* p. 404 : „Der Anlaut das dacischen Ortsnamens Δίερνα bei Ptolemäus, „Tierna auf der Tab. Peut., Tsierna auf einer Inschrift bei Muratori, Zerna in den Digesten, war ohne Zweifel ein „tsch (Ć) und nennt Herodot den heutigen Sereth Τιαραντός, Ptolemäus Ἱερασός, Ammian Gerasus, so sind dies

2-lea. D'in celle 26 numi personale gete si dace. Nr. 3. 11 si 12 ne 'ntempina de ua potriva la Geti si Thraci; Nr. 8 si 21 la Geti, Daci, Thraci si Phrygieni; Nr. 10, 22 la Geti si Thraci; Nr. 17 si 24 la Daci si Thraci, Nr. 16 la Daci si Phrygieni; iar Nr. 6. 14. 18. 19 porta in sine caracterulu aricu-europeu. De si multe remanu neesplicate, numi anso cá Ζάλμολξις (comp. gr. χλαμύ-ς si radecin'a europena valk ἕλκω) Κότυ-ς, (comp. v. nordicu Hödh-r, v. gallicu catu-lupta, gr. κοτέω) si Δεκέβαλος (comp. phryg. βαλήν rege, slav. bolij mai mare) vorbescu in destullu pentru loculu ce occupa limb'a daca in famili'a de limbi indo-germanice, probàndu in chipu invederatu pre de ua parte neeranismulu ei, pre de alt'a, negothismulu seu neslavismulu ei.

3-lea. D'in celle 90 numi personale cullese de pre inscriptiuni : 22 si anume : Andrada, Nando, Aia, Bricena, Bedarus, Udarus, Ulcudius, Sutta, Andena, Satara, Gesara, Sule, Turmasgada, Turme Soie, Mammulus, Mucasenus, Tattario, Tzinta, Tzinto, Ziai, Drigisa ne 'ntempina numai pre monumentele d'in Daci'a séu privitore la Daci'a; 7 si anume : Bituvas, Sola, Dizo, Mucapor, Pieporus, Natoporus, Tiatus suntu comune Daciloru si Thraciloru; Epicadus, Verzo, Epidius, Atta, Baezus, Bubalus, Diaies, Ditugenius, Mocio, Eptala precum si tóte celle cuprinse sub Nr. 36 (table cerate) se regasescu de ua potriva in Daci'a si Illyricum, adico la famili'a de popore thraco-illyrice. — Terminatiunea numiloru personale masculine in *a* cari se constata in numile thrace, se afla assemenea in inscriptiunile d'in Daci'a, de si acestea fiindu scrise latinesce inlaturá pe càtu se póte atare terminatiune, cá de es: Andena, Andrada, Atta, Bricena, Dada (alaturi cu Dades), Sola, Satara, Gesara si Turmasgada. Suffixulu -porus, caracteristicu thracu in numile thrace Μοκάπορις, Mucapora, Bithoporus, Sempor, Ῥησκούπορις, Ῥασκόπορις, Γυναίπορις, Derziparus, Zyparus etc., se regasesce in daciculu Mucapor, Dacpetoporiani, Natoporus, Pieporus; totu astufeliu: *muca-* vedi mai susu Nr. 14; *-al*, vedi mai susu Nr. 9—11, Eptala si Attalus; *-sara*, comp. Gesara, Deusara, Germisara.

4-lea. D'in 68 cetati dace, in 23 se gasesce suffixulu caracteristicu dacu -dava, acellasi cu thraciculu -dama; in 3 suf. -para bara si sara. identicu cu thrac. -sara, -para (=vadu, πόρος, germ. var) -porus, -poris, communu Daciloru si Thraciloru; -ισ- communu Geto-Daciloru correspunde thracicului ης.— D'in celle 19 numi ethnice, la

„augenscheinlich ebenso nur verschiedene Versuche, den Laut des französ. *j* (polnischen Ѫ böhmischen Ѫ) auszu-„drücken; denn *g* bei Ammian steht für *j* und der Spiritus asper bei Ptolemäus ist griechische Zuthat, da der An-„klang an ἱερός verleitete. Aehnlich ist Germigera beim Cosmogr. Ravenn. und auf der Tab. Peut., und Ζερμίζιργα „bei Ptolemäus. Aber die Ableitungsform αντός, *asus* in Tiarantus, Ierasus, und ebenso die Endung von Κοτήνσιοι, „Βουριδεήνσιοι, Σήνσιοι u. s. w. in Dacien, Οἰτήνσιοι, Ὀβουλήνσιοι u. s. w. am Hämus, Ναρήνσιοι in Illyrien bei „Ptolemäus, bei Plinius aber Naresii, führt auf nasale Ѫ, Ѧ wie etwa im Polnischen. Nasales Ѫ bestätigt auch noch „der Flussname *Iantrus*, *Iatrus*, *Ieterus*, *Athrys*. Erwägt man endlich den Ortsnamen Πάρτισκον bei Ptolemäus an „der Theiss und das Schwanken des Flussnamens, der bei Iordanes und dem Kosmographen von Ravenna *Tisia*, bei Pli-„nius aber *Pathissus*, bei Ammian *Parthiscus* heisst (man Kann auch noch *Patavissa*, *Palodu* und *Parolissus* in Dacien „vergleichen), so Kommt man zu der Annahme, das mindestens die Dacier ähnliche Composita wie die Slaven in „*Porjeci*, *Pomorji*, *Polabany* etc, *Podgoritza* etc. gehabt haben; auch *Napoca* ist vielleicht nicht anders als *námiesti* „gebildet.“

2-lea. D'in celle 26 numi personale gete si dace. Nr. 3. 11 si 12 ne 'ntempina de ua potriva la Geti si Thraci; Nr. 8 si 21 la Geti, Daci, Thraci si Phrygieni; Nr. 10, 22 la Geti si Thraci; Nr. 17 si 24 la Daci si Thraci, Nr. 16 la Daci si Phrygieni; iar Nr. 6. 14. 18. 19 porta in sine caracterulu aricu-europeu. De si multe remanu neesplicate, numi anso cá Ζάλμολξις (comp. gr. χλαμύ-ς si radecin'a europena valk ἕλκω) Κότυ-ς, (comp. v. nordicu Hödh-r, v. gallicu catu-lupta, gr. κοτέω) si Δεκέβαλος (comp. phryg. βαλήν rege, slav. bolij mai mare) vorbescu in destullu pentru loculu ce occupa limb'a daca in famili'a de limbi indo-germanice, probàndu in chipu invederatu pre de ua parte neeranismulu ei, pre de alt'a, negothismulu seu neslavismulu ei.

3-lea. D'in celle 90 numi personale cullese de pre inscriptiuni: 22 si anume: Andrada, Nando, Aia, Bricena, Bedarus, Udarus, Ulcudius, Sutta, Andena, Satara, Gesara, Sule, Turmasgada, Turme Soie, Mammulus, Mucasenus, Tattario, Tzinta, Tzinto, Ziai, Drigisa ne 'ntempina numai pre monumentele d'in Daci'a séu privitore la Daci'a; 7 si anume: Bituvas, Sola, Dizo, Mucapor, Pieporus, Natoporus, Tiatus suntu comune Daciloru si Thraciloru; Epicadus, Verzo, Epidius, Atta, Baezus, Bubalus, Diaies, Ditugenius, Mocio, Eptala precum si tóte celle cuprinse sub Nr. 36 (table cerate) se regasescu de ua potriva in Daci'a si Illyricum, adico la famili'a de popore thraco-illyrice. — Terminatiunea numiloru personale masculine in *a* cari se constata in numile thrace, se afla assemenea in inscriptiunile d'in Daci'a, de si acestea fiindu scrise latinesce inlaturá pe càtu se póte atare terminatiune, cá de es: Andena, Andrada, Atta, Bricena, Dada (alaturi cu Dades), Sola, Satara, Gesara si Turmasgada. Suffixulu -porus, caracteristicu thracu in numile thrace Μοκάπορις, Mucapora, Bithoporus, Sempor, Ῥησκούπορις, Ῥασκόπορις, Γυναίπυρις, Derziparus, Zyparus etc., se regasesce in daciculu Mucapor, Dacpetoporiani, Natoporus, Pieporus; totu astufeliu: *muca-* vedi mai susu Nr. 14; *-al*, vedi mai susu Nr. 9—11, Eptala si Attalus; *-sara*, comp. Gesara, Deusara, Germisara.

4-lea. D'in 68 cetati dace, in 23 se gasesce suffixulu caracteristicu dacu -dava, acellasi cu thraciculu -dama; in 3 suf. -para bara si sara. identicu cu thrac. -sara, -para (=vadu, πόρος, germ. var) -porus, -poris, communu Daciloru si Thraciloru; -ισ- communu Geto-Daciloru correspunde thracicului ης.— D'in celle 19 numi ethnice, la

„augenscheinlich ebenso nur verschiedene Versuche, den Laut des französ. *j* (polnischen Ѫ böhmischen Ѫ) auszu-„drücken; denn *g* bei Ammian steht für *j* und der Spiritus asper bei Ptolemäus ist griechische Zuthat, da der An-„klang an ἱερός verleitete. Aehnlich ist Germigera beim Cosmogr. Ravenn. und auf der Tab. Peut., und Ζερμίζιργα „bei Ptolemäus. Aber die Ableitungsform αντός, *asus* in Tiarantus, Ierasus, und ebenso die Endung von Κοτήνσιοι, „Βουριδεγήνσιοι, Σήνσιοι u. s. w. in Dacien, Οἰτήνσιοι, Ὀβουλήνσιοι u. s. w. am Hämus, Ναρήνσιοι in Illyrien bei „Ptolemäus, bei Plinius aber Naresii, führt auf nasale Ѫ, Ѧ wie etwa im Polnischen. Nasales Ѫ bestätigt auch noch „der Flussname *Iantrus*, *Iatrus*, *Ieterus*, *Athrys*. Erwägt man endlich den Ortsnamen Πάρτισκον bei Ptolemäus an „der Theiss und das Schwanken des Flussnamens, der bei Iordanes und dem Kosmographen von Ravenna *Tisia*, bei Pli-„nius aber *Pathissus*, bei Ammian *Parthiscus* heisst (man Kann auch noch *Patavissa*, *Palodu* und *Parolissus* in Dacien „vergleichen), so Kommt man zu der Annahme, das mindestens die Dacier ähnliche Composita wie die Slaven in „*Porjeci*, *Pomorji*, *Polabany* etc, *Podgoritza* etc. gehabt haben; auch *Napoca* ist vielleicht nicht anders als *námiesti* „gebildet.“

10 se constata suffixulu nasalisatu geto-dacu ηνς *ens*, acellasi cu cellu illyricu ηνσ (Ναρήνσοι), si cu cellu thracu -ησ; iar' in numile de riuri, la 3, suffixulu thraco-geto-dacu -σκ, pe càndu Nr. 1. 4. 5. 8. 13. 18 si 19 continu radecini commune europene ap, ar, arar si sru.

5-lea. Alte asemenari phonetice intre geto-dac'a si limbile thrace suntu, schimbarea lui *m* in *b* : es: Τιβισκος si Τιμήσις; lui *d* in *l*; es. dac. dăva, deva si λέβα (Hesychios λέβα· πόλις ὑπὸ Θρακῶν); gr. h=thrac. si dac. Z=Zend. Z. Es. Zeridava=zend. zairi verde; χύτρα=zetraia; χάλις, Ζεῖλα, Ζίλα; lui *v* in oi : es. Βυρεβίστης, Βοιρεβίστας Burvista; Δυδαλσός, Δοιδαλσός, Μυσοι Moesi, Ζιβοίτης si Ζιβύτης.

6-lea. Numi topice d'in sudulu Dunarei se repeta in Daci'a : Burtu-dizus orasiu in Thraci'a; Burt-icum, in Daci'a; Padi-sara (Procop. de aed. 4, p. 308) Sapri-sara (Gruter D. XXII Nr. 7) in Moesi'a, Germi-sara, Deu-sara in Daci'a; Σαλδαπά in Moesi'a inferióra, tribulu Σαλδ-ήνσοι in Daci'a; Tibisis riu in Thraci'a, Tibiscus riu in Daci'a, Ziras (Pl. 4, 11, 8) r. in Moesi'a inferióra, Ziri-dava orasiu in Daci'a, Zirmis, locu in Thraci'a, Zermizirga, Zarmizegethusa (Zermizegethusa) in Daci'a.

Asia-déra avemu de ua parte : puncte commune alle Getiloru si Daciloru cu Thracii : a) numi personale; b) numi geographice; c) particularitati limbistice; pre de alt'a, marturisirea istoriciloru vechimei co Getii ca si Dacii erau d'intr'un'a si aceiasi familie de popore thrace; — urmeadia co limb'a geta, pucinu diferentiata de cea daca, este ua limba thraca, co prin urmare loculu ce amu constatatu co occupa acést'a in famili'a de limbi europene se cuvine si limbei geto-dace, si co in fine, relatiunile thracei cu grupulu nordicu si cu cellu sudicu allu limbeloru arice d'in Europ'a — se impartasiesce si de limb'a geto-daca.

De aci anso cá necessaria consecintia :

1. Getii si Dacii nu suntu Erani; deci resturile d'in limba loru nu prin eranic'a se potu esplicá;

2. Getii si Dacii nu suntu midilocitori intre Europeni si Arii, deci nici limb'a loru nu a formatu mediulu d'intre limb'a sanskrita pe d'ua parte, si d'intre limbile poporeloru indogermanice pre de alt'a, dupo cum pretinse Leo (77), séu d'intre limb'a thraca pe de ua parte, si cea leto-slava pre de alt'a, dupo cum crede Rösler dupo theori'a lui Schmidt.

Astu-feliu, prin ajutorulu filologiei, ajungemu la conclusiunea definitiva : co Getii si Dacii nu suntu nici Germani, nici Slavi, nici Celti, ci numai: Thraci de origine.

(77) Leo, *Einige bemerkungen ueber die Sprache der Geten*, in Kuhn, *Zeitschrift* III, p. 176.

CAPITOLULU X.

Probe physiologice

§ 1

Iusemnarile physiographice alle scriitoriloru vechimei despre Geti se reducu in genere la câte-va observatiuni superficiale — iara despre Daci ne lipsescu si acestea — asupr'a taliei, asupr'a espresiunei feciei, asupr'a culorii perului si a pelii, asupr'a unoru puncte adico cari nu potu serví de caractere distinctive ethnice in simtiulu strinsu allu cuventului, d'in caus'a estremei loru variabilitati nu numai in cerculu populatiuniloru unei rase, déro anco si individualu in senulu unei singure populatiuni chiaru.

Hippocrates, atatu de staruitoriu, dupo cum amu vediutu, càndu vorbesce despre Scythi (1) zugravindu-ne obiceiurile loru selbatice, moravurile loru curiose, atatea elemente proprii pentru istori'a physica si politica a loru, nu observa nimicu propriu despre Thraci séu despre Geto-Daci, ci vorbindu in generalu despre Europeni arretta co acesti'a suntu mai curagiosi de catu Asiaticii, mai resboinici si mai muncitori (2); cei ce locuiescu ua tiérra muntosa, ridicata, si indestullata cu apa, unde anotimpurile presenta schimbari insemnate, au ua statura inalta, suntu forte proprii pentru a suferí munc'a si pentru a dá dovedi de curagiu barbatescu, au unu caracteru mîndru si selbaticu; pre càndu cei d'in campia, d'in tierrile jose si turmentate de calduri nabusitore, espusi mai multu la venturi reci de catu calde, nu suntu nici mari nici bine proportionati, carnosi, cu perulu negru, la facia mai multu óchesi de catu albi, lipsiti de spiritu resboinicu séu de aptitudine la munca (3).

Aristoteles (4) observa co Thracii de la Pontu, ca si Scythii, au peru linsu, mole, lungu, raru, de culore galbena-rosia (5); iar Galienus, in studiulu despre systemulu perosu, in a dou'a carte a tractatului seu *despre Temperamente* (cap. V) attribuesce tierriloru calde: peru negru, scurtu, cretiu, uscatu si aspru; celloru reci si umede: peru de lungime midilocie, dreptu, subtire si rosiu, *πυῤῥαί*, cum au Illyrii, Germanii, Sarmatii, si in genere toti locuitorii Scythiei, iara celloru temperate: peru mare, desu, nici de totu dreptu, nici de totu cretiu, de culore óchesia: μέλαινας μέτριως. Ellu mai adauge (6) co Scythii, Thracii, Celtii si Germanii au pelea rece si umeda, co suntu moi, albi, fora multu peru si cu ochi albastrii. — Claudianus (mortu dupo

(1) *Tractatu despre aeru, ape si locuri*, §§ 17—23.
(2) Idem § 23.
(3) Idem § 24.
(4) *Problem*. XXXVIII, 2. In Περὶ ζώων γενέσ ellu numesce pre Thraci εὐθύτριχες si μαλακότριχες.
(5) Vedi mai susu, partea II, cap. V.
(6) *De Temp*. II c. 6: «Κελτοῖς μὲν γὰρ καὶ Γερμανοῖς καὶ παντὶ τῷ Θρακίῳ καὶ Σκυθικῷ γένει ψυχρὸν καί ὑγρὸν τὸ δέρμα καὶ διὰ τοῦτο μαλακόν τε καὶ λ ε υ κ ὸ ν καὶ ψιλὸν τριχῶν.

an. 400 p. Chr.,) numesce anume pe Geti «flavos» (7), ca si Hieronymus (8) si Isidorus (9) anso se scie co acesti scriitori posteriori confundara pre Gothi cu Geti, prin urmare nu se potu socoti ca isvore (10). — Clemens Alexandrinus (11) totusi insemneadia co Thracii, pene si pe dieii loru ii zugravescu cu perulu si cu ochii blondi, iar Iul. Firmicus (allu IV seculu d. Chr.) attribuia pelei acestui poporu culorea rosia (12).

Ovidiu in fine, care iu lungu-i exiliu la Tomi traindu printre Geti (13) le invetiase limb'a (14) si scrisese chiaru poeme gete (15), ii descrie ca pe niste ómeni crudi, neimblanditi (ferus, dirus, durus, infestus, inhumanus, trux, truculentus, saevus, rigidus, stolidus, male pacatus etc.) cu perulu lungu nepieptenatu, barba mare pene pe

(7) *De raptu Proserp.* II, 65 : «flavi *Getae*».

(8) *Ep.* LVII. *ad Laetum* : «*Getarum* rutilus et flavus exercitus.»

(9) *Hispan. Orig.* XIX. c. 23 : «Flavent intectis capitibus *Getae*.» Vedi si *Orph. Argon.* v. 1031 sqq.

«Ἠδὲ Γελωνὸν ἔθνος, βαθυχαίτων τ'ἄπλετα φῦλα,
Σαυρομάτας τε, Γέτας και Γυμναίους Κέκρυφάς τε
Ἄρσωπας 'τ Ἀριμάσπας».

(10) **Totu asemenea si Paulinus, episcopu de Nola († 431), în *Fragm. hist. graec.* de Müller. — Perulu blondu erá pentru Romani indicele generalu allu Germaniloru. Procop (I, 313) descrie** pe Gothi : γοτθικὰ ἔθνη λευκὰ τὰ σώματά τέ εισι κὰι τὰς κόμας ξανθοί.— Ammian, despre Alani XXXI, 2 : proceri paene sunt omnes et pulchri, crinibus mediocriter flavis, oculorum temperata torvitate terribiles.

(11) *Strom*, VII; comp. **Halling,** *Skythen*, p. 71.

(12) I. 1 : «Si luna facit candidos, Mars rubros, Saturnus nigros : cur omnes in Aethiopia nigri, in Germania candidi, in *Thracia rubri* procreantur?»

(13) *Trist.* V, 10, 37 :

barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli,
et rident stolidi verba latina Getae.

(14) *Trist.* V. 12, 55 :

Omnia barbariae loca sunt vocisque ferinae,
Omnia sunt getici plena timore soni,
Ipse mihi videor jam dedidicisse latine,
Jam didici getice sarmaticeque loqui.

Adelung (*Mithridates*) contesta lui Ovidiu cunnoscinti'a limbei gete, considerand'o mai multu cá ua ingônfare poetica. D'in contra **I. Grimm,** *Ueber Iornandes und die Geten*, p. 32.

(15) *Trist.* IV. 3, 19 :

ah pudet! et getico scripsi sermone libellum,
structaque sunt nostris barbara verba modis,
et placui, gratare mihi, coepique poetae
inter inhumanos nomen habere Getas.

Trist. IV. 1, 94 :

an mea Sauromatae scripta Getaeque legent?

Trist. III. 14, 47 :

threicio scythicoque fere circumsonor ore
et videor geticis scribere posse modis,
crede mihi, timeo ne sint immista latinis
inque meis scriptis pontica verba legas.

pieptu, privire selbateca si ingrozitóre, murdari si imbracati in piei (hirsuti, intonsi, pelliti) (16).

Aceste trasuri generale, fora deplina essactitate si varietate, fiindu de siguru insuficiente, sè incercàmu a vedé déco portretulu physiographicu allu Geto-Daciloru nu se póte completá prin medalii, prin monumente sculptate, si prin remasitiele misterióse de prin morminte.

§ 2

Materialele celle mai bune ce putemu avé despre istori'a naturale a unui poporu ajunsu la unu inaltu gradu de civilisatiune, si care nu mai essista, suntu monumentele artii, portretele, busturile, statuele si chiaru picturile. Aceste documente ansa nu tóte au ua deopotriva valóre pentru ethnographu, caci nu tote indeplinescu conditiunile unei bune ethnographii. Asia, figurile de stylu, statuele alegorice, de fantasie séu de conventiune, portretele facute pentru collectiuni seu pentru decoratiunea monumenteloru architectonice, nu potu, rigurosu, sè se socotésca intre documente de consultatu. Candu este vorb'a a reconstruí unu poporu dupo portrete, statui séu busturi, trebuescu allesse numai acelle ce au fostu facute dupo natura chiaru, prin urmare traindu persón'a ce representa; si anco nu e destullu cá elle sè fie recunnoscute de autentice, déro in acellasi timpu sa fie si esacte.—Pe allu douilea planu vinu portretele ce nu reproducu figur'a umana in tóta intregimea ei, basso-reliefuri, medalii, medalióne, monede, petre sapate etc., opere alle numismaticei, glypticei si alle artiloru conventionale. (17)

D'in nefericire Getii si Dacii nu au lasatu mai nimicu d'in assemeni monumente artistice. Este adeveratu co pe aversurile asia diseloru *monede concave* dace, batute de siguru in Transilvan'ia, avemu representate cate-va capete, anso intr'unu chipu asia de nemestesiugitu, cu form'a nasului si a fruntii anghiulara, verfulu nasului fininduse la unele prin globuletiu, iar buzele constàndu in doui nasturei de cari se tinu doue linii curbe ce imbuca gur'a in chipulu unei furci, — asia co pentru momentulu physiograficu elle nu ne dau de càtu niste presumtiuni vage (18). Pe alte monede nasurile ne aparu cu ua lungime dusa pene la essageratiune; drepte, séu incovo-

(16) *Trist* V, 7, 17 :

vox fera, trux vultus, verissima Martis imago.

Tris V. 7, 49:

Pellibus et laxis arcent mala frigora braccis
Oraque sunt longis horrida tecta comis
. . . .
Non coma, non ulla barba resecta manu.

Compara anca IV, 8, 83; IV. 10, 2; V. 10, 32; *Ex. Pont.* I. 5, 74; II. 7, 31; III. 5, 6; IV. 2, 2.

(17) Vedi **Charles Rochet**, *Essai d'une monographie du type du Romain ancien*, in *Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris*, t. III, Paris, 1868, p. 127 seqq.

(18) Vedi tab. **II.** nnr. 1. 2 si 3. Idem tab. lit. I nr. 6. Despre aceste monede vedi mai departe, cap. XII.

iate, la verfu forte ascutite, si prea multu scóse afora (19). Este permisu a vedé óre in aceste diferite typuri tendinti'a artistului de a represintá efigiile regiloru daci? cum acest'a se observa pe medaliile galle, cari, de si imitatiuni alle typuriloru streine grece séu románe, tindu anso a se apropiá de typulu gallicu: prin alungirea verticala a capeteloru si prin positiunea multu resarita a nasului? (20).

§ 3

De ua utilitate physiographica mai mare suntu fora indouiala operile de arta grece si románe, de si trebuescu si acestea allese cu multa atentiune, pentru co nu tóte, si nu in acellasi gradu insusiescu conditiunile mai susu pomenite de essactitate si autenticitate.

Si pentru a incepe cu statue, vomu pune mai anteiu cá punctu de intrebare — cestiunea insemnata: déco printre statuele dótorite scolei de la Pergamos (21), depuse cá ofranda de cotra regele Attalos, in Akropolea Athenei (de siguru inainte de ol. 144. 4 [200 a. erei nostre]), si ajunse pene la noi (22) in numeru de doue-spre-diece—(23) un'a, si anume figur'a d'in Neapoli (24), n'aru puté representá pe unu getodacu séu in genere thracu. Cuvintele cari ne 'ndémna la ua atare hypothesa suntu urmatórele: Statu'a cum se gasesce asta-di completata (amendoue bratiele si piciorulu dreptu de la midilocu in josu, suntu moderne) infatisiadia unu resboinicu tineru mortu si lungitu intr'ua parte, a carui rana mortale nu este visibile, si care pare a se fi sfarsitu asia de incetu si linistitu, catu l'ai luá mai multu de unu omu ce dórme unu somnu dulce. Ellu pórta in picióre incaltiaminte (unu feliu de opinci), si pantaloni lungi strinsi la glesne; capulu 'lu are accoperitu cu ua caciula resfrînta, asiá numita bonnetu phrygianu, iara langa densulu se vede diacéndu pe pamentu ua sabia incovoiata (25). In tóte acestea anso aru fi peste póte a nu recunnósce costumulu si armatur'a daca, asiá cum ni le arretta basso-reliefurile Columnei Trajane, si alte

(19) Vedi tab. lit. I nnr. 1 si 2.

(20) **De Belognet**, *Ethnogénie gauloise v. II.*

(21) Vedi **I. Overbeck**, *Geschichte der Griechischen Plastik für Künstler und Kunstfreunde.* II, p. 176, a dou'a edit., Leipzig 1870.

(22) Descoperirea acestoru statue attalice imprastiate prin muscele Europei se datoredia lui Brunn. Vedi *Arch. Anz.* 1865 p. 66. 67.—Cf. Dr. Carl **Friederichs**, *Bausteine zur Geschichte der griechisch-römischen Plastik, oder Berlin's antike Bildwerke* I, p. 322 seq., Düsseldorf 1868.

(23) Numerulu loru totalu a trebuitu sa fie cellu puciuu 60, pote anco si 80. Vedi Overbeck op. cit., II p. 178. D'in celle 11 ajunse pene la noi, trei se afla in Veneti'a si suntu desemnate ap. Zanetti, Le antiche statue nell' antisala della libreria di S. Marco II, tav. 44—46; cinci in Neapole, desemnate in Mus. Borbon. IV. tav. 21 (Clarac pl. 810. B. 2028. b). VI. tav. 7 si 24; un'a in Vaticanu, vedi Mus. Pio-Clem. III. tav. 50; un'a in museulu Luvrului in Paris, ap Clarac, Mus. des sculpt. pl. 280; cf. ibid. pl. 810 a., 858, 858 B., 859, 868, 871, 872; si in fine a unu-spre-diecea in stapenirea lui Castellani la Rom'a. Gruparea acestoru statue vedi-o la Overbeck, II, fig. 95.

(24) Overbeck, II fig. 95 Nr. 10.

(25) Amu reprodusu sabi'a incovoiata pe tab. P. Nr. 10.

monumente figurate. D-lu Overbeck inclina a vedé mai multu unu persanu, de si constata singuru ca: sabi'a incovoiata nu este specificu persana, nici caciul'a resfrînta, care in artea greca se da fora deosebire poporeloru orientale, nici despuierea pe jumetate a partii de susu a corpului, nici acellu *chytonu* fora de maneci, — pe càndu tinut'a stricta a costumului persanu aru fi cerutu cá esentiale conditiune hain'a cea lunga cu maneci (26). Dr. C. Friederichs mai observa anco co: nici scutulu resboinicului nu are form'a scutului persienescu, nici caciul'a de pe capu nu are clapele laturalnice proprii caciulei tiuguiate a Persiloru (27). De aceia d-sea se intréba deco nu cum-va acésta figura representa mai probabilu unu Gallu, caci Gallii purtau in adeveru nadragi, si póte ca 'si acoperéu si capulu cu ua caciula asemuita bonnetului phrygianu, cá si Dacii de pe column'a traiana. Contr'a acestei d'in urma hypothese anso vorbescu doue argumente: mai anteiu, nimicu d'in ce constitue costumulu figurei attalice de la Neapoli — afora de *braca*—nu se regasesce in costumulu gallicu; si allu douilea, este impossibilu a admite cá artistii de la Pergamos sè fi intrebuintiatu in representarea uneia si acelleiasi grupe doue typuri de Galli asia diferite unulu de altulu; coci caracterulu de siguru gallicu ce'lu avemu in statuele attalice d'in Venetia (28) si in cea d'in Paris (29) este esprimatu printr'unu typu allu obrazului cu proportiuni nearmonice, partea inferiora prevalendu fruntea, printr'unu pèru aspru si sbîrlitu crescutu pe frunte si pe spate, asemenea comei calului, si representatu fora cea mai mica linie ondulata si placuta; prin ua mustatia neingrijita pe candu barb'a erá rasa; prin desemnulu plasticu allu sprinceneloru care adaoge la selbatici'a privirei; prin abundenti'a carnii obrazului si a corpului mare si latu, cu pelea grossa si tare, cu piciorele si manele incretite si nasprite de munca si geru; mai departe, prin goliciunea completa a corpului, prin briulu, singurulu accoperementu ce-si aruncau Gallii càndu intrau in lupta, prin lantiulu de gutu (torques) facutu dintr'ua bucata solida de metalu (bronzu séu auru) cu indouita impletitura, podoba specificu galla (30), si in fine prin scutulu sexagonalu (31) ce porta. Nimicu d'in tóte acestea nu se afla in figur'a neapolitana de care este vorb'a. Déco déro acést'a nu pare a fi nici persana, nici galla, remane a presupune co este thraca. Acum vine anso cestiunea la ce anume grupa de statui putea dens'a apartine. Darulu inchinatu de Attalus I la Akropolea Athenei representa patru subiecte: lupt'a *dieiloru* contra *Gigantiloru*, victori'a *Athenieniloru* asupr'a *Amazóneloru*, si asupr'a *Persiloru* la Ma-

(26) Overbeck l. c. p. 181.

(27) op. cit., p. 325.

(28) Overbeck op. cit., II fig. 95 Nr. 4 si 1; si fig. 96 a. b.

(29) id., fig. 95 Nr. 5.

(30) Despre armatur'a si costumulu Galliloru vedi **Longpérier** in *Bulletin archéolog. de l'Athénaeum français* 1856 p. 41 seq.; sarcophagulu Amendola cu esplicatiunea lui **Blackie** in *Annali d. inst.* III, p. 287 seq.; **De Beloguet**, *Ethnogénie gauloise*, v. II.—**E. Desjardins**, *Géographie, historique et administrative de la Gaule Romaine*, II p. 565—576.

(31) Friederichs op. cit., 322—325; Overbeck op. cit. II, p. 179—183.

rathon, si in fine *invingerea Galliloru* de cotra regele Attalos (32). D'in aceste patru grupe, prim'a nu puté contine figur'a in cestiune, acést'a neavendu nimicu d'in representatiunea Gigantomachiei; totu astu-feliu si cea de a dou'a, neputendu-se luá figur'a dreptu amazona; a trei'a grupa de asemenea, coci, dupo càte aretaramu, nu se afla in figura nimicu caracteristicu persanu; remane atunci sa ne oprimu la cea de a patra:

Pucinu dupo mortea lui Alessandru cellu Mare, Celtii Pannoniei petrunsera in Panoni'a (33), Macedoni'a, si de ací in Greci'a sub conducerea lui Kambaules (Ol. 124, 4 [281 a. Chr.]), devastandu cu focu si cu sabia totulu pene la Delphi, unde suferira perderi insemnate d'in caus'a frigului, a fomei si a armeloru grecesci (34). Ua alta puternica trupa compusa d'in 20,000 de Galli, sub conducerea a siepte-spre-diece capi, navalescu in Thraci'a; infràngèndu in lupte sangerose pre Geti si Triballi (35) ajungu pene la Byzantiu, jefuiescu Propontidea, si in fine chemati de regele Nicomedes I allu Bithyniei trecura in Asi'a (in iarn'a annului 279 spre 278 a. Chr.), de unde devastara Hellespontulu, Aeolis, Ioni'a si tiermulu continentalu, pene ce in fine se statornicira langa riulu Halys, priimindu tributu de la tote popórele si regatele de d'incoce de Taurus. Numai Attalos I allu Pergamului se 'mpotriví a plati vre-unu tributu, si reusí chiaru a infrànge intr'ua batalia mare si multu serbatorita, data langa capital'a principatului seu (probabilu ol. 137. 3, 229), pre ingrozitorulu inimicu, silindu-lu a se retrage in regiunea numita Galatia, dupo numele Galliloru (36). In glorificatiunea plastica a acestei victorii se asiadia miediulu infloririi artistice de la Pergamos, desvoltarea sculpturei istorice in adeveratulu simtiu, care este impreuna cu creatiunile artei de la Rhodos, celle doue mai frumóse flori alle plasticei d'in epoc'a hellenismului. Acesta victoria constitua déro subiectulu cellei de a patra grupa, cea mai principale d'in tote, representàndu victoriile contr'a barbariloru de la apusu in comparatiune cu luptele si victoriele Greciei contr'a barbariloru de la resaritu, contr'a Amazóneloru, cum si victoriile dieiloru Greciei contr'a Uriasiloru. Insa togmai acum se nasce dificultatea: Déco figur'a neapolitana facé parte d'in acésta grupa a Galliloru luptàndu, vediuramu co ea nu are nimicu d'in typulu si costumulu caracteristicu gallicu, pe càndu nu-i lipsesce nimicu d'in costumulu caracteristicu dacicu séu thracicu. Conclusiunea este déro co: statu'a in cestiune representa mai probabilu unu resboinicu thracu, care luase parte cá mer-

(32) Pausania 1, 25, 2.

(33) Strabo 4, p. 187.

(34) **Leopold Contzen**, *Die Wanderungen der Kelten, historisch-Kritisch dargelegt*, Leipzig 1861, p. 182—208.

(35) Justin 25, 1: fugatis Getarum Triballorumque copiis.

(36) Contzen, op. cit., 220—225.—Felix **Robiou**, *Histoire des Gaulois d'Orient*, Paris 1866.

cenariu impreuna cu multi connationali ai sei, in armat'a Galliloru, la luptele acestor'a contra regelui Pergamului (37).

Vomu mai observá in fine, co déco typulu figurei de la Neapole, comparatu cu representatiunile Daciloru pe Columna Trajana, se deosibesce prin lips'a absoluta de barba, si golliciunea unei parti d'in corpu, nu trebue sa uitàmu co ne aflàmu anco — cu tota characteristic'a completa si individualisarea ethnica a barbariloru, cu tota unirea patheticului cu a naturalisticului ce ne 'ntempina pentru prim'a ora in operile artistiloru pergamici — ne aflamu anco, dicu, totu pe domeniulu artii grecesci, care numai intru atatu tine séma de fidelitatea istorica càtu ii permite characterulu idealu allu representatiunei selle. (38)

§ 4

Mai tardiu ansa acesta caracteristica completa si individualismu allu formei proprii artei pergamice se transforma intr'ua typica idealisata, prin care poporele streine suntu representate in generalitatea loru numai. Se scie co ua lege a artei statuare classice fiindu simplificatiunea in operile selle, idei'a generale ce Grecii si Romanii avéu despre popórele numite de densii barbare, o tradusera in arta prin apropiarea cotra unu typu communu traditionalu si conventionalu, care tinendu mai multu sema de frumuseti'a plastica de cotu de adeverulu istoricu seu de culorea locale, de partea esteriora, de arme si costume de catu de form'a corpului, nu presinta indicii indestullatore prin ajutorulu caror'a sè se pota, fora tema de erore, a se deossebí nationalitatile d'in punctulu de vedere physicu, mai alesu càndu este vorb'a de popore legate prin communitate de rassa si de moravuri, de si prin costume; arme si alte semne si atribute, elle suntu intru catu-va caracterisate facia de Greci si de Romani (39), nu anso si intre elle.

Asia, ua serie de statue de marmura, porphiru séu alte materii, classate in museele Europei sub numele communu de «prinsi barbari» si facute de artisti románi cu

(37) Se scie obiceiulu Thraciloru in genere, si allu Getiloru si Daciloru in parte, de a serví cá mercenari. Ii gasimu adessea in serviciulu chiaru allu regiloru Syriei si Egyptului (Athen. 13. p. 593, Polyb. 5, 65, 10). Polyän 4, 16 povestesce co in anulu 260 Antiochus avé in armat'a sea la incongiurarea orasiului thracicu Kypsela multime de eupatridi thraci sub conducerea lui Tiris si Dromichaites, doue numi cari probedia lamuritu co acesti Thraci erau chiaru Geti, coci primulu amintesce numele poporului Tirizi inruditu cu Getii, iara cellu d'allu doilea este chiaru numele vechiului rege getu Dromichaites. (Vedi Müllenhof, Encykl. v. Ersch u. Gruber, art. *Geten*, p. 456). Ce este mai multu, pe atunci regatulu gallo-thracu ridicatu pre ruinele statului Getiloru si Triballiloru (vedi Contzen op. cit. p. 209—220) fiindu aprope de finitu, atatu Galii catu si Thracii incepussera a se respandí servindu cá mercenari in armatele principiloru celloru mari ca si celloru mici. Vedi despre espeditiunile Gallilioru cá mercenari Gottl. **Wernsdorf** *de republica Galatarum liber singularis* Norimbergae 1743.— **Droysen,** *Geschichte des Hellenismus* 2 th. Hamb. 1843.

(38) Friederichs, op. cit. p. 326.

(39) *Dictionnaire des Antiquités* de Ch. Daremberg et Edm. Saglio, art. *Barbari*.

destinatiune a serví cá decoratiuni la arcele de triumphu, la portice si alte edificii, in Rom'a séu aiurea, ne ofera tote acellasi typu characteristicu prin ua mantia une-ori cu ciucuri séu imblanita, incheiata cu copci pe umeru; prin ua tunica cu maneci incinsa la midilocu cu unu briu; pantaloni lungi si strinsi la glesne; incaltiaminte cu innodaturi séu legate cu nojitie; si pe capu caciula resfrînta (bonnetu phrygianu) (40) séu numai ua simpla cordea, séu cu capulu de totu golu (41), — costume identice, pare-se Daciloru, Parthiloru, Persiloru si Asiaticiloru in genere.

De aci anso greutatea de a decide cari anume d'in aceste statue representa pre Daci, cari anume pre Parthi, Phrygieni, Marcomani etc. Pentru multe nu se scie cellu pucinu destullu de siguru originea loru. Noi amu reprodusu pe tab. P. Nr. 7 ua statua de prinsu barbaru, pastratore in museulu de la Neapoli, mai multu spre a se vedé co atari statue nu au vre ua insemnatate superiora artistica, vre ua conceptiune libera, care sa reunésca realismulu formei si penetratiunea typului nationalu, fiindu facute in scopu de a serví numai cá sculpturi decorative.

Suntu unele ansa despre cari se póte dice co au de obiectu allu representatiunei loru anume pre Daci, si co dateadia cu siguranti'a d'in epoc'a lui Trajanu. Asia, statuele desgropate in diferite timpuri in cerculu forului lui Trajanu la Rom'a. Inca la 1549 Flaminio Vacca (42) raportá despre aflarea mai multoru statue dace; la 1813 s'a datu peste altele (43) necunnoscute; in 1856 sapandu-se in zidirile de langa foruiu lui Trajanu se descoperi ua serie de capete dace colossale de marmura, d'in cari trei se pastrédia adi in Vaticanu (44); in fine la 1863 derîmandu-se biseric'a S. Maria de pe Campo Carleo si zidindu-se ua casa in locu-i, la sapatur'a fundamentului se dede peste substructiunile arcului de triumphu allu lui Trajanu, peste 33 fragmente architectonice, peste doue bucati mai mari d'in fris'a de sub attica, peste ornamente, basso-relievuri, si unu torso allu unui prinsu dacu. D'in capetele gasite in foru, unulu, cellu mai frumosu si cellu mai nobilu, de ua conservatiune perfecta, se afla adi in museulu d'in Petersburg (mai inainte facuse parte d'in museulu Campana), si dupo tote probabilitatile, este chiaru portretulu regelui Decebalu (45). Noi 'lu re-

(40) Vedi tab. P Nr. 7 statu'a unui prinsu dacu, actualmente la Neapoli, *Mus. Borb.* Nr. 11 (Clarac 2161 G).

(41) Vedi reunite mai multe figuri de prinsi barbari, la **Clarac,** *Musée de sculpture antique et moderne* pl. 852 si 854 (Nr. 2161 D, 2161 E, 2161 A. 2161 B. 2161 C. 2161 G. 2161 F. 2161 H. 2162), pl. 853 (Nr. 2164, 2163). Idem, *Monumenti inediti publicati dall' Instituto di Corrispondenza archeologica,* VIII, pl. LXXXIV, **Maffei,** *Raccolta di stat. ant.* pl. LVI.

(42) *Memorie dei varie antichità,* Roma 1549, n. 9.

(43) **C. Fea,** *Notizie degli scavi nell' Anfiteatro Flavio e nel Foro Romano,* Roma 1813, p. 13

(44) In braccio nuovo, Vedi *Indicazione antiquaria* d'in annulu 1856 cu n 9. 118. 127. Un'a d'in elle este desemnáta in *Mus. Chiaramonti* II, 47. Reproductiuni in gypsu si terracota dupo densele se afla in museulu de sculptura antica d'in Berlin, Nr. 105—107. (Vedi C. Friederichs, Bausteine I Nr. 829—831), si in museulu nationalu de anticuitati d'in Bucuresci ua statua si doue capete de prinsi daci.

(45) **H. d'Escamps,** *Marbres antiques du Musée Campana à Rome,* **Paris,** 1856, fol. p. 85. —

producemu pe tab. N. Nr. 1 (numai capulu este anticu). Ceea-ce dà autenticitate si ua valore deosebita acestoru capete pentru cunoscerea typului dacu este loculu desgroparii loru, in forulu lui Trajanu, care se scie co erá decoratu cu monumente inaltiate anume pentru a perpetuá amintirea gloriossa a successeloru imperatului in Daci'a. Probabilu aceste capete apartinusera statuelóru puse la unu monumentu triumphalu, de siguru in attic'a arcului de triumphu (ἁψὶς προπαιοφόρος) inaltiatu de senatulu románu in onórea espeditiuniloru dace (46). Artistii avura, fora 'ndouiala, de modelu natur'a viua, pe prinsii de resboiu daci adusi ca sa ornedie triumfulu imperatului (47); pentru portretulu lui Decebalu, ei se servisera pote cu insusi craniulu acestui'a, transportatu la Rom'a cá cellu mai pretiosu tropheu d'in resboiele lui Traianu cu Dacii. (48)

Ua alta serie de statue antice de marmura phrygica, d'in aceiasi epoca si representandu totu prinsi daci, suntu celle pusse mai tardiu in arculu de triumfu allu lui Constantinu, d'assupra partii scóse afara a celloru optu colonne, intre spaciele libere alle atticei, si se asémena sub tote rapporturile cu celle d'in forulu lui Trajanu; numai co elle suntu pucinu mai mari, si capetele ce au suntu moderne, celle adeverate fiindu, dupa cum se povestesce, luate de cotra Lorenzo de Medici si duse la Florenti'a, spre a'si batte jocu de vigilenti'a guvernului.

Totusi unulu d'in elle se regassí neatinsu la desgroparea monumentului in annulu 1733, si dupo densulu tóte celle-alte fura completate in marmura alba, originalulu depunendu-se in museulu Vaticanului. (49)

Fröhner, *La Colonne Trajane* 1865, p. 5; idem, editiunea cea mare, t. I. — **Dieraner,** *Beiträge zu einer kritischen Geschichte Trajans,* p. 136 (ap. **Büdinger,** *Untersuchungen zur Röm. Kaisergeschichte,* v. I) se indouesce cá acelu capu sa represente pe Decebalu. — In *British Museum* d'in Londr'a se afla unu altu capu anticu atribuitu aceluiasi rege dacu, (Vedi *Descript. of the British Museum,* t. III, pl. 6).

(46) Vedi descriptiunea forului lui Trajanu la Fröhner op. cit., si Franz **Reber,** *Die Ruinen Roms und der Campagna,* Leipzig 1863, p. 171 seq. Arculu lui Trajanu s'a distrusu, nu se scie pentru ce, sub domni'a lui Constantinu cellu mare.

(47) Principii daci, la incheiarea pacii dupo espeditiunea a dou'a a lui Traianu in Daci'a, fura siliti a se presenta la Rom'a inaintea senatului cu manele legate la spate, cá sclavi séu captivi. (Cass. Dion. LXVIII, 10.—Hist. *Petri* Mag. p. 24). Se crede co statu'a d'in Roma, (Coll. Torlonia, t. I, Nr. 41, Clarac, musée de sculpture antique et moderne, t. V pl. 854 (2162) representa unu rege dacu prinsu de resboiu; figur'a nu are barba, e destullu de espresiva; costumulu consta d'in ua tunica incinsa; ua mantia larga tinuta de ua agrafa si pantaloni largi si strinsi la glesne; pe capu nu are nimica.

(48) Dio Cass. 68, 14. Unu fragmentu de vasu in *terra sigilata* (pamentu rosiu) gasitu, la 1869 la Blain in Franci'a, pare co se raporta la scen'a prinsiloru daci inlantiuiti, cari ornau triumphulu lui Traianu. Vedi **Witte** si **Longpérier,** *Bullet. de la Société des Antiquaires de France* 1870 p. 113, 119—120, si 1872 p. 84.—**Al. Odobescu,** *Despre unu vasu de lutu cu numele lui Decebalu,* Bucuresci 1873 cu unu fac-simile.—**Fröhner,** *La Colonne Trajane,* ed. cea mare, textu. — Professorele nostru, d. O. Hirschfeld, considera lucrulu ansa cá neprobatu anco.

(49) **Reber,** *Die Ruinen Roms und der Campagna,* Leipzig, 1863, p. 428.—**Pellegrini,** *Arco di Trajano,* in *Bullet. dell' Instit.* 1863, p. 78—80.—**H. Francke,** *Zur Geschichte Trajan's,* Gü-

Vomu mai amintí anco doue statue de prinsi Daci desgropate in Rom'a, un'a in iulie 1841 cu ocasiunea recladirii casei d'in strad'a Coronari num. 211, si alt'a in genarie 1859 cu ocasiunea unei sapaturi in cas'a Vannutelli d'in strad'a Governo Vecchio num. 46. D. A. Pellegrini (50) care a vorbitu cellu d'anteiu despre ele, aréta co prim'a, cu multu mai mare de cotu statur'a omului, este de marmura alba, ca si intacta, dupo stilu de siguru d'in epoc'a lui Trajanu; co cea de a dou'a, inalta aprope de 11 palme, cu nasulu, ua mana si patru degete d'in cea-alta mutilate, cu ua tunica cu maneci incinsa, cu incaltiaminte legata cu curele, cu mantia incopcata cu agrafu pe umerulu dreptu, si cu caciula tiuguiata resfranta inainte ca bonnetulu phrygianu, dateadia d'in aceiasi epoca, si co paru a fi servitu assemenea statue nu numai la decoratiunea arcului de triumfu, déro si la sustinerea supra-ornamentarii atticei vre unui edificiu naltiatu de imperatulu Trajanu triumfatoru despre daci, cum erau statuele prisonieriloru daci, podobe pe d'in afara alle basilicei Ulpia d'in forulu trajanu, pe cari architectulu Apollodoru voiá se le substitue Telamoniloru séu Cariatideloru, spre a invederá co si Dacii sustinéu greutatea sclaviei loru. (51)

Typulu dacu d'in aceste monumente alle statuarei antice, este esprimatu, mai cu séma in capetele colossale d'in forulu lui Trajanu, cu ua maiestrie si fidelitate rara. Ua facia lata si selbateca cu niste ochi mari coperiti de sprancene dese si bine arcate, nasulu dreptu cu narile largi, si cu verfulu mai multu rotunditu de càtu ascutitu, perulu lungu crescutu pene la midiloculu fruntii, mustati lungi si barba mare latiossa, care se pare pucinu ingrijita; prin despartirea favoriteloru de barba, figur'a devine mai lata si mai patrata. Capulu dacu se póte dice co este mai multu rotundu de cotu lungu, adico co perpendicular'a scoborita d'in verfulu capului pene in jossulu barbiei (abstractiune facèndu-se de pèru si barba) nu intrece, séu mai de locu, in lungime lini'a orizontale trasa la umerii obrazului in figurele vediute in facia, séu d'in josulu fruntii pene la partea posteriora a capului (tiast'a), la celle ce suntu vediute in profilu.

strow, 1837, p. 604 seq.—Este de admisu co aceste statue nu suntu luate d'in forulu lui Trajanu, si anume de la arculu de triumphu allu lui Trajanu, cum crede Fröhner (La Colonne Trajane, 1865, p. 46 nota), fiind-ca nu s'ar mai fi pututu gassi aci resturile unoru statue assemenea acestor'a, si apoi, forulu lui Trajanu era completu la inceputulu secolului allu IV-lea. Ammianu Marcellinu (rerum gestarum, XVI, 10) descriindu intrarea triumphale a imperatului Constantius in Rom'a, arretta co acest'a remase immarmuritu inaintea unui capu-d'-opere atatu de uriasiu si stralucitu cum erá forulu lui Trajanu: «Gigantei contextus, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendi». Presupunemu déro impreuna cu Dierauer (op. cit. p. 136) co acelle clasice sculpturi provinu de la unu altu arcu de triumphu allu lui Trajanu, séu de la unu altu monumentu inaltiatu in Urbea Eterna spre vecinicirea invingeriloru lui Decebalu.

(50) **A. Pellegrini** *Scavi di Roma*, in *Bullet. d. Inst. archeol.* 1859, Roma, p. 69.

(51) La asemenea usu serviau, observa d. Pellegrini, si celle doue statue de prisonieri daci, aflatore ua data in palatiulu Farnesu, si adi in museulu d'in Neapoli. Cf. **Maffei**, *Raccolta di stat. ant.* pl. LVI.

§ 5

Typulu dacu se póte studiá si mai bine pre Columu'a Trajana. Acestu monumentu inaltiatu in centrulu forului trajanu de cotra senatulu si poporulu románu in annulu 113 d. Chr., spre amintirea glorioseloru espeditiuni alle imperatului contr'a Daciloru, stà pene asta-dị in fiintia la Rom'a, inaltu cu subterana, piedestalu si capitelu, de 106 piciore, si compusu d'in 29 bucati enorme de marmura alba de Paros (in grosime de $2^1/_4$ picióre) asiediate strinsu unele de altele si scobite pre d'in launtru spre a face locu unei scari spirale cu 185 trepte, care duce pene la plat-form'a capitelului. Piedestalulu patratu este acoperitu pe cate si patru alle lui fetie cu sapaturi ce represinta gramedi de arme si vestminte alle poporului cuceritu, victorii; iar d'a lungulu stalpului se incolacesce cá ua cordea unu brèu, *volumen*, de sculpturi, ce devine d'in ce în ce mai latu, cu catu mai multu se ridica in susu, pentru a contrariá astu-feliu micsiorarea optica nascuta prin distantia (52). Acestu brèu formeadia 23 de spirale, divisate in 124 de tabelluri minunatu lucrate, in cari ni se presenta expeditiunile contr'a Daciloru cu tote variatele loru scene: marsiuri, trecere peste riuri, poduri, lagare, magazine, casteluri, lupte, assediuri, deramari, predari si arderi de cetati intarite, fapte personale alle imperatului, si altele. Apoi vine capitelulu cam assemenatu cu cellu doricu allu Elleniloru, si in fine piedestalulu circulariu in care fusese asiediata statu'a de bronzu a lui Trajanu cu ua lance in màn'a stànga, si cu ua victoria aripata in cea drepta (53). Ori-cine a avutu occasiune sa studiedie cu amenuntulu la Paris (54) séu aiurea, mulagele complete dupo Columu'a Trajana nu pote indestullu laudá frumuseti'a relievuriloru (55), concepute si esecutate cu

(52) Figurile au josu ua inaltime de 0,50 met., anso crescu sub capitolu pene la 0,60 met. De aci vedemu grij'a cu care artea antica tinea séma de micsiorimea optica.

(53) **Bellori**, *Colonna Trajana, disegnata ed intagliata da Pietro Santo Bartoli, con l'espositione latina d'Alf. Ciaccone*, Roma, 1 tom. fol. obl. — **Alph. Ciaccone,** *Historia utriusque belli dacici a Trajano Caesare gesti, ex simulachris quae in Columna ejusdem Romae visuntur collecta,* Romae 1596, fol.—(Vedi textulu latinu si traducerea romana in **Th. Ciparlu,** *Archiv. pentru filologia si istoria,* 1867). **Fabretti,** *De Columna Trajana syntagma,* Romae 1683; **Morelli,** *Columna Trajana a Gorio illustrata,* Amstelodami, 1752, fol. — **Fröhner,** *La Colonne Trajane expliquée,* Paris 1865, in-8; Idem, *La Colonne Trajane* ed. Rothschild, Paris 1872.

(54) In *Pavillon Denon* allu Luvrului se pote vedé reproductiunea galvanoplastica a Columnei Trajane, dupo mulagele esecutate in 1861 si 1862, d'in ordinulu imperatului Napoleonu III.

(55) Pentru a dá ua idee despre characterulu artisticu si bogati'a compositiunei am reprodusu cate-va din ele pre tabelurile I, III, IV si lit. X Nr. 2. Acest'a din urma (compara tab. III) ne presenta unu castelu románu pre marginea unui riu cu maluri ripóse, Oltulu séu Dunarea, incongiuratu si atacatu de trupele dace cu sageti, cu baliste si cu unu berbece, pe candu Romanii se apara cu lanci (ce nu se indica) si bolovani de pétra. De alta parte catafractari (calareti accoperiti impreuna cu caii d'in capu pene in picióre cu cuirasa [cataphracta] de soldi) daci séu sarmati, impreuna cu alte trupe dace punu pe Románi in mare pericolu. D'in fericire ansa pentru acesti'a, cavaleria geta séu daca, care voesce sa treaca peste rîulu inghetiatu in ajutorulu incongiuratiloru, incerca mari perderi prin ruperea ghetii si inecarea de ómeni si cai, de si de pe malu se vedu si-

inima si sentimentulu omenescu, cum si realismulu istoricu cellu mai pronunciatu si mai decisivu, care sacrifica une-ori partea estetica a compositiunei si cadrulu imaginei, numai ca sa remae fidelu fapteloru si istoriei, cari singure dau tonulu si mesur'a. Astu-feliuací nu avemu ua chronica pompósa si falóssa de isbande, taiata in petra, ci ua opera specificu romána, absolutu realistica si istorica, de mare importantia si de capitale interese nu numai d'in punctulu de vedere allu anticitatii, allu architecturei, tacticei si armaturei Romániloru si Daciloru, déro si d'in punctulu de vedere ethnograficu, fiindu unu adeveratu thesauru de ethnographia glyptica. Artistii au pusu ua grija deosebita vrednica de mirare in sculptarea a mii si mii de figuri, — coci numai figuri omenesci suntu 2500 — dàndu fie-cari'a physionomi'a sea proprie, individuale; ua silintia neobosita in reproducerea fidela a typului nationalu, a costumeloru, armeloru, insemnieloru si podóbeloru poporului invinsu; in espressiunea viua pathetica a personeloru puse in actiune, in observarea motiveloru psychologice interessante, in correctitudinea, care la unele capete atinge culmea de frumusetie a formei. (56)

Proba co artistulu are intentiunea de a reproduce unu typu nationalu dacu este asemuirea generale a figuriloru dace, cari se deosibescu de la prim'a data chiaru de alle Romániloru, Germaniloru, Sarmatiloru etc. Ellu representa pre Daci cá pre niste voinici si robusti resboinici, cu tali'a de uriasi, cu perulu lungu, totu asia de incultu si sburlitu cá si barb'a si mustàtile; ochii viui, afundati, cu privire mundra si amenintietóre, cu sprancene mari, desse si cu arcad'a sprancenara proeminenta facendu unu contrastu enormu cu typulu románu caracterisatu pe Columna prin ua frunte *en*

lintie zadarnice ca sa-i scape. Unu pilloforu pare desperatu la acesta trista si ingrozitóre privelisce. Cei doui arbori visibili la ambele parti alle scenei despartu representatiunea de ceea-ce precede si de ceea-ce urmeadia imediatu, precum acést'a se observa in genere pre tota Columna'a. (Vedi Fröhner, ed. mare ap. pl. 54—56).

Allu douilea basso-relievu (tabl. I) ne face sa assistàmu la ua crancena lupta d'intre Daci si Románi. Insusi Trajanu comanda d'in verfulu unei coline; armat'a daca se impotrivesce eroicu. Se vede unu legionaru cum in mana tine spad'a, iar cu dintii, capulu unui dacu ucisu, pe càndu alti doui aréta imperatului cu triumphu capetele de curendu taiate alle altoru doui inimici. Lupt'a se finesce cu unu macelu sangerosu; pamentulu este acoperitu de cadavre si raniti; printre acesti'a unu tineru dacu e dusu pre bratie de doui camaradi ai sei. Actiunea se petrece in timpulu unei furtune personificata prin Jupiter *tonitrualis* (Ζεὺς βροντῶν) dieulu trasnetului, care d'in verfulu noriloru trasnesce pe inimici. (Vedi Fröhner, ed. mare ap. pl. 47—50).

Ua noua lupta se representa pe baso-relievulu d'in tabl. IV (Fröhner ed. mare pl. 52—63). Dacii se vedu loviti de tote partile, si de diferite trupe: calareti, pedestrii si de auxiliari germani, cari se batu goi si cu ciomege. Si aci Dacii suntu invinsi; unulu d'in capii loru, unu piloforu, îsi implanta singuru spad'a in peptu, preferindu mórtea de càtu sa cadia viu in manele Romàniloru, Pe délu se vede unu siru lungu de care dace incarcate cu arme, stéguri si vase; pe un'a d'in roti se afla legatu cadavrulu golu si ciuntitu allu unui prisonieru románu.

(56) **Müller,** *Handbuch* § 149, 3. 193, 6. **Stark,** *Archaeol. Studien* p. 38.— **Overbeck,** op. cit., II 378 seq. — **Meier** *Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen und Römern,* herausgegeben von *Riemer,* Dresd. 1836, Theil III, 231.—**Francke,** *Zur Geschichte Trajan's und seiner Zeitgenossen,* Güstrov 1837 p. 184, seq., 630 seq.—Dr. Carl **Friederichs,** *Bausteine,* 508—511.

entablement, adica ua frunte ce are ua radicatura longitudinale insemnata d'asupra spranceneloru si a arcadei sprancenare, si care mai in susu se trage treptatu inapoi, asia càtu in profilu ea are doue planuri, doue grade, iar vediuta in facia, se ingustédia multu in susu. (57)

D'in numerósele figuri de daci si dace de pe Columna'a Trajana am reprodusu pre tabl. **N. O.** si **P.** cate-va mai caracteristice, cari potu sa dea ua idee esacta despre typulu si costumulu dacu.

Artistii negasindu pote in operile de arta nici-unu modelu pentru a representá plasticu pre Daci, se aplicara, liberi de ori-ce legatura traditionale, a studiá si reproduce nu numai partea esteriora: armele si costumele, déro si trasurile fetii, form'a corpului, particularitatile nationale alle poporului dacu, introducendu in oper'a loru, spre completarea characteristicei ethnice, chiaru si acelle trasuri si singularitati, cari nu puté fi frumoase, armonice. De aceia constructiunea capeteloru dace nu se conforma esactu cu proportiunile ordinare, departandu-se multu de mesurile ce ni le da celle-alte capete antice, si de regul'a care divide obrazulu, in inaltimea sea, in trei parti aprópe egale (regiunea fruntii, a nasului (58), si a gurei si barbiei). Prin disproportiunea trasuriloru fetiei, prin perulu mare, aspru si in neregula ce acoperea capulu si barb'a, prin nasulu latu si borcanatu (59), typulu dacu se departeadia enormu de cellu greco-romanu, asia cum l'au fostu esprimatu artea idealisandu-lu. Se vede lamuritu co artistulu s'a silitu sa represente pre barbaru in opositiune cu classiculu, reunindu realismulu in forma cu insemnetatea valorii intellectuale. Niste figuri ca celle d'in tab. **O.** Nr. 3, tab. N. Nr. 1 si 3 au cu totulu caracterulu unoru portrete. Cu deossebire figur'a d'in urma cu acellu capu diformu, cu fruntea scosa inainte, cu ochii in fundulu capului, cu nasulu ascutitu la verfu si cocîrjatu, cu barbi'a scosa afara si cu trei fire in barba, precum si costumulu curiosu in care personagiulu este 'mbracatu, invedereadia naturalismulu si individualismulu formei cellu mai deseversitu (60), pe care numai dora scol'a pergamica le realisase in operile loru artistice.

Catu despre femeile dace (61), déro cum-va artistulu nu le idealisa, se póte dice co suntu frumoase, suptiri in talie, nalte si majestuose, ochii mari si dulci, pleopele adunci cu arcele alungite inchidiendu-se la celle doue coltiuri opptse printr'unu unghiu asemenea ascutitu, gur'a potrivita, buzele carnose, si barbi'a forte. (62)

(57) **Charles Rochet,** in *Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris,* t. III, 1868 p. 136.

(58) **Leon Heuzey** *Recherches sur les figures des femmes voilées dans l'art grec,* Paris 1873, in-f. p. 3.

(59) Vedi de esemplu, tab *P* Nr. 2, tab. *O* Nr. 3.

(60) Vedi despre acesta figura si celle cu Nr. 4 si 5 tab. P, mai multe in cap. urmatoru.

(61) Tab. *O* Nr. 1, 2 si 4; tab. V.

(62) Figur'a Nr. 2 tab. *O* este ua daca care arde de viu pe unu prisonieru romànu; vedi tab. V figur'a cu tortia. (Fröhner, pl. 70). Pe figur'a Nr. 4 tab. *O*, ce ni se presinta intr'ua inclinare a capului simpla si gratiósa, se vede dulcéti'a si majestatea obrazului mestecate cu espresiunea tristetii.

Affora de statue si Columna'a Trajana mai suntu si alte monumente alle plasticei in care gasimu pre Daci representati cu fisionomi'a loru characteristica, bas-reliefe (63) si medalii batute de Trajanu dupo cucerirea Daciei in amintirea espeditiuniloru selle gloriosse in acésta tiarra (64). Anso nu ne vomu opri asupra-le, pentru co nu adaoga nimica nou la celle constatate pene acum despre typulu dacu.

(63) In museulu Luvrului d'in Paris se afla fragmentulu unui basso-relievu de unu characteru frumosu, pe marmura de Paros, provenindu pote de la vre-unu arcu de triumphu naltiatu la Rom'a in onórea lui Trajanu. Este reprodusu si in **Clarac**, *Musée de sculpture antique et moderne du Louvre*, pl. 144, Nr. 349. Barbarulu ce se representa ací aparàndu-se energicu contr'a unui legionaru romanu inaintea colibei selle conice coperite cu trestia, porta acelasi costumu cá si dacii pe basso-relievurile Columnei Trajane; typulu este forte espresivu, fruntea mergendu inapoi; barbi'a rotunda, iar pèrulu lungu lassatu pe spate. Ellu s'aru puté luá dreptu dacu (asia, **Clarac**, *Manuel de l'histoire de l'art chez les anciens*, Paris 1847, pag. 140 Nr. 349, si **Alfr. Maury**, *Journal des Savants*, avril 1867 p. 357). Altii vedu in acésta figura unu Celtu. (Asia **Lyell**, *l'ancienneté de l'homme prouvée par la Géologie*, trad. Chaper, Paris 1864).

Pe tabl. X Nr. 1 avemu inceputulu unei compositiuni sculpturale,—unica la inceputu, déro care s'a taiatu apoi in patru bucati, spre a se intrebuintiá la arculu lui Constantinu. Compositiunea incepe cu intrarea triumphala a lui Trajanu condusu de dieiti'a Rom'a si incoronatu de Victori'a, dupo care urmeadia representatiunea neintrerupta a deosebiteloru scene de lupta alle Daciloru cu cavaleria romána, seu cu legiunile. D'in punctulu de vedere allu artei — aceste basso-relievuri, prin energi'a si frumuseti'a formeloru, prin darea la lumina a espresiunei pathetice in personele ce suntu in actiune, si a motiveloru interesante psychologicesce, intrece cu multu totu ce s'a produsu in artea plastica d'in acellu timpu, chiaru basso-relievurile de pe Columna'a Trajana; de si fora indouiala si elle impartasiescu cu acestea acelesi scaderi : gramadirea de figuri ce produce incurcatura de linii si figuri, neobservarea legiloru pentru dimensiunea spatiului, lips'a unei conceptiuni si esecutiuni libere artistice, impedecate si ací d'in causa realismului pragmaticu in principiulu compositionalu. Vedi **Overbeck** op. cit., II 381.—**Rossini**, *Gli archi trionfali*, p. 11 dice : «La mischia è si grande e si viva che nulla può vedersi di più espressivo per una sanguinosa e decisiva battaglia». — **Kugler**, *Kunstgeschichte*, Stuttgart 1856, I, p. 215. — Despre celle-alte relieve cu representatiunea daciloru puse la arculu de triumphu allu lui Constantinu vedi *Rossini* op. cit., si *Augsb. Allg. Zeitung Beilage* zu No. 112. 12 April 1862, p. 1683.

(64) D'in aceste numerόse medalii, unele ne presinta pe Daci plangèndu (Henry **Cohen**, *Description historique des Monnaies frappées sous l'Empire romain*, t. II, 1859 Nr. 75, 76) altele in attitudinea tristetii (Cohen Nr. 160, 484—487) séu a captivitàtii (Cohen Nr. 77, 160, 163 217, 268, 269), calcati cu piciorulu (Cohen 155, 233, 264) séu standu in genuchie cá rugatori (Cohen Nr. 235, 266, 267, 414—433, 473). Daci'a se personifica printr'ua femeia ce siede pe ua stanca tinèndu unu stégu cu aquila; la stang'a sea, unu copilu in mana cu spice de gràu; inaintea ei, unu altulu tinendu ua ciorchine de struguri (Cohen Nr. 332—334 *Rev.* DACIA AVGVST. PROVINCIA. S. C). Pe alte medalii Daci'a se vede inlantiuita (Cohen Nr. 74) séu ingenuchiata; inainte-i Trajanu in piciόre in vestmintu militarescu, tinèndu ua hasta; Rom'a cu casca tinde màna Daciei (Cohen Nr. 539.); Vedi **M. I. Ackner**, *Dacien in den antiken Münzen, Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*, I band, Hermannstadt 1840, p. 69 seq., si in *Mitthcilungen der K. K. Commission zur Erhaltung der Baudenkm*, Wien, 1862 band VII p. 135—141, 161—173, 195—199, 221—228, 247—251.

§ 6

Astu-feliu, in cate-va d'in aceste monumente alle plasticei române trebue a se recunósce tendinti'a subjectivismului si realismului, caci chiaru càndu figurile dace ce elle ne representa nu aru puté fi socotite că persone determinate, anume allese d'in poporulu dacu, totusi aceste figuri remanu totu de-a-un'a că representantele celle mai bune, *per eccelentiam* alle acestui'a, că cea mai completa characteristica, cu totulu departe de typulu idealisatu ce ne apare pe alte monumente, in cari popórele streine se representa in totalitatea loru, in niste trasuri characteristice generale. Pe monumentele posteriore lui Trajanu, in epoc'a de decadere a anticei plastice, cum de esemplu pe Column'a si arculu de triumphu allu lui Marcu Aurelu, pe celle doue arcuri triumphali alle lui Septimiu Severu, nu avemu nici chiaru atata: originalitatea este aprope stinsa; portrete, relievuri istorice si ornamente sculpturale, compositiunea si technic'a, totulu e copiatu schematicu si fara cugetare, asia co in loculu maestritei columne trajane se presenta ochiului umbr'a acesti'a; si in schimbulu bassorelievului energicu si plinu de viatia si de arta, ni se da serbede copii, schelete ce ne insciintiadia co artea romăna s'a ingropatu ua data cu libertatea si cu viati'a politica a poporului romănu. (65)

§ 7

Operile de arta ansa, nefiindu că natur'a, ne dau numai rapporturile partiloru, iaru nu si precisiunea rigurosa a lucruriloru. Form'a craniului dacu, fie prin mensuratiune, fie intr'altu chipu, scheletulu, culorea, tali'a si alte particularitati corporale alle individeloru, tote acestea in zadaru le ceremu de la densele. Numai mysteriosele remasitie de prin morminte aru puté completá pene la unu punctu notiunile ce ne mai lipsescu despre typulu dacu, si anume craniile; anso d'in nefericire pene asta-di nu avemu macaru unu singuru craniu care sa se póta cu siguarantia atribuí Daciloru (66), pe càndu in craniologia resultatele nu ofera insemnetate de càtu déco se 'ntemeiadia pre studiulu unui mare numeru de cranii.

Suntemu redusi déro a ne multiumí cu cate-va trasuri generale deduse d'in faptulu incontestabilu co poporulu geto-dacu erá indo-europénu, apartinea déro rasei mediteranee caracterisata prin urmatorele: cranii mesocephale si brachycephale; naltimea craniului scade obicinuitu cu latimea lui crescènda; pèrulu este mai adesea carliontiatu; typulu figurii mai multu lungu, fruntea lata si bombata, nasulu bine formatu si scosu afara; ochii taiati orizontalu; buzele mici si nici de cumu umflate;

(65) Overbeck op. cit., 401—415.

(66) Cu dreptu cuventu eminentulu academicu d. V. Alesandrescu-Urechia observá mai acum diece anni: «E ua mare paguba ca toti cei cari au despuiatu sarcofage si morminte, nu pusera grija a conservá craniele. Ele suntu indispensabili la studiulu ethnografiei dacice» (*Relatiune despre ua excursiune la Recica*, ap. **Al. Odobescu,** *Annalele Societatii Academice Romane,* X, sect. II).

culorea pellei la poporele nordice alba, pèrulu blondu si ochii albastrii, pe cându in Europ'a sudica totulu este mai inchisu. (67)

CAPITOLULU XI.

Probe ethologice

§ 1

In presentulu capitolu ne propunemu a schitiá phisionomi'a morale si intellectuale a Getiloru si Daciloru, characterulu loru nationalu; obiceiurile, credintiele, institutiunile civile, politice, militare si religiose, si in fine gradulu loru de cultura si civilisatiune, servindu-ne cu scriitorii vechi greci si români, si cu monumentele de orice natura cari s'a pututu pastrá de la acele popore.

Pentru cá tabloulu anse sè fie pe deplinu esactu vomu studia in deosebi pre Geti, si in deosebi pre Daci, separàndu notiunile privitore in genere la Thraci, de celle ce se refera numai la Geti, seu numai la poporulu dacu. Astu-feliu procedàndu, vomu ajunge, pe càtu se póte, a cuprinde trasurile particulare si distinctive alle fie-caruia d'in celle doue némuri thrace, cum si punctele identice ce le léga impreuna.

I. Caracterulu nationalu si facultatile intellectuale alle Getiloru si Daciloru.

A. Geti

§ 2

Herodotu, atàtu de staruitoru càndu descrie moravurile, credintiele si obiceiurile Scythiloru, nu este totu astu-feliu si pentru vecinii acestor'a, Geti, pe cari ellu, cellu d'anteiu ĭi mentioneadia la sudulu Dunarii, cu occasiunea expeditiunei lui Darius in Scythi'a (IV 93—96). Acestu rege alegèndu-si regiunea de la gurile Istrului cá basa de atacu contr'a cutreieratoriloru Scythi d'in intensele càmpii dintre Prutu si Volga, trecu mai anteiu cu armatele sele prin territoriulu populatiuniloru thrace: Odrysi, Skymniadi si Nipsei, cari toti se inchinara puternicului monarchu, fora nici ua impotrivire. Numai Getii mai dîrji d'in fire-le, si rezemati pre positiunea muntosa a tierrii loru, intrara in lupta cu densulu, déro in desiertu, coci fura batuti si constrinsi a veni in ajutorulu lui, contra Scythiloru. Acésta indrasnéla necumpenita a Getiloru face pe Herodotu a-i numi: cei mai curagiosi d'in némurile thrace: Θρηΐκων ἐόντας ἀνδρειοτάτους (IV, 93).

(67) Friederich **Müller**, *Allgemeine Ethnographie*, Wien 1873, p. 483.—Oscar **Peschel**, *Völkerkunde,* vierte auflage, Leipzig 1877, p. 517 seq.

. Thucydides nici afirma nici nega acést'a, ansa d'in faptulu rapportatu de Arrianu (Annab. 1, 1—5) despre fug'a Getiloru (dejá stapeni pe malulu stàngu allu Dunarii, ann. 324 a. I. Chr.) d'inaintea armeloru lui Alessandru Macedonu, cum si d'in cellu rapportatu de Justinu (32,3) despre pedéps'a ce le-a impusu regele loru Oroles, fiindu-ce se aretara fricosi intr'unu resboiu cu Bastarnii, urmeadia ce cellu pucinu de aste dati Getii nu se dovedira ἀνδρειοτάτους, de si in alte occasiuni, contr'a Odrysiloru, Macedoniloru, Romaniloru, si in resboiulu cu Lysimachu, ei desfasiurara destulla fortia si curagiu (1).

Scriitorii posteriori lui Herodotu se refera mai multu la marturi'a acestuia despre curagiulu neclatitu de morte, indrasnél'a in lupta si in primejdii alle Getiloru Asia Mela Pomponius numesce pre Geti *omeni forte gata de morte* (2), fie ce unii credu cum ce sufletele celloru reposati se reintorcu pentru a locuí in alte cor. puri noui, fie ce altii credu, ce de si nu se mai intorcu, anse nu peru, petrecendu ua a dou'a viatia in locasiulu fericitiloru, fie dupo altii in fine, ce de si se stingu cu totulu, anse e mai bine a muri de càtu a traí (3). La acelési cause attribuesce Iulianu, tardiu multu dupo Mela, curagiulu Getiloru (4), cunnoscuti ca si restulu Thraciloru de buni soldati (5), de despretiuitori ai mortii, ceea-ce ne esplica si aplicarea loru pronunciata cotra sinucidere, obiceiu invechitu la densii (6), cum si alte

(1) **Paus.** I, 8 dice: ἄνδρας οὐκ ἀπείρου πολέμων. Cf. **Diodor** XXI, 20—22; Trogus **Pompejus** (*Epit.* Just. lib. XVI).

(2) **Mela** II 2, 3: «Quidam (Thraces) feri sunt et ad mortem paratissimi, Getae utique.»

(3) **Mela** II, 2, 3: «Id varia opinio perficit: alii redituras putant animas obeuntium; alii, etsi non redeant, non extingui tamen, sed ad beatiora transire; alii emori quidem, sed id melius esse, quam vivere».

(4) *Iuliani Imperatoris quae supersunt* (ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ) rec. Fr. C. Hertlein. vol. I ed. Teubner, pag. 420: οἱ (Γέται) τῶν πώποτε μαχιμώτατοι γεγόνασιν, οὐχ ὑπὸ ἀνδρείας μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔπεισεν αὐτοὺς ὁ τιμώμενος παρ' αὐτοῖς Ζάμολξις. Cf. despre Zamolxis ib. p. 316, 4. 397 17.

La Dion Chrysost. Orat. XLVIII § 2 Getii suntu numiti: «ἐχθροὶ κατάρατοι Γέται» «Getii afurisiti dusĭmani.»

(5) De acei'a ii vedemu adesea cá mercenari in serviciulu poporeloru vecine. **Thucyd.** II 96 despre Thracii in resboiulu lui Sitalkes contra Macedoniloru. — **Thucyd.** VII, 27 despre Thracii (τοῦ Διακοῦ γένους) in serviciulu Athenieniloru. Athen. 13. p. 593, Polyb. 5, 65, 10 despre mercenari thraci in armat'a regiloru Syriei si Egyptului. **Arrian**, *Exped. Alex.* III, 12 etc. despre Odrysii si Thracii dusi cu Alessandru. Despre Geti in armat'a lui Antiochus la incongiurarea orasiului thracu Kypsela vedi **Polyaen.** *Strat.* IV, 16; VII, 38.—Despre Thraci auxiliari in cavaleri'a romana vedi **Sall.** *Iug.* 38. **Plut.** *Lucull.* 28. **Appian** *B. C.* 4, 108. In inscriptiunile pretoriane ap. Henzen *Annali* 1864 p. 14 seq., ne 'ntempina 2 Pannoni, 2 Moesieni si 4 Thraci. Vedi W. Harster, *Die Nationen des Römerreiches in den Heeren der Kaiser*, Speier 1873. 8.—R. Hassencamp de cohortibus Rom. auxiliariis. Paris I. Göttingae 1869. 8.

(6) **Solinus** c. 10. 1. 2: «Thracibus barbaris inest contemtus vitae et ex quadam naturalis sapientiae disciplina concordant omnes ad interitum voluntarium».—Idem 16, 4.—**Martianus Capella**, rec. Fr. Eyssenhardt, Lipsiae 1866, liber VI p. 224: «Sequitur Thracia, cuius incolae barbari habent appetitum maximum mortis».—**Eustathius**, *ad Dionys*, v. 304 ἑτοιμότερον θνήσκουσι. Comp.

deprinderi tote in legatura strinsa cu credinti'a loru in nemurirea sufletului, de care vomu vorbi la loculu cuvenitu.

§ 3

Herodotu numesce pre Geti, pre langa cei mai viteji, si *cei mai drepti* d'intre Thraci (7), ceea-ce cu greutate se impaca cu portretulu ce ne-a lasatu poetulu Ovidiu despre characterulu Getiloru, in midiloculu càror'a ellu traiá langa Marea-Négra. Dupo densulu ei suntu: aspri, nehumani, selbateci, crudi, mai crudi de catu oru-care poporu pre lume (8), feroci, nepotoliti (9), mai tot-de-a-una porniti spre gâlceava si versare de sànge, facèndu-si singuri dreptate in certele private cu sabi'a séu cutitulu (10), pe care 'lu avé nelipsitu la brèu; continuu dàndu navala si jafuindu orasiele pontice, pentru care causa celle intarite cu ziduri tinéu pururea portile inchise cuprinse de groza.— Bessel (11) este inclinatu a crede co poetulu descrie ací obiceiurile Sarmatiloru, iar nu alle Getiloru, de si nu esista nici-unu temeiu plausibilu pentru acést'a, si de si singuru, cate-va pagini mai nainte incerca, a esplicá altu-feliu opiniunea lui Herodotu. Dupo densulu cuvintele scriitorului anticuitatii semneadia: séu co Getii nu infestau, cá celle-alte triburi thrace, coloniile grecesci de la marea-neagra; séu co ei crediendu in nemurirea sufletului, avéu mai desvoltatu sentimentulu religiosu si allu justitiei; séu in fine co fabulele Greciloru despre sfintieni'a, linistea, dreptatea, fericirea si simplicitatea poporeloru nomade alle Nordului, se întinsera si assupr'a Getiloru, pe langa Thraci si Scythi, incepèndu dejá cu Homeru asemenea confusiune. (12)

Acésta d'in urma esplicatiune ni se pare mai probabile (13) coci, dupo cum s'a pututu vedé mai susu (14), dejá Homeru si Hesiodu tinea populatiunile d'in nordulu Thraciei cá pe omenii cei mai drepti: δικαιοτάτων ἀνθρώπων (Iliad. 3—6), iar scrii-

Tschukke P. **Mela** III, 2. — Pentru Geti, **Cassius Dion** LI, 26 ne arrétta co ducele getu Dapyx impreuna cu ai sei vediendu-se tradati, se ucidu voiosi singuri; asemenea Tarsas, capulu Thraciloru, incongiuratu de guvernatorulu Poppäus Sabinus (sub Tiberiu) «dedit exemplum demisso in pectus ferro» (Tacit. An. l. I. 50. 51). Despre sinuciderea la Galli vedi **Appian**, *Gall.* XI, si **Orose** V-14; Cf. **Pausan.** I. 7; **Flor.**, II, 11, **Dion**, XXXIX, 43.

(7) **Herod.** IV 93: Θρηΐκων ἐόντας ἀνδρειοτάτους καὶ δικαιοτάτους.

(8) *Ex Pont.* II, 7, 31:

«Nulla Getis toto gens est truculentior orbe:
Sed tamen hi nostris ingemuere malis.

(9) Getae extremi, rigidi, duri (*Trist.* V, 1, 46), Getae saevi, infesti (*Trist.* III, 14, 42) indomiti (*Ex. Pont.* II 2. 3) male pacati (*Trist.* V, 7, 11) inhumani, stolidi Getae (V, 10. 38) ferri.

(10) *Trist.* V, 10. 43: dantur et in medio vulnera saepe» si V, 7, 48: «victaque pugnaci iura sub ense iacent» Cf. **Herodot** V, 6 despre Thraci.

(11) *De rebus geticis*, Gottingae 1854, p. 84: «Itaque Sarmatarum magis arbitror ab Ovidio descriptos esse mores, quam Γετῶν δικαιοτάτων».

(12) Idem, p. 52

(13) Idem **Rösler,** *das vorrömische Dacien,* Wien, 1864, in-8.

(14) Partea II, cap. IV, § 1; cf. partea I, cap. I, § 3.

torii posteriori Aeschilos, Choerilos, Hellanicos, Ephoros etc., numiau totu astu-feliu, pre Scythi, pe càndu Posidonios, confundàndu pre acesti'a cu Getii, aplica epithetulu δικαιότατοι, cá si celle-alte epithete d'in pasagiulu lui Homeru (15), lamuritu Thraciloru (16), iar Herodotu—Getiloru.

Prin urmare opiniunea despre sentimentulu de justitia la acestu poporu pare mai multu ua trasura d'in idealisarea Scythiloru trecuta asupr'a veciniloru loru Geti, de càtu realitatea, séu cellu pucinu, disele lui Herodotu nu privescu intrég'a populatiune geta, ci numai ua parte d'intr'ens'a, anume classe sociale, preotii séu unele secte religióse. Acést'a d'in urma se póte dice si despre cumpetarea (17), viati'a cu totulu simpla, abstentiunea de carne, nemancàndu de catu miere si lapte (18), celibatulu, dispretiulu pentru avutii ce li se mai atribue — pentru co d'in alte isvore resulta co la dênsii domniá poligami'a (unu omu avèndu 10—12 bá chiaru 30 femei (19), pare-se anco si vitiulu beuturii vinului si a altoru spirtuose (20) si narcotice (21), cum si desfreulu de totu feliulu.

§ 4

Alta trasura characteristica este : mandri'a Getiloru impinsa pene la extreme, facendu-i se creada co lupt'a contr'a elementeloru chiaru : la fulgerile si trasnetele cerului ei respundéu mànìosi cu sageti, dupo cum ne spune Herodotu (IV 94) (22), in-

(15) Vedi-lu citatu mai susu partea I, cap. I § 3.

(16) ap. **Strabon** l. VII, cap. III; frag. 92; cf. si frg. 91.

(17) **Ovid.** Ex Pont. I, 2, 85 : «sitim didicere diu tolerare famemque».

(18) **Strabon** l. VII, cap. III.

(19) **Strabon** l. VII, cap. III, § 4 dupo *Menander;* **Hecataeus Mil.** fragm. 144; **Heraclid. Pont.** § 27 p. 17 ed. Koeler; **Euripide**, *Androm.* v. 217; **Eustath.** *ad Dionys* v. 304. — **Solin**, 10, 3 : honoris loco judicatur multiplex matrimonium.

(20) **Athenaeus**, VI, 781, comp. cu X, 60 p. 442 dupo Theopomp. despre Thraci si Illyri. Comp. **Xenophon** *Anabas.* II, 3, 24; **Platon,** *de Legib.* I si **Clement d'in Alexandri'a** accusa pre Celti, Iberi, Scythi si Thraci de intemperanti'a vinului. Despre Germani vedi **Tacit.** *German.* 22 si 23. Despre Illyri, cari venéu la ospetie cu femeile loru, pentru cá imbetandu-se, se aiba cine-i tîrî a casa, si cari obicinuiau a incinge mai strinsu briurile, in timpulu benchetuirii, ca se duca mai multu la betie, vedi Atheneu l. s. c. Cuvintele lui Mela II, 2 : vini usus quibusdam ignotus est, trebuescu referite mai siguru asupra Daciloru de catu Getiloru. Despre beutur'a de ordiu thracica vedi **Hellanic.** ap. Athen. X 447. — **Dio Cassius**, XLIX, 36 despre locuitorii Pannoniei cari se hranescu cu ordiu si meiu, d'in care prepara si ua beutura. Comp. **Amm. Marc.** XXVI, 8.

(21) *Pompon.* **Mella** II, 2 : «Epulantibus tamen ubi super ignes, quos circumsident, quaedam semina ingesta sunt, similis ebrietati hilaritas ex nidore contingit.» **Solin**, c. 10, 5; **Pseudo-plutarc.** *de fluvior. et mont. nominib.* Müller fragm. Geograph. Graec. II 611. Comp. **Herodot** I 202, IV, 75. — **Strabon** p. 297. — **Dio Chrysostom.** *orat.* 32 p. 680.

(22) **Suidas** V°. Ἀγερωχία, atribue mandri'a tuturoru némuriloru scythice, si printre acestea ellu numera si pre Geti.

togmai precum Celtii esiau inarmati naintea valuriloru ce navaliau pe tiermurile loru (23), séu spunéu lui Alessandru Macedonu co nu se temu de nimicu, de càtu numai de ceru sa nu cadia pre ei (24). Apoi, obiceiulu de a se tatuá, adica a-si zugraví si face semne pe obrazu si corpu (25), ca si Agathirsii (26); de a se ucide—acest'a probabilu in timpurile primitive, càndu moravurile erau de totu selbatece, séu si mai tardiu, la Getii cei amestecati cu Scythii — si de a ingropá impreuna cu barbatulu mortu,—femei'a ce fusese acestui'a mai favorita (27); mai departe, temerea peste mesura de diei, ospitalitatea, trimiterea la càte cinci anni, la dieulu Zalmoxis, a unui solu cadiutu la sorti, pe care apucandu-lu de mani si de picióre 'lu aruncá in trei lanci, ca se mora, si numai astu-feliu murindu se credé soli'a implinita (28); religiositatea femeiloru gete, nascocitorele religiunei si organisatorele serbatoriloru si rugaciuniloru publice (29); ospitalitatea si suppunerea orba la preoti si regi — écce pre scurtu rapporturile anticiloru asupra characterului Getiloru, avendu in paragrafele urmatore a vorbí mai pre largu despre punctele attinseací numai in trécĕtu.

(23) **Aristotel** *Eudem*., III 1.

(24) **Ptolem. Lag.**, fr. 2; *Hist. lui Aless.* Did.; **Arrian**, *Exped. lui Alesandru* I, 4; **Strabo**, **VII**, p. 250, Did.

(25) **Plut.** *de sera num. vind. Moral.* p. 557 p. 52 ed. Wyttenbach, nott. p. 67. **Athen.** XII. p. 524; **Dio Cass.** LXVIII, p. 765. **Dio Chrysost.** X. p. 234. **Hesych.** v. 'Ιστριανά— 'Αριστοφάνη ἐν Βαβυλωνίοις τὰ μέτωπα τῶν οἰκετῶν 'Ιστριανά φησιν ἐπειδὴ ἐστιγμένοι εἰσὶν· οἱ γὰρ περὶ (παρά) τῷ "Ιστρς οἰκοῦντες στίζονται καὶ ποικίλαις ἐσθήτεσι χρῶνται.—**Artemidorus**, 'Ωνειροχρ. I, 9, dice co Getii tatuau pre sclavi, iar Thracii pe femeile loru: εστίζοντο παρὰ τοῖς Θρᾳξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες, παρὰ δὲ τοῖς Γέται οἱ δοῦλοι. Cf. Herodot V. 6 despre Thraci: καὶ τὸ μεν εστίχθαι εὐγενὲς κέκριται, τὸ δ'ἄστικτον ἄγενες.

(26) Vedi mai susu partea II, cap. VII.

(27) **Mela** II, 2, 3: «Itaque lugentur apud quosdam puerperia. natique deflentur: funera contra festa sunt. et. veluti sacra, cantu lusuque celebrantur. Ne feminis quidem segnis est animus. Super mortuorum virorum corpora interfici simulque sepeliri, votum eximium habent: et quia plures simul singulis nuptae sunt, cujus id sit decus, apud judicatures magno certamine affectant. Moribus datur, estque maxime laetum, cum in hoc contenditur, vincere. Mœrent aliae vocibus, et cum acerbissimis planctibus efferunt. At quibus consolari eas animus est, arma opesque ad rogos deferunt; paratique, ut dictitant, cum fato jacentis, si detur in manus, vel pacisci, vel decernere, ubi nec pugnae nec pecuniae locus sit, manent dominas proci.» — Herodotu V, 5 rapporta acelasi faptu numai despre οἱ κατύπερθε Κρηστοναίων; **Steph. Byz.** v. Γετία, confirma anso arrettarea lui Mela co obiceiulu se aflá si la Geti: νόμος δὲ Γετῶν τὸ ἐπισφάζειν τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρί. — Cf. idem **Jordan.** *de reb. Get.* 10.—Despre acellasi obiceiu la Scythi vedi mai susu partea II, cap. IV, § 5; la Celti, vedi Caesar I, 18, VII—40, VIII — 48; la Greci, vedi **Pausanias** IV, 2; la Germani cf. Jacob **Grimm** *Geschichte der deutschen Sprache*, p. 139; la Heruli. vedi **Procop.** *de bello goth.* II, 14.

(28) **Herodot** IV 94.

(29) **Strabo** l. VII, cap. III § 4 δεισιδαιμονίας ἀρχηγοί. Cf. **Herodot** VII, 111, **Plutarch.** *Alex.* II, *Fragm. hist. graec.* III, 293—despre rolulu sexului frumosu in serviciulu divinu la Thraci.

§ 5

Catu pentru intelligenti'a si alte dispositiuni naturale alle loru nu putemu mai nimica dice cu precisiune. Cugetàndu anso la marele rolu ce a jucatu Thracii in period'a mythica a origineloru litterarii alle Greciei, la Linos, thracu d'in Eubea (30), la Orpheu (31), la Thamuris cellu orbitu de Jupiter pentru co se laudase co ellu canta mai frumosu de catu musele (32), — la acellu cultu si poesie religiosa ce a precesu cultulu si poesi'a greca, — cugetandu dicu, la tote acestea, — nu aru fi pote temerariu se presuppunemu si la Geti ua stare culturale desvoltata, corespundietore legislatiunei si religiunei bine intocmite alle loru, precum si óre-cari dispositiuni de civilisatiune. Despre musica se scie cellu pucinu atata co solii geti, inainte de a implini soli'a ce avéu, cantau cu chitare (33). Asemenea nu este fora probabilitate co agricultur'a, viticultur'a si crescerea viteloru, mai alesu a cailoru, luase insemnetate la Geti. Traditiunile sacerdotale alle Greciei attribue invasiunei Thraciloru in Elad'a cultur'a cerealeloru (34) si a vitiei (35); iar Thracii anco de pe timpulu lui Homeru erau vestiti «calareti», coci ellu ii numesce «hippopolii» (36), si Getii suntu totu astu-feliu cunoscuti de Thucydide «ἱπποτοξόται» (37), de Ovidiu (38) si altii (39).

(30) **Plutarch**, *De musica*, § 3, Opere morale ed. Didot—Duebner, p. 1383; **Asclepiado** d'in **Tragila**, fragmentu 8, si **Clarax**, fragmentu 20, Didot—Mueller, *Fragmenta historicorum Graecorum*, t. III, p. 303, 341.

(31) Iar thracu de origine, vedi **Strabon**, l. X, c. 3, §§ **16** si 17 ed. Didot.—Müller si Duebner p. 404 **Diodor d'in Sicili'a** l. III, c. 65, § 6, si l. V, c. 77, § 3, edit. Didot—Mueller, t. I, p. 177, 303. Cf. *Bernhard* **Gisecke**, *Thrakisch-pelasgische Stämme der Balkanhalbinsel*, Leipzig 1858 p. 27. 41 54. 94.

(32) **Homer**, *Iliada* II, 594,600.

(33) **Steph. Byz. v.** Γετιά: «νόμοι δὲ Γετῶν τὸ ἐπισφάζειν τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρί, καὶ ὅταν ἐπικηρυκέυωνται, κιθαρίζειν. — **Athenaeus** (d'in Theopompu) XIV, 627 *e*: πολλοὶ δε καὶ τῶν βαρβάρων τας ἐπικηρυκὲίας ποιοῦνται μετ' αὐλῶν καὶ κιθάρας, καταπαὺνοντες τῶν ἐναντίων τὰς ψυχάς. Γέται κιθάρας ἔχοντες καὶ κιθαρίζοντες τας ἐπὶκηρυκείας ποιοῦνται.—**Tacit An.** IV. 47 despre Thracii d'in Hemus: «ante vallum more gentis, cum carminibus et tripudiis persultabant». Cf. **Bessel**, *de rebus geticis*, p. 83. — **I. Grimm**, *Geschichte der deut. Spr.*, p. 820.

(34) Vedi **Arb. de Jubainville**, *Les premiers habitants de l'Europe*, Paris 1877. — Pentru Geti se se refere ce rapporta Arrian Exped. Alex. I. 4 despre intinsulu càmpu de bucate allu Getiloru de a stang'a Dunarii.

(35) **Homer** *Iliada*, IX, 71, 72 spune co resboinicii Greci se dusera in Thraci'a se gasésca vinulu. Dionysios, dieulu vinului la Greci, era de origine thraca. Vedi mai departe.

(36) **Homer** *Iliada*, XIII vers. 4, si XIV, vers. 227.

(37) II. 96: εἰσὶ δ'οἱ Γέται καὶ οἱ ταύτῃ ὅμοροι τε τοῖς Σκύθαις καὶ ὁμόσκευοι πάντες ἱπποτοξόται.

(38) **Ovidiu** *Epist. Ex Pont.* I, 2, 84: quoque libet longis cursibus aptus equus. *Trist.* III, 10 55: Hostis equo pollens, longeque volante sagitta.

(39) **Pollux**. X, 14.

B. Daci

§ 6

Scirile anticiloru despre characterulu nationalu, religiunea si institutiunile poporului dacu suntu cu multu mai neinsemnate de catu celle ce avemu despre alle propriiloru Geti. Cu tóta pucinetatea loru anso, cate-va trasuri characteristice nu potu scapà atentiunei. La Daci religiunea petrunsese, cá si la Geti, formele vietiei sociale: moravuri, usuri, characteru nationalu, totulu fiindu modelatu dupo ua idee de capetenia : cultulu dieiloru. Dogm'a nemuririi sufletului îi facea curagiosi fora margini despretiuitori ori-carui periculu, poftitori de morte, (appetitus mortis) (40), luptatori cu hotarire si cu ua intrepiditate de speriatu. Trajanu singuru marturisesce, dupo cum vediuramu mai susu, in Cesarii lui Julianu co religiunea lui Zalmoxis (nemurirea sufletului) i-a fostu unulu d'in celle mai mari obstacule ce a 'ntempinatu in expeditiunile contra Daciloru (41). Iubindu libertatea mai pre susu de ori-ce, daculu invinsu nu stà multu la indouiala, intre morte si robie; se ucide singuru voiosu, ucidiendu-si mai anteiu femei'a si copii, si ardiendu-si cas'a, spre a nu lasá nimicu in mana inimiciloru. Pe Column'a Trajana vedemu nobili daci intrecendu-se care mai de care sa sorba cup'a cu otrava (42), séu sè isi vîre singuri spad'a in pentu (43), precum face insusi Decebalu (44), séu rugàndu pe amicii loru a-i ucide (45). Terribili in mania, ei nu crutiau pe prisonieri omorindu-i cu crudime in torturele celle mai mari (46). Chiaru la femeile loru se observa curagiulu neclatitu de morte. Unu baso-relievu de pe Columna ni le arretta ardiendu de vii pe Romanii ce le cadiusera in mana, cu facle, la capu si la umere, cautàndu in asia scene de groza potolirea maniei loru selbatece (47).

§ 7

Se pare co moravurile Daciloru erau mai curate de catu alle Getiloru; cellu pucinu nici-unu autoru nu le atribue polygami'a (48); d'in contr'a Horatiu lauda, — de

(40) **Martianus Capella**, lib, VI. p. 224, ed. Eyssenhardt.

(41) Vedi textulu d'in nota 4 de mai susu.

(42) Pl. 155—156 ed. Fröhner. Principi si preoti standu in giurulu unui vasu mare cu ua beutura veninata, bea unulu dupo altulu din cup'a omoritóre cu tóte plangerile si rugaciunile sociloru loru de arme de a renunciá la acésta hotarire. Pe càndu unulu duce pacharulu la buse, unu allu douilea isi umple pe allu seu, mai multi se tavalescu in tierrîna in convulsiunile mortii.

(43) Vedi tabl. IV, si pl. 171—172 ed. Fröhner.

(44) Διεχρήσατο ἑαυτόν. **Cassius Dion,** 68, 14.— **Fröhner**, pl. 177—178.

(45) **Fröhner,** pl. 171—172.

(46) Vedi tabl. II celle siese capete de prisonieri romani infipte in prajini pe zidulu unei cetatiui dace. Idem tabl. IV, cadavrulu ciuntitu allu unui legionaru legatu de rot'a unui caru.

(47) Vedi tabl. V.

(48) Versurile mai susu citate alle lui Menander ap. Strabo l. c. privescu numai pre Geti.

sí mai multu cu scopu se biciuiasca vitiele societatii románe, — castitatea familiei dace, virtutile femeiloru ce suntu fidele sociloru, si legaturile strins e alle casatoriei (49)

Cumpetarea si abtinerea de carne se observau d'in scrupule religiose si de anumite· secte; beutur'a vinului fusese interdisa de regele pontifice Deceneu (50) Ei erau temetori de diei, supusi regiloru si preotiloru, ospitalieri, cu obiceiuri simple, si susceptibili de civilisatiune si de ua mare aptitudine de a imitá totu ce vedé. Columna Trajana ne dovedesce co ei cunnoscéu maestri'a de asediu si de aperare, se serviau cu baliste si cu berbeci de asaltu, sciau sa ridice castre intarite si fortaretie dupo sistema romána (51). Nici in ceramica, artea metalurgica, architectura nu se gaseau inapoiati, avendu si ore-care tactica de resboiu; curselo ce le 'ntinsera Romaniloru in atatea rinduri, stratagemele de cari se servira, cum de esemplu: faptulu cu taiàrea arboriloru pene in trunchiu si infigerea de arme pe densii, (52) dovedescu indestullu prudenti'a, rebdarea si tari'a loru de characteru. Insa partea loru cea slaba constá mai pre susu de tóte in incapacitatea loru politica, lipsindu-le simtiulu si prevederea, energi'a morale, care stapanesce lumea, pentru cŏ ea singura scie sa se stapanesca pre sine-insesi, acea energie care purifica strimtulu egoismu in simtiu nationalu, reunesce partile intr'unu mare Totu, si constitue adeverat'a gloria si putere a naturei omenesci, pe care se 'ntemeiadia statulu. Cu aceste lipse, sfasierile din intru nu puté de catu sa aduca cu graba si inlesnire propri'a si definitiv'a ruina a regatului dacu.

Ne mai remane in umbra, fora indouiale, mai multe parti d'in phisionomi'a morale si intellectuale a Getiloru si Daciloru, anso preferimu a ne marginí la celle pucine transmise de scriitorii si monumentele vechimei, de càtu a cautá sa completàmu tabloulu prin imaginatiune seu inductiuni, de cari n'amu puté da indestullu ua socotéla severa.

(49) **Horatius** *Carm.* III. 24. 11 seqq:

rigidi Getae,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges et Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua:
Defunctumque laboribus
Aequali recreat sorte vicarius,
Illic matre carentibus
Privignis mulier temperat innocens,
Nec dotata regit virum
Conjux, nec nitido fidit adultero:
Dos est magna parentium
Virtus, et metuens alterius viri
Certo foedere castitas,
Et peccare nefas, aut pretium emori.

(50) **Strabo,** l. VII Cap. III.

(51) Vedi mai departe.

(52) **Criton,** *Fragm. hist. gr.* IV, 374. **Suidas,** la cuvintele ἄρτι si γεσοί.

II. Moravuri si obiceiuri private

A. Geti

§ 8

Lassàndu la ua parte gaurile si pescerile muntiloru, aste prime adaposturi alle omului, cari servira adesea si Getiloru cá locuri de scapare d'in naintea inimiciloru cutropitori (53), putemu dobendí ua idee despre casele gete, dupo descriptiunea ce face Xenophonte caseloru thrace in genere (54), co anume elle erau facute numai de lemnu, avèndu in giuru-le ua imprejmuire de pari, in care se tiné oile in timpulu noptii; precum si dupo celle rapportate de Arrian despre orasiulu Getiloru pe malulu stîngu allu Dunarii, (½ — ¾ mila departe de riu), atacatu si derimatu in càte-va césuri de Alessandru Macedonu, co erá de lemnu si forte slabu intaritu (55). Probabilu paretii caseloru satesci se facé de gardu, coperisiulu mai adesea de siovaru, de trestie séu paie, iar casele paru a fi fostu departate unele de altele, imprastiate in càmpii, in paduri, séu pe lànga riuri.— Acolo unde lemnulu lipsiá cu totulu, in càmpie, este de presuppusu co Getii traiau in bordeie construite mai in acelasi chipu ca sí asta di. (56)

(53) Asia **Dionu Cassius** lib. LI, 26 arretta co Getii, atacati de Crassus, se retrasera cu tote vitele si lucrurile loru celle mai pretiose intr'ua spelunca mare si intarita forte numita Cira, de unde nu esira de càtu constrinsi prin fomete. Vedi **Tacit.** *Annal.* l. IV, 49 despre Thraci.

(54) **Anab.** VII 44.

(55) ***Exped. Alex.*** I, 4 : Καὶ οἱ Γέται οὐδὲ τὴν πρώτην ἐμβολὴν τῶν ἱππέων ἐδέξαντο. — Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐς τὴν πόλιν καταφεύγουσιν, ἣ δὴ ἀπεῖχεν αὐτοῖς ὅσον παρασάγγην τοῦ Ἴστρου· ὡς δὲ ἐπάγοντα εἶδον σπουδῇ Ἀλέξανδρον — — λείπουσιν αὖ καὶ τὴν πόλιν οἱ Γέται κακῶς τετειχισμένην, ἀναλαβόντες τῶν παιδαρίων καὶ τῶν γυναικῶν ἐπὶ τοὺς ἵππους ὅσα φέρειν οἱ ἵπποι ἠδύναντο· ἦν δὲ αὐτοῖς ἡ ὁρμὴ ὡς πορρωτάτω ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς τὰ ἔρημα. Ἀλέξανδρος δὲ τήν τε πόλιν λαμβάνει καὶ τὴν λείαν πᾶσαν ὅσην οἱ Γέται ὑπελίποντο.— Καὶ ἐπανάγει αὐτῆς ἡμέρας σώους σύμπαντας ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

Cf. **Strabo**, VII, cap. III § 8.

(56) **Strabo** VII, 5, § 12 cunosce Troglodyti în Dobrogea, pe langa Tomi, Callatis si Istru, cum si in Afric'a (XVII, 3, § 7). Despre bordeile d'in Romani'a vedi **G. Douza**, ***de Itinere suo Constantinopolitano***, Lugduni Batavorum 1599, in-16, p. 17; **Ph. Avril**, *Voyage pour découvrir un nouveau chemin à la Chine*, Paris 1692, in-4, p. 333—46; **William Macmichael**, *Journey from Moscow to Constantinople*, London, 1819, in-4, p. 105 apud **Hasdeu**, *Istori'a Critica* ed. II, p. 235. **I. Ionescu**, *Agricultura d'in Mehedinti*, p. 151.—Despre bordeie in Franci'a (in Touraine si la marginea Girondei, aprope de Royan de esemplu) vedi **De Bolognet**, *Ethnogénie gauloise*, t. II, *pasim* si **Paul Broca**, *Les Troglodytes de la Vézère*, in Sir **Iohn Lubbock**, *l'homme préhistorique*, Paris 1876, pag. 559—610.

D-lu Hasdeu dorindu cu ori-ce pretiu sa gasésca *bordeiulu* in poetulu Ovidiu aduce versulu acestui'a :

Et cremat insontes hostica flamma *casas*,

pe care de si-lu traduce prin :

«Si foculu ce se 'naltia d'in siubrede *colibe...*»

anso fiindu-ca: 1. Veriu Flaccu dice : «*casa* à cavatione» (Festi et Flacci de verborum significatione

Getii locuiau si in orasie, d'in cari se cunoscu numai trei: Unulu e cellu mentionatu mai susu, esistentu deja in secolulu III-lea a. Christu (anu 335). Cellu d'allu douilea numitu Helis este orasiulu unde regele getu Dromichätes aduse prinsu pre Lysimachos regele Thraciloru (cam 295 a. Chr.) (57), si in fine cellu d'allu treilea — ua cetate intarita cu numele Genucla séu Istriana (?) langa Dunare, a regelui getu Zyraxes (cam 50 si 39 a. Chr.) (58).

ed. **Dacerius, Amstelodami 1699,** in-4, p. 69) «ce'a-ce se traduce prin bordeiu, nici mai multu nici mai pucinu de càtu atata» si II-lea, fiindu-ca *Casa* Romuli de pe muntele Capitolinu «erá ua grota accoperita cu paie adica érasi unu «bordeiu pe care si-lu facuse Romulu pe muntele Capitolinu» «remàne certu ca «insontes casae» d'in Ovidiu denota grossolanele locuintie gaurite in tierrena» adico bordeiele (vedi *Istori'a Critica*, editiunea II-a, p. 234), si «acumu e lesne de intiellesu, de ce poetulu numesce intr'unu locu Dobrogi'a: «tiermu cimmericu» Cimmerium litus (Pont., IV, 10)» coci «Cimmeria implica la cei vechi nu numai idei'a unei obscuritati suterrane in genere, ci chiaru anume *bordeile*». — Credemu anso co este ua incercare desiarta de a schimbá intiellesulu cuventului latinescu *casa*, peutru co: 1. déco etymologi'a gresita a lui Varro isi gasesce scusa in lips'a sciintiei limbistice d'in timpulu seu, unu filologu modernu anso, care mai cu séma «consulta ua suta de fontane pentru etymologi'a unui singuru cuventu» (vedi **B. P. Hasdeu,** *Elemente dacice* I Ghiuj, Bucuresci 1876, p. 19) trebue sa scie co: latin. casa se reduce la radecin'a ska, ska-d, a accoperí, că- sa (=scad- ta) f. coliba, diminutivu casŭ-la, cassellŭ-la (Vedi **Corssen** *Kritische Beiträge zur lateinischen Formenlehre*, Leipzig 1863 p. 449.— **Benfey,** *Or. u. Occ.* II 569; **A. Vanicek,** *Etymologisches Wörterbuch der Lateinischen Sprache*, Leipzig 1874, r. *skad*; **G. Curtius,** *Grundzüge der Griechischen Etymologie*, Leipzig 1879 fünfte auflage, p. 168) (1), si prin urmare, nu mai pote fi cestiune de «casa a cavatione» a lui Flaccus; II-lea Cum nu se observa? co bordeile fiindu facute in pamentu si de pamentu, invelite de doue palme cu pamentu, versulu de mai susu allu lui Ovidiu mai cu greu s'aru puté referí la bordeie, de catu la nisce casciore de gardu coperite cu trestie séu siovaru, despre cari convine a dice: «Si flacara inamica arde nevinovatele colibe»; si in fine III-lea Cuventulu *Cimmerium* litus d'in Pont. IV. 10 se esplica si faro a fi siliti se restalmacimu casa prin bordeiu, coci cu greu unu intregu tiermu de maro si aru fi pututu lua numele dupa cate-va bordeie imprasciate; pe candu mai naturalu este a dice ca: de óre-ce Ovidiu scia cum ca ua data pre tiermulu nordicu allu marei-negre locuisera Cimmerii (inaintea Scythiloru) de aceia ellu numesce acea regiune Cimmerium litus, dupo cum aiurea dice: *Scyticum* litus: Pont., I, 3:

Quid melius Roma? Scythico quid litore pejus?
Huc tamen ex illa barbarus ûrbe fugit?

De multu ànco Bessel (*de rebus geticis*, 84) a probatu co arretarile lui Ovidiu trebuescu mai multu interpretate d'in istoria, de catu istori'a d'in arretarile lui.

(57) **Diodor XXI.** 12, 2.

(58) **Dion Cassius LI, 27**: ὡς δὲ ταῦτα αυτῷ προς χώρησεν, οὐδὲ τῶν ἄλλων Γετῶν, καὶ περ μηδὲν τῷ Δάπυγι προσηκόντων, 'απέσχετο, ἀλλ' ἐπὶ Γένουκλα — ἦλθεν.

(1) D-lu Hasdeu anso Column'a Traiana, 1873, p. 7, 8 apropia de lat. *casa* pe persanulu *Kâshah, Kâshân, Kâshânah* cuibu de pasere, *Kâwâk* gaura, pescera, pe irlund. *cós* caverna, grec κάψα cutia si sskr. *Kaksha*, ingradire, gropa, pe cari tóte le reduce la ua radicale *Kau*, a scobí, de unde apoi notiunea de gaura, cuibu, caverna, bordeiu. Déra sskr. kaksha m., kakshâ f, cu intiellesulu fundamentalu de „ascundietore" (Vedi *Sanskritwörterbuch, herausgeg. von der Kaiserl. Akademie der Wissensch.*, bearbeitet von **O. Böhtlingk** u **Rud. Roth.** Petersb. 1855 - 75), apoi de pantece, scorbura, gaunasitura (kukshá-s, kukshî-s), umeru, chinga, se raporta la radecin'a kak kaucati a legá, zend kasha m. umeru lat. coxa f. coxendix osulu sioldului, gr. κοχ-ώνη κυσό-ς (Hesych) (κοχώνη pentru κοξώνη) dosulu, a. germ. sup. hahsa inchietura genuchiloru callului, si prin urmare nu are nici de cumu à face cu lat. casa. **Vedi Curtius**, *Grundzüge der Griechischen Etymologie* p. 131, **Benfey** *Wurzellexicon* II 24, **Fick** *Vergl. Wrtb.* 1, 36, 294.

§ 9

Interiorulu si mobilierulu caseloru trebue sa fi fostu de ua extrema simplicitate, ca si màncarea si traiulu Getiloru. Scriitorii vechi s'a servitu mai alesu cu istori'a resboiului d'intre Lysimachu si Geti ca sa arrette càtu de drepti, de simpli, de cumpetati si umani erau 'cesti d'in urma. Asia Diodor Siculus (59) povestesce cum Lysimachus regele Macedoniloru, atrasu in pustiile Getiloru (dupo Strabo [60] evenimentulu a avutu locu in regiunea la nordu de gurele Dunarii spre Dnistru) fu atacatu, batutu si facutu prisonieru cu tota armat'a sea de cotre Dromichätes regele geticu, care in locu de a ucide pre Lysimachu îlu primí voiosu, îlu sarutà numindu-lu parinte allu seu, si-lu duse cu tota famili'a intr'unu orasiu getu Helis (Ἦλις). Ací, dupo ce jertfí dieiloru, Dromichätes invità pre regesculu seu prisonieru impreuna cu amicii acestuia, si pre cei mai insemnati d'in Thraci, la unu ospetiu: doue mese fura pregatite; pentru Lysimachu si ai sei erá intinse covorele regesci luate 'n resboiu de la Macedoni; pentru Dromichätes si Thracii lui — simple pàturi; cei d'anteiu fura serviti pre ua masa de argintu, cu totu feliulu de bucate, cari de cari mai scumpe; cei d'in urma mancara numai ceva legume si carne, simplu gatite, pe mésa de lemnu. Celloru d'anteiu li se versá vinu in pahare de argintu si de auru; celloru-alti, dupo allu loru obiceiu, in pahare de cornu si de lemnu. Dupa ce beura mai multu timpu, éccĕ cŏ se scola Dromichätes, isi umple cu vinu cellu mai mare cornu de beutu, si intreba pe Lysimachu, care ospetiu i se pare regescu, cellu macedonicu séu cellu thracicu? si càndu acest'a respunse: cellu macedonicu, ellu dise: «De ce atunci iti lasi tu ua viatia asia de deliciosa, si unu regatu atàtu de stralucitu, ca sa vii la noi barbarii, la noi carii traimu cá fiarrele selbatice, intr'ua tiarra seraca, pe unu pamèntu sterpu si pustiu? De ce 'ti dusesi tu, contra naturei, armat'a in aceste locuri, unde nimeni nu pote sa stea multu timpu, sub aerulu liberu?» Priimindu apoi assicurare despre amiciti'a si alianti'a pe viitoru a lui Lysimachu, îlu liberà, dupo ce mai anteiu l'a incoronatu cu ua diadema. (61)

Simplicitatea traiului, a hranei si a uneltelloru usuale alle Getiloru, ce resulta d'in acésta naratiune, se confirma si prin faptulu co: olari'a gasita in Romani'a in mare quantitate, vase mari, vase de fiertu, lingure de pamentu, vase mici de aternatu spre luminare, bardace de beutu, tipsii, strachini, strecuratori, mesciore, etc., pene si instrumente de tiesutu — tote de pamentu grosu, mai bine séu mai rèu facute si intarite (62), pe càndu obiecte de bronzu séu altu metalu nu s'a aflatu pene acumu la noi mai nici de cum, — invederédia lamuritu lips'a acestor'a d'in usulu comunu (celle de lemnu perindu negresitu prin actiunea timpului).

(59) XXI, 20—22.
(60) l. VII, cap. III § 14 (p. 212, 27; 209, 10).
(61) Cf. **Plutarchus**, *Demetr.* c. 39; **Pausania** p. 8; **Polyän**, *Stratag.* f. 25.
(62) Vedi tab. K, L si M, si descrierea loru menuntita mai la valle.

Ovidiu observa co femeile gete nu tiesu, prin urmare nici zestrea casei nu puté fi bogata in stofe si pandieturi, — ci macina la griu (63), si caru apa cu doniti'a pe capu (64).

§ 10

Hran'a constá mai cu séma d'in miere, legume, d'in lapte de óie si de iapa, pe care 'lu mancá cá si vecinii loru Scythi, ingrosiatu séu inchiegatu cá brandia, casiu si iaurtu (65), d'in grîu (66) si meiu. E de presupusu co fain'a de meiu si de ovediu constituiá ua parte d'in hran'a nationale a Getiloru, si o mancá in chipulu mamaligei, ca si Celtii (67) si Germanii. Ansa carne consumau pré pucina, unele secte chiaru nici de cumu, d'in caus'a prescriptiuniloru religiose alle lui Zalmolxis (68).

Getii béu pe langa lapte, anco si vinu, pe care 'lu sorbiau nemestecatu cu apa (69) d'in cornuri mari de cerbu séu bou, ce se trecéu d'in màna in màna (70), in societate cu nevestele loru (71); si de si nici ua marturie nu arotta co ei abusau de vinu, anso probabilu, nu diferea multu de cei-lalti Thraci (72), cari obicinuiau si beuturi de ordiu (73), in lips'a caror'a îsi potoliau setea batiei ametindu-se imprejurulu focului cu aburulu mirositoriu allu semintiloru narcotice aruncate pe carbuni aprinsi (74). La ospetie fie-care avé mésa sea deosebita cu bucate (75). Ospetiele celloru mari erau insufletite si prelungite de mascarici si vrajitori, adessea anso si intrerupte prin certuri selbatece, gata fiindu Getii a amestecá cá si Celtii valuri de sange cu

(63) *Ex. Pont.* III, 8:

Femina pro lana Cerealia munera frangit.

(64) *Ex Pont.* III, 9:

Subpositoque gravem vertice portat aquam.

(65) **Strabo** l. VII, cap. III § 3 despre Moesieni. μέλιτι δὲ χρῆσθαι καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ ζῶντας. **Vergil.** *Georg.* III 461:

lac concretum cum sanguine potat equino.

(66) **Columella** VII, 2: «quibusdam nationibus frumenti expertibus victum commodat ovillum pecus, ex quo nomadum Getarumque plurimi γαλακτόποται dicuntur». Unu feliu de griu propriu Thraciei si Macedoniei se numiá in limb'a thraca *briza.* Vedi **Galenus,** *de alimentor. facult.* lib. I. c. 13; despre originea cuventului s'a vorbitu mai susu, partea II, cap. VIII, § 14.

(67) **Strabo XI,** 97; XVIII, 25, 34 si 44; XIX, 3, despre Aquitani. — **Plutarch,** *Symp.* VIII, 9, despre femeile galate.

(68) **Strabo,** l. VII. cap. III.

(69) **Plato,** *de legg.* I p. 637 E. — **Xenoph.** *Anab.* VII, 2, 23, 3, 21—33; **Athen.** X, 60, p. 442, XI, 16 p. 781, 51 p. 476; **Plut.** *Alc.* 23.

(70) **Diodor.** l. c; **Xenoph.** *Anab.* VII, 2, 23.

(71) Cf. **Plato** *de legg* I. p. 607 E.

(72) Vedi mai susu nota 20.

(73) **Hellanicu** la *Athen.* X, 447.

(74) **Pompon. Mela** II, 2.

(75) **Xenoph.** *Anab.* VII, 2, 3.

valuri de vinu (76). Ua descriere viua a unui ospetiu thracicu la curtea regelui Seuthes o dà Xenophonte (77) cá marturu ocularu si commesénu.

§ 11

Costumulu care predominá de la marea Caspica pene la Dunarea de midilocu erá, dupo marturi'a scriitoriloru si a monumenteloru, costumulu Mediloru adoptatu succesivu de Persi, Parthi (78) Scythi (79), Sigynni (80), Sarmati, Thraco-phrygi (81),

(76) **Horat.,** *Od.* I, 27.

(77) *Anabasis* V, 3, 21.

(78) Vedi costumulu parthicu pe sculpturi si monede romane; intre altele: pe cuirass'a statuei lui Augustu (**Morelli,** *Num. Aug* pl. XXXIII, 18; **Eckhel,** *Doct. Num.* VI, p. 101), pe ua medalia d'in annulu 18 a. I.-C., pe alt'a batuta sub Traianu in 116 dupa I.-C., cu representatiunea regelui Parthamaspates (**Pedrusi,** *Mus. Farnèse*, VI, pl. XXVI, 7.), in grupele si basso-relievurile arcului lui Septimiu-Severu (vedi **Bellori,** *Veteres arcus Augustorum triumphis insignes ex Reliquiis quae Romae adhuc supersunt,* Romae M. DC. XC. in-f., pl. XV, medali'a Nr. 3: doui captivi parthi inlantiuiti langa tropheele parthice; ib. med. Nr. 6: trei callareti parthi; pl. XXI, mai multi captivi parthi inlantiuiti, si sub ei armele luate cá trophee; pl. XXIV, Trajanu designa Parthiloru de rege pre Parthenaspate (basso-relievu de la arculu lui Constantinu); pl. XXXI Parthamasiris fiulu lui Pacor, regele Armeniei, depune diadem'a sea la piciórele lui Traianu. — **Suaresius,** *Arc. Sept. Sev. anaglypha*).

(79) **Tacitu** *Germania,* 17 ilu descrie ca: ondulosu si asemenatu portului parthicu. Vedi mai susu partea II, cap. IV § 2, figurele 1 si 2 de sub not'a 36, si reproducerea anessata a sceneloru de *tabunu scythicu* de pe vasulu de argintu (Hydria) cu poleiture de auru, descoperitu la Nicopole, pe Bugu (Russi'a); cum si a sceneloru de pe vasulu de electru d'in mormentulu Kul-Olba, la Kerci. Compara imbracamintea si armatur'a Scythiloru de pe aceste monumente cu alle Scythiloru asiatici numiti Saci, representati pe sculpturele de la Bogaz-Keui (Iazili-Kaia, in antic'a Pteria a Cappadociei) cu caciule tiuguiete, vestminte strinse pe corpu si scurte, nadragi, pantofi la verfu incovoiati, pumnale, arcuri scythice, baltage si securi (sagaris, σαγάρις Herodot VII, 64; vedi asemenea secura sub nota 36, cap. IV, partea II) precum se póte vedé in **Ch. Texier,** *Description de l'Asie Mineure* 1859, pe fotolitografiele d'in cartea d-lui **G. Perrot,** *Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une partie de la Mysie, de la Phrygie, de la Cappadoce et du Pont, executée en* 1861, Paris, 1872; si pe tab. IX si X d'in interesant'a opera a d lui **Al. Odobescu,** *Cunun'a mare d'in Thesaurulu de la Novo-Cercask,* Bucuresci, 1879, vol. in-4, pagini 140.

(80) **Herodot,** V, c. 9 ed. Didot-Diudorf, p. 241

(81) Unu basso-relievu d'in Luvru (**Winckelmann,** *Mon. ined.* 185; **Clarac,** *Mus. de sculpt.* pl. 116, n. 212) representa pe Orpheu in costumulu thracicu: cu caciula de blana ascutita (alopekis) cu cisme nalte strinse in curelusie séu gaitane (embades) si cu *zeira*, mantaua propria Thraciloru. — Pe ua cutia cu oglinda de bronzu aflata in Epiru (**Millingen,** *Anc. ined. monum.* II, 12; *Specim. of anc. sculpt.* II, 20; **Müller-Wieseler,** II, No. 293), heroulu phrygianu Anchis porta pe d'asupr'a unu felu de siuba cu manecile atarnate, iar de desub ua haina alle carii maneci suntu cusute cá si nadragi cu foitie subtiri si mici de auru (πέταλα χρυσᾶ, *brattea* séu *bractea*, vedi **Daremberg et Saglio,** *Dictionn. des antiquités grecques et romaines*, I, p. 747, 673; bractee cu diferite ornamente s'a gasitu si in mormintele d'in Panticapea, si Novo Cercask, vedi *Compte-rendu de la Commission Archéologique de St. Pétersbourg pour l'année* 1865, si **Al. Odobescu,** op. susu citatu p. 89, si tab. V.) Acelasi portu au si Phrygienii d'in legendele lui Pelops (**Dubois Maisonneuve,** *Vases*, pl. XXX; *Mon. d. Inst* IV, pl. XXX; *Arch. Zeitung,* 1853, pl. LIII, LIV, LV; si

Geti si Daci, cu pucine modificatiuni. Acést'a este si un'a d'in cause care esplica pentru ce, cu tota diferenti'a de limbi si de obiceiuri, Grecii si Românii confundara multu timpu aceste popore luàndu unele dreptu altele. Acestu costumu se compuné d'in : niste nadragi largi séu strimti, lungi pene la glesne, tinuti la siale cu unu brîu séu cingetóre in care se pastrá cup'a de beutu (82); d'in ua caciula tiurcanésca (bonnetu phrygianu) resfranta pe spate; d'in ua haina cu maneci strîmta si scurta (σωμάτιον), peste midilocu cu cingĕtóre, d'in ua mantia alba séu pestritia numita de Thraci *zeira*, care in timpulu iernei se inlocuiá cu pelea si lan'a de óie séu capra (83), si in fine d'in ua incaltiaminte cu legaturi, in form'a opinceloru. Pantalonulu, constatatu la Scythi dejá de Hippocrates (ἀναξυρίδας) (84), care-i gasesce d'in punctulu de vedere hygienicu neajunsuri pe atatu de grele catu si stránii, este socotitu de Herodotu chiaru cá un'a d'in partile characteristice alle costumului Persiloru, in opositiune cu costumulu Greciloru (85). Getii îlu imprumutara de la Scythi, ca sí Grecii d'in coloniile de la marea-négra (86), ca si Germanii si Gallii (87) cari ii dedera numele de brāca (comp. nord. brōk, angl. sax. brōc. etc. bracas, tegmen barbarum, indutus togatos adloquebatur [Tac. H. 2. 20], bracātus, braceus, etc.), βράκαι (88), de unde si ei fura numiti de Români *bracati*, precumu Getii suntu numiti de Ovidiu totu astu-feliu: *braccata turba Getarum* (89). Ansa acesti'a purtau pantalonulu mai largu de càtu Dacii, judecandu dupa versulu lui Ovidiu (90):

Tantalu (**Millin,** *Tomb. de Canose*, pl. III). Cf. **Clarac,** *Musée de Sculpture antique et moderne*, 853—854, statu'a unui rege phrygianu.—**Daremberg et Saglio** op. cit., p. 673 seqq.

(82) Comp. mai susu partea II cap. IV, § 2.

(83) **Ovidius** *Trist.* V, 7 :

Pellibus et laxis arcent mala frigora braccis....
Oraque de toto corpore sola patent.

(84) **Hippocr.** § 113.

(85) **Herodotu** V, c. 49; cf. VII c. 61, si notele lui **Rawlinson,** *History of Herodotus,* London 1875, t. IV p. 55; t. 1 p. 261.

(86) **Ovidius,** *Trist.* V, 10, 33 :

Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe
pro patrio cultu Persica bracca tegit.

(87) D-lu **Iules Quicherat** in recent'a sea istoria a costumului dà cá proba de costumulu celticu unu pantalonu gasitu intr'ua turbiera d'in Iutland, unde se pare ca fusese lasatu de unu Cimbru, pote chiaru de unu contimpureanu allu acelloru Cimbrii exterminati de armat'a lui Marius, cu unu seculu inaintea erei nóstre. De si Cimbrii suntu Germani (vedi **Arbois de Jubainville,** op. cit. p. 166), iar nu Celti, costumulu loru presentá ansa mare analogie cu allu Celtiloru. Pe medaliile lui Domitianu batute cu occasiunea celebrarii triumphului pentru invingerea Cattiloru (84 p. Chr.) Germania cu perulu despletitu, pene in josu de midilocu gola, este imbracata numai cu pantaloni strîmti de pîndia si legati la glesne. Vedi **Cohen** *Médailles impér.* si **W. Froehner**, *les médaillons de l'empire Romain,* Paris 1878 p. 17 seq.

(88) **Strab.** IV, 14, 3.

(89) *Trist.* IV, 6, 47.

(90) *Trist.* V, 7.

Pellibus et laxis arcent mala frigora braccis,

si prin acest'a se apropiá mai multu de Sarmati. (91)

Mai cu precisiune a vorbí despre costumulu Getiloru nu ne permite nici isvorele scrise, nici monumentele. Anso, fiindu-ca, dupa cum am observatu anco mai inainte (92), nu este prin nimica probatu co Getii nu luasera parte impreuna cu fratii loru Daci la cruntele resboie contr'a lui Trajanu, aru fi óre ua incercare cu totulu indrasnétia de a cautá pe basso-relievurile Columnei Trajane si pe Geti? anume pe pl. 129—130 ed. Fröhner, care represénta unu orasiu d'in Moesia superiora, si pe Trajanu primindu ua deputatiune? Costumulu do si se asémana in multe cu costumulu dacu, se deosibesce anso prin unele menuntisiuri esentiale: asia, cei doui callareti ce tinu caii de capestru (unulu d'in calareti l'amu reproduseu pe tab. N. Nr. 2) au tunice mai largi cu ua cingetóre lata cá unu brîu, si in capu caciule in forma de conuri trunchiate. Altii porta tunice in cute, lungi pene la pamentu si unu feliu de corsagiu, precumu se póte vedé pe aceiasi tabela N figur'a Nr. 3. Altii in fine au peste perulu capului ua cordea séu panglica lata (tab. N. figur'a Nr. 4) (93), iaru cei cari vorbescu cu imperatulu suntu cu peptulu pucinu desfacutu, si imbracati cu pantaloni, ua mantia cu ciucuri pe de margini, si caciula tiuguiata. — D-lu Fröhner pare co inclina mai multu a vedé aci representatu unu tribu sarmatu judecàndu dupo bonnetulu conicu ce se regasesce si pe pl. 181—182 Columna Trajana, ed. Fröhner (94) (reprodusu

(91) Cf. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, I, 1870, v. *bracie*, p. 28.

(92) Partea II, cap. VIII, § 2, not'a 12.

(93) Acestia séu cei ce pórta haina lunga cu cute aru puté fi luati dreptu preoti geti, de si nimicu nu vorbesce siguru pentru atare conjectura.

(94) D-lu Hasdeu crede a fi doveditu (*Istoria Critica*, ed. II, p. 244) co pe basso-relievurile Columnei Trajane nu figureadia nici-de cumu callareti sarmati, ci Geti, pentru co: I. «In cursulu «resbellului daco-românu Sarmatii, si anume cea mai forte ramura a loru, Iazygii, se aflau nu in «aliantia, ci in dusmania cu Decebalu». Pentru acést'a se citeadia ua notitia d'in Pliniu (Hist. Nat. IV, 12) despre naval'a Iazygiloru in campiile d'intre Tissa si Dunare, si gonirea Daciloru d'in acelle locuri mai spre resaritu in munti; si Dion Cassius l. LXXVIII, 11, care arrétta co Decebalu, inainte de a începe se infestedie imperiulu romanu, a atacatu pe Iazygii Sarmati luandu-le inapoi acea portiune de territoriu. Aceste texturi ansa, dupo cum se vede, nu probeadia co in timpulu resbóieloru cu Trajanu Iazygii se gasiau in dusmanie cu Dacii, caci faptulu rapportatu de Pliniu este anterioru chiaru domniei lui Boerebiste (mortu cam 44 a. Chr.), este cea d'antein si cea mai vechia notitia istori a ce avemu despre poporulu dacu (Vedi **K. Zeuss,** *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München 1837, p. 261, 282. — **Rösler,** *Rumänische Studien*, 1871; **Dierauer,** *Beiträge zu einer Kritischen Geschichte Trajans*, Leipzig 1868, p. 63, seq., **Gooss.** *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, p. 124); iar cellu rapportatu de Dionu Cassiu a avutu locu probabilu inainte de anulu 86 d. Chr. (Vedi **Clinton**, *Fasti Romani*, ad. ann. 86).—Afora de acestea, admitiendu chiaru co Iazygii de la Tis'a aru fi pastratu pene tardiu mani'a cu Dacii, nu urmeadia co si Sarmatii, vecini nordu-resariteni ai acestor'a, erau tinuti a nu vení in ajutorulu Daciloru. Se scie (**Dionu Cassius** *Traj.* VI, cf. **Francke,** *zur geschichte Trajan's*, 90) co Decebalu facuse aliantia cu tóte popórele vecine ba chiaru si cu Pacorus regele Partiloru (vedi **Plin.** *ep.* lib. X, 16) elu avé legaturi de amicie. Proba co intre acelle popóre vecine ce a luatu parte in resboiele Daciloru contra Romaniloru se numerá si Sarmatii, este

Pellibus et laxis arcent mala frigora braccis,

si prin acest'a se apropiá mai multu de Sarmati. (91)

Mai cu precisiune a vorbí despre costumulu Getiloru nu ne permite nici isvorele scrise, nici monumentele. Anso, fiindu-ca, dupa cum am observatu anco mai inainte (92), nu este prin nimica probatu co Getii nu luasera parte impreuna cu fratii loru Daci la cruntele resboie contr'a lui Trajanu, aru fi óre ua incercare cu totulu indrasnétia de a cautá pe basso-relievurile Columnei Trajane si pe Geti? anume pe pl. 129—130 ed. Fröhner, care representa unu orasiu d'in Moesia superiora, si pe Trajanu primindu ua deputatiune? Costumulu de si se asémana in multe cu costumulu dacu, se deosibesce anso prin unele menuntisiuri esentiale: asia, cei doui callareti ce tinu caii de capestru (unulu d'in calareti l'amu reproduseu pe tab. N. Nr. 2) au tunice mai largi cu ua cingetóre lata cá unu brîu, si in capu caciule in forma de conuri trunchiate. Altii porta tunice in cute, lungi pene la pamentu si unu feliu de corsagiu, precumu se póte vedé pe aceiasi tabela N figur'a Nr. 3. Altii in fine au peste perulu capului ua cordea séu panglica lata (tab. N. figur'a Nr. 4) (93), iaru cei cari vorbescu cu imperatulu suntu cu peptulu pucinu desfacutu, si imbracati cu pantaloni, ua mantia cu ciucuri pe de margini, si caciula tiuguiata. — D-lu Fröhner pare co inclina mai multu a vedé aci representatu unu tribu sarmatu judecàndu dupo bonnetulu conicu ce se regasesce si pe pl. 181—182 Columna Trajana, ed. Fröhner (94) (reprodusu

(91) Cf. **Cihac**, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, I, 1870, v. *bracie*, p. 28.

(92) Partea II, cap. VIII, § 2, not'a 12.

(93) Acestia séu cei ce pórta haina lunga cu cute aru puté fi luati dreptu preoti geti, de si nimicu nu vorbesce siguru pentru atare conjectura.

(94) D-lu Hasdeu crede a fi doveditu (*Istoria Critica*, ed. II, p. 244) co pe basso-relievurile Columnei Trajane nu figureadia nici-de cumu callareti sarmati, ci Geti, pentru co: I. «In cursulu «resbellului daco-románu Sarmatii, si anume cea mai forte ramura a loru, Iazygii, se aflau nu in «aliantia, ci in dusmania cu Decebalu». Pentru acést'a se citeadia ua notitia d'in Pliniu (Hist. Nat. IV, 12) despre naval'a Iazygiloru in campiile d'intre Tissa si Dunare, si gonirea Daciloru d'in acelle locuri mai spre resaritu in munti; si Dion Cassius l. LXXVIII, 11, care arrétta co Decebalu, inainte de a începe se infestedie imperiulu romanu, a atacatu pe Iazygii Sarmati luandu-le inapoi acea portiune de territoriu. Aceste texturi ansa, dupo cum se vede, nu probeadia co in timpulu resbóieloru cu Trajanu Iazygii se gasiau in dusmanie cu Dacii, caci faptulu rapportatu de Pliniu este anterioru chiaru domniei lui Boerebiste (mortu cam 44 a. Chr.), este cea d'antein si cea mai vechia notitia istori a ce avemu despre poporulu dacu (Vedi **K. Zeuss**, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München 1837, p. 261, 287. — **Rösler**, *Rumänische Studien*, 1871; **Dierauer**, *Beiträge zu einer Kritischen Geschichte Trajans*, Leipzig 1868, p. 63, seq., **Gooss**. *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, p. 124); iar cellu rapportatu de Dionu Cassiu a avutu locu probabilu inainte de anulu 86 d. Chr. (Vedi **Clinton**, *Fasti Romani*, ad. ann. 86).—Afora de acestea, admitiendu chiaru co Iazygii de la Tis'a aru fi pastratu pene tardiu mani'a cu Dacii, nu urmeadia co si Sarmatii, vecini nordu-resariteni ai acestor'a, erau tinuti a nu vení in ajutorulu Daciloru. Se scie (**Dionu Cassius** *Traj.* VI, cf. **Francke**, *zur geschichte Trajan's*, 90) co Decebalu facuse aliantia cu tóte popórele vecine ba chiaru si cu Pacorus regele Partiloru (vedi **Plin.** *ep.* lib. X, 16) elu avé legaturi de amicie. Proba co intre acelle popóre vecine ce a luatu parte in resboiele Daciloru contra Romaniloru se numerá si Sarmatii, este

de noi pe tab. P. figur'a Nr. 4 si 5) si pe Columna Antonina, pl. 33, de si singuru

urmatorulu pasagiu d'in **Aurelius Victor,** *Caesar,* c. 13 : «Trajanus quippe primus aut solus etiam vires Romanas trans Istrum propagavit, domitis in provinciam Dacorum pileatis *Sacisque* nationibus, Decibalo rege ac Sardonio.», *Sacisque* fiindu de siguru in textu in locu de *Sarmaticisque.* (Vedi mai susu, partea II, cap. VIII, notele 75 si 76).

II-lea : «Pe inscriptiunile si monetele celle autentice alle lui Traianu, ellu se numesce *Germanicus* si *Dacicus,* nicairi anse *Sarmaticus,* dupo cum n'aru fi uitatu a se intitulá deco Sarmatii «aru fi fostu alliati cu Dacii, appartinèndu ambele aceste popóre la càte ua ginte cu totulu differita».

Acest'a iarasi nu probeadia nimica, caci contingentulu Sarmatiloru d'in armat'a lui Decebalu nu era, fora indouiala, totu asia de insemnatu cá insusi poporulu dacu, pentru cá Trajanu sa se intitule si *Sarmaticus,* pe langa *Dacicus.* Imperatii nu luau titlurile de invingetori de pe numele poporeloru venite in ajutorulu inimicului, ci dupo numele poporului principalu in a carui tiarra ei séu generalii loru se luptau si invingéu.

III. «Strabone (VIII, 3, § 13 ad finem) ni arrétta co Dacii si Getii formau ua confederatiune «militara, avendu ua armata communa, une-ori mai mare, alte dati mai mica.»

Am arretatu deja mai susu (partea II, cap. VIII, § 1) co Strabone nefiindu destulu de bine informatu considera pe Geti si Daci ca unulu si acelasi poporu, constatàndu cellu multu intre densii ua deossebire topica, pe càndu Dionu Cassius (67, 6) fostu prefectu allu Panoniei, unde petrecuse mai multu timpu, se declara cu totulu contr'a deseversitei loru identitati. In pasagiulu invocatu d'in Strabone VIII, 3, § 13 la fine se spune, co ua data — si anume in timpulu lui Boerebiste — pe care acellu autoru ilu numesce rege allu Getiloru, — Getii si Dacii (adico locuitorii d'in josu ca si cei d'in susu de cataractele Dunarei) numerá doue sute mii de luptatori, pe càndu acum — càndu scriá Strabo, forticele loru se redusesera aprópe la 40,000. Chiaru déco s'ar puté deduce de aci co Getii si Dacii formau ua confederatiune militara, nu urmédia se admitemu acellasi lucru si in timpulu lui Decebalu, si chiaru déco ilu admitemu, acést'a nu esclude nici de cumu possibilitatea cá Sarmatii sa fi datu ajutoru Daciloru contr'a Romaniloru.

IV. «Nu numai armele Getiloru si modulu loru de a callarí se assemenau cu alle Sarmatiloru, dero «se assemena pene si zaua cea de pelle in forma de soldi de pesce, dupo cum ni spune forte lamuritu «Martialu—; vorbindu despre poft'a lui Domitianu de a purtá ellu-insusi acést'a specia de armatura, «*lorica sarmatica,* ellu dice :

«Invia Sarmaticis Domini lorica sagittis
«Et *Martis Getico tergore* fida magis...» (Epigram. VII, 2).

La acésta facemu trei obiectiuni : 1. Tergus, ŏris insemnédia obicinuitu pielle (δέρμα, corium, pellis, cutis), si apoi poeticesce scutu de piele, de bou (1). Asia, Ovidius, Metam. 13, 347 : «Gestasset laeva taurorum tergora septem». Nu suntemu prin nimica tinuti a conveni cu ***Forcellini*** (*Totius* ***Latinitatis Lexicon,*** t. IV, 1835), co : ***Martis tergus Geticum*** este ***lorica, thorax,*** coci celle doue versuri de susu ne presinta unu intiellesu nu mai pucinu satisfacetoru, traducendu tergus prin scutu :

«Zaua imperatului nepenetrabile de sagetile sarmatice,
Si mai multu assicurata de catu *scutulu geticu* (2) allu lui Marte...»

II-lea. Chiaru déco aru fi vorb'a despre «zaua de pele in forma de soldi de pesce», ce face pe d. Hasdeu a crede co ea se purtá anume de cotra Geti, iar nu de Daci? càndu Martialu, cá toti

(1) Cf. lat. scûtu-m n. scutu + v. slav. ştitŭ m. scutu in locu de skjutŭ, skutŭ. Sensulu propriu ansa este „pelle"; „cŭ-ti-s" (=scu-ti-s). (**Fleck,** *Die ehemalige Spracheinheit,* p. 380. **G. Curtius,** *grundzüge der Griechischen Etymologie,* 1879 a 5-a edit., p. 169: „Der Zusammenhang von σκῦ-τ-ο-ς κύ-τ-ο-ς (ἐγκυτί), *cu-ti-s* ist unverkennbar."

(2) Poetulu cugeta póte la obiceiulu Thraciloru si Getiloru de a inverti in giuru-le, pe càndu fugiau, scuturile loru mici si usióre, si a le tine apoi la spate (Vedi **Xenoph.** *Retragerea celloru diece mii*).

dice mai josu (95): «Imperatulu primesce ua deputatiune de Sarmati séu *Geti*». Mai cu multa sicurantia s'aru puté luá dreptu Geti acei calareti de pe basso-relievulu reprodusu pe tabela X Nr. 2, cari se ineca, vrendu sa tréca, unu rîu înghetiatu spre a ajutá pe Daci se iá unu castelu d'in màn'a Romaniloru. Se scie co Getii erau mai cu séma callareti, iaru Dacii pedestrii, asia co déca se presuppune co scen'a are locu la Dunare, si anume pe malulu stàngu allu seu, acei callari aru puté fi Geti, locuitori pe malulu dreptu allu fluviului.

Càtu pentru grij'a si curatieni'a corpului si a haineloru se pare co Getii nu-si dau destulla ostenéla, lasàndu perulu si barb'a sa crésca peste mesura, in neregula; iar hainele sa fie murdare. De accia Ovidiu ii numesce hirsuti, intonsi, squalidi, stolidi (96). Este de presupusu anca co sapunulu, inventatu si obicinuitu de Scythi, nu le remasese cu totulu necunnoscutu.

poetii si scriitorii romani, nu deossibiá intru nimicu pre Geti de Daci, càndu acellasi poetu ceva mai departe in aceiasi carte a VII. 30 pomenesce pe Daci:

> «Das Parthis, dàs Germanis, das, Caelia, Dacis,
> Nec Cilicum spernis Cappadocumque toros.»

si càndu ellu amesteca pe Geti chiaru si cu Sarmatii. Asia, in cartea VII, 83, 3 numesce însul'a Peuce *getica,* càndu in acciasi carte, bucat'a 7 a numit-o *Sarmatica.* (Cf. Valer. Flacc. Arg. VIII, 217).

Si apoi in fine:

III-lea. Getii ca si Dacii putéu se pórte zale de piele, fora ca acést'a sa ne determine a contestá essistenti'a pe Column'a Trajana a callaretiloru Sarmati. Acesti'a se gasescu anume pe pl. 61—62 ed. Fröhner (Vedi tabl. III unde d'in eróre s'a disu: Cuirasieri *geti*) si 54—55 ed. Fröhner (vedi tabl. X.) dupa cum toti commentatorii de la Ciacone pene la Fröhner, (in editiunea cea mare), au recunoscutu, mai cu séma càndu **Tacitu** *Histor.* I, 79 raporta co: principii si nobilimea Sarmatiloru Rhoxolani (cari anca de la anul 69 p. Chr. sub imperatulu Othon pustiisera Moesi'a) purtau in resboie zale cu soldi de feru, séu de pele, peste totu corpulu *(Cataphractarii* (clibanarii) erau in usu la armatele macedonena, parthica, persana, sarmata si romána. **Tacit** *Hist.* I, 79: «cataphractarum pondere. Id principibus et nobilissimo cuique tegimen ferreis laminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum»), acoperindu cu zale si caii, (chiaru si ochii cailoru erau acoperiti cu placi rotunde cu multe gauri) asiá cum suntu callaretii sarmati de pe Columna Trajana si cei patru catafractari de pe unu vasu de auru aflatu in comitatulu Torontalu d'in Banatulu Temisianu. Vedi **Al. Odobescu,** *Cunun'a mare d'in thesaurulu de la Novo-Cerkask,* 1879, p. 110 seq., si tabl. XXII; **I. Arneth,** *Gold und Silber-Monumente K. K. antiken Cabinettes in Wien,* 1850 Wien). Cf. assemenea, Amm. **Marcellinus**, XXII, 15, 16, **Appianus** *Bell. Syriac.* XXXIII: ἡ κατάφρακτος ἵππος; T. **Livius,** XXXVII, 40; **Propertius,** III, XII, 12 despre acelasi portu la Persi si Parthi. Despre Romani cf. C. I. L. III Nr. 99.— **Orelli** 804. Liv. 35, 48: (equites) loricatos, quos cataphractos vocant; 37, 40: tria millia cataphractorum equitum.—**Veget.** 3, 17: Loricati equites; 3, 23: cataphracti. **Amm.** *Marcel.* XVII, 12 despre armatur'a Iazygiloru: «hastae sunt longiores, et loricae ex cornibus rasis et laevigatis, plumarum specie linteis indumentis innexa; equorum plurimi castrati.»

(95) «L'Empereur reçoit une députation des Sarmates *ou des Gètes* qui probablement lui offrent leur alliance ou leur soumission».

(96) *Ex. pont.* 1, 5, 74; IV 2, 2. I, 2, 108.

Spre a insuflá mai multa gróza, ei isi incondeiau obrazii si corpulu, si cu càtu linille erau mai lungi cu atâtu si védi'a personei era mai mare. (97)

B. Daci

§ 12

Putemu a ne face ua idee esacta despre locuintiele Daciloru, studiindu pe basso-relievurile Columnei Trajane diferitele constructiuni dace, ce amu reprodusu pre tab. S, T si tab. II. V si VIII. Avendu a vorbí mai departe (98) despre acestea d'in punctulu de vedere architectonicu, ne vomu marginí ací la cate-va observatiuni. Unele locuintie suntu simple colibe de lemnu de constructiune usiora (99); altele facute numai d'in scanduri, coperisiulu avendu doue strésini, stau pe trunchi de arbori taiati piedisiu si ingropati in pamentu; suntu numai cu ferestre, si fora usi, asia co nu se puté intrá de catu cu unu chiopengu séu usia asiediata orizontalu; iaru in giuru au imprejmuire de uluci, destinata, dupo cum ne spune Xenophonte (100), a adepostí oile in timpulu noptii. Pe tabela II (101) figureadia in partea stanga doue colibe, d'in cari un'a pe pari nalti aprope càtu colib'a; cea-alta cu usi'a in aeru, pare cu temeli'a pe pamentu. Prim'a, intarita de giuru impregiuru de unu gardu de pari, se iá de unii invetiati (102) dreptu *palafitte* séu locuintie lacustre. De si esista óre-care analogie intre colib'a de pe Columna, si intre descriptiunea ce ne-a lasatu Herodotu despre locuintiele Paeoniloru thraci d'in giurulu lacului Prasias (103), socotimu ansa

(97) Vedi mai susu nota 25. Afora de Thraci, tatuarea se obicinuiá de Agathirsi, Sarmati, Celti Mossynocki si alte popóre.

(98) Vedi capit. XII.

(99) Tab. *T* Nr. 1.—pl. 99 ed. Fröhner.

(100) *Anab.* VII, 12.

(101) pl. 50—51 ed. Fröhner; ib pl. 79.

(102) D-lu Fröhner a observatu cellu d'anteiu (*La Colonne Trajane*, Paris 1865, p. 91 seq. Id. editiunea cea mare, Nr. 16 pl. 50 —51 si Introductiunea) analogiile d'intre architectur'a colibeloru dace de pe tabl'a II si casele lacustre alle Paeoniloru thraci descrise de Herodotu (vedi not'a urmatore). **Neumann** W. (*Ausland* 1867 Nr. 27 [Philologus, t. XXVI, 734] «*Die Pfahlbauten auf der Trajanssaüle*») ajunge la conclusiunea co: precum Herodotu ne descrie in locuintile Paeoniloru thraci celle d'anteiŭ palafitte, totu astu-foliu Columna Trajana ne presenta in tabl'a de susu cea d'anteiu representatiune plastica a loru. (Vedi si **Rückert**, *Die pfalbauten und Völkerschicten Osteuropa's*, Würzburg, 18..9. D-lu Odobescu, in congresulu archeologicu tinutu la 1870 in Copenhaga a sustinutu asemenea co acelle constructiuni de pe Columna aru lasa a se banuí si in Daci'a antic'a esistentia a palafitteloru séu locuintieloru lacustre (vedi **Cazalis de Fondouce**, *Congrès d'archéologie préhistorique*, in *Revue des cours scientifiques*, 1870, p. 169).

(103) Herodotu V, 15 si 16, arreta co Megabazos, generalulu lui Darius, dupo ce invinse pe Päonnieni, si ajunse la muntele Pangaeos, unde locuiescu Doberii, Agrianii si Odomantii d'in giurulu lacului Prasias, ii fu peste putintia a invinge si pe acesti'a; d'in causa co ei traiau in lacu chiaru, in chipulu urmatoru: In midiloculu lacului se afla podele de scanduri grósse, pe pari inalti, si communicàndu cu uscatulu numai prin ua singura punte strimta. «Acesti pari incrucisiati, cari sustinéu podelele, fusesera intr'unu timpu batuti in pamentu dupo intiellegerea de obste a locuitoriloru acellui

impreuna cu dd. Desor (104), Joseph Haupt (105), Gooss (106) si altii co nu pote fi vorb'a despre palafitte, de cari s'a aflatu resturi in lacurile Elvetiei, Italiei de Nordu, Franciei meridionale si Germaniei (107). Pentru co, mai anteiu, basso-relievulu ne areta lamuritu unu oppidum dacu pe verfulu unui munte, iar la pole celle doue cascióre, si nicairi vre unu lacu; este déra impossibilu a cautá in muntii Daciei sate séu

lacu, si in urma, ii batea dupo ua renduiala, care cerea cá fie-ce barbatu, casatorindu-se cu ua femee, sa fie datoru a aduce d'in muntele Orbelu, si sa bata in lacu trei pari incrucisiati; si obiceiulu loru este cá fie-ce omu sa se casatorésca cu mai multe femei. Chipulu de a locuí in intru este co fie-care are colib'a sea, in care locuesce, construita pe podele, printre cari, pentru despartire, se deschide ua usia care se scobora pene in lacu. Ei lega pe micii loru copii cu ua fringhie, de frica sa nu cadia in lacu, si hranescu caii si vitele de povara cu pesce.»

«Τοὺς δὲ σταυροὺς τοὺς ὑπεστεῶτας τοῖσι ἰκρίοισι τὸ μέν κου ἀρχαῖον ἔστησαν κοινῇ πάντες οἱ πολιῆται, μετὰ δὲ νόμῳ χρεομενοι ἱστᾶσι τοιῷδε· κομίζοντες ἐξ οὔρεος, τῷ οὔνομά ἐστι Ὄρβηλος, κατὰ γυναῖκα ἑκάστην ὁ γαμέων τρεῖς σταυροὺς ὑπύστησι· ἄγεται δὲ ἕκαστος συχνὰς γυναῖκας. οἰκέουσι δὲ τοιοῦτον τρόπον, κρατέων ἕκαστος ἐπὶ τῶν ἰκρίων καλύβης τε, ἐν τῇ διαιτᾶται, καὶ θύρης καταπακτῆς διὰ τῶν ἰκρίων κάτω φερούσης ἐς τὴν λίμνην. Τὰ δὲ νήπια παιδία δέουσι τοῦ ποδὸς σπάρτῳ, μὴ κατακυλισθῇ δειμαίνοντες. Τοῖσι δὲ ἵπποισι καὶ τοῖσι ὑποζυγίοισι παρέχουσι χόρτον ἰχθῦς.

Déco in fundulu lacului Prasias, numitu adi Tachynos, se afla resturi d'in antic'a locuintia a Päoniloru, ne lipsesce pene acum ori-ce sciintia. **Lubbock,** *l'homme préhistorique*, tr. Barbier, Paris 1876 p. 162 dice: «Un de mes amis qui habite Salonique, m'a assuré que les pêcheurs du lac Prasias demeurent encore dans des huttes en bois construites sur l'eau comme au temps d'Hérodote.» — **Deville** rapporta (*Revue archéol.* 1868, vol. II. p. 412) co a vediutu langa Strymon remasitie de locuintie lacustre, cum si pe tiermurile Thraciei si in partea orientale a Macedoniei. Acelasi chipu de locuintia se regasesce la triburile d'in Sumatra, Borneo, insulele Caroline si in Nou'a-Guinea (Dumont d'Urville, *Histoire* IV, 607) cum si in insulele d'in Irland'a numite *Crannoge* (Vedi Lubbock, op. cit. p. 163 seq.) Aspectulu ce puté presentá unu satu pallustru vedi-lu intre alte la **Sacken,** *Über die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropas und die Quellen der deutschen Urgeschichte*, Wien 1862, fig. 9.

Compara celle de susu cu urmatórea descriptiune despre colibele de pescari pe Wolga:

«The huso enters the rivers to spawn earlier than the sturgeon, generally about mid-winter, when they are still covered with ice. At this time the natives construct dikes across the river in certain parts, formed with piles, leaving no interval that the huso can pass through; in the centre of the dike is an angle opening to the current, which consequently is an entering angle to the fish ascending the stream; at the summit of this angle is an opening, which leads into a kind of chamber formed with cord or osier hurdles, according to the season of the year. Above the opening is a kind of scaffold, and a little cabin, where the fishermen can retire and warm themselves or repose, whem they are not wanted abroad. No sooner is the huso entered into the chamber, which is Known by the motion of the water, than the fishermen on the scaffold let fall a door, which prevents its return to seaward; they then, by means of ropes and pulleys, lift the moveable bottom of the chamber, and easily secure the fish» (Kirby, Bridgewater Treatise, vol. I p. 108).

(104) ap. **Cazalis** l. c

(105) *Die dacische Königs-und Tempelburg auf der Columna Trajana*, in *Mittheilungen der K. K. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1870, Wien.

(106) *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, N. F. XIV, 1 Heft, p. 94.

(107) Vedi **F. Keller**, in *Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zurich*, bd. IX, XII, XIII, XIV heft 1 u. 6. — **Fr. Troyon**, *Habitations lacustres des temps anciens et modernes*, Lausanne 1860. — **I. Staub**, *Die Pfahlbauten in den Schweizer = Seen*, 1854. — **F. Maurer**, in

cetati lacustre (108), cu atatu mai multu co allaturi de colib'a construita pe pari, se afla, dupa cumu diseramu, alt'a ce sta d'a dreptulu pe pamentu. Si apoi, parii ceta-

«*Ausland*» d'in 1864/65; — **Hassler,** in *Deutsche Vierteljarsschrift,* 1865. — **Virchow,** *Pfahlbauten.,* — **Iahn u. Uhlmann,** *Die Pfahlbaualterthümer von Moosseedorf.* Bern, 1857. — **Desor,** *Les Palafittes ou constructions lacustres du lac de Neufchâtel,* — Paris 1865. — **Lindenschmitt,** *Die vaterländischen Alterthümer der fürstl. Hohenzoller'schen Sammlungen zu Sigmaringen,* Mainz 1860, p. 174. **Reinhold Pallmann,** *Die pfahlbauten und ihre Bewohner,* Greifswald 1866, si darea de séma despre dens'a, in *Allgem. Zeitg.* 1867, *Beilage* Nr. 185—188, de Felix Dahn — **Rückert** op. cit. — **Gastaldi,** *Nuovi cenni sugli ogetti di Alta Antichita trovati nelle torbiere e nelle marmiere dell' Italia.* — **Stoppani,** *Prima ricerca di Abitazioni lacustri nei laghi di Lombardia. Atti della Soc. italiana di scienze naturali,* 1863, vol. V, p. 154.

(108) Este curiosu co d. Hasdeu, (*Istoria Critica*, ed. II, p. 230—233) cata se esplice lips'a locuintieloru lacustre in poetulu Ovidiu prin acea co baltile dobrogiane, ca si alle unei parti d'in Romania, «nu suntu nici francamente dulci, nici francamente sarate,» caci altmintrelea poetulu trebuiá neaperatu se mentionedie asemeni locuintie, déco aru fi esistatu! Iar dreptu probe co pe Columna Trajana avemu anume sate séu cetati lacustre, «tote in Temesian'a» este co «baltile d'in Temesian'a suntu atatu de inoffensive, in catu anume printre Banatieni s'au cullesu essemplele cellei mai estraordinare longevitati, buna óra de peste 160 de anni.»; apoi co, dupo spus'a lui Herodotu (V. 8—10). Siginnii avéu niste cai forte mici, si «anume regiuniloru cu palafitte appartinéu intr'ua epoca *«pre-istorica* speciele animale celle mai menunte, éra mai cu séma niste calusiei de totu in miniatura» si, in fine, co, Siginnii erau marfasi, cea-ce correspunde cu caracterulu industrialu allu palafiteloru. In acestu chipu esplicându lucrurile, autorulu, fora indouiala, nu póte de câtu a se «maguli de a fi dobenditu urmatorele trei resultate destulu de importante: 1. Locuintie lacustre *essistau* sub Erodotu si pene in epoc'a dacica in Temesiana; 2. Locuintie lacustre *n'au essistatu* pe tiermulu danubianu ambilateralu de la Ialomitia in giosu; 3. Locuintie lacustre *au pututu essiste* in Olteni'a, considerata ca unu territoriu intermediaru intre celle doue punturi estreme de mai susu.»

Pentru noi anso remâne constatatu: 1. co pene astadi nu s'a gasitu in Temisian'a séu Olteni'a nici-ua urma de locuintia palustra, si deci nu trebue sa conchidemu la essistenti'a loru in vechime dupo longevitatea Banatieniloru séu dupo poporatiunea robusta a Mehedintiului, caci atunci aru trebui sa intempinamu la totu pasulu palafitte, chiaru si pe verfulu muntiloru; nu mai pucinu anco, dupo celle doue colibe construite pe pari ce se vedu pe Columna Trajana, alaturea cu altele fora pari cladite d'a dreptulu pe pamentu, si fora vre-unu indice de lacu séu balta impregiuru; 2. co speciele animale *mici* d'in period'a preistorica gasite in lacurile Elvetiei nu suntu de confundatu cu caii cei mici ai Sigynniloru, pentru ca: din acelle specii animale, numai vulpile si mieii paru mai mici de catu suntu acumu, pe cându tote remasitile de callu (la Wangen s'a gasitu unu singuru dinte, la Moosseedorf numai unu osu metatarsu; la Robenhausen, unu singuru osu alu tarsului; la Wauwyl cate-va ose, si la Nidau numai mai multe osseminte), apartinu varietatii domestice (Equus caballus). (Vedi *Lubock*, op. cit., p. 184); si déco in unele locuri, cum buni-óra la statiunea lacustra Moeringen (lacul Bienne), si la Vaudrevanges s'a gasitu cateva zabale de bronzu cu dimensiuni mici (Vedi **Al. Bertrand**, *Archéologie Celtique et Gauloise*, Paris 1876 p. 215 seq.—**I. Gozzadini,** *De quelques mors de cheval italiques*, Bologne, 1875) cari aru permite sa conchidemu ca in epoc'a lacustra caii erau de ua talia mai mica de catu cei de asta-di (partea zabalei ce se pune in gura atinge la zabal'a de la Moëringen numai noua centimetre de lungime, iar la celle de la Vaudrevanges anca nici atat'a—pe candu la zabalele cailoru moderni lungimea variadia de la 12—15 centimetre) lucrulu s'aru puté esplicá intr'altu chipu. Sigynnii cei cu cai mici si cârni, cu perulu lungu de cinci degete (Herodotu V, 69) facêndu comerciu cu Ligurii locuitori mai susu de Marsilli'a (dupo ua glossa a lui Herodotu forte vechia), trebuiá probabilu pentru a ajunge aci, sa traversedie

tiloru lacustre, dupo cumu observa d. Desor (109), nu se vedéu d'in apa, talp'a cladireloru asiediata pe densii, fiindu la nivelu cu ap'a, — pe càndu pe Columna ei suntu forte visibili.

Pe aceiasi tabla II, in intrulu cetatiuei, se afla ua mica cladire si ua curte circulara de uluci, ambele separate de pamentu prin pari (110), precum si pe pl. 79 ed. Fröhner (111) ne 'ntempina asemenea casa incongiurata de uluce facute, cá si acumu,

Helveti'a, unde puté aduce cu densii si d'in acei cai mici cari erau forte buni la trasura. (Asemeni cai sigyni Strabo (XI p. 520) ii gasesce in Caucasu. Vedi *Bertrand*, op. cit. care sustine parerea acest'a si **André Sanson**, *les Migrations domestiques [Revue de philosophie positive*, 1872*]* cari atribue caii cei mici d'in Franci'a, caii bretoni si cei limuseni mai cu séma, unei rase orientale aduse in Galli'a de triburi asiatice, intr'ua epoca departata).

3. Co Sigynnii puté fi comercianti, fora cu tóte astea sa fie siliti a duce in pretinsele colibe lacustre d'in Temisian'a viati'a rheumatico-amphibica la care-i osindesce d. Hasdeu, fora scirea lui Herodotu séu a vre unui autoru vechiu séu modernu, nu este trebuintia de nici-ua proba. Déco Franz Maurer (in *Ausland*, 1864, Nr. 39 seq.) si Reinhold Pallmann (*Die Pfahlbauten und ihre Bewohner* 1866) vedu in palafitte nisce tarabe alle negutiatoriloru semitico-hellenici, cari si aru fi parasitu locuintiele, hainele si utensilele loru commode pentru a se virî in visiunile aquatice alle Helvetiei si sa traiasca cá selbaticii, acést'a este ua parere de multu combatuta si de nimeni acceptata — afara dora de autorulu *Istoriei Critice* (Vedi *Algem. Zeitg.* 1867 Beilage Nr. 185 seq.). Prin urmare nu intiellegemu cum «Erodotu atesta indirectamente prin importantissimulu seu passagiu despre caii Sigyniloru presenti'a locuintieloru lacustre in Temisiana»; si in fine

4. Catu despre theori'a dupo care locuintiele lacustre nu puté fi de càtu numai pe lacuri «francamente dulci» séu «francamente sarate» pe lacuri adica *omogene*, iaru nici ua data pe celle mixte, cata sa marturisimu, co ea este cu totulu noua: Nici Herodotu care vediuramu co descrie palafittele Päoniloru de pe lacului Prasias (V, 16), nici Hippocratu care vorbesce despre palafittele locuitoriloru de langa Phasis (t. 2, p. 61 ed. Littré, 18 si 83 ed. K. Petersen), nici Strabo si Caesar cari arretta co Belgii obicinuiau a se ascunde d'innaintea inimicului in colibe de lemnu cladite in balti, nici Apollonius de la Rhodos (Argonauti IV, vers 635) Suidas, (v. Allobriges) etc., nici cei ce au vorbitu pe largu despre locuintiele de adi lacustre d'in Sumatra, Borneo, Nou'a Guinea, séu despre celle vechi d'in Elveti'a, Itali'a, Franci'a, Scoti'a, Irland'a, Germani'a, Austri'a, — nu scimu sa fi observatu co selbatecii loru locuitori erau asia de inaintati cu cunnoscintiele hygienice in catu se gasea in stare a face ua distinctiune pathologica intre lacuri, fugindu de celle dulci-sarate séu de celle cu apa dulce mestecata cu apa minerala, fiindu-ca lucrarea acestor'a pathogenica este febrifera si omoritóre, pentru a allege de locuitu numai acelle lacuri cari suntu «francamente dulci séu francamente sarate».

(109) **Cazalis**, l. c.: «M. Desor dit que l'on pourrait en effet, à première vue, croire qu'il y a des indices de stations lacustres dans des cabanes sur pilotis, figurées sur la Colonne Trajane. Mais si l'on fait attention que les pilotis des cités lacustres ne se voyaient pas, le plancher qu'ils supportaient étant au niveau de l'eau, on doit plustôt penser que ces figures représentent simplement des vedettes comme celles qui se trouvent sur les bords du Danube».

(110) Raph. **Fabretti**, *de Columna Traiani Syntagma*, Romae MDCXC, p. 18—19 le tine dreptu hambare séu patule pentru grane: «In eisdem Castris post num. 137 bina aedificia ex tabulis, tignis seu stipitibus suffulta, quadratum alterum, alterum verò rotundum, granaria mihi ex rimere videntur».

(111) **Fröhner**, *Colonne Trajane*, ed. mare, ap. Nr. 48 (pl. 79—81). «L'une des maisons, entourée d'une clôture de planches, est une espèce de palafitte du genre de celles que nous avons rencontrée. De nos jours encore, les huttes bâties sur piquets sont en usage dans les pays du Bas-Danube.»

de blani retezate piodisiu la verfu, semenendu pichetelloru de graniceri romàni d'in insulele Dunarii, séu colibeloru de pe la munte, fora ca sa putemu conchide d'in nici-un'a d'in ele esistenti'a palafitteloru séu locuintieloru lacustre in Daci'a in timpulu lui Trajanu.

Colib'a conica coperita cu trestie ce se vede pe basso-reliefulu : *Daculu luptandu* conservatu in museulu Luvrului d'in Paris amintesce casele Quadiloru celle in forma de cosiu si invelite totu cu trestie de pe Column'a Antonina (112), cumu si colibele celtice, descrise de Strabo (IV, 4, 3), ce se facé d'in scanduri si d'in gardu, in forma circulara, iar coperisiulu loru immensu semená unoru cupole. (113)

Insa alaturi cu asemeni case primitive Column'a ne aréta si constructiuni pe unu planu mai nou, cum de esemplu acea casutia de pétra cu frontonu triunghiularu ce se vede pe tabl. V (114) séu cea cu numerulu 7, tab. T facuta de bucati de pétra bine taiete, cu ua singura facia (*pignon*), cu acoperisiulu de scanduri de bradu, si cu doue etajuri, cellu de josu avendu numai usia, d'asupra cari'a este ua mezenina prin care vine lumina in etajulu de susu. Ulucile d'in prejm'a casei suntu de blani late si nalte, ascutite la verfu.

In cetati, fora 'ndoiala, casele ni se presenta mai commode, frumose, elegante si compuse d'in mai multe camere; vedemu in elle chiaru palate, castelluri si turnuri de aperare, edificii publice, despre alu caror'a stylu si technica vomu avé a ne occupá mai departe, ca sí despre oppidele si cetatile intarite dace.

§ 13

Interiorulu si mobilierulu caseloru tieranesci trebue sa fi fostu de ua mare simplicitate, ca si viati'a poporului; uneltele domestice mai tóte de pamentu, pucine de lemnu, si forte raru de metalu. De acea sapaturile facute in càte-va puncte alle Romaniei si Transilvaniei a datu la ivéla: mesciore, linguri, urciore, urciorusie, borcane, opaitie, bardace, cane, causie, gavane, covatiele, strachini, strecuratori, tipsii, tieste, plosci, instrumente de tiesutu, de lustruitu séu de sclivisitu, tóte uneltele casei, tóte de pamentu, destullu de variate prin forme, ornamentatiuni si fabricatiune (115). — Anso cum civilisatiunea locuitoriloru nu se desvolta nicairea intr'unu chipu egalu, rapporturile topice producèndu stari culturale deosebite — de si contimpurene, — asia si la Daci, class'a celloru avuti de prin oppide si cetati, erá in positiune sa si procure si utensile de bronzu, de argintu si de auru, sa mobiledie casele cu lucruri scumpe si lucraturi frumose, avèndu gustulu bunului traiu, si chiaru óre-care apleeare cotre luxu, dupo cum dovedescu : nu numai obiectele aflate in Transilvani'a : cutite, cupe, vase tripode de arama, cazane de bronzu, objecte de podoba,

(112) Vedi **I. Grimm**, *Kleinere Schriften*, II, p. 142 Berlin 1865.

(113) Cf. **M. Vitruvius Pollion** II, 1 : «aedificia constituuntur.... in Gallia.... scandulis robustis aut stramentis.» **Caesar** V, 43 si VIII, 5.

(114) pl. 70 ed. Fröhner.

(115) Vedi tab. K, L si M si descriptiunea loru pe largu mai la valle.

fibule, braciari, verige, totu feliulu de giuvelle — d'in care amu reprodusu mai multe pe tab. F. G. M; nu numai stralucirea si bogati'a armeloru loru decorate cu ornamente ciselate in auru argintu si pietre scumpe (vedi tab. C, D, E, F, Q si R), despre cari vomu avé a vorbí pe largu mai departe, déro dovedescu si scriitorii anticitatii cari arreta bogatiele de auru si argintu luate de Trajanu de la Daci (116), bogatii ce ajunsera imperatului a zidí intregulu foru de la Rom'a (117), si a indiestrá in drept'a si in stang'a templele d'in imperiulu seu. (118)

§ 14

Nutrimentulu poporului dacu, care ducé mai multu ua viatia de pastori si agricoli, se compunea d'in lapte, brîndia, vegetale si cereale (119). Carnea, care de altmintrelea nu lipsea Daciloru, coci atatu venatulu de prin munti si padurile intinse, catu si numerósele ciredi de vite, le-o oferea cu prisosintia, se pare a nu fi fostu cu totulu interdisa d'in scrupule religióse, ca la Geti, — de si pentru vinu Strabo (120) ne spune co d'in ordinulu pontificelui dacu Deceneu ei stîrpira tóte viile, si traira fora de vinu. Probabilu co acésta mesura restrictiva fusese provocata prin abusulu ce Dacii, cá si Getii si toti Thracii, faceau de beuturi spirtuose, si privé mai multu poporulu de giosu, de càtu nobilimea. (121)

(116) **Ioannes Lydus**, *de magistratibus* l. II, 28, dice co Trajanu a luatu de la Daci cinci millióne de litre de auru si diece millióne de litre de argintu, cifre ce ni se paru camu esagerate.

(117) **Gellius**, *Noct. attic.* XIII, 24: In fastigiis fori Traiani simulacra sunt sita circum undique inaurata equorum atque signorum militarium; subscriptum est: EX MANVBIIS. Quaerebat Favorinus cum in area fori ambularet, quid nobis videretur significare proprie manubiarum illa inscriptio. Tum quispiam qui cum eo erat, «ex manubiis», inquit, «significat ex praeda; manubiae enim dicuntur praeda, quae manu capta est.»

(118) Pe Column'a Trajana se vede (pl. 169—171 ed. Fröhner) mai multi soldati români ducèndu catiri incarcati cu unu numeru enormu de vase de argintu si auru (ἐκπώματα, σκευῇ) intre care si serviciulu de messa allu lui Decebalu (pe tab. G. fig. Nr. 15—19 amu reprodusu obiectele visibile pe Columna d'in acestu serviciu), si alte vase si obiecte (cum de esemplu unu splendidu cornu de zîmbru pentru beutu) pe cari Trajanu, in timpulu expeditiunei d'in Orientu, le consacrà lui Jupiter Kasios in sanctuarulu d'in giurulu Seleuciei in Syri'a: «Κάσιος Ζεὺς, ἔνθα Τραϊανὸς ἀνέθηκε κρατῆρας. ἀργυροῦς, καὶ κέρας βοὸς παμμέγεθες κεχρυσωμένον, ἀκροθίνια τῆς κατὰ τῶν Γετῶν νίκης. καὶ ἐπιγράμματα ἐν τοῖς ἀναθήμασιν 'Αδριανῷ πεποιημένα·» Ζηνὶ τόδ' 'Αινεάδης Κασίῳ Τραϊανὸς ἄγαλμα» κ. τ. λ. **Suidas**, Vo Κάσιον ὄρος. Pe pl. 171 si 172 ed. Fröhner ua capetenie daca tine in màna ua tava plina de giuvelle ce se gatesce a le oferí lui Trajanu ca se-i crutie viati'a; altii se vedu inaintea imperatului cum ii presinta daruri si i implora iertare.

(119) In sapaturile de la Vodastra, distr. Romanati, d. Bolliacu (*Trompetta Carpatiloru* 1876, Nr. 1255) ne spune co a gasitu semintie calcinate, lintisiora, susamu si meiu, iar intr'unu vasu de pamentu negru: scoici si melci. (Vedi fig. Nr. 20 acelasi numeru allu diarului). — Passagiulu d'in Columella VII, 2 citatu mai susu in not'a 66 se póte referi la Daci cá si la Geti.—Pe Column'a Trajana pl. 142—143 ed. Fröhner se vedu legionari români cum secera holdele de grîu alle Daciloru, iar pe pl. 159—160 multe provisiuni de grîu ce Romanii gasira in lagĕrulu parasitu de Daci.

(120) l. VII, c. 3, § 11.

(121) Vedi anco si cap. urmatoru.

§ 15

Portulu obicinuitu allu Daciloru pre Columna'a Trajana consta din : I. sagum (σάγοι, saga) care puté tine locu de mantia si de tunica de d'asupr'a. Era ua haina diversu colorata si cu lucraturi frumose de flori, deschisa 'nainte, spintecata puciuu la spate, cu manece lungi séu scurte, lunga pene aprópe de genuchie si stransa la talia prin ua cingetóre, semenandu kaftanului cu maneci lungi (χειριδωτὸς χιτών (122). Celle ordinare se facea d'in lana aspra si latiossa, si se numiau laenae λαῖναι séu linnae (123). Se purtá si ver'a si iern'a, celle pentru iarna fiindu neaparatu d'in materie mai grosa, cá sa apere corpulu contra frigului.

II. Ua mantia aruncata pe spate si prinsa tiépanu cu un'a séu doue agrafe (copci) pe umerulu dreptu, cu marginile simple séu lucrate cu ciucuri. (124)

III. Nadragi (braccae βράκαι, ἀναξυρίδες) cu cute josu si bagati in incaltiaminte, care consta intr'unu feliu de opinci legate cu nojitie. (125)

IV. Ua caciula, care imiteadia bonnetulu phrygianu (126), asemenandu-se càndu fesului fora ciucure (127), càndu caciulei resfrante a munteniloru nostri (128), càndu tiurcei cellei mari mocanesci (129), càndu in fine iá form'a unui conu tetezatu (130).

(122) Pe unu basso-relievu d'in museulu nationalu d'in Pestha se vede unu specimenu de acésta haina, correspundietoriu cu totulu descriptiunei facute de Strabo IV, 14, 3. (**Desjardins,** *Monument. épigr. du musée national hongrois*, in f. pl. XXXII Nr. 198, monumentulu funerariu allu lui Aurelius Verus). — Pe tab. V : Supunerea unui tribu dacu, amu reprodusu unu basso-relievu de pe Column'a Trajana care representa portulu femeiloru dace, allu barbatiloru si allu copiiloru daci. Haina acestor'a este spintecata la spate si d'innainte, semanendu unei tunice femeiesci. Vedi si pl. 120 si 121 ed Fröhner.

(123) **Strabo** IV, 14. 3; **Issidoru de Sevilla**, *Origin.*, XIX, 23.

(124) Pe pl. 47—50 ed. Fröhner se vede mantia cu ciucuri pe de margini purtata de unu piloforu ; iaru pe pl. 52—53 in asemenea mantia cu ciucuri suntu imbracati comatii (poporulu de josu cellu cu capulu gollu) veniti cá soli de pace la Trajanu. Mai vedi mantie cu ciucuri la comati pe plan. 75—76, si la simpli soldati pe pl. 143. Cf si pl. 129—130.

(125) Pl. 42 ed Fröhner costumulu unui spionu dacu prinsu si dusu legatu. Acest'a, cu perulu mare, cu barba si mustati, porta : *sagum* cu maneci scurte, de nu cum-va artistulu n'aru fi vrutu se le indice sumese, spre a se vedé mai bine manile legate alle spionului; apoi, ua mantia simpla si nadragi bagati in opinci. Cf. pl. 113 ed. Fröhner, si tab. I, II, III, IV, V, VIII, si lit. N. O. P. X.

(126) Vedi bonnetulu phrygianu allu cavalerului de la Pelinna, tab. lit. V, Nr. 1 ; allu prisonierului dacu tab. P. fig. Nr. 7, si ib. fig. Nr 1.

(127) Tab. I, III, IV, V, VIII.

(128) Tab. O, Nr. 3.

(129) Tab. *U*.

(130) Tab. P. Nr. 4. 5, -- Fröhner, pl. 129—130. Compara form'a astui bonnetu cu celle de pe Column'a Antonina, pl 33 si cu caciulele nalte si ascutite alle resboiniciloru Messapieni de pe unu vasu d'in Itali'a meridionale (**Gerhard,** *Apul. Vas.* I, 2 si **Daremberg et Saglio** *Dictionn. des antiquités Grecques et Romaines*, p. 674, fig. 793) si alle Scythiloru, despre cari vedi mai susu not'a 79.

Ea erá reservata, dupo Cassiu Dion (131), principiloru, iaru dupo Iordanes (132) preotiloru daci, — ceea-ce in multe casuri, lucrulu trebue sa fi fostu acelasi. Numele seu technicu era κυρβασία (133), numele genericu ansa πῖλος βαρβαρικός, iaru cellu latinescu *pileus*, tiara, de unde si espresiunile πιλοφόροι (134) si *pileati* (135), date nobilimei dace. Inclinàmu a crede co acelasi rolu ce jucá la Macedoneni causi'a regale cu purpura si diadema séu legatur'a regale (136), καυσία βασιλική, καυσία διαδηματόφορος, ilu jucá fesulu κυρβάσια la Daci. Erá déro unu insemniu allu puterii regale (137), unu privilegiu esclusivu allu regelui si allu principiloru d'in famili'a regale, acordatu si unui ore-care numeru de nobili si de oficieri regesci numiti πιλοφοροι séu *tarabosti*, adica purtatori de tiara (n. pers. târbus, caciula ascutita, pileus), la Daci, si *purpurati* la Macedoneni (138). De aceia, grij'a ce pune artistulu de a representá pe Columna unele persone cu asemeni caciule, se esplica lesne, elle avendu valorea unui insemniu ce indica ua persona de ua trépta inalta (139),

(131) l. LXVIII, 8, 9: Ἐπεπόμφει μὲν καὶ πρὸ τῆς ἥττης πρέσβεις, οὐκ ἔτι τῶν κομητῶν, ὥσπερ πρότερον, ἀλλὰ τῶν πιλοφόρων τοὺς ἀρίστους. **Petrus Patricius**, *fragm.* 5, in *Fragmenta hist. graec.* IV, 185.

(132) *De reb. Geticis*, c. 10. Graecisque consimiles, ut refert Dio.—Qui dixit primum Tarabosteos, deinde vocitatos Pileatos hos, qui inter eos generosi extabant: ex quibus eis et reges et sacerdotes ordinabantur.» — Pe pl. 156 ed. Fröhner pare co figurédia preotii daci cu tiar'a pe capu.

(133) **Erotianus**, *Glosae in Hippocratem*, s. v.

(134) **Criton**, *Getica* in *Fragm. hist. graec*, t. IV, 374. — **Dion Chrysostomus**, *Orat.* LXXII. t. II, 246 ed. Dindorf.

(135) **Aurelius Victor**, *de Caes.*, c. 13. Cf. nota 94 de mai susu. — Textulu din **Paulinus**, *Carmen de Niceta, Daciae Episcopo*: «Et Getae currunt et uterque Dacus, qui colit terrae medio, vel ille divitis multo bove pileatus accola ripae» nu pote servi pentru Dacii proprii.

(136) Erá unu feliu de pelarie larga de písla, particulara Macedoniloru (**Polux**, *Onomasticon* X, 162, **Eustathius** *in Odysseam*, 1399) cu marginea despartita si resfrinta in susu, cu fundulu impodobitu cu unu latu ornamentu circularu, cea-ce facea pe Plautu, atribuind-o in specialu Illyriloru, s'o compare cu ua ciuperca:

«*Sycophanta*. Advenio ex Seleucia, Macedonia, Asia atque Arabia.
Charmides. Pol! hic quidem fungino genere est; capite se totum tegit.
Illurica facies videtur hominis, eo ornatu advenit.»

Cu astu-feliu de palarie se representa Macedoni'a personificata pe monedele proconsulelui C. Antonius, si alle imperatului Hadrianu cu legend'a RESTITVTORI MACEDONIAE (**Cohen**, *Médailles Consulaires* pl. IV fig. 22; *Médailles impériales, Adrien*, No. 1078).

(137) Καυσία διαδηματόφορος cu care se representa primii monarchi ai Macedoniei, cum si Alessandru cellu mare remase dupo mórtea acestui'a cá insemniu allu puterii regesci in tote statele formate dupo impartirea imperiului macedonicu, de la Egyptu pene in Bactriana (**Plutarchu**, *Antoniu* 54; **Herodotu** IV, 8).

(138) Numiti astu-felu pentru co purtau causia si chlamida purpuria: Ἐξῆν γὰρ Εὐμενεῖ καὶ καυσίας ἁλουργεῖς καὶ χλαμύδας διανέμειν, ἥτις ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ Μακεδόσιν. **Plutarchu**, *Eumene* 8. Vedi la **Heuzey**, *Mission archéol. de Macédoine*, pl. 20 causia macedona.

(139) Asia, vedemu pe pl. 82—83 ed. Fröhner unu mare demnitaru allu lui Decebalu, ingenuchiatu naintea lui Trajanu, co porta in capu ua tiara princiara de aceiasi forma cu tiar'a regale a lui Decebalu de pe plan. 101—104 si 177—178, si cu tiar'a ce are bustulu reprodusu pe tab. N. fig. Nr. 1. De siguru co tiar'a regale avé unu semnu destinctivu de a supusiloru regelui; ansa pe

deosebita de clas'a de josu, κομῆται séu *capillati*, pe care o arretta cu capulu golu. D'in arretarile lui Dion Cassius (140) se scie co Decebalu in primulu resboiu trimise inaintea lui Trajanu ua deputatiune alesa spre dispretiu, nu dintre principi séu preoti (pilofori), ci d'in poporulu de josu, *comati;* si numai càndu imperatulu se apropià invingètoru de capital'a daca, regele se induplecà in fati'a pericolului a trimite ambassadori nobili, si in celle d'in urma a veni chiaru singuru in persóna cu toti dignitarii sei. In conformitate cu spusele scriitorului grecu, Column'a ne representa prim'a deputatiune (141) fora caciule, pe càndu celle d'in urma (142) figureadia cu χορβασία pe capu. Aceiasi caciula χορβασία serva a deosebí in lupta pe oficerii superiori daci de cotre soldatii de rendu, cari nu porta nimica pe capu (143). Ea se face, de pele séu din pîsla. (144)

Costumulu femeiloru dace consta: d'in ua tunica cu maneci, lunga pene la glesne, adesea chiaru pene la pamentu, cu mici cute, deschisa pucinu la gûtu (145), si la midilocu incinsa; pe d'asupr'a, ua mantia cu, séu fora, maneci, scurta, si une-ori strînsa cu unu cordonu, si d'in ua bucata de materia (inu séu canepa) cu care elle îsi inveluiau perulu capului (146) in chipu gratiosu.

monumente acest'a nu se pote deossebí. Palaria regiloru macedoni avé diadema, (Plutarchus Eumene 8, Atheneu 527), adico ua esiarpa de stofa fina tiesuta cu auru, μίτρα, si indoita in asia chipu ca formá ua fasia ingusta, alle cari'a capete cu ciucuri cadéu pe spate. **Val. Maximus**, VII, 2, 7 numesce diadema: «Candida fascia». In Orientu ansa diadem'a era de metaluri preciose. **Iustinus** XII, 3: «Post haec Alexander habitum regum Persarum et *diadema insolitum antea* regibus Macedonicis, velut et leges eorum, quo vicerat, transiret, assumit.» De siguru, aci e vorba despre diadem'a metalica cá portu de capu regescu in Oriente, si care nu se obicinuiá la Macedoni. Vedi **Al. Odobescu**, *Cununa mare d'in thesaurulu de la Novo-Cerkask*, Bucuresci 1879 p. 21, 31 seq.

(140) l. XLVIII, 8. Cf. **Petrus Patricius** *fragm.* 5. *Fragm. hist. Graec.* V, 185.

(141) pl. 51—52 ed. Fröhner.

(142) pl. 82—83, 101—104 id.

(143) Pe unele monede imperiale Daci'a porta in capu caciul'a resfranta, ce semena bonnetului phrygianu. Asia, pe medaliile lui Traianu cu REV. DACIA. AVGVST. PROVINCIA. S. C, si alle lui Philippu Arabulu (an. 244, 245 p. Chr.) cu inscr. IMP. M. IVL. PHILIPPVS. AVG. RV. PROVINCIA DACIA AN. I. Vedi **M. I. Ackner**, *Dacien in den antiken Münzen* (Mittheilungen der K. K. Comm. zur Erhalt. der Baudenkm. 1862, b. VII; 164 seq.. 222).

(144) Bucati dintr'unu bonnetu de pîsla s'a gasitu la Phangori'a. (*Comptes rendus de la Commission impériale de St. Petersbourg* 1859, pl. XIV).

(145) Tabl. O Nr. 4.

(146) Tabl. O, si tab. V. Unele porta siortiu, si unu feliu de vestonu fora maneci, incinsu fiindu peste talia. La altele mantau'a se vede aruncata peste umeru intocmai ca ua esiarpa, iar tunica lunga si fora incingetóre. Vedi tab. V si pl. 53—54. Cf. pl. 113, 121 ed. Fröhner.— Obicinuitu se purtá multe haine unele peste altele, mânecele hainei d'asupr'a fiindu mai scurte de catu alle cellei de desubtu, şi strînse cu panglica peste cotu, séu ceva mai in susu (fig. Nr. 4, tab. lit. *O*). Une ori se puné pe spate ua mantela rotunda innodata inainte la talia (ib. Nr. 4), séu ua haina largă pe care o stringea in spate facendu dintr'ensa unu nodu ce-lu prindea cu unu acu (pl. 120—121 ed. Fröhner). Croial'a rocheloru dace constá d'in doue foi, un'a d'inainte si alt'a d'in deratu, ambele cusute la umere şi de amendoue partile in josu, afara de gaurile maneceloru; iara la gûtu tivite si cu unu siretu petrecutu ca sa se lege. Manecele mai largi la bratiulu de susu, deveniau strimte la cellu de

Unele porta pe capu mahrama alba, altele bonnetu frumosu lucratu, in form'a aprópe

josu.—Pentru a fi mai clari reproducemu dupo Karl **Köhler** (*Die Trachten der Völker in bild und schnitt*, Dresden 1871, erster theil, p. 76—79, fig. 76 77 si 80) tiparulu unei rochi dace, (fig. 1) allu unei haine si mantele barbatesci dace (fig. 2 si 3), cu mesur'a in centimetre.

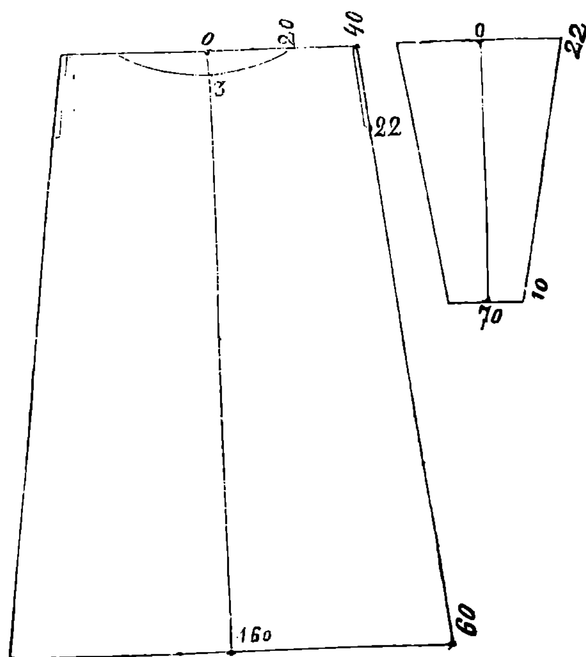

Fig. 1 : Rochia daca cu manece.

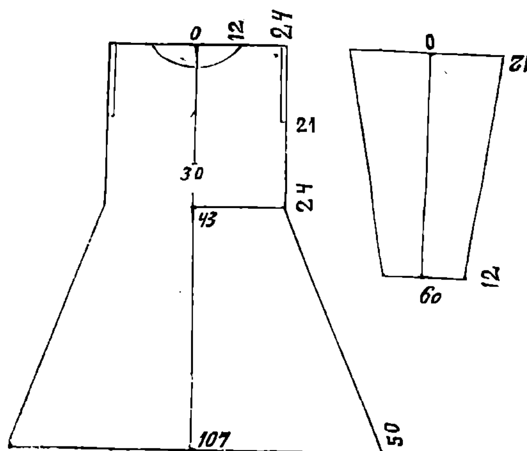

Fig. 2 : Tunica daca cu manece.

a cellui de asta-di (147); altele au capellu'a legata cu ua cordea inflorata (148); altele in fine cu bucle mici de peru lasate pe frunte, suntu peptenate cu chica, perulu fiindu strinsu cá intr'unu fileu si ajungendu pene pe céfa. (149)

Columu'a Trajana ne mai areta femeile dace cu margele (colliere) la gutu (150),

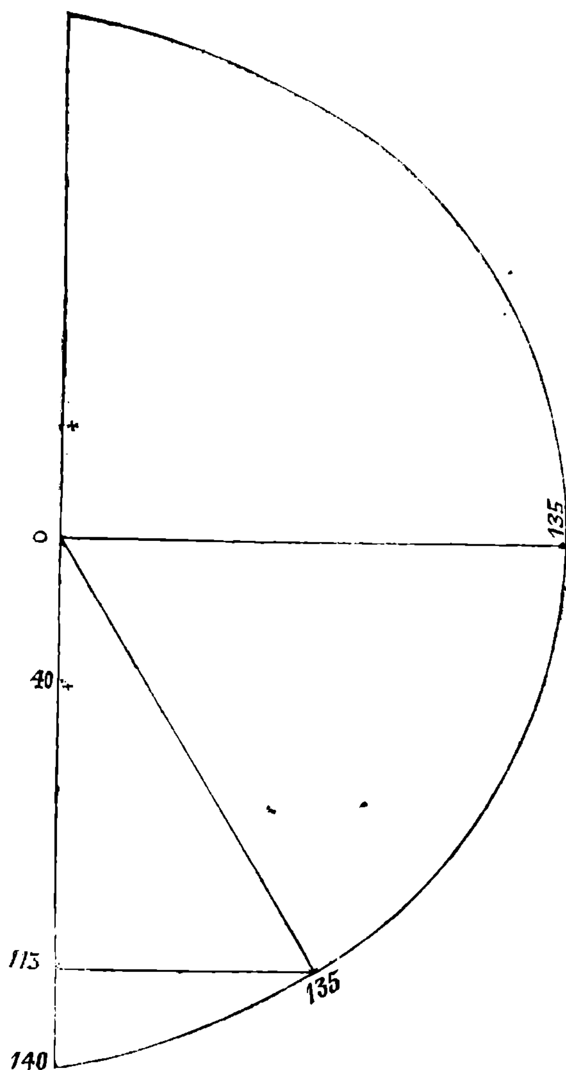

Fig. 3: Mantaua soldatului dacu, 1/20 d'in marimea ei naturale (1).

(147) Tab. *O* fig. 1 si 4.

(148) Tab. V.

(149) Tab. O Nr. 2. — pl. 113 ed. Fröhner.

(150) Pl. 63—64 ed. Fröhner.

(1) Locurile insemnate cu cruce indica pe unde se infigea agraph'a.

cu cununi de flori pe cositie, cu podobe la capu si la mani, cu bratiari la umeru; iaru giuvellele de totu felulu de bronzu, argintu si auru gasite in Daci'a marturisescu despre gustulu loru de podobe artificiale, precum si despre bogati'a si comoditatea haineloru si sculeloru loru.

Ingrijirea corpului se pare mai obicinuita la Daci de catu la Geti; perulu capului si allu barbii mai in regula; de ordinariu anso Dacii porta barb'a si perulu lungu, fora nici ua carare, lasatu in plete pe spate, séu lasatu pe frunte *à la breton* (151). Pliniu (152) le atribue si tatuarea pe corpu, unu obiceiu communu multoru popore in anticitate, care constá in insemnarea trupului cu culori storse d'in plante; ellu mai adaoga (153) co une-ori copiii daci se nascu cu semnele ce parintii si-au facutu la braciu.

Intrebuintiarea sapunului de siguru nu le remasese necunnoscuta.

III. Institutiuni si credintie religióse.

A. Geti.

§ 16

Religiunea Getiloru, cá tóte religiunile primitive, erá personificatiunea fortieloru mari alle naturei, a temeriloru, dorintieloru si sperantieloru omului slabu si ignorantu; ua religiune a naturei, in care divinitatea nu se considerá cá cevá superioru naturei si specificu deosebitu de dens'a, cí cá cevá immanentu ei, cá partasia la tote alle selle infinite transformatiuni si creatiuni, cá obstiesculu sufletu allu mundului. «Nu norulu produce fulgerulu, dice L. Preller (154), cí màn'a lui Zeus intr'ensulu; nu pomulu scóte florile si rodele selle, ci dryadele intr'ensulu; nu omulu talentatu lucrédia, cí este geniulu d'in peptulu seu care cugeta si lucrédia printr'ensulu.» De aceia religiunile anticitatii trebuiá sa fie politheistice, neputendu concepe theocraticu fiinti'a divinitatii.

Fortiele elementare mai insemnate si mai isbitóre alle Naturei: aparitiunea sórelui, ploile, fulgerulu si trasnetulu, cursulu riuriloru, crescerea si cocerea vegetatiunei erau inchipuite cá atatea actiuni si impregiurari schimbatóre alle fiintieloru insufletite, si se tilcuiau prin figurate povestiri plutitóre intre alegorie si mythu. (155)

(151) Tab. N, P, X si tab. I, II, III, IV, V si VIII. — Fröhner pl. 156, 121 etc. Monumentele ne representa si Daci fora barba. Vedi tabl. P Nr. 29 Clarac, t. V pl. 854 (Nr. 2162) statu'a unui rege dacu prisonieru, cu barb'a si mustatile rase; si pl.... ed. Fröhner unu piloforu idem.

(152) **Pliu.** H. N. XXII, 1, 2: «Inlinunt certe aliis aliae faciem in populis barbarorum feminae, maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt».

(153) **Pliu.** H. N. VII, 11, 10: «Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.»

(154) *Ueber das Zwölfgöttersystem der Griechen,* disertatiune tinuta la 1846 in congresulu philologicu de la Ien'a. Vedi **K. Lehrs,** *Populaere aufsätze aus dem Alterthum,* II auflage, Leipzig 1875, pag. 261 seq., co acestu modu de vedere nu se póte aplicá la religiunea antica a Elleniloru, care erá mai multu ua religiune ethica.

(155) **L. Preller,** *Griechische Mythologie,* I, dritte auflage, Berlin 1872, p. 1 seq.

Oru-catu de pucine suntu trasurile ce avemu d'in mythologi'a Getiloru, si oru-catu de alterata le este form'a in care scriitorii vechimei le-a transmisu pène la noi, elle ne ducu totusi de a dreptulu la religiunea Thraciloru, despre cari Herodotu (156), dice co adorau numai trei divinitati, indicate dupo numile hellenice: Dionysos, Ares si Arthemis.

§ 17

Dionysos-Sabazius (157). — Divinitatea pe care Grecii o comparau lui Dionysos hellenicu, iara Thracii o numiá in limb'a loru *Sabazis* (158), avé unu characteru cu totulu à parte, nesemenàndu mai de locu dulcelui Zeus de la Nysa (159), lui Dionysos atticu, representantele productiunei si allu vegetatiunei (160), si in particularu allu vitiei si strugurelui (161). Fora índouiala co si in nordulu Thraciei, la polele muntiloru cultur'a vitiei erá intinsa, si vinulu jucá unu mare rolu in viati'a publica si privata, in ospetie si serbatori, de la densulu chiaru luandu-si interpretii dieului furorea prophetica cu care petrundeau viitorulu (162); inso Thracii vedéu in Sabazius

(156) Cartea V, cap. 7: Θεοὺς δὲ σέβονται μούνους τούσδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν.

(157) Vedi **L. Preller,** *Griechische Mythologie*, I, dritte auflage, p. 544—593.— **L. Georgii**, artic. *Sabazius* in Pauly, *Real-Encyklopädie*, VI, erste abth., Stuttgart 1852, p. 615—621. **F. Lenormant,** *Sabazius* in *Revue archéologique*, XXVIII, 301—306; 380—389 (1874) si XXIX, 43 seq. (1875), si art. *Bacchus* in **Ch. Daremberg** et **Edm. Saglio** *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, p. 591—639.

(158) Σαβάζιος, Σαβάσιος, Σαβάδιος, Σεβάδιος, Σάβος; *Sabazius*, *Sebesius*, *Sabadius*, *Sebadius*, se compara cu sskr. sabâdj=onoratu, veneratu (**Lassen**, *Zeitschr. der deutsch. Morgenl. Gesellsch.*, t. X, p. 370.— **Benfey,** *Griech. Wurzellex.* I, 428 cugeta la zend. bagya «ceea-ce trebue sa fie adoratu»), gr. σέβειν, de unde esclamatiunea εὐοῖ σαβοῖ obicinuita in serbatorile lui Sabazius (Demosth. *d. cor.* 260; **Lob.** *Agl.* 642. 1045 sqq.) si σάβοι, numele lucuriloru consacrate acestui dieu, si allu preotiloru sei. (**Plut.** *Symp.* 4, 6, 2; Schol. Arist. Av. 875) Dupo **Cicerone** *N. D.* 3, 23, 58 Sabazios trecea de fiu allu Cabirului, si de unu vechiu rege allu Asiei. — **Macrobius,** *Saturn.* I, 18 asigura, citandu unu scriitoru d'in primulu secolu 'naintea erei nóstre, co Thracii numescu pre Bacchus si *Sabazis*. Cf. *Fr. Hist. graec.* III, p. 214. ed. Didot. Unu scholiastu allu lui Aristophanu Schol. Aristoph. *in Vesp.* 9) vorbesce in acelasi sensu: Σαβάζιον δὲ τὸν Διόνυσον οἱ Θρᾷκες, καλοῦσι καὶ σαβοὺς τοὺς ἱεροὺς αὐτῶν.

(159) **Welcker,** *Aeschyl. Trilog.* p. 296. — **Aristid.** *Orat.* I, p. 49: ἤδη δέ τινων ἤκουσα καὶ ἕτερον λόγον ὑπὲρ τούτων ὅτι αὐτὸς ὁ Ζεὺς εἴη ὁ Διόνυσος. Despre esplicatiunile diferite alle numelui Διόνυσος séu Διώνυσος vedi **Gerhard,** *Griech. Myth.* § 438, 2.— **Ahrens** *Philol.* 23, 209 seq.

(160) Φυτικόμος, **Athen.** I, p. 13.

(161) **L. Preller,** *Griech. Myth.* I, 546.

(162) **Macrob.** *Saturnal.* I, 18. Numele thracicu allu lui Dionysos, introdusu mai tardiu in Greci'a si adoptatu si de Romàni, era si Βάκχος, ce se póte compará cu phrygianulu Βαγαῖος «dumnedieu» (**Gosche,** *de ariana linguae gentisque armeniacae indole*, p. 22; **Lassen,** *Zeitschr. d. deutsch. Morgenl. Gesellsch.*, t. X p. 369; **Benfey,** *die Hymnen der Sâma-Veda*, p. 85), asiá cum se mai numiá Sabazius, unulu d'in principalii diei ai religiunei thraco-phrygiene.— D'in caus'a naturei cultului si a serbatoriloru dionysiace Grecii, adoptandu numirea de Βάκχος, ii atribuira si simtiulu de: inspiratu, cuprinsu de transportu bachicu: βάκχος, de furore orgiastica. (**O. Müller,** *Kleine Schriften*, t. II, p. 24, 28 et seq. **Hen. Estienne,** *Thesaurus*, ed. Didot. v. βάκχος si βακχεύειν. —

mai multu de càtu dieulu vinului, tinendu-lu cá si Phrygienii (163), de «suveranu allu universului» παγκοίρανος (164), de cellu mai mare dieu allu loru nationalu adoratu pe munti, de paditoriu allu mineloru si allu comoriloru, de personificatiune a sórelui si de Liber Pater (165), in fine ca pe Bacchus d'in mysterile grece (166) imperatindu pe verfurile Pangeului, Rhodopelui séu Hemului cá unu feliu de Jupiteru barbaru. (167)

Ellu mai erá si dieu allu inspiratiunei prophetice (168), allu exaltatiunei provenite d'in beuturi fermentate cá berea (de unde si numele seu illirico-panonicu de *Sabaia* séu *Sabaium*) (169) si cá vinulu, càndu cultur'a si secretulu fabricatiunei lui fura

Keil, *Philol. Suppl.* 2, 620 seq., si **Newton** *Halicarn. inscr.* No. 36, despre Δ. Βακχεύς, Βακχεῖος, Βάκχιος, Βάκχος pe inscriptiuni).

(163) Amu arrettatu mai susu (partea II, cap. VIII, §§ 13 si 14) legaturile ethnice dintre Phrygieni si Thraci. **Strabo** (X, p. 469—471) descrie trecerea culteloru phrygiene in Thraci'a cu numele loru divine, cu riturile loru orgiastice si instrumentele de musica alle loru proprii; si printre cei mai insemnati diei phrygieni trecuti la Thraci ellu citeadia pe Sabazius. Identificarea intre Bacchus thracu si Sabazius (Macrob. p. 1, 18, 11; comp. *Diod.* 4, 4, Harpokr. Hesych.) pare a se fi facutu inainte de petrunderea cultului acestui'a la Greci. Cf. **Guigniaut,** *Relig. de l'antiq.* t. III, p. 976; **Maury,** *Rel. de la Gr.* t. III, p. 112. — Despre influenti'a thraca asupra credintieloru religióse alle Helleniloru vedi Dr. **Wilh. Heinrich Roscher,** *Studien zur vergleichenden Mythologie der Griechen und Römer.* I. Apollon und Mars. Leipzig 1873. 8º.—Despre influenti'a asiatica, vedi **E. Curtius,** *Die griechische Götterlehre vom geschichtlichen Standpuncte,* in *Preussischen Jarhbüchern,* care probeadia co atatu Aphrodit'a, catu si Artemis, Hera, Athen'a suntu numai formele diferite alle unei divinitati asiatice, si co provinu d'in Orientu.

(164) *Corpus Inscriptionum Graecarum* Nr. 3791.—*Bullet. de l'Instit. archéol.*, 1848, p. 82.— Despre assimilatiunea lui Sabazius cu Zeus, vedi inscriptiunea gréca d'in Coloe in Phrygia : Ἔτους ρπε, μηνὸς Δαισίου ᾱ, ἐπὶ στεφανηφόρου Γλύκωνος, ἡ Κολοηνῶν κατοικία καθιέρωσαν Δία Σαβάζιον. Intr'unu caru trasu de doi cai sta Zeus Sabazius, characterisatuací prin vulturulu ce se afla pe unu calusi prin sierpele ce se tirasce la piciórele cailoru, pe candu Mên, cu caciul'a asiatica si cu ua semiluna d'asupra capului, tiene unu caduceu si conduce carulu. Vedi **Keil** *Philol. Suppl.* 2,606 seq. — **Wagener,** *Acad. roy. de Belgique, Mémoires des savants étrangers,* t. XXX.

(165) **Macrobius** I, 18, citandu pre Alessandru Polyhistoru, unu scriitoru d'in primulu secolu 'naintea erei nóstre, dice : «Item in Thracia eundem haberi Solem atque Liberum accipimus, quem illi Sebadium (Sabazium) nuncupantes magnifica religione celebrant, ut Alexander scribit, eique deo in colle Zilmisso aedes dicata est specie rotunda, cuius medium interpatet tectum.» Cf. *Fr. Hist. graec.* III, p. 214 ed. Didot.

(166) **Macrob.,** l. c : Εἷς Ζεύς, εἷς Ἅδης, εἷς Ἥλιος,
εἷς Διόνυσος.

(167) **Heuzey,** *Mission archéologique de Macédoine,* p 30 et seq. — Monumentele epigraphice anso aflate pene acumu in Thraci'a, ne arretta co in epoc'a romána Ἀπόλλων erá mai onoratu de catu toti ceillalti diei, si apoi venea Zeus si Hera. Vedi **Dumont,** *Inscriptions et monuments figurés de la Thrace,* in *Archives des missions scientifiques et littéraires,* III série, t. III, p. 181 (Paris 1876).

(168) **Macrob.,** I, 18.

(169) **Amm. Marcel.** XXVI, 8, 2. — Despre bere cá atribuita lui Dionysos cf. **Diod. Sic.** IV, 2.

cunnoscute Thraciloru, d'in care causa cultulu vechiu allu indigeniloru thraci se amestecà completu cu cellu dionysiacu adusu de colonii greci. (170)

Form'a cea mai simpla a legendei lui Sabazius phrygianu consta în aceea co: Zeus, adico Sabazius, (171) aprinsu de dragoste pentru mam'a sea Demeter, adica Cybela (172), luà chipulu unui tauru, si dupo ce se silí a-si satisface patim'a sea, spre a potolí mani'a Demetrei, taià testiculele unui berbece, le invelui in ua foia legata cu lana, si le introduse in pîntecele ei. Diece luni dupo acea dieiti'a nascù ua fata, Proserpin'a, cu care tatalu ei facù unu baiatu cu capulu de tauru. (173)

In legend'a thraca Sabazius nu mai este asociatu cu Cybel'a séu mam'a dieiloru. Dupo Herodotu (V, 7) Dionysosu thracu are de socia pe Arthemis, cu alte cuvinte ellu se unesce cu dieiti'a lunara nationale (174) numita càndu Cotys séu Cotytto (175), càndu Bendis, si prin urmare acestea indeplinescu rolurile Demetrei si Proserpinei d'in mythulu asiaticu, care probabilu trecèndu Hellespontulu se aplicà la dieitiele proprii alle Thraciloru.

§ 18

Acést'a se confirma mai cu séma prin sculpturile votive de pe stincele de la Philippi (langa satulu Rakcea) unde se aflá sanctuarulu de capetenie allu lui Dionysos d'in verfulu Pangeului (176), in care trei divinitati mai insemnate se deosibesce:

I. *Sabazius* séu Bacchus thracu cu fruntea intrarmata de doue corne, ce abia incepu a se iví (177), semenendu lui Bacchus cornutu, (dupo Greci, fiiulu lui Zeus si allu Persephonei, identicu cu dieulu phrygianu Sabazius) (178) cum se vede in unele busturi forte rari alle lui Bacchus (179) si pe basso-relievulu votivu de la Paros dedicatu Nimpheloru de cotre Odrysianulu Adamas (180), in care Dionysos-Sabazius

(170) Acestia propagasera inainte multu de Herodotu cultulu lui Dionysos pene in Scythi'a, la malurile Borysthenului. Cf. Herodotu IV, 79 despre regele scythu Scyles, fiulu lui Ariapithes. — Cetatea Dionysopolis langa marea-négra si legend'a populara despre numele ei probédia asemenea intinderea cultului lui Bacchus in regiunea Pontului.

(171) **Clemens d'in Alexandria,** *Protrept.* II, p. 14 ed. Potter; — **Arnob.** *Adv. gent.*, V, 21,

(172) **Strabo.**, X, p. 471; **Hesich.**, V°. Σαβάζιος.

(173) **Clem. d'in Alex.**, si **Arnob.** l. c. — **Diod. Sic.**, IV, 4. — Cf. **Lenormant,** *Revue arch.* 1874, p. 302—304.

(174) **Lenormant,** l. cit. p. 381.

(175) Despre associatiunea lui Dionysos cu Cotys vedi **Aeschyl.** ap. **Strab.,** X p. 471.

(176) **Heuzey,** *Miss. archeol. de Macéd.*, p. 29 seq.

(177) Vedi pl. III fig. 2 d'in oper'a d-lui Heuzey susu citata.

(178) **Diodor.** IV, 4, 1. Vedi in *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines,* ed. Ch. Daremberg et Edm. Saglio, p. 631 figur'a 718, desemnatu capulu unui curiosu hermes allu lui Bacchus tineru cu cornele de tauru, aflatoru in museulu Vaticanului, la Rom'a. Idem in **Visconti,** *Mus. Pio-Clem.* t. VI, pl. VI, Nr. 1; **Müller-Wieseler,** t. II, pl. XXXIII, Nr. 376.

(179) **E. Braun**, *Kunstvorstellungen des geflügelten Dionysos.* — Atlas. Ot. Müller, pl. 33. fig. 387.

(180) **Stuart,** *Antiq. of Athens,* t. IV, c. VI, pl. V; **Müller-Wieseler,** *Denkm. d. alt. Kunst,* pl. LXIII, Nr. 814.

thracu are corpulu si cornele de tauru, unu obrazu omenescu si ua lunga barba, si este insocitu de Hecate-Bendis. (181)

II. Dian'a venetóre sapata de mai multu de diece-ori (182), si care inlocuesce de siguru pe dieiti'a indigena thraca Bendis (183) séu Mendis (184), a carii calitate de venetóre se atesta de cotre Hesychius (185) si de cotre Callimachu, — care representa pre Arthemis conducèndu primele selle venetori pe Hemus (186). Ea erá ua divinitate lunara impartasindu alternativu viati'a sea divina intre lumea superiora si lumea infernale (187), si se asemuiá in acestu indouitu rolu Hecatei (188), Zerinthia lui Lycophron (189) Arthemisei Regine (Diana Lucifera a Româniloru) carei'a ii sacrificá, dupo Herodotu (190), femeile Thraciei si Paeoniei, séu si mai multu anco ea semená Corei séu Proserpinei (191); si

III. Ua dieitia mai in vèrsta, in costumulu si atitudinea unei matrone (192) ase-

(181) **Stuart** op. cit, IV, c. 6, pl. 51.— **O. Müller,** atlas pl. 45 fig. 814.

(182) **Heuzey,** op. cit. pl. IV, ce amu reprodusu pe tab. l. V Nr. 2 si 3. **Figur'a Nr.** 3 **representa** pe Bendis cá mergendu cu pasu iute, cu rochi'a sumésa pene la genuchie, cu bratiulu dreptu intinsu inainte si tinèndu arculu, iaru cu cellu stangu ridicatu ca sa apuce saget'a in tolba. **Mai josu** inceputulu unei inscriptiuni: ϲοτο.... restulu fiindu stersu. In figur'a Nr. 2 ea porta unu vestmentu usioru pusu d'a curmedisiulu pre ua tunica cu maneci largi. Langa unu arbore se vede cerbulu pusu in gona de unu cane aprópe sa-lu apuce. Pe unu altu basso-relievu de la Aklani, aprópe de Philippopolis (**Dumont**, *Archives des missions scientifiques et littéraires*, 3-ème série, tome III p. 130, Paris 1876), se vede bustulu Artemisei cu perulu inodatu la céfa, cu bratiulu dreptu intinsu cá sa apuce sagét'a, si mai josu inscriptiunea ΠΡΙΑΑΡΤ. cea-ce proba co Thracii, dupo obiceiulu loru generalu de a numi pe diei κύριος si pe dieitie κυρία, dedé acestu titlu si Artemisei.

(183) **J. Grimm,** *Monatsbericht. d. Berlin. Academie* 1859, p. 515 et seq., tiene numele Bendis cá identicu cu supranumele *Vanadîs* «frumósa, luminósa, alba» datu Freyjei d'in mythologi'a Nordului.

(184) Vedi mai la vale, § 27.

(185) V°. Δίλογχος si V°. Βενδῖς.

(186) *Hymn. in Dian.* 114. Cf. **L. Preller,** *Griechische Mythologie,* III aufl. I, 237—262.

(187) Pe unu monumentu funeraru d'in Macedoni'a (ap. Heuzey, op. cit. Nr. 107. p. 236) ridicatu lui Zipa si fiicei selle, se vede Apollon Citharidu si Dian'a venetore, care de siguru ací are caracterulu funerariu ce Thracii atribuiau dieitii lunare Bendis séu Mendis.

(188) Fiica unica a Asteriei si a titanului Perses séu Perseos, vedi **Preller,** op. cit. I p. 256—260, despre acésta divinitate thraca.

(189) Un'a din formele celle mai vechi alle cultului Hecatei erá in Samothrac'a, unde se 'nchipuiá dieiti'a co locuesce in pescer'a Zerynthia. **Lycophr.** *Al.* 77 Ζήρινθον ἄντρον τῆς κυνοσφαγοῦς θεᾶς. **Steph. Byz.** V°. Ζήρυνθος, **Suidas.** ἀλλ'εἴ τις si Σαμοθράκη. Pe unu reliefu d'in Thasos (ap. **Conze,** *Reise a. d. Ins. d. thrak. M.* pl. 10. 4) Hekate se representa cu doue faclii si doui cani.

(190) **Herodot.** IV, 33: οἶδα δὲ αὐτὸς τούτοισι τοῖσι ἱροῖσι τόδε ποιεύμενον προσφερὲς, τὰς Θρηικίας καὶ τὰς Παιονίδας γυναῖκας, ἐπεὰν θύωσι τῇ Ἀρτέμιδι τῇ βασιλείῃ, οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης ἔρδουσας τὰ ἱρά.

(191) **P. Garucci,** *Tre sepolcri con pitture ed iscrizioni appartenenti alle superstizioni pagane del Bacco Sabazio* etc. Neapol 1852.— **Heuzey,** op. cit.

(192) **Heuzey,** op. cit., pl. IV Nr. 4, 5 si 7, ua femee in picióre, imbracata cu ua rochia lunga, capulu infasiuratu de unu velu, in man'a drépta tinendu unu fusu, iar cea stanga ridicata pare co aru vré sa tina ua furca. D-lu Heuzey o ia dreptu Minerva lucratore, séu dreptu Hecata au Diana Lucifera, suposandu co in locu de fusu aru tiene in mana ua mica tortia.

menea Demetrei séu Junonei, care se póte luá dreptu Cotys séu Cotytto (193) numita dejá de Eschylu intr'ua tetralogie, d'in care avemu cote-va fragmente, *dieitia a Thraciloru Edoni* (194), identificata de Strabo cu marea dieitia phrygiana (195), cu Cybel'a greca, mama a dieiloru, si representata cá dieitate a placerei libere (Venus) liberi Cupidinis. (196)

Astu-feliu, reunirea acestoru trei divinitati: Sabazius cu cornele de tauru, Cotys séu Cotytto, dieitia matrona, si Bendis, dieitia mai tinera, ne arretta partea fundamentale a mythului phrygianu imbracatu in form'a sea thraca (197), si ne face a atribuí imaginile divine de la Philippi—unei'a si aceleiasi religiuni: a lui Dionysos—Sabazius de la Pangeu. Acest'a ne esplica si localisarea legendei despre rapirea Proserpinei, la malurile fluviului Zygactes (198), legenda, care de siguru este aceiasi cu cea thraca hellenisata despre rapirea si violarea Bendidei de cotre Sabazius tatalu ei, la care facu alusiune typurile celloru mai vechi monede d'in regiunea Pangeului (199) si sculpturile de pe unu kihlibaru aflatu intr'unu mormentu d'in Grecia-mare, la Ruvo. (200)

§ 19

Sabazius thracu se adorá de preferintia pe verfulu muntiloru inalti si pre coline, unde i se inaltiá sanctuare in form'a unei rotonde, avendu unu ochiu (deschidietura) in midiloculu invelitorei (201). Cellu mai vestitu oracolu allu seu erá, dupo cum vediuramu, oracolulu de pe verfurile si in centrulu mineloru Pangeului (langa Philippi), cari se aflau in mare parte in stapenirea tribului thracu sacerdotalu si pro-

(193) Vedi mai la vale § 27.

(194) Σεμνὰ Κότυς ἡ 'ν τοῖς 'Ηδωνοῖς. **Aschyl.**, *fr.* 1. Alaturi de dens'a figurédia ua persóna divina pe care poetulu o numesce Dionysos, si care in fondu nu erá de câtu Sabazios thraco-phrygianu.

(195) Ταῦτα γὰρ ἔοικε τοῖς Φρυγίοις· καὶ οὐκ ἀπεικός γε, ὥσπερ αὐτοὶ οἱ Φρύγες Θρᾳκῶν ἄποικοί εἰσιν, οὕτω καὶ τὰ ἱερὰ ἐκεῖθεν μετενηνέχθαι. **Strab.**, X, III, 16.

(196) **Horatius,** Epode, XVIII, v. 56.

(197) **Lenormant,** *Révue archéologique*, 1874, p. 382.

(198) **Appianu,** *Bell. civ.* IV, 105.

(199) **Mionnet**, *Description de médailles ant.* Suppl. t. III, p. 80 si seq.; id. p. 85. **Lenormant,** art. *Bendis*, in *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines*, ed. Daremberg et Saglio p. 687.

(200) **Panofka,** *Cabinet Pourtalès*. pl. XX: De ua parte se vede unu dieu cu privire selbateca cumapuca pe ua tinera dieitia de langa ua capriora—characteristic'a Artemisei—de alt'a unu sierpe cu buce mari, παρεία, representantele lui Sabazius. Cf. **P. Foucart**, *Des associations religieuses chez les Grecs*, Paris, 1873, p. 78.

(201) **Macrobius** I, 18, 11. «...eique deo (Sebadio) in colle Zilmisso aedes dicata est specie rotunda cuius medium interpatet tectum.» *Fragm. histor. Graec.* Didot, III, 241. Colibele antice alle Macedoniloru avé asemenea ua singura deschidietura in midiloculu invelitorii. Cf. **Heuzey**, op. cit., p. 215. Ecce cum descrie d. Dumont, (l. c. p. 184) singurulu sanctuaru ce a gasitu in Thracia: «Le seul sanctuaire intéressant est celui du dieu *Meduzeus*. C'est un parallélogramme de quinze

pheticu allu Satriloru (202). Bessii erau paditorii naturali, sacerdotii si interpretii (203) oracolului (204), pene ce fura siliti a se retrage d'in naintea cuceririloru Macedoniloru si a Odrysiloru, cari reusira prin M. Licinius Crassus, proconsulele

«pas de long sur dix de large, construit sur un tertre peu élevé, au milieu des arbres. Le pourtour «est formé par des pierres (granit de Filibé) d'un mètre et demi de long et de cinquante centi«mètres de haut; elles conservent des entailles en queue d'aronde. Cette chapelle était seulement «une enceinte, qui ne paraît pas avoir été jamais couverte. La table qui porte l'inscription occupait «une des extrémités. On ne trouve aucun vestige d'ornement d'aucune sorte ; le sol était pavé de «briques. Ces ruines permettent de se figurer ce qu'était un sanctuaire rustique dans les campa«gnes de la Thrace gréco-romaine.»

(202) **Herodotu** VII, 112.—**Step. Byz.** Σάτραι. Σατρόκενται. **App.** *b. c.* IV, 106.

(203) Idem, VII, 111 : «Satrii au la densii unu oracolu allu lui Bacchus pe muntii cei mai inalti, «unde unu nému d'intr'ensii, numitu Bessii, suntu prophetii templului; si anco mai multu ua preo«tesa da respunsulu oracolului cá la Delphi, fora ca să existe vre ua deosebire mare» «οἳ τοῦ Διονύσου τὸ μαντήϊόν εἰσι κεκτημένοι, τὸ δὲ μαντήιον τοῦτο ἐστὶ μὲν ἐπὶ τῶν οὐρέων τῶν ὑψηλοτάτων, Βησσοὶ δὲ τῶν Σατρέων εἰσὶ οἱ προφητεύοντες τοῦ ἱροῦ, πρόμαντις δὲ ἡ χρέουσα κατάπερ ἐν Δελφοῖσι, καὶ οὐδὲν ποικιλώτερον.» Herodotu nu cunnosce deru pre Bessi cá unu poporu, cí cá preoti ai templului Satriloru. Dupo d.Fr. Lenormant (***Revue archéol.*** **XXVIII**, 384) numele acestoru d'in urma aru fi identicu cu allu Satyriloru, cari avéu unu locu esceptionalu prin importantia in cortegiulu si in legendele lui Dionysos thracu, precum probédia si monedele regiunei Pangelui (vedi si inscriptiunea ap. **Heuzey** ***Miss. archéol. de Macédoine***, p. 128) pe candu altii (**Drinov** **Заселение Балканскаго полуострова Славянами.** Moskau 1873. 8. 4. —**Iirecek**, *Geschichte der Bulgaren.* 58) ilu compara cu albanesulu satăr sabia, identificandu pe Satrii cu *Dii purtatori de sabia* (Δῖοι μαχαιροφόροι. Thucyd. II, 96), pe cari mai tardiu, càndu numele de Bessi se intinse la mai tote populatiunile d'in acea regiune, (**Pin.** *H. N.* IV, 18 : Laevo (latere Strymonis) Digeri, Bessorumque multa nomina, ad Nestum, amnem Pingaei montis ima ambientem, inter Elethos, Diobessos, Carbilessos), fi gasimu contopiti cu acesti'a in : *Diobessi.* Cf. despre Bessi **Strabo** VII, fragm. 47; V, § 12, ed. Didot-Mueller si Dübner, p. 282 si 264, **Plin** *H. N.* IV, 11, 40. — **Dio Cass.** XLVII, 25. LI, 25; **Polyb.** XXIV, 6. **Liv.** XXXIX, 53; **Caes.** *b. c.* III, 4; **Lucan.** V, 435, *Schol. Lucan.* V, 441. **Eustath.** *Il.* 210. 11. Numele Bessi se compara cu albanes. bessza credintia, fidelitate (**Iirecek.** op. cit. 58), si deco credemu lui Zaharievu (**Географико историко-статистическо описаніе на Татаръ Пазарджишкж тж каазж. Віенна** 1870, p. 56), la Bulgarii d'in Rhodope s'ar afla pene astadi ua traditiune dupo care vechii locuitori de la *Staro Gradişte* (langa Bĭelovo cellu micu, nu departe de isvorele Maritiei) s'aru fi numitu *Beşjafara* «némulu Beşiloru», ceea-ce amintesce cetatea de capetenie a Bessiloru : ***Bessapara.***

(204) Alexandru cellu mare visità oracolulu in timpulu espeditiunei selle contra Triballiloru. Asemenea si tatalu imperatului Augustu a jertfitu la acestu altaru nationalu allu Thraciloru, priimindu unu semnu prevestitoru despre viitórea marime a fiului seu. **Sueton,** *Augustus.* 94 : «Quo natus est die, cum de Catilinae coniuratione ageretur in curia et Octavius ob uxoris puerperium «serius affuisset, nota ac vulgata res est P. Nigidium, comperta morae causa, ut horam quoque par«tus acceperit, affirmasse dominum terrarum orbi natum. Octavio postea, cum per secreta Thraciae «exercitum duceret, in Liberi patris luco barbara caerimonia de filio consulenti, idem affirmatum est «a sacerdotibus quod infuso super altaria mero tantum flammae emicuisset, ut supergrossa «fastigium templi ad coelum usque ferretur, unique omnino Magno Alexandro apud easdem aras sa«crificanti simile provenisset ostentum. Atque etiam sequenti statim nocte videre visus est filium «mortali specie ampliorem, cum fulmine et sceptro exuviisque Jovis Optimi Maximi ac radiata coro«na, super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus.»

Macedoniei, a le luá domeniile sacrate alle lui Bacchus. Bessii dusera cu densii mai la nordu (205) cultulu dieului nationalu, si conservara influenti'a religiosa asupra Thraciloru autonomi. Asia, càndu acesti'a in lupta crancena cu Romanii navalira in tiarr'a Odrysiloru coprindiendu totulu pene la Hellespontu, unu preotu allu lui Bacchus, Vologaises, se puse in capulu acestui resbellu sanctu, si aprinse fanatismulu national-religiosu (206).

Unu altu sanctuaru in care gasimu pe Sabazius strinsu asociatu cu exploatatiunile metallurgice, si adoratu ca impartitorulu si paditorulu comoriloru ascunse in pamentu (207) se aflá pe culmea muntelui Panghîr-dagh, la minele de la Asyla (208). La Philippi colin'a cu stratele aurifere purtá chiaru numele de Διονύσου λόφος (209). Afora de acestea, Macrobiu (210) indica dupa marturi'a lui Alexandru Polyhistor, colin'a *Zilmissus* la Thracii Ligyreeni, cá unulu d'in principalele sanctuare alle lui Bacchus-Sabazius; iara Aristotelu adaoge co: preotii acestui oracolu inainte de a profetisá béu multu vinu (211). — Supranumele de *Tasibastenus* ce se da in doue inscriptiuni latine d'in Paeoni'a (212) lui Liber Pater, indica lamuritu co Bacchus thracu mai avé unu sanctuaru la *Tasibasta*, — localitate altu-felu cu totulu necunnoscuta, — de la care dieulu 'si-aru fi luatu numele. (213)

§ 20

Thiase sacrate, adico unu feliu de corporatiuni religióse, erá in specialu devotate cultului sabazicu si allu Cotythei in Thraci'a si aiurea (214). Adoratiunea erá entu-

(205) **Polyb.** XXIV, 6; **Strab.** VII, 318; **Dio Cas.** LI, 34.

(206) Despre luptele Bessiloru cu Romanii, vedi **Tomaschek**, *Ueber Brumalia und Rosalia*, p. 393 seq.

(207) In timpulu lui Bellonu locuitorii d'in Siderocapsa credéu anco in essistentia unoru genii seu draci metallici, ce se presentá in chipulu unei capre cu córne de auru, si turburá seu favorisá lucrarile mineuriloru. Vedi **Heuzey**, op. cit. — Ua credintia analoga despre comori se afla si in poporulu romànu.

(208) **Heuzey**, op. cit. 60.

(209) **Appian**, *Bell, civ.*, IV, 106.

(210 l. c. in not'a 201 de mai susu.

(211) fragm. 284, Didot-Mueller, *Fragm. historicorum graecorum*, t. II, p. 190.

(212) **Heuzey**. op. cit p. 152, inscript. nr. 87.

(213) Essemple analoge avemu mai multe. Vomu citá cate-va numai: aprope de Philippopolis in Traci'a — unu Apollonu 'Αλστηνός; la fruntariile Phrygiei: Zeus Μασφαλατηνός, Mên 'Αζιοττηνός, chiaru ua dieitia Ταστηνή (vedi **Waddington**, in *Voyage archéologique de Le Bas*) ce trebue apropiata de Tasibastenus. Cf. **Heuzey** op cit., p. 154. — **Tomaschek**, *Ueber Brumalia und Rosalia nebst Bemerkungen über den bessischen Volksstamm*; Sitzgs. Ber. d. Wien. Ak. 1868, Novbr. p. 380 seq. compara cu Tasibastenus numile locale thrace 'Επίμαστος, "Εμαστος Βεμάστη Σωβάστα Στρανβάστα si Βίβαστος, si esplica Tasibasta prin «coloni'a Thasiloru», basta = osset. eran. *basta*, locuintia, sskr. *vastu*, *vastja*, *vas*, a locui, a petrece.

(214) Vedi **P. Foucart,** *Des associations religieuses chez les Grecs: Thiases. Éranes, Orgéons.* Paris 1873, p. 55 seq.

siastica : ascunse de ori-ce ochiu barbatescu, in fundulu muntiloru si vailoru, nóptea la lumin'a facleloru, femeile si copillele thrace numite Mimallones (215) si Clodones (216) cari indeplinéu in serbatorile orgiastice rolulu Menadeloru d'in Greci'a, imbracate intr'ua rochie lunga orientale disa *bassara* séu *bassaris* (217) séu in pele de tinera ciuta, cu sierpi in mana, pe bratie (218) pe capu (219), invertiau thirsii (toiegele) loru, cá pe nisce lanci (220), si in sunetulu tumbelechieloru, si a totu felulu de instrumente, dantiuindu si kiuindu, fugindu in drept'a si in stang'a, cá furiile coprinse de deliru (221), aduceau sacrificii totu soiulu de animale alle padurei, pui de ciute, de lupi, iedi etc., chiaru tauri cari inchipuiau pe Sabazius ταυρόμορφος. Asemeni animale ucidiendu-le cu securea, le sfîsiá si mancá in bucati crude, spre alusiune la suferintiele ce are sa 'ncerce Natur'a creatrice torturata fiindu de iarna (222), si la mórtea si pene la primavéra.

(215) **Plut.** *Alex.* 2; **Lukian** *Alex.* 6, **Athen.** V, p. 198; **Strab.** X, p. 468, care descrie serbatorile Thraciloru : τὰ Βενδίδια, Κοτύτια, Ὀρφικά.

(216) **Plut.** l. c.; **Pers.** 1, 99; **Hesych.**, **Suid** si **Etym. Magnus** s. v. Κλώδωνες—**Pomp. Mela** 2 2: montes interior attolit Haemon et Rhodopen et Orbelon, sacris Liberi Patris et coetu Maenadum, Orpheo primum initiante celebratos. Cf. **Lobeck**, *Agl.* 289 sqq.

(217) **Aeschyl.** *Edon.* fr ap. **Miller** *mélanges de litt. gr.* p. 62 ὅστις χιτῶνας βασσάρας τε Λυδίας ἔχει ποδήρεις, **Poll.** 7, 60, **Bekk.** *An.* 222. **Propert.** III, 17, 30; **Athen.** V, p. 198; **Artemid.** II. 37. **Hesych.** s. v.; **Steph. Byz.** v. Ἠδωνες, **Lobech.** *Agl.* 293. Costumulu era d'in Asia-mica, specialu d'in Lydi'a (**Gerbard**, *Etrusk, Spiegel*, p. 70; *Griech. Mythol.* § 444, 5), unde titlu de *Bassareus* se da dieului nationalu assimilatu lui Dionysos. Cuventulu *bassara*, (βασάρα seu βασσάρα) semneadia *vulpe* (Schol. in Lycophr. 771. 1343; Herod. IV 192 βασσάρια; cf. **Voss**, *Theol. Gent.* p. 405.—**Bötticher**, *Rudimenta Mythologiae Semiticae*, Berlin 1848 p. 15) symbolulu cellu mai importantu allu acestui dieu (**Schwenck**, *Rhein. Mus.* a II-a serie, t. VI, p. 549 et seq.) De aceia Bacchus se numia si Βάσσαρος si Βασσαρεὺς, iara Menadele sele Βασσάραι si Βασσαρίδες. Cf. **Giseke**, *Thrakisch-Pelasgische Stämme der Balkanhalbinsel*, Lpz. 1858, not'a 133. Vedi pe largu despre bassara articolulu d'in **Daremberg et Saglio**, *Dictionn. des antiq. grec. et rom.* s. v.

(218) **Catull.** LXIV, 255.— **Foggini.** *Mus. Capit.* t. IV, p. 231; **Müller-Wieseler**, *Denkm. de alt. Kunst*, t. II, pl. XIX n. 620.

(219) *Mém. de l'Ac. de Munich*, 1844, pl. IV,—**Müller—Wieseler**, *Denkm. d. alt. Kunst.* t, II pl. XLV, nr. 573.

(220) **Polyaen**, *Stratagem*, IV, 1.

(221) Acestu deliru avé, dupo credintiele loru, puteri minunate : purificá sufletele, vindecá corpurile, dedé puteri supra-umane; bachantele impartasiau chiaru puterea divina, facêndu se curga miere d'in thyrsulu loru, vinu si lapte d'in pétra, riuri intregi de lapte si de vinu (**Plato** *Ion.* 50). Femeile thrace de langa Hemos erau anco d'in vechi timpuri suppuse la furorile orgiastice alle lui Dionysos si Orpheu. **Plutarch** *Alex*, 2, si 3 : «Mai multu de catu celle-alte, Olympias (mum'a lui Alexan«dru cellu mare) se dedea la aceste transporturi, si imprumutá acelui deliru divinu unu aspect mai «barbar : ea tîra in thiasuri sierpi mari inblanditi, cari adesea alunecau afara d'in edera si d'in «cosiulu mysticu, si, incolacindu-se pe thyrsuri si pe cununele acelloru femei, bagá groza in ómeni.»

(222) Cf. **Preller**, *Griech. Mythol.*, I 570 seqq. Ecce cum descrie Catull 64, 255 unu thiasu bacchicu : «Horum pars tecta quatiebant cuspide thyrsos, pars e divulso iactabant membra juven«co, pars sese tortis serpentibus incingebant, pars obscura cavis celebrabant orgia cistis, orgia quae «frustra cupiunt audire profani. Plangebant alii proceris tympana palmis aut tereti tenuis tinnitus «aere ciebant, multis raucisonos efflabant cornua bombos barbaraque horribili stridebat tibia can-

Serbarile pentru Dionysos thracu, pentru Bendis (223) si Cotytta avéu acelasi characteru cá serbatorile orgiastice alle religiunei phrygiene (224). Dejá Eschylu descrie cortegiulu dionysiacu care facea se resune aerulu de cantecele sele, de sgomotulu infricosiatu allu cymbaleloru si allu tobeloru, de sunetele fluereloru cari excita delirulu (225). Eupolis indica co in thiasulu Cotyttei, cá si la Sabazius, se obicinuiá : purificatiunea p-in apa, acelesi tipete de ἐυαῖ σαβαῖ (226), migdalulu, unu arbore mysticu, crescutu d'in partile genitale alle lui Atis, dupo mutilatiunea sea (227), cantece cu tambur'a si cu ῥόμβος (228) si dantiuri desfrenate.—Demosthenes (229) ne a lasatu unu tablou mai completu despre ceremoniile thiasiloru : Diu'a membrii Societatii, incoronati cu plopu albu si cu molotru dantiuiau la sunetulu tobeloru si allu syringeloru phrygiene cu siepte tieve (230), pe càndu conductorulu thiasei strigandu in limb'a phrygica (231) εὐοῖ σαβοῖ, ὕης ἄττης, càndu stringea in mani, candu miscá d'asupr'a capului serpi cu buce mari. Cosiulu cellu sacru si venturatorea mystica figurau in procesiune, cum si niste placinte sacre, ce se distribuiau in sacrificii. Nóptea se facea mai anteiu initiati'a precesa de purificatiune; initiatulu desbracatu fiindu de ori-ce vestmentu, purificatorulu, in pele de ciuta séu nebrida, îlu stropiá cu apa d'in crateru; unu servitoru îlu frecá apoi cu pamentu galbenu si cu tarîtie (232);

tu.» D'in representatiunile cari punu in scena thiasulu dionysiacu vomu citá de essemplu compositiunea de pe unu vasu d'in cabinetulu Vienesu, ap. **Laborde**, *vases de Lamberg*, t. I, pl. LXV : **Dubois-Maisonneuve**. *Introd. à l'étude des vases*, pl. XXII; **Müller-Wieseler**, t. II, pl. XLVI. no. 585.

(223) *Bendideia* Βενδίδεια vedi **Daremberg** et **Saglio** op. cit. s. v.

(224) **Strabon** X, p. 470.

(225) **Aeschyl.** fr. 2 si 3.

(226) **Eupolis**, Βάπται, fr. 10.

(227) id. fr. 7.

(228) Unu discu de arama ce se isbiá cu unu biciu in trei curele cu oscióre. **Eupolis** fr. 1 si 15; **Appoll. Rhod.**, I, 1139.

(229) *Pro Corona*, 259 — 260.

(230) Aegyptia numina gaudent plangoribus, Graeca choreis, barbara strepitu cymbalistarum et tympanistarum et ceraularum. **Apul.**, *de Gen*, p. 49. De aceia Aristophanu numia pe Sabazios τὸν αὐλητῆρα, si pre monumentele figurate, unulu d'in attributele lui Sabazios este si syringea cu siepte tieve. Cf. **Heuzey**, *Mission archéol. de Macédoine*, p. 28. Despre originea phrygiana a acestoru instrumente : vedi **Strabo.** X, p. 471; **Diodor.** II. 57; **Cicero**, *divin.* I 50. Cá numi barbare de instrumente musicale Strabo indica : νάβλας (νάμβλας) σαμβύκη, βάρβιτος, μαγάδις; νάβλας, ναύλας) dupo Clem. Alex. aru fi instrumentu cappadocicu si de inventiune pheniciana; σαμβύκη (sambuca Pers. V, 95) se compara cu hebraiculu sabhkâ (סַבְּכָא) cuventu imprumutatu póte d'in grecesce (dupo **Benfey**, *Griechisches Wurzellexicon* II 69 care comp. si sskr. çambûka); μάγαδις, inventatu de Lydieni (**Athen.** XIV 634), vedi **Bötticher**, *Rudimenta Mythologiae Semiticae*, Berlin 1848, p. 14. Mai multe instrumente bachice se potu vedé pe tab. X, XI si XII.

(231) Βακχικὸν τὸ ἐπίφθεγμα κατὰ τὴν τῶν Φρυγῶν διαλεκτὸν, ἵνα οὕτως ἔχῃ, εὖ οἱ μύσται. **Schol. Demosth.**, 313, 26. — Εὐοῖ σαβοῖ· μυστικὰ μέν ἐστι ἐπιφθέγματα, φασὶ δὲ τῇ τῶν Φρυγῶν φωνῇ τοὺς μύστας δηλοῦν. **Suidas.**

(232) ἀπομάττων τῷ πηλῷ καὶ τοῖς πιτύροις. — **Bekker**, *Anecdota*, p. 293, 13. Πηλοὶ καὶ πίτυρα· μυστικά εἰσι ταῦτα, ὁ πηλὸς καὶ τὰ πίτυρα.

si ua data curatitu i se indicá sa repete formul'a : «amu scapatu de reu, amu datu peste mai bine» pe càndu asistentii intr'unu glasu dicéu de mai multe ori : ὀλολυγή, ὀλολυγή (233). Urmá apoi spectacolulu symboleloru reservatu numai initiatiloru; impreunarea lui Zeus cu fiic'a sea, nascerea lui Sabazius, si sacrificiile si onorurile ce i se aducea (234). Sierpele mysticu bagatu cá unu symbolu si cá ua imagine a dieului chiaru (235), càndu in cist'a mystica, càndu in cutele hainei initiatiloru (236), jucá unu rolu capitalu in mysterele lui Sabazius (237).

(233) **Lucian.** *Tragodopod.*, v. 30 et seq. **Etymol. magn.** : Ὀλολυγή. φωνὴ γυναικῶν ἣν ποιοῦνται ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐχόμεναι.

(234) **Diodor.** IV, 4. : « Se rapporta co a fostu si unu altu Dionysos cu multu mai vechiu de cotu «acest'a. Astu-feliu se povestesce cŏ Zeus si Persephona dedera nascere lui Dionysos pe care unii «ilu numescu Sabazios. Nascerea dieului, sacrificiile ce i se ofera, onorile ce i se aduce, se celebré«dia noptea si in taina, fiind-ca pudorea cata totu de-auna se acopere commerciulu intre celle doue «sexe» Μυθολογοῦσι δὲ τινες καὶ ἕτερον Διόνυσον γεγονέναι πολὺ τοῖς χρόνοις προτεροῦντα τούτου. Φασὶ γὰρ ἐκ Διὸς καὶ Περσεφόνης Διόνυσον γενέσθαι τὸν ὑπό τινων Σαβάζιον ὀνομαζόμενον οὗ τήν τε γένεσιν καὶ τὰς θυσίας καὶ τιμὰς νυκτερινὰς καὶ κρυφίους παρεισάγουσι διὰ τὴν αἰσχύνην τὴν ἐκ τῆς συνουσίας ἐπακολουθοῦσαν.

(235) ὄφις παρείας **Demosth.** *d. cor.* 260., **Theophr.** *char.* 16. **Artemid.** 2, 13. Sierpele inchipuiá reinnoirea annuale a vietii Naturei.

(236) De aceia **Clemens Alexandr.**, *Protrept.* c. 2. p. 76 : ὁ διὰ κόλπου θεός. Cf. **Arnob.** 5, 21 : aureus coluber in sinum dimittitur cousecratis et eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis; **Iul. Firmicus** c. 2. **Diod.** 4, 39, **Hesych.** v. δευτερόποτμος. Acest'a era unu ritu anticu obicinuitu in adoptiune seu la nascere, la greci, ca si la alte popore. Vedi **Liebrecht** *z. Gervas Tilb.* 170.

(237) Cultulu lui Sabazius a trecut de timpuriu si în Macedoni'a unde erá forte respanditu (**Plutarch.**, *Alex.* 2.) Prin acestu cultu se nascú fabul'a despre unirea lui Zeuss sub form'a sierpelui cu Olympi'a spre a pune in lume pe Alessandru cellu mare. **Plutarchu**, *Alex.*, 2 ne spune : «Se vediù «asemenea, pe càndu Olympias dormia, unu sierpe culcatu la piciorele ei. Acest'a fu, se dice, cuven«tulu de capetenie care facù sa incetedie amorulu lui Philippu si semnele affectiunei selle; ellu nu «se mai uní adesea cu ea, fie co se temea de ceva vràji seu ceva fermece magice d'in partea sociei «lui, fie că el socotí cá sacre legaturile ce dens'a avé cu ua fiintia superiora... Se mai spune có ellu «isi perdu unu ochiu, anume pe acela cu care vediuse pe gaur'a usei, pe dieu, in chipu de sierpe, «culcatu cu nevast'a lui.» Unu basso-relievu d'in museulu Luvrului, descoperitu de d. Heuzey in Macedoni'a (op. cit., si *Un palais grec en Macédoine*, p. 30 Paris 1872) representa symbolulu chiaru espusu in mysterile lui Sabazios : ua femeia standu josu, tine pe genuchii sei unu sierpe enormu incolacitu si inghemuitu, allu carui capu aplecatu inderatu se înaltiá naintea femeii, care cu ua mana pare cŏ mangaie reptilulu.—Temerea religiósa la vederea sierpelui o da Theophrastu (*Caract.* 16) ca ua trasura d'in caracterulu superstitiosului : «Vede ellu in locuinti'a sea unu sierpe cu bucele «mari, se grabesce a invocá pe Sabazios» Καὶ ἐὰν παρείαν ἴδῃ ὄφιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, Σαβάζιον καλεῖν.

Pe unu monnmentu gasitu de d. Heuzey (*Mission archéologique de Macéd.*, p. 326) in Macedoni'a mai susu de Troiak spre strimtorea Pletvari cu inscriptiunea urmatore :

Ti (βέριος) Κλαύδιος Ροῦφος, οὐ-
ετρανος ἐκ πραιτω-
ρίου, δράκοντι τῷ
ὧδε τειμω-
μένῳ δῶρον

adecŏ :

«Tiberius Claudius Rufus, veteranu allu pretoriului, cotra sierpele care este onoratu ací, ofranda.»

§ 21

Aceste mystere se deosibiau mai alesu printr'ua energica afirmatiune a nemuririi sufletului humanu, unu principiu moralu comunu la inceputu intregei rase indo-europene, déro care slabitu la Grecii si Románii d'in epoc'a clasica (238), — la Thraci si in particularu la Geti, constituiá fondulu si trasur'a cea mai isbitóre a religiunei loru nationale. Acést'a se intiellege usioru la unu poporu cá Thracii, unde cultulu orgiacu allu lui Bacchus ne apare originariu si aprope esclusivu, si d'in acestu cultu mysticu se tragea nou'a conceptiune a vietii fiitóre.

Chiaru deco datele scriitoriloru suntu pucinu hotaritóre in cestiunea de facia, — de si Plutarchu in *Consolatiunea* ce adressédia femeii selle pentru perderea unui copilu, ii vorbesce despre mysterele lui Bacchus care i-a 'nvetiatu pe amendoui co sufletulu, asemenatu pe timpulu vietii unei paseri in colivie, este indestructibilu si inzestratu cu sentimentu dupo morte (239), — monumentele figurate ansa, alte consideratiuni mythologice arrétta neindoiosu religiunea lui Bacchus cá sorginte a ideiloru de nemurire, si acést'a nu numai la Thraci, déro in légĕnulu rasei aryane, inainte de desmembrarea ei chiaru. Divinitatea vêdica correspundietóre lui Dionysos thraco-phrygianu erá Soma (240), unu dieu care more si inviadia mai puternicu, si care cá Agni-Soma confundandu-se cu Varuna, Sórele noptii, devine dieu allu mortiloru si allu noptii (241), intogmai precum Dionysos, asimilatu lui Hades devine dieulu χθόνιος (242) monarchulu mortiloru, dieulu infernalu séu subteranu care primesce si absorbe totu. Acesta ideia mystica la inceputu trecù apoi in domeniulu re-

se vede sierpele in relievu cum se 'ndrepta cotre ua cupa in care se afla unu fructu seu mai siguru unu ou. Am reprodusu inscriptiunea pe tab. N fig. nr. 6.

(238) Ori-catu de adûncu ne cufundamu in istori'a rassei indo-europene gasimu ca omulu inchipuiá mortea nu cá dissolutiune a fiintiei, ci cá ua simpla schimbare de viatia sub pamentu (**Cicero.** *Tusc.* I. 16. **Euripide,** *Alcest,* 163; *Hecub.* passim), in care sufletulu remanea associatu corpului (**Ovidiu,** *Faste,* V, 451. **Plin.** *Scrisori,* VII, 27; **Virgiliu,** *Eneid.* III 67). Religiunea greca d'in perioda homerica si hesiodica—ca si ovreismulu d'in vechiulu testamentu,—nu cunoscea nemurirea sufletului, viati'a viitore cu recompense si pedepse. De si la Pindar, Pythagora, Empedocles si Plato idei'a emigratiunei sufletului ne apare reunita cu dogm'a vietii viitore, acest'a inse nici ua data nu prinse radecini in spiritele populatiuniloru greco-italice, cumu de esemplu in Budhaismu si in religiunea Egyptului,—remanendu numai in cerculu restrînsu allu spiriteloru mai destinse. Aristotel (de anima 407 vol. 20) combate metempsychosa d'in cuvinte physiologice. Vedi **Lehrs,** Populäre aufsätze aus dem Alterthum, II aufl., Leipzig 1875 p. 301—362 (Vorstellungen der Griechen über das Fortleben nah dem Tode). **Fustel de Coulanges** *La Cité antique,* p. 7 seq., Paris 1876, editiunea VI.

(239) *Consolatio ad uxorem,* 10; alte texte vedi-le reunite de d. **A. Maury,** *Relig. de la Grèce antique* I, p. 582.

(240) **Langlois** *Mém. sur la divinité védique appelée Soma,* in *Mém. de l'Acad. des Inscr.* nouv. sér. t. XIX, 2-e partie, p. 326 et seq. **A. Maury.** op. cit. I, p. 118—122.

(241) *Rig-veda,* trad. Langlois, t. IV, p. 48.

(242) **Orph.** *Hymn.* LIII, 1 ἀμφιετῆ καλέω Βάκχον, χθόνιον Διόνυσον, ἐγρόμενον κούραις ἅμα νύμφαις εὐπλοκάμοισιν, ὅς παρὰ Περσεφόνης ἱεροῖσι δόμοισιν ἰαύων κοιμίζει τριετῆρα χρόνον βακχήιον ἁγνόν etc., **Hesych.** v. Ζαγρεύς.

ligiunei poetice si a credintieloru ordinare, cum probédia picturile de pe vasele d'in Greci'a si Itali'a, si sculpturile numerósseloru sarcophage decorate cu scene vesele, adesea glumetie pene la licentia, cu bachanale, in care gasimu pre mortu figurandu in cortegiulu dantiuitoru allu Satyriloru (243), in fine, cu scene inchipuitóre ospetie-

(243) Vomu citá mai anteiu picturile d'in mic'a catacomba de la Rom'a, a preotiloru lui Sabazius, descrise de R. P. Garrucci (*Tre sepolcri con pitture ed iscrizioni appartenenti alle superstizioni del Bacco Sabazio e del persidico Mitra*, Naples, 1852), si anume frescurile de pe mormentulu unui Vincentius, care se intitula: *numinis antistes Sabazis*. Se vede mai anteiu ospetiulu celloru siepte preoti ai collegiului sabazicu, *septem pii sacerdotes*, printre cari figurédia si Vincentius; apoi scene privitóre la sórtea dupo mórte a Vibiei, de siguru socia acestuia: anteiu se representa mórtea, *abreptio Vibies et descensio*, inchipuita prin rapirea Proserpinei; cum apoi Vibia, alaturea cu Alcestu — symbolulu ideii de inviere, — e dusa de Mercuriu 'naintea tribunalului unde judeca Pluton, *Dis Pater*, si «gingasi'a Proserpina» *Abra Cura*, cu Parcile, *Fata divina*; si in fine, introducerea Vibiei, *inductio Vibies* prin bunulu seu angeru, *Angelus bonus*, in sala banquetului celloru trecuti prin judecat'a dreptiloru, *bonorum judicio judicati*. (Vedi asupr'a acestei catacombe: *les Mystères du syncrétisme phrygien*, in *Mélanges d'archéologie* alle RR. PP. Martin et Cahier).

D'in sarcophagele cu representatiuni bachice vomu mentioná unulu, care se pastrédia in museulu Lateranu d'in Rom'a, si este descrisu de dd. O. Benndorf si R. Schöne sub Nr. 125 (pl. XXI, XXII, fig. 2) in oper'a *Die Antiken Bildwerke des Lateranensischen Museums*, Leipzig 1867. Compositiunea sarcophagului se póte grupá in trei scene: In midilocu se vede unu baiatu beatu incoronatu cu *corona tortilis*, rezemandu-se de unu altulu totu asia incoronatu, si de unu Paniscu ityphalicu. Ellu tine in man'a drépta ua corona; josu se alla ua masca de Panu. La stanga, unu erotu care in jocullu seu lovindu capaculu unei ciste, unu sierpe ese dintr'ensa; unu altu erotu cu ua lanterna si cu unu thyrsos pe umeru; unu centauru cantandu cu ua lyra cu trei corde, si sub ellu ua panthera incununata. (Compara acésta scena cu analogele de sub Nr. 82, 189, 198 d'in O. Benndorf si R. Schöne, op. cit., si d'in Stephani, *ausruh. Herakles* p. 100 seq.)— La coltiulu stangu allu sarcophagului ua bacchantina batèndu d'in cymbale dantiuesce cu unu Panu, ce tine 'n stang'a unu pedum, iar cu piciorulu dreptu restórna capaculu unei ciste, d'in care ese unu sierpe. — La drépt'a avemu ua scena de sacrificiu: statu'a lui Dionysos barbosu cu unu lungu chitonu, in stang'a tinèndu unu thyrsos, iar drépt'a intindiend-o spre capulu unui berbece, cà cum aru primí sacrificiulu ce i se face. Unu tineru incoronatu sta gata sa taie gutulu berbecelui; si ua figura femeiasca tine in susu unu cosiu de fructe; langa statua se vede ua radicatura in chipulu unei stance, în care este infipta ua facle aprinsa. (Acésta scena se gasesce adesea pe sarcophage. Vedi esemplele adunate de Petersen *annali dell' Instit.*, 1863 p. 385, 386). — Despre alte sarcophage bachice cf. Nr. 373, 408, 198 d'in oper'a susu citata a dd. Benndorf si Schöne, cum si Le Bas, *Monuments d'antiquité figurée* etc., pl. 43, I—III si p. 251 seq., si *Mittheilungen des deutsch. Archaeol. Institutes in Athen*, II (1877) p. 399.

Ací in fine rapportamu si sculpturile reproduse pe tab. IX—XII, de pe sarcophagulu adusu de la Reşca séu de la Celei, si pastratu adi in museulu de anticitati d'in Bucuresci. Descriptiunea esacta si eleganta ce d. A. Odobescu a facut-o cellu d'anteiu despre acestu monumentu in minunat'a sea opera Ψευδο-Κυνηγετικος (Bucuresci 1874, p. 77—78) ne indemna a o reproduce intrég'a ací, insocind-o de câte-va observatiuni:

«Pe un'a d'in laturile sale cele mari (1) suntu patru personnagie in picióre, infasiurate in togele loru (2); fia-care se afla sub ua osebita arcada, formate prin duoi pilastri, la coltiuri, si prin trei

(1) Tabl. IX.

(2) In aceste patru personage, d'in cari prim'a si cea d'a treia (de la stang'a spre drépt'a) suntu de siguru femei, vedemu pe membrii familiei mortului. Unulu d'in elle trebue sa fie mortulu. — Pe unu sarcophagu d'in Lykia (*Mit-*

loru funebre, νεκύσια, imaginea banchetului vecinicu in care trebuiá sa petréca adoratorii lui Bacchus, afirmatiunea vecinicei esistenti a mortului, communicatiunea materiale cu densulu prin bucatele ce se oferea umbrei sele, si prin onorile ce i se aducea (244) chiaru cá unui erou divinisatu, Κύριος ἥρος (245).

colonne despartitore. Pe cea-l-alta lature mare (3), se vedu trei genii aripati, fie-care pe cote unu osebitu postamentu; geniulu d'in midilocu suna d'in cimbale si cei-l-alti duoi dantiuescu, tiindu in mani cote ua ciorchina de struguri si cote unu manuchiu de capetine de macu (4). Pe un'a d'in laturele mici, alti duoi genii, totu aripati si totu pe postamente, canta, unulu d'in flautu si altulu d'in naiu (5). Pe laturea oppusa iarasi duoi genii, déro pe unu singuru postamentu, se tinu imbraçisiati (6). Tragu ei ore impreuna unu dantiu imbinatu? séu suntu ei chipurile emblematice ale luptei amorului, pe care Hellenii le numiau *Eros* si *Anteros?* (7). La coltiurile sarcophagului se vedu patru Victorii, purtandu foi de palme si corronne: doue mai mici, doue mai mari.

«Acum sa venimu si la brĕulu superioru, pe care, juru-imprejuru, se zarescu, sub stersur'a rodietóre a timpului, vre ua doue-dieci si patru animale, vre ua trei séu patru barbati, toti in pose fórte animate, si póte anco si cati-va copaci. Animalele paru a fi lei, mistreti, cerbi si tauri selbateci, attacati cu furia de cani collosali si pànditi séu isbiti de cŏtra vĕnĕtori. La unu locu, intre altele, se vede lamuritu suliti'a cotra unu tauru, carele, cu córnele plecate, se repede asupra'i. Ore nu vomu fi avendu aicé representarea unia d'in acele scene venetoresci, care negresitu se petrecéu adesea prin padurile Daciei (8), intre colonii romani si buorii uriesi (bos urus), ce au lasatu si pene adi crestetulu loru fiorosu pe stemm'a Daciei resaritene?» (9).

(244) Despre ospetie funebre pe monumente vedi **Dumont**, *Sur un bas-relief funèbre du Cabinet de M. Brunet de Presle*, (in *Revue archéologique*, 1869, t. 2 p. 233 seq., p. 421 seq) si litteratur'a acolo indicata. Idem **Alfred von Sallet**, *Asklepios und Hyggieia, die sogenannten anathemata für heroisirte todte*. Berlin 1878. In Thracia se gasesce adesea asemeni representatiuni: Dumont in studiulu *Inscriptions et monuments figurés de la Thrace* (Archives des Missions cientifiques et

theilungen des deutsch. Arch. Instit. in Athen, II, taf. X) se representa mortulu langa ua musa, si langa Aphrodita, ceea-ce indica ca erá unu litteratu. — Pe sarcophagulu nostru n'aru fi permisu a vedé anume in acellu personagiu d'in drépt'a (tab. IX), care pare-se co tine in man'a drépta ua punga cu bani, — unu functionaru allu fiscului?

(3) Tab. X.

(4) In acesti trei genii suntu inclinatu a vedé pe Eros, Pothos si Himeros, cu atributele lui Dionysos, pe care adesea ilu gàsimu incongiuratu de fiintie imprumutate d'in cercurile placerei, amorului si alle cantecului. Vedi in Benndorf si Schöne op. cit., Nr. 198 unu eros cu capulu plecatu spre umerulu dreptu, cu unu strugure in man'a drépta ce o tine in josu, si sustinutu de unu altu eros, ambii despuiati. — Totu acolo unu erotu care salta.

(5) Tab. XI, *c*.

(6) Tab. XI, *d*.

(7) Gruppulu *Eros* si *Anteros*, adica dupo insemnarea lui originara: amorulu si amorulu-reciprocu allu tineretii barbatesci, se representa candu luptandu pentru palmulu victoriei (Pausania 6, 23, 4, unu relievu de marmura in museulu d'in Neapole), candu allergàndu cu facle (unu relievu d'in Rom'a), Anteros deosebindu-se de Eros prin arip'a sea fórte intinsa. (cf. **Braun**, *Ant. Marm.* 2, t. 5, a. b). Sarcophagulu nostru (tab. XI, *d*) representa lupt'a pentru palmulu victoriei.

(8) Venetórea pe sarcophage formédia adesea unu subiectu de representatiune. Vedi intre altele *Monum. ined. dell. Instituto arch. di Roma*, IV, pl. 33, si *Revue archéologique* n. s. XXIX (1875) p. 22—29: *Un sarcophage d'Athienau* (Cypre), par Georges Colonna Ceccaldi. Idem, *Mitth. d. d. Arch. Inst. in Athen* II, 406 (Die antiken Kunstwerke aus Sparta u. Umgebung, Nr. 285).

(9) Acestu sarcophagu, prin dispositiunea esteriora si principiulu distribuirii figureloru pe cate-si patru alle selle laturi, se apropia mai multu de sarcophagele grece de catu celle romane, cari forte raru au pre tóte partile representatiuni in reliefu dandu tóta greutatea numai fotiei de d'inainte. (**Matz**, in *Archaeol. Zeitung*. N. F. V, 1873, p. 11 seq., despre deosebirile d'intre sarcophagele grece si celle romane. — *Mitth. des deutsch. Arch. Instit. in Athen*, II, 132).

Dupo stilu si lucru sarcophagulu aretta mai multa asemenare cu operile de la finea secolului allu II-lea d. Chr., séu inceputulu cellui urmatoru.

Ua inscriptiune descoperita in Thraci'a la Doxato de cotra d. Heuzey (246) ne

littéraires, troisième série, t. III, première livraison. 1876 p. 117—200) descrie siepte monumente cu banquete funebre (nnr. 16. 45. 47. 48. 61. 77. 91). In insulele vecine Thraciei nu mai pucinu suntu commune: **Conze,** *(Reise auf den Inseln des Thrakischen Meeres,* 1860; Thasos. pl. IV, pl. X, fig. 1, 2, 3, 5, 7, 9, 11; Imbros. pl. XVI. fig. 5) vorbesce despre noue banquete. — G. **Körte,** *Die antiken Sculpture aus Boeotien* (Mitth. d. d. Arch. Inst. in Athen, III, 383 Nr. 148, 149, 150) despre trei banquete.— A. **Milchhoefer**, *Antikenbericht aus dem Peloponnes* (Mitth. d. d. Arch. Inst. in Athen. IV, p. 134, Nr. 30—32) despre alte trei asemenea ospetie funebre. — **Duhn**, *Bull.* 1879, p. 11. Museulu nationalu d'in Bucuresci posseda doue monumente de pétra cu representatiuni analoge. Unulu, lung. 0m,57, larg. 0,47, gros. 0,07, arretta unu omu jumetate culcatu pe patu, cu tunica, invelitu cu ua mantia, rezemandu-se pe cotulu stangu (capulu si umerulu stangu lipsescu); in man'a stanga tine ua cupa, in cea drépta ceva de mancare; ua femeia la stanga standu pe scaunu, imbracata cu peplos, capulu coperitu cu velu; la midilocu *mensa tripes,* (τρίπους) incarcata cu bucate; la celle doue estremitati doue personage in proportiune mai mica: la stang'a ua femeia, la drépt'a unu barbatu. Mai josu se citesce inscriptiunea urmatore:

ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ
ΝΕΙΚΙΟΥ ΧΑΙΡΕ

«Ἀπολλόδωρος Νεικίου χαῖρε».

adico:

«Apollodoru, fiulu lui Nicias, salutare!».

Cellu d'allu douilea este lung 0.68; larg. 0,35, gros. 0,09. Unu omu jumetate culcatu pe unu patu de ospetiu, imbracatu cu tunica, tine in man'a drépta ua corona. La stang'a, ua femeia cu velu pe capu, imbracata cu peplos siede pe unu scaunu inaltu. La midilocu este *mensa tripes* cu bucate; la estremitatea stanga ua femeia, la cea drépta unu omu, ambele personage in proportiuni mai mici.

Inscriptiunea suna:

ΝΟΥΜΗΝΙΟΣΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ
ΑΝΩΝΖΩΠΥΡΙΩΝΟΣΘΥΓΑ
ΤΗΡΓΥΝΗΔΕΝΟΥΜΗΝΙΟΥ
ΤΟΥΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥΧΑΗΡΕΤΕ

«Νουμήνιος Ἀρτεμιδώρου· Ἄνων Ζωπυριῶνος θυγάτηρ, γυνὴ δὲ Νουμηνίου τοῦ Ἀρτεμιδώρου, χαῆρετε *(sic)*.»

adico:

Numenius fiulu lui Artemidoru, Anon fiica lui Zopyrion, soci'a lui Numenius fiulu lui Artemidoru, salutare voue!».

Ua data cu ospetiele mortuare se depuné si flori pe morminte, anume rose, cari appartinéu in particularu lui Dionysos si Aphroditei (Anacr. LVII); ânsa mai cu séma in cultulu lui Sabazius

presenta doctrin'a mystica a vietii viitore sub formele esteriore alle processiunei bachice. Bacchus sub numele de *Bromius* (247) este capulu supremu allu lumei cellei-

thracu ros'a erá unu symbolu capitalu. Acésta serbatóre a thiaseloru dionysiace constatata prin monumente epigraphice d'in epoc'a romána in regiunea vecina Pangeului unde legend'a asiadia vestitele gradini de rose alle lui Midas (Herodot VIII, 138), ce se afla in legatura strinsa cu cyclulu lui Bacchus — si numita *rosalia*, se tine pene asta di de locuitorii peninsulei Balcanice si de Români sub numele de *rusalii*. Vedi **Miklosich**, *Die Rusalien* (Sitzungsberichte der Wiener Akad., 46 bd. 1864, p. 386—405); Id., *Die Christliche Terminologie der Slavischen Sprachen* Wien 1875, p. 25—26. **Léon Heuzey**, *Le panthéon des rochers de Philippes* (Revue archéologique VI année 1865 p. 449—460); id. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de* l'année 1868 p. 226; idem *Mission archéologique de Macédoine* (inscript. Nr. 87); **W. Tomaschek**, *Ueber Brumalia und Rosalia*, (Sitzb. Wien. Akad., 60 bd. 1869, p. 351—404). **Abbé Duchesne** et **Bayet**, *Mission au Mont Athos* (Archives des Missions scientifiques et littéraires, 3 série, t. III p. 230, 232). **Rösler** *Rum. Studien*, Leipzig. 1871 p. 61.

(245) De ordinaru heroulu se representa pre monumente *ex-voto*, ἀναθήματα. in chipulu unui calaretiu in fug'a callului, cu chlamyd'a fîlfîindu, cu bratiulu dreptu ridicatu, indreptandu-se spre unu altaru de forma rectangulara (Dumont, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace, Nr. 5, 6, 7, 18, 24, 27, 32, 33 b. 33 c.), séu spre unu arbure (Nr. 17 ibid.) incolacitu de unu sierpe (Nr. 22. 39 ibid). Alte monumente ni-lu arretta urmatu de unu cane (Nr. 33 a. 40. 57 ibid.) attacàndu cu lancea (ib. Nr. 8) unu animalu selbatecu, unu mistretiu (ib. Nr. 27. 61a. 102; Heuzey, Mission arch. de Macéd., pl. III fig. 3; Abbé Duchesne et Bayet, Mission au mont Athos, Nr. 187, p. 327), séu unu balauru (Nr. 33a, Dumont, op. cit.). Une-ori figuredia la unu locu cu banquetele funebre de pe monumente (ib. Nr. 20. 61). Inscriptiunea ce le insoçesce incepe de ordinaru cu Κύριος ἥρως, domnulu herou, apoi vine la genetivu numele cellui ce a dedicatu ofrand'a, si la fine de totu cuventulu εὐχήν.

Assemeni representatiuni se gasescu fórte desu in Thraci'a; numai la Batkum d. Dumont a aflatu mai multu de diece, fora inscriptiune. (In 1875 s'a descoperitu si la Rom'a, pe Esquilin. Museulu nationalu d'in Bucuresci posseda doue atari monumente; unulu, reprodusu pe tabl. N. fig. Nr. 8, este unu fragmentu de pétra, (0^{m}, 19 naltime; 0^{m}, 24 largime) pe care se vedu piciórele unui callaretiu cu partea de josu a callului in fuga; iar sub dênsulu, rîtulu si copitele unui mistretiu, pe care unu càne sta gat'a sa-lu apuce. Sapatura e grosolana; josu se citesce: ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΔΙΟΓΕΝΗΣ. — Unu altulu, cu totulu fragmentatu, este ua basa de marmura, ce abia mai pastrédia urmele a doue picióre, si porta inscriptiunea: HERONI INVICTO...

D-lu Dumont (Archives des missions scientifiques et Littéraires, t. III p. 183) crede cu dreptu cuventu ca acestu cavaleru thracu nu este ua divinitate unica si totu-d'a-una aceiasi; ce in unele casuri avemu unu muritoru heroisatu devenitu κύριος si ἥρως, alte ori ua divinitate de unu caracteru mai generalu, admisa in Pantheonulu thracu, alaturea de dieii cei mari, si primindu dreptu ex voto acele mici placi sculptate. Cf. **Egger**, *Note sur une stèle de marbre*, Ann. d. Instit. 1868. p. 133 seq., **Benndorf** in *Göttinger gelehrt. Anzeigen* 1869 p. 2063 seq. **Dumont**, *Revue archéologique* 1869, t. 2, p. 179—185. Despre heroi si veneratiunea loru, vedi **K. Lehrs**, *Populäre aufsätze aus dem Alterthum*, Leipzig, p. 326 seq. — Unu nou esemplu de ospetiu funebru cu epitetulu ἥρως scrisu langa numele Heroului ne presinta unu reliefu d'in Peloponnesu (Mitth. d. d. Arch. Inst. in Athen, IV [1879], art. d-lui Milchhoefer) in care se vedu pe langa unu omu si ua femeia, unu altaru, unu copillu cu ofrand'a unui porcu, doue personage cari se inchina, ua servitore si unu copillu.

(246) *Mission archéologique de Macédoine*, p. 131.

(247) **Ovid** *Metam.* 4, 11:

l'alte, tinerulu copillu a carui mórte se plange, avendu sa duca pentru totu-dea-un'a ua viatia mai buna, va fi associatu pompeloru bachice, cá sociu allu Naideloru (248), si chiaru schimbatu in Satyru va intrá in trup'a dieului prin intervenirea destinului, *Aesa*, a initiatei ce porta pe buse sigiliulu mystereloru *signata mystis*, probabilu, prin hierophantid'a séu Proserpina.

Écce acestu textu epigraphicu atatu de insemnatu sub tote raporturile (249), dupo restitutiunea d-lui Heuzey :

I

Si dolor in[f]rac[tu]m potuit conve[ll]ere [p]ectus
  [H]ercu[le]um, cur me flere tamen pigeat?
Nam velut Æacid[a]e laudavit corpus A[chillis]
  Clarus Homerus, item non tua laus similis.
Te sortita Paphon pulc[h]ro minus ore notabat,
  Diva set in toto cor[d]e plicata inerat.
Sobria quippe tuo pollebat pectore virtus
  Non ætate minor, n[e]c minor inde loco.
Nec mihi per validos rapio te morte dolores,
  Quamvis aequanimo dat puer ut lacrimem.
. . . . [cr]uciamur volnere victi

II

  Et reparatus item vivis in Elysiis.
Sic placitum est divis a[e]terna vivere forma
  Qui bene de supero [l]umine sit meritus;
Quæ tibi castifico promisit munera cursu
  Olim jussa deo simplicitas facilis.
Nunc seu te Bromio signatæ mystidis AISE (?)
  Florigero in prato congreg[at] in satyrum;
Sive canistriferæ possunt sibi Naïdis a[e]qu[um,]
  Qui ducibus tædis agmina festa trahas.

Bacchumque vocant Bromiumque Lyaeumque.
Ignigenamque satumque iterum solumque bimatrem.

(248) *Strabo* X, 468 numera Naidele printre servitorele lui Bacchus.

(249) Inscriptiunea scrisa pe marmura cu litere d'in secolulu allu III-lea, forte strinse unele de altele, si adessea legate intre elle, presenta cate-va particularitati cum : substituirea lui T pentru D : *set* in locu de *sed;* a lui O pentru V : *volnere* pentru *vulnere*, si terminatiunea *is* la nominativu pluralu declin. III : *Naidis* pentru *Naides*. La rendulu 14 se pote citi : *lumine* seu *numine*, iar la rendulu 13 : *alterna* seu *aeterna*. Catu pentru cuventulu AISE de la finea versului 17, nu se presinta nici-ua combinare satisfacetore, de si d. Heuzey (l. c.) propune patru, si anume : a) transcriptiunea gr. αἴση in locu de αἶσα, destinulu, judecat'a suprema a dieitii; b) ANSER, paserea consacrata Proserpinei; c) ADSE; d) ARTE.

Sis quo[d]cunque, puer, quo te tua protulit ætas,
Dummodo . . . .

Adico :

I

«Déco durerea a pututu sfasiá inim'a neinfranta a lui Hercule, de ce óre sa me sfiescu si eu de a plange? Coci laud'a ce stralucitulu Homeru a facutu pentru corpulu Eacidului Achille nu este assemuita cu laud'a tea. Pe tine alegendu-te Paphos te indiestrase cu unu obrazu mai pucinu frumosu, anso dieiti'a locuiá in tóte cotiturile inimei telle. Coci virtutea sobra era puternica in peptulu teu, si nu era mai mica d'in causa vèrstei telle, nici auco mai mica d'in causa locului. Déro, prin durerile melle mari nu te rapescu de la morte, de si perderea unui fiu imi da cuventu in de ajunsu ca sa plangu........ne torturamu doboriti de asta lovitura.

II

«Si tu cu tóte astea, reinoitu in fiinti'a tea, tu traesci in Campiile Elysee. Asiá este decretatu de diei ca sa traiasca sub ua forma eterna acella care a bine meritatu de la lumin'a divina; cari daruri, hotarite uadinióra de dieu, ti le-a promisu inocentia-ti naturale in cursulu castu allu vietiei telle. Acum, séu co, in livedea inflorita, Aesa (destinulu) care presiede la mystele insemnate cu peceti'a sacra, te reunesce cá Satyru in trup'a lui Bacchus, séu cŏ, Naïadele purtatóre de cosiuri sacrate (calathus) te reclama cá sociu allu loru, spre a conduce, la lumin'a tortieloru, processiunile solemne. Ori-cum ai fi, copile, in loculu unde te-a inaltiatu vèrsta tea, numai déco ....»

Aceste idei le gasimu dejá in Rhesus allu lui Euripide (250) :

Mum'a regelui thracu, plangendu mortea fiului seu, esclama : «Ascunsu in gau-«rile pamentului care ascunde argintulu, demonu care tine de omu si de dieu, va fi «acolo ingropatu, déro traindu si vediendu lumin'a, prophetu allu lui Bacchus, care «a fixatu locuinti'a sea pe stanc'a Pangeului, venerabilu pentru cei cari îlu cunnoscu»;

Astu-feliu sufletulu nu trecea, cá in doctrin'a lui Pythagoras, printr'unu siru de transmigratiuni, ci numai cellu dreptu, cellu ce a bine meritatu de la diei in timpulu vietii sélle (*de supero lumine* séu pote *numine*), reinviadia pentru totu-d'a-una sub ua forma noua séu eterna (alterna séu aeterna forma), si acésta renovatiune este ua recompensa pentru virtutile selle.

§ 22

La Thraci déro dogm'a vietii fiitóre erá conceputa sub ua forma cu totulu brutale si primitiva, si petrunsese tóte formele nascènde alle vietii sociale : datine, obiceiuri,

(250) 2, v. 970—973.

characteru nationalu. La Trausi, locuitori in Thraci'a australe (251), cá si la ceillalti Thraci, càndu se nasce unu copillu, ne spune Herodotu (252) «rudele de aprope se «stringu impregiurulu copillului de curendu-nascutu, si acolo plangu si gemu de re«lele ce ellu are sa indure, standu de vorba despre ticalosiile si nenorocirile omenesci; «d'in contra, punendu reposatii loru in pamentu, se inveselescu si facu serbatore, «gàndindu de cote rele acesti'a au scapatu, si socotindu-i asiediati in deplina fericire.»

«Cei cari locuescu d'incolo de Creston'a, adaoga Herodotu (253), facu acestea: «Fie-care d'intr'ensii are mai multe femei, d'in care causa, càndu unulu d'in ei trece «d'in viatia la morte, mare certa se isca intre densele, si amicii loru se indeletni«cescu forte ca sa judece care d'in elle a fostu cea mai multu iubita. Aceea care ca«peta acesta onore este forte multu laudata de omeni si femei, apoi este ucisa de «cotre rud'a sea cea mai aprope, pe mormentulu reposatului, si ingropata cu ellu. «Celle-l'alte femei tinu asemenea lucru ca ua mare restriste pentru dènsele, d'in «caus'a rusinei ce cade asupra-le».

(251) **Tit. Liv.** XXXVIII, 41.

(252) **Her. V, 4**: «τὸν μὲν γινόμενον περιζόμενοι οἱ προσήκοντες ὀλοφύρονται, ὅσα μιν δεῖ ἐπείτε ἐγένετο ἀναπλῆσαι κακὰ, ἀνηγεόμενοι τὰ ἀνθρωπήια πάντα πάθεα. τὸν δ'ἀπογινόμενον παίζοντές τε καὶ ἡδόμενοι γῇ κρύπτουσι, ἐπιλέγοντες ὅσων κακῶν ἐξαπαλλαχθεὶς ἐστι ἐν πάσῃ εὐδαιμονίῃ». Ceea ce **Nic. Dam.** XVIII rapporta despre Καυσιάνοι (ua errore de mscr. invederata in locu de Τραῦσοι) co ei «plangu, candu cine-va se nasce, si se bucura càndu cine-va more» este imprumutatu de siguru d'in Herodotu. Cf. **Bessell,** *de rebus Geticis*, Gotting., 1854, p. 46.—**Mela** II, 2: «Lugentur apud quosdam puerperia, natique deflentur: funera contra festa sunt, et veluti sacra, cantu lusuque celebrantur.—**Hesych.** h. v: τοὺς γεννωμένους ἀτιμάζουσι, τοὺς τελευτῶντας κατευφημίζουσι.

253) **Her. V, 5**: «Οἱ δὲ κατύπερθε Κρηστωναίων ποιεῦσι τοιάδε· ἔχει γυναῖκας ἕκαστος πολλάς· ἐπεὰν ὦν τις αὐτῶν ἀποθάνῃ, κρίσις γίνεται μεγάλη τῶν γυναικῶν καὶ φίλων σπουδαὶ ἰσχυραὶ περὶ τοῦδε, ἥτις αὐτέων ἐφιλέετο μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός· ἡ δ'ἂν κριθῇ καὶ τιμηθῇ, ἐγκωμιασθεῖσα ὑπό τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σφάζεται ἐς τὸν τάφον ὑπὸ τοῦ οἰκηιωτάτου ἑωυτῆς, σφαχθεῖσα δὲ συνθάπτεται τῷ ἀνδρί· αἱ δὲ ἄλλαι συμφορὴν μεγάλην ποιεῦνται· ὄνειδος γάρ σφι τοῦτο μέγιστον γίνεται.»

Pomponiu Mela II 2 vorbindu in genere despre thraci, arréta co femeile au ua mare fortia de characteru, dorindu mai multu de catu ori-ce a fí sacrificate pe cadavrele sociului loru séu ingropate n acelasi mormentu cu densulu, si cea care dobendesce asta favore se simte in culmea fericirei, pe candu rivalele sele, celle ce n'au fostu socotite vrednice de ua asemene onore, se bocescu desperate, aducu naintea rugului daruri si arme strigandu cà suntu gata a tractá seu a se bate cu geniulu mortului. Numai déco nu primescu nici unu respunsu, elle remânu libere a se casátori cu unu altulu.

Aceste obiceiuri se esplica prin credinti'a puternica d'in anticitate co in mormentu nu se depunea unu simplu cadavru, ci ua fiintia vina, care avé deci trebuintiele si passiunile selle: de aceia ua data cu densulu se ingropá hainele, vasele si armele selle; peste mormêntu-i se versá vinu ca sa-i potolesca setea; se punea bucate ca sa-i satisfaca fomea; se ucidea caii, sclavii si femeile sele spre a-lu serví si dupo morte. Credintie curióse, ansa cari ne 'ntempina la mai multe popóre. «Versu pe pamentulu mormentului, dice Iphigeni'a in Euripide, lapte, miere, vinu; caci cu acést'a se inveselescu mortii» (Iphig. 162) Candu, dupo luarea Troii, fie-care grecu se 'ntorce in patria cu frumoss'a lui captiva, Achile, care este sub pamentu, cere si ellu captiv'a sea, si atunci i se da pe Polyxene (*Iliada*, XXIII, 166).

Xenophonte (254) ne arreta asemenea pe Odrysii cum se imbata la immormentarile resboinicilorn loru, periti in lupta.

§ 23

Zalmolxis.—Acum, dupo ce cunnóscemu cultulu lui Sabazius la Thraci, characterulu seu funebru unitu cu allu imortalitatii, vomu puté intiellege mai bine celle ce anticitatea ne-a lasatu despre religiunea Getilorn.

Sa ascultàmu mai anteiu pre Herodotu, cea maï insemnata, ca sa nu dicemu unic'a fontana de urmatu in cestiunea acést'a :

«Anso trebue sa spunu cum Getii se credu nemuritori. Ei au convingerea co «nici de cum nu moru, ci co apuca drumulu cotre Zamolxis, pe care unii ilu tinu «dreptu Gebeleizis. D'in cinci in cinci anni ei trimitu la ellu cá solu pe unulu d'in«tr'ensii trasu la sorti, si'i dau sarcin'a de ce le face in de obste trebuintia. Unii d'in «ei se punéu la rendu, tiindu câte trei sulitie in mana ; iaru altii apucàndu de màni «si de piciόre pe solulu loru cotra Zalmoxis, ii facéu ventu in susu d'asupra sulitie«loru, si daca ellu muria intiepatu, ei credéu co dieulu le este priinciosu ; déro daca «nu more, ii spune batjocure si-lu dojenescu cá pe unu omu reu. In fine, dupo ce l'au «insultatu bine, trimitu dieului unu altulu, si-i dau acea sarcina, pe càtu timpu ellu «se afla anco cu viatia. Acesti Thraci tragu contra cerului darde si sageti, càndu tuna «séu fulgera, amerintiandu pre dieulu loru si crediendu co nu mai este unu altulu.» (255)

«Eu cumu aflaiu de la Grecii cari locuescu la Hellespontu si marea négra, acestu «Zalmoxis a fostu sclavu in Samos si a robitu lui Pythagoras fiiulu lui Mnesarcu ; «apoi, fiindu liberatu si strangendu-si bogatii mari, se intorse in tiérr'a sea. Thracii «traiau atunci in mare ticalosie si forte aspru ; ellu anso, care invetiase chipulu de «traiu allu Ionieniloru, si obiceiuri mai blande, cá unulu ce frequentase pre Greci «si convorbise cu Pythagoras, care nu erá mai pucinu invetiatu d'intre ei, puse sa se «faca si sa se gatésca ua camera unde primea la bere si mancare pe capeteniile Thra«ciloru, si, asupra mesei, ii invetiá precum co, nici ellu, nici densii, nici urmasii loru, «nu voru murí de locu, cí co voru mergĕ la loculu unde, traiudu pre vecie, se voru «bucurá de tote bunurile. Ellu sapà in acésta locuintia ua chilie sub pamentu, pe «care ispravind'o, nu se mai arrettà Thraciloru. Scoboritu acolo, traì trei anni, pré

(254) *Hellen.* III, 2, 5.

(255) IV, 94 : «'Αθανατίζουσι δὲ τόνδε τὸν τρόπον· οὔτε ἀποθνήσκειν ἑωυτοὺς νομίζουσι, ἰέναι τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάλμοξιν δαίμονα. οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτον τοῦτον νομίζουσι Γεβελέϊζιν· διὰ πεντετηρίδος δὲ τὸν πάλῳ λαχόντα αἰεὶ σφέων αὐτῶν ἀποπέμπουσι ἄγγελον παρὰ τὸν Ζάλμοξιν, ἐντελλόμενοι τῶν ἂν ἑκάστοτε δέωνται. πέμπουσι δὲ ὧδε· οἱ μὲν αὐτῶν ταχθέντες ἀκόντια τρία ἔχουσι, ἄλλοι δὲ διαλαβόντες τοῦ ἀποπεμπομένου παρὰ τὸν Ζάλμοξιν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀνακινήσαντες αὐτὸν μετέωρον ῥιπτέουσι ἐς τὰς λόγχας. ἢν μὲν δὴ ἀποθάνῃ ἀναπαρείς, τοῖσι δὲ ἵλεως ὁ θεὸς δοκέει εἶναι· ἢν δὲ μὴ ἀποθάνῃ, αἰτιεῦνται αὐτὸν τὸν ἄγγελλον, φάμενοί μιν ἄνδρα κακὸν εἶναι, αἰτιησάμενοι δὲ τοῦτον ἄλλον ἀποπέμπουσι· ἐντέλλονται δὲ ἔτι ζώοντι· οὗτοι οἱ αὐτοὶ Θρήικες καὶ πρὸς βροντήν τε καὶ ἀστραπὴν τοξεύοντες ἄνω πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπειλέουσι τῷ θεῷ, οὐδένα ἄλλον θεὸν νομίζοντες εἶναι εἰ μὴ τὸν σφέτερον.»

«multu caitu de ei, fiindu-ca'lu socoteau mortu. La allu patrulea annu ellu esí de «acolo, si se arrettà cá mai 'nainte : acést'a fu caus'a de'i facù sa creadia cu sigu«rantia co lucrurile ce densulu le spusese loru erau adeverate. Ei povestescu tóte «aceste mystere.» (256)

«Catu pentru mine, nici credu nici nu decredu asiá multu ceea-ce privesce per«son'a pomenitului Zalmoxis, nici celle ce spune ei de locuinti'a lui sub pamentu; «anso imi dau bine cu parerea co ellu a fostu cu multi anni inaintea lui Pythagoras. «Si apoi (in celle d'in urma) fie co sa fi fostu omu, fie co sa fi fostu vre unu spiritu «familiaru (protectoru) Getiloru,—sa le fie de bine.» (257)

In acésta naratiune trebue a deosebi doue elemente : primulu, care se pare détoritu Getiloru proprii, si este continutu in § 94; cellu d'allu duoilea, cuprinsu in § 95, si e détoritu Colonieloru grece de la Marea-Négra si Hellespontu.

D'in primulu resulta invederatu co Getii credéu *a)* in nemurirea sufletului; *b)* co cei reposati se ducu la Zalmolxis, pe care unii Geti illu tineau dreptu ua alta divinitate a loru anume Gebeleizis; *c)* co dogm'a nemuririi era la ei atatu de generale, atatu de puternica, in catu in sacrificiulu quinquenalu allu lui Zalmolxis, cei cari nu putéu murí se socotiau cá niste criminali: dieulu recusandu sa-i primésca in locasiulu seu, arrettá cu acést'a co voesce a-i pedepsí, lasandu-i in viatia, si lipsindu-i de fericirile eterne alle cellei-alte lumi; si in fine *d)* Getii obicinuescu in semnu de amerintiare a divinitatii a respunde cu sageti la fulgerile si trasnetele Cerului.

Fie-care d'in aceste trasuri alle cultului lui Zalmolxis ne duce d'a dreptulu la cultulu dionysiacu allu thraco-phrygianului Sabazius.

Vediuramu mai 'nainte conceptiunea vietii fiitóre la Thraci dedusa d'in cultulu lui Bacchus; la Geti aceiasi conceptiune o aflamu in legatura cu dieulu Zalmolxis.— Thracii murindu credéu co se ducu la Bacchus, ca sa fie asociati la pompele bachice, si schimbati in Satyri, sa intre in trup'a dieului. Getii de asemenea credu co parasindu pamentulu ei se ducu sa se asiedie la banquetulu fericirii fora sfirsitu allu lui Zalmolxis. — Thracii adorau pre Bacchus si cá dieu allu Sorelui; Getii asvirléu dupo

(256) IV, 95: Ὡς δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν τὸν Ἑλλήσποντον οἰκεόντων Ἑλλήνων καὶ Πόντον, τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον ἐόντα ἄνθρωπον δουλεῦσαι ἐν Σάμῳ, δουλεῦσαι δὲ Πυθαγόρῃ τῷ Μνησάρχου· ἐνθεῦτεν δὲ αὐτὸν γενόμενον ἐλεύθερον χρήματα κτήσασθαι συχνὰ, κτησάμενον δὲ ἀπελθεῖν ἐς τὴν ἑωυτοῦ· ἅτε δὲ κακοβίων τε ἐόντων τῶν Θρηίκων καὶ ὑπαφρονεστέρων τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον ἐπιστάμενον δίαιτάν τε Ἰάδα καὶ ἤθεα βαθύτερα ἢ κατὰ Θρήικας, οἷα Ἕλλησί τε ὁμιλήσαντα καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σοφιστῇ Πυθαγόρῃ, κατασκευάσασθαι ἀνδρεῶνα, ἐς τὸν πανδοκεύοντα τῶν ἀστῶν τοὺς πρώτους καὶ εὐωχέοντα ἀναδιδάσκειν, ὡς οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ συμπόται αὐτοῦ οὔτε οἱ ἐκ τούτων αἰεὶ γινόμενοι ἀποθανέονται, ἀλλ' ἥξουσι ἐς χῶρον τοῦτον, ἵνα αἰεὶ περιεόντες ἕξουσι τὰ πάντα ἀγαθά. ἐν ᾧ δὲ ἐποίεε τὰ καταλεχθέντα καὶ ἔλεγε ταῦτα, ἐν τούτῳ κατάγαιον οἴκημα ἐποιέετο· ὡς δέ οἱ παντελέως εἶχε τὸ οἴκημα, ἐκ μὲν τῶν Θρηίκων ἠφανίσθη, καταβὰς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγαιον οἴκημα, διαιτᾶτο ἐπ' ἔτεα τρία· οι δέ μιν ἐπόθεόν τε καὶ ἐπένθεον ὡς τεθνεῶτα· τετάρτῳ δὲ ἔτεϊ ἐφάνη τοῖσι Θρήιξι, καὶ οὕτω πιθανά σφι ἐγένετο τὰ ἔλεγε ὁ Ζάλμοξις· ταῦτά φασί μιν ποιῆσαι.

(257) IV, 96: Ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τούτου καὶ τοῦ καταγαίου οἰκήματος οὔτε ἀπιστέω οὔτε ὦν πιστεύω τι λίην, δοκέω δὲ πολλοῖσι ἔτεσι πρότερον τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον γενέσθαι Πυθαγόρεω· εἴτε δὲ ἐγένετό τις Ζάλμοξις ἄνθρωπος, εἴτ' ἐστὶ δαίμων τις Γέτῃσι οὗτος ἐπιχώριος, χαιρέτω.

obiceiulu altoru popore barbare, sageti contr'a nuoriloru furtunosi, cari voiau sa intunece pe dieulu loru Zalmolxis, adico pe Sóre. — La Thraci Bacchus erá dieulu universalu, care insufletiesce lumea, fiindu in acellasi timpu Zeuss, Hades, Sóre si Dionysos; la Geti Zalmolxis pare a fi avutu ua identica universalitate. — In fine, sacrificiile umane oferite periodicu divinitatii gete amintescu caracterulu selbatecu si barbari'a primitiva, ce in unele parti alle Greciei si Thraciei pastrase cultulu lui Dionysos infernalu, amintescu acelle immolatiuni crude si sangerose facute annualu in onorea beoticului Dionysos Omestes (Ὠμηστὴς) (258) si perpetuate sub numele de Omophagii si Agrionii (259) la Orchomene, (260) Chios, Tenedos (261), Lesbos (262) si Creta (263); elle rechiama pre Sabazius thraco-phrygianu, la care partea funebra erá mai accentuata, si càrui'a Chrestonii si toti Thracii sacrificau pre morminte fiintie umane; in fine, pe thraciculu Zagreus dieu allu mortiloru (264), marele venatoru, ὁ μεγάλως ἀγρέυων, carele impinge inaintea lui si lovesce pe cei ce ellu a hotaritu pentru imperiulu seu (265), intocmai precum Zalmolxis primesce la sine pre cei ce 'i a allesu ca sa expire in sulitie.

Ua alta asemenare intre ambele culte ne presenta mai departe allu douilea elementu d'in naratiunea lui Herodotu (IV, § 95): retragerea temporara a lui Zalmolxis in chili'a subterana, in timpu de trei anni, pentru a reapare la allu patrulea, este d'in punctu in punctu legend'a mysteriosa despre scoborirea lui Dionysos in infernu (pentru ca sa caute pe mam'a sea Semele, pe care o smulse si o duse in midiloculu dieiloru in Olympu, cu numele de Thyone séu Dione) (266), care nu erá de càtu form'a indulcita si euphemica a mortii trecetore a lui Bacchus, urmata de invierea sea cu venirea primaverei. (267)

(258) **Plutarch,** *Themistocl.* 13; *Pelopid.* 21; *Aristid.* 8; *Orph Hymn.* LI, v. 7. Ellu se mai numiá si Ὠμάδιος, Ἀνθρωπορραίστης séu ἀγριώνιος. Vedi **Aelian.** *de nat. anim.* XII, 34, **Plutarch,** *Anton.* 24. Cf. despre sacrificiile humane in onorea lui Dionysos, **Guigniaut,** *Relig. de l'antiq.* t. III, p. 907.

(259) **Plutarch,** *Quaest. graec.* 38; *Sympos.* 8. **Antonin.** lib. 10, **Ovid.** *metam.* 4, 390 seq. **Hesych.** s. v. ἀγριώνια séu ἀγριάνια.

(260) **O. Müller,** *Kl. Schriften,* t. II, p. 28.

(261) **Porphyr,** *de abstin. carn.* II, 55; ἔθυον δὲ καὶ ἐν Χίῳ τῷ ὠμαδίῳ Διονύσῳ ἄνθρωπον διασπῶντες καὶ ἐν Τενέδῳ. **Aelian,** *De nat. anim.* XII, 34. **Plut.** *De defect. orac.* 14; **Arnob.** *Adv. gent.* V, 19.

(262) **Clem. Alex.** *Protrept.* p 36; **Aelian,** *var. hist.* XIII, 2.

(263). **Iul. Firm.** p. 9.

(264) **Diodor.** I, 62, 64. **Hesych.—Et. M.** v. Ζαγρεύς. Comp. **Heraclit.** ap. **Clem. Alex.** *Protrept.* p. 30 P. οὗτος δὲ Ἀΐδης καὶ Διόνυσος ὅτεῳ μαίνονται καὶ ληναΐζουσιν.

(265) **G. Hermann** *Aesch.* trag. 1 p. 331. — *Etym. Magn.* Gud. si Cramer An. Oxon. 2 p. 443, 8. — **Creuzer,** *Rel. de l'antiq.* trad. Guigniaut, t. III, p. 236; **Preller,** *Gr. Myth.* t. 1, p. 660 ed. III-a; **Gerhard,** *Gr. Mith.* § 438, 2 si 457, 4.

(266) Cf. **Pindar,** *Olymp.* II, 25; *Pyth.* XI, 1; **Apollod.** III, 5, 3. **Paus.** II, 31, 2, **Horat.** od. II, 1, 29.

(267) **Plutarch,** *De* εἰ *ap. Delph.* 9. Cf. **Preller,** t. I, p. 564.

Astu-feliu déro religiunea lui Zalmolxis este in fondu religiunea lui Bacchus-Sabazius cu characterulu seu infernalu si cu ferocitatea sea primitiva (268). Fiindu-co Getii o 'mbratisiasera cu ardóre, ea petrunse in viati'a dilnica si in organisatiunea sociale a natiunei mai multu de càtu la ceillalti Thraci. Credinti'a in viati'a fiitore erá la densii atàtu de pronunciata in càtu scriitorii antici arretta ua mirare mestecata cu ironie, dupo cum se vede d'in cuventulu ἀθανατίζοντες (269) pe care Herodotu ilu creadia intr'adinsu spre a calificá pre Geti (270) si a'i caracterisá facia de restulu Thraciloru.

§ 24

Catu despre numele ce ià cultulu sabazicu la Geti, unulu, *Gebeleizis*, nu este cunnoscutu de càtu lui Herodotu, pe càndu cellu altu, Zalmolxis, este numele cellu obicinuitu la toti scriitorii. Déco acestea suntu numile à doue divinitati deosebite séu a uneia singure si aceiasi, autorii moderni se gasescu in desacordu. Bessel (271) presuppune séu co Zalmolxis, pe care 'lu deduce gresitu de la zend. *zem* sskr. gam= gr. γη; zemar=sub pamentu, erá numai unu epithetonu allu dieului Gebeleizis, adico *Gebeleizis* (272) *care locuesce sub pamentu*; séu co in religiunea geta exista dualismulu, idei'a binelui si a reului, representata prin numele duplu «Zalmoxis» si «Gebeleizis». Rösler si Cless (273) considera pe Zalmolxis cá unu preotu allu lui Gebeleizis; iara G.os (274) admite co Zalmolxis, dieu allu resboiului, nu este de càtu form'a mai tinera si mai renumita a lui Gebeleizis, dieu allu Sórelui, care facú locu

(268) In acestu sensu vedi **Heuzey,** *Comptes-rendus de l'Acad. des inscript.* 1865, p. 374; idem, *Mission archéol. de Macédoine*, p. 131 seq. **C. de la Berge,** *Essai sur le règne de Trajan,* Paris 1877 p. 31. **Fr. Lenormant,** *Revue archéologique* 1874 si 1875.

(269) **Her.** IV, 93–94. Cf. **Heuzey,** *Miss. arch. de Macéd.* p. 131 seq.

(270) Cuventulu ἀθανατίζειν Herodotu IV, 94 ilu esplica astu-feliu: Ἀθανατίζουσι δὲ τόνδε τὸν πρόπον· οὔτε ἀποθνήσκειν ἑωυτοὺς νομίζουσι, ἰέναι τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάλμοξιν δαίμονα. Dupo **Bessel,** *de rebus Geticis*, 50 ἀποθνήσκειν semneadia a muri, asia co nici corpulu, nici sufletulu nu remanu, iar ἀπολλύμενον trebue referitu la mortea corpului numai, nu si a sufletului. Scriitori antici posteriori lui Herodotu intiellesera anso co Getii atribuiau nemurirea numai nuntiului trimisu la Zalmolxis, d'in care causa d'in ἀθανατίζειν facura vorb'a ἀπαθανατίζειν (**Arrian,** *Anab.* I, 3. cf. **Rhusop.** *de Zamolxide secundum veterum auctoritatem,* Götting. 1852 § 33), pe carii unii o esplica prin aceia co Getii puné in numerulu dieiloru ori pe cine le placea (**Lucian.** *Conc. deor.* 9), ἀπαθανατίζοντες, cei ce dieifica, facetori de nemurire. Acestu cuventu ilu aplica Getiloru, Plato, Lucian si Diodoru.

(271) op. cit. p. 44—45.

(272) Dupo unii Gebeleizis aru semna dieu allu muntelui séu allu muntiloru, Cf. **Guignaut I. D.** *Religions de l'antiquité,* t. II, part. III, Paris 1849, p. 1067: **I. Grimm,** *Ueber Jornandes und die Geten,* p. 25.—Dupo altii, Gebeleizis ar fi =datatoru de repausu. Vedi **Bähr** ap. Herodot. 94.— **Chardon de la Rochette,** *Mélanges* p. 69 seq. **Rösler,** *Rum. Studien,* 1871, p. 60 dice co Gebeleizis d'in motive etymologice este dieulu Sorelui.

(273) *Das Vorrömische Dacien,* Wien, 1864, in—8. **Cless** in *Pauly, Real-Encyclopädie* VI, 2, *Zamolxis.*

(274) *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittlern Donaugegenden,* in *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde,* N. F. XIV, 124.

cellei d'anteiu, precumu Chronos face locu lui Saturnus, si acest'a lui Zeuss; séu co Zalmolxis este numai hypostas'a lui Gebeleizis. Socotimu mai probabilu co in Sabazius geticu se adorá doue forme alle dieului, un'a mystica: Gebeleizis, cea-l-alta ordinara: Zalmolxis; si precumu Dionysos lydianu se numiá *Bassareus* de la numele hainei lungi: ***bassara*** séu ***bassaris***, ce purtá ellu si men adele d'in Lydi'a si Thraci'a (bassarae séu bassarides), totu astu-feliu Sabazius getu se pare co'si luase numele de Zalmolxis de la mantau'a ce purtá; coci, dupo cum amu aretatu in § 14 cap. VIII de mai susu, Ζάλμολξις (=ΖαλμοFολξι-ς) semneadia «purtatoru de pele séu de mantia» epithetu care se da si in mythologi'a germana lui Wodan: ***hakulbrand*** «purtatoru de mantia» (275).

§ 25

Aceste rapporturi constatate intre religiunea geta si Dionysos-Sabazius paru a nu fi remasu neintrevediute, de si in modu confusu, nici celloru antici.

Deja Herodotu rapporta, dupo cum vediuramu, co Grecii de la Marea-Négra si Hellespontu tinéu pre Zalmolxis, fie in semnu de batjocura, fie póte mai multu in intielessu euhemeristicu, de unu fostu sclavu allu lui Pythagoras, de la care invetiandu doctrin'a acestui'a, o respandí la Geti, si prin incelatore minuni castigà chiaru veadia dieiasca. De si parintele istoriei se indouesce cu dreptu cuventu despre acest'a, dicèndu co Zalmolxis este mai vechiu cu multu de càtu Pythagoras, si co puté sa fie ua divinitate a Getiloru, δαιμων Γέτησιν ἐπιχώριος,— aceiasi povestire d'in ce in ce mai amplificata o gasimu anso la scriitorii posteriori (276), incependu cu Strabone (277),

(275) Form'a Ζάμολξις se gasesce la Hellanicu, Plato, Lucianu, Mnaseas, Diod. Sic., Strabo, Diogeniu Laertiu, Porphyriu, Jamblich, Suidas (care da si variant'a Ζάμολξις) etc. iar la Herodotu. Ζάλμοξις mai desu de catu Ζάμολξις. Cf. **Rhusop.** *de Zamolxide* § 10 seq. **Bötticher,** ***Rudimenta Mythologiae Semiticae,*** Berlin 1848, p. 15.—**Lorenz Diefenbach,** ***Origines Europaeae,*** p. 68, Frankf. Am Main, 1861.— Porphirius in viati'a lui Pythagoras, dice co numele de Ζάμολξις vine de la pelea de ursu care s'a pus peste dieu la nascerea lui: τὴν γὰρ δορὰν Θρᾶκες ζαλμὸν καλοῦσιν. Vedi **Hehn,** ***Kulturpflanzen und Hausthiere,*** III aufl. Berlin. 1877, p. 485—486 despre acésta falsa etymologia.— Amu aretatu mai susu ca dupo unu scriitoru anticu Alexandru Polihistoru, citatu de Macrobiu I, 18, 11, altarulu de capetenie allu lui Dionysos-Sabazius era in Thraci'a pe collina *Zilmissus*. Se pare co apropiarea intre acestu nume si *Zalmolxis* este numai d'in intamplare, fora nici ua legatura intre elle. D-lu Tomaschek (*Über Brumalia und Rosalia*, p. 358) vede in prima parte a cuventului Zilmisus, numirea thracica a vinului: ζίλα· ὁ οἶνος, Hesych.; ζεῖλα· τὸν οἶνον οἱ Θρᾶκες, Phot. Lex., sskr. हाला (hâla) हालक (hîluka). **Rösler**, *Rum. Studien*, esplica Zal-moxis prin «cu pele inchisa, bruna» si adaogĕ: «Er hiess vielleicht auch Ἀβροζέλμης, welches wir als thrakischen Personennamen Kennen».

(276) Hellanicus, care cellu d'anteiu dupo Herodotu vorbesce despre Zalmolxis, se serva pare-se esclusivu cu Herodotu, dupo cum urmeadia d'in comparatiunea texturiloru:

Fragm hist. Graec. ed. Müller, Paris 1841. I p. 69 fragm. Hellan. 173.	Herodot. IV. 95.
ἔλεγεν, ὅτι οὔτ' ἂν αὐτὸς ἀποθάνοι, οὐδ' οἱ μετ' αὐ-	ἀναδιδάσκειν, ὡς οὔτε αὐτὸς, οὔτε οἱ συμπόται αὐτοῦ—ἀποθανέονται—ἀλλ' ἥξουσι τὰ πάντα ἀγα-

care ne spune : co unu omu d'in natiunea geta, anume Zalmolxis, fiindu cá sclavu in serviciulu lui Pythagoras, càstigà de la densulu cunnoscintie astronomice, cum si in Egyptu, unde de asemenea caletorise. Intorsu in patri'a sea, se bucurà de ua mare consideratiune d'in partea poporului si a capetenieloru acestui'a, pentru sciinti'a lui de a predice dupo stelle si dupo semnele ceresci. In fine ellu reusi sa faca pe rege a-lu associá la domnie, cá pe unu organu allu vointiei dieiloru. Desi la inceputu trecea numai de preotu allu dieului, cu timpulu anso deveni dieu insusi : retragendu-se intr'ua pescera d'in muntele sacru : Kogeonulu, departe de ori-ce contactu cu ómenii, nu primea la sine de catu pre rege si pre ministrii lui. Elu fu de mare ajutoru regelui, care castigà suppunerea orba a poporului cellu neascultatoru pene atunci, si facú sa crédia co ordinile sele suntu insisi ordinile dieesci.

Sa analysamu principalele puncte d'in acésta naratiune :

1. «Zalmoxis a fostu sclavulu lui Pythagoras» este ua opiniune de origine cu totulu gréca, care se esplica atatu prin asemenarea de siguru numai aparenta d'intre doctrin'a pytagoreica a metempsycosei, si doctrin'a nemuririi sufletului a lui Zalmolxis (278), catu si prin faptulu co idei'a vietii fitóre se gasesce nu numai la Pythagoras, déro si la Pindaru, Empedokles, Plato, reunita cu ua continua purificatiune intr'ua emigrare a sufletului. (279)

Imortalitatea ansa geta a sufletului, ca si cea druidica la Celti (280), difera esen-

του, ἀλλ' ἕξουσι πάντα τὰ ἀγαθά· ἅμα δὲ ταῦτα λέγων ᾠκοδόμει οἴκημα κατάγαιον, ἔπειτα ἀφανισθεὶς αἰφνίδιον ἐκ Θρακῶν ἐν τούτῳ διῃτᾶτο, οἱ δὲ Γέται ἐπόθουν αὐτὸν, τετάρτῳ δὲ ἔτει πάλιν φαίνεται, καὶ οἱ Θρᾶκες αὐτῷ πάντα ἐπίστευσαν.

θά.—ἐν τούτῳ κατάγαιον οἴκημα ἐποιέετο—ἐκ μὲν τῶν Θρηΐκων ἠφανίσθη· καταβὰς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγαιον οἴκημα διαιτᾶτο ἐπ' ἔτεα τρία· οἱ δέ μιν ἐπόθεόν τε—τετάρτῳ δὲ ἔτεϊ ἐφάνη, καὶ οὕτω πιθανά σφι ἐγένετο τὰ ἔλεγε ὁ Ζάλμοξις.

Dupo Hellanicus (fr. 173 ed. Didot) Zalmolxis introdusc mysterele la Geti : Ζάμολξις... τελετὰς κατέδειξε Γέτοις τοῖς ἐν Θράκῃ.

Ellu nu vorbesce nimica despre pretins'a relatiune d'intre Zalmolxis si Pythagoras; d'in acésta omissiune anso si d'in cate-va alte mici departari de la textulu herodotianu, nu urmeadia, precum pretinde Rhusopolu, *Zamolx.* § 16, co Hellanicus aru fi utilisatu alte fontani, séu informatiuni proprii alle selle. Cf. **Bessel**, op. cit. p. 45.

(277) VII, p. 206.

(278). Fabul'a despre conditiunea de sclavie a lui Zalmolxis se puté lesne nasce la Greci, cari avéu unu mare numeru de sclavi geti. Vedi Strabo VII. Influentii lui Pithagora asupra doctrinei lui Zalmolxis se atribuiá si abtinerea Getiloru de a mancá animale. La Hermippus Callimachus fragm. III, 41 Pythagoras se indica cá Θρακῶν δόξας μιμούμενος, si cá atare ellu isi facú ua locuintia sub terana. — **Porphyrius** *de vita Pythagorae* sustinendu co Zalmolxis a fostu la Pythagora dice : ἦν δ'αὐτοῦ καὶ ἕτερον μειράκιον, ὃ ἐκ Θράκης ἐκτήσατο, ᾧ Ζάμολξις ἦν ὄνομα· ἐπεὶ γεννηθέντι αὐτῷ δορὰ ἄρκτου ἐπεβλήθη. τὴν γὰρ δορὰν οἱ Θρᾶκες ζαλμὸν καλοῦσι. — Asemenea si **Jamblichus** *de vita Pithagorae* (Kuster p. 146).

(279) **Lehrs**, *Populäre aufsätze aus dem Alterthum*, II aufl., Leipzig 1875, p. 303 seq.

(280) Celtii credéu in nemurirea sufletului totu asiá cá si Getii. Ei aruncau scrisori in flacarile cari consumau cadavrulu, crediendu co mortulu are sa le duca amiciloru seu rudeloru loru mai 'nainte morti (Diodoru V, 28); bà chiaru imprumutau bani cu conditiune ca sa fie platiti dupo morte, in cea-alta lume, *apud inferos* (**Valer. Maxim**, II, 10; **Mela**, III, 2 : Olim negotiorum ratio et exac-

tialu si de conceptiunea gréca a viietii fiitore, si de metempsycos'a pythagoreica, ea consistandu in credinti'a unei adeverate materiale invieri d'in colo de acésta lume, in continuatiunea reale intr'alta lume a vietii duse pe pamentu, mórtea fiindu pentru Geti mediloculu unei lungi existentie, si acesti'a necunnoscendu nici máni, nici infernu, nici purificatiunea sufletului, ci numai resurectiunea.

2. «Zalmolxis a caletoritu pene la Egyptu». Fiindu-co se sustinea co insusi Pythagora invetiase doctrin'a metempsychosei in Egyptu, nimicu mai naturalu de catu a face si pe pretinsulu seu discipulu Zalmolxis sa calatorésca in acea tiérra, de unde se credea in genere co vine tota sciinti'a si intielepciunea.

3. «Intorsu in tiérr'a sea, Zalmolxis se bucurà de stim'a celloru de capetenie». Acest'a amintesce pre: «τῶν ἀστῶν τοὺς πρώτους» si «οἱ συμπόται αὐτοῦ» d'in Herodotu (281). Strabo mai adaoga «d'in caus'a predicerilor ce sciá sa le traga d'in starea cerului» ceea-ce nu se afla in Herodotu; anso opiniunea co Zalmolxis fu primitu mai anteiu in societatea regelui, apoi facutu sacerdote, si in fine dieu, se tine strinsu de rapportulu herodotianu: co unii considera acésta fiintia de omu, altii de dieu (Gebeleizis).

4. «Retrasu intr'ua pescera neapropiata, elu traiá acolo.... in muntele care trece de sacru si se numesce Kogaeonum.» Ací gasimu ua noua proba despre characterulu sabazicu allu lui Zalmolxis; acellu munte sacru Kogainon (282) unde se adorá Zalmolxis amintesce pe deplinu altarele rotunde si oraculele (283) de pe verfuri de munti si déluri alle lui Sabazius in Thraci'a, de cari am vorbitu mai susu. (284)

tio crediti deferebatur ad inferos. — **Amm. Marcellin**, XV, 9, 8; **Caes.** *de Bell. Gall.* VI, 13. Cf. **Diod. Sicul.** V, 31; **Lucan.** *Phars.* I, 455—457; **Strabo.** IV, 14, 4.) Credinti'a in alta viatia si tabloulu veselieloru reservate celloru ce muréu in lupta, facea pe Celti, ca si pre Geti, viteji luptatori, exaltandu-le virtutile resboinice, acellu curagiu descrisu in *Pharsalia* I. v. 454—457:

«Felices errore suo quos ille timorum
Maximus haud urget leti metus! Inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaeque capaces
Mortis et ignavum rediturae parcere vitae.»

«Fericiti de a loru illusiune care ii scapa de cea mai mare d'in temeri, aceia a mortii! De ací acea inclinare a suffletului loru, care îi arunca asupr'a ferului omoritoriu. si acele suflete capabile de a imbra'isiá mórtea, si acea rusine de a crutiá ua viatia care are sa revina.»

Totu de ací obiceiulu communu Thraciloru si Celtiloru de a imolá imprejurulu rugului femei'a mortului, clientii, sclavii si animalele selle, cá tote acestea sa continue a traì cu densulu: *velut unà victuri* (**Mela**, III, 2: «cum mortuis cremant ac defodiunt apta viventibus...; erantque qui se in rogos suorum velut una victuri, libenter immitterent.» **Caes.** *Bell. Gall.* VI, 14; **Lucan.** 1, 458—462), si cá mortulu sa gasesca in cea-alta lume mai tota cas'a sea.

(281) IV, 95.

(282) **Bessel**, *de rebus Geticis*, p. 46 crede cŏ legend'a despre muntele Κωγαιονος si-a luatu nascere de la cuventulu καταγαιος (καταγαιου οἰκήματος) d'in Her. IV, 95, care cuventu aru fí identicu prin insemnare cu Ζάμολξις «locuitoru sub pamentu» ceia-ce nu e de admisu. **Rösler**, *Vorröm. Dacien*, intreba deco nu cumva κατάγαιον οἴκημα a lui Herodotu nu vine dintr'ua confusiune produsa de asonanti'a identica de nume a muntelui Κωγαιονος; mai alesu cŏ langa acest'a se aflá si o subterana.

(283) Cf. **Suidas**, οἰωνιστικήν. **Barth**, *Deutschl. Urgesch.* I, 173. V. 26. §. 8.

(284) **Rösler**, *Vor. Dacien*, a apropiatu cellu d'anteiu textele lui Herodotu si Strabo despre sub-

§ 26

Datele celloru-alti scriitori despre fiinti'a lui Zalmolxis suntu si mai contradicetóre si nesigure.

Dupo Lucianu Scythii se credéu nemuritori speràndu co dupo esirea d'in lume ei se ducéu la Zalmolxis, dieulu scythu allu loru (285) care se indica alaturea cu 'Ακινάκης (286), de siguru Martele scythu adoratu cu symbolulu unei sabii de feru (ἀκινάκης) (287). Ua notitia d'in Suidas (288) face de asemenea pe Zalmolxis scythu si invetiatoru allu dogmei imortalitatii la Thraci, dupo unii chiar si la Celti (289), pe càndu altii ilu numescu grecu (290) identificandu-lu cu philosophulu Thales,

teran'a seu pescer'a lui Zalmolxis cu pasagiulu lui **Macrobius,** *Saturn.* I, 18, despre altarulu lui Sabazius de la colina Zilmissus, si cu **Herod.** VII, § 111 despre oracolulu acceluiasi dieu la Bessii si Satrii d'in Haemus.

(285) *Tox.* 38 : οὔ σοι δοκοῦσιν ὁ ἄνεμος καὶ ἀκινάκης θεοὶ εἶναι ; si pucinu **mai** susu : οὐ μὰ γὰρ τὸν ἄνεμον καὶ τὸν ἀκινάκην. *Scyth.* 4. : 'Αλλὰ πρὸς 'Ακινάκου καὶ Ζαμόλξιδος, τῶν πατρῴων ἡμῖν θεῶν (**ai** Scythiloru). D'in contr'a ansa acelasi autoru in *Jupit. Trag.* dice : Σκύθαι μὲν ἀκινάκῃ θύοντες, καὶ Θρᾶκες Ζαμόλξιδι, δραπέτῃ ἀνθρώπῳ ἐκ Σάμου (1) ὡς αὐτοὺς ἥκοντι. Idem in *Icarom.* 16 : ὅτε μὲν ἐς τὴν Γετικὴν ἀποβλέψαιμι — ὅτε δὲ μεταβαίην ἐπὶ τοὺς Σκύθας. De **si** in *istor. adev.* II, 17, Anacharsis se numesce Scythu, iar Zamolxis thracu, in *Scyth.* 1. anso citimu : ὡς μάθητε οὐ Σκύθαις μόνον ἐπιχώριον ὂν ἀπαθανατίζειν καὶ πέμπειν παρὰ τὸν Ζάμολξιν. *Deor. Concil.* 9. : οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Γέται—αὐτοὶ ἀπαθανατίζουσι καὶ θεοὺς χειροτονοῦσιν οὓς ἂν ἐθελήσωσι, τὸν αὐτὸν τρόπον ὄνπερ καὶ Ζάμολξις δοῦλος ὤν. Acestea suntu imprumutate de siguru de la Herodotu, anso Lucianu, ací confunda, ací deosibesce pre Geti de Scythi, si in naratiunea sea mai multu se conduce de imaginatiune de catu de istoria. **Cary** *Gesch. der Könige von Thracien,* § 178, vorbindu despre scrierea lui Lucianu *Toxaris,* observa cu dreptu cuventu urmatorele : «Die Erzählung des Lucian hat so ziemlich das Ansehn eines Romanes. Es ist bekannt» «dass dieser Schriftsteller sich von der Lebhaftigkeit seiner Einbildung hinreissen lässt, und dass er «seine Hauptabsicht darin setzt, seinen Leser durch seine beissende Scherze und ausserordentliche «Geschichten zu ergötzen. Die Gewohnheit fabelhafte Personen redend einzuführen, brachte ihn «auf Erdichtungen, und band ihn nicht so sehr an die Regeln der Geschichte.»

(286) Raoul **Rochette,** *Antiqq. grecq. du Bosp. Cimmer.* 41 sq., corrige cuventulu 'Ακινακης in δ''Ακίχαρος (ap. Laert. Diog. si St. Clem. Alex. ap. Strabo XVI. p. 762) pentru 'Αχαίκαρος, omu divinisatu de cotre Bosporani. **Bessel,** *de rebus Geticis* p. 48 mentine lectur'a ἀκινάκης, considerandu cuventulu 'Ακίχαρος dreptu ua formatiune stricata d'in ἀκιναχης, coci la Strabone gasimu pre Zalmolxis alaturea cu Achaicarus, iar la Lucianu — alaturi cu 'Ακινάκης.

(287). Compara **Herod.** IV, 62 : ἐπὶ τούτον δὴ τοῦ ὄγκου ἀκινάκης σιδήρεος ἵδρυται ἀρχαῖος ἑκάστοισι, καὶ τοῦτ' ἔστι τοῦ "Αρηος τὸ ἄγαλμα» cu **Lucian** *Tox.* 38 : τὸν ἀκινάκην δὲ ὅτι ἀποθνήσκειν ποιεῖ, si mai josu καὶ μὴν εἰ διά γε τοῦτο, καὶ ἄλλους ἂν ἔχοιτε πολλοὺς θεοὺς, οἷος ὁ ἀκινάκης ἐστὶ, τὸν οἰστὸν, καὶ τὴν λόγχην, καὶ κώνειον δὲ καὶ βρόχον, καὶ τὰ τοιαῦτα.

(288) V°. Ζάμολξις.

(289) Autorulu cartii *Philosophumena* (l. I, c. 2 si 22) atribuita lui Origene dice co : nu Pythagora a introdusu druidismulu la Celti, dupo cum sustinu alti scriitori, ci discipolulu seu, thraculu, Zamolxis, care invetiase pe druidi intre altele si divinatiunea prin fise (socotea) si numere : ψήφων καὶ ἀριθμῶν.

(290) Dejá **Hellan.** *fragm.* 173, in *Fragm. hist. graec.* ed. Müller, t. I, p. 69, illu numesce 'Ελληνικόν τινα.

(1) Cf. **Herod.** IV. 95. ἄνθρωπον δουλεῦσαι ἐν Σάμῳ.

séu hiperboreu, identificandu-lu cu Abaride (291). Diodorus Siculus (292) ilu considera de legislatoru cá Zathraust si Moise (293) priimindu doctrin'a sea de la dieiti'a focului, Hestia (294) adoráta de Scyti sub numele Ταβιτι (295); si Mnaseas ilu iá dreptu dieulu Chronos séu Saturnu (296); altii dreptu Hercule (297) séu dieitate femeiasca (298), d'in causa póte co femeile esclusivu ingrijá de cultulu seu; altii, dreptu prophetu (299), magu, rege allu Getiloru (300), sacerdote, γοήν séu mare medicu (301) etc. numindu-se si unu discipolu allu seu Astraeus, pe care Getii

(291) **Gregor. Naz.** II 6. Cf. C. **A. Lobeck,** *Aglaophamus*, I. 1829, p. 314.

(292) I, 94, ed. Paris. Did. t. I, 1842, p 75.

(293) Cf. **Gfoerer,** *Geschichte d. Urchristenthums*, v. I, Stuttg. 1838.

(294) **Diod.** I 94 : «Παρὰ δὲ τοῖς ὀνομαζομένοις Γέταις τοῖς ἀπαθανατίζουσι Ζάμολξιν ὡσαύτως τὴν κοινὴν Ἑστίαν. Nu se scie autorulu de la care Diodoru imprumuta acésta notitia; altu-feliu, despre Geti nu se mai afla nici ua mentiune la Diodoru. Cf. **Diod. Sic.** XIX. — **Iamblichus** *de vita Pythagorae* (Kuster p. 146) dice asemenea : Ζαμόλξις γὰρ Θρᾷξ ὢν Πυθαγόρου δοῦλος γενόμενος καὶ τῶν λόγων τοῦ Πυθαγόρου διακούσας, ἀφεθεὶς ἐλεύθερος, καὶ παραγενόμενος πρὸς τοὺς Γέτας, τούς τε νόμους αὐτοῖς ἔθηκε.... καὶ πρὸς τὴν ἀνδρείαν τοὺς πολίτας παρεκάλεσε, τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι πείσας .... καὶ ταῦτα παιδεύσας τοὺς Γέτας καὶ γράψας αὐτοῖς τοὺς νόμους, μέγιστος τῶν θεῶν ἐστι παρ' αὐτοῖς. Cf. **Iornandes.** *De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis.*

(295) **Herod.** IV 59. Cf. mai susu partea II, cap. IV, § 4.

(296) Mnaseas ap. Phot. frag. hist. **graec.** III, 153, 23 : Ζάμολξις, ᾧ Γέται θύουσι, Κρόνον νομίζοντες, ὥς φησιν Ἡρόδοτος.» Herodotu anso nu dice nimicu despre acésta. Probabilu co nu este ací vre ua errore a copistului, σφάλμα τοῦ συγγραφέως, cum presupune Rhusopulu, *de Zamolx.* § 45, n. 3. Mnaseas neutilisandu directu pre Herodotu va fi reprodusu notiti'a d'in altu scriitoriu posterioru. Cf. **Bessel** *de rebus geticis*, 49; **Rhusopulu,** *de Zamolx.* § 46 nott.

(297) **Porphir.** *in. vit. Pyth.* 28.

(298) **Suid.** s. v. Ζάμολξις θηλυκῶς, ὄνομα θεᾶς. Cf. *Rusop.* op cit., § 42 : εἴτις καὶ τὴν Ζάμολξιν θεὰν παρὰ Σουΐδα προσλάβοι, οἱονεὶ Πυθίαν. — **C. Cless**, art. *Zamolxis*, in **Pauly,** *Real-Encyclopaedie der classischen Alterthumswissenschaft*, Stuttgart 1852, deduce d'in notiti'a de susu a lui Suidas si d'in urmatorea a lui Diodoru Sicul, I 94 : «profetulu Zamolxis a fostu inspiratu de cotra Vest'a» co divinitatea Zamolxis seu Zemeluks (Ziameluks, in litav. = dieulu pamentului) erá ua fiintia androgyna. Cf. **Creuzer,** *Symb. u. Myth.* II, 2 p. 329 seq., 359 seq.

(299) **Porphyr.** *vit. Pythag.* II, p. 26, 28 : ἀγαπῶν δ'αὐτὸν (Ζάμολξιν) ὁ Πυθαγόρας, τὴν μετέωρον θεωρίαν ἐπαίδευσε, τά τε περὶ ἱερουργίας καὶ τὰς ἄλλας εἰς θεοὺς θρησκείας.

(300) **Plato,** *Charm.* 156. D : Ζάμολξις, ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, θεὸς ὤν, λέγει Vedi adeverat'a valore a acestoi opiniuni, la Bessel, op. cit., p. 55. **Iornandes,** *de reb. Getic.* c. 5 dice : «in prima parte Scythiae—Filimer regem habuisse noscuntur, in secundo, id est Daciae, Traciaeque et Moesiae solo Zamolxen», ceia-ce nu se pote luá in sema, mai alesu candu acestu autoru sustine co Zalmoxis a traitu in urm'a lui Deceneu.

(301) **Plato** *Charm.* 156. D : ἔμαθον δ'αὐτὴν ἐγὼ, ἐκεῖ ἐπὶ στρατείας παρά τινος τῶν Θρακῶν, τῶν Ζαμόλξιδος ἰατρῶν, οἱ λέγονται καὶ ἀπαθανατίζειν — ἀλλὰ Ζάμολξις, ἔφη, λέγει, ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, θεὸς ὤν, ὅτι ὥσπερ ὀφθαλμοὺς ἄνευ κεφαλῆς οὐ δεῖ ἐπιχειρεῖν ἰᾶσθαι οὐδέ κεφαλὴν ἄνευ σώματος, ὅπως οὐδὲ σῶμα ἄνευ ψυχῆς, — πάντα γὰρ ἔφη ἐκ τῆς ψυχῆς ὡρμῆσθαι καὶ τὰ κακὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ τῷ σώματι καὶ παντὶ τῷ ἀνθρώπῳ—θεραπεύεσθαι δὲ τὴν ψυχὴν, ἔφη, ἐπῳδαῖς τισί· τὰς δ' ἐπῳδὰς ταύτας τοὺς λόγους εἶναι τοὺς καλούς.» Despre acestu midilocu secretu si cumpetatu allu Thraciloru vorbesce si **Arrianu,** *fragmenta histor. graec.* III, 59. De aci invetiatii d'in evulu mediu deducea cum co Getii gasisera petr'a filosofale. Vedi **Bessel,** op. cit., p. 50.

ilu adorá cá invetiatoru allu loru (302), pe càndu in fine Chrysostomus considera tóte acestea despre Zalmolxis cá simple πλάσματα. (303)

Conclusiunea in fati'a acestoru opiniuni atatu de contradicetore este co singur'a fontana ce trebuesce urmata, remane Herodotu, singurulu care vorbesce despre Zalmolxis d'in propri'a sea informatiune, pe càndu toti cei-l-alti nu facu de càtu a reproduce lucruri reu intiellese, confuse, celle mai multe deduse d'in propria-le imaginatiune, séu d'in sorginti cu totulu nesigure, stricate.

Prin urmare Zalmolxis trebue consideratu cá ua divinitate a Getiloru, la care acestia credéu, parasindu lumea, co se ducu spre a traí in locasiulu fericiriloru nesfirsite; iara cultulu dieului in fondu nu este de còtu cultulu lui Dionysos-Sabazius communu Thraciloru, si deci si Getiloru, cari erau unu poporu d'in famili'a thraca. (304)

(302) **Anton. Diogenes,** ap. **Photium** p. 360 edit. Schott. : καὶ ὡς συναπαίρουσιν αὐτῷ ('Αστραίῳ) ἐπὶ Θρᾷκας καὶ Μασσαγέτας πρὸς Ζάμολξιν τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ ἀπιόντι — καὶ ὅπως ἐντύχοι 'Αστραῖος Ζαμόλξιδι, παρὰ Γέταις ἤδη θεῷ νομιζομένῳ. καὶ ὅσα εἰπεῖν αὐτῷ καὶ δεηθῆναι Δερκυλλίς τε καὶ Μαντινίας 'Αστραῖον ὑπὲρ αὐτῶν ἠξίωσαν. καὶ ὡς χρησμὸς αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἐξέπεσε.»

(303) **Chrysost.** *Orat.* 64, in S. Mar. Babyl t V. ed. Savil.

(304) Vedi in acestu sensu **C. de la Berge,** *Essai sur le règne de Trajan,* Paris 1877 p. 31, **Heuzey**, *Mission archéologique de Macédoine,* p. 131 seq., Fr. **Lenormant**, *Sabazius,* in *Revue Archéologique* 1874 si 1875.—Despre parerile scriitoriloru posteriori, mai cu séma alle celloru ecclesiastici asupr'a lui Zalmoxis, vedi **Rhusopulu**, *de Zamolxide fabula.* Scrierile lui **E. G. Groddeck** *De immortalitatis, quam Getis persuasisse dicitur Zamolxes*, *ratione,* si, *Graecorum de Zamolxide fabulae,* Wilna, consista in cate-va estracte d'in autorii vechi despre Zalmolxis.

Ua enumerare pre scurtu a opiniuneloru celloru moderni despre Zalmolxis nu ni se pare cu totulu fora de folosu :

Cellebrulu **d'Anville,** intr'unu memoriu intitulatu : «*Mémoire sur la nation des Getes, et sur le Pontife adoré chez cette nation*» (Histoire de l'Académie royale des inscriptions et belles-lettres, avec les mémoires de littérature, tome 25, Paris, 1759, p. 34—47) admite cŏ adoratiunea lui Zalmolxis este aceiasi ca a lui Talai-Lamá in vechi'a India; cŏ legislatorulu Getiloru, care primea doctrin'a sea imediatu de la Vesta, fu divinisatu de cŏtre Geti, intr'ua epoca forte vechia, de ore-ce ei ilu tinea dreptu Saturnu; cò ellu n'a pututu fí sclavulu lui Pythagora cum sustinu scriitorii greci cá Herodotu, Strabo, Diogene Laertiu, Origene, Porphyru, Jamblicu, St. Cyrillu, Suidas, — acest'a fiindu ua affectatiune a Greciloru, ca sa invidiedie ori ce principiu de doctrina la natiunile ce densii le tractau de barbare; co sacerdotiulu institutitu de Zalmolxis s'a perpetuatu la Geti, pontificele dieificatu avendu-si resiedinti'a pe muntele Kô-gajon, adico dupo d'Anville vêrfulu Carpatiloru Moldovei : Kaszon séu Kaszin, anume intr'ua localitate Bogdana, situata la pólele acellui munte, si numitu astu-feliu de la titlu de Bogdanu, care è ua urmare a attributeloru pontificatului getu.

Opiniunea lui Iacob **Grimm** (Uber Iornandes und die Geten, Berlin 1846, p. 25.—Geschichte der deutschen Sprache, Leipzig, 1853) care identifica pre Zalmoxis cu Odin, am arretat-o mai susu, in partea II, cap. VIII, § 3.

Creuzer (*Symbolik und Mythologie der alten Völker*) ilu compara cu Saturnu, si cu Molochulu Pheniciениloru.

Bessel, *de rebus Geticis* Gottingae 1854, p. 51 ilu considera cá dieu numai allu Getiloru, nu si allu Geto-Daciloru, cum credé Strabone, nici allu Scythiloru, cum sustine Lucianu.

Mommsen, *Römische Geschichte,* III, 303—304 (a 6-a edit. Berlin 1875) ca si **Cless,** (in **Pauly,** *Real-Encyclopädie* VI, 2) **Fröhner,** *La Colonne Trajane* Paris 1865, p. 32—33, (vedi si editiunea cea mare, I, introduction) ni-lu presenta cá pe unu getu de ua intelligentia superiora, care

§ 27

D'in cuvintele lui Herodotu: IV, 94: οὐδένα ἄλλον θεὸν νομίζοντες εἶναι εἰ μὴ τὸν σφέτερον pare a resulta, co Zalmolxis aru fi fostu unicul dieu allu Getiloru, co prin urmare religiunea acestor'a era monotheistica, ceea-ce este inadmisibilu; caci acele cuvinte suntu de referitu la credinti'a Greciloru, dupo care Joe se socotea uniculu dieu in ceru, si nu trebuescu considerate intr'unu sensu pré restrinsu, nici separate de restulu phrasei (305), dupo cum facura scriitorii posteriori, mai alesu cei eclesiastici, spre a ajunge la opiniunea co: Thracii au avutu unu singuru dieu, creatorulu cerului si allu pamentului (306). Probe suntu insesi disele lui Herodotu co unii Geti con-

caletorindu prin mai multe tierri, in Greci'a si Egyptu (1), invetiase multe lucruri folositóre, si anume intielepciunea preotiloru egypteni si a greciloru Pythagorei, se 'ntorse in patria incependu cu formulele sele magice a vindecá bólele, a prevestí schimbarile atmospherei, a propovední doctrin'a nemuririi sufletului, castigà ua mare autoritate in fati'a compatriotiloru sei, fu associatu la domnie cá rege prophetu, si intemeià regimulu theocraticu séu preotiescu. Retrasu apoi in singuretate, intr'ua pescera din «muntele sacru» pentru a vorbí singuru cu dumnedieulu seu, ellu reaparu cá ua persóna divina, si de atunci fiinti'a sea fu adorata cá unu demonu plinu de bine-cuventare carui'a se indreptá rugaciunile, si i se facea ceremoniile, ce pene atunci se obicinuiá a se aduce dieului Gebeleizis. Astu feliu din preotu allu dieului, ellu deveni insusi dieu, totu asia precum se dice de Moise si Aaron, co Domnulu a facutu pre Aaron prophetu, iaru cá Dumnedieu allu prophetului, pre Moise (2).

In fine, **Tomaschek**, *Zeitschrift für oesterr. Gymnas.*, 1869, p. 142, compara pre Zalmoxis cu vediculu Rudra si Rîbhus, cu germaniculu Thôrr (3), pe candu Heuzey, Camile de la Berge si Lenormant vedu in religiunea Zalmoxica—religiunea thraco-phrygianului Dionysos-Sabazius.

(305) **Bessel**, *de reb getic.*, p. 44—45.

(306) **Lactant.** *Instit.* I. 5. *ad. Pandat.* 3. **August.** *adv. Faust.* XIII. 15. **Iustin.** *cohort.* p. 171.—Dan. **Wyttenbach**, *opuscula varii argumenti*, II, 423 seq., 437, Lugduni Batavorum, 1821.

(1) Unii punu caletori'a lui Zalmoxis in Egyptu cam la 566 a. Chr. Vedi **Cless**, l. c.

(2) Ecce ce dice **Mommsen**, l. c.: „Bei den Geten oder Dakern war in uralter Zeit dem König des Volkes ein heiliger Mann zur Seite getreten, Zamolxis genannt, der, nachdem er der Götter Wege und Wunder auf weiten Reisen an der Fremde erkundet und namentlich die Weisheit der ägyptischen Priester und der griechischen Pythagoreer ergründet hatte, in seine Heimath zurückgekommen war um in einer Höhle des „heiligen Berges" als frommer Einsiedler sein Leben zu beschliessen. Nur dem König und dessen Dienern blieb er zugänglich und spendete ihm und durch ihn dem Volke seine Orakel für jedes wichtige Beginnen. Seinen Landsleuten galt er anfangs als Priester des höchsten Gottes und zuletzt selber als Gott, ähnlich wie es von Moses und Aaron heisst, dass der Herr den Aaron zum Propheten und zum Gotte des Propheten den Moses gesetzt habe." Cf. **Creuzer**, *Symbolik und Mythologie der alten Völker*, II, 298 (edit. II).— Idem, *Commentat. herod.* p. 170.

(3) „Wie der vedische Rudra in der Sturmwolke einherfährt und Speer und Donnerkeil absendet, durch sein Brausen aber die Lüfte reinigt und daher als der erzte bester angerufen wird, wie ferner die Sangeskundigen-Maruts hinterher stürmen, die Wolkengeister, welche sich beständig aus den Seelen der verstorbenen Menschen vermehren: so galt wohl auch Zalmoxis für den Sturmgott, zugleich für den weisesten Arzt, dem Gesänge und reinigende Zauberformeln zugeschrieben wurden, und zu ihm zogen die Seelen der abgeschiedenen, um bei dem Geber alles Guten Unsterblichkeit zugeniessen. Wie ferner die vedischen *Rîbhus* aus ihrem Schlummer erwachen und herrliche Fluren schaffen: so hatte sich auch Zalmoxis, nachdem er allen von seinen Schätzen reichlich mitgetheilt, ein unterirdisches Wohngemach bereitet und lebte darin drei Jahre lang verborgen kam aber im vierten Jahre wieder zum Vorschein: wir erkennen in ihm den segenspendenden Naturgott, dem wie Dionysos-Sabazios Trieterien gefeiert wurden. Mit dem mördischen *Thôrr* endlich hat Zamolxis die winterliche Bärenhülle gemein" (Cf. **Schroër**, *Germania* **1868 214**.

funda pe Zalmolxis cu altu dieu allŭ loru Gebeleizis (307) si co amerintia càndu tuna si fulgera, cu sageti divinitatea, negresitu nu pe Zalmolxis de la care le vené totu binele, ci pe dieulu fulgerului, (308) despre allu carui cultu, d'in nefericire, nu avemu nici-ua sciintia.

Afara de acest'a, Herodotu (309) observa in genere despre Thraci co ei se inchina si lui Ares, a carui patria, dupo alti scriitori erá chiaru Thraci'a (310), terra Mavortia (311) anume in Hemus (312) unde purtá numele de Odrysius (313) si Κρηστώνης θεός (314). Acésta credintia despre patri'a lui Ares se esplica mai anteiu, prin natur'a dieului, imaginea cerului turburatu prin vijelie si tempeste. si prin acést'a Ares formá unu contrastu cu Apollo, dieulu luminei si allu primaverei (315), —care Ares, nu puté a'si gasí unu locu mai potrivitu de catu aspr'a Thraci'a, tiérra a Nordului si a Ventului, — in care Boreas si viforulu puternicu suntu cá la cassa loru; —apoi prin faptulu co populatiunile thrace, cá selbatece si resboinice ce erau—, trebuia sa aiba la mare veneratiune pe dieulu allu caruia nume esprima curagiulu resboinicu (316) vijeli'a resboiului (μῶλος Ἄρηος), resboiulu sangerosu allu mortii si allu raniloru (αἵματος ἆσαι Ἄρηα) insesi batai'a cu alle selle mugete si maceluri, dieulu care aduce nefericirea si stricaciunea, si numai cu multe sacrificii pote fi expiatu. De acei'a Getii cá si Dacii si toti Thracii sustinéu co dieulu resboiului se nascuse la densii (317). Vergiliu numesce chiaru lamuritu pe Marte dieu protectoru allu Getiloru :

«Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arviss» (318)

Ca si Martialu (319) si Statius (320), iaru Ovidiu dice de Geti : «Marticolemque Geten» (321).

(307) IV, 94.

(308) **Gooss**, in *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, N. F. XIV, 124 : «Wir ersehen hieraus (Herod. IV, 94), dass die Geten wie andre Barbaren die Wetterwolke abzuwehren versuchten, welche ihren Gott, die Sonne verschlingen wollte !»

(309) V, 7.

(310) **Homer**, *Iliad*. 13, 301, *Od*. 8. 361, **Sophocl.** *Antig*. 970.

(311) **Vergil.** *Aeneid*. III, 13 ; **Stat.** *Theb*. VII, 40.

(312) Cf. **Callim.** *Del*. 63 seq. 125. 133 seq., **Stat.** *Theb*. VII, 40—42.

(313) **Stat.** *Theb*. V, 173.

(314) Cf. *Lycophr*. 937.

(315) Vedi **Preller**, *Griechische Mythologie* I, 263 ed. III.

(316) **Homer**, *Iliad*, 17,210 ; 18,264.

(317) **Vegetius**, l. I, 28 : «Dacos autem et Moesos et Thracas in tantum bellicosos semper fuisse manifestum est, ut ipsum Martem fabulae apud eos natum esse confirment.

(318) **Aen.** III. 35.—*Georg*. IV. 461.

(319) VII 2, 2 : Et Martis getico tergore fida magis.

(320) Statius silv. I, 2, 53. Mars «geticus maritus» Veneris.

(321) *Trist*. V, 3, 21. *Pont*. V, 14, 14 Marticolis Getis. etc.

Sculpturele de la Philippi ilu represinta in form'a greco-romana : rezematu pe lance, purtandu scutulu in drépt'a séu in stang'a. (322)

Fiindu-co nu se cunnosce numele nationalu getu alu acestui dieu, nici form'a cultului seu, unii autori l'au luatu dreptu chiar Zalmolxis (323), hypothesa ce nu aru paré cu totulu de respinsu, deco ne amintimu co Getii adorau pe Zalmolxis, iar Thracii — pe Bacchus Sabazius, si cá dieu allu Sórelui, si co totu asemenea gasimu pre Ares adoratu cá Sórele care radiadia d'in ceru curagiu si putere in inimele omeniloru (324), si co intr'unulu d'in culturile Asiei-Mici Zeus si Apollo suntu in acelasi timpu venerati cá diei nationali si cá diei resboinici. (325)

Ua alta divinitate thraca Cotys seu Cotytto, (326) asociata de Thraci lui Bacchus-Sabazius, se regasesce in numele propriu getu Cotys (form'a dacica este Cotyso, cea thraca si phrygiana Cotys). Probabilu ea figurá si in mythologi'a getica alaturi cu Zalmolxis seu Marte. Am arretatu degia co pe catu se pote judecá d'in notitiele forte pucine si imprastiate despre dens'a, Cotys s'aru apropiá mai multu de marea muma a dieiloru phrygiana (Rhea Kybele), seu de Venus, dieiti'a poftei neinfranate (327), si co orgiile Cotyttei, cá si alle Kibelei, erau reunite cu mysteriile bacchice. (328) Pre de alta parte ansa etymologi'a cuventului indica co avemu a face mai multu cu ua dieitate resboinica, lui Κότυ-ς corespundiendu numele germ. Hödh-r (hathus) = celt. catu—adico lupta, gr. κοτέω manie, sskr. çatru dusimanu. (329) In acestu casu Kotys trebue comparata Bellonei seu Duellonei, soci'a seu sor'a lui Marte (330), seu si mai bine marei dieitie lunare numite de Romani totu Belonna, allu carii cultu, respinditu in tota Asia-Mica, in Pontu si in Thraci'a, avea principalulu seu focaru la

(322) **Heuzey**. *Mission archéol. de Macédoine*, p. 86.

(323) **Fröhner**, *La Colonne Trajane*, 1865, p. 32 : «C'est *Mars* coiffé d'une *galca* et rappelant la divinité scythe Ἀκινάκης (*glaive*).» **Gooss**, *Archiv des Vereines für Siebenb. Landeskunde* N. F. XIV, p. 124. «Derselbe Zamolxis ist aber höchst wahrscheinlich auch identisch mit dem Ares des Herodot. Deshalb kann Vergilius vom Nationalgotte der Geten sagen : «Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis.»».

(324) Poem'a 8 d'in collectiunea de hymne homerice. Vedi **Preller**, *Griech. Mythol.*, I, 269 ed. III.

(325) Era adoratu cá dieu si protectoru allu resboiului sub numele de Βοηδρόμιος.—Despre Appollo cu bipaltu—la Tenedos, si in Asia mica vedi **Steph. Byz.** v. Τένεδος, **O. Müller** *Dor.* I, 358. Despre sabia lui Apollo in Tarsos vedi **Plut.** *def.* or. 41.—**Preller**, *Griech. Mythol.* I 269.

(326) **Aesch.** ap. *Strab.* 10,470; comp. **Bekk.** *An.* 264, 20, **Suid.** v. Κότυς, **Plut.** *prov.* 1,78.

(327) **Horatiu**, *Epode* XVII, v. 56.

(328) **Eupolis**, in piesa Βάπται puse in scena si espuse la risulu publicului, societatea care aduse in Attica cultulu dieitii Cotytto, care dejá numera ua multime de sectatori la Corinthu. In ceremoniile pentru acésta dieitia se urmá riturile d'in Thraci'a si Phrygi'a, orgiile nocturne si jocurile affemeiate de unu characteru licentiosu. Vedi **Eupolis**, Βάπται, fr. 10. — Initiati'a in culturile asociate alle lui Dionysos si Cotytto se numiá ἰθύφαλλος : «Ἐιθύφαλλοι εἶδος ᾠδῆς ὀρχουμένης· Ἔστι δὲ καὶ αἰδοῖον δερμάτινον καὶ τελετή τις περί τὸν Διόνυσον καὶ τῇ Κοτύττοι ἀγομένη. *Lex. rhet.*, p. 246,19,

(329) Vedi mai susu, partea II, cap. VIII, § 14.

(330) **A. Gell.** XIII, 22; **Augustin.** *Civ. D.* VI, 16.—**Varro** *de l. L.* 7, 49. C. I. L. I. n. 196,2. —**Lactant.** *Instit.* I, 21, 16 : Virtutis, quam eandem Bellonam vocant.

Comana in Cappadoci'a. Ea se representa pe medalii (331) cu capulu incoronatu de radie, tinendu intr'ua mana ua maciuca, si in cea-alta unu scutu, iaru preotii sei (bellonarii) si preotesele in dillele serbatorii dieitii umbláu in haine negre si cu bonete de lana négra in capu (332) armati cu ua secura cu doue taisiuri, in sunetulu trompeteloru si tobeloru. (333)

Cá dieitia a resboiulu Cotytto une-ori este representata in chipu barbatescu. Acestu characteru allu seu ambiguu si aprope androgynu ne esplica si numile proprii barbatesci de Cotys, Cotyto, Cotiso, Caturiges etc.

Cea-l'alta divinitate thraca associata de asemenea lui Sabazius, Bendis, dieitia lunara thraca, fiica a Cotythei si a lui Sabazius, nu se constata positivu a fi fostu si la Geti, de si acestia adorandu pe Sabazius si Cotytto, urmá sa cunnósca nu mai pucinu cultulu Bendidei, allu carui caracteru orgiasticu propriu religiunei phrygiene se atesta de Strabon (334). In acestu cultu elementulu dionysiacu avó partea sea insemnata (335), d'in causa intimei legaturi dentre Bendis si Sabazius (336), care se 'mpreuna succesivu in mythulu phrygianu (337) cu doue dieitie, un'a muma si alt'a fiica ei. Pe unu basso-reliefu de pe rocele de la Philippi Diana-Bendis a Thraciloru se pare representata cu ua rochie lunga sumésa pene la genuchie, in mana drépta tinendu unu obiectu, póte ua patera, cu stang'a rezemandu-se pe unu sceptru lungu, iara de celle doue parti alle capului — d'in nenorocire mutilatu—, se vede ua larga semi-luna, asemenea cellei sapate pucinu mai la stanga figurei, in cornele carei'a semilune se deosibescu liniamentele unei stelle (339), si alaturea urmatorea inscriptiune (340):

«Galgesta Primilla pro filia..... ne v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)».

Cei doui ochi de d'asupr'a inscriptiunei indica co fiic'a Galgestei suferea de ochi séu de orbire.—Déco dupo cuventulu *filia* admitemu restitutiunea propusa de d. Heuzey op. cit., p. 85: DIANAE in locu de DINE séu DANE, associarea Bendidei thrace cu dieulu

(331) **Millingen** *Anc. Coins of greek cities*, pl. L, LI, p. 67. Cf. **Tiesler**, *De Bellonae cultu et sacris*, Berlin 1842; **Marquardt**, *Römische Staatsverwaltung*, III, 74,380, Leipzig 1878. — **A. Maury**, *Religions de la Grèce antique*, t. III, p. 170 seq., Paris 1859; **Preller**, *Röm. Mythologie* II., ed., Berlin 1865.

(332) **Tertull.** *de pallio*, 4.—**Mart.**, XII, 57, 11.

(333) **E. Saglio** in *Dictionn. des antiq. grecq. et rom. art. Bellona.*

(334) X, p. 470.

(335) Cultulu Bendidei fu introdusu in Attica prin negutietorii Thraciei. Socrate assista la celebrarea primei serbatori a dieitiei in Pireu, unde se afla templulu Bendidei. Vedi **Platon**, la inceputulu primei carti d'in *Republica* sea. Cultulu Bendidei esistá si in Bithynia, cum atesta numele lunei Βενδιδαῖος. Cf. **Scaliger**, *de emend tempor.*, p 50; **Usser**, *de ann. Maced.*, p. 41; **Fabric.** *Menolog.*, p. 61. **Ahrens**, ap. **Benfey**, *Or. und. Occ.* II 29 seq.

(336) Vedi mai susu, § 18.

(337) **Clem Alex.** *Protrept.* II, p. 14, ed. Potter; **Arnob.** *Adv. gent.* V, 21; **Diod. Sic.** IX, 4.

(338) Vedi tab. lit. V, fig. Nr. 4.

(339) Vedi tab. N, fig. 5 a.

(340) Vedi tab. N, fig. 5 b.

Mên Tyrannos (341) representatu pre medalii (342) si pe monumente (343) sub figur'a unui tineru in costumu asiaticu, pe capu cu bonetu phrygianu, cu semilun'a in spate, cu ua patera séu ua maciulia de molitfu intr'ua mana, cu ua sulitia séu unu thyrsu intr'alt'a (344) — este forte probabile. Numele chiaru de *Mendis* datu de ua glossa a lui Hesychius dreptu equivalentu lui Bendis, sta in legatura strinsa cu dieulu Mên, rapportandu-se cellu pucinu la aceiasi radecina europeana (345). D-lu Fr. Lenormant cu dreptu dér presuppune co Mên ce-lu aflamu pre rocele de la Philippi calare (346) inchipuiesce aspectulu barbatescu allu unei divinitati de sexu ambiguu, allu carui aspectu femeninu e representatu de cotra Artemis venetorea (347). Astu

(341) Despre cultulu lui Mên respanditu in tóta Asi'a Minora si dusu de Romani pene pe costele marii Britanice, vedi **Alfr. Maury**, *Relig. de la Grèce antique* III p. 123 seq.— **Foucart**, *des associations religieuses chez les Grecs*, p. 119 seq., **Heuzey** et **Daumet** *Mission archéologique de Macédoine* p. 84; Idem, *le dieu Mên a Bayeux* in *Revue Archéologique*, nouv. série, 19 vol. 1869 p. 1—6.

(342) Ellu se vede pre monetele imperiale alle mai tuturoru orasieloru Phrygiei, Lydiei si Pisidiei, si alle cator-va orasie alle Pontului, Pamphiliei si Cariei. Vedi **Le Bas et Waddington**, *Inscr. d'Asie Mineure*, Nr. 667, 668, 685. Pe ua moneda din Amphipolis (**Sestini**, *Medaglie di Fontana* pl. II, No. 11; **Müller-Wieseler**, *Denkm. der alt. Kunst*, t. II, pl. XVI, No. 177) se representa bustulu Bendidei thrace (Artemis Tauropole), cu semi-luna la umere si cu legenda ΤΑΥΡΟΠΟΛΟΣ, iaru pe reversu: figura sea completa in picióre, cu calathus pre capu, cu semi-luna in spate, tinendu intr'ua mana faclia de Hecata séu Proserpina, si intr'alta ua lancia.

(343) Vedi monumentulu de la Coloe descrisu in not'a de mai susu Nr. 164.

(344) **Le Bas et Waddington**, *Inscr. d'Asie Mineure*, No. 667. — *Monum. figurés*, pl. 136. dieulu tine piciorulu stangu pe unu capu de tauru. Pe doue monumente d'in Palmyra, divinitatea barbatésca lunara Aglibol, séu Iahribol cu ua mare semiluna atarnata pe umere, se compara cu dreptu cuventu cu dieulu Mên. Vedi **de Wogüé**, *Inscriptions sémitiques*, 1868, p. 63.

(345) Cuventulu μήν in sénsu de luna probédia la Greci existenti'a cultului dieului-lunaru, care trebue sa fi disparutu anco de timpuriu. Numi cá Μηνόδοτος, Μηνόδωρος, Μηνόφιλος etc., paru a proveni mai multu d'in legaturile cu Orientulu, de catu d'in cultulu lui Mên la Greci. Intr'ua inscriptiune d'in Lysimachi'a in Thraci'a, ne 'ntempina numile Bendidora si Mênophilos. Cf. **Fr. Lenormant**, *Monographie de la Voie Sacrée Éleusinienne*, t. I, p. 160, inscript. Nr. 73:

ΒΕΝΔΙΔΩΡΑ
ΒΗΡΕΙΣΑΔΟΥ
ΛΥΣΙΜΑΧΙΣ
ΜΗΝΟΦΙΛΟΥ
ΓΥΝΗ

«Βενδιδώρα Βηρεισάδου, Λυσιμαχίς, Μηνοφίλου γυνή.» Cf. ib. p. 104—106; si **Böckh**, *Inscr.* I p. 252.

(346) **Heuzey et Daumet**, *Mission archéologique de Macédoine*, p. 84 si pl. III Nr. 3; ib. pl. III Nr. 4, unde se afla la unu locu cu Dionysos si Cotys; ib. pl. 4, fig. 1.

(347) **Lenormant**, op. cit. p. 381. — Mên de si-lu vedemu deosebitu de Sabazios pe basso-reliefulu de la Coloe, anso, dupo cum ne spune Proclus, Phrigienii ilu invocá in hymnurile loru, sub acestu nume: Παρὰ Φρυξὶ Μῆνα Σαβάζιον ὑμνούμενον καὶ ἐν μέσαις ταῖς τοῦ Σαβαζίου τελεταῖς. **Proclus**, *in Timaeum*, § 25. Unu basso-reliefu de bronzu d'in museulu de la Berlinu, (vedi *Mon. inéd. de l'Inst. arch.*, t. IV, pl. XXXVIII, Nr. 1; *Archaeologische Zeitung*, 1854, pl. LXV, Nr. 3; *Mém. de l'Acad. des inscr.*, nouv. sér., t. XX, 2 part. pl. VII, Nr. 6) ne presenta unu dieu calare in costumu phrygianu, cu o secura in mana, cum calca peste corpulu intinsu allu unei femei. D. Le-

caracteru ambiguu si aprope androgynu allu Bendidei resulta si d'in esplicatiunile date atributului celloru doue lance ce purta densa in mana (348), dupo unii in calitate de sóre si luna, dupo altii (349) cá regina a Cerului si a pamentului, dupo altii in fine, numai cá venetore. (350)

Bendis se numesce si fiica a lui Admetus (351), nume identicu cu 'Αδάμας, cum se designa une-ori Pluton (352), cellu ce se confunda adesea cu Sabazius thracu (353), cá rege allu lumei cellei-l-alte. (354)

normant, (*Revue archéol.*, N. S., XXIX, 50) vede in ellu pre *Mên-Sabazius*. Pe monedele imperiale alle Trapezontei Mên calare intre Hesperus si Phosphorus, e insocitu in exerga de sierpele lui Sabazius. Vedi *Archaeologische Zeitung,* 1854, pl. LXV, Nr. 1

(348) D'in acésta causa ea se numiá si διλογχος. Vedi poetulu Cratinus care a pusu pe scena cultulu Bendidei in comedi'a sea *femeile thrace* Θρᾷτται representata cotre 443 a. I. C. (Meineke, *Fragm. comic. graec.* t. II, p. 61).—**Suidas** s. v. Δίλογχος.

(349) Cf. **Plut.** *de orac. def.* 13.

(350) **Lenormant,** art. *Bendis* in *Dictionn. des antiq. grecq. et rom.*, ed. Saglio et Daremberg.

(351) **Hesych.** s. v. 'Αδμήτου κόρη.

(352) **Valckenaer** *ad. Theocrit.* II, v. 34.—**Preller.** *Griech. Myth.* ed. III, v. I, 626, 656.

(353) **Eurip.** *Rhes.* v. 970—973; inscriptiune ap. **Heuzey**, *Mission. archéol. de Macédoine* p. 128.

(354) Ua inrudire manifesta intre Bendis thraca si Axiokersa, Proserpin'a mystereloru de la Samotraka, ne duce d'a dreptulu la religiunea Cabirica, care a lasatu ore-cari urme printre anticuitatile Daciei.

Fora a avé intentiunea sa tratamu ací pe largu cestiunea cultului cabiricu (1), ne vomu marginí la cateva trasuri necessarie pentru intiellegerea unei serii de monumente cabirice care se gasescu cu deosebire in regiunea Dunarii de josu.

Acestu cultu a carui origina trebue cautata in Asi'a-mica, si anume in religiunea phrygiana (Cybela Sabazius) consta in urmatorele : Ua mare divinitate femeiasca ce se póte compará Terrei-mame, Cybelei d'in Phrygi'a si Ida, Demetrei si chiaru Aphroditei, cu facultatea de a se duplica intr'ua dualitate de mama (Axieros) si de fiica (Axiokersa) intogmai cá Demeter si Persephona, Dia si Proserpina, Junona si Minerva; iara alaturi doui diei barbatesci, fii ai sei, Cabirii, θεοὶ μεγάλοι, θεοὶ χρηστοί, θεοὶ δυνατοί d'in care unulu privitu succesivu cá Zeus, Hades, Helios si Dionysos virilu, face cu mama sea pe Κάδμιλος personificatu in Hermes ithyphallicu, in Dionysos seu Eros; care Κάδμιλος la rendulu seu devine barbatulu mamei selle.

Cu timpulu cei doui cabiri se asimilara Dioscuriloru (2) devenindu Dioscuri-Cabiri, pe cari ua serie

(1) Vedi **Preller**, *Griech.* **Myth.** III ed., I p. 695—709 *Die Kabiren und Kabirmysterien.* **Fréret**, *Académie des inscr. et belles-lettres*, t. XXVII, p. 12 seq.— **I. D. Guigniaut**, *Réligions de l'antiquité*, trad. de l'allemand, t. II, troisième partie, Paris 1843, p. 1072 notes — **K. Barth**, *Die Kabiren in Deutschland*, Erlang 1830. **F. Lenormant,** art. *Cabiri* in *Dictionn. des antiq. grecq. et romaines*, p. 757—774. D. Al. Odobescu a adunatu unu pretiosu materialu asupra cestiunei si asteptamu de la studiile d-sélle, totu-d'auna consciintiose si solide, lumini noui asupra unui punctu d'in celle mai complicate d'in mythologi'a gréca.— D-sea a bine-voitu cu amabilitatea-i cunoscuta a ne comunicá mai multe desemnuri dupo monumentele cabyrice despre cari vorbimu in not'a 354.

(2) Vedi inscriptiunea d'in Athena ap. **Gruter,** p. 319. 2, in care unu individu se intitula ἱερεὺς Θεῶν Μεγάλων. Διοσκόρων Καβείρων.— Idem **Conze,** *Reise auf den Iseln des thrak. Meeres* p. 91.- **Keil** *Philol.* Suppl. 2, 598-604, care citesc inscriptiunea : Θεοὶ μεγάλοι, θεοὶ δυνατοί, ἰσχυρροί, καὶ Κασμεῖλε ἄναζ, Πάτ[εκ]οι, Κοῖος, Κρεῖος, Ὑπερείων, Ειαπετός, Κρόνος.

§ 28

Ne remane a spune cate-va cuvinte despre celle-l·alte divinitati thrace cá Molis,

de monumente dintr'ua epoca tardia, gasite in Macedoni'a (3) in Peloponnesu (4) si chiaru in Egyptu (5) ni-i arretta in rolulu loru de calareti cu imbracamintea loru obicinuita, de amendoue partile alle unei dieitie, care este de siguru Demeter. Asia de es., pe baso-relievulu de la Stobi in Macedoni'a (6) se vede Demeter hellenica cu unu largu peplosu, cu capulu incongiuratu de unu nimbu, in mana cu ua facla standu intre doui calareti affrontati (Dioscuri). Unulu d'in Dioscuri are chlamyd'a suflata de ventu, si in capu caciul'a in forma ovale, care dupo legenda erá jumetatea oului-maternelu (7).—Intr'ua sculptura ce decorá partea de susu a listeloru pentru ospeticle sacrate séu σιτηθέντες (8), dieiti'a are form'a unui idolu archaicu, cu calathos pe capu si in ambele mani symetricu lasate in josu, ramuri de fructe; iar la ua parte si alt'a doue figuri barbatesci in piciore, cu sulitie in mana lassate in josu, adica cei doui Dioscuri (gemeni divini). — Pre ua pasta de sticla d'in Museulu berlinesu (9), dieiti'a Demeter (Cabiria) se representá pe primulu planu (10) in facia, cu capulu coperitu de unu velu, standu pe unu tronu, cu manele intinse plangetore; de ambele laturi alle selle, cei doui Cabiri, fii ai sei, calari, in mana cu sulitie ce porta in vérfu cote unu sierpe (11); iara la piciórele Demetrei cadavrulu intinsu allu unui allu treilea Cabiru. In allu douilea planu se vedu cei trei Cabiri asiediati la unu triclinium spre ospĕtare, fiindu numai doui din ei armati; naintea loru este ua massa, si in juru totu feliulu de symbole, unu cocosiu (sacrificiu infernalu allu lui Sabazius), unu leu (symbolulu mumei de la Ida, asimilata Demetrei); d'asupr'a acestui'a unu pesce, mai departe — unu vasu de beutu, unu sierpe ce se ridica in susu, ua cista mystica si pre dens'a ua amphora. In allu treilea planu, care are de subiectu invierea Cabyrului, se vede Cabiria; naintea ei, ua forma barbatésca cu masc'a unui berbece, si impregiuru symboluri diferite: capu de animalu, cercu, cosiu (destinatu de siguru a pastrá phallusulu Cabirului ucisu) (12).—In museulu nationalu d'in Pestha se pastrédia trei monumente cabirice: doue placi de plumbu gasite la Sirmium (Mitrovici si Vukovor) (13) si ua placa de pétra, in Transilvani'a. Compositiunea subiectului pe celle doue d'anteiu este aprópe aceiasi. In primulu planu se representa sórele esindu d'in Oceanu; mai josu, doui callareti afrontati, cu mantia suflata de ventu, cu man'a ridicata in susu; intre ei ua femeia in facia tinendu cu amendoue manile cevá intr'unu siortiu; la estremitatea stanga, unu acolytu avendu coifu phrygianu pe capu, sulitia intr'ua mana, si pavedi'a intr'alta; la cea drépta ua femeia cu man'a in susu, cá cum aru blestemá séu profetí. Calaretiulu d'in stang'a calca peste unu pesce, cellu d'in drépt'a peste ua figura umana resturnata (pe un'a d'in placi ansa se vede totu pesce); ua stea lucesce peste capulu fie-carui calaretiu.—In allu douilea planu trei persone stau la ua masa; in stanga loru ua figura de omu cu capulu de berbece si unu arbore de a carui craca sta spèndiu-

(3) *Revue archéol.* juillet 1873 p. 40.

(4) *Ann. de l'inst. arch.* 1861, p. 31 pl. D.

(5) **N. L'hôte,** *Lettres d'Egypte* p. 48.

(6) **Heuzey et Daumet,** *Miss. archéol. de Macédoine.*

(7) Idem p. 337.

(8) l. c. la not'a 357.

(9) *Denkmäller, Forschungen und Berichte als Fortsetzung der Archaeologischen Zeitung,* herg. v. **Eduart Gerhardt,** I. jahrg. Berlin 1849 pl. VI Nr. 9.

(10) Vedi tabl. N, fig. 7.

(11) Acest'a nu este de confundatu cu stégulu dacicu, si cu cellu obicinuitu mai tardiu in armat'a romana (*dracot* Veget. de re milit., II, 13) cum presuppune Tölken (ap. Gerhardt l. c. sub nota 364). Gerhardt vede mai correctu aci unu indiciu co prin uciderea unui cabiru s'a ucisu si unu sierpe.

(12) **Tölken,** *Verzeichniss der Kngl. Preuss. Gemmensammlung,* III, 239, p. 114, seq., si **Gerhardt,** l. c. colon'a 60,

(13) *Cimeleothicea Musei Nation. Hungariæ.* Budae 1825 p. 134 N 5 6. Ua placa s'a publicatu de Ant. **Halcezky,** in *Tudomanyos Gyüjtemeny,* Pestha 1817, caietulu III, p. 61—65.

Atartis si Hermes. Molis d'in Hesychius (355), dupo esplicatiunile d-lui Toma-

ratu unu iepure pe care unu omu ilu jupoie séu spinteca. La drépt'a commesseniloru suntu doui ómeni ce-si dau man'a cá cum s'aru desparti; unulu d'in ei pare a spune prin gestulu seu co se duce la cele trei persone, séu pare ca le aretta cum ospetédia. — In allu treilea planu, unu tripodu cu pesce d'asupra, ua insecta, unu sierpe ridicatu cu capulu catre unu vasu cu doue anse; unu leu si unu cocosiu. Cadrulu intregei representatiuni este formatu de doui stalpi cu ua arcada, care are de ua parte si de alta cate unu sierpe incolacitu cu aripi. — Pe placa de piatra (14) avemu mai anteiu doue busturi (sórele si lun'a), la midilocu, unu vasu spheroidalu, intre doui sierpi cu capetele indreptate cotra gur'a lui. Apoi mai josu, unu calaretiu cu ceva indistinctu in mana, calcandu peste unu corpu humanu; la stang'a, doue persóne, iar la drépt'a trei; d'in acestea prim'a are manele pe pantece: a doua, ua mana la nasu, iar cea d'a treia, pare-se unu acolytu, tine ua facla (?). In allu treilea planu: doui ómeni, unulu tindièndu man'a spre unu trunchiu, altulu spre unu objectu pusu pe unu tripodu.—Unu altu basso-reliefu de marmura aflatu la Apulum (Alba Julia) si pastratoru adi in museulu Bruckenthal d'in Sibiu (nalt. 0,38, lat. 0,31) representa unu calaretiu barbosu cu mantia falfiinda, cu tiurca in capu, in mana cu unu obiectu (pare-se unu rhytonu séu ua arma impungetore mica), calcandu unu corpu umanu; in fatia callului ua femeia invelita pe obrazu; la stang'a unu acolytu (se vede numai unu picioru, marmur'a fiindu sparta), iar la drépt'a ua femeia, de siguru acolyta. Mai josu, de la stang'a spre drépta: leu, berbece, tripodu cu pesce, crateru cu rhytonu d'asupr'a, aquila cu cioculu spre crateru; capu de berbece, unu cosiu séu syrinx (?). In planulu de susu, bustulu Sórelui séu Lunei; cadrulu este ua edicula boltita, cu doui sierpi pusi fatia in fatia peste bolta.— Pe ua tablitia de bronzu gasita in Tiérr'a-Romanésca (collectiunea d-lui C. Bolliacu) avemu de asemenea numai unu calaretiu cu ua cupa in mana; naintea callului, ua figura cu capulu de berbece; d'asupra acesteia, unu pesce; la stang'a unu altu capu de berbece si unu acolytu cu tiurca tinendu unu rhyton. Susu ua edicula, si doui sierpi cu capetele in josu.— Ua rondella de plumbu gasita de asemenea in Tiarra-Romanésca (aceiasi collectiune) representa: doui calareti affrontati; intre densii, ua femeia intindièndu cote unu obiectu la amendoui caii; sub densa: unu tripodu cu unu pesce; langa calaretiulu din stanga, care calca unu corpu humanu (?) se afla unu acolytu si unu obiectu indistinctu; langa cellu d'in drépta unu altu acolytu cu ua stea d'asupr'a. Mai josu: unu vasu, unu cocosiu, unu leu, si impregiurulu rondellei mai multe lucruri ce nu se potu deosebí: insecta, ua figura pare-se cu unu capu de cerbu, ceva in zigzagu (ca unu trasnetu) etc., iar pe primulu planu sórele si lun'a, si unu sierpe. — Pe ua alta placa de bronzu descoperita totu in Tiarr'a-Romanésca (collectiunea d-lui Majoru Papazoglu) cei doui calareti affrontati au tiurca pe capu; sub calaretiulu d'in drépta se distingu urmele unui corpu lungitu; cellu d'in stanga tine unu sierpe in verfulu unei sulitie, si calca in picióre unu cadavru; ua femeia, pe capu cu unu felu de calathos sta cu bratiele intinse intre calareti. Langa capulu callului d'in stang'a este ua stea; langa allu cellui din drépt'a ua semiluna. Mai josu: trei vase, unu tripodu si trei objecte cá niste inele, si pe ultimulu planu: asinu, leu, cocosiu, vasu (?) corax (?). Susu, o edicula, doui sierpi, si bustulu sórelui si allu lunei. — In fine, museulu nationalu de anticuitati d'in Bucuresci posseda trei monumente cabirice, gasite in Romania: ua placa de bronzu si doue de piatra. Prima infatisiadia unu calaretiu cu tiurca, calcandu peste unu omu lungitu ce porta ua caciula de aceiasi forma tiuguiata; ua femeia imbracata intr'unu lungu peplosu, cu velu pe capu, intinde mana spre callu; la stang'a unu acolytu tinendu ua capetina de omu, in drépt'a unu altu acolytu cu capulu intorsu spre femeia; apoi, unu pesce, unu capu de cerbu, patru urcióre si unu obiectu indistinctu. Doui sierpi mari formeadia ua bolta.— Pe cea d'a doua placa suntu doui callareti afrontati cu tiurci mari tiuguiete, cu cate unu sierpe in sulitia, despartiti de ua femeia ce intinde bratiele spre

(14) Póte sa fie aceiasi de care vorbesce **Neigebauer**, *Dacien aus den Ueberresten des Klassischen Alterthums*, Kronstadt 1851, Nr. 57, si in *Bullet. dell'Inst. arch.* 1868 p. 165.

schek (356) aru correspunde dietii mortii; Atartis, dieitii focului, adica Hestiei helle-

densii. Calaretiulu d'in stanga calca peste unu corpu humanu; la estremitati, cate unu acolytu; mai josu, unu tripodu cu pesce. Pe allu douilea planu : cinci figuri, unu leu si unu obiectu indistinctu; capetele sierpiloru se intalnescu spre gur'a vasului.—Cea d'a treia, este unu fragmentu reprodusu pe tabel'a *U*, in care se vede numai unu singuru cabiru calare, cu manti'a suflata de ventu, in capu cu caciul'a phrygiana, si in mana cu suliti'a de care sta alipitu unu sierpe cu capulu ridicatu spre sting'a; susu spre drépt'a este bustulu unei persóne, póte sórele ori luna, iar mai josu la spatele cabirului ua stea radianta. Sub piciórele calului a fostu de siguru unu corpu umanu, care a peritu impreuna cu restulu basso-reliefului. (15)

Pentru intiellegerea tutuloru acestoru monumente cata sa raportamu unu mythu ce gasimu la Iulius Firmicus Maternus despre Corybanti si despre mutilatiunea lui Attys, identicu cu cellu despre mórtea lui Zagreus : *In sacris Corybantum parricidium collitur ; nam unus frater a duobus interemptus est, et ne quod indicium fraternae mortis aperiret, sub radicibus Olympi montis a parricidis fratribus consecratur.... Hic est Cabirus cui Thessalonicenses quondam cruento cruentis manibus supplicarunt* (16). Clemens de la Alexandri'a, rapportandu acelasi faptu adaogĕ : «Voesci tu sa assisti ca epoptu la mysterele Corybantiloru? Corybantii erau trei frati; unulu d'in ei fu ucisu de cotre ceillalti doui : acesti'a, invelindu capulu mortului intr'ua materia de purpura (φοινικίδι), ilu dusera pe unu scutu de bronzu ca sa-lu ingrópe la pólele muntelui Olympu, dupo ce l'au curonatu.... Preotii mysterului, ce se numescu Anactotelestes (17) (ἀνακτοτελέσται) oprescu mancarea radecineloru de çelina (σέλινον), fiindu-ca, spunu ei, acésta planta este esita d'in sangele versatu pe pamentu alu Corybantului omoritu (18). Numiti pre Corybanti Cabiri, si aveti mysterulu cabiricu. Cabirii au omoritu asemenea pe fratele loru; insa, de asta data, ei punu intr'ua cista, phallusulu lui Dionysos, in locu de capulu acestui'a. Negutiatori de ua noua specia, ei ducu in Tyrrhenia asta marfa preciόssa, si acolo acesti fugari deschidu ua noua scóla respectabile de religiune, nvetiandu pre Tyrrheneni sa adore unu phallus intr'unu cosiu.»

Acésta fabula formeadia unu subiectu obicinuitu de representatiune si pre oglindile etrusce (cam de la a dou'a jumetate a secolului allu IV-lea pene la allu III-lea seculu antea e-ei crestine), cari ne arretta tote fasele mythului intr'unu chipu mai completu de cotu scriitorii de mai susu. Pre elle se vedu : Cei trei frati Cabiri intr'ua asociatiune pacînica si amicale; apoi, uciderea unui'a de cotre fratii sei; apoi invierea lui de cotre Hermes, si in fine theogami'a lui, dupo ce a inviatu (19). Cabirulu inviatu se adorá si singuru, la Thessalonicu in Macedoni'a (20) si in Phrygia. Sulitia cu

(15) Alte representatiuni ce s'ar putea rapportá la cyclulu abyricu suntu : **F. Lajard**, *Culte de Vénus*, pl. XVI fig. 3 : — 2 calareti; ua femeia intre densii; doue stelle; unu capu de omu, tripodu, capu de berbece, cupa, pesce.— **Bartoli P. S.** *Museum Odescalchum:* doui calareti cu sulitie, despartiti de ua femeia; sub fie-care cate unu cadavru petrunsu de sulitie; doui sierpi formeadia ua bolta — **Montfaucon**, *l'antiquité expliquée et représentée en figures*, t. II, pl. ILV : doui callareti afrontati calcàndu cate unu cadavru; bustulu sórelui si allu lunei; o pasere; doui acolyti; unu vasu, unu mielu si doui sierpi.

(16) *De eror. profan. relig.* p. 23.

(17) Comp. Ἄνακτες, nume applicatu Cabiriloru si Diosouriloru.

(18) Cf **Arnob.** *Adv. gent.* V, 19.

(19) Vedi **Lenormant**, l. c. p. 771.

(20) **Lactant.** *de falsa relig.* I, 15, 8. **Clem. Protr.** p. 16, **Iul. Firm.** p. 15, **Orph.** *H.* 39; Comp. **Lobeck**, *Aglaophamus*, I, 257 sqq.

Pe tabl. lit. V, Nr. 1. am reprodusu ua mica stela de marmura (nalt. 41 c. larg. 39 c.) d'in Museulu Luvrului, adusa de la biseric'a d'in Critini, aprope de ruinele cetatii Pelinna séu Pelinnaeon in Thesali'a, de cotre d. Heuzey (*Miss. arch. de Mac.* pl. 26 fig. 1). Calaretiulu, cu chlamid'a ridicata de ventu, cu zá si cu casca in form'a bonetului phrygianu, representa de siguru unu herou cavaleru, unu dioscuru-Cabiru, asia cum se obicînuiá la finea periodei archaice sa fie representatu. — Cultulu Cabiriloru, originariu d'in Samothraca s'a respanditu forte de timpuriu in Macedoni'a, mentinàndu-se pene la finele imperiului paganu, cum attesta Lactantiu si Firmicus Maternus. Summa veneratione coluerunt.... Macedones Cabirum" (**Lactantiu**, *Instit.* I, 14). „Hunc eumdem (Corybantem) Ma-

nice (357); Hermes se adorá numai de regii Thraci, cari jurá pre densulu singuru, crediendu co se tragu d'in némulu lui (358). Ellu erá déro parintele rasei regale thrace, precum Teutates erá allu Galliloru, si Wuotan allu Germaniloru.

In lipsa de alte probe aru fi cu totulu hypotheticu de a considerá aceste divinitati adorate si de Geti. (359).

sierpe, ce Cabirulu tine in mana, este unu symbolu allu dieului. Se scie co sierpele in symbolic'a Asiei apartine tuturoru divinitatiloru siderale si planetare, prin urmare si Cabirului phenicianu (Eschmun) adico «allu optulea» (21), care ca descoperitoriu allu remedieloru medicinei fu adesea asimilatu de cotra Greci cu Asclipios (22), celu cu simbolulu sierpelui. — Este de admisu co ua data cu asimilatiunea Cabiriloru d'in insulele marii Thraciei cu Kabirim allu Pheniciениloru s'a introdusu si acestu symbolu. Steau'a radiata ce se mai vede pe monumentulu de la museulu bucurescénu figureadia cá symbolu allu Cabirului ucisu si pe ua oglinda etrusca alaturea cu semi-lun'a (23) cum si pre basso-reliefulu dieului Carthaginei Eschmun descoperitu in Algeria. (24)

(355) *Choeroboscus Anecd*, ed. Bekker 3, 1192.; Μενδῖς Μολῖς 'Αταρτῖς· ταῦτα δέ εἰσιν ὀνόματα δαιμόνων παρὰ Θραξίν.

(356) *Rosal. u. Brumal.* in *Sitzungsbericht der K. K. Akad.* bd. XL, 355, Wien, : «Darin ist Μενδῖς Nebenform von Βενδῖς, 'Αταρτῖς ist die Schützgöttin des Herdfeuers, Μολῖς vielleicht Todesgöttin.» 'Αταρτῖς amintesce prin sunetu pe 'Ατάργατις si 'Αστάρτη syriene. Acelasi sufixu ίς se regasesce in Βένδις Μενδίς divinitate thraca.

(357) Comp. zend. *atar*, focu. — **Diodor.** I 94, déco nu cumva acestu autoru amesteca pre Geti cu Scythii. Cf. **Bessel,** *de reb. getic.*. 47, 48

(358) V, 7 : «οἱ δὲ βασιλέες αὐτῶν, πάρεξ τῶν ἄλλων πολιητέων, σέβονται Ἑρμέην μάλιστα θεῶν, καὶ ὀμνύουσι μοῦνον τοῦτον, καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμέω ἑωυτούς.»

(359) **Monumentele epigraphice si sculpturale d'in Thraci'a d'in period'a greco-romána, afara de divinitatea de unu caracteru generalu admisa in pantheonulu thracu Κιρος ἥρος, heroulu thracu (despre care vedi mai susu not'a 245), si de cate-va epithete ethnice cá Λατομηνός si 'Αλσηνος date lui Apollonu (ap. Dumont, Nr. 33, 62 d,** *Archives des miss. scientif.* 3 série, t III) ca 'Αρτακηνή **datu Herei (id. Nr. 78) care la Thraci se mai numia Ἥρα βησκυνθίς (Nicand.** *Theriaca* schol. 460),— **ne procura numile anco a catoru-va divinitati streine pantheismului classicu, si cari, pene la proba contraria, se potu lua dreptu divinitati thrace. Asia, doue inscriptiuni aflate la monastirea Treskavetiu in Macedoni'a de d. Heuzey (op. cit., p. 319, inscript. Nr. 125—126) suntu dedicate lui Apollonu** ***Oteudanos,*** **séu** ***Eteudaniscos,*** nume ce se póte compará cu dieulu scythu Οἰτόσυρος, pe care Grecii ilu asimilau asemenea lui Apollonu (Herod. IV, 59; cf. Hesychius Γοιτόσυρος; C. I. Gr. Nr. 6013).

cedonum colit stulta persuasio. Hic est cabirus cui Thessalonicenses quondam cruentis manibus supplicabant.“ (**Firmic. Maternus**, cap. VIII). Despre ua inscriptiune cotra Καβείρῳ καὶ παιδὶ Καβείρου aflata la Olynthu vedi **Abbé Duchesne et Bayet**, *Mission au mont Athos*, in *Archives des Missions scientifiques et Littéraires*, troisième série, t. III, p. 271 Paris 1876.

(21) Traducerea phenicianului Sanchoniaton p. 38 ed. Orelli

(22) Idem idem. — Vedi dieulu carthaginesu Eschmun pe unu basso-relievu gasitu in Algeria ap. *Revue archéologique*, I série, t. VI, p. 16, Nr. 4. — **Daremberg et Saglio** *Dictionn. des antiq. grecq. et rom.* p. 773.

(23) **Gerhardt,** *Sechszehntes Programm zum Winckelmannsfest*, 1856 p. 13 si plansi'a; *Etrusk. Spieg.* pl. CCLV; **Daremberg et Saglio** op. cit. p. 771. fig. 912.

(24) Vedi nota de susu 22.

§ 29

La unu poporu cá Getii, cari credéu atatu de puternicu si cu hotarire in dieii protectori ai loru, se intiellege lesne influenti'a nemarginita si prestigiulu de care trebuiá sa se bucure preotii, in afacerile religióse ca si iu celle politice, cá unii ce intrau in lumea lucruriloru occulte si in comerciu cu dieii. Strabone, dupo cum vediuramu, arretta pre insusi Zalmolxis cá fundatorulu acestei autoritati theocratice, de la densulu datandu la Geti si Daci associarea pontificelui supremu la cîrma tierrii,

Ecco aceste inscriptiuni :

ΑΠΟΛ ΛΩΝΙΟ
ΤΕΥΔΑΝΩ
Τ·ΦΛΑΟΥΙΟϹ
ΑΝΤΙΓΟΝΟΥΥ
ΙΟϹ ΑΠΟΛΛΟ
ΔΩΡΟϹ'ΕΥΞΑΛΕ
ΝΟϜ
ΕΤΟΥϹ ΞΣ
ΦΛΑΟΥΙΑ
ΝΕΙΚΗ ΝΕΙΚΑΝ
ΔΡΟΥΑΠΟΑ
ΛΩΝΙΕΤΕΥΔ
ΑΝΙϹΚΩΕΥΧΗΝ

Ἀπόλλωνι Ὀτευδανῷ
Τίτος Φλαούιος Ἀντιγόνου υἱὸς Ἀπολλόδωρος
εὐξάμενος.
ἔτους ξ̃ς.
Φλαουία Νείκη Νεικάνδρου
Ἀπόλλωνι Ἐτευδανίσκῳ
εὐχήν.

«Lui Apollonu Oteudanos, Titus Flavius Apollodorus, fiiulu lui Antigonos, dupo votulu datu.

«In annulu 260, Flavia Neĭca, fiica (?) lui Nicandros, lui Apollonu Eteudaniscos, ex voto.»

In alte inscriptiuni totu d'in Thraci'a gasimu : Θεὸς Σουρεγέθης (?) (Dumont, l. c. nr. 2); Deo Μηδυζεῖ (Dumont, nr. 28, nume thracu, comp. Μηδα, fiica lui Cothela, capulu Getiloru [Ath. XIII, Nr. 557]; Μήδοκος, regele Odrysiloru [Xen. *Ann.* VII, 2, 32]; Μηδοσάδης, principe thracu, [Xen. *Ann.* VII, 1, 5]; Μηδόσακκος, principe sarmatu [Polyaen. 8, 56]; Μαῖδοι poporu in Thraci'a [Ptol. III, 11, 9]; Μηζεύς, nume thracu [Dumont, Nr. 2]); Ζεὺς Βελσουρδος (Dumont, Nr. 72a; comp. Βελλοῦρος, Proc. *De Aedif.* 4, 11). — Vedi si **Fick** in *Beiträge*, VII, 381—382 despre numele lui Μαζευς, dieu supremu allu Thraciloru, identicu cu dieulu gallu *Mogontis* si cu cellu latinu *Maius.* Orelli, 5637.

impartirea tronului intre rege si unu Dumnedieu θεός (360), adica unu pontifice rege-profetu. Platone, care ne da primulu testimoniu despre esistenti'a regiloru la Geti numesce pre Zalmolxis rege (361) cá si Jordanes (362), opiniune ce denota mai multu loculu insemnatu ce avé in statu sacerdotiulu getu mai influente multu de cotu la natiunile civilisate contimpurene. (863)

Nu scimu anume déco cast'a preotiloru geti numiti in fontanele grecesci ἱερεύς (364) si γόης, se compunea d'in mai multe categorii. E de presupusu anso co acei Thraci despre cari scriitorii vechi (365) rapporta co traiau fora femei, nu mancau carne, erau tinuti la mare stima cá niste drepti si sancti, si se numiau Κτίσται adeco «curatii» (Comp. lit. skysta-s curatu, v. slav. cistŭ curatu) séu «separatii» (de la radecin'a skidh a separá) constituiá ua cathegoria preotiasca scutita de sarcini, déco nu cum-va acestu nume n'ar fi genericu, referindu-se la intrég'a classa a preotiloru.

Ei se punéu in directa communicatiune cu dieulu a-tot-putinte Zalmolxis prin cote unu curieru ce-i *trimetea* la fie-care cinci anni cu sciri despre tiérra loru : unu

(360) θεός Strab. VII, 3, 5.

(361) *Charm.* 156 D : Ζάμολξις, ὁ ἡμέτερος βασιλεύς, θεὸς ὤν, λέγει.

(362) de reb. Getic. c. 5 : «in prim'a parte Scythiae — Filimer regem habuisse noscuntur, in secundo, id est Daciae, Thraciaeque et Moesiae solo Zamolxen». cf. nota de susu 300.

(363) **D'Anville** *Mémoire sur la nation des Gètes et sur le Pontife adoré chez cette nation*, in *Mémoires de l'Académie inscr.* XXV, 35—47.

(364) **Strabo,** p. 297.

(365) **Possidonius** ap. **Strabo** p. 296 : «Possidonius rapporta co Mysi s'abtinu prin scrupulu, de a mancá totu ce are viatia, si prin urmare, animale; co ei se hranescu cu miere, lapte si brèndia, si d'in asta pricina ei suntu socotiti cá ómeni religiosi, si li se da numele de *Capnobatae*. Ellu adaoge co, printre Thraci, se afla ómeni cari traescu fora femei, si cari suntu cunnoscuti sub numele de *Ctistae* (κτίστας), si ii tinu de persóne consacrate divinitatii, si ii lasa sa traiasca intr'ua deseversita liniste.» «Λέγει δὲ τοὺς Μυσοὺς ὁ Ποσειδώνιος καὶ ἐμψύχων ἀπέχεσθαι κατ' εὐσέβειαν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ θρεμμάτων· μέλιτι δὲ χρῆσθαι καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ ζῶντας καθ' ἡσυχίαν. διὰ δὲ τοῦτο καλεῖσθαι θεοσεβεῖς τε καὶ καπνοβάτας εἶναι δέ τινας τῶν Θρᾳκῶν — Κτίστας etc.» **Bessel,** *de rebus geticis*, p. 54 si 56 presuppune ua confusiune la Possidonius intre κτίσται si ἐνάρεες ai Scythiloru (Herod IV, 67 : οἱ ἀνδρόγυνοι τὴν 'Αφροδίτην σφι λέγουσι μαντικὴν δοῦναι) séu εὐνοῦχοι (ap. Hyppocr. *de aër. aq. loc.* I 561 sq.), ce se adorá de cotre Scythi cá demoni tutelari, cum si intre καπνοβαται si Scythii cari obicinuiá, ne spune Herodotu (IV 75), cá «intrandu sub nesce acoperisiuri de pîsla, punu sementia de «canepa pe petre rosite in focu; si candu acea sementia incepe a arde, ea respandesce unu fumu «mai tare de catu aburulu bailoru d'in Grecia. si Scythii, ametiti de acea abureala, se punu pe «urlete. Acést'a le serva loru de baia». (Cf. **Herod.** I 203). **Pape** (Gr. Lexik. s. v.) propune a se scrie καπνοπάτης séu mai bine καπνοβότης «cari devora fumulu» dupo altii «cari calca in picióre fumulu, adica cei cari se abtinu de la ori-ce alimentu preparatu la focu» (Kuhn, *Observat. in Diogen. Laërt.* lib. IX, segm. 18) séu «cei cari se hranescu cu fumulu» séu «vegetarianii» (Gooss. *Archiv. des ver. für Siebenb. Landesk.* N. F. XIV, 123). Compara Pompon. Mela (de situ Orbis lib. II cap. 2 : «locuitorii Thraciei nu cunosceau usulu vinului, ci co, mancandu, ei se asiediau impregiurulu «focului, arruncau pe jaratecu nesce semintie, si prin mirosulu loru desteptau intr'insii ua veselia «analoga cu a betiei.» Cf. **I. Grimm,** *Geschichte der Deutsch. Sprach.* I, p. 819.—**Roesler,** *Einig. üb. d. Thrak.* (Zeitschr. f. oesterr. Gymnas. 1873) vede in cuventulu Καπνοβάτις pe sskr. kapi, kapilas, lit. kvapas, aburu.— Amintimu anco co affinitatile religiunei gete cu orphismulu facea pote a se atribuí poporului getu acea puritate de moravuri.

omu allesu prin sortiu si ucisu intiepatu de sulitie (366). Acestu obiceiu barbaru allu sacrificieloru umane, ce ne 'ntempina de ua potriva la mai multe popóre alle anticitatii, la Hebrei Phoenicieni, Puni, Rhodieni, Creteni, Pelasgi (367) Celti (368) Germani (369) Greci (370) si Români (371)—la acestia abiá desfiintiandu-se legalmente in annulu 97 înaintea erei nóstre (372) —, se pare co erá la Geti anco in vigore in timpulu lui Herodotu, dupo cum resulta lamuritu d'in textulu mai susu citatu (IV, 94), si co se prelungise poto pene 'n timpulu lui Ovidiu la Getii d'in stang'a Dunarii (373), fie cá immolatiune impusa, fie cá sacrificiu voluntaru allu victimeloru exaltate prin beti'a martyrului. Cu timpulu anso moravurile mai imblandindu-se se pare co asemeni jertfe sangeróse luara capetu, prin instituirea unui oraculu cu sarcin'a de a midilocí relatiunea Cerului cu pamentulu, si de a dá unu respunsu mysteriosu intrebariloru unei multimi orbite de fanatismu. (374)

Despre preotii geti se mai raporta co erá intrebuintiati si cá ambassadori si midilocitori de pace. Imbracati in haine albe si largi, isi indepliniau soli'a (375) cantandu d'in cytare, de siguru cá si ambassadorii regiloru Galliei. cari obiciuiá, dice

(366) **Herod.** IV, 94.

(367) Tóte aceste popóre jertfea lui Saturn, representatu cá *Baal.* séu *Moloch,* copii si chiaru ómeni. Vedi **F. W. Ghillany,** *d. Menschenopfer d. alten Hebräer.* Nürnb. 1852. — Dr. **H. Oort,** *Der dienst der Baälim in Israël* Leyden 1864. 8. Idem, *Het menschenoffer in Israël.* Haarlem 865. 8; — **Daumer,** *Der Feuer-und Molocdienst der alten Hebräer.* Braunschweig 1842. — **Friedrich von Hellwald,** *Culturgeschichte in ihrer Natürlichen Entwicklung bis zur gegenwart,* II aufl., I 287, Augsburg 1876.

(368) **Caesar,** *Bell. Gall.* VI, 16, 17. **Strabon,** IV, 4, 5. — **Pompon. Mela,** III, 2. — **Sopater d'in Paphos,** citatu de **Atheneu,** IV, 16.—Cf. **Ernest Desjardins,** *Géographie historique et administrative de la Gaule Romaine,* II, 522 seq., Paris 1878. — **Mommsen,** *Roemische Geschichte* ed. 6 a, t. III, 241.

(369) **Arngrim Ionae,** *Crimogaea sive rerum Islandicarum* libri III, Hamburg, 1600—1650. — **Mallet,** *Introduction à l'histoire du Danemarc, où l'on traite de la religion, des moeurs et les usages des anciens Danois,* Copenhague, 1755.

(370) **Schaafhausen,** *Ueber Menschenfresserei und Menschenopfer.* (*Archiv für Anthropologie.* 1871. 3. fasc.)—**Tylor,** *Anfänge der Cultur,* II bd. p. 403.

(371) **Mommsen,** *Römische Geschichte,* Berlin 1874, edit. 6, t. I, 172; I, 554; II 421.

(372) **Plinius,** XXX, III (1): «DCLVII demum anno Urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso coss., senatusconsultum factum est ne homo immolaretur.»

(373) In acestu sensu **Rösler,** *Das vorrömische Dacien,* Wien 1864, **Müllenhoff,** art. *Geten* in *Encyclop. v. Ersch und Gruber.* — Versulu anso d'in Ovidiu, *ex Ponto,* IV, 9, 84: fiat an humanum victima dira caput nu e atatu de hotaritoru pentru a admite sacrificiile humane la Geti in epoc'a candu ocupau dejá rip'a stanga a Dunarii.

(374) La Bithynienii thraci cari emigrara spre Asi'a mica, se aflá unu oraculu allu lui Ares. **Arrian.** *fragm.* III 594: καὶ εἶναι παρ' αὐτοῖς χρηστήριον Ἄρεος.

(375) **Athenaeus** (d'in Theopomp) XIV, 627-e: vorbindu despre preotii Geti cari tratau de pace cu regele macedonicu Philippu allu douilea: πολλοὶ δὲ καὶ τῶν βαρβάρων τας ἐπικηρυκείας ποιοῦνται μετ' αὐλῶν καὶ κιθάρας, καταπαύνοντες τῶν ἐναντίων τὰς ψυχάς. Γέται κιθάρας ἔχοντες καὶ κιθαρίζοντες τας ἐπικηρυκείας ποιοῦνται.—**Steph. Byz.** s. v. Γέτια.—Cf. **Plutarch,** *in vita Demet.* 19: Οἱ Σκύθαι πίνοντες καὶ μεθυσκόμενοι παραψάλλουσι τὰς νευρὰς τῶν τόξων. — Cf. **Grimm,** *Gesch. d. d. Spr.* I, 820.

Appianu, sa duca cu densii pe unii d'in bardi (musicanti, μουσικὸς) ca sa celebredie nobleti'a, viteji'a si bogatiile principelui si alle natiunei ce ei representau. (376)

Ei paru a fi fostu si judecatori intre particulari, sanctiunea sentintieloru loru fiindu cu totulu religiósa. Pe langa preoti, mai erau si prophetii, vates, μάντεις, cari prevedéu si anunciau lucrurile viitore prin socotea (fisa) si numere, ψήφων καὶ ἀριθμῶν, divinatiune ce se dice co o invetiasera de la insusi Zalmolxis (377). Nu lipseau nici practicantii artei medicale, care la Geti cá la tóte poporele rezemandu-se pre empirismu se confundá pré lesne cu vrajitori'a, magi'a, si adesea aceiasi persona indeplinea rolulu de preotu, judecatoru, vrajitoru, medicu si herboristu.

Afara de preoti, grij'a zelosa a serviciului divinu era incredintiata sexului femeescu, dupo ua datina care pare a fi fostu communa thracica. Femeile organ sau serbatorile religiose si suplicatiunile publice, aducéu jertfe in sunetulu cimbaleloru larmuitore si in jocuri si salturi pline de veselie (378). Cá Menadele thrace alle lui

(376) Cf **De Beloguet,** *Ethnogénie gauloise,* t. III.

(377) *Philosophumena,* cartea 1, 22 ed. Cruice.

(378) **Strabo, VII,** c. III p. 297 : «Déro nu este nici-de-cum probabilu cá aceiasi ómeni sè socotésca in acelasi timpu dreptu ticalósa viati'a ce se multiamesce cu pucine femei, si sè tie de onestu «si dreptu pe cellu lipsitu de nevasta. Apoi, este ua parere cu totulu in contra credintieloru commune a tine de religiosi si Capnobati pe cei ce n'au socii. Caci toti credu co femeile suntu autorele superstitiunei. Elle suntu cari indemna chiaru si pre barbati a fi mai cu ardore spre cultulu «dieiolru, spre serbatori si rugaciuni; rare-ori se gasesce vre unu omu, care traindu isolatu, sè ingrijésca de asemeni lucruri. Si aci citediu iarasi pe acelasi poetu (Menandru), care introducendu «pe scena unu barbatu ce se plange de cheltuelile femeiloru pentru sacrificiuri ilu face sa vorbésca «in urmatorulu chipu :

«Ne perdu dieii de totu pre noi cestia mai cu séma ce suntemu casatoriti; coci pentru a lucrá «n'avemu nici ua di care sa nu fie serbatore.»

Si pre uritorulu de femei, (in *Mysogina* sea) care accusa sexulu de acelési superstitiuni :

«Sacrificámu de cate cinci ori pe di; siepte sclavi, renduiti in cercu cantau cu cymbal'a, altii urlau.»

«Astu-feliu, se invedereadia cá in contra ratiunei de a crede co la Geti celibatarii erau tinuti de ómeni religiosi.»

(οὐκ εἰκὸς δὲ τοὺς αὐτοὺς ἅμα μὲν ἄθλιον νομίζειν βίον τὸν μὴ μετὰ πολλῶν γυναικῶν, ἅμα δὲ σπουδαῖον καὶ δίκαιον τὸν τῶν γυναικῶν χῆρον. τὸ δὲ δὴ καὶ θεοσεβεῖς νομίζειν καὶ καπνοβάτας τοὺς ἐρήμους γυνακῶν σφόδρα ἐναντιοῦται ταῖς κοιναῖς ὑπολήψεσιν. ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονία, ἀρχηγοὺς οἴονται τὰς γυναῖκας. αὗται δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται πρὸς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν καὶ ἑορτὰς καὶ ποτνιασμούς· σπάνιον δ'εἴ τις ἀνὴρ καθ' αὑτὸν ποιητήν, ἅ λέγει εἰσάγων τὸν ἀχθόμενον ταῖς περὶ τὰς θυσίας τῶν γυναικῶν δαπάναις καὶ λέγοντα·

ἐπιτρίβουσι δ'ἡμᾶς οἱ θεοί,
μάλιστα τοὺς γήμαντας· ἀεὶ γάρ τινα
ἄγειν ἑορτὴν ἔστ' ἀνάγκη·

τὸν δὲ μισογύνην, αὐτὰ ταῦτα αἰτιώμενον.

Ἐθύομεν δὲ πεντάκις τῆς ἡμέρας,
ἐκυμβάλιζον δ'ἑπτὰ θεράπαιναι κύκλῳ,
αἱ δ'ὠλόλυζον.

τὸ μὲν οὖν ἰδίως τοὺς ἀγύνους τῶν Γετῶν εὐσεβεῖς νομίζεσθαι παράλογόν τι ἐμφαίνει·). Cf. **Herodotu VII, 11., Plutarch.** *Alex.* 2, 3. si *Crass.* 8 *Fragm. hist. graec.* III, 293.

Bacchus-Sabazius, si femeile si copillele gete adorau pe Zalmolxis cu cantece si dantiuri, dupo cum asecura anume Porphyrius (379) si dupo cum resulta si d'in ua notitia la Hesychiu (380). De ací venea pote co Zalmolxis erá veneratu si ca dieitate femeiasca. (381)

B. Daci

§ 30

Despre religiunea propria a Daciloru scriitorii vechimei ne lasa aprópe intr'ua completa necunnoscintia. Afóra de Strabo, care identifica cu totulu pre Daci cu Getii, si nu deosibesce institutiunile, istori'a si credintiele unor'a de alle altor'a, abia cate-va notitie rasipite prin scrierile lui Vegetius, Flavius Josephus, Julianu, Hesychiu si Philargyrius, si unu neinsemnatu numeru de monumente epigraphice permitu a intrevedé ore-cari trasuri principale si caracteristice d'in cultulu si religiunea daca.

Zalmolxis, divinitatea suprema si universale a Getiloru, aceiasi cu Sabazius, divinitate communa familiei thrace, precum si dogm'a nemuririi sufletului, — consecinti'a neaparata a cultului Sabazius-Zalmolxis —, nu puté lipsí d'in mythologi'a daca. Acést'a urmeadia lamuritu d'in textulu lui Strabo (382), dupo care pontificele dacu Deceneu s'aru fi retrasu in aceiasi pescera sacra ce o locuise ua data Zalmolxis, precum si d'in *Cesarii* lui Julianu (383), in care Trajanu citeadia religiunea Zalmolxica cá unulu d'in celle mai mari obstacule ce ellu intempinase in espeditiunile dace,

(379) § 14. 15.

(380) s. v. Ζάμολξις.

(381) **Suidas,** s. v. Ζάμολξις θηλυκῶς, ὄνομα θεᾶς.

(382) Vedi mai la valle not'a 387.

(383) Julianu (ed. Teubner, I p. 420) éccĕ ce pune in gur'a lui Traianu, candu acest'a vorbesce cu Jupiter: «voi sciti, Jupiter si cei-l-alti diei, co priimindu Imperiulu lancediandu si slabitu in tote partile lui, de acea tirania care ilu lucrase multu timpu in intru, si de dessele invasiuni alle Getiloru d'in afora, amu fostu singurulu care amu cutezatu sa attacu aceste popóre cari locuescu d'incolo de Dunare. Amu subjugatu chiaru pre acesti Geti (adico Daci), cea mai bellicosa natiune d'in tóte némurile ce au existatu veri-ua data, nu numai prin vîrtosi'a corpuriloru loru, déra si prin acelle maxime ce Zalmolxe, care este intre densii in asia mare veneratiune, le-a sapatu atatu de aduncu in inima. Pentru co necrediendu co moru, déro co isi schimba nůmai locuinti'a, mergu la morte mai vesseli de catu aru merge in ori-ce alta calatoria.» : «...Ἐγὼ δὲ, εἶπεν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοί, τὴν ἀρχὴν παραλαβὼν ναρκῶσαν ὥσπερ καὶ διαλελυμένην ὑπό τε τῆς οἴκοι πολὺν χρόνον ἐπικρατησάσης τυραννίδος καὶ τῆς τῶν Γετῶν ὕβρεως, μόνος ὑπὲρ τὸν Ἴστρον ἐτόλμησα προσλαβεῖν ἔθνη, καὶ τὸ Γετῶν (sc. Δάκων) ἔθνος ἐξεῖλον, οἵ τῶν πώποτε μαχιμώτατοι γεγόνασιν, οὐχ ὑπὸ ἀνδρείας μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔπεισεν αὐτοὺς ὁ τιμώμενος παρ' αὐτοῖς Ζάμολξις. οὐ γὰρ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ μετοικίζεσθαι νομίζοντες ἑτοιμότερον αὐτὸ ποιοῦσιν ἢ τὰς ἀποδημίας ὑπομένουσιν.» Cf. **Dierauer,** *Beitraege zu einer kritischen Geschichte Trajans,* Leipzig, 1868, p. 70: «Der Unsterblichkeitsglaube wirdz war nur den Geten ausdrücklich zugeschrieben (Herod. IV, 94—96). Aber sicher gieng eine Lehre von so eminenter Bedeutung für die sittlich religiöse Entwicklung der Geten auch auf die Dacier über.»

d'in causa intrepiditatii si exaltarii virtutiloru resboinice, ce Daciloru le insuflá acea religiune.

Am arrettatu degia (384) dispretiulu suveranu de pericule, curagiulu peste mesura, poft'a nesabuita a mortii (appetitus mortis), cá un'a d'in cualitatile celle mai caracteristice alle natiunei dace; si asemenea calitate o constataramu si la Geti, si la Thraci, si la Celti, la tóte popórele adica, cari credéu intr'ua viatia fiitore, si in veseliile nesfîrsite reservate acolo, la ospetiulu eternitatii, celloru ce muréu séu cadéu in lupte (385). Déro religiunea lui Sabazius la Daci luase unu altu caracteru prin reform'a pontificelui Dekaeneos, prin noulu-evangeliu allu cumpetarii si allu vitejiei, ce acestu rege-prophetu, acestu dumnedieu introduse in tempulu regeluicollegu allu seu Boerebiste (386). Anume se povestesce despre Deceneu co se dusese mai anteiu pe tiermurile Nilului, ca se afle intielepciunea si invetiatur'a preotiloru egypteni, si la intórcere initià poporulu seu in elementele physice si astronomice, si organisà cultulu. Se mai spune co intre alte ordine divine ce dete fu si stirpirea totale a viiloru, ceea-ce Dacii esecutara fora oppunere (387). In genere acest'a d'in urma se considera cá ua simpla mesura pentru indreptarea moravuriloru luata contra vitiului beuturei cellu forte respanditu la popórele thrace. Credemu anso co ací este ceva mai multu de catu ua prohibitiune; este ua reactiune contra cultului Bacchus-Sabazius, contra orgyeloru bacchice, in cari vinulu jucá rolulu principalu, in cari menadele Mimallone si Clodone dantiuiau si cantau invertindu thyrsii loru ca nisce lanci (388), iara preotii beti de vinu si de sgomotu prophetisau (389); ua reactiune in fine contra acellei religiuni sabazice, care desteptase si ura si persecutiune in Athica, unde poetii si dramaturgii ceréu expulsiunea ei, cá corrumpetórea moravuriloru si distrugetorea religiunei Statului (390). Acésta reforma era dictata de nou'a stare de lucruri creata de Boerebiste, care avé nevoia de luptatori aprigi, disciplinati si inspirati, ca sa reusiasca in cati-va anni a intemeiá unu statu puternicu, ce se intin-

(384) Partea II, cap. XI, § 6.

(385) Acést'a o constata deja Pomponius Mela II 2. 3.

(386) Th. **Mommsen**, *Roemische Geschichte*, III, 301, edit. VI.

(387) **Strabo**, VII, cap. III § 11:

«...πρὸς δὲ τὴν εὐπείθειαν τοῦ ἔθνους συναγωνιστὴν ἔσχε Δεκαίνεον ἄνδρα γόητα, (και) πεπλανημένον κατὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ προσημασίας ἐκμεμαθηκότα τινάς, δι' ὧν ὑπεκρίνετο τὰ θεῖα· καὶ δι' ὀλίγου καθίστατο Θεός, καθάπερ ἔφαμεν περὶ τοῦ Ζαμόλξεως διηγούμενοι. τῆς δ'εὐπειθείας σημεῖον· ἐπείσθησαν γὰρ ἐκκόψαι τὴν ἄμπελον καὶ ζῆν οἴνου χωρίς.» «Boerebiste spre a tine poporulu seu in suppunere, avú la indemâna pre Deceneu, barbatu fermecatoru, care caletorindu in Egyptu invetiase ore-cari semne naturale, prin cari pretindea ellu a cunnósce celle divine; si in scurtu timpu se constituí dieu, precum diseramu vorbindu mai susu in privintia lui Zamolxis; iaru dreptu semnu de suppunere densului este co, Dacii se invoira a stirpi viile si a traí fara de vinu.»

(388) **Polyaen,** *Stratagem.* IV, 1.

(389) **Macrob.** *Saturn.* I, 18.

(390) **Cicero**, *de Leg.*, II, 15: Novos vero deos et in his colendis nocturnas pervigilationes sic Aristophanes, facetissimus poeta veteris comœdiæ, vexat, ut apud eum Sabazius et quidam alii dii peregrini judicati e civitate ejiciantur.»

dea pe ambele maluri alle Dunarei, si la sudu pene departe in Thraci'a, Illyri'a si tierr'a Norica. In ce constá anume anso nou'a conceptiune a lui Zalmolxis nu putemu scí. De siguru co Dacii nu-i aducéu cá Getii sacrificii humane (391); si ua proba ca ei vedé intr'ensulu pe Zeus a totu puternicu si pe Sore, mai multu de cotu pre Liber-Dionysos, suntu inscriptiunile d'in Britanni'a de la Birdoswald si Beaucastle, alle Daciloru, pre cari imperatulu Hadrianu curendu dupo cucerirea Daciei, ii duse acolo, formandu cu densii ua cohorta numita *Cohors I Aelia Dacorum*, care continua a subsiste in acelasi castru pene in secolulu allu V-lea (392). D'in celle 24 inscriptiuni votive ajunse pene la noi, 21 suntu dedicate lui Jupiter Optimus Maximus (393) si numai un'a lui Marte (394) iar doue lui Marte associatu cu dieulu bri-

(391) **Herodot.** IV, 95.
(392) Vedi mai susu, cap. IX, § 2, Nr. 29—35, nota 34.
(393) *Corpus Inscriptionum Latinarum*, t. VII, Nr. 806—826, 975.
D'in acestea reproducemu urmatorele mai complete :

Nr. 818 :

I O M
COH. I. AELI.
DAC. ANTO.
niana. . . .

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Coh(ors) prima Aeli(a) Dac(orum) Anto[niana].

Nr. 819 :

I O M
COH. I. AEL'
DAC. GORDI
ANA C. P. EST

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Coh(ors) prima Ael(ia) Dac(orum) Gordiana c(ui) p(rae) est....

Nr. 820 :

I O M
COH. I. AEL. DAC
POSTVMI *ana*
C. P. MARC
GALLICVS
TRIB

adico : I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Coh(ors) prima Ael(ia) Dac(orum) Postumi[ana] c(ui) p(raeest) Mar(cus) Gallicus trib(unus).

Nr. 821

I O M
ET N AVG
COH I AEL
DAC CVI PR
GALLICVS
TRB

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo) et N(umini) Aug(usti) Coh(ors) prima Ael(ia) Dac(orum) cui pr(aeest) Gallicus tr(i)b(unus).

Nr. 822

I O M
COH I AEL
DACORV*m*
POSTVM*i*
ANA C. P.
PROB AV
GENDVS
TRIB

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Coh(ors) prima Ael(ia) Dacoru[m] Postum[i]ana c(ui) p(raeest) Prob(ilius) Augendus trib(unus).

Nr. 806

I O M
COH AELIA
DACORVM
QVIB' PREEST
AMMONIVS
VICTORINVS
TRIB

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Coh(ors) Aelia Dacorum quib(us) pr(a)eest Ammonius Victorinus trib(unus).

tannicu Cocidius (395); de unde urmeadia co Dacii adorau cu deosebire pre Tata-allu dieiloru assimilatu divinitatii loru nationale Jupiter-Sabazius (396).

Afara de Zalmolxis, Vegetius ne arretta co Dacii se inchinau si lui Marte, pe care 'lu credé nascutu in tierr'a loru chiaru (397); iara Aufidius Modestus (398) atesta si urme despre cultulu apeloru: Dacii adico, dupo acestu autoru, obicinuiá cá, inainte de a intreprinde unu resboiu, se ducéu la malurile Dunarei, luau dintr'ensa apa, si bendu, jurá de a nu se mai intorce in patri'a loru de catu dupo ce voru fi ucisu pre toti dusmanii (399). Ua alta urma, o constataramu deja (400) cu ocasiunea ety-

Nr. 808

I O M
COH. I. AEL. DAC
orum C. P. EST
*a*VRELIVS. FAV*s*
*tv*S TRIBV*nus*
*per*PETVO
cos

Nr. 812

I O M
CHO. I. AE*lia*
DAC. CVI. PRA*e*
EST. IVLIVS
SATVRNIN*us*
TRIBVN*us*

(394) Ib., Nr. 826.

(395) Ib. Nr. 886. 827.

(396) In *Lapidarium Septentrionale*, or a description of the monuments of Roman rule in the north of England, published by the Society of antiquaries of Newcastleupon-Tyne, London 1875, in f., pag. 184 Nr. 366, vorbindu-se despre inscriptiunile daciloru cotre Jupiter Optimus Maximus, se dice: «The number exceeds that found at any other camp, except, perhaps, Maryport. *Jupiter has evidently been a popular deity with the Dacians.*» **Hübner,** in *Corpus Inscriptionum Latinarum,* VII p. 141: «Atque Dacorum tribuni in praetorio puto cum signis Jovem optimum maximum potissimum coluerunt, ut Tungri Petrianis et Hispani Uxelloduni». Numele tribuniloru cari a comendatu cohort'a daca suntu: Lucius Maximus, Pomponius Designatus (?), Aurelius Faustus (?), Statius Longinus, Ammonius Victorinus, Marcius Gallicus, Probus Augendus, Julius Saturninus, Funisulanus Vettonianus si Claudius Menander. — Despre assimilatiunea lui Sabazius cu Jupiter vedi not'a 164 de mai susu; Orelli 1259: Jupiter Sabazius; Apuleu (Metamorphos., VIII, 24): «Omnipotens et omniparens Dea Syria et sanctus Sabadius et Bellona et Mater Idaea, cum suo Adone Venus domina, caecum reddant.»

(397) **Vegetiu** I, 28: Dacos autem et Moesos et Thracas in tantum bellicosos semper fuisse manifestum est, ut ipsum Martem fabulae apud eos natum esse confirment.»

(398) Despre Modestus vedi **Teuffel,** *Geschichte der Römischen Literatur,* dritte auflage, Leipzig 1875, p. 106.

(399) Iunius **Phylargirius,** *Commentarius in Virgili. Georg.*, II, 497: «Aufidius Modestus legisse se affirmabat, hunc morem esse Dacorum, ut cum ad bella proficiscerentur, non prius rem capesserent, quam de Istro certum modum haurientes ore in modum sacri vini iurarent, non se ad patriae sedem regressuros, nisi hostibus caesis; et idcirco Virgilium familari sibi hypallage usum dixisse Istrum coniuratum, apud quem Daci coniurare consueverunt.» Este curiosu blestemulu poporanu romànu: «batta-te Dunarea» si dicetorea de insuratore:

«Cine bate Dunarea
Nu mi'lu bate muerea»

V. Allessandri, *Poesii populare alle Romàniloru,* p. 122, Bucur., 1866.

mologiei riului Motru, nume ce'lu reduseramu la idei'a de mama, symbolulu naturei binefacetore a riuriloru, cá isvore de fecunditate si de viatia, comparandu-lu cu celticulu mâtar, mama, d'in Matrona, Matra, Materna, adi Marne, Meyronne, cu mâtaras, matarô mume, matarô gitayô mume vii, cum se numescu fluviile si apele (âpas) in Rigveda si Avesta. Ua a treia urma se regasesce in legend'a raportata de Cassius Dion (401) si povestita pene adi de Romanii d'in vallea Hatiegului (402) dupo care

Prin *batta-te Dunarea* se 'ntiellege : *sa te innece, sa te pérdia Dunarea,* pe candu : *cine bate Dunarea* insemneadia : *cine trece in notu Dunarea,* dupo cum resulta lamuritu d'in canteculu poporanu *Rada.* Acést'a dice :

«Barbatu oiu luá
Care s'a afla
Dunarea sa 'nóte
Ridicandu d'in cóte,
In picióre standu,
Buzduganu purtandu.»
Nime nu s'aflá
Care cutezá
Din cei cazaclii
Negustori de vii.

Ear un argatielu,
Tineru, voinicelu,
Pe locu s'apucá
De se incercá,
Dunarea trecea,
Si ear se 'ntorcea
Din cóte 'notandu
In picióre standu,
Buzduganu purtandu.

Rada 'nveselĭa
Si astu-felu graia :
«Vinu voinicule,
Argatielule !
Pe tine te vreu
Barbatu sa te ieu,
Ca-i ua dicatore
De insuratore :
Cine bate Dunerea
Nu mi'lu bate muerea !

Unu studiu despre *Dunarea* in povestele si cantecele poporului romanu remane inca de doritu. Despre acelasi rîu in poesi'a poporana slava vedi **V. Jagici,** *Dunav-Dunaj in der slavischen Volkspoesie,* (Archiv für slavische philologie, I, 299—333. Berlin 1876).

(400) Cap. IX, § 2, lit. *c,* numiri de riuri.

(401) l. LXVIII, 14 : «Si s'au aflatu comorile lui Decebalu, de si se ascunsera sub riulu Sargetia, carele trecea pe langa palatele acestuia ; in adeveru, ellu abatusse riulu prin niste robi si îi scobise fundulu ; apoi, punendu acolo argintu si auru multu si celle-l-alte pretiose, cari n'avéu sa sufere de umediala, asiedase d'asupra-le petre si gramadise pamentu ; dupa acésta, dase drumulu riului pe la albia sea ; in pesceri ellu depusese, totu prin acei ómeni, vestmintele si alte obiecte de acelasi soiu. Facendu acestea, îi ucisese, de téma cá nu cumva vre-unulu dintr'ensii sa destainuiasca. Insa Bicilis, unu sociu allu lui, carele cunnoscea totu ce se facuse, fu prinsu si le marturisí tote.» Compara povestea lui Tzetzes (Chiliada VI, 470—480), imprumutata de la Diodoru. Fondulu legendei este fórte vechiu, caci ne intempina intogmai mai tardiu si la Visigothi, cari aru fi ingropatu pre regele loru Alaricu si bogatiile sele celle multe in albi'a riului Busento.—(Jornandes, de orig. Goth.) Co thesaurele lui Decebalu n'au a face nici cu tainiti'a ce s'aru fi descoperitu in Istriga séu Streia pre timpulu cardinalului Martinuzzi, si care continea peste 40,000 bani de auru, toti cu efigi'a lui Lisimachu regele Thraciei (cumu sustinura Wolfgang Lazius, Benkö, *Transilvania, sive magnus Transilvaniae principatus, olim Dacia mediterranea dictus,* Vindobonae, 1778, t. I, 16 ; Timon, *Imago antiquae Hungariae,* I, c. 16, etc.) nici cu inscriptiunea plasmuita :

IOVI INVENTORI
DITI . PATRI
TERRAE MATRI
DETECTIS . DACIS
THESAVRIS
DIVVS NER
VA. TRAIANVS
VOTVM SOLVIT

Decebalu, pentru a nu lasá se cadia comorile sele in man'a Romaniloru invingetori, le aru fi ingropatu in albi'a riuletiului Sargetia, punendu-le sub protectiunea divina a acestuia (403). Unu asemenea cultu se regasesce in léganulu communu allu familiei aryce, si la tóte popórele indo-germanice : in Rigveda ca si in Avesta, apele (âpas) suntu invocate cá divinitati binefacetore ; in vechi'a India isvórele si riurile se vedu incongiurate de unu aspectu religiosu, si personificate cá fiintie supranaturale ; la Persi, asemenea stau la mare veneratiune (404), ca si la Greci, Romani, Germani si Celti. (405)

§ 31

Acestea fiindu pucinele date alle scriitoriloru vechi despre religiunea daca, se vedemu ce alte elemente noui ne procura inscriptiunile romane si anticitatile gasite in Daci'a.

D'in considerarea in intregu a inscriptiuniloru date pene acum la lumina resulta unu faptu vrednicu de observatiune : pre de ua parte, multimea inscriptiuniloru religiose si a divinitatiloru orientale la cari suntu elle inchinate. Asia, pe langa culturile respandite in intregu imperiulu romanu cá Magna mater (406), Mithras (407),

precum crediura Benkö (l. c.), Gruter, 21, 8, Reichersdorf, Timon (l. c), Tröster *Dacia*, si altii, nu este trebuintia a mai dovedí. Vedi **Fabretti,** *De Columna Trajana syntagma,* Romae, 1683. — Wilhelm **Schmidt,** *Die Geten und Daken* (Archiv des ver. Siebenb. landesk. N. F. IV, 173 seq) — **Dierauer**, *Beiträge zu einer kritischen Geschichte Trajans,* Leipzig 1868, p. 102 not'a 4.

(402) **A. de Gérando,** *Siebenbürgen und seine Bewohner,* trad. de Iulius Seybt, Leipzig 1845 , I, 204 : «Keiner der gleichzeitigen Schriftsteller, und nicht wenige sprechen ausführlich von Dacien, erwähnt den Schatz des Decebalus. Erst acht Jahrhunderte nach der Zeit der römischen Eroberung entstand diese Fabel; und man hat sie so oft wiederholt und variirt, dass noch heute eine Menge Leute in Siebenbürgen den Schatz des Decebalus mit eben so viel Ausdauer und eben so wenig Erfolg suchen, als diejenigen, welche sich in den Kopf gesetzt haben, die Schätze des Darius zu finden.»

(403) **Fröhner,** *la colonne Trajane,* edit. cea mare, introductiune, p. V.

(404) **Herodot.** I, 138 : σέβονται ποταμοὺς μάλιστα.

(405) A. **Pictet,** *De quelques noms celtiques de Rivières qui se lient au culte des eaux* (Revue Celtique, II v.). — **I. Grimm,** *Deutsche Mythologie.* — Karl **Simrock,** *Handbuch der deutschen Mythologie,* ed. III. — **K. Schwenck,** *Die Mythologie der Slawen,* 1858. — Despre zînele fontaneloru la Bulgari vedi **Kanitz,** *Donau-Bulgarien,* I (1875) p. 80. — Co Slavii adorau riurile, déro nu sub nume de *rusalky,* cum sustinu Tatişcev, A. Kaysarov, Hanuş, Th. Buslajev si P. I. Şafarik , vedi F. **Miklosich,** *Die Rosalien, Sitzungsb. d. Wien. Akad.* 46 bd. 1864, p. 386—405.

(406) C. I. L. III Nr. 1100, 1101, 1102, 1582.

(407) Monumentele mithriace abunda in provinciile fruntarii alle Occidentului, si mai cu sémn, in Daci'a, si pare a se fi confundatu séu associatu cu Sórele. Vedi C. I. L. III nnr. 828, 879, 899, 900, 901, 968, 1107—1114, 1119—1123 , 1192, 1357, 1436, 1549, 1591 ; **Hirschfeld**, *Epigr. Nachlese,* nr. 50.—*Ephemeris epigraphica,* IV, nr. 141, 162, 163, 187.—*Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich,* III, *Inschriften aus Rumänien,* Nr. 15; Ibid. *Neue Inschriften aus Dacien,* Nr. 34. 49.

Despre monumentele mithriace descoperite in 1837 la Slaveni in Judetiulu Romanati vedi W. de **Blaremberg,** in *Muzeulu nationalu,* Nr. 8 Noembrie 1837 , si Felix **Lajard**, *Additions au mémoire sur deux bas-reliefs mithriaques qui ont été trouvés en Transylvanie,* in *Mémoires de l'A-*

si Jupiter Dolichenus (408) et deus Commagenus (409), intempinamu in Dacia divinitati orientale cá Jupiter Tavianus (410) Heliopolitanus si Erusenus (411), Ζευς Σαρδενδηνος (412), Deus Azizus (413) si Bonus Puer Phosphorus (414) Sol Hierobolus (415). Glycho (416) Dea Syria (417) Adrastia (418), Dea Caelestis (419), chiaru collegiĭ intregi: cá Collegium Asianorum (420), Collegium Gallatarum in Dacia Apulensis (421) si chiaru divinitati celte cá Suleviae (422) si Cautis (423). Pre de alta parte, lips'a aprope absoluta de inscriptiuni cu numele vre-unei divinitati indigene dace. In adeveru, pe candu aiurea epigraphic'a a datu la ivéla dieii cari compunéŭ pantheonulu poporeloru cucerite de Romani, cu numele loru proprii natio-

cadémie des Inscriptions et Belles Lettres de France, t. XIV (1830) p. 178—185, precum si in *Nouvelles Annales publiées par la Section française de l'Institut Archéologique de Rome,* t. II, 1838, p. 7—85. Acestu memoriu s'a reprodusu pe romanesce de d. **Odobescu,** *Annalele Societatei Academice Romane,* X, sect. II (1878) p. 250—256.—In collectiunea de anticuitati a d-lui Bolliacu se afla trei basso-relieve mithriace, si doue representatiuni cu heroulu thracu. — Cf. despre cultulu lui Mithras, **Marquardt,** *Römische Staatsverwaltung,* III (1878) p. 81—87. — **Fr. v. Hellvald,** *Culturgeschichte,* I, 170, 209, 525 (II aufl. 1876). Despre confusiunea in secolulu II si III d. Chr. a cultului sabazicu cu cellu mithriacu vedi **Heuzey,** *Miss. arch. de Macéd.*, p. 153.— **Lenormant** *Revue archéol.* 1875.

(408) C. I. L. III 1301 a, 1302. Despre Jupiter Dolichenus vedi Fel. **Hettner** *de Jove Dolicheno,* Bonn 1877.

(409) Id. III 1301 b. Vedi despre culturile streine orientale Marquardt, op. cit. III, 74—79.

(410) C. I. L. III 860, 1088.

(411) C. I. L. III 1353. 1354. 869. Cf. Marquardt, op. cit. III, 82, 85.

(412) Pe unu altaru gasitu la Maros-Porto in Transilvani'a (ap. Hirschfeld, *Epigraph. Nachlese,* p. 30) se citesce urmatórea inscriptiune:

ZEY. CAP
ΔΕΝΔΗΝ
ω ΡΟΥΦΟC
ΑΝΤΙΠΑ
ΤΡΟΥ ΕΥ
ΧΗΝ. ΑΝΕΘ

Epitetulu de Σαρδενδηνός ce ne 'ntempina ací pentru prima óra, deriva probabilu de la muntele Sardene séu Saidene langa Kyme in Asi'a-mica.

(413) C. I. L. III 875.

(414) C. I. L. III 1130—1138.

(415) C. I. L. III 1108.

(416) C. I. L. III. 1021, 1022.

(417) C. I. L. III 956. Cf. Marquardt, op. cit., III, 82, 113.

(418) C. I. L. III 944.

(419) C. I. L. III 992, 993. Cf. Marquardt, op. cit. III, 82, 97.

(420) C. I. L. III 870.

(421) C. I. L. III 1394, 1503, 860.

(422) C. I. L. III 1601.

(423) C. I. L. III 994. Inscriptiunea ap. Ackner u. Müller Nr. 203 cu Apolline Granus si Sirona, ca sí cea cu Nr. 770 d'in aceiasi collectiune cu Nehalennia, — suntu false.

nale (424), in Dacia, si numai ací, abia déco ua inscriptiune ne revela numele unui dieu localu, si acest'a anco nu e pe deplinu siguru (425). D. Hirschfeld, constatându

(424) Asia de es., divinitatile topice ibero-auskariane d'in regiunea pyreneica : Aherbelste, Alardostus (Alardossis) Baeserte, Edelas, Ilun (?) Leherenn, Lahe (dieitia), Heraus Corritseha, Boccus Harouso (Harauso), Baicorixus, Iscitt, Xuban, Ilixo, Basceiandoss, Hercul Toliandoss (Vedi E. **Desjardins**, *Géographie historique et administrative de la Gaule, Romaine* t. II, p. 387—395. — **Luchaire**, *de lingua aquitanica*, Paris 1877, in-8); divinitatile celtice : Cernunnos, Esus, Tarvos, Trigaranus, Teutates, Ognios, Taran, Belen, Nehalennia, (cf. Kern, *Revue Celtique,* II, p. 10—18) Rosmerte, Bormo si Damona, Divona, Sirona, Aventia, Bibracte (vedi *Revue Celtique* I, 306 seq. II, 21 seq., si Desjardins op. cit. II p. 505—514), Bedaius (C. I. L. III 5572. 5575. 5580. 5581) Belestis, Adsalluta (C. I. L. III 5135. 5136), Aequorna (C. I. L. III 3776, 3881—3883), Atrans (ib. 5117—5118) Cautis (ib. 4736) Epona (ib. 4806. 4810. 5193 etc.) Suleviae Montanae (ib. 5900. 1601), Sirona (ib. 5588); divinitatile hispanice : Abiafelaesuraecus (C. I. L. II 2524) Aegiamunniaegus (2523) Aelmanius (3100) deus Aernus (2606) Andero (2772) Aracus (4991) Banderaeicus (2387) Bandiaepolosegus (740) Bandiarbariaicus (454), Bandueaetobricus (2515), Bmervasecus (363) Cantunaecus (861), dei Ceceaigi (2597), Crougintoudadigoe (2565) deus Domeacusuemecus (2375), Edovius (2542) Endovellicus (127—141) Leiossa (3097), Lumiae (3098) Mogoninon (3136) Netaciveilferica (2539) Netus (365) Reuveanabaraecus (685) Roncœnatiaecus (2419) Saga (731) Tameobrigus (2377) Tarmucenbaci Ceceaeci (2472) Toga (801) Togotes (893) deus Vagodonnaegus (2636) Virroreviliaegus (2575) Uvarna (2924); divinitatile britanice : Cocidius (C. I. L. VII 800—804, 806. 827, 701, 876, 643, 644, 953, 974, 914, 886 etc.) dea Ancasta (4) deus Andesco (87) Armicum (744) Mars Barreces (925) Belatucader (369) Contrebis (290), dea Harimella (1065), Maponus (332) Mariga 263 a; Mars Olludius (73) deus Matunus (995), Mogon (320) dea Ricagambeda (1072) etc.

(425) Pe unu fragmentu de marmura gasitu in 1870 la Recĭca (adi in collectiunea d-lui C. Bolliacu) se vede unu cerbu in fuga apucatu in ghiarele vulturului : partea superiora este sparta, iar mai josu se citesce urmatorea inscriptiune :

TVRMASCADA
MAX·MAXIMINVSET
IVLIANVSMAXIMINVS
EX VOTO·POS·

faptulu, cauta esplicatiunea lui in saraci'a systemului religiosu dacu, respectivu geto-

«Turmasgada! Max(imus) Maximinus et Iulianus Maximinus ex voto pos(uerunt).

Illustrulu nostru professore de la Vienna d. O. Hirschfeld, publicandu cellu d'anteiu acésta inscriptiune (*Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscr. Latin.* vol. III, p. 41) considera pe Turmasgada cá ua dieitate locale daca. D. Mommsen anso (*Ephemeris Epigraphica*, II, 320) propune lectur'a TVR(ma) MASGADA(e), cu tote ca monumentulu, pe care l'am esaminatu de aprope, nu indica nici-unu punctu dupa TVR, nici litter'a E dupo MASGADA, Turmasgada fiindu scrisu intr'unu singuru cuventu. Apoi, turma Masgadae remane pene adi cu totulu necunnoscutu, cellu pucinu unoru invetiati epigrafisti cá dd. Renier si Desjardins, pe cari i-am consultatu intru acest'a. Inclinamu deci a crede ca Turmamasgada este unu geniu localu, ce pare a se regasí si in inscriptiunea aflata la Deva in Transilvani'a (C. I. L. III Nr. 1338):

G. T. MAZ
AVRE. D.
IONISIV
S CVR. POS

G(enio) T(urmae) Maz(gadae) Aure(lius) Dionisius cur(ator) pos(uit).

Alt'a divinitate daca, asupra cari'a indouial'a cata sa fie mai mare, este Deus Sarmandus d'in urmatorele doue inscriptiuni:

Un'a gasita la Mikehaza (4 ore departe de Mediasi in Transilvania):

DEO SAR
MANDO
DEMETRI
VS ANTON
VOTVM LIBE
NS POSVIT

Deo Sarmando, Demetrius Anton(inus) votum libens posuit.

C. I. L. III 964=Orelli 2042=Ackner u. Müller, die Röm. inschr. in Dac. Nr. 826.

Alt'a la Thord'a, unde se dice co s'aru fi aflatu la 1797 intr'unu vechiu castellu romanu:

OPT. M.
DEO SARMANDO' POPVL
ALA. QVINTIL
— — L. V. MACEDO.
V. S. PR. S. DAC.

Neigebauer, *Dacien aus den Ueberresten des Klassischen Alterthums*, 205, 332 dupo Nic. Harkányi. Ios. **Kemeny**, *Trauschenfels Magaz.* II, 105, **Ackner**, u. **Müller** *die Roemischen Inschriften in Dacien* Nr. 664.

Prim'a inscriptiune admisa si de d. Mommsen in *Corpus Inscript. Latinar.* t. III Nr. 964 este autentica; anso in locu de SARMANDO trebue a se citi SARAPIDI, precum propune d. Mommsen (III, 1, p. 7* Nr. 44*), *Sarmando* fiindu ua errore a lapicidului. D'in contr'a Ackner si Müller (op. cit. Nr. 826. 664) si Gooss (*Untersuchungen über die innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, 132, si *Archiv. für Siebenb. Landeskunde*, N. F. XIV, p. 125) considera Sarmandus cá ua divinitate daca; Gooss chiaru compara particul'a *Sar-* d'in Sarmandus cu *Sar*-mizegethusa, si *Zal*-moxis; iar partea finale *-mandus*, cu Mendis, numele Arthemisei thrace. Altii (Herzog, *Revue critique* 1866, [1 an. pr. semestre] p. 172; Fröhner, *Colonne Trajane*, ed. mare, introductiune) tinu inscriptiunea de falsa. Acést'a se póte dice cu tóta siguranti'a despre cea de a doua, care invederatu este fabricata dupo cea d'anteiu, (Cf. Mommsen l. c.) cum si despre inscriptiunea cotre Zamolxis, apud Neigebauer 206, 45 dupo Nic. Harkányi, Ackner u. Müller nr. 663:

thracu, déro fora comparatiune mai multu, in stirpirea fora de mila a vechiloru locuitori daci, si a institutiuniloru indigene (426). Ansa saraci'a religiunei dace pote proveni mai siguru d'in lips'a fontaneloru de informatiune, iar nimicirea totale a po-

ZAMOLXI
O. M.
GET. PP.
ERMID. SIGAVVS
SAC. EIV
V. S.

Jupiter *Cernenus*, care avé si unu collegiu la Verespatak (tab. cerata I, in C. I. L. III p. 925 : «Artemidorus Apolloni magister collegi Jovis Cerneni») representa pare-se divinitatea locale a Diernei séu Cernei (Tsierna) (Cf. C. de la **Berge**, *Essai sur le règne de Trajan*, 59), si nu are a face cu dieulu gallu cornutu Cernunnos, allu carui nume si chipu se vedu pe un'a d'in pietrele gasite in Paris, la cathedral'a Nôtre Dame, si pastratore in museulu Cluny. Cf. de **Bellognet**, *Ethnogénie gauloise*, I, 227, Paris, 1858.—L. **Heuzey**, Le dieu Mên à Bayeux, in *Revue archéol.*, nouv. série, v. 19, p. 1—6, (1869), **Desjardins**, op. cit.

Dreptu divinitate daca se considera de unii (Gooss, l. c) si dieiti'a Sule d'in inscriptiunea de la Apulum (C. I. L. III 1156 add.) :

SVLE
FL. ATTA
LVS VOTVM
L. S

«Sule séu Sule(vis) Fl(avius) Attalus votum l(ibens) s(olvit)»
cu care Sule se compara numile : thracicu Sola (C. I. L. III 787), bessicu Susulla si Zalonius (Orelli 3552. Inscript. Regni Neapol. 2845), scythicu Saulius (Herod. IV, 76), si mai multu dieiti'a Sol (τῇ θεῷ Σῶλ) carei'a regele bosporanicu Rhoemetalkes ii dedica unu monumentu la Panticapaeum, in Chersonesulu tauricu (C. I. L. III 1156 add.; de comparatu *Compte rendu de la Commission archéologique de St. Pétersbourg pour 1860* p. 106, Gooss op. cit. 133).— Sule anse nu se apropie mai pucinu de dieiti'a Sul (Sulis) Minerva a Britaniloru (Orelli 2052, 5914. C. I. L. VII Nr. 4041, 4453, 3943, 42. Wright reunesce ambele numi impreuna, Suliminerva, *The Celt*, p. 263; de **Bellognet**, op. cit. I p. 239 Nr. 300 compara numile cu Kimr. sulwi, a observá, sulwy, inspectiune, exploratiune; ar. sellout-piz, a priví cu intentiune; Sul, Suliaf séu Sulivus, numele unui sfantu bretonu, Suliau; ir. Suil, ochiu, Suilbheim, care incanta prin privirea sea, care fermeca) si pre inscriptiune se póte citi Suleviis, divinitatile celte campenesci séu muntenesci, suleviæ montanæ (Belloguet op. cit. Nr. 299) mentionate si in alte monumente d'in Daci'a [C. I. L. III 1601 : Sul(evis) Mont(anis) T(itus) Iulius Lapid.... v(otum) l(ibens) p(osuit)] si d'in Noricum (C. I. L. III 5900), asia co nu vedemu nici ua proba hotaritóre pentru dacismulu esclusivu allu dieitii Sule.

Enigmatic'a divinitate anso Acuinus dintr'ua inscriptiune de la Kiskalan (C. I. L. III, 1403) :

ACVINO
DOM
SVLARI
V. L. S

—déco nu cum-va lapicidulu d'in erróre nu va fi sapatu ACVINO DOM(estico) in locu de SILVANO domestico—remane cu totulu necunoscuta.

(426) op. cit., p. 7.

pulatiunei dace este cu dreptu contestata (427), caci vorbesce in contra-i istori'a. Se scie co Romanii candu ridicá totulu supusiloru sei, le lassá anso dieii loru, nu-i proscriá, pentru a impune pre ai loru; si atunci chiaru candu politic'a cerea ca sa scotia in masa pre toti locuitorii unei tierri, Roma avea grija sa lase in orasiele ce despopulá cate-va familii insarcinate a aduce dieiloru tierrii onorurile obicinuite. Si acest'a o facea cá ua datorie reclamata de scrupule religióse (428). Nu vedemu nici unu cuventu cá pentru dieitatile dace, Románii sa fi procedatu altu-feliu. Adevera't'a causa ni se pare deci a o cautá aiurea, anume in intim'a inriurire a religiunei dace cu culturile Orientului, in specialu cu alle Asiei-mici aduse ua data cu colonistii in Dacia. Poporulu invinsu dacu regasea lesne intr'ensele pre dieii lui nationali, unu modu acelasi de a concepe si de a onorá divinitatea: uniunea devení déra intima; divinitatile dace se identificara cu totulu dieiloru asiatici si ai invingetoriloru, si consimtira a perde chiaru numele loru. De aceia cautamu in zadaru pe inscriptiuni numele dieiloru daci; acestia se ascundu sub numi streine, si fusiunea loru este atatu de completa, pe catu isolarea si restaurarea loru, imposibile.

§ 32

Ne remane a cercetá monumentele artii pentru religiunea daca. Acestea de si pucine, caci totulu se reduce la cate-va symboluri de pre productele ceramicei si alle numismaticei, la câte-va objecte de lutu séu de metalu cu destinatiune religiosa, la unulu séu doue basso-relievuri cu subiecte de alle cultului, totusi aru puté fi utilisate déco am scí cu precisiune originea reale a loru, epoc'a si poporulu caror'a elle apartinu. Acestea anso nu se potu determiná, in starea in care se afla la noi studiile archeologice, cari abia súntu urnite, si a pucinului materialu, ce ne-a datu pene acum la ivéla sapaturile neregulate, superficiale si mai multu ca nisce incercari, pene acum intreprinse. De aceia, in locu de linii hotarite de demarcatiune intre epoce, ne multiamimu de ua cam data a deosebi grosso modo: cea-ce ni se pare ante-romanu, si care se va numí conventionalu cu unu nume genericu: *dacicu*, de ceea-ce se pare posterioru cucerirei, si care se va numí *daco-romanu*.

Printre vasele si alte obiecte de lutaria grossolana desgropate de d. Bolliacu intr'ua localitate curiosa d'in judetiulu Romanati, anume Vodastra, pe care cu buna-séma d-sea o tine de statiune preistorica, ai carii locuitori, necunnoscèndu nici unu metalu, se servea cu arme si cu unelte de pétra lustruita si de osu (429), — printre

(427) **Gooss** op. cit., p. 117, 122—135. — Idem, *Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens*, p. 53 seq. — Iul. **Jung**, *Roemer und Romanen in den Donaulaendern*, Jnnsbruck, 1877 p. 103 seq.

(428) **Boissier,** *la religion Romaine* I 378 (Paris 1874).

(429) S'a publicatu sub numirea de *Ceramica dacica d'in Vodastra preistorica*, in *Trompetta Carpatiloru*, an. XIV (1876) Nr. 1255. Pe tabellele lit. L si M am reprodusu obiectele mai caracteristice d'in acea interesanta stampa.

acelle objecte dicu, figureadia niste idolasi de pamentu inchipuindu unu omu cu bratie intinse, fetisi diformi pe placi rotunde totu de pamentu (430), mesciore de lutu pe patru piciore (431) si ulcele mici (naltimea 5 cm. perim. 12) (432), cari prin micimea loru paru a nu fi pututu serví la altu-ceva de catu la sacrificiuri. Ce este mai insemnatu, pe unulu d'in idoli (433), d'in josulu capului, pe pantece, se vede aduncitu cu ingrijire si forte acuratu unu triunghiu impartitu prin midilocu, care representa de siguru ua idee religiosa forte aprope de symbolulu informu, de conulu Aphroditei Astartee de la Paphos. Altu idolu fora capu (434) are peptulu bine desvoltatu si cu pantecele cá de femeia insarcinata, cea-ce ne rechiama iarasi in minte unele statue cypriote, cari infatisiadia pre dieiti'a Astartee cu sioldulu si titiele mari, cu basinulu forte largu, ua alusiune negresitu la marea fecunditate a viuetii (435). Pre unu altu vasu de beutu (436) se observa ua titia cu doue atirnaturi in form'a partii genitale masculine,—ceea-ce amintesce póte phallusulu ce priimea initiatii in mysterile aphrodisiace d'in templulu de la Paphos (437). Assemeni omuleti nu s'a gasitu numai la Vodastra, ci dupo asigurarile d-lui Bolliacu, si la Calonfiresci, si la Crasani (438). Am avé déra in aceste obiecte, niste figurine cu totulu barbare, cari formau obiectulu cultului unei populatiuni primitive, de care nici istori'a, nici archeologi'a nu potu nimica dice mai multu. Elle nu se potu compará mai bine de cotu cu figurile de pétra calcaria, de marmura séu de pamentu, aflate in insulele Archipelagului, la Cypru, Rhodos, Theba, Athena etc., cari figuri au numai capu si bratie, si se termina printr'unu rectanglu, (unele representandu pre Astartea, allu carii sexu e amintitu prin indicatiunea somara a sînului), si cari probabilu, serviau de amulete. (439)

Alte symboluri religióse alle Daciloru le recunnoscemu in :

1. Copita de callu, ce se vede pre ua multime de vase mortuare si pe monete dace (440) déro a carii semnificatiune propria scapa cunoscintieloru nóstre;

(430) Bolliacu, stamp'a citata fig. Nr. 47. 48. 50—52, 74.—Tabell'a nóstra lit. L, fig. Nr. 11 a, 11 b. 14.

(431) id. Nr. 36. 53. 66.—tabell'a nóstra lit. L fig. Nr. 18.

(432) id. Nr. 37. 38. 39.

(433) id. Nr. 48, tab. nostra Lit. L, fig. Nr. 11 a.

(434) L. P. di **Cesnola,** *Cypern,* Jena, 1879. — D-lu G. Perrot, la cursulu de archeologia de la Sorbonua d'in annulu 1879 si 1880.

(435) Despre idoli de pamentu aflati la Mycene, vedi Henry **Schliemann,** *Mycènes,* Paris 1879, p. 61—65, 136 seq., 174 seq., 205.

(436) Tab. lit. L, fig. Nr. 9.— Bolliacu, fig. Nr. 6.

(437) **Clemens, Alex.** *Protrept.* 13; **Arnob.** *Adv. gent.* V, p. 159.

(438) *Trompetta Carpatiloru,* annulu XI, Nr. 1059 d'in 1/13 aprile 1873.

(439) Vedi tab. lit. K. fig. Nr. 2, vasu gasitu la Zimnicea. Cf. Bolliacu, *Trompetta Carpatiloru* Nr. 1137 (1874). Asemenea tab. lit. H fig. Nr. 3., pe reversulu unei monede dace aflate in Transilvania. Cf. E. A. Bielz, *Dakische Tetradrachmen,* Hermannstadt, 1874, taf. II fig. Nr. 1. 2. 3, taf. V fig. Nr. 2; taf. VI, fig. Nr. 2.

(440) Vedi tab. lit. K. fig. Nr. 1 si 4.

2. Callaretiulu dacu impresu pe vase si monede (441), si despre care vomu vorbí mai la vale;

3. Sierpele representatu pre vase (442), monede (443) placi de plumbu si basso-relievuri (444), si chiaru facutu in metalu (445), si care pare a se fi bucuratu de ua deosebita veneratiune la Daci. De altu-mintrelea, acestu minunatu animalu, care se arretta dupo traditiunea hebraica, chiaru primei perechi omenesci, prin calitatile sele in parte reale, in parte inchipuite, a constituitu obiectulu unui cultu specialu, déco nu primulu cultu animalicu (446) la tote popórele, nu numai indo-germanice (447) déro si la Phenicieni, Babyloneni, Egypteni (448) si chiaru la Negrii Africei (449), si populatiunile primitive alle Americei (450), — trecèndu prin multime de trepte alle desvoltarii, de la rudulu fetisismu pene la cellu mai supremu spiritismu, si insusindu-si atatu de multe si variate semnificatiuni (451). Insemnetatea sierpelui la Daci se pote intiellege mai cu séma d'in rolulu principalu ce jucá, dupo cum s'a vediutu mai susu, in cultulu si mysterile lui Bacchus-Sabazius,

(441) Tab. lit. H, si I.

(442) Pe tab. lit. K. fig. Nr. 5 este sierpele ce se vede pe gutulu canei (in lini'a copitei) fig. Nr. 2.

(443) Vedi tab. lit. H nr. 18; tab. lit. I nr. 6. D-lu Bolliacu, *Trompetta Carpatiloru*, 9 Sept. 1871, vede pe acésta moneda doui balauri in locu de unulu, care mi se pare invederatu, anume cellu-ce se inaltia spre burt'a callului; cellu-altu l'asi luá dreptu altu-ceva de cotu unu balauru. D. Bolliacu vede si pe aversulu monedei fig. 41 (Trompetta Carpatiloru 9 Septembre 1871) unu balauru incolacitu.

(444) D-lu C. Bolliacu, *Tromp. Carpat.* 9 Sept. 1871, dice: «apoi pentru doui balauri in locu de unulu pe care ii vedu si pre ua placa de plumbu daca ce possedu.» Probabilu co acésta placa este unulu d'in monumentele cabirice de cari vorbiramu mai susu sub nota 354.—Vedi si tab. lit. U.

(445) Tab. lit. G, fig. Nr. 7 si 8.

(446) **Böttiger**, *Ideen zur Kunstmythol.* dice: «der älteste Thierdienst fast überall Schlangendienst war»

(447) **Schwartz**, *Der Ursprung der Mythologie*, Berlin 1860, cap. I, Die Schlangen-und Drachengottheiten.— I. **Grimm**, *Myth.* p. 652, **Simrock**, *Handbuch der deutsch. Mythologie*, despre cultulu sierpelui la Germani si poporele vecine.— R. de *Beloguet*, *Ethnogénie gauloise*, III, despre drachontismu la Celti.— Pentru Greci si Romani vedi litteratura indicata in Böttiger, l. c. p. 54 seq. si *Opusc. lat.* p. 179.—**Panofka**, *Asklepios und die Asklepiaden*; Idem, *Ueber die Heilgötter der Griechen* — **Koch**, *de cultu serpentum apud veteres*, Leipzig 1717. — J. **Mähli**, *Die Schlange im Mythus und Cultus der classischen Völker*, Basel 1867 in-4.—**Preller**, *Griechische Mythologie.*— Idem, *Römische Mythologie*, p. 606. Despre credinti'a serpiloru la poporele slavone Cf. K. **Schwenck**, *Die Mythologie der Slawen*, Frankfurt am Mein, 1855.

(448) La Egypteni sierpele era symbolulu nemuririi si allu sanetatii. Vedi **Herodotu, II, 74.— Spanheim** *de us. et praest. num.* p. 125.

(449) **Tylor**, *Anfänge der Cultur* II, p. 238. — Fr. v. **Hellwald**, *Culturgeschichte im ihrer natürlichen entwicklung bis zur Gegenwart*, Augsburg, 1876 (II aufl.) I, 221.

(450) E. Geo. **Squier**, *Serpent Symbol and the worship of the reciprocal principles of Nature* Newyork 1854.

(451) Asupra originei cultului sierpelui vedi C. Staniland Wake, in *British association for the advancement of Science* d'in Brighton 1872, Cf. *Nature* VI, p. 385. — *Die Schlangenverehrung bei verschiedenen Völkern*, in *Globus*, VIII, p. 246—250.

fiindu symbolulu ce amintea transformatiunea lui Zeus si originea lui Sabazius, d'in legenda phrygiana. — Prin aparitiunea sea naturale si schimbulu annualu allu pelei urmatu dupo somnulu d'in timpulu iernei, sierpele pre de alta parte parendu celloru vechi co are ua viatia indelunga, co intineresce continuu, cultulu seu la unu poporu, care facé d'in dogm'a vietii fiitóre fundamentulu religiunei sele, si legá acésta dogma de cultulu sabazicu, devine si mai esplicitu, si importanti'a sea manifesta. (452)

Déco si la Daci, cá la Illyri, Macedoni, Greci si Romani etc. sierpele era adoratu cá animalu domesticu, ca protectoru allu casei (genius loci, δαίμων ἐπιχώριος), credintia ce traesce pene adi in senulu poporului romànu (453), serbu, bulgaru (454), grecu (455), si o constata in Macedoni'a monumentele epigraphice d'in epoc'a imperiale (456), nu se póte probá prin nici unu felu de isvore. (457)

Sierpele de pe vasele mortuare dace amintesce caracterulu chtonicu allu sierpelui protectoru allu morminteloru, care in acésta calitate figureadia adesea pe vasele greco-romane (458) si pe basso-relievurile, ce 'nfatisiadia ospetiu mortuare (necrodeipnia) (459); ellu representa sufletele eroiloru carora este inchinatu, si le serva de symbolu. Prin fiinti'a sea, inchipuindu unu dualismu contrariu, protectiunea si prosperitatea pre de ua parte, mórtea si distrugerea pre de alta, ellu era veneratu nu numai cá unu demonu bunu (460) déro si temutu si scîrbitu cá unu demonu reu, κακο-

(452) **Gail**, *culte de Bacchus*, p. 115. — **Zoega**, *Klein. Schriften* tab. V. — **Bauer** *Symbol.* II, 1, 277.

(453) **V. Alexandri**, *Poesii poporane*, p. 12, 13, Bucuresci 1866.

(454) F. **Kanitz**, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, I, p. 60 (1875).— Idem, *Serbien*.

(455) B. **Schmidt**, *Volksleben der Neugriechen*. Leo **Allatius** d'in Chios, *de Graecorum hodie quorundam opinationibus epistola*, Cöln, 1645.

(456) Vedi mái susu not'a 237. Oulu se aflá adesea representatu alaturi cu sierpele, Cf. **Bachofen**, *Gräbersymbolik*, p. 131 seqq., **Zoega**, ed. Welcker, p. 231.

(457) Amintimu curios'a inscriptiune aflata in 1866 in Maros-Porto (Transilvania, adi in Museulu d'in Clusiu) care vorbesce de lupt'a vulturului cu sierpi. Ea suna ap. Hirschfeld, *Epigr. Nachlese*, p. 27: «J(ovi) O(ptimo) M(aximo) Aur(elius) Martinus Bas(s)us et Aur(elius) Castor po(ntem?) Lydi circumstantes viderunt numen aquilae descidis(s)e monte supra dracones tres. Valida v[i]pe(ra) supstrinxit aquila(m). Hi s(upra) s(cripti) aquila(m) de periculo liberaverunt. V(otum) l(ibentes) m(erito) p(osuerunt).»

(458) Astu-feliu ne apare sierpele pe mormentulu lui Scipione, la Liternum. Cf. **Friedländer**, *de oper. anagl. in mon. graec. sepulcral.* p. 39. — C. O. **Müller** *Handbuch der Archäol.* 431. Sierpele tinutu in sulitie (tabelele nóstre *U* si *N*. fig. Nr. 7.) ca si acellu incolacitu pre arborele de pre ex-voturile numerósse d'in Thraci'a facute heroiloru thraci representa sufletele eroiloru caror'a ellu este inchinatu, si le serva de symbolu. Cf. **Schömann**, II, p. 158; acelasi ap Plut. *Cleom.* 39, 2; **Gerhard**, *Prodromus*, p. 258 seq. — **Jahn**, *arch. Beilage* p. 134, *Schol. ad. Arist. Plut.* v. 733, **Artemid.** *Oneir.* II, 13, **Spanheim** *de us. et praest. num.* p. 175. — **Fränkel**, *Archaeol. Zeitg.* 1874, p. 150. — **Pervanoglu**, *Die Grabsteine der alten Griechen*, p. 82 seq. *Mittheilungen des deutsch. Archaeol. Institutes in Athen*, II jahrg. (1877) p. 459, 460, 470.

(459) **Stephani**, *Ausruhenden Herakles*, p. 78 seq.

(460) Protectoru allu omului si gonitoru de ori-ce rele, sierpele se purtá si cá amuletu (Bötticher, Technik II, 86; Plinius hist. nat. XXVIII) cá ἀποτρόπαιον séu φυλακτήριον, séu facutu de auru se

δαίμων; de aceia sierpele alcatuiá chipulu grozei (461), nimicirei, pustierii si allu desolatiunei pre casci, scuturi si pe stégu (462), iara Dacii facura d'in ellu stégulu loru militaru (463), dupo cum se vede pe basso-relievurile Columnei trajane. (464)

§ 33

La unu poporu eminamente religiosu, cum era Dacii, sacerdotiulu se constituí puternicu, si luà in statu unu locu considerabilu, mai multu póte de catu la Geti. Strabone (465) vorbesce despre demnitatea unui pontifice supremu, unui θεός, care cá organu allu divinitatii, primea acelési onoruri cá si dieulu alle carii vointie ellu le interpretá, si se bucurá pre langa rege de puterea unui domnitoru spiritualu. Cunnoscemu doui d'in acesti pontifici, pe Deceneu, collegulu lui Boerebiste si pe Vezinas (466), collegulu lui Decebalu. Déco era totu-dea-una armonie intre pontifice si rege, séu déco primulu reusiá une-ori a apucá puterea lumésca pe langa cea spirituale, cum facea de essemplu preotii dieului Ammon in Theba, se póte numai presuppune (467). Preotii daci, spre a'si mentine influenti'a, se deossebia prin ua puritate de moravuri cu totulu particulara, traindu fora femei, si abtinendu-se de la carne si vinu. Ace-

purtá la gutu (δέραια). Nu putemu spune anume destinatiunea la daci a aceloru sierpi metalici ce s'au gasitu in Ungari'a, si d'in cari doui s'a reprodusu pre tabella lit. G. fig. 7 si 8. Vedi mai departe cap. XII.

(461) Asia acgid'a Minervei se vede incongiurata de sierpi.

(462) Vedi despre sierpe cá insigniu militaru allu heroiloru greci **Böck**, *z. Sophokles Antigone* 1843, p. 226.—**Hesiod**, *Sc. H.* 144 seq. descrierea sierpelui pe scutulu lui Herakles. **Ersch u. Gruber**, *Encyclopaedie* sub *Drachen als Fahnen*.

(463) Vedi mai la vale § 42.

(464) Pe tab. lit. Q fig. Nr. 1, tab. I, tab. lit. X, Nr. 2, si mai departe § 42, se afla reprodusu balaurulu enormu cu capulu de lupu destinatu prin flueraturile selle a bagá groaza in sirurile inamiciloru. Ellu amintesce fiintiele fantastice d'in povestile si baladele poporului romanu, fiintie cari «sub nume de Balauri au trupu de sierpe si graiu omenescu, si carii, candu se lupta cu vitejii Feti-frumosi, se lovescu cu ei in buzdugane, ear candu alungu vrę ua prada, o alungu cu ua falca 'n ceru si cu una in pamentu. Anse ei suntu totu-dea-un'a invinsi de cotra Feti-frumosi si taieti in multe bucati carele cerca a se impreuná pene ce asfintiesce sórele.» (V. Alexandri, Poesii poporane, p. 12). Cf. *Ballades et chants populaires de la Roumanie*, recueillis et traduits; avec une introduction par M. A. Ubicini, Paris 1858, p. XL. — **Schott**, *Walachische Maerchen* p. 295. — Grenville **Muray**, *Doine or the national songs and legends of Roumania*, London 1854 p. 137.

(465) VII, 3, 5.

(466) **Cass. Dion.** l. LXVII, 10.

(467) Cellu pucinu Iordanis rapporta despre pontificele Comosicus (intre 57 si 23 a. Chr. dupo calcululu lui A v. **Gutschmid** Neue Jahrb. f. Philol. und Paedag. b. 85, (1862) p. 143) co era rege si pontifice totu de ua data. **Iordan.** *de rebus get.* c. 11 : «decedente vero Diceneo paene pari veneratione habuere Comosicum, quia nec imparis erat solertiae. Hic etenim *et rex illis et pontifex* ob suam peritiam habebatur.» **Roesler**; *Rumaenische Studien*, Leipzig 1871, p. 58 presuppune co reunirea sceptrului cu carjea pontificale detorata lui Comosicus n'a incetatu de cotu cu renunciarea lui Duras de la coron'a regatului in favórea unui resboinicu, lui Decebalu, Duras remanendu numai pontifice.

st'a o constataramu deja la Geti, vorbindu despre cast'a sacerdotale a *Ctistiloru* (468). Flaviu Josephu (469) atesta acelasi lucru la Daci intr'unu pasagiu in care vorbesce despre ua secta Πολίσται (de siguru numai form'a corrupta a cuventului Κτισταί (470) ce-o compara Esseniloru, si ai carii membri de peste patru mii ducéu ua viatia ascetica, celibatara, se occupá cu agricultur'a, nu cunnoscea proprietatea, tóte la densii fiindu in communu; toti fiindu egali, si nimeni, saracu séu sclavu. (471)

Rolulu preotiloru daci se intiellege mai bine déco ne amintimu co cultulu dacu era orientalu, unu cultu thraco-phrigianu. In cultele orientale preotulu este unu intermediaru necessariu intre omu si divinitate; fora ellu nu se póte face nici ceremonii, nici sacrificii; ua inriurire continua asupra credinciosiloru se esersa de densulu; caci ellu cauta a castigá sufletele, a desvoltá in elle ua ardietóre devotiune; si pentru acést'a traesce departe de lume, isolatu, renunciandu la totu, si nevoindu a avé grije de catu de lucrurile divine. «Unii mergu, ne spune unu autoru (472) pene a luá beuturi ca sa se lipsésca singuri de virilitatea loru.»

Lucianu, descriindu unu templu celebru d'in Asia, unde preotii dedéu spectacule piosse, adaogĕ co pelerinii, cari alergu acolo cu miile, inainte de a plecá, isi radu capulu si sprancenile; pe totu drumulu nu beau de catu apa si se culca pe pamentu. Unulu d'in preoti se sue de doue ori pe annu in verfulu unui phallus de trei-deci stânjeni, si remane acolo siepte dile intregi, fora sa dórma. «Poporulu este incredintiatu «co acestu omu, d'in acelu locu inaltu, vorbesce cu dieii, si co acestia asculta de a«própe rugaciunile lui. Pelerinii ii aducu, unii auru, altii argintu, altii arama. Ei «depunu aceste ofrande inaintea lui, si se retragu spunendu-si fie-care numele seu. «Unu altu preotu stà acolo in picióre si-i repeta numile, si candu ellu le-a auditu, «se róga pentru fie-care.» (473)

Acestea ne potu dá ua idee de ce puté fi abstinenti'a si viati'a ascetica a castei sacerdotale a Daciloru. Midilócele cu cari isi sustinea autoritatea erá dogma si filosofi'a, intinderea relativa a cunnoscintieloru, si organisatiunea loru puternica, regulele severe alle disciplinei, in scurtu: unirea, solidaritatea, ascultarea de unu singuru capu, pontifice-profetu, si instructiunea, — ecce secretulu influentii loru. Sin-

(468) Vedi mai susu.

(469) *Antiquit. Judaice* XVIII, 1, 5: Ἐσσηνοὶ ζῶσι δὲ οὐδὲν παρηλλαγμένως, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἐμφερεῖς. ὄντες Δακῶν τοῖς Πολισταῖς λεγομένοις. Cf. **Lucian**, *Scyth.* ed. Reiz. t. I p. 859. **Columella** VII 2.

(470) Pentru etymologi'a cuventului vedi mai susu, partea II, cap. VIII § 14. Strabo n'are dreptu a se indouí despre institutiunea Ctistiloru la Geti. Cf. **Roesler**, *Das vorrömische Dacien*, Wien 1864.— C. de la **Berge**, *Essai sur le règne de Trajan*, Paris, 1877 p. 31 esplica prin affinitatile religiunei Getiloru cu orphismulu, opiniunea anticiloru despre puritatea moravuriloru acestui poporu.

(471) **Roesler**, *Rumaenische Studien*, Leipzig 1871. **Ukert**, *Skythien*, Weimar 1846 p. 610.

(472) **Servius**, *Aen.*, VI, 661.

(473) **Lucian**, *Dieitia Syriana*, 28. Cf. G. **Boissier**, *la religion romaine d'Auguste aux Antonins*, tome premier, p. 400, 402 (Paris 1874).

guri interpreti ai vointiei dieiloru, cu cari se aflau in dese relatiuni, nici-unu sacrificiu nu se puté face fara densii.

Déco obiceiulu barbaru allu sacrificiiloru umane, legatu strinsu de adoratiunea lui Zalmolxis, a continuatu multu timpu la Daci, nu resulta d'in nici-ua fontana istorica. Se pare anso co acellu obiceiu nu s'a parasitu multu inaintea lui Deceneu, caci la Rom'a chiaru abia déco cu anulu 97 inaintea erei nóstre, immolatiunile omenesci fura oprite (474). Catu pentru prisonierii de resboiu, destinati mai d'in nainte la morte, cá victime alle dieiloru, vedemu pre Column'a lui Trajanu femeile dace, myrmidonele pote sabazice, cu faclii aprinse, cu fetiele selbatece, cu sufletele inflacarate si in extasu, ardiendu de vini pe capu si pe umere pre prisonierii romani (475). N'amu avé ací ore representate sacrificiile umane lasate de mai 'nainte in uitare, si redesteptate acum in momentele supreme de viatia si de morte alle poporului, candu lips'a ajutorului dieiescu era mai simtita, si adoratiunea dieiloru mai ardinte?

Afora de sacrificiile impuse, la Daci, ca si la Geti si Celti, cá la tote poporele cari avéu ua religiune vivace, ua credintia puternica ce se adresá inimei, si era capabile a face pre credinciosu sa sufere si sa móra pentru dens'a—, era in usu si sacrificiile voluntare, provocate de exaltarea bucuriiloru unei lumi viitóre, si de beti'a martyrului.

Regii daci, déco credemu unei notitie a lui Suidas luata d'in scrierea perduta a lui Criton (mediculu lui Trajanu pe care ilu insocise in resboiulu dacicu) Γετικα, se dau si la vrajitorie si magie, ca sa faca pre poporu sa li se suppuna, si ca sa 'i insufle temere de diei (476), caci minunatulu si totu ce privesce cunnoscerea destinului, au totu-dea-un'a actiune mai durabile asupr'a multimei de catu dogmele celle mai inalte.

§ 34

Despre templele si altarele Daciloru nu avemu nici ua sciintia. D'in relatiunea lui Strabo asupra muntelui Kogainon, in care se retrasesera Zalmolxis si Deceneu resulta cellu pucinu co Zalmolxis-Sabazius se adorá pe munti, ca si in Thraci'a. Déro unde va fi fostu Kogeonulu, loculu de rugaciune si asilulu profetiloru daci si geti, nu este cu putintia a decide. (477)

(474) **Pliu**, H. N. XXX, III (1): «DCLVII° demum anno Urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso coss., senatusconsultum factum est ne homo immolaretur.»

(475) Vedi tabl. V.

(476) **Suidas** s. v. Δεισιδαιμονία (Fragm. hist. graec t. IV, 374): «Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς φησιν, οἱ δὲ βασιλεῖς τῶν Γετῶν ἀπάτῃ καὶ γοητείᾳ δεισιδαιμονίαν καὶ ὁμόνοιαν ἐνεργασάμενοι αὐτοῖς, μεγάλων ἤδη ἐφίενται. Acestea fora indouiala se reducu la aceiasi fontana cu care s'a servitu Strabo VII, 206 care dice: συμπράττειν (Ζάμολξιν) δὲ τὸν Βασιλέα ὁρῶντα τοὺς ἀνθρώπους προσέχοντας ἑαυτῷ πολὺ πλέον ἢ πρότερον ὡς ἐκφέροντι τὰ προστάγματα συμβουλῇ θεῶν.»

(477) Vedi mai susu partea II cap. IX, nota 37. — Notamu anco co: printre monumentele figurate d'in regiunea Ormeliei, in Pisidia, se afla si unu altaru circularu aprópe de Sazacu, pe un'a

Urme de altare dace aru trebuí ansa sa se găsésca pré multe in Daci'a, déco credemu d-lui C. Bolliacu, care numai de la Sinai'a preste munti pene la Pestera numera trei asemenea altare, si unu allu patrulea, in susu de Cozia, la petr'a ce se dice *méssa lui Trajanu*, in préjm'a carei'a d-sea spune c'a aflatu jumetatea unei mumie séu divinitati egyptene forte frumosu sculptata in porphyru si plina de hierogliphe (478). Cu tóte acestea d-sea nu ne areta in ce consista acelle altare, si de ce anume le numesce *dace*. — Unii scriitori (479) vedu pe Column'a trajana, anume in acei taraci rotundi de ua marime considerabile de pre baso-reliefulu reprodusu pe tab. II (480) niste monumente religióse, idoli ai cultului primitivu dacu, unu altaru nationalu care aru amintí Stoneheng langa Bath, de care vorbesce Nielsson. Altii (481) iau acele barne dreptu obelisce 'naltiate pre mormintele daciloru cadiuti in lupte; altii in fine (482) dreptu pyramide renduite doue cate doue, symbolulu lingamului, pentru co Dacii crediendu in sierpi erau adoratori lingamici, cate si trele opiniuni ce nu au nimica siguru in sprijinulu loru, pe candu mai naturalu este a vedé acolo inceputulu unei constructiuni óre-care.

Mai multu suntemu inclinatî a presuppune co in capitala, palatulu regelui se confundá cu prytanele grecé, cari se scie co fora a fi temple (483) erau adeverate sanctuare. (484).

d'in feçile carui'a se representa ua femeia, iar pre cea-alta unu sierpe cu buce mari, παρείας ὄφις. Dupo acésta emblema se póte raportá monumentulu la cultulu lui Sabazios. Vedi *Bulletin de Correspondance héllénique*, I p. 369.

(478) *Trompetta Carpatiloru*, 9 Septembre 1871. Ua asemenea momîa cu hierogliphe nu am gassit-o in collectiunea d-lui Boliacu.

(479) **Fröhner**, *La Colonne Trajane*, 1865, p. 93. (In editiunea cea mare, Nr. 16, pl. 50—51 d-sea pare co renuncia la acésta parere). W. **Neumann**, *Die pfahlbauten auf der Trajanssaüle,* in *Ausland*, 1867 Nr. 27 (*Philologus*, t. XXVI, 731): «Hinter diesem Bilde fesselt das Auge eine andere Scene, der Kaiser Trajan steht, in Betrachtung versunken, vor einer seltsam geordneten Grupe von Steinsaülen in denen wir ein Nationalheiligtum der Dacier werden zu erkenen haben, und die uns stets an das vor etlichen Iahren in diesen Bläter nach Nielsson behandelte Stoneheng bei Bath erinnert haben.

(480) *La Colonne Trajane*, ed. Fröhner, pl. 50 si 51.

(481) **Ciacone** si **Fabretti** *Syntagma* p. 18: «et sepulchra cum obeliscis, Dacorum fortè qui in proelio ceciderunt.»

(482) J. **Haupt**, *die dacische Königs-und Tempelburg auf der Columna Trajana*, in *Mittheilungen der K. K. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung dsr Baudenkmale*, 1870, Wien, p. 142. «Die Anhänger der Drachen waren offenbar so wie überall Lingamsdiener, was in den Liedern so eingekleidet wird, dass die heidnischen Könige ihre eigenen Töchter heirathen wollen, auch neben der Mutter. (Auch im Umkreise der dakischen Burg erscheinen je zwei Pyramiden neben einander, offenbar das Symbol des Lingam. Die unersättliche geschlechtliche Lust der Geten, Daken wird ausdrücklich von den Alten hervorgehoben, sie hat sich noch auf ihre Nachkommen, die Rumänen, vererbt).»

(483) La Rom'a *regia* (palatulu regelui Numa) era in strinsa relatiune cu templulu Vestei; la Macedoneni se pare co Βασίλειον, cas'a regale se confundá de asemenea cu prytanea gréca. Vedi **Heuzey**, *Un palais grec en Macédoine*, Paris, 1872 p. 14 seq.—Idem, *Mission archéologique de Macédoine*.

(484) Despre vase si alte obiecte de natura sacrale, aflate in antic'a Dacia, si cari s'ar puté rapportá la Daci, vedi mai departe cap. XII.

IV. *Institutiuni civile, politice si militare.*

A. Geti.

§ 35

Assupra guvernului si organisatiunei sociale a Getiloru suntemu si mai pucinu informati. Cellu d'anteiu autoru care vorbesce despre regii geti este, dupo cum vediuramu mai susu, Plato, care numesce cá atare pre Zalmolxis (485). Notiuni mai sigure aflamu in timpulu lui Lysimachu, despre Dromichaetes ce se pare co insusiá puterea absoluta si hereditara peste totu poporulu getu (486), pre candu altii cá Oroles, Dapygis, Zyraxe, Dicomes, erau mai multu niste capetenii usurpatóre puterei monarchice, si domnitori peste ua parte numai d'in tierr'a Getiloru. (487)

In capulu classei sacerdotale se aflá marele pontifice, organu allu divinitatii, de la densulu crediendu-se co vinu civilisatiunea, virtutea, si tote bunurile, cá nisce daruri imediate alle Cerului. Preotii avéu si atributiuni politice; cellu pucinu vedemu co ei se ducu inaintea lui Philippu regele Macedoniei ca sa incheia pace, pe candu despre rege nu se face nici-ua mentiune (488). Ei se alegéu d'in class'a resboinica, puternica si bogata a nobililoru (489) numiti póte ca la Thraci ζιβυνθίδες (490) adica «pré luminati, pré stralucitiv».—Poporulu de rendu, suppusu orbesce preotiloru, nobilimei si regelui, era lipsitu de ori-ce dreptu, si redusu la ua conditiune aprope servile. Pe langa poporulu propriu se aflá si starea sclaviloru forte numeróssa, caci cu densii se facea unu commerciu insemnatu in Grecia si tierrile vecine (491). Zugravirea fetiei si a corpului obicinuita de sclavii geti constituia deosebirea intre den-

(485) *Charm.* 156. D: Ζάμολξις ὁ ἡμέτερος βασιλεύς, θεὸς ὤν, λέγει. Cf. **Jornandes**, *de reb. getic.* c. 5: «in prima parte Scythiae — Filimer regem habuisse noscuntur, in secundo, id est Daciae, Thraciaeque et Moesiae solo Zamolxen.» Memnon. c. 16. Strab. VII. 302, 315.

(486) **Diodor Siculus** XXI, 20—22; **Plutarchus**, *Demetr.* c. 39; **Pausania** I, 4.; **Polyän**, *Stratag.* f. 25. **Justin.** XVI, 1.

(487) **Strabo** VIII, 298. 303. **Dion Cassius** l. LI.— **Trogus Pompeius** *epit.* XXXII.—**Plutarch**, *Anton.* c. LXIII.

(488) **Jornandes**, *de reb. getic.* c. 10, dupo marturi'a lui Dione Chrysostomu: «Philippo urbem quandam Moesiae oppugnanti sacerdotes Gothorum aliqui, illi qui Pii vocabantur, subito patefactis portis cum citharis et vestibus candidis obviam sunt egressi, paternis diis, ut sibi propitii Macedones repellerent, voce supplici modulantes.» Cf. **Bessel**, *de rebus Geticis*, Gottingae, 1854 p. 20, 56.

(489) **Herodot**, IV, 95. — **Strabo**, VII, 296 indica capetenii pe langa regi: παρὰ τοῖς ἡγεμόσι καὶ τῷ ἔθνει.

(490) **Hesychius**: Ζιβυθίδες αἱ Θρᾶσσαι ἢ Θρᾶκες γνήσιοι. Despre etymologi'a cuventului vedi partea II, cap. VIII, § 14.

(491) **Strabo**, VII, 304; **Galenus** *de natur. facult.* I, 17. Schol. ad Arist. Acharn 231. D'in caus'a acestui commerciu numele ΔαFος, Δᾶος si Γέτης, *Davus* si *Geta* se intrebuintiadia adesea cá numi de sclavi in comediile mai noui attice, si in alle lui Plautu si Terentiu. Cf. **Bessel**, *de rebus Geticis*, 67—69.

sii si cei nobili (492), pe candu d'in contra la Thraci (493) Daci (494) si Agathirsi (495) ea era unu semnu allu nobilimei.

§ 36

Moravurile in genere alle Thraciloru suntu in comparatiune cu caracterulu Elleniloru, fora indouiala, moravuri alle unui poporu barbaru. Acést'a resulta mai anteiu d'in positiunea familiei la Thraci : polygamia (496), vinderea feteloru pentru mari-

(492) **Artemidorus**, 'Ονειροκρ. 1. 8. ἐστίζοντο παρὰ τοῖς Θρᾳξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες, παρὰ δὲ τοῖς Γέταις οἱ δοῦλοι.

(493) **Herodotu** V, 6 : καὶ τὸ μὲν ἐστίχθαι εὐγενές κέκριται, τὸ δ'ἄστικτον ἄγενες.— Artemidorus l. c. Despre acelasi obiceiu la Albanesi vedi **Jirecek**, *Geschichte der Bulgaren*. Prag. 1876, p. 62 : «Bei Thrakern und Illyrern hat sich das Tättowieren sehr eingebürgert; noch heutzutage ziert der albanesische Kriegsmann die Hände, mitunter auch die Brust, mit eingeätzten Zeichen.» Cf. R. **Roesler**, *Rumänische Studien* (Leipzig 1871) 53 seq.—**Forbiger** in Pauly, *Realencyclopädie* VI. 2. p. 1892.

(494) **Plin.** *h. n.* XXII, 1, 2. Cf VII, 11, 10. Cf. O. **Peschel** *Gesch. der Entdeckungen* p. 456.

(495) **Vergil**. *Aen.* IV, 146; Comp Heyne ad. l. c. et Exc. II. — Pomp. **Mella** II, 1, 10 : «Agathyrsi ora artusque pingunt : ut quique majoribus praestant, ita magis, vel minus : caeterum iisdem omnes notis, et sic ut ablui nequeant.»

(496) **Herodotu**, V, 5 : ἔχει γυναῖκας ἕκαστος πολλάς. Cf. **Strabo** VII, 3, 4 p. 297. **Arrian** (fragm. III 504) atribue introducerea polygamiei la Thraci unui rege allu loru Dolonkus ὡς ἀνεκ πολλῶν πολλοὺς ἔχοιεν παῖδας.— Proba de licenti'a in care traiau femeile thrace nemaritate este si urmatórea inscriptiune aflata in Thraci'a (ap. Heuzey, Miss. arch. de Macédoine, p. 137), si care este interesanta d'in mai multe puncte de vedere :

ΤΑΡϹΑΣΒΥΖΟΥΒΡ
ΒΕϹΠΡΟΠΤΟϹΟΧΡΙ
ΝϹ · ΕΤΩΝ · Π ·

unu calaretiu dandu cu suliti'a.

ΒΥΖΟϹΚΑΙΒΕΙΘΥϹ
ΚΑΙΤΑΡϹΑϹΠΑΤΡΙ
ΚΑΙΜΗΤΡΙΜΕΛΓΙΔ
ΓΝΗϹΙΟΙϹΜΝΙΜΗϹ
ΧΑΡΙΝΕΠΟΙϹ Ν

Τάρσας Βίζου βρ.
βες (?) προπτος (?) 'Οχρί-
νος, ἔτων ὀγδοήκοντα.
Βύζος καὶ Βείθυς
καὶ Τάρσας, πατρὶ
καὶ μητρὶ Μελγίδ[ι]
γνισίοις, μνή[μ]ης
χάριν, ἐποί[η]σ[α]ν.

tatu (497), obiceiulu parintiloru de a'si vinde copii, ca sa fie dusi si transportati ori-unde (498), cum si de a lasá in voi'a loru pe fete sa umble cu barbatii ce le placéu, de si cassatorite se tinéu sub mare paza de cotre socii loru (499); obiceiulu de a se ucide, murindu barbatulu, cea mai favorita d'in fostele selle femei, si a'i ingropá impreuna (500). Proba co la Geti polygami'a era si mai intinsa de cotu la ceillalti Thraci, suntu urmatorele versuri rapportate de Strabo dintr'ua comedia perduta a lui Menander (501):

Πάντες μὲν, οἱ Θρᾷκες, μάλιστα δ'οἱ Γέται
Ἡμεῖς ἀπάντων—
—οὐ σφόδρ' ἐγκρατεῖς
Ἐσμέν—

Καὶ ὑποβὰς μικρὸν τῆς περὶ τὰς γυναῖκας ἀκρασίας τίθησι τὰ παραδείγματα·

—Γαμεῖ γὰρ ὑμῶν εἷς, οὐ δέκ' ἤ
Ενδεκα γυναῖκας, δώδεκά τε πλείους τινὲς,
Ἂν τέτταρας δ'ἤ πέντε γεγαμηκὼς τύχοι
Καταστοφῇ τὶς, ἀνυμέναιος,
ἄθλιος, ἄνυμφος, οὔτε ἐπικαλεῖν ἐν τοῖσ ἐκεῖ.

Ταῦτα γὰρ ὁμολογεῖται μὲν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων.

«Toti Thracii, mai cu séma anso noi cestia, Getii,—caci me mîndrescu de a apartine némului Getiloru—suntemu in moralitate nu togmai mustra...»

«Tarsas, fiulu lui Byzos..... originaru d'in Okhra (?) mortu in varsta de 80 anni. — Byzos, Bithys si Tarsas au inaltiatu acestu monumentu tatalui loru, ca si mumei loru Melgis, ca sa consacre memori'a parintiloru loru *legitimi.*»

Grij'a ce au cei trei fii ai lui Tarsas,— numile loru indica lamuritu co suntu Thraci— de a numí *legitimi* pre parintii loru, se esplica numai, cum observa d-lu Heuzey, prin desordinea ce esistá in familiile thrace.

(497) Cassatori'a era ua afacere de comerciu, cum ne spune Herodotu V, 6: «barbatii cumpera femeile de la tatii si mumele loru cu mare summa de bani» (ὠνέονται τὰς γυναῖκας παρὰ τῶν γονέων χρημάτων μεγάλων), iar **Xenophonte** (*Anabasis* VII, 2, 38) rapporta singuru propunerea ce-i facú regele Odrysiloru Seuthes: «Eu iti voiu dá tie, o Xenophonte, ua fata, si déco ai tu vre-ua fata, voescu s'o cumperu de la tine, dupo obiceiulu thracu.» «Σοὶ δὲ, ὦ Ξενοφῶν, καὶ θυγατέρα δώσω, καὶ εἴ τις σοί ἐστι θυγάτηρ, ὠνήσομαι Θρακίῳ νόμῳ.» Acest'a probeadia si polygami'a, caci Seuthes mai 'nainte se casatorise cu mum'a fetei, ce era s'o ia Xenophonte.—Pomponiu **Mela** II 2,3, «Nupturae virgines non a parentibus viris traduntur, sed publice aut locantur ducendae aut veneunt. Utrum fiat, ex specie et moribus causa est. Probae formosaeque in pretio sunt: caeteras qui habeant, mercede quaeruntur.» Asemenea **Solinus** c. 16; despre Babyloneni si Henetri vedi Herodot I, 196.

(498) **Herodotu** V, 6: «ἐπ' ἐξαγωγῇ».

(499) Idem.

(500) **Herodotu** V, 5. — **Stephanus Byzant.** v. Γετία: «νόμος δὲ Γετῶν τὸ ἐπισφάζειν τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρί. Despre acelasi obiceiu la Indieni vedi Fr. von **Hellvald**, *Culturgeschichte in ihrer natürlichen entwicklung bis zur gegenwart,* I, 184 (Augsburg 1876, ed. II), la Teutoni, Val. Max. VI, 1; la Wendi (S. Bonifac. Ep. ad Ethelbald) la Heruli, Procop. B. Goth. II, 14.

(501) **Strabo** VII, 296. Comp. **Eust.** *ad Dion.* v. 304. Despre Menander vedi Otfried **Müller**, *Histoire de la Littérature grecque,* trad. K. Hillebrand, II p. 454, 464—470 (Paris 1865).

«Si pucinu mai josu ellu da probe despre necumpatarea loru :

«Càci nici-unulu dintre noi nu se insóra, fara ca se nu ia diece, unsprediece séu ua duzina de femei, si une-ori chiaru mai multu de catu atata. More unulu, allu carui numeru de femei n'a trecutu peste patru séu cinci, atunci densulu se tine pe pamentu de unu omu nenorocitu, care se duse fora placerile femeesci, fara hora nuptiale.»

«Acestu obiceiu este confirmatu si prin marturi'a altora.»

Poetulu negresitu se serva aci cu hyperbola pentru a ridiculisá moravurile polygamice alle Getiloru, anso nu avemu nici unu cuventu a ne 'ndouí despre veracitatea faptului, mai cu séma candu acest'a se gasesce confirmatu si de alti scriitori vrednici de credintia, cá Strabo (502), Hecateu Milesianulu (503), Heraclides, care ca cetatianu allu Odessei erá in positiune de a cunnósce bine moravurile Thraciloru, si mai cu séma alle Getiloru invecinati (504), Euripide (505), Eustathius (506) etc.

Cu tóte acestea, asta destrabalare de moravuri catá sa destepte ua reactiune in cast'a puternica a preotiloru, séu in ua secta religiósa numita *Ktistai* séu *Kapnobatai*, cari traiá fora femei, ἄγυνοι, si ducé ua viatia ascetica (507) silindu-se a biciuí si a indreptá cu essemplulu vitiile ruinatóre alle poporului.

Femeile gete trecéu de forte superstitióse si devote; elle organisau serbatorile si rugaciunile publice (508). Occupatiunile loru erau mai multu: lucrarile campului si macinatulu, de catu lucrurile casnice si tiesutulu (509). Positiunea loru inferiora, aprópe servile facia de barbati resulta si d'in urmatórea notitie ce aflamu la Justinu (510): Getii sub Oroles purtandu-se forte reu intr'una d'in bataliile cu Bastarnii, regele a poruncitu cá barbatii, spre pedépsa pentru lenea loru, sa se culce de aci ina-

(502) l. c.

(503) **Fragm.** 144 : Orasiulu Cabassis este ὑπερβάντι τὸν Θράκιον Αἷμον· καὶ συμφωνεῖ καὶ ἡ τοῦ γάμου ἐλπὶς τῶν Θρακῶν ἀκολασίᾳ. Cuvintele ὑπερβάντι τὸν Αἷμον conferite cu mentiunea lui Thucydide (II 96) : Γέται ὑπερβάντι τὸν Αἷμον etc., probeadia ce e vorbá aci despre Geti.

(504) **Heraclides**, *Pont.*, § 27. p. 17 ed. Koeler, dice despre Thraci : γαμεῖ ἕκαστος τρεῖς καὶ τέσσαρας, εἰσὶ δὲ οἵ καὶ τριάκοντα, καὶ ὡς θεραπαίναις χρῶνται, καὶ ἐκ περιουσίας οἱ γάμοι καὶ ἐκ περιόδου σύνεισιν αὐταῖς, καὶ λούει καὶ διακονεῖ.

(505) *Andromach.* v. 217 :

«Εἰ δ'ἀμφὶ Θρῃκῶν χιόνι γῆν κατάῤῥυτον
τύραννον ἔσχες ἄνδρ', ἵν' ἐν μέρει λέχος
δίδωσι πολλαῖς εἷς ἀνὴρ κοινούμενος.

(506) **Eustathius** *ad Dyonisos* v. 304 numesce pe scurtu pre Geti φιλογύναιοι.

(507) **Posidonius** ap. **Strabo** VII, pag. 296.

(508) **Strabo** VII pag. 297. Cf. **Herodotu** VII, 111.

(509) **Ovidiu**, *Pont.* 3, 8, 9 despre femeile gete d'in Dobrogea :

«Femina pro lana Cerealia munera frangit,
Subpositoque gravem vertice portat aquam.»

Cf. **Herodotu** V, 12 despre femeile peoniene : «σευάσαντες τὴν ἀδελφεὴν ὡς εἶχον ἄριστα ἐπ' ὕδωρ ἔπεμπον ἄγγος ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἔχουσαν καὶ ἐκ τοῦ βραχίονος ἵππον ἐπέλκουσαν καὶ κλώθουσαν λίνον.»

(510) 32, 3.

inte cu capulu in loculu piciórelora candu voru dormí, si sa faca femeilóru loru tóte serviciile ce densele insesi pene aci le facusera. Acésta mesura umilitóre remase in vigóre pene ce Getii stersera prin vitejia loru rusinea patita. (511)

Despre preliminarile si formalitatile cassatorieloru gete, ca sí despre obiceiurile de la nascere si immormentare, scriitorii vechi nu vorbescu anume (512). Herodotu rapporta numai, dupo cum am mai spusu, co la Thracii Trausi, déco se nascea unu copillu, rudele tote adunate plangéu in juru-i, numerandu relele si suferintiele celle multe lumesci, unu obiceiu ce 'lu gasimu pene adi la Romanii d'in Macedoni'a (513) si la Litvani (514); iaru despre immormentarea la Thracii cei bogati, acelasi autoru dice (515) co dupo ce se expunea mortulu in timpu de trei dile, mai anteiu ilu plangéu, apoi taiandu totu felulu de victime petrecéu in stralucite ospetie, ingropandu cadavrulu arsu séu nearsu, si naltiandu d'asupra-i ua movila, dupo care urmá multime de esercitii.

In capitolulu XII vomu vedé déco movilele mortuare d'in Romani'a sapate si cercetate pene acum, potu sa arunce vre ua lumina sigura asupr'a modului de immormentare la Geti. (516)

§ 37

Resboiulu si pred'a era ocupatiunea cea mai de predilectiune a Getiloru (517) si

(511) **Müllenhof**, *Encyclop*. v. Ersch und Gruber, art. *Geten*, p. 456 rapporta faptulu la Getii d'in Hemus; **Rösler**, *Rumänische Studien*, 23, la cei d'in stang'a Dunarii. — Póte co indétorirea barbatiloru de a serví pre femei probeadia co in vre ua batalie elle voru fi incuragiatu pre barbati si-i voru fi opritu d'in fug'a loru, cum acelasi lucru ni se rapporta despre femeile Ambroniloru, Helvetiloru (Plutarchu *Marius* 19, Cesar 18) si Galliloru d'in Asi'a-mica (Eustath., *Iliad.*, VI, v. 81),

(512) Este probabilu co celle ce raporta Mella II, 2 despre uciderea uneia d'in femeile gete la mórtea sociului loru, si alte trasuri despre Geti suntu imprumutate de la Herodotu V, 3—10, si aplicate pe nedreptu póte asupra Getiloru, caci Herodotu observa obiceiulu uciderii unei femei, la Thracii Crestonei. In acestu sensu, **Schott** si **Sybel**, *Allg. Zeitschrift für Geschichte*, herausg. A. Schmidt, b. VI, Berlin 1846, p. 526. — C. de la **Berge**, *Essai sur le règne de Trajan*, Paris 1877 p. 32, not'a 8.

(513) D. **Bolintinénu**, *Calletorii la Romanii d'in Macedoni'a*, Bucuresci.

(514) **Roesler**, *Rumänische Studien*.

(515) **Herodotu** V, 8 : Ταφαὶ δὲ τοῖσι εὐδαίμοσι αὐτῶν εἰσὶ αἵδε· τρεῖς μὲν ἡμέρας προτιθέασι τὸν νεκρὸν, καὶ παντοῖα σφάξαντες ἱρήϊα εὐωχέονται, προκλαύσαντες πρῶτον. ἔπειτεν δὲ θάπτουσι κατακαύσαντες, ἤ ἄλλως γῇ κρύψαντες, χῶμα δὲ χεάντες ἀγῶνα τιθεῖσι παντοῖον, ἐν τῷ τὰ μέγιστα ἄεθλα τίθεται κατὰ λόγον μουνομαχίης· ταφαὶ μὲν δὴ Θρηίκων εἰσὶ αἵδε.» Cf. **Xenoph.** *Hellen*. 3, 2, 5 despre Odrysi : θάψαντες τοὺς ἑαυτῶν καὶ πολὺν οἶνον ἐκπίοντες ἐπ 'αὐτοῖς. — Asemeni ospetie funebre, acelési cu poman'a d'in Sambat'a mortiloru,— obiceiu ce se tine pene adi in tierrile romane, în Rumelia, Thessalia, Bulgaria — avéu locu in fie-care annu, pentru care se asicurá mai d'in 'nainte anume venituri spre acoperirea cheltueliloru necessarii. Vedi **Heuzey**, *Revue archéologique* VI, (1865) p. 449—640. Idem, *Miss. arch. de Macédoine*, 150. **Tomaschek**, *Ueber Brumalia und Rosalia* 373.

(516) Despre movilele mortuare respandite in Peninsul'a Balcanica, vedi **Hochstetter** si **Boné**, in *Mittheilungen der anthropologischen gesellschaft in Wien* I (1871) 93—100, 156—158. — C. **Ilrecek**, *Geschichte der Bulgaren*, 53—55.

(517) **Ovid.** *ex Pont*. I, 5, 66, IV, 8, 54. 13, 22, III, 5, 28. *Trist*. V, 1, 46. 3, 22. — **Horat.**

in acelasi timpu unu midilocu de esistentia. Soldatulu thracu (518) purtá la capu ua caciula tiutiuata de pelle de vulpe trasa pe urechi; peste corpu ua tunica pene la genuche, si d'asupra-i, ua lunga mantia de resboiu diversu colorata (519) iara la picióre unu felu de cisme lungi pene la genuche imblanite cu vulpe (520). Nu se scie déca acest'a era si costumulu militarescu allu Getiloru; anso deosebirea nu puté sa fie mare. Thucydide vorbindu despre Getii d'in drépt'a Dunarii observa co ei au acelési arme ca si Scythii, si co suntu toti arcasi calari (521). Ovidiu de asemenea ni-i arretta calareti iuti (522), aruncandu in deratu in fug'a calului (523) d'in cord'a de vena de calu a arcului (524), sagetile usiore pe care le inveninau dupo obiceiulu Sarmatiloru (525). Pe langa lanci (526), sulitie (527) maciuci (528) si sabii (529) ei purtau

Od. III, 24, 1. **Adrian,** *Epigr.* I. Anthol. ed. Jacobs, t. I, p. 294 : ὑπέρθυμοι. **Appian** *B. Civ.* II, 110. — Despre Thraci Cf. **Herodot** V, 6.

(518) **Herodotu** VII, 75 despre Thracii d'in armat'a lui Xerxes, co purtau mantia de vulpe; peste pulpe si in piciόre pele de cerbu; cá arme : scutu, lancie si pumnalu. Compara **Xenophonte,** *Anabas.* VII. IV. § 4, care vorbindu despre ua iarna rigurósa in Thraci'a, d'in care causa la multi Greci d'in armat'a sea le degerasera nasulu si urechile, dice co atunci se vediù lamuritu de ce Thracii punéu in capu pene peste urechi caciuli de blana de vulpe; de ce purtau tunice lungi pene peste pulpe, si mantale lungi pene la piciόre : «οἱ Θρᾷκες ἀλωπεκίδας ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι καὶ τοῖς ὠσὶ, καὶ χιτῶνας οὐ μόνον περὶ τοῖς στέρνοις ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς μηροῖς· καὶ ζειρὰς μέχρι τῶν ποδῶν ἐπὶ τῶν ἵππων ἔχουσιν, ἀλλ'οὐ χλαμύδας.»

(519) De aceia Aeschylus vorbindu despre pupaza dice co ea porta ua tunica militara thraca.— Aristoteles : πτεροτὸν ὄρνιν ἐν Θράσσῃ παντευχίᾳ.—ποικίλαι ἐσθῆτες se pomenesce si intr'unu fragmentu allu lui Aristophanes ap. Hesychios s. v. Ἰστριάνα.

(520) ἡ βασσάρα era cuventulu egypténu pentru vulpe (ἀλώπιξ) imprumutatu si de Thraci. Vedi Schol. ap. Lycoph. 771. 1343. Costumulu Bacchantineloru in Thraci'a se numiá totu ἡ βασσάρα. Vedi mai susu not'a 217.

(521) II 96. Cf. **Polux.** X. 14. **Ovid.** *ex. Pont.* I, 2, 85.

(522) **Ovidiu,** *Epist.* I, 2, 84. *Trist.* III, 10, 55.

(523) Obiceiulu de a aruncá inderetu cu sagetile erá communu popóreloru orientale, Parthiloru, Persiloru, Sarmatiloru. Vedi tabell'a III.

(524) **Ovidiu** *Epist.* 1, 2, 25. At semel intentus nervo levis arcus nervo equino.» Cf. **Lucan.** *Phars* VIII, 221.

(525) **Ovidiu** Epist. 1, 2, 23 : Tecta quae rigent fixis veluti vallata sagittis.; ib. v. 88 : dant illis animos arcus plenaeque pharetrae; *Ex Pont.* III, 1, 26 : Tinctaque mortifera tale sagittae madet; IV, 9, 84 : Sintne tinctae serpentis fella sagittae; Comp. *Ex. Pont.* I, 2, 18. 85. 89. I, 8, 6, III, 8, 10. IV, 4, 52. IV, 9, 78. Trist. III, 10, 63, IV, 10, 110. Trist. V, 7, 12 :

«In quibus est nemo, qui non coryton et arcum,
Telaque vipereo lurida felle gerat.»

Comp. **Horat.** *Od.* III, 6, 16. **Sil. Ital.** *Pun.* I, 324. **Claudian.** *de tert. Cons. Honor.* 28. — **Serv.** *ad. Virg. Aen.* X, 169.

(526) **Ovidiu** I. 8. 137 : «Pugnabant jaculis dum Thraces, Jazyges arcu.»

(527) **Herodotu** IV, 94 Unu felu de lancia lunga se numiá in limb'a thraca ῥομφαία. Assupr'a etymologiei cuventului vedi mai susu partea II, cap. VIII § 14.

(528) **Xenophonte,** *Anabas.* VII despre tierranii thraci esiti cu maciuci a sfarama verfulu de feru allu sulitieloru inimice.

(529) Thracii o numiau σκάλμη. Asupr'a etymologiei vedi mai susu partea II, cap. VIII § 14.

totu-déun'a in drépt'a, ca si fratii loru Diii d'in muntele Rhodope (530), unu cutitu intorsu (531) in form'a hangiarului albanesu si numitu sica (532); iaru d'in armele deffensive, se serviau cu scutulu caracteristicu thracu numitu *parma*, de forma mica, rotunda séu patrata si pucinu bombata, cu diferite ornamentatiuni, pe care in fuga avé obiceiulu a-lu invertí in giuru-le si a-lu trece pre la spate (533).

Ovidiu descrie astu-feliu unu assemenea resboinicu (534):

«Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago:
Non coma, non ulla barba resecta manu.
Dextera non segnis fixa dare vulnera cultro,
Quem vinctum lateri barbarus omnis habet.»

Déco nu Getii d'in campiile Romaniei, cellu pucinu fratii loru d'in muntele Hemus intrebuintiau si care de resboiu, ce le aruncau d'in inaltime. Elle paru a fi fostu deosebite de celle ce se vedu pre Columna'a trajana, anume de acelle care cu trei róte, avendu nisce cóse si verfuri de feru, despre cari vomu vorbí mai la valle (535). Arrianu (536) rapporta co Getii asverlira d'in verfulu Balkaniloru care armate asupra phalangeloru lui Alessandru cellu Mare.

Ei sciau sa apere si sa atace cetatile fortificate, iar intrarile strimtoriloru le intariá cu caravane armate. (537)

Modulu de lupta obiciuuitu pare a fi fostu hartiuial'a, de si la trebuintia Getii formau, ca si Thracii, ua ordine de bataia cuneiforma, pre care o invatiasera de la Scythi (538). Candu luptau in retragere contra cavaleriei inimice, ací alergau respanditi inainte, ací se punéu in plutóne si se aparau, reusindu prin asemenea tactica a avé catu mai pucine perderi (539). Ei facéu si atacuri nocturne, cunnoscèndu bine

(530) **Thucidide** II, 96: «τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν πολλοὺς τῶν αὐτονόμων, καὶ μαχαιροφόρων, οἳ Δῖοι καλοῦνται, Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. Id. II, 98, VII, 27..... τῶν Θρᾳκῶν τῶν μαχαιροφόρων τοῦ Διακοῦ γένους».

(531) **Ovidiu,** *Trist.* V, 7, 19:

Dextera non segnis fixo dare cultro
Quem vinctum lateri barbarus omnis habet.

(532) Acésta arma nationale a Thraciloru (Valeriu Maximu, III, 2, 12) se compara unei secere curbate: Glossar. Labbaei: sica Θρακικὸν ξίφος ἐπικαμπές. Juvenal 8, 201 falx supina; Herodotu o numesce: ἐγχειρίδιον σμικρόν, Thucydides μαχαίρα, Ovidius culter. — Pe unu basso-relievu cu inscriptiune (ap. R. **Fabretti,** *De Columna Trajani Syntagma*, Romae MDCXC, p. 256, [Cf Fröhner, La Colonne Trajane, appendice, inscr. Nr VI] se representa unu gladiatoru thracu M. Antonius Exocus cu sab'a in chipu de secera, si cu unu scutu micu, ornatu de spicuri si corone.

(533) **Xenophonte,** *Anabasis,* VII

(534) *Trist* V, 7, 17.

(535) Vedi tabl. lit. S fig. Nr. 4 si pl. 144—145 *Colonne Trajane* edit. **Fröhner.**

(536) Exped. lui Alexandru, I, 1.

(537) **Dione Cassius,** LI, 27.

(538) **Arrianu,** *tactica* —**Aelian** *de milit. ord. institut.* p. 25.

(539) **Thucidide** VII, 30 despre Thracii in lupta cu Thebanii.

serviciulu sentineleloru, si tinendu totu-dea-un'a langa densii caii insielati si infrenati (540) gata de lupta séu fuga.

Crudi si lacomi de omoru ei nu crutiau nimicu, omorindu totu ce le esia inainte : betrani, femei, copii, pene si animalele, gasindu ua placere nespusa a innotá in macelu si sange (541). Pe prisonieri nu pare a-i fi tratatu mai bine. Unii autori ii acusa chiar de a fi obicinuitu cá si Scythii (542) sa pastredie craniele inimiciloru ucisi (543), si sa faca d'in elle cupe de beutu.

B. Dacii

§ 38

Dacii, cá tóte popórele de semintie thraca (544) erau divisati in mai multe triburi isolate, sleindu-se in certuri perpetue si occupandu fie-care ua portiune de territoriu determinata si circumscrisa in partile muntóse prin natura chiaru. Ptolemeu geographulu (545) numera nu mai pucinu de 15 asemeni triburi (546). Legaturele dintre densele nu paru a fi fostu atatu de strinse, si in ori-ce casu elle datau de pré scurtu timpu, pentru cá unitatea, care face tari'a statului si constitue natiunea, sa se fi pututu pre deplinu alcatuí pene in momentulu candu Daculu dede peptu cu legiunele imperatului Traianu.

(540) **Xenophonte**, *exped. Cyri minor*. VII, 2.

(541) **Thucidide** VII, 29 despre Thraci in genere; **Ovidiu** *ex. Pont*. II, 7, 31 despre Geti.

(542) Vedi mai susu partea II, cap. IV, § 5.

(543) **Florus**, III, 5.

(544) **Herodotu** V, 3 dice co poporulu thracu este cellu pucinu dupo Indieni, cellu mai numerosu d'in tóte celle alte, si aru fi si cellu mai puternicu si de neinvinsu, déco aru ascultá de unu singuru stapenitoru, séu ar fi unitu; ansa asia isolatu cum este, nu póte fi de catu slabu : «Θρηΐκων, δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετά γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων· εἰ δὲ ὑπ' ἑνὸς ἄρχοιτο ἢ φρονέοι κατὰ τὠυτὸ, ἄμαχόν τ' ἂν εἴη καὶ πολλῷ κράτιστον πάντων ἐθνέων κατὰ γνώμην τὴν ἐμήν. Ἀλλὰ γὰρ τοῦτο ἄπορόν σφι καὶ ἀμήχανον μή κοτε ἐγγένηται· εἰσὶ δὴ κατὰ τοῦτο ἀσθενέες.»

Cf. **Herod.** III. 94. — **Thucidides** II 97 face aceiasi observatiune despre Scythi. — Strabo (VII, fr. 46) cunnósce 22 triburi thrace, iar Herodotu numai 18 : Bessi (VII, 111), Bisaltii (VII, 116), Bistonii (VII, 110), Brygi (VI. 45), Ciconi (VII, 110), Crobyzi (IV. 49), Dersaei (VII, 110), Dolonci (VI, 34), Edoni (VII, 110), Getii (IV, 93), Nipsaei (ibid.), Odomanti (VII, 112), Odrysi (IV. 93), Paeti (ib.), Sapaei (VII, 110), Satri (ibid.), Scyrmiadi (IV. 93), si Trausi (V. 3). Fragmentele lui Hecataeus mai adaoga anco 9 triburi necunoscute lui Herodotu : Bantii, Datylepti, Desili, Disori, Entribi, Satrocenti, Sindonei, Trispli si Trizi. Thucydides mai adaoga pre Dii, Treri si Tilatei (II. 96); Strabo, pre Breni, Corpili, Maedi séu Mysi, Sinti si Triballi; Pliniu, pre Aorsi, Beni, Bottii, Brysi (=Brygi), Caenici, Carbilesi (= Carbileti), Clari, Coeleti, Densiletii, Dygeri (= Drugeri), Diobessi, Elethi, Gaudi, Hypsalti, Moriseni, Priantii, Pyrogeri, Selleti, Sithoni si Thyni (H. N. IV. 11). Afara de acestia : Timachii pe langa riulu Timok, Picensii langa riulu Pek in Serbi'a de astadi, Korallii, Paionii, Noropii etc. Vedi Bernhard **Giseke**, *Trakisch-pelasgische Stämme der Balkanhalbinsel und ihre wanderungen in mythischer Zeit.* Leipzig 1858.

(545) *Geograph*. VIII. 1, 2, 4.

(546) Vedi mai susu partea I, cap. V, §§ 3, 7 si 17.

Intrég'a constitutiune politica se rezemá pre associatiuni la inceputu numai de familie, compunendu mici communitati agrarii, reunite sub mai multe divisiuni territoriale (regiuni séu districte), cari erau administrate fie-care in parte.

In momentulu candu facl'a istoriei incepe a luminá intunereculu origineloru statului dacu, gasimu instituita ua regalitate cu putere absoluta, si la dens'a subordonata idei'a theocratica : anume regele are alaturi de collegu unu omu sanctu, unu θέος, prin a carui gura ese séu se inchipuiá co ese totu ce regele ordona, si alle sele ordine vestite prin servitorii divini, trebuiau ascultate cá nisce ordine ceresci. Consecinti'a unei asemeni minunate constitutiuni fu reform'a religiósa-politica intreprinsa de regele Boerebiste si de profetulu Deceneu, prin care poporulu dacu decadiutu moralicesce si politicesce, se regenerâ si transformâ, unitatea politica se realisâ, cellu pucinu pentru catu-va timpu, prin suppunerea diferitiloru principi, cari nazuiau dupo neatirnare, si cu acést'a, fiinti'a unui statu puternicu pre ambele maluri alle Dunarei, intindiendu-se pene departe in Thraci'a, Illyria si tiarr'a Noricului, deveni possibile.

Afora de rege si cleru, de principi séu fii de principi, nobilimea constituiá ua classa militara si teritoriale, puternica, privelegiata si avuta, care adesea usurpá pe façia autoritatea legiloru si a puteriloru constituite, dandu-se la continue si fara prevedere discordii intestine, precum se intamplâ dupo mórtea lui Boerebiste, care 'si perdú corón'a si viati'a intr'ua revolta, co Daci'a fu sfasiata in patru, ba, mai tardiu, chiaru in cinci principate deosebite, guvernate fie-care de unu rege. D'in acésta classa se alegea esclusivu regii si sacerdotii ; functiunile ei era numai politice si militare. In capulu fie-carei cetati se aflá cate unu guvernatoru luatu d'intre dignitarii regelui, unii d'in acestia avendu in attributiunile loru si supraveghiarea lucrariloru agricole (547). Purtarea bonnetului pe capu, se considerá dreptu unu privilegiu esclusivu allu nobililoru, cari de aceia se numiau tarabostes (548) adico πιλοφοροι, pileati, (549), precum amu dice : «boierii cu gugiumanu» ; pe candu poporulu de rendu, fiindu cu capulu golu, este designatu cu numele de *capillatus* séu *comatus*.

Dupo capillati, allu caroru rolu politicu nu puté fi de-catu nullu sub despotismulu unui guvernu theocratico-aristocraticu, si starea-i materiale, de plansu d'in caus'a estorsiunilorn de totu felulu (550) cu cari nobilii isi gramadiau bogatiile de auru si argintu, isi lucrau intinsele loru domenii si dedéu ospetiele costisitóre si sgomotóse,— venea class'a sclaviloru destullu de numerósa.

(547) **Suidas** s v. Βοωτίαις καὶ τινων βοωτίαις ἐφεστώτων (*Fragm. Hist. Graec.*, t. IV, 374).

(548) **Jordanes,** *de reb. getic.* c. 5.

(549) Vedi mai susu notele 131—134.

(350) Este adeveratu co nu avemu nici-ua marturie transmisa directu despre asemeni estorsiuni, de si avutiile celle colosali alle regelui si alle nobililoru lasa a le presuppune. Thucydide (II, 97) observa despre regatulu Odrysiloru, co valórea tributului ce primea Seuthes. successorulu lui Sitalces, era de 400 talenti de argintu; co darurile in auru si argintu ce se facéu regelui, nobililoru si favoritiloru sei, nu se ridicau la mai pucinu, fora a socotí stofele brodate séu nebrodate, si alte obiecte pretióse. «Caci, dice Thucydide, la Odrysi si la ceillalti Thraci, cei mari au stabilitu obice-

§ 39

Asupra cestiunei care era fundamentulu constituirii familiei dace, déco acest'a se rezemá pre polygamie, séu pre uniunea liberu consimtita a femeii cu barbatulu, nu suntemu de nicairi informati. Se póte presuppune anso co déco nu mai 'nainte, déro dupo reform'a politico-religiósa a lui Deceneu, dupo acellu Evangeliu allu cumpetarii si vitejiei, cum o numesce d. Mommsen (551), obiceiurile polygamice commune gintei thrace, nu mai domnea la Daci, si co famili'a se deosibiá prin moravuri mai curate, puritanice chiaru. Si la acest'a aru stá marture niste frumóse versuri alle poetului Horatiu scrise in annulu 29 a. Chr., séu pucinu mai in urma, cari suna (552):

«Acolo muierea este inocinta si crutia vitregii copii lipsiti de mama. Nici soci'a «inzestrata nu cîrmuiesce pre barbatu, nici nu-si cauta aperare intr'unu amantu scli-«pitoru. Marea zestre a parintiloru este virtutea si curatieni'a maritisiului, care res-«pecta ua statornica legatura, si inlatura altu barbatu, si pecatulu adulteriului este «nelegiuitu, iar pedéps'a 'i este mórtea».

Dupo acestea urmeadia ua descriere a corruptiunei si a patimei de hrapiri alle Romaniloru, pe care aru puté sa le desradecinedie acella *qui quaeret* «pater urbium» ***subscribi statuis.*** Anso, dupo tóte probabilitatile, poetulu cauta ací mai multu a biciuí corruptiunea societatii romane prin idealisarea virtutiloru casnice alle Daciloru, de càtu a descrie dupo altii, séu dupo celle aflate de ellu singuru, propriele loru moravuri. Acésta idealisare se constata si la Vergiliu (553) si la Justinu (554), si, precum am arret-

iulu diferitu de allu Persiloru, de a priimí mai multu de cotu a dá, fiindu-i cui-va mai rusine de a refusá cea-ce i se cere, de catu de a incercá insusi unu refusu. Cu ajutorulu unei puteri fora margini au dusu asia de departe storcerile loru, catu nimicu la asta curte, nu se face de cotu cu daruri» («Κατεστήσαντο γὰρ τοὐναντίον τῆς Περσῶν βασιλείας τὸν νόμον, ὄντα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις Θρᾳξί, λαμβάνειν μᾶλλον ἢ διδόναι, καὶ αἴσχιον ἦν αἰτηθέντα μὴ δοῦναι ἢ αἰτήσαντα μὴ τυχεῖν· ὅμως δὲ κατὰ τὸ δύνασθαι ἐπὶ πλέον αὐτῷ ἐχρήσαντο· οὐ γὰρ ἦν πρᾶξαι οὐδὲν μὴ διδόντα δῶρα). Probabilu co in regatulu Getiloru, cá si allu Daciloru, lucrurile nu se petrecéu altu-feliu.

(551) *Roemische Geschichte* III, p. 304 ed. 2.

(552) Carm. III 24:

«Illic matre carentibus
privignis mulier temperat innocens,
nec dotata regit virum
Coniunx nec nitido fidit adultero:
dos est magna parentium
virtus et metuens alterius viri
certo foedere castitas;
et peccare nefas, aut pretium est mori.»

(553) Poetulu Vergiliu dupo descrierea frigului d'in tiarr'a «qua Scythiae gentes Maeotiaque unda, turbidus et..... Hister..... quaque..... Rhodope porrecta» dice (Georg. III 376 seq):

«Ipsi in defossis specubus secura sub alta
otia agunt terra, congestaque robora totasque
advolvere focis ulmos ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt et pocula laeti

tatu mai susu (555) ea privesce si pre Scythi, si in genere pe popórele nordului (556), pe barbarii cari intrecu prin moravuri lumea civilisata. Justinu pune in fația, de essemplu, pre Scythi cu Hellenii; Horatiu, spre a correspunde scopului seu personalu, pre Daci cu Románii. Primulu arretta co Hellenii cu nici-ua doctrina filosofica, cellu d'allu douilea co Romanii, prin nici ua buna legislatiune, n'au ajunsu scopulu simplu attinsu de Scythi si Daci: scopulu de a traí virtosi si fericiti. Femeile dace suntu virtuóse si se casatorescu nu pentru zestrea loru (557), pe candu cu totulu altu-felu celle románe.

Horatiu mai dice despre Daci in acelasi carmen: (558)

«Mai bine vietiuescu campenii Scythi, alle caroru care transporta dupo obiceiu, «locuintiele loru cutrieratóre; mai bine, Getii, poporu aspru, alle caroru tiarini ne«mesurate producu recolte pacinice, si tóte darurile Cererei; lucratorulu nici cultiva

fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo Septem subiecta trioni
gens effrema virum Rhipaeo tunditur Euro
et pecudum fulvis velatur corpora saetis.»

Cf. A. **Riese,** *Die Idealisirung der Naturvölker des Nordens in der griechischen und römischen Literatur,* Heidelberg, 1875, p. 25 seq.

(554) II 2 despre Scythi: «Hominibs inter se nulli fines; neque enim agrumexercent nec domus illis ulla aut tectum aut sedes est, armenta et pecora semper pascentibus et per incultas solitudines errare solitis.... *Justitia* gentis ingeniis culta, non legibus. Nullum scellus apud eos furto gravius: quippe sine tecti munimento pecora et armenta habentibus quid inter silvas superesset, si furari liceret? Aurum et argentum non perinde ac reliqui mortales adpetunt.... Haec continentia illis morum quoque iustitiam edidit, nihil alienum concupiscentibus; quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi et usus. Atque utinam *reliquis* mortalibus similis moderatio abstinentiaque alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia saecula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum et arma quam naturalis, fatorum condicia raperet: prorsus ut admirabile videatur, hoc illis naturam dare, quod *Graeci* longa sapientium doctrina praeceptisque philosophorum consequi nequeunt, *cultosque mores incultae barbariae conlatione superari;* tanto plus in *illis* proficit vitiorum ignoratio quam in *his* cognitio virtutis.»

(555) Partea II, cap. IV, § 1; cap. XI, § 3; cf. partea I, cap. 1, § 3.

(556) Vedi **Riese** op. cit. — A. **Geffroy**, *Rome et les barbares, Etude sur la Germanie de Tacite,* Paris 1873.

(557) Acest'a este simtiulu cuvinteloru de mai susu alle lui Horatiu: *nec dotata regit virum coniunx,* cari nu au nici o legatura cu **Tacit.** *Germ.* 18 despre Germani: «dotem non uxor marito sed uxori maritus offert.» Vedi **Riese** op. cit., p. 27.

(558) *Carm.* III, 24, 9:

«Campestres melius Scythae,
quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
vivunt et rigidi Getae,
inmetata quibus iugera liberas
fruges et Cererem ferunt,
nec cultura placet longior annua,
defunctumque laboribus
aequali recreat sorte vicarius.»

«pamentulu mai multu de unu annu, si candu densulu se odihnesce, scapatu de «munca, unu altu lucratoru, la rendu-lu seu, ilu inlocuiesce.»

Aceste versuri au autorisatu pre unii a sustine co in timpulu imperatului Augustu Dacii nu cunnoscéu nici ua proprietate privata, ci co in fie-care annu pamentulu arabilu stapenitu in communu se dividea si se dá in parte a fi lucratu membriloru cantonului séu comunitatii (559). Altii, co poporulu dacu in acea epoca anco nu renunciase la viati'a nomada, fiindu-ca nu remanea mai multu de unu annu in acelasi locu, territoriulu vechiei Dacie fiindu ua tiarra de steppe si munti (560). Altii in fine, vedu numai ua simpla idealisare cu scopu de a marí contrastulu intre societatea barbara, déro simpla si fericita, si societatea romána civilisata, déro corrupta (561). Ori-cum aru fi, este neindoiosu co versurile de susu alle lui Horatiu amintescu intr'unu modu de mirare descriptiunea ce ne-a lasatu Cesaru (562) despre Suevi, si care s'a rapportatu gresitu la toti Germanii. Precum vediuramu (563) Grimm tragea si de ací unu argumentu pentru theori'a germanismului Getiloru, pe candu este invederatu co ea se rapporta numai la Suevi, cá ua mesura proprie conforma scopului, si chiaru necessara unui statu organisatu militaresce, in care ua mie se ducéu annualu in resboiu, iaru alti ua mie lucrau pamentulu, pentru ca nu cumva obicinuiti cu locuintie determinate, sa se desobicinuiasca de la viati'a resboinica (564). Déco si la Daci essistá ua asemenea institutiune este forte indouiosu, pentru co nici unu scriitoru vechiu nu o constata. Din contra, totu ce se scie despre Daci si tiarr'a loru: gradulu inaintatu de civilisatiune la care ajunsesera, natur'a vailoru manose, care inclina mai multu spre lucrarea pamentului si asiedieminte stabile, multimea orasieloru si sateloru, agricultur'a, — isvorulu principalu allu traiului, si propria numai vietii statatore, nu admitu lips'a de proprietate, schimbarea pe fie-care annu a pamenturiloru si a locuintieloru, caci locuintiele fixe, prin atare mutabilitate, nu devenéu possibile. Mai pucinu anco s'aru puté deduce d'in versurile de susu ale poetului, si d'in vorbele lui

(559) Asia intre altii **Gooss**, *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, N. F. XIV.

(560) **Fröhner**, *la Colonne Trajane*, ed. mare, introductiune. — **Roesler**, *Das vorrömische Dacien*, Wien 1864.—Idem, *Rumaenische Studien*, Leipzig 1871, p. 56: «der Ackerbau noch nicht feste ansässigkeit bewirken könen und wurde im wechsel des Bodens betrieben ähnlich wie bei den scythischen Nomaden».

(562) **Commentarii de bello Gallico** VI, 22: «Agriculturae non student; majorque pars victus eorum in lacte, caseo, carne consistit: neque quisquam agri modum certum aut fines habet proprios; sed magistratus ac principes in annos singulos gentibus cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum, et quo loco visum est, agri attribuunt: atque anno post alio transire cogunt. Ejus rei multas afferunt causas; ne, assidua consuetudine capti, studium belli gerundi agricultura commutent, ne latos fines parare studeant; potentioresque humiliores possessionibus expellant; ne accuratius, ad frigora atque aestus vitandos, aedificent: ne qua oriatur pecuniae cupiditas qua ex re factiones dissensiones que nascuntur»

(563) Partea II, cap. VIII, § 3.

(564) Georg **Waitz**, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, t. I (Kiel 1844 p. 24).

Caesar (565) cum si d'in Tacitu (566) co aru fi vorb'a numai de schimbarea pamenturiloru reclamate prin asia numitulu assolementu (dreifeldsystem, dreifeldwirtschaft) care consista in a lassá ua portiune de pamentu pentru pasiunatulu viteloru, ua alt'a pentru aratu, si ua a treia de reserva, spre repaosu si ingrasiare, unu systemu care dovedesce ua trépta cu totulu superióra de cultura, si de strinsa legatura interna a communitatii. (567)

In scurtu, mai siguru se póte considerá descriptiunea lui Horatiu cá ua amintire vaga, nedeslusita d'in Caesar (568) despre Suevi, cá ua idealisare a poporeloru necunnoscute alle Nordului, ua descriptiune mai multu poetica si mai cu séma satirica, de catu istorica (569), cu scopulu de a place lui Augustu, care prin legi riguróse asupr'a casatoriei, sperá sa duca viati'a necasta a Romei spre caile bunei cuviintie si alle virtutiei. (570)

§ 40

Femeile dace ne aparu mai totu-d'a-una pre Column'a Trajana conducèndu càte unu copillu de mana, séu purtandu-lu in bratie (571); devotate barbatiloru loru,

(565) *De bello gallico* IV, 1. VI, 22.

(566) *Germania,* 26: «agri pro numero cultorum ab universis in vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur; facilitatem partiendi camporum spatia praebent. arva per annos mutant, et superest ager.

(567) Vedi **Roscher,** *Haben unsere deutschen Vorfahren zu Tacitus Zeit ihre Landwirthschaft nach dem Dreifeldersysteme getrieben,* in *Berichte über die Verhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellsch. der Wissenschaften zu Leipzig,* b. X, 1858, p. 67—87, cum combate argumentele lui Zimmerle, Eichhorn, Arndt, Landau, Hostmann, Zacher, cari credu a gasí la Germani assolementulu. Cf. idem **Waltz,** op. cit. I p. 24. 27: «Von einem öfter oder gar jährlich wiederkehrenden Besitzergreifen der Aecker und einer dann jedesmal aufs neue vorgenemmenen Theilung derselben kann die Rede nicht sein.»

(568) B. G. IV. 1; VI. 22.

(569) Acest'a resulta d'in intregulu acelui carmenu (III, 24). Cuvintele *melius* v. 9, *illic.* v. 17 si altele, probeadia comparatiunea intre Daci si Scytî de o parte, si Romani pre de alt'a.

(570) In acestu sensu Riese l. c. — **Roesler,** *das vorröm. Dacien.*— C. de la **Berge,** *Essai sur le règne de Trajan,* Paris, 1877, p. 33. **Bessel,** *de rebus geticis,* p. 85: «Praeterea, si ad originem harum mentionum spectamus, magis Horatius mores Romanorum negare videtur, quam mores Getarum affirmare. Quibus cum notionibus justissimorum hominum conjungebantur, quae scriptores de agricultura septentrionalium gentium acceperant. Nam per se ipsum elucet illa de accolis Thraciae neque accepta neque dicta esse, qua de causa in nostram quaestionem non cadunt, praesertim quum ex mentione ab Horatio (Carm. IV. 15. 21) facta appareat, Getas apud Horatium eosdem esse, ac Dacos.» — Totusi **Röscher** l. c. p. 87 dice, citandu versurile lui Horatiu: «Im höchsten Grade wäre es der Mühe werth, den Quellen dieser schönen Verse nachzuforschen. Erinnert die zweite Hälfte ebensomerkwürdig an *Tacit. Germ.* 18, 19, wie die erste an Caes. B. G. IV, 1, VI, 22.... Ich kann mir auch das Landbaukapitel des Tacitus (*Germ.* 26) nicht besser auslegen, als in Uebereinstimmung mit diesem Gedichte.»

(571) Vedi tabella V, si *La Colonne Trajane*, ed. cea mare Fröhner, pl. 63—64; 53—54; 118—121.

elle ii egalá nu numai la talie si corpu, prin peptulu loru forte, prin manile inasprite de frigu si de ua munca continua, déro si prin curagiulu neclatitu de morte, prin amorulu viu de patrie, diei si libertate. Pe unu basso-reliefu allu Columnei (572) le vediuramu cá niste furii desperate, cu faclii in mana, ardiendu capulu si umerii nenorocitiloru prisonieri romani. (573)

Déco si la Daci era obiceiulu thracicu de a se cumperá de la parinti femei'a ce voiá cineva a luá in cassatorie, cum se regulá drepturile reciproce alle sociloru in cestiunea bunuriloru si a copiiloru, cum se regulá moscenirile (574), cari erau ceremoniile la nasceri, cassatorii si immormentare, cari erau institutiunile politice si administrative (575) legile si altele, nimicu despre tóte acestea nu ne-a transmisu anticitatea. (576)

§ 41

Abia déco despre institutiunile militaresci putemu cullege cate-va insemnari d'in autori si d'in minunatele representatiuni de pre Column'a Trajana, isvore care se refera mai tóte la ultim'a perioda de essistentia a statului dacicu, la epoc'a resboieloru lui Decebalu cu Romanii, candu artea resboiului facuse mari progrese la Daci, cari se instruiau tóte dilele prin insesi alle loru perderi.

Armat'a daca se compunea d'in infanteria si cavaleria, prim'a fiindu fora comparatiune mai numerósa. De aceia basso-relievurile Columnei ne arretta totu-dea-un'a pre Daci luptandu pedestru cu Románii, si numai ua singura data se represinta ca-

(572) Vedi tabella V, si edit. Fröhner, pl. 70.

(573) D-lu Fröhner (l. c. nr. 38 pl. 70) dice : co asta scena amintesce cortegiulu femeiloru celte d'in insul'a Mona : «Feminae in modum furiarum veste ferali, crinibus dejectis faces praeferebant... muliebre et fanaticum agmen» (**Tacitu**, *Annale* XIV, 30).

(574) Cuventulu *Mosténu* séu *moşnénu* nu se póte esplicá prin elemente latine, slavice séu altele, ci numai in limba albanesa regasimu tema *moşt* in cuventulu *moşt-im*, betranu (**Hahn**, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, in-8; cf. **Hasdeu**, *Column'a lui Trajanu*, 1878, p. 642), cea-ce ne autorisa a atribuí pe mosteanu sorgintei thrace, prin urmare Daciloru. Este vrednicu de observatu co : precum la Slavi proprietatea ereditara se numesce БАЩИНА de la БАЩЕ tata, totu asia la Romani : mostenire, avere mostenita de la parinti, mosie, vine de la moşu, bunicu, betranu, adico totu principiulu filiatiunei, fora de care ideia de proprietate territoriale, de mosia, nu s'aru puté esprime in limb'a romana. Ideile juridice alle Româniloru in ce privesce proprietatea hereditaria nu se deosibéu, precum se vede, asia de multu de alle Daciloru, pentru a face sa se uite cu totulu numele indigenu allu *mosiei*.

(575) Numai despre Dacii *Polistii* (πολίσται) avemu óre-cari notiuni détorite lui Josephus, Antiq. Jud. XVIII, 1, 5. Vedi mai susu.

(576) Unii scriitori moderni sustinu, fora nici ua proba ansa, co regele la Daci venea la tronu prin libera alegere, si domnea numai prin puterea opiniunei publice, nefiindu hereditate (de es. **Schmidt**, *Die Geten und Daken*, in *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, n. f. IV, (1 heft) p. 52), si co insemniulu dignitaru allu regelui era unu sceptru cu ua semiluna si ua códa de callu in verfu (**Beger**, *Thesaur. Brandenb. select.* p. 717). Neculai Costinu chronicarulu scie chiaru pecetea Daciloru cum era ; «Earu pecetea Datiloru era doui lei cu gurile cascate unulu spre altulu, si de a supra loru era coróne.» *Letopisetie*, ed 1-iu Cogalnicénu, I, p. 60—61.

valería daca (déco nu cumva nu s'aru luá dreptu geta) anume, cum se inéca intr'unu rîu, spargendu-se ghiati'a. (577)

Care era organisatiunea interna a armatei, divisiunea si numerulu trupeloru, numerulu soldatiloru d'in care se compunea fie-care trupa, cum se recrutá soldatii, si d'in ce clase anume, despre oficerii si hierarhia militarésca, anii de serviciu, disciplin'a, tactic'a, etc., suntu totu atatea cestiuni ce trebuescu puse numai, déro nu potu gasi unu respunsu satisfacetoru.

Se pare co serviciulu militarescu era obligatoriu pentru toti fora deosebire, incependu de la ua versta destullu de frageda (578), si co nobilimei princiare apartinea privilegiulu esclusivu allu comandei trupeloru; cellu pucinu pre Columna oficerii se deosibescu de soldatii de rendu prin caciul'a resfranta, semnulu distinctivu allu classei piloforiloru. Cu aceiasi caciula se representa si purtatorii stindardului dacu (draconele), cá si allu vexilului, de unde urmeadia co aceste insemnii se tinéu in lupta de oficeri superiori, capi ai trupeloru. (579)

Dacii avéu si exploratori ca sa cercetedie mersulu trupeloru si sa recunnósca forti'a, miscarile si positiunile inimicului (580), precum si unu corpu de lucratori mesteri, capii carui'a era de siguru streini, romani séu greci, cu missiune nu numai sa faca lucrarile technice trebuinciose in ori-ce expeditiune, sa repare si sa preschimbe armele stricate, sa procure materialulu de resboiu, déro si aparatulu pentru asediu si aparare, artileri'a si sa construiasca poduri.

Unu numeru de soldati avé sarcin'a speciale sa ridice pre ranitii cei cadiuti in campulu de lupta si mortii. (581)

§ 42

Costumulu militarescu allu soldatului pedestru se compunea: dintr'unu *sagum* cu maneci, lungu pene la genuche, incinsu la midilocu; dintr'ua mantia aruncata pe umeri si tinuta de ua agrapha, si d'in unu pantalonu in cute josu si bagatu in incaltiaminte. In capu nu purtá nimica, cellu pucinu in timpulu luptei, monumentele plastice ne arrétta pe soldatulu simplu cu capulu descoperitu. (582)

Aprópe acelasi era si costumulu calaretiului. (583)

Oficerii purtau: *sagum* cu centurionu (584) séu χιτῶνες cu ornamente de auru si argintu, si cu gulerulu incongiuratu de focale (585); mantia simpla agrafata pe u-

(577) Vedi tabell'a lit. X, Nr. 2.

(578) Vedi de es. pe tabell'a I (ed. Fröhner pl. 49) tenerulu ranitu in lupta, care se duce pre bratie de doui camaradi de arme.

(579) Vedi tabell'a I, și tabell'a lit. X.

(580) Vedi pl. 42 ed. Fröhner, spionulu dacu prinsu si adusu 'naintea lui Trajanu.

(581) Vedi tabell'a I.

(582) *La Colonne Trajane* ed. Fröhner.

(583) Tabell'a lit. X Nr. 2.

(584) Saga fiblatoria a Sarmatiloru se mentionédia in *Triginta Tyranni*, cap. X, 12.

(585) Tabell'a VI, tab. lit. O, fig. Nr. 3, si tab. Q.

meru (586), séu cu ciucuri pe de margini (587); pantaloni, si in capu caciula resfrinta.

Armele offensive erau :

1. Sabia incovoiata, candu scurta in form'a aprope a unei secere séu a unui cosoru (588) candu mare, intogmai cá unu iataganu (589). Acést'a este ua arma specificu negréca si neromana, ua arma orientale caracteristica Persiloru (590), Parthiloru (591) si Daciloru. Acesti d'in urma facusera dintr'ens'a arm'a loru nationale, si continuara a se serví cu dens'a si dupo cucerirea Daciei, dupo cum probeadia monumentulu lui Cl. Menander gasitu la Birdoswald in Angli'a, unde stationá cohortea infiintiata de imperatulu Hadrianu numai d'in soldati Daci (Cohors I Aelia Dacorum). (592)

2. Spad'a lunga drépta (σπάδη) cu manerulu si téc'a frumosu lucrate in ornamente resarite (repoussées), si care servea mai alesu siefiloru si calaretiloru. (593)

3. Sabia solida, scurta, ascutita si cu doue taisiuri, intogmai ca sabi'a spanica (594) introdusa in armat'a Romana dupo resboiulu allu II-lea punicu (595), proprie nu a-

(586) Tabell'a lit. O, fig. Nr. 3.

(587) *La Colonne Trajane* ed. Fröhner, pl. 47--50, 3—25.

(588) Vedi pre tabell'a VI trophеele dace luate de Romani.—Tabell'a lit. P fig. Nr. 4 (=Fröhner pl. 182); pl. 175, *La Colonne Trajane* ed. Fröhner.

(589) Tabell'a lit. P. fig. Nr. 8. — Fröhner, op. cit., pl. 91, pl. 126, pl. 149 (doue iatagane). — **Bartoli,** *Veteres arcus augustorum,* pl. 45.

(590) Vedi mai susu partea II, cap. X, § 4.

(591) Pre moned'a familiei Antonia ap. **Lagoy,** *Recherches numismatiques sur l'armement et les instruments de guerre des Gaulois,* Aix 1849, pl. 1 Nr. 2, famili'a Servilia, ib. pl. I Nr. 3, famili'a Flavia, ib. pl. I Nr. 4, se vede pumnalulu recurbatu.— **Fröhner,** *Les medallions de l'empire Romaine,* Paris 1879.

(592) Vedi pe tabell'a P fig. Nr. 8 reproductiunea acestei sabii comparata cu fig. Nr. 4 si 10. — Cf. not'a de susu 532. Aceiasi sabia incovoiata figureadia si pre monedele provinciei Dacia, batute sub imperatii romani Philippu Arabulu, Trajanu Deciu, Valerianu etc. Vedi **Eckhel,** *Doctrina nummorum veterum* VII, 343 seq. **Mionnet,** *Description de médailles antiques, grecques et romaines,* Supplément, tome II, Nr. 8 *Philippus senior,* medalie de bronzu; ua femeia in picióre (provincia Dacia), tinendu in man'a drépta sabia recurbata si in amendoue cate unu vexillum.—Nr. 9; MARCIA. OTACILIA. SEVERA. AVG. Pe reversu : PROVINCIA. DACIA. AN. I. Femeia in picióre, imbracata cu stola, in capu cu ua specia de bonnetu phrygianu, si in man'a drépta ua sabia recurbata; se mai vede unu leu, unu vulturu si doue vexilla,— M. I. **Ackner,** *Dacien in den antiken Münzen* (Mittheilungen der k. k. Commiss. zur Erhaltung der Baudenkm. b. VII (1862) p. 222—seq.). — Vedi pe Column'a Trajana, pl. 91—93, 97—99, 173—177 ed. Fröhner, Daci armati cu secere si cosóre. Despre secerile si alte arme gasite in Transilvani'a, vedi cap. XII.

(593) Tabell'a lit. Q fig. Nr. 1, doue spate cu cingetorele (bandulierele) loru.

(594) T. **Livius,** 22, 46 deosibesce astu-fellu sabia gallica de cea spanica : «Gallis Hispanisque scuta eiusdem formae fere erant, dispares ac dissimiles gladii : Gallis praelongi ac sine mucronibus, Hispano, punctim magis quam caesim assueto petere hostem, brevitate habiles et cum mucronibus.»

(595) **Suidas** s. v. Μάχαιρα.

tatu pentru taiare catu pentru impunsatura (596), si care se purtá in partea **drópta.** (597)

4. Pumnalu dreptu cu téc'a ornamentata, si care se purtá la stang'a atarnatu de ua cingetore. (598)

5. Cutitu mare, lungu cá unu satîru (599), si cutite mai mici cu verfulu ascutitu (600) séu recurbatu. (601)

6. Lancia lunga (λόγχη, λαγκίη), ce se purtá cu verfulu ainte (602), jumetate de lemnu, iar cea-alta jumetate de bronzu séu feru. (603)

7. Sulitia (hasta), unu feliu de lancia mica, care se aruncá cu man'a (604) séu cu balist'a, semenendu intru catu-va cu dardele gallice numite matras, matara (605), madaris, μάδαρις (606), materis. (607)

8. Arculu (τόξον), a carui forma, ce se póte vedé pre tabelile I, III, lit. X si N (608), nu difera de a arcului scythicu, comparatu une-ori cu litter'a Σ, alte-ori cu configuratiunea costei septentrionale a Pontului-Euxinu (609), erá in mare usu la Daci, ca si la Geti, si la tóte popórele asiatice, pre candu Grecii si Romanii illu parasira de

(596) **Veget.** 1, 12. «Praeterea non caesim, sed punctim ferire discebant.»

(597) **Polyb.** 6, 23, 6.— Pentru Daci vedi Tabell'a X Nr. 1; tabel. IV; idem pl. 49, 66—67 ed. Fröhner. Pentru Romani cf. I. **Marquardt**, *Römische Staatsverwaltung*, II, 328 n. 3 (Leipzig 1876).

(598) Tabell'a lit. O, fig. Nr. 3.

(599) Tab. lit. Q, fig. Nr. 8.

(600) Tab. lit. X Nr. 1.— Pl. 47—50 ed. Fröhner.

(601) Idem.— Pl. 3—23 ed. Fröhner. — Cutitu mare recurbatu cu buz'a larga si cu taisiulu in intrulu curbaturei se vede pre monedele Spaniei. Cf. **Lagoy**, op. cit. pl. I, Nr. 14, 15, 16, 17. — *Revue numismatique* 1846 p. 317.

(602) Tabell'a lit. Q, fig. Nr. 1, patru lanci; ibid. fig. Nr. 9; tab. VI; pl. 97—99 ed. Fröhner.

(603) Dacii cunoscéu si *pilum* romanu, care constá dintr'ua vergea de lemnu rotunda séu rectangla, lunga de $4^1/_2$ picióre, si dintr'unu verfu de feru totu asia de lungu, susu cu unu carligu, iaru josu astufelu dispusu ca sa se infiga aduncu (cam $2^1/_4$ picióre) in lemnu; ferulu se terminá une-ori la capateiulu de josu cu ua deschidietura in care intrá si se intiepenea lemnulu, intogmai cá la ua casmá; pilum mai perfectionatu avé ferulu fixatu de lemnu numai cu doue tinte (περόναι) séu cu ua tinta si unu cuiu de lemnu. Vedi **Lindenschmit** *Die vaterländischen Alterthümer der fürstlich hohenzollernschen Sammlung zu Sigmaringen*. Mainz 1860 tab. I si pag. 20 seq.; idem, *Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, fasc. I tab. 6; fasc. 8 tab. 6; 9, 4; 11, 5; *Revue archéologique*, n. si vol. X (1864) p. 337—349, vol. XI, p. 387 seq.—**Marquardt**, op. cit., II p. 329 seq.

(604) Tabell'a I (ed. Fröhner, pl. 47—50), tab. lit. X Nr. 2; tab. VI; pl. 2—23 ed. Fröhner.

(605) **Caesar** *Bell. Gall.* I, 26.

(606) **Strabo** IV, 4, 3.

(607) **Nonius Marcellus** XVIII, 26. Despre mataris vedi **E. Desjardins**, *Géographie historique et administrative de la Gaule*, II, p. 573 seq.

(608) Vedi si pl. 3—25 ed. Fröhner.

(609) **Strabo** II p. 332; **Schol. Theocr.** XII, 55; *Athen.* X p. 454 c; **Amm. Marcel.** XXII, 8, 37; cf. **Ovid.** *Metam.* XI, 229; **Millin**, *Monum. inéd.* I, p. 15; Ant. **Rich**, *Diction. des Antiq.* *Arcus* 2.— **Daremberg et Saglio**, *Diction. des antiquités grecques et romaines*, art. d-lui Heuzey, *Arcus*.

timpuriu, lassandu-lu auxiliariloru ingajati in serviciulu loru (610). Acestu arcu se compunea d'in doue corne de animalu, impreunate la basa loru, avendu la estremitati cate unu nasture séu carligu de metalu, de care se legá cord'a facuta d'in vena de bou (νευρή, nervulu sciaticu allu boului), séu dintr'ua siuvitia ingusta de curea (611), séu d'in perii d'in cóm'a callului (612). Córd'a lunga, atatu catu cerea curbatur'a determinata a arcului spre a fi intinsu, era fixata la unu capeteiu allu arcului, iaru la cellu-altu capeteiu se adaptá prin midiloculu unui nodu (ochiu) séu inelu (613). Incordarea arcului se facea incovoindu-lu cu genuchele séu strangendu-lu intre ambele picióre (614), pene ce cord'a se prindea de carligu; iaru pentru a trage cu densulu se apucá cu man'a stanga midiloculu arcului (partea formata prin reunirea celloru doue bratie séu cornuri alle arcului, numita grecesce πῆχυς) si dupo ce se puné crestatur'a (γλυφίς) sagetii pre corda, se tragea acest'a spre peptu pene ce verfulu sagetii atingea arculu (615). Sagetile terminate cu ua punta ascutita (616) avéu crestatur'a simpla (617) séu in form'a cellei cu Nr. 6 de pe tabell'a Q, unde carligulu era destinatu de siguru a inlesní intinderea mai cu fortia a cordei cotre peptu, in momentulu tragerii. Sagetile se pastrau in tolbe (pharetra), pe cari soldatii daci, cum si chiaru oficerii, le purtau la spate in timpulu luptei (618); arculu se tiné séu atarnatu afaro d'in tolba, séu intr'unu tocu separat (τοξοθήκη. γωρυτός, corytus (619),

(610) Vedi de es. unu arcasiu in costumulu Scythiloru, pe cari Athenienii ii intretinéu cu solda, apud Daremberg et Saglio op. cit. p. 389 fig. 470. Streinii arcasi in serviciulu romaniloru se numiau *Sagittarii*. Cf. **Marquardt**, op. cit. II, 333, 428.— Tabell'a lit. P, fig. Nr. 1.

(611) **Eustath.** ad. Il. p. 421, 20; 452, 12; 1025, 31; ad. Od. p. 1851, 33; 1915, 34.

(612) **Ovid.** *Ex. Ponto* I, 2, 21.

(613) Acestu inelu se vede fórte bine in figur'a Scythului intindiendu arculu seu, de pre vasulu de argintu d'in museulu Ermitagiului d'in St. Petersburg, ap. *Antiq. du Bosphore Cimmérien*, pl. XXXIII, si Al. **Odobescu**, *Cunun'a mare d'in thesaurulu de la Novo-Cercask*, (Bucuresci 1879) tab. XXI Nr. 1 *b*; cf. mai susu partea II, cap. IV, § 4, not'a 36, fig. Nr. II. Vedi tab. lit. E, fig. Nr. 11 unu instrumentu de bronzu, cu care se intindea cord'a, aflatoru in Museulu din Pestha.

(614) **Daremberg** et **Saglio** op. cit. p. 389, fig. 472 luata de pre unu vasu d'in Museulu Luvrului; ib. fig. 480, de pre unu vasu d'in Museulu d'in Neapole (*Mus. Borbon.* VII, 41). — Cf. **Friedirichs**, *Bausteine*, p. 349.

(615) **Homer**, *Il.* IV, 122. Tabell'a III, si lit. X ne arrétta arcasii Daci in momentulu tragerii cordei, standu cu piciorulu stangu inainte. Se obicinuiá a se trage arculu si cu unu picioru ingenuchiatu pe pamentu, cum se vede pre monedele d'in Thasos, Olbia etc. (**Mionnet**, *Descr. des medailles*, pl. LV, Nr. 5; Id. Suppl. t. I, pl. VIII, n. A. — *Monum. Ined. d. Inst.* IV, pl. LIV; *Elite céram.* III pl. 55, 57; **Gerhard**, *Auserl. Vas.* t. I, pl. 43, etc.)

(616) Tabell'a lit. Q fig. Nr. 1, trei sageti; fig. Nr. 3, 6, 10.

(617) Tabell'a lit. Q, fig. Nr. 3 si Nr. 10.

(618) Tabell'a I, unu piloforu si cati-va soldati cu arculu in mana, si cu tolb'a la spate. — Pe 123—124 ed. Fröhner, unu resboinicu cu tolb'a pe umeru. Tolbe cu frumóse ornamente vedi-le pe tab. VI, tab. lit. Q, fig. Nr. 1.

(619) **Homer**, *Odis.* **Eustath.** p. 1846, 19; 1898, 51, 58; **Serv.** *ad. Aen.* X, 169. Vedi *Antiq. du Bosph. Cimmérien*, pl. XXVI, 2, frumose coryte lucrate de artisti greci pentru regii Scythi.

séu la unu locu cu sagetile intr'ua tolba cu indouita téca, cum se vede pre mai multe basso-relieve (620).

9. Prastia (σφενδόνη) cu care se aruncá petre (621) si darde de plumbu (glandes), oblunge, cu doue verfuri (aculeus glandis) in form'a unei migdale (622).

10. Toporu mai mare séu mai micu cu códa de lemnu (623), buzdugane, ciomege si maciuci. (624)

I. Trecendu acum la armele defensive, prim'a cestiune este de a vedé déco Dacii nu intrebuintiau casca, dupo cum a dedusu unii scriitori moderni (625) d'in impregiurarea póte co basso-relievurile columnei representa pre Daci luptandu-se séu cu capulu golu, séu cu capulu acoperitu de bonnetu, nici-ua data anso cu coifu (626). Este adeveratu co singurele esemple ce avemu de soldati daci cu casci, celle de la pl. 62 (627), 55—56 (628) si 181—182 (629) d'in editiunea Fröhner se iau de cotre commentatori (630) dreptu Sarmati veniti in ajutorulu Daciloru. Ansa lasa co acésta opiniune nu e pre nimica siguru fundata, déro chiaru de amu admite-o, Column'a Trajana ne presenta pe celle patru fetie alle piedestalului seu (631) si pe pl. 107 ed.

(620) *Mus. Pio-Clem.* t. IV, pl. XLIII; **Gerhard,** *Ant. Bildwerke,* c. XIII. **Daremberg** et **Saglio,** op. cit., fig. 479.

(621) Tab. I, Dacii arunca petre in legionari. Despre petrele de prastii gasite in Romani'a vedi cap. XII.

(622) Vedi W. **Wischer**, *Antike Schleudergeschosse,* Basel 1866, 4. — G. **Semper,** *Ueber die bleiernen Schleudergeschosse der Alten und über zweckmässige Gestaltung der Wurfkörper im Allgemeinen.* Frankfurt a/M. 1859. 8. Celle romane avéu si inscriptiuni, unele cu numile legiuniloru. Vedi **De Minicis** *Sulle antiche ghiande missili e sulle loro iscrizioni* in *Dissertazioni della pontificia accademia Romana di archeologia,* t. XI, Roma 1852. 4 p. 187—256; **Mommsen** C. I. L. p. 188 seq. **Desjardins,** *Desiderata du Corpus Inscriptionum Latinarum de l'académie de Berlin,* Paris 1874—1876 (fasc 2, 3, 4 si 5). Cf. **Zangemeister.** *Monatsbericht der Berliner Academie* 1875, p. 465—479. 1876 p. 63—82. — Th. **Bergk,** *Inschriften römischer Schleudergeschosse,* Leipzig 1876.

(623) Tabell'a lit. Q. fig. Nr. 5. 7.

(624) Pl. 3—23 *Colonne Trajane* ed. Fröhner. Ib. pl. 53—54 betrani daci cu maciuci in mana se apara contra Romaniloru, cari ii descopera in ascundietorea loru. Pe verfulu unui délu se vedu trei calareti armati cu maciuci.

(625) De esemplu **Roesler,** *das vorröm. Dacien.* — Anso in *Rumänische Studien,* p. 54 acelasi autoru dice co Dacii purtau totu felulu de casci: «Die Dacier besassen Schuppen-und Plattenpanzer, Panzerhemden und mannigfache Arten von Helmen. Die Mehrzahl des Heeres aber ging barhaupt, begleitet mit der gegürtelten Blouse die die Römer *sagum* nannten und darüber mit einem Mantel den eine Agraffe auf der Schulter festhielt.»

(626) Acest'a póte sa provina si d'in comoditatea artistica spre a deossebí mai bine pre Daci de cotre Romani.

(627) Vedi tabell'a III.

(628) Vedi tab. lit. X, Nr. 2.

(629) Tabell'a lit. P, fig. Nr. 5. In figur'a Nr. 4 aceiasi tabella d. Fröhner vede unu bonnetu conicu, de si pare a fi mai siguru ua casca de forma conica cu a sea mentoniera.

(630) Fröhner la pl. susu indicate.

(631) Pl. 3—23 *Colonne Trajane,* ed. Fröhner.

Fröhner (632) tóte armele luate de la Daci cá trophee, si cari figurasera in celle doue pompe triumphale alle imperatului Trajanu; si printre aceste arme se afla si casci de form'a bonnetului asiaticu, conice, cu largi jugulare séu curele destinate a tine casc'a pe capu (mentonniere), cu partea posterióra recurbata si coperita cu soldi, cu suprafaci'a impodobita de sapaturile (ciselure) celle mai variate: amoruri, griphoni in alergare, aripi, palmete, ramuri de arbore si fructe (rinceaux), cretiuri in form'a oului prelungitu (godron) si altele. (633)

Ua alta proba despre intrebuintiarea casciloru de Daci este faptulu rapportatu de Critonu, mediculu lui Trajanu, care insocise pe imperatu in espeditiunile dace, co inimicii, pentru a mascá retragerea loru, au alergatu la ua stratagema, fixandu sulitiele loru in pamentu, si punendu-le in verfu casci. (634)

II. Dac'i mai avéu: Zá dintiata, unu fellu de camasia de feru, cu marginea taiata in triunghiu, care se purtá peste tunica, anso numai de cotre oficeri (635), si constá d'in inele metalice; era déra ua cuirassa, ua lorica hamata, lorica hamis conserta (636), ἁλυσιδωτός. (637)

III. Cuirassa de bronzu (638) intogmai cá cuirassele legionariloru romani (thorax), deschisa la peptu cá ua camesia, si se incheiá cu mari copci de bronzu.

Cuirassa de soldi de feru séu de pielle (lorica squamata, θώρακας λεπιδωτός (639) purtata assemenea numai de officeri. (640)

IV. Scutu, nedespartitu pe Columna de soldatulu dacu, carui'a 'i servea de aperare contra loviturilor cu arm'a séu cu petre (641). Form'a lui este ovale, iaru decora-

(632) Vedi Tabell'a VI.

(633) Vedi pre tabell'a lit. R patru casci de diferite forme si ornamente reproduse de pre piedestalulu Columnei Trajane.— Idem tabell'a VI.— Cascile Galliloru, de acioaie cu verfulu peste mesura de inaltu, erau decorate cu capetini de passeri si cu totu felulu de animale, chiaru de celle cornute. Cf. **Diodor** V, 30. Cascile rotunde parthice vedi-le de es. la **Lagoy**, op. cit., pl. I, Nr. 2, 3 si 4, si la **Fröhner**, *Médaillon de l'Empire Romain*, Paris 1879.

(634) *Fragm. hist. graec.* IV, 374; **Suidas** la cuvintele ἄρτι si γεσοί.

(635) Pe pl. 47—50, *Colonne Trajane* ed. Fröhner, doui d'in piloforii daci porta ua asemenea za dintiata, si ua mantia cu ciucuri pe la margini. Vedi si piedestalulu Columnei, pl. 3—25 ed. Fröhner.

(636) **Virgil.** *Aen.* 3,467: loricam consertam hamis. **Lucan.** *Phars.* 7, 498: qua torta graves lorica catenas opponit. **Isidor.** *Orig.* 18, 13, 1.

(637) **Varro** o tine dreptu inventiune a Galliloru: *de ling. Latina*, 5, 116: «Lorica, quod e loris de corio crudo pectoralia faciebant: postea subcidit Gallica e ferro sub id vocabulum, ex annulis ferrea tunica.»

(638) Pe tabell'a lit. Q fig. Nr. 2 am reprodusu ua cuirasa de bronzu care accoperea peptulu si manele.

(639) **Isidor.** *Origin.* 18, 13, 2: Squama est lorica ferrea ex laminis ferreis aut aereis concatenata. **Virg.** *Aen.* 9. 707; 11, 488. **Dio Cass.** 78, 37. Ammian **Marcellin** 16, 10, 8.

(640) Tabell'a III calareti imbracati de susu si pene josu impreuna cu caii loru cu cataphracta.— Cf. **Marquardt**, op. cit II p. 327.

(641) Tab. lit. T, fig. Nr. 5.— Pl. 165—166 *Colonne Trajane* ed. Fröhner: Dacii voindu se iá

tiunile ce-lu accopera suntu de ua varietate infinita, si de ua perfectiune de lucru d'in celle mai minunate, dupo cum se póte judecá essaminandu scuturile impodobite cu smaltiuri ingradite séu incrustate cu sticle colorate séu cu grenate, ce am reprodusu pe tab. Q, R, E, (Nr. 13—16), X, cum si celle de pre tab. I, IV, VI si litter'a T. Nr. 5. (642)

Motivele decoratiunei suntu : pelte de amazone, soldi, mascaroni de leu, griphoni, lei, arabescuri, symboluri siderice cá stelle, semi-lune, corone de lauri, foi de iedera, rosace, palmette, ornamente de flori, impletituri, unele simple séu sucite in spirale (en torsade), dinti de lupi, sageti etc. (643), cea-ce probeadia, co fie-care variá, dupo voia, insemniele scutului seu, aceste insemnii fiindu personale, proprii a face sa se recunósca personagele cari le purtau. Se scie co si Celtii obicinuiau de a avé fiecare pe scutulu seu ua emblema, care sa-i deosibésca (644), si co scutulu cavaleriloru d'in evulu mediu nu are alta origine.

§ 42

Nu scimu pre ce principii se intemeia divisiunea trupeloru dace, déco in organisatiunea militarésca se adoptase systemulu románu allu legiuniloru, manipuleloru si centuriiloru. Constatamu numai la Daci usulu stéguriloru (vexillum), stindardeloru (signum) — ceia-ce probéza divisiunea armatei in mai multe corpuri — si allu semnaleloru militare.

Stégulu constá dintr'ua bucata de pîndia patrata, diversu colorata (645) si pe la margini cu ciucuri, fixata in verfulu unei bucati de lemnu, séu sulitie, cá vexillum románu si cá stégurile de biserici si de corporatiuni (646), precum se póte vedea pre tab. II, unde vexillum d'in interiorulu cetatiuii dace ne infatisiadia cusutu pre densulu cá emblema unu sierpe, cum si pe tab. VI, I, tab. lit. P, fig. Nr. 1 si pe

cu asaltu unu lagaru romanu, se acopera cu scuturi contra petreloru, ce incongiuratii arunca asupra-le.

(642) Vedi cap. XII. — Unele ornamente paru a fi fostu zugravite, cum obicinuiau si Germanii Cf. **Tacitu**, *Germania*, cap. 6 : «scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt.»

(643) Afora de celle reproduse de noi pre tabellele indicate mai susu, vedi piedestalulu Columnei Trajane pl. 3—25 ed. Fröhner, precum si scuturile de pe pl. 48, 55, 66, 67, 83, 87, 88, 96, 143, 144, 146, 149, 150 si 170 aceiasi editiune. Idem, **Bartoli**, *Veteres arcus Augustorum*, pl. 44 si urmatorele.

(644) Acestu faptu e atestatu la Galli de cotre Diodoru, care vorbindu despre scuturile loru lungi catu statur'a unui omu (V, 30 : ὅπλοις δὲ χρῶνται θυρεοῖς μὲν ἀνδρομήκεσι), dice : [χρῶνται θυρεοῖς] πεποικιλμένοις ἰδιοτρόπως· τινὲς δὲ καὶ ζώων χαλκῶν ἐξοχὰς ἔχουσιν, οὐ μόνον πρὸς κόσμον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν εὖ δεδημιουργημένας. Cuventulu grecu ἰδιοτρόπως confirma pare-se acésta interpretatiune, co adica pre scuturile gallice figurá semne deosebite si personale proprii a face sa se recunósca persónele ce le purtá. Cf. Er. **Desjardins**, *Géographie historique et administrative de la Gaule Romaine*, t. II (Paris 1878) p. 575.

(645) Erau vexille albe, rosii, purpurii etc. Cf. **Serv.** *ad Aen.* 8, 1; **Capitolin**, *Gord.* 8.

(646) **Plutarch.** *Fab.* 15 ilu descrie ca unu χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος.

pl. 92 si 104 Columna Trajana, ed. Fröhner; iara stindardulu erá unu balauru enormu (draco) cu capulu de lupu, si gutlegiulu cascatu de i se vedé puternicii sei dinti si limb'a, si fixatu pe ua palitia togmai sub gûtlegiu (647). Capulu fiindu de bronzu séu de argintu, corpulu de metalu mai usioru séu de lemnu (648) imbracatu in stofa, stindardulu dacu dedea semnale prin vîjiiturile sale ascutite; ellu nu trebuesce sa se confunde cu stégulu scythicu, care, dupo descriptiunea ce ne a lasatu Suidas (649) constá d'in ua materia pestritia intiepenita in verfulu unui lemnu, si care numai suflata de ventu luá aspectulu balaurului. Ellu erá prin urmare unu *vexillum* romanu, pe candu balaurulu dacu este unu *signum* romanu (650) adica unu stindardu, ca aquil'a legionara, reunitu cate ua data cu vexillum (651). Acestu signum dacu era mobilu, printr'unu mecanismu lesne de esplicatu. putendu luá dupo impregiurari ua positiune orizontale seu inclinata, precum acest'a resulta claru d'in representatiunile Columnei Trajane. Asia, acolo unde se infatisiadia ua bataia, draconele sta orizontalu (652), pre candu pre basso-relievulu ce representa suppunerea regelui dacu (653), in care vedemu trei capetenii dace prosternate inainte lui Trajan si ur-

(647) Tabell'a lit. Q, fig. Nr. 1; tab. lit X, Nr. 2; tab. IV, VI, I. — Pl. 81, 88, 92, 104, ed. Fröhner.

(648) Vedi Joseph **Haupt**, *Die dacische Königs-und Tempelburg auf der Columna Trajana*, in *Mittheilungen der* k. k. *Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1870, Wien, p. 111.

(649) **Suidas** s. v. σημεῖα σκυθικά: Σημεῖα σκυθικά, ἃ φέρουσιν ἐν τῷ πολέμῳ ὑφάσματά (**vexilla**) εἰσί βαφῇ πεποικιλμένα, ἃ εἰς ἰδεάν μάλιστα ἄφεων εἴκασται, καὶ ἀπῃώρηται κοντιων συμμέτρων τὰ δὲ σοφισματα ταῦτα θεόντων ἤ καὶ ἵπποις ἐπιβηβηκότων των φερομένων αὐτά ἐξογκοῦται, ὡς μάλιστια δοκεῖν τοῖς θηρίοις ἐοικεναι· καὶ τι καὶ ἠχεῖ προστὴν συγκίνησιν ὑπὸ τῇ πνοῇ διερχομενη βία.— **Ammian Marcellinu** 16, 10: «purpureis subteminibus texti dracones, hastarum summitatibus illigati, hiatu vasto perflabiles et ideo velut ira perciti sibilantes caudarumque volumina relinquentes in ventum.»

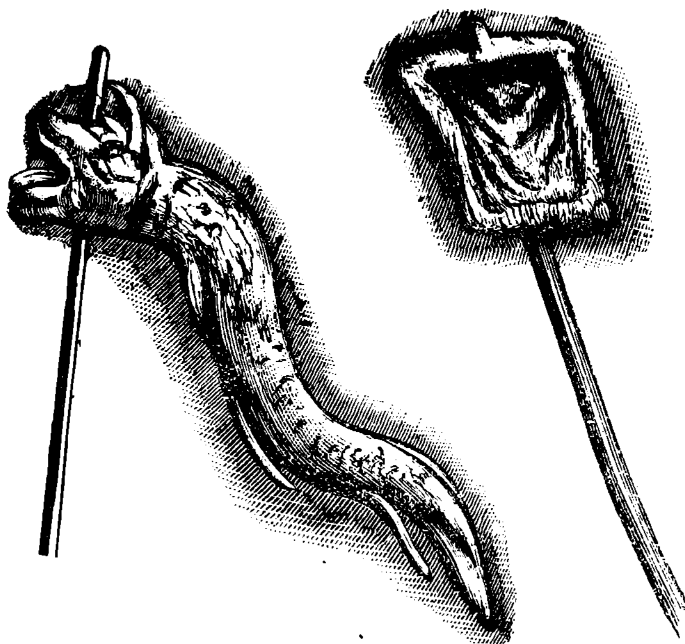
(650) In acestu sensu **Rösler**, *Das vorrömische Dacien*, Wien 1864, not'a 42.—In *Rumänische Studien* p. 55 acelasi autoru se unesce anso cu opiniunea lui Fröhner (op. cit. ap. pl. 51—52), dupo care corpulu balaurului aru fi fostu de stofa variatu colorata, si numai prin umflatur'a ventului, stégulu aru fi imitatu ondulatiunile unui reptilu viu, Rösler dice: «Am stelle der silbernen Adler, welche die Legionen Roms als Hauptfeldzeichen gebrauchten, tritt der Drache **auf** in Gestalt eines Wolfshundkopfes. An diesen, zweifellos aus Erz getrieben, schloss sich ein Leib an **aus** Stoffe, der wenn ihn der durchziehende Wind aufblähte einen zischenden oder sausenden Ton von sich gab und das Aussehen einer geblähten mit dem Schweife wild umherschlagenden Schlange annahm. Dieses Feldzeichen war auch den Scythen vertraut, die es nur in etwas kunstloserer Form kannten, weil sie des Erzgusses entbehrten.» Contr'a acestei pareri vorbescu lamuritu representatiunile plastice pe Columna Trajana alle draconelui. Vedi tab. lit. Q, Nr. 1, tabella IV, si figura de mai la valle.—Despre *signa* vedi **La Chausse** *de sign. milit.* in **Graev.** *Thes. Ant. Rom.* X, p. 1528 seq.— **Spanheim** *de praest. et usu num.* II p. 231 seq.—**Habel** in *Annalen f. Nassau Alterthumsk.* II, 3 p. 118.

(651) Columna Antonina, tab. 15.

(652 Vedi tabell'a I. — Pl. 81, 50—51 ed. Fröhner. — Pe tabell'a IV draconulu dacu pusu intr'unu caru presenta ua positiune orizontale, pe candu nu puté avé acésta forma déco aru fi fostu numai d'in stofa.

(653) Pl. 104 *Colonne Trajane* ed. Fröhner.

mate de ua processiune nesfarsita de daci ingenuchiati, cu manele 'ntinse si cu armele josu depuse — cei doui balauri cu vexilele loru au positiunea inclinata in chipulu ce se vede mai josu : (654)

Deco vexillum appartinea unui corpu mai micu de soldati de catu signum, nu putemu spune cu siguruntia; mai totu-de-aun'a anso gasimu ambele insignii figurandu

(654) Cum se vede pe plansi'a 81 ed. Fröhner corpulu balaurului are d'in distantia in distantia locuri umflate si resarite, ceea ce indica co elu era formatu d'in mai multe bucati, a caror'a reunire se operá in acelle puncte. Pe monedele provinciale alle Daciei sub imperatulu Decius apare geniulu Daciei alaturi de unu capu de balauru, de siguru imitatiune dupo stégulu nationalu allu Daciloru. (**Eckhel** *doctrina nummorum* VII, 343 seq.). Acestu capu de balauru degenereadia cu timpulu in representatiunile plastice (**Lagoy**, op. cit.) in capu de magaru (asia de es. pe monedele lui Aurelianu geniulu Daciei tine in verfulu unei sulitie unu capu de magaru, cf. **Ackner**, *Dacien in den antiken Münzen*, l. c.), ceea-ce a facutu pe unii (**Hanthaler**, *Exercitat. faciles de nummis veterum*, Norimberg 1742, part. III tab. 5 p. 138. Part. V, tab. 13, p. 1; **Beger**, *Thesaur Brandenburg. select.* p. 647) sa creadia, co stégulu intregei armate si allu natiunei dace erá unu capu de magaru. Cf. **Schmidt**, *Die Geten und Daken*, l. c. Draconele mai tardiu se introduse cá stindardu si in armat'a romana, avendu loculu seu alaturea cu signa ; purtatorulu unui atare dracone se numia *draconarius*. Cf. **Vegetius** I, 20, 23, II, VII, «Signiferi, qui signa portant : quos nunc draconarios vocant » II, 13.— Dupo Arrianu, *Tact.* 51 originea draconelui ca stégu trebue cautata la Scythi. — **Atare draconu se** representa si pre arculu de triumphu allu lui Septimiu Severu ca stégu allu **Parthiloru**. Vedi **Bellori**, *Veteres arcus Augustorum*, Romae M. DC. XC, in f., tabula B (11).

alaturea (655) si une-ori chiaru combinate (adico insignele massivu, balaurulu e impreunatu cu vexillum) (656).

Semnalele de atacu si de retragere, de plecare si de insciintiare a veghieloru, se facea prin instrumente de musica, d'in care cunnóscemu trei feluri deosebite: trompett'a drépta (tuba) (657), buciumulu (buccina curba) (658) si cornulu recurbatu la un'a din estremitatile sele si terminatu cu unu capu de draconu séu de animalu cu coma lunga (659), intocmai cá cornulu gallicu, numitu in celtica karnyx (καρνύξ). Acestu cornu, dupo descrierea lui Eustathiu (660) si representatiunile de pe monumente (661) erá de marime midilocia, construitu d'in metalu topitu, cu ua gura de plumbu prin care suflá cornistii, producèndu sunete forte ascutite prin pavillionulu intorsu in asia chipu co imitá form'a unui animalu selbatecu. Tubulu carnixului erá

(655) Vedi tabellile I, II (unde s'a omissu a se representá draconele cu vexilulu seu, cum figureadia la pl. 50—51 Colonne Trajane, ed. Fröhner, in interiorulu cetatii d'asupra casei cellei mici construite pe pari.)— Pl. 81, 104 ed. Fröhner.

(656) Pl. 92, 104 *Colonne Traj.* ed. Frohner. Si la Romani gasimu aquila cea de argintu séu de auru, alaturea cu vexillum. Vedi **Bellori** *Veteres arcus Augustorum*, pl. 31.

(657) Tabell'a lit. Q, fig. Nr. 4.— Tabella lit. X, Nr. 1. **Veget.** 3, 5: «Semivocalia signa sunt, quae per tubam aut cornu aut bucinam dantur. Tuba quae directa est appellatur: bucina, quae in semet aereo circulo flectitur; cornu, quod ex uris agrestibus, argento nexum, temperatum arte spirituque carentis flatus emittit auditum.» Uniculu esemplaru d'in tub'a romána se pastreadia in museulu de la Saumur. Vedi **Desjardins**, *Géographie historique et administrative de la Gaule Romaine* II, 576. — D-lu Bolliacu asigura (*Trompetta Carpatiloru* Nr. 1095 d'in 1/13 aprile 1873) ce la Izlazu aru fi gasitu: doue parti alle unei *trombitie dace* de argintu, attributiune ce nu scimu pre ce aru puté fi justificata.

(658) **Veget.** 3, 5. — Tab. lit. X Nr. 1. Pl. 3—25 *Colonne Trajane* ed. Fröhner. — Cf. **Xenophonte**, *Anabasis* VII despre soldatii Odrysii cari canta cu flueru si suna cu trompete facute d'in pele cruda de bou, si cari au sunetulu unui instrumentu cu coarda.

(659) Pl. 3—25 *Colonne Trajane* ed. Fröhner.

(660) **Eustathius**, *Iliados* Σ v. 219. — **Hesichus**, s. v. Καρνύξ. — **Lucan**, lib. I: «Batavique truces quos aere recurvo, stridentes acuere tubae.» — Cf. **Bartholin** *de tibiis veterum*, Amstelodami, 1697, in 12, p. 393.— **Lagoy**, *Recherches numismatiques sur l'armement et les instruments de guerre des Gaulois*, Aix 1849.

(661) Pe tab. lit. N fig. Nr. 9 amu reprodusu enormulu carnyx de pe ua medalia galla publicata de **Hucher**, *L'art gaulois*, deuxième partie, Paris 1873, pag. 63, medali'a Nr. 89; capulu animalului este mai mare de catu allu callului chiaru; gur'a este cascata, si dintr'ensa ese ua limba mare, lunga. Mai vedi unu altu carnyx ibid. pag. 64. Romanii se serviau cu acestu instrumentu, ca sa indice symbolulu temerii si allu grozei, séu sa caracterise victoriile repurtate assupr'a Galliloru, Liguriloru, assupr'a Cimbriloru si Teutoniloru. Lagoy, op. cit, pl. 11 a reunitu 27 de medalii, (denarii consulari, monede gallice) cu carnyxulu gallicu.— Vedi carnyx si pre unu basso-reliefu allu arcului de triumphu de la Saint-Remy. — Cornulu gallicu s'a confundatu gresitu cu *lituus militaris* allu Romaniloru (vedi Marquardt, op. cit. pl. II, 535 not'a 10), care avé ua gura forte strimta de forma simpla si ordinara, nesemenandu intru nimicu cu unu capu séu gutlegiu de animalu; si adesea si cu draconele. Asia Montfaucon ia dreptu *dracone*, trompetele gallice figurate pre basorelievurile arcului de triumphu de la Orange. Cf. Lagoy op. cit. — Banduri v. I p. 11; Rasche sub. v. *Dacia*.

facutu d'in mai multe bucati reunite, judecandu dupo punctele umflate si resarite, ce se observa pre densulu la distantie mesurate. (662)

§ 43

Tactic'a daca s'aru puté dice co se rezemá mai multu pre luptatori isolati si pre virtutea personale, de catu pre mass'a trupeloru, modulu de atacu fiindu cellu imprastiatu, si fie-care soldatu avendu in giuru-i spatiu indestullu pentru libera miscare si actiune.

D'in basso-relievurile Columnei Trajane si d'in monumentele scrise vedemu co Dacii erau destullu de inaintati in artea resboinica, pentru cá unu Boerebiste sa cuceresca atat'a lume pene la Macedoni'a si Illyria, si pentru cá Decebalu sa se mesóre de atatea ori cu poporulu-rege, sa-lu infranga in multe renduri, si sa-lu aduca la necessitatea de a-i platí chiaru tributu.

In luptele desperate cu Trajanu ii vedemu cum lassa pre romani sa inaintedie in interiorulu tierrii, faro a le oppune vre-unu obstacolu; cum, fiindu batuti, se refugiadia pre naltimele acoperite cu desse paduri, si de ací le prepara lovituri si smanceli bine nemerite; cum sciu sa alega positiunile inalte strategice (663) si momentele favorabile de atacu faro de veste, fie la trecerea vre-unui riu (664) fie la vre-ua strimtore dificile; cum alérga la stratageme taindu arborii si implantandu pre densii arme, ca sa dea apparinti'a unei armate formidabile, séu sa ascundia a loru retragere (665); séu cum taia paduri cu scopu sa intardiedie mersulu legiuniloru (666); cum se lupta cu ua inversiunare selbateca si ingrozitóre, corpu la corpu (667), adesea goi de totu (668), oficerii alaturi cu soldatii de rendu, pe candu generalii urmarescu pre cate ua inaltime peripetiile lupteloru (669), iara piloforii purtatori—de stindardu, cei anteiu cari intra in focu (670) suntu cei d'in urma cari parasescu campulu de bataia. (671)

Cu arme excellinte, cu verfurile sulitieloru si lanciloru de bronzu, totu asia de taiose ca si ferulu, protegiati de scuturile pe cari, candu erau pré incarcate de sageti, le trintea josu, ca sa apuce petre, in sunetulu terribilu allu trompeteloru si allu balauriloru, — instrumente alle unei musici ingrozitore — Dacii luptau pene in minutele extreme, opunendu curagiu la curagiu, viclenie la viclenie, cu acellu dispre-

(662) Tab. lit. N. fig. Nr. 9.
(663) Asia de es. vedi pl. 66—67 Colonne Trajane ed Fröhner.
(664) Criton, Γετικά, *Fragm. hist. graec.* IV, 374, **Suidas**, s. v. ἄρτι si γεσοί.
(665) **Dio Cass.** LXVII, 10.
(666) Pl. 91—93 Colonne Trajane ed. Fröhner.
(667) De es. pl. 97—99 ed. Fröhner.
(668) Pl. 88 ed. Fröhner.
(669) Pl. 166—168 ed. Fröhner.
(670) Tabell'a lit. X Nr. 2.
(671) Pl. 156—157 ed. Fröhner.

tiu de morte, pe care'lu da numai fanatismulu religiosu si amorulu pentru patria si independentia.

Ei avéu fortificatiuni de campania si fortificatiuni permanente. Primele constá d'in intinse metereze de pamentu, de petra, séu trunchi si craci de arbori (672), de carre si palissade, cu cari incongiurau positiunile loru, cà prin niste ziduri ce impedicau pre Romani sa le tréca, si chiaru de a recunnósce unde se afla inimiculu. Cu inteligenti'a de minunatu cu care sciau sa imiteze si sa'si apropprieze tote inventiunile streine, Dacii adoptasera multe d'in tactic'a si architectur'a militarésca romana, mai cu séma in urm'a tractatului de la 89 d. Chr., care 'ndétorá pre Domitianu a dá regelui dacu unu numeru insemnatu de architecti, ingineri militari si maestrii pentru lucrari de pace si de resboiu (673). Unele lagare fortificate suntu intogmai dupo principiile architectonice romane: cu form'a patrata séu rectangla, cu patru séu cinci porti, cu acelési procedeuri technice la facerea siantiuriloru, a valului si a portiloru. (674)

Fortificatiuunile permanente consista in: fortaretie, *castella*, ἐρύματα (675) βοωτίαις (676), in zidurile si siantiurilè ce incongiurá orasiele, si in *oppidele* de refugiu, in cari nu erau locuintie fixe, de pe verfulu si de prin fundulu muntiloru. Aceste fortificatiuni formeadia doue cathegorii deossebite : unele se póte dice co suntu copiate de pe modelulu cetatiuieloru romane, prin urmare suntu inaltiate fora nici-ua indouiala de architectii romani, cu ajutorulu si sciinti'a carora tiarr'a devenise inexpugnabile (677), gratia systemului continuu de fortificatiuni cu indoitu retransiamentu, spre intarirea orasieloru, situate mai tote pre munti aprope inaccessibili (678). Alte fortificatiuni suntu mai vechi (679) opera de siguru a lucratoriloru indigeni, fiindu

(672) Pl. 165—166, 83—85, 89—91, 91—93, 97 ed. Fröhner.

(673) **Dio Cassius** LXVII, 7, comp. LXVIII, 6.— **Plinius,** *Paneg.* c. 11 si 12.

(674) Pe pl. 123—124 *Colonne Trajane* ed. Fröhner, de es., se observa d'asupra portii cellei mici de intrare unu feliu de casutia identica cu *propugnaculum* romanu, care servia in acelasi timpu sa apere intrarea si sa misce cataracta (cumpana cu tiepi de lemnu séu de feru, ce se atirná la intrarea in cetati).— **Vegetius**, IV, 4 : «Sed amplius prodest, quod invenit antiquitas, ut ante portam addatur propugnaculum, in cuius ingresso ponitur cataracta, quae anulis ferreis ac funibus pendet, ut, si hostes intraverint, demissa eadem exstinguantur inclusi.» Vedi si tabell'a lit. T. fig. Nr. 5.

(675) **Dion Cassius** I 77, 9, 10.

(676) **Crito** ap. Suidas, l. c.— 91—93, 95 - 96, 168, 39—40.

(677) Joan **Lydus,** *de magistratibus* II, 28 dice despre Dacia : ἰσχυρὰ δὲ τοῖς, ὅπλοις ἐστι τε νῦν καὶ πάλαι γέγονεν.

(678) Pl. 42--44, *Colonne Trajane* ed. Fröhner. Pl. 39—40 aceiasi editiune, representa pe verfulu unei stance ua cetatiuie de stylu romanu. D-lu Fröhner, op. cit. p. 7 crede co ea aru fi oper'a lui Trajanu, sub cuventu co nu este de presuppusu cá Dacii s'o fi parasitu fora lupta, déco ea aru fi fostu in puterea loru. — Argumentulu e departe de a fi convingetoru, sculptorii nerepresentandu pe Columna, de catu episodele mai principale in care Trajanu intervenea personalu, (Cf. **Dierauer** *Beitrage zu einer kritischen Geschichte Trajans*, p. 110. — C. de la **Berge**, *Essai sur le règne de Trajan*, p. 39).

(679) Orasie dace incongiurate cu ziduri vedi pe pl. 50—51, 71—72, 72—74, 74—75, 91—93, 105, 118—120, 139—140, 143—144, 168, 181—182. *Colonne Trajane* ed. Fröhner.

incongiurate de intarituri de pietre polygone si trunchiuri de arbori (680), de ua soliditate extraordinara, caci petrele impedicá actiunea focului, iara lemnulu facea pucinu eficace machinele numite berbeci. Pe tabell'a II-a se pote vedé constructiunea unui oppidum dacu, acropolea care se 'naltia pe verfulu unei stance, incongiurata de unu indouitu zidu circulariu, cu crestaturi (creneluri), si aparata de unu siantiu largu, peste care se afla unu podu mobilu (pont-levis).

Pórt'a de intrare, de lemnu, are d'assupra-i unu frontonu trianghiularu (681); alte orasie dace au zidurile crenelate si intarite d'in distantia in distantia cu turnuri de lemnu (682), cum este si la Sarmizegethusa, capital'a Daciei, enormulu retransiamentu, care occupa jumetatea unei spirale a Columnei Trajane (683). Ellu se compune candu d'in stanc'a viua a muntelui, candu d'in petre taiete, construite dupo system'a romana, candu in fine dintr'unu zidu formatu de doue séu trei straturi de petre polygonale separate intre densele prin una séu doue siruri de trunchi de arbori, zidaria daca (684), care anso era intogmai cá a Galliloru.

Caesar (685) ne-a lasatu ua descriptiune destullu de menuntita despre zidurile oppidului Avaricum (Bourges), descriptiune, care se confirma pre deplinu prin speciminele de ziduri gallice descoperite in 1867 la Mursceint séu Mursens (arrondismentulu Cahors (Lot) [686] si la Bibracte, pe muntele Beuvray, aprope de Augustodunum (Autun) (687). Pre tab. lit. S, fig. Nr. 5, am reprodusu dispositiunea interiora a zidului de la Mursceint, in care se regasescu «acele barne drepte de ua singura bucata, asiediate in tota lungimea loru si despartite intre densele prin intervale egale de doue piciore. Aceste barne se lega pre d'in intru, prin traverse coperite cu totulu de pamentu; iaru intervalele, dintre barne si pamentu, de care am vorbitu, se umplu

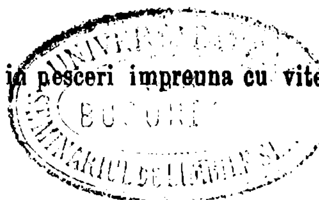
(680) Pl. 145—151 ed. Fröhner.
(681) Pl. 50—51 ed. Fröhner.
(682) Pl. 74—75, 105, ed. Fröhner.
(683) Pl. 145—151 ed. Fröhner.
(684) Despre resturile anco visibile d'in aceste zidarii dace, la Gradistea in Transilvania, vedi cap. XII, §.
(685) *De bello Gall.* VII, 23 : «Muri autem omnes Gallici hac fere forma sunt. Trabes directae perpetuae in longitudinem paribus intervallis, distantes inter se binos pedes, in solo conlocantur. Hae revinciuntur introrsus et multo aggere vestiuntur : ea autem, quae diximus, intervalla grandibus in fronte saxis effarciuntur. His conlocatis et coagmentatis allius insuper ordo additur, ut idem illud intervallum servetur, neque inter se contingant trabes, sed paribus intermissae spatiis singulae singulis saxis interiectis arte contineantur. Sic deinceps omne opus contexitur, dum instar muri altitudo expleatur. Hoc cum in speciem varietatemque opus deforme non est alternis trabibus ac saxis, quae rectis lineis suos ordines servant, tum ad utilitatem et defensionem urbium summam habet opportunitatem, quod et ab incendio lapis et ab ariete materia defendit, quae perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrsus revincta neque perrumpi neque distrahi potest.»
(686) *Revue archéologique*, nouv. série, t. XVII, p. 249, april 1868 ; Cf *ibid.*, XVIII, 1868 p 72.— Er. **Desjardins**, *Géogr. hist. et adm. de la Gaule Romaine*, II, 119.
(687) *Revue archéol.*, nouv. série, t. XX, p. 398—414, *Fouilles de Bibracte,* art. de Bulliot 1869, p. 400 et seq., numerulu d'in Decembre 1869.

cu pietre mari pene la suprafacia.» Si Cesaru adaoge: «Acestoru barne astu-feliu incheiate si asiediate, li se adaoga pre d'asupr'a unu altu rendu asemenatu cellui d'anteiu, si dispusu in asia chipu cá barnele sa pastredie acelasi intervalu intre ele, si nici sa se atinga un'a cu alt'a, ci separate un'a cate un'a prin aceleasi spatiuri, li se interpune fie-careia bloce de petra bine asediate care sa le sustina; se continua astu-felu pene ce zidulu a atinsu 'naltimea voita. Acésta lucrare nu numai co nu displace ochiloru, fiindu-ca e frumósa si variata, caci bàrnele alterna cu pietrile, care'si pastrédia fie-care rendurile loru prin linii drepte, déro anco este forte oportuna si la folosulu si la apararea cetatiloru, fiindu-ca si piatr'a o apara de focu, si materi'a de berbece, care materia legata celle mai adesse-ori pe dinauntru prin barne de 40 piciore, nu pote nici sa se rupa, nici sa se descheie.»

Aceiasi dispositiune interióra trebue sa fi avutu si zidurile de aparare dace, allu carora aspectu exterioru, identicu cu allu zidului gallicu de la Mursceint (688) se pote vedé pe tab. lit. S, fig. 3 si 4 (689). Prin rinduirea strateloru alternative, se 'ntiellege co nici incendiulu nu puté face mare reu partiloru de lemnu, nici berbecele, petreloru.

Inaltimea ziduriloru variá dupo imprejurari.

La apropiarea pericolului Dacii se ascundeau si in pesceri impreuna cu vitele loru. (690)

§ 44

Asupr'a modului cum ei procedéu la asediu si la apararea cetatiloru, basso-relievurile Columnei ne procura cate-va pretiosse insemnari.

Asia, pre tabella lit. X (si tabella VI) se representa unu castru romanu incongiuratu de calarimea daca (ua parte cuirassata de susu si pene josu, calareti si cai), si de pedestrimea, care cu sageti, cu lanci, lovescu pre Romani, pre candu trei daci de ua putere extraordinara manuiescu berbecele (κριός, aries), adico ua barna avendu la un'a d'in extremitatile selle unu capu metalicu (bronzu séu feru) de berbece, destinatu a sparge zidurile, langa cari se aducea prin ómeni séu pre rote. (691)

Afara de aries, ei póte co se serviau si cu *falces murales* prin care se scoté petre d'in ziduri, si cari erau fixate pe barne miscatore, probabilu mai mici de catu alle berbecelui (692) si cu perforatoru de ziduri, *terebrae*, adico berbece cu unu verfu

(688) Vedi ap. **Desjardins**, op. cit. II p. 119, dispositiunea interióra a zidului de la Mursceint. — Idem pl. 38 d'in *Dictionaire arch. de la Gaule, Époque celtique*, 1875.

(689) Pl 145 ed. Fröhner.

(690) Pl. 53—54, 105 ed. Fröhner. — **Tacitu**, *Annale* IV, 49 despre Thraci. — **Dio Cassius**, LXVIII, 14.

(691) **Vitruviu** 10, 13(19). — Cf. **Köchly** und **Rüstow**, *Geschichte des griech. Kriegswesens*, Aarau 1852, p. 205. - **Hübner** in *Hermes* II p. 234 seq., VIII p. 450 seq. despre doui berbeci ce a ajunsu pene in dilele nóstre.— **Marquardt**, op. cit., II p. 509 seq.

(692) **Veget.** 4, 14.— **Caesar** Bell. Gall. 3, 14. 7, 22. 86.

ascutitu, servindu a gauri zidulu (693), cum si cu alte apparate offensive si deffensive, cunnoscute technicei Romaniloru si Greciloru. (694)

Contra petreloru taiate ce li se aruncá d'in retransiamente ei se aparau cu scuturi, renduindu-se in brosca tiestosa (testudo), adico fie-care soldatu strinsu unulu de altulu îsi accoperea capulu si umerii cu scutulu seu, asia co projectilele inimicului alunecau la pamentu fora ca sa faca vre-unu reu (695), pe candu ei, spargeu portile, sapau zidurile, aruncau cu prastiile ghiulele incandescente si sageti incendiare, iaru altii cu turnuri mobile se apropia de ziduri.

Ca midilóce deffensive contra incongiuratoriloru Dacii construiau unu feliu de galeria coperita, pe langa zidu, cu destinatiune a 'nlesní apararea (696); scobiau gauri patrate in stanca d'in care se compunea zidulu, depunendu in elle unu felu de machini enigmatice de resboiu, a caroru natura nu e pre deplinu esplicata, de si scopulu loru era de a oprí pe inimicu sa se apropie de orasiu : elle suntu, dupo cum se pote vedea pe tabella lit. S, Nr. 4, carre cu trei rote avendu la estremitatea axei secere si verfuri de feru, cari probabilu prin aruncarea loru de pe unu terimu riposu respindea mortea si desordinea in armat'a inimica, intogmai cá acele care (ce nu erau póte machini de resboiu, ci numai d'in intimplare (697) implinea acestu rolu) asverlite de Geti d'in verfulu Balcaniloru contra phalangeloru lui Alessandru cellu Mare (698). Testudinele inimice de ori-ce feliu le distrugéu aruncandu asupra-le plumbu topitu (699) taraci intariti la focu, ole si butoiasie plene de smola, de seu inflamabile, cum si prin alte materii aprindietore : sageti si sulitie incendiare (malleoli si phalaricae). (700)

Contra berbecului si perforatorelui de ziduri, ei aruncau petre enorme (701) séu

(693) **Vitruv** 10, 13 (19), 7. **Apollodori** *Poliorcet.* ap. Wescher p. 148 seq. **Hero Byzant.** p. 222 Wescher.

(694) Cum de es. : dolabrae, agger, pluteus, vineae, centones, musculus, turres ambulatoriae; Vedi despre tóte acestea **Köchly** und **Rüstow**, *Griech. Kriegsschriftsteller.* — Idem, *Gesch. des griech. Kriegswesens.* — **Dureau de la Malle**, *Poliorcétique des anciens*, Paris 1819. — **A. de Rochas d'Aiglun**, *Poliorcétique des Grecs.* Paris 1872. — **Marquardt**, op. cit. II p. 511—515.

(695) Pl. 166—168 ed. Fröhner. — Pl 97 ed. cea mica (18 ;5) Fröhner.

(696) Pl. 147 ed. Fröhner. D-lu Fröhner (*Colonne Trajane* editiunea d'in 1865) crede a vedé aci unu musculus (galeria mobile), ua testudo (χελώνη χωστρίς) lunga si ingusta, cu care Romanii obicinuau sa se serve la minarea ziduriloru. (**Isidor**, *Orig.* 18, 11, 4. **Veget.** 4, 16. — **Caesar**, *Bell. Civ.* 2, 10). In acestu casu musculus aru fi servitu póte Daciloru cà midilocu de esire, candu cetatea era luata.

(697) Cf. Dierauer, op. cit., p. 101.

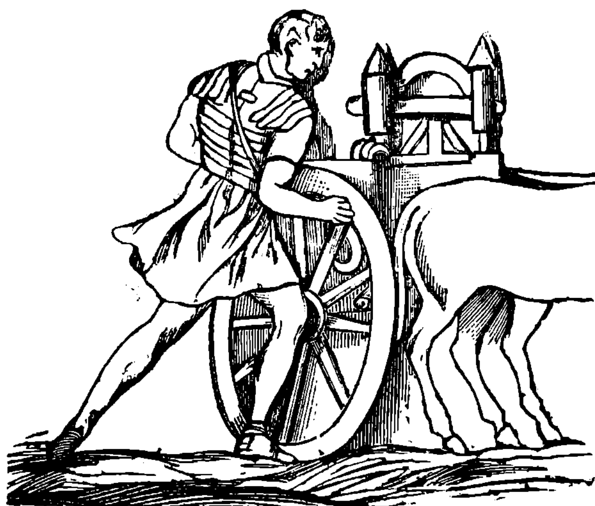
(698) **Arrian**, *Exped. Alexandri* I, 1. — Caesar *De Bell. Alex.* lib. IV, descriindu batali'a de la Zela mentioneadia quadrigiele armate de cose alle regelui Pharnace, cu cari se incepu atacului contra Romaniloru : «Nondum ordinibus instructis, falcatae regiae quadrigae permistos milites perturbant» Vedi Langoy, op. cit., pl. II, 13, unu caru armatu cu ua cóssa dintiata ; ce nu este de confundatu cu cele dace.

(699) **Polyaen.** *Strat.* 6, 3.

(700) **Liv.** 42, 64. — **Veget.** 4, 18. **Appian.** *Illyr.* 11.

(701) Pl. 150 ed. Fröhner.

aparau zidurile cu poduri de lemnarie fixe (eșafodu) de cari spînd iurau perne sbucnitóre. Pe tabell'a lit. S, fig. Nr. 4 (702) se vedu mici burii petrecute in cilindre de lemnu, si cari de siguru co contineau materii inflamabile si explosibile, pe cari Dacii le asiediasera d'alungulu zidurilorn uriasie alle Sarmizegethusei. Portile le asigurau póte dupo modulu romanu, prin *ericii* (703); *aggerulu*, — meterez'a de apropiere (704) alcatuita d'in pamentu si legaturi de nuele (fascine, *crates*), si incongiurata de unu esiafodagiu de lemnu (705) — cautau mai anteiu sa-lu ardia, si déco nu reusiau, ilu sapá prin mine; turnurile asemenea le ardeau, séu le deramau prin artilerie (tormenta) asiediata pe ziduri, prin balliste (706) si catapulte (καταπέλται). D'in aceste masine, pe cari Dacii le imprumutasera probabilu de la Romani, basso-relievulu Columnei (707) ne arretta catapultele Daciloru, cari de altmintrelea nu se deosibescu prin nimica de celle románe (708), cu tote detaliurile exterióre ce se vedu in figur'a urmatore :

Elle se compunéu :

a) d'in piedestalu, (βάσις, piédouche),

b) d'in unu tunu in culisou (ua culissa indouita de lemnu, canaliculus, coulisseau),

(702) Pl. 148 ed. Fröhner.

(703) **Caesar**, *Bell. Gall.* 3, 67.— **Sallust**, ap. Nonius p. 555.

(704) χῶμα, agger vedi **Liv.** 43, 19; **Zosimus** 2, 25. **Joseph.** *Bell. Jud.* 3, 7, 10. Pe pl. 151—152 ed. Fröhner se póte vedé contsructiunea unui *agger* langa zidurile Sarmizegethusei.

(705) **Lucan.** 3, 395 seq. – **Caesar,** *Bell Civ.* 2, 15. **Joseph.** Bell. Judaic. 3, 7, 8; 5, 6, 2.

(706) Ballistae, πετροβόλοι, λιθοβόλοι aruncau petre, ghiulele si barne de lemnu. Vedi asupr'a artileriei *Marquardt*, op cit. II p. 502—516, si litteratur'a acolo indicata.

(707) Pe pl. 91—93 *Colonne Trajane* ed. Fröhner, se vedu niste fortificatiuni uriasie alle Daciloru, si doui artileristi daci cum incarca catapultele.

(708) Pl. 89—91 ed. Fröhner, catapulte románe.

c) d'in ua arbaleta cu celle doue bratie alle selle (brachiola);

d) d'in doue cutii in forma de turnuletie (columellae) in care se puneu siurupurile de lemnu (cochleae ligneae), in giurulu caror'a se infasiurá legaturile de nervi (709), si de peru de femee si animale, si a caroru torsiune constituiá forti'a motrice a masinei, si cari se intindéu cu doue cuie lataretie (710); si in fine

e) d'in pilum catapultarium, de ua mare lungime si greutate (711). Catapultele serviau nu numai la aperarea cetatiloru, déro si in campulu de bataie, pentru cuprinderea séu apararea positiuniloru tari, unde se transportau in carutie cu doue rote trase de cai séu catîri. (712)

Afora de machini (tormenta) Dacii se serviau in resboiu si de carre cu patru rote, ca *redae* séu *petorita* alle Galliloru (713), atatu pentru transportarea provisiuniloru de hrana si de resboiu, a ranitiloru, a tropheeloru luate de pe campulu de lupta, déro si cá ua intaritura, ca ua fortareatia mobile, in timpulu noptii, séu dupo ua lupta. (714)

§ 45

Cotu despre chipulu cum se ingrijea de raniti si de bolnavii armatei, cum si despre organisatiunea serviciului medico-chirurgicalu la Daci, nu avemu nici ua marturie directa, de si lips'a ajutorului medicinei nu se póte admite pentru nici-ua armata si d'in nici-ua epoca, si mai pucinu pentru Daci, cari avéu mari aptitudini medicinali (715), si cunnoscéu proprietatile medicali alle unui mare numeru de plante officinale, aprope singurele resturi d'in limba daca, ajunse pene la noi (716). — Asemenea, si midilocele cu cari se mentinea disciplin'a la soldati si spiritulu militarescu la officeri, pedepsele si recompensele, modulu de inaintare in armata, scapa investigatiuniloru nóstre, ca si multe alte cestiuni d'in organisatiunea ostasiasca a Daciloru.

(709) *Nervi torti, qui brachia continere debent.* **Vitruv.** 10, 10 (15). **Veget.** 4, 9. 22.

(710) Heron d'Alexandrie, *La Chirobaliste* restitution et traduction par Vincent, Paris, 1866.— *Poliorcétique des Grecs,* Paris 1867, p. 123—134.

(711) **Festi** ep. p. 367 : «Trifax telum longitudinis trium cubitorum, quod catapulta mittitur.» — **Gell.** 10, 25.— **Fröhner,** *Colonne Trajane* 1865. p. 114. **Marquardt**, op. cit. II, p. 501 seq.

(712) Pl. 89—91, 91—93 ed Fröhner.

(713) **Quintil.,** Inst. orat., I, 5. — Cesar, *Bell* Gall., I, 51 : «omnemque aciem suam *redis* et *carris* circumdederunt.»— **Nonius** VI, 17.— **Festus**, ed. Müller, p. 206.— Cf. **Desjardins,** op cit., II, 576.

(714) Pl. 62—63 *Colonne Trajane* ed. Fröhner, ne presenta unu lungu siru de carre dace incarcate de arme, de stéguri militaresci si de vase de diferite forme. Vedi pe tabell'a IV, form'a unui carru dacu cu patru rote, cu protiapulu si cu jugulu (iugum).

(715) Platon (*Charmid.* p. 156) vorbesce despre medicii thraci instruiti de Zalmolxis, si anume de unu medicu, pe care ilu intalnise Socrate si i dete ua formula curativa.

(716) Altu-feliu nu s'aru esplicá de ce Dioscoride si Pseudo-Apuleu aru fi cullesu numile dace alle vegetaleloru; de cari amu vorbitu mai susu, partea II, cap. IX, § 1. — Cf. **Jordanes,** *Get.* c. XI : «Videres.... alium herbarum frugumque explorare naturas.»

Vomu amintí numai, incheiandu paragrafulu, conciliile de resboiu (concilia bellica) alle statului-majoru dacu (717); obiceiulu ambassadoriloru daci de a ingenuchiá si a sarutá manile (προσκύνησις), depunendu scuturile la piciore, si apoi cu bratiele intinse a espune objectulu misiunei loru (718), si in fine, obiceiulu daciloru de a se duce la inceputulu ori-carei espeditiuni resboinice — la malulu Dunarii, si bèndu apa d'in fluviu sa jure : co nu se voru intórce in tiarra de catu biruitori (719). Acestu juramentu era cá unu *sacramentum* romanu, fiindu-co flu insociá ua sacratio (720), si se deosibea de juramentulu, ce trebuiá sa'lu depue ori-ce recrutu la intrarea sea in serviciulu armatei.

V. *Industri'a si Comerciulu Getiloru si Daciloru dupo antici.*

§ 47

Ceea-ce caracterisa mai cu séma civilisatiunea poporului europeanu primitivu façia de civilisatiunea poporului indo-europeanu, este insemnat'a desvoltare ce s'a datu agriculturei de cotra poporulu europeanu, si cunnoscinti'a cerealeloru, dupo cum resulta nu numai d'in inavutirea vocabularului seu agricolu (721) déra si d'in istorie, caci, pre candu Herodotu vorbesce despre triburile persane remase anco in stare de pastori, cá parintii loru primitivi, pre pamentulu europeanu nu ne apare nici-unu poporu d'in famili'a indo-germana a Europei, in stare pastorale, ci tóte intra in istorie cá agricultori. Agricultur'a ansa presuppune ua locuintia statornica, iara acést'a, — ideea de proprietate, fie privata, cá de esemplu cas'a si curtea, instrumentele agricole si vitele ce appartinéu unui'a séu capului unei familii, fie communa, cá de esemplu padurea si izlazulu, cari appartineu tribului, communitatii mai multoru familii.

Am arretatu dejá co versurile adesea citate d'in Horatiu, *Ode*, III, 24, 14, nu potu fi invocate spre a dovedí co Getii séu Dacii, in timpulu lui Augustu ânco nu renunçiasera la viati'a nomada, nestândn mai multu de unu annu intr'unu locu, necunnoscendu de catu ua forma communistica, semi-nomada a agriculturei, si lipsindu-le ideia de proprietate individuale. Revenindu asupr'a aceluiasi punctu vomu observá mai anteiu co insesi populatiunile resboinice, cari isi parasescu pamentulu natalu, si prefera periculele si strapatiele resboiului, totusi cauta totu-d'a-una sa'si

(717) Pl. 171—172 ed. Fröhner.

(718) Amm. Marcelliu, XVII, 10 : «Pacem genibus curvatis orabat.» — XXIII, 3 : «Genibus supplices nisi».—Cf. id. XV, 5. Acestu obiceiu a trebuitu sa atraga multu atentiunea Romaniloru, de vreme ce'lu vedemu adesea pre Column'a Traiana representatu, (pl. 82—83, 101—104, 152—153, 164 ed. Fröhner), si de autori mentionatu (Dio Cass. LXVIII, 10 si Excerpta e Petri Patricii Hist. 4, p. 123. (Bonn, 1829) ; Amm. Marcellinu, l. c.).

(719) Aufidius Modestus, ap. Philargyrius, *in Verg. Georg.* II 497.

(720) Huschke, *Die multa und das sacramentum*, Leipzig 1874, p. 368 seq.

(721) A. Fick, *Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas*, Göttingen, 1873 p. 288—190.— V. Hehn, *Kulturpflanzen und Hausthiere*, ed. III, Berlin 1877, p. 58 seq., 487—495. — Arbois de Jubainville, *Les premiers habitants de l'Europe*, Paris 1877, p. 135.

castige locuintie statornice, incepèndu iute si fora greutate a cultivá si semená pamentulu trebuinciosu pentru hrana de tóte dilele. Chiaru popórele pastorale cá Başkirii, Beduinii, Tatarii si altele, pe langa crescerea viteloru, totu lucrédia cellu pucinu in apropierea casei atat'a campu catu sa'si póta scóte gràulu necessariu panei de tóte dilele. Este de presuppusu déro co la Geti (722) si Daci agricultur'a jucá unu rolu insemnatu in industriele de esploatatiune, si co numai acolo unde positiunea topica si climaterica erau nefavorabile culturei pamentului, acést'a se gasea subordonata economiei domestice a crescerii viteloru. De si marturii directe alle vechimei nu avemu despre acestea, anso indirecte suntu mai multe. Arrhianu descriindu expeditiunea lui Alessandru cellu Mare contr'a Getiloru, arretta co armata macedona a gasitu d'incóce de Dunare ogore intinse coperite cu gràu asia de inaltu, co s'a pututu ascunde de'naintea inimicului (723), si a reusitu prin asta stratagema sa-lu atace fora de veste. — La Daci, printre dignitarii curtii, unii avéu missiunea speciale de a ingrijí de lucrarile agricole (724). — Pe Column'a Trajana se representa legionari romàni cum secera holde de gràu, neaparatu semenate de Daci, coci elle se gasescu pre pamentulu Daciei (725),— precum totu acolo se vedu si mari catatimi de grane, cu care erau aprovisionate lagarele armatei dace, si despre cari cu greu s'aru presuppune c'ar fi fostu importate (726). — Alta proba este aplecarea Getiloru si Daciloru de a locuí in sate, iaru nu in orasie, caci, de siguru, nimeni n'aru puté lua dreptu orasie in simtiulu cum romanii, grecii si medievalii intiellegéu orasiele, tóte acelle localitati indicate de Ptolemeu si Tabl'a Peutingeriana, celle mai multe fiindu numai simple statiuni la drumurile celle mari, la trecetori de riuri, posturi neinsemnate militaresci etc. (727). Asemenea neinclinare cotra viati'a de orasie nu se póte esplicá presupunnendu co Dacii aru fi fostu nestatorniciti si nomadi, ci numai co ei se occupau esclusivu cu agricultur'a si crescerea viteloru.

Asupra cestiunei care era systemulu economico-agricolu allu Getiloru si Daciloru, si influenti'a sea asupra legaturiloru celloru alte alle vietii, s'aru putea respunde cu sicurantia co nu póte fi vorb'a nici despre assolementu, precum au dedusu unii d'in versurile lui Horatiu mai susu citate, nici despre vre ua luare in stapenire désa si chiaru annuale a pamenturiloru, si apoi iarasi ua distribuire a loru d'in nou, —

(722) Ovidiu deosibesce pre Getii nomadi, *male pacati,* de cei statorniciti, agricoli, *pacati* (*Trist.* V. 7. 10). Cf. despre cei nomadi *Trist.* II. 191, III, 14. 41. Pucin'a insemnetate ce punea Getii cei d'in drépt'a Dunarii pre agricultura, resulta si d'in ua legenda, dupo care regele Getiloru Charnabon era inimicu de mórtea lui Triptolemu, care intrase in serviciulu Cererei spre a invetiá tóte popórele sa traiasca cu cultura griului. (C. I. **Hyginus**, *Astronomicon*, 2, c. 14.

(723) *Expedit. Alex.* I, 2.

(724) **Suidas** s. v. Βοωτίαις. καί τινων βοωτίαις ἐφεστώτων. *Fragm. Hist. Graec.*, IV, 374.

(725) *Colonne Trajane* ed. Fröhner pl 142—143.

(726) Id. pl. 159—160.

(727) Totu asia **Waitz**, *Deutsche Verfassungsgeschichte,* I, p. 17, Kiel 1844, despre cetatile germane indicate de Ptolemeu.

precum au sustinutu altii, pre temeiulu acelorasi versuri, — cari aru puté se referí la impartirea pamentului intre membrii unui satu, déca presupunemu nascerea unui satu cam in urmatorulu chipu : unindu-se, de esemplu, unu numeru de familii, isi allegéu mai anteiu localitatea unde voiau sa se stabilésca, luau in stapenire vatr'a satului (728) si pamentulu de cultura, primindu fie-care portiunea ce-i era necessara pentru casa, curte, gradina si semenetura ; campulu intregu ilu impartiau dupa calitatile sele in mai multe parti, si acestea la rendulu loru se dividea in altele mai mici, din care fie-care membru primea ua parte, ca proprietate privata, pe candu numai folosintia campului era legata de regul'a generale séu de hotarirea obstiei (729). Asia si la Daci proprietatea a trecutu cá la tóte popórele prin trei fase succesive : *comunala*, *familiala* si *personala*.

§ 48

Tóte semintiele alimentarii cari crescu in climele temperate a trebuitu sa se respandésca de timpuriu in Daci'a, celle mai multe d'in elle putèndu a se socoti cá native pre solulu nostru, ca : meiulu, ordiulu (730) ovediulu (731) fasolea si alte legu-

(728) Populatiunea rurale daca locuia fora indouiala in sate pre marginea riuriloru, mai multu in partea muntósa de catu la campu (Flor. IV, 12 : «Daci montibus inhaerent». Cf. Statius, Theb. I 20 ; Silv. III, 3, 169 etc.). De cate feluri si in ce chipu erau satele organisate nu putemu sci d'in nici-ua fontana istorica ; si totusi doue cuvinte pastrate in limb'a nóstra pene astadi ne autorisa intru catu-va a presuppune ca : ideea si form'a unui satu mostenescu trebue a le cautá deja la Daci. *Satu* cu tóta perfecta-i asemenare formale cu latinesculu satus, insementiare, semènare, semèntia, plante, generatiune, nému, provine mai lesne dintr'unu cuventu dacu identicu, care traesce anco in graiulu Albanesiloru, fratii buni cu Dacii d'in aceiasi semintie thraca, — prin form'a φsat, cu intiellesu de satu, *dorf, village* (**Hahn**, *albanesische Studien*, Jena 1854, v. φsat), de catu de la *satus*, pentru ca lipsesce absolutu transitiunea logica, séu vre unu casu analogu, in care idei'a de planta, sementia sa se aplice cotra satu, pagus (de la pangere a zidí) séu *vicus* (οἶκος gr. ce insemneadia si casa).— *Moştènu* de asemenea se regasesce in cuventulu albanesu *moşt-im,* betrânu. D'in caus'a permanentei ereditati a proprietatii d'in tata in fiu, in nepotu si stranepotu etc., in totu cursulu vécuriloru, numele de *mosiu* devení la poporulu Romanu ua unitate de mesura fictiva, a carii valóre diferindu dupo fie-care satu, represintá portiunea de pamentu cuvenita cellei d'anteiu persóne d'in care se tragea némulu intregu in momentulu candu s'a fostu intemeiatu satulu. Acésta porti, une de pamentu *mosiulu*, nemicsiorata séu neadaogata in totu timpulu, remanea unitara facia de celle-l'alte némuri partasie la comunitatea agraria, anso in senulu fie-carui nému, ea se sub-multiplicá in litre si dramuri.

(729) Cf. **Waltz**, op. cit., I, 24.

(730) Ch. G. **Heyne**, *Opuscula Academica* I (1785), p. 345, 353 seq. 369, 370, 378, 389. **Hehn** op. cit., 489. Despre beutur'a facuta d'in ordiu — adica despre bere la anticii Egypteni, la Iberii Spaniei, la Liguri, la Phrygi, Armeni, Thraci, Illyri si Pannoni Celti si Germani, vedi pre largu Hehn, op. cit., 125—136.

(731) **Theophrast.** *h. pl.* 8, 9, 2.— **Caton.** *de re rust.* 37, 5. **Cicero** *de fin.* 5, 30, 9. **Vergil.** *Georg.* 1, 154 ; **Ovid.** *Fast.* 1, 691 ; **Plin.** *h. n.* 18, 149. — **Galen.** *de alimentorum facultatibus* 1, 14.— Cf. **Hehn,** op. cit., 489.— **Heyne**, op. cit. I, 379, 380.

minose. Diversele specii de gràu, *frumentum* (732) *triticum* (733), *silico* (734) *secara* séu *brisa* (735) si pasiunnele suntu productele prin escelentia alle Daciei; de aceea pre medalii provinci'a Daci'a se representa cu spice de gràu in mana, semnulu abundentii semanatureloru selle (736). Meiulu, gr. μελίνη, κέγχρον, lat. *milium*, lit. *malnos* —dejá obicinuitu cá hrana—in speci'a numita *panicum* (de unde vine cuv. romanescu parincu si painichiu) in Orientu si Occidentu, servia si Daciloru de alimentatiune sub forma de pane, si mai probabilu in forma de mamaliga (737).— Macinatulu gràului se facea cu rijnitie séu mori de mana (738) a caror'a pétra superióra o invertea in cantece femeile (739) séu sclavii. Fain'a, d'in caus'a imperfectiunei mecanice a instrumentului, nu puté fi curata, ci mestecata cu pamentu si trosnindu in dinti. Este de presuppusu co cu timpulu nu remasese Daciloru necunnoscute morile de apa, intrebuintiate anca de multu in Itali'a. — Instrumentele aratorii nu paru a fi fostu de totu primitive, mai cu séma la Daci, de si nu avemu nici-ua sciintia despre elle; plugulu, fie de lemnu, séu de metalu, devenitu ua necessitate dupa ce pamentulu s'a curatitu de radacini si pietre, iar agricultur'a si-a perdutu characterulu seu nomadicu, accessoriu, trebue sa fi fostu in usu si la Daci, ca si secerile de bronzu si cosele, ce avéu aprópe aceiasi forma ca celle de adi, judecandu dupo celle gasite in Transilvani'a (740). Gràunele se pastrau in granare subterane, séu in gropi asia numite

(732) **Hehn.** op. cit 490—491.

(733) **Heyne,** op. cit. 336, 341, 355, 380. **Hehn**, op. cit. 494.

(734) **Heyne,** op. cit. I 358.

(735) Secara, lat. *secale* séu *sicale*, se numia de Taurinii ligurici *asia* (Plin. h. n. 18, 141) de popórele nordics: *rocco*, *rugr*, do Thraci βρίζα (Galenus, de alim. facult. I, 13 (VI. p. 514 ed. Kühn). Cf. despre βρίζα **Heyne**, op. cit. t. 1, 359; 360; **Hehn**, op. cit. 485, 491; **De Candolle**, ***Géographie botanique.***

(736) Asia de esemplu medalia **Cohen**, *Descript. hist. des Monnaies frappées sous l'Empire romain*, II, Nr. 322—334: Pe reversu DACIA AVGVST PROVINCIA S. C. Dacia pre ua stanca tine unu stindardu cu aquila; la stanga sea unu copillu cu spice de grau in mana; inaintea ei, unu altulu cu ua ciorchina de strugure.

(737) Meiulu constituiá alimentulu obicinuitu allu Iberiloru si Celtiloru (Strabo 4, 2, 1; 4, 5, 5; 5, 1, 12; 7, 5, 4.— Plin., *h. n.* 18, 101. — Caesar, *de bello civ.* 2. 22. — Polybius, 2, 15, 2). allu Meotiloru, Sarmatiloru si in genere allu popóreloru pontice (Plin h. n. 18, 100; Aelian. V. H. 3, 39) cam si in Pannoni'a (Cassius Dio, 49, 36). Poporulu scythicu allu Alazoniloru, locuitori pe langa Hypanis, semená grau, ceapa, usturoiu, fasole si *meiu* (Herod. 4. 17). In Thraci'a se cunnósce regiunea *mancatoriloru de meiu*, Μελινοφάγοι, meiulu ca si ὄλυρα pastrandu-se in granarii subterane (Demosth. de Chersoneso p. 100 ex. Phil. 4, 16).— Cf. **Hehn**, op. cit. 495—496, 129. 130, 137.— si not'a de mai la vale Nr. 752. La cetatea de pe unu piscu allu malului Prahovei, vis-a-vis de padurea Tinosului. d. Bolliacu in sapaturile ce a intreprinsu in 1869 a gasitu si ua mica catatime de meiu carbonisatu. Vedi *Trompetta Carpatiloru*, 1869, Iulie 3/15 Nr. 740. De asemenea la Vodastra in jud. Romanati. Vedi *Trompetta Carpatiloru*, 1876, Iunie 27. Nr. 1255. — Grane carbonisate s'a aflatu si la Tószeg langa Thissa.

(738) Cf. **Hehn,** op. cit. 493.

(739) **Ovidiu**, *Ex. Pont.* III, 8, dice despre femeile gete: «Femina pro lana Cerealia munera frangit.»

(740) Vedi tab. lit. D, fig. Nr. 16 si 17. Idem, cap. XII.

seiroi (*siros*) (741) cum se ubicinuésce pene adi in Tiar'a-Romanésca (742), Ungaria, Russia sudica, Ispani'a si aiurea. (743)

Vitia, allu carui productu jucá unu-rolu asia de insemnatu in religiunea geto-daca a lui Dionisos-Sabazius, si a carii cultura se respandi din Syria in Asi'a-mica, la Lydieni, Phrygieni, Mysieni si altii, si apoi in Europ'a (744), era cultivata in Dacia,

(741) **Carro**, *de re rust.*, I, 57 : «Quidam granaria habent sub terris, speluncas, quas vocant σιροὺς, ut in Cappadocia, ac Thracia.» — **Plin.** *h. n.* XVIII, 73 : «Utilissime tamen servantur in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia et in Thracia.» Cf. Q. **Curtius**, ***Hist. Alexandri***, VII, 4.— **Tacitu**, *de mor. germ.* 16. — **Demosthenes**, *de Chersoneso* p. 100 ex. Phil. 4, 16. Asemeni gropi se facéu adunci pene la 2. 5 metri, se ingradéu cu nuele, séu se ardéu peretii spre a se intarí la focu, cum ne arrétta gropile de la Lagerdorf (Mitth. der Centr. Com. 1867, LXI) cum si celle d'in Croati'a si Ungari'a de susu.

(742) **I. Ionescu**, *Lectiuni de agricultura.* p. 142.— La Cordareni, judetiulu Dorohoiu, plasa Prutulu-de-susu, se afla nisce gropi asia de vechi, in catu, candu se intampla a se cufundá verinna, se gasesce pe jumetate plina cu cóje de semintie de meiu. Vedi A. **Odobescu**, ***Notitie despre localitatile insemnate prin remasitie antice in districtulu Dorohoiu*** in ***Monitorulu oficiale***, 1871 Nr. 152, p. 827.

(743) **Reynier**, *Be l'économie publique et rurale des Celtes*, p. 427. — **Schaves**, ***La Belgique et les Pays-Bas*** I. p. 59. **Le Grand d'Aussy**, *Hist. de la vie privée des Français*, 2 ed. I, p. 26. — La Spanioli se conserva pene adi numele de ***silos*** cu aceiasi insemnare. Cf. **Roesler**. ***das Vorrömische Dacien***, Wien 1864.— D-lu Hasdeu (Istoria Critica, ed. II, t. 1, p. 238—241) admitiendu unu felu de solidaritate intre ***siri*** si intre sistem'a immormentariloru suterrane in forma de putiuri» alatura cuventulu ungurescu *şir* «unu pretiosu restu retacitu pene in dilele nóstre d'in vocabularulu tracicu (!)» cu insemnare de gropi, si mai in specie de mormentu, de romanescele *siroada*, care va se dica ua cada, cuveau, si de *şirimpîu*, canalis aquarius, apeductu, eruga, «ua serie de notiuni tóte forte apropiate (!) de ideia unui granaru suterranu» si cate-si-trele apoi de arménulu *şirim*, gropa si mormentu, si de sskr. *sirâ* séu *çirâ*, cofa, séu unu vasu in forma de tubu «ceea-ce este identicu cu romanulu siroada». Si in acestu chipu «o sa avemu ua galleria «etimologica destullu de bogata pentru a puté urmarí originea sirului thracicu, pe care Daco-«Getii avendu-lu sub diverse forme dialectice de *şira, şirim*, de acollo au trecutu la Români ***siróda*** «si *şirimpîu*, iara prin Români la Unguri *şir*.» D-lu Hasdeu intemeiatu pre acestu fellu de etymologii, nu se indouesce «co arheologia nu va intardia a descoperi si ***putiuri mormentare***» preistorice in Romani'a ! Cu tóte acestea, σειρός nu este unu cuventu cu certitudine thracicu, si chiaru de aru fi, ellu nu are nici ua legatura cu *şiróda* si *şirimpâu*, *şarampáu* séu ***şorompâu*** pe care reu d-lu Hasdeu ilu scrie şirimpîu, spre a vedé in prima parte pe pretiosulu dacicu ***sir*** si armenesculu ***sirim***, iar in partea-i finale radical'a *piu* cu insemnare de apa, de la sskr. ***pivâ-mi***, a bé etc. Si apoi significatiunea propria a lui *şarampău* séu *şorompau*, cuventu imprumutatu de la maghiarulu *sarampó, sorompó, sorompo*, barriera, cumpana, turc. *charâmpo charampo*, palisada, ingradire de pari, (Cf. **Cihac**, *Dictionn. d'etymologie daco-romane*, sub. v.) este togmai cea d'in urma : tierusi, stoboru de gardu ; comp. si croatulu si serbulu *şarampov*, unu fellu de fortificatiune ; si prin urmare, nu e locu de amestecatu tierusii cu gropile de griu si cu putiurile mormentare preistorice. Este curiosu a esplicá cuvintele maghiare d'in limb'a romana prin fictive resturi dace in cea maghiara, si intemeiatu pre elle, a scrie apoi intr'ua ***Istorie Critica*** paragrafe cá : *Granarele si mormintele suterrane in Daci'a !....*

(744) Vedi **Hehn**, op. cit., p. 63—84.

deja inainte de Deceneu (745). D'in plante textile vomu citá canep'a (746) si inulu (747) cari serviau nu numai dreptu hrana dér si pentru imbracaminte. Herodotu observa anume, vorbindu despre obiceiulu Scythiloru de a se curatí, dupo ce s'au intorsu de la immormentare, cu aburulu esitu d'in semintile de canepa aruncate pe pietre rosite la focu (748), co Thracii in genere sciau sa tiesse asia de bine produsele acestei plante, in catu cu greu se puté deossebi hainele de canepa de celle de inu (749). Afara de haine, ei fabricau si alte stofe, ciarsiafuri, tistimele, corturi si plase, veluri, fringhii, etc. (750). — D'in legume amintimu usturoiulu (751) cép'a (752), alimentu si in acelasi timpu condimentu essentialu allu bucatariei saracului, si lintea. (753)

(745) **Strabo**, VII, 3.— Cf. **Hehn**, op. cit., p. 508.

(746) **Canep'a** necunnoscuta in Greci'a pre timpulu lui Herodotu (4, 74) era in usu la Scythi, la semintiile medo-persice, si s'a introdusu in Europa d'in Bactria si Sogdiana, d'in regiunea caspica si a Aralului. Vedi **Humboldt,** *Ansichten der Natur*, 3 ed. partea 2, p. 64.— **Hehn,** op. cit. 168. Scythii o procurara Thraciloru, prin cari apoi se respandí printre Greci, si de la acestia— in Sicilia si Italia.

(747) **Grisebach**, *Spicilegium*, 1, p. 118 dice despre inu; «*sponte crescit in Macedonia Thraciaque omni.*» Cf. **Hehn**, op. cit. p. 144—167.

(748) **Herodotu**, IV, 73 seq. Cf. **Hesych.** χάνναβις· σκυθικὸν θυμίαμα ὅ τοιαύτην ἔχει δύναμιν ὥστε ἐξικμάζειν πάντα τὸν παρεστῶτα. Acestu obiceiu amintesce haschischulu adica ametial'a prin unu extractu d'in *canabis indica* ce se useadia la Orientali.

(749) **Herodotu,** IV, 74: «Cresce si canepa in acea tiarra (in Scythia); ea semena forte cu inulu, nu mai co este mai grósa si mai mare. Prin acésta, cu multu ilu intrece. Asta planta cresce de la sine si semenata, si dintrensa Thracii facu haine, cari semena atatu de multu celloru de inu, si déco nu este cine-va tare cunnoscetoru, abia aru cunnósce déco suntu de inu séu de canepa iaru cine nu aru fi vediutu canepa vre-ua data, le-aru crede ca suntu tiesseturi de inu.»

«Ἔστι δὲ σφι κάνναβις φυομένη ἐν τῇ χώρῃ, πλὴν παχύτητος καὶ μεγάθεος τῷ λίνῳ ἐμφερεστάτη. ταύτῃ δὲ πολλῷ ὑπερφέρει ἡ κάνναβις, αὕτη καὶ αὐτομάτη καὶ σπειρομένη φύεται, καὶ ἐξ αὐτῆς Θρήϊκες μὲν καὶ εἵματα ποιεῦνται τοῖσι λινέοισι ὁμοιότατα. οὐδ' ἄν, ὅστις μὴ κάρτα τρίβων εἴη αὐτῆς, διαγνοίη, λίνου ἢ καννάβιός ἐστι· ὃς δὲ μὴ εἶδέ κω τὴν καννάβιδα, λίνεον δοκήσει εἶναι το εἶμα.»

(750) **Hesychius** s. v. Κάνναβις: ἔστι δὲ φυτόν τι λινῷ ὅμοιον· ἐξ οὗ αἱ Θρᾶσσαι ἱμάτια ποιοῦσιν. «**Canep'a** este ua planta ce are ore-ce asemenare cu inulu. Femeile Thraciei facu d'intr'ensa vestminte.»— Despre asemeni fabricate la popórele antice vedi **Hehn,** op. cit. p. 145 seq.

(751) **Hehn**, op. cit. p. 181.

(752) Se pare co la Thraci cépa era d'in toti timpii hran'a indispensabile a poporului, déco credemu Comicului care descriindu ap. Athen. 4. p. 131 obiceiurile de la nunta alle Thraciloru, dice co la cassatoriá lui Iphikrates cu fiica regelui Kotys, nouii-insurati, printre alte pretiósse daruri primira si unu borcanu cu ghiatia, ua gropa cu meiu si ua óla nalta de 12 coti plina de cépa:

χιόνος τε πρόχουν κέγχρων τε σιρον
βολβῶν τε χύτραν δωδεκάπηχυν.

Proba co cép'a alcatuiá unu alimentu si dupo cucerirea Daciei este ua tabla cerata gasita in 1855 la Verespatak, unde se indica pretiulu ce a costatu unu ospetiu datu in ajunulu lui anteiu Maiu; printre alte lucruri da mancare, se afla si sarea si cépa «salem et cep(am)». Vedi C. I. L. III. c. XV.—Alazonii si Kallipidii d'in giurulu Olbiei la marea-négra cultivau anco d'in timpulu lui Herodotu (IV, 17) κρόμμυα καὶ σκόροδα, cépa si usturoiu.

(753) **Hehn,** op. cit. 187 seq.

§ 49

Pre langa agricultura, si in unele regiuni mai pre susu de agricultura, venea crescerea viteloru si pastori'a. Getii fiindu mai toti callaretii ἱπποτοξόται, se intiellege importanti'a ce se da perfectionarii rasei equine. Hergheliile de cai alle principiloru scythi si geti erau renumite. Regele Philippu, tat'a lui Alessandru cellu Mare, luâ numai de la gurele Dunarii 20,000 iepe allese, pe cari le trimise pentru prasila in Macedoni'a (754). Celtii Dunareni de asemenea lasara in urma-le ua rassa forte frumósa si renumita de cai celtici (755). D'in contra se pare co la Sigynii d'in Temisian'a caii descrisi de Herodotu (756) cá avendu perulu lungu de 5 degete, cá fiindu cîrni si asia de mici in catu nu putéu tine unu calaretiu, — remasesera in starea primitiva, si chiaru degenerasera cu totulu (757). Boii erau intrebuintiati in specialu pentru munca campului si pentru transporturi, iara caii numai pentru calaritu (758). Vacile le tinéu pentru lapte de care facea mare consumatiune in stare próspeta, si mai mare anco in stare de casiu, de brinza sarata (759) si untu (760). Oile, in ins mnatu numèru isi gaséu unu nutretiu indestulatoru pre munti, — de unde tómn'a se scoborá la campii si adapostu pentru a se reintórce cu primavér'a. Mai multu póte de catu branzeturile de totu felulu si carnea, lan'a oiloru era pretiósa, intr'ua epoca candu bumbaculu nu se cunnoscea, si candu inulu si canep'a, singurele materii de intrebuintiatu pentru confectiunea stofeloru de imbracaminte, nu

(754) **Iustin.** 9, 2, 6: «(a Philippo) viginti milia nobilium equarum ad genus faciendum Minacedoniam missa.» Cf. **Vopisc.** *Prob.* 8.

(755) «Equarum celticarum» Hist. Aug. *Claud.* 9.

(756) **Herod.** V, 9. **Strab.** XI, 11, 8.

(757) Cf **Hehn**, op. cit. p 38.

(758) **Varro** 2, 5, 10 dice despre boi: «albi in Italia non tam frequentes, quam qui in Thracia ad μέλανα κόλπον, ubi alio colore pauci» Asta rasa de boi fusese adusa de Scythi in Europa. Cf. **Hehn,** op. cit p. 413, si 40.

(759) **Schafarik** *Slowanské starozitnosti,* Praha, 1837, p. 350, tine *urda* si *branza* dreptu cuvinte dace, fora nici-ua argumentatiune. D-lu Hasdeu, *Columna lui Traianu,* 1874 p. 05—106, deduce brînza d'in sskr gô-rasa, lapte grosu, de la gô, vaca, rasa, sucu, care aru fi trecutu in *bô-rasa;* iaru urd'a o esplica prin radical'a indo-europee *rud* zend. *urud* — a curge. Vedi contr'a unoru atari etymologii **Schuchart,** *Litterarisches Centralblatt,* 20 marte 1875, p. 3 2; Idem *Zeitschrift für Romanische Philologie,* 1877, t. 1, p. 481—84. A. de Cihac, *Convorbiri literare,* IX, 350—359.— Idem, *Dictionnaire* II 28, 537.

(760) Despre untulu la Scythi — cari ilu numia in limb'a loru βούτυρον (Hippocrat. de morbis 4, 20) vedi Herodotu 4, 2, — Hippocr. 1 c si *de aere.* Aeschylus fr. 192. — Thracii de asemenea sciau sa prepare untu. Deja Hecatäus dice despre Thracii Paeoni de langa Strymon ca «ei se ungu cu unu felu de oliu scosu d'in lapte». Athen. 10, p. 447: ἀλείφονται δὲ ἐλαίῳ ἀπὸ γάλακτος.— Poetulu comicu Anaxandrides (olymp. 101—108) vorbesce despre ospeti cu perulu vîlvoiu si *mancatori de untu* de la méss'a regelui thracu Kotys Vedi Athen. 4, p 131:

δειπνεῖν ἄνδρας βουτυροφάγας
αὐχμηροκόμας φυριοπληθεῖς.

Despre untu vedi **Hehn,** op. cit., p. 137—143.

putéu sa apere de frigu pre locuitorulu unei clime humede si riguróse. Velintiele si covórele de lana, pisl'a d'in care se fabricá *saga* si alte haine, suntu totu asia de vechi ca si aparitiunea primeloru vestminte in tiarr'a nóstra. — Carnea de porcu alcatuiá unu nutrimentu esentialu allu Daciloru, — si dupo cucerire, — si allu colonistiloru, — nu numai in stare próspeta, déra si sarata, cá slanina si siunci, cu care se facea unu comerciu insemnatu. Marimea porciloru d'in Daci'a trebue sa fi isbitu pre Románii cei obicinuiti cu speci'a mica, subtire si delicata a porciloru negrii d'in Emili'a si Umbri'a. Caprele, numeróse ca si astadi ; d'in pelea loru si d'in a boiloru se fabricá burdufele intrebuintiate atunci cu deosebire la transportulu liquideloru (a vinului mai alesu), cum si a calatoriloru peste riuri, in lipsa de poduri. Omenii cari se ocupau cu aceste transporturi si cu fabricarea burdufeloru se numiau, dupa cucerire, ***utricularii*** séu ***utriclarii***, (de la ***uter*** burdufu) si proba cо in Dacia ei erau la mare consideratiune, suntu inscriptiunile cari mentioneadia unu templu propriu allu collegiului Utriclariloru dedicatu dieitii Nemesis (761) supranumita póte si Adrastea (762).

Femeile se occupau si cu inmultirea passeriloru domestice, gasca, gaina, ratia (763) sociele nedespartite in toti timpii alle omului sedentaru si alle triburiloru cutrieratóre; asemenea si cu crescerea albineloru, alle caroru faguri de miere formá unu articolu allu comerciului si allu economiei casnice. (764)

Afara de viati'a pastorale si agricole, care formeaza ua minunata preparatiune de resboiu, venetórea jucá unu rolu insemnatu in esercitiile Getiloru si Daciloru, ea fi-

(761) C. I. L. III, 1547, inscriptiune aflata la Marga (Pons Augusti) in apropiere de Portile de Feru :

DEAE. NEMESI
AEL. DIOGENES
ET. SILIA. VALERIA
PRO. SALVTE. SVA. ET
FILIORVM. SVORVM
MATER. ET. PATER
EX. VOTO. A. SOLO
TEMPLVM. EX. SVO
FECERVNT. COLLE
GIO. VTRICLARI
ORVM

(762) C. I. L. III, 944, descoperita la Mikhaza, nu departe de versarea Nyaratului in Muresiu ;

INH D D
ADRASTIAE
COLLEG
VTRICLARIORVM

«In honorem domus divinae Adrastiae, collegium utriclariorum »
Despre Adrastea vedi **Strabo** *geogr*. 575. 586. 588.
(763) **Hehn**, op. cit. 323—325.
(764) **Herodotu**, V, 10. **Aelianus**, *De natura animalium*, II c. 7.

indu nu numai ua placere, ci si ua necesitate de aparare contr'a animaleloru selbatece (765) d'in muntii si padurile Daciei. (766)

§ 50

Se scie cata legatura strinsa are architectur'a cu institutiunile politice si religióse, cu obiceiurile nationale si alle administratiunei interióre alle unei tierri. Asupr'a acestoru institutiuni ansa la poporulu dacu vediuramu co marturiile scrise lipsescu cu totulu, cum nu mai pucinu si asupr'a architecturei dace. Dara acést'a nu puté luá ua desvoltare originale si independenta de inriurirea esterna — la unu poporu care nu erá destinatu a produce de a dreptulu artisti, coci insesi orasiele dace nu puté sa se desvolte, atatu d'in caus'a feodalitatii unei nobilimi militare si territoriale stapenindu mosii intinse, pre candu multimea populatiunei data la pastorie si munc'a campului, locuiá in sate resipite prin munti si déluri, — catu si d'in acea co orasiele dace, cá alle mai tuturoru popóreloru barbare in simtiulu classicu allu cuventului, nu erau formate de acea associatiune religiósa si politica a familieloru, pe care se rezemá la rasele greco-latine, constitutiunea pururea vioaie si puternica a cetatii. Cu acést'a nu voimu a dice co Daciloru le lipsea unu inceputu de arta, corporatiunile de constructori indigeni destoinici ca sa cladésca niste locuintie simple séu ziduri rude in giurulu orasieloru; anso inginerii si architectii cu maestri'a ce ne lasa a intrevedea fortaretile si edificiile de pre basso-relievurile Columnei Traiane, cu greu este a presuppune ca sa fi fostu chiaru Daci. Si pentru acést'a avemu marturi'a deslusita a lui Dione Cassius co Decebalu chemase architecti si ingineri d'in Rom'a, si co se 'ndétorá chiaru prin tractatu imperatulu Domitianu a-i procurá asemeni maestri. Amu arrettatu deja co architectur'a militara a Daciloru este in mare parte romana, unele cetatiui parèndu a fi fostu copiate intogmai dupo modelulu cetatiuieloru romane (767). Blockhausele asemenea suntu construite *ritu romano.* (768)

In architectur'a civile suntemu mai multu inclinati a cautá artea propria daca. Column'a ne representa, càndu simple colibe facute cá pichetele graniceriloru români,

(765) Cf. **Hasdeu**, *Columna lui Traianu*, 1875 p. 97, despre zimbru in Daci'a.

(766) **Aristotele,** H. A. 9, 36, 4 rapporta co in regiunea Thraciei numita Kedreipolis (ἐν δὲ Θράκῃ τῇ καλουμένῃ ποτὲ Κεδρειπόλει; in scrierea de *mirab. auscultat.* 118 se citesce: Θράκῃ ἡ ὑπὲρ Ἀμφίπολιν; Cf. si Pliniu h. n. 10, 23) se venéza passerile prin curui domesticiti, cari luandu in góna paserile, le facu a se pune pe pamentu, unde venetorii cu prajini le omóra séu le prindu. Déca acésta era ua inventiune a Thraciloru, si déco era cunnoscuta Getiloru si Daciloru (cum crede W. Schmidt, in Arch. des Ver. Siebenb. land. N. F. IV, 1 p. 42) nu se póte sustine cu siguarantia. Despre acelasi obiceiu la Indieni si Egypteni vedi Ktesias ap. Photius, si Aelian N. A. 4, 26; 5, 36. In Thraci'a Celtii invetiara venetórea cu passeri rapitóre, si o facura cunnoscuta apoi Germaniloru si altoru popóre. Vedi **Hehn,** op. cit, p. 327—332.

(767) Vedi mai susu, cap. XI, § 12.— Partea arhitecturale de pe Columna representa óre-cari analogii cu figurile de traditiune antica alle unei scrieri a lui Apollodoru asupra artei de a incongiura cetatile. Vedi acestu tractatu in. *Mathematici veteres* ed. Thevenot.

(768) Vedi tabell'a lit. T, fig. Nr. 7.

de scanduri, cu unu coperisiu cu doue stresini, asiediate pre trunchi de arbori taiati in muchii si infipti in pamentu (769), càndu casciore patrulatere de lemnu, cu ua ferêstra d'assupra usii, imprejmuite de uluci formate d'in blani retezate piedisiu la vèrfu, intogmai cum se vede pene adi la curtile locuintieloru nóstre muntenesci (770); candu, in fine, orasie cu constructiuni pre unu planu mai modernu, ansa de unu caracteru localu (771) cu turnuri rotunde ce au ferestre si acoperisiulu conicu terminatu intr'unu verfu (772), cu cladiri de pêtra cubica in colonade si frontone de stylu greco-romanu (773), cu edificii publice remarcabile, palate si donjone (774). Aceste d'in urma ne indica orasiulu regescu, capital'a regatului lui Decebalu, in care regele trebuiá negresitu sa aiba, ca si regii Macedoniei (775), unu mare edificiu, ua casa regale, Βασίλειον, destinata a serví cá locuintia suveranului si curteniloru sei, si care probabilu era oper'a mesteriloru streini mai alesu greci, obicinuiti in totu timpulu a lucrá prin tierrile semi barbare, in Macedoni'a, Thraci'a, Scythi'a, atrasi de avutiile puterniciloru monarchi (776).—Este adeveratu co hypothesa nu se 'ntemeiadia pe vre ua marturie positiva si directa, ci numai pe unu faptu particularu: aflarea de monogramme si litere grecesci pre petrele din zidari'a daca de la Gradistea (vechi'a Sarmizegethus'a (777), cum si unele edificii dace pe Columna Trajana, cari amintescu de siguru architectur'a grêca modificata póte dupo unele obicinuintie locale; — insa chiaru si in lips'a acestor'a — vorbescu faptele generale ce suntu de luatu ín séma mai allesu in conditiunile vietii civile la antici. (778)

Catu despre architectur'a religiósa a Getiloru si Daciloru nu este fora interesu a-

(769) Tabell'a lit. T, fig. Nr. 1.— Tabell'a II. — Fröhner, Col. Traj. pl. 79—81.

(770) Tabell'a lit. T, fig. Nr. 1, 6.— Tab ll'a V.

(771) Tabell'a lit. T, fig. Nr. 3; tabell'a lit. S. fig. Nr. 2, 3, 6.

(772) Tabell'a lit. T, fig. Nr. 4; tab. lit. S. fig Nr. 3; tab. VIII.— Col. Traj. ed. Fröhner, pl. 143—144.

(773) Tab. lit. S, fig. Nr. 1; tab. lit. T, fig. Nr. 2.

(774) Col. Traj. ed. Fröhner, pl. 154—155. — Ecce plansiele d'in editiunea d-lui Fröhner, unde se representa orasie si case isolate alle daciloru: pl 118—120, 70; 105; 143—144; 145—151; 154; 155; 74—75; 76; 79—81; 50—51.

(775) Heuzey, *Un palais grec en Macédoine*, Paris, 1872.

(776) Anco d'in timpulu lui Homeru mesterulu grecu, τέκτων, se ducea voiosu d'in tiarr'a sea, ori-unde 'lu chemá regii d'in tierri departate. (Homer. Odysea, c. XVIII v. 382 seq.) Pentru Macedoni'a avemu martur 'a anticitatii co regele Achelaos, chemase a palatulu seu intre alti ómeni insemnati cá Agathon, Choerilos si Euripide, chiaru si pre cellu mai mare pictoru d'in acellu timpu, pre Zeuxis, insarcinandu-lu a-i decorá palatulu seu, (Aelian, h. v XIV, 17; Cf. Plin. h. n. XXXV, 36). Titu-Liviu vorbesce asemenea de palatulu celebru de la Pella allu regiloru macedoni.— Aru fi de presupusu co si in Daci'a cu inceputulu epocei de regenerare si de marire a statului intreprinsa de Boerebiste si colegulu seu Deceneu, lucrarile de zidarii, fortificatiuni de orasie, constructiuni de drumuri, temple, etc cata a fi fostu direse de artisti capabili veniti d'in Greci'a póte cu cét'a loru de lucratori.

(777) Ackner, in *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* I, 1844, p. 18 seq.: *Reiseberichtüber einen Theil der südlichen Karpathen*. — Cf. mai la valle cap. XII.

(778) Fustel de Coulanges, *la Cité antique*.

mintí textulu rapportatu de Macrobiu (779), co Thracii inaltiau lui Bacchus-Sabazius — identicu lui Zalmolxis — sanctuare in forma de *rotonda*, cu ua deschidietura in midiloculu coperisiului. Faptulu pare insemnatu, caci forma rotunda, cerculu, avé pentru antici unu caracteru symbolicu si sacru, standu in relatiune cu cultulu vetre si cu constitutiunea religiósa a cetatii greco-romane. Asemenea altare circulare se afiá in mai multe parti alle Greciei, la Mantinea (780), la Athena (781), la Delphi, la Epidauru (782), la Sparta (783) la Samothrace (784) cum si la Rom'a (785). In Pisidia aprópe de Sazak s'a descoperitu chiaru unu altaru circularu care representa pe un'a d'in fetie o femeia, si pre alt'a unu sierpe cu mari buce, παρείας ὄφις, — emblem'a lui Sabaziosu — ceea-ce nu lasa indouiala co altarulu circularu se tineá de cultulu sabazicu. (786)

§ 51

Remane sa arretàmu procedeele de constructiune si materialele usitate de Geti si Daci.

Vitruviu presuppune co la originea civilisatiunei tóte popórele a trebuitu sa construiasca locuintiele loru cu stalpi verticali legati impreuna cu craci de arbori séu cu noroiu, si coperiti de trestie si de frundie; astu-felu de acoperisiu apoi se intarea cu pamentu; ellu adaoga co este lesne a'si face cine-va ua idee de atari constructiuni primitive vedèndu cea-ce se obicinuesce anco in timpulu seu (finele primului secolu dupa Chr.) in Galli'a, Ispani'a, Aquitani'a si Lusitani'a (787). Assemeni colibe luau in partea superiora form'a unui cylindru in reliefu, precum se póte vedé pre Columna Antonina si in datele scriitoriloru Greci si Romani. Anume cea d'anteiu ne presenta casele Marcomaniloru si Quadiloru compuse de gardu legatu in rescruce cu fringhii inodate si in forma de cylindre cu coperisiulu bombatu, fora ferestre, si cu usia rectangulara. Casele Celtiloru le descrie Strabo (788) co erau de forma circulara θολοειδεῖς, facute d'in scanduri si nuelle impletite, ἐκ σανίδων καὶ γέρρων, co-

(779) I, 11.

(780) **Pausanias**, VIII, 9 5.

(781) Idem I, 5, 1.— **Pollux**. VIII, 155. — **Andocid.** I, 45.

(782) **Vitruviu** VII.— **Pausanias** II, 27, 3.

(783) *Pausanias* III, 12, 10.

(784) Gustave Deville si Coquart au descoperitu in Samothraca unu forte frumosu templu rotundu, a carui fundatiune se atribue unei princese macedone, fiica primului Ptolemeu. Vedi *Archives des Missions scientifiques et littéraires*, II série, t. IV, p. 253. — D-lu Heuzey, *Un palais grec en Macédoine*, p. 28, amintesce anco si insemnatulu edificiu circularu numitu Philippeion facutu de regele Philippu, si descrisu de Pausanias, V, 20, 9.

(785) Templulu rotundu allu Vestei, unu felu de tholus. **Ovid.**, *Faste*, VI, 19.

(786) *Bulletin de correspondance héllénique*, I p. 369.

(787) **Vitruviu**, II, 1.

(788) IV, 4, 3. Cf. idem, VII, 1, 3.— **Iordanes**, 2: «virgeas habent casas, communia tecta cum pecore, silvaeque illis saepe sunt domus.» — Iar despre Slavi, vedi **Procopiu** *de bell. goth.* 3, 14.

perisiulu loru immensu de paie séu trestie inchipuindu nisce cupole. Acestu modu de constructiune primitiva se constata la tóte popórele locuitóre in regiunile paduróse; acolo insa unde materialulu de cladire lipsea, in nemarginitele steppe, locuinti'a omului era carravan'a pe patru séu siese rote, cladita ca si o casa ὥσπερ οἰκήματα (789) adeverata casa mobile, casa pe róte, ἁμαξοφόριτοι οἶκοι, pre cum numesce Pindaru carrele Scythiloru nomadi. — Getii, anume cei cutrieratori prin baraganele Romaniei resaritene pene la Dnistru, cata sa fi avutu intr'unu timpu asemeni locuintie, imprumutate de la vecinii loru Scythi si Sarmati; pe candu in regiunea mai apuséna a tierii, traiau ca si Dacii in case de gardu cu patru pareti si cu ua feréstra d'asupra usiei, cum le vedemu inchipuite pe Columna Trajana. Se intiellege co d'in aceste fragile cladiri nimicu nu puté ajunge pene la noi, cum observa si d-lu Boliacu: «Locuintiele Daciloru prin cetati fiindu numai facute de lemnu, au trebuitu sa putrediasca cu deseversire. Caramid'a si cimentulu au fostu absolutu necunnoscute de Daci; caramid'a si cimentulu loru era numai bloculu uriasiu, monolithulu, ca sa me exprimu astu-felu, care constituiá murulu cetatii, si acestu modu de facere de caramida si de cimentu intrebuintiatu de va fi fostu si la facerea locuintieloru private, se confundá in derimaturile cetatii. Pene asta-di in ver'o patru cinci cetati in care amu sapatu n'amu pututu gasí nimicu care sa-mi póta spune ca este unu perete de locuintia privata» (790). — Cu timpulu anso, pe langa colibele strimte de lemnu si pamentu argilosu si coperite cu siovaru, se construí altele mai solide, d'in piatra bruta, fora varu séu cimentu (791), si numai tardiu, gratie inriuririi civilisatiunei greco-romane, Dacii ca si Celtii invetiara a face o temelie de pétra pe pamentu, si a taiá regulatu pétr'a.

Amu vediutu dejá cu ce intentiune de soliditate ei concepéu si esecutau zidurile celle mari pentru apararea cetatiloru, la cari ziduri anso lipsea mestesiugulu, caci lemnulu si hum'a inlocuiau in launtru — pétr'a, intrebuintiata numai la pardosél'a zidului. Resturile, marturii visibile ajunse pene la noi, din aste zidarii, suplinescu tacerea texteloru. Asia, la Gradistea (in Transilvani'a, Vallea Hatiegului) intre riurile Valea Alba si Riulu Albu, pre ua cósta inalta de munte sta in fiintia pre ua distantia de 1280—1290 pasi in cercuitu, fortificatiuni de petre lungi aprópe 63 cm. si gróse 31 5. cm. renduite fara cimentu; mai josu uriasie ziduri de forma zîczacka d'in piatra regulatu taiata; pe la midilocu cu unu stratu de lemne spre mai buna intarire; in partea ostica, temeliile unui edificiu rotundu de 90′ in diametru, incongiuratu de unu zidu mare grosu $2^1/_2{}'$ si facutu numai d'in petre taiate; de asemenea pe malulu nordicu allu *Vaii Albe*, la *Feçele Albe*, la Cetate (langa Kis-Oklos) la Piatr'a rosie (langa Luncani [792] si la Mejgradu (793) se vedu resturi invederatu

(789) **Hippocrat,** *de aere* etc. 25.
(790) *Trompetta Carpatiloru,* 1869, iulie $^3/_{15}$ Nr. 740.
(791) **Hehn,** op. cit. p. 122.
(792) **Ackner** *Archiv. für Siebenb. Landesk.* I 2 seq. — **Neigebauer,** *Dacien* 97. — **Goos,** *Archiv für Siebenb. Landesk.* N. F. XIII, 2, p. 239—240.— Idem, XIV, 108.

ante-románe, ce ne permitu a ne face ua idee despre zidurile cyclopeene alle Daciloru, despre orasiele loru intarite pe cari basso-relievurile Columnei Trajane ici si colo le indica.

Caramid'a se pare co n'a fostu cunnoscuta Daciloru, si in genere in tierrile Dunarei midilocie, inaintea Romaniloru (794). Pietrele de zidu erau fara cimentu, — acoperite pe d'in afara cu unu stratu grosu de pamentu argilosu, care se ardea pene ce se facea rosiu pr'in foculu d'in giurulu zidului. La alte cetati dace zidurile se recunnoscu a fi cladite cu pamentu batutu, amestecatu cu paie si nuiele, si asiediatu intre doui pereti de scandure. Palisadele de lemnu perindu prin actiunea focului, pamentulu batutu, intaritu si pirjolitu ne presenta ua massa compacta, cum s'a pututu constatá la Tinosu jud. Prahov'a (795), la Nedati pre malurile Vedei si la vre-ua alte patru cinci cetati cercetate de d. Bolliacu. Cassele d'in intrulu cetatiloru, ca si turnurile si donjonele ce se vedu pre Column'a Trajana fiindu anso celle mai multe construite cu materialu lesne de arsu, d'in lemne si scanduri, nu este de mirare déco celle peste patru-dieci orasie cunnoscute in Dacia, n'au lasatu mai nici-ua urma, róse fiindu de dintele timpului, si abia déco ici si colo se mai regasescu barnele si blocurile de pamentu intarite prin focu, si purtàndu anco semnele ingradelii sapate pre densele.

§ 52

Despre olari'a daca nici-unu anticu nu ne-a lasatu vre-ua mentiune. Déco ne raportàmu la obiectele de lutu, óle, vase si hàrburi descoperite in diferitele parti alle Daciei, avemu specimene destullu de variate de forme si de ornamente (796). Pêne la ce gradu de certitudine se potu elle atribuí Daciloru, si clasificá dupo epoce, vomu arrettá in capitolulu urmatoru.

Despre industri'a metalurgica, orfaurari'a si argentari'a daca, basso-relievurile Columnei traiane ne dau ua idee destullu de favorabile. Studiindu cu atentiune armele cari impodobescu piedestalulu Columnei, invetiatii (797) au recunnoscutu co

(793) **Gooss**, *Archiv für Sieb. Land.* N. F. XIII, 237, 293.—**Torma**, *Neue Inschriften aus Dacien* in *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich*; herausgeg. von O. Benndorf und O. Hirschfeld, jahrg. III, heft 2, Wien 1879. Vedi pre largu in cap. XII despre urmele de asiedieminte ante-románe, in Daci'a.

(794) Nici Germanii, dupa marturi'a lui Tacitu, (*Germ.* 16 : ne caementorum quidem apud illos aut tegularum usus : materia ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem) nu cunnoscéu caramid'a séu cimentulu.

(795) C. **Bolliacu**, *Trompetta Carpatiloru.* 1869, Nr. 739.

(796) Vedi tab. K, L, M.—Idem, *Trompetta Carpatiloru*, Nr. 1137 (20 iunie 1874). cu ua stampa. —Idem, idem, Nr. 1255 (27 iunie 1876). — Idem, *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde* n. f., XIII, tab. XV.

(797) **Ferdinand** de **Lasteyrie**, *Essai de restitution d'un des boucliers daces, représenté sur les bas-reliefs de la Colonne Trajane*; in *Comptes-rendus des séances de l'Acad. des Inscr.*, juillet-août 1868, Paris. — **Vilh. Fröhner**, *La Colonne Trajane*, ed. Rotschild, Paris 1872, v. I, introduction.

elle representa productulu artei nationale a poporului dacu, ua arte care, sub multe privintie, aru avé mare analogie cu artea popóreloru barbare, cu a Saxoniloru, Franciloru, Gothiloru. D-lu Fröhner intemeiadia acésta hipotesa pre marturi'a lui Pausania (798), dupo care faurii de armaturi sarmati nu cedau intru nimica artistiloru greci, precum si pre textulu lui Herodotu (799) despre armele Massagetiloru si Scythiloru.

Scuturile ovale séu exagonale erau imbracate cu auru si cu totu felulu de ornamente sculpturale renduite cu gustu si lucrate cu finetia : stelle, semi-lune, rosete, palmete, dinti de lupu, masce de leu, pelte de amazone, foi de edera, corone de lauri, séu bande largi ingradite cu incrustatiuni de sticle séu de grenate (800). Pre tabel'a lit. R se póte vedea unu mare scutu dacu de forma ovale, la centru cu unu feliu de rondella in relievu compusa d'in mai multe cercuri concentrice cu diferite ornamente, d'in cari celle mai esterióre, in forma de pelte. In sensulu axei cellei mari, doue nervure rectilinii avêndu la fie-care latura ua guirlanda compacta de foi de lauru, cu ua curba neregulata, cá unu feliu de elipsa turtita la capêtaie ; iar in sensulu axei cellei mici, unu ornamentu cu doue ramuri incovoiate de forma caracteristica barbara, adeverata ingradire intogmita d'in triunghiuri si patrulatere neregulate, in care póte sa se fi aflatu incrustate sticle séu grenate, pe càndu unu siru de ornamente in forma de colti este dispusu intr'unulu d'in cercurile concentrice, iaru alte doue sire de acelasiu feliu impodobescu ambele laturе alle axei cellei mari. Patru palmette symetrice lega partile ornamentatiunei amenduror'a axe.

D-lu de Lasteyrie observa co acésta systema decorativa se intempina pre fibulele anglo-saxone, pre armele lui Childeric aflate in mormentulu d'in Tournay, pre armele descoperite la Pouhans, si pre alte obiecte, si co ea presenta unu amestecu de elemente alle artei classice si alle stylului barbaru, pre care Gothii mai tardiu ilu dusera cu densii in tierrile pre unde 'si au intinsu cuceririle loru. D-sea se amagesce anso stabilindu ipotes(a sea despre ornamentele cu petre ingradite dupo pavezele Daciloru, pre identitatea admisa cu erórе de mai multi invetiati Germani si Francesi, intre Geti si Daci, cu Gothii si Deutschii séu Germanii, cari, acesti din urma, suntu considerati de d-lui cá unicii inventatori si practicanti ai orfaurariei ingradite.

Déco cu totu d'in-adinsulu aru fi sa se admita co acele scuturi dace au avutu pe elle asemenea splendide déra fragile ornamente, apoi mai lesne aru fi de crediutu co ei au imprumutatu artea de a le confectioná de la vecinii loru Scythii Tanaitici si Borysteniti, in a caroru tiérra pare, dupo parerea d-lui A. Odobescu (801), a se fi nascutu acea procedare artistica, de unde au imprumutat'o Gothii spre a o practicá

(798) I, 21, 5 : Σαυροματικὸς θώραξ, ἐς τοῦτον τις ἰδὼν οὐδὲν ἧσσον Ἑλλήνων τοὺς βαρβάρους φήσει σοφοὺς ἐς τὰς τέχνας εἶναι.

(799) I, 215.

(800) **Lasteyrie,** l. c.

(801) *Cunun'a mare de la Novo-Cerkask,* Bucuresci 1879 p. 116 si 19.

si a o respandí prin tóte tinuturile europene, pre unde ei au trecutu ori s'au asiediatu mai in urma.

Coifurile au form'a conica a caciulei asiatice, cu jugularele séu bàerile de barbie largi, aparatorea-cefei cu soldi, si ornamentele sculptate celle mai variate: aripi, palmette, vitia sierpuita, umflaturi alaturate, amoruri séu sgriptiori in fuga (802). Unele din aceste coifuri, si mai cu séma cellu reprodusu pre tab. R la drépt'a susu, au sub rapportulu formei si allu decoratiunei, multa asemenare cu doue coifuri conice descoperite in Franci'a, unulu, intr'unu vechiu bratiu allu Senei, si adi pastratu in museulu Luvrului din Paris (803), si cellu-altu intr'unu cimitiru gallicu la Berru, departamentulu Marnei, adi in museulu St. Germain (804). Primulu, dupo descriptiunea d-lui E. Viollet Le Duc, se compune dintr'ua tichie de arama batuta dintr'ua singura bucata, destinata a acoperí craniulu mai susu de urechi, si avendu ua aparatóre de céfa imbracata cu ua placa de ferru; peste tichie, e asternuta ua siuvitia de feru, si d'asupr'a acesti'a, alta de arama cu ornamente in relievu, iar la verfu, ua parte conica de feru, ce se termina cu unu tubu destinatu a tine crést'a impenata. Smalturi rosii si albe, despartite prin ingradeli de feru forte subtire, si rosete de auru acoperea band'a inferióra, aparatórea cefei, conulu superioru precum si celle doue jugulare; iar pre zon'a intermediara figureadia, suflate in arama poleita cu ua foitia de auru, ramure continue de palme intortochiate, sire de perle si de fire incovoiate, tóte acestea fórte fine si puçinu resarite. D-lu Viollet Le Duc, judecàndu dupo caracterulu de ornamentatiune, procederile de fabricatiune si stylulu ornamenteloru: alaturarea ferului cu aram'a, alipirea ferului si a ferului smantiuitu pe arama, incustatiunea cu fiertura a roseteloru de auru pe aceste smaltiuri, palmele intortochiate, cum si asemenarile coifului cu alte doue séu trei identice arme de pe piedestalulu Columnei Traiane, conchide co atare coifu nu e de admisu a fi de fabricatiune romàna, gala, franca séu garmana, ci orientale, apartinèndu vre unei capetenii d'in Orientu venita cu Atila.

Cotu d-spre coifulu de la Berru gasitu intr'unu mormentu langa unu cadavru ce fusese astrucatu pe carulu seu, d-lu Al. Bertrand, d'in trei ipotese ce s'aru puté face asupra originei lui: originea etrusca, originea indigena galla, si originea séu inspiratiunea orientale, directa caucaso-danubiana, se pronuncia in favórea cellei d'in urma, caci d-sea regasesce in fabricatiunea acellui coifu, lucrarea d'in ciocanu atatu de obicinuita la Gallii Dunarii; in form'a lui, apròpe form'a coifuriloru conice cu maiugu la verfu si cu ua aparatóre de céfa usióra representate pre basso-relievurile assyriane din palatulu lui Sargon; in motivele de ornamentatiune alle lui, flórea trifoiata, care sustine palme resturnate, si care s'a semnalatu si pre diadem'a de auru

(802) Tab. R.— Tab. VI.— *La Colonne Trajane*, ed. Fröhner, pl. 7—25.

(803) **E. Viollet Le Duc**, *Casque antique*, in *Revuè archéologique* 1862, I p. 225—227.

(804) **Al. Bertrand**, *Archéologie Celtique et Gauloise*, Paris 1876, *Le casque de Berru*, p. 368—383. — Mai vedi despre coifuri **Charles De Linas**, *Les armures des hommes du Nord*, Paris 1869, si **Lindenschmidt**, *Die alterth. unser. heidn. Vorzeit*, Mainz 1864.

de la Eygenbilsen, si pre unu vasu descoperitu la Armstein, cum si pre colanele de auru din movilele de la Besseringen, aprópe de Trèves (805). Cestiunea asupra unei atare arte orientale *indo-caucasice*, si influenti'a ei asupra poporeloru de la Dunare, se voru desbate in capitolulu urmatoru.

Dacii pretiuiau si luxulu uneltelorn casnice si allu articoleloru de podoba. Pre Column'a Trâiana se represeuta mai multi catîri incarcati cu unu enormu numeru de vase de argintu si auru de lucratura póte gréca, cari cadiusera in man'a invingetoriloru. Pre tabel'a G Nr. 15—19 am reprodusu aceste vase, probabilu serviciulu de mésa allu regelui Decebalu. Unu altu basso-relievu ne arrétta tipsii incarcate de giuvelluri, pe cari unele capetenii dace se grabescu a le oferí imperatului románu, pentru scaparea vietii loru. Doue d'in vasele dace de argintu si unu cornu de zimbru impodobitu cu petre scumpe, fura consacrate de cotre Traianu, in timpulu expeditiunei selle in Orientu, lui Jupiter Cassianulu in sanctuarulu seu de langa Seleucia. (806)

Déro judecàndu dupo abilitatea ce lasa a se presuppune sapaturile ornamenteloru in auru si argintu de pe coifuri, platosie, scuturi si alte arme, cum si de pe hamutulu cailoru (807), nu se póte dice cu sigurantia co Dacii erau artisti, co orfaurari'a, argintari'a, frumósele-arti, cá sculptur'a si pictur'a infloreau intru câtu-va la densii, asemeni productiuni putèndu sa fie lucrate aiurea, séu si in tiérra, anso de mesteri streini, atrasi d'in coloniile grecesci de la Marea-Négra, séu d'in alte tierri.

Ori-cumu ar fi, este greu de esplicatu esistenti'a contimpurena a acelloru arme de lucratura atatu de fina si delicata, cu productiunile artei monetare, care se reduce la nisce barbare imitatiuni dupo staterele grece séu la unele monede anepigraphe degenerate, de argintu amestecatu cu mare catatime de arama, reu batute, cu marginile nezimtiuite, si pe cari abia déco se recunnósce figur'a séu capulu omenescu, si typurile animaleloru, adesea abia schitiate. (808)

§ 53

Parte d'in anticele mine de auru si de argintu alle Transilvaniei (809), lucrate de

(805) **Bertrand,** op. cit., 382.
(806) Vedi mai susu cap. XI, not'a 118.
(807) *La Colonne Trajane*, ed. Fröhner, pl. 175.
(808) Tab. H si I.—Vedi si cap. urmatoru.
(809) Urme sigure despre ua esploatatiune antica a mineloru de auru d'in Transilvani'a se constata la Noesiagu (Nagyág) Boitia (Boicza), Ruda, Bradu (Brád) Tiebia (Czebe), Baia de Crisiu (Körösbánya, Altenburg); apoi, spre resaritu, la Rosia (Verespatak) Ofenbaia (Offenbánya, Offenburg); in nordu la Rogna-vechia (O-Rodna, Alt-Rodna), si in Banatulu Temisiorei la Sasca si Moldova. Vedi **Sam. Köleseri,** *Auraria Romano-Dacica*, Posonii et Cassoviae iterum, ed. I. Seiverth 1780 p. 1—46. — **Ackner,** *Iahrb. der Centralcommission*, Wien 1856 si 1857. — **Bernhard v. Cotta,** *Ungarische und siebenbürgische Bergorte*, Leipzig 1862. — **Gooss,** *Archiv des ver. für siebenbürg. Landesk.* n. f. XII, 1. p. 151 seq.

Romani anco d'in primii anni ai cuceririi (810), fusesera fora indouiala utilisate, de si nu intr'unu chipu sistematicu, mai nainte do cotre Daci, dupo cum probédia atatu martoriile celloru antici despre vestmintele aurite si sculele de auru alle Agathyrsiloru (811), despre comorile regelui Decebalu, despre celle cinci milióne de littre de auru, diece milione littre de argintu, fora a mai socotí vasele si alte scule pretióse (812) cadiute in manele Romániloru, dupo cuprinderea Daciei, déro si d'in multimea giuvelleloru de auru si argintu aflate in Transilvani'a si Ungari'a, de cari abunda museele d'in Viena si Pestha, cum si d'in a monedeloru de argintu, ce arrétta in descompunere elemente identice cu alle argintului transilvanu, caracterisatu prin ua cantitate mai mare de auru, adesea preste 2 la suta, ce contine.

Nu mai pucinu insemnatu erá aurulu scosu din nasipulu riuriloru aurifere, atatu de numeróse in Daci'a, cá Oltulu (813), Ariesiulu (814), Ampoiu, Muresiu, Somesiu, Sebesiu, Motru, Lotru, Argesiulu, Demboviti'a si alte riuri mai mici cá Pianu, Topologu, etc. (815). Acestu modu primitivu de estractiune, communu la tóte popórele, e de admisu co nu remasese necunnóscutu Daciloru, si co ei sciau sa se folosésca de avuti'a metalica a tierrii loru.

(810) Se scie co Traianu adusese colonisti d'in Dalmati'a, anume pe Pirusti, ca sa lucredie minele de auru alle Daciei (Vedi C. I. L. t. cerata VIII, VI). Cellu mai vechiu *procurator aurariarum* ce cunnóscemu in Daci'a este M. Ulpius Hermias, unu libertu allu imperatului Traianu, dupo cum resulta d'in urmatórea inscriptiune aflata la Zlagna (Zalathna) si publicata in C. I. L. III, 1312:

D. M.
M. VLPIO . AVG
LIB . HERMIAE . PROC.
AVRARIARVM . CVIVS
RELIQVIAE . EX . INDVLGENTIA
AVG. N. ROMAM . LATAE
SVNT
SALONIA . PALESTRICE
CONIVNX . ET DIOGENES
LIB. BENEMERENTI FECER
VIXIT . ANN. LV

ceea ce se citesce:

D(is) m(anibus) M(arco) Ulpio Aug(usti) lib(erto) Hermiae, proc(uratori) Aurariarum, cuius reliquiae ex indulgentia Aug(usti) n(ostri) Romam latae sunt. Salonia Palestrice coniunx et Diogenes lib(ertus) benemerenti fecer(unt), vixit annos LV.

(811) IV, 104: Ἀγάθυρσοι δὲ, ἁβρότατοι ἄνδρες εἰσὶ, καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιστα.

(812) **Ioannes Lidus,** de magistratibus, II, 28: εὐδαίμων μὲν ἡ χώρα τοῖς χρήμασιν.

(813) Despre aurulu olténu vedi **Bawr**, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Francfort 1778, in-8, p. 8.— **Sulzer,** *Gesch. d. trans. Daciens*, I, 152—153. — *Ungarisches Magazin*, III, *Beschreibung der österreichischen Walachey*. — **Köleseri,** *Auraria Romana dacica*, ed. Seyvert, Posoni 1780, *Valachiae cis alutanae descriptio*.

(814) Urme antice despre spalarea aurului se vedu la nordu de Muresiu, pre langa Ariesiu si vaile sele Lupsia, Bistra, Campenii (Topánfalva) si Vidra. Idem la Piannlu de susu (Oláh—Pian).— Cf. **Gooss,** *Arch. des ver. siebenb. Landesk.*, n. f. XII, 1, p. 153.

(815) Vedi in *Verhandlungen und Mittheilungen des siebenb. Vereins für Naturwissenschaft*

Déco si minele de feru románe de la Ghelaru, si celle d'in tinutulu Hatiegului si allu Hunedorei, precum si baile de arama, cariera de marmura de la Bukova (816) si celle de porphiru de la Deva fusesere deja lucrate de Daci, este pucinu probabilu, pe càndu pentru estractiunea sàrii d'in Ocnele de la Salinae (langa Muresiu, la Felvintiu) si de la Tarda, Clusielu etc., vorbescu invederate urme ante-románe.

§ 54

Despre comerciulu Getiloru si Daciloru cu popórele vecine scriitorii antici nu facu nici-ua mentiune sigura. Monetele anso numeróse aflate mai cu séma in partea sudica a Transilvaniei, monedele d'in timpii diadochiloru lui Alesandru cellu Mare, staterele de auru si drachmele de argintu alle lui Lysimachos regele Thraciei monedele Thraciei si Macedoniei d'in timpii posteriori, alle Egyptului si alle stateloru maritime grece, anume alle celloru de pe tiermulu illyricu allu marei-Adriatice cá : Kerkyra, Apollonia, Dyrhachium, denarii republicei románe, si in fine staterele de auru de la Cyzicu si dariculu descoperite la Galati (817) tóte acestea probédia co relatiunile comerciale ale Daciei pre-romane erau strênse si forte dese.

Afara de Dunare, care in anticitate nu fuse numai fortareti'a natiuniloru civilisate si drumulu principalu urmatu de popórele barbare in mersulu loru cotre Occidentu, déro si ua insemnata artera commerciale, — la gurele acestui fluviu facèndu-se, d'in adûnca vechime anco, unu comerciu insemnatu cu grane, animale, carne si pesce saratu, miere, céra, sare, lana, canepa, lemne, si sclavi (818), — alte cài

III jahrg. p. 101, list'a tuturoru riuriloru si locuriloru d'in Transilvani'a unde s'a spalatu auru.

(816) *Iahrbuch der Centralcommission* 1856, 7.

(817) Vedi mai pe largu in cap. urmatoru.

(818) Despre comerciulu Greciloru cu popórele de la marea-négra vedi **Ukert**, *Skythien und das Land der Geten oder Daker*, Weimar, 1846, p. 257—264. — Grànele mai cu séma alcatuiau articolulu cellu mai obicinuitu si insemnatu allu comerciului. Numai Athena importá d'in intins'a câmpie dintre gurele Dunarii pene la Hypanis (Kuban) aprópe atat'a gràu catu ea primea d'in Afric'a, Sicili'a, Eubea si alte insule, cum si de la cóstele marii Egee. Demosthene ne spune (*Leptin*, 31): «Gràulu importatu de la Pontulu-Euxinu atinge numai ellu singuru aprópe aceiasi cifra de medimne catu totalulu cifrei ce primimu de la tóte celle-alte pietie.» Ellu pretiuesce, dupo documente officiale, acésta quantitate la 400,000 medimne, aprópe 207,000 hectolitre. Theophrastu, (*Historia planteloru*, VIII, 4, 5. Cf. Aristotel, *probleme*, XIV, 2) observa co gràulu d'in nordulu mareinegre era renumitu pentru duritatea sea, pastrandu-se multu timpu si nestricandu-se printr'unu drumu lungu. Vedi interessantulu studiu allu d-lui G. **Perrot**, *Le Commerce des Céreales en Attique au quatrième siècle avant notre ère, Athènes et le Royaume du Bosphore Cimmérien*, in *Revue historique* dirigée par mm. G. Monod et G. Fagniez deuxième année. tome IV. 1877, Paris. p. 1—73. — Cómmerciulu cu sclavii nu pare a fi fostu mai pucinu insemnatu. Numele de *Geta* si de *Davus* datu forte adesea sclaviloru in comediile antice dintr'ua epoca pucinu posterióra, este ua proba pentru unii despre originea geta si daca a celloru mai multi sclavi d'in Athen'a, de órece obiceiulu de a se designá sclavii cu numile tierriloru de unde ei se trageu, nu póte fi contestatu. Asia gasimu : *Thratta*, (femei'a unui thracu. Aristoph., *Viespile*, *Pacca*, *Thesmophor*). *Lidus*, *Phrygius*, *Syrus*, *Cilix*, *Mysis*, *Dorias*. Probabilu *Geta* insemneadia unu sclavu d'in natiunea Ge-

punéu Daci'a in communicatiune cu peninsul'a balcanica : cea care incepe de la Castolaci, trecèndu prin vallea Moravei, urcá muntele Hemus pre la Sophia, si prin actual'a Rumelia si Macedonia ducea la Saloniki langa marea-Mediterana; ua alta calle, taindu transversalu peninsul'a balcanica, facilitá comerciulu cu Appolonia si Dyrrhakion; pre càndu ua a trei'a calle de la Dunare la Sava, si de la Siscia (Sisseg) la Emona (Laibach), se reunia cu drumulu principalu, care, prin Okra si prin Alpii Julieni, ducéu in Itali'a de susu (819). Se pare co aurulu estrasu d'in minele Transilvaniei si d'in nisipurile aurifere, cu particularitatea sea de a contine 4/5 ba chiaru 1/5 argintu, erá cautatu cu deosebire in tierrile mediteranee — unde se gasesce auru electronu (numitu astu-feliu din caus'a culorii selle chihlibàrii) de aceiasi compositiune cá aurulu transilvanénu, si de unde se intorcea adesea transformatu in monede (820). Acestu auru erá pusu in commerciu in vergele batute cu ciocanulu,

tilora. Acestia, cá toti Thracii, avéu póte obiceiulu de a vinde proprii loru copii negutietoriloru streini (Herodotu, V, 6). Traci'a devenise intru catu-va ua tiarra de sclavi, precum Thessali'a era ua tiarra de negutiatori (Pentru Thraci'a vedi unu esemplu in Antiphon, p. 714—715 ed. Reiske. Pe aprópe 300 inscriptiuni de la Delphi, datandu d'in allu 2-lea si allu 3-lea seculu antea erei nóstre, publicate de Wescher si Foucart, *Inscription recueillie à Delphes* Paris 1863, si in cari se indica originea sclavului, gasimu co Thracii erau cei mai numerosi d'in Sclavi, anume 18). Catu pentru *Daos*, *Daus*, *Davus* credemu co acestu nume nu are à face cu poporulu dacu, ci mai siguru cu *Diii* d'in Rhodope pe cari Thucydide II, 96, VII, 27 ii numesce Thraci τοῦ Διακοῦ γένους, iar scholiastulu adaoge : Δῖοι, Θρᾳκῶν γένος, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ δευτέρᾳ λέγει. Chiaru versurile ce Terentiu (*Phorm*. act. I, sc. I, v; I) pune in gur'a lui *Davus* :

Amicus summus meus et *popularis* Geta.
Heri ad me venit

probeadia co si Geta si Davus erau d'in aceiasi tiarra, d'in Thraci'a. — Numele Daciloru apare cu multu mai tardiu in istoria si nu e de confundatu cu allu *Diiloru*. Vedi in acestu sensu Ukert, op. cit., 598, nota 9.— Bessel, *de rebus Geticis*, 67. Despre comerciulu cu sclavii d'in Thracia, Macedoni'a, Orientululu etc. Vedi H. **Wallon**, *Histoire de l'Esclavage dans l'antiquité*, t. I, 1879 editiunea II-a.

(819) Despre callea comerciale care ducea d'in nordulu Adriaticei la Dunare, si prin acestu riu, la marea-négra, vorbesce scrierea pseudo-aristotelica : περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων c. 104 (ed. Bussemaker) : se afla intre nordulu marei Adriatice si Pontulu-Euxinu unu locu, in care comerciantii ce negutietorescu pre aceste mări, isi schimba marfurile loru.—Theopomp, ap. Strabo, 7, 5, 9 dice ce la Naron se gasesce Olaria de la Thasos si Chios (Theop. fr. 140, Mueller, fragm. hist. Graec. I, p. 302). Strabo 5, 1, 8 dice despre Aquileia co este piati'a comerciale a semintieloru illyrice d'in giurulu Istrului; unii cumpera marfuri, vinu, ce'lu incarca in butóe, si uatu-de-lemnu, altii sclavi, animale si piei. Cf. idem. 4, 6, 10; 7, 5, 2; Cicero, *pro Fonteio* 1, 2; Mommsen C. I. L. V, p. 75.

(820) Chimistului **Fellenberg** (Mittheilungen der naturforschenden Gesellschaft zu Bern, 1864, 1865) crede co aurulu d'in care suntu fabricate obiectele de la Hallstadt, nu puté fi adusu d'in Urali, ci mai probabilu din Transilvani'a. — **Sacken**, *Das Grabfeld von Hallstadt in Oberösterreich*, Wien, 1868 in-4 p. 119, tine mai siguru vallea Gastein séu Rauris, situata nu departe de Hallstadt, cá locu de provenintia allu acellui de auru, de óre-ce acolo se esploatá metalulu anco d'in adunca vechime (Strabo IV, 208) — D-lu Hasdeu, care cauta «*Colchida* cea cu lana de auru a Medeei, printre bogatele nassipuri metalice alle Olteniei.» (*Istoria Critica*, ed. II, t. I, p. 287) sustine co nu de la Gastein, nici d'in Transilvani'a, ci numai d'in Olteni'a «provine excellintele metallu observatu in obiectele de la Hallstadt», pentru co «Ardélului ii lipsesce cu desevérsire ua mare artera fluvi-

in patru muchii, ascutite la verfu; iar altele sucite in torta séu in suluri de drotu, sau strinse in diferite moduri, serviau dreptu monede, fiindu purtate cu lantiuri, d'in care se scotea la trebuintia cate uunlu séu doue inele. D'in 25 localitati d'in Transilvania unde s'au descoperitu asemenea monede-vergele, vomu indicá aci numai trei: la Gradistea-mica in vallea Hatiegului s'a aflatu in 1868 unu lantiu d'in 14 vergele de auru; la Bardotiu (comitatulu Odorheiu, *Udvarhely*), in 1858, 30 vergele, si in scaunulu Osiorheiului (Vásárhely), mai multe alte in greutate de 600 gramme. (821)

Catu despre caile de communicatiune in interiorulu Daciei elle nu puté sa se compare, nici d'in punctulu de vedere allu constructiunei, nici allu impartirii sistematice, cu minunatele retiele de drumuri asternute cu pétra, ce Românii infiintiara in Daci'a dupo cucerire. Urme vedite despre unu vallu de pamentu anterioru sioseleloru române este vallulu numitu de poporu ***Brazda lui Novacu***, care, dupo cum spune traditiunea poporana: «vine togmai de unde appune sórele si se sfîrsiesce la resari«tulu sórelui. Novacu a trasu cu plugulu acesta brazda, avendu injugati doui bi«voli albi, cari au trasu brazda chiaru prin Oltu, mai adaogindu co Oltulu face si a«cumu valluri pe unde a trecutu acésta brazda» (822). Asemenea mistica brazda, care taia in doue siesulu dintre Carpati si Dunare, se constata in Romanati prin communele: Osica de susu, Sioperliti'a, Brancovenii, Dobrunu, Viisióre, Popanzelescii, Grecii si Vladulenii, unde e calcatu transversalu de cotre callea romána, ce vine de la Islazu in susu spre Carpati pe malulu dreptu allu Oltului. (823)

Puntile peste riurile mari trebue sa fi fostu pucine la numeru, si de constructiune usióra. Pre unu baso-relievu allu Columnei Traiane (824) se vede infanteri'a romána trecêndu cu piciorulu unu torrentu d'in Transilvani'a pucinu aduncu, d'in causa co podulu construitu pe pari, n'aré de càtu ua simpla podéla de scanduri fora palmaru, cum suntu pene asta-di puntile de la munte.

CAPITOLULU XII

Monumentele antice alle Daciei inainte de Romani

§ 1

Obiectulu acestui capitolu este enumerarea si descrierea pe scurtu a monumente-

ale» si «in aurulu transilvanu intra cellu multu 20—30 parti curate, pe candu acella d'in cimitirulu de la Hallstadt, ni ofera peste 70» iar aurulu olténu este cu multu mai puru de catu cellu ce se gasesce in Transilvani'a si Ungari'a. (Istoria Critica ed. II, t. I, 192). «Astu-feliu, conchide «d-sea, insasi chimia se pronuncia contra transilvanului si pentru oltenismulu aurului de la Hall«stadt. Unu asemenea verdictu este definitivu (!), si demonstra anco ua data co sciinti'a istorica nu «póte ajunge la ua mare dosa de certitudine, déco nu va fi strinsu legata, dupo sistem'a lui Augustu «Comte, cu tóte sciintile positive, caci istori'a e omulu, éru omulu este prism'a naturei» !...

(821) C. Gooss, *Die vorgeschichtliche Zeit Siebenbürgens*, Hermannstadt, 1877 p. 9.

(822) Rapportulu invetiatorului d'in Brancoveni, ap. Odobescu, *Annalele Societatei Academice Romane*, X, sect. II (1878) p. 185.

(823) Vedi *Odobescu*, l. c. p. 187, 218.

(824) *La Colonne Trajane*, ed. Fröhner, pl. 164—165.

loru antice inainte de Romani aflate in Daci'a, classificatiunea loru ethnica pre perióde distincte si bine lamurite, si interpretatiunea fora precipitatiune si fora spiritu de sistema a fapteloru ce decurgu d'in elle.

Se intiellege lesne de cota insemnetate suntu aceste marturii imediate, autentice alle trecutului, catu de mari servicii nu este chemata pe acestu terèmu a aduce istoriei scrise archeologi'a, mai cu séma candu ea explora niste tierri locuite de popóre ce n'au lasatu annale, si unde Românii petrundiendu forte tardiu, abia au pututu cunnósce slabu, séu nici-de cumu, secretulu unui trecutu uitatu póte de chiaru aceia caror'a ellu le apartinea. In asemenea casu, instrumentele, armele, podóbele haineloru, modulu de ingropaciune, alle unui poporu suntu decisive despre starea lui culturale, despre gîndirile si sentimentele sele, despre traiulu si calitatile lui, despre legaturile comerciale, despre trépt'a intregei civilisatiuni ce ellu a atinsu, — ba, une-ori, chiar superióre ori-carei traditiuni scrise.

S'a pututu vedé d'in celle tratate pene ací lacunele largi ce ne lasa la fie-ce pasu studiulu cestiuniloru relative la viati'a sociale si culturale a popóreloru Daciei ante-romane, notiunile restrînse si necomplete alle scriitoriloru greci si români asupra atatoru puncte, si chiaru tacerea loru absoluta asupra altora si mai numeróse. Descoperirile facute de cati-va anni in Romani'a, si mai cu séma in Transilvania si Ungaria, unelte, arme, giuvele, monumente de ori-ce natura si de ori-ce destinatiune, cum si celle ce stau anco ascunse sub pamentu, suntu menite a umplé gradatu lacunele, a oferí pretióse commentarii marturiiloru incomplete alle autoriloru, a vorbí acolo unde istori'a tace, si unde numai archeologi'a singura are cuventulu.

Anse pentru cá aceste fora viatia, enigmatice obiecte sa devina fontane sigure de informatiune, trebuescu mai anteiu cá terrèmulu sa fie exploratu si lamuritu, si cá monumentele cunnoscute sa fie studiàte si clasate cu mai multa intregime, grija si methoda sciintifica, de cumu s'a facutu pene acum.

§ 2

Sapaturi si cercetari sistematice s'a intreprinsu pré pucine pre territoriulu Daciei, celle mai multe d'in obiectele cari inavutiescu asta-di collectiunile publice si particulare d'in Vien'a, Pestha, Bucuresci, Sighisiór'a, Sibiu, Brasiovu, Clusiu, Mediasiu etc., détorindu descoperirea loru intamplarii, unei ploi usióre, plugului séu unoru lucrari in pamentu cu alta destinatiune. De aceia in desiertu intrebàmu despre imprejuràrile in care s'a gasitu cellu mai mare numeru d'in aceste obiecte: indicatiunea precisa a situatiunei obiectului facia cu celle-alte aflate in acelasiu locu; natur'a terenului, adûncimea si altele, ce trebuescu tinute in séma spre a scí la ce se intrebuintiá acellu obiectu, originea lui si epoc'a precum si a dobendí ua imagina adeverata a istoriei culturei; — resultatulu cercetariloru unoru serii de fapte, de comparatiuni si de descoperiri.

Chiaru simpl'a enumeratiune a tutuloru monumenteloru scóse la lumina pene asta-di in Daci'a nu este possibile facia cu multimea celloru ce au peritu si peru dil-

nicu prin topire, prin perdere, séu façia cu celle imprastiate in diferite collectiuni alle Europei, dupo ce au trecutu prin diverse mani si in diverse timpuri, fora a se scí macaru unde si cum au fostu descoperite.

Pentru aflarile d'in portiunea Daciei de sub monarchi'a Austro-Ungara notitile suntu mai abundante, gratia mesuriloru de timpuriu luate de cotre guvernu si societatile savante, de a se inscrie in anume publicatiuni periodice ori-ce descoperiri de obiecte antice. (1)

(1) Vomu citá mai anteiu de tóte : Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie, von Iohann Gabriel Seidl I heft 1840—1845. II. 1845—1846. III. 1846—1847 publicatiune facuta in *Oesterr. Blätter für Literatur und Kunst* red. Dr. Ad. Schmidl, si apoi continuata de acelasi autoru in *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, v. II p. 159—202; v. VI p. 205—272; v. IX p. 81—168; v. XIII p. 71—144; v. XV. p. 239—336; si apoi de Friedrich Kenner in acelasi archivu, v. XXIV p. 225—423; v. XXIX p. 185—337; v. XXXIII, p. 1—162; v. XXXVIII. p. 123—338. care se opresce cu descoperirile facute pene in 1866. Apoi : M. I. Ackner, Decennal Aufzeichnung des archäologischen Funds in Siebenbürgen vom J. 1845 bis 1855.— De acelasiu. Dacien in den Anticken Münzen (in I. K. Schuller, *Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart* Hermanstadt 1840, continuatiune in *Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, I. 1856, VII, 1862, Wien).— Idem, die Römischen Althertbümer, in *Jahrbuch der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, Wien 1856 — Idem, Die Colonien und militärischen Standläger der Römer in Dacien, ibid, 1857. — Idem, Römisch-dacische Alterthümer, in *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, 1811, 1845 si neue folge, IV, Kronstadt 1859. — I. Arneth, Archäologische Analecten, ed. Geier 1851. — Idem, Gold-und Silbermonumente; K K. antiken Cabinettes in Wien, 1850, Wien. Dr. I. F. Neigebauer Dacien aus den Ueberresten des Klassischen Altherthums mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen, Kronstadt 1851.— H. Finály, Az Erdelyi muzeum egylet évkönyvei. (Annalele Associatiunei museului Transilvaniei, Clusiu, 1859—1873; n. serie I—V.— Koch, Antals Erdély ösemlös maradványai és az ösembere vonatkozo leletei, in *Az Erdély muzeum egylet*, n. série v. V.— Archaeologiai Közlemények Kiadja a magyar tudományos akademia (publicatiunile archeologice alle Academiei de sciintie ungare) I—IX, 1859—1875. — Archaeologiai Értesitö a Magyar tudománios akademia archaeologiai bizotságának Közlönye, 1—IX, 1869—1875. — Orbán Balázs, A. Székelyföld leirása történelmi etc., Pest, 1868—71, 5 tom. — Torma Károly, Adalek észak-nyugoti Dacia föld és helyiratóhoz, in XI volum din Jahrbücher der Königl. ungar. Akademie der Wissenschaften. — Mittheilungen der K. K. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, I—XVIII, 1856—1873. cu unu supplement din anulu 1874/5.—Iahrbuch der K. K. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, 1856 si 1857.— Siebenbürgische Provinzialblätter, I. 1805, II. 1807, III. 1808, IV. 1813, V. 1824, Hermannstadt.— Transilvania, periodische Zeitschrift für Landeskunde, I. 1833, II. 1838, Hermannstadt.— Archiv. des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde, I—IV, 1845—1851; neue folge, I—XIV. 1853—1877. Intre studiile ací publicate, citâmu mai cu séma : Fr Müller, Die Bronzealterthümer, eine Quelle der älteren siebenbürgischen Geschichte, n. f. III; Ludwig Reissenberger, Der neueste archäologische Fund bei Hammersdorf, n. f. X; E. A. Bielz, Dakische Tetradrachmen, n. f. XI si Karl Gooss, Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens, n. f. XIII; idem Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittlern Donaugegenden, n. f. XIII si XIV. Studiile acestea din urma alle invetiatului professoru de la Gimnasiulu sasescu d'in Sighisióra mi-au servitu cu deosebire in enumerarea si descriptiunea monumenteloru antice alle Daciei, de cari trateadia acestu capitolu. In fine mai mentionediu si de oper'a doctorelui Romer Flóris, Műrégészeti

La noi, d'in nefericire, lipsescu mai cu totulu asemenea notitie, si multu-puçinele obiecte pre-romane d'in collectiunile Statului si alle particulariloru, figurédia mai tóte fora indicatiunea proveniintiei (2). Ce este mai reu, asemeni obiecte au fostu multu timpu nesocotite, nimicite, cá unele ce nu erau romåne. «Suntu abia 4, 5 ani, «marturisesce d. Bolliacu, de càndu cercetediu ceramic'a dacica; pene acumu cinci «anni marginému cercetarile melle *numai intru celle romåne*. Astu-feliu facéu si «toti cati avéu la noi gustulu anticitatiloru. *Totu ce se gasea erá romånu, si totu ce «nu puté fi Romånu, erá barbaru, prin urmare bunu de sfaramatu, bunu de arun-«catu.* Dovada este co in collectiunile ceramicei daruite de generosulu donatoru allu «Museului fericitulu generalu N. Mavros, nu se gasesce nimicu dacicu, precumu si in celle ce se daruiá sau se vindeá Museului de cotre diferiti particolari.» (3)

Kalauz Különös Tekintettel Magyaroszágra, Pest, 1866, pe care am utilisat-o in ua traductiune româna, ce a bine-voitu a mi-o pune la dispositiune d. Al. Odobescu.

(2) Despre modulu cum s'a facutu la noi cercetari archeologice cum si nomenclatur'a tipariturilor esecutate cu anume intentiune archeologica vedi Al. **Odobescu**, *Annalele Societatii Academice Romane*, X, sect. II, p. 174—178.

(3) *Trompetta Carpatiloru*, annulu XII, nr. 1137, an. 1874, iunie 20. — D-lu Bolliacu, prin sapaturile si cercetarile selle archeologice intreprinse in diferite localitati d'in tiarra, intr'unu timpu aprópe de 30 anni, a facutu multu, fórte multu pentru archeologi'a nationale. Interessanta collectiune ce d-lui a reusitu a'si formá de ceramica, obiecte de pétra, de bronzu, si de alte obiecte antice d'in tiarra de la noi, aru fi de doritu sa se cumpere catu mai iute de cotre Statulu românu spre a înavuti museulu nostru cu dens'a. — Articolele archeologice alle d-lui Bolliacu suntu impreastiate in diferite numero alle *Buciumului, Trompetei Carpatiloru* si *Monitorelui Oficialu*. Vomu enumerá ací pre celle mai de capetenie, si cari ne-au servitu in studiulu de facia : *Itinerariu archeologicu* publicatu in *Curierulu Romanescu* d'in Bucuresci, annulu 1845.— *Calletoria archeologica in Romania*, Bucuresci 1858 — *Daco-Romane*, tabella litografiata cu anticitati alle Romaniei, Bucuresci.—*Archeologi'a si Numismatica*, in *Trompetta Carpatiloru*, Nr. 699 d'in 1869. — *Ua descoperire noua*, in Nr. 737 d'in 1869, allu aceluiasi diariu. — *Cetatea Tinosulu*, ib. Nr. 739 din 1869.— Rapportu cotre ministerulu instructiunei publice, in Nr. 222, 223 si 224 alle *Monitorelui oficialu* d'in 1869, scosu si in editiune separata sub titlu de *Escursiune archeologica*. — *Archeologia : Pescera de la obersii'a Ialomitici, Pescerea cu óllele, Comor'a d'in Cumpen'a Ciocarleului, Vallea Casceloru si mormintele de pre Vulcan'a mare*, in *Trompetta Carpatiloru* Nr. 846 d'in 1869. — *Pisculu Crasani*, ib. Nr. 870 d'in 1870. — *Comorarii si archeologi'a*, ib. Nr 928 d'in 1871. — *Archeologia*, in Nr. 939 d'in 1871 acelasiu diariu. — *Numismatica*, in Nr. 942 d'in 1871.— *Ceramica*, in Nr. 965 d'in 1872.— Rapportu cotre membrii comitetului archeologicu d'in Bucuresci, in Nr. 1010 d'in 1872.—*Archeologia*, in Nr. 1059 d'in 1873.—*Ceramic'a Daciei. Campulu mortiloru de la Zimnicea*, in Nr. 1137 d'in 1874.—*Ceramica preistorica a Daciei : Vodastra* in Nr. 1255 d'in 1876. — Parte d'in aceste articole suntu reproduse de d. Odobescu in *Annalele Societatei Academice Romane*, X, sect. II. p. 243—248, 256—265, 270—289. — Trebue sa citàmu anco urmatorele importante scrieri alle d-lui Al. Odobescu : *Armele si uneltele de pétra si de osu d'in epocele preistorice aflate in România*, in *Revista Sciintifica*, annulu III-lea, cu stampe. — Idem, *Notice sur l'antiquités de la Roumanie*, Paris 1868 in-8.— Idem, *Studie archeologice asupra arteloru in Romani'a*, in *Columna lui Traianu*, an. V, Nr. 4. 1874.— Idem, *Istoria Archeologiei*, Bucuresci 1877, 1 v. in-8, p. 773. — Idem *Relatiune despre localitatile semnalate prin anticuitati in judetiulu Romanati*, in *Annalele Soc. Academice Romane*, X, sect. II, p. 173—339. — Idem, *Cunun'a mare d'in thesaurulu de la Novo-Cerkask*, 1879, Bucuresci.

Cu puçinele isvóre de informatiune anso ce avemu la indemana, sa incercamu a grupá monumentele antice, anterióre Romániloru in Daci'a, a le descrie, studiá si compará cu altele de acelasiu feliu aflate in tierrile vecine si aiurea.

§ 3

Am arrettatu mai 'nainte (4) co epocele culturale: a petrei, a bronzului si a ferului (5) potu fi considerate cá trepte de desvoltare indistincte, alaturate séu trecèndu unele intr'altele alle unei familii de popóre de un'a si aceiasi semintie, si co nu sontemu prin nimica tinuti a adoptá opiniunea dupo care: periodulu de pétra allu Europei aru corresponde semintiei finno-iberice, iar cellu de bronzu si de feru, Ariiloru Resaritului. (6)

Intre aceste trei periode nu este nici synchronismu (7), nici correlatiune (8); faptele ce s'aplica unei tierri nu potu fi admise *à priori* pentru alta tiarra, ci elle trebuescu adunate cu pacientia si classate in regula mai inainte de a conchide. De aceia, prim'a cestiune, ce ni se impune in studiulu monumenteloru vechi alle Daciei, este de a vedé déco se constata si pentru acésta tiarra celle trei periode in genere admise: a *petrei*, a *bronzului* si a *ferului*, cu subdivisiunile loru.

(4) Partea II, cap. 1. § 2.

(5) Asta divisiune a facut-o mai anteiu archeologii danedi, mai allesu I. I. A. **Worsaae,** *Leitfaden zur nordischen Alterthumskunde*, Kopenhagen 1837. — Idem, *Danemarks Vorzeit durch Alterthümer und Grabhügel,* Kopenhagen 1844. Idem zur *Alterthumskunde des Nordens.* — **Nilsson,** *Scandinaviska nordens urinvonare,* Lund. 1838—1843.

(6) Opiniunea dupo care er'a de pétra aru corresponde Celtiloru séu Germaniloru, cea de bronzu — Romaniloru séu Celtiloru, si cea de feru — Germaniloru, Slaviloru séu Romaniloru, este anca de multu combatuta si aprópe uitata.

(7) Asia, se scie co popórele nordice au cunnoscutu mai tardiu metalele de catu celle sudice. In timpulu lui Homeru Greci'a se aflá la finea epocei bronzului (**Hesiod** *Op. et dies* v. 149, 150 dice despre anticii Helleni: «Acestia avéu arme si case de acioaie, si pentru munca numai acioaie, caci intunecatulu feru anco lipsea»), ferulu fiindu anco forte raru si totu atatu de pretiuitu catu aurulu, de si in Egyptu ellu se cunnoscea cu 2500 anni cellu pucinu inaintea erei nóstre, — pe càndu popórele germane se serviau pene in secolulu VI, si VII, ba chiaru allu XI dupo Christ, cu arme de pétra.

(8) E contra adeverului successiunea petrei, bronzului si ferului la tóte semintiile omenesci, fiindu-co nu tóte au trecutu prin aceiési fase de desvoltare. Déco in Germani'a. (Vedi *Beiträge zur nordischen Alterthumskunde vom Verein für Lübeckische Geschichte*, 1 Heft, Lübeck 1844), Elveti'a (**Morlot** *Bulletin de la Société Vaudoise des sciences naturelles*, t. VI, p. 323), si Danemarc'a (**Steenstrup** in *Mémoires de l'académie de Copenhague,* vol. IX, 1842 si **Lesquereux,** *Récherches sur les marais tourbeux*) acésta successiune s'a constatatu in chipu siguru, aiurea anso ferulu a precesu bronzulu, acest'a nepatrundiendu pretudindeni in Europ'a, inainte de ce metalurgi'a ferului sa'si fi facutu a sea aparitiune. (In acestu sensu Oppert, Lindenschmidt, Al. Bertrand. Vedi oper'a cestui d'in urma, *Archéologie Celtique et Gauloise*, Paris 1876).

A. Daci'a inainte de metale

§ 4

Daci'a inainte de a fi fostu coprinsa de Români, a strabatutu doue phase diferite de desvoltare: Daci'a inaintea metaleloru, Dacia dupo metale, fie-care d'in aceste phase sub-impartindu-se in mai multe periode.

Prim'a phasa, disa si *prehistorica*, — pentru co histori'a scrisa nu ne-a transmisu nici-ua cunnoscinti'a despre dens'a, —séu *de pétra*,—pentru co omulu in lupta contra pericoleloru si pediciloru unei nature selbatice, nu avea de cotu armele si uneltele celle mai simple, pétra ascutita séu cornulu, ciolanele, si maciuca de lemnu —, incepe cu aparitiunea omului, care, in vestulu si in nordulu tierriloru Dunarii de midilocu, in Ardélu si in Români'a, se gasesce contimpurénu cu mammuthulu (elephas primigenius) rhinocerulu, aurochsulu (bos primigenius), ursulu de pesceri (ursus spelaeus), bisontulu (bison europaeus) si alte animale d'in epoc'a quaternara, — corespundietore formatiunei terrîmuriloru diluviane (9). Probe numeróse despre acést'a ne ofera pescerile (10); movilele (11) si alta urme de asiedieminte, dintre cari in Transilvani'a s'a gasitu pene acumu patru: la Turdasiu (Tordás, cerculu Orastia,

(9) Vedi **Boucher de Perthes** in *Comptes rendus de l'Académie des sciences*, t. XLIX p. 581 — Idem, *Antiquités celtiques et antédeluviennes*, Paris 1860 — **Lyell**, *L'homme fossile* — **H le Hon**, *L'homme fossile*, Paris 1878. — **Iohn Lubbock**, *l'homme préhistorique*, Paris 1876.

(10) Despre pescerile Moraviei de midilocu locuite de omu dejá in epoc'a preistorica, intre altele despre pescer'a Byciskála unde s'a gasitu pe langa skelete de ómeni, ósse de animale, hàrburi de vase si instrumente de pétra si de osu, vedi Dr. Friedrich **Ratzel**, *Vorgeschiehte des europäiche Menschen*, München 1874, p. 102.— Despre pescer'a de la Ostrovu in Moravi'a cf Dr. Johann N. **Woldrich**, *Ueberblick der Urgeschichte des Menschen*, Wien 1871. — Despre alte pesceri cu urme alle omului prehistoricu, in Styri'a, Croati'a, Ungari'a (Nagy-Sap, Comitatulu Gran; Chotsberg [pescer'a Barathegy] unde s'a constatatu essistenti'a omului in epoc'a diluviale) Vedi Graf **Wurmbrand**, *Ueber die Höhlen und Grotten in dem Kalkgebirge bei Peggau*, Graz 1871.— Felix **Luschan**, *Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien* I. 9.—**Gooss**, *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittlern Donaugegenden*, in *Archiv des Vereines für siebenburg. Landesk.* n. f. XIII, 409 seq. — Graf. **Mailath**, in *Archeeol. Közlem.* v. IX. — Despre pescerile mai insemnate in Europ'a vedi Lubbock op. cit., Hon, op. cit.; despre alle Franciei, d'in cari mai multu de 400 au fostu explorate cf. Bertrand, op. cit. p. 62. Despre celle d'in Carpat i centrali si Transilvani'a, cari s'au cercetatu pene acumu, merita a fi mentionate cea de la Ajnacskoë, de la Igriciea (Igricze), de la Deményfalva (Comitatulu Liptau) si de la Lippoda (Comitatulu Sohla); pescer'a Almasiu (Scaunulu Odorheiu, langa riulu Homrod) unde s'a datu peste multime de ciolane de ursus spelaeus si felis spelaeus; pescer'a Oncsásia langa muntele Vlagyásia, si Ponoriciu langa Luncani, ambele in Comitatulu Hunedóra, unde asemenea s'a gasitu ciolane de ursus spelaeus, canis spelaeus si felis pardus spelaeus. Vedi **Gooss**, *Arch. des ver. Siebenb. Landesk.* n. f. XIII, 412, si 208—263 localitatile Transilvaniei unde s'a descoperitu fossile d'in animalele contimpurene mamuthului.

(11) Asia movil'a Ioslavitiu in Moravia (vedi Dr. J. Woldrich, **Katalog der urgeschichtlichen Ausstellung der anthropologischen Gesellschaft in Wien**, 1873, p. 33) Grafenegg in Austri'a de josu.

Broos) [12], la Patakfalâu (scaunulu Odorheiu) [13], la Vintiu de josu (Alvincz, cerculu Alba-Julia) [14] si la Clusiu (15), iaru in Romani'a suntu unele localitati in cari s'a aflatu fosile antedeluviane, déco nu la ua-lalta cu armele de pétra, déra cellu pucinu nu la mare distantia unele de altele (16), si cari facu probabilu si in Transilvania, póte si in Romani'a, convietiuirea omului cu animalele fossile, in epoc'a paleolitica a petrei dure, séu prim'a epoca a petrei.

Cu mai multa sigurantia anse se constata in Daci'a a dou'a epoca a petrei, epoc'a neolitica, caracterisata in genere prin pétra lustruita, prin animale domestice si prin cereale, prin locuintie lacustre (17) si monumente megalithice. (18)

(12) Aci s'a gasitu remasitie de mancare la unu locu cu oiolane de bos spelaeus si cervus elaphus fossilis. Vedi Dr. Anton Koch in *Erd. muz. évk.* V. 126; Gooss, *Archiv d ver. Sieb. Land.* n. f. XIII, 414.

(13) S'a aflatu unu acu de pétra la ua lalta cu hârburi nearse si cu masele de equus primigenius si bos spelaeus (Koch, l. c. 154. Gooss l. c).

(14) Aci s'a aflatu unu toporu de pétra la unu locu cu unu dinte aparatoriu de elephas primigenius. (Koch, l. c. 158).

(15) De aci provine unu ciocanu d'in córne de elaphus fossilis. (Koch, l. c. 158).

(16) Ua lista de fossilele descoperite in Romani'a o da d. G. Obédénare, *La Roumanie économique d'après les données les plus récentes,* Paris, 1876 p. 37—39. Printre acestea figureadia: 1° Unu humerus uriasiu de elephantu; 2° Doue falci complete de elephas meridionalis; 3° Unu fragmentu de dinte aparatoru (defense) si de alti dinti de elephas primigenius; 4° Ua mâsea de elephas intermedius; 5° Unu craniu de Bos priscus; 6° Doui dinti de mastodons arvernensis. Mai adaogimu, ua falca de camila fossile desgropata de d. Gr. Stefanescu in depositele cuaternarii de la Milcovu, langa Slatinà, impreuna cu masselle de elefantu si de rinoceru, si despre care vedi communicatiunea d-séle in *Annalele Academiei Romane,* seria II, t. I p. 193—196; asemenea ua falca de mastodonte descoperita in Moldov'a si daruita de d V. Alessandrescu-Urechia Academiei Romane. Vedi Annalele Acad. Romane seria II, t. I, 1880. -- D-lu Bolliacu a datu de mai multe ori in cercetarile d-selle peste falci, dinti, córne si ose de diferite animale aflate la unu locu cu unelte de pétra, cum de es. la Vodastra la Pescera de la obîrsia Ialomitiei; fora ansa a puté sa determine la cari anume specíe appartinu acelle resturi. — Despre *pescera cu óllele* si *pescera de sub obirsia Ialomitiei* vedi Bolliacu, *Trompetta Carpatiloru,* Nr. 846, august 1870. — Despre *Cetatea de boale* pre vallea Jiului, ua pescera incapetóre de peste trei mii de ómeni, vedi **Ackner,** *Archiv des verreines für Siebenbürgische Landeskunde,* 1, p. 3, Hermannstadt 1845.

(17) Ratzel, op. cit. despre pescer'a Vypustek in Moravi'a si despre unu depositu de conchilii in Comitatulu Gran. Urme de locuintie palustre in Ungaria, langa lacului Neusiedler s'a descoperitu in 1874 de grafulu Bela Széchenyi (Vedi oper'a sea, Kökori lelet a fertötava medjében néhány Közleményel multjáról, Budapest 1876, si Gooss, Arch. des ver. f. Sieb Landesk. n. f. XIII, 420—421.

(18) Dupo descriptiunea ce face d-lu Bolliacu *pescerei cu ólele* de pe muntele Lespedei in judetiulu Dembovit'a, pare ce ne am aflá in facia unui monumentu megalithicu, asemenea celloru ce intalnimu de la Suedia meridionale pene in Tunisia, in Syria, Asia mica, in sudulu Indiei, etc. Anume acea pescera pare a fi unu *dolmen* d'in epoca de pétra, unu locu adica de immormentare. Ecce acea descriptiune: «Ca sa dau ua idee archeologiloru despre primulu aspectu allu acestei nu-«mite pescere, le recomandu desemnulu *dolmanulu danesu* si *cerculu de petre sepulchrale* fig. 98 «si fig. 99 d'in admirabilulu uvragiu *Omulu inainte de istorie* allu lui Sir Iohn Lubbock. Intr'a-«deveru unu asemenea lucru eu n'am intalnitu pene acum, in 14 anni de cându framêntu in tóte «verele verfurile si valle muntiloru nostri. In adeveru ce aci se vede cine-va in faci'a unei cladiri

Uneltele numeróse de pétra gasite in diferite puncte alle Transilvaniei si Romaniei se potu reduce dupo a loru forma, la urmatórele classe :

1. Instrumente *cuneiforme : dalte* si *topore.*

Daltele suntu lataretie si ascutite la unu capetu , si bulbate, adeca inegali, la capetulu cellu-altu ; unele late cu muchie ingusta, altele séu fora muchie, séu cu muchia rotundita ori ascutita ; altele in fine gróse si gaurite cam pe la muchie spre a se inmaná mai bine cód'a instrumentului, pe candu altele se potu impumná lesne fora nici-unu altu maneru. Celle mari, nu trecu obicinuitu in lungime de ua schiópa si in latime de unu latu de mana ; celle mici, nici-o-data mai lungi de trei degete si mai late de doue degete, serviau virite intr'unu lemnu dreptu capu de lance, séu dreptu arme aruncatóre, si se gasescu forte desu, pe candu celle mari suntu mai rare.

Esemplare de dalte avemu in Transilvani'a de la : *Bekleanu* (Bethlen, Cerculu Bistritia) [Erd. muz. évk. V. 139] in museulu din Clusiu ; *Borza* (Borzova, Cerculu Şimlaulu, Szilagy-Somlyò) trei dalte, d'in cari un'a de serpentinu, aflate cu multe hàrburi de óle arse jumetate — si aschii de cremene (Erd. muz. évk. V. 139), idem in museulu d'in Clusiu ; *Cerghidu-mare* (Nagy-Cserged, cerculu Alba-Julia, Karlsburg), ua dalta mare de jaspis verde-inchisu, in collectiunea associatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu (Erd. muz. évk. V. 130) ; *Disneiu* (Disznájó, cerculu Bistritiei), ua dalta de serpentinu fora gaura, in collectiunea Gymnasiului d'in Bistritia ; *Sibiu,* dalte de jaspis si serpentinu in collectiunea associatiunei de sciintie naturale de acolo ; *Clusiu,* unu fragmentu de dalta ; *Coldâu* (Kudu, cerc. Dejului, Deés), mai multe dalte la unu locu cu 100 unelte de pétra ; topóre, sagetti, ciocane , petre de prastia, cutite si aschii (Coch Erd. muz. évk. V. 141) ; Cuciu (Kutyfalva, cerc. Osiorheiu, Maros-Vásárhely), o dalta de calce-marnosa (Erd. muz. évk. V. 134) ; *Markodu* (Markód, cerc. Osiorheiu), dalta de porphyritu (Erd. muz. évk. V. 134) ; *Ursu-de-susu* (Fel-ör, cerc. Dejul), ua dalta cu alte obiecte de pétra, in museulu d'in Clusiu (Erd. muz. évk. 139);

«de uriasiu, in adeveru co omulu a trebuitu sa fie tare in braciele si spetele lui ca sa apuce, ca sa «asiedie, ca sa construedie asemenea locuintia p'assemenea locuri, fora machinaria, fora unghiu fora «cumpena, fora mistria ; negrestu co omenii aceia au trebuitu sa fie virtosi in muschi si tari in «credintia ; tari in credintia, pentru co ací repausa si se afla cenusi'a mortiloru loru. Preste petre «mari, unu lespede petroiu formeadia unu accoperementu preste doue incaperi, una de 15 picióre «lungime si 8 picióre largulu , c'ua intrare si cu ua esire improtiva intrarii de 7 palme , inalte si «large de trei palme ; bolovani mari dreptu praguri si cate unu altu bolovanu ca trépta de cobo- «ritu intr'una. Intrándu in intru acesti'a, pre deschiedietur'a de cotre apusu, la drépt'a, este unu «blocu de pétra in forma patrata, altaru negresitu, inaltime de 4 palme si totu atatea de cote 4 «laturile. Pre acestu altaru numai cenusia si cioburi amestecate cu unu feliu de nisipu, pre care «l'au bagatu ací vijeliele negresitu pre timpi de seceta. D'ací numirea acestei capiste, *Pescera cu* «*ólele.* Olele le-au spartu dupo vremi ómenii cari voru fi intratu sa se adapostésca aci , déco nu si «ceva Români in gon'a Daciloru, séu si unii si altii, d'in tóte undele de barbari ce va fi ratecitu «p'ací hasardulu in cursu de cate-va mii de anni. .. Descoperirea cea mare este co Dacii acellei epoce, «cellu pucinu, pre càndu aceste capiste isi dá officiulu divinu, Dacii 'si ardéu mortii» (*Trompetta* «*Carpatiloru,* 1870 Nr. 846).

Nirisiu (Oláh-Nyires, cerc. Dejul, *Iernei* (Szász-Ernye, cerc. Sibiu) si *Valcâu* (Maghyar-Valkó, cerc. Clusiu) idem ; *Mercurea* (Szeredahely, Reussmarkt, cerc. Sibiul, Hermannstadt), trei dalte, una de amphibolu, iar doue de serpentinu, in collectiunea associatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu ; *Ocna* (Vizakma, Salzburg, cerc. Sibiul), ua dalta bine lucrata cu hàrburi de vase și topóre de pétra ; *Turda* (Thorenburg, Torda, cerc. Clusiului, Klausenburg), ua dalta de serpentinu si petre pentru prastia ; *Turdasiu* (Tordás, cerc. Orastia, Broos), dalte la ua l-alta cu depositu de cenusie, topóre, cutite, verfuri de lanci si de sageti, cum si vase (Koch, Erd. muz. évk. V. 126 si 136).

In Romani'a, cunnóscemu numai siesse dalte mari de silexu (cremene), d'in collectiunea d-lui Bolliacu : patru gasite la *Vodastr'a* jud. Romanati (*Trompetta Carpatiloru*, an. X, 1872 No. 1010 ; an. XI Nr. 1059 ; an. XIV, 1876 No. 1255), iar doue, una négra si alta albulia, fora indicatiunea provenientiei (*Tromp. Carpat.* an. VIII, 1870 Nr. 846).

Topórele suntu ascutite la ua parte, séu de amendoue partile, séu ascutite numai de ua parte, si gogonetie ori numai rotunde de cea-alta parte, cu ua gaura la midilocu pentru punerea codei. Unele semena mai multu herestreului primitivu, de catu toporului si daltei, si nu suntu gaurite ci cu bulba spre intiepenire in lemnu.

S'a aflatu in Transilvani'a la : *Tiapu* (Abtsdorf, Apátfalva, cerc. Sibiului), *Agnita* (Agnethler, Szent-A'gotha, cerc. Sibiu) ; *Aitonulu-mare* (Nagy-Ajta, cerc. Odorheiu, Udvarhely) ; *Vintiu-de-josu*, (Alvincz, cerc. Alba-Julia, Karlsburg) ; *Nustfalâu* (Apa-Nagyfalu, cerc. Bistritia) ; *Arkita* (Erked, cerc. Sibiu) ; *Balomiru* (cerc. Broos) ; *Borcutu* (Báránykut, Bekokten, cerc. Sibiu) ; *Berghinu* (Berve, Blutroth, cerc. Clusiu) ; *Bundorfu* (Szász-Buda, Bodendorf, cerc. Sibiu) ; *Orastia* (Broos, Szászváros, cerc. Oraștia), *Cetea* (Csáklya, cerc. Clusiu) ; *Cergaulu-micu* (Kis-Cserged, Klein-Schergid, cerc. Clusiu) ; *Daia* (Dályа, Denndorf, cerc. Sibiu) ; *Ungra* (Ugra, galt, cerc. Brasiovu), mai multe topóre de cremena si jaspis, lungi pene la 8 cm., frumosu lustruite (Erd. muz. évk. V. 134) ; *Sîn-Gherlitie* (Szent-Gerlicze, cerc. Osiorheiu) ; *Bradu* (Fenyöfalva, Girlsau, cerc. Sibiu) ; *Ghiroltu* (Girolt, cerc. Dejul) ; *Sabiu Atielu* (Ecz l, Hetzeldorf, cerc. Sibiu) ; *Catia* (Katza, Katzendorf ; cerc. Brasiovu) ; *Covoru* (Kóbor Kivern, cerc. Brasiovu), cinci topóre, in collectiunea Gymnasiului d'in Sighisióra ; *Coldau ; Mosna* (Mese, Meschendorf, cerc. Sibiu) ; *Nădăsdu* (Magyar-Nádas, cerc. Clusiu) ; *Netusiu* (Néthus, Neidhausen, cerc. Sibiu), doue topóre de serpentinu si amphibolu, in collect. Gymnas. d'in Sighisiora ; *Apoldu-mare* (Nagy-apold, Gross-Pold, cerc. Sibiu) ; *Prostea-mare* si *mica* Nagy- si Kis-Ekemezö, Gross- si Klein- Probsdorf, cerc. Sibiu) ; *Proudu* (Pród ; Pruden, cerc. Sibiu) ; *Reghinu* (Szász-Régen, cerc. Bistritia) ; *Cohalm* (Köhalom, Reps, cerc. Brasiov) ; *Mercurea* ; *Rotbavu* (Nádpatak, Rohrbach, cerc. Sibiu), doue topore de serpentinu, cu ua forma alésa, unulu cu ornamente in giurulu gaurii códei, in collectiunea Gymnasiului din Sighisiór'a ; *Ocna* ; *Siardu* (Sárd. cerc. Clusiu) ; *Siarombercu* (Sárombérke, Scharberg, cerc. Osiorheiu) ; *Sighisiór'a* (Segesvár, Schäsburg, cerc.

Sibiu); *Şibertu* (Siberk, Seiburg, cerc. Brasiovu); *Şiclodu* (Siklód, cerc. Osiorheiu); *Siovardu* (Sovárd, cerc. Osiorheiu); *Sîn-Giorzu-Trascaului* (Toroczkó-Szent-György, cerc. Clusiu); *Stana* (Sztána, cerc. Clusiu); *Turdasiu*; *Odorheiu* (Székely Udvarhely, cerc. Odorheiu); *Uiora* (Maros Ujvár, cerc. Alba-Julia); *Vurmlocu* (Baromlaka, cerc. Sibiu); *Jiulu-Vajdei* (Zsil, cerculu Orastia) si *Siobocu* (Sobok, cerc. Clusiu).

Iaru in Romani'a: la *Severin* (Bolliacu, *Escurs. archeol.* 1869) *Vodastr'a*, topóre de granitu verde negaurite, bine facute, cu bulba forte pronunciata spre intiepenire in lemnu (Bolliacu, *Trompetta Carpatiloru* Nr. 1010 d'in 1872, figur'a 8 si 9); unulu d'in elle l'amu reprodusu pe tabell'a B, fig. Nr. 3; *Cetatea-Latiniloru* d'in josu de Turnu-Severinu, toporu de pétra-gresia (Bolliacu, l. c. fig. Nr. 14) altu toporu de pétra gauritu, (id. fig. Nr. 24); *Muntele cu comóra* d'in susu de Petrositi'a, distr. Demboviti'a, toporasiu de ua pétra frumósa cu diferite culori (id. fig. Nr. 18); *Hunia-mare* (id. fig. Nr. 21), tóte acestea in collectiunea d-lui Bolliacu (19), impreuna cu alte d'in localitati necunnoscute. Doue se afla reproduse pre tab. A fig. Nr. 5 (toporu de silexu venatu gasitu de d. D. Sturdza in Moldova, Cf. Bolliacu l. c. fig. Nr. 12) si tab. B, fig. Nr. 2 (Bolliacu l. c. Nr. 10) iar alte doue vedi-le reproduse in *Tromp. Carpat.* Nr. 1010 din 1872, fig. Nr. 1 si 11.

2. *Petre de ascutitu*, d'in pétra fina si rosie de quartiu, pentru dregere, frecare si ascutire de silexuri si alte pietre, unele mai mari, altele mai mici, s'au gasitu in mai multe locuri d'in Transilvani'a, si in Romani'a anume la *Vodastr'a* (Tromp. Carpat., Nr. 1010 d'in 1872). Totu ací intra si petrele de *sclivisitu* aflate la: *Turnulu Rosiu* (reprodusu pe tab. A fig. Nr. 10, de serpentinu, se pastreadia in collectiunea Gymnasiului d'in Sighisior'a); *Proud* (in aceiasi collectiune) si la *Vodastr'a*, lustruitoru de ua schiopa cu patru aduncimi formate prin frecatura (*Tromp. Carpat.* Nr. 1059 d'in 1873).

3. *Ciocane* séu *tarnacope*, gaurite pentru intiepenirea codei, de lucratura mai multu séu mai pucinu eleganta, cu unu séu doue taisiuri oppuse, la unele taisiulu e impreunatu cu partea obla a ciocanului, séu ciocanulu e impreunatu cu verfulu. De ordinaru taisiulu este verticalu, mai raru anso orizontalu. Se gasescu forte adesea asemenea instrumente. Numai collectiunea gymnasiului d'in Seghisiór'a posseda treidieci, adunate tóte d'in préjm'a locului. (Din acestea, patru suntu reproduse de Gooss, *Arch. des ver. f. sieb. Land.* n. f. XIII, taf. I Nr. 12, 15, 16 si 17). Gaur'a de forma cylindrica, si mai mica de ua parte se facea cu unu cylindru de cornu séu de metalu gaunosu in intru.

(19) Acésta collectiune numerá in 1872, doue-sute-cinci-dieci silexuri si obiecte de alte petre impartite astu-feliu,— cinci topóre (hâches celtiques) negaurite; optu toporu-ciocane gaurite; siepte toporasie (hachettes), dintre cari unulu de 14 centimetri, forte frumósa lucrare, gasitu de d. D. Sturdza in Moldova; diferite cutite de silexu; cutite-radietore; sageti, unele cu dinti; herestraiasie, bulle pentru prastia, siese matce etc. (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872). Collectiunea d-lui Bolliacu s'a mai inavutitu ânco de atunci pene la 1876 in obiecte preistorice aflate tóte in tiarr'a nóstra.

S'a gassitu in Transilvani'a la : *Netusiu* (Gooss, l. c. t. I fig. Nr. 12); langa *Bistritia*, ciocanu-toporu de serpentinu (Gooss l. c. fig. Nr. 14); ***Rotbavu***, idem (Gooss, l. c. fig. Nr. 15 si 16 vedi mai la valle); *Arkita* (Gooss l. c. fig. Nr. 17); ***Orâştia***. *Clusiu*, unu ciocanu d'in cornulu unui cervus elaph. fossil (Erd. muz. évk. V. 127; 138); *Koldau*; *Nokrig* (Ujegyház, cerc. Sibiu); ***Minsentiu*** (Mindszent, cerc. Odorheiu); *Gradistea* (Muncseler Gredistie, Varhely, cerc. Oraşti'a), *Nădăşdu*; ***Petrisiu*** (Petris, Petersdorf, cerc. Bistriti'a), trei ciocane gaurite, in collectiunea gymn. d'in Bistriti'a; ***Ritmanu*** (Rigmány, cerc. Muresiu-Osiorheiu); *Uior'a*; *Vitielu* (Veczel, cerc. Orastia), si ***Vingardu*** (Weingarten, cerc. Sibiu).

In Romani'a, la : ***Zidina Dakiloru*** d'in muntii Mehedintiloru, ciocanu-toporu gauritu ascutitu rotundu de ua parte si ascutitu lataretiu de partea cea-l alta, pe ambele fecie, reprodusu pe tab. A fig. Nr. 2 (***Trompet. Carpat.*** Nr. 846 d'in 1870; Nr. 1010 d'in 1872, fig. Nr. 29), si toporu séu tarnacopu de forte frumosu serpentinu verde ***Trompet. Carpat.*** Nr. 1010 d'in 1872, fig. Nr. 2); ***Peştera cu ólele***, in Jalomitiora, mai josu de Cumpen'a Ciocârlâului, ciocanu de pétra gauritu (***Trompetta Carpatiloru***, Nr. 846 d'in 1870; Nr. 1010 d'in 1872, fig. Nr. 30 si 31) desemnatu pe tab. B fig. Nr. 1; judetiulu *Vlaşca*, doue tarnacope gasite de d. Ingineru Aninosianu (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872, fig. Nr. 3 si 4). Acestea suntu in collectiunea d-lui Bolliacu impreuna cu alte doue (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872, fig. Nr. 25 si 26), unulu figurandu pe tab. A. Nr. 3.

4. *Maciuce* séu *buzdugane* de pétra in diferite forme si marimi, de diferite petre, rotunde, séu coltiuratu rotunde, séu in muchii rotunde, gaurite la midilocu, avendu la capataiu forma rotunjita, eliptica séu cylindrica. Unele imiteadia in totulu buzduganele de bronzu (Vedi Gooss, l. c. t. I Nr. 7). Celle mai mici se atarnau cá obiecte de podóbe, séu serviau pentru ingreunarea fusului, cá prisneluri de fusu. Unu esemplaru de atare prisnelu, aflatu la *Kisdu* (Szász-kézd, Keissd, cerc. Sibiu) si pastratu in collectiunea Gymnas. d'in Sighisiora, s'a reprodusu pre tab. A fig. Nr. 6 (Gooss, l. c. tab. I Nr. 8 reproduce si altu esemplaru d'in museulu nationalu d'in Pestha).

Maciuce-buzdugane avemu in Transilvani'a de la *Oraştia*; *Feldiora* (Melg-Földvár, cerc. Dejul); *Sîn-Giorzu* (Sztrigy-Szent-György, cerc. Orastia); *Gusteritia* Sz-Erzsébet, Hammersdorf, cerc. Sibiu), *Maia* (cerc. Muresiu-Osiorheiu), si ***Sibertu***.

5. *Aschii de cremena*, *custuri* séu *cutite* de diferite marimi, unele scóse, prin lovituri nemerite, in aschii asia de subtiri in catu se póte taiá cu densele fórte bine óse si lemne. Altele suntu cutite-radietóre, de la 13 centimetri marime pene la 4 centimetri, bonte, pentru radiuitu.

S'au aflatu in Transilvani'a la : *Borsa*; *Piatra* (Köfarka, cerc. Dejul); *Ureu-desusu*; *Koldau*; *Sighisiora*; *Turdasiu*; iar in Romani'a la : ***mosi'a d-lui Berendeiu***, jud. Romanati, (***Tromp. Carpat.*** Nr. 1010 d'in 1872 fig. 15); ***Tigani'a-Calomfiresci***, cutitu si radietore (***Tromp. Carpat.*** idem, fig. 22 si 23) desemnatu pe tab. B fig. Nr. 6; *Vodastra*, custure de silexu (*Tromp. Carpat.* Nr. 965 d'in 1872), cutitu cu

maneru cu totu dintr'unu singuru silexu (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872; Nr. 1059 d'in 1873), si la *Cumpen'a Ciocârlâului* (*Tromp. Carpat.* Nr. 846 d'in 1870).

6. ***Matce*** (***nuclei, noyaux, percuteur***) séu ***bulgari de cremene*** d'in cari, prin pressiune séu prin isbiri, se scotéu aschiile de silexu, cutite, si verfuri de sageti, s'a gasitu la ***Almasiu*** (Nagy-Almás, cerc. Clusiului) si ***Bikelat*** (Bikal, cerc. Clusiu) in Transilvani'a. Collectiunea d-lui Bolliacu numera siesse matce aflate in Romani'a.

7. ***Verfuri de lanci, darde si sageti,*** numite de tierrani ***sageti de trasnetu***, suntu de amphibolu si cremene cu facieta, cu trei laturi, taisiuri coltiurose; unele cu dinti forte bine lucrate; elle se potu reduce la trei forme principale: cea mai simpla consta dintr'ua aschia triunghiulara, josu obla, susu taiata in trei muchii; a dou'a, are maneru, iar cea mai perfecta este cu verfulu lungu pene la 2″ taiatu forte potrivitu si terminatu josu prin doui craci. (20)

S'a gasitu in Transilvani'a: la ***Bardotiu*** (Bardocz, cerc. Odorheiu), ***Coldau***, ***Turdasiu***. ***Valáru*** (Vallár, cerc. Orastia), iar in Romania, ***intre Craiova si Calafatu***, fórte frumósa sagéta de silexu, albulia in galbenu, de 2 degite lungime, taiata cu maestrie pre amendoue feciele, ascutita si cu dinti in coltisiori pre amendoue laturele, d'in josu scobita si prelungita in doui craci proprii a se legá séu infige in lemnulu sagetii. (*Tromp. Carpat.* Nr. 846 d'in 1870 si 1010 d'in 1872) ce se vede pe tab. A fig. 8; *Talpa la Netoti* (*Tromp. Carpat.* l. c. fig. Nr. 34); *Severinu* (Bolliacu ***Esc. arch.*** d'in 1869); *Vodastra*, siepte ascutisiuri de lance admirabilu lucrate, cu dintisiori, si sageti de silexu (Tromp. Carp. Nr. 1010 d'in 1872, Nr. 1059 d'in 1873); *Cumpen'a Ciocârlâului*, custura cu ***bulba*** pentru maneru (*Tromp. Carpat.* Nr. 846 d'in 1870); *Calomfirescì* (idem). Acestea se pastreadia in collectiunea d-lui Bolliacu cu alte sagete negre, bónte (*Tromp. Carp.* Nr. 1010 d'in 1872 fig. Nr. 32 si 33), d'in cari un'a s'a desemnatu pre tab. A Nr. 9. Aceiasi tabla la fig. Nr. 4 representa

(20) Vedi in **Lubbock**, *l'homme préhistorique*, Paris 1876. **Figuier**, *l'homme primitif*, diferite tipuri de sageti.— **Schliemann**, *Mycènes*. trad. Girardin, Paris 1879 pag. 354 fig. 435 da 15 typuri de verfuri de sageti d'in celle aflate intr'unu mormentu de la Mycene. — Reproducemu aci dupo Le Hon, *l'homme fossile* p. 212, alte 12 forme typice constatate in statiunile lacustre alle Elvetiei (Fig. 2).

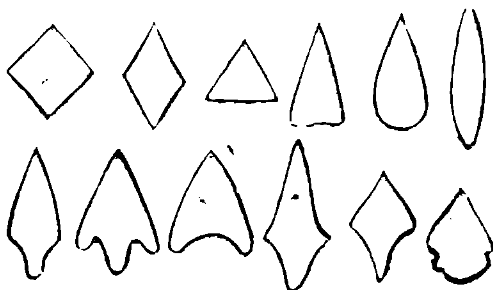

Fig. 2. Verfuri de sageti de silex, 1/2 marimea naturale.

ua sagéta de cremene de la Vitusberg in Austri'a de josu (Gooss, l. c. tab. I Nr. 6), iar fig. Nr. 7, alt'a d'in Ungaria, comitatulu Beregh, unde s'a gasitu pene acumu celle mai frumóse sageti (Goos. l. c. 425 tab. I Nr. 5).

8. *Herestraiasie* de silexu cu colti bine pronunciati, numai la Vodastra s'a desgropatu la unu singuru locu peste siese-dieci. (*Tromp. Carpat.* Nr. 1059 d'in 1873).

9. ***Rijnitie*** séu ***petre de móra***, de frecatu gràne, cu ua gaura coltiurósa la midilocu, in care se sfaramá gràulu séu secar'a cu bolovani de pétra in marimea unui màru. In museulu nationalu d'in Pesth'a se pastreadia mai multe asemeni risnitie aflate in Ungari'a la Szánto, Hatván, Puzta Varsány, si Szihalom. S'a gasitu si in Transilvani'a la *Clusiu* (Gooss. op. cit. 425), iar in Romani'a la *Calomfiresci-Tigania* (*Tromp. Carp.* Nr. 1010 d'in 1872. — Bolliacu, *Esc. arch.* d'in 1869). D-lu Gooss observa co rîjnitiele de basaltu ce se desgrópa adesea in Ardélu, chiaru prin localitati unde nu se constata asiedieminte române, si cari consista d'in ua parte inferióra concava, si d'in alta superióra convexa, gaurita la midilocu in forma de trifoiu, suntu de origine cu atatu mai siguru romána, cu catu in painàriile Pompeii s'a datu peste exemplare identice.

10. ***Bulgari de cremene pentru prastie***, bine rotunditi prin ciocanela, pe margini cu ua dunga pentru curea, unele cá pumnulu, altele cá nuc'a de mari, s'a aflatu in Transilvani'a la *Coldau*, in Romani'a la : *Vodastr'a* (Tromp. Carp. Nr. 965 d'in 1872 ; Nr. 1010 d'in 1872, fig. 5, 6 si 7 ; Nr. 1059 d'in 1873), mai multe, d'in cari un'a e reprodusa pre tab. B Nr. 5 ; la *Calomfiresci-Tigania* (Bolliac, *Esc. arch.* d'in 1869), la *Severinu* (idem ; *Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872) si la *Cetatea-latiniloru* (*Tromp. Carpat.* Nr. 846 d'in 1870).

11. ***Petre de afundatu plas'a séu navodulu pescariloru***, gaurite, latareatie, de diferite lungimi ; s'a gasitu la *Zidina Dakiloru* unu esemplaru mai lungu de ua palma, de pétra veneta tare, ascutita forte potrivitu spre o parte, si gaurita regulatu spre cea-l-alta parte, catu se incape degetulu cellu micu (Tromp. Carpat. Nr. 846 d'in 1870) ; asemenea si la *Vodastr'a* (Tromp. Carpat. Nr. 1059 d'in 1873).

Ací insiramu si petrele gaurite intrebuíntiate ca unelte la pîndiarie séu dreptu capete de druga ; ***pisalógele, boldurile***, si ***burghiurile***, d'in cari unu esemplaru s'a gasitu la *Patakfalâu*, cerc. Odorheiu in Transilvani'a.

§ 5

Materialulu d'in care suntu fabricate aceste instrumente provine mai totu d'in rocele Carpatiloru, dupo cum Dr. Anton Koch (21) a probatu pentru uneltele gasite in Transilvani'a. Asia, topórele si ciocanele suntu de acelasiu serpentinu, gabbro si porphiritu verde ce ne 'ntampina in muntele Persiani ; daltele si alte instrumente taiose, d'in sista de amphibolu, gneiss amphibolicu, calce marnosa cenusie, pamentu

(21) *Jahrbücher des siebenbürgischen Museumvereins*, n. f. b, V.

sistosu tare si nisiposu, si pétra de nisipu d'in terràmulu arenosu allu Carpatiloru, ca si verfurile de cutite, sageti si lanci facute d'in ua pétra de nisipu, cu grauntele finu, cu dungi de opalu si spargendu-se in aschii, care se afla mai cu séma in nord-vestulu Ardélului. Se mai semnaleadia : ua dalta de marmura rosia, unu toporu de quarzitu galbenu, ua rîjnitia de petroiu de granitu, unu ciocanu de augitporphiru si instrumente de matostatu (jaspis) verde si rosiu, descoperite tóte acestea la *Uióra*, *Trascâu* (cerc. Clusiu) si *Turdasiu*, in localitati adica unde se gasescu asemenea roce. Totu astu-feliu, topóre de trachytu, cutite si sageti de quartiu si amphibolu, topóre de jaspis amphibolicu verde-negru, ciocane de quarzita pyritosa, tóte acestea — petre ce compunu rocele Transilvaniei. In Romani'a de asemenea, uneltele suntu de serpentina, dioritu, iesm , melofiru si de ua specia de granitu verde numitu de Nemti *Grünstein*, de Anglii *greenstone* si de Francesi *ophiolite*. Déra substanti'a cea mai respandita este cremena (silex, feuerstein), care in Ardélu se afla numai sporadicu (22). Afara de uneltele de obsidianu, ce suntu de provenintia streina, pentru ce acestu mineralu lipsesce cu totulu in Carpatii Transilvaniei, restulu a fostu facutu chiaru in tiarra de cotre populatiunile indigene , precum mai resulta nu numai d'in numerósele bucati gasite neterminate séu sparte in timpulu fabricarii, déro si d'in deposite intregi, cá celle de la *Coldau* (Transilvani'a) — peste una-suta bucati sparte sau lucrate numai pe jumetate—, si de la *Vodastra* (distr. Romanati) — de unde numai in doue dile, cu cati-va ómeni s'a scosu peste trei mii silexuri, d'in cari trei sute intacte (Tromp. Carpat. Nr. 1059).

Afora de obiectele de pétra se intrebuintiau nu mai pucinu si celle de osu, d'in corne de cerbu, costele si ciolanele rumegatoriloru. Formele mai obicinuite suntu : ciocane séu topóre de cornu de cerbu gaurite la midilocu, unelte in forma de frigare, carlige de unditia si ace de ose subtire bine lustruite si ascutite cu un'a séu doue gauri, vèrfuri de lanci, sageti, pumnale, cutite, sule, radiuitore, aschii si patine de alunecatu d'in ósele costale lustruite, cum si ori-ce alte instrumente de impunsu. Dintii de porcu lustruiti si gauriti se insirau si se purtau cá niste podóbe.

La Vodastr'a s'a aflatu cá la vr'ua 300 obiecte lucrate de osu, d'intre cari vre-ua 17 scóse intregi : manere pentru arme si unelte de silexu séu de alta pétra, bolduri, sule de diferite forme gaurite si negaurite, undrele cu gaura, un'a admirabile de 15 centimetri, unu acu cu gamalie de 6 centimetri, diverse córne ascutite, gaurite, intre cari mai alesu unu cornu de *cerbu-dam*, cu ua gaura larga, in care s'a intiepatu ua dalta mare de silexu, gasita intacta, corrospundiendu cu ua alta gaura, prin care s'a facutu legaturile spre intiepenirea armei ; sageti, vre-ua doue-dieci dinti potriviti pentru podóba, precum si alte deosebite obiecte de osu neintiellese (Tromp. Carpat. Nr. 1059). Mentionamu anco si ciocanulu d'in córnele unui elephas fossilis desgro-

(22) E. A. Bielz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens*, Hermannstadt, 1857, p. 57. — Gooss, *Archiv des ver. für Siebenb. Landesk.* n. f. XIII, p. 426.

patu nu departe de Clusiu (23), cum si uneltele de osu de la Turdasiu (despre care vedi § 9).

§ 6

Trebue anso sa observamu co nu tóte aceste unelte de pétra si de osu appartinu epocei neolithice, séu epocei in genere numite *prehistoricc*. Multe dintr'ensele s'au aflatu alaturea cu obiecte de bronzu si chiaru de feru. Asia, in Transilvani'a bronzulu s'a gasitu amestecatu cu instrumente de pétra la: Tiapu, Arkita, Bardotiu, Becléuu, Bundorf, Orastia, Cergaulu-micu, Feldiora, Ungra, Gusteriti'a, Atiel, Clusiu, Covoiu, Coldau, Cuciu, Moşna, Ursu-de-susu, Cohalm, Mercurea, Siarombercu, Sighisiora, Sibertu si Turda (24). In Romania, la Severinu si la Cetatea Latiniloru, pe larga unelte de pétra d. Bolliacu a gasitu altele de bronzu, sageti de feru, custure de feru, buzdugan si feru de lancia (*Escurs. arch. d'in* 1869).

Apoi multe d'in instrumentele de pétra suntu lucrate si lustruite cu ua maestria si elegantia, ce nu s'aru puté presuppune la ómenii d'in epoc'a proprie de pétra. De aceia d. Lindenschmidt se silesce a combate cu argumente puternice opiniunea celloru ce tinu in genere topórele gaurite dreptu contimpurane cu celle in forma de petroie negaurite si numai cu doue laturi cioplite, séu cá ua desvoltare a acestor'a, invocàndu faptulu cunnoscutu co printre popórele selbatice ua atare transitiune nicaieri nu se constata, chiaru la celle ce sciu sa gaurésca materiile celle mai tari, toporulu de pétra remanèndu anco pene asta-di fora gaura pentru códa. Conclusiunea la care ajunge invetiatulu archeologu (25) este co acelle topóre frumóse de pétra gaurite suntu facute cu instrumente de metalu si dupo modele metalice (26), cum ne póte incredintia, intre altele, si urmatorulu admirabilu ciocanu-toporu de serpentina (27) gasitu la Rotbavu in Transilvani'a, (fig. 1), care atatu prin verfulu seu ascutitu si

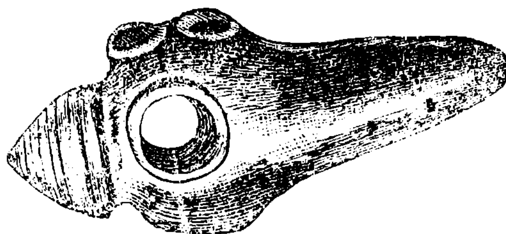

Fig. 1. Ciocanu-toporu 1/2 marimea naturale, collect. Gymnas. d'in Sighisiór'a

(23) Indicarea localitatiloru d'in Ungaria, unde s'a aflatu unelte de ósse, vedi-o la Goss, *Archiv* n. f. XIII p. 427.

(24) Pentru celle d'in Ungari'a vedi Gooss, op. cit. n. f. XIII, p. 428.

(Vedi notele cari urméza in pagina urmatóre).

prin umflaturile d'in giurulu gaurei manerului, cum si prin ornamentulu ce consista d'in basici, póte trece in chipu neindoiosu dreptu copi'a unei unelte identice de metalu, d'in epoca bronzului. (28)

Acest'a nu trebue catusi de pucinu sa ne surprindia, caci avemu numeróse marturii despre intrebuintiarea petrei in facerea armeloru si unelteloru de cotre popóre, cari cunnoscéu si usau de multu timpu anco metalele. Herodotu ne rapporta co sagetile Ethiopiloru erau armate cu ua pétra ascutita in locu de feru, cum s'au si gasitu in campiile de la Marathon; alle Fenniloru (de siguru Finesii) dupo Tacitu (*Germ.* c. XLVI) erau armate cu óse de animalu séu de pesce, cu tóte co Fenii locuiau dincolo de Vistula (Ptolemeu III, 5), deci nici-de-cum departe de populatiunile ce usau arme de bronzu. Pausanias (*Attic.* XXI) observa co unele triburi sarmate nu cunnoscu ferulu, neavèndu de catu arme de pétra si de osu.

§ 7

Cu acest'a nu voimu a prejudecá intru ceva cestiunea despre esistenti'a unei epoce pure de pétra in Daci'a, unei epoce càndu omulu in lipsa absoluta de ori-ce metalu, era redusu pentru necessitatile lui casnice, de resbellu si de immormentare, numai la celle trei elemente : lutu, pétra si osu.

Pentru unii invetiati cestiunea se reduce la a se sci : déco Daci'a, inainte de emigrarea popóreloru arice, cari adusera cu densele cunnoscinti'a metaleloru, se aflá locuita de unu poporu, care nu usá anco metalulu.

Dupo d. Gooss (29) atare cestiune nu se póte afirmá in modu positivu si neconditionatu, de óre-ce nu numai co probele directe despre fiinti'a unui toporu d'in epoc'a de pétra lipsescu cu totulu, déra doue observatiuni vorbescu chiaru in contra-i : relatiunile geologice spunu anume co la inceputulu formatiunei cojei presente a globului, intinse lacuri de apa dulce umplea siesurile dintre ramurile departate alle Alpiloru si d'intre Carpati, cari lacuri nu putéu sa se retraga de cotu forte incetu, si prin urmare ori-ce locuintia a omului era impedicata. A doua, urmele omului d'in

(25) L. Lindenschmidt, *Die vaterländischen Alterthümer der fürstl. Hohenzoll. Samml. zu Sigmaringen*, Mainz, 1860. — Idem, *Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit.* — Cf. **Gooss,** op. cit. n. f. XIII p. 428.

(26) Proba despre acest'a suntu statiunile lacustre d'in Elveti'a. in cari celle mai frumóse topóre de pétra s'a gasitu numai in asiediémintele epocei de bronzu, pe candu in statiunile lacustre de la Wauwyl si Moosseedorf, cari appartinu absolutu epocei de pétra, nu s'a aflatu mai nici-unu toporu de pétra gauritu. iar la statiunea Wangen, printre 1500 topóre, numai 2 suntu cu gaura. Vedi **Ratzel,** *Vorgeschichte der europäischen Menschen* p. 161.

(27) Gooss, *Archiv,* n. f, XIII, tab. I fig. Nr. 15.

(28) Idem, idem p. 428.

(29) Idem. p. 429—430.

epoc'a neolithica a petrei, constatate de la nordulu si vestulu continentului nostru pene in nordulu Africei, si atribuite in generalu Iberiloru: movilele, dolmenele si cromlechurile, cum si stațiunile lacustre lipsescu cu totulu in tierrile dunarene. Aceste doue consideratiuni facu pre d. Gooss a presuppune co, dupo diluviu, numai pólele sudice alle Carpatiloru centrali, pescerile varóse alle Moraviei, Alpii resariteni si póte si plaiulu transilvanéuu, erau locuite de cotre popóre pribege in stare de venetori, adico de Iberi, iaru co siesurile, transformate cu incetulu d'in lacu in balta, si apoi in padure, s'au occupatu pentru antei'a óra de cotre Arii emigranti, si co prin urmare aceste tierri nici au pututu avé ua epoca pura de pétra.

D-lu C. Bolliacu (30) admite d'in contra, in intrég'a Dacia, ua epoca de pétra contimpuréna cu epocele de pétra d'in Scandinavi'a, Brittani'a, Elveti'a, Gallia etc, pe cuventu co: obiectele de pétra d'in aceste tierri se asemena cu totulu cu celle d'in Daci'a, fiindu fabricate pre acelasi typu; co suntu locuri in Daci'a unde s'a aflatu numai obiecte de pétra, de osu si de lutu, si din contra altele, unde se gasescu obiecte de metalu: bronzu, argintu si auru, si nici-de-cum arme si instrumente de pétra.

Am arretatu mai susu anso (partea II cap. 1, § 2), co celle trei epoce culturale alle petrei, bronzului si ferului suntu stadii de desvoltare pe cari acelasiu poporu, dupo imprejurarile favoritore: aptitudine mai inalta pentru civilisatiune, relatiuni territoriale mai avantagiose, legaturi cu vecinatatea, commerciu etc., le trece mai iute de catu alte popóre ce mergu incetu, ba chiaru stationédia sutimi de anni, traindu in passivitate, — si co opiniunea dupo care periodulu de pétra aru corespunde rassei finno-iberice, iaru periódele de bronzu si de feru, Ariiloru resaritului, nu are nimicu mai probabilu in sine pentru a fi admisa cá dogma. Totu-de-uadata arrettaramu co aceste epoce nu suntu nici syncronice, nici in correlatiune, asia co pentru a constata déco ua tiarra au avutu séu nu ua era proprie a petrei, nu se cere cá monumentele acesteia sa fie contimpurene si asemenate cu celle preistorice descoperite aiurea; nici trebue sa ne preocupamu de cestiunea deco intr'unu anume timpu cutare regiune putea au nu sa fie locuita. Varietatea a fostu totu-d'a-un'a in situatiunea Europei, si in tóte epocele istoriei. Asemenea varietati numeróse si simtitóre presenta deci si epoc'a de pétra, care difera nu numai dintr'ua tiarra intr'alta, déra chiaru intr'un'a si aceiasi. Pe candu, de esemplu, triburile Germaniei de Nordu lucrau silexulu, celle d'in centru preferéu petrele mai dure, diorit'a, nephrita, chloromelanita etc. De aceia socotimu mai conformu severitatii sciintii, a nu compromite sciinti'a printr'ua graba prematura, nici a afirmá nimicu definitivu, pene ce tóte cercetarile necessarii nu se voru face; nici a atrage d'in fapte isolate, — conclusiuni generale si neintemeiate.

Este de ajunsu pentru momentu in cestiunea ce ne preoccupa a semnalá punctele acellea in cari s'au gasitu mari quantitati de unelte de petre, de lutu si osu, unelte

(30) *Trompetta Carpatiloru*, Nr. 1059 d'in 1873.

de pétra nelustruita, topóre negaurite, si nici-unu obiectu de metalu, si a constatá co ua-diniora fusese acolo ua populatiune in necunnoscintia au in lipsa absoluta de metale.

Asemenea statiuni suntu fora indouiala *Vodastra* in Romani'a, si *Turdasiu* in Transilvani'a.

§ 8

Vodastra, statiune preistorica

In centrulu vastei campii dintre Caracalu si Celeiu, la ua distantia de 10 kilometri departe de Dunare, se afla comun'a Vodastra, plasa Baltii, distr. Romanati (31), in cuprinsulu carei'a sta ua cetate de pamentu numita *Sculienii* (32) incongiurata de ua sprancena de malu si de mai multe maguri asiediate pre locuri inalte. In vér'a annului 1872, d. C. Bolliacu a facutu primele sapaturi in acea localitate, anume intr'unu ocolu bine ratunjitu, unu feliu de insula incongiurata de ua garla mocirlósa si lata d'in isvore, care abia se póte trece cu piciorulu, candu este forte mare seceta. «Acestu ocolu, dice d. Bolliacu (33), in lini'a drépta prin midilocu este, de unde se «ridica d'in apa pene d'incolo, mai bine de ua-suta doue-dieci metri. Am voitu mai «anteiu se vedu cumu este facuta acésta insula, si amu sapátu la ua margine a ei, «pene in aduncime ceva mai multu de doui metri: anteiu, este unu pamentu vege-«talu tielina; apoi unu stratu de 15—20 centimetri petrisiu diluviu, sub care «petrisiu, este pamentu galbenu. Sapandu ací, am taiátu ua vatra, intre pa-«mentulu addusu si intre pamentulu tielina; amu constatátu co este vatra, «pentru co erá pamentu arsu rosiaticu si cu carbuni pre dens'a. Am voitu se «vedu déco asemenea vetre, la aceiasi aduncime se mai repeta, si am gasitu pene «in optu vetre asemenea, mai la aceiasi aduncime, in distantia aprópe cá trei metri «un'a de alt'a, bordeie, negresitu a caroru lemnaria s'a topitu cu desevversire si n'a «remasu nici-unu vestigiu. Credu co pamentulu addusu este d'in largirea albiei gar-«lei spre inaltiarea locului, care locu, incongiurátu de apa láta, pene unde venéu pa-«durile negresitu, servia acésta insula naturale si facuta, de asilu familiiloru si sie-

(31) Numele acestei localitati nu póte proveni, observa cu deplină dreptate d. Odobescu (Annal. Soc. Acad. Rom, X, sect. II p. 189), de la unu astronomu latinu, carele de acolo *vedé* astrele pe ceru, nici d'in cuvintele slavone *voda* apa si *ostrii* rapide, «de óre-ce nici apa asia de totu rapide nu este pe acolo, si nici compunerea ordinaria a cuvinteloru slavone nu permite ua asemenea combinatiune cu postpunerea cualificativului.» D-sea compara Vodastra cu cetatea macedona *Chalastra,* cu *Ballanstra* d'in Sirmiu, cu *Ister, Danaster* si cu vorb'a daca *tutastra* adica *dovleacu*, amintindu si terminatiunea latina *astra* d'in *fiiastra*, si cuventulu latinu si romanu colastra.—D-lu Bolliacu vedé in Vodastra unu cuventu slavonescu cu insemnare de *Apósa.* (*Tromp. Carpat.* Nr. 965 d'in 1872).

(32) Vedi rapportulu invetiatorului satescu d'in Vodastra, la d. Odobescu *Ann. Societ. Acad. Rom.* X, sect. II, p. 188 not'a 42.

(33) *Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872.

«filoru vre-unui tribu locuindu in paduiile d'in prejma. — Langa ua vatra mai mare «óre-cumu, amu gasitu ollaria mai multa, déro totu imperfecta, totu facuta cu man'a, «totu pré pucinu arsa, déco nu uscata la sóre. Am gasitu doue candele intregi cu «gaurile loru prin cari se petrecea cord'a spre acatiare.» Totu ací, d-sea dete preste multe petre late de gresia rosia si veneta, intre cari doue pentru ascutire séu frecare de silexuri, custure de silexu, petre de silexu rotunjite pentru prastia, doue topóre de granitu verde, cate-va obiecte de osu, si cinci-siesse vase intregi cu diferite forme, reu framentate si facute cu man'a. (34)

In annulu urmatoru, neobositulu cercetatoru intreprinse explorarea interióra a marginiloru acelei insule, si in doue dile numai cu cati-va omeni, «d'intr'unu ocolu, «pre suprafaci'a carui'a nu erá nimicu care sa tradé depositele ascunse, s'au scosu «d'in aduncime de la unu metru pene la unu si jumetate, preste trei mii silexuri, a-«fora de celle lepadate ca nerepresentandu nimicu, d'in cari silexuri cá la trei sute «intacte : sageti, sulitie, cutite, radietori, (*hâches celtiques*), topóre-ciocane gaurite, «petre de prasteia de silexu rotunjite, petre de afundatu plas'a, bolduri etc.; mai «multe petre de frecatu semintie, mai multe gresii de ascutitu petr'a» (35), trei-sute obiecte de lutu framentatu, dintre cari vr'ua-suta scóse intacte; obiecte pentru tiesatura, pentru afundare de plase, pentru podóbe, matce, trei omuleti, vr'ua trei-sute obiecte lucrate de osu, d'intre cari vr'ua siopte-dieci scóse intregi, si trei-sute vase de pamentu, d'intre cari trei-dieci-si-cinci scóse intregi, de diferite dimensiuni si forme; facute totu cu man'a, pene si chiaru linguri de pamentu, si doue-dieci dinti ce serviau de podóba. Nimicu ansa de metalu. «Astu-feliu dero pene asta-di, dice d. «Bol-«liacu, remane constatátu co in insul'a de la Vodastr'a nu s'a gasitu nimicu de «metalu, de cotu ua singura dálta de dieco centimetri, de aráma nativa, pe care am «gasit'o in sapaturile ce amu facutu annu. — Mai este unu lucru de observatu in a-«céstu insula : obiecte de lutu pentru prastia, d'in cari amu gasitu annulu trecutu «vr'ua cinci-dieci aprope intr'unu singuru punctu allu insulei, n'am mai gasitu nici-«unulu, estimpu in nici ua parte a ei. Ferestreiasie de silexu cu colti bine pronun-«ciati, de cari am gasitu annu vr'ua siese-dieci la unu locu, forte raru s'au mai ga-«situ cate unulu in alte parti alle insulei. Topóre gaurite, fie chiaru sparte, nu s'au «gasitu de catu in partea opposita de unde s'au gasitu acestu feliu de silexuri. Olla-«ri'a cea mai bine facuta si ore-cum arsa, unu feliu de cuptoru séu ua vatra intinsa «spre ardere de vase s'a gasitu intr'ua singura parte, desi vase isolate, uscáte la sore «séu si óre-cumu cu unu inceputu de ardere, s'au gasitu pre lunga tóte vetrele bor-«deieloru, cari bordeie s'au topitu negresitu cu totulu. Me hasardediu sa facu ua «conjectura : nu cumva si in acei timpi, atatu de aduncati in vechime, erau specia-«litati? Si in acesta insula, locu de retragere si asicurare, erau asiediate manufac-«turile, pre localitati fixate, cu mesteri speciali? — Silexuri diferite, dalte si radie-

(34) Idem Nr. 965 d'in 1872.
(35) Idem Nr. 1059 d'in 1873.

«tori, precum si vase si óse, am gasitu in tóte partile, fora distinctiune pronunciata. «Siepte ascutisiuri de lance, admirabilu lucrate, cu dintisiori, de cari numai un'a «gasisemu annu si patru dalte mari, totu de silexu, ca aceia care a gasit'o d. D. Sturdza «in Moldova si mi-a daruit'o mie, cum si doue cutite, suntu, potu dice, picsele prin«cipali ce am gasitu estimpu in silexu.— Doue intrari se vede co au fostu in acestu «ocolu : cea mai pronunciata spre resaritu si alt'a spre appusu. In dreptulu acestoru «intrari, cari se desémna óre-cum pe suprafacia terrenului, nimicu n'amu gasitu; «mijloculu insulei, cum si multe parti d'in ocolulu interioru, suntu anco neexplorate; «malurile exteriore, precum si movilele-morminte alle acelloru heroi ante-historici, «suntu anco cu totulu necercetate.»

Despre cercetarile ulterióre d'in annii urmatori, d. Bolliacu a rapportatu intr'unu articolu : *Ceramica preistorica a Daciei, Vodastra* (36), in care ne spune co : «in «insula nu este nici-unu indiciu de immormentare, séu vase mortuare. Se vede co pe «morti nu'i ingropau in insula. Multime de movile si movilitie-morminte incongiura «insul'a pe d'incolo de balta. Obiecte de metalu amu gasitu aci in aduncimea pe «unde se gasesce vetrele bordeieloru, acoperite de unu metru si unu metru si jumatate; «amu gasitu mai multe obiecte de aráma nativa, intre cari si ua *hache* in forma de «dálta lunga, precum si ua fasiia de auru nativu grosa, facuta d'in lovituri de cio«canu, invertita de doue ori, dér' fora legatura, fora lipitura, si formàndu ua veri«ga-inelu, in greutate de siesse grame.

«Asupr'a Vodastrei a mai fostu, este invederatu, ua alta epoca de locuintia ome«nésca, care s'a intinsu si sub Români, pene la Philippu Arabulu, judecàndu de pre «cate-va monete de bronzu gasite in partea occidentale a insulei, la ua mica adeu«cime, pre unde se vedu si óre-care remasitie de zidarii usiore române. — Sapandu «ua movila-mormentu aci, in prejm'a Vodastrei, intre oseminte putrede, pe la midi«loculu movilei, amu gasitu ua magnifica *hache* — toporu de aráma rosia, patináta «admirabilu, plesnita la mijlocu, d'in vechime, ceia ce indica ua lovitura crancena; «póte co a fostu arm'a eroului ingropátu in acésta movila; cód'a cu deseversire mi«stuita. — Am gasitu aci óse de animale, córne de bouru, de cerbu, falci de carni«vore si de diferite rumegatore. Déro cei'a ce este forte curiosu, amu gasitu, la unu «locu, oseminte, cu cari s'aru puté incarcá unu caru, numai óse de cani si de catiei, «mai mistuite; ceia-ce aru dá de ganditu déco canii, lesne de domesticitu si prasi«tori fiindu, nu facéu unu elementu de hrana aceloru ómeni primitivi. Nici-unu osu «de pasere domestica n'amu gasitu aci. — Semintie calcináte amu gasitu adunate «intr'unu vasu mare spartu, *lintesiora* pre care o manànca ratiele selbatice pe balti «si mocirle. Amu gasitu *susamu*, de care ne spune Herodotu co se facea forte multu «si crescea forte mare p'aci; amu gasitu si forte pucinu meiu; nici-unu bobu anse, «de gràu, séu de alta semintia... Imi propunu sa mai facu ua sapatura si mai defi«nitiva in acésta insula. Regretu co nu s'a pututu sa mergu cu sapaturile pre li-

(36) Idem Nr. 1255, d'in 1876.

«nii, in directiuni hotarite. N'amu pututu urmarì, de cotu unu semi-cercu de vetre «séu de bordeie; pentru co terrenulu n'a fostu egalu, si vetrele bordeieloru nu vinu «la nici-ua suprafacia egale. Numai cenusi'a si carbunii potu indicá locurile borde-«ieloru.» (37)

Ceea-ce resulta in modu neindoiosu d'in aceste relatiuni alle D-lui Bolliacu, mestecate une-ori, cata sa marturisimu, cu hypotese cam fantastice, cu observatiuni pe jumetate drepte, este co la Vodastra, — si-mi place a adduce ací cuvintele d-lui Odobescu (38), ua autoritate necontestata in totu ce se attinge de sciinti'a archeologica—, «a fostu in mijloculu unei balti, ua statiune preistorica, ai carii locuitori se serviau cu arme de pétra nelustruita si de osu, cu vase de lutu lucrate cu man'a fora rota, cu totu primitivulu apparatu allu epocei paleolithice d'in timpii preistorici. Ei, cá semintiile lacustre alle Elvetici, isi ingropau mortii pe cóst'a invecináta, mancáu scoici, melci si roduri paduretie alle pamentului, nu cunnoscéu nici-unu metalu, si abia déco intr'ua regiune mai laturasia a vechiei silisti preistorice, d-lui a gasitu unu obiectu de arama nativa. Noi suntemu obligati a crede pe d-lu Bolliacu in attribuirea asiediamінteloru din Vodastra unei epoce mai vechia de catu totu ce s'a gasitu pene acum la noi in tiarra.»

Ceia-ce mai romane de doritu este explorarea definitiva a acestei statiuni prehistorice, sapaturi mai sistematice in centrulu insulei, care n'a fostu pene acum cercetatu, spre a se deosebi mai bine epoc'a de pétra pura de cea metalica constatate ambele acolo.

§ 9

Turdasiu, statiune a epocei de pétra pura

In Comun'a Turdasiu, nu departe de Orástia (Broos), pre unu locu lungu, de la resaritu spre appusu de 2000 picióre, si latu de la miadia-nópte spre miadia-di de la 400 picióre marginitu la nordu de Muresiu, la sudu de callea-ferata, se afla intinse deposite de cenusia une-ori de ua grosime de la 1.25—1.60 metr., cu numeróse vetre in cari s'a gasitu obiecte de pétra interesante, ce destainuiescu ua forte vechia origine: topóre, ciocane gaurite si negaurite, dalte, cutite, verfuri de sageti si de lance, facute d'in serpentina, amphibol, jaspis, feldspath, heliotrop si cremena, care se gasesce chiaru in bucati mari nelucrate, cu semne de ciocnire pe dens'a pentru scoterea custureloru. Apoi, instrumente de óse lustruite; capulu unui bos-urus cu corne, ciolane de bos spelaeus, de cervus alces, cervus capreolus, capra ovis, sus scrofa, canis, vulpes si canis familiaris, capulu, ramurile si dintii de cervus elaphus fossilis; dinti ascutiti servindu de s[illegible]; vase de lutu fabricate cu man'a, óle, cáne linguri de gutu etc. (39), remasitie de mancare — si nici unu obiectu de bronzu, a-

(37) Despre ceramic'a de la Vodastr'a vedi mai la valle.
(38) *Annalele Societatei Acad. Romane,* X, sect. II, p. 188.
(39) Vedi mai departe.

fara dóra de unu fragmentu nelucratu de bronzu si de unu toporu de arám̃a (40). Acésta lipsa de aprópe ori-ce metalu in ua statiune asia de intinsa, si probabilu multu timpu locuita, indica ua epoca forte vechia, ce nu se póte anso determiná cu precisiune. Judecandu dupo ua perla mare, spheroidale, de culóre verde-cenusie, gasita la Turdasiu, dd. Schuster si Gooss atribue asiediementului de acolo, cellu pucinu ua epoca anteriora secolului allu IV inainte de Christos — candu gratia commerciului putea ajunge si in Dacia atare perle —, verisimilu ua epoca si mai vechia. D-lu Gooss ansa, d'in imprejurarea coací s'a aflatu si ciocane gaurite, se indouesce a vedé ua epoca pura de pétra, pentru ca nu-si póte esplicá aceste unelte cá ua desvoltare alle celloru negaurite, cí cá imitatiune dupo ciocanele de metalu. In acestu chipu ansa, pare-se, d-sea impinge lucrurile pre departe tinendu-se pró strictu de theoria de mai susu a lui Lindenschmidt. Ajunge credemu, a constáta la Turdasiu ua statiune locuita de ua populatiune, ce pare co nu cunnoscea bronzulu, facendu-si tóte uneltele d'in lutu, pétra si óse.

§ 10

Alte localitati, cari pastreadia urme de asiediemintele cellei mai vechi populatiuni alle Daciei, anso cari d'in lipsa de cercetari mai amenuntite — nu se potu renduí cu sicurantia in epoc'a pura de pétra, suntu in Transilvani'a: *Sibertu* (cerc. Brasiovu), *Agnit'a* (cerc. Sibiu), iar in Romani'a: *Calomfirescii-Tigani'a*, *Talpa-Netotii* si *Maglavitu*, cari au datu pene acum in mare numeru specimene de olari'a cea mai grosselana si primitiva, reu framentata, necópta, facuta cu man'a, precum si unelte de pétra.

§ 11

Carui poporu anume appartinéu instrumentele de pétra d'in epoc'a preistorica a Daciei, nu se póte spune cu certitudine. Constatamu numai co, de si in necunnosciutia de metale, acellu poporu nu era selbatecu, traindu numai d'in productulu venetorei, ci possedá óre-cari cunnoscintie si abilitate; avea locuintie fixe; se occupá cu crescerea viteloru si cu agricultur'a, care presuppune óre-care gradu de simtiu communu si de ordine sociale; sciá sa lucredie lutulu, pétra si osulu, si sa faca d'in elle vasele si uneltele necessarii economiei domestice, cum si armele de aparare si de atacu; fabricá care si colibe, si inventase bard'a pentru cioplitu lemnele, ferestreulu, dalt'a, arculu, sagét'a si meseria tiessutului. Ellu avé si óre care gustu pentru po-

(40) Wilhelm Schuster, in Program'a Gymnasiului d'in Sebesiu (Mühlbach), 1866/7.—Idem, in *Siebenb.-Deutschen Tagblatt*, annulu I, Nr. 710--711. — Gooss, *Archiv für siebenb. Landesk.* n. f. XIII, 256—259; XIV, 103—105. — Koch, Erd. muz. évk. V. 126 si 136. — Noui cercetari la acésta interesanta localitate anco aru puté fi fructuóse.

dóbe, purtandu salbe formate d'in rotitie si margele de lutu (41) d'in arsice (42); masele si dinti, din bulgari de kihlibaru insirati, si d'in melci (43); si prob'a co nu-i lipsea nici viati'a spirituale nici conceptiunile religióse, este nu numai marea veneratiune ce dedea mortiloru prin ridicarea aceloru uriasie movile, in care se ingropa cenusi'a, dupo arderea cadavrului, alaturea cu uneltele de pétra, de ulcele séu hàrburi, si de resturi d'in ospetiulu mortuaru consistandu d'in ciolanele animaleloru, — déro si acelle figuri de lutu inchipuindu figur'a umana, idoli si idolóice, cu triunghiulu aduncitu pre densele, ce s'a aflatu la Vodastr'a, Calomfiresci si Crasani (44), si cari nu putéu fi pentru acea populatiune in starea primitiva a intelectului, de catu niste fetisi analogi vaceloru si idoloaiceloru de pamentu desgropate la Tirynth si in acropolea Mycenei (45), si cari se scie co erau representatiunea symbolica a Herei, séu analogi aceloru semi-lune de lutu si pétra gasite in statiunile lacustre, si cari se considera dreptu embleme religióse (46) referitore la cultulu lunei.

B. Daci'a dupo cunnoscinti'a metalleloru

§ 12

La ua data impossibilu de determinatu arme si unelte de bronzu, giuvelle de acelasiu metalu si de auru, incepura a petrunde in Daci'a. Intrebuintiarea loru indica in istori'a civilisatiunei inceputulu adeveratului progresu, si ua crescere immensa a fortieloru sociale. Aceste obiecte, la cari se potu adeogi si celle de arama, de feru si de argintu, ce se gasescu dilnicu cu deosebire in Transilvani'a, prin caracterulu loru identicu in forma, technica si ornamentatiune, appartinu epocei numite de bronzu, si epocei primitive a ferului, prin urmare suntu anteriore cuceririi lui Traianu, si se potu reduce la urmatorele typuri principale: 1) arme; 2) obiecte de podóba; 3) instrumente si alte unelte de casa; 4) vase de bronzu; 5) obiecte de natura sacrale, amulette, symbole si producte alle artei; si 6) representatiunea figurata a animaleloru si a omului. (47)

(41) Vedi de esemplu tab. L Nr. 16 *a, b, c,* rotitie de lutu aflate la Vodastra. Cf. *Tromp. Carp.* Nr. 1255 d'in 1876, fig. 107, 108, 109, 117, 128 si 130.

(42) La Vodastra d. Bolliacu a datu peste arsice, tersite pe partea de josu, frecate pe partea numita *sisi* si pe partea numita *bei.* Asemenea, si intr'unu sarcofagu de pétra si intr'unu mormentu de caramida, d'in epoca romàna, in préjma Recicai. D-sea, crede ca elle au servitu de jocu copiiloru. *Tromp. Carpat.* Nr. 1255 d'in 1876).

(43) In museulu d'in Clusiu se pastrédia unu obiectu de podóba d'in epoc'a de pétra, constandu d'in cója unui melcu fosilu, ornata cu pietricele. (Gooss, *Archiv*, n. f. XIII, 243).

(44) Vedi mai susu, partea II cap. XI, § 32.

(45) **Schliemann,** *Mycènes,* trad. Girardin, p. 59 seq.; 136—141, 296 seq.

(46) Le **Hon,** *L'homme fossile.* 292.— **Dessor,** *Palafittes.* — **Sacken,** *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's,* Wien, 1862, p. 45—46. — **Troion,** *Habitations lacustres,* 1860.

(47) Vedi pentru celle urmatore **Gooss,** *Archiv für Siebenb. Landesk.* n. f. XIII, 466—528.

§ 13

1. *a) Arme offensive*

Sabii.— Sabiile de bronzu ce se gasescu in Ungari'a si Transilvani'a suntu de ua forma forte antica, de lungime 52.6 cm. pene la 73.6 cm., rare-ori pene la 1 metru — cum este de esemplu sabi'a de bronzu de la Siarombercu, corc. Osiorheiu, pastrata in museulu d'in Clusiu —; manerulu variadia in lungime intre 6—6.5 cm.; lamin'a (ferulu sabiei), la mijlocu mai grosa, une-ori avendu ua lamba semi-rotunda, este cu doue taisiuri, mai lata la mijlocu, ceva scobita spre verfu, iar la verfu forte ascutita, impodobita adesea cu linii sapate paralelu cu conturnulu iei, proprie pentru taiatu si impunsu; manerulu, de lemnu séu de osu, nu are stréja, ci apuca lamin'a cu capeteiulu lui, care este mai latu, oblu si in forma de semi-luna. Lamin'a se intiepenea intr'ensulu prin cuie; la unele, prelungita printr'unu cotoru, ea strabatea d'a lungulu scobitur'a manerului, si se intarea de ambele parti cu prăsele de lemnu séu de cornu; la altele in fine, lamin'a si manerulu nu alcatuá de catu ua singura bucata, turnata dintr'un'a. Maiugulu sabiei consta dintr'unu discu cu centru scosu in relievu, séu dintr'ua vergea recurbata. De ordinariu manerulu este bogatu impodobitu, cu linii finu sapate, cercuri indouite, spirale, triunghiuri si romburi, séu cu forme de cordele, unele esite in relievu, séu imbracatu in piele, precum se póte vedé pre tabel. lit. C. si D, mai multe esemplare.

Asia, tab. C, fig. Nr. 1 representa ua sabie de bronzu gasita la Bistriti'a in Transilvani'a (adi in cabinetulu imperialu de antice d'in Vienna) de ua lucratura vrednica de tóta mirarea; manerulu ei micu si proportionatu a facutu pre unii invetiati (48) sa conchida co ómenii d'in epoc'a bronzului avéu mâni pré fine si delicate, cá multe d'in popórele asiatice, mai alesu Indienii si Arabii, a caroru sabii paru a fi fabricate pentru mâni de femeia (49). Altii (50), mai correctu, atribuescu micimea estraordinara a manerului destinate acestei arme de a serví la impunsatura, pentru care scopu ea avé acellu maiugu d'in capetulu manerului, spre a oprí alunecarea mânii, pe cându la sabiile proprii pentru taiatu, manerulu este mai lungu, cá lovitur'a sa fie mai adunca si mai lata, iar sabi'a sa se manuiasca mai cu inlesnire.

Acésta sabia isi gasesce paralel'a sea in alt'a desgropata la Covoru, cerc. Brasiovului, si pastrata adi in museulu Brukenthal din Sibiu. Este lunga 65.5 cm. Mane-

(48) Dr. Eduard. Freih. v. Sacken, *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's*, Wien, 1862 p. 61.

(49) **Pritchard**, *Natural history of men*, London 1843, I, 129.— Cf. Lubbock, op. cit.

(50) Dr. Rómer **Flóris**, *Müregészeti Kalauz*. Pest, 1866 p. 50.

rulu seu ilu reproducemu mai josu (fig. 3 *a* si 3 *b*) d'in causa elegantiei formei, bo-

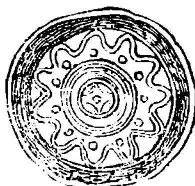

Fig. 3 *a*.

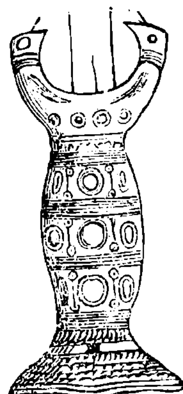

Fig. 3 *b*.

gatiei sapaturiloru si escellentiei technicei. (51)

Tab. lit. C. fig. Nr. 2 representa sabi'a de bronzu aflata la versarea riuletiului Szinva in Sajo (la Miskolz, comitatulu Borsod, in Ungari'a), adi in Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a, lunga 23″ 7‴, latimea cea mai mare 2″ ½‴, lamin'a e impodobita cu dungi marginale, iar manerulu cu dungi transversale si semicircomvolutiuni, disculu manerului avendu siese cercuri excentrice fie-care cu cate doue dungi (52). Acésta ornamentare se asémena cu aceea a sabiei reproduse pre acciasi tabella lit. C, fig. Nr. 4. Ea s'a gasitu la Puszta Szent-György, comitatulu Bihoru-de-Nord, in Ungari'a; este lunga 23″ 7‴, latimea-i cea mai mare 2″, cu marginele la verfu puçinu turtite, cu manerulu sapatu in chipulu ce se vede pre tab. D, fig. 4 *a*. Manerulu arrétta pe faci'a interna a discului cinci cercuri concentrice d'in cate cinci linii fiecare, incongiurandu bumbulu sapatu asia cum se representa pre tabl. D, fig. 4 *b*. (53)

Ua data cu acésta sabie s'a desgropatu alte 29 sabii, din care reproducemu pre aceiasi tabella trei, fig. 3, 5 si 6. Prim'a, lunga 26″ 3‴, latimea cea mai mare 1″ 5‴, are pre lamina sapate mai multe dungi marginale, iar manerulu de amendoue partile laminei cu cate doue, josu cu cate cinci gauri pentru cuie, este la mijlocu puçinu aduncitu; pe candu a dou'a (fig. 5), lunga 27″ 11½‴, latimea maxima 1″ 10½‴, are manerulu cu marginile in susu, si cu cate trei, josu cu cate cinci gauri de cuie, iar cea d'a trei'a (fig. 6), 23″ 2‴ lungime, 1″ 10‴ latime maxima, este simpla manerulu impodobitu cu inele in relievu, si maiugulu oblu. La ua a patr'a sabie (27″ 4‴ lungime, 1″ 6‴ latime maxima) lamin'a este batuta in manerulu, care are de a-

(51) Goos, *Archiv f. Sieb. Landesk.* n. f. XIII, tab. II Nr. 1.

(52) Fr. Kenner, *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde*, in *Archiv für Kunde österr. Geschichtsquel.* XXIV. 2. p. 367.

(53) Idem, idem p. 373.

mendoue partile laminei cate doue, josu cate cinci cuie. Ua a cincea in fine, lunga 23″ 11‴, latime maxima 1″ 9½‴, este cu lamin'a frumosu sapata (54) iar pe partea esterna a discului manerului se vede sapata ua serie de ânelusie si linii sierpuite in jurulu maiugului impodobitu asemenea cu ânelusie si linii drepte. (55)

Sabiile desemnate pre tabel. D, fig. 3 *a*, 3 *b* si fig. 5 s'au gasitu, una la Pered-Sütö-Abod (Comitat. Borsod, Ungari'a), si e lunga de 20″, latime maxima 1″ 6‴, manerulu cu cordele sapate in relievu, disculu manerului fiindu impodobitu la margine prin ua serie de arcuri peste trei linii punctate (tab. D, fig. 3 *b*) [56]; cea alta, la Buzita (Comitatulu Abauj-Torna, cerculu d'in cóce de Thiss'a), ua data cu alte trei sabii. Ea este lunga de 24″ 8‴, lata la maneru 1″ 5‴; lamin'a are prin mijlocu ua lamba lata si resarita; iar manerulu este impodobitu cu cinci si siese renduri de cote 17 impletituri sapate, fie-care rendu refecatu cu cate 2—3 dungi, ceeace produce unu frumosu efectu. Maiugulu si disculu suntu óble, cellu d'anteiu impodobitu cu ramuri sapate, iar cellu d'in urma, cu patru ânele concentrice de impletituri asemenea celloru de susu. (57)

Adesea anso se gasescu in Transilvani'a sabii fora nici-unu ornamentu, cum este cea de la *Sibertu*, cerc. Brasiovu (58), lunga 57.2 cm. (pastrata in collectiunea gymnas. d'in Sighisior'a), séu turnate d'intr'ua singura bucata, cum suntu: sabiile de la *Copsia-mare* (Nagy-Kapus, Gross-Kopisch, cerc. Sibiu) (in museulu Brukenthal), si de la *Prejmeru* (Prázsmár, Tartlau, cerc. Brasiovu). Cea d'in urma, gasita la unu locu cu doue verfuri de lanci si unu *celtu* de bronzu, cari se pastreadia in collectiunea gymnasiului d'in Brasiovu, am reprodus-o pe tabel. D, fig. Nr. 14 (59).

Localitatile unde s'a mai aflatu sabii de bronzu de form'a cea mai vechia suntu:

In Transilvania:

Seleusiulu-mare (Nagy-Szöllös, Gross-Alisch, cerc. Sibiu), unu fragmentu de sabia, ua data cu 4 *celte*, trei bucati de secere, unu ânelu, ua cuantitate mare de bronzu (aes collectaneum) si alte bucati, tóte in collectiunea Gymnasiului d'in Sighisior'a.

Ungurasiu (Bálványos Várallya, cerc. Dejul), ua sabia de bronzu, unu celtu unu verfu de lance, fragmentulu unui ciocanu toporu de arama, tóte in museulu d'in Clusiu, si mai multe vase mici de arama, in collectiunea Grafului Franz von Bethlen.

Bardotiu, cerc. Odorheiu, ua lamina de sabie de bronzu, doue celte, doue seceri, doue caldari, tóte de bronzu, si alte obiecte de auru (Arch. f. ö. Gesch. XXIV. 389).

Bogata (Maros-Bogát, cerc. Muresiu-Osiorheiu), ua sabia de bronzu, doue celte, mai multe bucati de seceri, de ferestraie unu verfu de lance, ua perechie de forfeci mici si alte fragmente de aes collectaneum, in museulu d'in Clusiu.

(54) Idem, idem p. 375 fig. 71 si fig. 72.

(55) Idem, idem p. 373—374.

(56) Idem, idem p. 368.

(57) Idem, idem p. 362.

(58) Gooss, op. cit. XIII, tab. II Nr. 3.

(59) Idem, idem, tab. II Nr. 2

Drasu (Darócz, cerc. Brasiovu), ua sabie aflata ua data cu 30 celte de bronzu (Gooss, Archiv des ver. für siebenb. Landesk. n. f. XIII, 219).

Ungra (Ugra, Galt, cerc. Brasiovu) fragmentu de sabie cu 6 celte, mai multe cutite, verfuri de lanci, si de sageti, unu ânelu, tóte de bronzu, cum si unu ciocanu-toporu 29 cm. lung. de cupru.

Ghirdale (Gerdály, Gürteln, cerc. Sibiu), ua lamina de bronzu.

Guşteriti'a (Hamersdorf., cerc. Sibiu), 18 bucati de sabii, 9 lanci intregi si mai multe alte fragmente, 3 lamine de pumnalu intregi si patru frînte, 15 polstebe, peste 100 celte, 2 fragmente de ciocanu-topóre, peste 70 seceri, 3 ciocane si alte obiecte si vase, tóte de bronzu, despre cari vomu vorbi mai departe. Aci sa descriemu numai bucatile de sabii. Lamin'a merge de la cotoru in josu in linie drépta, si apoi puçinu cate puçinu se ingusteadia si se ascutiesce intogmai cá ua lance. Tóte laminele suntu cu doue taisiuri; la capateiulu loru se vedu gauri de cuie pentru fixarea manerului, d'in care nu s'a datu peste nici unu esemplaru.

Unu fragmentu de lamina, probabilu partea superióra, are de ua latura in totu lungulu dinti mici cá de ferestrau, ceea-ce s'a observatu adesea la sabiile de bronzu (Vedi Lindenschmidt, Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit, I, heft. 8, taf. III. — Despre armele de la Guşteritia vedi L. Reissenberger, in Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, neue folge, X, heft. 1, p. 8—37, cu 4 tabelle).

Mercurea, ua lamina de sabia 4' lunga, ingusta si de ambele parti cu lambe scóse, in collectiunea gymnasiului d'in Sebesiu.

Moşna (Mese, Meschendorf, cerc. Sibiu), maneru de sabia, ua secera de bronzu, unu celtu si unu verfu de lance.

Rebrisiora séu *Rebra mica* (Kis-Rebra, cerc. Bistriti'a) ua sabia de bronzu 46 cm. lung.; unu verfu de lance in forma de frundia 19 cm. lung.; 2 celte, 13 cm. lung.; unu palstabu, 18 cm. lung.; 6 topóre, 30 cm. lung., si unu celtu, tóte de bronzu si in collectiunea gymnasiului d'in Naseudu (Naszód).

Stîna (Garád, Stein, cerc. Brasiovu), doue bucati de sabie, 3 celte, unu verfu de sagéta, altulu de lancie si unu cutitu. (Siebenb. Archiv. n. f. IV, tabela).

Dupâsdorfu (Tobias, Toppesdorf, cerc. Sibiu), ua lamina incovoiata de sabia de bronzu, 2 celte, si unu buzduganu.

Toria de josu (Alsó-Toria, cerc. Brasiovu), ua lamina de sabia de bronzu cu cotoru, fora maneru anso, 80 cm. lung.

Vaidasîgu (Vaidaszeg, cerc. Clusiu), ua lamina de sabia de bronzu, in museulu d'in Clusiu.

In Ungari'a, *Cerculu d'incoce de Thiss'a* :

Zsujta (Comitatulu Abauj-Torna) ua sabie si unu coifu (Archiv für Kunde oesterr. Gesch. XXIV, 2, 366).

Bota (Comitatulu Borsod), ua sabie de bronzu, trei verfuri de lanci si alte fragmente de arme (Idem, p. 367).

Marmorosiu :

Kalinafalva, sabie de bronzu (*Arch. Ert.* I 268).

Sabii de feru, lungi si subtiri in form'a celloru gasite in locuintile lacustre (60), suntu de totu rare in tierrile dunarene; totusi unu exemplaru d'in acésta clasa impreuna cu teac'a sea frumosu impodobita si bine conservata (61), s'a gasitu intr'unu mormentu la Szób langa Eipel, nu departe de malulu stangu allu Dunarii, si se afla reprodusa pe tab. lit. D fig. Nr. 13. Ea este lunga 71 cm., si se pastreadia in museulu nationalu d'in Pestha.

Aci trebuescu mentionate si doue lamine de speci'a sabiiloru de bronzu, un'a de totu incovoiata, pastrata in museulu Brukenthalicu d'in Sibiu, si reprodusa pre tab. D, fig. Nr. 11; alt'a, gasita in prejurulu Miercurei (cerc. Sibiu), adi in gymnasiulu d'in Sebesiu; ambele lungi 1.26 (4'), largi spre maneru 7 cm., si d'in ce in ce mai inguste spre verfu, cu lamb'a esita afara de ambele parti asia de multu in catu lamin'a are aprópe acelasiu diametru horizontalu si verticalu.

Pumnale.— D'impreuna cu sabii se afla si pumnale de bronzu, unele late de forma triunghiulara si fora cotoru in maneru, cá celle gasite la Vily (Comitatulu Zemplin, cerculu d'incoce de Thiss'a) in numeru de patru. Doue suntu de form'a cellui desemnatu pre tabell'a lit. C. fig. Nr. 21, avendu lungime 11″ 1‴, latime maxima 1″ 5‴, cu lamina óbla cu doue gauri si tinte in elle, pre càndu pre cotorulu cu marginile recurbate si crestate se vedu trei gauri (62). Cellu d'allu treilea pumnalu, 9″ 1‴ lungime, 2″ 3‴ latime maxima, cu muchia pre la mijlocu (lamba), si josu cu 2 cuie simple, se póte vedé pre aceiasi tabella C. fig. Nr. 22; si in fine, cellu de allu patrulea, de aceiasi forma cá cellu de susu, are trei lambe pe la mijlocu si nasturi bombati in ambele gauri (63). Altele si acestea se gasescu mai adesea in Transilvani'a, suntu mai inguste, avendu cotorulu manerului propriu cá sa se aplice pre densulu prasele de lemnu séu de cornu de animale. Pe tab. D. fig. Nr. 12 se desemneadia unu atare esemplaru de la Sidiriasiu (Szederjes, Neuzeckel, cerc. Sibiu), 24 cm. lungime (64). Pumnale, aflate la Gușteriti'a (Hammersdorf), d'in cari trei intregi (65) unele suntu cu cotoru, altele au lamin'a si manerulu d'intr'una turnate; altele in fine au manerulu in chipulu urmatoru (fig. 4, 5 si 6):

(60) Asia, in laculu Neuchâtel, anume la statiunea La Thène, la Ulm, Speier si Ingelheim etc. Vedi **Lindenschmidt**, *heidnische Alterthümer* band III heft II taf. I si band III heft II taf. II.

(61) **Gooss**, *Archiv des sieb. Land.* n. f. XIII, tab. II Nr. 4 si 4 *a*.

(62) Fr. **Kenner**, op. cit., p. 369.

(63) Idem, p. 369—370 unde d'in eróre aceste pumnale se iau dreptu verfuri de lanci. Cf. Gooss, *Archiv f. Sieb. Land.* n. f. XIII, 469.

(64) **Gooss**, op. cit. tab. IV Nr. 15. Cf. Atlasŭ la allu douilea volumu d'in *Arch. Közl.* V, 20, VII, 26, XX, 128—130. Idem, *Catalog. gener. des VIII prähistorischen Congresses*, pag. 23 si 124.

(65) Ludwig **Reisenberger**, *Der neueste archäologische Fund bei Hammersdorf*, in *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, neue folge, X, heft. I, p. 14—15, si tab. I fig. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

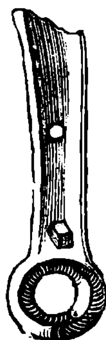

Fig. 4

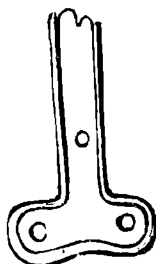

Fig. 5

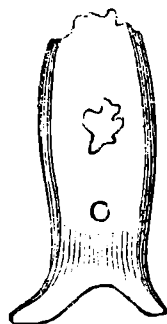

Fig. 6

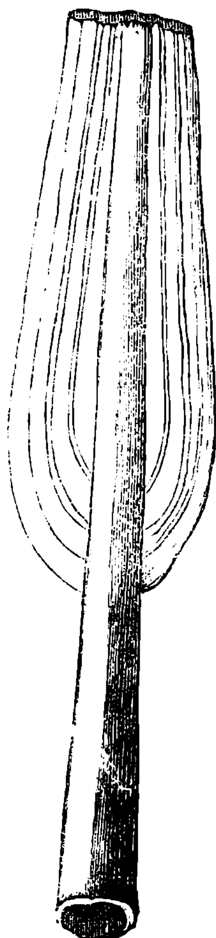

Fig. 7

Fig. 8

La Toplitia (Comitatulu Turdei s'a gasitu doue lamine fragmentate de pumnalu, unu stiletu lungu 15.5 cm., cu manerulu la capetaiu in forma de bumbu, si cu verfulu masivu cu siese feçie, precum si 6 seceri si 5 bucati de ferestraie.

Lanci.—Lancile presonta ua varietate de forme care se póte reduce la doue typuri principale : *a)* lanci de arama cu form'a frundieloru lungaretie, cu toculu rotundu si adesea ornamentatu (66), si *b)* lanci subtiri de bronzu, de ua forma caracteristiça rhomboidale, in care toculu, unde se infige si se intiepenesce prin doue cuie laterale, lemnulu se prelungesce subtiindu-se d'a lungulu armei, formandu pre d'in afora lambe profilate (67). La, Gusteritia s'au aflatu 9 bucati de lanci, d'in cari cellu mai mare exemplaru (fig. 7), in forma de frundia, are unu tocu, golu pe d'inauntru, subtiatu cotre verfu cu 2 gauri in cari se petrecea cuiulu, ce fixá lemnulu lancei. De ambele lateri alle tocului se vedu cote trei muchii inguste, servindu dreptu podoba a armei. Unu altu esemplaru, judecandu dupo puçina sea lungime, si dupo micimea diametrului ce are toculu acolo unde intrá lemnulu (fig. 8), este de siguru ua darda, ce se asverlea, pe candu alte doue bucati (68) serviau in acelasi timpu de lanci si darde, la intiepare de aprope, cá si la aruncare la distantia.

(66) Vedi la Gooss. op. cit. XIII. tab. III fig 12, desemnulu unei lanci, 17 cm. lung., gasite la Kis-Terenne in Ungari'a.

(67) Vedi figur'a unei lanci d'in Ungari'a ap. **Lindenschmidt**, *Heidn. Alterth.* II, IV. taf. I, Nr. 6.— **Gooss**, op. cit. XIII, tab. III fig. 10.

(68) **Reissenberger**, op. cit., tab. 1, fig. 11.

Esemplare de darde avemu de la: *Feldiór'a* (Székely-Földvár, cerc. Clusiu), darda minunata de bronzu, 11 cm. lunga, cu tocu si cu verfu massivu in siesse muchii; *Lovnicu* (Lebnek, Leblang, cerc. Brasiovu); *Moigradu*, in Transilvania, si de la *Vily*, cerc. d'incóce de Thiss'a (Arch. für oesterr. Gesch. XXIV, 2, p. 370); iar de lanci, de la *Doboli* (Aldoboly, cerc. Brasiovu); *Ungurasiu*, (Bálványos, cerc. Deju); Breţcu (Bereczk, cerc. Brasiovu); *Bogata; Atielu* (Hetzeldorf, cerc. Sibiu), unu verfu de lance de feru elegantu si ingustu, appartinendu grupei lanciloru de feru aflate la Hallstadt, la Szób, si la statiunea lacustra La Thène. (Vedi Gooss, op. cit. XIII, tab. III Nr. 11); *Cicega-Silvasi* (Kecsed-Szilvás, cerc. Clusiu), lance de bronzu in museulu Clusiului; *Moşna; Moigradu; Pasulu Oitusu; Pianulu de susu* (Oláh-Pian, cerc. Sibiu); *Rebrisiora; Sioarsiu* (Sáros, cerc. Sibiu) doue verfuri de lanci, cu unu buzduganu, trei coifuri de bronzu si 30 celte; *Stîna; Prejmer; Varfalau* (Várfalva, cerc. Clusiu), in Transilvani'a; iar in Ungari'a, la *Bodrog-Keresztur* (vedi mai la valle), *Felsö-Dobza* si *Botd*. Arch. für oest. Gesch. XXIV, 2, p. 363, 367; XXIX, 2, p. 302).

Verfuri de sageti. — Verfuri de sageti in bronzu suntu de ua finetia admirabile, cu doue, trei séu patru taisiuri, si de forme variate: unele consta dintr'unu tocu cu marginile ascutite, in cari se introducea lemnulu sagetii; altele au forma de frundie; la unele frundi'a se termina josu de ambele parti in forma de carligu (Vedi tab. C. fig. Nr. 11). La tóte acestea cate-ua-data lemnulu sagetii are unu cracu (tab. C fig. Nr. 9 si 10).

Se gasescu in Transilvani'a in mari cuantitati. Asia, la *Basna* (Felsö-Bajom, Bassen, cerc. Sibiu), s'a datu peste ua-suta sageti; la *Muşna* (Muzsna, cerc. Odorheiu) peste unu insemnatu numeru, d'in cari trei-dieci bucati se pastreadia in collectiunea Gymnasiului d'in Sighisiór'a, si altele, in collectiunea Gymnasiului d'in Mediesiu. D'in elle, s'a reprodusu pre tab. C, fig. 7, 8, 9, 10 si 11 cate-va typuri; fig. 6, aceiasi tabella, representa ua sagéta d'in museulu nationalu d'in Pestha. Alte esemplare avemu de la: *Porceşdu* (Porcsed, cerc. Sibiu); *Hoghisu* (Héviz, cerc. Brasiovu); *Archita*, sageti de 5 typuri, parte cu doue, — parte cu trei muchii; *Cergaulu-micu; Ungra; Halmiagu* (Halmágy, cerc. Brasiovu); *Moigradu*; *Racoşiu* (Alsó-Rákos, cerc. Odorheiu); *Coholm; Stîna; Guşteritia* (vedi Seidl, *Beiträge zu einer Chronik der arch. Funde*, d'in *Archiv für Kunde oesterr. Gesch.* IX p. 84).

In Ungari'a, avemu esemplare de la *Teglas* (cerculu d'incolo de Thissa), trei sageti cu trei muchii; (Arch. f. oesterr. Gesch. XXIV, 375); iar ua sagéta de argintu massivu descoperita in Transilvani'a se conserva in museulu d'in Clusiu. In Romani'a pene acum, nu scimu sa se fi gàsitu sageti de bronzu, ci numai de feru: la *Cetatea-Latiniloru*, ua data cu unu buzduganu, custure de feru si feru de lance; la *Zimnicea* (Vedi Bolliac, Escursiunea archeol. d'in 1869) la Horodiste (Dorohoiu) etc.

Buzdugane. — Buzduganele de bronzu obicinuitu au form'a de cylindre gaunóse cu 3—4 sire de coltiuri renduite in piezu, séu verticalu un'a peste alt'a; unele suntu de forma spheroidale intarite peste pantece cu unu cercu in relievu, avendu cate siese

si mai multe muchii in directiunea diametrului. Trei esemplare se representa pre tab. D. fig. 6, 7 si 8. Primulu, nalt. 9.6 cm., s'a aflatu in riulu Sajó langa Sajó-Kerestur (Comitatulu Borsod, d'incóce de Thiss'a) [69]; cellu de allu douilea, nalt. 6.5 cm., provine d'in collectiunea Ackner, si are trei tortitie, ca sa intiepenésca mai bine cód'a de lemnu; iar cellu d'allu treilea, nalt. 6.5 cm. este póte de arama, si s'a gasitu la *Noulu* (Ujfalu, Neudorfu, cerc. Sibiu), adi in collectiunea gymnasiului d'in Sighisior'a. Alte buzdugane s'au aflatu la: *Doboli; Covoru; Racoşiu, Sioarsiu* si *Dupâsdorf*, unu buzduganu cu 12 coltiuri (vedi Gooss, op. cit. t. IV, Nr. 10, nalt. 6.6 cm., in collect. Gymnas. d'in Sighisior'a), in Transilvani'a (70).

Dalte.—Topóre.—Unu obiectu caracteristicu si multu obicinuitu in epoc'a de bronzu este dalt'a cuneforma, imitatiune negresitu dupo dalt'a de pétra. Se deosibescu doue specie: *palstabe*, séu dalte cu gaura obla si cu tórte pentru intiepenirea manerului sapatu in intru, pe care une-ori ilu incongiura de totu (vedi pe tabl. C, fig. Nr. 15 unu esemplaru aflatu la Guşteriti'a, 17 cm.; ib. fig. Nr. 20, la Magyar-Sák, in collectiunea gymnas. d'in Sighisióra; Unu allu treilea de la Terimia-mica (Kis-Terenne) vedi-lu la Gooss, op. cit. tab. V, fig. 2); si *celtu* séu dalta cu tocu séu cu cotore, gaunósa in intru, spre a imbucá unu maneru incovoiatu séu dreptu, scurtu séu lungu, care se fixá longitudinalu, une-ori cu ua veriga de bronzu, precum se póte vedea pre tab. C. fig. Nr. 19 (unu celtu d'in Lucska, in Ungari'a, 10.5 cm., in museulu nationalu d'in Pestha), fig. Nr. 16 (elegantu celtu d'in collectiunea Ackner, 12.7 cm. lung.), fig. Nr. 18 (celtu d'in Guşteriti'a, lung. 12.5 cm.) fig. Nr. 17 (celtu d'in *Rusu*, Oroszmezö, cerc. Deju, 11 cm. lung.); asemenea, pre tab. D. fig. Nr. 1 (celtu gasitu cu mai multe alte, la Felsö-Dobsza, lung. 4″ 8‴, susu la taisiu lat. 2″ 1‴; intr'ua latura are 3 linii in relievu, d'in cari cea mijlocie este intrerupta pe ambele parti de ua gaura, si este impodobitu cu doue triunghiuri [71]; ib. fig. Nr. 2 (celtu de bronzu lung. 4″ 3‴, aflatu la Bardotiu impreuna cu alte doue [72].

Aceste unelte au servitu nu numai cá arme spre lovire si aruncare, déra si la lucrarea lemnului si a pamentului, la curatirea peiloru, prin urmare elle erau in acelasiu timpu, radietore, topore, barde, sape si cutitóie.

Numerulu loru in Daci'a este infinitu de mare, si d'in miile de obiecte gasite, nici doue macaru nu se asémena intre elle. D-lu Gooss (73) recunnósce cellu pucinu 12—15 forme diferite de dalte d'in Ungari'a si vecinatate, cari ansa se potu reduce la doue typuri fundamentale: *indouita-dalta* (ciocanu-toporu si *dalta simpla*.

Prim'a are form'a obicinuita, gaurita pe partea ingusta a urechei (74); la unele

(69) *Arch. für Kunde oesterr. Geschichtsquell.* XXIV, 2, p. 375.

(70) Idem, XXIX, 294, buzduganu gasitu la Dömös, comitat. Gran. Altulu la Römer Flóris, op. cit. fig. 99.

(71) Idem, XXIV, 2 p. 363, despre altele gasite totu acolo.

(72) Idem, p. 389 fig. 77.

(73) Op. cit., p. 473.

(74) Vedi cá proba esemplarulu gasitu in Ungari'a, adi in museulu d'in Zurich, desemnatu

celle doue taisiuri facu intre denselo unu unghiu dreptu, forma care in Transilvani'a si Ungari'a se afla adesea turnata in arama curata, cum suntu esemplarele de la: *Ungurasiu*, *Bistriti'a*, *Budvár*, munte langa Odorheiu; *Buzdu* (cerc. Sibiu); *Feldiora* (Földvár, Marienburg, cerc. Sibiu), *Frîua* (Frauendorf, Aszsonyfalva cerc. Sibiu), unu ciocanu-toporu de cupru, lung. 34 cm., pastratu in museulu Brukenthal cu alte doue identice esemplare, cari in locu de a avé intr'ua parte obicinuitulu verfu ascutitu, au unu taisiu horizontalu (75); *Ungra*, ciocanu-toporu lung. 29 cm.; *Hasiagu* (Haschagen, cerc. Sibiu), altu ciocanu-toporu pastratu in collectiunea gymnas. d'in Sighisior'a, vedi Gooss op. cit. tab. V, fig. Nr. 9; *Coldau*, ciocanu-toporu lung. 33 cm., in museulu d'in Clusiu; *Cohalm*, ciocanu-toporu de arama cu urechia in mijlocu, cu taisiurile scurte si verticale, identicu cellui desemnatu in Catalogulu generalu allu Congresului allu VIII prehistoricu d'in Pestha, fig. 151 (mai vedi totu acolo fig. 145, 148 si 153), si cellui aflatu la Mahrersdorf (Austria-de-josu) [76]; *Turda*, ciocanu-toporu, lung. 9″; *Guşteriti'a* doue bucati de form'a ciocaneloru-topore de ua parte cu unu taisiu verticalu, de cea-alta cu unu verfu ascutitu séu cu unu taisiu horizontalu (77); *Ugrîtia*; *Vordu* (Verd, cerc. Sibiu), ciocanu-toporu lung. 25 cm. cu bucati d'in alte trei topóre identice, in Transilvani'a; iar in Ungari'a, la *Mezö-Kereszte*, unulu d'in celle mai mari exemplare gasite, avèndu ua lungime de 40.8 cm., si cantarindu 4.78 Kilogramme; la *Nagy-Falu* si *Drsnicu* (78).

Aceste topore, prin form'a semilunara a laminei amintescu armele-topore de pre Column'a Trajana; unele suntu acoperite cu frumose podobe, cum de esemplu, unelt'a gasita la Kis-Terenne, 12 cm. lung., reprodusa pre tab. C. Nr. 14.

Totu in acésta grupa se asiadia esemplarele de la *Nagy-Lucska*, *Felsö-Dobzsa* (tab. D. fig. Nr. 9, lung. 2″, 11‴, la taisiu lat. 1″, 4‴, naltimea muchiei 1″ 7‴), in Ungari'a; de la *Siomoşdeu* (Somosd, cerc. Muresiu-Osiorheiu), lung. 19 cm. (ap. Gooss, op. cit. tab. V, fig. 14), si de la *Tiufalâu* (Czófalva; cerc. Brasiovu), frumosu ciocanu de auru reprodusu pe tab. D, fig. Nr. 15 (adi in cabinetulu imperialu de antice d'in Vienna), in Transilvani'a. (Vedi Arneth, Sitzungber. der Wiener Acad. VI, 280).

Asemenea si acelle ciocanu-topore a caroru urechia ese afara de amendoue laturile, intocmai cá unu tubu; lamin'a lunga si cu elegantia resarita formeadia la capetâiu unu discu, allu carui centru reese printr'ua figura conica, printr'unu verfu ascutitu séu printr'unu allu douilea taisiu in chipu de frundia (tab. C, fig. Nr. 13; vedi si Gooss, op. cit. tab. V, Nr. 10 si 11). Numerόse esemplare s'a gasitu in Ungari'a: la Solt si Secsö. Felsö-Dobsza (vedi tab. C, fig. Nr. 23), Kis-Terenne, Znio-Varallya,

ap. Gooss op. cit. tab. V. 8, dupo Lindenschmidt, *Heidn. Alterth.* II heft. III, tab. II 1 si 2.

(75) L. Reissenberger, op. cit. p. 14.

(76) *Sitzungsberichten der kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien*, b. LXXIV, tab. 2. fig. 69.

(77) L. Reissenberger, op. cit, p. 14, tab. II fig. 11.

(78) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.* XXIV, 2, p. 371. — Idem XXIX, 2, p. 333.

Borsa, Iood, (ua singura data siesse esemplare) Rosza-Pallag, Hadhász (19 bucati ua data), si in Transilvani'a, la Moigradu, Rogna vechia (Rodna, cerc. Bistriti'a) *Hododu* (Hadad, cerc. Simleu), frumosu toporu cu unu bumbu in forma de discu si cu umbo ascutitu, in museulu d'in Clusiu; *Rebrisiora*, 6 topore lung. 30 cm., de aceiasi forma, in collectiunea gymnas. d'in Nasaudu.

D'in allu douilea typu, dalte-topore simple, de form'a actuale se cunnoscu mai multe esemplare; in collectiunea gymnasiului d'in Sighisiora: unulu de la Odorheiu (Vámos-Udvarhely cerc. Muresiu-Osiorheiu); altulu de la Hasiagu; in museulu d'in Clusiu: de la Pogacea (Pogácsa, cerc. Bistritia); Racosiu; Voia (Voj, cerc. Clusiu); in museulu Brukenthal, unu toporu de provenintia necunnoscuta; in collectiunea gymnasiului d'in Reghinu (Szász-Régen, cerc. Bistriti'a) unu toporu aflatu la Rusii (Russ, Maros-Oroszfalu, cerc. Bistritia), Vurmloc (cerc. Sibiu).— Asemeni esemplare mai avemu de la: *Sîn-Avramu* (Szent-Abraham, cerc. Odorheiu), lung. 14 cm.; de la Tetény (Comitatulu Pesthei), de la Clusiu, unu toporu de bronzu, lung. peste 40 cm. (79). Valasutu (Valaszut, cerc. Clusiu), topore cu muchi'a in forma disculara cu unu umbo ascutitu.

Insemnamu aci localitatile unde s'a mai aflatu dalte, ciocanu-topore, palstabe si celte de bronzu:

In Transilvania:

Celte la Doboli, Seleusiulu-mare, Arkita, Ungurasiu, Bardotiu, Breţcu, Beclénu, Bundorfu, Bogata, Feiuru (Fejérd, cer. Clusiu, mai multe in Cabinet. imper. de antice d'in Vienna); Firtusiu (Firtos-Várallya, cerc. Odorheiu), Fagarasiu, Feldior'a, Fiscutu (Füzkut, cerc. Bistritia), Ungra, Cicu-Sîn-Giorzu (Csik-Szent-György, cerc. Odorheiu); Guşteriti'a, peste 100 celte, cea mai mare parte cu urechie, celle fora urechie cu doue gauri in care se petrecea cuiulu pentru fixarea mai bine a manerului; unele impodobite cu linii convergente si divergente (80); Atielu; Harastesiu (Harasztos, cerc. Bistritia); Ilioşva (Also-Illosva, cerc. Deju), peste 50 celte (Archiv für Siebenb. Land. n. f. III. 341); Clusiu, doue celte; Covoru; trei; Mediesiu; Cicega-Silvasi; Moşna; Mezöség, mai multe celte in museulu d'in Clusiu; Mica (Mikefalva, cerc. Muresiu-Osiorheiu); Mojgrád, Pasu Oituzu; Gradistea, Noul, diece celte; Fodora (Oláh-Fodorháza, cerc. Deju); Pianulu-de-susu; Poian'a (Polyàn, cerc. Brasiovu); Rebrisiora, 2 celte, 13 cm. lung.; Ruştioru (Rosz-Csür, Reusdörfchen, cerc. Sibiu); Rusi (Rösz, Reussen cerc. Sibiu); Sioarsiu, 33 celte; Sieica-mica (Kis-Selyk, Klein-Schelken, cerc. Sibiu), doue celte; Sioveniu séu Cisieru (Sövényszeg, Schweischer, cerc. Brasiovu); Simişnea (Semesnye, cer. Deju); Glodu (Sósmezö, cerc. Deju); Simleu (Szilágy-Somlyo, cerc. Simleu); Stîna, trei celte; Sîn-Giorzu-Trascaului; Prejmer; Duşâsdorfu, doue celte; Turda, idem; Tordatu (Tordátfalva, cerc. Odorheiu); Ghimcrici séu Vişkir (Fejéregyház, Weisskirch, cerc. Brasiovu);

(79) Vedi si la Gooss, op. cit. tab. V, 13 figur'a unui toporu d'in Ungari'a.

(80) Reissenberger, op. cit. p. 13, tab. II fig. 1—10. Cf. Fr. Müller, Die Bronzealterthümer, in Archiv des Verreins für Siebenb. Landesk. n. f. III, cu tabelle.

Vordu (Werd, cerc. Sibiu), doue celte; Volcanu (cerc. Sibiu); Zau (Záh, cerc. Muresiu-Osiorheiu); Zabenitia (idem) si Valasutu, patru celte.

Palstabe, la: *Giulatelecu* (cerc. Deju); *Atielu*, doue esemplare; *Panadia* (Panád cer. Alba-Julia); *Guşteritia*, 15 bucati, cu tortele mai multu spre mijloculu uneltei taisiulu pucinu curbatu, si capetàiulu opusu taisiului este la unele taiatu dreptu séu in form'a unui arcu forte oblu, pe candu la altele ellu este mai in forma de semicercu. Unu esemplaru fragmentatu (fig. 9 *a*, vediutu in facia, fig. 9 *b*, vediutu la ua parte) este de ua forma si lucratura eleganta, cu ornamente imprejurulu tórteloru, cercuri concentrice alcatuite d'in puncte, si linii incrucisiate (81). — De la *Jecudu-Ungurescu* (Magyar-Zsákod, cerc. Muresiu-Osiorheiu) provinu doue frumóse pallstabe (adi in collectiunea gymnasiului d'in Sighisior'a).

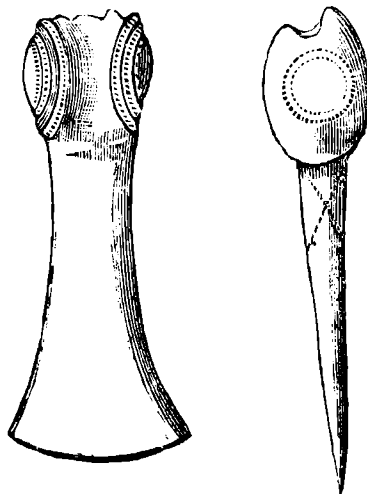

Fig. 9 *a*. Fig. 9 *b*.

Ciocanu-topore si *dalte* la: Kicegea (Kecsed, cerc. Clusiu); Clusiu, toporu a carui muchia se termina cá unu ciocanu, si unû altu toporu cu muchia ascutita; Ursu-de susu, idem; Noulu, Turda, Vàrfalau si Guşteriti'a, unde s'a aflatu trei ciocane cu tocu séu cotoru, identice celteloru fora torta (82). Museulu Brukenthal possede si doue ciocanu-topore de bronzu forte frumose d'in Transilvani'a.

In Romani'a pene asta-di pe catu scimu, nu s'a aflatu de cotu ua singura dalta de arama ourata la Vodastra (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010, 1255).

§ 14

1. *b*) *Arme defensive*

Lorica. — Ne putemu face ua idee de ce puté fi loric'a séu platosi'a de bronzu in

(81) Reissenberger, op. cit. p. 13, tab. I fig. 13, 14, 15, 16. Esemplare de palstabe identice, vedi in *Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften*, v. 48 p. 312.

(82) Idem, op. cit. p. 16, tab. II fig. 12, 13.

tierrile dunareue, dupo esemplarulu gasitu intr'ua movila la Unter-Glein (cerc. Marburg) in Styria, si desemnatu pre tabell'a E, fig. Nr. 4 si 5 (adi in collectiunea Iohanneum d'in Gratz, 47.2 cm. nalt.). Ea consta d'in doue bucati, un'a pentru peptu, si alt'a pentru spate, batute fie-care dintr'ua singura placa de bronzu, a carei'a margini, afara de locurile d'in golulu pantecelui, suntu captusite cu unu drotu tare de bronzu; pe langa margini se afla frumosu lucrata in relievu ua banda, care devine in partile de josu tripla. Peptulu cu țitiari bine marcati prin mici placi cu unu nasturelu in mijlocu, cum si omoplatele, suntu scose afara, iar spre brîu, platosi'a se ingusteadia. Pe omoplate si pe marginile de sub bratiulu stângu suntu cate patru tubuletie ce serva a legá amendoue partile prin curelusie; iar sub bratiulu dreptu, cate 24 gauri de șnuru, cari se adapta unele asupr'a altor'a, ceea ce si esplica de ce in acestu locu lipsesce drotulu de bronzu. (83)

Grumajeri. — Grumajeri s'a aflatu in préjma Tatrei in numeru de trei, bine lucrati. Ei incongiura gâtulu cu ua banda subtire de tinichea de bronzu impletita intr'unu inelu de 21 cm. in diametru; inderatu grumajerulu se inchide printr'ua siuvitia elastica de drothu, avendu capetâile de susu in form'a unui discu spiralicu, si se póte largí si inchide dupo cum se deschide séu inchide siuviti'a. Esemplarulu desemnatu pe tab. E, Nr. 8 (1/8 d'in marimea originalului) provine de la Istenmezö (Comit. Heves; altulu identicu s'a aflatu la Erdö-Kövesd); iar cellu cu Nr. 9 aceiasi tabella, de la Vász-Szent-László (1/8 d'in originalu), in Ungari'a.

Coifuri.— Coifurile au mai adesea form'a conica, cum se vede pre tab. E, fig. 12 ce represeuta unu coifu gasitu la Haydu-Böszörmény, in pusti'a Sz.-György in Ungari'a, ua data cu unu altu coifu si cu 27 sabii (84), ce se pastreadia in museulu nationalu d'in Pestha. Doue coifuri intógmai s'a desgropatu la Sioarsiu in Transilvani'a. Unulu in parte sfaramatu (85) se pastreadia in collectiunea Associatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu, altulu, in stapenirea unui particularu d'in Hanovr'a (86). Unu allu treilea, ceva mai conicu, impodobitu cu triunghiuri si linii, provine d'in Endröd, (Comit. Bekes, in Ungari'a); iar unu allu patrulea s'a aflatu la Zsujta (cerc, d'incoce de Thiss'a) [87]. Unele suntu pe alocurea suflate cu auru, d'in'nainte cu aparatoru nasalu, iar de laturi cu niste umflaturi de form'a coltiloru, destinate a apará obrajii. Altele, in fine, de form'a mai noua, semibombata, ce se vede pe tab. E, fig. 6 si 7, nu s'a gasitu pene acum in Daci'a. (88)

(83) Fr. **Kenner**, *Beitraege zu einer Chronik der archäologischen Funde*, in ***Archiv. für Kunde österr. Gesch***, XXIV, 2, p. 262—264.

(84) Idem p. 373.

(85) ***Transilvania, periodische Zeitschrift,*** b. II, 1833, Hermannstadt.

(86) ***Archiv für Kunde oesterr. Gesch.,*** XXIX, 320.

(87) Idem, XXIV, 2 p. 366.

(88) Fig. 6 si 7 represeuta doue coifuri aflate ua data cu alte 28, la Negau in Styria (adi in museulu imperialu d'in Vienna). Nr. 7 porta pe margini ua inscriptiune etrusca. La Cilli s'a aflatu alte doue coifuri cu inscriptiune etrusce; asemenea si la Judenburg si Hallstadt. Vedi

Scuturi. — Scuturile de bronzu suntu rotunde, la mijlocu intarite cu unu drotu mai grosu, sub conexitatea buricului avendu ua torta. Trei asemenea esemplare s'a desgropatu unele d'asupra altor'a in 1860 la Klein-Glein in Styri'a. Unulu, representatu pre tabel. E, fig. Nr. 1, in diametru 31 cm., aduncime 6.5 cm., are la mijlocu unu buricu ce consista dintr'unu accoperementu rotundu bombatu, rezematu pe cinci cuie lungi esite afara, are disculu dintiatu; de marginea sea atarna mai multe perechi de clappe de foaia de bronzu de 2 cm. lung., impodobite pre margini cu linii punctate, iar in mijlocu cu besicutie (fig. 10).

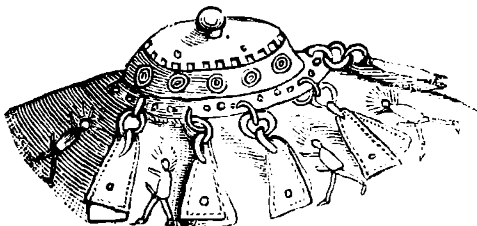

Fig. 10.

Ornamentele, ce se potu vedé pe susu-citat'a tabela E fig. Nr. 1, si in figur'a de mai susu, suntu sapate cu aculu, si acopera suprafaci'a scutului, in patru bande circulare imprejurulu punctului centralu, si separate intre elle cu doue linii parallele punctate (0.6 cm. latime), cari, la rendulu loru, se separa printr'unu siru de besicutie. Prim'a banda contine 19 figuri de ómeni, 9 inaintandu spre drépt'a, iar 10 spre stang'a; aceste figuri ithiphalice ce intempinamu adesea in anticitatile nordului, representa dupo unii (89), soldati tinendu in man'a drépta toporulu, iar liniile ce incongiura capulu cá unu nimbu, indica coifulu cu ua lunga aparatore a cefei. A doua banda are 28 cruci, a treia 36 rote cu 4 spitie, a patra 28 paseri. De marginea scutului atarna clappe de tinichea asemenea celloru de la buricu. Celle-alte doue scuturi (90) se deosibescu de primulu prin aceea ce: buriculu sta pe unu tubu de tinichea, si ornamentulu este numai pre doue bendi: pe prim'a se vedu cinci lebede indouite, pre a dou'a 12 rote cu 6 spitie.

In cathegori'a scuturiloru trebue a numerá si *discurile rotunde* cu cari se acoperea buriculu si amendoue partile sinului, dupo cum se vede representatu pre unele lorice (91) si vase antice. Elle suntu de totu sclivisite, séu lucrate in relievu cu unu umbo ascutitu séu cu trei umflaturi; au urechie séu gauri pentru snuru, si pe margini, adesea ornamente lucrate cu aculu, cum ne arrétta esemplarele de bronzu gasite la Kis-Terenne, (vedi tab. D, Nr. 2, diametru 10.5 cm.), Tata, Esseg. etc., si de

Sacken, *Leitfaden zur Kunde des Heidnischen Alterthumes,* Wien 1865, si atlasulu la VI volumu d'in *Sitzungsberichte der K. Akademie in Wien.*

(89) Fr. **Kenner,** op. cit., XXIX, 2, p. 238.

(90) Idem, p. 239.

(91) Vedi un'a la **Lindenschmidt,** *Heidn. Alterth.* I, III, tab. I, 3.

auru de la Wand (vedi tab. D. Nr. 3, diam. 10.5 cm.) O Szöny, si Szegedin. Diametrulu loru variadia intre 8—15 cm.— Discuri s'a aflatu si la Coldau (13 cm. diametru), si la Rus (cerc. Deju), discu de ua placa tare de bronzu cu unu diametru de 5.2 cm., si cu ua urechia turnata in bronzu pusa pe partea concava. Marginile discului suntu crestate si rupte. (92)

§ 15

Instrumente pentru intinderea arcului. — Mai mentionamu anco printre arme instrumentele pentru intinderea arcului de formele ce se vedu pre tab. E fig. Nr. 10 si 11. Unulu consta d'intr'ua placa de bronzu de fie-care parte cu cate trei colturi lasate in josu; cellu altu are doue urechi, in cari se potu bagá indicele si degetulu mijlociu, si trei dinti cu cari se apuca cord'a arcului. Ambele instrumente se pastreadia in museulu nationalu d'in Pestha.

Port-Panache. — La Rusu (Oroszmezö, cerc. Deju) in Transilvani'a s'a descoperitu unu obiectu de bronzu, 12.1 cm. lung., care s'ar puté lua droptu port-panache. Ellu se pastreadia in Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a, si consta (fig. 11) din-

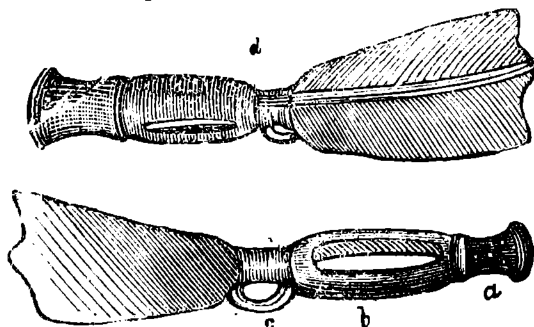

Fig. 11.

tr'unu maneru *a*, ce are capatàiulu incongiuratu de ua bulba, langa care se vedu gauri mici rotunde. Cotorulu manerului intra intr'ua bara *b*, taiata in patru muchii, care se ingusta si are la capàtiulu de josu ua urechia rotunda turnata *c*; bar'a intra apoi intr'ua foaie care se latiesce in susu, se incovoia in afara si se termina in forma semi-lunara. Acésta forma este originara, dupo cum probeadia marginile foiei. (Compara fig. 11 *d* care representa obiectulu despre partea esterna). Unu allu douilea obiectu identicu aflatu totuací se pastreadia in museulu d'in Clusiu (93), iaru altulu mai simplu s'a gasitu la *Bogata romanésca* (Oláh-Bogáta, cerc. Deju).

Verfu de coifu. — Unele obiecte gaunose de form'a palniei lungi pene la 8 cm. (vedi tab. G, Nr. 11, 1/2 marimea obiectului aflatu la Gusteriti'a) se iau de unii ar-

(92) Fr. **Kenner**, op. cit. XXXIII. 1. p. 93

(93) Idem, p. 94.

cheologi dreptu verfuri de coifuri, séu ornamente pentru coifu (94), pe candu d. Sacken le tine dreptu cercei séu atarnatori. S'a gasitu in mare numeru la Perjes si Kis-Terenne, in Ungari'a.

Cornuri de resboiu late d'innainte si impodobite pe d'asupra, avendu si torta pentru lantiu, ca sa se acatie de umeru.

Care de bronzu, d'in cari s'a gasitu in Ungari'a, la Abos (comitatulu Sarosi, adi in museulu d'in Liverpool, reprodusu de Gooss, op. cit. tab. IV, 13 *a*, 13 *b*, si Lindenschmidt, Heidn. Alterth. b. III, heft. IV taf. 1), si in Transilvani'a la Arkalia (A-rok-Allya, Kallesdorf, cerc. Bistritia) perechi intregi de rote. Anume perechi'a d'in Transilvani'a (fig. 12 *a* si *b*) este cu patru spitie, si unu diametru de 79 cm. La ua róta prim'a spitia are unu inelu bulbatu in relievu, a dou'a doue, a treia si a patra cate trei asemenea inele; cea-alta rota are doue spitie cu cate unulu, un'a cu cate doue, si alt'a cu cate 3 inele bulbate.

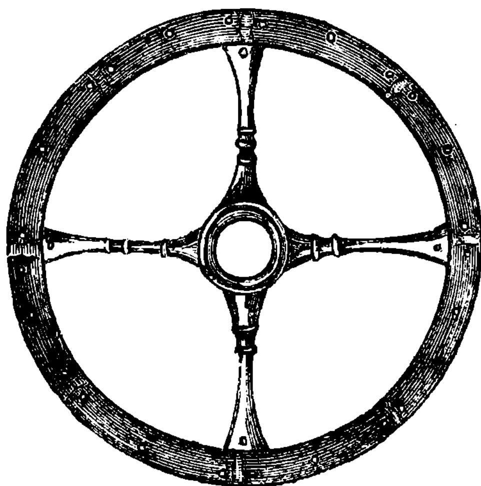

Fig. 12 *a*.

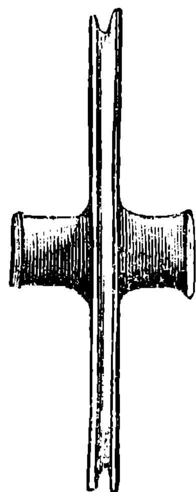

Fig. 12 *b*.

Ua data cu rotele s'a aflatu si siepte inele de la caru séu de la hamutulu cailoru. Aceste obiecte se pastreadia in museulu nationalu d'in Pestha (95).

Aci aru mai fi anco sa intre si *trambiti'a daca de argintu*, ce d-lu Bolliacu dice co aru fi gasitu la Izlazu (*Tromp. Carpat.* Nr. 1095); ansa in lipsa de ua descriere mai amenuntita a obiectului, noi hesitamu a ne pronunciá.

Obiecte pentru *inhamarea* calului se gasescu adesea in Ungari'a si Transilvani'a. Asia, la *Romos*, cer. Orastia, unu lantiu lungu 20—24″ cu multe si diverse podobe. In museulu Clusiului se pastreadia doue frumose capestre impodobite cu figur'a unui calu avendu intre picióre doue lebede intorse facia in facia. Asemenea friuri de bronzu

(94) **Reissenberger**, op. cit. p. 25.

(95) **Gooss**, op. cit. tab. IV Nr. 14 *a*, 14 *b*. — **Arneth**, *Sitzungsb. der Wien. Akademie*, ph. clas., VI p. 282. — Atlas, tab. XIX.

séu de feru cu lantisiore de bronzu, zabale, pinteni de bronzu cu verfuri mari (s'a gasitu atari pinteni la Kis-Terenne in Ungari'a, si la Orheiu [Burghallen, Várhely cerc. Bistritia]), séu de feru, fora rotila (cá cei de la Atielu) figureadia in mai multe collectiuni alle Transilvaniei.

§ 16

2. *Obiecte de podoba*

Fibule.— Incepemu enumerarea obiecteloru de podoba cu fibulele, cari se gasescu adesea in tierrile dunarene. Celle mai multe ansa datàndu d'in epoc'a romána séu si mai tardiu, ne vomu occupá aci numai de celle pentru cari putemu gasi paralele in epoc'a ante-romána, anume de acelle fibule la cari arculu, mai multu séu mai pucinu latu, si aculu, suntu dintr'ua bucata si impreunate printr'ua spirale, iar nu prin comisura (balamá).

Aceste figure bogate in forma se potu reduce la doue grupe : un'a cu arculu bine pronunciatu, *fibul'a cu arcu;* alt'a, la care spiralele ornamentative, cari suntu numai unu accessoriu, reesu cá parte essentiale, *fibula* cu *spirala.*

Materialulu primei grupe este bronzu, feru, si in Transilvani'a forte adesea argintu ; iar cá esemplare putemu citá : fibulele de bronzu de la *Seliștatu* (Seligstadt, cerc. Sibiu) (fig. 13), si de la *Sidiriasiu* (Szederjes, cerc. Sibiu) [96], fibulele de ar-

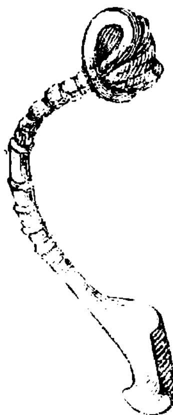

Fig. 13

gintu de la Pociaga (Podsága, cerc. Clusiu), d'in cari un'a vedi-o reprodusa de Arneth, Gold-und *Silbermonumente* (tab. G. IX. f. n. 97), Moigradu, de la Cioara (cerc. rasti'a) [vedi Atti d. Acad. di Torino, XI gli ornamenti spiraliformi, fig. 19], si de la Heturu (Marienburg, cerc. Sibiu) (ap. Gooss, op. cit., tab. VII, 7, lung. 5.3 cm.). fibule de auru de la Pianulu-de-susu . cum si altele de la Osztrapataka (comitat.

(96) Vedi mai departe.

Scharosch), Atiel, Sieica-mica (reprodusa pre tab. F fig. Nr. 17), Kis-Terenne (fibula de feru, tab. F fig. 5 *a* si 5 *b*.), Szób (ap. Gooss, op. cit. tab. VIII, fig. Nr. 4 si 5; ib. fig. Nr. 2) etc. Arculu este mai multu séu mai pucinu resaritu, la mijlocu mai multu umflatu, une-ori asiediatu pre ua bucata de tinichea, cu frumose podobe de nasturei, séu cu lucratura ingradita. Verfulu seu interioru formeadia ua gaura in care intra aculu; la unele fibule, arculu se intorce spre stang'a intr'ua intorsatura ce se termina une ori in forma de bumbu (vedi mai la valle figur'a fibulei de la Sidiriasiu).

In a dou'a grupa intra fibulele cu un'a, doue, trei séu patru, ba chiaru siepte spirale. Frumose esemplare de ua simpla spirale impletita d'in drothu flesibilu de bronzu, s'a aflatu la Téth (Comitatulu Rab; vedi R. Flóris, Müregés. Kal., Nr. 85), Madacska (vedi Archaeol. Közl. VII, 25). Miskolcz, corc. d'in coce de Thiss'a, (Arch. für Kund. oester. Gesch. XXIV, 367, fig. 58), fibula de bronzu, lung. 5″ 3‴, diametru spiralei 1″ 3‴ (fig. 14).

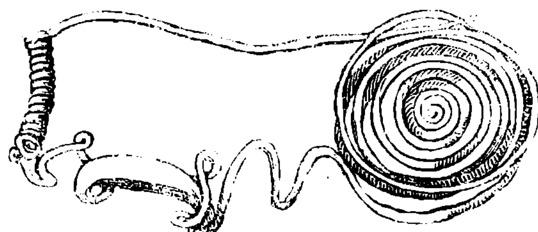

Fig. 14.

Cá typu pentru fibule de mai multe spirale, se póte citá esemplarulu gasitu la Oraştia (Szásváros) in Transilvani'a, lung. 20 cm., si desemnatu pre tab. F, fig. Nr. 1 si 2. Ellu este cu doue spirale óble, alle caroru puncte mediale esu afara, un'a spre a alcatui aculu, cea-alta, gaur'a acului, pe càndu arculu este formatu d'in optu impletituri. Alte trei fibule analoge provinu de la Coldau, si se pastreadia in museulu d'in Clusiu. Modele cu patru, cinci si chiaru siepte spirale gasite la Kis-Terenne, si Felsö-Dobsza, vedi-le la Flóris, op. cit. Nr. 81, 84 si la Gooss, op. cit. tab. VII Nr. 10, si pag. 484—485.

Dintr'ua epoca tardia, si pote nu ante-romána, suntu fibulele ce consista d'in discuri diversu ornamentate, séu d'in placi cu unu arcu, terminandu se adesea de ua parte intr'unu capu de animalu, de cea-alta parte cu ua placa patrunghiulara séu semirotunda, si la margini cu bumbi, cum suntu fibulele desemnate pre tab. F, fig. 11 si 12, si descoperite la Sieica-mica in Transilvani'a. Elle suntu de argintu, 73.39 gramme, impodobite cu linii spirale in relievu aurite; in micele gradèle se aflá paste rosii de sticle, cari mai tote au cadiutu. (97)

(97) Fr. **Kenner**, op. cit, **XXIV**, 2. p. 392. — **Sacken**. *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's*, Wien, 1862, p. 96.

Braciari. — Braciarile de bronzu, auru si feru se potu classificá in urmatorele cinci grupe principale :

1. Braciari cu arculu masivu, in afara rotundu, iar in intru in genere turtitu Suntu inchise séu deschise; in ultimulu casu arcurile au capatàile cu care se inchidu une-ori subtiite, alte ori mai grose in form'a capului de animale. Ornamentatiunea obicinuita consta d'in linii drepte, romburi si triunghiuri, si d'in inele insirate cá ua salba. Acésta forma, ce pare a fi un'a d'in celle mai vechi, este respandita prin tóta Ungari'a si Transilvani'a.

2. Braciari allu caroru arcu masivu are bumbi, ciubuce, ousiore insirate un'a intr'alt'a, si despartite une-ori prin bucati cylindrice (vedi R. Flóris, op. cit., Nr. 76 si 77), séu arculu are besici, au colti, cum este esemplarulu de la Maghierusi (Szász-Magyarós, Manyersch, cerc. Sibiu), 10 cent. diametru (fig. 15), déco cum-va nu s'ar luá mai siguru dreptu unu lantiu de gûtu (torques).

3. Braciari turnate góle pre d'in intru, cu noduri ovale bagate cate ua data prin comisura unele intr'altele, cum este esemplarulu de bronzu de la Atielu, cerc. Sibiu 7.5 cm. diametru, cu doue comisure (fig. 16), adi in Cabinetulu imperialu de antice

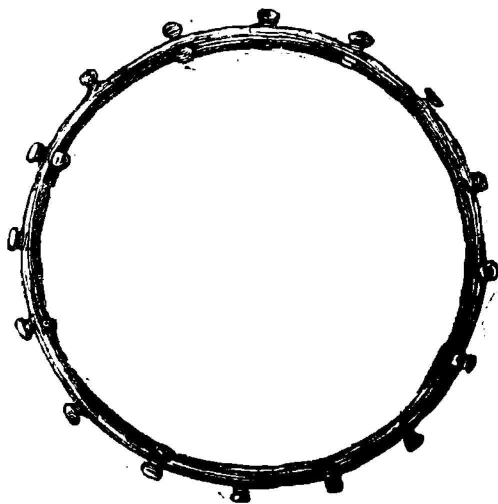

Fig. 15.

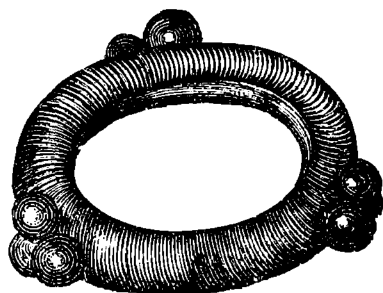

Fig. 16.

d'in Vienn'a, cum si altulu gasitu la Szentes (Ungari'a; vedi Sacken, Grabfeld von Hallstadt 70. Gooss, op. cit. tab. VIII. 12; Arch. Ertes. VII. 82. V. 262.

4. Braciari d'in incovoitura in forma de banda, in de regula fora legatura intre elle, terminate prin discuri spiralice, si ornate cu sapaturi si coltisiori. Dreptu mostra póte servi braciara de auru gasita la Simleu, 6.5 cent. diametru, si desemnata in reductiune pre tabell'a F, fig. Nr. 15. Ea consta dintr'unu arcu cu patru faciete, si cu margini dintiate; ambele capatàie cu cate trei bumbisiori alcatuescu fie-care pentru sine ua roseta spirale, care, prin liniile pre dens'a sapate, presenta aspectulu unoru rotile de drothu. Esemplare cu totulu asemenate s'a aflatu la Acsád (Arch.

Közl. VII. 181), la Bellye (desemn. la Gooss, op. cit. tab. VIII Nr. 10) in Ungari'a, si la Pipe (cerc. Muresiu-Osiorheiu), in Transilvani'a, braciara de auru, 66.5 galbeni greutate (Katalog des Antikenkab. p. 345. (98)

5. Braciari, ce consista din intorsaturi de drothu spiralice. Unele suntu lungi pene la 13 cm., si la capatàiu se termina in mici discuri in spirale; altele se compunu dintr'ua bucata subtire cu noduri si muchii, lata de 1.2 cm, cu cinci invertituri, cari subtiindu-se d'in ce in ce, se termina in forma de melci. (Vedi unu esemplaru de la Kis-Terenne ap. Gooss, tab. VIII, fig. 13); si in fine, altele dintr'ua singura bucata, cu capatàile infasiurate pre discuri, cum este braciar'a de la Sîn-Giorzu Trascaului, cerc. Clusiu, (adi in museulu d'in Clusiu).

Merita a fi mentionate anca: braciar'a de drothu de argintu aflata la Heturu (Marienburg, cerc. Sibiu), si desemnata pre tabell'a F, fig. Nr. 4 (grossimea drothului 3‴, diametrulu fie-carei intorsaturi 4″); bracierile de la Eelsö-Dobsza, cerc. d'incoce de Thiss'a, d'in cari un'a (fig. 17), rotunda, cu estremitatile trunchiate, diametru 1″ 10‴, grosime 7‴, este pe partea esterna ornata cu linii transversale si cu triunghiuri (fig. 18); alt'a (fig. 19), diametru in lung. 2″ 7‴, diam. in latu 1″ 11‴, are partea de susu si de josu óbla, cea d'in afara si d'in intru boltita: bracierile de la Czecke (fig. 20) si de la Puszta Bazsi (fig. 21), si in fine celle de la Gugteriti'a, turnate massivu, de forma ovale, si cari se potu reduce la patru forme,

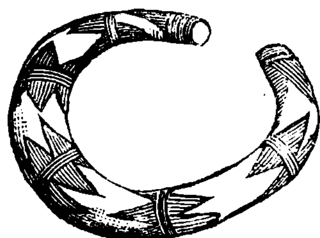

Fig. 17.

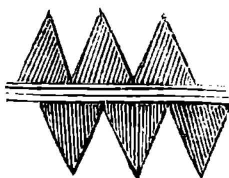

Fig. 18.

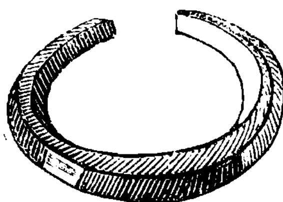

Fig. 19.

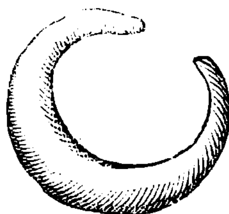

Fig. 20.

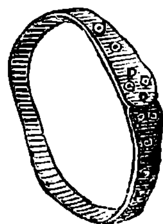

Fig. 21.

cea mai simpla (fig. 22) consta d'intr'unu drothu cylindricu, incovoiatu ovalu, cu capatàile impreunandu-se a dou'a forma (fig. 23), dintr'unu drothu, de doue ori impletitu, fara nici-ua sapatura; a treia (fig. 24), care judecàndu dupo marime, (2½ zol-

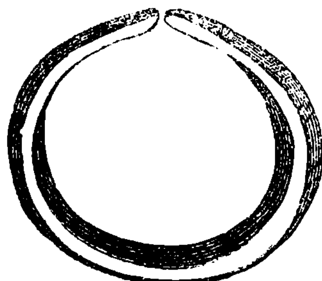

Fig. 22.

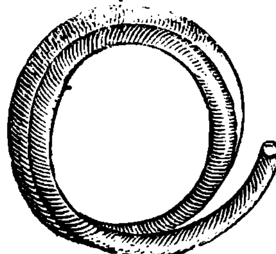

Fig. 23.

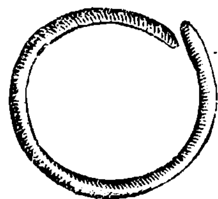

Fig. 24.

(98) *Archiv für Kunde österr. Gesch.* XIII. 129. — *Sitzung. der Wien. Akadem.* LXXIV, 614.

lnri lata, si 2 zol. si 3 linii inalta), a trebuitu sa fie na braciara de barbatu, a avutu ornamente diverse, trasuri si linii, ce in parte au disparutu; si, in fine, a patr'a forma consta d'in trei obiecte anelare, grose si massivu turnate, d'in cari unulu (fig. 25), cu faci'a interna turtita, cea esterna bombata, si acoperita de ornamente:

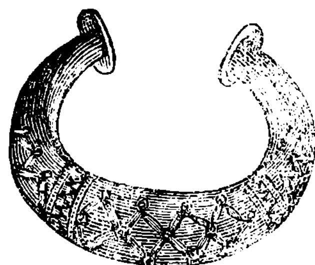

Fig. 25.

mai multe bande transversale, intre cari se intindu unghiuri drepte diagonalu divisate cu linii punctate si cu cercuri concentrice la punctele de contactu alle diagonaleloru, si cu semi-cercuri la mijloculu fie-carei laturi a unghiului dreptu, ua ornamentatiune ce ne intempina pene asta-di in Transilvani'a pe chimirurile de pelle alle Romàniloru. (99)

Colane.— Colane (torques) de bronzu se gasescu adesea in Transilvani'a. Numai Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a posseda 25 bucati de la 10 - 23.8 cm. marime, cu provenintia d'in scaunulu Orasti'a (Broos) [100]; iar museulu d'in Clusiu: cinci torques gasite la *Bogat'a romanésca* si 17 torques cu crestaturi, 11—19 cm. in diametru, frumosu gravate gasite la *Coldau.* Insemnàmu anca torquele de auru de la Szarvasszó (Maramuresiu), ce amu reprodusu pre tabel. F, Nr. 7. (Vedi si alt'a gasita totu acolo, ap. R. Flóris, op. cit. fig. 67), si acelle inele massive de ua grosime insemnata, cu unu diametu pene la 18.5 cent., cu cate alte siese inele transversale, si cari serviau de siguru dreptu inele de lupta. (Esemplare se afla in Cabinetulu de antice d'in Vienn'a, si in museulu natioualu d'in Pestha. Unulu este desemnatu ap. Gooss, op. cit., tab. VIII, fig. 15).

Inele. — Inelele consista d'in drothu ce 'nfasiura degetulu de mai multe séu mai pucine ori, si adesea se finesce in forma de discu, séu imiteadia formele de braciari. Unele inele sémena intogmai ineleloru sigiliarii, judecàndu dupo celle aflate la Puzsta Vid, Comitatulu Biharulu-de-Nordu, (Vedi desemnulu ap. Kenner, op. cit., XXIV, 374 fig. 73) — déco cum-va acestea nu voru fi de ua data mai recenta. Printre inelele de bronzu de la Guşteriti'a semnalamu unulu (fig. 26) de form'a drothului impletitu.

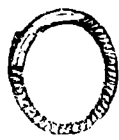

Fig. 26.

(99) Despre celle-alte doue, vedi Reissenberger, op. cit. p. 19—20, tab. IV, Nr. 2 si 3. Unii esplica atari obiecte cá mesuri de greutate si cá suplinitore de bani in epoc'a primitiva a relatiuniloru commerciale (Lindenschmidt, Die Alterthumer etc. I, h. 6, tab. IV) séu cá inele de juramentu, intrebuintiate la depunerea juraminteloru. Vedi Reissenberger, l. c.

(100) Sacken, und Kenner, *Catalog* p. 316, Nr. 1677, 1678, 1615—1738.

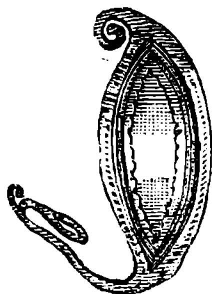

Fig. 27.

Fig. 31.

Cercei si tórte.— Cercei si tórte de auru si de bronzu presenta diferite forme, si suntu séu impodobite cu besicutie si alte ornamente, séu cu sapaturi, cum se vede pre cercelulu gasitu la Gusteriti'a (fig. 27), pre cellu gasitu la Bardotiu (vedi tab. F. fig. 14) cu alte 24 obiecte de forma annulara (101), d'in cari unulu s'a reprodusu pe tab. F, Nr. 8, iar doue se reproducu aci (fig. 28 si 29); pe esemplarele de la Borsa (Comitat. Maramuresiu) (102) si de la Vitielu (cerc. Orasti'a) (103). Pentru podob'a urechii se servea si cu simple inele de cari se atarná séu alte inele, cum este esemplarulu de la Gusteritia (fig. 30) si celle de la Bardotiu (fig. 29), séu piaci dispuse in chipulu ce presenta unu altu cercellu de bronzu de la Gusteriti'a (fig. 31).

Fig. 28.

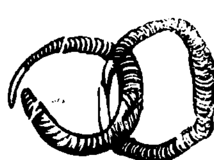

Fig. 29.

Fig. 30.

Cingetori.— Cingetori de foaia de bronzu suntu cu séu fora lemnu, oru scórtia pre d'in intru, late intre 5—22.5 cm., incheiate prin carlige cu paftale de drothu in spirale, si diferitu impodobite cu sapaturi si figuri in relievu. Unu frumosu esemplaru cu numerose modele lucrate in linii forte finu punctate (fig. 32) s'a gasitu la Guste-

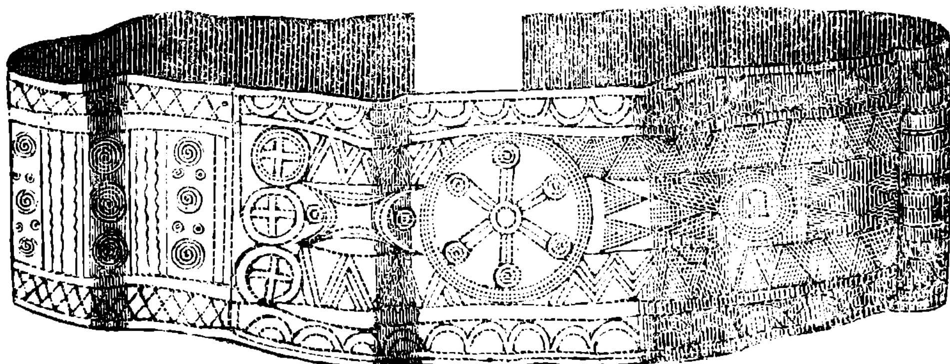

Fig. 32.

(101) *Arch. für Kund. oesterr. Gesch.*, XXIV, 2 p. 289, fig. 76

(102) Idem, XV, 317.

(103) Idem, XXXVIII 300.

riti'a. Unu altu fragmentu de cingetore de argintu desgropatu la Ciór'a in Transilvani'a cu mai multe alte giuvele representa doue figuri omenesci, si 'si gasesce mustra in obiectele de la Hallstadt (Vedi mai la valle reproductiunea fragmentului).

Alte esemplare provinu de la Felsö-Dobsza, Budfalva, Garam Kövesd, Kis-Szécse etc. (104).

Obiecte pentru atarnatu. — Cá obiecte pentru atarnatu si cá meruntisiuri se gasescu in Transilvani'a mai adesea simple rasteie de drothu, de comunu cu forma triunghiulara, atarnate la lantiuri de argintu impletitu si inele, cum se póte vedea pre tab. F, fig. 6, inelulu de drotu de argintu de la Somesiu-caldu (Hév-Szamos, cerc. Clusiu) cu 9 rasteie atarnate de acelasiu metalu, si care de siguru serviá de podóba la unu lantiu de argintu gasitu alaturea in doue lungi fragmente (unulu are lungime 16", greutate 40.75 gramme, cellu altu 14" lung. 34 gramme greut.) lucrate d'in impletituri de drothu in modulu desemnatu pre tab. F, fig. 13.

Cá atarnatore serviau si acele obiecte de foaia de auru góle pre d'in intru, pre d'in afara cu besicutie de drothu finu de auru, susu cu urechia lata si scobita in capetu, ce s'au aflatu la Miercurea si la Orsiova (105), si d'in care unulu este reprodusu pre tabell'a F, fig. 16 (106); cum si acelle plàci, lung. 21 cm., de forma triunghiulara, la capetaiu cu unu capu de animale grotescu, josu cu 10—12 lantisiore, ce se pastreadia in museulu d'in Pesth'a, cu provenintia d'in Transilvani'a (107), si multe altele servindu la ornarea cureleloru, chimirului, scuturiloru, etc. De la Gusteriti'a merita. in fine, a se mentioná ua bucata de parura (fig. 33) de drothu de bronzu impletitu, avendu la unu capetu unu verfu ce se infigea in vre-ua gaura corespundietore óre-care. (108)

Fig. 33.

Ace. — Ace de bronzu pentru podób'a capului se afla in mare numeru in Daci'a, si multe de ua lucratura ingrijita, si de ua bogata compositiune, mai alesu la gamalie.

Se deosibescu: ace cu gamalie conica si cu ua umflatura ce incepe imediatu dupo capu, si descresce d'in ce in ce spre verfu, ambele parti fiindu ornate cu circumvo-

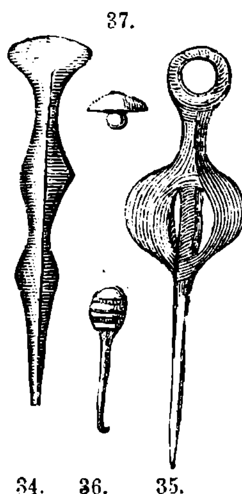
(104) Idem, XXIX, 303; XXIV, 362.
(105) Idem, XXIV, 2, p. 398 si 404.
(106) Mai vedi celle aflate la Pilin si Kis-Terenne ap. *Archaeol. Közlem.* VII. 75. — **Kep.** *Atlas*, XV, 68, 69, etc.— Gooss, op. cit. tab. VI fig. 4 si 5.
(107) **Sacken**, *Hallst. Grabfeld* p. 56.
(108) **Reissenberger**, op. cit. p. 24, tab. IV Nr. 16,

lutiuni paralele; apoi, ace cu verfu in forma de discu; ace cu gamalii convexe, adesea de unu mare diametru, cu verfu spiralicu simplu séu duplu. Unele au ua lungime pene la 80 cm. (109), asia co nu este probabilu cá sa fi servitu pentru capu.

Pe tabell'a C fig. Nr. 24 am reprodusu unu acu de bronzu, 5″ 2‴ lung., aflatu la Felsö-Dobsza (110). Aci dàmu figur'a unui acu de bronzu (fig. 34) de la Kis-Terenne, 22 cm. lung.; unui altu de la Dresnicu (fig. 35), cu ua maciulie prelungita intr'unu inelu (111), si a unui allu treilea (fig. 36) de la Guşteriti'a, cu gamali'a cylindrica, ornata cu trasuri si puncte insirate orizontalu. (112)

Nasturi. — Nasturi de bronzu taieti in form'a crucei, nasturi convexi de la 1.5 pene la 3.3 cm. diametru, cu cate doue gauri s'a aflatu la Tolcsva in numeru de 392 bucati; asemenea la Pilin si Kis-Terenne; nasturi semi-rotundi, de la 0.8—1 cm. diametru cu carligu la mijloculu partii convexe, s'a gasitu la Felsö-Dobsza, ua singura data 292 bucati; la Csege si la Kürthön; nasturi in forma de discu cu urechiusie provinu de la Kis-Terenne (Kep. Atl. Nr. 124), de la Muşna, cerc. Odorheiu, si Guşteriti'a (fig. 37).

37.

34. 36. 35.

Lantiuri. — Lantiuri de argintu ante-romàne constandu d'in inele bagate unele in-tr'altele, d'in drothuri impletite simplu (vedi tab. F Nr. 13) lantiu de la Somesiu-caldu), séu cu patru faciete si cu ciucuri de drothu s'a aflatu in Transilvani'a la *Ciòra*

(109) In museulu d'in Pestha se pastreadia doue ace lungi de 80 cm., d'in Comitatulu Liptau. Vedi Archaeologiai Értesitö, III, 123. Patru ace mari s'a gasitu la Vácz-Szent-László (Arch Ert. IV. 196), 35 bucati la Nolcso, 12, la Rev. (Arch. für Kunde oesterr. Gesch. XXIX, 296); 100, in Comitatulu Liptau; 2 de auru impletite, de la Miava (R. Flóris, op. cit. n. 68).

(110) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.* XXIV, 2. p. 365. Vedi si la Gooss, op. cit., tab. **IX**, Nr. 11—16.

(111) *Archiv für Kunde oesterr. Gesch.* XXIX 2. p. 334.

(112) **Reissenberger,** op. cit., p. 22, tab. IV fig. 13. Vedi ib. Nr. 12, 14.

(lantiu lung. 43.4 cm.), *Olpretu* (Alparét, cerc. Deju), doue lantiuri (113), *Cerbelu* (cerc. Orastia), si *Mediesiu*; iar de auru de la *Tiufalau* (Czofalva), *Slatina* (Banatulu Temisianei), si *Gradistiór'a* (Kis-Várhely). Cellu de la Tiufalau (114) se compune d'in cate-va bucati de form'a fig. 38 (in museulu nationalu d'in Pestha); cellu de la Slatina (fig. 39), d'in 9 bucati fara urma proprie de lucratura, ci numai drothu de auru turnatu (115) in greutate de 28½ galbeni (in Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a); iar cellu de la Gradistiór'a (fig. 40) d'in 14 bucati de auru nelu-

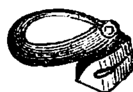

Fig. 38.

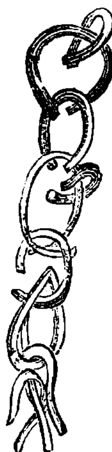

Fig. 39.

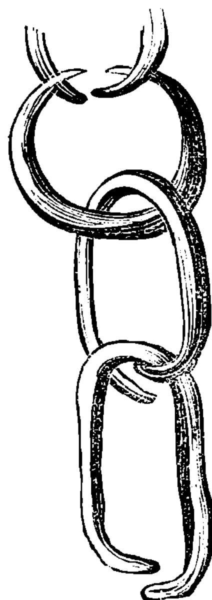

Fig. 40.

cratu, grose la mijlocu, subtiri la capetàie, infasiurate in neregula si bagate unele intr'altele. Ellu contine metalu curatu 0.995, d'in care auru 0.736, argintu 0.259, unu aliagiu, ce ne'ntempina in Transilvani'a, si ne da ua idee de *electrum* transilvanénu, care la ¾ auru contine ¼ argintu. Lantiulu s'a cumperatu de Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a cu 1900 fiorini (116). — Alte lantiuri compuse d'in bucati de auru nelucratu serviau dreptu moneda in primele timpuri alle commerciului.

Spirale. — Spiralele suntu de doue feluri : cylindrice si óble.

Primele, cu unu diametru de pucine milimetre erau intrebuintiate cá margele (vedi Gooss, op. cit. tab. IX, Nr. 4), cum s'a aflatu la Tolcsva, Blocksberg, la Pilin

(113) *Arch für Kunde oesterr. Gesch.* XIII. 133.
(114) Vedi ua parte desemnatu ap. Képes Kálauz sub. Nr. 48.
(115) *Arch. für K. oesterr. Gesch.* XV, p. 330.
(116) Idem, XXIX, 322.

(Sacken, Hallst. Grabfeld, p. 85); celle mai mari pene la 13 cm. inaltime, unele de drothu de argintu (asia celle de la Mediesiu [Arneth, Gold u. Silbermonum. 98]), Olpretu (Arch. für oest. Gesch. XIII, 133) si Cerbel (Erdély Muzeum 1874, 18) — cá braciari. Se gasescu spirale cylindrice ansa, d'in ce in ce mai strimte spre unu capetàiu, cari prin lungimea loru de 3—6 cm., si prin imprejurarea co se incheia la ambele estremitati cu spirale óble, elle nu putéu serví cá bratiari (Vedi unu esemplaru la R. Flóris op. cit. fig. 86, séu la Gooss, op. cit. tab. IX, 10; altulu in Atlasulu volumului II d'in Archäol. Közlem.). Spirala de bronzu ,de la Gușteriti'a cu 20 incovaituri, mai strimte spre capete (fig. 41), lung. 20 zoll., pare a fi fostu ua podóba la capu, séu la gûtu. (117)

Fig. 41.

Spiralele óble se intrebuintiau mai adess a la podób'a fibuleloru, aceloru si altoru obiecte. Cá giuvelle de bratiu, de peptu séu de capu, cá agraphe, se gasescu duple spirale in forma de ochelari impreunate cu ua manusia (vedi Gooss, op. cit., tab. IX, 6), séu cu ua spirale mai mica asiediata rectangularu (id. IX, 7).

In asta cathegoria intra frumóssele spirale de auru reproduse pre tab. F, Nr. 9 si 10, si gasite cu alte 12 la Szarvaszo (Archaeol. Közl. V, 37) in Maramuresiu. Elle consta d'in bande de tinichea de auru, cari se micsioreadia cu catu mergu spre centru, se finescu in drothu impletitu, si suntu impodobite cu triunghiuri gravate si cercuri ciselate. Diametrulu variadia intre 5—8 cm., iar greutatea totale este de 60.7 galbeni.

Margele.—Margele de pamentu, de colore rosie, alba si verdiuie, de diferite forme si marimi, margele de fild siu, de conchilii d'in moluscul Tridacna (fig. 42) mar-

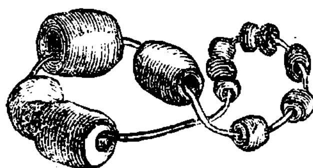

Fig. 42.

gele de chalcedon, de cristalu de munte, de pétra strelucitóre si de sticla, perle de bronzu, de chihlibaru si de auru — s'au aflatu in mai multe locuri alle Ungariei si Transilvaniei (Vedi Archaeol. Értes. III, 60. 61; II, 55; I, 105 R. Flóris, op. cit. Nr. 47 si 62; Archaeol. Közl. VII, 182; IV, 166, 168; II 293. 301. 309. Gooss op. cit., p. 492—493. Intre elle, merita mentiune obiectulu de la Pestisiu de susu (Fel-

(117) **Reissenberger**, op. cit, 23-24. tab. IV Nr 15.

Pestes, cerculu Orastia), facutu d'in partea inferiora conica a unui moluscu fossilu, avendu patru siruri de gaurice, in cari de siguru erau puse petricele colorate (Vedi desemnulu in Archaeologia Értesitö IV, p. 44, adi in museulu Clusiului). Asemenea, perl'a cylindrica de sticla colorata 5 cm. lung., de la Mojgrad, alt'a identica de la Turdasiu; perlele de sticla, porose cu diverse colori si cu linii ondulate d'in collectiunea Associatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu (fig. 43), si perlele de bronzu de la Benefalva si de la Gușteriti'a (fig. 44).

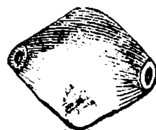

Fig. 43. Fig. 44.

Palariutie.—Amintimu in fine palariutile de bronzu si de auru de form'a tutulus, cu unu umbo ascutitu gasite la Tiufalău (vedi tab. F, fig. 3), Tisza-Szö'ös si Kis-Terenne (Gooss, op. cit. tab. VI, 7), si totu feliulu de bucati de garnitura séu de podóba, cá buniόra obiectulu de bronzu de la Gușteriti'a (fig. 45), ce pare a fi fostu purtatu la gûtu cá amuletu séu ornamentu. (118)

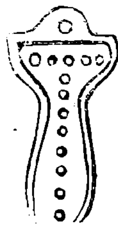

Fig. 45.

§ 17

Ecce localitatile unde s'au gasitu obiecte metalice pentru podoba :

In *Transilvani'a :*

a) obiecte de bronzu :

Tiapu, unu inelu impletitu, unu obiectu necunnoscutu totu de bronzu.

Seleusiulu mare, unu inelu.

Scaunulu Orastia (Broos), unu caru de bronzu, 25 torques frumóse 10—23 cm. diametru, in Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a, unu altulu in museulu d'in Clusiu.

Cerghielu micu, fibule.

(118) Idem, p. 26, tab. IV Nr. 26.

Deva, cercelu, 3.8 cm. diametru.

Guşteriti'a, inele, braciari, cercei, perle, nasturi si ace.

Atielu, braciara cu doue comisure, braciara góla pre d'in intru impodobita cu besici.

Kicegea, doue braciari.

Clusiu, inelu.

Coldau, 17 torques, 2 braciari massive de piciore, 9 si 10 cm. diametru, cu sapaturi ornate, fragmente dintr'ua alta braciara, 8 inele, de la 8—13 cm. diametru; trei fibule minunate d'in spirale duble cu umbo, doue lungi 18 cm., a trei'a 13 cm.; unu discu cu gaura la mijlocu, 13 cm. diametru, ua manusia impletita si fragmentu de inelu.

Maghierusiu, braciara, 9 cm. diametru.

San-Mihaiu de josu (Also-Szent-Mihályfalva, cerc. Clusiu), braciara.

Mojgrád, braciara, perla cylindrica de sticla colorata, lunga 5 cm.

Noulu (Uj-falu), torta, tuburi de bronzu.

Fizesiulu Gherlei (Or-döngös-Füzes, cerc. Deju), plàci de bronzu si obiecte semilunarii de atarnatu.

Valasutu, inelu cu sapaturi.

Bogata-romanésca, doue braciari cu besici rotunde massive, 9 braciari impletite, 5 torques si unu port-panache, in museulu Clusiului.

Rus, doue inele 5 cm. diametru, doue port-panache.

Proştea-mare, fibula, perle de sticla.

Romos, inele mai mari si mai mici, lantiu lungu 20—24".

Sioarsiu, fragmentu de fibula.

Sibertu, inelu.

Selistatu, fibula.

Şimleu, trei inele, braciara d'in trei impletituri.

Trascau, doue braciari, doue inele mici.

Dupâsdorfu, doue fibule, fora comisura.

Vitielu, nasturi.

Vord, acu mare de forma disculara cu inele concentrice in relievu.

Vurmlocu, fibula, braciara.

b) de argintu :

Tiapu, acu de argintu.

Olpretu, lantiuri si alte obiecte.

Cióra, 4 braciari cu 7.8 cm. diametru, 5 annexe de forma disculara si tubulara, lantiu 43.4 cm. lung., 6 fibule, 2 torques 13.3 cm. si 11.8 cm. diametru, 3 spirale de drothu 2 cm. diametru, si ua tabla de placa de argintu 13.1 cm. lata, 15.7 cm nalta, cu representatiuni sapate.

Gura-Vaii, cerc. Orastia, : lantisioru, cercellu cu atarnaturi, drothuri.

Crasna, cerc. Simleu, spirale dupla de drothu tare, ce se termina cu unu umbo gaunosu de forma globulara.

Craciunelu (Karácsonfalva, cerc. Sibiu), fibula ornata cu bumbi.

Marcasicu (Markaszék, cerc. Simleu), doue torques, diametru 4.5 si 5.5 zoll., d'in drothuri de argintu impletite, cu capatàile in forma de capu de sierpe.

Heturu, braciara.

Mediesiu, doue fibule, mai multe braciari, atarnatori, spirale etc. (Catalog. des K. Antikenk. 377, 79; Arneth, Gold-und Silbermonum. 98).

Mojgradu, doue fibule mari, una mai mica, unu lantiu cu unu inelu, lung. 70 cm.

Pociaga, doue fibule mari (Arneth, Gold-und Silbermon. (G. IX. S. Nr. 97), unu lantisioru.

Somesiulu-caldu, inelu cu 9 rasteie, 3 lantiuri.

Sieica-mica, fibula.

c) de auru :

Akisiu (Arkos, cerc. Simleu), agraphu, diametru in latime 6.3 cm.; in partea ingusta 5.2 cm., capetaile in forma de discuri sapate cu linii spirale.

Olpretu, vergele sucite cá inele cu capatàie ascutite, greutate 85 ducati.

Bardotiu, 25 verige, ce au servitu cá moneda.

Bistritia, lantiu de verige ascutite la verfu.

Bundorf, spirale.

Tiufalău, discuri, lantiuri, etc.

Deju, collanu.

Gherla (Szamos Ujvár), bucati de auru.

Madaresiu-de-campie (Mezö-Madaras, cerc. Muresiu-Osiorheiu), vergea.

Askilau (Eskül cerculu Clusiu), lantiu d'in siese verige in patru muchii; tablitia de auru, etc.

Gradistiora, lantiu d'in 14 bucati.

Joaju de josu, (Al-Gyogy, cerc. Alba-Julia), cercellu.

Guşteriti'a, vergea de auru.

Benefalau, scaunulu Muresiu, giuvelle de auru.

Craciunelu, drothu de auru.

Caşholz, veriga de auru, 1½ ducati greutate; drothu.

Sieica-mare, spirale.

Partosiu, cerc. Alba-Julia, veriga.

Gradistea, inelu.

Fodora, 2 verige.

Olostelicu (Olosztelek, cerc. Odorheiu), inelu.

Pipe, braciara, 66.5 ducati greutate.

Mercurea, atarnatore.

Apoldu-mare, braciara, lantiu de 18—20 verige.

Sieica-mica, inelu de drothu.

Sibertu, cercellu.

Siumalu, (Somaly, cerc. Simleu), unu lantiu grosu.

Simleu, agraphe.

Siomfalau, (cerc. Muresiu-Osiorheiu), drothu.

Toteşdi, cerc. Orastia, lantiu de auru d'in 14 verige.

Varfalau, bucati mici de auru.

Vitielu, 2 cercei, unu acu.

Vulnoiu, patru inele deschise, 1.5—1 zoll.

In *Romania* :

Cetatea de la Slonu, **braciara de bronzu.**

Cetatea Latiniloru, **obiecte de bronzu.**

Cetetea Nedatiloru, **idem.**

Zimnicea, **idem de bronzu ; collieru de electrum sdrobitu ; braciara de electrum, cercelusiu, agrafu.**

Vodastra, **fasia de auru nativu ; veriga-inelu de auru.**

§ 18

3. Instrumente si alte unelte de casa

Cutite. — Cutitele de bronzu aflate in Transilvani'a au obicinuitu forma curba, form'a secerii cu taisiu convexu, manerulu cu pràsele de cornu séu de lemnu, séu turnatu massivu in bronzu, cum se póte vedé pre tabel. D, fig. Nr. 18, frumosulu cutitu de la Ungra (Galt, cerc. Brasiovu), 21.5 cm. lung. (adi in museulu Brukenthal), ce'si gasesce paralele in cutitele de la Füzes-Abony (Archeol. Közl. IV, 166), Ugh (ib. 163, 173), Szuszkó (id. IV. 160), Kis-Dobrony, etc. in Ungari'a. (Vedi si la R. Flóris op. cit. Nr. 110 unu cutitu ce se asemena cu cellu d'in collectiunea Associatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu). Esemplarele aflate la Guşteriti'a, in Transilvani'a, au lamin'a mai multu drépta, séu numai pucinu intórsa (fig. 46). De la Kis-

Fig. 46

Terenne provine unu interesantu cutitu duplu, cu doue taisiuri, ce se asémena multu cu celle gasite in laculu Garda, si la Pilinu, si care póte ca servea dreptu briciu.

Cutite de bronzu s'a mai aflatu in Transilvania : la *Stîna* (Stein, Garád, cerc. Brasiovu) si la *Odorheiu* (cerc. Muresiu-Osiorheiu).

Seceri. — Secerile suntu de forma variata, ausa lesne de recunnoscutu, cu muchi'a grósa, taisiulu une-ori curbatu aprópe cá unu semi-cercu, alte-ori merge in linie drépta doue d'in trei parti, pentru cá in a treiá parte sa reiasa cu unu unghiu obtusu.

Conturnulu muchiei este in de regula parallelu cu taisiulu; la unu genu ansa de seceri, respanditu in Transilvani'a, muchi'a alcatuesce cu manerulu unu unghiu dreptu, care coprinde taisiulu cellu in forma de arcu. Esemplarele de la Guşteriti'a, in numeru de 70 bucati complete (119), unele au unu carligu massivu, forte ascutitu pentru fixarea códei, iar altele, unu tocu, cá ua casmá. Pre tabel. D, fig. Nr. 16 si 17 suntu doue seceri de bronzu aflate la Bardotiu; alte typuri le da d. Gooss, op. cit tab. X, Nr. 12—17 si R. Flóris, op. cit. Nr. 49 si 50.

Seceri de bronzu s'a mai aflatu in Transilvani'a, la: Seleusiulu mare, Bogata, Hendorfu (cerc. Sibiu), Kicegea, Copotiu (cerc. Odorheiu), Moşna, San-Mihaiu-de-josu, Noulu (Ujfalu), Fizesiulu Gherlei, Sioarsiu, Siarpatocu (cerc. Sibiu), Sibertu, Simleu, Topliti'a (6 seceri), Vişkir (11 seceri) si Vordu (mai multe).

Cóse.— Cóse de bronzu se pastreadia in collectiunea Associatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu, iaru de feru in a Gymnasiului d'in Bistriti'a. Ua cósa de feru cu tocu s'a aflatu la Petrisiu, (cerc. Bistriti'a).

Dalte.— Dalte de bronzu massive, cu urechie séu cu tocu, 12 cm. lung., s'a aflatu la Vulcanu (Wolkendorf, cerc. Sibiu) [fig. 47] si la Guşteriti'a (120).— Dalte góle pre d'in intru cu tocu in care se intre ua códa drépta, cu taisiulu latu jum. zoll. forte ascutitu si curbatu, proprii pentru facerea de dungi strimte in lemnu, séu de scobituri provinu de la Guşteriti'a (fig. 48 si 49). La un'a manerulu se intarea printr'unu inelu; la cea-alta prin urechi (tórte) de amendoue partile.

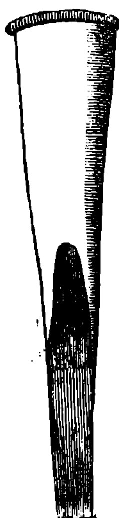

Fig. 47.

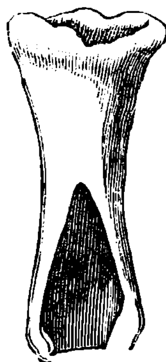

Fig. 48.

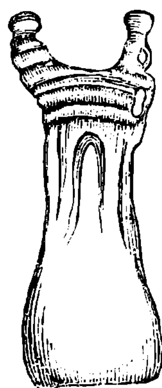

Fig. 49.

Tarnacope si *ciocane.* Unu frumosu tarnacopu de bronzu, 32 cm. lung., cu gaur'a

(119) Idem, p. 15, tab. III Nr. 1—4.
(120) Idem, p 16, tab. III Nr. 7.

pentru maneru óbla si cu tórte late incongiurandu cód'a, identicu cu unu esemplaru de la Hallstadt (121) s'a aflatu la Guşteriti'a, (tabel. G, fig. Nr. 21), si este propriu pentru a face gauri adunci si a scóte bolovani mari de pétra séu de sare.

Ciocanu de form'a unui celtu, gasitu la Noulu (Ujfalu, cerc. Sibiu), si pastrata in collectiunea Gymnasiului d'in Sighisior'a, se representa pre tabell. D, fig. 10; altele mai mari de form'a palstabului cu tocu s'a aflatu la Guşteriti'a (fig. 50 si 51).

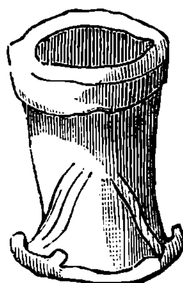

Fig. 50.

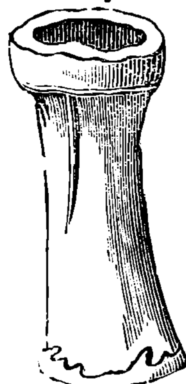

Fig. 51.

Ferestraie si *alte obiecte*. — Ferestraie in form'a lantietei, lungi pene la 21 cm., si dintiate pre amendoue laturile, provinu de la Guşteriti'a (tab. G, Nr. 20) [122], Bogat'a, Topliti'a in Transilvani'a, si de la Ujhely in Ungari'a (Sacken, Sitzungsberichte der Kais. Akademie in Wien LXXIV. taf. II fig. 47). — Mai citamu: carlige de *unditia* de pesce, totu de la Guşteriti'a (tab. G, Nr. 12), *cleşte* de bronzu intogmai cá celle de adi (tab. G, Nr. 13) aflatu la Brusane, 3″ 1‴ lung., de placa elastica de bronzu d'intr'una lucratu, si impodobitu cu patru inele sapate cu aculu; *chei* si *clantie* (Arch. Köz. VII, Arch. Értes. VI. 283), *fórfeci* (s'a aflatu la Bogat'a in Transilvani'a), *ace* gróse de insiratu cu urechia eliptica (Kep. Atl. V. 14 R. Flóris Nr. 46), *sule* (de la Kis-Terenne, in Kep. Atl. XV. 75), *fuse*, *cuie*, tuburi de foale (tab. G. Nr. 3 *a* si 3 *b*) etc.

§ 19

4. *Vase de bronzu*

Frumosulu *ciubaru* de bronzu reprodusu pre tab. G. Nr. 1, provine de la Haydu-Böszörmeny in puszta Szent-György (Ungari'a), unde s'a descoperitu ua data cu ua caldare, ua cupa, ua casca si 27 sabii. Ellu consta d'in doue foi, iar ornamentatiunea, d'in cote doue siruri de convexitati infasiorandu partea cea mai umflata a vasului, intre care, de amendoue partile, este unu cercu cu centrulu scosu afara cá unu umbo.

(121) **Sacken,** *Grabf. v. Hallstadt,* taf. XXVI. 16, si pag. 123.
(122) **Reissenberger,** op. cit. 17, tab. III Nr. 8, 9.

Şnururi de perle fine, lucrate in relievu, insociescu ornamentatiunea si celle patru perechi de lebede puse facia in facie, (d'in elle se vedu numai cápetinile si gûturile), care umplu campulu liberu dintre celle doue briuri. Manusiele suntu batute pre pantecele vasului cu tinte turtite. — Fragmente de vase asemenea acestui'a sa aflatu la Guşteriti'a (123), la Hallstadt, in Elveti'a Irland'a si Schleswig. (124)

Aprope de Cerbellu (cerc. Orasti'a) s'a desgropatu unu ***urcioru*** de bronzu fora manusia, 22—23 cm. nalt, si 12—13 cm. diametrulu cellu mai mare, cu 491 denari ai familieloru románe, nici-unulu nefiindu posterioru lui Iuliu Cesar; si nu departe de acolo, la doue ore spre sudvestu de Hunedoar'a, ua *cána* mare acarei manusie se póte vedé pre tab. G, Nr. 2 *a* si 2 *b*. Atatu ochii capului de leu — de ua forma atatu de archaistica — de pe manusia, catu si unghiulu-gurei, asemenea si ochii si gur'a celloru doui delphini, cum si foai'a de palmeta dintre delphini, suntu lucrate in argintu si aplicate. (Despre asemenarea canei cu altele aflate la Herculanum, cum si cu unele vase etrusce d'in Italia, vedi mai departe).

Caldari de tinichea subtire de bronzu, pucinu umflate josu, si adesea cu unu umbo, avendu un'a séu doue manusie, si fiindu diferitu gravate pe pantece si la margini, s'a aflatu in Ungari'a la Galya-Völyer (Arch. Ert. III, 88), Kis-Várda (A. E. V. 19), Haydu-Böszörmény, (ap. Gooss. op. cit. tab. XI Nr. 8), Tetény langa Dunare, iar in Transilvani'a la Dupâsdorf (numai doue manusi resucite) si Bardotiu, doue caldari, d'in cari un'a s'a reprodusu pre tabell'a G, Nr. 14. Ea are unu diametru de 11″, adûncime de 4″, iar pre margini porta urmatorea ornamentatiune (fig. 52); pe candu ua alta caldare, mai mica, desgropata in acelasiu timpu si locu cu acést'a (9″ diametru, adûncime 5″) are boldurile d'in fig. 53. Technic'a ambeloru amintesce in multe obiecte de la Hallstadt.

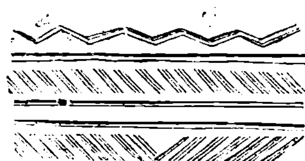

Fig. 52.

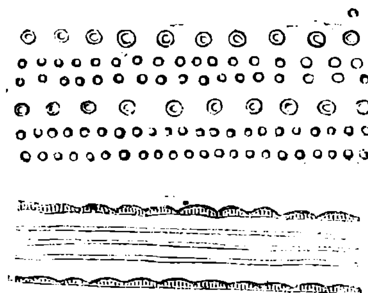

Fig. 53.

(123) Idem, op. cit., p. 22.— Gooss, op. cit. p. 498.

(124) **Lindenschmidt,** *Heidn. Alterthüm.*, III band, 1 heft, p. 9. fig. 1, ciubaru de la Siem in Schleswig.

Cupele de bronzu si de arama variadia in diametru de la 11—17 cm., iar in inaltime 5—8 cm., si suntu turnate dintr'ua singura bucata, unele fiindu lustruite, ornate simplu cu cate-va sire de perle, iar altele cu muchii. S'a gasitu esemplare la Ungurasiu (Bálványos-VáralIya, cerc. Deju) [vedi Arch. Köz. II. 253], Marcasieu (Marka zék, cerc. Simleu), cupa 2¹/₄" nalta, si circa 5" lata, in Transilvani'a; iar in Ungari'a la Madacska (13 cm. diametru, 7.5 cm. inaltime, ap. Kep. Atlas VIII. 36) si la Haydu-Böszörmény, d'in cari doue s'a reprodusu pre tab. G, Nr. 9 (13.5 cm. diametru, in museulu nationalu d'in Pestha) si Nr. 10 (13.2 cm. diametru, de la Madacska).

D'in Comitatulu Biharei provinu acelle cupe de tinichea de auru cu manusie, lustruite si impodobite cu sapaturi, ce se pastreadia la Vienn'a in Cabinetulu imperialu de antice.

In fine mentionamu frumossulu vasu turnatu in arama cu trei picioie si doue manusie, ce s'a gasitu la Cotlea (Feketehalom, Zeiden, cerc. Brasiovu) pe partea muntelui despre Zernesci, 11" nalt., 8" latimea cea mai mare a pantecelui, in greutate de 8¹/₄ pfunduri, reprodusu pe tabel. M. Nr. 3, si pastratu in collectiunea gymnasiului d'in Brasiovu. (Vedi si mai la valle). Asemenea si talere de bronzu pucinu adûnci si cu margini late, ce s'a aflatu in Transilvani'a (Vedi Gooss op. cit., p. 499 despre doue talere gasite de unu romànu) si in Ungari'a (la Magacs, Arch. Köz. II 309, si Csernai hanság, Muz. Iegyzk. 1856).

§ 20

5. *Obiecte de natura sacrale, amulete, symbole si producte alle artei.*

Printre obiectele ce paru a fi appartinutu cultului religiosu, séu a fi fostu in vreua legatura cu conceptiunile religiose alle poporeloru Daciei, merita a se numerá mai anteiu de tote: *bassinulu* séu *vasulu de bronzu pre róte*, d'in Cabinetulu de antice d'in Vienn'a, gasitu la Orasti'a (Szászváros, Broos) in Transilvani'a, si reprodusu pre tab. G. Nr. 4. Este unu caru de bronzu pe patru rote cu cate patru spitie, avendu unu vasu cu capacu d'in intregu turnatu. Celle patru capetàie alle dricului carului, prelungite d'asupra osieloru suntu mai susu incovoiate si incoronate cu bucati in forma de capu de paseri; de vasu si de capacu se tinu asemenea cate patru bucati in forma de capu de pasere, asia ce d'in acelési directiuni avemu, cote patru capete de passeri de forma forte grossolana esite d'in vasu, d'in capacu si d'in driculu carului, peste totu 12 bucati, d'in cari 6 se vedu inainte, si 6 inderatu: Inaltimea carului intregu este 9.7 cm., a vasului 7.25 cm., iar lungimea obiectului 16 cm. (Vedi Sacken und Kenner, Catalog des Münz. und Antikenkab. Nr. 205). Acestu vasu, de originе orientale, pare a fi fostu unu vasu fumatoriu, analogu acelloru ce se mentioneadia in templulu lui Salemonu. Pene acum s'a aflatu in regiunea la nordu de Alpi anco alte diece asemenea basinuri, d'in cari doue in Austri'a. (Vedi despre celle de la

Judenburg si Radkesburg in Styri'a, Mittheilungen des hist. Vereins für Steiermark III, 67, 77, 79).

Figurile de *lebede* de drothu rotundu de bronzu, cari probabilu avéu ua semnificatiune symbolica-religiósa, se gasescu nu numai cá appendice la basinuri si alte obiecte, déro si isolate, cum suntu de esemplu celle 13 lebede de la Swijan (125) in Bohemi'a (fig. 54. 55. 56), alte doue gasite la Guşteriti'a si reproduse pre tab. G, Nr. 5 si 6, si ua alt'a la Odorheiu, cea d'in urma de siguru fiindu rupta de la vre unu obiectu mai mare.

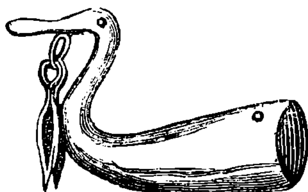
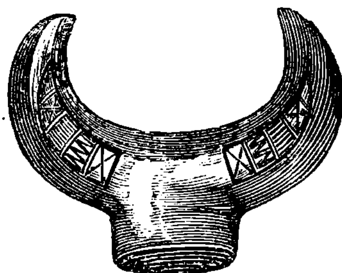

Fig. 54.

Fig. 55.

Fig. 56.

Cá amulete potu fi considerate toporasiele celle mici si alte corpuri de bronzu (cum s'a aflatu la Pilinu), dinti gauriti de mistretiu (de es. cei de la Gambo, Kep. Atlas, II 108), cum si trunchi de bronzu cu forma semilunara, cum s'a aflatu la Kis-Terenne (Kep. Atlas XXII. 132, 153), si cari amintescu pene la unu punctu idolii semi-lunari de pamentu d'in locuintile lacustre (fig. 57, idolu de la Ebersberg cantonulu Zurich jum. marime).

Fig. 57.

Cá urme d'in productiunile artistice alle industriei pre-románe aflate in Daci'a vomu indicá pater'a cu manusia lung. 13.5 cm. aflata la Valasutu in Transilvani'a impreuna cu alte obiecte (126). Disculu ei repausa pre spatele si capulu incoronatu allu unu cerbu culcatu, iar manusi'a lunga de 6 cm., se termina in forma de capu de berbece. Asemenea merita a fi semnalatu si unu frumosu ciocanu de bronzu de la Baracska, a carui muchie se termina in form'a gutului si a capului unui callu (Vedi Kep. Atlas la II volumu d'in Arch. Közl. IX, 40).

(125) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.*, XV, 281.
(126) Idem, XIII, 135.

§ 21

6. *Representatiunea figurata a animaleloru si a omului.*

Printre obiectele pre-române aflate in tierrile nostre ne intempina representatiuni de animale si ua lucratura mai multu séu mai pucinu grosolana, si cari séu suntu turnate de totu in bronzu, séu numai taiete in tinichea, sapate, lucrate cu aculu, séu in relievu.

In prim'a cathegoria intra:

1. Caprior'a aflata la Racosiu in Transilvani'a (Arch. Ert. III 288) cu gutulu lungu, gur'a si urechile peste mesura de mari, piciorele de d'ieainte pucinu ingenuchiate si fora proportiune, pe candu celle de d'inderatu suntu mai bine tinute, iar articulatiunea bine indicata (fig. 58).

2. Lupu turnatu in intregulu de bronzu, ce s'a gasitu la Pilin, avendu capulu in josu, códʼa lunga incarligata, pe unu postamentu in forma de paru (fig. 59). Ellu a facutu probabilu parte d'intr'unu ornamentu la marginea vre-unui vasu de bronzu, cum avemu mai multe esemple printre obiectele de la Hallstadt.

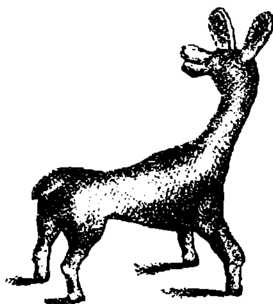

Fig. 58.

Fig. 59.

3. Caisiori turnati in bronzu, mai multu séu mai pucinu schidoli, se gasescu adesea in Daci'a (127), une-ori chiar caisiori-indouiti asemenea cellui de la Vir (128). Museulu d'in Clusiu poseda unu frîu cu representatiunea de iepe, mînzi si doue lebede.

4. Balauri de bronzu de unu typu forte archaicu, facuti d'in bronzu invertitu in spirale, cu lungime aproximativa 4.5 cm., si imbracati cu tinichea de auru forte subtire si aplicata cu precisiune, se potu vedé pre tabell'a G. Nr. 7 si 8 (gasiti la Pilin; unu altulu s'a aflatu in Comitatulu Neutra in Ungari'a).

(127) D-lu Bolliacu, *Tromp. Carpat.* Nr. 936 d'in 1871, dice: «Cine a facutu ua catu de mica collectiune de obiecte antice gasite in Daci'a si in acea collectiune sa nu fie si cati-va caisiori care mai schidolu de catu altulu si in diferite dimensiuni? Sa se observe in museulu nostru, pentru ce numai eu am datu cati-va si mai amu alti atatia in collectiunea mea.» — Asemeni caisiori aflati la Kaschau vedi Arch. Közl. VII. 26.

(128) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.* XXXIII. 60. — Goos, op. cit. tab. XII fig. 7.

Catu pentru cocosii de bronzu (tab. M 13 *a* 13 *b*), pe cari d-lu Bolliacu îi crede veniti in Daci'a cu celtiberianii (129), multu timpu inaintea Româniloru, nu-i mentionàmu aci, de óre-ce se scie positivu ca asemeni cocosi ne 'ntempina pretutindeni unde s'a intinsu dominatiunea romána, servindu capetele de cocosiu in bronzu cá insemnii militare, cum s'a gasitu de mai multe ori prin ruinele si mormenturile romane. (130)

D'in figurile de animale lucrate in relievu pe tinichea de bronzu, séu cu aculu, indicàmu: capre, callu armasaru, ursu, cane si cerbu (Gooss op. cit. tab. XII. 9) asemenea si vaca, mistretiu, capriore, cerbi, càni si cai facuti d'in pamentu cu mare nedibacie, si cari se afla adesea si in tierrile nostre (Gooss op. cit. tab. XII, 4 si 5.— Arch. Ert. III 127. — Arch. Köz. VIII, 23. Catal. gener. allu congr. VIII prehist. p. 118 seq.)

Pentru representatiunea figurei umane avemu unu esemplu de totu interesulu pre fragmentulu unui briu de placa de argintu (vedi stamp'a aci alaturata fig. 60), ce s'a aflatu la Cioara (Also-Csora, cerc. Orastia) in Transilvani'a, impreuna cu ua multime alte obiecte de argintu. Pre ua bucata inalta de 15.7 cm., lata 13.1 cm., se vedu doue figuri de resboinici esite in relievu, d'in cari un'a este numai pre jumetate conservata. Conturnele principale suntu trase prin cercuri punctate, partile interne, gur'a si ochii prin linii sapate, iar parulu prin cuie, cá nisce *cunei* de amphiteatru; in giurulu capului se afla ua coróna de perle. Campulu acestoru figuri este plinu de grupe de cate trei cercuri neregulatu imprastiate, intre cari suntu sapate clape in forma de foi cu códa. Costumulu persóneloru consta d'in urmatorele: la gûtu, aparatore metallica; pre ţîtiarulu dreptu si pre buricu cate unu discu — chipulu primitivu pentru apararea peptului, inainte de intrebuintiarea platosieloru— ; la mijlocu, cingetore ornata, iar peste peptu borduri in forma de esiarpe, de cari atarna, la ua figura ua sabie, la cea-alta ua clapa. Atari borduri se vedu si la umere si deschidietur'a maneceloru, cum si la glesne. Nadragii cei largi si opincile legate pre picioru, amintescu figurile dace de pre Column'a lui Traianu, precum man'a stanga ridicata d'asupra capului, si positiunea ce are piciorulu d'in stang'a, indica pre unu omu, ce aru vrea sa jóce, si rechiama figurile asemenea de pre briurile de la Hallstadt. (131)

C. Originea bronzului si a industriei metallurgice in Daci'a

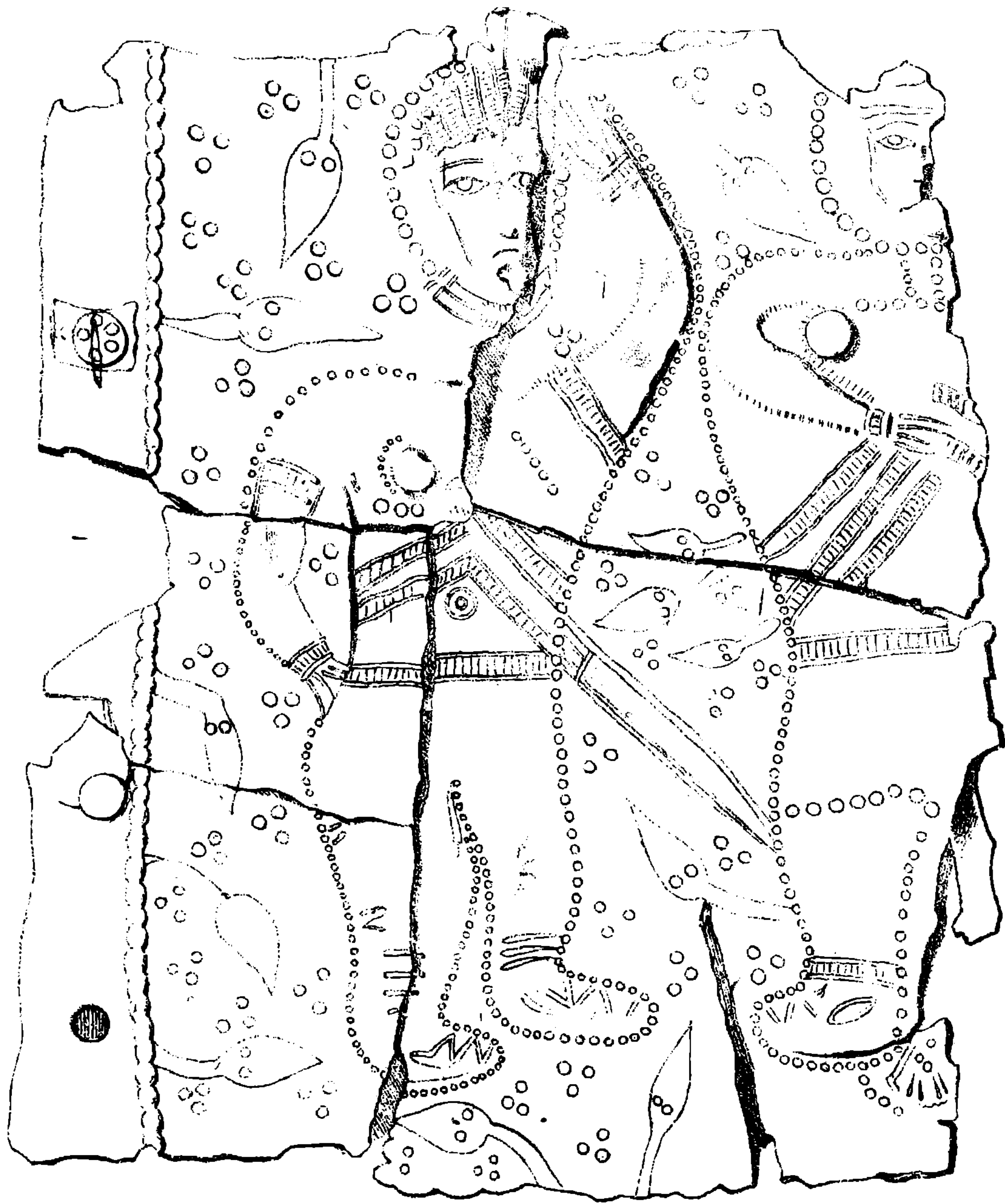
§ 22

Originea bronzului si a industriei metallurgice in Daci'a se tine in legatura strînsa

(129) *Tromp. Carpat.* Nr, 936 d'in 1871: «Este anso unu altu lucru si mai caracteristicu gallicu, care n'a pututu veni in Daci'a de catu cu Celtiberianii; este cocosiulu gallicu care se gasesce de bronzu fórte desu in Daci'a. Am trei in collectiunea mea de diferite dimensiuni.»

(130) L. H. Jeitteles, *zur Geschichte des Haushuhns*, in *Zoologischer Garten* 1873 p. 55—63, 88—97, 130—138.

(131) Sacken, Hallst. Grabfeld, taf. XI 6. — Despre originea de fabricatiune a acestui brâu metallicu vedi mai la valle.

Reproduct. din Stabilimentul Socecu, Sander & Teclu, Bucuresci. 13649.

Fig.. 60 Fragmentulu unui brîu de tinichea de argintu aflatu la Ciora in Transilvani'a.

cu originea metallurgiei in tierrile occidentale si septentrionale alle Europei. Acésta cestiune anso, in care este vorb'a de a se sci, déco obiectele de bronzu si de altu metalu gasite in acelle tierri suntu facute chiaru acolo, séu suntu fabricate streine (etrusce séu pheniciane) aduse d'in afara cá articole de commerciu, — acésta cestiune, dicu, desparte pre invetiati si archeologi in doue càmpuri oppuse: unii admitu ua cultura nordica européna a bronzului, fie cá resultatulu si cá prob'a desvoltarii gradate si pacifice a locuitoriloru primitivi, independenta de ori-ce alta inriurire; fie cá ua importatiune d'in Orientu a Indo-Europeniloru; altii attribuescu Phenicianiloru, Etruriloru séu unui currentu d'in Caucasu, civilisatiunea verstei de bronzu a Europei.

§ 23

Cei pentru originea orientale a bronzului, cá Thomson, Worsaae, Schreiber, Troyon, Franks, v. Sacken, Le Hon, Hildebrand, invoca in sprijinulu theoriei loru urmatorele argumente:

1. Obiectele de bronzu descoperite intr'unu asia mare numeru si in asia multe localitati nu putéu fi importate, ci trebue sa admitemu co erau facute chiaru in tiarra;

2. De si bronzurile d'in diferite tierri presenta uniformitate in typulu principalu, totusi elle au deosebiri locale forte pronunciate atàtu in forma, catu mai cu séma in ornamentatiune, fie-care tiarra impartesindu unele particularitati characteristice, constante, si fiindu in imprejurari, cari la altele lipsescu;

3. Este fora analogie casulu cá unu poporu sa'si indestulledie tóte trebuintiele selle in arme si unelte numai d'in streinatate; mai cu séma càndu acellu poporu se pricepea in esploatatiunea mineloru, in estractiunea metalului, ellu aru fi fostu in stare sa lucredie macaru uneltele pentru trebuintiele dilnice, si pentru mine;

4. Anticitatile bronzului d'in Europ'a centrale au unu characteru specificu, anume in ornamente, ceva primitivu, semi-barbaru, ua lipsa de stylu, ce nu ne intempina la unu poporu care se afla in possessiunea unui stylu artisticu perfectionatu;

5. Urme de numeróse fonderii cu rude nelucrate de metalu puru, de arama si cositoru, typaruri séu calapoduri, modele, obiecte de fonderie neterminate, altele cu aceiasi technica reparate, hàrburi de ulcele pentru topitu, de graphita, arama, sgure si bronzu topitu, tóte acestea probeadia fabricatiunea locale a unelteloru metallice (132);

6. Chiaru aliagiulu bronzului vorbesce pentru acest'a, analys'a chimica a obiecteloru d'in mai multe locuri (in Elveti'a apuséna si la Hallstadt) constatàndu amesteculu nickelului si cobaltului (133), asia cum se afla in acioai'a d'in préjma localitatiloru (134);

(132) Dr. Eduard v. **Sacken**, *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's*, Wien, 1865 p. 77.— Idem, *Leitfaden zur Kunde des Heidnischen Alterthumes*, Wien, 1865 p. 134 seq.

(133) **Schrötter**, Sitzungsber. d. hist.—phil. Cl. d. kais. Akademie d. Wiss XXXVII, p. 179.— **Wocel**, ibid. XI, p. 723; XVI, p. 169. (Vedi nota 134 in pagina urmatore).

7. Tóte bronzurile Occidentului, care au precesu verst'a de feru, suntu compuse numai d'in arama si cositoru (ua parte cositoru pentru noue parti arama), pre càndu bronzurile antice alle Egyptenilorn, Greciloru si Etrusciloru continu plumbu, afara de cositoru, plumbulu nefiindu cunnoscutu in Occidentu de cotu in verst'a de feru (135);

8. Phenicianii n'au pututu, in primele timpuri alle verstei de bronzu, procurá locuitoriloru d'in Europ'a occidentale cositorulu si aram'a, de óre-ce epoc'a de bronzu representa cellu pucinu trei-spre-diece secule de vechime, pre càndu, dupo datele istorice, epoc'a maxima càndu vasele pheniciane putéu sa vie pene la colonele lui Hercule si sa patrundia pentru antei'a-óra in Oceanu, nu trece preste 3500 anni antea erei nóstre. Si apoi, plumbulu mestecatu cu bronzurile Egypteniloru trebuiá sa fie cunnoscutu Phenicianiloru. De ce atunci acestia aru fi vendutu Europeniloru cositorulu, asia de raru si asia de greu de procuratu, iar nu plumbulu, mai puçinu raru si mai puçinu scumpu?

9. Etruscii, de asemenea, fiindu posteriori primei parti a verstei de bronzu d'in tierrile meridionale alle Germaniei, Gallieloru si Elvetiei, nu putéu importá acolo bronzulu. Apoi, ei cunnoscéu deja ferulu si bronzulu amestecatu cu plumbu, pre càndu bronzurile Elvetiei nu continu nici-ua-data plumbu, cellu pucinu in proportiune intentionata (136);

10. Atàtu aram'a càtu si cositorulu se esploatau de Europeni, dupo cum numeróse urme de antice exploatatiuni au fostu in mai multe parti semnalate (137); si in fine:

11. Prim'a introductiune a bronzului nedatorindu-se nici Phenicianiloru nici Etrusciloru, conchidu partisanii acestui systemu, usagiulu bronzului fora amestecu de plumbu, fiindu respanditu simultaneu in Germani'a, Franci'a si Elveti'a, cu analogii de forme insemnate; cultur'a bronzului standu in legatura perpetua cu agricultur'a, crescerea viteloru si cu obiceiulu predominatoru allu arderii mortiloru; intre epoc'a de pétra si cea de bronzu neesistàndu ua epoca pura de arama (138), ceea-ce aru fi trebuitu sa aiba locu, déco locuitorii epocei de pétra aru fi gasitu de la ei singuri mijlócele de a reduce metallele, caci ei aru fi intrebuintiatu aram'a, unu metalu de ua raritate mai mica, si de unu aspectu mineralogicu mai lesne de recunnoscutu; in fine, cultur'a bronzului arrettàndu-se pretutindini ca si deseversita si egalu respandita fora sa lase a se intrevedea treptele unei desvoltari si perfectionamentu, séu ua imprastiare gradata, — cultur'a bronzului se datoreadia emigratiunei unui poporu, care

(134) In acestu sensu vedi Sacken op. cit., Sophus Müller, care resuma opiniunile de adi alle archeologiloru scandinavi, in oper'a sea: *Die nordische Bronzezeit und deren Periodentheilung.* Aus dem Dänischen von I. Mestorf. Iena 1878. 8°.

(135) **H. Le Hon.** *L'homme fossile en Europe, son industrie, ses moeurs, ses œuvres d'art*, cinquème édition, Paris 1878, p. 244.

(136) Idem p. 251.

(137) Sir Iohn, **Lubbock,** *L'homme préhistorique,* trad. Barbier, Paris 1876, p. 63.

(138) Idem p. 53.

deja in patri'a sea primitiva sciá sa lucredie acestu metalu, si care, gratia superioritatii armeloru selle, suppuse cu inlesnire pre ómenii d'in epoc'a de pétra, aduse cu densulu uneltele de bronzu, si le respandi in nou'a lui patrie. Acestu poporu anso, ce vine in Europ'a cá invingetoru si cá magistru, n'ar fi altulu de cotu unu poporu d'in famili'a Indo-germaniloru, care deja in patri'a sea asiatica cunnoscea bronzulu, anume Celtii. (139)

§ 21

Theori'a care atribue commerciului phenicianu civilisatiunea verstei bronzului se sustine de professorulu Nilsson (140) cu argumente care se potu reduce la urmatorele siepte: 1) micimea manereloru sabiei si a bracieriloru etc., cea-ce indica co acestea apartinéu unei rase cu man'a mai mica de catu a poporeloru europene d'in epoc'a nóstra; 2) caracterulu cu totulu particularu, semiticu, cu semnificatiune symbolica, allu ornamentatiunei uelteloru de bronzu; 3) desenurile gasite in movilele verstei de bronzu, cá de esemplu, pre monumentulu de la Kivik, aprópe de Christianstad; 4) cultulu lui Baal constatatu in Scandinavi'a prin monumente, prin serbatorea Baldersbal séu foculu lui Balder celebrata in Scani'a, in tóta Norvegi'a si in Bretani'a mare, si prin multe numi de localitati scandinave; care conserva numele lui Baal, cá: Baltic'a, Beltu mare si micu, Belteberga, Baleshaugen etc.; 5) órecare methoduri particulare pentru a face recolte, seceràndu gràulu cu totulu aprópe de spicu; 6) asemenea pentru a pescuí, si in fine 7) intrebuintiarea careloru de resboiu. Dupo Nilsson Phenicianii aru fi respanditu chihlibarulu galbenu d'in Nordu in Sudulu Europei, prin costele mediterranei, si aru fi stabilitu ua colonie la Cadix (Gades), de unde corabiile loru plecá sa aduca cositoru d'in insulele Cassiteride (Comitatulu Cornouailles). (141)

Chimistulu si archeologulu Ferdinand Wibel (142) crede d'in contra, co civilisatiunea caracterisata prin intrebuintiarea bronzului trebue socotita cá ua trépta de desvoltare a locuitoriloru primitivi; co acea civilisatiune 'si-a luatu inceputulu in sudulu Angleterii, de unde s'a respanditu apoi in celle alte parti alle Europei; si co bronzulu anticu se dobendea, nu prin alliagiulu aramei si cositorului, ci d'a dreptulu, cu unu mineraiu continendu celle doue metale.

Sir Iohn Lubbok (143) observa contr'a theoriei lui Wibel: 1) asemenarea perfecta intre armele si celtele de bronzu gasite in punctele celle mai estreme alle Europei, asemenare ce nu póte fi resultatulu unui accidentu; 2) particularitatile de de-

(139) Sacken op. cit.— Le Hon op. cit. p 253.

(140) *Die Ureinwohner des Skandinav. Nordens.* Aus dem Schwedischen, Hamburg. 2 ausgabe 1866.— **Fred. de Rougemont,** *L'âge du Bronze ou les Sémites en Occident,* Paris 1866.

(141) Sir George **Cornewall Lewis,** *Examen historique de l'astronomie chez les anciens,* 1862. — Lubbock op. cit. p. 55—64.

(142) *Die Cultur der Bronzezeit Nord-und-Mittel Europa's,* Kiel 1865.

(143) Op. cit. p. 52—55.

taliu ce presenta fie-care tiarra in forme si ornamente ; 3) mineraiulu de arama nu provinea dintr'ua singura localitate, si descoperirile de tipare in Irland'a, Scoti'a, Angli'a, Elveti'a, Danemarc'a si aiurea, probeadia co artea de a turná bronzulu se cunnoscea si se practicá in mai multe tierri ; si 4) este cu totulu neprobabilu — si pentru acest'a se invoca autoritatea barbatiloru competinti : dr. Percy, Jenkins si Lefeaux (144)—, cá bronzulu anticu, atatu de uniformu, sa se fi pututu produce prin amesteculu impreuna allu mineraiului de cupru si de cositoru, pre candu mai siguru este a admite productiunea lui prin aliagiulu détoritu fusiunei directe a celloru doue metale. D-sea crede co fabricatiunea bronzului s'a introdusu d'in Orientu, iar nu s'a inventatu in Europ'a, si co aram'a, numai dupo descoperirea faptului co, déco i se adauga ua mica cantitate de cositoru, ea devine mai tare si mai utile, a inceputu sa se intrebuintiedie.

Contra theoriei lui Nilsson acelasiu autoru obiecteadia : 1) ornamentatiunea armeloru si uneltelоru de bronzu consista mai totu-de-a-un'a in desemne geometrice, pre candu caracteristic'a ornamentarii semitice suntu animalele si plantele; 2) modulu de ingropaciune d'in epoc'a de bronzu difera cu totulu de allu Pheniciailoru, asia co hypothes'a esplica numai presenti'a bronzului, iar nu si verst'a bronzului, caracterisata prin altu-ceva afara de intrebuintiarea acestui metalu; 3) Phenicianii cunnoscéu forte bine ferulu ; 4) micimea maniloru ne intempina la Hindustani, cá si la Egypteni, si in fine 5) chiaru atribuindu fapteloru invocate de Nilsson tóta semnificatiunea ce autorulu le da, resulta numai co : Phenicianii au lasatu urme de locuinti'a loru in Norvegi'a. Trebuescu anso alte probe pentru a admite introducerea prin ei a bronzului in acésta tiarra.

§ 25

Savantulu archeologu germanu dr. Lindenschmidt, in mai multe scrieri alle selle (145), mai cu séma inso in doue studii publicate in *Archiv für Anthropologie* d'in 1876 si 1877 (146), considera theori'a despre ua cultura indigena a bronzului, cá arbitrara si rezemata pre temeiuri nesciintifice :

Ellu arretta co este ua erore insemnata a se considerá loculu unde s'a aflatu bronzurile cá basa fundamentale in judecat'a obiectului cercetarii, fora a esaminá mai anteiu in chipu seriosu caracterulu obiectului gasitu, posibilitatea cá ellu sa se fi fabricatu in loculu descoperirii selle, raportulu seu cu starea de cultura anteriora si posteriora, si mai pre susu de tote, cu aparitiunile uniforme in domeniulu vechieloru tierri culturale, tóte acestea, momente care suntu cu multu mai importante de catu

(144) Id., p. 556—557.

(145) *Die vaterländ. Alterth. der Hohenzoller'schen Samml. zu Sigmaringen*. Mainz 1860 p. 153 seq.— *Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, Mainz 1858, 1870 si 1876.

(146) *Zur Beurtheilung der alten Bronzefunde diesseits der Alpen und der Annahme einer nordischen Bronzecultur*, in *Archiv für Anthropologie* VIII Nr. 9. Braunschweig 1876. — *Zur Bronzefrage*, idem 177. Ambele studii s'au reprodusu si in *Correspondenzblatt des Gesammtsvereins der deutschen Geschichts-und Alterthumsvereine*, Darmstadt, 1876 p. 28 seq., si 1877.

loculu aflarii d'in intemplare allu unoru unelte miscatore. Precum unu geologu nu póte stabili esistenti'a unui depositu de carbuni fora a árrettá mai anteiu in ce relatiuni se gasescu terrenurile servindu dreptu regula alle regiunei; precum unu ethnologu, aflàndu arme de focu la nisce triburi selbatece, nu conchide, de la acestu singuru faptu allu possessiunei loru, co suntu si fabricate acolo, totu asia de pucinu n'aru trebui sa se lase la ua parte atatu de completu, totalitatea starii culturale conditionata si tinuta in locu prin rapporturi geographice si climatice, a poporeloru de d'incóce de Alpi. Bronzurile cari se gasescu la acestia suntu de ua fabricatiune asia de perfecta in forma si technica, in catu dupo intregulu loru caracteru nu potu fi altu-feliu socotite de cotu cá niste producte alle unei industrii forte desvoltate, si cá articole de commerciu importate, anume d'in sudu, d'in tierrile maritime alle Mediterranei, mai ca séma d'in Itali'a, cu care nordulu era in mai dese communicatiuni, de cotu cu Orientulu prin tierrile de la Marea-négra. Incercari cu totulu primitive de imitatiune, niste obiecte imperfecte de fabricatiune locale, nu potu prin nimicu justificá admiterea unei *culturi nordice a bronzului.*

Mai pucinu anco urmele de fonderii cu bucati nelucrate de metalu, typarurile, sgurele gasite in diferite tierri, si cari continu feru, plumbu, nikel si cobaltu, elementele togmai alle bronzului d'in regiunea Dunarii, càci asemeni bucati de bronzu se putéu pré bine stringe pentru a se utilisá de industri'a streina, cum de esemplu, de cotre industri'a etrusca, care 'si cumperá d'in diépt'a si d'in stang'a nu numai zinku si arama, déra cu deosebire bucati nelucrate de bronzu (aes collectaneum), cari se topiau pentru facilitarea transportului in barre. Aceste barre, ce se gasescu adesea si in Ungari'a si Transilvani'a, continu ua cantitate forte mica de cositoru, d'in causa co se scie, dupo cum a observatu celebrulu chimistu Wibel, co prin topirea barreloru de bronzu cositorulu dintr'ensele devine d'in ce in ce mai pucinu, perdiendu-se de la 30 pene la 12, ba chiaru pene la 5 procentu.

Argumentulu mai departe ce se invoca de partisanii theoriei despre productiunea indigena, anume characterulu cellu barbaru allu unoru obiecte, mai cu seama in representatiunea figuriloru de animale si d'in omu, nu este mai valabilu, pentru co, chiaru la acelle obiecte form'a este asia de regulata, turnatori'a asia de completa, ammesteculu materialului atatu de uniformu, poleial'a si lustruial'a atàtu de desvoltate, cum nu se póte gasi de catu la productele unei industrii de vechia traditiune, si a unei fabrice cu activitate neintrerupta; si déco langa technic'a completa se observa unu feliu de barbarisare in desemnu si in producerea formei, acest'a probeadia si mai multu co avemu inainte-ne niste obiecte alle industriei etrusce, care, se scie co, dupo ce multu timpu imitasse stylu mustreloru orientale si grecesci, decadiuse intr'unu feliu de selbatacire, ce se recunnósce in numerose producte d'in epoc'a ultima a vietii ei culturale, cum-suntu celle de la Marzabotto, Villanova si d'in tierrile dunarene.

Opiniunea acelloru cari admitu co Grecii si Etruscii au fostu numai maestrii ai poporeloru nordului, si co acestea imitandu-i au ajunsu cu timpulu la perfectiunea

armeloru, careloru, vaseloru si podobeloru de bronzu, a caroru technica fina ne minuneadia pene asta-di, acésta opiniune, nu este mai multu fundata. Ea presuppune co vechii locuitori ai tierriloru de d'incóce de Alpi si ai tierriloru dunarene se gaséu in timpulu importarii productiuniloru streine deja pre trépt'a aceea a perfectiunei technice, care o facea possibile imitatiunea formeloru importate, faptu ce este in contradictiune cu istori'a, cu descoperirile (asia de esemplu chipulu grosolanu, cu care suntu reparate pretiosele vase d'in mormenturile de la Hallstadt, intr'ua tiarra care, relativu vorbindu, era forte civilisata), si cu esperienti'a, caci, mai anteiu, se scie catu de pucina influentia esersa rapportulu commercialu asupra culturei poporeloru; apoi, metallurgi'a nordica abia dupo ce a intratu in moscenirea culturei románe, si anteiu in evulu-mediu, a devenitu capabile sa attinga acelle trepte alle abilitatii omnilaterale, care se recunosce in ori-ce unelta romána de bronzu si de feru, cá traditiunea unei culturi de mai multe mii de anni.

Mai remane opiniunea despre introducerea bronzului in Europ'a de cotre Celti, opiniune pre care d. Lindenschmidt o numesce unu *circulus vitiosus*, dupo care mai anteiu se statuiadia, pre temeiulu unelteloru de bronzu gasite in tiarra, ua populatiune primitiva celta, care la rendulu ei trebue iarasi se probedie originea celtica a unelteloru de bronzu. Ansa invasiunile poporeloru numai in casuri forte rari s'au vediutu insocite de respandirea culturei; chiaru insemnarea emigratiunei indo-germanice in rapportu cu bronzulu si cu cestiunea: cari semintii séu grupe de semintii trebuescu socotite cá valuri purtatore de bronzu alle culturei si alle poporeloru arice, — va remanea atat'a timpu nedecisa, pene candu si filologulu va putea sa ofere ceva mai multu de catu pretentiuni contradicetore despre esplicatiunea sskr. *ayas*, déco este bronzu séu feru.

Deci, conchide invetiatulu archeologu, nu gasimu nicairi unu puntu de reazamu pentru admiterea unei culturi nordice a bronzului; si déco bronzurile suntu considerate cá producte indigene, se atribue atunci verstei copilaresci a poporului, maturitatea esperientiei technice, se statueadia ua esceptiune cu totulu de neconceputu in procesulu civilisatiunei, care aru stá in celle mai isbitore contradictiuni cu legile naturale alle vietii poporeloru. (147)

§ 26

Ua theorie noua anso sustinuta in celle patru d'in urma congresuri prehistorice de cotre mai multi archeologi cá: Worsaae (148) Desor (149), Gozzadini (150), Con-

(147) Mai vedi pentru acésta theoria C. I. **Wiberg**, in *Archiv für Anthropologie* 1870 p. 10.— Hermann **Genthe**, *Ueber den etruskischen Tauschhandel nach dem Norden*. Frankfurt a. M. 1874. — *Das Ausland*, Stuttgart 1879 Nr. 12. *Die Bronze=Alterthümer des europäischen Ostens*, p. 235.

(148) *La Colonisationde la Russie et du Nord scandinave, et leur plus ancien état de civilisation* (Mémoires de la Société des Antiquaires du Nord, 1873 et 1874 traductiune) Copenhague 1875.

(149) *Le bel âge du bronze lacustre en Suisse* 1874.

(150) *Di un'antica necropoli a Marzabotto nel Bolognese*, 1865.—Idem, *di ulteriori scoperte nell'antica necropoli a Marzabotto*, 1870.

nestabile (151), Bertrand (152) etc., atribue verst'a bronzului d'in nordulu Europei unui currentu séu unei civilisatiuni directu orientale, transplantate in Europ'a occidentale prin vallea Dunarii, fora a fi traversatu nici Greci'a, nici Etruri'a, si care se regasesce in tierrile transalpine, in Itali'a superióra, precedendu influentiei hellenice si etrusce.

D-lu Al. Bertrand, directorulu museului de la St. Germain, cauta focarulu acestui currentu in Caucasu si in tierrile d'inprejuru, cu deosebire in Colchidea si in betren'a Chaldea, — tiermurile orientale si septentrionale alle Marei-negre, muntii Thraciei, costele orientale si meridionale alle marei Caspice, Armeni'a de susu fiindu ultimele statiuni spre Europ'a alle civilisatiunei bronzului, in drumulu iei d'in orientu spre occidentu. D-lui crede co aproximativu intre 20—16 seculu a. Chr., óre-cari triburi heroice d'in verst'a de bronzu, silite a parasi Caucasulu s'au suitu pucinu cate pucinu pene in climele aspre unde se gasescu in mare abundentia armele de bronzu (153), si co civilisatiunea, plecàndu d'in centrulu communu allu Caucasului, urmà prin vallea Dniprului si a Dunarei, de ua parte callea spre Danemarc'a si Suedi'a, de alta parte, callea spre Ungari'a, ducèndu in acellasiu timpu acelle frumóse sabii de bronzu in form'a foii de salcia, in Ungari'a, in Alpi, Elveti'a, Itali'a de susu, in Franci'a, Meklemburg, Danemarc'a, Suedi'a, Angli'a si Irland'a.

Bronzurile Suediei si Ungariei aru representá déra desvoltarea separata a unei aceleiasi industrii venita d'intr'unu *centru communu*. Pentru aflarea acestui centru communu, d. Bertrand argumenteadia astu-feliu : Bronzulu are ua origine orientale; anso unde s'a asiediatu densulu apoi, cá sa radiedie de acolo asupra Europei intregi? A cautá astu focaru in Greci'a este unu anachronismu; Greci'a, apoi, nu e ua tiarra metallurgica, si influenti'a ei n'a petrunsu in Galli'a mai de locu, abia intindiendu-se pene in Narbones'a. — In Siberi'a? — Nu è nici macaru de gànditu. — In Etruri'a, aru fi mai rationabilu; anso cá Thyrrhenianii — Etrusci sa fi intinsu commerciulu loru, cam cinci séu siese secule antea erei nóstre, de la Alpi pene la Oceanu si la Baltic'a, sa fi condusu corabiile loru pene in tierrile scandinave si pene in centrulu diverseloru tierri unde Etruscii avéu comptuare, si sa fi respanditu pene in fundulu tierriloru celloru mai departate nu numai armele loru, déra si giuvellele si uneltele casnice, totu-d'a-un'a cu greutate de impusu pre callea commerciale la populatiuni semi-barbare, este unu faptu pré extraordinaru, neverisimile chiaru. Apoi, intre anticitatile etrusce hellenisate si romànisate, si intre anticitatile danese, irlandese, littvane, celle d'in vallea Dunarii, d'in Croati'a, Ungari'a, Rheti'a si chiaru Istri'a, nu e nici-unu rapportu, asia co influenti'a etrusca in locu de a fi crescutu s'aru fi micsioratu cu timpulu pentru a dispare togmai in momentulu candu rapporturi mai regulate intre nordulu si miadia-di allu Alpiloru erau stabilite. Poporulu etruscu n'ar fi pututu, cu ua arte pre ua trépta forte nedesvoltata, se eserse ua influentia puter-

(151) *Sovra due dischi in bronzo antico-italici del museo di Perugia,* Torino 1874.

(152) *Archéologie Celtique et Gauloise,* Paris 1876.

(153) Museulu d'in Copenhag'a posseda adi peste 700 sabii de bronzu, 200 aflate numai in Suedi'a

nica prin exportulu productiuniloru sele artistice in Nordu, pe candu mai tardiu, cu ua cultur'a si arte cu multu mai inaintate, gracia legaturiloru selle cu Asi'a-mica si cu Greci'a, ellu sa fi incetatu aprope ori-ce influentia. (154)

Unulu d'in marele argumente alle partisaniloru thesei phenico — séu greco-thyrrhiane consista in perfectiunea unoru bronzuri aflate in statiunile lacustre, cari bronzuri, fiindu co nu putéu fi fabricate acolo, trebue sa fi fostu aduse d'in focarulu civilisatiunei basinului mediterraneu, de la Sidon, Tyr, Cypru, Adria, Populoni'a séu Marsilia. Anso, dice d. Bertrand, mai erau si alte puncte de civilisatiune afara de Greci'a si de Etruri'a. Erau tierrile Caucasului, unde Strabon (XII. p. 549) indica cá unulu d'in centrurile metallurgice celle mai vechi, — tiarr'a Chalybiloru, alle careia mine de argintu erau renumite anco d'in timpulu lui Homeru (Il. II, 856). Ezechiel (XXVII, 13), 600 a. I. Chr., dice co Tubalu si Mosochu, doue tierri d'in Caucasu, trimitéu in timpulu seu la Tyru vase de aciciaie, productulu industriei loru. Callea cea mai scurta, mai naturale d'in tiarr'a Chalybiloru séu a muntiloru Phrygiei, fie la marginile Balticei, fie la pólele Alpiioru, este vallea Dunarii pre de ua parte, vallea Dniprului si a Vistulei pre de alt'a.

Déro ceea-ce demonstra mai multu, dupo partisanii acestei theorii, civilisatiunea primei verste a metaleloru in Europ'a printr'ua influentia orientale directa si primitiva, este homogenitatea bronzuriloru antice d'in tierrile occidentale si septentrionale: ornamente si giuvelle de acelasiu caracteru, s'aru puté dice de aceiasi fabrica, arme offensive si defensive, obiecte d'in hamutulu cailoru, si altele, gasite in puncturi estreme alle Europei — alle caroru raporturi reciproce nu ne suntu revelate de istorie —, se asémena asia de multu intre densele, in catu este impossibilu a nu recunnosce co reproducu typuri originale commune, conservate multu timpu fora nici-ua alteratiune. D-lu Bertrand (155) citeadia anume scuturile, sabiile, zabalele de calu si unele braciari de bronzu, cum de esemplu cea aflata intr'ua movila d'in vallea Dniprului la Boryzov (fig. 61) langa Minsk, aprópe identica cu altele d'in statiunile lacustre alle Elvetiei (fig. 62, statiunea Mœringen). Acésta uniformitate dis-

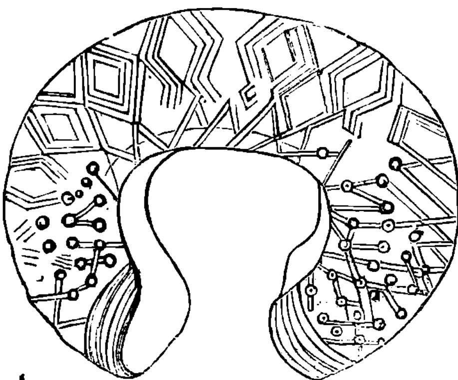

Fig. 61. Boryzow (vallea Dniprului).

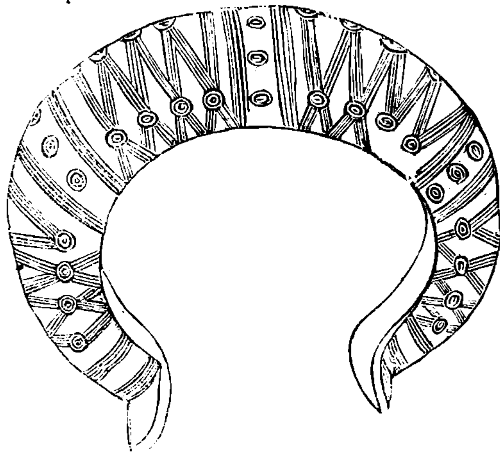

Fig. 62. Statiunea Mœringen (Elvetia).

(154) A. **Conze,** *Zur Geschichte der Anfänge Griechischer Kunst,* Wien 1873, p. 31.
(55) Op. cit., p. XVI, fig. 81, 83, 82; p. 198, 221, 227.

pare numai tardiu, facèndu locu varietatiloru locale d'in ce în ce mai sîmtitore : in lucru, in alliagiu si in ornamentatiune.

Artea de a lucrá bronzulu prin fusiune, artea de a turná bucatile, este in basinulu Mediterranei, dupo marturisirea unanima a autoriloru greci si latini, ua arta relativu recenta; la inceputu se lucrá bronzulu cu ciocanulu, si pentru impreunarea diverseloru parti alle obiecteloru mai mari se intrebuintiá procedeulu prin tintuire, pre candu in nordu se intrebuintiá procedeulu prin fusiune. (156)

§ 27

Dupo cum se vede d'in acésta espunere, pentru fie-care theorie avemu argumente si contra-argumente, probe aparente si hesitatiune. Fie-care opiniune, sustinuta de mari autoritati, merita consideratiunea cea mai seriósa, si multe d'in argumentele aduse trebuescu studiate cu de-ameruntulu inainte de a fi apreciate dupo adeverat'a loru valóre. Ua solutiune definitiva a cestiunei anco nu s'a datu. Ori-care aru fi anso solutiunea, ea intr'atât'a numai atinge anticitatile de bronzu aflate in Daci'a, pre catu timpu acestea o voru confirmá; caci verst'a bronzului, cá si a petrei, nu se potu aplicá apriori la intregulu tierriloru europene, mai pucinu anco la ua tiarra particulara.

Anso cate dificultati nu-su legate de clasificarea ethnica si chronologica a monumenteloru antice d'in Daci'a, aci unde populatiunea s'a primenitu de mai multe ori, rase si civilisatiuni diferite s'au scursu si s'au amestecatu in cursulu vécuriloru? Fora descoperiri bine constatate, si fora ua comparatiune intinsa, cum s'aru puté recunnósce ceea-ce appartine siguru, séu cellu pucinu probabilu, unei epoce séu unei natiuni determinate? ce este unu productu indigenu, si ce se détoreadia importului, care clasa de monumente appartine epocei románe, si care epocei preromane? Si apoi, asta epoca pre-romana in cote alte periode nu trebue impartita? caci de siguru, nu tóte monumentele ce n'apartinu epocei románe suntu dace, precum nu Dacii numai au fostu singurii locuitori ai acestoru tierri inaintea Romaniloru.

De aceea ua judecata generale nu se póte dá asupra tuturoru monumenteloru luate in blocu, ci urmeadia sa se studiedie fie-care cathegorie in parte, si sa se compare dupo forma si technica cu productele d'in tierrile vecine si d'in tierrile culturale. Pentru acésta anso se cere ua lunga esperientia, possedarea unei litteraturi costisitóre si intinse, ua cercetare attentiva a collectiuniloru si museeloru d'in Europ'a, si, mai pre susu de tóte, ua judecata sigura, si unu gustu allesu, conditiuni grele de insusitu si de indeplinitu.

Cu restrinsele mijloce de cari dispunemu sa incercàmu totusi a esaminá caroru currente se datoreadia diversele monumènte allé civilisatiunei prerománe in Daci'a.

(156) Herodotu, Pliniu cellu betranu si Pausanias despre Cypselus, co a fabricatu (in secolulu VII a. I. Chr.) anco cu ciocanulu statu'a lui Jupiter ce o oferi la Olympi'a. Faimos'a sea lada era lucrata in acelasiu chipu (*Elid.* c. XVII–XX).

§ 28

Printre obiectele metalice descoperite in Transilvani'a, acolo unde se constata mai multu urmele epocei de bronzu (157), se afla unu insemnatu numeru dintr'ensele, cari prin uniformitatea stylului si a esecutiunei trebuescu socotite dreptu producte alle technicei stateloru d'in bassinulu mediterraneu (a caroru centruri erau Sidonu, Tyru, Cypru, Adria, Populoni'a si Marsillia), in specialu alle technicei vechi-italice incepĕndu de la celle cu stylulu asyro-phenicianu, de la celle de formatiune proprie etrusca, si pene la fabricatele italice d'in epoc'a romána.

Asia, vasele de bronzu descrise mai 'nainte si reproduse pre tab. G, Nr. 1, 2, 9, 10 si 14, cum si celle ce s'au gasitu sfaramate la Guşteriti'a, correspundu pre deplinu in forma, technica si ornamentatiune typuriloru etrusce desgropate la Vulci, Caere, Cervetri, Praeneste, Bomarzo si Marzabotto (158), cum si celloru de la Hallstadt. Anume ciuberulu de pe tab. G, Nr. 1 este de comparatu cu cellu de la Certosa (159), de la Monceau-Laurent (160), de la Hallstadt (161), de la Siem (162) si d'in Elveti'a si Irland'a. Cup'a cu Nr. 9, acceiasi tabela, este aprope intogmai cu cea gasita in Meklemburg, si reprodusa mai josu (fig. 63) dupo Lindenschmidt (Alterth.

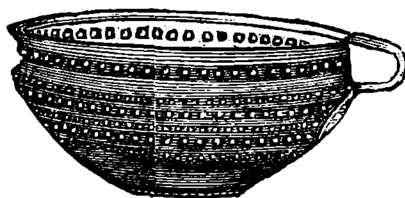

Fig. 63.

(157) In Romani'a pene acumu s'au aflatu pré pucine obiecte antice de metalu d'in period'a preromána. Obiecte de bronzu s'au gasitu, pe catu scimu, numai la Cetatea Latiniloru (Bolliacu, Escursiune archeologica d'in annulu 1869, p. 57), la Nedati (unu feru de plugu de bronzu, ua secera, Tromp. Carpat. Nr. 846), la cetatea de la Slonu (ua braciara, Trompetta Carpatiloru Nr. 939), la Islazu (marginea intréga a unui vasu de bronzu, Tromp. Carpat., Nr. 1095), si la Crasani (maneru de ua arma in bronzu, Tromp. Carpat., Nr. 860). In collectiunea d-lui Bolliacu, a d-lui Papazoglu, precum si in collectiunea Statului d'in museulu nationalu d'in Bucuresci trebue sa figuredie unu óre-care numeru de bronzuri gasite in Romani'a. Amintimu anco doue manere de spada de bronzu in form'a de pasere rapitóre cu cioculu incovoiatu, de provenintia romána, ansa din ua epoca posterióra dominatiunei románe in Dacia, unulu in museulu d'in Copenhaga (ap. I. I. A. Worsaae, Nordiske Oldsager i det Kong. Museum i Kjöbenhavn, 1859, p. 80, Nr. 336; idem la C. Engelhardt, Vimose Fundet, 1869, tab. 4. fig. 1), si cellu-altu in museulu d'in Bucuresci (ap. d. Odobescu, Cunun'a mare d'in thesaurulu de la Novo-Cerkask, Bucuresci 1879, pag. 71, tab. XII. fig. 4 *a* si 4 *b*; ib cellu de la Copenhaga, fig. 3 *a* si 3 *b*). La Vodastr'a s'a gasitu ua veriga-inelu de auru nativu, unu hache-toporu si alte obiecte de arama curata. (Tromp. Carpat. Nr. 1059, 1255).

(158) *Museo Etrusco Greg.* tab. VI.— *Annall. de l'inst. arch.* XXXVIII, 1866.

(159) **G. Connestabile**, *Congrès de Bologne* p. 263 et seq. — **I. Gozzadini**, *Renseignements*

unserer heidn. Vorzeit, t. II, fasc. III, tab. 5, Nr. 2); can'a cu Nr. 2*a* si 2*b* isi afla parallela in vasele de la Herculanum (comp. de esemplu pl. 22 d'in oper'a lui Wilhelm Zahn, *Auserlesne Verzierungen*, Berlin 1844), si in alte vase d'in Itali'a (de es. vasulu d'in museulu princiaru d'in Sigmaringen, ap. Lindenschmidt, op. cit. I, fasc. II, tab. 3 Nr. 2, 1, 3). Caldarea cu Nr. 14 aceiasi tabella G, amintesce vasele analoge de la Hallstadt, si d'in necropolele etrusce.

D'in arme, verfulu de lance de la Atielu (Hetzeldorf) in Transilvani'a (desemnatu ap. Gooss, Arch. für sieb. Landesk. n. f. XIII, tab. III, Nr. 11) se póte compará cu esemplare identice d'in mormenturile etrusce, si d'in statiunea La Thène, anume cu *hasta velitaris* etrusca (Lindenschmidt op. cit. II, IV, 1, 3); verfulu de lance d'in Ungari'a (ap. Gooss op. cit. tab. III Nr. 10), de asemenea cu altele d'in Irland'a (ap. Lubbock, op. cit. fig. 36); lancile de la Bodrog-Keresztur (Arch. für Kunde oester. Gesch. XXIX, 302), 6″ 6‴ lung., 1″ 9‴ latimea maxima a foii (fig. 64), totu astufeliu cu celle de la Marn'a in Franci'a (fig. 65) si Marzabotto in Itali'a (fig. 66);

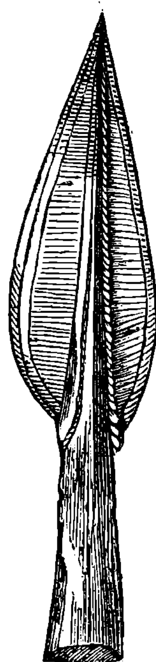

Bodrog-Keresztur (Ungaria).

Fig. 64.

Marna 1/6 (Francia).

Fig. 65.

Marzabotto 1/6 (Italia).

Fig. 66.

sur une ancienne nécropole à Marzabotto, près Bologne, p. 13, Bologne 1871.— **Lindenschmidt,** *Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, t. II, suplem. la a III-a fascicula, pl. V, si t. III, suplem. la I-a fascicula.

(160) **A. Bertrand,** *Archéologie celtique et gauloise*, Paris 1876, pag. 310 seq.

(161) **Sacken,** *Das Grabfeld von Hallstatt in Oberröstereich und dessen Alterthümer*, Wien 1868.

(162) **Lindenschmidt,** op. cit., III, I, 9 fig. 1.

form'a buzduganeloru de la Keresztur (tab. D, Nr. 6 si de la Dupasdorfu (in Transilvani'a, ap. Gooss op. cit. tab. IV, Nr. 10) este respandita in Itali'a, si 'si afla parallela in esemplarele reproduse de Lindenschmidt (op. cit. I, VIII, 2 Nr. 5, 6, 7; comp. mai allesu Nr. 5 aflatu la Waltenhofen in Bavari'a cu buzduganulu de la Dupasdorf), si in celle gasite la Marzabotto (ap. I. Gozzadini, Renseignements sur une ancienne nécropole à Marzabotto, près Bologne, 1871; cf. tab. XIX, 18); coifurile de pe tab. E, Nr. 6, 7 (acest'a avendu pre densulu chiaru inscriptiune etrusca) si 12, cum si altele aflate la Sioarsiu in Transilvani'a, semena cu celle mai vechi coifuri etrusce. Asia, compara de esemplu, Lindenschmidt op. cit. I, III, 2 Nr. 2, si I, IX, 1 Nr. 2 (coifu de la Selsdorf in Meklenburg) cu esemplarulu de noi reprodusu pre tabel. E, Nr. 12; idem Lindenschmidt I, III, 2 Nr. 1 (aflatu la Canosa) Nr. 4 (aflatu la Paestum) si Nr. 5, cu tab. E, Nr. 6 si 7, si cu altele de la Hallstadt (Sacken, Das Grabfeld von Hallstatt, Wien 1868); platosiele de pe tab. E, Nr. 4 si 5 amintescu pre celle de la Lindenschmidt op. cit. I, III, 1, Nr. 1, 2, si d'in Museo Etrusc. Gregor. tab. XLIV si XLV; idem discurile rotunde de pre tab. E, Nr. 2 si 3, pre cellu de la Charlsruhe (ap. Lindenschmidt op. cit. I, III, 1, Nr. 3), iaru rotele de la Arkalya (fig. 12 *a* si 12 *b*), sa se compare cu fragmentele de asemenea care, gasite cu diferite bronzuri de stylu archaicu, intr'ua necropola de la Perugia (Lindenschmidt, III, IV, 1); sagetile de pre tab. C, Nr. 7—12 suntu pre deplinu identice cu celle de la Marzabotto; asemenea si instrumentele pentru intinderea arcului (tab. E, Nr. 10 si 11 sa se compare cu celle de la Marzabotto, ap. Gozzad., op. cit., tab. XIX, 7 si 8).

Scutulu reprodusu pre tab. E, Nr. 1, cu totulu deosebitu de parm'a romàna si de aspis, scutulu grecescu, isi gasesce mustra dejá in sculpturile assyriane, de es. pre unu relievu d'in allu VII secolu a. I. Chr. representàndu luptele cu care, gasitu la Nimrud, in palatulu lui Sardanapal V (adi in museulu Luvrului). Form'a si ornamentatiunea sea ne autorisa anso a-lu numerá printre obiectele de fabricatiune etrusca, pentru co mai acelasiu scutu ne presenta ua figura de la Marzabotto (ap. Gozzadini, tab. XVI, 9), si pentru co podobele selle: figurile de resboinici, crucile, rotele si passerile de stylu barbaru, ne intempina adesea pre bronzurile etrusce, dupo cum se póte vedé in British Museum, collectiunea bronzuriloru d'in necropolele antice alle Italiei (163). Intrebuintiarea figuriloru de passeri cá ornamente pre vase si unelte, ce o gasimu la Greci deja in epoc'a lui Homeru, (Ilias XI, 633, despre cup'a lui Nestor ornata cu porumbei), cá si la Etrusci (de esemplu, ua fibula etrusca de stylu forte vechiu ap. Mus. Etrusc. Gregor. tab. 85; mai vedi Lindenschmidt op. cit., I, XI 1, 3, 4, passeri pre fibule de auru si de bronzu aflate la Caere, si d'incóce de Alpi pene la Holstein; Idem, II, III, 5 Nr. 4), este unu obiceiu phenicianu; iaru atarnatorile de clappe servindu dreptu ornamente si la lantiuri, suntu elemente phenico-

(163) M. **Kemble**, *Horae ferales*, plate XXXIV.

asiatice. (Comp. anco Schliemann, Troianische Alterthümer, si atlasulu ed. F. A. Brockhaus).

Sabiile de bronzu d'in Transilvani'a si Ungari'a reproducu aceiasi forma de origine orientale ce se intempina aprope in tota Europ'a, in Itali'a de susu, in Hanovr'a, Danemarc'a, Irland'a, Gallia, Grecia, etc. Este destullu cá elle sa se compare cu esemplarele de la Vaudrevanges (fig. 67) (164), de la Mycene (fig. 68) (165), de la Magny-Lambert (166), d'in statiunea lacustra de la Laibach (167), de la Mainz, Bremervörde, Regensburg si Mecklenburg (168), in fine cu celle d'in Irland'a, Suedi'a, Danemarc'a si Elveti'a (169), pentru ca cine-va sa se convinga de acest'a. Pre

Fig. 67. Sabi'a de la Vaudrevanges (Francia).

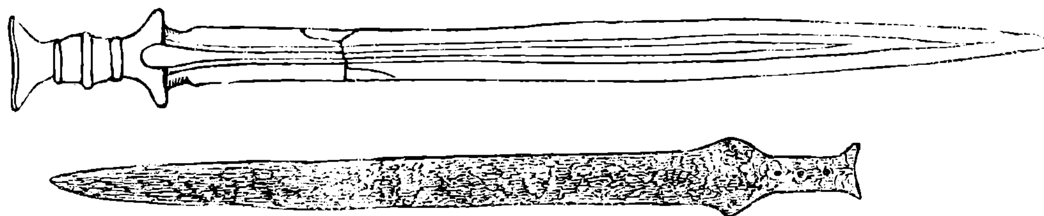

Fig. 68. Sabia de bronzu, Mycene.

cupele pheniciane aflate in Cypru (adi in museulu Luvrului), cum si pre cup'a de la Curium (reproduse cate-si trele de d. Ch. Clermont-Ganneau, La coupe phénicienne de Palestrina, Paris 1880, pl. II, III si IV), sabi'a cu care Hercule lupta contra leului séu sgriptiorului este cu totulu identica typului europeanu, ceea-ce dovedesce, fora indouiale, relatiunile dese alle Nordului cu statele culturale alle Mediteranei (cf. Lindenschmidt, op. cit. II, I, 3, si Gooss, Arch. f. sieb. Land. n. f. XIII, 521).

Sabiile de feru de cathegori'a cellei de pre tab. D, Nr. 13, suntu identice cu sabiile gasite in statiunea La Thène, la Ulm, Rheinhessen, Speier, Ingelheim, in Schleswig (170), Galli'a si Ungari'a (171). D. F. von Pulszky (172) le iá dreptu sabii cel-

(164) Al. **Bertrand,** op. cit, p. 221 figur'a 39.

(165) H. **Schliemann,** *Mycènes,* trad. J. Girardin, Paris 1879, p. 222 fig. 221.

(166) **Bertrand,** op. cit., p 287.

(167) *Mitth. der Centr. Comiss.* n. f. II heft, taf. 1.

(168) **Lindenschmidt,** op. cit., I, I, 2 fig. 5, 6, 7 (comp. cu tab. nostra C Nr. 1), II, VIII, 1 fig. 4 (comp. tab. D, Nr. 5) si fig. 5 (comp. tab. D, Nr. 3 *a* si 3 *b*).

(169) Comp. **Lubbock,** *l'homme préhistorique,* trad. Barbier, Paris 1876, fig. 22, 23, 24, 29 cu tab. C, Nr. 2, 3, 6, 5, 4. — **Wocel,** *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde,* Prag 1845, pl. III Nr. 8, 9.

(170) **Lindenschmidt,** op. cit. III, I, 1; III, II, 2.

(171) In Museulu d'in Pestha se afla patru esemplare bine conservate : de la Szob (reprodusu de noi pre tab. D, Nr. 13), de la Bacska, Pilin si Azod.

(172) *Monuments de la domination celtique en Hongrie,* Paris 1879, pag. 17—20.

ţice, pre candu d. Lindenschmidt, judecàndu dupo marcá latina de pre unele esemplare, le considera cá fabricate in Itali'a.

Pumnalele de pre tab. C, Nr. 21 si 22 s'au constatatu si in laculu Laibach, si impregiurulu Neapolei, si in (Irland'a comp. fig. 32 d'in Lubbock, op. cit.), si 'si afla mustra in pumnalulu unei statue de fildesiu de la Niniveh (in museulu Luvrului; cf. Lindenschmidt op. cit. II, XI, 3 Nr. 3). Cutitulu de pre tab. D, Nr. 16 se póte compará cu celle gasite la Bahnsen (ap. Lindenschmidt II, VIII, 2 Nr. 7) si la Hallstatt, iar cellu de la Guşteriti'a (fig. 46), cu altulu ap. Lindenschmidt, (l. c. Nr. 13); de asemenea si ciocanu-toporele de pre tab. C, Nr. 13 si 14 suntu aprope de aceiasi forma cu celle de la Lindenschmidt (op. cit. I, IV, 2 Nr. 13 si 10), si cu celle aflate in statiunile lacustre.

D'in obiectele de podobe, braciar'a de pre tab. F, Nr. 15, se asemena cu alt'a (173) gasita la Kyritz in Mecklenburg (fig. 69), ambele parendu prin technic'a loru deseversita a avé ua communa origine. Braciarile de la Guşteriti'a (fig. 25, [174] si

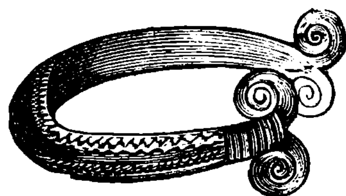

Fig. 69.

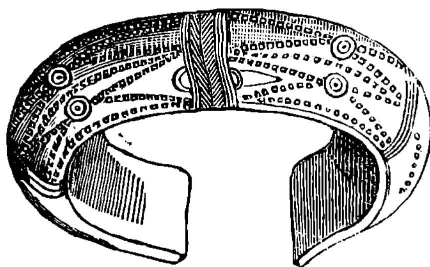

Fig. 25.

Arch. f. sieb. Landesk. n. f. X tab. IV, Nr. 2, 3), de la Felsö-Dobsza (fig. 18) se potu compará cu celle d'in statiunea Neufchâtel, fig. 70; comp. si Troyon, *Habitations lacustres*, pl. XI, fig. 28 si fig. 18).

Fig. 70.

Inelele de drothu duplu de auru, ce se gasescu adesea in Ungari'a, si la Hall-

(173) **Lindenschmidt,** op. cit., I, V, 4, Nr. 6.

(174) Clisieulu care figureadia mai 'nainte sub Nr. 25 fiindu d'in errore acolo pusu, ellu trebuindu sa figuredie sub Nr. 70, reproducemu aci ambele clisieuri.

stadt (175) 'si afla parallele in altele pheniciane de la Tharsos si Sardini'a (176). Fibulele de bronzu si de argintu aflate in Transilvani'a se potu compará prin forma si technica cu celle italice, in parte cu celle etrusce : asia de esemplu, fibule cá celle de la Pociaga, cerc. Clusiu (ap. Arneth, Gold-und Silbermonummenten G, IX, S, 97, si Gooss, op. cit. XIII, tab. VII, Nr. 6) ne intempina si in Collegium Moncalieri, si in alte collectiuni alle Italiei, cum de esemplu la Turin (177), precum si in necropolele etrusce de la Kaltern in Tirolu; fibule de form'a cellei gasite la Sidiriasiu (Szederijes, cerc. Sibiu) (fig. 71), suntu respandite pretutindeni unde s'au intinsu relatiunile commerciale intre vestu si nordu : in Franci'a (comp. fig. 72), fibula de la

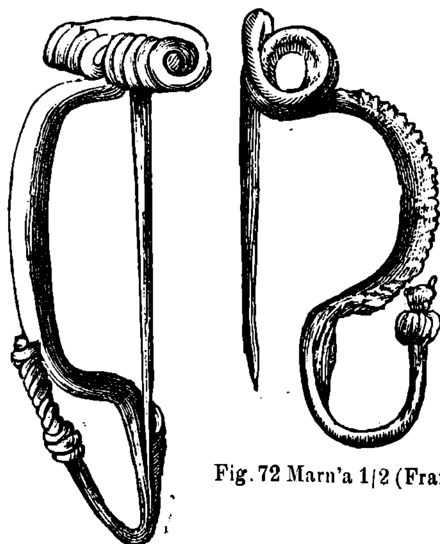

Fig. 72 Marn'a 1/2 (Francia).

Fig. 71 Szederisch (Ungari'a).

Marn'a), cá si in Itali'a (necropolele Etruriei de la Caere, Vulci, [Museo Etr. Gregor. tab. LXVII—LXIX] si Villanova, unde s'a gasitu 675 bucati [Gozzadini, la necrop. d. Villan. 43]), in Britania (Franks, Horae ferales, plate XXI, 3, 4), Elveti'a, Ungari'a (Pulszky, Monuments de la domination celtique en Hongrie, p. 23—25), Bohemi'a (Wocel, Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde, tab. III fig, 3), in tota tiarr'a Rhinului (Lindenschmidt op. cit. II, VI, 3 Nr 1—8 si 10—11 ; II, III) pene la Holland'a, in regiunea Elbei, in Kurland (Kruse, Necrolivonica tab. 33) si in Danemarc'a (Worsaae, Abfildninger, in partea despre : Broncealderen sub Nr. 176) [178].

(175) **Sacken,** op. cit, tab. XVII, 16.

(176) **Genthe**, *Ueber den etruskischen Tauschhandel nach dem Norden,* Frankf. a M. 1874, p. 43.

(177) Angelo **Angelucci** in *Atti della Reale Accademia delle Scienze di Torino* vol. XI.

(178) D-lu de Pulszki (op. cit., p. 26) recunnosce co anticele fibule etrusce, asia cum s'au gasitu de esemplu imprejurulu Perugiei si s'a publicatu de Comitele Carlo Connestabile, suntu bas'a tuturoru acestoru forme imitate de Celtii italieni, si respandite de densii de la Oceanu pene la Du-

Fibulele-spirale de pre tab. F, Nr. 1 se potu pune in parallela cu esemplarulu d'in museulu Wiesbaden (ap. Lindenschmidt I, III, 6 Nr. 4), iaru celle de la d. Gooss (op. cit. XIII, tab. IX Nr. 6) in forma de ochelari, cu altele asemenea de la Rheinhessen si alte localitati (Lindenschmidt, I, III, 6 Nr. 2; comp. ib. 3 si 5; II, XI, 1 Nr. 3 si 4).—Asemenea, diferitele spirale cylindrice si óble, ce serviau cá ornamente la peptu, la capu si la bratiu, se afla si in Itali'a (179), si esemplare analoge s'a gasitu chiaru la Mycene (fig. 73). [180]

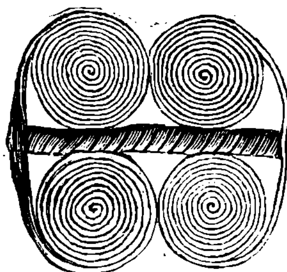

Fig. 73. Mycene.

Catu pentru fibulele de pre tab. F, Nr. 11 si 12, elle suntu si prin forma si prin ornamentatiune si lucru identice celloru descoperite in mormenturile franco-alamanice (ap. Lindenschmidt I, II, 8 Nr. 5 si 7; I, X, 8 Nr. 2 si 5), prin urmare dateadia dintr'ua epoca post-romana.

Mai indicàmu anco printre productele industriei estrusce importate d'in Etruri'a intr'ua epoca mai recenta: frîulu gasitu in Comitatulu Sohl (adi in museulu d'in Clusin), ce 'si are parallel'a sea in Itali'a; statuetele de animale, de ómeni si de paseri aflate in Transilvani'a si Ungari'a: lupi (fig. 59), capriore (fig. 58), caisiori, lebede, passeri fantastice, une-ori indouite, obiecte cu atarnatori in forma de capete de animale etc., si cari ne 'ntempina adesea si la Hallstadt (Sacken, Das Grabfeld von Hallstatt p. 86), si in Itali'a superiora, la Caere (Museo Etr. Gregor. tab. XCVII), pre fibulele de la Perugia, Marzabotto (Gozzadini, op. cit. tab. XV, 2, 3, 12), cum si la Hissarlik (Schliemann, Troianische Alterthümer; idem, Troia und seine Ruinen) la Mycene (Schliemann, Mycènes, Paris 1879), si in museulle Kircherianum d'in Rom'a, in museele d'in Perugia, Florenti'a, Bolonia, si Londra (M. Kemble, Horae ferales, plate XXXIV), etc.

Nu trebue sa uitàmu anco fragmentulu de tinichea de argintu de la Cicar'a (fig. 60), cu representatiunea a doui resboinici, lucrare in care se recunnósce directiunea barbarisanta ce luase artea in Itali'a superiora, cate-va secole antea erei nóstre, dupo cum resulta d'in mai multe alte aflari contimpurene de giuvelle de argintu in Tran-

narea inferiora.— D-lu Lindenschmidt. d'in cotra, le considera, mai indreptatitu póte, cá producte alle industriei etrusce.

(179) Idem, *Gli ornamenti spiraliformi in Italia e specialmente nell Apulia*. Torino 1876, (estrasu d'in *Atti della Reale Academia delle Scienze di Torino*).

(180) **Schliemann,** op. cit. pag. 273 fig. 299. Cf. ib. alte esemplare analoge, fig. 297, 298.

silvani'a (181), si d'in comparatiunea cu representatiuni analoge de la Hallstadt (Sacken, op. cit., taf. XI, 6).

In fine, incheiamu parallelismulu bronzuriloru si uelteloru nostre cu frumósa patera de la Valasutu, cu bassinulu séu vasulu de bronzu pre rote (tab. G, Nr. 4), de la Orasti'a, in Transilvani'a, a carui origine phenico-etrusca nu póte fi pusa la indoiala (182), iar intrebuintiarea ici cá unelta fumatore s'a constatatu intr'unu mormentu d'in Caere (183), si, in celle d'in urma, cu obiectele de arama curata: ciocanu-topore, braciari, si alte unelte gasite in diferite puncte alle Daciei, si cari se potu compará cu obiecte analoge de la Hissarlik. Asia, d. Gooss (op. cit. XIV, 147, 623) compara ciocanu-toporele desemnate in Antiquités préhistoriques de la Hongrie, VIII, 1877, Nr. 14—17, 22, 24, 25 cu celle de la Schliemann (Antiq. Troyennes) fig. 949, 1535, 1912, 2195, 1590 *a*, 1533, 1536, 1537; toporele (ib. fig. 1, 2, 3, 6) cu fig. 692, 2097, 2098, si tab. 193 si 194 d'in Schliemann; pumnalele (ib. Nr. 20, 21) cu fig. 3499 si 3501, braciar'a de la Turdasiu (ap. Gooss, op. cit. XIV, 607, Nr. 4), cu cea de la Schliemann fig. 712, si vasulu totu de arama cu trei picióre aflatu la Cotlea, cerc. Brasiovu (tab. M, Nr. 3), cu celle desgropate de d. Schliemann la Hissarlik, ceia-ce si face pre d. Gooss a presuppune co locuitorii Trojei d'in perioda pre-hellenica, Phrygienii avéu aceiasi limba, acelasiu modu de traiu, aceiasi industrie si aplecari artistice cá fratii loru Thraci d'in Daci'a (op. cit. XIV, 622—624), cari, priimindu mai anteiu pre calle commerciale uneltele de arama, incercara mai tardiu sa le imitedie, fora a creá insa ua perioda aborigena a aramei. (184)

(181) Vedi **Gooss**, op. cit., XIII, 508—509. si mai susu cap. XII, § 16.

(182) Écce cum descrie *Biblia* (I, regii, cap. 7 vers. 27—38) asemenea basinuri turnate de Hiram de la Tyru, pentru templulu lui Solomonu: «Si ellu mai facu diece pedestale de arama: de patru coti lungimea unui pedestalu, si de patru coti latimea lui, si de trei coti inaltimea lui. Si faptur'a pedestaleloru era astu-feliu: avea privaze, si privazele erau incheiaturi. Si pe privazele dintre incheiaturi erau lei, boi, si cherubimi; si de-asupra pe incheiaturi era unu basenu, si de desubtulu leiloru si a boiloru erau ghirlande, facute sa spendiure. Si fie-care pedestalu avé patru roti de arama si osie de arama; si celle patru unghiuri alle lui avéu umerare, si umeralele ei erau versate sub spalatore, alaturea cu fie-care ghirlanda..... Si sub privaze erau patru roti, si osiele rotieloru se uniau cu piedestalulu... Si faptur'a rotieloru era ca cea a rotieloru de trasura; osiele loru, si obediele loru, si spitiele loru si butucii loru, erau totu versate. Si erau patru umerare la celle patru unghiuri alle fie-carui pedestalu; umerarele erau trase d'in pedestalu... Asia facu ellu celle diece pedestale»

Originea pheniciana a basinului de la Orastia resulta si d'in asemenarile lui cu alte diece gasite la Judenburg si Radkersburg (Styri'a), Oberkehle (Schlesi'a) Frankfort si Peckatel (Meklenburg) Ystadt (Suedi'a) — tóte statiuni pre callea commerciale a Etrusciloru de la Aquileja in directiunea orasieloru Cilli, Petau, Steinamanger, Carnuntum. Despre aceste vase vedi *Mittheilungen des hist. Vereins für Steiemark* III, 67, 77, 79. — **Weinhold**, *Die heidnische Todtenbestattung in Deutschland* in *Sitzungsberichte der Wiener Akademie*, ph. cl. XXIX p. 192. — **Gooss**, op. cit. XIII, p. 503—504.

(183) **Genthe**, op. cit p. 61.

(184) Remane numai a se sci déco asemenea arme si unelte de arama curata suntu de fabricatiune locale, si anume d'in *epoc'a aramii*, pre care unii invetiati cá Desor (Le bel âge de bronze la-

§ 29

Conclusiunile déra la care ajungemu prin studiulu comparativu allu bronzuriloru Daciei, este:

I. Co cea mai mare parte d'in elle nu potu fi de fabricatiune locale. Technic'a loru superióra denota aplicatiunea unei esperientie artistice ajunse la perfectiune, ua abilitate de cautatu numai la ua scóla escellenta, si la ua industrie de secoli desvoltata, pre càndu in Daci'a pre-romána lipsea ori-ce industrie vrednica de acestu nume, si Daci'a, ca si tierrile dunarene, in totu cursulu timpului istoricu, a avutu mai multu unu rolu receptivu de cotu activu in desvoltarea culturale a lumii;

II. Co armele de bronzu nu suntu aduse de Románi in Daci'a, pentru co elle nu au aceiasi forma, nici aceiasi ornamentatiune, cá celle romane, pe candu se asémena forte cu armele gasite in tierri cá Danemarc'a si Irland'a, unde Romanii nu dominasera. Apoi, bronzulu romanu contine ua mare proportiune de plumbu, care lipsesce aprepe completu in bronzurile Daciei d'in verst'a de bronzu. Afaro de acest'a, sabiile romaniloru erau de feru, cum probeadia chiaru cuventulu *ferrum* synonymu cu sabi'a. (185);

III. Asemenarile isbitore d'intre unele obiecte d'in Transilvani'a si altele gasite in tierri departate nu se potu esplicá de catu prin proveninti'a loru communa de la ua singura fabrica; iar deosebirile, candu esista, suntu de cathegori'a celloru ce caracterisa diversele calitati de aceiasi marfa d'in aceiasi fabrica.

Deci obiectele in cestiune suntu aduse la Dunare prin relatiunile commerciale cu sudulu Europei, relatiuni forte dese, cari se confirma si prin alta ordine de fapte.

§ 30

Si mai anteiu, legaturile cu Itali'a paru a fi fostu intinse, mai cu deosebire cu Etruscii. Acestu poporu, deja cunnoscutu cá poporu maritimu sub numele Tuirsa intr'ua inscriptiune a regelui egypténu Ramses II (1407—1341 a. I. Chr.), si intr'alt'a

custre en Suisse, Neuchâtel 1874) si F. v. Pulszky (Antiquités préhistoriques de la Hongrie, VIII, 1877), credu a o constatá in Ungari'a si tierrile invecinate, inainte de cunnoscerea bronzului. Contra acestei theorii vorbesce mai 1-iu: pucinetatea uneltelоru antice de arama; 2° pucinele unelte gasite, departe de a avé forme primitive, cum aru trebui sa fie, déco fabricatiunea loru aru fi anteriora epocei bronzului, d'in contra au forme imitate dupo mustre d'intr'ua epoca, relativu vorbindu tardia; 3° Celle mai multe d'in aste obiecte nefiindu annalisate. se presuppunu a fi de arama numai dupo proprietatile phisice si colorea aparenta a metalului; 4° Este posibilu cá d'in lips'a cositorului, uneltele, mai cu séma acelea a caroru intrebuintiare nu cerea sa fie asia de tari si taióse, se fabricau numai d'in arama pura. Acést'a anse nu probeadia intru nimicu esistenti'a unei epoce a aramei pure in Ungari'a séu aiurea. (Vedi Lubbock op. cit. p. 53, Gooss op. cit, XIII, 520).— D-lu Cesaru Bolliacu (Tromp. Carpat. Nr. 1255) admite co «si déco nu s'aru puté probá ua epoca generale a arámei inainte negresitu a bronzului, in Daci'a a fostu ua epoca, care s'aru puté dice a *arámei,* confundáta negresitu si p'aci cu a petrei lustruite, si mai in urma si cu a ferului chiaru.»

(185) **Lubbock,** op. cit, p. 19—20.

a lui Ramses III (dupo 1288) [186], stapenu de timpuriu allu marei Egee (187) si allu Marei mediterane, avendu de maestrii ai sei pre Egypteni, Phenicieni, Assyrieni si Helleni, escelá in fabricatiunea metaleloru, indestullandu in mare parte armat'a romána in timpulu Republicei cu arme si instrumente de bronzu (188), si intretinea rapporturi commerciale intinse si neintrerupte cu tote tierrile in nordulu si sudulu Europei (189), trimitiendu chiar in Greci'a productele fabriceloru selle (190). Asemeni obiecte cu stylulu curatu etruscu s'au aflatu pre totu lungulu Rhinului, in Galli'a, Istri'a, Croati'a, Styri'a, Moravi'a, Ungari'a, Bohemi'a, Wurtemberg, Bavari'a, Litvani'a, Danemarc'a, Irland'a si Suedi'a (191). Amintimu cu deosebire vasele de bronzu d'in mormenturile germane de la Grächwyl, Dürkheim, Hallstatt, bronzurile si productele ceramice d'in regiunea Oderei si a Vistulei. (192)

Articolulu principalu, care se dá Etrusciloru in schimbu pentru productiunile loru, era chihlibarulu galbenu de la Baltic'a, d'in peninsul'a Samerland si de la gurile Vistulei, de unde se transportá pre trei cai forte insemnate in anticitate: 1) pe callea Rhinului peste Alpi la Etrusci si la Massaliotii phenicieni; 2) pre callea d'in Germani'a orientale peste Carpati si prin Pannonia la Hatria langa marea Adriatica (193), si 3) pre callea de prin vallea Dniprului, care ducea prin Kiev la Olbi'a si la costele Crimeii, de unde, prin marea négra, commerciantii communicau in acelasiu timpu cu insulele Greciei si cu vallea Dunarei.

Ua alta calle commerciale insemnata legá tierrile Dunarei cu Itali'a, callea care la Aquileja suiá Alpii-julici intindiendu-se in directiunea Laibachului, Cilli, Petau, Steinamanger, Oedenburg, pene la Dunare langa Carnuntum (Petronnell). De la Laibach ua alta vechia calle se indreptá pe Sava in josu la Dunare, allu carui cursu inferioru navigabilu si pentru mari corabii, ducea pene la Marea-négra. Cu Macedoni'a si Thraci'a tierrile dunarene erau puse in legatura strinsa printr'ua calle multu umblata, care, mergèndu in susu prin vallea Moravei urcá pe la Nisch si Sophi'a in vallea Maritiei; iar d'in creierii Transilvaniei, ua alta calle ajungea prin Portile-de-feru la Dunare, si apoi de la Castolaciu pre malulu dreptu, prin Niss'a (Naissus) si Trenonitia (Theranda) la Scodra, si de aci mai departe spre sudu la Dyrrhachion

(186) E. de **Rongé** in *Revue archéologique* 1867. — **Brugsch** *Geograph.* II pl. X 22, 23.

(187) **Strabo,** p. 477.

(188) Asia de esemplu Arretium procură pentru armat'a lui Scipione 30,000 scuturi, totu atatea coifuri, 50,000 sulitie aruncatore, totu atatea lanci, si armamentele pentru 40 de corabii.

(189) Vedi **Genthe,** op. cit.

(190) **Mommsen,** *Römische Geschichte*, 6 editiune, I, 140, 141, 144, 196—198, 238—239, 478.

(191) **Lindenschmidt,** op. cit., III, V, 1, 2, 3. — **Worsaae,** *Nordische oldsager i det kong. Museum i Kjöbenhavn*, pl. 71, 74, 80.— **Jahn,** *Etrusk. Alterthümer gef. in der Schweiz*, in *Mitth. d. antiq. Ges. zu Zürich* VIII. 5.— **Gerhard,** *Archäolog. Zeitung*, 1854 p. 185.

(192) Archeologulu polonesu I. N. v. Sadowski a probatu originea etrusca a obiecteloru de bronzu si a vaseloru zugravite constatate in regiunea Oderei si a Virstulei. Vedi *Das Ausland,* 1879 Nr. 15, p. 293.

(193) **Genthe,** op. cit., p. 102 seq.

(Durazzo) si Appolonia (Avelone), unde se intàlnia cu renumit'a calle commerciale de la Salonichi. Intre Montorit'a si Istri'a, nu departe de muntele Delphion, avé locu la anume termine, unu renumitu tergu, in care commerciantii de la Pontus schimbau marfurile de Lesbos, Chios si Thasos cu vasele de lutu de pe tiermurile Marei-adriatice. (194)

Introducerea marfuriloru se facea, in timpii mai vechi, prin commerciantii etrusci pene in regiunea Alpiloru, unde anco s'au gasitu monede etrusce ; de aci commercianti indigeni séu streini le ducea prin Ocra si Nauportus (Laibachul de sus) la Emon'a (Laibach), si apoi in josu pe Sav'a transportandu-le pe burdufe pene la Dunare, si de aci pre vase plutitore la Marea-négra. Pe langa càile mari commerciale erau anume statiuni de unde debitantii in detaliu cumperandu marfuri le imprastiau pene in vaile si locurile celle mai departate. Depositele de bronzuri alle unoru asemeni commercianti s'au gasitu adesea in Ungari'a si Transilvani'a (195). Asia, pentru a citá pre celle mai insemnate : la Haydu-Böszörmény (Comitatulu Biórei), s'a aflatu in 1858 unu coifu de forma etrusca, unu ciubàru, ua caldare si ua cupa de bronzu, impreuna cu 27 sabii asiediate regulatu cu verfurile fatia in fatia (Arch. für oesterr. Gesch. XXIV 373.— Sacken, Grabf. v. Hallst. 93) ; la Hadház (Comitatulu Szabolcs), ua urna cu 19 ciocanu-topore (Hampel, Szab. muz. p. 22) ; la Kis-Dobrony (Comit. Beregh) optu braciari, ua spirale obla, ua alta braciara de drothu in trei muchii, patru verfuri de lanci, unu cutitu, unu celtu, ua secera si alte obiecte (Gooss op. cit. XIV p. 54) ; la Felsö-Dobsza, unu depositu de 14 kilogramme constàndu d'in lame de pumnalu, palstabe, celte, trei topore, unu ciocanu-toporu, optu braciari, siese spirale oble si discuri de peptu cu umbo si ureche, ace de capu etc. (Arch. für oest. Gesch. XXIV, 139). Iar in Transilvani'a : intr'ua padure de langa Mojgrád, unu mare numeru de celte, in parte topite (Magyar Tudom. Akad. évk. XIV) ; la Rebrisioar'a : ua sabie, unu verfu de lance, doue celte, unu palstabu si siesse daltetopore ; la Romos : mai multe braciari mari si mici, si unu lantiu ; la Orasti'a : 25 torques ; la Bogata-romanésca : doue braciari, cinci torques, unu port-panasiu ; la Coldau : ciocanu-toporu de cupru, 17 torques, doue braciari de piciore, optu inele, trei fibule, fragmente de lantiuri etc. ; la Dras : 40 celte de bronzu, etc.

In schimbu, locuitorii Daciei dedéa miere, céra, brînzeturi, gràne, piei, animale, sclavi, si cu deosebire bogatiile minerale : *auru* d'in riurile Ariesiu, Ampoiu, Crisiu, Pianu, Oltu etc., dupo cum probeadia nu numai urmele de esploatatiune numeróse, déra si monedele si uneltele de bronzu aflate acolea ; *arama*, constatata prin bucati topite continèndu pucinu cositoru, cum de es. la Gușteriti'a (1.26 procent cositoru) ; *sare* pentru estractiunea carei'a se intrebuintiá tarnacope de bronzu (de es. cellu de la Gușteriti'a, tab. G, Nr. 21) si ciocanu-topore de arama ; si in fine *bucati de bronzu*, asia numite *aes collectaneum* , de care vorbesce Pliniu, co alcatuiá unu insemnatu commerciu, consistandu d'in gramadirea la unu locu a totu-feliulu de

(194) Idem, cap. VIII.— Gooss, op. cit., XIV, 50—51.
(195) Gooss, op. cit. XIV, 52—67.

fragmente d'in obiecte stricate de bronzu, si topirea loru in bucati mari, ca sa fie transportate mai usioru. Atari bucati s'a gasitu in mai multe locuri d'in Transilvani'a : la Noulu (Ujfalu, cerc. Sibiu) 10 celte fragmentate, unu fragmentu de secera, unu inelu, sine topite, patru celte sfaramate si alte franturi de secere, sabii etc., Bogata : franturi de secere si alte bucati topite in greutate de 5600 gramme si patru ciocanu-topore de arama curata. Depositulu anso cellu mai insemnatu prin intinderea, bogati'a in forme si vechimea sea este cellu de la Gușteriti'a langa Sibiu, despre care am vorbitu mai susu, descoperitu la 4 Iulie 1870 intr'ua gropa de 1.26 metr. in diametru, cu paretii si fundu spoite cu pamentu galbenu. Aci se aflá aruncate unele peste altele urmatorele obiecte : *arme :* 18 bucati de lamine de feru, doue lamine intregi de pumnale si cinci sparte, noue lanci intregi si mai multe fragmente, preste ua suta celte, cinci-spre-diece palstabe, ciocanu-topore ; *instrumente si alte unelte :* siepte-dieci secere intregi cu multe fragmente, cutite, tarnacope, trei ciocane siesse daltitie, doue dalte, trei herestraie intregi cu 19 alte bucati ; *obiecte de podobe :* braciari fragmentate, inele, cercei, bumbi, perle, cingetori ; *vase :* fragmente de ciubare, caldari si cupe, atarnatori, si ua data cu tote aceste sfaramaturi : 336.000 gram. de metalu topitu cu 21—26 cm. diametru si 2.6—5 cm. 'naltime, in bucati nici un'a mai grea de 5060 gramme. Totu aci s'a datu si preste doue corpuri cu bratie ciuntite lucrate numai d'in cositoru curatu (196) ; unulu (fig. 74) e lungu de 6 cm., gros. 2.1 cm., si lat. 2.1 cm., in greutate approximativu 36 gramme, precum si preste alte mai multe bucati de acelasiu metalu.

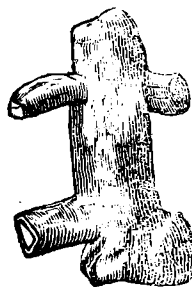

Fig. 74.

§ 31

Cu nimicirea anso politica a Etruriei de cotre Români inceta si Importulu fabricateloru etrusce in Daci'a, si anco aci, se pare, mai de timpuriu de catu in Ungari'a apuséna si in Noricum, ceea-ce esplica pre de ua parte lips'a aprope totale a obiecteloru de stylu etruscu d'in epoc'a tardia, caracterisata prin forme incarcate pene la esageratiune ; iaru pre de alt'a abundenti'a denarului familieloru române in Transilvani'a, unde venea prin callea sudica de la Dyrrhachium si Apolloni'a, cum si a monedeloru macedone si illyrice.

(196) Despre raritatea obiecteloru antice de cositoru vedi **Lubbock,** op. cit., 52—53.

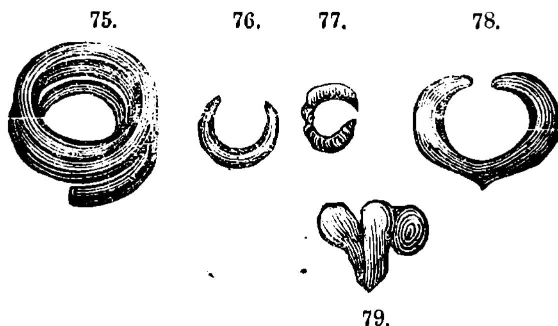
Cu incetarea importului etruscu anso se incheia si epoc'a bronzului in Daci'a; pe langa armele, uneltele si giuvelele de bronzu incepu sa apara si celle de feru; argintulu devine frecuentu, moneda propriu-disa intra in transactiunile commerciale. Cu timpulu formele celle vechi disparu cu totulu; altele noui, producte alle industriei sudice, se respandescu in chipulu celloru de bronzu, locuitorii Daciei primindu-le in schimbu ca si pre celle d'anteiu, asia co in momentulu càndu Români venira la Dunare, productele epocei de bronzu erau de multu ingropate si uitate. De aceia, armele si munitiunea de resboiu, vasele si uneltele Daciloru de pre Column'a Traiana, nu au nici cea mai mica asemenare cu celle vechiu-etrusce. (197)

Trebue sa observamu anso, incheiandu acestu paragraphu, co pene nu se va dobendi jalone indicatorii sigure, adico unu intregu de aflari locale, nu se va puté formulá, in totu ce privesce atributiunea monumenteloru preromane alle Daciei, de cotu propositiuni provisorii. Le dàmu si noi cu acestu titlu.

D. Monedele pre-romane aflate in Daci'a

§ 32

Relatiunile commerciale alle Daciei a trebuitu sa necesitedie de timpuriu pentru regularea schimbului unu semnu-de valore cá surrogatu allu monedei, anume bucati cantarite de auru in forma de inelu, unu mijlocu forte vechiu si obicinuitu de mai multe popore alle anticitatii (198). Aceste bucati gasite in mare numeru in Ungari'a si Transilvani'a consista d'in vergele batute cu ciocanulu, obicinuitu in patru muchii, pre la mijlocu mai grose, iar la capetàie mai subtiri, d'in bucati sucite in torta cu impletituri séu crestaturi (fig. 29), d'in suluri de drothu de auru, co se taiá dupo trebuintia (fig. 75), in fine d'in cornuletie (fig. 76—79) si d'in inele insirate in lantiu (fig. 38).

(197) Gooss, op. cit., XIII, 511—528.

(198) Dejá in Biblie se mentioneadia, Moise I, 24 v. 22: «Si dupo ce camilele incetara de beutu luà omulu acela ua veriga de nasu de auru, grea de jumatate de siclu; si doue braciare pentru manele ei, grele de diece siclii de auru.» — La Români se constata asemenea: In comór'a aseloru,

Localitatile mai insemnate prin asemenea obiecte suntu celle urmatore :

In Ungari'a : Szarvaszó (Comitatulu Marmarosiu), unu thesauru de auru in greutate de 9 pfundi ; 15 spirale, 646 perle, 86 inele crestate, cu unu diametru de la 32—33 mm., 18 mai mici cu 16 mm. diametru, si 2 inele mari ; Borsa (Comitatulu Marmarosiu), mai multe cornuletie si inele de auru ; Matoles (Comit. Szathmaru), vergea de auru. (199)

In Transilvani'a : Cerculu *Simleu :* Catielulu-romanescu (Oláh-Keczel) 14 vergele mici ; Vulnoi, patru inele deschise de la 4—5.2 cm. diametru ; Siumal, lantiu grosu de auru. Cerculu *Deju :* Olpretu, vergea de auru 85 galbeni greutate ; Gherla, inelu ; Fodor'a, 2 vergele. Cerculu *Clusiu :* Eskül, lantiu d'in bucati de auru 6.5—12.5 galbeni greutate ; Varfalau, duplu cornuletiu de auru. Cerculu *Brasiovu :* Tiufalau, mai multe bucati de lantiu (fig. 38). Cerculu *Muresiu-Osiorheiu :* Langa Osiorheiu 7 vergele de auru ; Madarasiulu-de-campie idem ; Siomfalau, drothu de auru impletitu ; Craciunelu idem. Cerculu *Odorheiu ;* Bardotiu (200), 25 impletituri inelare de diferite cualitati, intre care si ellectron, (fig. 28, 29 ; tab. F, Nr. 8). Cerculu *Sibiu :* Fundatur'a langa Gușteriti'a, un vergea de auru ; Cașholz idem, greutate 1—5 galbeni ; Sieica-mare, drothu impletitu, 11 galb. greutate ; Agnita, cornuletiu ; Bundorfu, impletitura in chipu de torques, 22 galb. greutate ; Apoldulu-mare, lantiu d'in 18—20 inele ; Gușteriti'a, vergea de auru. Cerculu *Orastia :* Gradistiora, lantiu d'in 14 verige (fig. 40), de form'a cea mai primitiva, 2.931 pfund de monede. Cerculu Alba-Juli'a : Partosiu, vergea de auru in forma inelara.

In Banatu : Slatina, lantiu d'in 9 bucati, 28 $_{1/2}$ galbeni greutate (fig. 39) ; Dalciu, doue inele de auru bagate unulu intr'altulu, greutate 13.9 gramme de drothu de auru impletitu ; Dosu-Schurvaloj, drothu de auru ; Birkis langa Lugosiu, 5 vergelusie de auru, greutate 245 ; Ulliciu, drothu de auru, greutate 4 galbeni. (201)

§ 33

In allu IV secolu anso inaintea erei nostre, déco nu mai inainte, incepu sa petrundia in Dacî'a moneda propriu-disa, anume d'in peninsul'a balcanica.

Thasienii de pre costele sudice alle Thraciei, explotatori ai unoru bogate mine de auru si de argintu, batura de timpuriu tetradrachme de argintu cu capulu lui Bac-

unciale de la Taro langa Parma se gasi doue braciari de argintu. Cf. **Mommsen**, *Römische Münzen* not'a 42. — Pre monedele celte se representá asemeni inele. Celle de bronzu serviau numai cá numeraru (billionu) ; celle de argintu suntu forte rari. Vedi **Kiss**, *Die Zahl und Schmuckringgelder*, Pesth 1859, care a cantaritu unu mare numeru d'in elle si-a stabilitu ore-cari rapporturi intre denselo.

(199) Pentru alte localitati d'in Ungari'a vedi **Gooss**, op. cit, XIV, p. 63—64.

(200) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.*, XXIV, 389.— **Sacken**, u. **Kenner**, *Catalog. des Münz- und Antiken-Cabinets*, p. 277, 374 seq., 345, Nr. 35.

(201) **Gooss**, op. cit. XIV, p. 64—67.

chus si cu Heracles, cari servira multu timpu dreptu unica moneda currenta Odrysiloru, Paeoniloru si Thraciloru (202), si d'incóce de Dunare, Getiloru si Daciloru.

Aflarile in mare cuantitati de tetradrachme thasice in Transilvani'a si Romani'a nu lasa vre-ua indouiala despre acést'a.

Asia, s'a gasitu, in Transilvani'a, — nu citàmu de catu pre celle mai insemnate: la Petrosiani (cerc. Orasti'a), mai multe sute, d'in care 200 se pastreadia in Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienna (Seidl, Beiträge zu einer Chronik der archaeologischen Funde, s. abdr. IX vol. Arch. f. oesterr. Gesch., p. 86), celle-alte imprastiandu-se; la Ghelentiu (Gelenze, cerc. Brasiovu) intr'ua ola 200 esemplare; la Casholtiu (cerc. Sibiu) peste 100; la Nocrigu (Leschkirch, cerc. Sibiu) ua tetradrachma de la Thasos cu unu ΚοΣΩΝ de auru, ua tetradrachma a lui Alessandru-cellu-mare si ua drachma de la Dyrrhachion; Sîn-Martinulu Homorodului (Homrod Sz.-Márton, cerc. Odorheiu), ua tetradrachma thasica cu mare suma de monede alle familieloru románe; Pianulu-de-susu, cate-va tetradrachme thasice cu 26 drachme d'in Apolloni'a si 23 d'in Dyrrhachion. Celle thasice au pre ua parte capulu lui Bacchus incoronatu cu lauri; iar pre cea-alta: ΗΡΑΚΛΕ ΟΥΣ ΣΟΤΗΡΟΣ, Hercule golu, standu, cu drépta rezemata pre maciuca, la stang'a, pelea de leu; alaturea monogram'a AM. Josu ΘΑΣΙΩΝ (Seidl op. cit. p. 85); Sovatu cerc. Deju), 10 tetradrachme thasice cu doue d'in primulu districtu allu Macedoniei: ΜΑΚΕΔΟΝ ΩΝ ΠΡΟΤΩΝ (Arch. f. oesterr. Gesch. XXXIII, 122); Tisa (cerc. Orastia) 50 tetradrachme thasice, 2 monede barbare de argintu, 19 drachme d'in Apolloni'a, 37 d'in Dyrrhachion, 837 monede alle familieloru romane, si 11 denari imperiali.

In Romani'a: langa Bucuresci pre mosi'a Popescii 20 tetradrachme thasice, unele cu legenda distincta: ΗΡΑΚΛΕΟΣ ΣΟΤΗΡΟΣ ΘΡΑΚΩΝ (Tromp. Carpat. Nr. 696); la Giurgiu mai multe esemplare (idem); la Turnu-Severinu, mai multe monete alle regiloru Thraciei si Macedoniei, si ua mare catatime de monete alle Pontului si alle orasieloru d'in Asi'a-mica gasite de d. Gr. Miculescu in 1866 la sapatur'a unui putiu (Bolliacu, Escursiune archeologica d'in annulu 1869, p. 52).

§ 34

Cu tetradrachmele insulei Thasos concurá in Daci'a monedele regiloru macedoni, staterii de auru ai lui Philipu II, Alessandru cellu mare si Lysimachus. Frumose esemplare d'in monedele acestor'a si alle lui Seleucus I s'a aflatu: la Kis-Jenö (Comit. Aradu), ua data cu imitatiuni barbare dupo alle lui Philippu II (Arneth, Gold-und Silbermon. p. 8). D'in monedele lui Alesandru: la Ungurei (Gergelyfája, Gergersdorf) tetradrachme; la Gusteriti'a, statere de auru; Prostea-mare, idem; Petrosienii, tetredrachme, in Transilvani'a, iar in Romani'a, la Giurgiu, mai multe sute d'in

(202) Regele Peoniei Audoleon, cum si Seuthes III incepura dejá a bate moned'a loru proprie. Cf. *Eckhel doctr. num.* n. II. 60; II, 55.

care 250 venira in man'a d lui Bolliacu si suntu in mare parte de ua perfecta conservare (Tromp. Carp. Nr. 600).

Fora comparatiune cu multu mai abundante suntu in Daci'a monedele de auru alle lui Lysimachu. Deja Wolfgang Lazius (Republica Romana comment. ed. Francof. p. 927) vorbesce despre aflarea in timpulu seu, pre langa riulu Strellu, à 40,000 de lysimaci (Köleseri Auraria p. 28 edit. nova, Arneth, Gold-und Silbermon. p. 7); alte mai multe mii se desgropara intre 1800—1806 la Culmea Aniesiului langa Muncel (Gradistea-noua; Arneth, op. cit. p. 89). Unele au pe ua parte : capulu cu coifu allu Minervei, prin reversu : ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ; victori'a standu, in drépt'a ua cununa de lauri; in stang'a, tridentu; in mijlocu unu capu de leu. Greutate obicinuita 3 galbeni; pre altele, capulu lui Lysimachos cu diadema si unu cornu de berbece; Minerv'a standu, in drépt'a ua mica victorie; in stang'a rezemata pre unu scutu, ua lance; diverse monograme (M. I. Ackner, Dacien in den antiken Münzen, in Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, t. I si VII); altele in fine porta legend'a : ΛΥΣΙ· séu ΛΥΣΙΜΑΚΕΩΝ, capulu lui Apollo, unu leu; pre reversu : Hercule fora barba, victoria, unu capu de leu.

Monede d'in timpulu stapenirii diadochiloru se gasescu mai cu séma in sudulu Ardélului : la Rehau (Rehó, cerc. Sibiu) doue monede de bronzu ptolemaice, cu capulu lui Ammon (Ptolemeus basileos si vulturu pre trasnetu) (Th. Mommsen, Geschichte des römischen Münzwesens, Berlin 1860 p. 694); la Gușteriti'a doue monede de bronzu de la Erythrea in Ioni'a (Transilvani'a, periodische Zeitschrift, Hermanst. 1833, t. II 249; Mittheil. der Centr. Comis. 1856, p. 85; Archiv f. oesterr. Gesch. XXIV, 401); la Seleusiulu-micu (cerc. Sibiu) si Boiu-mare (Nagy-Bun, cerc. Deju) tetradrachme de la Amphipolis macedonica.

§ 35

Numeróse suntu si drachmele de la Apollonia (Avelone) si Dyrrhachion (Durazzo) in Illyri'a.

Vomu citá aflarile mai insemnate.

In Transilvani'a : Gura-vàii langa Baia-Crisiului, peste 70 drachme de la Apollonia (aproximativu d'in timpulu resboiului illyricu 168 a. I. Chr.) cu ua vaca si vitielulu sugèndu pre ua parte, pre reversu doue stele lungaretie in interiorulu unui patratu, iaru inscriptiunea gréca pre ambele lui feçie contine numele orasiului si alle magistratiloru sei. (Seidl, Beiträge zu ein. Chronik, s. ab. VI vol. Arch. f. oesterr. Gesch., pag. 34.— Idem v. XV, 321); Pianulŭ-de-susu, 25 drachme d'in Apoloni'a, 23 d'in Dyrrhachion (Seidl, op. cit., p. 84—85); Sebesiulu-de-susu (cerc. Sibiu) peste 470 bucati d'in Dyrrhachion (Seidl, op. cit , p. 85); Nadașdu (cerc. Clusiu) 11 denari de argintu idem (Seidl, l. c.); Somesiulu-caldu, 318 drachme idem, si 120 denari ai familieloru romàne anteriori annului 50 a. I. Chr. (Catalog des Wien. k. Antikenkab., p. 337, 69—71, si Arch. f. K. oesterr. Gesch., XXIV 377—383); No-

krigu, ua drachma d'in Dyrrhachion; Rehau, mai multe idem; Ocna (cerc. Sibiu) idem; Sighisiora, idem; Tissa, 19 drachme d'in Apolloni'a, 37 d'in Dyrrhachion.

In Banatu: Potok, 20 monede grecesci, d'in care mai bine conservate: 4 d'in Apolloni'a, 3 d'in Dyrrhachion.

Monede alle altoru cetati d'in Illyri'a si d'in insulele selle, s'a gasitu la Cisnedia (Heltau, cerc. Sibiu) 498 bucati de bronzu d'in Corkyra in 11 varietati, 2 bucati d'in insul'a Pharus (Lesina) si 2 d'in Panormus in Sicilia (Archiv für Siebenb. Landesk. n. f. IV, 1 p. 19 seq.); la Zengg, esemplare d'in Corkyra, d'in Amphipolis si d'in Egyptu (Arch. für K. oesterr. Gesch. XXXIII, 124); la Potocu, esemplaru d'in Skodra (bronzu, capu incoronatu cu lauru; reversu: corabie si pesce. ΣΚΟΔΡΙΝΩΝ [ΣΚΟΔΡΕΙΝΩΝ?] si d'in Issa (capulu Minervei; reversu, tiapu, inainte-i ua pasere. ΙΣ); la Kilvara (Kirva, cerc. Simleu) moneda de argintu d'in Valentia Hipponium in Calabria (aversu: capu Venerii; reversu: duplu cornu allu abundantii); in Comitatulu Aradului: monede alle tribului epiroticu Molosii (Archeol. Közl. III 173); in Romani'a, la Galati 15 distateri de ai Cizicului (Tromp. Carpat, Nr. 696 d'in 1869).

In Transilvani'a se afla adesea si denari romani d'in timpulu republicei, ba chiaru cei mai rari nummi incusi si denari consulari cu dioscuri si biga. Fora a notá aci sutele de localitati in cari s'au gasitu isolatu asemeni denari, ne marginimu cu celle mai insemnate: Maróda (Comitatulu Aradu) 10 denari anteriori lui Iuliu Cesaru; Frîua (cerc. Sibiu), 563 bucati de la anii 217—49 a. I. Chr.; d'in acestea 9 esemplare denari consulari d'in annulu 217 a. Chr., in greutate de 4.07 – 3.50 gramme; 550 denari ai 87 de familii cu 151 specie, si in fine 4 nummi incusi; Apoldu-mare, 500 denari, 38 bucati anteriori an. 154 a. I Chr., 246 d'in period'a, pene la a. 81 a. I. Chr., 97 bucati anteriore anului 50 si 61 bucati pene la anulu 45 a. I. Chr., 12 denari d'in anulu 38 a. Chr., (Archiv für oest. Gesch. XXIX, 311—319); Cerbel (cerc. Orastia) intr'unu urciorasiu de bronzu, pe langa alte obiecte de argintu, 491 denari nu posteriori lui Iuliu Cesaru (Erdélyi muzeum 1874, 8); Boiu-mare, denari ai familieloru romane; Ibigdorf (cerc. Sibiu) peste 40 consulari si familiari (Archiv f. Sieb. Landesk. n. f. II 442); Ungureii, ua cantitate enorma, «ua caciula plina» de denari familiari si consulari; Sepsi-sîn-Giorzu (cerc. Brasiovu) preste 50 bucati, unele d'in timpulu lui Augustu si Vespasianu (Arch. f. K. oesterr. Gesch. XXIX, 330); Guşteriti'a, multe monede consulare; Somesiulu-caldu, 127 bucati, d'in cari 9 denari consulari cu dioscuri si 11 denari familiari, unulu d'in an. 201; 44 anteriori an. 121; 62 intre 121—69 a. I. Chr. (Arch. f. oesterr. Gesch. XXIV, 377), Kilvara, 132 bucati; Crisiu (cerc. Sibiu) mai multe bucati in Collectiunea Gymnasiului d'in Seghisiora; Sîn-Martinulu Homorodului, 14 bucati intre 89—79 ante I. Chr. (Gooss, op, cit., XIII p. 235—236), ua bucata d'in anulu 47 a. I. Chr.; Gradistea, in vallea Aniesi 500 bucati, intre care 148 familiari, 15 ai lui Iuliu Cesar, 10 ai lui Augustu, 2 ai lui Antonius si Lepidus, 4 ai lui Germanicus, 3 ai lui Agrippa, 2 ai lui Tiberius, 2 ai Agrippinei, 16 ai lui Caligula, 4 ai lui Claudius, 69 ai lui Titus, 119 Domitianu, 15 Nerva, 2 Trajanu fora titlu de *Dacicus*, deci anteriore resboieloru cu Dacii

(Mitth. der Centr. Commiss. 1856, 99); Rehau mai multe bucati (Arch. f. Sieb. Landesk. IV, 32, 33); Şiole (cerc. Sibiu) idem; Sighisiora idem; Siausia (Soospatak, cerc. Alba-Julia) 84 bucati; Slimnicu (cerc. Sibiu, mai multe; Tissa, 83 monede familiare si 11 denari imperiali (Arch. f. Sieb. Landesk. n. f. XI 467); Muresiu-Osiorheiu, denari romani d'in 189, 120 si 85 a. I. Chr. (Arch. für Sieb. Landesk. n. f. II, 442); Passulu Vulcanu: 47 familiari, 2 Augustu, 1 Tiberiu, 1 Germanicu, 2 Galba, 1 Otho, 3 Vitellius, 29 Vespasianu, 8 Titus, una Julia soci'a lui Titus si 5 Domitianu (Mitth. Centr. Com. 1856, 153; Arch. für ö. Gesch. XV 325; XXIV, 386); Tiboda (cerc. Odorheiu) 16 denari d'in timpulu republicei, si 186 ai triumviriloru (Mommsen op cit., p. 771); Sf. Andreiu (Szent-András) in Comitatulu Temesiu, 75 bucati; Jidovinu (Banatu) 111 bucati (Arch. Köz. VII, 146 seq.)

Mai circulau in Daci'a:

1. Tetradrachmele primei Macedonii, batute cu argintu d'in minele de la Amphipolis, in scurtulu periodu de la 158—146 a. I. Chr., si d'in cari s'au gasitu in mai multe parti alle Transilvaniei, cum de escmplu: la Ocniti'a (Sz. Akna, cerc. Bistriti'a) tetradrachma, capulu Dianei cu sagéta si tolba, pre scutulu macedonicu; reversu: intre ua corona de stejaru ua maciuca, la drépt'a ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, la stang'a ΠΡΩΤΗΣ (Arch. f. ö. Gesch. XXIV, 391); Proştea-mare, idm (Mitth. der Centr. Comm. 1858, 335); Rehau; Sovatu (cerc. Deju) doue esemplare, si Boiulu-mare (cerc. Odorheiu) mai multe.

2. Monedele de auru, greutate intre 8.54 si 8.21 gramme; aversu: unu consulu intre doui lectori, in segmentu: ΚοΣΩΝ; in campu BR(utus); reversu: aquila standu pe unu sceptru, in ghiar'a d'in drépta, ua corona, batute de principele thracu Cozon, partisanulu republicaniloru d'in Rom'a, dupo modelulu philippiloru de auru, in annulu 42 a. Chr., pucinu inainte de batali'a de la Philippi (Arneth, Synopsis numorum graecorum (Vindob. 1837 p. 16) et romanorum (Vindob. 1842 p. 32). Elle s'au conservatu mai alesu in Transilvani'a si Banatu, la Muscelu-Gradistea dandu-se peste mai multe mii, d'in cari ua mie au fostu topite de monetari'a d'in Alba-Juli'a (Archiv. für Sieb. Landesk. n. f. I, 2 p. 20; Arneth, op. cit. p. 89; Bulletino dell' Instituto di Corrispondenza archeologica, 1848 p. 33 seq.; Eder, Antiquar. Erörterungen neulich in Siebenbürgen gefundner Gold-münzen in den Ruinen des Muncseler Gebirges in Schedius Zeitschrift, v. IV.— Xav. Hene, Die Ruinen am Muncseler Gebirge in Gredistje 1803). Esemplare s'a mai gasitu la Nocrigu, Frîua (Neigebauer, Dacien aus den Ueberresten des klassischen Alterthums, 254), Gradiştea (Varhely) [Neigebauer, op. cit. 39, 123], Visldia (in Banatu, Arch. f. oesterr. Gesch. XXXIII, p. 111) etc.

§ 36

D'in aflarile pene aci indicate vedemu mai 1⁰): co a fostu ua perioda in Daci'a in care monedele macedonice si thasice erau singurele monete currente; si co asta perioda incependu cu multu mai ininte de impartirea Macedoniei, a continuatu si

lupo dens'a; 2°) De la anulu 158 a. Chr., elle vinu in concurentia cu tetradrachmele confederatiunei amphipolitanice; 3°) Cotre finele secolului III-lea a. Chr., monedele macedonice se amesteca cu celle d'in Apollonia si Dyrrhachion, cari prin numerulu loru cellu mare marturescu despre strinsele relatiuni commerciale cu celle doue orasie; 4°) Cu timpulu aceste monede se amesteca cu denarii familieloru române veniti pre callea de la Apolloni'a si Kastolaciu, pene ce in fine denarii dobendescu superioritatea. Apoi incepu denarii imperiali sa apara, cei familiari esindu d'in circulatiune ua data cu prefacerea Daciei in provincie romána. Anso si dupo cucerire denarii familiari se adunau si se vindéu dupo greutate, — fiindu mai buni de cotu denarii cei redusi de cotre Nerone —, precum se constata prin aflarea de la Tiboda langa Odorheiu, unde s'a datu peste doue ulcele ingropate alaturea, intr'un'a fiindu 534 denari de la Vespasianu pene la Marcu-Aureliu (167 dupo Chr.), in cea-alta 16 denari ai republicei, si 186 ai triumviriloru (Mommsen op. cit. p. 771; Gooss, op. cit. XIV, 75—76).

§ 37

Ua alta grupa de monede ce se intempina in Daci'a consista d'in imitatiuni dupo tetradrachmele de argintu alle lui Philippu II (359—336 a. I. Chr.) regele Macedoniei, a caroru typu amintesce victoriile acestuia in jocurile olympice, avèndu pre aversu capulu lui Jupiter laureatu si cu barba, iar pre reversu, unu calaretiu tinèndu palm'a victoriei, cu numele regelui ΦΙΛΙΠΠΟΥ.

Imitatiunile difera intre densele sub rapportulu greutatii, allu stylului si allu escutiunei, unele fiindu mai grose, altele mai subtiri, mai largi si cate-ua-data scobite, greutatea variandu intre 9—17.5 gramme; unele apropiandu-se de frumosulu typu grecescu, ce le-a servitu de modelu, altele d'in contra, destainuindu ua arta ajunsa la ultim'a trépta a degenerarii si a barbariei. Aceste diferentie se esplica prin diferenti'a timpului in care au fostu batute. Celle ce imiteadia mai multu modelulu grecescu, si reproducu cu fedilitate inscriptiunea gréca ΦΙΛΙΠΠΟΥ (tab. H Nr. 10), séu cellu pucinu primele littere alle numelui, paru a fi fostu batute intre 359—336 a. I. Chr., àdeca in timpulu domniei lui Philippu II; celle posteriore, printr'ua alteratiune succesiva, incepu sa fie d'in ce in ce mai barbare (203), mai alesu in reproducerea calaretiului pre reversu, si a inscriptiunei devenita cu totulu neciteatia, ceia-ce probeadia mai anteiu co imitatorii nu cunnoscéu litterile grecesci, luandu-le chiaru dreptu ornamente, si co ei tinéu a reproduce numai pentru ochii poporului barbaru si ignorantu, typulu pre care acesta se obicinuise a-lu vedé mai adesea representatu pre monede; si allu douilea, co ei nu avéu dreptu modelu originalulu chiaru, ci nisce rele copie, imitate d'in ce in ce mai reu.

(203) **Gooss**, op. cit., XIV, p. 77 combate cu dreptu cuventu opiniunea lui Pichler, dupo care bucatile celle grosolane aru fi mai vechi, iar celle mai bune, aru fi mai noui, cá productiuni progresive alle unei epoce tardie, observandu co pre bucatile mai bune ne intempina littere grecesci, iar pre celle mai rele, littere latinesci, ceea-ce in tierrile dunarene aru fi trebuitu sa fie d'in contra.

Esemplare de atari barbare imitatiuni s'a gasitu in Transilvani'a la : Dredatu (cerc. Bistriti'a) ; Stoiana (Eszteny, cerc. Clusiu) ; 22 bucati (Seidl, op. cit. I, 27) ; Firtusiu (cerc Odorheiu) [Neigebauer op. cit., 257 ; Mittheil. der Centr. Commiss. 1858, 259) ; Cerbel (cerc. Orastia) ; Cicu-sîn-Giorzu (cerc. Odorheiu) [Orbán II, 39) ; Luşca (cerc. Bistriti'a) ; 34 bucati : aversu, capulu lui Jupiter, reversu calllu, ua data cu ua moneda a imperatului Hadrianu (Seidl, op. cit. I, 27) ; Reghinu (cerc. Bistriti'a) ; copi'a unei tetradrachme a lui Philippu, pe care se citesce anco numele seu ; Rehau (Arch. f. Sieb. Landesk. n. f. XI, 462) ; Sighisior'a (idem V, 391) ; Rekişdorf (Riomfalva, cerc. Sibiu) 20 bucati bine conservate si batute, aversu : capulu lui Jupiter incoronatu cu lauri despre drépt'a ; reversu : calaretiu despre stang'a, in mana tinèndu ua ramura, sub callu ua corona ; inscriptia retrograda : VΠ ΠΙΛΙΦ ; Lekintia (Lechnitz cerc. Bistriti'a) ; Sîplacu (Széplac, cerculu Deju) 112 bucati (Mommsen op. cit. 697) si Petrosianii (cerc. Orastia), peste 200 bucati descoperite in 1867, ua data cu tetradrachme autentice alle lui Alessandru cellu mare. Imitatiunile de la Petrosiani suntu de argintu forte bunu, desemnulu siguru, claru si resaritu, iar conservatiunea inegala, pre unele citindu-se inscriptiunea intréga, pre altele abia cate-va litere, pre candu la celle mai multe se vedu numai trasuri si puncte. Tóte au fostu taiete cu unu instrumentu (tab. H, Nr. 9) anco d'in anticitate, iar nu la desgroparea loru in 1867, cum presuppune d. Bielz (Arch. des Vereins f. Siebenb. Landesk. n. f. XI 467), de ore ce taietur'a este patinata, avèndu aceiasi culore cá feciele monedei. Asemenea operatiune avusese de scopu póte sa probedie calitatea argintului acelloru monede, séu sa indice esirea loru d'in circulatiune (Gooss, op. cit., XIII, 245 ; XIV 78).

In Banatu s'a gasitu la 1840 (nu se indica loculu) 40 bucati (Seidl, Chronik 23) ; in Ungari'a la Kis-Jenö (Comitatulu Aradu) (Arneth op. cit. p. 8), Muncaciu, 31 bucati ; Kovászo si Bacsa, Lapujto 79 bucati ua data cu altele mai mici (Tab. H, fig. 11 si 15) etc. (Vedi alte localitati d'in Ungaria la Gooss, op. cit. XIV p. 77—78) ; iar in Romani'a : pre malulu stangu allu Oltului, la Slatin'a, 500—600 bucati, imitatiuni fora arta dupo stateri macedonici, avèndu pre reversu unu calaretiu si ua stea ; la Filiasiu, pre ua valle ce se chiama Racarelulu, ua mare suma de tetradrachme dacice d'in celle mai primitive (Tromp. Carpat., Nr. 696 ; escursiune archeologica d'in 1869 p. 41) si in alte localilati, d'in cari d. Bolliacu 'si a alcatuitu ua frumosa si bogata collectiune (*Daco-romane*, tabella litografiata. — Trompetta Carpatiloru Nr. 939 cu plansia). Pre tab, H, Nr. 10 amu reprodusu unu esemplaru d'in acésta collectiune (Tr. Carp. Nr. 939 fig. 48) ; este ua tetradrachma de argintu, imitatiune nu pre deplinu reusita dupo tetradrachmele lui Philippu II. Pe aversu se vede capulu lui Jupiter, pre reversu : calaretiulu cu palm'a victoriei ; legend'a anco citeatia ; sub callu unu semnu ce se iá ordinaru dreptu ferŭ de lance (comp. si tab. H, Nr. 14).

Se constata in Dacia si alte varietati de imitatiuni alle aceleiasi tetradrachme philippiece, d'in ua epoca mai tardia. Elle de si se tinu prin greutatea de 10—14.3 gramme anco de originalu, anso in stylu se departeadia cu totulu. Aci vedemu pre aversu capulu lui Jupiter impodobitu cu 2 pene la 5 corone de perle, cu capelur'a

mai ingrijita, anso foro barba, une-ori representatu chiaru in facia; iaru pre reversu unu calaretiu fora dibacie lucratu (vedi de esemplu tab. H, Nr. 16), séu numai callulu singuru (Tr. Carpat., Nr. 939 fig. 38); aci capulu lui Jupiter devine bucalatu si disformu (tab. I, Nr. 6, 4, 3), iar pre reversu, d'asupr'a, de desubtulu séu alaturea callului ori calaretiului, mici symboluri accessorii: rota cu mai multe spitie, séu ua spirale, triquetrum, unu punctu, ua trasura, unu discu, unu ciocanu, unu balauru (tab. I, fig. 16; tab. H, Nr. 18), ua stelutia (tab. I, Nr. 3, 5), ua craca de pomu (tab. I, Nr. 4) si alte semne (tab. H, Nr. 14,8). Monedele ce au pre aversu séu reversu monograme latinesci (tab. H, Nr. 4: TI; Gooss, op. cit., XIII, tab. XIV fig. 4: pre ua parte ATF; pre cea-alta: MAC), fura batute probabilu sub influenti'a denarului románu, d'in timpulu anterioru anului 154, de óre-ce se scie co pene atunci in Rom'a nu apare pre monede vre-unu nume intregu, ci numai simple monogramme (Gooss, op. cit. XIV, 79).

Moned'a de pre tab. I, Nr. 7 s'a aflatu cu alte ua suta bucati in Banatu, avèndu tote pre aversu unu capu spre drépt'a, cu nasulu multu resaritu si ascutitu, iar pre reversu unu calaretiu cu coifu, si callulu cu botu de pelicanu; greutatea este 14. 3 gramme. Esemplare identice vedi la Ioachim Lelewel, *Études numismatiques; type gaulois ou celtique*, Bruxelles 1841, pl. III, Nr. 16, si la d. Bolliacu *Tromp. Carpat.*, Nr. 939 fig. Nr. 51.— De acésta specie de monede se apropie cea de pe tab. I, fig. 5, cu deosebire ce aci avemu doue capete in locu de unulu, reversulu anso fiindu aprope acelasiu (Altu esemplaru identicu vedi la Fröhner, La Colonne Trajane, ed. Rothschild, introduction, p. VIII).

In Daci'a se gasescu si imitatiuni dupo staterii, tetradrachmele si drachmele lui Alesandru-cellu-mare (204), alle lui Philippu III Arrhideu cu capulu lui Apollon imberbu si figur'a calaretiului, care au fostu batute pene la 317 ante Chr. (205), alle lui Cassander, Philippu IV, Demetrius II (206), in fine dupo tetradrachmele de la

(204) **Neumann**, *rei nummariae* etc. Budae 1801, p. 39; Stephan **Zamosius** *Analecta lapidum pop. et reg. num. vet.* par. I, p. 150; **Schönwiesner**, *Notitia Hungaricae veterum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*, Patavii 1598 cap. XI, vorbesce de siese imitatiuni dupo monedele de auru alle lui Alesandru-cellu-Mare.

(205) D-lu C. Bolliacu posseda in collectiunea d-selle, intre alte bucati, siese monede de auru gasite in Daci'a, cinci d'in elle fiindu imitatiuni. S'au publicatu in Tromp. Carpat., Nr. 939 fig. 31—35. Nr. 34 pórta pe aversu unu capu teneru spre drépt'a, cu perulu buclatu, de siguru capulu lui Apollon; pre reversu ΊΙΙΠΙΓ; cá typu, ua biga spre drépt'a condusa de unu auriga, cu peru mare, in mana cu unu stimulus; urechile cailoru suntu forte lungi, semenàndu mai multu a corne. Nr. 33 (= tab. I Nr. 13); aversu, capulu lui Appollon, peru carliontiatu; reversulu aprópe cá cellu precedentu; sub callu anso ua lira. Nr. 32, capu teneru imberbu, cu ua globula pre obrazu: Apollon pote tatuatu; reversu, unu sgriptioru. Nr. 31 (= tab. I, Nr. 10), figura cu doue capete incongiurate cu perle, de siguru ua copie a effigiei lui Janus de pre monedele Campaniene. Cf. Hucher, l'Art gaulois II, p. 69 Nr. 99. — Nr. 35, pe aversu capu imberbu spre stang'a; reversu, calaretiu. Vedi si tab. H Nr. 13 (= Tr. Carpat., Nr 939 fig. 45). Alte imitatiuni de monede gasite in Daci'a vedi pe tab. I, Nr. 1, la d. Bolliacu l. c., si la d. Fröhner, op. cit., introduction p. VIII.

(206) *Arch. für Siebenb. Landesk.*, n. f. XI, 466.

Rodos (207) monedele massaliote (208), tetradrachmele amphipolitanice, si denari romani. (209)

§ 38

Este acum cestiunea de a vedé déco aceste diferite imitatiuni suntu de atribuitu locuitoriloru Daciei, anume Getiloru si Daciloru, séu suntu venite d'in afara ca si originalele ce le-au servitu dreptu modelu, si in acestu casu, de unde anume.

D-lu Odobescu crede co, in acelle imitatiuni «dupo tóta probabilitatea, noi possedemu monet'a Getiloru, si prin acest'a cunnoscemu, dupo typurile ce suntu imprimate «pre acei bani, gradulu in care ajunsese la densii cultur'a arteloru plastice» (210). D-lu Cesar Bolliacu sustiue aceiasi parere, si pentru co nu'si pote esplicá intr'altu chipu asemenarile dintre imitatiunile aflate in Daci'a cu celle d'in tierrile locuite de ras'a celta, ajunge la conclusiunea — pe care am incercatu s'o combatemu mai susu (partea II, cap. VIII, § 4), co: «elementulu celtu, in diferite nuantie alle lui, abundá «in Daci'a si compunea fondulu typului dacu; celto-grecii, Getii, imitau mai bine «séu mai reu typulu si caracterele grece; iara celto-iberianii, Dacii de susu, imitau «éra typulu si caracterile latine, neperdiendu nici-unii nici altii symbolurile celte «primitive, commune si unor'a si altor'a, mai multu anso Daciloru de susu.» (211)

Contra acestei opiniuni s'aru putea obiecta: mai 1-iu) co baterea monedei de cotre Geti aru probá la densii esistenti'a unui gradu inaltu, — relativu vorbindu —, de civilisatiune, deja in timpulu lui Philippu II (359 a. I. Chr.), aru probá co ei cunnosceu minele, separatiunea chimica a argintului de celle alte metale, cum si artea, adesea forte inaintata, de a sapá unu tiparu, ceea-ce nu concorda pre deplinu cu celle ce ne-a lasatu asupra-le isvorele scrise alle anticitatii; 2°) co analys'a chimica a acestoru monede nu indica provenienti'a locale a metaleloru d'in cari suntu elle fabricate, pre candu este naturalu a presuppune co Dacii si Getii, batèndu monede, ar fi utilisatu metalulu ce le sta la indemana, si 3°) co esemplare d'in aceste imitatiuni nu se intempina numai in Daci'a, ci cu multu in mai mari cuantitati, elle s'a aflatu

(207) *Tromp. Carpat.* Nr. 939. fig. 59, av. Apollo in facia; reversu, calaretiu.

(208) Idem, fig. 40, imitatiune dupo monedele Marsiliei d'in a 5-a, 6-a si 7-a perioda. Pe tab. I, fig. 14 se representa ua drachma de argintu a Marsiliei (collectiunea Bolliacu); pe aversu se citesce:

ΜΑΣΣΑ//
ΛΙΗΤΩΝ

pre reversu, capulu Dianei. Vedi alte esemplare identice la **Hucher**, *l'Art. gaulois,* II p 116. — **De la Saussage**, *Numismatique narbonnaise.*— Ern. **Desjardins**, *Géographie historique et administrative de la Gaule Romaine,* Paris 1878 p. 161—162.

(209) Asia de esemplu la Reghinu, cerc Bistriti'a, imitatiunea unui denaru familiaru; aversu: capulu Romei X ANNI T(iti) F(ilio) T(iti) N(epoti) [PRO]CO[n]S(ule), reversu: intr'ua corona de perle doue figuri dantiuescu cu braciele ridicate. **Gooss**, op. cit., XIII, 248.

(210) *Columna lui Traianu,* an. V, Nr. 4, 1874 p. 81.

(211) *Tromp. Carpat.*, Nr. 939.

si in tierrile vecine, in Moesii, Pannoni'a, pre totu lungulu tiermuriloru dunarene, chiaru si in Galli'a, ceea-ce aru presuppune niste relatiuni commerciale forte desvoltate, universale chiaru, alle Daciloru cu celle-alte popore.

Atunci isi face locu ua a dou'a opiniune, care ni se pare cu multu mai acceptabile, pentru cuvintele ce vomu arretta indata, co anume Celtiloru se datoreadia mai tote acelle monede imitate dupo staterii si drachmele macedonene, ce se gasecu prin Daci'a.

Se scie co Celtii, care in timpulu lui Ephoros (jumetatea secolului IV) occupá vallea superiora si medie a Dunarii pene la Portile de feru, se intinsera mai anteiu despre partea Greciei intrandu in relatiune de commerciu cu Macedonii, a caroru moneda, tetradrachm'a thasica, nu numai o introdusera la densii, imitand-o, déra anco d'in monedele altoru orasie grecesci nu imitara de catu pre alle celloru care batéu moneda dupo titlulu macedonénu. Mai cu séma philippii se respandira mai in tota Europ'a, si de aceia 'i gasimu in originalu séu imitatiuni dupo densii, pretutindeni unde commerciulu grecu s'a intinsu prin mijlocirea Celtiloru (212). Nu e de mirare déra de a-i aflá si in Daci'a, ca si in Ungari'a (213), Styri'a (214), Bohemi'a, Elveti'a, Franci'a. Ce e mai multu, micele symboluri accessorii ce se observa pre campulu reversului imitatiuniloru de la Dunare, se recunnoscu tóte pre diferitele monede batute mai in urma de cotre diversele populatiuni alle Galliei propriu-dise (215), fie-care populatiune avendu emblem'a sea particulara care o caracterisa facia de celle-alte. Asia, de esemplu, rot'a de pre moned'a tab. H, fig. 4 se scie co era emblem'a Redoniloru (de la rheda = caru Galliloru); spiculu de gràu, allu Edueniloru (breton ed = gràu), trei pisici, a Tricassiloru (= tri si Kaz) etc. — Monedele gasite in Daci'a si publicate de d. Bolliacu (Tr. Carpat. Nr. 939, fig. 31 [216], 32, 33 [217], 34, 35 si 45 de auru, precum si fig. 36, 37, 38 si 39 de argintu, suntu intogmai cu celle batute in miadia-di a Galliei. Tab. I, Nr. 10 se asemena forte cu fig. Nr. 95 d'in Diction. archéol. de la Gaule (vedi si E. Hucher, l'Art Gaulois, ou les Gaulois d'après leurs médailles, Paris, p. 100), callulu de pre reversu avèndu d'asupra acelasiu ornamentu, numai co, in locu de roseta, se afla in facia-i unu arbore. Aceiasi moneda se asemena in totulu si cu cea d'in Galli'a publicata de d. Hucher, l'Art Gaulois, deuxième partie, Paris 1873, p. 69 Nr. 99, pre aversu avèndu doue capete incongiurate de perle, — copi'a negresitu a effigiei lui Janus de pe monedele campaniene imitate de celti; pre reversu, unu callu, sub piciorele caruia se vede unu astru cu 8 radie, d'asupra-i unu semnu indistinctu, si inainte-i unu spicu de gràu.— Tab. I, fig. 13 amintesce moned'a Nr. 282 d'in Diction. archéol. de la Gaule, cum si mo-

(212) Fr. v. **Pulszky**, *Monuments de la domination celtique en Hongrie*, p. 11.

(213) Despre aflarile d'in Ungari'a vedi Gooss, op. cit., XIV, p. 77 si 80.

(214) Idem, op. cit XIV, p. 80.

(215) F. de **Saulcy**, *Revue archéologique* 1866.— Idem, *Académie des Inscript.* 1868, vol. IV, noua serie p. 427—431.

(216) Tab. I. Nr. 10.

(217) Tab. I, Nr 13.

ned'a de auru a Aulerciloru Diablinti (Celti) ap. Hucher, op. cit. p. 12, presentandu typulu lui Apollonu macedonicu, si pe reversu, sub callulu androcephalu, unu geniu fora aripi, de desubu ua roseta (218) incongiurata de perle. Reversulu de pre medali'a d'in Daci'a tab. I, Nr. 1 (ap. Bolliacu Tr. Carp. Nr. 939 fig. 49; unu altu esemplaru la Fröhner, op. cit.), amintesce reversulu unei medalii celte (Nr. 34 d'in Dictionn. archéol. de la Gaule, unu omu in piciore incongiuratu de perle). Imitatiunile drachmeloru de argintu alle Massaliei gasite in Daci'a (Tr. Carp. Nr. 939, fig. 40), ca si a denariloru romani (219) si a philippiloru cu monograme latine batuti sub influenti'a monedei române, nu potu fi atribuite de cotu Celtiloru. Arborele de pre tab. I, Nr. 4 se gasesce adesea pre monedele capiloru celti confederati (vedi Hucher, op. cit., II p. 51); tab. I, Nr. 7 figureadia intogmai la Lelewel op. cit. Nr. 16, iar tab. I, Nr. 12 idem la Nr. 15.

Pre langa aceste comparatiuni, care s'ar puté immultí (vedi alte comparatiuni intre monedele Galliloru Pannoniei cu alle celloru d'in Gallia, la Hucher, op. cit. p. 24 seq.), trebue sa amintimu co imitatiunile monedeloru macedone se gasescu adesea la unu locu cu monedele proprii alle triburiloru celte Boi (220) si Pannoni (221) cum de es. la Lapujto (Comit. Neograd), unde ua data cu 79 bucati imitate dupo celle

(218) Roseta vedi si pre Nr. 154 d'in *Dictionn. archéol. de la Gaule.*

(219) Gooss op. cit. XIV p. 87—88 mentioneadia imitatiunile dupo monedele lui Marcius Censorinus (87—81 a. Chr., Eckel 246), dupo monedele familieloru române Titia (89—84 a. Chr.), Plautia (49—45) a. Chr.), Roscia (74—50 a. Chr.), Annia 81—70 a. Chr.) Crepusia (87—81 a. Chr., tab. H, Nr. 12), Calpurnia (89—80 a. Chr.) etc.

(220) Acestor'a se atribue asia numitii talerasi de auru cu curcubeu (Regenbogenschüsselchen) adica monede concave de auru si electron de la 7—6.3, si de la 2—1.7 gramme greutate, pre partea concava cu protuberantia eliptica, séu inelu cu noduri si trei puncte (tab. H, Nr. 6, 7); pe partea convexa, cate unu capu de passere incongiuratu de craci, séu unu inelu, puncte (tab. H, Nr. 5), lire, sierpe si ua semi-luna cu radie (vedi Gooss, op. cit. XIV, 83 — Tab. H, Nr. 17 (dupo Fröhner l. c.) este unu esemplaru aflatu in Daci'a). Aceste monede anepigraphe suntu anteriore annului 58, inainte de ce adica Bojii imprastiati sa fi fostu asiediati de Cesaru in Galli'a

(221) Acestoru triburi panonice suntu de atribuitu monedele de la Iahrendorf (tab. I. Nr. 11) si celle cu numile Ainorix, Atta, Avis, Boio, Bussumarus, Cobrovomarus, Coisa, Conge. Caunos, Devil, Eiccaio, Elvionar, Evoiurix, Fariaio, Lavomarus, Nemet. Nonnos, Sobisovomarus, Suicca (ap. Gooss, op. cit. XIV, 84—86), cum si celle mai recente, batute dupo systemulu românu: d'in auru, argintu si bronzu, pre aversu unu capu, pre reversu unu callu in fuga, cu inscriptiunea ADNAMATI, ADNA, ADNAM ADNAMA. Idem, tetradrachme si denari cu inscriptiunea BIATEC, pe aversu capu de femeia cu peru inodatu: pe reversu, unu mistretiu petrunsu de darda; pre alte esemplare, protuberantie elyptice, semi-luna cu radie, imitatiuni dupo aversulu denarului românu allu lui T. Carisius, si reversulu denarului lui C. Hosidius (c. 54 a. Chr.). Vedi despre acestea si Ad. **Duchalais,** *Description des médailles Gauloises,* Paris 1846, p. 349.—**Mionnet**, Supplément, *incertaines des Gaules.*— Asemenea si denarii cu legend'a RAVIS, aversu: capulu unui geniu cu diadema si sceptru, séu pe Juno Sisipita coperita cu pele de mistretiu; reversu: sceptru impletitu cu lauri, globu si stea, séu tanjala, globu, tridentu si trasnetu, imitatiuni facute dupo aversulu monedeloru lui L. Papius (81—69), ale familiei Roscia (74—50 a. Chr.), si reversulu monedei lui Cn. Corn. Lentulus d'in an. 74 a. Chr., in timpulu domniei lui Caligula. (Gooss, op. cit. XIV, 90).

philippice, s'a datu preste 22 de form'a celloru reproduse pre tab. H, Nr. 11 si 15; si chiaru monede celte, constatate in Daci'a, cum de esemplu : numerósele denare si tetradrachme cu typuri diferite si cu legenda BIATEC gasite la Joajulu-de-susu (Fel-Gyogy, cerc. Alba-Julia) in numeru de 40 bucati de auru (Hene, Beitraege zur dak. Gesch. p. 22), séu cu celle de pre tab. I, Nr. 12 : pe aversu doue capete alaturate, iaru pre reversu unu calaretiu tinendu la spate ua ramura cu trei craci, moneda in care este impossibilu a nu recunnosce copia unui denaru d'in timpulu republicei romàne, allu gintei Fufia, emisu de monetarii Fufius Calenus si Mucius Cordus cam la an. 62 a. Chr., avèndu pe aversu capulu laureatu allu Honorii alaturea cu capulu cellu cu coifu allu virtutii. (222)

Este probabilu déro ce Galii de la 390—250 a. Chr., avéu artisti capabili de a copi'a ua moneda gréca, introducèndu anso caracteristic'a galla; esageratiunea arcadei sprincenare, scoterea afara a nasului, systemulu globulosu allu estremitatiloru nasului si buzeloru, tatuagiulu pre chipurile lui Apollonu grecu, imbracarea aurigei cu hain'a vergata a Galliloru, si altele (223) proprii numai Celtiloru.

Loru este de atribuitu, cu óre-care reserve póte, imitatiunile diferite alle monedeloru grece constatate in Daci'a.

§ 39

Esista anso ua grupa de monede, cari judecandu dupo proveninti'a loru, nu putéu fi batute de cotu in Transilvani'a; suntu asia numitele *monede concave dace.* (224)

De si elle amintescu óre-cumu medaliile d'in insul'a Jersey (225), si unele gasite in Franci'a (de es. fig. 80, aflate in departamentulu Vaucluse) (226), si de si imiteadia in parte copiile tetradrachmeloru lui Philippu II, regele Macedoniei, anso elle suntu mai subtiri, multu concave, nezimtiuite, au unu tiparu grosolanu, culore galbena-cenusie, si cenusie-alba, cu unu diametru de la 40—36 mm., si subtirime de la 1—2 mm.

(222) Vedi mai susu not'a 215.—F. de **Saulcy,** *Annuaire de la soc. numismatique,* 1868.—**Pfaffenhoffen,** *Rev. numismatique,* 1869 pl. I si p. 285.— **Lelewel,** op. cit., pl. I, 4 si pl. III, 15, a figuratu doue typuri d'in acésta medalie.

(223) Eugène **Hucher,** *l'Art gauloise ou les Gaulois d'après leurs médailles,* Paris 1868.

(224) E. A. **Bielz,** *Dacische Tetradrachmen,* ein beitrag zur Münzkunde Siebenbürgens mit 6 tafeln abbildungen, in *Archiv für Siebenb. Landesk.* n. f. XI, 454—468, a descrisu cellu d'anteiu aceste monede.— Vedi si Gooss, op. cit., XIV, 80—82.

(225) Le Baron de **Donop.** *les Médailles Gallo-Gaëliques,* Hannovre 1838, cu 32 plansie.

(226) Idem, tab I, Nr. 1, moneda de auru. *Av :* capu cu bogata cappelura, spre drépt'a; spirale dubla in loculu urechii; 'naintea capului unu semnu frontalu, si ua dubla spirale in faci'a capului.— *Rev :* Patrupedu cu capu de omu, spre drépt'a d'asupr'a codei unu altu capu de omu: patrupedulu se tine cu batiuri; unu toiagu avendu la capatàiulu de susu unu cercu cu 12 puncte in giurulu unui punctu centralu, sta intre ambele capete; josu sub pantecele animalului unu rondu ombilicalu cu patru trasuri punctate.

Se potu imparti in urmatorele patru grupe :

I. Pe partea convexa unu capu ce se apropie de diformitate, fruntea si nasulu de forme unghiulare, verfulu nasului cá ua globula, gur'a alcatuita d'in doue trasuri cá ua furca, si terminate prin doui nasturei, ce indica buzele; obrazulu se termina cu ua barbia scosa afara in forma rectangulara; doue cerculetie cu ua proeminentia rotunda la mijlocu, inchipuescu ochiulu in unghiulu d'intre nasu si frunte (fig. 81) [227]; perulu se representa prin mai multe intorsaturi cu nasturei inaintea nasului, d'asupr'a si in josulu capului; iaru gutulu, séu partea neterminata a bustului, printr'ua furca d'in doue linii cu cinci nasturei. Ua corona de perle departata cu 2—4 milimetre de margine incongiura in chipu neregulatu figur'a. Pe reversu, unu callu cu indicatiunea unui calaretiu de form'a cea mai monstruosa; callulu n'are nici urechi, nici coda, gutulu e scurtu; in loculu comei se vedu 8—9 perle; piciorele subtiri au nasturei la genuchi, si articulatiuni bifurcate in locu de copite; calaretiulu se figureadia prin cate-va linii neregulate, divergente, ce se termina susu cu unu caduceu; 'naintea callului, unu dreptu-unghiu taiatu la mijlocu in lungu printr'ua linie, sub pantecele callului unu arcu (care une-ori lipsesce [228]), iar mai josu: ua dupla-linie cu trei nasturei, dupo unii maciuca, dupo altii inchipuirea terrenului pre care sta callulu.

Cá varietate la acesta grupa se potu numerá monedele (tab. H, nr. 1), cu aversulu

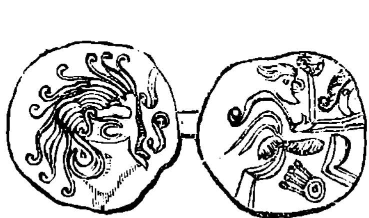

Fig. 80.

Fig. 81.

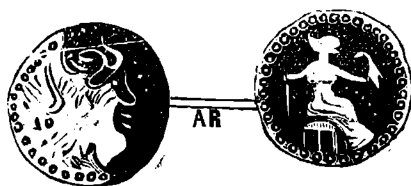

Fig. 82.

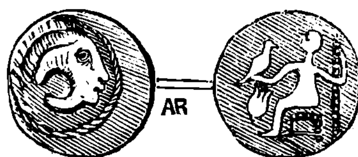

Fig. 83.

aprope acelasiu, cu deosebire numai co ací capulu este mai impodobitu, obrazulu cufalc'a mai semi-circulara; barb'a representata prin trasuri intorse cu nodule; rever

(227) Dupo Bielz l. c. tab. I, fig. 1.
(228) Idem, tab. III.

sulu intr'atata numai difera co la unele callulu e intorsu spre stang'a, càndu atunci, in locu de unu picioru de d'inainte, se afla trei linii imprumutate cu ua a patr'a; la altele, spre drépt'a, candu atunci in loculu piciorului dreptu de d'inainte, se afla cate-va scurte linii (229); calaretiulu se inchipuesce prin trei linii cu nodule in verfu, d'asupr'a caror'a este ua maciuca cu séu fora trei noduri, si mai susu unu semi-cercu de asemenea cu trei noduri; diverse figuri trianghiulare indica cod'a callului (230); sub botulu lui, este numai ua linie mica, séu unu patratu simplu marginitu cu nodule, séu taiatu printr'ua linie pre la mijlocu. (231)

II. In a dou'a grupa (tab H, fig. 2) intra imitatiunile dupo tetradrachmele thasice, pe aversu fiindu cu ore-care arta impresu capulu lui Bacchus cu corona de epheu, si cu cornulu de berbece in céfa, cu fruntea lata ca si obrazii, barbi'a proeminenta; ochii indicati prin doue puncte, séu printr'unu cercu intre obrazu si nasu (232); pre reversu calaretiulu totu asia de grosolanu lucratu, inchipuitu prin mai multe linii divergente, si ornatu cu ua corona de radie; gutulu si botulu callului suntu in form'a ciocului de pelicanu, cá la tab. I, Nr. 7, iar piciorele lui triunghiulare.

III. In a trei'a grupa recunnoscemu (tab. H, Nr. 3) imitatiunile dupo tetradrachmele confederatiunei amphipolitanice a Macedoniei, batute de la 158—146 a. Chr. Pre aversu capulu Dianei, cu diadema si ua corona de perle si cu siepte scuturi lungaretie beotice; pre reversu, maciuc'a nodurosa a lui Hercule, si calaretiulu (care lipsesce pre monedele primei Macedonii), inchipuitu prin linii, unu nodu si unu semicercu dintiatu d'asupr'a (tab. H, fig. 3). Acésta bucata se gasesce si cá drachma.

Varietati pre reversu cu roseta alle aceleiasi grupe vedi-le la d. Biel op. cit., tab. VI, Nr. 2 si 3.

IV. A patr'a forma (fig. 82 [233]) este ua imitatiune a drachmei lui Alessandru-cellu-Mare, pe partea convexa capulu lui Hercule cu pelea de leu, pre cea-alta Ζεῦς etophorulu (Jupiter aetophorus) tronându, cu unu vulturu in man'a drépta, care se regasesce si pre medali'a (fig. 83) aflata in préjm'a Bucegiloru, judetiulu Prahova, (Tr. Carpat. Nr. 939 fig. 41) [234], si pre cea de pre tab. I, Nr. 2 (235) cum si pre alta la d. Bolliacu (Tr. Carp. Nr. 939 fig. 44).

§ 40

Localitatile d'in Transilvani'a unde s'a aflatu monede d'in aceste patru grupe, suntu:

(229) Idem.

(230) Idem, tab. II, III.

(231) Idem, tab. III.

(232) Idem, tab. IV.

(233) Bielz, op. cit., tab. V, 3.

(234) Vedi altu esemplaru identicu de provenintia dacica la d. Fröhner, op. cit., p. VIII, rendulu 4.— Idem, altu esemplaru la Ant v. Fr. v. **Prokesch-Osten,** *Inedita meiner Sammlung autotonomer Altgriechischer Münzen,* Nr. 9 (Denskschrieft. der Wien. Akad. ph. cl. IX p. 302).

(235) *Tromp. Carpat.* Nr. 939 fig. 50 si 44. Altu esemplaru identicu la Prokesch-Osten op. cit., Nr. 19, si la Fröhner l. c.

Petelea (Birk, cerc. Bistriti'a), mai multu de 200 bucati, doue diferite imitatiuni dupo drachmele amphipolitanice (236), 60% cu capulu lui Hercule si 40% cu allu Dianei, avendu diametru 32—35 mm. si greutate 10 gramme (237);

Alba-Julia, tetradrachme dace, diam. 30 mm., greutate 9½ — 10 gramme (fig. 81, si Bielz op. cit., I, 2);

Cujiru, cerc. Orastia, langa muntele Cetatea, mai multe sute (238) de diferite marimi si typaruri, intre cari unele imiteadia medus'a orasiului Larissa (fig. 81, si Bielz, op. cit. I, 3; II, 1 si 3; III, 2 si 3; IV, 1—3 si V, 3; VI, 3; Archaeologiai értesitö III, Pest 1870, Nr. III, p. 88—99);

Vallea Casiloru langa Rehau, tetradrachma daca dupo cea thasica (Bielz, op. cit., IV, fig. 1), la unu locu cu ua tetradrachma barbara de argintu de forma vestuceltica;

Sibisielu (Sebeshely, cerc. Orastia) 395 bucati tetradrachme cu capulu barbosu, cu Dionysos thracicu si cu Dian'a (ap. Bielz, op. cit. II, IV, 1, 2; V, 2), diametru de la 34—36 millimetre, si greutate 11—13 gramme; si drachme, diametru 20—22 mm. (Bielz, op. cit. VI, 1) si greutate 2½ — 3 gramme.

Asemenea monede s'a mai aflatu in mai multe locuri necunnoscute alle Transilvaniei, si se pastreadia in Cabinetulu imperialu de antice d'in Viena cu insemnarea: *in Transilvania eruti.* (Bielz, op. cit., III, 1; IV, 2, 3; V, 1). Esemplare se mai afla la Lelewel, op. cit., tab. II fig. 7—9) compara Nr. 7 cu Bielz IV, 2; Nr. 8 cu Bielz III 2; Nr. 9, cu Bielz, II, 3) si la d. Fröhner (op. cit. rendulu allu douilea, prim'a medalie, pag. VIII).

§ 41

Ua noua proba co aceste monede au fostu batute chiaru in Transilvani'a ne o dà analys'a chimica a metalului d'in care suntu turnate.

La ua suta parti de greutate intra:

auru	1.41 %
argintu	18.75 »
arama, plumbu si alte metale nepreciose	79.84 »
Totalu	100.00 »

anume:

argintu	33.82
arama	54.42
plumbu	9.40
Suma	97.64

(236) **Bielz**, op. cit. tab. VI, 2, 3.

(237) Idem, p. 463.

(238) Dupo Dr. Rómer Flóris, *Kalauz.* Pest 1870 p. 16, doue mii esemplare, ceia-ce pare d-lui Bielz (op. cit. p. 461) ua erore in locu de 200.

transportu	97.64
auru	0.28
Parti accessorii si perdere	2.08
Totalu	100.00

Catatimea insemnata a aurului face probabile provenienti'a transilvana a argintului, d'in care nu se sciá a se estrage aurulu; celle-alte parti accessorii suntu de atribuitu amestecarii argintului cu ua quantitate de bronzu, cam 61.95 %, argintu fiindu 33.82 %, si cupru 4.23 % (239)

D'in imprejurarea anco, co atari monede se gasescu arare-ori, si numai in Transilvani'a, se pote deduce co elle erau puçinu respandite, servindu mai multu in transactiunile interiore alle tierrii care le batusera.

Catu despre epoc'a candu elle au fostu puse in circulatiune, si de ce poporu anume, putemu dice cu siguranti'a numai, co: acésta data nu e anteriora annului 340 inainte de Chr., (domni'a lui Philippu II), — imitatiunile amphipolitanice, nu anteriore annului 148 a. Chr., — nici posteriora annului 100 dupo Chr.; si cu ore-care gradu de probabilitate, co in acesti bani noi posedemu monet'a Daciloru, si prin urmare mijloculu de a cunnosce gradulu de cultura allu arteloru plastice la densii si de a lamuri cestiunile symbolice si artistice; acele monede ne dau, mai departe, probele preciose co Dacii cunnoscéu anco de multu ferulu, altu-feliu nu aru fi pututu sapá typarulu monedei, co ei cunnoscéu argintulu, care nu apare inaintea epocei de feru, lucrau minele, avéu legaturi commerciale in intru asia de intinse in catu monedele aduse d'in afara ne mai indestullandu trebuintiele, ei fura siliti a bate anco de timpuriu moned'a loru proprie, ceea-ce alte popore, cá Hunii si Avarii n'au facutu nici-ua-data, iar Germanii si Slavii, cu totu contactulu loru cu imperiulu romanu si byzantinu, facura pré tardiu. (240)

Daciloru se atribue si unele imitatiuni de auru anepigraphe dupo tetradrachmele de argintu alle lui Lysimachu (241), cum si falsii lysimaci de auru mentionati de Zamosius (242) Schönwiesner (243) si Eckel. (244)

Monedele de care vorbesce F. X. Hene (Beiträge zur dacischen Geschichte, Hermanst. 1836, p. 16, tab. I, fig. 2), co s'aru fi gasitu in 1826 la Turda in numeru de doue bucati de auru cu inscriptiunea ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣ(S)ΙΛ, cum si altele de care spune d. Neugebauer (245) co s'ar fi gasitu la Gradistea in Transilvania, si care au pe aversu: ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ· unu capu; pe reversu: unu templu, in intru unu altaru, d'asupra caruia foculu arde, de ua parte ua figura umana, pre de alt'a unu asinu; josu:

(239) **Bielz,** op. cit., p. 463—465.

(240) Se scie co pene la Carolu cellu mare Germanii nu avéu monede, iar Slavii chiaru pene intr'allu XI secolu.

(241) **Mommsen,** *Röm. Münzwesen* p. 697.— **Duchalais,** op. cit, p. 359, 360.

(242) *Anal. dac. Antiq.* CXI.

(243) *Notit. Hung. rei num.* p. 251.

(244) *Doctr. Num.* I, 61.

(245) *Bullettino dell' Instituto di Corrispondenza Archeologica,* per l'anno 1848 p. 50.

doue cutite, de auru, valore trei galbeni, séu altu esemplaru de argintu, pe aversu : doue capete, pe rev. ΣΑRΜΙΣ ΒΑΣΙΛ, brosca tiestosa, d'asupr'a unu scutu si pe ellu ua lance, de amendoue partile cari'a se afla litera Σ, — tóte acestea suntu invederatu nisce falsificatiuni moderne. (246)

E. Ceramic'a Daciei

§ 42

D'intre produsele industriei umane nimicu cá ceramic'a nu inlesnesce a urmari printre epoce inaintarile progresive alle intelligentii unei societati, unui poporu, si mesur'a aplicariloru omului cotre lucrurile artistice. (247)

Lutulu, accessibilu totu-dé-un'a, lesne a se modelá fiindu mole, si totu asia de lesne a se uscá la sore séu la focu, s'a intrebuintiatu anco do timpuriu in fabricatiunea a totu felulu de obiecte necessarii usului casnicu. De aceia artea olariei a fostu cunnoscuta tuturoru poporeloru ce au unu nume in istorie; ea a lasatu urme numerose pre pamentulu Daciei, si aceste monumente stravechi, anteriore multu cucerirei lui Traianu, trebuescu, pre catu natur'a si conditiunile descopeririloru ne permitu, studiate si classate de pre némuri si epoce, de pe formele si destinatiunea loru, de pre stylulu, ornamentatiunea, si caracterulu localu allu provenientii loru.

Dupo epoce, ceramic'a Daciei pre-románe se pote divide in ceramica preistorica correspundietore epocei inainte de cunnoscerea metaleloru, epocei pure de piatra, séu neolithice; si in ceramica preistorica correspundietore epocei dupo cunnoscerea metaleloru, epocei bronzului, si primei periode a epocei ferului.

Dupo natur'a intrebuintiarii, ea se póte classificá: in ceramica domestica, in ceramica cineraria séu mormentale si in ceramica religiosa; séu, in 1° vase pentru pastrarea liquideloru si obiecteloru de hrana; 2° vase de lutu si de versatu liquidulu, si 3° vase de beutu.

Dupo stylu si ornamentare, in 1° vase de stylu primitivu, cu decoratiune geometrica, si 2° vase de stylu orientalu cu representatiunea figurei umane si animale.

Dupo materie, ceramic'a Daciei face parte d'in ceramic'a cu pasta mole, adico ce se pote rade cu unu verfu metalicu séu cu ua piatra dura; si deosebimu : vase cu pasta mole, máta, foro nici-ua lustruiala, si vase d'in pasta mole, sclivisita, luciosa, fie sclivisirea totale, fie numai partiale.

Catu despre classificatiunea ethnica, ea ni se pare cá si impossibile, in faci'a puçineloru elemente de comparatu, ce ne ofera cate-va sapaturi si descoperiri intamplatore de pene acum.

(246) **Arneth**, in *Sitzungsberichte der phil.—hist.—Classe der kk. Akad.*, VI, 307.

(247) **Jacquemart**, *Histoire de la Céramique*, Paris 1873.—**Birch**, *History of ancient pottery*, London 1858.

§ 43

Sa vorbimu mai anteiu despre ceramic'a epocei de pétra, anume despre aflarile de la Vodastra in Romani'a, de la Tordasiu, Vallea Cernei si vallea Joajului in Transilvani'a.

Vodastr'a (248) trebue a se pune intre localitatile ce au datu celle mai multe si mai interesante specimene de olarie domestica, cu caracteru primitivu, cu forme variate si ornamente originale. De ací d-lu Bolliacu a scosu preste 300 vase, d'in care aprope 50 intregi, acoperite de ua coja de varu care cu anevoie se pote scote, olarie grosolanu lucrata, reu framentata, facuta numai cu man'a, caci nu se vede nici-unu semnu de vre-ua rotunjitura prin rota. «In la-intru, dice d. Bolliacu (Tromp. Carp. Nr. 1010), se vedu vasele cá invertite pre vre-unu instrumentu de lemnu pote, séu si totu de pamentu uscátu, de care instrumente se gasescu forte multe, — éro de-a-fora ticluite numai cu man'a.» Elle suntu reu copte, unele chiaru uscate numai la sore; iaru ornamentele, — candu acestea esista—, suntu impresse cu degetulu, cu unghi'a séu cu unu instrumentu de pétra, si suntu séu rotunde, aduncite in pasta, séu in zigzaguri si cadrilatura esacte, in trasuri perpendiculare, in renduri de impunsaturi regulate séu neregulate, in briuri in relievu cu crestaturi, séu in briuri mai aduncate, cum si cu semne caracteristice pre densele cá titi'a cu doue atarnaturi, analoga triunghiulu aduncitu in pasta de pre idolasii de lutu aflati totu acolo.

Lutari'a de la Vodastra, de diferite forme, dimensiuni, si pentru diferite usuri alle vietii intime si sociale, se póte imparti astu-feliu (249):

1. Vase mari spre conservarea substantieloru alimentare, *amphore*, si spre tinutu apa, *hydrie*. Tab. M, Nr. 1 representa unu borcanu (nalt. 25 cm. perimetru 76 cm.) cenusiu, ovoidu, strimtu la gura, cu doue manusi si cu vargi concentrice trase cu degetulu de susu pene josu; unu altulu de aceiasi culore, ornatu cu impunsaturi regulate cu doue manusi mari, figureadia pre tab. L, Nr. 1; alte cinci se potu vedé pre stamp'a publicata de d. Bolliacu (Tromp. Carpat. Nr. 1255, fig. 16, 17, 18, 23 si 24.

Fig. 84.

2. *Vase de fertu la focu*, cum de esemplu, frumosulu vasu de pamentu roscatu (nalt. 12 cent., perim. in largimea cea mai mare 63 cm.), cu doue manusie (tab. L, Nr. 3), d'in argilu subtire, sclivisitu, cu ornamente rotunde aduncite in pasta; vasulu roscatu cu patru bolduri-manusi, si cu trasaturi inegali, de pre tab. L, Nr. 2, (nalt. 12 cm. perimetru 53); vasulu cenusiu (fig. 84) de 18 si jum. centimetri inaltime si 47 perimetru la gura, de pamentu negru, cu

(248) *Trompetta Carpatiloru* Nr. 965, 1010, 1059, 1137, 1255.

(249) D'in acestea d. Bolliacu desemnàndu pre ua stampa (Tromp. Carpat. Nr. 1255) 133 bucati,

scoici si melci asiediate spre a ferbe impreuna; vasulu de pamentu cenusiu sclivisitu (fig. 85) ornatu de crestaturi cu unghi'a, cu ua manusie-boldu, cu alt'a gaurita (nalt. 12 cm. perimetru peste briu 49 cm.); vasu de pamentu negru (fig. 86) cu multe

Fig. 85.

Fig. 86.

semne co a fertu la focu; altulu (fig. 87) cenusiu, cu patru manusi (nalt. 15 cm. perimetru 60). Mai vedi pe stamp'a citata a d-lui Bolliacu fig. 4, 25, 70 *a*, 70 *b*, 89, 90, 98, 125, 126, 88.

3. *Vase de beutu*, cá celle de pre tab. L, Nr. 6 (nalt. 15 cm. perim. 46) de pamentu negru curat, doue manusi rupte, cu ornamente d'in zone orizontale punctate, si in josu de briulu cellu mare, d'in zigzacuri si cadrilatura forte esacte; tab. L, Nr. 9, vasu de beutu cu doue manusi-boldu si cu ua titia cu doue atarnaturi (nalt. 10 cm. perim. 46); tab. L, Nr. 10 (nalt. 7 cm.) idem, de pamentu cenusiu, cu ua manusia gaurita, cu ua bordura lata in relievu langa buze, si aduncaturi cu unghi'a; tab. L, Nr. 4 (nalt. 11 cm., perim. 45) cu doue manusi, trasuri cu degetele, pre ua parte de la drépt'a spre stang'a, si pre cea-l'alta de la stang'a la drépt'a; altu vasu de beutu (fig. 88), de pamentu roscatu, cu doue manusi boldu (nalt. 12 cm. perim. 58),

Fig. 87.

Fig. 88.

am allesu d'in elle cate-va mai caracteristice, ce se potu vedé pre tab. L si M, Nr. 1, cum si figurile intercalate in textu Nr. 84—94, 108 si 112.

cu ua bordura pre sub buze si cu trasuri perpendiculare aduncite cu degetulu. Alte esemplare vedi pe stamp'a mai susu citata fig. 11, 12, 60, 64, 67, 68.

4. *Cupe*, *cáne*, *bardace* si *teasuri de beutu*, cá celle de pre tab. L, Nr. 5 (nalt. 18 cm. perim. 47), Nr. 8 (nalt. 5 cm. perim. 22) in forma de potiru, si Nr. 13 (nalt. 6 cm. perim. 16) cu doue manusi lipite de corpu, si cu doue dungi facute in relievu. Mai vedi la d. Bolliacu l. c. fig. Nr. 10, 13 *a*, 13 *b*, 18, 27, 28, 31, 32, 34, 35, 69, 71, 78, 79, 83, 87, 99, 101, 116.

5. *Vase mici de atarnatu spre luminare:* fig. 89, strimta la gura, de pamentu cenusiu, cu doue manusi gaurite (nalt. 10 cm. perim. 34). Alte esemplare, la d. Bolliacu l. c. fig. 77, 81, 82.

6. *Vase mici cu capace*, ap. d. Bolliacu l. c. fig. 123 (gavanasiu de pamentu cenusiu), cu bordura pronuntiata (nalt. 8 cm.) si 124 (idem fora bordura si fora manusie).

7. *Tipsii, strachini si gavane séu patelle*, cá fig. Nr. 7, tab. L, tipsie mica de pamentu rosiatecu, cu ua singura manusie gaurita pentru atarnatu, cu margine regulata si impodobita cu crestaturi potrivite (nalt. 6 cm. perim. 51); alta tipsie mai mare (fig. 90), rosiatica, cu bordura lata, cu doue manusi preste dens'a, impodobita cu impunsaturi; nalt. 10 cm. perim. pe sub manusi 82 cm.— Strachina roscata (fig. 91) pucinu adunca, pe piciore-bolduri (nalt. 4 cm., perim. 45). Mai vedi la d. Bolliacu l. c. Nr. 33 (tipsie), Nr. 118—119, (gavane).

8. *Strecuratori*, cá palni'a-strecuratore de pamentu rosiatecu, tare (nalt. 7 cm. perim. 27), de pre tab. L, fig. 12; altu esemplaru d. Bolliacu l. c. Nr. 59.

9. *Vasu imitandu trunchiulu unui corpu de animalu* (nalt. 11 cm. perim. 45), de pamentu cenusiu, servindu pote de cupa de beutu (fig. 92).

Fig. 89.

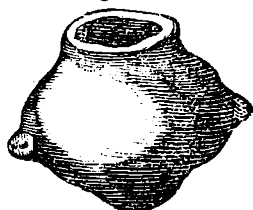
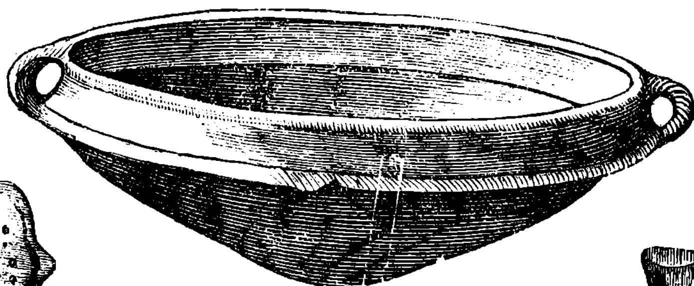

Fig. 91.

Fig. 92.

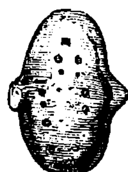

Fig. 93.

Fig. 90.

Fig. 94.

10. *Capace mari*, ap. d. Bolliacu l. c. fig. 61, 62, 63, 91, unele cu patru resufla-tori (ib. fig. 100).

11. *Linguri*, cá cea de pre tab. L, Nr. 17 (lung. 9 cm. perim. 10), la d. Bolliacu, l. c. fig. 103, 104, ceia-ce probeadia lips'a instrumentulului de metalu ca sa scobésca lemnulu.

12. *Instrumente de tiesutu* (Bolliacu, l. c. Nr. 127, 120, 121, 122), de lustruitu séu sclivisitu (id. 44, 75) si de insiratu (id. 95, 109).

13. *Idoli*, cá cei de pre tab. L, Nr. 11 *a*, 11 *b* si 14 si fig. 108 si 112; mai vedi la d. Bolliacu, l. c., Nr. 52.

14. *Mesciore pentru sacrificii, séu pentru jucarii de copii*: tab. L, Nr. 18 mesciora cenusie pe patru piciore lustruita d'asupr'a, nalt. 6 cm. Alte esemplare la d. Boliacu. Nr. 53, 66.

15. *Vase mici de sacrificatu séu pentru jucarii de copii*: tésuri (Bolliacu l. c. 37, 40) cupe (Nr. 38) ulcele (Nr. 39, 97, 128 *a* si tab. L, Nr. 20).

16. *Obiecte de insiratu*: tab. L, Nr. 16 *a*, 16 *b*, 16 *c*.—La d. Bolliacu l. c. Nr. 72, 107, 108, 117.

17. *Buzdugane* (fig. 93) de pamentu galbuiu, tare, pe la mijlocu cu noue cuie d'in acelasiu pamentu, si cu gauri preste totu neregulate (lung. 8 cm. perim. 17).

18. *Cylindre* cá fig. 94, (nalt. 9 cm. perim. 30), gaurite, mai largi la capataie.

19. *Bule conice pentru prastie* (aprope ua suta, lung. 8 cm., perim. 13 si 14), si suluri gaurite si infundate, la d. Boll. Nr. 49, 57 (bule), 46 (sulu, lung. 8 cm., perim. 12)

20. *Greutati de aduncitu in apa.*

21. *Pyramide* séu *conuri* peste cari se punéu vasele de lutu mole a se coce la focu pre vetre deschise, cá tab. L, Nr. 15, si la d. Bolliacu l. c. Nr. 94, 96.

22. Obiecte ce nu se potu defini (Boll., l. c. 41, 43, 55, 56, 65, 84, 106, 110, si tab. L, Nr. 19.

Ua data cu acestea d-lu Bolliacu ne spune co a aflatu si cioburi d'in doue strachini smaltiuite cu smaltiu forte grosu, negru, albu si verde, colorea négra fiindu incrustata in desemnuri cu linii drepte si linii curbe, cum si unu numeru de lulele negre, albe si galbui (Boll. l. c. Nr. 73, 111—115), obiecte probabilu cu multu mai moderne de catu vasele si uneltele de lutu si de pétra preistorice alle Vodastrei. (250)

§ 44

Olari'a de la Turdasiu, mai pucinu numerosa si variata, de cotu cea de la Vodastra, nu este anso cu acést'a mai pucinu interesanta. (251)

(250) Al. Odobescu, *Fumuri archeologice scornite d'in lulelle pre-istorice*, in *Columna lui Traianu*, an. IV Nr. 4.— Cu tóte acestea s'a gasitu nu numai in movilele d'in Americ'a de nordu, asemenea lulele, (intr'ua movila pene la 200 de ua esecutiune perfecta; Cf. Lubbock, op. cit. p. 246—247), déra si in mormintele forte antice d'in Britani'a-mare, Galli'a, Germani'a. Vedi **Bellognet,** *Ethnogenie gauloise.*

(251) **Gooss,** op. cit., XIII, 257—259; XIV, 601—611.

Formele ce ne 'ntempina suntu : ole, vase, cáne si cupe de beutu, strachini si talere, pachare conice cu picioru rotundu cánnelatu, vase semi-globulare cu patru piciore, altele mai mici ovale, patru-unghiulare si optu-unghiulare, vase cu manusi 'nalte in form'a capeteloru de animale (252), tóte lucrate cu man'a, grele, multe avendu partea de susu separata de cea de josu printr'ua sectiune ascutita, iar in locu de manusie, — bolduri rotunde si patrate. Materialulu acestoru vase si hàrburi este argilulu cu nisipu si pietrisiu amestecatu, iar colorea predominanta : cenusie, rosiatica si rosiu-inchisa; la unele peretii suntu forte grosolanu facuti cu grauntie neregulate de quarzu; la altele, suntu multu mai fini, mai potriviti si mai subtiri. Ornamentatiunea consista la celle d'anteiu : d'in simpla scliviseala, séu apasaturi cu degetulu prelungite une-ori in trasuri verticale; la celle de allu douilea : d'in punsaturi cu unghi'a, cu unu osu séu lemnu ascutitu, ori in fine cu ua corda legata imprejuru; unele suntu zugravite; liniile mai adesea parallele séu dispuse in triunghiuri si rhomburi, nici ua data nu suntu curbe. S'a constatatu peste trei-dieci modele de ornamentatiune, d'in care reproducemu aci dupo d. Gooss (op. cit. XIV, 602) urmatorele :

Fig. 95. Fig. 96. Fig. 97. Fig. 98.

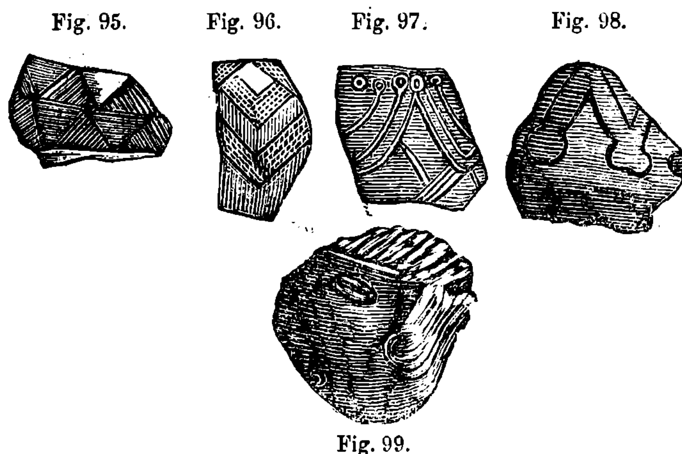

Fig. 99.

Fig. 95 este unu hàrbu cenusiu-inchisu, impodobitu cu linii parallele intre care se afla triunghiuri implinite cu linii oblice. Fig. 96, unu altu hàrbu rosiu, are mai multe siruri formandu romburi intre doue trasuri parallele. Fig. 97 representa unu hàrbu avendu la marginea de susu ua corona de apasaturi circulare, de unde se cobora linii oblice alcatuindu triunghiuri parallele. In fine, fig. 98 este unu hàrbu rosiu-inchisu, cu unu briu la margini si doue triunghiuri, alle caroru verfuri se infasiora in cate doue volute, ornamentatiune zugravita cu ua colore rosia-inchisa. Totu in asia chipu este si ornamentatiunea cu linii parallele inclinate de pe vasulu aflatu

(252) Esemplare analoge s'a aflatu la Hissarlik (Schliemann, Antiq. Troyennes, fig. 540, 1893, 2299, 2521, 2952).

la Turdasiu (ap. Gooss, op. cit. XIV 602 Nr. 12). Pre unele hàrburi se observa typarulu impletiturilorn de trestii, peste care fuseso pusu vasulu anco in stare umeda (ap. Gooss, l. c. Nr. 5 p. 602, 603). Altele (fig, 99), nalt. 8.5 cm., lat. 9.5 cm., representa unu capu umanu in relievu, cu nasulu sfaramatu, ochii in lungu tiaati si fora gura si frunte, ceea-ce amintesce urmele de la Hissarlik (ap. Schliemann, Antiq. Troy. fig. 767, 768, 878, 1275, 1427, 2893). Vedi despre altu fragmentu cu identica representatiune, gasitu la Turdasiu, Gooss, op. cit., XIV, 610.

Vasele de la Turdasiu anso ne intereseadia si mai multu prin semnele constatate pre densele. d'in care reproducemu (fig. 100) cate-va mai josu (dupo Gooss, op. cit. XIV, pag. 605 taf. III).

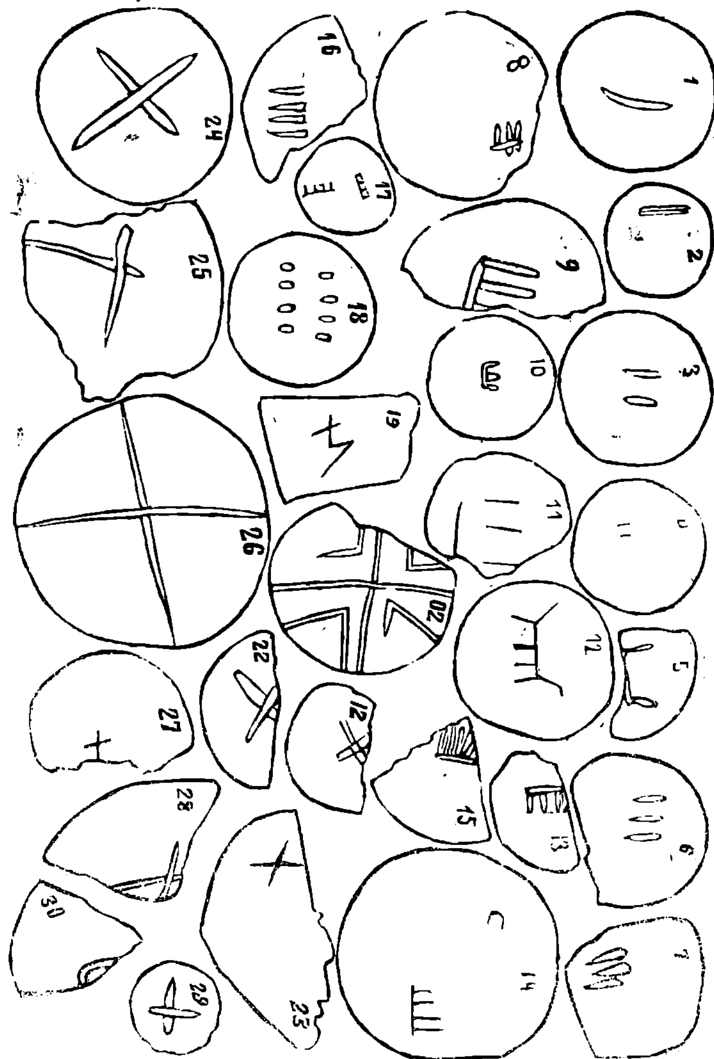

Fig. 100.

Asuppra semnificatiunei acestor'a invetiatii nu suntu de acordu. Pre càndu profesorele Schaafhausen le iá dreptu semne de mesura, pre unele aflandu-se in realitate cifrele 1, 2, 3, 4, 5, 8, iar dr. Voss, dreptu semne alle fabricantiloru, invetiati cá Kopermitzky, Jaquinot, Woldemar Schmidt, Kollmann si Gooss (op. cit. XIV, 604) le considera cá symbole religiose, puse pe vasele intrebuintiate la sacrificiulu domesticu séu la immormentare. Asia, Nr. 9, 13, 14, 15, 17 (correspundietore ornamenteloru trojanice, Nr. 279, 281, 2534, 2541, 2605, 3150, 3413 d'in oper'a Antiq. Troyennes, a d-lui Schliemann) aru representá vetre de sacrificiu cu limbi de flacari asupra-le. Nr. 11 asemenatu carousseleloru (adica niste obiecte de lutu in form'a rotii cu capetina intréga) de la Hissarlik (ap. Schliemann op. cit., Nr. 3229) precum si Nr. 20 (comp. Nr. 39, 2623, 2867, 3358 ap. Schliem. (aru avé iarasi ua semnificatiune religiosa, ca si crucea de pre Nr. 22, 24, 25, 26, 27, 28 si 29, ce se regasesce pre carousselele trojanice si pe Vulcani (adica rote de lutu cu jumetate capetina) (ap. Schliem. op. cit. Nr. 241, 301, 316, 450, 456, 538, 539, 549, 551, 2413, 2513, 2642, 2806, 2892, 2948, 2983, 3092, 3116, 3273), cum si pre vasele de la Mycene, cruce cu semnele celloru patru cuie, *suastic'a* formata de doue bucati de lemnu incrucisiate si fixate cu patru cuie, la punctulu de intalnire allu caror'a se producea prin frecare foculu sacru, prin ajutorulu unei a trei'a bucati de lemnu (Schliemann, Mycènes, trad. Girardin, p. 132; Jacquemart, Histoire de la Céramique p. 29). In Nr. 12, in fine, professorele Finály vede representatiunea unui callu. (Compara carousselele de la Schliemann, op. cit., Nr. 34, 36, 245, 257, 288, 298, 2393, 2423, 3143, 3318, 3323, 3413 cu figuri de antilopi, iepuri etc. Cu forma mai caracteristica figureadia callulu si pre ua butelie etrusca de la Radenbach, ap. Lindenschmidt op. cit. III. V. 2 *d*, si pre alt'a de arama, de langa Waldalgesheim, ap. Lindenschmidt, op. cit. III, I : 2).

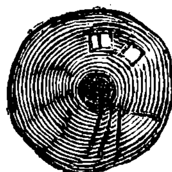
Printre alte obiecte de lutu descoperite la Turdasiu merita atentiune :

1°. Rotele sclivisite cu desemnuri pre elle, reproduse mai josu (dupo Gooss, op. cit. XIV, 607, taf, IV, 1, 2, 3) care amintescu carousselele si vulcanii de la Hissarlicu, de la Terramare, d'in statiunile neolithice d'in giurulu Bologniei (adi in museulu d'in Moden'a, publicate de profess. Bianconi), cum si de la Villanova (collect. comitelui Gozzadini), obiecte in forma de rote cu ornamente diverse: insecte, arbori, flori, cerbu, capre, iepuri, paseri, sore, luna si stelle. Fig. 101 se asemena cu figurele de la Schliem. 161, 176, 344; fig. 102, cu fig. 452 si 166; iaru fig. 103 cu fig. 2631. Gooss (op. cit. XIV, 604) amintesce anco doue roti gasite la Turdasiu, un'a identica cu fig. de la Schliem. 336, 2451, 3226 si 385; alt'a, cu cinci manuchi de radie, fie-care d'in cate trei linii indouite, si cu marginile ornate cu ua corona de perle, identica cu fig. 391, 26 d'in Schliemann. Atari rote de pamentu, fora ornamente ansa, s'a aflatu si la Vodastra (Tr. Carpat. Nr. 1255 fig. 117).

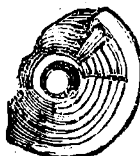
2°. Figuri de lutu : trunchiulu unui omu cu capulu sfaramatu (fig. 104) cu bratiele indicate prin bolduri, si cu vestmintele, prin linii (nalt. 6.5 cm., latimea d'asupra umeriloru 7.5 cm); trunchiulu unei femei asemenea (ap. Gooss, op. cit., XIV,

607, taf. IV, 5); unu idolu, nalt. 8 cm., lat. 3 cm. (fig. 105), cu capulu tiuguiatu la spate, ochii arrettati prin doue puncte, iaru gur'a printr'ua linie curba sub nasu. Celle doue mâni, d'in care cea drépta tine unu obiectu disculariu, cea stanga are numai patru degete, suntu un'a langa alt'a pre pantece; mai josu se afla ua cruce adduncu sapata; iaru in spate unu zickzacku si unu semnu in form'a lui V. Unu altu idolu (fig. 116), nalt. 5 cm., lat. d'asupra cotului 3 cm.), are bratiele gaurite si in

101

102

103

104

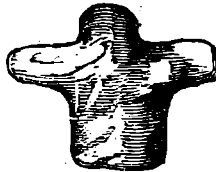
105

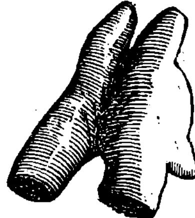
106

107

110

111

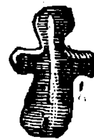
113

109

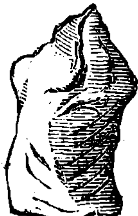

114

112

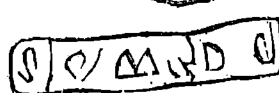

112

115

form'a manusiei. Mai vedi la Gooss, op. cit. XIV, tab. IV, 11, unu idolu, ochii indicati fiindu prin doue linii orizontale; nasulu, printr'unu micu relievu; gur'a lipsindu cu totulu, perii capului, separati in triunghiuri.

Asemeni omuleti diformi 'i intalnimu nu numai la Vodastra, Calomfiresci, Crasanj in Romani'a (253), la Vallea Nandrului in Transilvani'a, déro si la Mycene, la Cypru si la Hissarlicu in Asi'a mica. Sa se comparo de esemplu, trunchiulu de alabastru de la Vallea Naudrului (fig. 107) cu cellu de la Vodastr'a (fig. 108), de la Hissarlik (ap. Schliemann op. cit., Nr. 563, 562, 564, 566, 578, in care d. Schliemann recunnosce idolii iliaci ai dieitii Minerva θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη [254]) si de la Mycene (Schliemann, Mycènes fig. 212); idolii fig. 104 cum si cellu de la Gooss op. cit. XIV, tab. IV, 5, sa se compare cu fig. 537 si 565 de la Schliemann, Antiq. Troy.; figura de lutu (fig. 109), ce servia pote de manusie la unu vasu (nalt. 8.5 cm., lat. 7 cm.), pre capu cu noue gauri pentru introducerea de ace séu de podobe de pene, este aprope aceiasi cu idolii de la Tirynthu (Schliemann, Mycènes fig. 10) si de la Mycene (id. fig. 90—92). Unu idolu aflatu la Turdasiu de cotre domnisioara de Torma (255) nalt. 5.5 cm., correspunde figuriloru de la Schliemann, Antiq. Troy. 604, 3472, 2743. Obiectulu de lutu representandu capulu unui animalu cornutu (fig. 110) 'si afla parallele in capetele de boi si cai de la Schliemann (Ant. Troy. fig. 2952 si 2521; Mycènes fig. 58, 114—119), ca si fig. 111, cu care sa se compare mai multe d'in Schliemann (Ant. Troy. fig. 334, Mycènes fig. 118), si alte esemplare de la Pilin (Antiquités préh. de la Hongrie, tab. XIII, 10—15). Trunchiulu de idolu (fig. 104) de la Turdasiu sa se compare cu idolulu fora capu de pamentu cenusiu (fig. 112), nalt. 9 cm. perim. 21, cu peptulu bine desvoltatu, si cu pantecele cá de femeie insarcinata.

Capetele de lutu (fig. 113, nalt. 5 cm., lat. 6 cm.; si fig. 114, nalt. 4.5 cm., lat. 5 cm.) cu siesse gauri spre aceiasi destinatiune cá la fig. 109, au servitu de siguru de manusi la niste vase.

3°. Prasneluri, greutati la plasa, pyramide conice, inele, vase mici pentru jucarii, si palniore identice cu celle de la Schliemann Antiq. Troy. Nr. 3292 si 3295, servindu pote la turnatori'a bronzului.

4°. Fragmentulu unei columne (2.5 cm. nalt.) cu diferite semne pre dens'a, d'in care unulu semana literei B (fig. 115) si amintesce carousselele de la Troja (ap. Schliemann, Nr. 3001 si 2633).

§ 45

In alte siese statiuni prehistorice d'in vallea Cernei si vallea Joajului (256) s'a a-

(253) Vedi mai susu part. II, cap. XI, § 32, si tabell'a L, Nr. 11 *a*, 11 *b* si 14.

(254) Professorele Max Müller (*Akademy* d'in 10 Ianuariu 1874) nu admite cá epitetulu homericu datu Minervei, de γλαυκῶπις sa semnedie «chipu de bufnitia». Schliemann, din contra admite atare semnificatiune, presupunèndu co mai anteiu dieiti'a a primitu astu titlu cá dietia Aurora; apoi i s'a atribuitu faci'a de bufnitia. Cf. *Troia und seine Ruinen*, Rostock, 1875 p. 16.

(255) Gooss, op. cit. XIV, 610.

(256) Idem, op. cit., XIV 612—620.

flatu, pre langa unu mare numeru de unelte de pétra : nuclei, sageti, cutite, cutitoaie, ferestraie, ciocane, dalte etc., — si vase de lutu cu form'a cea mai primitiva. Aceste siese statiuni suntu : Joseni (Zsoszán), Vallea Nandrului (Nándorválya), Nandru (Nándor), Pescerea d'in Nandru (esplorate cate si patru de cotre domnisiora de Torma), Kirsitiu (Kersetz) si Pescer'a d'in vallea Joajului.

Olari'a de la Joseni, Pescer'a Nandrului si Kirsitiu presenta acelasiu caracteru cá cea de la Turdasiu.

In Vallea Nandrului, pre langa ua cupa 8 cm. nalta, cu manusie si ornamente facute cu degetulu, se constata pre hàrburi d'in lutu mai finu, mai framentatu si mai bine coptu de catu cellu de la Turdasiu, pene la 15 mustre pentru podobe, multe conuri gaurite cu semne pre densele, vergele lungi pentru sclivisarea pote a uneltelorū de pétra si de osu, cu diametru patratu d'in pamentu arsu, séu numai uscatu, unu toporu de lutu, si vase in miniatura cu si fora manusie, unele pentru joculu copiiloru, altele, identice cu celle troyanice (Schliemann Nr. 1226 si 1116), servindu dreptu mesura la turnarea bronzului topitu.

La Nandru, afara de olari'a cu ornamentele constatate in vallea Nandrului si Turdasiu, s'a aflatu noui specimene cu linii curbe si besicutie, semi-cercuri in relievu cu puncte centrale apasate, aduncaturi mai mari prin mijloculu unui instrumentu concavu, nasturei de form'a lintei in cercuri séu in grupe de cote trei si mai multi, impresi dupo facerea olei in pasta anco umeda.

Reproducemu mai josu ornamentele dupo trei hàrburi (fig. 116, 117, 118), care potu servi dreptu probe caracteristice acestei statiuni (257). Numeróse suntu si inelusile séu margelele de pamentu gasite totu aci.

Fig. 116.

Fig. 117.

Fig. 118.

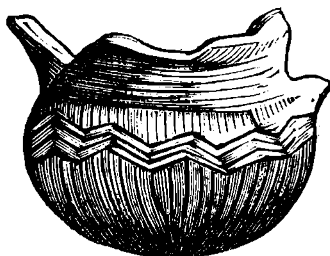

Fig. 119.

In pescerea d'in vallea Joajului (cerc. Alba-Julia, Gyogy) in fine, printre oseminte de bos primigenius si bosurus, si oseminte de omu, s'a datu peste multe vase iden-

(257) Idem, op. cit, XIV, 602, tab. II, Nr. 3, 6, 11.— Ibid., Nr. 8.

tice cu celle de la Pilinu (ap. Antiq. préh. de la Hongrie IX, 1, 3). Unulu, cu pantece secunde si cu manusi ridicate, este ornatu cu trei siruri duple de zickzackuri, d'in care pleca in susu si in josu mai multe linii oblice; altulu, cu manusi asemenea ridicate, are ua basa forte mica; unu allu treilea (fig. 119), ua cana roscata, (marim. 9 cent., diametru cellu mai mare 11 cm.), cu manusi'a rupta, impodobita la margine prin linii mici oblice, sub care se 'nfasiora patru şnure parallele, cu briulu d'in trei linii in zickzackuri, in josulu caror'a alte linii grupate in patru triunghiuri spherice se intalnescu tote in punctulu mijlociu allu basei, systemu de ornamentatiune, care, dupo dr. Klopfleisch, s'aru fi regasindu pre momiile egyptene (258). Liniile suntu d'in impunsaturi facute cu ua sula de osu, iaru aduncaturile umplute cu calce séu pamentu albu, cum acést'a s'a constatatu si pre vasele de la Turdasiu, vallea Nandrului, pe celle d'in Ungaria si de la Hissarlik (Schliemann, fig. 724—738). Unu allu patrulea vasu d'in Joasulu-de-josu (Al-Gyogy) este cu totulu asemenea cellui precedentu, numai co pe pantece suntu siepte triunghiuri implinite prin linii cu impunsaturi, iaru verfurile triunghiuriloru, indreptate spre punctulu centralu allu basei, alcatuescu ua stea cu siepte code.

§ 46

Afara de aceste optu statiuni preistorice, in nenumerate alte localitati s'a constatatu deposite intregi de hàrburi necercetate in de aprope, vetre ce au servitu la cocerea olariei, cu ramasitie de cenusie si carbuni, chiaru cu acelle pyramide trunchiate séu conuri inalte pene la 17 cm., gaurite la verfu, cá prin mijloculu unui instrumentu ascutitu, sa se pota elle randui si espune in directiunea unde batea ventulu, spre a se aţîtiá carbunii aprinsi d'in giuru-le; in fine vase, care prin stylulu ornamentarii loru, si prin parallelismulu cu productele analoge d'in alte tierri, appartinu de siguru epocei anteriore civilisatiunei románe in Daci'a.

Printre depositele de hàrburi si vetrele semnalate in Transilvani'a, vomu citá cá mai principale:

Agnit'a, cerc. Sibiu, vetre, conuri trunchiate si remasitie de vase de diferite forme, celle mai multe de lucratura barbara; *Doboli*, cerc. Brasiovu, urne de pamentu rosiaticu, cu pareti grosi, urciore, cane si cupe gaurite cá pentru filtratu; *Arkita*, cerc. Sibiu, vetre, ulcele si canutie de culore rosie inchisa; *Borcutu* (Bekokten, Báránykut, cerc. Sibiu), depositu de hàrburi cenusie, carbuni, grosu $^3/_4$″, la aduncime de 94 cm. sub pamentu, cu mii de conuri trunchiate, multe anco neutilisate, si obiecte de lutu cylindrice, 13 cm. nalte si 10.5 cm. diametru, pre la mijlocu pucinu mai inguste, asemenea celloru de la Szent-Andras (langa Crisiu, fig. 120), pre la mijlocu pucinu

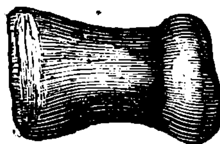

Fig. 120.

(258) In allu VII congresu anthropologicu germanu de la Jena. Cf. Gooss, l. c. 619.

mai inguste, ceea-ce face a se presuppune co aci aru fi fostu fabrica de asemenea unelte; *Guşteriti'a*, vetre, vase, pyramide trunchiate, jucàrii de copii, talerasie, canutie, si unu mistretiu de lutu; *Lovnicu* (Leblang, Lebnek, cerc. Brasiovu), vetre, 4' latime si 6' lungime, si unu campu intinsu de hàrburi; *Bundorfu*, cerc. Sibiu, locu de arderea olariei, lung. 68 pasi, forte largu, aduncu pene la 4', plinu numai de cenusie, de tiàndari de talere, hàrburi si totu felulu de ciolane; *Boiu-mare*, cerc. Deju, vetre si hàrburi; *Sebesiu*, vetre cu cenusie, pamentu arsu, carbuni, in aduncime de 2—3', si hàrburi; *Netusiu*, cerc. Sibiu; *Sîn-Avram*, cerc. Odorheiu, mari deposite de hàrburi si lutu arsu; *Proştea-mare*, mai multe conuri trunchiate; *Mercurea* idem; *Sibertu*, idem; *Simleu*, depositu de cenusie cu carbuni de lemnu, si 11 conuri trunchiate; *Crisiu* (Deutsch-Kreuz, Szasz-Kereztur, cerc. Sibiu), tuburi de lutu cylindrice manusie; *Sinc'a-mica*, trunchiuri de lutu in numeru de 23 gaurite la unu capetu (tab. M, Nr. 14), analoge pote conuriloru trunchiate, séu trunchiuriloru cu desemne lung. 6 cm., gasite in necropolele de la Villanova, Marzabotto si Vulci (Gozzadini, *la necropole de Villanova* p. 38 seq.), pe care d. Gozzadini le tine dreptu obiecte symbolice egyptene. (259)

§ 47

Vasele gasite intr'unu mare numeru de localitati d'in Transilvani'a suntu asia de variate in forma, ornamente si fabricatiune, in catu classificarea loru pre epoce, specie si graduri de cultura, este ca si imposibile.

Ne vomu margini a semnalá cate-va mai interessante, occupandu-ne neaparatu numai de celle ce se paru ante-románe:

Vasele mai multu séu mai pucinu cylindrice, cu manusi mici la margini séu la periferie pentru petrecerea unui şnuru, ori cu bolduri massive, adesea gaurite, cu pantecele mari si grose, mai allesu in josu, cu bas'a forte ingusta, séu ascutita, séu cu unu picioru conicu sub basa, d'in care causa nu potu stá pre pamentu de catu intr'ua parte; ori vîrîte in ceva anume, amintescu esemplare analoge d'in mormenturile de la Pilinu, d'in statiunile lacustre d'in Elveti'a, olari'a de la Villanova si Boloni'a.

La Guşteriti'a printre alte vase merita a se mentioná ua cupa eleganta (fig. 121, diam. 21.5 cm.) de form'a cupeloru de bronzu etrusce de la Hallstadt; ua ulcica (tab. M, Nr. 10), cu ornamente simple consistandu d'in ua serie dupla de puncte si linii oblice (260), cum si vasele desemnate pre tab. III, 1, 3; V, 4 d'in *Transilvani'a*, period. Zeitschr. II, 1833.

Hàrburile de la Bardotiu suntu forte bine arse si ornate cu linii simple, triunghiuri, cercuri si ellipse (261). Urn'a descoperita la Bundorfu este cu largi pantece,

(259) **Gooss**, op. cit. XIII, 208—263; XIV, 142.

(260) *Archiv für oesterr. Gesch.*, XV, 327. — I. C. **Schuller**, *zur Frage über den Ursprung der Romanen und ihrer Sprache*, Hermannst. 1855 p. 19 nota 33 credea a fi descoperitu pre asta urma, ca si pre celle de la Bistriti'a, tab. M, Nr. 5 si 9, semnele unui alfabetu celticu.

(261) *Arch. für Siebenb. Landesk.* n. f. IX, 18. **Orban**, I, 223. — *Erd. muz. évk.* V, 134.

ornamente trase cu graphita, si are patru bolduri pentru apucatu. Cea de la Mediesiu (16.5 zoll. nalt.) este forte frumosa si bogatu impodobita. La Gernesig (cerc. Muresiu-Osiorheiu) se pastreadia in museulu d'in Clusiu, 14 vase de lutu cenusiu si roscatu inchisu, reu copte si facute numai cu man'a, urne 25 cm. nalt., strimte la gutu, cu doue bolduri de apucatu ; altele 16 cm. nalt., cu picioru ingustu si gutulu conicu ; urne 14 cm. nalt., cu gutulu lungu si elegantu ; ole, cupe si cane cu linii verticale in parallela si triunghiuri trase cu graphita (Gooss, op. cit. XIII, 222—223). Urnele de la Cicu-sîn-Giorzu (cerc. Odorheiu), nalt. de la 11—13 cm., au picioru si gutu cylindricu, si doue manusie ; celle d'in préjm'a Bistritiei (cercu Bistriti'a), desemnate pre tab. M, Nr. 5 (nalt. 5″, perimetru 5½″) si Nr. 9 (nalt. 6″, diametru 6¼″) s'a aflatu ua-data cu segmentulu unui mare si largu vasu (tab. M, fig. 2) nalt. 1′, diametru 1′ 1″, ornatu cu cinci linii in zigzackuri, ornamentatiune streina stylului d'in epoc'a pura a bronzului, fiindu posterioru acesti'a. Urcioru frumosu, de si lucratu numai cu man'a, s'a aflatu la Copotiu, cerc. Odorheiu.

Fig. 127. Fig. 122. Fig. 123. Fig. 124. Fig. 125.

Fig. 121. Fig. 126.

In fine, trebue sa mentionàmu si ua grupa interesanta de vase constatata pene aci numai in Daci'a : acelle vase largi cu trei piciore, cum este esemplarulu impodobitu cu meandre de la Balomiru (cerc. Orasti'a) [262] si cellu de arama de la Cotlea (Zeiden, cerc. Brasiovu) reprodusu pre tab. M, Nr. 3, (11″ nalt. 8″ la mijlocu, 5″ la margine) cu doue manusi (263). Intogmai acestor'a d. Schliemann a gasitu la Hissarlicu, in patri'a antica a Phrygiloru, preste 30 vase de pamentu cu trei piciore la mare aduncime (264), cum si la Mycene (265), ceea-ce aru fi, dupo d. Gooss (op. cit.

(262) Arch. Köz. VI, 164, VII, 187.

(263) D. C. Bolliacu, Tromp. Carpat. Nr. 846 raporta co la *Pescer'a* cu olele d'in obarsi'a Ialomitiei : «traditiunea spune co suntu betrani cari au apucatu aci multe óle intregi : *erau uncle pre trei picióre* si in marimi deosebite.»

(264) **Schliemann,** *Troia und seine Ruinen,* p. 13.— Idem, *Troy and ist Remains,* ed. John Murray.— Atlas la *Antiquit. Troyen.*

(265) Idem, *Mycènes,* trad. Girardin, p. 134.

XIV, 147) anco ua proba despre rapportulu de inrudire allu Phrygiloru cu Dacii. (226)

Interesante si prin form'a si prin stylulu ornamentarii suntu vasele de la Kis-Terenne in Ungari'a : urciorusiele (fig. 122, nalt, 5.5 cm.; fig. 123, nalt. 7.5 cm), cu podobe canelurate oblice séu conturnate ; can'a (fig. 124, nalt. 5.2 cm.) cu triunghiuri lataretie in chipu de frundia ; cup'a fig. 125, nalt. 4 cm. cu bolduri in relievu cu form'a identica cupeloru d'in necropol'a de la Villanova (267) ; vasulu de luatu apa (fig. 126, nalt. 5.5 cm.) asemenea cellui gasitu la Boiti'a (cerc. Orastia) de pamentu rosiaticu, ornatu cu linii parallele (adi in Museulu d'in Clusiu). Totu astu-feliu, ulcic'a de la Szent-András langa Crisiu (fig. 127, nalt. 9.5 cm.) cu meandrele si spiralele bagate unele intr'altele ; si vasulu de la Müglitz in Moravi'a (tab. M, Nr. 11) cu discu rotundu cá unu umbo, ce amintesce grup'a de vase d'in movilele de la Elb'a (ap. Lindenschmidt, op. cit. II, I, 1).

§ 48

Localitatile d'in Romani'a, pre unde sapaturi si cercetari mai multu séu mai pucinu seriose a constatatu producte alle ceramicei pre-románe suntu, dupo cum ne asicura d. Bolliacu (Tromp. Carpat. Nr. 1137) :

Distr. *Ilfovu :* Ceramica-Tanganulu pe malulu Colintinei, Florestii langa laculu Colintin'a despre Bucuresci ;

Distr. *Ialomiti'a :* Orasiulu de Floti, Pisculu Crasanii ;

» *Demboviti'a :* Mormintele, de la Puciosa peste munte spre Nordu ; Comóra, d'in susu de Petrositi'a ; Pester'a cu olele pe muntele Sieaoa, peste apa langa drumulu cu florile ; la Ocolulu-cu-Petroiu, d'in josulu pesterei, pe partea drépta a Ialomitiei.

Distr. *Prahova :* Pe Teleajenu, la Coliba-Vechie (?) ; pre Prahova, la Tinosu.

» *Vlasca :* Talpa-Netotii, pe malulu dreptu allu Vedei ; Stoenescii-Oprisianu ; Gorganu, pe Calniste spre Singureni ; Voi-vodi, Draganestii ;

Distr. *Teleormanu :* Orbésc'a, Calomfirestii-Tigani'a ; Alesandri'a, Frumosa, Zambresca, Balaci, Zimnicea ;

Distr. *Romanati :* Izlazulu, Vodastra ;

» *Doljulu :* Hunia, Maglavitu, Cetatea.

» *Mehedinti :* Cetatea Latiniloru, Zidina Dachiloru, Mortalogi.

D'in acestea, olari'a de la Talpa-Netotii, Calomfirescii-Tigani'a, Hunia, Maglavitu, Balacii si Zambresca, este mai inaintata in privinti'a artei de cotu cea pe care o vediuramu la Vodastra, anso mai primitiva de catu olari'a de la Pisculu-Crasanii, Cernica-Tanganu, Tinosu, si cu deosebire de la Zimnicea, de si la tote—afara de Zimni-

(266) Despre alte localitati unde s'a constatatu vase de lutu antice in Transilvani'a vedi Gooss, op. cit. XIII, 208—263.

(267) Gozzadini, *necrop. d. Vill.* fig. 7.

cea —, lutulu este anco fasonatu numai prin mana, si arderea nu e in genere de catu forte imperfecta.

Vasele de casa de la Talpa-Netotii se apropie mai multu de celle de la Vodastra, fiindu forte grossolane, cu forma neregulata, reu arse, de culore càndu régra, candu rosietica, si d'in lutu cu petricele prin ellu, luatu d'in intamplare (Tromp. Carpat. Nr. 739).

Caracteristic'a celloru scose de la Calomhrescii-Tigania, Balacii, Zambresca si Maglavitu, de dd. Bolliacu (Escurs. archeol. d'in 1869, p. 5; Tromp. Carpat., Nr. 860, 1137, 1010) si Butculescu, suntu ornamentele, mai multu séu mai pucinu grossolane in relievuri, si niste brîne, care incingu vasele cu multa elegantia.

Celle de la Tinosu, pre Prahov'a, de culore rosiu-viu si mai inchisu, cenusiu si cá faci'a paiului-de-gràu, porta pre code si buze ornamente si impletituri de diferite grade de desvoltare artistica. Elle suntu d'in lutu allesu, bine framentatu si bine arsu, indicàndu ua industrie ore-care. Intre altele, s'a gasitu doue ulcelle cu ua forma ciudata, cu ua manusie si cu ua gaura in chipu de tiurloiu la mijlocu, cu substantie intr'ensele carbonisate (Tromp. Carpat., Nr. 739).

Vasele si uneltele de lutu de la Pisculu-Crasanii, ua localitate de pe malulu Ialomitiei, esplorata de d. Butculescu (Tromp. Carpat., Nr. 860 si 1255) trebuescu divisate in doue epoce: celle de lutu galbenu suntu imperfecte, facute cu man'a; celle de lutu negru cenusiu, mai bine fasonate, lutulu mai bine framentatu, formele mai elegante si variate, vasele mari cu buze forte grose si late parèndu a fi fostu trecute chiaru prin rota. Caracteristic'a olariei de aci suntu buzele tare resfrante, pantecele de forme unghiulare, ascutite pre la mijlocu, manusile subtiri si forte incovoiate, scaunele inalte conici, strecuratorile cu gaurele cá de ciuru, forte frumose si forte bine gaurite, si ornamentatiunea cu linii in zigzacku, si cu flori in relievu. (268)

In fine remane sa vorbimu despre ceramic'a mortuara scosa de d. Bolliacu dintr'ua necropola antica de la Zimnicea, intre siantiurile esteriore alle cetatii-vechi, si orasiulu de asta-di (Tromp. Carpat., Nr. 1010 si 1137).

«Tote vasele acestei localitati, dice d-sea, suntu largi la gura, comparativu mai allesu cu olari'a gréca, in care s'aru puté gasi unele cu ore-care asemanare. Celle mai multe au forma butoiosa, si celle-l'alte, afara de urciore, suntu celle mai multe in forma de patella si in forma de patina, déco am putea sa intrebuintiamu aci termeni d'in nomenclatur'a ceramicei romàne... Argilurile, humele ce au servitu, mai multu séu mai pucinu nisipose, suntu calcalifere; ceea-ce face de prindu aceste vase ua coje galbue, batendu mai multu séu mai pucinu in cenusiu, care coje, se spàla forte anevoe, fiindu fiarta cu pasta, precum este patin'a verde cu bronzulu. Se impartu in trei colori: lutu negru, lutu rosiu, lutu galbuiu; mai multu ansa negru. Aceste trei colori variadia: negru pene in cenusiu si pene in cafeniu, rosiu pene in spalacitu, si galbenulu pene in albu.» (Tr. Carp. Nr. 1137).

(268) Compara cu acestea, fig. 138—140, vase gasite in dolmenele si tumuli d'in Galli'a.

Se deosibesce doue cathegorii de vase : de pasta tare, si de pasta mole. Celle de pasta tare, négra suntu de lutu allesu, framentatu, rotunditu si arsu cu ingrijire; form'a loru este eleganta, ornamentele sapate séu afundate prin pressiune d'in faci'a, séu scose in relievuri prin pressiunea d'in launtru, intr'unu tiparu. Celle de pasta molle suntu reu arse, aprope numai uscate la sore, facute cu man'a fora ajutorului rotei; lutulu e amestecatu cu petrisiu, form'a, ovalu borcanata, fora altu ornamentu de catu patru torte (Tr. Carp. Nr. 1137, fig. 22), séu unu brâu esitu, pre la mijlocu, séu spre gura, alcatuindu ua torda cu cate patru scosaturi massive pentru apucare (ib. fig. 21 si 25, allu carui brâu s'a reprodusu pe tab. M, Nr. 12). [269]

Cate-va specimene d'in collectiunea d-lui Bolliacu potu dá ua idee despre bogati'a in forme si ornamentatiune a ceramicei de la Zimnicea.

Asia, pre tabell'a K, Nr. 1 se representa ua urna de lutu grosu, cenusiu, de ua forma eleganta, nalt. 67 centimetri, perimetrulu la partea cea mai grosa, de 1 metru si 60 centim., grosimea buzei, de 23 milim., djametrulu gurei de 23 cent., capacitatea 53 ocá licuidu, séu 68 litri, 264 gramme. Intre doue brâuri, unulu in aduncu cu 11 stelutie cu cate siesse radie, altulu in relievu, cu 12 mai mari cu cate siepte radie, figureadia stampatu de siese-ori cu unu relievu usioru, unu calaretiu de ua infatisiare strania, si structura rudimentara : callulu avèndu corpulu prelungu si capulu micu, iaru callaretiulu, fiindu forte menuntu in proportiune cu animalulu. Despre acestu ornamentu interesantu, care se 'ntempina in diferite dimensiuni si totu tiparitu pre esitura impinsa pe d'in dosu in pasta molle, si pre alte trei fragmente aflate la Zimnicea, d'in care unulu e reprodusu pe tab. K, Nr. 4, — vomu vorbi mai pre largu in § 50. (270)

Vasulu de pre tab. K, Nr. 2 este in forma de cána mare, cu ua manusie lata impodobita de susu pene josu cu ua torda, pre gutulu cánei : unu ornamentu ce s'aru puté luá dreptu copita de callu, si in lini'a copitei unu sierpe in form'a ce se vede pre tab. K, Nr. 5. (271)

Tipsia cu piedestalu (tab. K, Nr. 3), de esecutiune perfecta, de form'a unui crateru, séu vasu de libatiune, are trei manusi in torde, ua buza intinsa dreptu si alt'a spre imbucáre cu unu gavánu de oseminte, carui'a 'i serviá dreptu capacu.

Unu urciorusiu cu ua manusie lata (fig. 128), unu altulu cu unu brâu in zigkzackuri sculptatu in pasta molle (fig. 129), si unu allu treilea cu ua bánda de intipariri de form'a ciuliniloru sub unu ciubucellu, care despárte gutulu de corpulu vasului

(269) Mai vedi urna mortuara in *Tromp. Carpat.* Nr. 1137 fig. 23.

(270) Mai vedi in Tromp. Carpat. Nr. 1137, fig. 2, unu vasu elegantu, usiure, cu unu brâu bine desemnatu si cu doue torte alipite de corpu; fig. 3, borcanu cenusiu inchisu in form'a vasului de pre tab. K, Nr. 1, fora ornamente de catu unu simplu brâu; fig. 6, cu doue manusi, buzele cu doue muchii.

(271) D. Bolliacu asicura ce atatu copit'a catu si sierpele si ornamentulu manusiei, suntu facute deosebitu in barbotina si alipite apoi pe pasta mole, ceea-ce ni se pare indouiosu.

(fig. 130) suntu lucrate cu multa ingrijire si vedescu in technic'a si form'a loru artea gréca.

Totu astu-feliu si gavanasiulu cu doue torte compuse fie-care d'in cate trei suluri (fig. 131). [272]

Fig. 129.

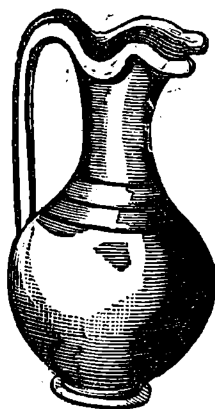

Fig. 128.

Eig. 130.

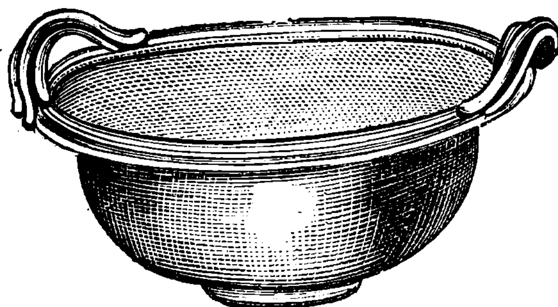

Fig. 131.

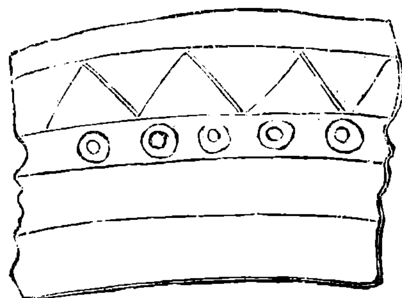

Fig. 132.

Pre tab. M, Nr. 15 se representa unu bardácu cu doue esituri masive, intre care d. Bolliacu vede doue copite de callu in barbotina (comp. altu bardacu cu ua floricica intiparita de mai multe ori pre buze in Tromp. Carp. Nr. 1137 fig. 19); pre aceiasi tabella Nr. 8, unu vasu micu in form'a unei caciule de marinaru, cu ornamentele sapate in pasta molle (tab. M, Nr. 4); in fine, pre aceiasi tabella, Nr. 16, ua adeverata plosca fora gutu, putèndu sa contina cá la una oc'a apa, si care este asia cumpanita co gaur'a vine totu in susu ori-cum vei intorce-o pre fundulu ei. Acestu

(272) Compara alte urciore *Tromp. Carpat.*, 1137, fig. 11, 12 si 15; Nr. 8 representa unu gavanu mare cu doue manusi-torde, bine puse.

obiectu s'a gasitu in cetate impreuna cu altele intregi si cu cioburi, a caroru ornamente suntu desemnate pre tab. K, Nr. 6, 7, 8, 9 (manusie la unu vasu) si fig. 132. (273)

Proba co tote aceste vase suntu de fabricatiune locale, este co intr'ua parte a necropolei de la Zimnicea s'a descoperitu chiaru vetrele unde se ardea olari'a, cu vase gole fora ose séu cenusie langa danselе. Ecce cum descrie d. Bolliacu un'a d'in aceste vetre, pre care nu scimu pentru ce le iá d-lui dreptu locu destinatu pentru arderea cadavreloru, locu pre care se ridicá rugulu :

«In ua parte a acestui campu de morti, amu datu de unu feliu de vatra, adeca unu ocolu de pamentu rositu si intaritu de focu ; aci am pusu multa precautiune la sapatu.

«Acésta vatra, aprope la mai bine de unu metru aduncime sub pamentu intielenitu, amu crediutu ca pote sa fie fostu loculu destinatu pentru ardere, locu pe care se ridica rugulu. Ua coja cá de diece centimetri grosime de pamentu neframentatu, déru intaritu negresitu de focu si de materii scurse pre densulu. In preajm'a acestei vetre amu gasitu cate-va vase si cioburi de olarie forte bine lucrate si cu multe ornamente torde, rosasse in spitie, si alte ornamente, in relievu si in aduncu, de flori naturali si de typaruri de flori repetate. In aceste vase nu a fostu nici ose nici cenusie ; intr'unele numai ceva carbuni si unu feliu de dospitura pre care am adus'o cu unele d'in aceste vase admirabile ce nu le sdrobise apesarea pamentului ; vase religiose negresitu.» (Tromp. Carpat., Nr. 1010).

Fie-care punctu d'in acésta descriptiune convine fora nici-ua indouiala, unui locu unde s'a fabricatu si arsu obiecte de lutu, dupo cum atari locuri de fabricatiune s'a constatatu adesea in Transilvani'a si aiurea, pre càndu nimicu nu indica esistenti'a acolo a unei *ustrine.*

§ 49

Remane cestiunea ornamentarii de pre vasele pre-románe alle Daciei, si a influentieloru sub care industri'a ceramicei s'a desvoltatatu, de la vasulu de lutu grosu de lucratura barbara, constatatu la Turdasiu si Vodastra in epoc'a pura a petrei, pene la perfectiunea si supleti'a vaseloru fine de la Zimnicea, d'in epoc'a bronzului si a primei periode a epocei ferului.

Studiate d'in punctulu de vedere allu artei si allu stylului ornamentalu, vasele Daciei, amu disu, co potu fi divisate in doue cathegorii : vase de *stylu primitivu*, si vase de *stylu orientalu.*

Caracteristic'a primei cathegorii este decoratiunea geometrica, alle carei motive nu suntu impreunate de la figur'a viue, fie vegetale, fie animale, ci ea consista d'in combinatiuni geometrice, linii in diferite directiuni : drepte, oblice, in zickzacku, li-

(273) Mai vedi Tromp. Carpat. 1137 fig. 17 : ua semi-luna plina din pasta tare, cu patina cenusie, cu doue gauri spre a se puté atarná ; fig. 27 si 28 molete ce au servitu si la tiesatura, si la pescarie, si dreptu ornamente.

nii orizontale, parallele, triunghiuri, zone circulare, coltisiori, puncte, meandre, cercuri simple séu concentrice bagate unele intr'altele, cu ua cruce séu punctu in centru, rosace si spirale. Ua atare ornamentica nu este proprie ceramicei primitive a Daciei; ea ne intempina de o potriva la tóte poporele indo-germanice alle Europei, originea ei détorindu-se mai anteiu trebuintiei innascute a omului de a cautá frumosulu, elegantí'a in celle mai imperfecte producte alle maniloru selle, si apoi, techniciei tiessaturei, brodariei, impletiturei esersate mai cu osebire de sexulu femeescu, cum se vede pene asta-di la multe popore europene. Acésta ornamentica, resultant'a technicei tiesutului si a lucrarii metallului, cunoscute deja de cotre indo-germani, inainte de separatiunea loru (274) asemenea nu este unu inceputu de arta, ci unu stylu determinatu, care se readima pre ua lunga practica, pre ua traditiune industriale; ea amintesce ornamentic'a de pre bronzurile d'in nordulu Europei, inelele concentrice, cu unu punctu la mijlocu séu ua cruce, liniile in zickzacku; triunghiuri etc., dupo cum ne aréta fig. 133, ce presenta principalele desemnuri de ornamentatiune alle varstei bronzului. (275)

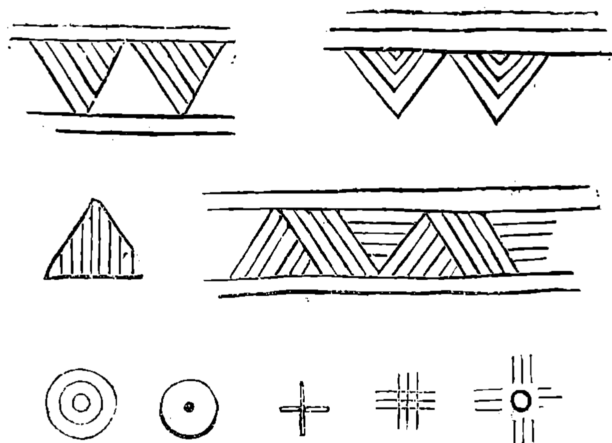

Fig. 133.

Cu totulu acelasiu systemu, acelasiu gustu in desemnele ornamentali, aceleasi forme isolate, desemne lineari, aceiasi esclusiune absoluta a ori-carei forme stilisate de planta (276), a ori-carei littere si figuri omenesci, caracterisa productele ceramicei primitive a Daciei, ca si productele ceramicei, si in genere artistice alle poporeloru nordu-europene, d'in epoc'a anteriora a atingerii strinse a acestora cu civilisatiunea asiatico-mediterranea.

(274) **Pictet**, *Origines Indo-Européennes*, Paris 1859, II, p. 155 seq. — Bruno **Kneisel**, *Culturzustand der indogermanischen Völker vor ihrer Trennung*, 1867 p. 17 seq.

(275) Dupo **Le Hon**, *l'homme fossile*, pag. 291.

(276) Numai isolatu s'a gasitu pe unele vase de la laculu Constanciei ramuri si foi. Vedi **Troyon**, *habitations lacustres*, Lausanne 1860, pl. VII, 35 p. 12.

Si acésta asemenare nu e numai in ornamente, déra si in forme.

In olari'a de la Vodastra de esemplu, d. Bertrand, directorulu museului gallo-románu de la St. Germain, a recunnoscutu anco de multu (277) caracterele incontestabile alle vasseloru gallice. Formele si ornamentatiunile de pe olari'a de la Pisculu Crasánii, d. Al. Odobescu observa, ca nu le-a mai vediutu de catu la vase provenite d'in tierri celtice, cá Bretanni'a si Irland'a (278). D-lu C. Bolliacu vede, pucinu cam esageràndu, in intreg'a ceramica a Daciei, caracterulu celto-gallicu. Fora a contestá acésta asemenare, cautàmu, d'in contra, se o probàmu prin comparatiuni. Vasulu de la Zimnicea (Tromp. Carpat. Nr. 1137 fig. 23) este aprope acelasiu cu cellu d'intr'unu cimitiru de la Colognia (ap. Cleuziou, de la Poterie Gauloise, Paris 1872, fig. 29); cellu cu Nr. 3 d'in acelasiu numeru allu *Trompettei*, cu esemplarulu de la Cleuziou, fig. 30, iaru vasulu de la Vodastra (fig. 25 d'in Tromp. Carpat., Nr. 1255), cu fig. 41 d'in Cleuziou, etc. Pentru ornamente: desemnulu de pre vasulu de la Vodastra (tabel. L, Nr. 3) ne 'ntempina pre urmatorulu (fig. 134) de provenintia d'in turbierile Sommei in Franci'a (279); cellu de pre tab. L, Nr. 1, sa se compare cu

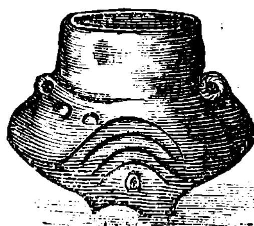
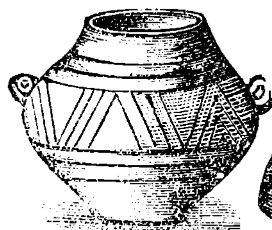

Fig. 134.

Fig. 135.

Fig. 136.

Fig. 137.

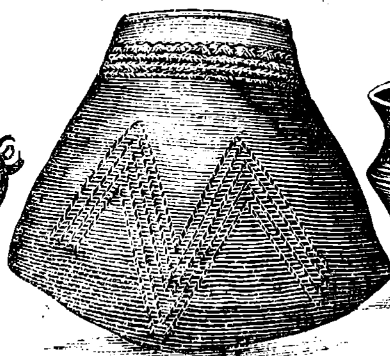

Fig. 138.

Fig. 139.

Fig. 140.

fig. 73, 31 si 67 d'in Cleuziou; cellu de pre tab. L, Nr. 6, idem cu fig. 13 d'in

(277) G. **Obédénare**, *la Roumanie économique*, Paris 1876 p. 357. — **Mortillet**, *Promenade arch. à l'exposit. univers.* de 1867, Paris.

(278) *Columna lui Traianu,* an. V Nr. 4 (1874) p. 80.

(279) **Cleuziou**, *de la poterie gauloise*, fig. 45, nalt. 8 cent., largimea 4 cent.

Cleuziou; fig. 132, idem cu fig. 135 (= fig. 49 Cleuziou) [280]. Sa se mai compare anco fig. 136 (281), 137 (282), 138 (283), 139 (284) si 140 (285).

Comparatiunile anso nu trebuescu marginite numai la lumea celta: acelési asemenari in forme si ornamentica, ba chiaru in technica, le regasimu de o potriva pe vasele d'in mormenturile cellei mai vechi populatiuni a Rhinului (286), cá si pe vasele de la Villanova, Marzabotto (287), pe celle d'in locuintile lacustre alle Elvetiei (288), pre vasele primitive alle Greciei (289), ba chiaru pre celle desgropate la Hissarlik in antic'a Phrygia. (290)

Este adeveratu co mai adesea identitatea stylului artisticu la mai multe popore nu probeadia si inrudirea loru ethnica, ci numai commerciu si communitatea de cultura intre densele; anso candu acésta inrudire este stabilita, acea asemenare de stylu ne duce la conclusiunea sigura co locuitorii fabricanti ai vaseloru primitive aflate in Daci'a, se gasiau pre aceiasi trépta culturale cu cei d'in nordulu, ca si cu cei d'in sudulu Europei, si acést'a, — inainte de separatiunea loru, anco de candu toti membrii familiei indo-germanice d'in Europ'a avéu ua patrie communa, ua technica aceiasi a tiesaturei si a impletituriloru, precum si ua communa provisiune de forme artistice, si unu systemu acelasiu in intrebuintiarea loru. Atare situatiune ne-o presenta si intregulu de limbi indo-europene; precum anco de multu s'a recunnoscutu pentru aceste limbi ua origine communa, asia trebue sa admitemu si pentru industri'a ceramicei ua origine communa, cu desvoltarile ulteriore partiale, independinte si ine-

(280) Cupa facuta cu man'a; nalt. 6 cent., larg. 10 cent. Provenintia: Bavay.

(281) A. **Brogniart**, *Traité des arts céramiques.*

(282) Gasitu intr'unu mormentu germanu; in museulu de la Sèvres in Franci'a.

(283) Provine d'intr'unu tumulu de la Hinkel, aprope de Monsheim, si nu departe de Worms, unde nu s'a gasitu de catu arme si unelte de pétra, si nimicu de metalu. S'a publicatu de Lindenschmidt, op. cit., de d. Desjardins, *Géographie hist. et adm. de la Gaule romaine,* II pl. VII Nr. 2, si in *Dict. arch. de la Gaule, Époque celtique.*

(284) D'in cimitirulu gallicu de la Saint-Étienne au temple (Marn'a in Franci'a), ap. Desjardins, op. cit., pl. VII Nr. 4.

(285) D'in cimitirulu gallicu de la Lépine (Marn'a), ibidem.

(386) Lindenschmidt, op. cit., II, VII, 1.

(287) **Gozzadini,** *la necrop. d. Vill.* fig. 1, 2, 3, 7, 26, 16.

(288) **Desor,** *Pulafittes.*— Le Hon, op. cit. p. 293.

(289) A. **Conze,** *zur Geschichte der Anfänge griechischer Kunst*, (Sitzungsb. der k. Akademie der Wissensch., ph. cl. LXIV, p. 505—534) pl. I—IX.

(290) Sa se compare de esemplu fig. 95 cu Schliemann fig. 742; fig. 96 cu Schliem. 738; fig. 97 cu Schliem. 578; fig. 118 si la Gooss op. cit. XIV, 602 Nr. 12, cu Schliem. 722; vasele de la Nandor, cu Schliem. 1226, 1116, 3292, 3295; conurile trunchiate d'in Transilvani'a si Romani'a, cu celle de la Schliemann 824; pâlnii—cu Schliem. 591; vasele de lutu, cu Schliem. 803, 822, 833; ornamentele harburiloru d'in statiunile d'in epoc'a petrei d'in Transilvani'a cu Schliem. 578 *b*. 727, 735, 738, 742, 3016, 2361; idolii de la Turdasiu si Vodastra cu Schliem. 537, 562—566, 578. Vedi Gooss, op. cit. XIV, 621 despre alte asemenari dintre armele si uneltele de arama si bronzu d'in Transilvani'a si celle d'in Hissarlik.— **Schliemann,** *Troia und seine Ruinen,* p. 21 constata asemenarea isbitóre intre obiectele gasite la Szihalom in Ungari'a, si celle de Hissarlik.

gale (291). Pe candu, de esemplu, Greci'a, graçia influentii orientale esercitate de Egypteni, Lydieni, Cappadoci, Phrygi, Babyloni prin intermediulu Pheniciloru (292), ese mai iute d'in starea primitiva perfectionandu totulu, facèndu d'intr'unu vasu unu obiectu de arta, receptaculului unui subiectu, unui tablou imprumutatu de la poesi'a ei, de la mythulu, istori'a si moravurile ei, unoru scene d'in viati'a publica si privata, formeloru dieiloru si heroiloru ei — poporele Daciei, ca si alle Nordului Europei in genere, remànu anco mii de anni cu artea simpla, cu zestrea indo-germanica, pre care n'o adaoga in nimica, pene ce incepe procesulu de influentia allu marei mediterranee, cultur'a si artea asiatica, sa creedie ua noua lume de forme artistice.

§ 50

Care sa fie partea de influentia a acestei culturi asupra ceramicei Daciei este ua cestiune anco greu de resolvatu. Se constata numai faptulu co in anume localitati vasele suntu mai cu maestrie lucrate, lutulu mai subtire, si mai bine arsu, si, ce este mai insemnatu, noui elemente, streine decoratiunei primitive, incepu sa apara in ornamentic'a loru: plantele, animalele si figur'a umana (acést'a anso numai cá decoratiune, iaru nu cá subiectu), mai scurtu vorbindu, elementulu imitatiunei obiecteloru naturei. Asemenea vase le-am numitu de stylu orientalu séu asiaticu, pentru co ni se paru cu totulu in gustulu si obiceiurile orientale. Asia, plantele ne 'ntempina pre productele Assyriei, Phenicici, Etruriei, si Egyptului (293), pre candu lipsescu cu totulu in ceramic'a primitiva indo-europénа. Cu timpulu anso Grecii, imitàndu modelele aduse de Phenicieni in Cypru, Mycene, Rhodos, adoptara decoratiunea florale, care, numai tardiu forte, in timpulu lui Alesandru-cellu-Mare, a pututu trece la poporele de pre malulului stangu allu Dunarii, unde o constatàmu pre vasele de la Zimnicea (vedi tab. K, Nr. 8, frundi'a ce semena a fi lotus egypténu. Alte vase cu ornamente de flori naturali si de tiparuri de flori repetate, gasite totu aci, suntu in collectiunea d-lui Bolliacu).

Dintre animale, sierpele figureadia pre vasulu de la Zimnicea reprodusu pre tab. K, Nr. 2 si Nr. 5, si pare a avé acelasiu caracteru chtonicu cá pre vasele greco-romàne (294). Cá unu restu neindouiosu d'in ornamentic'a vechia a Daciei este sierpele care se pune de tinichea pene asta-di pre verfulu caseloru de la tiarra si d'in orasie, totu asia precum in Germani'a de nordu, capete de callu si de paseri (mai adesea lebede) in metalu, ultim'a remasitia d'in ornamentic'a nordica, orneadia verfulu caseloru tierranesci. (295).

(291) A. **Conze**, op. cit. — G. **Connestabile**, *Sovra di due dischi in bronzo antico italici del Museo di Perugia e sovra l'arte ornamentale primitiva in Italia ed in altre parti di Europa*, Torino 1874. — Al. **Bertrand**, op. cit.

(292) D-lu G. Perrot, la cursulu de Archeologie de la Sorbonn'a, semestrulu 1879—1880.

(293) Vedi de esemplu la Cleuziou op. cit., fig. 4, 7, 8, 23, 24, 25, 26, vase ornate cu lotus.

(294) Vedi mai susu, part II, cap. XI, § 32.

(295) Ch. **Petersen**, *Jahrbücher für die Länderkunde der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg*, III, 1860. — Conze, op. cit. II, Wien 1873.

Figurile capeteloru de ómeni si de animale intrebuintiate cá ornamente pre pantecele si pre manusile vasseloru de la Turdasiu, ne 'ntempina adesea pre vassele de bronzu si de lutu vechiu-hellenice si etrusce, cum si pre celle desgropate la Hissarlik (296);

In fine, calaretiulu, cá si stelluti'a de langa densulu, de pre vasulu Nr. 1, tab. K, trebuescu mai anteiu comparate cu acelasiu typu de pre monedele de argintu gasite in mai multe renduri in Daci'a, imitatiuni negresitu dupo staterii macedonici ai lui Philippu. Prin acésta apropiere dobendimu ua data aproximativa a fabricatiunei vasului: ea n'a pututu avé locu multu inaintea lui Alessandru-celliu-Mare, si in timpulu acestui'a noi scimu co locuitorii de pre mallulu stàngu allu Dunarii, erau Getii. Loru aru fi déro de atribuitu, dupo tota probabilitatea, olari'a de la Zimnicea; si prin ea putemu judecá despre gradulu in care ajunsese cultur'a arteloru plastice la densii.

Figur'a callaretiului arretta in esecutiunea ei, nu ua incercare nesigura, nu ua mana, care hesita, ci unu ce bine hotaritu, unu modelu ua-data gasitu si adoptatu ca sa se repete fora nici ua modificatiune, ua esecutie in fine care presuppune ua lunga practica, ua traditiune manufacturale determinata.

Allegerea cu predilectiune a callului (297) si calaretiulu cá typu de ornamentare in artea plastica, se esplica lesne la unu poporu, cá Getii, care, in dessele loru legaturi cu vecinii Scythi, adoptasera multe de la acesti'a: si arme si obiceiuri, fiindu cá si densii, toti arcasi si calareti, dupo cum ni-i descriu Thucydide (II, XCVI), Ovidiu si altii. (298)

Se scie ce rolu insemnatu jucá callulu la poporele iranice si in particularu la Scythi cei ἱπποτοξόται, ai caroru principi intretinéu la gurele Dunarii (299) si pre steppele Russiei meridionale, mii de erghelii. Ei tinéu a vedé cá ornamentu favoritu pre vasele loru scene de calarie, cum putemu a ne incredinti'a de pe colossalulu vasu de argintu reprodusu mai susu pre o stampa alaturata la partea II cap. VI, si care s'a descoperitu in movila disa Certamlik-Kurgan, langa orasielulu Nicopolu (distr. Ekaterinoslav). Pre acestu capu-d'opera de orfaurarie, cam d'in allu IV seculu a. I. Chr.,

(296) Comp. Museo Gregor. tav. XCVII; Lindenschmidt, op. cit. II, III, 5 Nr. 1; Sacken, Grabf. v. Hallst. taf. XXIII 6; Schliemann, fig. 2952 si 2521.

(297) Callulu cá elementu decorativu ne 'ntempina si pre vasele primitive grecesci. In *Cabinet des médailles* d'in Paris, pe o amphora Nr. 749 se vede unu callu, si o passere d'asupra-i; pe altu vasu la Stackelberg, *Gräber der Hellenen*, taf. IX; Cf. Ross, *archäol. Aufs.* I p. 33, suntu cai si porci; cf. Conze, op. cit. I, taf. IV, VII si IX; asemenea si pre vasele celle mai vechi d'in acropolea Myceneі, cum de esemplu pe vasele d'in *Ann. d. Inst.* 1872 p. 131 seq., vechi, cellu pucinu 1200 ani a. I. Chr.; Cf. Schliemann *Troia und seine Ruinen*, p. 18. Callulu figureadia si pre vasele si monedele publice (Revue archéol. n. s. XV, 1867 pl. I) si pre obiectele de la Hallstadt (Sacken op. cit. taf. VIII, 2; XV, 5).

(298) Vedi mai susu part. II, cap. XI § 5.

(299) Hehn, *Culturpflanzen* p. 36 seq.

artistulu cu ua mana s'gura si ferma representa mai multi Scythi cum prindu cu arcanulu si impedeca niste calusiei selbateci.

De la calaretiulu de pre vasulu de la Zimnicea pene la caii representati cu ua perfectiune rara de pre vasulu de la Nicopolu, distanti'a este forte mare, anso, ua idee analoga, dupo cum observa d. Odobescu (300), a inspiratu pro argintarulu elenu ce a lucratu pentru vre-unu rege scythu acea capu-de-opera, ca si pre ollarulu barbaru de la Zimnicea.

§ 51

Acest'a este totu ce putemu spune despre ceramic'a pre-romána a Daciei. Noui aflari si sapaturi mai sistematice pote co voru dá la lumina materialuri interesante, care sa permita a intregí istori'a unei industrii, in care se reflecta mai bine de catu in ori-ce, viati'a intima a unui poporu.

Olari'a pre-romána in Daci'a incepe cá pretutindeni cu vase grossoláne cá celle de la Turdasiu si Vodastra, pentru a fini cu altele mai perfecte, purtàndu pre elle espresiunea sentimentului religiosu si representatiunea symboleloru mai veneráte si a gusturiloru predominante, cum suntu vasele de la Zimnicea.

Déco ea nu a attinsu unu gradu mai mare de perfectiune si de elegantia, este co in Daci'a, cá in alte multe parti, olari'a a remasu totu-de-a-un'a modesta, ceramistii satisfacèndu in genere trebuintile dilnice alle masei poporului, pre càndu class'a avuta, la care instinctulu luxului si gustulu frumosului erau desvoltate, prefereau metalele preciose, giuvellele si vassele metallice.

F. Asiediemínte prerománe si tumuli (maguri, movile si gorgáne)

1. *Urme de vechi locuintie, de valuri, si cetati*

§ 52

Celle mai dese si mai sigure urme ce au lasatu vechii locuitori ai Daciei pre-románe suntu numerosele deposite de hàrburi, pre langa obiectele de lutu, pétra, osu si metalu, descoperite in localitati unde ua-diniora fusese asiediemínte mai multu séu mai pucinu intinse, si care tradeadia situatiuni culturale diferite, de si contimpurene, si dependinte de influenti'a relatiuniloru topice.

Locuinti'a omului primitivu a trebuitu sa fie in Daci'a, ca si aiurea, de ua mare simplicitate, constandu d'in ua sapatura rotunda in pamentu si spoita cu argilu; in mijlocu, ua gáura de form'a unui cazanu servindu dreptu vatra, iaru d'asupra, ua coliba d'in pari si gardu cu grosi pereti de pamentu batutu, arsu si intaritu cá ua caramida, precum se pote judecá dupo remasitiele constatate intr'unu mare numeru de localitati : bucati de pamentu arsu cu urmele ingradelii si alle lemnariei pre den-

(300) *Columna lui Traianu*, an. V, Nr. 4, p. 81.

sele, vetre pline de cenusie, de carbuni si de piramide conice peste care se punéu vasele, ce se gasescu in mii de cioburi.

Asemeni locuintie erau asiediate totu pre inaltimi, pre verfuri grele de suitu, pre culmi de déluri si de munti, cum si pre vai d'alungulu garleloru, in apropiere de munti, unde la timpu de pericolu locuitorii alergau sa se adapostésca.

Chiaru si in pesceri ne 'ntempina urmele locuintii omului in epoc'a cunnoscintiei metalleloru; proba: aflarile obiecteloru de bronzu in pescerea de la Sîn-Giorzu Trascaului, cerc. Clusiu, (Orbán Szekelyf. V, 192) cum si in cea de la Corana langa Dresnicu, unde s'a datu preste cinci spirale cylindrice, mai multe celte, doue seceri, siepte inele, doue spirale in forma disculare cá ornamente pentru bratiu, unu acu si ua fibula de tinichea de bronzu lung. 47 cm. (Arch. f. K. oesterr. Gesch. XXIX, 334).

Punctele mai insemnate in care s'a constatatu urme de vechi asiedieminte pre-románe, unele pote posteriore cuceririi, suntu in Transilvani'a:

Dealu-Dobiloru langa Boiulu-mare (Nagy-Bun, cerc. Deju), unde s'a aflatu mai multe vetre, deposite de cenusie, hàrburi de lutu, ose de diferite animale domestice, bucati de pamentu arsu, tinichea de bronzu, si imprejuru, monede alle Macedoniei amphipolitanice si denari ai familieloru románe;

Sibertu, cerc. Brasiovu, mai multe vetre pene la 3 metri in quadratu asternute cu petre late, séu avèndu pereti grosi de pamentu batutu, si langa elle: piramide trunchiate, cenusie, cioburi, ose de animale, topore gaurite de serpentina, unu cercellu de auru, lucratura barbara, si ua sabie de bronzu;

Bundorfu, cerc. Sibiu, vatra lunga aproximativu 68 pasi, forte lata si coperita pene la 1.26 metr. cu cenusie in care se gasescu hàrburi de lutu, ciolane de animale si dinti mari de mistretiu;

Turdasiu, cerc. Orastia, de care amu vorbitu mai susu; pre ua intindere de 2000 pasi de la resaritu spre apusu, si 400 pasi de la Nordu spre Sudu, se afla deposite isolate de cenusie, adesea forte adunci, de la 1.25—1.60 metr. inaltime; numerulu obiecteloru de pétra, de osu si de lutu descoperite aci trece preste 6000 (301); cá obiecte de metalu s'a gasitu numai unu ciocanu-toporu de arama, ua braciara totu de arama (302), si fragmente de bronzu, cupru, feru si plumbu;

Agnita, cerc. Sibiu, vetre, piramide conice de lutu si hàrburi de vase de diferite forme, unu celtu si ua veriga de bronzu;

Simleu, cerc. Simleu, la polele dealului *Magur'a*, straturi grose de cenusie cu carbuni de lemnu, piramide conice, si obiecte de bronzu;

Cetea, (Csáklya, cerc. Clusiu), depositu de hàrburi, ose de omu si monede de alle lui Cesaru si Augustu.

Asemenea deposite se constata si la Gușteriti'a Bradu (Girlsau cerc. Sibiu) Henn-

(301) **Deák Gerös**, in *Magyar Polgár*, 1875. **Teglás Gábor**, *a kökorszaki ember nyomai Hunyadmegyében.*— **Goos**, *Arch. f. Siebenb. Landesk.* n. f. XIV, 592—612.

(302) Gooss, op. cit. p. 607 fig. 4.

dorfu, Mediesiu, Rustioru (Rosz-Csür cerc. Sibiu) si Sîn-Mihaiu-de-josu (Also-Szent-Mihályfalva*cerc. Clusiu). [303]

§ 53

Asiediemintele vechi suntu une-ori incongiurate de siantiuri si intarituri pre verfuri, culmi si pe plaiuri, constituindu asia numitele *cetati de pamèntu.*

Zidurile acestor'a suntu cladite cu pamentu batutu amestecatu cu paie si nuele, si asiediatu intre doui pereti de scànduri, palisade, care negresitu perindu, pamentulu dintre elle batutu, arsu si intaritu dainuesce anco cá ua masa compacta.

Atari cetati se observa in Transilvani'a, la :

Arkita (Arkeden, cerc. Sibiu), cetatiuie cu doue valuri inalte pene la 2 metri ;

Ciomortanu (Csomortány, cerc. Odorheiu) unu valu 240 pasi in cercuitu, si in interiorulu seu, spre verfu, unu altulu mai micu ;

Daia (Dalya), ua movila incongiurata cu sianturi si numita de poporu *Cetatiuie* (Arch. f. Sieb. Landesk., n. f. II 388) ;

Dealu-negru, unu verfu de munte, 5000′ inaltime, intre Surianu si Godianu, intaritu cu unu intreitu vallu de pamentu ;

Frîua, cerc. Sibiu, trei siantiuri, fie-care 120′ in quadratu si incongiurate cu triple valuri, unde s'au gasitu multime de monede de auru cu legenda ΚΟΣΩΝ si denari români de la an. 217 pene la 49 a. Chr. (Neigebauer,Dacien 254 ; Iahrb. d. Centr. Comm. 1856, 20) ;

Galamfalau-mare, Nagy-Galamfalva, cerc. Odorheiu) valuri antice, si cioburi multe de vase (Orbán I, 29 seq.) ;

Atielu, cerc. Sibiu, ua poiana pre ua inaltime numita *Bratei*, incongiurata de valuri si gropi, lunga 32,000 stanjeni patrati, cu multime de hàrburi, obiecte de bronzu si de feru ;

Craciunelu, cerc. Muresiu-Osiorheiu , cetate de pamentu 160 pasi in cercuitu , in care s'a aflatu multe cioburi grose de forma primitiva (Orbán I, 186) ;

Kisd, ua inaltime incongiurata de gropi si de unu valu inaltu catu statur'a de omu, pre ua lungime de 48 pasi si latime 24 pasi ; la nordu de Kisd , unu verfu de munte (Hühnenburg) asemenea intaritu cu valuri si gropi. (Arch. f. Sieb. Landesk. n. f. II, 441, 388) ;

Lazu, cerc. Sibiu, mai multe movile, un'a numita *Cetate* si intarita cu unu valu rotundu ;

Malomfalau, cerc. Odorheiu, unu locu inaltu incongiuratu de ziduri de pétra cioplita 'naltime 3°, lungime 50 pasi, latime 25 pasi.

Asemenea la Coboru, cerc. Brasiovu ; intre Poplaca si Resinariu, cerc. Sibiu ; la délulu Uroiu (Arány, langa Muresiu) ; Petrila, cerc. Orastia ; verfulu Paringului numitu verfulu lui Petru, idem ; si Radosiu (Radeln, cerc. Sibiu), se vedu remasitie de valuri antice si siantiuri de pamentu, care anso suntu anco neesplorâte.

In fine amintimu importantele ruine pre-románe de care amu vorbitu mai susu (cap. XI, § 51) de la Uj-Gradistea (Muncel Gradistea), Vallea Alba, Feciele Albe, Cetate (langa Ocolisielu, Kis-Oklos), Piatra rosie (langa Luncani), fortificatiuni dace, cu caramidi grose, petre mari puse unele preste altele fora cimentu, care amintescu basso-relievurile de pre Column'a Traiana, si fortificatiunile Thraciloru, asia cum le descrie Tacitu, (Annale cap. 46, 49) : pre costele muntiloru, aparate de verfuri intarite, unde ei, la vreme de pericolu, se retragéu cu femei, copii si vite, si de unde nu esiau de catu numai constrinsi prin sete si fome. Ruinele de la Muncel-Gradistea suntu insemnate si prin multimea de monede de auru de alle lui Coson, Lysimachu, si prin denari románi anteriori cuceririi lui Traianu.

Anca ua remasitie de cetatiuie daca in Transilvani'a trebue sa o recunnoscemu impreuna cu dd. Torma (304) si Gooss (305), la Mojgradu (anticulu Porolissum) mai susu de Pometu, pe plaiulu Magur'a, unde se vedu siantiuri cyclopice compuse d'in valuri de pamentu, si pre alocurea chiauru temelie de zidu.

D'in Banatu amintimu numai : *Duplai*, fortareatia incongiurata de mai multe valuri despre ua parte chiaru cu cinci valuri; si verfulu de munte de la *Blumenthal* (Arch. Ért. I, 14; Arch. Kösz. IX, 43 asemenea intaritu cu valuri de pamèntu.

In Romani'a :

Distr. Romanati :

Vodastra, cetatea de pamentu numita si Sculieni, de form'a unui pentagonu, largimea 1600 stanj. patrati, naltimea 3 stanj. (306), incongiurata de ua sprancéna de malu semenata cu movile, si avendu doue intràri, un'a mai pronunciata spre resaritu, si alt'a spre apusu (307). Aci s'a gasitu mai multe vetre de pamentu rosiaticu si cu carbuni la aceiasi aduncime, si in distantia aprope cá 3 metri un'a de alt'a (308), arme si unelte de pétra, osu si vase de lutu, despre care s'a vorbitu mai susu ;

Islazu, doue cetatiui de pamentu imprejmuite cu siantiu, un'a in mahalao'a *Racoviti'a* si alt'a in *Verde'a*, cu trei siantiuri parallele, lungi 72 stanjeni si adunci astadi cá de 2 palme (309) ;

Tii'a-mare, doue cetati cá de 70 stanj. largimea. (310)

(303) Idem, XIV, p. 102—105; XIII, 208—263.

(304) *Adalék észak-nyugoti Dacia föld és helyirathoz*, p. 15 seq.; Idem in *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich,* herausg. v. O. Benndorf u. O. Hirschfeld, III heft. 2.

(305) Op. cit. XIII 293—294; 237; XIV, 112

(306) Rapportulu invetiatorului satescu d'in Vodastra, ap. Odobescu, in *Annalele Soc. Acad. Romane*; X, sect. II p. 188.

(307) *Tromp. Carpat.* Nr. 1059.

(308) Idem Nr. 1010.

(309) Rapportulu invetiatorulu de la Izlazu, ap. Odobescu l. c. p. 180. *Tromp. Carpat.* Nr. 1095. — **Laurianu,** in *Magaz. ist. pentru Dacia,* II 89.

(310) Idem de la Tii'a-mare, ap. Odobescu l. c. p. 181.— Alte cetati de pamentu constatate in distr. Romanati (vedi studiulu d-lui Odobescu, l. c.), nu le insiramu aci, elle fiindu mai probabilu romàne. Indouiala avemu chiaru si pentru celle de la Izlazu si Tii'a-mare fiindu-ca nu suntu anco cercetate.

Distr. Teleormanu :

Calomfirescii, cetate pre ua magura, ocolulu centralu fiindu de 40 metrĭ lungulu si 16 largulu, incongiurata cu unu blocu de pamentu arsu. Aci s'a gasitu custuri de silexu, unelte si vase de lutu (Bolliac, Esc. Arch. din 1869 p. 6);

Frumosa, cetate de pamentu regulata, patrata, cu trei siantiuri si cu ua intrare forte bine vadiuta, unde s'a aflatu cate-va barne putrede la aduncime de unu metru, 2 fragmente de colona de pamentu arsu si hàrburi de lutu (idem pag. 7);

Zimnicea, cetate intarita cu pamentu ridicatu d'in immense si profunde siantiuri, lung. 200, latime 150 pasi, insemnata mai alesu prin olari'a desgropata acolo (*Tromp. Carp.* Nr. 1010, 1137; Laurianu in *Magaz. istor. pentru Dacia*, II 69);

Voivodi, pre ua movila, urme de olarie grosa cenusie, si fragmente de silexuri (Esc. arch. 1869 p. 11).

Distr. Doljiu :

Vallea-Rea, unu siesu pre unu piscu, cu multe cioburi de diferite vase cenusii si rosii (Boll. Esc. arch. d'in 1869 p. 41);

Bradescii, cetate de pamentu oblunga, incongiurata cu unu siantiu aduncu de 2 stanj., lung. spre est. 230, spre N. E. 100 pasi (Laurianu, Mag. ist. II 104).

Hunia, cetate de pamentu d'in susu de Calafatu.

Distr. Mehedinti :

La *Turnulu-Severinu*, se constata ua epoca preromána, judecàndu dupo aflarile de acolo : petre rotundite pentru prastie; fragmente de custure de silexu—, topore de pétra, hàrburi, monete de alle regiloru Thraciei si Macedoniei, si ua mare catatime de monete alle Pontului si alle orasieloru d'in Asi'a-mica (Esc. arch. 1869 p. 52);

Cetatea-Latiniloru, langa satulu Oreaviti'a pre siesulu unui dealu incongiuratu de unu siantiu, cu multime de vase, obiecte de bronzu si feru (idem p. 54—59);

Zidina Dakiloru (311) de partea stanga a schitului Topolniti'a, in verfulu unui piscu inaltu, ua zidarie uriasia. «Cu mari greutati, dice d. Bolliacu, amu pututu urcá, si nici-ua alta cetate daca pene aci, cu ua asia intindere si taria, pre ua asia inaltime, n'am intempinatu. Aci 'si pote face ua idee cine-va, pentru ce Grecii numiau pre Daci : «Aquilele Daci» (οἱ ἀετοὶ Δάκοι. In adeveru co cuibu de aquile pare acesta cetate a Daciloru. Aci pétr'a este rupta d'in muntii vecini si aruncata pre acestu piscu cu fortia de titanu; apoi asiediata prin gramadire si inclestata printr'unu cimentu cá si pétr'a. Ostenél'a si timpulu nu ne-a iertatu sa facemu sapature.» (Esc. arch. d'in 1869, p. 60—61).

Pisculu lui Iacobu, (I. Ionescu, Agricultura romana d'in jud. Mehedinti, 1868 p. 574).

(311) Numele de *Zidina Dakiloru* aru fi unic'a amintire ajunsa pene la noi despre poporulu invinsu de Trajanu, si aru probá intre altele permanenti'a colonistiloru románi in Daci'a Trajana. Este anso adeveratu co poporulu numesce acele ruine *Zidina Dakiloru*, dupo cum sustine d. Bolliacu ?

Distr. Dembovitiʼa :

Vallea Caseloru d'in susu de Sierbanesci, pre drépt'a Ialomitiei, ua incongiurare a unui maiu cu ua zidarie formata de petrisiu maruntu de garla, framentatu in huma si de ua grosime de unu metru, pre alocurea si mai multu (Tromp. Carpat. Nr. 846);

Comór'a, sub verfulu ce se chiama *Cumpen'a Ciocarlaului*, zidire cu ua circumferintia de preste 100 pasi, d'in bucati mari de pétra potrivite si lipite cu cimentu de varu puru si pucinu nisipu, ceea-ce indica epoc'a posteriora cuceririi, de si acolo s'a gasitu si fragmente de aschii de silexu;

Pescer'a cu olele pre muntele Lespedei, allu carui aspectu d. Bolliacu 'lu compara cu *dolmenulu danesu si cerculu de petre sepulchrale* (fig. 135 si 136 d'in I. Lubbock, l'Hommè préhistorique, trad. Barbier Paris 1876 p. 101 si 102) (Tr. Carp. Nr. 846, vedi mai susu not'a 18).

Distr. Vlasca :

Talp'a-Netotii, (Nedati ?) pre malurile Vedei, cetate de pamentu ocolita cu unu singuru blocu largu de pamentu de diferite inaltimi, care dupo ce fusese asiediatu prin garduri si stinghe de lemnu, s'a fostu arsu de tote partile, si intaritu cá ua caramida. De aci provinu mai multe obiecte de bronzu : ua secera (in collectiunea d-lui Bolliacu), unu feru de plugu de bronzu (collect. Statului), si olarie forte primitiva (Tr. Carp. Nr. 846; Escurs. arch. 1869 p. 57);

Stoienescii-Oprisianu si *Gorganu*, hàrburi si vase intregi;

Petrosianii, cetate de pamentu pre rip'a Dunarii, in forma de patratu oblungu, incongiurata de unu siantiu si de unu valu de trei parti; (312)

Cetatea *Tinosulu* pre unu piscu allu malului Prahovei, langa Puchenii-mici, conservata numai intr'ua parte, pre celle-alte trei parti fiindu surpáta de apele Prahovei, este incongiurata cu unu valu cá de doui metri de pamentu arsu. Obiectele antice ce s'a gasitu suntu : fragmente de olarie rosie, cenusie si negrisiora, carbuni, ua mica catime de meiu carbonisátu, petre de rîjnitie, vase cu substantie carbonisate, si, intr'unu stratu mai superioru allu suprafecii, unu feru de lance, si ua mica unelta in forma de cutitoaie (*Tromp. Carpat.* 1869 Nr. 739 si 740).

Distr. Ialomitiʼa :

Pisculu Crasanii pre malurile Ialomitiei de josu, unde se gasescu multime de cioburi, vase intregi, diverse obiecte, unu maneru de ua arma de bronzu, vetre si semintia de inu carbonisata (Tromp. Carp. Nr. 860).

Distr. Muscelu :

Jidova séu *Uriasi'a*, langa Campu-lungu, ruine ce formeadia unu dreptu-unghiu, avendu laturea despre nordu de 115 pasi, si cea despre estu de 160 pasi, cu trei porti, intr'ua campie inchisa intre déluri si numita Gradiste (Bolliacu, *Curierulu* Romanescu, 1845 Nr. 85 p. 339).

(312) **Laurianu,** in *Magaz. istor. pentru Daci'a,* II 68.

Distr. Dorohoiu :

D'in asiediemintele vechi semnalate in acestu districtu (313) vomu mentioná pre celle urmatore cá mai interesante, de si, trebue sa recunnoscemu, pentru elle, ca si pentru alte multe indicate mai susu, co fiindu anco neesplorate, nimica siguru nu autorisa a admite originea preromána a loru :

Berezna (langa Dîrsc'a), unu siantiu cá de 70 prajini (468 m. 30) lungulu, de 6 stanjini (13 m. 38) latulu, si 2 stanjeni (4 m. 46) adunou, cu ua curmatura la mijlocu ;

Zamka, unu délu la apusu de Ternauc'a, cetate de pétra, d'in care se vedu anco ore-care urme ;

Ibanescii, pe verfulu unei magure, ruinele unei cetatiui, coprindiendu cá vre-ua 40 stanjini, cu unu siantiu circularu care anco are 1½ stanjini inaltime si 30 stanj. lungime ;

Corlatenii, pe unu délu numitu Cetatiui'a, ua platforma quadrilatera de 53 m. 62 lungime si 40 m. 14 largime, incongiurata cu siantiuri da pamentu ;

Hudescii-mici, intaritura formata d'in doue randuri de siantiuri; avendu 67 m. 30 in lungu, si 33 m. 65 in latu, iaru siantiurile 2 m. 23 in latime si 1 m. 67 in aduncime ;

Horosdisce, cetate de pamentu, unde s'a aflatu ua catacomba cu ua multime de oseminte omenesci, si cate-va sageti de feru.

Afora de acestea, mentionàmu cetatile de pamentu de care vorbesce Principele Dim. Cantemyru (314) si le considera dreptu cetati dace (315) :

Urnele cetatii *Smedorova*, pre malulu resaritênu allu Siretului;

Cetate de pamentu, unu miliaru de locu mai josu de Barladu, pre malulu Barladului ;

Cetatea *Craciun'a*, la piciorulu muntelui Vrancei ;

Cetatea de langa Prutu unde Cantemyr a constatatu fundamente de muri si de turnuri zidite cu peatra arsa, de form'a unui cercu lungaretiu ;

Sirulu de pietroaie, séu *Chiaile Bîcului*, langa Kisineu, pietre mari asiediate in linie, drépta, cá cum aru fi puse acolo de mana de omu ;

Cetatea *Orchei*, pre malulu apusénu allu lacului Orchei, identificata de Cantemyru cu orasiulu dacu Petrodava ;

Benderu, identificatu cu Zargidava ;

Cetatea *Cozminu* langa ap'a Cuciurului, si in fine

Suciava, identificata cu Sandava.

(313) Odobescu, in *Monitoru offciale*, 1871 Nr. 152 *Notitie despre localitatile insemnate prin remasitie antice, in districtulu Dorohoiu.*

(314) *Descriptio Moldaviae*, ed. Papiu cap. IV, cap. 12—24.

(315) Idem, p. 24 : «Si vero quis adhuc a Dacis veteribus, rebus illorum sub Decebali regno satis florentibus, eas constructas esse existimaverit, post a Romanis occupatas, suisque coloniis sedes datas, huic equidem contradicere non audaremus.»

§ 54

Multe d'in asiediemintele aci indicate suntu, d'in caus'a naturei loru indouiose, si a puciueloru cercetari sistematice intreprinse pene acum in anticele monumente alle Romaniei si Transilvaniei, numai provisoriu classificáte printre celle pre-románe.

Esploratiuni mai seriose voru constatá pote originea romána séu medievale a catoru-va dintr'ensele; anso in acelasiu timpu elle voru descoperi urme cu multu mai importante d'in asiediemintele vechi alle Daciei, care se urcá, dupo marturi'a anticitatii, la numerulu de preste 40, fora a socoti orasiulu intaritu allu Getiloru situatu pre malulu stangu allu Dunarii, la distantia de ua parasanga (cam pre langa Calarasi, vedi partea I, cap. III § 3 not'a 18); nici orasiulu lui Dromichetes, anume *Helis*, d'in pustiile dintre Nistru si Prutu, nici cetatea intarita forte de langa Dunare, *Genucla*, a regelui Getiloru, Zyraxes; nici in fine orasiele si fortaretiele dace cu turnuri si donjone, cu pari inalti, grosi, cioplliti si ascutiti servindu de contra-fortu intre bloculu de caramida si siantiulu d'in care s'a scosu lutulu pentru facerea blocului, de pre basso-relievurile Columnei Trajane (Vedi mai susu cap. XI, § 50 si 51).

2. *Tumuli (Magure, movile si Gorgáne).*

§ 55

Nu este tiarra in Europ'a, s'aru putea dice in tota lumea, care sa nu fie mai multu séu mai puciuu presaráta de movile in tote formele si dimensiunile, despre care istori'a nu ne spune nimica, nici asupra epocei candu au fostu inaltiate, nici asupra scopului pentru care s'a inaltiatu. Elle se 'ntindu de la costele Atlanticei pene la muntii Uralului, peste steppele celle mari alle Asiei de la fruntariile Russiei pene la Oceanulu pacificu, preste campiile Siberiei pene la alle Industanului; elle se gasescu in Afric'a in numeru insemnatu, iaru in Americ'a cu miile si chiaru cu diecimi de mii. (316)

Daci'a este si dens'a semenáta in totu intinsulu seu, d'in malurile Dunarii si pene in culmile Carpatiloru, cu siruri de movile care mai mari, care mai mici, ce'si intindu ramure de alte movile in tote directiunile.

Neaparatu co nu tote suntu d'in aceiasi epoca, nici tote appartinu acelorasi populatiuni; nici tote correspundu la uniculu scopu de a fi servitu dreptu morminte. Unele suntu de ua data mai recenta, inaltiate in memori'a ore-caroru evenimente mari, unoru batalii; altele suntu hotare puse intre mosiile particulariloru; altele in fine, si acestea anco d'in adunca vechime, au fostu semne la drumuri si la vaduri, dupo care se calaudiau poporele in desulu loru cutrierátu pre lunc'a reslatiata a Dunarii. Celle mai multe anso movile'si gorgâne suntu morminte omenesci d'in epocele càndu se *inhumá* séu se *incinerá* cadavrulu.

Cumu nu cunnoscemu nici-ua diferentia esteriora care sa ne permita a deosebi cu

(316) Lubbock, *l'homme préhistorique,* trad. Barbier, Paris 1876, p. 100.

certitudine, care movila appartine verstei petrei, care verstei bronzului si care ferului; care anume acopera cenusie omenésca, si care oseminte; care este semnu de hotaru, si care semnu allu cailoru, urmeadia co atari monumente trebuescu despicáte si explorate cu amenuntulu in interiorulu loru cá pre nisce «archive tacute care pastreadia in negrulu loru pamentu documente istorice alle tierrii nostre, d'in timpii pre candu istori'a nu se scriea cu condeiulu.» (317)

Pene asta-di asemeni cercetari nu numai co nu s'a intreprinsu la noi, déro nu possedamu macàru date aproximative despre numerulu si numirile tutuloru movileloru, maguriloru si gorganeloru d'in Romani'h.

Elementele unei atari statistice archeologice, atatu de necessarii d'in mai multe puncte de vedere, incepusera a se cullege prin intermediulu officialu allu ministerului de Instructiune Publica, dupo unu cestionariu redactatu de d. Odobescu, si impartitu pre la invetiatorii comuneloru urbane si rurale d'in tiarra. Respunsurile acestor'a, in mare parte pline de interesu, suntu anco neutilisate, afara de celle privitore la judetiele Dorohoiu si Romanati, care au formatu obiectulu a doue studii pretiose alle invetiatului nostru archeologu, unulu tiparitu in *Monitorulu officialu*, Nr. 152 d'in 1871 sub titlu : *Notitie despre localitatile insemnate prin remasitie antice. in districtulu Dorohoiu*; si altulu, in *Annalele Academiei Romane*, t, X, sect. II (1878 p. 173—339) sub titlu : *Relatiune despre localitatile semnalate prin anticuitati in judetiulu Romanati.*

Ne permitemu a reproduce aci d'in tabellele sinoptice ce insocescu studiile d-lui Odobescu partea relativa la tumulii :

(317) **Odobescu,** *Columna lui Trajanu,* an. V, Nr. 4.

TABELA COMPARATIVA

de tumuli (magure, movile, terratie de pamentu) d'in districtulu Dorohoiu.

No. de ordine	Comun'a séu Catunulu	Plas'a	Numirea tumuliloru	Situatiunea loru	Periferi'a la basa in metri	Naltimea in metri	FORM'A	SEMNE PARTICULARE
1	Ibanesci	Prutulu-de-susu	*Magur'a-mare*	S. V. de satu, pe delusiu	4760	557	Verfulu trunchiatu cu ua suprafacia plana de forma rotunda, de 1,115 metri imprejuru.	Inaltiati cu nisipu, petre mici si stanci. Pe dens'a se afla urmele unei *cetati* cu *siantiuri*, precum si doue *movile* (No. 15 si 16) situate la N. si la S. de cetate.
2	Svoriste	Berhomete	Magur'a *Holia*	V. de satu, langa padure	1284	140	Verfulu trunchiatu	
3	Idem	Idem	„ *Cammeghilo*	S. V. de satu	1070	227	Idem	
4	Dersca	Idem	Magura	S. de satu	?	?	Mare	Formata de petrisiu cu doue movile (No. 17 si 18) inaltiate pe dens'a.
5	Broscautii	Cosiula	*Bortósa* (Radicatura de pamentu).	N. de satu, pe unu siesu	134	6,69	Gaurita la verfu	
6	Hilisieul lui Curt	Prutulu-de-susu	*Mormentulu uriasiului* (Radicatura de pamentu)	Intre Ibanescii si Pomîrla pe locu numitu *Siesulu Jijiei.*	160	3,35	Tiuguiata	
7	Cotiusca	Prutulu-de-josu	Movil'a *Crucei*	V. de Satu	587	20	Conica	
8	Idem	Idem	„ *Bortósa*	E. de satu, pe mosia Ghirenii	421	22,30	Gaurita la verfu	Pe langa ea trece drumulu Lisnovetiului.
9	Idem	Idem	„ *Armanului*	S. de Satu, pe mosia Putiurenil pre délu	417	22,30	Conica	Pe langa ea trece sléhulu Stefanescii.
10	Idem	Idem	„ *lui Caldare*	N. V. de satu, pe mosia Putiurenii	122,50	17,84	Conica	
	Suhareulu	Prutulu-de-susu	Movilele *Codrei*					
11			anteia		100,85	22,30	?	
12			a doua		55,75	13,38	?	
13			a treia		55,75	13,38	?	
14	Ibanescii	Idem	Movila	S. E. de Magura-mare No. 1.	116	13,38	Tiuguiata	
15	Idem	Idem	Idem	Pe platform'a Magurei No. 1 la N. de cetate	?	6,69	?	Inaltiate pe magur'a No. 1.
16	Idem	Idem	Idem	Idem la S. de cetate	111,50	9	?	
17	Dersca	Berhometele	Movila	Pe verfulu Magurei No. 4	?	2	?	Idem p. Nr. 4, si prabusite la mijlocu.
18	Idem	Idem	Idem	Pe costa Magurei No. 4.	?	2	?	
19	Periulu-Negru	Idem	Movila	E. de satu, pe muchia unui délu in prundu	?	2,23	Lata	
20	Idem	Idem	Idem	N. de movil'a No. 19.	?	?	Mare	Alte movile mai mici pre langa dens'a.
21	Movila Hertianu-lui.	Herti'a	Movila	?	?	?	Mare	S'a gasitu ua sabia mare de feru intr'ensa.
	Pomerla	Prutulu-de-susu	Movile :					
22			anteia	E. de satu, pe loculu numitu *Buginonulu*	36,68	6,69	Verfulu ovalu si gauritu	Asiediate catesi trele in directiune drépta.
23			a doua		9	4,50	Verfulu ovalu	
24			a treia		9	4,50	Idem	
25	Cordareni	Idem	Movila	S de satu	40	?	?	
26	Idem	Idem	Idem	S. de No. 24, pe muchia unui hirtopu.	31	?	?	

NB. I. Magurele fiindu de mari dimensiuni in ocolulu basei (de la 4760 m. pene la 1070 m.) si in inaltime (557 m.—227 m.), verfulu loru e trunchiatu si presinta d'asupra ua suprafacia plana de diferite marimi ; pe elle suntu une-ori inaltiate *movile* mai multu séu mai pucinu considerabile si suntu chiaru sapate cetati si siantiuri.

II. Terratiele séu *radicaturi de pamentu* suntu destulu de intinse (160 m.— 135 m. in periferie); déro au ua inaltime mica in proportiune cu intinderea loru (3.m. 35—6m.69 inaltime).

III. D'in 18 *movile* citate, se observa ce marimea loru variadia : in circonferintie la basa de la 587m.—9m.; in naltime, de la 22 m.30—2.m. ; form'a in generalu e *conica* séu *tiuguiata* cu verfulu *rotundu* séu *ovalu*.

TABELA SYNOPTICA

DE TUMULII ANTICI D'IN JUDETIULU ROMANATI

COMUNA	△ (TUMULI MAGURE SI MOVILE)				
	a). Denumirea	b). Dimensiuni Nalt.	b). Dimensiuni Perimet.	c). Forma	d). Situatiunea
			Plas'a Balt'a		
Iauc'a	Magure in siru Mag. *Jidov'a*	4 st.	7 st. in diam.	Conu trunchiatu.	N.
Grojdibodulu	» *Rusanésca*	9 st.	42 st.	Verfu ascutitu.	O. (650 st.).
	» *Mare*	9 st.	42 st.	Verfu rotuudu.	O.
	» fora numire	1 1/2 st.	12 st.	Verfu rotundu.	V.
	» *Cazaciloru* (vechime *Percinu*)	5 st.	45 st.	Verfu rotundu.	V. (150 st) in catunulu Hotaru.
	» *Ascutita*	9 st.	45 st.	Verfu rotundu.	N. (350 st.) id.
	» *Tempa*	5 st.	29 st.	Verfu rotundu.	intre Grojdibodu si Hotaru.
Gur'a Padinei	Mag.: *Ulsei, Góleloru, Cazaciloru, Dragoiu, Slanului, Nicolici.*	. . .	. . .	. . . .	O.
	Mag.: *Voini, Manea, Boldulu-mare Boldulu-mic, Neicai, Florilor, Strechia, Istrate.*	. . .	. . .	. . . .	N.
	Trei maguri cu nume necunnoscute.	. . .	. . .	. . . .	V.
Vodastr'a	Mag. *Feteloru*	5 st.	225 st patr. la base.	Verfu de conu trunchiatu.	S. V.
	» fora numire	6 st.	625 st patr.id.	Verfu rotundu.	in centrulu communei.
Amarescii de josu	Mag. *Sapata*	8 st	50 st.	Verfu trunchiatu	
	» *Visiei*	15 st.	50 st	Verfu tiuguiatu.	
	» *cu Vitia*	12 st.	55 st.	Verfu rotundu	
	» *Basicutii*	5 st	20 st.	Verfu tiuguiatu.	
Amarescii de susu	Mag. *Sapata*	20 st.	50 st.	Verfu sapatu.	O.
Ghizdarescii	Mov. *Cornei*	1/2 st.	7 st.	Verfu trunchiat.	N. pe loculu numitu *Motca*.
Marotinulu de susu	Mag. *Gunoiulu Batisici*	3 st.	10 st.	Verfu rotundu	N.
	» *Turcului*	15 st.	60 st.	Verfu rotundu	V.
	» *Grindulu Tursanului.*	8 st.	12 st.	Verfu trunchiat.	S.
			Plas'a Oltulu de josu		
Garcovulu	Magurele: *Titirei, Verde, Ciolacului, Tigai.*				N direct. de la O spre V. in dist. de 400 st.
	Mag. *Ciganului* . . .				V. (500 st).

COMUNA	△ (TUMULI MAGURE SI MOVILE)				
	a). Denumirea	b). Dimensiuni		c). Form'a	d). Situatiunea
		Nalt	Perimet.		
Potlogeni	Mag. mare fora numire.				V. (700 st).
Rusanescii	Mag. *Ieni*		43 st.	conica	la V. (1700 st.) de c. Rusanescii de josu.
	Mag. lui *Ionu Ciobanulu.*	8 st.	40 st.	conica	la V. (1700 st.) de c. Jiienii.
	Plas'a Ocolulu				
Scarisior'a	Mag. *cu cruce*	7 st.	30 st.		S. V.
	» *lui Gârdu*	7 st.	30 st.		V.
	» *lui Stoianu*	7 st.	30 st.		N. V.
Farcasiele	Mag. fora numire.	4 st.	10 st.		la V. de comuna Farcasienii de sus.
	» » »	2 st.	7 st		
	» *Farcasianului*	3 st.	10 st		la S. de Farcasienii de mijlocu.
Recic'a séu Antin'a	Mov. *lui Alesandru*				
Deveselulu	doue movile	6 st	20 st.		S.
	ua movila	6 st.	20 st.		N.
Radomirulu	Mag. de la *Stancila* numita si mag. de *viile Hagiului.*	2 st.	31 st.		S.
	Mag. *Dolani*	2 st.	35 st.		N.
	» *Maiugului* (numita si magura *Aparatore*)	3 st.	40 st.	Form'a piramida Verfu trunchiat	
	» *Dumbravei*	2 st.	30 st.	Verfu tiuguiatu	O.
Diosci	» *Dioscenilor*		41 st.	Verfu trunchiat	N. S.
	» *Hârca*		18 st.	idem	N.
	» *Basicutia*		9 st.	idem	N.
Cacaleti	» *Turcului*	5 st.	27 st.	Verfu trunchiat	S.
	» *mare*	4 st.	24 st.		N.
	» *mica*	3 st.	18 st.		
	» *Corni*	4 st.	15 st.		
	» *Bardiei*	$6 \frac{1}{2}$ st.	34 st.		
	» *Purcelei*	4 st.	17 st		
Zanóg'a	» lui *Capatina*	3 st.	1. 40 st.	Verfu de 2 st.	O.
	» mare	4 st.	50 st	Verfu de 2 st.	V.
Viisiór'a	Mag. mare de asemenea marime.	la S. 48 st.			S.
	Mag. (fora numire)	la mij. 44 st. la O 34 st.	480 st.	Form'a ovale	in centrulu comunei.
	Plas'a Oltulu de susu				
Sloperliti'a	Mai multe magure	3 st	11.12st	Verfu ascutitu	N.
Slatióre	Ua magura	$1 \frac{1}{2}$ st.	30 st.		O.
Dranovetiu					
Strajescii					

Pentru celle alte judetie d'in Romani'a suntemu aprope redusi la cate-va numiri de movile ce gasimu in *Dictionarulu topograficu*, allu d lui Frundiescu :

Distr. *Teleormanu : Movile :* Nég'a, Pétr'a, Plugaru, Popi, Putintei, Malai, Movila mare, Flor'a, Gaunos'a, Capra, Grapavi, Serbi, Brentieni, Recotesci, Tarnava, Tebosiu, Zugurlicu, Kehai'a, Voivod'a, Gorganu; (318)

Distr. *Mehedinti :* Saratu, Pisculu-cu-nisipu, Picatura, Paringa, Becénu, Brînza, Magur'a-cu-fontan'a (319), Pisculu-lui-Iacobu, Cioaca lui Nistoru, Piscu-cu-radecinele (320), Gostila, movila de zidu de piatra cu morminte vechi ocolite fie-care cu piatra (321), Magura-Vatasascu, (322), magur'a de la Ciotarl'a, de la conaculu lui Ciobleanu (323), magur'a Teisieli (324), magur'a-Parcalabului, magur'a Laculu-Buçiumului, a Porcarului (325) etc.

Distr. *Vlasca : movile :* Toporu, Velcu, Balanóie, Flocosu, Gogosiari ;

Distr. *Ilfovu :* Orboiesci, Movila-mare, Gurbanesci, Hanu, Dobreni, Sarbi, Stupu, Tufe, Movila lui Toporu;

Distr. *Ialomiți'a*: Tiganca, Tóderu, Turcóica, Turcu, Rentiu, Samuru, Saratianc'a, Scumpi, Serbu, Balabanu, Barba, Bidi, Bratila, Chiritia, Coconeti, Copuzu, Crudu, Cunga, Danescu, Davidu, Gemene, Grindulu-petrei, Lalopoli, Lunga, Macesci, Movila-mare, Medinu, Mocanu, Murga, Neacsiu, Peletéuc'a, Vulturulu, etc.

Distr. *Brail'a :* Nairic'a, Ogialu, Olacu, Plopu, Porumbu, Premogile-Putiu, Movila-mare, Edu, Hagiu, Cadisioaie, Ciόra, Bou, Coconi, Domnti, Babonetiu, Brazda, Bularca, Sanapleu, Singura, Spalata, Stefanu-voda, Taratiu, Tiganu, Timpu ;

Distr. *Buzeu :* Ulmu, Stefu, Sapata, Belicu, Biscupu, Bugieni, Gemene, Genoiu, Greci, Maici, Banulu, Oai'a ;

Distr. *Ramnicu-Saratu :* Preutésa, Cremene, Buga, Betran'a, Baba, Unchiasiulu Avramu, Secetosa, Rubla, Sulegata, Spatarulu ;

Distr. *Putna* : Racovitia, Boșani ;

» *Falciu :* Râbîie. (326)

» *Vasluiu :* Burcelu ;

» *Botosiani :* Movila-rupta ;

» *Tecuciu :* Movila-Russului ;

(318) *Tromp. Carpat.* Nr. 1010. Totu lungulu malului Dunarei de la Zimnicea la Turnu-Magurele este mesuratu cu movile in departare de 3—4 sute metri un'a de alt'a.— Idem Bolliac, *Esc. arch. din* 1869, p. 4 si 11.

(319) **Frundiescu,** *Diction. topogr.* p. VII.

(320) I. **Ionescu,** *Agricultur'a romana d'in judetiulu Mehedinti,* p. 573—574.

(321) Idem p. 583.

(322) Idem p. 670.

(323) Idem p. 673.

(324) Idem p. 676.

(325) Idem p. 677—678.

(326) **D. Cantemyr,** *Descriptio Moldaviae,* ed. Papiu, p. 14.

D'in movilele d'in Transilvani'a vomu cit'a :

Bardotiu, optu movile de la 2—6′ nalt, si 6—1′ nalt. si 6—12° diametru;

Felmera, doue movile;

Istvanhaza, (Istvánháza; cerc. Muresiu-Osiorheiu), mai multe movile mari;

Kileni (Kilyén, cerc. Brasiovu) idem;

Petrifalau (Petersdorf, cerc. Sibiu), peste 100 movile;

Slimnicu (Stolzenburg, cerc. Sibiu) ua movila mare cu numeróse hàrburi de form'a cea mai primitiva; si

Zabola (cerc. Brasiovu), ua mare movila. (327)

G. Systemulu de immormentare in Daci'a preromana

§ 56

Mai remane pentru a incheiá acestu capitolu, sa arrettàmu in scurtu resultatele ce ne-au datu pucinele sapaturi de pene acum asupra modului de immormèntare allu populatiuniloru preromane d'in Daci'a.

Ne vomu occupá mai anteiu de mormintele tumularii, adica in forma de movila séu gorgánu, deosebindu-le in tumuli cu cadavre nearse (humatio), si in tumuli cu cadavre arse (crematio), si apoi despre mormintele sietie ordinare, fora nici-ua ridicatura d'asupra-le.

§ 57

Obiceiulu de a inaltiá movile pre mormenturi a fostu dupo marturisirea anticitatii classice unu obiceiu practicátu de mai tote poporele vechi cunnoscute in istoria. (328)

La Scythi si la Thraci, caci acesti'a stau in raportu mai strinsu cu Daci'a, acestu obiceiu se atesta de Herodotu (IV, 71; V, 8), si se confirma prin esistenti'a acelloru nenumerate kurgane si movile care se vedu pene asta-di semenate pre totu siesulu Russiei-meridionale (329), de unde se intindu in Bucovin'a, in Galiti'a resariténa (330), pre totu lungulu siesuriloru de pre ambele maluri alle Dunarii, apoi in Thraci'a, Macedoni'a, Thesali'a, si pre tiermurile Propontidei (331), unele fiindu isolate, altele, in grupe de 10—100, nalt. de la 1—2 m., diam. 6—12 m.

(327) Gooss, op. cit. XII, 208—263.

(328) Vedi **Lubbock**, op. cit., p. 105—108.— **C. Ritter** *Vorhalle europäischer Völkergeschichten*, Berlin 1820, p. 253.—**Wocel,** *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*, Prag 1845 p. 26—31.— **Weinhold**, *die heidnische Todtenbestatung in Deutschland*, in *Sitzunsb. der philos-hist. classe*, XIX, 134, 168.

(329) Pe langa literatur'a indicata la not'a 3 de sub cap. VI, mai vedi M. **Grabowski,** *Ukraina dawna i terazniejsza* (Ucrain'a vechia si moderna), t. I, Kijów, 1850, in-4.

(330) Despre kurganele d'in Bucovina si Galitia resariténa vedi **Kopernicki,** *Czaszki z kurbanów pokuckisch*, Krakow 1870.

(331) Vedi mai susu cap. XI not'a 516. — Despre movilele d'in Dobrogea vedi K. F. **Peters,** *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha,* Wien, 1867 p. 55.

Anume despre Thraci parintele istoriei dice (V, 8) co la cei bogati, dupo ce se espunea mortulu in timpu de trei dile, la vederea fie-carui'a, si i se facea sacrificii de totu feliulu, plangendu-lu si tanguindulu, se dedé apoi stralucite ospetie, dupo care corpulu séu se ardea, séu se ingropá ridicàndu d'asupra-i ua ridicatura de pamentu mare, in giurulu careia se facea totu felulu de esercitii si de lupte in onorea reposatului, d'in care celle mai mari erau luptele singulare. (332)

D'in acestu textu urmeadia mai anteiu, co Thracii ardéu (333) séu inhumau cadavrele, si co peste mormenturile celloru bogati, ei obicinuiau sa inaltie movile (334). Cercetarile catoru-va tumuli in Transilvani'a si Romani'a constata la locuitorii prerománi ai acestoru tierri, adica la Geti si Daci, cu totulu aceleasi obiceiuri de immormentare, ca la cei-lalti Thraci, ceea-ce nu este de mirare, fiindu-co si unii si altii suntu membrii ai aceleiasi familii de popore thrace.

1. Morminte tumularii

a) *Tumuli cu cadavru arsu*

§ 58

Acoperirea cu pamentu a remasitieloru cadavrului dupa ardere peste vatr'a unde au fostu depuse, si inaltiarea apoi a unei movile d'asupra, este unu procedeu forte simplu si primitivu. Nu totu-de-a-un'a anso cenusia se depunea directu in pamentu; une-ori ea se incongiura cu petroie, d'asupra caror'a alte siruri de petre mai mici se asiediau spre mai buna intarire a locului; alte-ori ea se pastrá in ladi de lespedi de pétra patrunghiulare si rotunde; alte-ori in fine in urne puse *a)* directu pe pamentu si incongiurate séu nu de petre; *b)* pe unu patu de petre; *c)* intr'ua lada de pétra; *d)* intr'ua camera de pétra, si *e)* intr'ua movila boltita.

Aceste diferite dispositiuni nu indica diferinti'a de timpu si de locu, caci le gasimu practicate simultaneu si in aceleasi localitati. Asia, la Sibertu (335), in Transilvani'a, intr'ua movila inalta 8′ 3″ diametru 10°, la aduncime de 8″, s'a constatatu fragmente de lespedi de pétra, hàrburi de forma grossolana si resturi de ciolane omenesci calcinate; intr'alt'a, unu vasu bine conservatu cu pamentu rosiu-inchisu, nisipu si cenusie; in ua a trei'a, peste ua vatra de pamèntu argilosu arsu si batutu, ua urna sparta, ose calcinate, fragmentulu unui inelu de bronzu si hàrburi; intr'ua

(332) Vedi cap. XI not'a 515.— Cf. **Heuzey,** *Mission arch. de Macédoine.*

(333) Arderea se obicinuiá la tote poporele de familie indo-européna.

Despre Celti vedi Cassar *B. G.* VI, 19; Pomp. Mela, III, 2; despre Germáni, Tacitu *Germ.* II, 27; despre Heruli, Procop, *B Goth.* II, 14; despre Litvani, Slavi, Greci si Romani cf. Iacob **Grimm,** *Ueber das Verbrennen der Leichen*, Berlin, 1850.

(334) **Fligier**, *zur prähist. Ethnologie* p. 16 seq. tine mormenturile tumularii cá modulu caracteristicu de immormentare allu Thraciloru. Totusi tumuli ne 'ntempina si in afara de domeniulu Thraciloru.

(335) Gooss, op. cit., XIII, 252; XIV, 156—157; **Gleim,** ibid., XI, 311—315.

a patra : cenusie, unu obiectu de bronzu si silexuri ; la ua a cincea movila, in partea-i sudestica, cam 2 piciore de la punctulu centralu allu movilei, se dede intr'ua aduncime de 1½ piciore peste ua lespede de pétra lunga 1½ piciore (fig. 141) cu

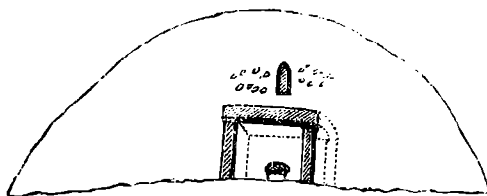

Fig. 141.

alte fragmente de pétra ; si dupo curatirea terrenului umplutu cu mici carbuni, la aduncime de 2′, peste ua camera de pétra, lunga 2′ 8″ si lata 2′ 5″ consistandu d'in 4 lespedi in parte crepate, si acoperita de ua a cincea lespede sparta in doue bucati. In intrulu camerei mortuare, intr'unu coltiu, se afla ua urna fora manusie plina de substantia terrosa cu cenusia pre pamentu, carbuni de lemnu si unu silexu lucratu. (336)

Asemeni movile-mormenturi s'a constatatu si langa Bardotiu, cerc. Odorheiu (337) in numeru de optu, 'nalte de la 2—6′, si in diametru 6—12°. Trei d'in elle fiindu despicate s'a gasitu : in prim'a, ua lada, in a dou'a, doue, in a treia chiaru trei ladi de pétra, constandu d'in 7—10 lespedi rotundite pre la margini, lungi de la 3′ 3″—4′, late de la 1′ 9″—2′ 4″, si adunci 1—3′; pre la incheiaturi erau lipite cu pamentu galbenu nisiposu; alte lespedi le servéu dreptu acoperamentu. Aceste camere erau pline cu cenusie si resturi de cioláne calcináte, renduite cu grija unele peste altele; langa ua lada s'a gasitu ua urna bine conservata. In celle-alte movile s'a datu numai preste cenusie, carbuni si hàrburi bine arse ornáte cu cercuri imprese, figuri elliptice si triunghiuri (338). Unelte de pétra, intre care unu verfu de cutitu de jaspis galbenu, aschii de quarzu albu si de opalu s'a aflatu in cate si optu movilele (339).

La Felmera (Felmern cerc. Brasiovu) spargendu-se doue movile in 1867, un'a continea pre pamentu golu cioláne calcináte omenesci si cenusie, cea-alta, numai cenusie depusa intr'ua lada lung. 2′ 6″, lata 1′, formata d'in patru lespedi de pétra si coperita cu ua a cincea lespede (340). La Petrifalau (Petersdorf cerc. Sibiu) suntu peste 100 movile in grupe de 4—12, nalt. in diametru 0.63—1 metru, une-ori chiaru 2 metri; cercuitulu variadia intre 8 si 22 metri; in interiorulu loru pre terrenulu natu-

(336) Despre alte aflari cu totulu identice acesteia, in Germani'a de nordu, vedi Weinhold, op. cit. p. 186—187 si tab. III Nr. 12 si 15.

(337) Gooss, op. cit. XIII, 212; XIV 157.

(338) *Arch. f. siebenb. Landesk.* n. f. IX 18.

(339) Orbán I, 223; *Erd. Muz. évk.* V, 134.

(340) Gooss, op. cit. XIII 220.

ralu suntu vetre, une-ori pardosite cu pétra; iaru preste vetre, cenusie, carbuni, ose de omu si hàrburi. (341)

In movilele d'in Banatu, cum de esemplu celle de la Dobrovatiu, Deliblatu, Mibunaru, Versietiu, Beskereculu-mare, Török-Becse, Beodra, Nagy-Kikinda si Szanad, cenusi'a este mai adesea depusa directu in pamentu; in celle de la Palanca si Hatzfeld ea se afla, in urne cu pantece largi si anexe cornularii de forma antica; intr'ua movila de la Alibunaru, urn'a principale plina de cenusie era insocita de alte patru mai mici. (342)

In Romani'a, afara de *Pescer'a cu olele* d'in distr. Dembovitr'a, care dupo descriptiunea d-lui Bolliacu (Tromp. Carpat. Nr. 846) este unu adeveratu dolmenu cu urne pline de cenusie omenésca, avemu sa citamu numai doue movile de la Gostavetiu, distr. Romanati, esploiáte de d. D. Sturdza. «1° La un'a d'in movile, dice d-sea (343), paretii laterali ai locului unde s'a pusu mortulu erau arsi. In la-intru, ua lampa grosoláua, hàrburi, carbuni de lemnu, churmale si nuci carbonisáte, obiecte stricáte de feru si bronzu, ose arse; la extremitati, remasitie de lemn putredu.—2° La patru puncturi, locu arsu de pamentu, carbuni, hàrburi lemne grose nearse putrede, remasitie arse de haine de lana.» (344)

Inclinamu a crede co aceste movile dateadia d'in ua epoca posteriora cucerirrii lui Traianu, judecàndu dupa lamp'a grosoláua si obiectele de feru ce s'au gasitu langa oseminte.

Atari movile de transitiune de la modulu barbaru de immormentare la cellu románu, movile care, de si pastreadia in form'a loru esterna si in dispositiune chipulu anticu prerománu, anso prin obiectele de langa remasitiele mortului, indica influenti'a epocei románe, s'au constatatu adesea in provinciile románe (345), prin urmare si in Daci'a. Asia, la Kaşkolz, cerc. Sibiu, pre ua intindere de 1000 pasi se afla 400—600 movile mortuare inalte de la 0.3—2 metri, circuitu de la 25—60 pasi, un'a avendu chiaru 6 metri de 'naltime si 70 pasi in cercuitu. Cercetarile intreprinse acolo a constatu co in fie-care movila se afla vatr'a unde s'a arsu cadavrulu, la unele cenusi'a fiindu d'a dreptulu pre pamentu, la altele, depusa intr'ua urna coperita cu unu capacu, si impreiuru, unu cercu de ole mai mici, de ulcele, de cupe cu trei picioare si talere; vase, unele reu arse altele anso bine fasonate, cu pereti forte subtiri, cu ornamente lineari, séu cu besice in relievu concentrice renduite parallelu pre corpulu vaseloru. Aflarea de ua parte, a fragmenteloru de sticla, hàrburi de terra sigilata, si trei monede de bronzu, d'in care un'a a Corcyrei, doue alle lui Traianu si

(341) *Archiv für siebenb. Landesk.* n. f. VI 437 seq.

(342) *Mitth. der Centr. Com.* von 1865, XXI, 1867 LXI; Gooss op cit., XV, 158.

(343) *Note manuscrise asupr'a unoru anticuitati d'in judetiulu Romanati, cullese la* 1872, *de d-lu Dimitrie Sturdza,* ap. Odobescu, *Analele Soc. Acad. Rom.*, X, sect. II p. 232.

(344) D-lu Bolliacu, *Tromp. Carpat.* Nr. 939 asigura co cenusie omenesca a gasitu adesea in ulcele facute cu man'a fora rota, si mai multu uscáte de cotu arse.

(345) **Sacken,** in *Sitzber. der kk. Akad.* LXXIV, 614.— Gooss op. cit XIV 160—161.

Antoninus Pius, a braciariloru, ineleloru si fibuleloru de bronzu, cum si a sagetiloru de feru, caracterulu vaseloru pre de alt'a (346), probeadia co nicropol'a de la Kaskolz este de atribuitu populatiunei indigene a Daciei, care a continuatu multu timpu dupo cucerire acelasiu systemu de immormentare, adico arderea mortiloru, care la Români, in secolulu allu douilea, incetase de a mai fi in usu. (347)

b). Tumuli cu cadavrulu nearsu

§ 59

Unu altu systemu de immormentare practicátu in acelasiu timpu si de acelasiu poporu in Daci'a, — de si in proportiuni cu multu mai neinsemnáte—, este inhumatiunea scheletului intregu.

Este adeveratu co pene adi nu avemu nici-ua afláre cu totulu sigura despre ua movila-mormèntu cu scheletu d'in epoc'a pre-romána, anso systemulu inhumatiunei nu se pote tagadui co nu a fostu practicátu in Daci'a in epoc'a petrei si chiaru in epoc'a bronzului, ua data cu acel'a allu arderei.

Textulu amintitu mai susu d'in Herodotu (V, 8) este forte lamuritu intru acést'a.

Fiindu-co anso inhumatiunea a devenitu cu totulu generale in epoc'a ferului, urmeadia co numai obiectele ce insocescu remasitile mortului aru puté autorisá pene la unu punctu renduirea acelloru movile-morminte intr'ua epoca anteriora occupatiunei románe; si anco si acést'a, nu cu deplina sigurantia, pentru co, de esemplu, tumuli cu obiecte esclusivu de pétra potu sa datedie d'in epoc'a bronzului, pétr'a fiindu atunci in usu communu, pre candu bronzulu, cá dispendiosu, se gasea in manile unui numeru mai restrinsu de omeni.

Cu aceste reserve, admitemu cá l'in ua epoca anteriora Româniloru in Daci'a: movilele-morminte in care d. Bolliacu a gasitu adesea oseminte omenesci, séu depuse directu pre pamentu fora patu macaru, cadavrulu fiindu cu faci'a la resaritu, si asiediatu siediendu, séu in genuchi (348) —, ceia-ce, dupo Lubbock (349) este ca-

(346) Elle sémena multu cu celle d'in mormintele de la Ober-Bergern in Austri'a de josu descrise de d. Sacken (op. cit. taf. III, 71 si 72), cu alle primitivei populatiuni románisate d'in tiarr'a Rhinului (ap. Lindenschmidt, op. cit., I, VI, taf. VI.

(347) *Blätter für Gemith und Vaterlandskunde* 1844, 28. — *Transs.* d'in 1844 Nr. 56 si 57; d'in 1845 Nr. 26 si 27, *Arch. f. sieb. Landesk.* IV, h. I. 29; idem n. f. V, 240, XIV, 161; *Arch. für oesterr. Gesch.* XXIV, 400. — *Mitth. der Centr. Com.* 1861, 335.

(348) Tr. Carp. Nr. 939: «Éta ce potu constatá d'in doue movile ce am spintecatu in patru cu mai multa ingrijire in excursiunea ce am facutu estimpu: cadavrulu a fostu asiediatu siediendu, si cu faci'a la resaritu. Unulu d'in doue mi s'a parutu co aru fi fostu asiediatu in genuchi, totu cu faci'a la resaritu, anso nu potu afirmá acést'a pentru co indata ce aceste putrede osseminte dau de aeru, se farama, si anco n'am pututu ocoli localitatea, cu tote precautiunile, nesciindu exactu in care parte a movilei, de si totu-d'a-un'a spre centru, a fostu asiediatu cadavru. Ceea-ce este siguru este co cadavrulu n'a fostu lungitu ci siediendu, pentru co sirulu spinarii, in amendoue ossemintele ce am gasitu acum, erau perpendicularu asiediate in pamentu si tieast'a d'asupra osseloru si fluerile pícióreloru orizontali, care indica co cadavrulu n'a fostu in pícióre.»

racterulu epocei neolithice a petrei, pre càndu inhumatiunea cadavrului lungitu caracterisa epoc'a ferului—; iaru in jurulu cadavrului, aschii séu custuri de silexu, topore de petra (350), hache—toporu de arama rosie (351) si dalta de bronzu (352).

Une-ori anso alaturi de schel tu nu se mai afla nimicu, cum de es. in tumululu de la Rusanesci, distr. Romanati, esplorátu de cotre d. Sturdza: Acestu tumulu «se inaltia cá la 4 pene la 5 metri d'asupra suprafeciei pamentului; pre scorti'a lui d'a dreptulu (adico fora grupa), erá scheletulu, cu capulu intorsu spre appusu».

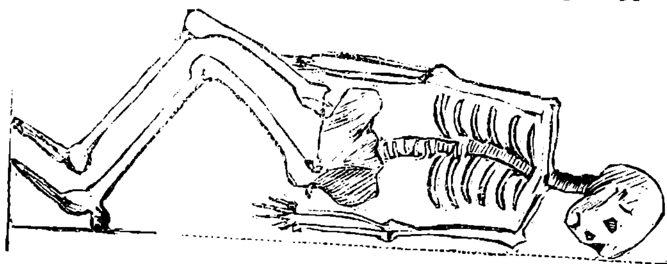

Fig. 142.

«Sub scheletu, se cunnoscea de pre colórea pamentului, co tierrîna nu fusese scormonita; ea continea mai multu urme albe de calcariu. Alaturi cu scheletulu, carele erá allu unui barbatu corpulentu, nu s'a mai aflatu nimicu.» (353)

2. Morminte tumularii fora movile dasupr'a

§ 60

Se intiellege co tumulii necessitàndu pentru constructiunea loru multa munca si cheltuiala, nu se inaltiau de cotu in onorea celloru avuti si celloru nobili precum Herodotu observa anume la Thraci. Mormintele ordinare si multu mai respandite erau celle sapate in pamèntu.

Se deosibescu in Transilvani'a trei cathegorii :

1° *Morminte cu cenusie avendu diametru in forma de cazanu*, cum suntu celle d'in necropolea de la Mușna (cerc. Odorheiu) [354], Petrifalau, Lunca (Langendorf, cerc. Sibiu) [355] si Netusiu (cerc. Sibiu);

(349) Lubbock, op. cit. p. 144.

(350) *Tromp. Carpat.* Nr. 939; Nr. 846; Nr. 1010.

(351) Idem Nr. 1255: «Sapàndu ua movila-mormentu, in préjm'a Vodastrei, intre oseminte putrede, pe la mijloculu movilei, amu gasitu ua magnifica *hache*-toporu de arama rosia, patináta admirabilu, plesnita la mijlocu, d'in vechime, cei'a-ce indica ua lovitura crancena; pote co a fostu arm'a eroului ingropátu in acésta movila.»

(352) Tromp. Carpat. Nr. 846.

(353) D. Sturdza, l. c. p. 232.

(354) Gooss, op. cit. XIV, 162.

(355) Arch. Köz. VI, 172.

2⁰. *Morminte cu cenusie in forma rectanghiulara*, cum suntu celle constatate la Sebesiu, unele adunci de la 2—3′ cu cenusie, pamentu arsu, carbuni si hàrburi, altele, — 3` aduncime, 3` latime si pene la 12′ lungime, cenusi'a pe fundu grósa pene la 3″, cu hàrburi bine arse si subtiri de ole, talere, ulcele, in mari cantitati, ornáte cu linii, siruri, rhomburi, triunghiuri, puncte etc., morminte anteriore occupatiunei románe, de ore-ce preste densele trece siosau'a romána anco pene adi conservata (356); si in fine

3⁰. *Morminte séu cimitiru cu urne* in care se depunéu remasitiele cadavreloru arse, cum suntu celle d'in giurulu Cicului-sîn-Giozu, cerc. Odorheiu, cu urne de 11—13 cm. naltime, cu picioru scurtu massivu, cu gutulu cylindricu si cu doue manusie. (357)

In Transilvani'a alte cimitire cu urne, care anso d'in lipsa de cercetari nu se potu determiná dé o suntu ante-románe, se cunnoscu la: Mediasiu, Bungardu (Baumgarten, cerc. Sibiu), Hambach (Hahnenbach, cerc. Sibiu) si Varheghiu (358);

In Romani'a, cea mai insemnata necropola antica este, fora indouiala, *Campulu mortiloru de la Zimnicea*, despre care d. Bolliacu relateadia urmatorele (Tr. Carp. Nr. 1010):

«Banuiamu de unu orasiu dacu in jurulu acestei cetati, d'in afor'a siantiuriloru, in josu spre orasiulu Zimnicea de acum; pentru co multe vestigiuri dace totu gasissemu pre acolo d'in alti anni, si mai allesu annulu trecutu. M'amu pusu déro sa facu cercari atatu spre malulu Dunarii cotu si pre partea oposita; m'amu opritu spre centru, intre loculu unde este acum tirulu militaru si intre casarma, pentru co amu datu aci de vre-ua doue vase mormentali, cu cenusie si ósse calcinate intr'ensele.

«Observandu mai bine loculu d'in cetate spre orasiu, amu vediutu co orasiulu dacu a urmátu sa fie pre partea stanga care este si mai radicata, si co pre partea drépta despre Dunare, a trebuitu sa fie locu destinátu pentru immormentari.

«Amu adunatu déro omenii ce'i avému, pre ua singura linie, si 'i-amu pornitu de la tiru spre casarma pre partea stanga, de vale de unde amu presuppusu co a trebuitu sa fie orasiulu. Indata la mai multe locuri, s'au ivitu differite urne... In tota lucrarea mea de ua septemna la Zimnicea, in acestu campu de morti, n'amu gasitu de cotu unu singuru scheletu nearsu, allu carui craniu l'am scosu intregu de sub ua mare jumetate de urna cu care era acoperitu, pre candu urne cu osse calcinate, pre jumetate arse, amu scosu 63 d'in care optu amu pututu sa le scotu intregi, intacte. Tote urnele ce descoperiamu erau numai cu cenusie si ose calcinate, adunatura de ose de corpuri arse pre rugu.... Unu lucru forte straniu; celle mai multe d'in aceste urne.... se vede unu lucru extraordinaru: intr'ua urna este bagata alt'a; in aceea, alt'a; in a treia, ua a patra, si in cea de a patra, ua a cincea cu gur'a in josu. Osemintele in acestu felu de urna suntu in cea de a cincea, printre care osemente amu gassitu si obiecte petrecute si elle prin focu, precum voiu arrettá mai la valle.... Ua alta obser-

(356) W. Schuster, *Mühlb. Gymn. Progr.* 1874; Gooss, op. cit. XIII, 238—239

(357) Gooss, op. cit, XIV, 174.

(358) *Iahrb. d. C. Com.* 1856, 32.— Gooss, XIII, 261.

vatiune amu facutu; unele d'intr'aceste urne ce gasému — celle simple, — erau asiediate dreptu in susu, si tote celle culcáte, cu mai multe urne un'a intr'alta. Apoi in aceste urne culcate amu gasitu si obiecte de podobe femeiesci, adeco unu colieru de electrum sdrobitu, ua braciara de electrum in trei bucati disformáte óre-cum de focu, déro conservandu'si anco tota ciselur'a in linii si in torde cu totulu in modulu bijutariei numita celta.... Alte cate-va mici obiecte s'a gasitu prin aceste urne cu vase arse, precum: unu cercelusiu intr'un'a, unu felu de agrafu si unu acu de osu intr'alt'a, tote trecute prin focu, si tote objecte de parura femeiasca, ceea-ce 'mi da ideia co arderea corpuriloru se facea cu tote podobele loru, ideia confirmáta cu vr'ua doue bucati metalu topitu gasitu intr'ua urna in care si unu obiectu de feru,—agrafu séu legatura, spre inchiaiarea vre unui colieru ce s'a topitu.»

D-lu Bolliacu observa (Tromp. Carpat., Nr. 1137) co bagarea de urna in urna nu se puté face de catu in chipulu urmatoru: «se adunau osciorele, mai mistuite de flacari, cu diferitele obiecte remase, se punéu intr'ua urna mica, in jurulu carei'a, pusa cu gur'a in josu, se fasoná ua alta urna, in past'a carei'a se gravá ornamente si simboluri; apoi acestea, dupo ce se uscau prin evaporare séu la sore, caci indiciu de cócere la focu nu se vede nici de cum, se fasoná in jurulu loru ua a trei'a urna care se uscá si acest'a totu astu-feliu, apoi ua a patra, si apoi ua a cincea.»

Punerea in urn'a principale cu oseminte, a altoru vase mai mici s'a constatatu anco si in necropolea de la Pilinu in comitatulu Neogradu (359), in movil'a de la Alibunaru in Banatu (360) si in cimitirulu de la Apoldu-mare in Transilvani'a, unde in fie-care urna mare se gasea alt'a mai mica. Acestu d'in urma cimitiru a servitu locuitoriloru si in epoc'a romána, judecàndu dupo caramidiele románe ce accoperea unele vase. (361)

§ 61

Astu-feliu constatàmu in Daci'a trei cathegorii de morminte: movile si mormenturi-sietie cu resturi arse séu nearse alle cadavreloru, si cimitire cu urne continèndu cenusie omenésca. Locurile de ingropaciune se allegéu mai cu séma pre inaltimi; mortii se ingropáu séu se ardéu cu hainele si cu podobele loru. Arme si uneltele manuale: cutite, sageti, ciocane, dalte si alte obiecte de pétra, séu de metalu, cum si vase pentru beutu si mancátu, insociau cadavrulu séu cenusi'a reposatului, fie d'in credintia co elle avéu se-i serve in regatulu necunnoscutu allu mortii, fie d'in sentimentu de pietate pentru co elle le utilisase in timpulu vietii, asia co lucrurile ce se gasescu ua data cu mortulu, suntu nu numai mijloculu cellu mai importantu pentru a fixá chronologi'a acestoru monumente, déro anco elle ne presenta unu portretu viu despre viati'a poporeloru.

(359) Gooss, op. cit., XIV, 165.
(360) *Mith. der Centr. Com.* 1865, XI; 1867, LXI.
(361) *Arch. für oesterr. Gesch.*, XXIV, 399; *Mitth. der Centr. Com.* 1857, 105.

Dupo arderea cadavrului se adună osele si cenusi'a, adesea in vase deosebite, adesea anso intr'unu singuru vasu, si apoi acoperite cu altu vasu, cu ua pétra, séu cu unu capacu, se punéu in pamentu preste unu patu facutu d'in argilu si petre, séu intr'ua camera de lespedi, asupra carora apoi se aruncá numai pamèntu, séu se inaltiá ua movila. Harburile, ce de multe ori se gasescu risipite in interiorulu movilei, nu suntu d'in vasele de langa mortu, ci d'in celle ce assistentii aruncásera dupo ospetiulu funebru.

In multe movile se afla si mai multi ingropati si la diferite epoce. D-lu Bolliacu ne spune (362) co esploràndu ua movila a datu mai anteiu pieste unu pátu de caramidi mari compusu d'in cote siese renduri, peste care se aflá intinsu cadavrulu; si sub unu asemenea patu sapàndu cá la ¼ metru, a gasitu unu altu cadavru fora ulcele séu lampionu, ci numai ua dalta de bronzu si alt'a de pétra, ceea-ce dupo d-sea aru fi unu indice co acolo fusese unu mormèntu dacu.

§ 62

Incheiamu acestu capitolu cu urmatorele cuvinte alle d-lui Ales. Odobescu, care am dorí sa se traduca catu mai iute in fapta :

«Pentru ca sa putemu reusi a avé resultate solide, pre care sa se intemeiedie cu siguranti'a sciinti'a, aru trebui cá cercetarile archeologice ce facemu in tiarra sa procéda dupo unu sistemu bine rationatu, in care sa fie prevediute de mai 'nainte tote faptele ce esperienti'a a inregistratu prin alte tierri, pentru cá astu-feliu sa avemu in veci in vedere punctele de comparatiune, si sa putemu constatá, totu de ua-data, si analogi'a resultateloru dobendite aci cu acellea obtinute aiurea, si elementele adeveratu noue ce se voru ivi pe solulu nostru.» (363)

Pene atunci trebue sa ne multiumimu cu resultate provisorii, pre pretiulu chiaru de a fi gresite, caci, dupo cum observa d. A. Bertrand, «pre asemenea terîmu ori-ce exploratiune de buna credintia este profitabile sciintiei; anso a cutezá cineva sa se espuna a se insielá este un'a d'in virtutile archeologului. Noi damu esemplulu.» (364)

CAPITOLULU XIII

Conclusiune

Studiile ce amu intreprinsu in partea a dou'a a operei de facia au avutu dreptu principalu scopu a determiná caroru rase si gruppe de popore appartinu locuitorii cunnoscuti ai Daciei : Scythii, Agatirsii, Getii si Dacii.

(362) *Tromp. Caapat.* Nr. 846.

(363) *Columna lui Traianu,* a. V, Nr. 4.

(364) *Archéologie celtique et Gauloise,* Paris 1876; Préface : «En pareil terrain, toute exploration faite de bonne foi est profitable à la science; mais oser s'exposer à se tromper est une des vertus de l'archéologie : Nous donnons l'exemple.»

Pentru acést'a avuramu recursu la trei feluri de probe, cu care ethnogeni'a se serva in descoperirea adeverului: 1° probe limbistice; 2° probe physiologice, si 3° probe ethologice séu ethopeice; cu alte cuvinte, probe trase d'in comparatiunea *a)* limbei, *b)* a tipului physicu, si *c)* a tipului moralu si intellectualu.

Prim'a categorie de probe, limb'a, caracterulu cellu mai persistentu si mai demonstrativu allu ori-carei nationalitati, ne-a arrettatu in modu neindouiosu, credemu, co: Scythii erau Erani, appartinèndu adica cu Medii, Persii, Baktrii, la un'a si aceiasi grupa de limbe si popore.

In adeveru, cuvintele si numile proprii scythe si sarmate, transmise de scriitori si monumente, prin nici-ua alta limba indo-germana nu se potu esplicá mai lesne si mai completu de catu prin vechi'a persica si zend'a. Pentru a reaminti aci numai cate-va esemple, s'a vediutu co in numile proprii scytho-sarmate de pre inscriptiunile pontice, unu elementu caracteristicu ce intra cá termenu primaru séu secundaru este substantivulu *ασπα* «calu», a carui forma zenda este *açpa*, pre càndu celle-alte limbi indo-europene, séu nu au *p*, esemplu sskr. *açva*, lat. equus, séu déco au unu p: gr. ἵππος, galliculu *epos*, nu sufera ua siflanta 'naintea lui *p* (1). Cuvintele scythe in care açpa, calu, intra cá elementu de comparatiune suntu: Ἄσπ-ουργος «cellu ce are ua herghelie de cai», Βατόρ-ασπος «cellu ce are diece mii de cai», Βορ-ασπώ-καβος «cellu ce cunnosce caii cei mai buni», Βανάδ-ασπος «cellu ce triumfeadia prin callulu seu», Σατ-άσπης «cellu ce are ua suta de cai» cum si numile ethnice: Ἀριμ-ασποι «cei ce au cai blàndi, supusi» si Τράσπιες «cei care umbla cu caruti'a cu trei cai». Asemenea se recunnosce prefixulu zendu *hu* (sckr. *su*) «bine» in prim'a sillaba a numiloru compuse scythe: Χό-δαινος «cellu ce are ua lege buna», Χο-ρόαθος, «cellu ce are frumosa talia» Χό-φραξμος, «cellu ce devine forte folositoru», Χο-φάρνης, Χο-δαρξος «tare prin sine insusi» etc. Cuvintele scythe transmise de Herodotu cu semnificatiunea loru, cá buni-ora: Ἐναρεες, adico οἱ ἀνδρόγυνοι (Herodotu, IV, 67) séu ἀνανδριέες (Hippokr. de aere § 22), Ἐξαμπαῖος adico ἱραι ὁδοι «cài sacre», corespundu: primulu la zend. e-nairya, aric. a-narya (*a* negativu, si *nar*, barbatu), allu douilea, la *e* (primitivu *a*) si παι (=path., vechiu-pers. pathi, poteca).

Analys'a cuvinteloru scythe mai arretta, pre langa proprietatile dialectice alle zendei, si urmatorele: 1° grupp'a caracteristica aricei: *ks*; 2°, schimbarea primitivului *kv* in *çp*; si 3° schimbarea lui *s* in *h*, cate-si trele proprii numai eranicei (cap. III).

Resultatulu filologicu, precisu si de ua apreciatiune in acelasiu timpu imediata si positiva, cautaramu sa-lu confirmàmu prin probe ethologice si physiologice.

Primele, — de si forte inferiore in resultate sigure si concluente de ore ce poporele cello mai streine unele de altele, prin diferintia de rasa, de timpu si de tiarra, ne presenta une-ori ua conformitate isbitore de obiceiuri si credintie, pre càndu triburi alle acelleiasi rase si locuindu aceiasi regiune potu sa arrette in dispositiunile

(1) A. Fick, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, 2 ed., p. 2.

loru morale si intellectuale, varietati insemnate—, totusi constataràmu (cap. IV) pre langa ore-care trasuri de moravuri, care suntu mai pucinu speciale cutarei rase umáne de catu proprii mediului in care Scythii erau chemati sa traiasca, si starei sociale d'in care ei anco nu esisera, constataramu trasuri de caracteru particulare Scythiloru si Eraniloru acelasiu portu, acelasiu modu de viatia si de occupatiuni, acelési institutiuni si credintie religiose. Buni-ora, Herodotu observa despre Scythi co suntu in mare parte nomadi, ellu cunnosce anso si Scythi agricultori; acelasiu autoru dàndu ua lista de diece triburi persáne, observa co siesse din elle cultiva pamentulu, iaru patru suntu nomade (cartea I, c. 125; VII, 85). Asemenea, cultulu scythu si cultulu medo-persicu presenta urmatorele puncte commune: 1° lips'a de imagini, statue, temple, altare séu alte lucruri sancte pentru dieii loru (Herodotu, IV, 59; cf. I, 31); 2° adoratiunea Hestiei, dieiti'a focului, cá cea mai inalta divinitate, fiindu pusa mai pre susu de dieulu Cerului (Herodotu IV, 59; I, 131; IV, 127); si 3° caracterulu cu totulu eranicu allu numiloru ce porta divinitatile scythe.

Chiaru si in legend'a nationale scythica rapportata de Herodotu despre Targitaus recunnoscuramu dovedi necontestabile pentru eranismulu Scythiloru (cap. III § 4).

Allu treilea genu de probe (cap. V), cu tota saraci'a insemnariloru physiographice ce ne-a lasatu scriitorii anticitatii, caror'a le lipsea acea ascutita observatiune a momentului propriu ethnologicu, dàndu atentiune numai la ceca-ce 'i isbia la prim'a vedere la tali'a, culorea perului si a pelei, — cu tote resultatele pucinu satisfacetore ce au datu pene acum studiulu cranieloru aflate in mormenturile scythe d'in Russi'a meridionale,— totusi elle ne ducu cellu pucinu la conclusiunea: co Scythii nu potu fi de origine mongola, cum au sustinutu mai multi istorici moderni, de ore-ce, mai anteiu, nici Hippocrates, nici Herodotu, nici tota anticitatea, vorbindu despre trasurile externe alle Scythiloru, nu observara la acestia nasulu turtitu séu ceva ce aru aminti d'in typulu facialu mongolicu; si allu doilea, craniele d'in mormenturile scythe de la Alexandropole au ua deschidietura nasale inalta si strimta, care denota unu nasu forte proeminentu, pre càndu la scheletulu unui mongolu ea aru fi trebuitu sa fie larga forte, chiaru mai larga de càtu inalta.

La acésta serie de probe vine sa corroboredie si marturi'a,—de si mai pucinu clara sub unele privintie, si mai pucinu affirmativa a monumenteloru figurate (cap. VI): Scythii n'au avutu ua arta nationale care sa reproduca si sa perpetuedie typulu loru physicu; anso unu numeru de monumente d'in celle ajunse pene la noi (2) esecutate de artistii greci pentru principii scythi si pentru suveranii Bosphorului, representa adesea Scythi cu trasurile loru caracteristice, si cu costumulu loru nationalu; aceste trasuri nu semena in nimica cu typulu rasei mongole; pre elle nu regasimu nici umerele obrazului esite afara, nici ochii mici oblici si carpiti, nici nasulu pleostitu si grosu, nici saraci'a systemului parosu, care tote deosibescu ras'a mon-

(2) Vedi stamp'a anesata la cap. VI; idem fig. 1 si 2 de sub not'a 36 a cap. IV.

gola; ci elle amintescu mai multu profilulu Persiloru de pre monumentele de la Persepolis.

Astu-feliu credemu a fi demonstratu prin limba, typulu moralu si typulu physicu, co Scythii, *Scolotii* lui Herodotu si Hippocrates, nu erau mongoli séu turci, germani séu slavi, ci unu poporu d'in grupulu eranicu; co prin urmare: emigratiunea loru d'in Asi'a in Europ'a a avutu locu dupo marea divisiune a Indo-Germaniloru in Arii si Europeni; co ei au taiatu lantiulu intre unii si altii; co membrii d'in famili'a letto-slava, cá Neurii, Androphagii si Melanchlenii lui Herodotu, membrii d'in famili'a thraca ca Getii, Dacii, cum si d'in famili'a finica si mongolica, cá Budinii si Argimpei, se invecinau cu Scythii, fiindu pote chiaru confundati de multi scriitori greci sub numele devenitu mai in urma cu totulu vagu de Scythi.

Catu pentru Agatirsi, d'in pucinele date ce a lasatu asupra-le anticitatea (Herod. IV, 104, 78, 125), dupo traditiunea locale cullésa de Herodotu de la Grecii pontici (IV, 10), dupo marturi'a lui Mela (II, 1, 2) si Bibius, in fine dupo celle doue numi, singure cunnoscute: numele ethnicu 'Αγάθυρσος ce se compara cu cellu scythicu 'Ιδάνθυρσος (Herod. IV, 76), si cu sarmaticulu ethnicon *Aga*-mataes; si numele regelui agatirsicu Σπαργαπείθης (IV, 78) ce se intempina totu astu-feliu cá nume de rege la Scythi (IV, 76), iar partea-i ultima -πείθις se recunnosce in scythicele 'Αριαπείθης, 'Αριπείθις (IV, 78), — d'in tote acestea, dicemu, amu conchisu (cap. VII) co Agatirsii erau unu poporu de origine scythica.

Pentru deslegarea cestiunei asupra nationalitatii Getiloru si Daciloru, amu analisatu mai anteiu cu atentiune opiniunile moderne despre germanismulu, celticismulu si slavismulu celloru doue popore (cap. VIII, §§ 2—5), si dupo ce le-am respinsu cá neintemeiate, am cautatu sa probamu co Getii si Dacii se potu asiediá cu mai multa probabilitate intre poporele d'in famili'a thraca.

Anso ce putemu sci siguru despre nationalitatea insesi a Thraciloru?

Toti invetiatii suntu de accordu a recunnosce in ei unu poporu indo-europeanu unii anso 'i afiliadia cu grupp'a arica, in specialu eranica; altii cu grupp'a europeana, in specialu sudu-europeana séu greco-italica, alti in fine, le dau ua positiune intermediara intre ambele gruppe (cap. VIII, §§ 8—11.

Credemu a fi reunitu tote probele (cap. VIII, §§ 12—14) in favorea opiniunei:

1º Co Thracii nu suntu nici Arii, nici mijlocitori intre Arii si Europeni, ci appartinu gruppei europene a Indo-germaniloru;

2º Co Thracii, impreuna cu cea-alta ramura, Illyrii, alcatuescu ethnologicu, religiosu si limbisticu ua masa centrale de la care pleca vine ramificate in tote directiunile, spre nordu si sudu, apusu si resaritu, spre Greci, Phrygi, Armeni si semintiile iranice; spre Lituslavi, Germani si Celti, in fine spre Scythi si Sarmati;

3º Co Thracii se inrudescu cu principalele familii alle rasei europene; anso limb'a loru se deosibesce de limbile fie-careia d'in aceste familii prin anume charactere phonetice, care 'i constituescu unu locu allu seu propriu; si

4° Co cestiunea deco famili'a thraca sta in legatura mai strinsa cu grupp'a nordica séu sudica a Indo-Germaniloru d'in Europ'a remane deschisa.

Aceste resultate obtinute, cautaramu sa demonstramu originea Getiloru si Daciloru prin celle trei cathegorii de probe cunnoscute.

Annalys'a resturiloru, — aproximativu 280—, d'in limb'a geto-daca: numi proprii de persone, de popore, locuri si numiri de plante, parte transmise de scriitorii vechimei, parte cullese d'in inscriptiuni (cap. IX), constata punctele comune alle Getiloru si Daciloru cu Thracii: *a)* numi personale; *b)* numi geographice; *c)* particularitati limbistice. La acest'a mai venindu si marturisirea istoriciloru vechimei, co atatu Getii catu si Dacii erau dintr'un'a si aceiasi familie de popore thrace, urmeadia co loculu ce vediuramu mai susu co occupa Thracii in famili'a européna, se cuvine si celloru doue popore, si co prin urmare Getii si Dacii nu suntu nici Erani, nici mijlocitori intre Europeni si Arii, nici Germani, nici Slavi, in fine nici Celti, ci numai Thraci de origine.

Cercetarile physiologice (cap. X) si ethologice (cap. XI) nu au facutu de cotu sa confirme evidenti'a ethnologica resultata d'in probele limbistice.

Independentu de cestiunile care se léga strinsu de ethnogeni'a Daciei pre-románe, si care au formatu obiectulu cercetariloru de pene aci, una serie de alte cestiuni nu mai puçinu insemnate, remanu anco de studiatu.

Istóri'a ne atesta aparitiunea la Dunare in diferite timpuri a diferite elemente allu caroru efectu a fostu de a aduce continue metamorphose, stingeri si amalgamari; ras'a indigena s'a amestecatu cu rase streine; si in acestu amalgamu de triburi, de idiome si de credintie diverse, cellu ce nu privesce de aprope crede a vedea totu-de-a-un'a acelasiu poporu, fiindu-ca acelasiu nume persista, séu acelasiu territoriu, fiinduco locuitorii representa totu de-a-un'a aceiasi rasa.

Acelle cestiuni anso tinendu-se mai multu de domeniulu istoriei, le reservu unu locu mai nemeritu in a treia parte a operii de facia, in *partea istorica,* ce speru si dorescu a o dá catu de curendu publicitatii.

APPENDICE

DOUE PRETINSE ALFABETE DACICE

I

Semnele de pre caramidile si petrele de la Colib'a-vechia langa Slonu.

„Warum in die Ferne schweifen
Sieh das Gute liegt so nah!"

§ 1.

In annii 1869 si 1871 d. C. Bolliacu, facêndu cercetari la Colib'a-vechia de la Slonu, in jud. Prahova, unde se sustinea de cotre cautatorii de comori cŏ aru fi ua culla cu bani sub unu zidu, a constatátu pe petrele si caramidile d'in zidu littere, symboluri si caractere, pre cari, dupo ce le-au comparátu intre densele, suprimându pre celle indouite, cum si pre cele ce i s'a parutu neinsemnatore, le-au reunitu pre unu tabellu lithographicu in *Trompett'a Carpatiloru*, nr. 939 d'in 1871, «cu scopu, spune d-lui, ca sa fie cunnoscute la alte aflàri spre comparatiúne, cá décŏ descifrându-se cuvinte prin inscriptiuni, sa se pota fixá valorea loru si classá intr'unu alfabetu».

Venerabilulu archeologu credea cu totu d'inadinsulu a fi datu preste symboluri, caractere si littere dace «adica celte, celt-iberiane si celto-grece cu elementu forte micu gothu primitivu», si nu se indouiá, cŏ prin ajutorulu acestor'a, a semneloru de pre monedele aflate in Daci'a, si a altoru descoperiri, nu s'aru putea alcatuí *alfabetulu Daciloru*.

Càti-va anni mai in urma, d. B. P. Hasdeu, studiandu acelési semne (1), ajunse la conclusiunea cŏ d. Bolliacu «a datu preste urmele unui alfabetu barbaru in re-«giunea Prahovei, despre care anso cellu multu se pote dice cŏ este ua grafica «*mongoloida*» «dero in ori-ce casu ellu nu e dacicu».

(1) *Istori'a critica a Romaniloru*, vol. II, pag. 21—23, § 5: *unu alfabetu mongoloidu in Dacia.*

Ne propunemu sa dovedímu cŏ ambele aceste pareri nu suntu fundáte, si cŏ in semnele zidariei de la Slonu, reproduse pre tab. Z, este de cautátu cu totulu altu-ceva de càtu elementele vre-unui alfabetu, fie dacu, fie mongoloidu, fie cunnoscutu séu necunnoscutu.

§ 2

D-lu Bolliacu invoca in sprijinulu opiniunei sélle ore-cari asemanari, pre cari anso nu le indica anume d'intre semnele de la Slonu : 1°) cu vechile caractere hellene séu archaice; 2°) cu celle celtiberiane mai alesu; 3°) cu litterile de pre monedele dace» ; si 4°) cu litterile d'in inscriptiunea verigei de auru de la Petroass'a.

Primulu elementu de comparatiune, alfabetulu vechiu hellenicu, abia deco ne dà pentru celle 62 semne culese de pre petrele si caramidile de la Slonu, *patru* apropieri mai multu séu mai pucinu fericite. Asia : tab. Z rendulu 1, semnulu 25 aru puté semaná litterei grecesci α; tab. Z rendulu 2, semnulu 4, unui Y; semnulu 8 unui ε; semnulu 26, unui κ (2).

Pentru allu douilea elementu : «caracterile celtiberiane» trebue sa marturisímu cŏ elle n'au esistatu si nu esista de catu in imaginatiunea catoru-va celtisti, car s'au apucátu a compune alphabete celte, bretone — armoricáne etc., dupo nisce grossoláne si false inscriptiune (3), ba chiaru dupo simple semne decorative (4), si ornamente pre vase (5). Celtii se serviau in affacerile loru publice si private cu littere grecesci, dupŏ cum atesta lamuritu Cæsar (6), care vorbesce intre altele (7)

(2) Vedi **Kirchoff**, *Studien zur Geschichte des griechisches Alphabets*, Berlin, 1864. **F. Lenormant**. *Etudes sur l'origine et la formation de l'alphabet grec*, in *Revue archéologique*, 1867 si 1868.— Idem, artic. *Alphabetum* in *Dictionaire des Antiquités grecques et romaines*, sous la direction de Ch. Daremberg et Edm. Saglio.

(3) Cum buna-ora amiralulu **Thévenard**, *Mémoires relatifs à la marine*, 1800, t. II p. 117 seq. da unu alfabetu compusu d'in semne cari «dupo mai multe cercetari analitice si comparative» s'a gasitu a fi «litere initiale celtice». Unele semne suntu luate dupo ua cruce de petra de la Plousané, altele de la castelulu Lezascoët aprope de Douarnenez, altele d'in Finister si Morbihan.— Chier de **Frémenville**, *Antiquités de la Bretagne* (Côtes-du-Nord), Brest 1837 pag. 34. reproduce ua inscriptiune cu caractere curatu latine medievale, luandu-le anso dreptu «caracterele alfabetului anthiciloru Bretoni armorici.— Mai vedi si brosiur'a lui **Duchatelier**, *des Alphabets celtiques*, 1841. — *Diction. hist. et géogr. de la Bretagne* 1845, t. II p. 348.

(4) *Revue archéologique*. sept. 1866. *Recueil de signes sculptés sur les monuments mégalithiques du Morbihan*, par M. de Cussé.

(5) Asia de esemplu I. C. **Schuller**, *Zur Frage über den Ursprung der Romanen und ihrer Sprache*, Hermannstadt 1855, p. 19 not'a 33. crede a fi descoperitu pe vasele reproduse de noi pre tab. **M**, nr. 5, 9 si 10, semne celtice, pre candu acelea suntu numai ornamente simple consistàndu d'in ua serie indouita de puncte si linii oblice.

(6) *Bell. gall.* VI, 14: «Neque fas esse existimant ea litteris mandare, cum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, Graecis litteris utantur.»

(7) *Bell. Gall.* I. 29 : «In castris Helvetiorum tabulae repertae sunt litteris Graecis confectae et ad Caesarem relatae, quibus in tabulis nominatim ratio confecta erat, qui numerus domo exisset eorum, qui arma ferre possent, et item separati pueri, senes mulieresque».

despre registre scrise cu littere grecesci, ce s'au gasitu in lagarulu Helvetiloru, si continéu date asupra numerului populatiunei. Nici Gallii, nici druidii loru, nu avéu dero unu alfabetu propriu, fie runicu, fie altulu (8).

Comparatiunea mai departe cu litterile de pre «monedele dace» nu'si arc mai multu locu, pentru cŏ mai anteiu, acelle monede nu suntu dace, dupo cum am arretatu mai susu (9), ci probabilu imitatiuni facute de Celti; si alu douilea, pre acelle monede ne'ntempina numai monogramme grece séu latine, diformate, ansŏ totu-de-a-un'a lesne de recunnoscutu.

Cátu pentru inscriptiunea de pe verig'a de la Petross'a, «pe care, dice d-sea, de la aflarea ei si pene asta-di amu crediut-o si o credu anco *daca*» nu ne remàne de cotu sa spunemu cu atati filologi ai tierriloru germanice: Iulius Zacher, I. Haupt Wilhelm Grimm, Massmann, Lauth, C. Petersen, C. Müllenhof, R. Neumeister, Fr. Dietrich, G. Stephens, cu archeologulu nostru d. A. Odobescu (10), co acea inscriptiune este netagaduitu scrisa cu rune anglo-saxone, si cŏ prin urmare ori-ce comparatiune cu semnele de pre caramidile si petrele de la Slonu nu este possibile.

§ 3.

Déro se admitemu cŏ asemenarile inchipuite de d-lu Bolliacu esista in realitate. Urmeadia ore cŏ d-lui a descoperitu unu alphabetu dacicu? candu prim'a cestiune care aru fi trebuitu sa-lu preocupe era epoc'a cellu pucinu aproximativa a ruineloru de la Slonu? Suntu acestea ante-romàne? Suntu d'in epoc'a Romàniloru? Suntu d'in versta medievale? D-lui ne spune cŏ zidari'a de la Slonu este numai d'in petre si caramidi cu *cimentu* (11). «Caramid'a si cimentulu, observa totu d-sea, intr'unu altu studiu (12), *au fostu absolutu necunnoscute de Daci*». Deci, chiaru dupo d. Bolliacu, ipotes'a despre epoc'a ante-romàna a monumentului trebue inlaturata; atunci nici semnele de pre densulu nu mai potu fi *dace*. Zidariile d'in epoc'a romàna suntu lesne de recunnoscutu prin form'a si fabricatiunea caramidiloru forte rosii si late, prin caracterele imprese pre elle, prin natur'a cimentului mestecátu cu bucati de curamida (13), prin obiectele gasite impregiuru. La Slonu n'avemu nici-unulu d'in aceste indicii; d'in contr'a, totulu vorbesce pentru ua epoca mai tardia, cellu puçinu medievale.

(8) Rog. de **Belloguet**, *Etnogénie gauloise*, II, 361; care constata cŏ pre nici-ua inscriptiune celtica, pre nici-ua medalie gallica nu se afla vre-ua urma de unu alfabetu celticu.

(9) Cap. XII § 38.

(10) Vedi Al. **Odobescu**. *Studie asupr'a tesaurului de la Petroas'a* in *Column'a lui Traianu* 1876, 1877.

(11) *Tromp. Carpat.*, nr. 939: «petrele si caramidele d'in zidu, dupo cari se luá lesne unu *cimentu* mole».

(12) *Tromp. Carpat.*, nr. 740. — Cf. mai susu cap. XI not'a 798 si § 51.

(13) Ed. Fr. v. **Sacken**, *Leitfaden zur Kunde des Heidnischen Alterthumes*, Wien 1865, *anhang*.

§ 4.

Acum cestiunea se reduce la punctulu de a se sci : deco semnele descoperite de d. Bolliacu potu avé unu caracteru graphicu, potu alcatui vre-unu alfabetu, séu déco elle nu suntu cu forte mare certitudine mârci séu semne alle lucratoriloru *(steinmetzzeichen, marque d'ouvriers)*, obicinuite in imperiulu românu, imperiulu byzantinu, si aprope in totu evulu-mediu.

D'in celle 62 semne de la Slonu, d. Hasdeu gasesce numai vr'ua cinci-spre-diece distinctive. cari sa nu se pota confundá unele cu altele, si sa ofere unu caracteru graphicu probabilu. D'in aceste 15. *siesse* le identifica (?) cu semnele de pe niste bucati de cositoru descoperite in Russi'a sud-vestica la Drohiczyn in fluviulu Bugu (14); *cinci*, cu semnele luate isolátu si descompuse de pre petricic'a desmormentata in Podoli'a intr'ua movila langa tergusiorulu Daszow (15). Conclusiunea aru fi «archeologicesce», după d-lui, cŏ ruinile de la Slonu se detoreadia aceluiasiu poporu, care a facutu sa gravedie cositorele de la Drohiczyn séu de la Daszow : ansŏ pentru co «unele semne de pre petrele si caramidiele d-lui Bolliacu suntu par'cŏ fotografite dupo alfabetulu mongolicu» si anume se constata peste totu 9 coincidintie. — cu acest'a *alphabetulu mongoloidu* in Daci'a este descoperitu !...

Ansŏ mai anteiu, ce se face cu restulu de la 15 semne pene la summ'a totale de 62 ?—Chiaru scadiendu pre celle duble : rendulu I (tab. Z) semn. 2, 7, 10, 12, 15. rendulu II, semn. 2, — totu mai remânu anco 56 neesplicate,

Semne cá :

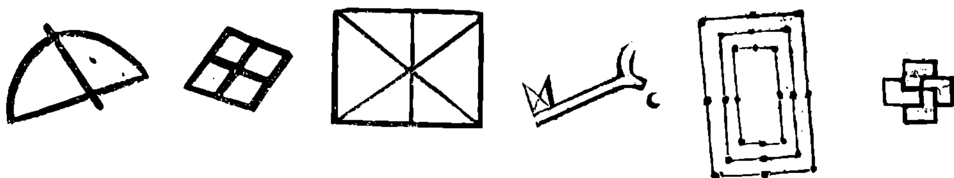

Fig. 143.

n'a pututu nici-ua data figurá intr'unu alfabetu propriu disu.

Semne: cá

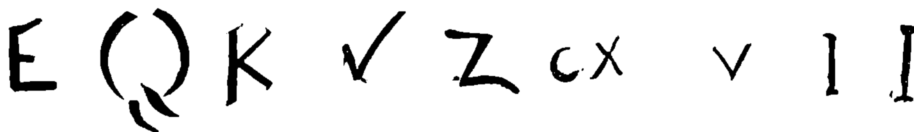

Fig. 144.

identice cu totulu littereloru latine, ce aru cautá intr'unu alfabetu mongoloidu ?

Dupò d. Hasdeu noue semne de la Slonu suntu par'cŏ fotografite dupo alfabetulu

(14) Tyszkiewicz, *Drevnosti, Trudy Moskovskago Archeologiczeskago Obszczestva*, Moskva, 1865 — 1867, in 4, I p. 115—22, pl. VI si VII.

(15) Vedi tab. Y nr. 2.

mongolicu». Ca sa judece cititorulu de atare «fotografice» punemu facia in facia semnele de la Slonu cu litterile mongolice :

Semne de la Slonu	Litere mongolice	Semne de la Slonu	Litere mongolice

Fig. 145.

si intrebâmu, unde este mai mare asemenare, intre semnele de mai susu (fig. 144) si caracterele làtine, si intre acestea de mai josu (fig. 145) si caracterele mongole? Pe càndu la celle d'anteiu nu se constata vre-ua deosebire, intre celle de allu douilea abia deco unulu séu doue ofera ore-care apropiere.

Atunci, de ce petrele si caramidile nostre aru purtá littere din alfabetulu mongolicu, iaru nu d'in cellu latinescu? Unde este mai mare coincidentia? Unde, mai mare probabilitate?

Si apoi, prin ce migratiuni ethnice séu cellu pucinu culturale, alfabetulu mongoloidu a ajunsu pene in creerii Carpatiloru?

D-lu Hasdeu ne respunde cŏ acest'a s'aru détorá unei invasiuni turanice d'in evulu-mediu, Pecenegiloru, Cumaniloru séu Mongoliloru.

Pecenegii, Cumanii, barbari cá cei mai barbari d'in cati cunosce istori'a, si cari au remasu in aceiasi stare de selbatacie pene la a loru deseversita stirpire, si cari n'au traitu vre-na data intr'unu statu constituitu in regula (16), cum sa ne inchipuimu cŏ avéu unu alfabetu? cŏ ei, ratacitori prin pustiile dintre Bug și si Oltu, incercára trebuinti'a de a fixá printr'unu procedeu materialu ideile si amintirile loru, ba anco cŏ ei obicinuiau sa sape pe petre si pre caramidi littere d'in acellu alfabetu, ba chiaru inscriptiuni intregi? Ce autoru ne spune cŏ Mongolii lui Batu-hanu, in cutrieraturile loru cu focu si sabia, au petrunsu pene la pisculu de la Slonu? cŏ acolo ei popasindu, se apucara de fabricatu caramidi cu semne mongolice

(16) A. L. Schlözer, *Kritische Sammlungen zur Geschischte der Deutschen in Siebenbürgen.* II, p. 450—504.

pre densele, lucrara lespedi de piatra cu sapaturi pre densele, naltiara zidarii, cari sa ajunga pene in dilele nostre, si sa dea atâtu de lucru «archeologiloru» si «istoriciloru critici» de la noi ?!

Prin urmare aceste semne nu suntu nici littere dace, nici mongoloide, si ori-ce incercáre de a regasí in ele urmele vre-unui alfabetu este zadarnica si hasardata.

Remane sa vedemu déco elle nu suntu mai probabilu semne (marci) pe materiale destinate la constructiune.

§ 5.

Unu obiceiu románu si byzantinu, care s'a continuatu multu timpu si in evulu-mediu, era de a sapá séu imprimá numi séu semne ore-cari pe materialele intrebuintiate in constructiunea unoru edificii, mai cu séma pe petre si pe caramidi.

Asia, la Rom'a, ua bucata anco in fiintia d'in zidulu lui Servius (la coltiulu stradei del Macao si del Volturno) se compune d'in lespedi si petre cu semnele reproduse pre tabell'a Y rendulu 8 (semn. 1-21). Pe unele siruri de lespedi se afla numai litter'a E séu A in diferite positiuni ꟻ ⊔, A ⊳ V, ceea-ce probeadia cŏ atari semne serviau de indicii la renduirea petreloru in constructiune (17). La unu altu edificiu de pe Palatinu s'a constatatu semnele de pre tab. Y rendulu 8 (semn. 22—34) si 9 (semn. 1—9, combinatiuni numai de linii drepte, cari negresitu imita ore-cum form'a litteriloru latinesci (IEHZA), de si n'au cu elle nimica in communu.

Atari semne d'in epoc'a romána se gasescu si la Pompei (18), la Perugia, la Bruzza (19) etc.

In Transilvani'a la Muscelu-Gradistea, pre unele lespedi lucrate de petre d'in zidulu cetatii, Ackner a observatu urmatórele monogramme si semne asemenáte litteriloru grecesci (20) :

A	K	E
Δ	N	E ⊳
E	C	IN
Z	⊳ ⊔ A	ΠB
		ΠΘ

La Constantinopole in timpulu imperiului byzantinu se zidé aprope esclusivu cu petre si caramidi purtându pre elle numele, mai tardiu monogramma imperatu-

(17) *Hermes*, X 127, Berlin 1876, *Steinmetzzeichen auf der servianischen Wallmauer*, de Iordanes; Idem, *Hermes*, VII p. 482 : *Miscellen;* cf. *Bullettino muncipale*, 1875 nr. IV.

(18) Fiorelli, *Gli scavi di Pompei dal 1861 al 1872*, p. s. X : «le note dei quadratari, che in molti casi sono imitazioni degli elementi dei primitivi alphabeti italici».

(19) *Hermes*, VII, 485. Cf. C. I. Rh. nr. 831.

(20) *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, I band, 2 heft, Hermannstadt 1844.

lui (21), séu a inaltiloru dignitari, a clerului, mai obicinuitu anso, signatur'a lucratoriloru cari taiasera petr'a. D. A. Choisy a constatatu pe monumentele de acolo mai multu de 700 semnaturi, littere esecutate mai bine séu mai reu, ací isolate, ací grupáte cate doue, séu chiaru imbucáte in forma de monogramme (22), si cari serviau dreptu titlu lucratorului, la regularea salarieloru, fiindu in acelasiu timpu unu elementu authenticu de comptabilitate (23).

Atari semne se gasescu si pre monumentele evului-mediu, la cathedralele de la Reims si Strasburg; pre zidurile de la Coucy si Aigues-Mortes in Franci'a (24).

Pentru celle d'in Germani'a collectiunea architectului Rudolf Redtenbacher, reprodusa pre tab. Z rendulu 3—15, si tab. Y r. 1—5, ne permite a aruncá ua ochire asupra desvoltarii acestoru semne industriale. Elle incepu sa apara pe zidirile medievale pucinu inainte de ½ secolului allu XII (tab. Z r. 3 semn. 1—6 de la Nossen an. 1162—1197), si se continua pene dupo secolulu XVII.

Form'a loru, fie a celloru simple, fie a sigleloru obicinuite la Români si Byzantini, ia nascere nu d'in littere, cí d'in semne allese dupo voia, cari de la XII pene la finea secolului XIV se intrebuintiadia cu indouitu intiellesu : parte servindu dreptu indicii pentru asiediarea lespedeloru, parte dreptu semne personale, unele imiteadia formele de pentagramma, stea, cruci, inima, crinu, unelte, capulu cuiului, ciocanu, cose incrucisiate, mistrie, toporu, capu de pasere etc. (25). Intre denselе figureadia si *littere*.

In scurtu, semnele pre caramidi si petre suntu cu totulu voluntare si fora nici-ua semnificatiune interna, adecŏ simple figuri, neavêndu intru nimico à face cu *litteræ singulares;* elle suntu semne personale, indicii la asiediarea petreloru, si elemente de comptabilitate si de controlu.

Aceleasi forme, acelasiu scopu technicu, aceiasi semnificatiune au si semnele de pre petrele si caramidile de la Slonu : semne arbitrare, unele d'in linii drepte diversu combináte, altele d'in curbe, altele imitàndu unelte casnice; printre denselе littere mestecáte; unele repetandu-se pre mai multe bucati, cu unu cuventu, totu ce ne'ntempina pre zidariile medievale d'in restulu Europei.

(21) Sub Constantinu si fiii sei se sapá numele intregu allu imperatului pre caramidi ; dupo Theodosiu II, numai monogram'a lui ; sub Justinianu incepe sa dispara monogram'a, si inainte de numelle scrisu grecesce allu imperatului se pune numai litterile BA de la inceputulu titlului BASILEVS. Vedi Fr. **Schneider**, *Marken an Baumaterialien*, in *Correspondenzblatt des Gesammtsvereins der deutschen Geschichtes-und Alterthumsvereine* 1877, nr. 2.

(22) Tab. Y rendulu 2, semn. 10—19.

(23) *Revue archéologique*, 1876, 1 vol. p. 245—248, despre marcile de la theatru de la Salonicu, si d'in Constantinopole; ib. p. 356—359; vol. II p. 315.

(24) S'au publicatu in *Annales archéologiques* de Didron, II, p. 250; III, p. 31, cf. I pag. 251.

(25) Mai vedi pre tab. Y semne analoge constatate la Danzig (rendulu 6 sem. 1—16), Praga (rend. 6 semn. 17—30), Klingenberg langa Moldau (rend. 7), Ofen (nr. 1) cum si marci familiare germane (tab. Y nr. 3—12). Alte semne de uvrieri vedi in *Mittheilungen der k. k. Central-Commiss. der Baudenkm.*, II, p. 99; VII, 52—53, 245. Cf. **Homeyer**, *Haus-und Hofmarken*.—I. **Hanuș**, *Zur slavischen Runen-Frage*, in *Arch. f. k. oesterr. Gesch.* XVIII.

Ce este mai multu, aprope nu remane semnu d'in celle de la Slonu, care sa nu se repete intogmai aiurea. Numai in collectiunea Redtenbacher (tab. Z. Y) gasimu preste **45** semne identice cu celle de la Slonu (26).

Aceste asemenari potu fi detorite intamplarii; in ori-ce casu vinu si elle sa probedie cŏ semnele de la Slonu suntu semne de lucratori obicinuite in evulu-mediu; si prin urmare, acelle ruine, departe de a fi ante-romàne, dateadia dintr'ua epoca mai recinte, càndu obiceiulu de a imprime semne pre caramidi si petre se practicá in Europ'a, cu deosebire de cotre mesterii germàni, caror'a pote se si detoreadia zidari'a de la Slonu.

Semnele lucratoriloru potu servi pururea de fidela calaúdia criticei archeologice si istorice-culturale, cu conditiune numai cá acést'a se fie adeverata critica, si sa nu cáute in elle *alfabete dace, mongoloide*, si cote alte lucrari imaginare!...

II

Alfabetulu dacicu allu lui Dekeneu.

„Amicus Plato, sed magis amica veritas"

§ 1.

D-lu Bolliacu credea a fi datu in ruinele de la Slonu peste urmele unui alfabetu dacicu.

D-lu Hasdeu descopera «ceva cu multu mai positivu», chiaru alfabetulu dacicu allu lui Dekeneu (1).

(26) Compara de esemplu tab. Z r. 1, semn. 8, 9, 10, 11, 12 cu semnulu allu 11 d'in rend. 4. si cu semnulu finalu d'in acelasiu rendu;

Idem rend. I, semn. 5, 6, 7 si 28; rend. II semn. 2, cu rend. 3 semn. 1;
» » I, » 13, 15 cu rend. 15 semn. 8;
» » I, » 14. 27; rend. II semn. 5, cu rend. 4 semn. 8;
» » VIII, » 6, 8, 23, 36; rend. IX semn 23 etc;
» » I, » 23 cu tab. Y r. 6, §. 12;
» » II, » 4 cu » r. 10 s. 3. 17;
» » II, » 10 cu » r. 10 s. 4;
» » » » 15 cu » r. 10 s. 20 21;
» » » » 8, 9, 11, 13, 14, 24, 26, 27, cu r. 7 s. 24; r. 7 s. 16; tab. Y r. 8. s. 9, 10 32; tab. Z r. 7, s. 5; r. 16, s. 24; r. 4, s. 5; r. 7 semnulu ante-finalu; r. 5 s. final;

Idem rend. II, semn. 25, cu r. 9, s. 28, 29;
» » » » 22, 23 cu r. 6, s. 24;
» » » » 31 cu r. 8. s. 10;
» » » » 17 cu r. 9. s. 34;
» » » » 7 cu r. 11 s. 11;
» » » » 28 cu r. 13 s. 15;
» » I, » 25 cu tab. Y r. 4 s. 33;
» » II, » 36 » » r. 7 s. 9. 10;
etc. etc. etc.

(1) *Istoria critica a Romaniloru*, vol. II p. 23—38, § 6 *Alfabetulu dacicu allu lui Dekeneu*.

Dupo d-sea acestu rege-profetu allu Daciloru in timpulu lui Boerebiste (100 anni a. I. Chr.), caletorindu prin Egyptu aru fi invetiatu si transplantatu la Dunare unu alfabetu egypteanu, pre care amestecàndu-lu cu ua séma de caractere feniciane, ellene, zendice si altele, l'a respanditu apoi printre concetatienii sei. Statulu dacu s'a nimicitu; provinci'a romána Daciá, cu ua noua societate, cu unu nou poporu, cu ua noua civilisatiune, 'i-a luatu loculu; alfabetulu lui Deceneu anso, supravietiuindu tuturoru schimbariloru ocurse la Dunare, tuturoru straturiloru de cultura impuse territoriului, a trecutu intactu la Romàni, cari îllu scriáu anco in annii 1500. De la Romàni, in evulu-mediu, ilu imprumutára Secuii, scriindu lu anco pene in dilele nostre. Si astu-feliu, unu alfabetu remasu necunnoscutu in timpu de 2000 de anni, se scote asta-di la lumina d'in intunericulu véculuiloru!

Unde suntu probele?

§ 2.

Unu chronicaru maghiaru de pre la finea secolului XIII Simonu Kézai, vorbindu despre Secui, adico de acei maghiari asediati dupo Ladislaus I (1071—1095) in Transilvani'a (2), dice cŏ acestia, traindu in vecinetate si amestecáti cu Romànii (Blachi), se vede cŏ de aceia se serva cu litterile Romàniloru: «Zeculi... cum Blackis in montibus confinii sortem habuerunt, unde Blackis commixti litteris ipsorum uti perhibentur» (3).

Schaffarik (4), Tomaschek (5) si altii intiellesera d'in textulu de mai susu cŏ Romànii, scriindu pene mai de-una-di cu littere cyrillice, neaparatu cŏ nu putéu sa imprumute Secuiloru unu altu alfabetu de cotu alfabetulu ce ei insisi îlu cunnoscéu, *alfabetulu cyrillicu*.

Contra acestei interpretatiuni critic'a sanetosa nu are nimicu a oppune; anso d. Hasdeu vede altu-feliu lucrurile:

«Acelle *litteræ Blackorum* unde ore sa mai fie astadi? Cumu sa fi fostu elle?
«Ecce ua cestiune cotra care se applica pe deplinu principiulu dupplicateloru in
«procedur'a giuridica: déco la Romàni a peritu d'in întemplare acellu alfabetu,
«cáta sa consultamu essemplarulu incredintiatu Sacuiloru, si pe data ce se va gasí
«unu *alphabetum Siculorum*, care sa nu fie ellenu, goticu, cirillicu, arabu séu vre-
«unu altulu cunnoscutu, pote fi cine-va sicuru, cu textulu cellu necontroversabilu
«allu lui Kézai in màna, cumu-cŏ a scosu la lumina abecedarulu cellu vechiu allu
«Romàniloru. Ei bine, unu assemenea alfabetu essista.» Ellu figureadia intr'unu manuscriptu d'in 1702, adi in bibliothec'a evangelica d'in Brasiovu, si e reprodusu de noi pre tabell'a Y rendulu 10, ua data cu alte monogramme secuiesci d'in acelasiu manuscriptu (tab. Y rend. 11) allu preotului Stefanu Lakatos, care asigura cŏ

(2) Dr. Fr. Krones. *Handbuch der Geschichte Oesterreichs*, I. 563 seq.
(3) Endlicher, *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849 in-8 p. 106.
(4) *Slovanské starozitnosti*, Praha 1837, in-8 p. 609.
(5) *Zeitschrift für oesterr. Gymnasien* 1872 p. 141—157.

pre la 1700 Secuii intrebuintiau aceste semne increstandu-le pre betie, de la drept'a spre stang'a.

«Eccĕ dero *litteræ Blackorum*, esclama d. Hasdeu, pe cari cu multu inainte de annulu 1250, dupo cum nĭ-o spune Kézai, Săcuii le-au fostu imprumutátu de la «strabunii nostri in cursulu unei indelungate vecinetati in creerii Carpatiloru.»

Despre esistentiá pretinsului alfabetu secuiescu allu lui Lakatos, critic'a destépta are totu dreptulu sa se indouiasca. Pene adi nu se cunnosce de cotu unu singuru monumentu, si acest'a togmai d'in 1668, si nu se scie pene la ce gradu este autenticu, si anco nu in intregime scrisu cu acelle caractere. E vorb'a despre inscriptiunea lapidara d'in biseric'a sacuiasca de la Enlaka in Transilvani'a (tab. Y, rend. 12); d'in summ'a totale de 25 littere alle instructiunei numai 15 se regasescu in alfabetulu lui Lakatos. Turotz, pre de alta parte, vorbesce despre nisce antice littere scythice adduse de cotre Huni d'in Asi'a, si pre cari Sacuii anco nu le uitasera increstandu-le pre betie (6). Timonu considera de fantasmagorie totu ce s'a vorbitu si s'a scrisu asupr'a litteriloru scythice, gasite la Secui, dicèndu cŏ littere noui pote plasmuí ori-si-cine si in secolulu nostru (7). Bel descopera in elle niste caractere semitice (8), Pray, caractere germáne (9).

Apoi, chiaru admitiendu cŏ alfabetulu lui Lakatos este autenticu, nimicu peneací nu probeadia cŏ ellu aru fí anume acelle *litteræ Blakorum*, alfabetulu adico imprumutatu de cotre Secui, de la Români pe la annii 1200, asia cŏ «principiulu dupplicáteloru d'in procedur'a gĭuridica» ce se invoca de d. Hasdeu, nu 'si pote gasí nici-ua applicatiune in casulu de facia.

Ori-cumu aru fí, sa mergemu mai departe.

§ 3

Întrebuintiat'a vre-ua data Românii alfabetulu in cestiune?, de càndu si pene càndu?

Aceste trei cestiuni d. Hasdeu le deslega prin ajutorulu — mirabile dictu!— *allu unei singure litttere* d'intr'unu documentu de la 1492 : anume, prin form'a ce are in cuventulu *Cesar* d'intr'ua scrisore a lui Vladu Tiepesiu cotre Sasi (10), lit-

(6) **Thwrocz.** lib. I, cap. 24 in *Scriptores rerum Hungaricarum*, ed. Schwandtner, Vindobonae, 1766, in-4, t. I p. 96.

(7) *Imago novae Hungariae*, Cassoviae, 1734, in-16, Additamentum p. 2 : «De literis Scypthicis « apud Siculos repertis. multa legi, multa audivi, sed suspectae mihi fuerunt idcirco, quia quid « illis notatum, quid expressum fuerit, nemo recensuit, nemo explicuit. Nihil certe adhuc ex illis « didicimus; et nescio, an unquam quitquam ex illis in lucem prolaturus sit. Novas notas fingere etiam hoc seculo quisque potest ».

(8) *De veteri literatura Hunno-scythica*, Lipsiae, 1718 in-8.

(9) *Dissertationes in annales Hunnorum*, Vindobonae 1775, in f., p. 61 nota.

(10) Actulu se incepe asia (ap. Hasdeu, *Istori'a critica*, v, II p. 28):

« Vlad dei gratia Woywoda partium Transalpinarum.

« Circumspecti amici et vicini nobis honorandi. Dabimus scire, quod Thwrchi deponerent pa-

ter'a *C*, care aru fí scrisa, dupo cate spune Eder (11),—caci d. Hasdeu n'a vediutu originalulu —, astu-feliu :

«Noi amu vediutu in alfabetulu lui Lakatos, dice d-sea, cŏ sonulu romanescu *gĭ* «este represintatu prin semnulu :

«In actulu d'in 1492 vorb'a esaru se citesce dero *Ge*saru, confundàndu-se «*ce* si *ge*, intocmai cá in spran*cé*na pentru spran*gé*na.»

«In acellu cuventu scrib'a lui Tiepesiu n'a facutu de cotu a pune d'in iutiala in «loculu litterei latine *C* pe acea *romanésca*, »

La acestu modu de argumentare obiectàmu cŏ litter'a *C* d'in cuventulu *Cesar* ori-cumu aru fi fostu scrisa, — caci variatiunile paleografice suntu dese, litterile, d'in caus'a rapiditatii scrisului, se modifica si se schimba, mai multu séu mai pucinu —, si ori càtu aru semená ea cu ua littera d'in alfabetulu lui Lakatos, nu are nimicu de communu cu acést'a, caci *ce* se confunda cu *ge* in cuvinte ca *sprancéna* pentru *sprangéna*, fiindu-ca vine de la lat. *super in gena* (12); nici-ua data ansŏ, in *Cesar;* asia cŏ scrib'a lui Tiepesiu, chiaru presuppunèndu cŏ d'in iutiala uitàndu cŏ scrie latinesce, s'aru fi ispititu a pune in loculu lui *C* litter'a corespundietore d'in acellu enigmaticu «alfabetu nationalu», erá neaparatu sa puna semnulu, care in alfabetulu lui Lakatos ecuivaleadia lìtterei *cĭ*, iaru nici-de cumu pe , care ecuivaleadia ungurescului *gy*, ceea-ce se citesce *dĭ*. *Dĭesaru* séu chiaru *Gesaru* nici s'a disu, nici s'a scrisu vre-ua data, in locu de *Cesaru*.

«Intr'ua diploma cu littere cirillice, continua d. Hasdeu, cu greu se putea com- «mitte unu atare qui-pro-quo, caci limb'a si scrierea slavica erau de secoli respan- «dite in tota Romani'a danubiana, pre càndu latinesce, d'in contra, scrièndu-se

tientiam cum Domino Rege. Cesar dedisset Woywodatum de Zendere uno familiari, qui vocatur Alibek, altero autem, qui nominatur Markovich, dedisset Woywodatum de Bodon, et nunc sunt cum bellis maximis, sed nescimus, ad quas partes volunt transire. Nos timemus, ut ad Hatzak aut ad Transilvaniam non debeant transire. Pro eo etc.»

D. Hasdeu d'in caus'a cuvinteloru «cum bellis maximis», «nos timemus, ut ad Hattzak aut ad Transilvaniam non debeant transire» crede cŏ scriitorul actului era unu neaosiu Románu pré pucinu dedatu cu latinésc'a. Acesta latinesca anso se scriá si in Ungari'a, si in Poloni'a, si in Transilvani'a ca si aiurea. « Cum bellis maximis » o puté dice ori-cine scriindu latinesce, nu numai unu Romànu care aru fi luatu cuventulu *oste* sau *osti* dreptu armata si resboiu totu-de-ua data; «cum bellis maximis» nu e pentru «maximo cum exercitu», ci insemneadia «cu mari preparative de resboiu».—*Timeo ut non*, pentru *timeo ne* ne intempina adesea in latinitatea decadintiei.— *Debeant transire* n'are nimicu de neregulatu in sine, si nu e in locu de *intendo*.

(11) In manuscriptulu d'in Bibliothec'a Evangelica d'in Brasiov nr. 26 *b*, *Exercitationes diplomaticae*, Hermannstadt 1802, in-4.

(12) Cf. Cihac, *Dictionnaire d'Étymologie Daco-romane*, I p. 107 ; 1870.

«numai prin esceptiune in cote unu actu internationalu, gramaticulu simtia ua fi-«resca tentatiune de a 'sĭ dá in petecu. Ceva analogu se observa actualmente mai «allesu in Germani'a, unde rare-ori Némtiulu intr'ua scrisore cu caractere latine nu «vèra cote-ua littera gotica, dupo cum si la noi putini suntu in stare pene asta-di «de a scri cu ortografia latina fora a lasá sa se stracore cote uă *slova*.»

Intrebàmu cum déco «limb'a si scrierea slavicâ erau de secoli respandite in tota Romania Danubiana», acellu qui-pro-quo nu se comitea mai lesne cu unu semnu cirillicu, adico, scrib'a lui Tiepesiu cum nu se ispitea mai usioru de a pune in locu de *C* latinescu, litter'a correspundietore d'in alfabetulu slavicu?

Pene asta-di nu s'a descoperitu nici-unu actu romanescu scrisu cu alfabetulu lui Lakatos. D'in nici-ua fontana istorica nu resulta cŏ Românii pene la 1500 avéu pre longa grafic'a oficiale, adica cea slava, «unu alfabetu nationalu reservatu tran-sactiunilorŭ particulare», unu alfabetu cá cella allu lui Lakatos. care se scriá de la drept'a spre stang'a. Unu asemenea alfabetu nationalu, nici ua urma n'a lâsatu despre a lui esistentia, pre càndu d. Hasdeu observa cŏ: «difficultatea de a uitá «cu totulu ua grafica nationala e atatu de mare, incatu in Angli'a buna-ora, unde «s'au fostu intrebuintiatu anteiu caracterele runice, de si s'a introdusu apoi scrie-«rea latina asia numita anglo-sassona, totusi littera *th* a remasu cea vechia fora «nici-ua schimbare, supraviuetiuindu astu-feliu cá unu marturu isolátu allu unei «culture anteriore».

Cum de nu s'a retinutu d'in acellu alfabetu nationalu ua singura littera macaru in graphic'a cirilica intrebuintiata de Români pene mai de-una-di?

Nici-unu autoru vechiu séu nou, romànu séu strainu, nimeni pene la d. Hasdeu n'a facutu despre densulu nici cea mai scurta mentiune.

Prin urmare nu vedemu cum «semnulu [semn] in documentulu d'in 1492 este mai «elocinte de cotu ua intrega dissertatiune, pentru a probá cŏ pene pe la 1500, cellu «pucinu in Munteni'a, Românii nu uitasera anticulu alfabetu, pe care cu mai multe «vécuri nainte l'au fostu imprumutátu Sacuiloru.»

Descoperirea este cu totulu strania si neașteptata, si probele pe cari autorulu ei se intemeiadia așteptámu sa fie altele de cotu ua nenorocita littera *C* lungita la unu capetaiu mai multu de cotu de ordinariu.

Deco tote cestiunile s'aru deslegá in asia chipu si cu asia usiurintia, atunci n'aru mai fi cestiune de deslegátu. Deco fie-care d'in diversele forme ce iá ua littera sub condeiulu unui scriitoru aru probá esistenti'a cote unui alfabetu, la ce numeru in-finitu de mare s'aru urcá alfabetele.?

D-lu Hasdeu anso nu se opresce aci.

§ 4.

De unde luat-au Românii alfabetulu lui Lakatos?

Pentru a respunde si la acesta cestiune, d-lui allege «ua calle totu atatu de posi-

«tiva in starea actuala a scientii : *paleografi'a comparata*» si prin cate-va probe irresistibile», credo a dovedi cŏ celle mai multe elemente alle alfabetului «se perdu in anticitatea cea mai profunda».

Semnele lui Lakatos suntu in numeru de 32 plus 23 monogramme; d'in acestea tote pentru 14 dupo ua tortura nemilostiva a loru, càci pe unele le ciuntesce, pe altele le restorna, séu le adaoga coditie si linii supplementare (13), d. Hasdeu gasesce in fine originea fie-carei'a in parte : cutare semnu i se pare a fi ua ieroglifa d'in vechi'a grafica egypteana; cutare altele, ua littera feniciana, sanscrita, bengalica, zendica, umbrica, himiaritica, protoebraica, protoellenica, albanesa etc. Conclusiunea ce trage d'in acesta cutrierare fora tielu pre terìnulu cellu vastu si allunecosu allu paleografiei comparáte, este in adeveru cam neasteptáta : «Cu ua «perfecta certitudine» dice d-lui, «sare in ochi prin evidentia» mai adaogĕ, cŏ alfabetulu in cestiune este dacicu; cŏ de la Daci l'au mostenítu Romànii «adico Daco-«latinii, productu directu allu ammestecului Daciloru cu elementulu italicu» ; de la Romàni l'au imprumutátu Secuii.

Derŏ Daciloru cine l'au datu ?

Fiindu-cŏ nu e cestiune care sa o lase fora respunsu, istoriculu nostru criticu descopera si pe parintele alfabetului dacicu, «luàndu de asta data dreptu calauze «doue fontane istorice dintre celle mai ponderose : pre Strabone si pre Dione Cri-«sostomu» :

Strabone ii ofera pasagiulu urmatoru :

«Boerebiste spre a tine poporulu seu in suppunere, avù la indemàna pre Deceneu, barbatu fermecatoriu, care caletorindu in Egyptu *invetiase ore-cari semne naturale*, prin cari pretindea ellu a cunnosce celle divine» (14).

Ori-cine intiellege d'in acestu passagiu cŏ este vorb'a de niste *semne prevestitore* de auguru, προσημασία (de la verbulu προ-σημαίνω, a dá unu semnu mai d'in ainte, a desemná mai d'inainte, a esplica, a prevestí viitorulu) pe cari Deceneu le invetiase in Egyptu. Numai d. Hasdeu starue a esplicá cuventulu προσημασία prin «caractere grafice» prin «litere», acceptatiune impossibile de admisu, caci in nici-unu autoru nu se intimpina (15) pentru a deduce apoi introducerea in Daci'a a hieroglifeloru egyptene, pre càndu numai hieroglife nu suntu litterile lui Lakatos.

Gotulu Iornandes, «care desfigura tote dupo obiceiu», dice referindu-se la marturi'a lui Dione Crisostomu, cŏ Deceneu dedese Daciloru legi scrise «leges conscriptas». 16)

Eccĕ cum se demonstreadia si paternitatea lui Deceneu asupra alfabetului pretinsu dacicu !...

«Istori'a ca si fisic'a, observa d. Hasdeu la finele studiului seu, devine sciintia

(13) *Istori'a critica a Rom.*, II p. 30—31.

(14) Strabo, VII, cap. 3, § 11.— Cf. mai susu cap. XI § 30, not'a 387.

(15) Herodotu VI, 27; Xenophonte *Cyr.* I, 6, 46; *mem.* 1, 4; Pausan. 4, 26, 3. 20, 2; Diod. 5. 7.

(16) *De reb. Get.* cap. 11.

numai cu pretiulu de a suprime cu deseversire elementulu subiectivu allu imaginatiunei». (17)

Suprimati elementulu imaginativu in demonstratiunea alfabetului dacicu allu lui Deceneu, si ce se mai allege de dens'a?

§ 5.

In resumatu, d. Hasdeu crede co alfabetulu ce se dice co l'aru fí imprumutátu Sacuii de la Români nu este cellu cirillicu, cum sustinu Schaffarik, Tomaschek, si cum urmá naturalu sa fie, ci unu alfabetu nationalu allu Româniloru, care nu e nici latinu, nici cirillicu, ci unu alfabetu dacicu; si care, de sí nu se mai intrebuintiadia adi de Români, traesce anso esemplarulu incredintiatu Seculioru. Acestu esemplaru se notédia pentru prim'a ora de Stef. Lakatos in 1702; caracterile sele «s'au cristalisátu atatu de bine in cursu de doue mii de anni» in catu «unele d'in «ele indica intr'ua stare de admirabile conservatiune, cá si candu aru fí copiate as- «tadi dupo inscriptiunile celle mai archaice, tocmai periodele primordiale d'in isto- «ri'a alfabeteloru semitice si ariane»; unele semne suntu chiaru d'in grafic'a cea mai vechie egypteana.

Supravietiuirea cu atat'a puritate la Români si apoi la Sacui, a alfabetului in cestiune se esplica: «1° Se scriea forte pucinu; 2° Caracterele trebuiau increstàte». (18)

Intrebuintiarea lui de cotre Români pene la 1500 se probeadia printr'ua singura littera latina ce s'a parutu lui Eder a avé ua forma insolita, intr'unu actu d'in 1492.

De la Deceneu, parintele alfabetului, pene la 1492 suntu cellu pucinu siesse-spre-diece sute de anni! In acestu restimpu de vécuri, alfabetulu a trebuitu sa se scrie de Daci, sa se scrie de Români, sa se scrie de Sacui, de cotre acesti'a pene chiaru dupo 1700; nici unii n'au lasatu macaru ua linie, macaru unu cuventu, care sa ajunga pene la noi scrisu cu acelle caractere! Nici chiaru de la fericitulu grammaticu allu lui Tiepesiu, ellu care «scriindu latinesce numai prin esceptiune in cote unu actu internationalu simtiá ua firescă tentatiune de a'si dá in petecu» adica de a lasá sa se strecore, d'in caus'a unei lungi deprinderi cu densele, littere d'in alfabetulu currentu in secolulu lui, alfatetulu adica dacicu allu lui Deceneu, — nici de la ellu, dicu, nici de la contimpuranii sei, nu a remasu vre-unu asia documentu, de sí acte cu cirillica avemu d'in acellu timpu cu sutele si miile.

Alfabetulu lui Deceneu descoperitu de d. Hasdeu, se compune d'in 33 littere. Acestea citite de la drept'a spre stang'a àsia cum se scriau, avemu:

a--b--cĭ--ţ--d--e--f--g--gĭ--ch -i--j--k--l--lĭ--m--n--nĭ--o--oa--p--r--v--ş--s--kĭ--t--u--ĭu--x--ĭ--z.

«Nu este in fondu, esclama d-sea, mai nici-ua deosebire de ordinea celloru-l'alte alfabete ariane séu semitice».

(17) *Istori'a crit. a Rom.* II, 32.
(18) Idem. II, 37.

Pene la descoperirea d-lui, remanému convinsi, cŏ nu esista alfabetu propriudisu anterioru cellui phenicianu; cŏ tóte alfabetele cari au lasatu monumente séu cari s'au conservátu in usu pene in dilele nostre, procedu de la alfabetulu phenicianu compusu d'in elementele tachigraphice alle Egypteniloru; si cŏ nici-unu alfabetu anticu nu numerá mai multu de 22 litere: hieraticulu egypteanu avé numai 21; cellu phenicianu si grecu-cadmeanu, 22; phrygianu 19, etruseu 20, etc. (19). Numai alfabetulu lui Deceneu apare cu 33 sunete, cu unu systemu de vocalisatiune asia de delicátu si de complicátu, cu elemente luate de la tote alfabetele abia adi cunoscute, descifrate si completate, si intr'ua ordine aprope aceiasi cu a alfabetului latinu, in cotu nu scimu de ce aru trebui mai anteiu sa ne minunâmu: de inaltulu gradu de cultura gramaticala, de rafinamentulu insemnátu in studiulu limbagiului, la care ajunsese preotulu Daciloru Deceneu; de imprejurarea cŏ alfabetulu seu creatu pentru limb'a daca s'a perpetuatu intactu in forme si sunete, aplicandu-se unei limbi romanice, cá cea romána, si unei limbi turanice, cá cea maghiara; de possibilitatea mosceniri lui de către colonistii lui Traianu, pe care n'a fostu in stare cultur'a romána de atatea secule sa-i deprindia cu alfabetulu latinu; de scrierea unui alfabetu in timpu de aprópe douĕ mii de anni, fora se lase unu monumentu macaru de unu singuru cuventu, si fora sa fie mentionatu in vre-ua fontana istorica; in fine de atatea si atatea lucruri predemonstrate si afirmáte cu «evidenti'a ce sare in ochi» cu «probe irresistibile», cu «cea mai viue lumina», cu «perfecta certitudine» cu «dilemme» etc., séu cu faptulu cŏ cellu ce plasmuesce asia relle rationamente crede cu tota seriositátea a fi descoperitu unu alfabetu, care «cáta sa 'si ia loculu nu numai «in paleografi'a universale, ci mai cu sema in istori'a universale a culturei!».

Critic'a nu pote de catu se protestedie, ori-càtu de mare stima s'aru detorá eruditiunei si talentului, caci: *amicus Plato, sed magis amica veritas!*

§ 6.

«E unu ce tristu, unu ce umilitoru pentru noi, dicea mai de-una-di d. Odobescu, de a constatá cum cŏ, in mai multe materii sciintifice, cultur'a nostra se afla ancŏ atatu de inapoiata, in catu ómenii cari se credu a fi corifeii eruditiunei la noi, emittu in publicu idei si scrieri pe cari abié le-aru fi pututu produce secolii de multu trecuti, prin celle mai multe d'in celle-l-alte parti alle lumei civilisate.

«Ideile si notiunile gresite pe cari le respandescu in publicu asemenea archeologi (si istorici), acelea suntu pirulu si buruian'a pe cari gradinarulu cata sa le desradacinedie, sa le lepede si sa le sterpeasca de pre tiarrin'a necultivata.» (20)

Acesta fu si scopulu notitiei de facia.

(19) **Lenormant**, art. *Alphabetum* in *Dictionn. des antiq.* ed. Daremberg et Saglio.
(20) *Istoria Archeologiei*, I. pag. 181. 185, Bucuresci 1877.

Post-scriptum. Revista *Romania* ce se publica in Paris de dd. Paulu Meyer si Gaston Paris, dàndu sema despre apparitiunea, foii *Roumanie contemporaine*, unde figuredia si ua parte d'in memoriulu d-lui Hasdeu despre pretinsulu alfabetu dacicu: *Alphabet dacique; Comment écrivirent les Roumains jusqu'au XVIe siècle*, p. 75—85, dice:

«Ajoutons que tous ces travaux, autant qu'on peut les juger dès à présent, pa-«raissent assez dénués de critique et trop imbus des préjugés auxquels les Rou-«mains auront decidément bien de la peine à renoncer.» «Se adaogemu cŏ tote «aceste lucrari, pe cŏtu se pote judecá de pre acuma, paru destullu de lipsite de «critica si pré adapate cu prejuditii, la cari Romànii vor avé negresitu multa greu-«tate ca sa renuncie».

LIST'A

CHARTILORU, STAMPELORU SI FIGURILORU INTERCALATE IN TEXTU

A. Charti

B. Stampe

(Pe stampa d'in errore se dice *Alexandropole*).—Reproductiune de pre *Compte-rendu de la Commis. Impér. Archéol.* 1864 pl. I. III ;

Fig. Nr. 2. Unu dieu allu Scythiloru (Rawlinson, op. cit., III pag. 50);

» Nr. 3. Costumulu unei femei scyte.— Tumululu de la Kerci (Rawlinson op. cit. III p. 68);

» Nr. 4. Caciula ascutita a Scythiloru asiatici pre sculpturile de la Behistun (Rawlinson op. cit., IV pag. 62).

» Nr. 5. Idem, pre ua placa d'in Cappadoci'a (Rawlinson op. cit., IV p. 62).

» Nr. 3. Representatiuni pre pantecele unui vasu (aryballos) de electru d'in mormentulu Kul-Olba de la Kerci.— Reproducere in marimea originalului, de pre *Antiquités du Bosphore Cimmérien*, p. XXXIII.

2. Fragmentu d'intr'unu brîu de placa de argintu de la Cioar'a in Transilvani'a.—In Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a (Arneth, *Gold u. Silb. monum.* pag. 79; Gooss, *Arch. für Siebenb. Landesk.* XIII. tab. XIII.) 470

3. Tabell'a A

Obiecte preistorice aflate in Romani'a si Transilvani'a.

Fig. 1. Toporu séu tarnacopu de serpentina verde. — In polele muntelui cu *Zidina Dakiloru*, jud. Mehedinti. — Collectiunea Bolliacu. (Trompeta Carpatiloru nr. 1010 fig. 2).

» 2. Ciocanu — toporu gauritu. — Idem.—Idem. (Tr. Carp., 1010 fig. 29).

» 3. Ciocanu—toporu de dioritu.—Moldov'a.—Colectiunea Bolliacu (Tr. Carp. 1010 fig. 26).

» 4. Sageata de silexu.—Vitusberg (Austri'a de josu); marime naturale (Gooss, op. cit., XIII, tab. I nr. 6).

» 5. Toporu de silex venetu.—Moldova.—Col. Boliacu (Tr. Carp. 1010 fig. 12).

» 6. Prîsnelu de pétra. —Kisd, Transilvani'a—½ mar. nat.—Collectiunea Gymnasiului d'in Sighisiora, (Gooss. op. cit., XIII, tab. I 9).

» 7. Sagéta de silexu.—Comitatulu Beregh, Ungari'a.—Marime naturale. (Gooss op. cit. XIII tab. I. 5).

» 8. Idem cu dinti. — In nisipuri de la Craiova spre Calafatu. — Coll. Bolliacu (Tr. Carp. 1010 nr. 13).

» 9. Idem de silexu negru bonta. — Coll. Bolliacu (Tr. Carp. 1010 no. 32).

» 10. Petra de lustruitu de serpentina. — Passulu Turnu-rosiu.— ½ marime nat. — Coll. Gymnas. din Sighisioara (Gooss. op. cit XIII, I. 13).

4. Tabell'a B.

Obiecte preistorice aflâte in Romani'a

(Colectiunea C. Bolliacu)

Fig. 1. Ciocanu de petra gauritu. — Gârl'a de la polele muntelui cu peşter'a cu olele di'n susu de Petrositi'a (jud. Demboviti'a).— (Tromp. Carp. 1010. 31).

» 2. Toporu negauritu de granitu. (Idem 1010. 10).

» 3. Idem negauritu de granitu verde. — Vodastra, jud. Romanati. (Idem. 1010. 9).

» 4. Sageta de silexu negru bonta. (Idem 1010. 88).

» 5. Bulla de cremene pentru prastie.— Vodastra.— (Idem 1010. 7).

» 6. Cutitu si radictóre de silexu.— Tigani'a, jud. Teleormanu. (Idem 1010. 22).

5. Tabell'a C.

Arme si alte obiecte de bronsu aflate in Transilvani'a si Ungari'a

Fig. 1. Sabie de bronzu.— Bistriti'a in Transilvani'a.— Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a (Sacken, *ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's*, Wien, pag. 60).

Fig. 2. Sabie de bronzu. — Mikloz, Ungari'a.— Idem (*Arch. für oesterr. Gesch.* XXIV. 367).
» 3. Idem.— Puszta Szent György, Ungari'a. Idem (ibid. p. 373).
» 4. Idem, idem, idem (ib. p. 373).
» 5. » » » »
» 6. » » » »
» 7—11. Verfuri de sageti de bronzu.— Muşna, Transilvani'a.— ²/₃ din marimea naturale.— Collect. Gymn. d'in Sighis'ora si Mediesiu (Gooss. op. cit. XIII. IV nr. 1—5).
» 12. Verfu de sageta.—½ marime.—Museulu nationalu d'in Pestha (Gooss op. cit.. XIII. VI. 6).
» 13 Ciocanu — toporu.— Ungari'a.— ½ mar. (Idem. XIII, V. 18).
» 14. Toporu frumosu impodobitu.— Kis-Terenne, Ungari'a. (Idem. XIII. V. 15).
» 15. Palstabu.— Guşteriti'a, Transilvani'a. — (Id XIII, V. 3).
» 16. Celtu.— Idem.— Collect. Associatiunei de sciintie naturale d'in Sibin (Idem. XIII. V. 7.)
» 17. Celtu.— Rusu, Transilvani'a. (*Arch. oesterr. Gesch.* XXXIII. 93).
» 18. Idem — Gusteriti'a, Transilvani'a.—(Gooss XIII. V. 5).
» 19. Idem.— Lucska, Ungari'a.— Museulu nationalu d'in Pestha (Gooss. op. cit. XIII. V. 6).
» 20. Palstabu.— Magyar—Sák.— Collect. Gymnas. d'in Sighisiora (Gooss. XIII. V. 1).
» 21. Pumnalu de bronzu.— Vilk, Ungari'a. (*Arch. oessterr. Gesch.*, XXIV. 368).
» 22. Idem.— idem.— (ibidem).
» 23. Ciocanu—toporasiu.— Felsö-Dobsza, Ungari'a (*Arch. oesterr. Gesch.* XXIV. 361).
» 24. Acu de capu de bronzu.— Idem.— (ibid. 365).

6. Tabeli'a D.

Arme si alte obiecte aflate in Transilvani'a si Ungaria

Fig. 1. Celtu de bronzu.— Felsö-Dobsza (*Arch. f. k. oesterr. Gesch.* XXIV. 363 fig. 46).
» 2. Celtu.— Bardotiu (Idem p. 389 fig. 77).
» 3a. 3b. Sabie de bronzu.— Pered. — Sütö-Abod, Ungari'a (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIV). 368 fig. 59).
» 4a. 4b. Sabie de bronzu. — Puszta Szent-György. Ungari'a. — (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIV 373 fig. 70)
» 5. Idem. — Buzita, Ungari'a *Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIV. p. 362 fig. 43).
» 6. Busduganu de bronzu. — Sajó-Kerestur. Ungari'a (Idem. p. 365).
» 7. Idem cu trei tortitie.— Siarosiu, Transilvani'a.— Collect. Associatiunei de Sciintie naturale d'in Sibiu. (Gooss, XIII. IV. 8).
» 8. Idem pote de arama. Noulu, Transilvani'a. Idem (ibid. XIII. IV. 9).
» 9. Toporu. — Felsö — Dobsza. Ungari'a. — *Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIV. 364. fig. 48).
» 10. Ciocanasiu de form'a unui celtu.—Noulu. Col. gymn. d'in Sighisiora (Gooss. XIII, X. 10).
» 11. Lamina de bronzu de specia sabiiloru de bronzu.—Museulu Brukenthal d'in Sibiu (Gooss XIII IV. 11).
» 12. Lamina de pumnalu de Bronzu. — Sidiriasiu, Transilvani'a (Gooss. XIII. IV. 15).
» 13. Sabie de feru. — Szób langa Eipel. Ungari'a. — Museulu nationalu d'in Pestha. (Gooss XII. II 4).
» 14. Sabie de bronzu. — Prejmoru, Transilvani'a. — Collect Gymnas. d'in Brasiovu (Gooss. XIII. II. 2).
» 15. Ciocanu de auru. — Tiufalău, Transilvani'a. — Cab. imperialu de antice d'in Vienn'a ½ marime nat. (Gooss. XIII. V. 12).
» 16, » 17 } Seceri de bronzu.—Bardotiu, Ungari'a. (*Arch. für osterr. Gesch.*, XXIV. 390 fig. 77. *e. f.*)

Fig. 18. Frumosu cutitu turnatu masivu in bronzu.— Ungra, Transilvani'a.— Museulu Brukenthal (Gooss. XIII. X. 11).

7. Tabeli'a E.

Arme defensive (*) aflate in Transilvani'a si Ungari'a

Fig. 1. Scutu de bronzu —Klein-Glein, Styria.—Collect. Iohaneum d'in Graz. (Gooss. XIII. III. 9).
» 2. Discu rotundu de bronzu. — Kis-Terenne, Ungari'a. (Gooss. XIII. VI. 11).
» 3. Idem rotundu de auru.—Wand, Austri'a de josu. (*Sitzber. der Wiener Akad.* XLIX. 126).
» 4} Lorica de bronzu. — Unter-Glein, Styri'a. — Collect. Johaneum d'in Graz (Gooss. XIII.
» 5} III. 5a. 5b.).
» 6. Coifu etruscu de bronzu. — Negau, Styri'a. Cabin. imperialu de antice d'in Vienn'a. — 1/8 mar. nat. (Gooss. XIII. III. 6).
» 7. Idem, cu inscriptiune etrusca. — Idem, idem. — 1/8 m. n. (Gooss. XIII. III. 4).
» 8. Grumajeru. — Istenmezö, Ungari'a. — 1/8 m. n. — Museulu nationalu d'in Pesth'a (Gooss. XIII. III. 3).
» 9. Grumajeru. — Vász-Szent-Lászlo, Ungari'a— 1/8 m. n. (Gooss. XIII. III. 1).
» 10. Instrumentu pentru intinderea arcului. — 2/5 m. n. — Museulu nation. d'in Pesth'a (Gooss. XIII. III. 7).
» 11. Idem, cu doue urechi.—2/5 m n. Idem. (Gooss. XIII. III. 8).
» 12 Coifu de bronzu de forma conica. — Haydu-Böszörmeny, Ungari'a; — 1/8 m. n — Museulu nation. d'in Pesth'a (Gooss. XIII. III. 2).
» 13.—16. Scuturi dace reproduse de pre basso-relievurile Columnei Trajane (Fröhner, *La Colonne Trajane d'après le surmoulage exécuté à Rome en 1861—1862*, Paris 1872—1874, ed. Rothschild, pl. 96, 143. 55).

8. Tabell'a F.

Fióule, braciari, verige si alte giuvelle aflate in Transilani'a si Ungari'a

Fig. 1} Fibula cu doue spirale oble.— Orastia, Transilvani'a (Sacken, *Ueber die vorchrist. Cul-*
» 2} *turepoch. Mitteleuropa's*, Wien 1862, pag. 64).
» 3. Palariutia de auru de form'a tutulus. — Tiufalâu, Transilvani'a. (R. Flöris, *Müregészeti Kalauz*, Pest, 1866, p. 41 fig. 69).
» 4. Braciara de drothu de argintu.— Heturu, Transilvani'a.— Cab. imper. de antice d'in Vienn'a. — (*Arch. f. oesterr. Gesch.*, XXIX. p. 320 fig. 59).
» 5a. 5b. Fibula de auru. — Pianulu de susu; greutate 4 galbeni (=14 grame). (*Arch f. oesterr. Gesch.* XXIX. p. 321 fig 60. 61).
» 6. Inelulu de drothu de argintu cu noue rasteie atarnate. de aeclasiu metalu. Somesiu-Cladu. Transilvani'a. (*Arch. f. K oesterr. Gesch* XXIV. 383. fig. 75a.).
» 7. Torque de auru.— Szarvasszó, Maramuresiu.—(Rom. Flóris. op cit., p. 40 fig. 66).
» 8. Vergea de auru servindu pote dreptu surrogatu allu monedei. — Bardotiu, Transilvani'a. (*Arch. f. oesterr. Gesch* XXIV. 389 fig. 76 lit c).
» 9} Spirale de auru.— Szarvaszo, Maramuresiu (R. Flóris, op. cit. p. 41 si 42 fig. 71 si 72).
» 10}
» 11. Fibule de argintu aurite, d'in epoc'a tardia. Sieic'a-mica. —Sacken, *Ueb die vorchr. Culturepochen* p. 96).
» 12. Idem, idem. *Arch. f. oesterr Gesch.* XXIV, p. 393 fig. 82).

(*) Pe tabella d'in errore typographica se citesce *offensive*.

Fig. 13. Lantiu de drothu de argintu. — Somosiu-caldu, Translivani'a (*Arch f. oesterr. Gesch.* XXIV. p. 384. fig. 75b.).

» 14. Cercellu de auru — Bardotiu, Transilvani'a (Idem 389, fig. 76a).

» 15. Braciara de auru d'in incovaitura in forma de banda. — Simlâu, Transilvani'a (Idem XV. 324 fig. 63).

» 16. Obiectu de foaie de aur, cu besicutie de drothu finu, servindu dreptu atarnatore. — Orsiova (Idem XXIV p. 405 fig. 84a.).

» 17. Fibula cu arcu. — Sieic'a mica. — (R. Flóris, op. cit., p. 64 fig. 111).

9. Tabell'a G.

Vase si alte obiecte de bronzu aflate in Transilvani'a si Ungari'a. Vase dace de metalu (15—19) pre Columna'a Trajana

Fig. 1. Ciubaru de bronzu. — Haydu Böszörmeni, Ungari'a. — Museulu nat. din Pestha (Gooss. op. cit. XIII. XI. 7).

» 2a. 2b. Manusi'a unei cánne de bronzu — Aprope de Hunedora, Transilvani'a. — Collectiunea Gymn. d'in Sighisiora, (Gooss. XIII. XI. 3a. 3b.).

» 3a. 3b. Tuburi de fole. — Noulu, Transilvani'a. — Collect. Gymn. Sighisiór'a, 1/2 marimea nat. (Goo s. XIII. X 9a. 9b.).

» 4. Bassinu séu vasu de bronzu pe rote. — Orastia, Transilvani'a. Cabin. imper. de antice d'in Vienna (Gooss. XIII. XI. 9)

» 5, 6. Lebede de drothu de bronzu. — Gusteriti'a, Transilvani'a. — 1/3 marime nat. — (Gooss. XIII. XI. 1. 4).

» 7, 8. Balauri de bronzu de unu typu forte archaicu, imbracati cu tinichea subtire de auru. — Pilinu, Ungari'a. — (Gooss. XIII. XII. 3a. 3b.)

» 9. Cupa de bronzu. — Haydu. — Böszörmeny, Ungari'a. — Museulu nationalu d'in Pestha. (Gooss. XIII, XI. 5)

» 10. Idem fora manusie. — Madacska, Ungari'a. (Gooss. XIII. XI. 2.)

» 11. Verfu seu aternatore de coifu. Gusteriti'a. — 1/2 m. nat. (Gooss, XIII. XI. 8)

» 12. Carlige in bronzu de unditia de pesce. — Gusteriti'a. — 1/2 m. n. (Gooss, XIII. X. 7).

» 13. Cleşte de bronzu.—Brusane, Ungari'a. — (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIX. p. 332 fig. 64).

» 14. Caldare de tinichea de bronzu. — Bardotiu, Ungari'a. (Idem XXIV. p. 390 fig. 78).

» 15, 16, 17, 18, 19. Vase de metalu, serviciulu pote de masa allu regelui Decebalu (Fröhner, *La colonne Trajane* ed. Rothschild, p'. 170).

» 20. Ferestreu in form'a lantietei, cu dinti pre amendoue laturile. — Gusteriti'a. — 1/2 m. n. (Gooss. XIII. X. 5.)

» 21. Ternacopu de bronzu. — Gusteriti'a. — Museulu Brukenthal. — 1/2 m. n. — (Gooss. XIII. X. 2).

10. Tabell'a H

Numismatic'a preromána a Daciei

» 1. Tetradrachma concáva dacica. — Transilvani'a. — (Bielz. *Arch. für Siebenb. Landesk* XI, tab. II. 3.)

» 2. Idem. imitáta dupo tetradrachmele thasice. Idem (Idem, tab. IV. 2).

» 3. Idem cu capulu Dianei, dupo tetradrachmele confederatiunei amphipolitanice a Macedoniei. Idem (Idem, tab. V. 2).

Fig. 4. Tetradrachma imitáta dupo a lui Philippu II. — Coll. Gymnas, d'in Sighisiora (Gooss XIII, XIV. 5.)

» 5. Moneda barbara. — Lapujtö, Ungari'a. — (Gooss, XIII. XIV. 16.)

» 6. Talerasiu de auru cu curcubeu (monede concáve) (*Arch. für oest. Gesch.* XXXVIII. 188.)

» 7. Idem idem.

» 8. Imitatiuni de tetradrachma — Daci'a. — Cabinetulu de medalii d'in Par's. — (Fröhner, *La colonne Trajane*, ed. Rothschild, Introduction.)

» 9. Tetradrachma imitáta dupo a lui Philippu II. — Petrosiani, Transilvani'a. — Collect. gymnas. d'in Sighisiora (Gooss. XIII. XIV. 1).

» 10. Tetradrachma de argintu imitata dupo a lui Philippu II. — Collect. Bolliacu (Tromp. Carp. nr. 939 fig. 48).

» 11. Moneda barbara. — Lapujtö (Ungari'a) (Gooss. XIII, XIV. 17).

» 12. Imitatiunea unei monede familiare romàne, reversulu dupo moned'a familiei Crepusia (Gooss, XIII. XIV. 12).

» 13. Imitatiune de auru dupo tetradrachm'a lui Alessandru cellu mare. — Daci'a. — Collect. Bolliacu (Tromp. Carpat. 939 fig. 45).

» 14. Tetradrachma imitata dupo a lui Philippu II (Gooss. XIII. XIV. 2.)

» 15. Moneda barbara — Lupajtö (Gooss, XIII. XIV 18.)

» 16. Imitatiune dupo tetradrachme philippice. — Daci'a. — Collect. Bolliacu. — (Tromp. Carpat. 939 fig. 55).

» 17. Moneda barbara. — Daci'a — Cabinetulu de medalii din Paris. (Fröhner, op. cit. introduction).

» 18. Moneda daca. — Idem, idem.

11. Tabell'a I.

Numismatic'a preromàna a Daciei

» 1. Tetradrachma barbara. — Daci'a. — Coll. Bolliacu (Tromp. Carpat, 939 fig. 49).

» 2. Idem (Tromp. Carp. 939 fig. 56.)

» 3. Imitatiune dupo tetradrachme philippice. — Idem (Tromp. Carp. 939 fig. 56.)

» 4. Idem (fig. 52.)

» 5. Tetradrachma dacica de argintu. Idem (fig. 57.)

» 6. Imitatiuni dupo tetradrachme philippice; capulu lui Jupiter bucalatu si disformu — Idem (fig. 54.)

» 7. Tetradrachma dacica de argintu. — Banatu. — Romani'a. — Coll. Bolliacu (fig. 51).

» 8. Tetradrachma pannonica cu numele principelui Jantumarus (Gooss. XIII. XIV. 10.)

» 9. Tetradrachma antica gréca. Collectiunea Prokesch Osten (*Denkschriften der Wiener Akad.*, IX, p. 402. nr. 9).

» 10. Imitatiune de auru dupo tetradrachm'a lui Alessandru cellu Mare. — Daci'a. — Collectiunea Bolliacu (Tr. Carpat. 939 fig. 31.)

» 11. Moneda pannonica. — Jahrendorf. (R. Flóris, op. cit., p. 71 fig. 117),

» 12. Tetradrachma de argintu cu numele principelui Biates. — Daci'a. — Pannoni'a. — (Tromp. Carp. 939 fig. 47).

» 13. Imitatiune de auru dupo tetradrachm'a lui Alessandru cellu-mare. — Daci'a. — Collectiunea Bolliacu (Tr. Carp. 939 fig. 33.)

» 14. Drachma de argintu a Marsiliei. — Collect. Bolliacu (Tr. Carp. nr. 939 fig. 43).

12. Tabell'a K.

Ceramic'a Daciei. Zimnicea

(Collectiunea C. Bolliacu)

Fig. 1. Urna, nalt. 67 cent., perimetru la cea mai grosa parte de 1 metru 60 cent., capacitatea 53 oca, cu unu calaretiu repetatu de siese-ori intre celle doue brane (Tromp. Carpatiloru 1137, 1.)
» 2. Cána mare cu ua manusie ornata cu ua torda; pe gûtulu canei unu sierpe, si unu ornamentu in form'a copitei callului (id. 4)
» 3. Tipsie cu piedestalu (id. 7).
» 4. Calaretiulu de pe vasulu nr. 1 (id, 36).
» 5. Sierpele de pe vasulu nr. 2 (id. 34.)
» 6. Ornamentu sapat pe unu vasu (id. 30).
» 7. Idem (id. 37).
» 8. Idem (id. 31).
» 9. Idem pe manusi'a unui vasu (id, 32).

13. Tabel'a L

Ceramic'a Daciei. Vodastra

(Collectiunea C. Bolliacu)

Fig. 1. Borcánu cenusiu ovoidu pentru conservare cu doue manusi mari (Tr. Carp. 1255 fig. 21).
» 2. Vasu roscátu cu patru bolduri-manusi (idem 26).
» 3. Idem forte frumosu, d'in pamentu subtire (id 1).
» 4. Vasu de beutu, cenusiu, imitàndu unulu in altulu (idem 15).
» 5. Cauna cenusia (id. 14).
„ 6. Vasu de beutu de pamentu negru curatu, doue manusi rupte (id. 5).
» 7. Tipsie mica cu ua singura mauusie gaurita pentru atarnatu id. 105).
» 8. Cupa de beutu in forma de potiru (id. 76),
» 9. Văsu de beutu cu doue manusi — boldu si cu ua ţitia cu doue atarnaturi (id. 6).
» 10. Ipem cu ua manusie gaurita. (id. 9).
» 11a. 11b. Idoli de pamentu, unulu avendu pre pantece unu triunghiu impartitu prin mijloc. (id. 48. 51).
» 12. Palnie — strecuratore (id. 58).
» 13. Vasu rosiaticu cu doue manusi llpite (id. 30).
» 14. Fetisiu diformu pe pedestalu (id. 50).
» 15. Instrumentu de pamentu rosiaticu gauritu (id. 92).
» 16.a. 16.b. 16.c. Rotitie de pamentu (id. 130- 128 86).
» 17. Lingura de pamentu cenusiu, cu cod'a ei d'in acelasiu pamentu (id, 102).
» 18. Mesciora cenusie pa patru pieiore lustruita d'asupr'a (id. 36).
» 19. Instrumentu de pamèntu rosiatecu (id. 84).
» 20. Vasu micu de pamentu cenusiu, ganritu pene la unu locu (id. 85).

14. Tabell'a M

Vase sî obiecte de lutu, de bronzu si de arâma aflate in Romani'a si Teansilvani'a

Fig. 1. Borcanu cenusiu, ovoidu, cu doue manusi. Vodastr'a. — Collect. Bolliacu (Tr. Carp. nr. 1255. 22).
» 2. Urna. — Bistriti'a, Transilvani'a, (*Arch. für oesterr. Geseh.* XV. 327 fig. 67).

Fig. 3. Vasu turnatu in arama cu t ei pieióre si doue manusie. — Cotlea, Trans lvani'a — Collect. gymn. d'in B asiovu (Gooss. XIII. XI. 6).

» Ornamentu de pe vasulu fig. 8.

» 5. Ulcica. — Bistriti'a, Transilvani'a (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XV. 327 fig. 66),

» 6. Conu trunchiatu servindu la arderea olariei. (Gooss, XIII. XV. 20).

» 7. Vasu d'in epoc'a romána. — Clusiu, Transilvani'a. (nalt. 14 cent., diametru la gu a 10 cent. avendu trei manusi duple) (*Arch. f, oesterr. Gesch*, XXXVIII, p 306 fig. 55).

» 8. Vasu micu in form'a caciulei de marinaru. — Zimnicea. — Collect. Bolliacu (Tromp. Carpat. 1137. n. 26).

» 9. Ulcica. — Bistriti'a, Transilvani'a (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XV. 327 fig. 65).

» 10. Idem. — Guşteriti'a, Transilvani'a (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XV. 327 fig. 69)

» 11. Ola. — Müglitz, Moravi'a. — (Idem, XXXIII. 85).

» 12. Ornamentu pre unu vasu de la Zimnicea. — Coll. Bolliacu (Tromp. Carpat. 1137 nr. 25).

» 13a. 13b Cocosi de bronzu si de lutu. — Romani'a. — Coll. Bolliacu (Tromp. Carpat. 939).

» 14. Trunchiu de lutu. — Sieic'a mica, Transilvani'a. — (Gooss XIII XV. 27).

» 15. Unu bardacu cu doue esituri masive intre cari suntu doue ornamente ce sémana à doue copite de calu. — Zimnicea — Coll. Bolliacu (Tromp. Carpat. 1137 nr. 18).

» 16. Plosca fora gûtu cu ua gaura in pantecele ei. — Zimnicea. — Collect Bolliacu (Tr. Carpatiloru 1137. 16).

15. Tabell'a N

Fig. 1. Bustulu unui rege dacu, probabilu allu lui Decebalu. — Marmura antica gasita la 1863 in forulu lui Traiauu la Rom'a. — Adi in museulu Ermitragiului din St. Petersburg. (Fröhner, *La Colonne Trajane* 1865 p. 5).

» 2—4. Figuri geto-dace pre Column'a Trajana. — Reproductiune de pre pl. 129 — 130 Colonne Trajane, ed. Rothschild.

» 5a. 5b. Ua inscriptiune cotre dieiti'a Bendis, pre stîncele de la Philippi (Heuzey, *Mission archéol. de Macédoine* p. 85).

» 6. Inscriptiunea unui pretorianu despre ofrand'a facuta sierpelui. — Troiacu (Heuzey op. cit. p. 326).

» 7. Cultulu cabiricu; ua parte d'in representatiunea de pre ua pasta de sticla d'in museulu berlinesu (*Denkmäler, forschungen und Berichte*, herausg. v. Eduard Gerhardt, I jahrg 1849).

» 8. Fragmentulu unui basso-relievu cu representatiunea heroului thracu. — Museulu nationalu d'in Bucuresci.

» 9. Cornulu gallicu (carnyx). — De pre ua medallie la Hucher, *Art. Gaulois* II p. 63 medalli'a nr. 89.

16. Tabell'a O

Fig. 1—4. Typulu dacu pre Column'a Trajana. — Reproductiune dupo besso-relievurile Columnei, pl. 54. 113. 120 si 124, *la Colonne Trajane*, ed. Rothschild.

17. Tabell'a P

Fig. 1. Auxiliari daci in armat'a romána pre Column'a Antonina (Daremberg et Saglio, *Diction des antiquités grecques et romaines*, p. 588 fig. 673).

» 2—6. Figuri dace pre Column'a Traiana. — Reproductiune dupo basso-relievurile Columnei, edit. Rothschild, pl. 48, 182

Fig. 7. Statu'a unui prinsu dacu. — Museulu d'in Neapoli. (Clarac, *Musée de sculpture antique et moderne* 2161 G.).

» 8. Sabie daca pre unu monumentu d'in Birdoswald in Angli'a. alu lui Cl. Menander tribunu allu Cohortei I Aelia Dacorum. (*Lapidarium Septentrionale*, London, 1875 pag 95, sub No. 389).

» 9. Trophee dace (*La Colonne Trajane décrite par W. Froehner*, Paris 1865 p. 134).

» 10. Sabie orientale pre un'a d'in statuele depuse de regele Attalos, in acropolea Athenei (Overbeck, *Geschichte der Griechischen Plastik für Künstler und Kunstfreunde*, II, Leipzig 1870 fig. 95 nr. 10).

18. Tabell'a Q

» 1. Arme si vestminte dace de resboiu pre piedestalulu Columnei Trajane, faciad'a laterale.— De pre unu desemnu fotografiatu allu lui Leonu Ginain. 1854. *Façade laterale; detail au quart de l'éxécution.*

Fig. 2. Lorica.
» 3. 6. 10. Sageti
» 4. Trompetta drepta
» 5. Toporu
» 7. Sapa
» 8. Satîru
» 9. Sapoiu

Reproductiune de pre piedestalulu Columnei Trajane, pl. 7—25 ed. Rothschild.

19. Tabell'a R

Scutu si casci dace pre Column'a Trajana (ed. Rothschild).

20. Tabell'a S

Fig. 1. 2. 3. 6. Architectur'a daca pre Columna Trajana (*La Colonne Trajane* ed. Rothschild: fig. 1=pl. 75; 2=105; 3=147; figur'a 6=nr. 98 *Colonne Trajane décrite par Froehner* 1865 p. 142).

» 4. Ua parte d'in zidulu capitalei lui Decebalu aparatu cu machini de resboiu si butoiase pline de materii aprindietore (*La Colonne Trajane décrite par Froehner* 1865 p. 141 pl. 93).

» 5. Dispositiunea interiora a zidului do la Murcceint, Francia (Desjardins. *Géogr. hist. et adm. de la Gaule Romaine*, II, 119).

21. Tabell'a T

Fig. 1. 2. 3. 4. 6 7. Architectur'a daca pre Column'a Trajana (*La Colonne Trajane* edit. Rothschild : 1=pl. 81; 2=93; 3=143; 4=157; 6=79; 7=26).

» 5. Dacii cum se apara in fortu contra Romániloru (*La Colonne Trajane décrite par Froener* 1865 p. 117).

22. Tabell'a U

Fragmentulu unui basso-relievu relativu la cultulu cabiricu — In museulu nationalu d'in Bucuresci.

23. Tabell'a V

Fig. 1. Calaretiulu de la Pellin'a. stella 41 c. nalt., 39 c. larg. — Museulu Luvrului, Paris, (Heuzey, op. cit. pl. 26 fig. 1)

Fig. 2—3. Dian'a venatore — Stâncele de la Philippi (Heuzey, op. cit. pl. IV fig. 3 si 2).
» 4. Divinitatea thraca Bendis (Mendis) asimilata dieului Mên.—Stâncele de la Philippi (Heuzey. op. cit., pl. IV. fig. 1).

24. Tabell'a X.

1. Ua lupta intre cavaleri'a romáua si Dacii. — Baso-relievu d'in timpulu lui Trajanu pusu la arculu de triumphu alu lui Coostantinu. Reproductiune dupo Overbeck, *Geschichte der Griechischen Plastik*, II, p. 381).
2. Dacii ataca lagarulu de iérna alu unui micu corpu de Romani. — Basso-relievu de pre Columna'a Trajana (Reproductiune dupo Overbek, op. cit. II, p. 379).

25. Tabell'a Z.

Semne pre petrile si caramidole de la Slonu. — Romani'a. — (Tromp. Carpat., 939).
Semnele lucratoriloru pre zidarii germáne, de la 1200 pene la 1500. *Correspondenzblatt des Gesammstvereins der deutschen Geschichts- zund Alterthumsvereine*, Darmstadt 1878 nr. 1).

26. Tabell'a Y

Màrci familiare constatate in Danzigu (*Zeitschrift für deutsche Mytologie*. red. J. W. Wolf, I 185—189).
Idem, la Praga (Altstadt) (*Mitthcil. der C. Comm* I. 245).
Idem, la Klingenberg, langa Moldau (idem I 216).
Idem, ale lucratoriioru románi pre zidulu lui Servius si pre alte edificii vechi d'in Rom'a (*Hermes* X volum, Berlinu 1876)
Idem, alle lucratoriloru byzantini (Révue archéol., Paris 1876. I. p. 245—248; 356—359).
Alphabetum Siculorum (Hasdeu, *Istori'a critica* II p. 25).
Inscriptiunea d'in biseric'a de la Enlaka in Ardélu (idem. II 33).
Fig. 1. Pétra cu semne ce nu potu fi de catu semne de lucratori. — Ofen, Ungari'a *Archiv fur oesterr. Gesch.* XV, pag. 293 fig. 35).
» 2. Ua petricica descoperita intr'ua movila de langa targusiorulu Daszov in Podolia (Hasdeu, op. cit. II p. 22).
Fig. 3—12. Marci familiare (*Mitth. d. C. Commiss, der Baudenkm.* I. 28—29).

27. Tabell'a I-iu

Lupt'a intre Románi si Daci aprope de Tapae (Fröhner, *La Colonne Trajane* 1865 p. 92 pl. 15.

28. Tabell'a II

Luarea unei cetatiui dace. (Idem p. 92 pl. 16).

29. Tabell'a III

1. Dacii attaca lagarulu de iarna allu unui micu corpu de Románi (idem p. 97, pl. 22).
2. Cuirassieri in armat'a daca (idem p. 102, pl. 27).

30. Tabell'a IV

Ua bataia intre Románi si Daci (idem p. 102 pl. 28).

31. Tabell'a V

1. Suppunerea unui tribu dacu (idem, p. 102, pl. 29).
2. Femeile dace ardu de viui pre prisonierii románi (idem p. 106 pl. 38).

32. **Tabella VI**

Tropheele dace luate de Români (idem p. 120 pl. 64).

33. **Tabell'a VII**

1. Podulu lui Trajanu de la Turnu-Severinu (idem. p. 132 pl. 77).
2. Resturile d'in podulu lui Trajanu de la Turnu-Severinu (idem pag. 133).

34. **Tabell'a VIII**

Dacii dau focu Sarmizegethusei (idem p. 142, pl. 97).

35—38. **Tabell'a IX—XII**

Sarcophagulu de la Reşca séu Celeiu. — Museulu nationalu d'in Bucuresci.
Monumentulu epigraphicu de la Zagaia, jud. Mehedinti — Museulu nationalu d'in Bucuresci.

C. Figuri intercalate in textu

ADDENDA ET CORRIGENDA

NB. D'in errorile typografice de littere, de accentuatiune in citatiunile latine si ellene, de cifre si de intiellesu strecurate in acestu volumu, indreptàmu pre celle mai insemnate; pentru restu reclamàmu ingaduinti'a cititorului.

PARTEA I-iu

Cap. I. Pag. 29 not'a 26. Iacobs. — P. 31 r. 1, acesti'a. — P. 32 la finele notei 41 se adaoge: Editiunile mai noui, de es. N. Wecklein (Aeschylus *Prometheus,* II aufl. Leipzig 1878). propunu lectur'a versului de mai susu astu-felu: Ἀρίας τ' ἄρειον ἄνθος «florea Arieniloru Persiei», intemeiandu-se pre Coeph. 423 Ἄριον, la care Scholiastulu observa: Περσικὸν, Hesych. Ἀρείας πώλους. Περσικάς. Ἄρειοι γὰρ ἔθνος Περσικόν Fora indouiala, Ἀρίας ἄρειον este unu jocu de vorbe etymologicu obicinuitu la cei vechi. Comp. Esch. frgm. 305. τοῦτον δ' ἐπόπτην ἔποπα τῶν αὐτοῦ κακῶν, si Eum. 156 ὄνειδος ἐξ ὀνειράτων, Pers. 995 ἄρειόν τ' Ἀγχάρην. —

Cap. II. P. 40 r. 3 de josu in susu: ἐξισοῦσθαι. — P. 43 r. 6: *afluentii.* r. 10: Ἕλληνες. — P. 44 r. 1 finalu: Colstar — P. 46 r. 20, IV. — P. 47 r. 15 δ'αὐτῶν. r. 16, πρὸς τόν. — P. 48 r. 18 de jesu in susu: Κρωβύζων. — P. 49 r. 19 d j. in s.: Schuller. — P. 51 r. 11 d, j. in s.: Πόντῳ. r. 6 d. j. in s., schwarzen. — P. 52 r. 14 d. s. in j: Σκύθαι. —

Cap III P. 56, Dupo rendulu 16 trebue § 3. — P. 57 r. 6, Dupo *muntii* sterge virgul'a; r. 15 frigurόse. —

Cap IV. P. 59 r. 9 se adaoge: Prim'a apparitiune istorica a numelui Daciloru are locu in annulu 109 a. I. Chr., candu ei fura batuti impreuna cu Scordiscii de cotre Minucius Rufus. Frontin, strat. 2, 4. 3. dice: «Minucius Rufus imperator, cum a Scordiscis Dacisque premeretur, quibus impar erat numero» etc. — P. 63 r. 2 d. j in s., Gooss. — P. 65 r. 4 d. j. in s.. Essedones. — P. 65 r. 18 d. j. in s., copiatoriloru. —

Cap. V. P. 68 r. 13 d. j. in s: ἀνατολικώτεροι. — P. 72 r. 9: cu al'u loru Βουδινὸν,. seu Βωδινὸν,.— P. 73 r. 11 de j. in s., Mai vedi *Hermes,* 1878 p. 237. — P. 74 r. 16 de j. in s., Caucasi. — P. 76 r. finalu: In locu de *Cerneti* trebue *Orsiova.* — P. 79 r. 21 de s. in j., cuvintele «reducèndu-o in cat va d'in marimea originalului» se se sterga. — r. finalu: *De atunci pene* acuma. — P. 81 r. 5 de j. in s: Vedi si volum. IV (1879) p 60 — 78, — si *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich,* herausg. v. O Benndorf und O. Hirschfeld, jahrg. III heft. I, *Inschriften aus Rumänien,* v. Gr. Tocilescu; heft 2 (Wien 1879): *Neue Inschriften aus Dacien,* v Torma, p. 86—122 — P. 83 r. 2, Viminatiu r. 16, Ravenatulu. — P. 85 r. 5, Germihera; r. 6, Ζερμίζιργα. — P 86 r. 1, alu obiecteloru — P 88 r. 11 de j. in s., libertus. — P. 89 r. 6 d. j. in s. antiqui. — P. 90 r. 3 si 4: Desjardins se incela multu. — P. 91 r. 4 d. j. in s.: Ruetel. — P. 93, r, 1, La celle 9 numi topice d'in tablele cerate mai adaoga anco doue: 1) *Resculus* d'in tab. cer. I

(C. I. L. III), care nu e nume de persona cum a sustinutu d. Mommsen, ci localitatea de adi Zuturi cerc. Simlâu. Intr'ua inscriptiune publicata de D. Torma, *Arch. epigr. Mittheil.* III h. II nr. 13, si aflata la Almasiu langa Huedinu se citesce in lini'a 7 : a R[esc]ul (o) vico Af(icae); 2) Vicus Aficus identicu cu *Bologa*. cerc. Clusiu. — Pag. 94 r. 9—21 sa se sterga, si sa se puna in loculu loru urmatorele : Ea are 0.72 nalt.; 0.50 latime; 0.25 grosime. Inscriptiunea consista d'in 8 linii; in prim'a abia se mai vedu urme d'in partea inferiora a doue litere :

...........L J..
COMMODO ANT/
NINO AVG SVB C/
RA CL. XENOPHON
TIS. PROC AVG
ZOTICVS ET SAI/
ANVS SER //VI////
POSVE/,N//

= [Imp. Caes. M. Aur.] Commodo Ant[o]nino sub c[u]ra Cl audii) Xenophontis proc(uratoris) Aug(usti) Zoticus et Sa[lvi] anus ser(vi) vi[l(ici)] posue[ru]n[t].

Despre procuratorele Cl. Xenophon cf. C. I. L III, 6575; despre Salvianus, idem Corp. I. L. III 6575. — P. 97 r. 12 d. j. in s., d'in. — Splonum.—P. 98 r. 14-13 d. j. in s., Livius. — P. 99 r. 4, Dacpetoporiani. — r. 17 d. j. in s., Octavia seu porticulu Pollei (Plinius n. h. III, 3, 17). — P. 101 r. finalu, Antoninus. — P. 103 r. 4 d. j. in s., Asemenea si *Desudaba* in Maedica (Liv., 44, 26, 2; Plutarch, *Aemil* 9. comp. c 12. 13) intre gurele Dunarii si muntele Hemus. Cf. G. Zippel, *die römische herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Leipzig 1877, p. 170. —

PARTEA II.

Cap. I. P. 106 r. 11, Deutschen. — P. 107 r. 15. Theodoru Gosche, (*die Arier*, ein beitrag zur historischen Anthropologie, Iena 1878) pare a fí demonstratu definitivu cŏ patri'a Ariiloru este de cautátu mai multu in Europ'a de cotu in Asi'a. Ellu lasa limb'a si se occupa de typulu physicu allu majoritatii unei natiuni. Dupo densulu, omulu s'aru fí nascutu in nordulu Europei, de unde s'a scoboritu prin vallea Dniprului la Marea-Neagra. Deací ua parte a occupátu peninsul'a balcanica (Thraci, Illyri, Pelasgi, Helleni), alta parte a trecutu in continentulu asiaticu pre trei cài : 1) peste Bosporu (semintiile arice alle Asiei-mici, Phrygi, Armeni etc.) 2), prin port'a Caucasului (Medi, Irani, Indíi si 3), prin port'a Uralului. Vedi Spiegel, in *Ienaer Literaturzeitung* 1879 nr. 19. — J. Darmesteter, *Ormazd et Ahriman, leurs origines et leur histoire*, Paris 1877. Dupa acésta theorie Indi'a n'aru fí punctulu de plecare allu culturei indo-germanice, cí punctulu extremu cellu mai resariténu allu acesti'a, si ceea-ce se gasesce acolo d'in bunulu anticu indo-germanicu, aru fí importatu in Indi'a, iar nu de acolo in lumea indo germanica —

Cap. II. P. 109 r. 9 d. j. in s., οὔνομα. — P. 113 r. 17 fundatu.—r. 19, 22. — r. 23: 23.—P. 114 r. 20: 30 in locu de 28. — r. 11 de j. in s.. gegen das. — P. 116, r. 10 : 33 in locu de 31.— r. 12, ci talmacesce si restalmacesce. — Dupo rendulu 24 trebue § 6.

Cap. III. P. 121 r. 10, ἀνδρόγυνοι. — P. 127 r. 4, Χώδαρζος. — r. 25, Ὀχόαρζάνης. — r. 6 de j. in s.: Φαρνό-Ξαρθος. — P. 128 r 2, Ἰράμβουστος —

Cap. IV. P. 131 r. 3 de j. in s., care. — P. 137 r. 5 de j. in s., chipuri. — P. 138 r. finalu : sepulchrale.—P. 139 r. 5, Cifra 54 trebue stersa.—r. 16, 54 in locu de 55.—r. 21: 55 in locu de 56.— r. 5 si 4 de j. in s., profluitu. Tum. — P. 140, r. 9, imbracaminte;. — r. 2 de j. in s., Leo. — P. 143 r. 4 de j. in s., 78, 8. —

Cap. VI. P. 145 r. 6: *Russie*.— P. 146 r. 2. Trebue *Nicopole* in locu de *Alexandropole*. A-

cestŭ vasu de argintu auritu, s'a gasitu sub unu tumulus la 1863, in districtulu Ecaterinoslav, la 20 verste spre nordu de tergulu Nicopol. Ellu este unulu d'in cele mai frumose ornamente alle museului Ermitagiului d'in St. Petersburg. Are form'a unei amphore (vedi stamp'a anessatâ); susu e represintatu unu sgriptioru devorându unu cerbu, si de desubu ua frisa care representa ua scena de tabunu scythicu; iar pantecele e impodobitu cu palmette si coltisiori de cellu mai frumosu stylu, printre cari, se joca paseri si animali fantastice aripáte. Figurile Scythiloru n'au nimicu d'in typulu rasei mongole; nici umerii obrazului nu suntu scosi afara, nici ochii nu suntu mici si ciuruiti, nici nasulu pleostitu, nici perulu nu lipsesce. Totulu amintesce mai multu profilulu Persiloru de pre monumentele de la Persepolis. Costumulu in care suntu imbracati: tunic'a scurta de postavu grosu seu de pelle, strînsa la mijlocu cu ua cingatore pantaloni largi bagaţi intr'ua incaltiaminte scunda, barb'a si perulu lungu, totulu se regasesce pene asta-di la tierranii rusi d'in Russia-mare. Vedi L. Stephani, *Comptes rendus de la Commission archéologique pour les années 1863 et 1864.*— Cf. Wl. Stassof, *Chambre sepulcrale avec fresques découverte en 1872 près de Kertch.* St. Petersbourg 1875. gr. 4°.— P. 146 r. 4: in locu de: «si cŏ posedau ua industrie metalurgica, forte inaintata» trebue: «pentru câ artistii greci îsi dedéu osteneal'a a studia cu amenuntulu detaliurile costumului, typului physicu si vetii intime alle Scythiloru, si le representa cu fidelitate».—

Cap. VII. P. 146 r. 3 de j. in s., Genthe.— P. 147 r. 20—21 de j. in s., 'Αγαθυρσος.— P 148 r. 4—5: χρέωνται.— r. 15 de j. in s., Anse asemenarea de obiceiuri nu probeadia identitatea originei a doue popore. Herodotu dice cŏ si Neurii, Androphagii au obiceiuri, anse nu suntu Scythi.— r. 13 de j. in s.. numescu.— r. 10 de j. in s., Exc.— r. 9 de j. in s.: colore.

Cap VIII. p. 149 r. 17 de j. in s., necunoscendu.— r. 16 de j. in s, Greci. — r. 2 de j. in s. si mai la valle cap XII. — P. 150 r. 3, caci amu cunoscintiâ cŏ Getii suntu numai aceia. — P. 151 r. 18 de j. in s.. surmoulage exécuté. — P. 152 r. 2 si 1 de j. in s, se se sterga cuvintele, la nr. 21, pl. 54—55 (Fröhner cavalerii cuirasati); nr. 27. pl. 61—62. — Idem vorbele, si nr. 115, pl. 181—182. — P. 153 r. 17 de j. in s., Mittelalter. — P. 154 r. 8 de j. in s., Μελάγχλαινοι. — P. 155 r. 12 de j. in s., der — P. 157 r. 3, argumentu se deduce. — r. 20—21, capillati. — P. 158 r, 13, America. — r. 8 de j. in s, iar. — r. 5 de j. in s., Martius. — P. 160 r. 20—21: wandernden. — P. 162 r. 14 de j. in s, On in locu de *ou*. — r. 13 de j. in s., lien. — r. 4 de j. in s. Adelung. — r. finalu, Guthrie. — P. 167 r. 2 de j. in s., XII in locu de NII. — P. 168 r. 4: Fontina. — r. 7, pareche. — r. 20 de j. in sus: bronzuri. — r. 16 de j. s, impunsatura — r. 16 de j. in s., denota *dupo unii* manile. — r. 13 de j. in s., erdel. — r. 6. 5 de j in s., Pe inscriptiunea unui tribunu allu primei Cohorte. — r. 3 de j. in s., Vedi-o reprodusa pe tab. P nr. 8. — P. 173, r. 6, iscà. — P. 178 r. 19, la opiniunea. — r 9 de j. in s., Memoriile. Scolei de Hautes Etudes (Mélanges publiés par la Section historique et philologique, Paris 1878, pag. 261—298). — P. 179 r. 19 si 20 in locu de, «se inchinau mai nainte la» trebue «inchipuindu-si». — r. 20 Horsu, Dî'u, si Trojanu si alti multi. — P 194 r. 4, γαλ Fa-ϱο-ς. — r. 20, ЖЬМ—IЖ. —P. 197 r. 13, Βρίζα.— r. 15, Βρύγχο-ν. — r. 15. v. slav. БРАКА.—r. 15. БРАКНАТИ.— P. 198 r. 3, luminá. — P. 201 r. 6, Mai vedi Victor Hehn, *Kulturpflanzen und Hausthiere*, 3 aufl. Berlin 1877, p. 485—487.

Cap. IX. P. 217 r. finalu, *fa-* in locu de *af-*. — P. 229 r. 2, Resculus d'in tabel'a cerata I, pare a fi unu nume de localitate judecàndu dupo o inscriptiune publicata de d Torma in Arch.-epigr. Mittreil. III, h II nr. 13, in care se citesce, a R[esc]ul (o) vico 18 Af(icae). — P. 238 r. 5: CAELIO.—P. 239 r. 1, sterge numele *Resculus*.—P. 244 r. 21, compara si vechiulu-iricu *meall collis, locus editus*, si numile gallice Mellosectum, Mellodûnum, adi Melun (Glück, *Die bei Cäsar vorkommen den Keltischen Namen*, p. 138 seq. — P. 246 r. 14, Berg. — r. 4 de j. in s., Dupŏ Carl Gooss *Arch epigr. Mittheil.* I heft 2, Wien 1877 acestu nume aru vení de la unu tribu dacu Saci mentionatu de Aurelius Victor (Caesares c. 13): Dacor: pileatis *Sacisque* nationibus.—P. 254 r. 6 de j. in s., iaru in prim'a parte a cuventului, unu elementu thracicu ce se regasesce sub formă Stenas de

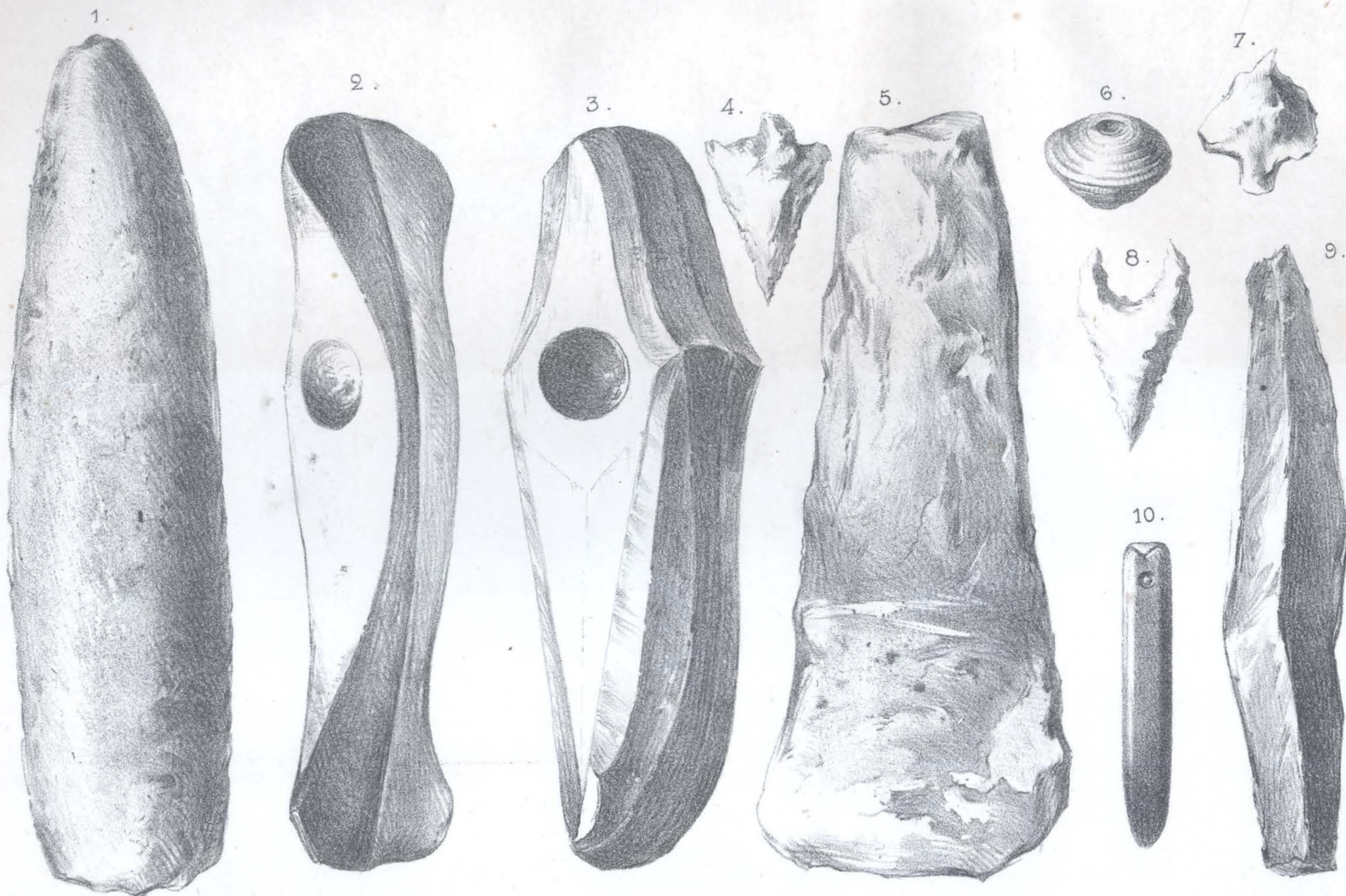
doue ori in Macedoni'a, si cá nume de riu in form'a Stina (Ravenatu 405,10) in Sicili'a (Gooss, Arch. epigr. Mittheil. I heft 2.).—

Cap. X. P. 266 r. 22, Dierauer. — P. 269 r. 10, pl. 62—63.

Cap. *XI*. P. 277 r. 19, Ἀριστοφάνης.—r. 20, Ἴστρῳ.— r. 22, Γέταις.—P. 280 r. 25. Despre Daci se dice cŏ erau si multu vorbitori, flecari. Numenius, ap. Eusèb, Preparat. evangel. XIV, 7 amintesce τῆς Δακικῆς στωμυλήθρας. — P. 301 r. 4. Figurile de femei dace pre Column'a Trajana, au d'asupra manii nisce dunge, cari potu fi betelicle maniceloru camasei, séu mai probabilu, braciari, περικάρπια; unele porta περιβραχιόνια, unu felu de cercu oblu ce se punea intre umeru si cotu, pre susulu bratiului. *Vedi La Colonne Trajane* ed. Rothschild pl. VI, VII. 54. 76. 105. 184. — D-lu Bolliacu crede cŏ ua braciara de bronzu ce a gasitu la Colib'a-vechia de la Slonu, distr. Prahova, aru fi tocmai braciar'a ce stringea camasi'a femeiloru dace pe Columna Traiana; ea se puté stringe la capete spre a se ajustá pe bratiu *Tromp. Carpat.* nr. (939). — P. 302 r. 12 de j. in s., Διόνυσος.— P. 319 r. 19 de j. in s., τῆς αὐτῶν. — r. 18 de j. in s., ἀνδρῶν. — P. 323 r. 18 de j. in s., Θρηίκων. — r. 12 de j. in s., Ἴάδα καὶ. — P. 322 r. 13 de j. in s., ἔθυον. — P. 323 r. 18 de j. in s., νομίζουσι. — P. 328 r. 15, τούς. — r. 4 de j. in s. λόγους. — P. 338 r. 19 de j. in s.: Pote ca divinitatea figurata sub trasurile unui personagiu calare tinendu in mana unu feliu de darda séu sulitia, si allu carui cultu era forte respanditu in Phrygi'a si Pamphilia, (vedi de esemplu sculpturele de la Khodja-Tach la confiniile Pisidiei si alle Phrygiei (Bull. de corresp. hellén. I, 366; IV, mai 1880 pl. IX si X, pag. 291—295 art. d-lui Max Collignon), se fie cabirulu inviatu. Se cunnósce mai multe marmore ex-voto cu dedicatiunea θεὸς σώζων (*Bull. de corresp. hellénique* t. II p. 170, n. 2; Idem ibid. nr. 4; III p. 334 nr. 1; t. III, p. 346, nr. 29) datu pote unui dieu localu. - P. 338 r. 19, de j. in s., cabyricu. — P. 343 r. 14, γυναικῶν. — P. 355 r. 22, de stersu cifr'a 439. — r. 25, trebue 439 in locu de 440.—P. 356 r. 1, impresu pre vase (440).—P. 358 r. 20 de j. in s, trebue 43 in locu de 42.— P. 360 r. 11 de j. in s., Locuri de devotiune consacráte prin pietatea poporana s'a descoperitu in peninsul'a balcanica, la rocele sculptate de la Philippi (Heuzey, *Mission archéol. de Macédoine*), si la Marginea Phrygiei si Pisidiei, la roc'a sculptata de la Khodja - Tach, ceea-ce este anco ua proba despre asemenarile dese dintre obiceiurile religiose alle Phrygiei si alle Thraciei. M. Collignon, *Bul. de corr. hellénique* IV, (1880) p. 291—295. — P. 361 r. 10. Despre Stoneheng vedi Lubbock. *L'homme préhistorique*, trad. Barbier, Paris 1876 cap. V. — P. 364 r. 9, καὶ γὰρ αὐτος εὔχομαι. — r. 10, ἐκεῖθεν εἶναι τὸ γένος. — P. 368 r. 19 de j. in s., μαχαιροφόρων. — r. 18 de j. in s., τοῦ in locu de τοι. — P. 377 la not'a 592. Cu sabi'a curba se representa si gladiatorii thraci. Asia de esemplu, monumentulu thracului Priscus, naltiatu de feme'a sea Elea (Maffei, *Museum Veron.* p. 444, 2); allu thracului Exocus (ap. Fabretti *Syntagma* p. 256). Mai vedi figuri de gladiatori thraci : statu'a lui Fonditanus in museulu Luvrului (ED. 285), alta statueta de bronzu in un'a d'in salile museului Napoleon III nr. 609); figuri pe zidurile de la Pompei (P. Garucci, pl. XI, 1—3.— P. 382 r. 14, § 43.—r. 15 de j. in s., in locu de cap. XII trebue, cap. XI § 52. — P. 386 r. 3, § 44.— P. 389 r. 20, § 45. — P. 392 r. 15, § 46. — r. 26. continere. — P. 393 r. 2 de j. in s., 288—290.— P. 394 r. 11 de j. in s., statorniciti. — r. 8 de j. in s., de morte allu lui. — P. 396, r. 23, nordice.— de. — P. 397 r. 6, Varro. — r. 18. De l'économie. Schayes. — P. 398 r. 18, Δύναμιν. — r. 13 de j. in s., Hehn. — r. 4 de j. in s., de mancare. — P. 399 r. 20—21, faciendum in Macedoniam. — r. 28, p. 380. — P. 400 r. 12 de j. in s., FECERVNT. — P. 403 r. 4, vetrei. — P. 404 r. 6 de j. in s., Mojgradu.— P. 407 r. 16 de j. in s., germana. P. 411 r. 28, Orientulu etc., vedi. — r. 11 de j. in s., incarcá. — r. 9 de j. in s., Chimistulu. — r. 5 de j. in s., allu acellui auru. — P. 412 r. 2: cá in locu de cu. — r. 9 de j. in s., transilvanismului. —

Cap. *XII*. P. 413, r. 17, trebuesce. — P. 417 r. 22 si 23, europäischen. — P. 418 r. 3, déco.— r. 15—16, primigenius. — 420 r. 4, Vizakna. — P. 422 r. 20 *fig*. in locu de *hg*. — P. 424 la finea § 4, asemenea si prîsneluri, cum este esemplarulu aflatu la Kisdu in Transilvani'a (tab. A nr. 6). — P. 427 r. 22, poporu in locu de toporu. — r. 25, umplea. — r. 4 de j. in s., des. —

P. 428 r. 5, nici a trage. — P. 432 r. 4 de j. in s., linguri de lutu. — P. 433 la finea § 9. Ved despre nouile sapaturi la acesta localitate studiulu d-lui Gooss, in *Archiv. für Siebenb. Lanudesk.*. n. f. XIV p. 592--626. — P. 435 r. 26, destinatei. — P. 441 r. 15. In collectiunea de bronzuri a d-lui Bolliacu se afla unu frumosu verfu de lance lungu cá unu tesácu si ascutitu de amendoue laturile, de provenientia d'in jud. Romanati — P. 441 r. 15 de j. in s., 12 in locu de 6. — P. 442 r. 11, cuneiforma. — r. 7 de j. in s., p. 366 fig. 55 in locu de p 375. — P. 446 r. 13, *lu* sa se stérga. — r. finalu, inscriptiuni. — P. 447 r. 2, convexitatea. – P. 448 r. 9, coltiuri. — P. 450 r. 4 de j. in s., Orastia. — r. 2 de j. in s., Piannlu-de-susu (tab. F. fig. 5 *a* si 5 *b*), cum si altele etc — P. 451 r. 2, cuvintele tab. F. fig. 5 a si 5 b, sa se sterga. — P. 453 r. 13. Felsö-Dobsza. — r. 3 de j. in s.. impreunandu-se; a dou'a forma — P. 456 r. 4 de j. in s., VIII. — P. 463 r. 4. Osiorheiu. — P. 465 r. 4, pastratu. — P. 469 r. 4. de animale *de* ua lucratura. — P. 475 r. 13 de j. in s.: si *de* omu. — r. 6. de j. in s., stylulu — P. 478 r. finalu, (155). — P. 485 r, 16 de j. in s., Sidiriasiu in Transilvani'a in locu de Szederisch (Ungari'a). — P. 491 r. 4, sine topite, tuburi etc.; la Seleusiulu-mare, mai multe bucati topite, patru celte sfaramate etc. — P. 494 r. 3. mari. — P. 495 r. 2 696 in locu de 690. — r. 9, pre in locu de *prin* -- P 497 r 22, lictori. — P. 501 r. 7 de j. in s, Saussaye. — P. 502 r. 6, gasescu. — P. 504 r, 22, aflata. — P. 506 r. 2, *impreunate*, iaru nu *imprumutate*. — r. 22, Bielz. — r. 4 —3 de j. in s., autonomer. — P. 516 r. 4. Kopernitzky. — P. 520 r. 2, secunde. — P. 521 r. 12, in locu de *manusie* citesce *massive*. r 2 de j. in s., urna. — P. 522 r. 2. De la Gernesig. — P. 524 r. 7, Calomphirescii — P. 527 r. 5 de j. in s., in locu de *impreunate* citesce *imprumutate*. — P. 532 r. 18, calaretiului. — P. 539 r. 15, de. — r. 23 ; urmele. r. 1 de j. in s : auderemus. -- P. 540 r. 10 de j. in s : epoc'a. -- P. 541 r. 9 : Romani'a. — P. 547 r. 7 de j. in s. : Caesar. — P. 550 r. 2 : necropol'a. — P. 551 r. 20 de j. in s. : In locu de : 2 Morminte *tumularii* fora movile d'asupra, trebuesce : 2 Morminte ordinare fora movile d'asupra. — P. 553 r. 7 de j. in s. : pentru ce ele se utilisase. — P. 554 r. 11 de j. in s. archeologiei. P. 560 r. 18 : inscriptiuni. — P. 561 r. 12 de j. in s. : caramida. — P. 563 r. 1. : «fotografire». — P. 566 r. 12, lucruri. —P. 568 r. 11. : in locu de *instructiunei* trebue *inscriptiunei*.

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

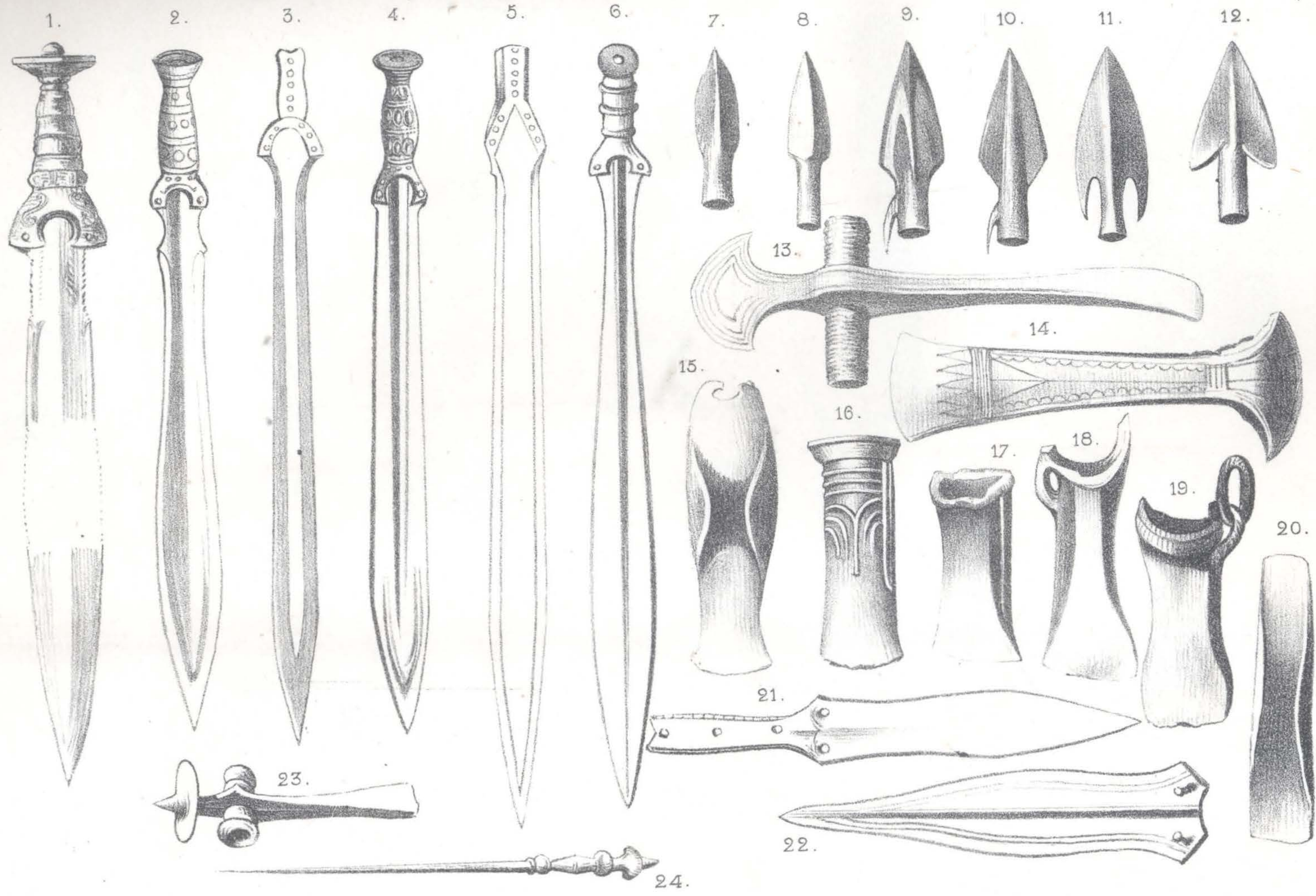
OBIECTE PREISTORICE AFLATE IN ROMANIA SI TRANSSILVANIA

G: W. Thornley, del.

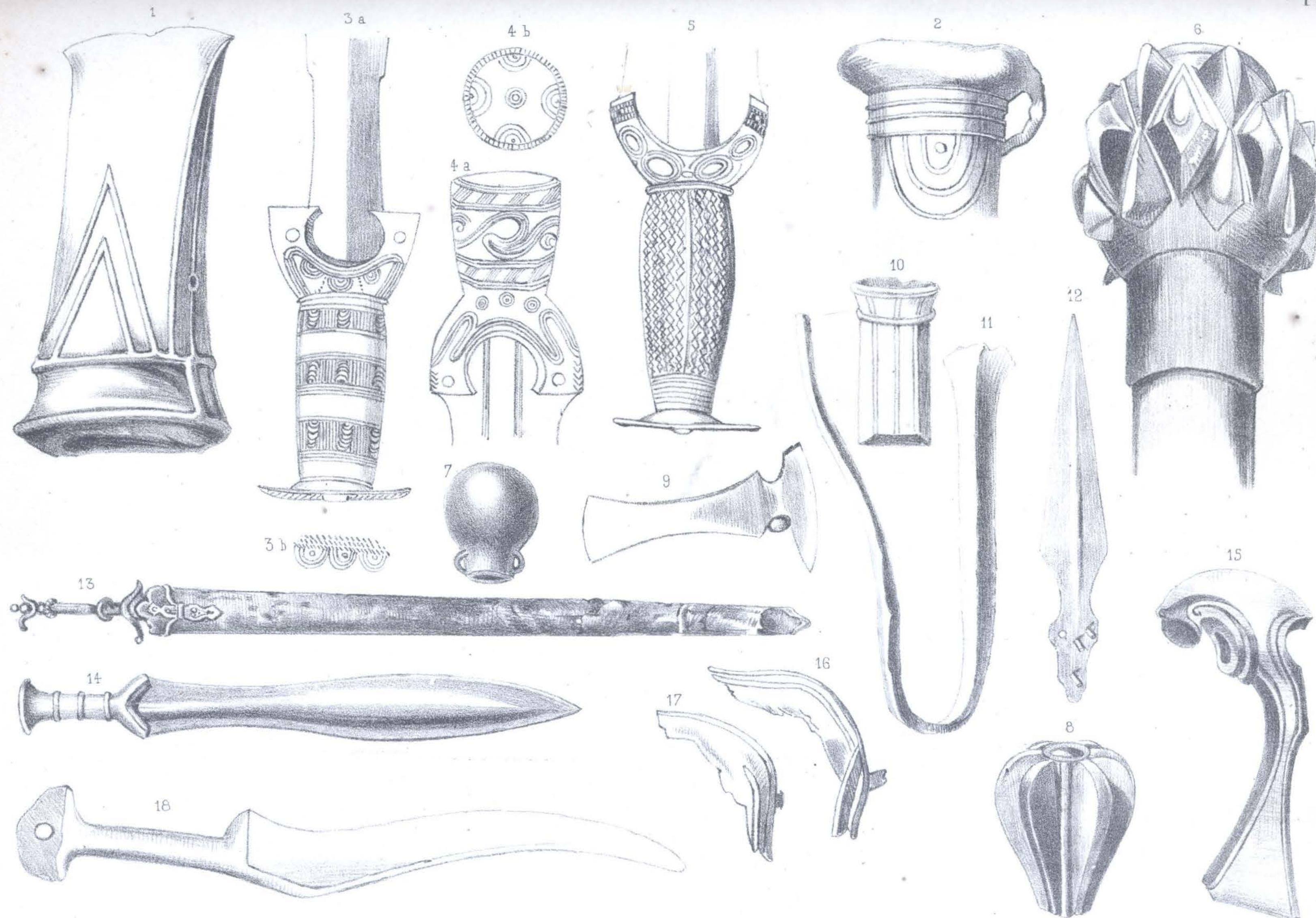
Tab. B.

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris. — OBIECTE PREISTORICE AFLATE IN ROMANIA *(Collectiunea C. Bolliac)* — G. W. Thornley, del.

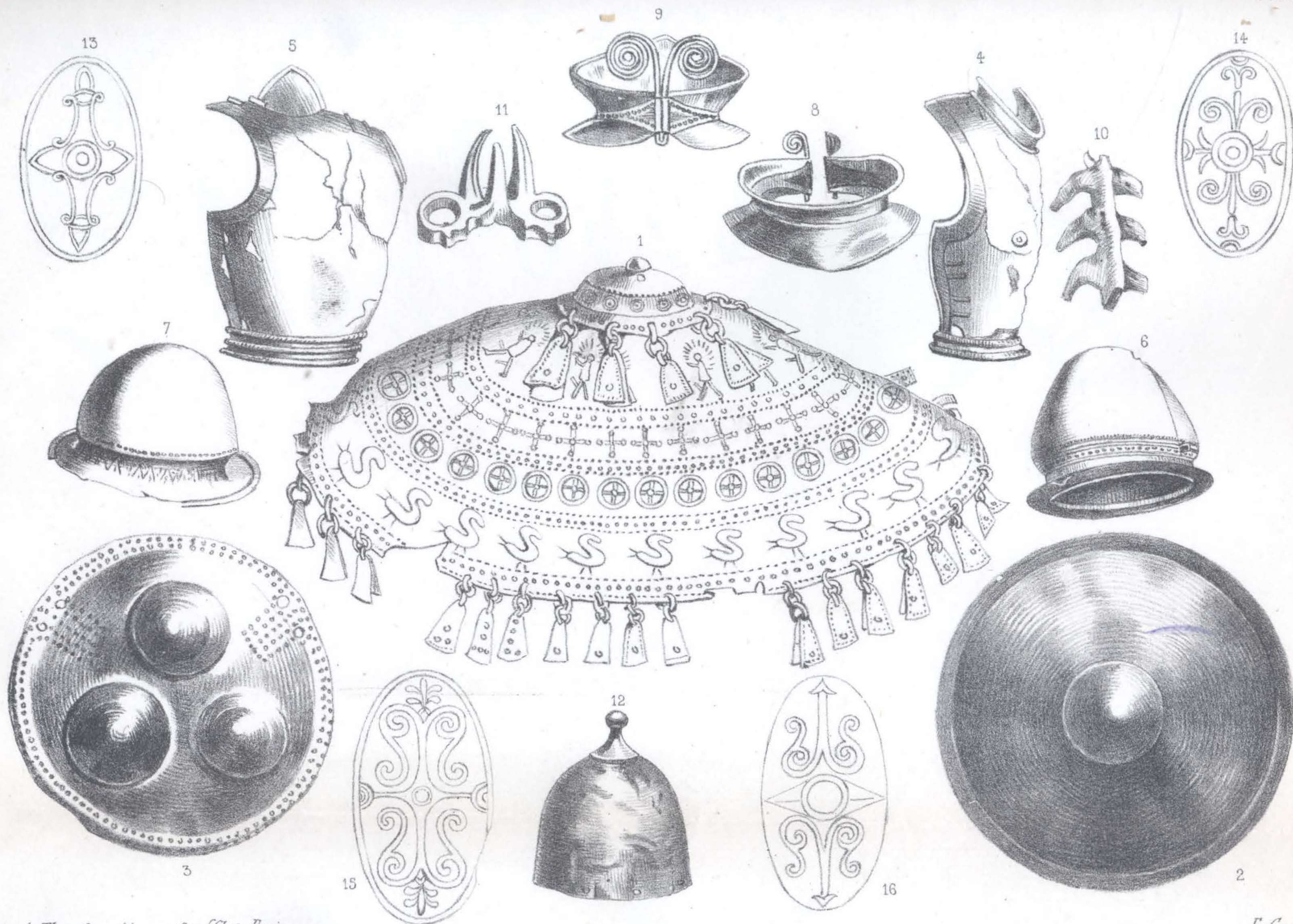
Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris. ARME SI ALTE OBIECTE TE IN TRANSSILVANIA SI UNGARIA G. W. Thornley, del.

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris. | *E. Guillon. del.*

ARME SI ALTE OBIECTE AFLATE IN TRANSSILVANIA SI UNGARIA.

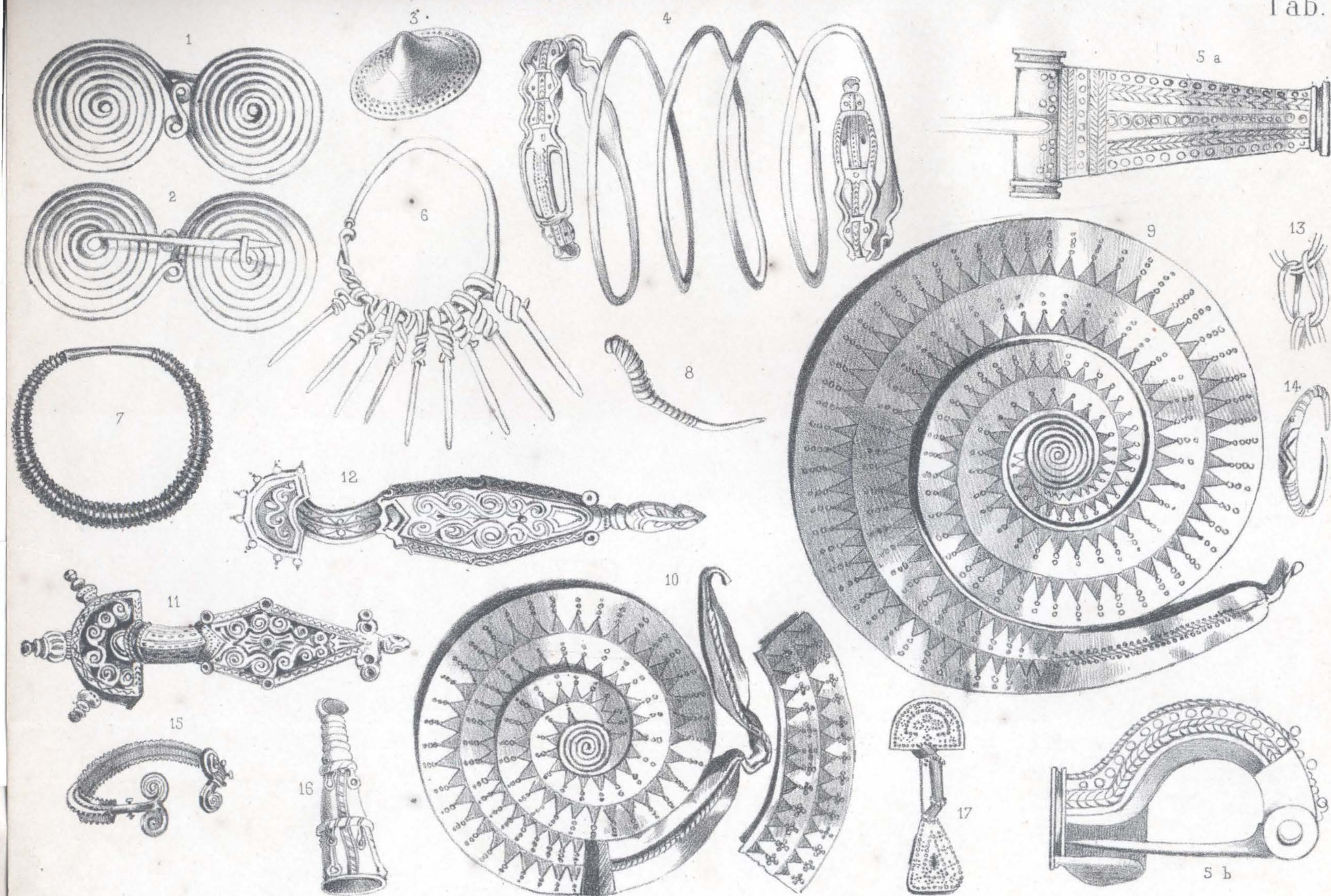
Tab. E

Lit. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

E. Guillon, del.

ARME OFFENSIVE AFLAT … ANIA SI UNGARIA.

Lith. A. Thornley 14 rue Soufflot Paris

E Guillon del.

FIBULE, BRACIARI, VERIGE SI ALTE [illegible] IN TRANSSILVANIA SI UNGARIA.

A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris. E. Guillon, del.

VASE SI ALTE OBIECTE DE BRONZU AFLATE IN TRANSSILVANIA SI UNGARIA.

VASE DACE DE METALU [illegible] COLUMNA TRAJANA.

Lith. A Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

NUMISMATICA DACIEI

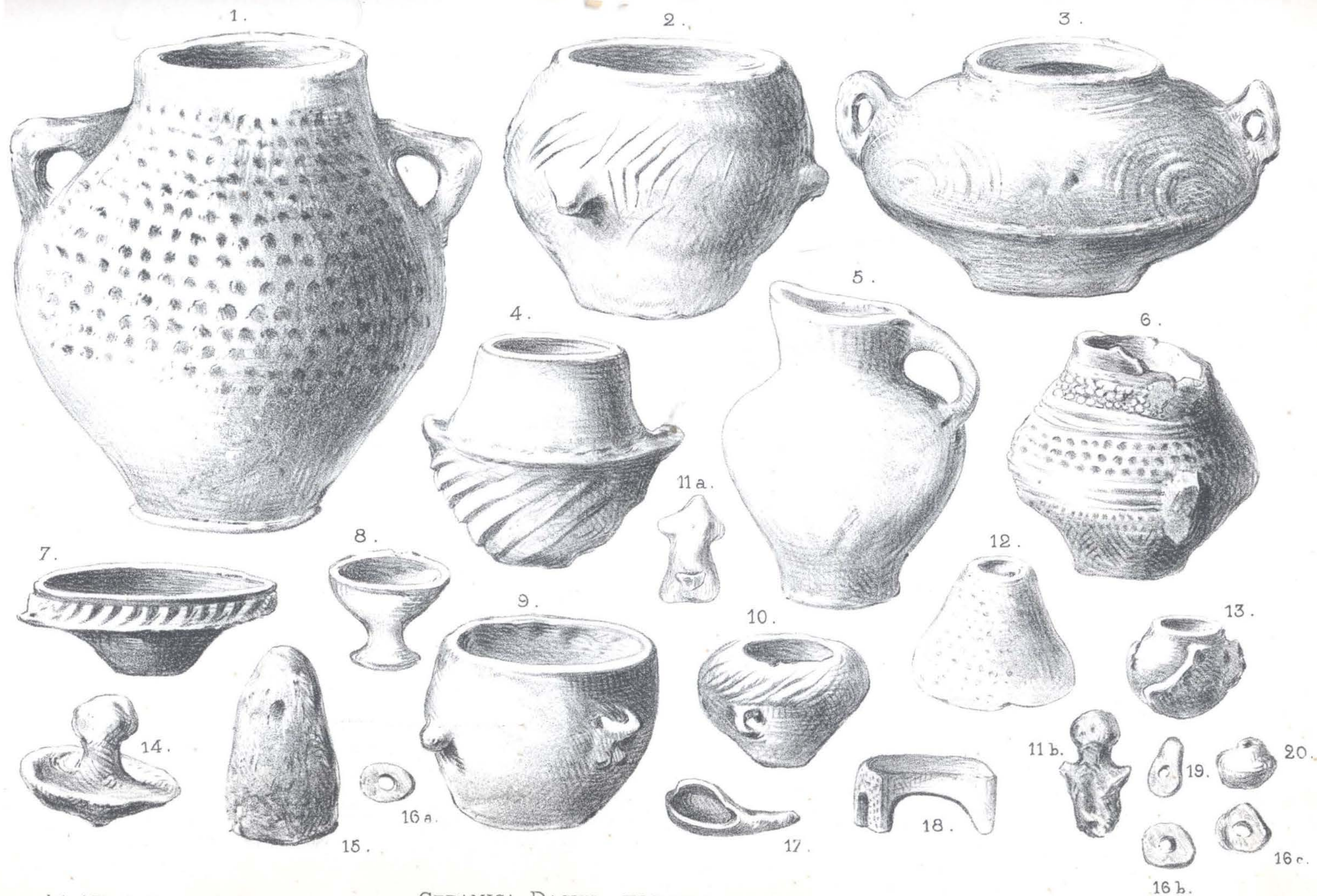
G. W. Thornley, del.

Tab. I.

1.
AR
2.
AR
3.
AR
4.
AR
5.
AR
6.
AR
7.
AR
8.
AR
ARVI
9.
AR
10.
11.
AR
12.
AR
BIATEC
13.
14.
AR

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris. CERAMICA DACIEI. *ZIMNICEA. (Collectiunea C. Bolliac)* G. W. Thornley, del.

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

CERAMICA DACIEI. VODASTRA (Colectiunea C. Bolliac)

G. W. Thornley, del.

VASE SI DIVERSE OBIECTE DE LUTU, DE BRONZU SI DE ARAMA AFLATE IN ROMANIA SI TRANSSILVANIA

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris

G. W. Thornley, del.

1. Bustul unui rege dac, probabil al lui Decebal — 2-4. Figuri geto-dace pe Columna Trajana
5 *a.b.* Ua inscriptiune catre dieitia Bendis — 6. Cultul sierpelui — 7. Cultulu cabiric — 8. Heroul thrac
9. Co... (*cornyx*).

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot. Paris.

G. W. Thornley, del.

TYPULU DACU PE COLUMNA TRAJANA

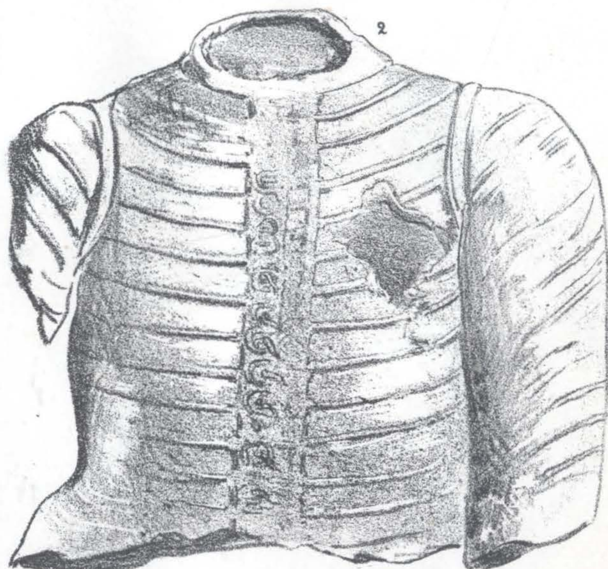

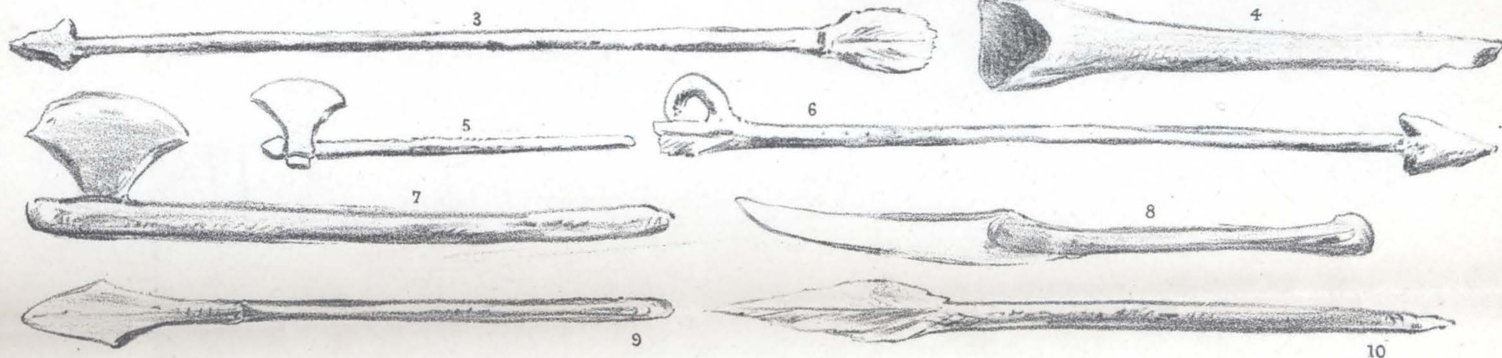
Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

G. W. Thornley, del.

1. Auxiliari daci in armata romana — 2-6. Figuri dace pe Columna Trajana
7. Statua unui prins dac — 8. Sabia daca pe un monument din Birdoswald in Anglia — 9. Trophee dace
10. Sabii orientale

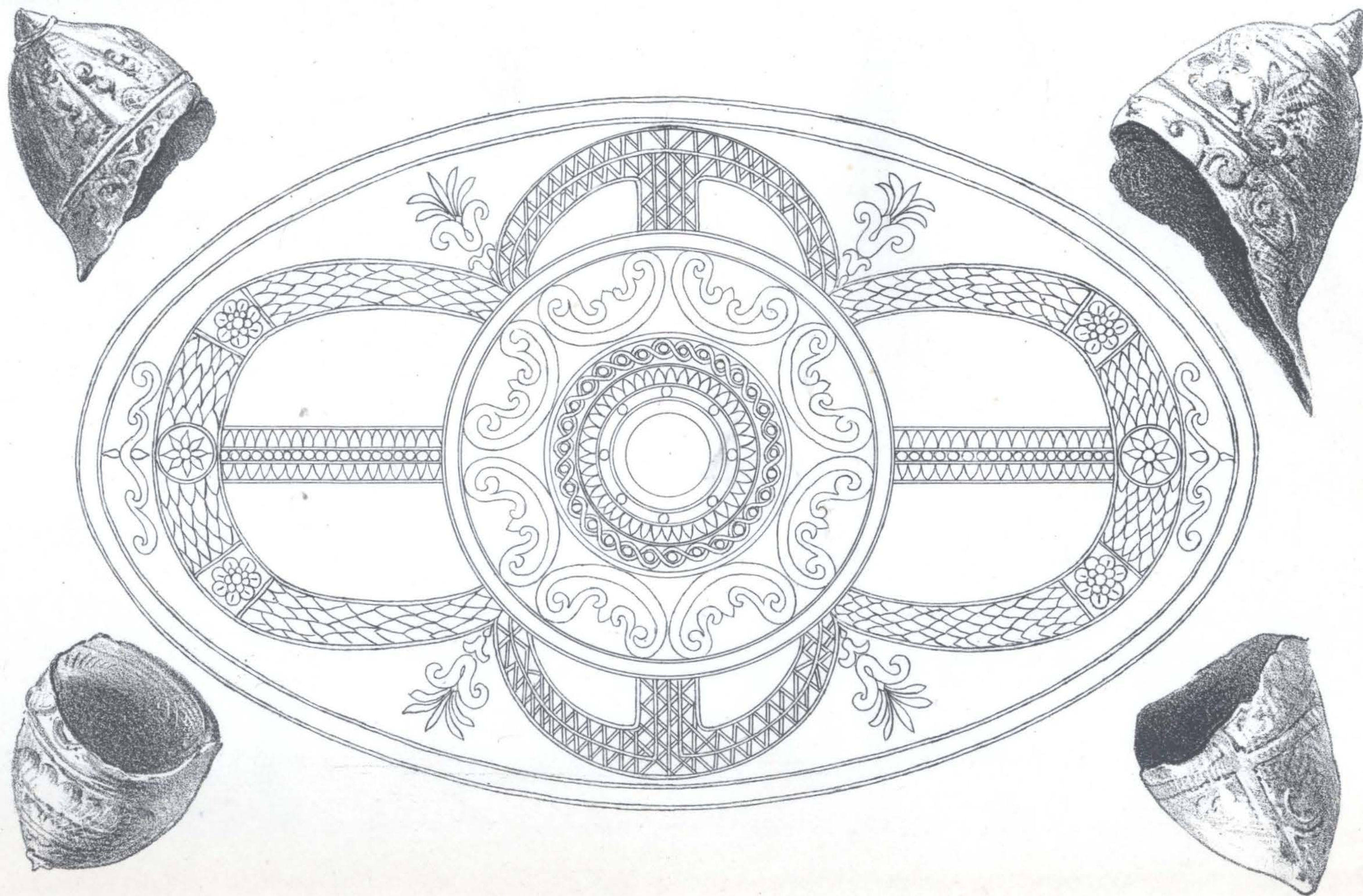

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris

ARME SI VESTMINTE DE [illegible] PE COLUMNA TRAJANA

G. W. Thornley, del.

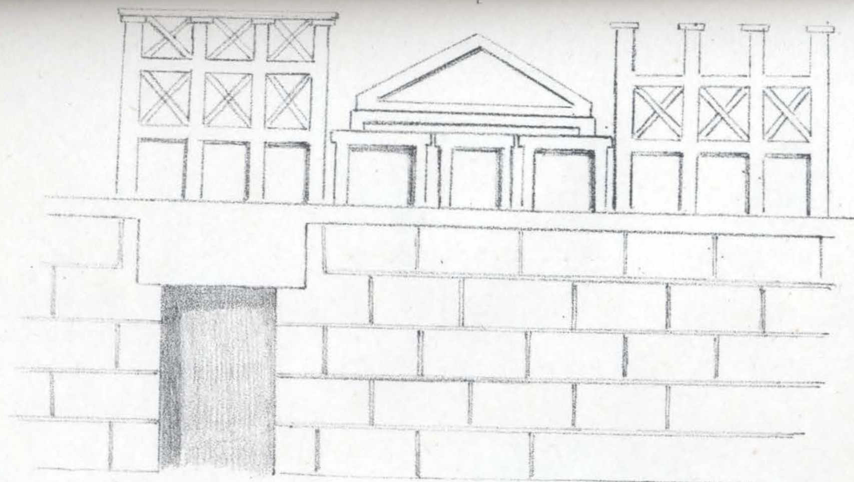

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

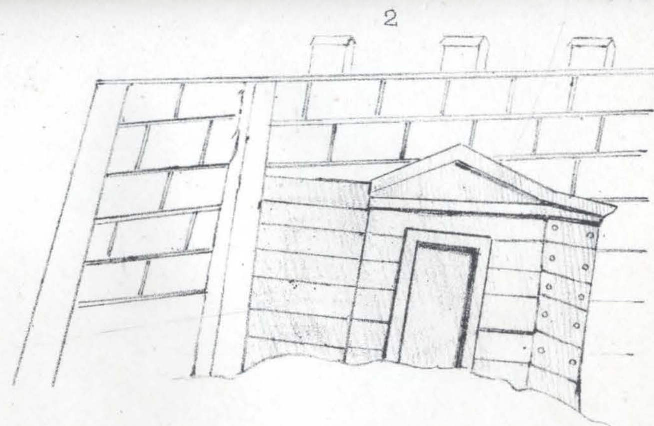
Scutu si casci dace pe Columna Trajana

G. W. Thornley, del.

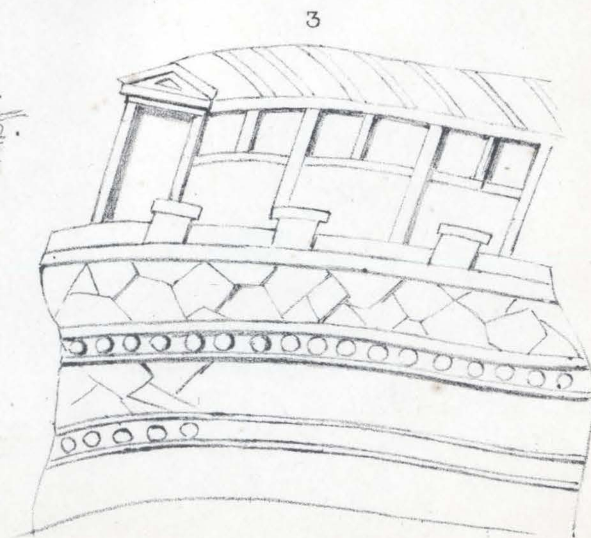
1

2

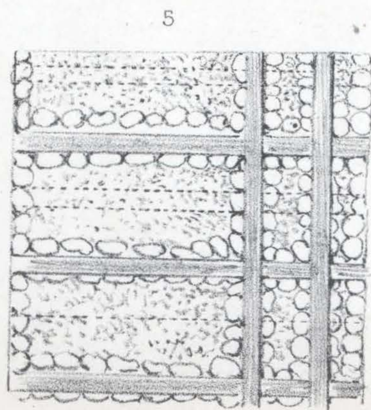

3

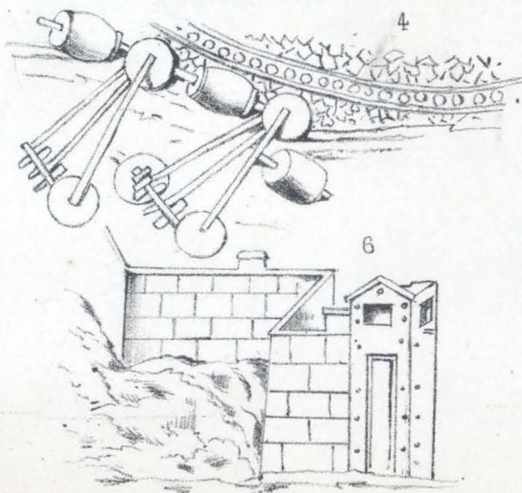

4

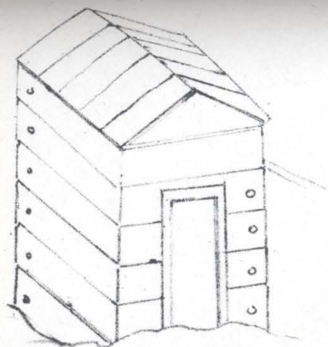
5

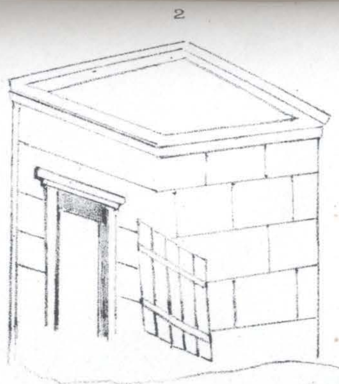

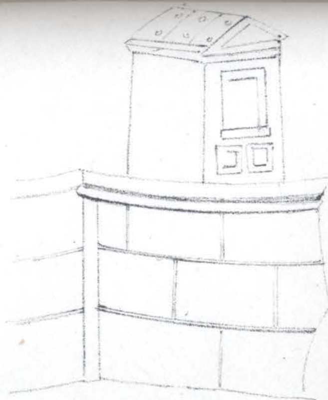
6

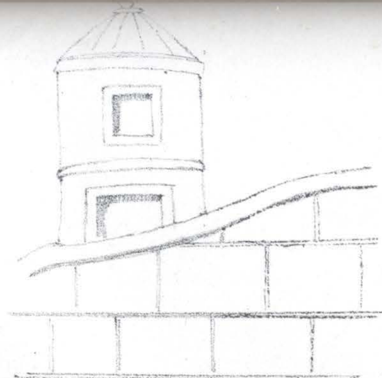

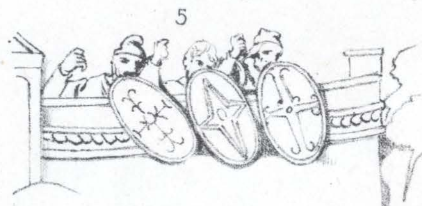
Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris. ARCHITECTURA DACA PE COLUMNA TRAJANA E. Guillon, del.

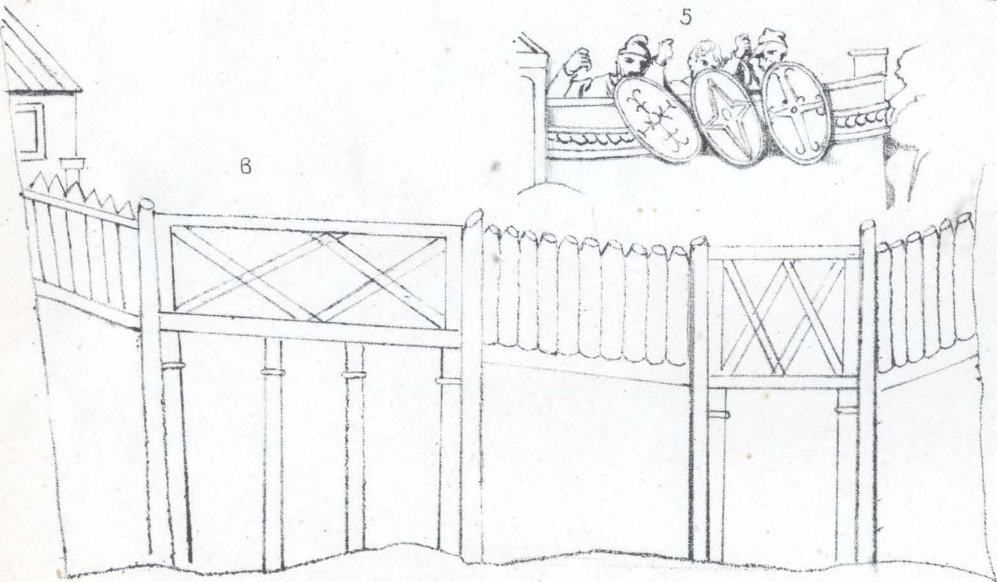

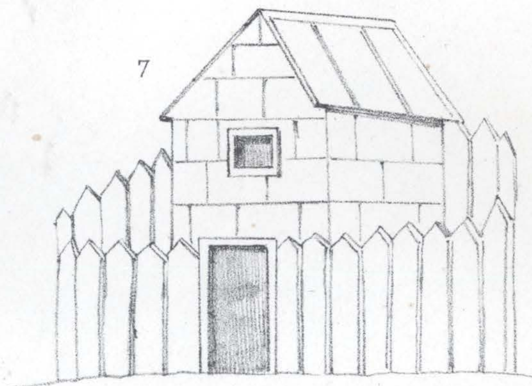

ARCHITECTURA DACA PE COLUMNA TRAJANA

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot Paris.

F. Guillon, del.

CULTULU CABIRILORU IN DACIA

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris

(Museulu Nationalu de antic. din Bucur.)

3.

2.

1.

4

2. 3. DIANA VENETÓRE
(*Philippi*)

1. CALARETIULU DE LA PELINNA
(*Museulu Luvrului, Paris*)

4. DIVINITATEA
THRACA BENDIS (*Mendis*)
ASSIMILATA DIEULUI MÊN

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

G. W. Thornley, del.

1

UA LUPTA INTRE CAVALERIA ROMANA SI DACII *(Bas-relief din timpul lui Trajan pus la arcul de triumf al lui Constantin)*

2

DACII ATACA LAGARULU DE IERNA AL UNUI MIC CORP DE ROMANI *(Bas-relief dupa Columna Trajana)*

Semne pe petrele si caramidile de la Slon (Romania).

Semnele lucratorilorŭ pe zidarii germane, de la 1200 pĕnĕ după 1500.

1300-1500

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

dupa 1500

Praust (Danzig).

Praga (Altstadt).

Klingenberg, langa Moldau.

Semnele lucratoriloru romani pe zidulu lui Servius si pe alte edificii vechi din Roma.

Semnele lucratoriloru byzantini.

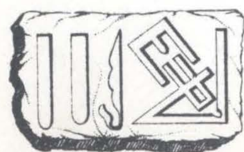
ALPHABETUM SICULORUM.

ly. l. k. k. j. i. h. gy. gh. f. e. d. cz. cs. b. a. y. x. ü. u. t. ty. sz. s. v. r. p. ö. o. ny. n. m. z.

ho. he. ha. go. ge. ga. cza. bo. bi. be. ba. ru. ro. ri. ra. lo. le. la. rt. st. nt. lt. nk.

n. e. t. s. i. z. a. gy. e. k. a. cs. i. n. s. u. m. s. u. i. gy. r. o. e. g.

INSCRIPTIUNEA DIN BISERICA DE LA ENLAKA IN ARDEL (1668).

1.

2.

3

4.

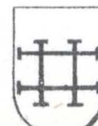
5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

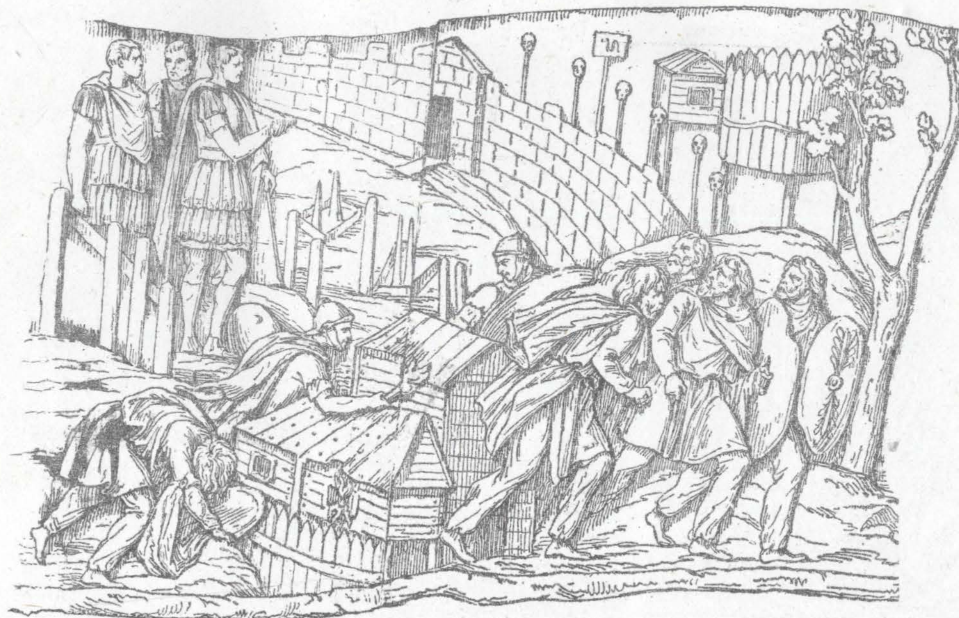
Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

Tab. I.

Lupt'a intre Romani si Daci aprópe de Tapae.

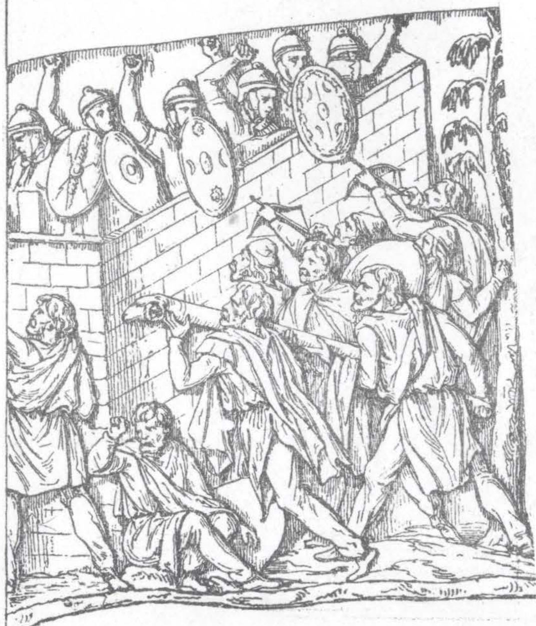
Tab. II.

Lith. G. Voneberg. Bucur.

Luare[illegible]lace.

Lith. G. Noneberg.

Dacii attaca lagărulu de ierna allu unui micu corpu de Romani.

Cuirassieri Geti.

Tab. III.

Tab. IV.

Ua bataia intre Romani si Daci.

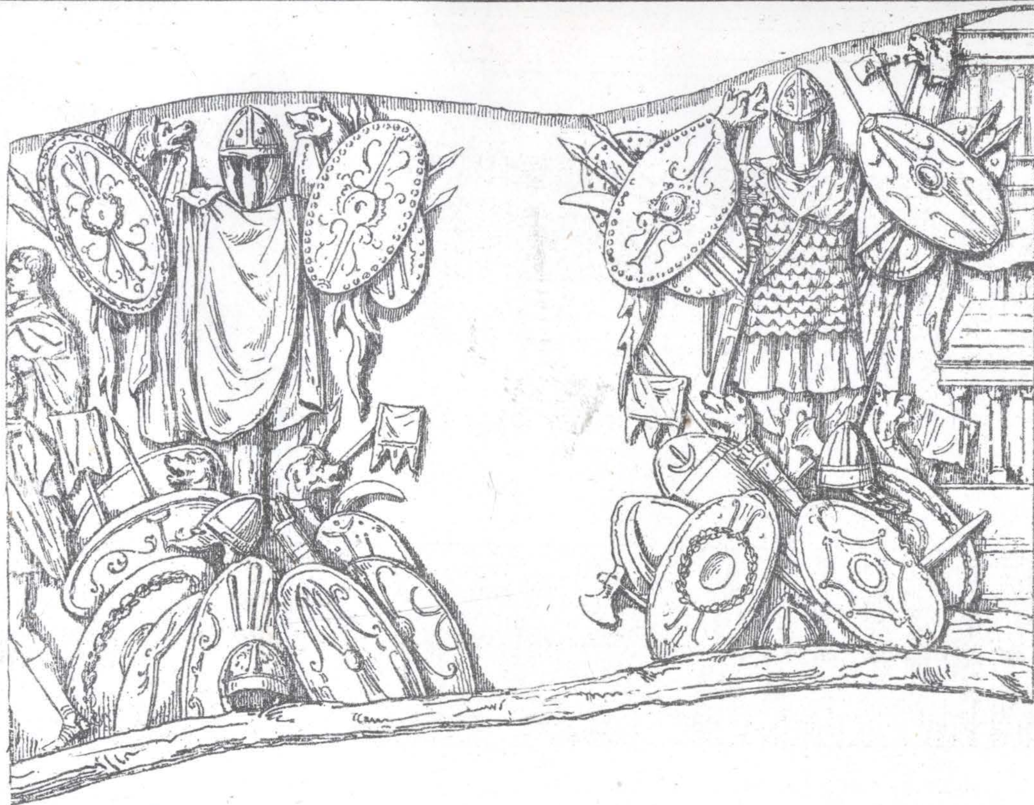

Supunerea unui tribu dacu.

Femeile dace ardu de viui pe prisonnierii romani.

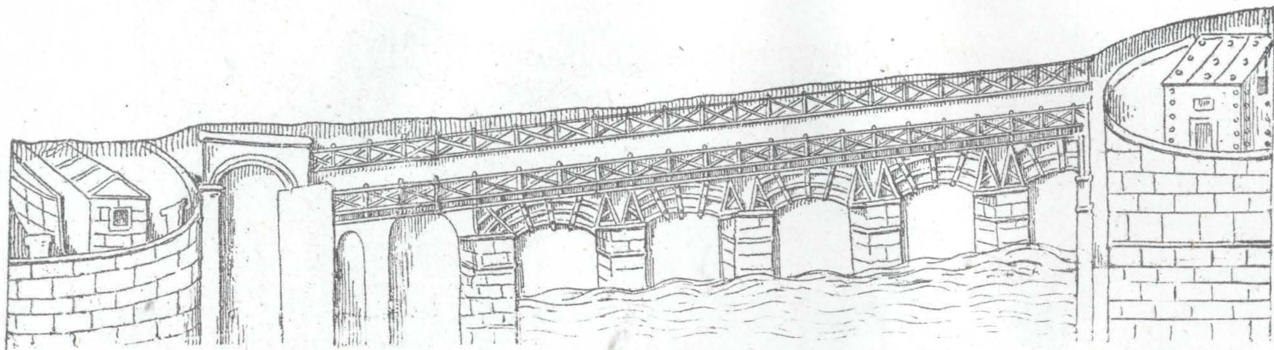
Tab. V.

Tab. VI.

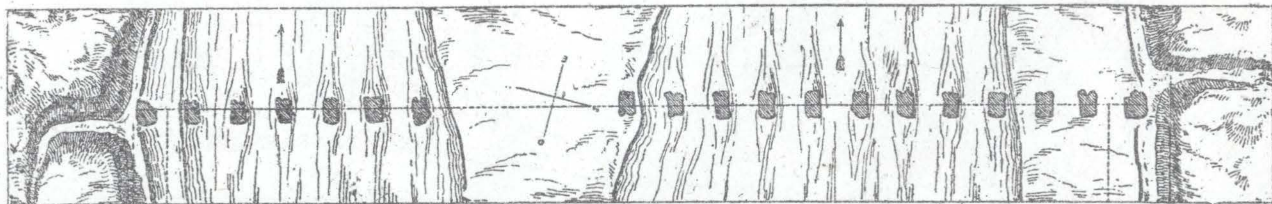

Lith. G. Voneberg.

Tropheele dace luate de Romani.

Podulu lui Traianu de la Turnu Severinu.

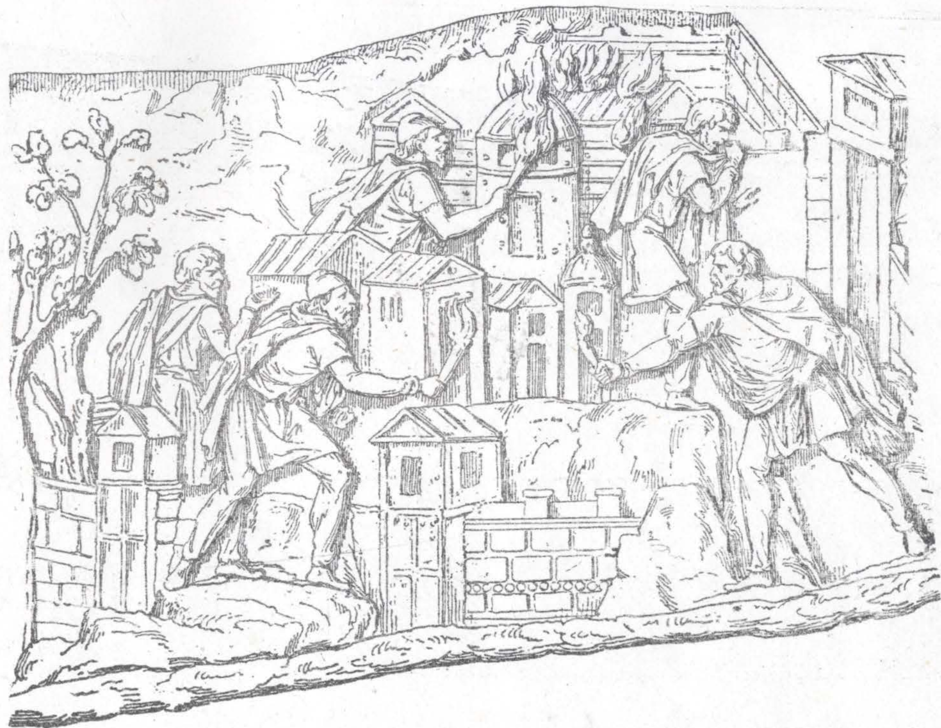

Lith. G. Venetescu.

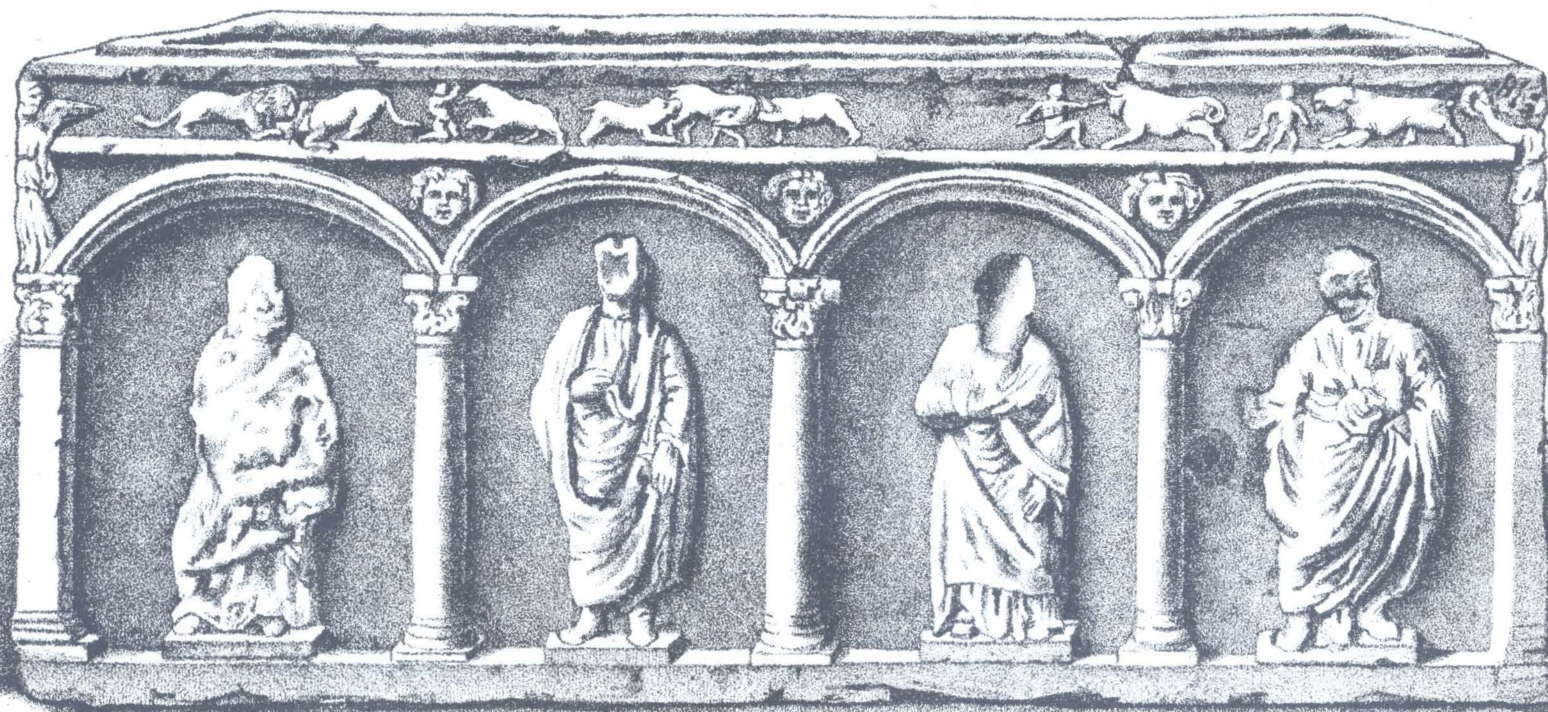
Tab. VII.

Resturile din podulu lui Traianu.

Tab. VIII.

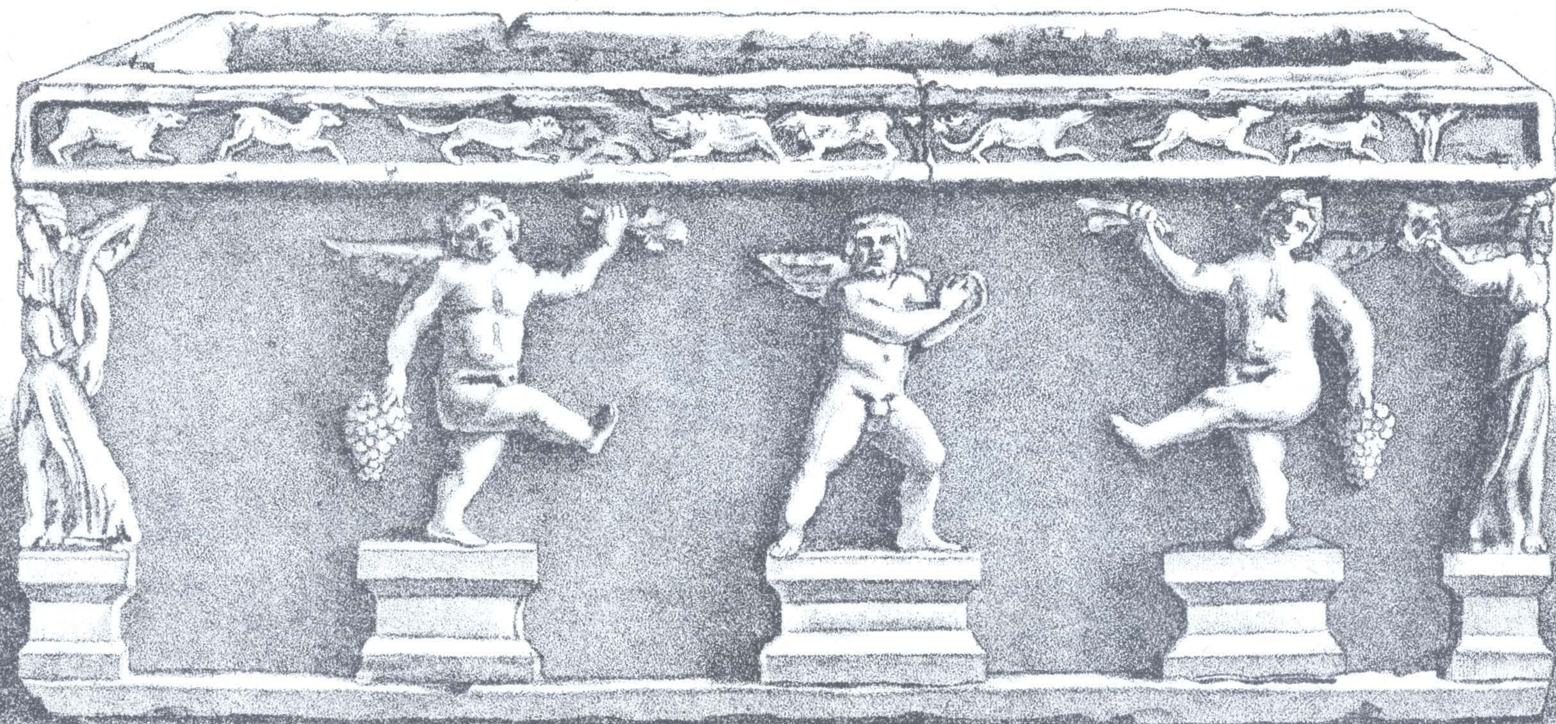

Dacii dau focu Sarmizegethusei.

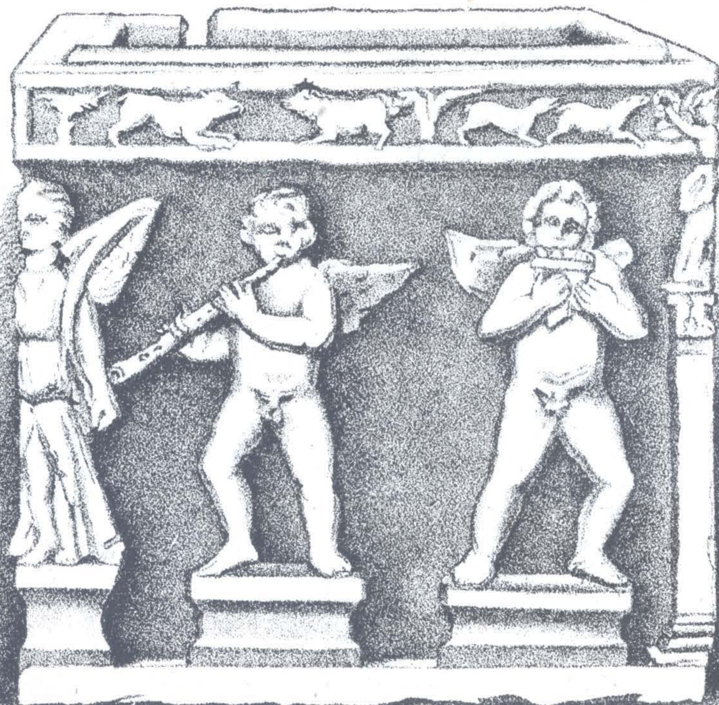

12066

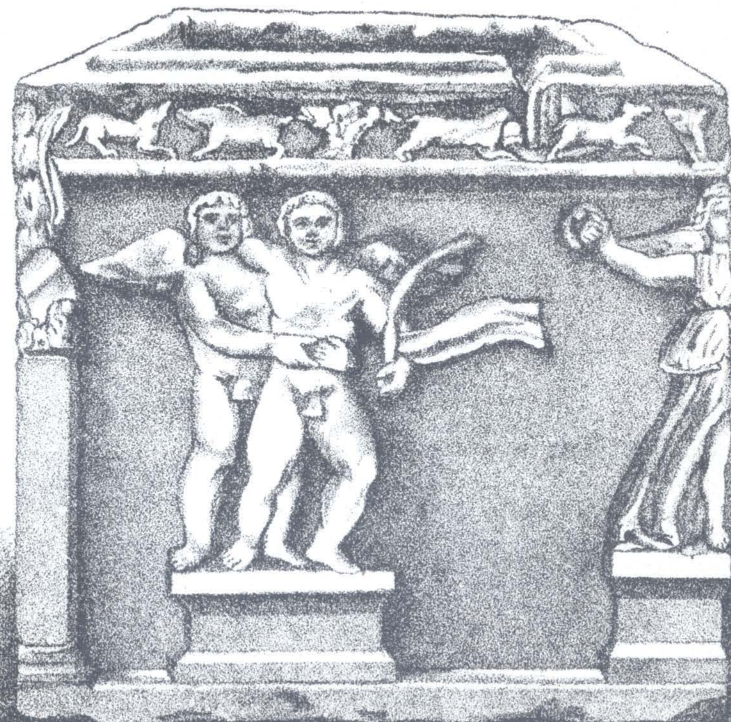
Unu sarcophagu daco-románu de preste Oltu (Reşca seu Celei) *Facia a.*

(Museulu nationalu de anticuitati din Bucuresci)

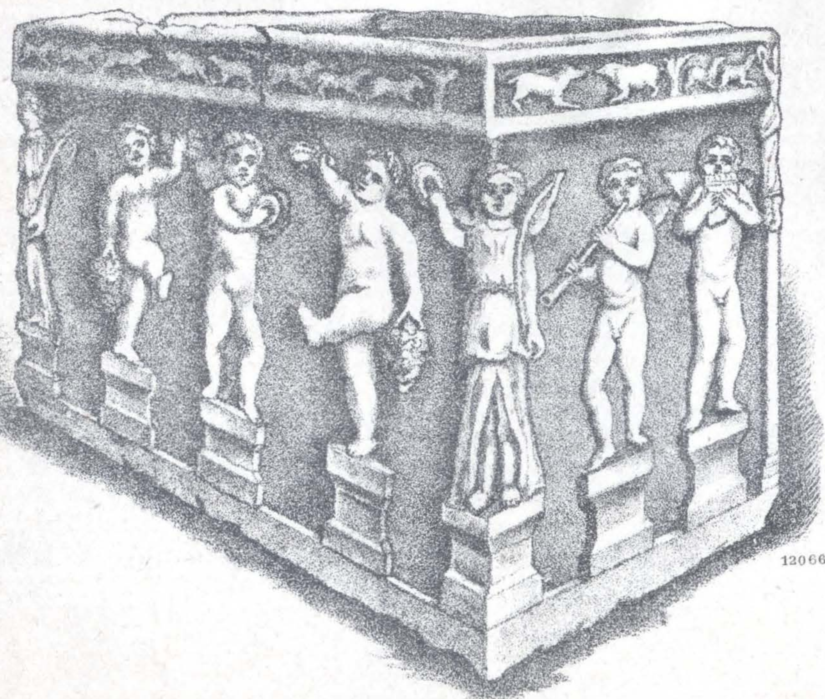
Unu sarcophagu daco-románu [illegible]tu (Reşca seu Celei) *Facia b.*

12066

Unu sarcophagu daco-románu de preste Olt (Reşca seu Celei) *Feciele c şi d.*

12066

INTERFECTA A ATRO
ET VINDICATA
VGVDIVS·BAEDARI
ET SVTTA·EPICADI
P·P·FIK·TIT· P·
D I M · V K CVDIVS
BDARI·V XI·AV· K

12066